

X. KÖTET, 1—2. FÜZET. UJ FOLYAM. 1902 JANUÁR—JÚLIUS.

MAGYAR
KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ.

1902. ÉVI FOLYAM.

— I—II. FÜZET. —

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.
1902.

Olvasóterem

MAGYAR

OSZK
Hirleptár

KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ.

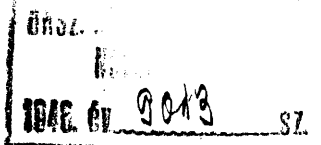
ÚJ FOLYAM X. KÖTET.

1902-JELI ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

1902.

TARTALOM.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

	Lap
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM Széchenyi orsz. könyvtára az 1902. évben	1
DR. ÁLDÁSY ANTAL. A gróf Széchenyi család levéltára	285
DÉZSI LAJOS. Adalékok a debreczeni ref. kollégiumi könyvtár történetéhez	116
DAMJÁN ISTVÁN. Abrugi György	179
FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ. Könyvtárnokok gyűlése Strassburgban	92
DR. GRÜNN ALBERT. Gróf Széchenyi Ferencz és Kónyi János	319
GYALUI FARKAS. Adatok a könyvnyomtatás történetéhez Magyarországon. (Három hasonmással a szövegben.)	61
HAVRÁN DÁNIEL. Ribay könyvtára a M. N. Múzeumban	352
KERESZTY ISTVÁN. Könyvtárunk zenei gyűjteménye	417
R. KISS ISTVÁN. Balassa és Rimay költeményeinek 1678. lőcsei ismeretlen kiadása	124
KOLLÁNYI FERENCZ. A Széchenyi orsz. könyvtár megalapítása. (Egy melléklettel és három hasonmással a szövegben.)	209
KROPF LAJOS. I. Zsigmond lengyel király imakönyve. (Egy melléklettel és egy hasonmással a szövegben.)	113
DR. MAHLER EDE. Egyiptomi papyrusok a M. Nemz. Múzeumban. (Két melléklettel.)	17
DR. MELICH JÁNOS. A magyarországi vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliográfiája. (Egy hasonmással a szövegben.)	426
NAMÉNYI LAJOS. A nagyváradi nyomdászat a XIX. században	127
SCHÖNHERR GYULA. A bécsi udvari könyvtár miniatűr-kiállítása	50
SITTE ALFRÉD. Gróf Nádasdi Ferencz művei és könyvtára	146
LD. SZINNYEI JÓZSEF. A M. N. Múzeum hírlapkönyvtára	347
VARJÚ ELEMÉR. Adatok az egri érsekségi könyvtár ismertetéséhez. (Egy melléklettel és két hasonmással a szövegben.)	27
— A Turóczi-krónika kiadásai és a M. Nemz. Múzeumban őrzött példányai. (Egy melléklettel és husz hasonmással a szövegben.)	363
VÉRTESY JENŐ. Amadé László kéziratai a M. Nemz. Múzeumban.	403

2. TÁRCZA.

	Lap
SZERKESZTŐ-VÁLTOZÁS A MAGYAR KÖNYVSZEMLÉNÉL	162
ÉVNEGYEDES JELENTÉSEK a Magyar Nemz. Múzeum állapotáról 1901 október 1-től 1902 szeptember 30-ig	164. 167. 472. 475
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1901-ben	171
A M. NEMZ. MÚZEUM SZÁZÉVES JUBILEUMA	450
A BUDAPESTI M. KIR. TUDOMÁNY-EGYETEM KÖNYVTÁRA 1901-ben	480
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA 1901-ben	490
A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR ÁLLAPOTA 1901—1902-ben	449

3. SZAKIRODALOM.

A M. NEMZ. MÚZEUM MULTJA ÉS JELENÉ. Ism. —ó	503
A M. NEMZ. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRÁNAK TÖRTÉNETI ÉS IRODALOMTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁSA. Ism. —ó	504
A MISKOLCZI ÁG. EV. EGYHÁZKÖZSÉG NYILVÁNOS. KÖNYVTÁRÁNAK TELJES JEGYZÉKE. Ism. dr. Gulyás Pál	—
AZ EGRI ÉRSEKI PAPNEVELŐ INTÉZET KÖNYVTÁRÁNAK SZAKOK SZERINT VALÓ JEGYZÉKE. Ism. V.	177
DZIATZKO, KARL, Sammlung bibliothekwissenschaftlicher Arbeiten. 11—15. füzetek. Ism. e. l.	183
ENCHIRIDION FONTIUM HISTORIAE HUNGARORUM. Ism. —i	175
DR. GRAESEL. ARNIM, Handbuch der Bibliothekslehre. 2-ik kiadás. Ism. Szabó Ervin	510
HEVERDLE GÉZA. Kalauz a magyar gyűjteményes vállalatokban és a magyar színműirodalomban. Ism. E—r L.	179
KÖNYVTÁRI SZEMLE. Ism. e	182
MAGYAR MINERVA. II. évfolyam. Ism. —i	176
MAGYAR NYOMDÁSZOK ÉVKÖNYVE 1902. Ism. —r —ó	181
SZABÓ ERVIN. A budapesti kereskedelmi és iparkamara könyvtárának katalógusa. Ism. dr. Gulyás Pál	504
LD. SZINNYEI JÓZSEF. Az első magyar bibliografus. Ism. —r —ó	174

*

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE. I. Hazai folyóiratok. (Budapesti Szemle. Egyetemes Philologiai Közöny. Erdélyi Múzeum. Grafikai Szemle. Irodalomtörténeti Közlemények. Századok.) II. Külföldi folyóiratok. (Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen. Centralblatt für Bibliothekswesen. Deutsche Litteratur-Zeitung. La Bibliofilia. La Bibliographe Moderne. Revue des bibliothèques. Rivista delle biblioteche e degli archivi. Zeitschrift für Bücherfreunde.)	186
---	-----

*

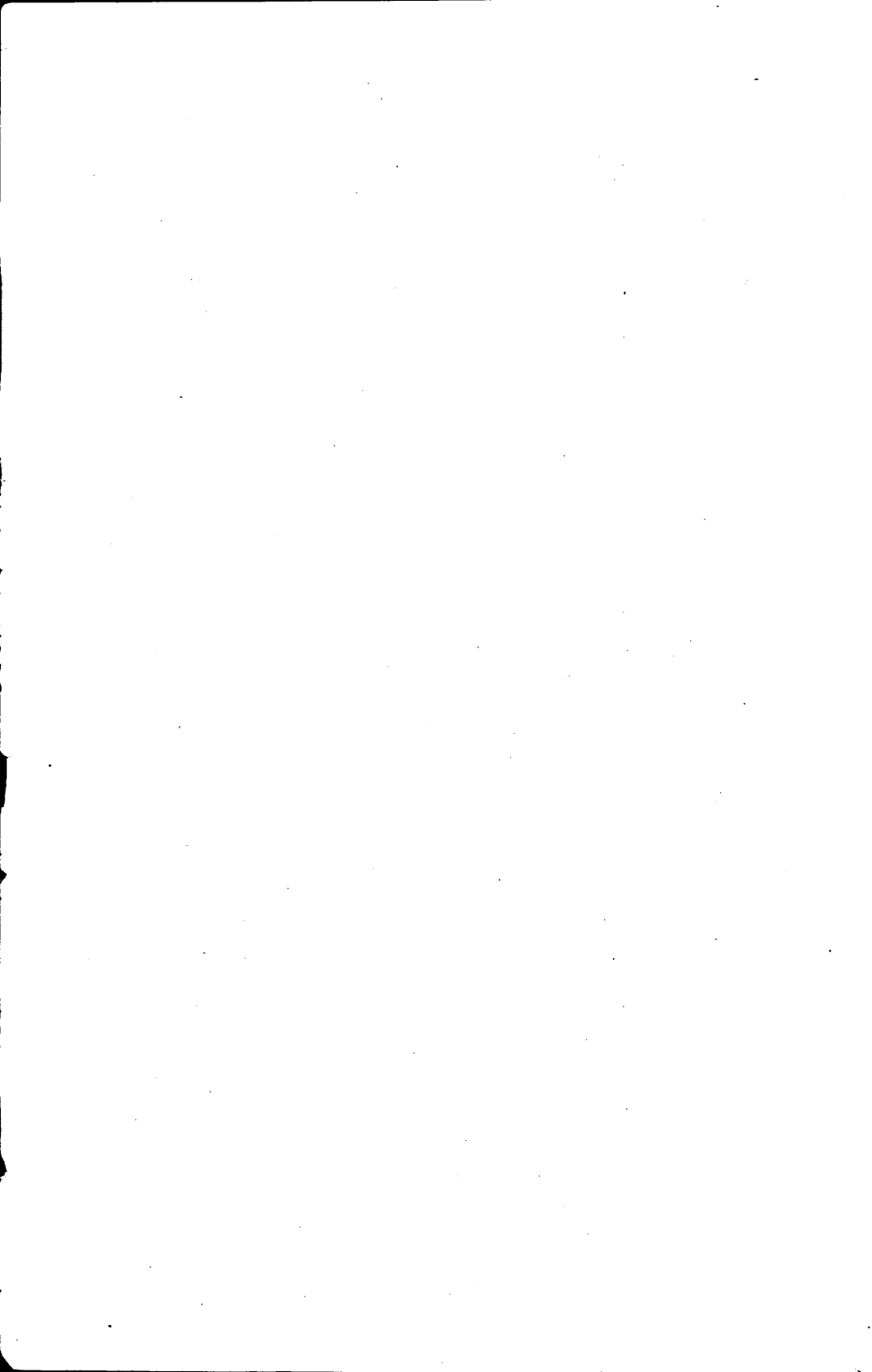
DR. GULYÁS PÁL. A magyar bibliografiai irodalom repertoriuma (1901 október — 1902 szeptember)	194
---	-----

4. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

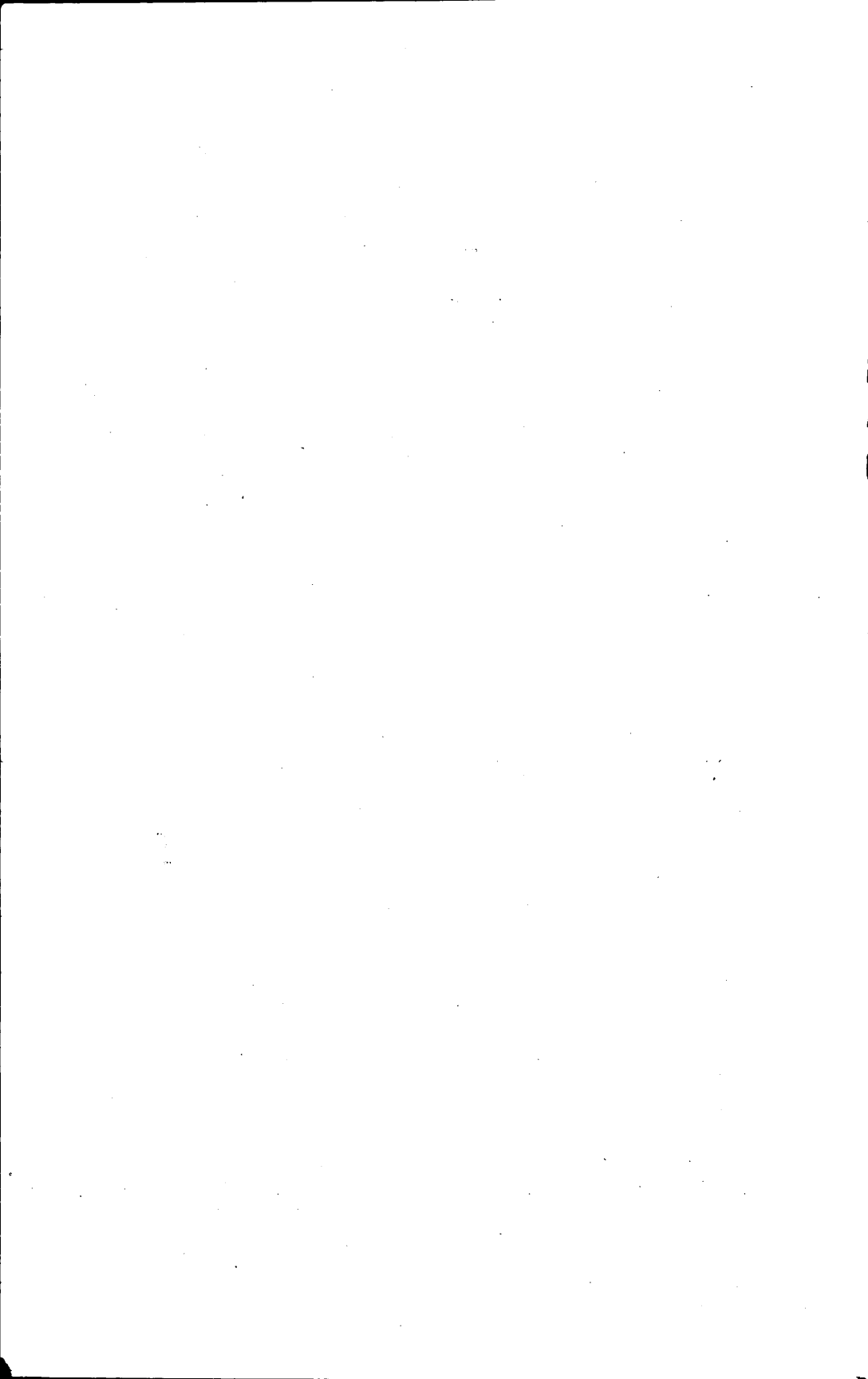
	Lap
Miniszteri elismerés	198
Tótfalusi Kis Miklós emlékünnepeye Kolozsvárt	—
Könyvtári tisztviselők tanulmányútjai	199
A római történelmi kongresszus	—
Bernát spalatói érsek kódexe az esztergomi főegyházmegyei könyvtárban (<i>Varjú Elemér</i>)	—
A cenzura történetéhez (<i>H. D.</i>)	201
Téves adatok a M. N. Múzeum könyvtáráról a hírlapokban	—
A mainzi Gutenberg-társaság	203
Könyvkölsönzések hosszabb időre	—
Hamis Korvin-ösnymtatvány a székesfehérvári püspöki könyvtárban (<i>Varjú</i>)	204
A sajtótermékek köteles példányaira vonatkozó törvényes intézkedések történetéhez	—
Kérelem a Magyar Könyvszemle olvasóihoz ex librisek ügyében (<i>Varjú Elemér</i>)	205
Kitüntetés	527
Kinevezések és előterjesztések a M. Nemz. Múzeum könyvtárában	—
A M. T. Akadémiai könyvtár gyáza	—
A harmadik könyvtárnoki tanfolyam	528
Ismeretterjesztő múzeumi előadások	529
A múzeumi könyvtár kiállítása	—
Delisle Leopold jubileuma	—
Gróf Széchényi Ferencz könyvvelzői [Két hasonmással.] (<i>Varjú Elemér</i>)	530
Gróf Széchényi Ferencz és az ujságcenzura (<i>G. A.</i>)	532
A székesfővárosi könyvtár	534
Kassai könyvnyomatók életrajzához (<i>Kemény Lajos</i>)	535
*	
VÁLTOZÁSOK A MAGYARORSZÁGI NYOMDÁKBAN	208 536
NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	537

MELLÉKLETEK.

A hazai nyomdák 1901-ben <i>Horváth Ignác</i> -tól	1—16
A hazai hírlapirodalom 1901-ben. I. A magyar hírlapirodalom id. <i>Szinnyei József</i> -tól. II. A hazai nem magyar nyelvű hírlapirodalom <i>Kereszty István</i> -tól. III. Folyóiratok <i>Horváth Ignác</i> -tól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája 1780-tól 1901-ig id. <i>Szinnyei József</i> -tól	1—57

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA AZ 1901. ÉVBEN.

A Széchenyi országos könyvtár fennállásának kilenczvenkilenczedik éve a csöndes munka és a folytonos gyarapodás éve volt. A tisztviselőkre nézve pedig emlékezetessé teszi ezt az esztendőt a kormány és a törvényhozás ama gondoskodása, melylyel a Nemzeti Múzeum s ezzel a könyvtár tisztviselőinek anyagi helyzetét qualificatiójuknak megfelelőleg a lehetőség határai közt javította.

Ennek következtében a könyvtári tisztviselők egész vonalán változások történtek és pedig a következőképen: *Fejérpataky László* egyetemi ny. r. tanárt, a könyvtár igazgató-örét, ő Felsőge október hó 12-én kelt legmagasabb elhatározásával a Magyar Nemzeti Múzeumhoz osztályigazgatóvá méltóztatott kinevezni. Id. *Szinnyei József* kir. tanácsos, múzeumi ör igazgató-örre, Dr. *Schönherr Gyula* őri czimmal és jelleggel felruházott segédör és *Kereszty István* segédör muzeumi örökké, Dr. *Sebestyén Gyula*, Dr. *Áldásy Antal* segédörök, továbbá Dr. *Esztegár László* és Dr. *Melich János* segédek I. oszt. segédörökké, *Havran Dániel*, *Kováts László*, Dr. *Hubert Emil* és *Varjú Elemér* segédek II. oszt. segédörökké nevezettek ki. Ezenkívül *Kollányi Ferencz* és *Horváth Ignác* múzeumi örök fizetési fokozatukban előléptek. Az üresedésben lévő II. oszt. segédóri állás Dr. *Vértesy Jenő* személyével töltetett be; míg a megürült szolgálai állásra *Kliment János* neveztetett ki. A lefolyt év tehát a személyzeti létszámban nevezetes változásokat idézett elő.

A tisztviselők közül a Nemzeti Múzeum megfelelő rovatából nyert anyagi támogatással a következők tettek tanulmányutakat: *Fejérpataky László* egyet. tanár Strassburgban a német philologusok gyűlésén vett részt, a hol a könyvtári osztálynak volt tagja; Dr. *Schönherr Gyula* ör-levéltárnok Bécsben az udv. könyvtár

által rendezett miniature-kiállítást tanulmányozta ; *Kováts László* II. oszt. segédőr Csurgón, Sopronban,^f Győrött és Komáromban végzett könyvtári tanulmányokat ; és végül *Varjú Elemér* II. oszt. segédőr az egri, gyöngyösi, székesfejérvári, veszprémi és pécsi egyházi könyvtárakban kutatott főleg régi könyvtáraink történetének tanulmányozása céljából. Ezenkívül könyvárverések és megszerzésre felajánlott tárgyak több ízben tettek hivatalos kiküldetéseket szükségessé.

Az év folyamán a Nemzeti Múzeum által rendezett ismeretterjesztő előadások közül három a könyvtár anyagából merítette tárgyát ; így az év elején Dr. *Schönherr Gyuláé*, ki a múzeumi levéltárban őrzött magyar történelmi emlékeket ismertette ; és *Fejérpataky Lászlóé*, ki a régi magyar czimerekről tartott előadást ; ugyanő az év őszén kezdődött új előadási ciklusban Magyarország czímerének fejlődési történetét ismertette.

A könyvtár folyóirata, a Magyar Könyvszemle, 30 nyomt. ívnyi terjedelemben a lefolyt év alatt is pontosan megjelent, beszámolva a könyvtár életében előfordult nevezetesebb mozzanatokról és ismertetve annak anyagát. Mellékletül közzétette a hazai hírlapirodalom 1900. évi bibliographiáját.

A könyvtárhoz érkezett és elintézett hivatalos ügyiratok száma 717 (1900-ban 550) volt ; az olvasóterem látogatására egy év alatt 2775 igazoló jegy adatott ki (1900-ban 2297). A könyvtár osztályainak növekedését és forgalmát az alábbi adatok mutatják. Ezeknek végső eredménye az, hogy a Széchenyi orsz. könyvtár négy osztályában az évi gyarapodás darabszáma 126.979 ; és hogy ez osztályokban összesen 23.214 olvasó és kutató fordult meg, kik a könyvtár állományából 77.706 darabot használtak.

* * *

I. *A nyomtatványi osztály* gyarapodása: köteles példányokban 10.261 (1900-ban 11.190), áthelyezés útján (a könyvtár és a múzeum egyéb osztályaiból) 1 (1900-ban 33), ajándék útján 1027 (1900-ban 1031), vétel útján 1506 (1900-ban 581), összesen 11.795 darab (1900-ban 12.825 db.) A gyarapodás tehát némileg a megelőző évi mögött maradt, minek oka első sorban a hazai nyomdák kisebb termelésében keresendő.

Félreértések elkerülése végett megjegyezzük, hogy a 11.795 darabból álló nyomtatvány-mennyiség alatt nem ugyanannyi mű vagy kötet értendő, mert például füzetes vállalatok, folyóiratok stb. annyi darabnak számítanak, a hány darabban érkeznek és a növedéknaplóban elkönyveltetnek. Így egy kéthetenként megjelenő folyóirat évi 24 száma ugyanennyi darab gyarapodást jelent, holott bekötve és könyvtárilag feldolgozva a 24 darabból 1 kötet lesz; a Szabadalmi Leírások minden egyes száma egy-egy darab gyarapodásnak veendő, pedig a könyvtári feldolgozásban 100 számból 1 kötet lesz. Ezért a növedéknapló nyomán összeállított gyarapodási statisztika mindig sokkalta nagyobb számokat mutat mint a könyvtári feldolgozás vagyis a tényleges gyarapodás eredménye, a mi a sajtó egyik-másik organumában téves magyarázatokra adott okot.

A 11.795 darabból álló, rendszeresen elkönyvelt évi gyarapodáshoz járul még 26.579 drb (1900-ban 26.340) apró nyomtatvány, melyeknek anyaga, természetük szerint, a következő tíz csoportra osztva és beérkezési idejük szerint évnegyedes csomagokban megőrizve ekkép oszlik meg:

Gyászjelentések	5757 drb.
Zárszámadások és üzleti jelentések	2440 »
Egyházi körlevelek	393 »
Periratok	72 »
Hivatalos iratok	661 »
Műsorok	1231 »
Alapszabályok	770 »
Színlapok	8363 »
Falragaszok	4262 »
Vegyes apró nyomtatványok	2810 »

Összesen : 26.759 drb.

A nyomtatványi osztály összes gyarapodásának darabszáma tehát: 38.554 (1900-ban 39.165).

Könyvek vásárlására 13.386 k. 71 f., továbbá 522 márka 50 pf., 90 lira és 76 frank fordított. E szokatlanul magas összeg abban leli magyarázatát, hogy a lefolyt év alatt hajtattott végre a Varjú Elemér által a múzeumi szabályzat értelmében vételre ajánlott könyvanyag kiválogatása és a vétel ügyének lebonyolítása. E rendkívüli vásárlás a fenti összegben 7000 kor.-val szerepel. (1900-ban a könyvvételre fordított összeg: 3885 k. 54 f., 355.70 márka, 259 frank és 15 shilling).

Ajándékokkal a következők gazdagították a könyvtárat :

Abo város muzeuma (Finnország), Áldásy Antal, Állami számszék, Alsófehérvármegye alispáni hivatala, Apponyi Sándor gróf, Badics Ferencz, Bányászati és Kohászati Lapok szerkesztősége, Becker Fülöp Ágost, Bécsi cs. k. tudományos Akadémia, Bécsi cs. k. központi statisztikai bizottság, Bécsi svéd-norvég követség, Bécsi udvari könyvtár, Belopotoczky Kálmán, Belügy-ministerium, Berendi Béla, Berliner Bernát, Berlini kir. muzeum, Besztercebányai régészeti és történelmi társulat, Brünni természetvizsgáló egyesület, Brüsszeli kir. könyvtár, Budapest székesfőváros tanácsa, Budapest székesfőváros statisztikai hivatala, Budapesti államrendőrség, Budapesti kereskedelmi és iparkamara, Budapesti növendékpapság, Budapesti Szemle szerkesztősége, Budapesti tud.-egyetem rektori hivatala, Budapesti tud.-egyetem bölcsészeti kara, Buzárovits Gusztáv, Coubertini Péter (Páris), Csiki Ernő, Czimer Károly, Déri Béla, Dolni-tuzlai gymnázium, Duka Tivadar (London), Dunamelléki ev. ref. püspök, Edinburghi Museum of science and art, Egri érseki iroda, Eisler Mátyás, Erdélyi Múzeum szerkesztősége, Eszterházy Sándor, Esztergomi főegyházmegyei könyvtár, Farkas R., Fejérpataky László, Finnisch-ugrische Forschungen szerkesztősége, Firtinger Károly, Fischer Sámuel, Földművelésügyi Ministerium, Főrendiházi iroda, Fraknoi Vilmos, Frankfurti Rothschild-könyvtár, Gohl Ödön, Grün Albert dr., Győrffy Lajos, Havas Rezső, Havran Dániel, Hazánk szerkesztősége, Hegedüs Sándor, Heikel H. J., Henszlmann Béla, Herceggprimási iroda, Herman Ottó, Historischer Verein für Steiermark, Hódmező-Vásárhely tanácsa, Horváth Géza dr., Hunterian Museum (Glasgow), Illéssy János dr., Iparművészeti Múzeum, Izraelita magyar irodalmi társaság, Jász-Nagykún-Szolnok vármegye alispáni hivatala, Kalocsai érseki iroda, Képviselőházi iroda, Kereskedelmi Ministerium, Kiss Antal, Klein Gyula, Körmöczbányai főreáliskola igazgatósága, Krakkói tud. Akadémia, Krausz Sámuel, Lánczy Gyula, Leitgeb Imre, Linzi Musaeum Francisco-Carolinum, Loubat herceg (Páris), Máday Ferencz, Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, Magyar kir. földtani intézet, Magyar kir. meteorol. és földmagn. intézet, Magyar kir. természettudományi társulat, Magyar műkertészek egyesülete, Magyar Nemz. Múzeum igazgatósága, Magyar néprajzi társaság, Magyar tudományos Akadémia, Magyarországi Kárpát-

egyesület, Mainzi Gutenberg-Museum, Majláth József gr., Mandl Bernát, Margalits Ede, Márki Sándor, Marosvásárhelyi ev. ref. kollégium, Mártonffy Imre, Matica Srpska (Ujvidék), Mayor John (Cambridge), Michalek Manó, Mihályi János, Milhoffer Izidor, Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsa, Műbarátok köre, Müller Adolf, Nagy Sándor, Naményi Lajos, Olehvár Ödön, Ornithologiai Központ, Orosz Endre, Orsz. állatvédő egyesület, Orsz. múzeum-és könyvtár-bizottság, Orsz. Törvénytár szerkesztősége, Osztrák kereskedelmi Miniszterium, Párisi kiállítás magyar kir. kormánybiztossága, Párisi kiállítás japáni osztálya, Pejachevich Julián gr., Peregrini János, Pozsonyi orvos-természettudományi egyesület, Raffay Ferencz, Ráth Mór, Réthy László, Richter Ede, Rihász Sándor, Rivista Dalmatica szerkesztősége (Zára), Sándor Miklós, Sárosi Bella, Sepsiszentgyörgy városa, Soineanu Lázár (Bukarest), Szakáll Kornélia, Szalay Imre, Szalay László, Szász József, Szeged városa, Szent-István társulat, Sziklay Jenő, Szilágy vármegye alispáni hivatala, Szinnyi József id., Szokolay Kornél, Szunyogh Lorántné, Temesvár városa, Teutsch Gyula, Thallóczy Lajos, Trieszti ált. biztosító társaság, Turcsányi Imre, Uruguay köztársaság kormánya, Vallás- és közoktatásügyi miniszterium, Vámbéry Rusztem, Vámosy István, Varasdy Lajos, Walter Gyula, Washingtoni Departement of agriculture, Washingtoni Smithsonian Institution, Weigl Sándor, Zarándy A. Gáspár, Zichy Géza gr.

Az ajándékozók száma 158 (1900-ban 167).

A könyvtári osztály szerzeményei közt első helyre teendő a Varjú Elemértől megvett 614 darabból álló szakkönyvtár, mely különösen heraldikai és palaeographiai természetű, de e mellett számos művelődéstörténeti, kivált pedig a fegyverzet és viseletek történetére vonatkozó műveket tartalmaz. A gyűjteménynek néhány nevezetesebb darabja: 1. Bartolus de Saxoferrato heraldikai értekezésének 1470. évi első kiadása. 2. A Bibliothéque de l'École des chartes folyamai. 3. Sybel-Sickel, Kaiserurkunden in Abbildungen. 4. Grünenberg Wappenbuchjának kiadása stb.

Az év végén nagy gazdagodás érte a könyvtárat az által, hogy a közalapítványi kir. ügyigazgatóság fáradozásának sikerült néhai Gyurikovits Ferencznek több ezer kötetből álló könyvtárát az örökhagyó másnemű intézkedéseinek daczára az örökösök hozzájárulásával a M. Nemzeti Múzeum számára megszerezni.

A könyvtár különösen gazdag a XIX. század 30—40-es éveinek magyar nyomtatványaiiban és ausztriai nyomtatványokban, melyek Magyarországot közelebbről érdeklik; és előreláthatólag a múzeumi könyvtárnak sok hiányát fogja kiegészíteni. A gazdag gyűjtemény az év végén kerülvén a Múzeumba, sem állagának mennyiségéről, sem természetéről közelebbi adatok még nem közölhetők.

A Régi Magyar Könyvtár hiányainak pótlására a következő munkák szereztettek meg:

1. Tetraevangelion. Gyulafehérvár 1552. *unicum*. (Vétel 70 kor.)

2. Squarcialupus Marcellus. Triumphus. Kolozsvár 1584. (20 kor.)

3. A vizsolyi biblia töredéke 1590 tájáról; ismeretlen kiadás, egy könyvtáblából kiáztatva.

4. Canisius P. Keresztény tudományoknak rövid summája. Nagyszombat 1596. *unicum*. (50 kor.)

5. Spilenberger Sámuel. Pestis Alexiacus. Lőcse 1634. (30 kor.)

6. Historia az Volter királynak az Francisco éneke nótájára. Lőcse 1640. (ajándék).

7. Hodosy S. Eőr álló toronyban helyzetett vigyázó. Debreczen 1680. *unicum* (70 kor.)

8. Serpilius Johannes. Pastorum fraternitas. Lőcse 1647. (30 kor.)

9. Laudatio funebris Johannis Lang. Lőcse 1647. (30 kor.)

A könyvtári látogatottság a megelőző évhez képest nagymérvű emelkedést mutat. Az olvasóteremben 17.822 egyén fordult meg (1900-ban 15.301), kik kérélapok ellenében 45.274 kötetet használtak (1900-ban 39.043-at). A könyvtár belső termeiben szakférfiak által használt könyvek e számban nem szerepelnek. A könyvtár helyiségein kívül, kikölcsönzés útján, 1969 egyén 2982 kötetet használt (1900-ban 1242 egyén 2206 kötetet).

A könyvtári feldolgozás is múltmúltta a tavalyi eredményeket. Egy év alatt 5604 mű osztályoztatott, melyekről 6977 czédula készült (az 1900-iki eredmény 4621 mű 5956 czédulával). Kötés alá 869 mű adatott 1129 kötetben (1900-ban 1364 mű 1693 kötetben).

A könyvtár térbeli szűk voltán és az állványok túltömöttégén, a rendelkezésre álló utolsó helynek, a bejáró folyosó egyik

oldalának bebútorozásával kellett ideiglenesen segíteni. E berendezéssel a hírlapkönyvtár is, melynek zsúfoltsága még nagyobb mérvű, nyert némi kis helyet a terjeszkedésre.

A köteles nyomdatermékek kezelését végző iroda a lefolyt évben szintén új, megfelelőbb helyiséget nyert. Az Ornithologiai Központ régi helyisége, az intézett kiköltözése által megürülvén, annak két szobája és előszobája ez iroda céljaira alkalmas módon berendeztetett, hol e nagy forgalmat felmutató iroda úgy a beérkező köteles példányok ellenőrzését, mint különösen a hazai folyóiratok kezelését sokkal pontosabban végezheti. Az iroda forgalmát különben e számok mutatják: az irodába egy év alatt érkezett 1997 nyomtatvány-csomag (1900-ban 2116); az iroda pedig 2493 póstai küldeményt továbbított (1900-ban 3100-at), melyekből 941 be nem küldött sajtótermékek reklamálása volt (1900-ban 690). A reklamációk igen sok esetben kellő eredményre nem vezetvén, a könyvtár 143 esetben kérte fel a közalapítványi kir. ügyigazgatót, hogy az 1897. évi XLI. törvényzikk intézkedései ellen vétő nyomdák ellen az eljárást indítsa meg.

II. A *kézirattár* gyarapodása a múlt évi mögött maradt. Az a rendkívüli alkalom, mely 1900-ban a kézirattárat a Posonyi-gyűjtemény gazdag anyagához juttatta, 1901-ben nem ismétlődött. Az 1900. évi 3176 darabot kitevő szaporulattal szemben az 1901. évi gyarapodás a következő: ajándék útján 22 kézirat és 30 irodalmi levél; vétel útján 34 kézirat, 992 irodalmi levél, 101 irodalmi adalék, 2 hangjegy és 2 festett kép. Az egész gyarapodás darabszáma: 1183.

Nagymérvű gyarapodás várható az év végén átvett Gyurikovits-hagyatékából, melyben néhai Gyurikovits György kéziratai nagy tömeget alkotnak. Az értékes hagyaték különösen azért nagybecsű a kézirattárra nézve, mert a már régen itt levő Gyurikovits-féle kéziratok hosszú sorát az új anyag teljessé teszi.

Vásárlásra 1776 kor. 67 fill. és 160·10 márka fordított; ez összegből 1320 kor. egy gyűjtemény vételára volt, mely egyzersmind a kézirattárnak ez évi legbecsesebb szerzeménye.

E gyűjtemény Egressy Gábor hírneves színművészünk irodalmi hagyatékát, politikai és magánlevelezését foglalja magában; mindössze 19 kéziratból, 739 irodalmi levélből és 97 analectából áll; a gyűjtemény nemcsak a magyarországi színészet történetének

első rangú forrás-anyaga, hanem irodalomtörténeti szempontból is igen becses és e mellett a szabadságharczra és az emigrációra vonatkozó darabokban is gazdag.

Vétel útján a kéziratár a bécsi Gilhofer és Ranschburg, a bonni Cohen, a kölni Heberle és a frankfurti Baer könyvkereskedő czégektől értékes darabok tulajdonába jutott.

Ajándékokkal gazdagították a kéziratárát: Bajai Béla, Berzeviczy Egyed (Gaál Jenő közvetítésével), özv. Gedeon Andrásné, Gyóffy Lajos, Jäkl István, Jókai Mór (Frecskay János közvetítésével), Országos Levéltár, Podmaniczky Frigyes báró, Özv. Salamon Ferenczné, Takáts Sándor, Túry Gyula.

Az ajándék útján megszerzett anyagból kiemelendők: Berzeviczy Gergelynek irodalmilag még részben ismeretlen kéziratai, továbbá néhai Salamon Ferencz irodalmi hagyatéka, mely azonban véglegesen csak akkor lesz a kéziratár állományába beiktatva, mikor a kilátásba helyezett levelezésnek is birtokába jutunk.

A kéziratárát a lefolyt évben 245 kutató kereste föl, kik 1145 drb kéziratot használtak (1900-ban 189 kutató 766 darabot használt).

A kéziratári intenzív feldolgozás az elmúlt évben nagyobb eredményeket nem mutathat föl. Úgyszólván az egész esztendő alatt a kéziratár ügyeivel csak egy tisztviselő foglalkozhatott, ki e mellett a központi administratióban is segédkezett. E tisztviselő munkája a kutatók kiszolgálásán kívül csakis az új szerzemények elkönyvelésére és könyvtári feldolgozására szorítkozhatott, melyek közt a legtöbb fáradságot és időt az Egressy-gyűjtemény vette igénybe. Az év végén javulván a személyzeti viszonyok, determináltatott és beosztatott 57 kézirat s a folyó munkálatok mellett megkezdett az irodalmi levelezések csoportjának betűrendes átalakítása.

III. A *hírlapkönyvtár* gyarapodása: köteles példányokban (a törvényben megszabott módon és egyes számokban beküldve) 75,345 hírlapszám, ajándék útján 3792 szám, vétel útján 1644 sz.; összesen 80.786 szám (1900-ban 78.843 sz.)

Ajándékozók: Ballagi Aladár, ki a Székesfejérvár 1878. és Protestáns Hetilap 1880. folyamát adta; Emich Gusztáv (Bolond Miska 1860—67, Handabanda 1863. folyamait); Nemzeti Kaszino és Országos Kaszino, melyek évek óta tizenkét külföldi lapot

bocsájtanak a hirlapkönyvtár rendelkezésére; és Vadnay Károly (a Hölgyfutár 1856—61 évfolyamait).

Régi hirlapok vásárlására, különösen pedig a kaszinók által adott külföldi ujságok hiányainak kiegészítésére 232 kor. 26 fill. fordítottatott.

Az évi használat ismét felülmúlja a tavalyi eredményt. A hirlapkönyvtár olvasótermét 2920 olvasó látogatta, kik 6763 hirlapkötetet használtak. Házi használatra pedig 47 egyénnek 115 hirlapkötet adatott ki. Eredmény tehát, hogy 2967 egyén 6878 kötet hirlapot használt (1900-ban 2877 egyén 6215 kötetet).

Hogy az 1897. évi XLI. törvénycikk azon rendelkezése, miszerint a napilapokat havonként, a többi hirlapokat pedig negyed-évi csomagokban kötelesek a nyomdák, kimutatás kíséretében beküldeni, mily nehezen megy át a köztudatba, mutatja az a körülmény, hogy még mindig tömegesen érkeznek a hirlapszámok egyenként, keresztkötés alatt, nem pedig a törvényben előirt módzatok mellett. Ez pedig a hirlapkönyvtár munkáját és ellenőrzését szerfölött megnehezíti. A lefolyt évben is 16.716 ily hirlapszám érkezett (1900-ban 16.473); s így e téren minden felvilágosítások és útbiztosítások daczára nincs semmi javulás.

A végzett munkát illetőleg: czéduláztatott 141 új hirlap és 994 évfolyam; átnézetett 476 hirlap 42.950 száma. Kötés alá adott 847 kötet hirlap; tényleg bekötött 398 kötet, minek költsége 1258 kor. 88 fillért vett igénybe.

IV. A *levéltár* gyarapodása, bár nem érte el a tavalyi mértéket, igen tekintélyes volt. Ajándék útján 988 drb. irat és 1 fénykép, vétel útján 1942 drb. irat és 31 fénykép, csere útján 259 drb. irat, és letétemény útján 3235 drb. irat került a levéltárba. Az évi gyarapodás tehát 6456 drb. (1900-ban 8911 drb. és két családi levéltár.)

Ajándékozók a következők:

Berzeviczy Albert, Breztóczy József, özv. Bruymann Vilmosné, Csomay Gáspár dr., Forgách József, Joachim Gyula (néhai Rajkai Ragos Kálmán 1848/9-iki honvédszázados hagyatékából), Kováts László, Marczali Henrik, Nagy Géza, Országos levéltár, Óváry Lipót, Prágai cseh orsz. levéltár, Püspöky Graczián, Rakovszky István, Schalek Mária, Schmidt Ferencz, Suhajda József, Szalay Imre, Thuróczy Vilmos, Vécsey Tamás, Weinwurm Antal.

A levéltár gyarapítására a könyvtár dotatiojából 3328 kor. 89 fill. és 88 márka fordítottott.

Az új szerzemények közt különösen kiemelendő két vétel, melyeknek mindegyike az újabkori politikai viszonyok ismeretének első rangú forrása. Az egyik Dunyov István 1861-iki olasz légióbeli ezredes levelezése, mely 1269 darabot foglal magában. Vannak a gyűjteményben levelek Kossuth Lajostól, Ihász Dánieltől, Pulszky Ferencztől, Klapka Györgytől, Türr Istvántól, Helfy Ignácztól és az emigráció sok más nevezetes alakjától. A másik gyűjtemény néhai Szilágyi Dezsőnek ifjúkori levelezése, mely a nagy politikus küzdelmes ifjúságára és törekvéseire sokban világot vet. A Szilágyi Dezső atyjának hagyatékából származó gyűjtemény 264 darabból áll.

Nevezetesebb szerzemények még: egy 135 drbból álló gyűjtemény, mely egykor a Klobusiczkyak levéltárának képezte anyagát, mely leginkább II. Rákóczy Ferencz korára és különösen az elkobzott Rákóczy-birtokokra vonatkozik.

Az 1848/9-es gazdag levéltári anyaghoz egy 69 darabból álló kiáltvány-gyűjtemény járult, mely jobbra ritka, ma már nehezen megszerezhető darabokat foglal magában. Nagyrdeklű e korszakra vonatkozó szerzemények között Ferencz Károly főhercegnek a horvátországi események tárgyában 1848. jún. 30-án István nádorhoz intézett irata.

A Múzeum tulajdonát képező törzs-gyűjtemény 33 középkori oklevéllel gyarapodott; a nemesi iratok gyűjteményének gyarapodása 19 darab; ezek között 13 eredeti czimereslevél van, melyeknek legrégebbe Zsigmond királytól az 1415 évből való és a Halmai Bor családnak szól.

Csere útján, két külföldi czimereslevél átengedésével, a levéltár 259 drb irat tulajdonába jutott, melyek legnagyobb részt oklevél-másolatok. A gyűjtemény megszerzése azért fektetett súlyt a levéltár, mert az az egykori Jankovich-gyűjteményből való, mely tudvalevőleg a maga egészében — igen kevés kivétellel — a Nemzeti Múzeumba került.

A letéteményezett családi levéltárak száma kettővel növekedett. Az egyik a Korongi *Lippich*-családé, mely összesen 100 drb iratot (ezek között 56 középkorit) foglal magában; letéteményezője Lippich Elek min. osztálytanácsos; Lippich Kálmán

pedig utólag 3 drb irattal járult hozzá. A másik levéltár a Kisfaludi *Lipthay*-család bárói és nemesi ágáé, melyet br. Lipthay Frigyes adott át. E levéltár állománya összesen 1971 darab. E két levéltárral a családi letétemények száma 53-ra emelkedett.

Korábban letéteményezett családi levéltárak anyagának bővítéséhez járultak: Szirmay Balamér, ki két ízben összesen 722 drb. irattal gazdagította a család levéltárát; és gr. Berényi János, ki a már rég itt levő grófi családi levéltár anyagát 442 drb. irattal egészítette ki.

A levéltárat a lefolyt évben 160 kutató kereste föl, kik 20.373 iratot és 2 pecsétlenyomatot használtak. Külső használatra pedig 51 téritvényen 1016 irat, 34 fénykép, 1 pecsétlenyomat és 1 festmény adatott ki. Az összes használat tehát 21.427 drb. (1900-ban 36.264 drb.)

A levéltári belső munkásság nagy mérvű volt. Áldásy Antal segédőr elkészült a czimeres nemeslevelek leíró katalógusával, mely testes kötetben az 1902. év folyamán napvilágot láthat. Megkezdődött a középkori oklevelek czédulázása, a megindítandó regesztálás előmunkálatául; e munka az év végén az 1358. évig haladt. Hasonló czédula-katalógus készítése folyik az 1848/9. évi kiáltványok nagy gyűjteményéről.

Az új szerzemények feldolgozásán és részletes leltározásán kívül a régebben itt levő családi letétemények közül rendezettek és felállítottak a következők: 1. A Tallián család ötvösi ágának levéltára, melynek anyaga 8158 darab (közte 237 drb. eredeti középkori oklevél). 2. Az Ebeczki Tihanyi családé, 14.955 drbbal (közte 19 középkori). 3. A Rendesi Bárány családé 1211 drbbal. Felállított még 4. a Korongi Lippich és 5. a Kisfaludi Lipthay családi levéltár, melyeknek állagáról már volt szó.

Lajstrom készült a Lippich-levéltár anyagáról és ilyennek készítése folyamatban van a Melczer- és a Szent-Ivány család levéltáiról; az előbbi csaknem egészen, az utóbbi a XIX. század anyagáig kész. Folytatólagos rendezés alatt áll a többszörös pótlásokkal kiegészített Szirmay-levéltár.

A levéltárnak a M. Nemzeti Múzeum földszintjén lévő helyiségei, a köteles példányokkal foglalkozó iroda kiköltöztetése következtében, egy szobával bővültek, mely a többihez hasonló bútorzatot nyert. Ide kerül az 1848/9-iki szabadságharcra vonat-

kozó iratok törzsgyűjteménye s az emigráció idejéből való gazdag anyag, a Vörös Antal-féle gyűjteménnyel, Kossuth Lajos irataival és egyéb hasonló természetű gyűjteményekkel egyetemben.

* * *

A könyvtár tisztviselőinek 1901. évi irodalmi és tudományos munkásságát a következő összeállítás mutatja:

Dr. Fejérpataky László

osztályigazgató, egyetemi ny. r. tanár, múzeumi és könyvtári orsz. felügyelő,
a M. Tud. Akadémia r. tagja.

1. Monumenta Hungariae Heraldica. Magyar címeres emlékek. I. füzet. 25 színes melléklettel.
2. A XIV. századi címeradomány. (Turul 1901.)
3. Szilágyi Sándor. Emlékbeszéd. Turul 1901. (Különnyomatban is.)
4. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára az 1900. évben. (M. Könyvszemle 1901.)
5. Magyarország czimere. A Magyar Nemz. Múzeumban tartott ismeretterjesztő előadás.

Id. Szinnyei József

kir. tanácsos, igazgató-őr, a M. T. Akadémia lev. tagja.

1. »Magyar írók élete és munkái« 66—71. füzet. (VIII. kötet 2—7. füzete Lyci—Méry, összesen 1256 életrajz.)
2. A magyar hírlapirodalom 1900-ban. (A »Magyar Könyvszemle« 1901. 2. füzetének melléklete.)
3. Az első magyar bibliographus. Székfoglaló értekezés. Budapest, 1901. (Akadémiai Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből XVII. k. 10. sz.)

Kollányi Ferencz

jaáki apát, múzeumi őr.

1. A veszprémi püspök királynékoronázási jogának története. (Adalékok a veszprémi püspökség történetéhez I.) Veszprém, 1901.
2. Visitatio Capituli E. M. Strigoniensis. Anno 1397. Budapest, 1901.
3. Mérey Mihály apátúr fogsága. (Magyar Sion, 1901. évf. X. füzet.)
4. Az esztergomi érsekség és káptalan története. (A Katholikus Magyarország című munkában.)
5. Szentek élete szeptember és november hónapokra. (A Pallas

r. t. kiadásában megjelent vállalat II. kötetének 175—246. és 335—414. lapjain.)

6. A királynékoronázási jog történetének ismertetésére. (Veszprémi Hírlap IX. évf. 36. szám.)

Horváth Ignác

múzeumi őr.

1. Revisnyei Reviczky János Ferencz m. kir. udv. kancellária előadó tanácsosának könyvtára 1743. évből. (Kéziratban a M. Könyvszemle számára.)

2. Történeti repertorium. (Századok, 1901. évfolyamában.)

Dr. Schönherr Gyula

múzeumi őr, levéltárnok, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének előadó titkára, a M. Tud. Akadémia levelező tagja.

1. Jelentés a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének 1900. évi működéséről. (Budapest, 1901.)

2. Jelentés az 1900-iki romai tanulmányútról. (Akadémiai Értesítő, 1901. évf. 501. l.)

3. Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1901. évi működéséről. (Turul 1901.)

4. Városi és czéhemlékek az 1896. évi ezredéves országos kiállításon. (Sajtó alatt, a kiállítási díszmunka II. kötetében.)

5. Magyarország 1301-ben. (Kéziratban.)

6. Szerkesztette a Magyar Könyvszemlét, a Turult és a Magyar Történelmi Életrajzokat.

Kereszty István

múzeumi őr.

1. A »Zenelap« 3. és 17. számában: »Kuhač«; 22. sz. Major J. Gyula operája: »Erzsike«; 28. sz. »Tristan és Isolde.«

2. A »Zenevilág« I. évfoly. 13. sz. »Tömörüljünk«; 15. sz. Charpentier operája: »Lujza«; 16. sz. »A hangversenyévad«; — II. évf. 2. sz. »Magyar zenét!« 3. sz. »Egy üresedés«; 5. sz. »Egy új magyar dalmű«; 9. sz. »Operai dolgok«; 11. sz. »Az ország szíve«; 15. sz. Tristan és Isolde«; 18. sz. »A szerzői jogról«; — és mind a két évfolyamban francziából és németből fordított cikkek, minden szám operai szemléje, s általában a főmunkatársi tiszttel járó működés.

3. A »Vasárnapi Ujság« 10. sz. »Káldy Gyula«; 4. sz. »Erkel Ferencznek egy feltámasztott dalműve (Sarolta)«; 13. sz. »Lujza«, Charpentier operája.

4. A »Magyar Könyvszemle« mellékletén: »A hazai nem magyar hírlapirodalom 1900-ban.«

5. Az »Ethnographia« 4. és 5. számaiban Kuhač Ferencz »A regös-énekek dallamairól« írt tanulmányának fordítása (németből).
6. A »Diák-naptár« 1901—1902. (I.) évf.: »Hogyan tanult meg Pali magától zongorázni?«

Dr. *Sebestyén Gyula*

I. oszt. segédőr, a Magyar Néprajzi Társaság főtítkára.

1. Vörösmarty kora. (Részlet a szerző »A magyar honfoglalás mondái« című pályadíjnyertes művéből. — Irodalomtörténeti Közlemények, 1901. I—II. füz.)
2. Jelentés a Párisban tartott 1900-ki vallástörténeti és néphagyományi kongresszusokról. (Jelentés a M. Nemzeti Múzeum 1900. évi állapotáról. Függetek, I. 88—107. l. — Ezt megelőzőleg Ethnographia, 1901. V—VI. füz.)
3. Dr. Jankó János: A magyar typosok. (Bírálat. Ethnographia. 1901. II. füz.)
4. Főtítkári jelentés a M. Néprajzi Társaság 1901. évi közgyűlésén. (Ethnographia, 1901. IV. füz.)
5. Több apró cikk és bírálat az Ethnographia 1901. évi folyamában.
6. Munkácsi Bernáttal szerkesztette az Ethnographiát.
7. A győr-szabadhegyi Luca-szék. (Előadás a M. Néprajzi Társaság 1901. évi felolvasó ülésén.)
8. Gyűjtötte az újévi népszokások magyarországi pogány emlékeit.

Dr. *Áldásy Antal*

I. oszt. segédőr, egyetemi magántanár.

1. Zsigmond király és a velencei köztársaság 1433—1435. (Századok, 1901. évf.)
2. A bazeli zsinat áthelyezése Budára. Budapest régiségei cz. munkában. Budapest, 1901.
3. Mátyás király és a pápaság. A kolozsvári Mátyás-émlékönyvben.
4. Magyarország és a délszláv államok közti összeköttetések okmánytárai. Az Annales internationales d'Histoire 1901. évf.-ban. (Felolvasás az 1900. párisi nemzetközi történelmi congressuson.)
5. Ismertetések és cikkek a Századok, Turul, Magyar Sion és Pester Lloydban.
6. A Magyar Nemzeti Múzeum címeres leveleinek leiró katalogusa. (Sajtkészen.)
7. Név- és tárgymutató a gr. Zichy okmánytár I—VI. kötetéhez. (Sajtkészen.)

Dr. *Esztegár László*

I. oszt. segédőr.

1. Adalékok Kossuth Lajos hirlapírói pályájához. (Magyar Könyvszemle 1901. évf. I. f.)
2. Jelentés a párisi könyvtárnoki és bibliográfiai kongresszusokról. (Magyar Könyvszemle 1901. II. III. f.)
3. B. Jósika Miklós levelei a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. (Irodalomtörténeti Közlemények 1901. I. II. f.)
4. Saphir levele Kisfaludy Károlyhoz. (Irodalomtörténeti Közlemények 1901. évf. III. f.)
5. Adalékok Bajza József színházigazgatói működéséhez. (Irodalomtörténeti Közlemények 1901. évf. IV. f.)
6. Művészek levelei. (Múcsarnok, 1901. évf.)
7. Birálatok, kisebb közlemények a Magyar Könyvszemlében, a Turulban és az Ethnografiában.

Dr. *Melich János*

I. oszt. segédőr, egyetemi magántanár.

1. Magyar Nyelvőr: a) A baskir-magyar rokonság, b) A Müncheneri kódexhez, c) A buta szó eredete, d) Dajnál, e) Julián jelentéséhez, f) Bráha, brága, g) Horgas.
2. Könyvismertetést írt az Ethnographiába (Vrabely: kisorosz népdalok), Egyetemes Phil. Közönybe (Kisch: Nösner Wörter, Vandrák: Altkirchenslavische Grammatik) és a Turulba (Vjestnik).

Kováts László

II. oszt. segédőr.

1. Kilencz történeti tárgyú előadás az iparosok képzésére szervezett országos bizottság megbízásából.
2. A magyar bibliográfiai irodalom az 1901-ik évben. (Magyar Könyvszemle 1901. évf. 1. 2. 3. 4. füzet.)
3. Folyóiratok jegyzéke 1900-ik évről. (Melléklet a Magyar Könyvszemle 1901-ik évfolyamához.)
4. Több apróbb czikk a Protestáns Egyh. és Isk. Lapokban, Ébresztőben.

Varjú Elemér

II. oszt. segédőr.

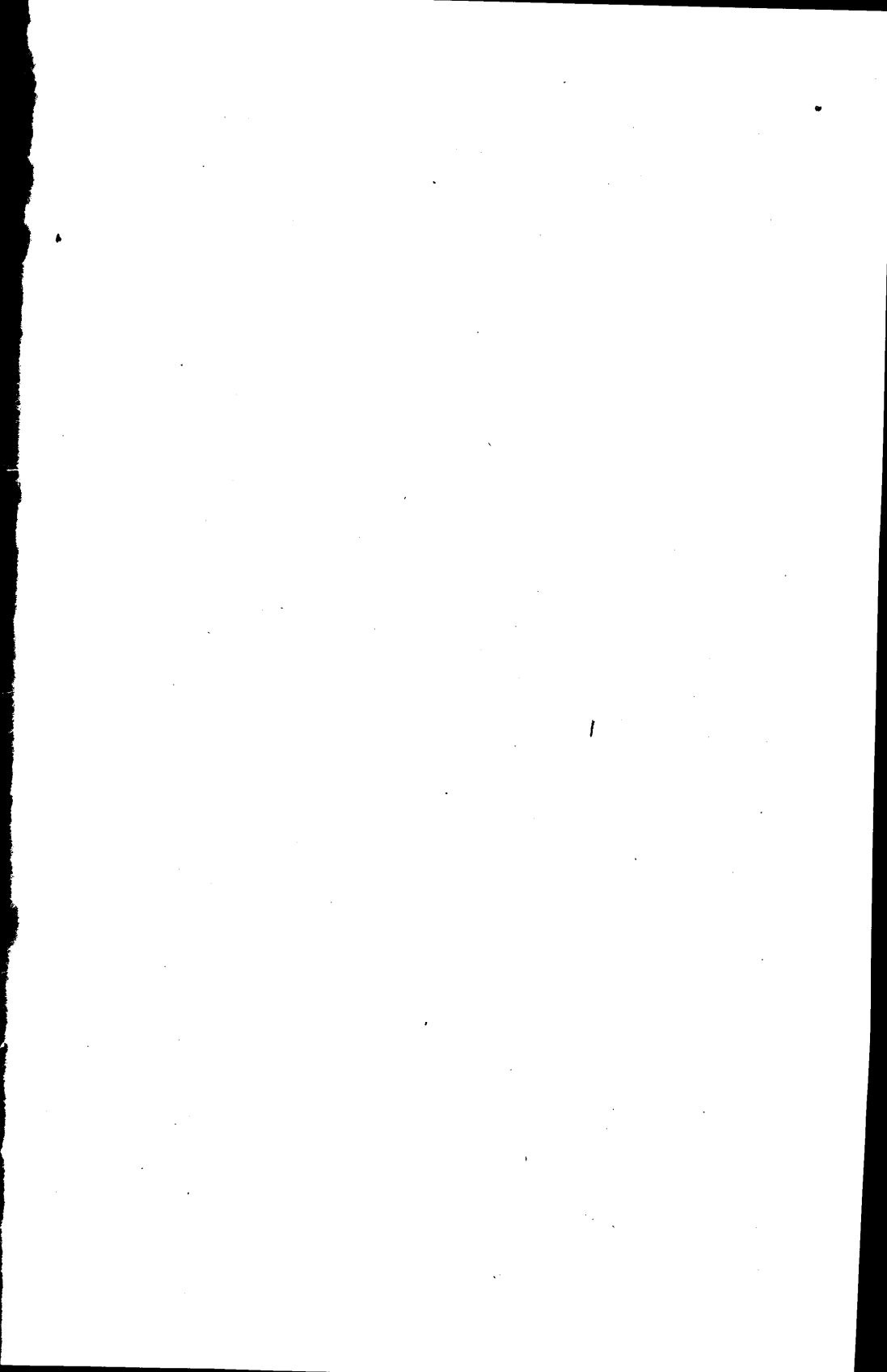
1. A gyulafejevári Batthyány-könyvtár. Budapest, Athenaeum, 1901. (Különlenyomat a Magyar Könyvszemle 1899—1901. folyamaiból.) 8-r. 271 oldal.
2. János király czímerbővítő levele Gritti Alajos részére. (Turul, 1901. évf. II. füzet.)

3. Pozsony város czímerlevelei 1436-ból. (Turul, 1901. III. füzet.)
4. A Szalók nemzetség. (Turul, 1901. IV. füzet.)
5. Gr. Batthyány Ignác. A Magyar Minerva II. folyamában. (Sajtó alatt.)
6. A magyar viseletek története ügyében. (Archeologiai Értesítő 1901. III. füzet.)
7. Könyvismertetések a Magyar Könyvszemlében és a Turulban.
8. Szerkesztette Schönherr Gyula drral a Turul 1901. folyamát.
9. Négy előadás a középkori könyvészetből a nm. vallás- és közokt. miniszter úr által a középiskolai tanárok részére rendezett művelődéstörténeti tanfolyamon.

Dr. *Vértesy Jenő*

II. oszt. segédőr.

1. »Egervári Mihály« (Költői elbeszélés) »Magyar Szalon« áprilisi füzet.
 2. Költemények a »Magyar Szemlé«-ben és a »Hazánk«-ban.
-

képpel igyekeztek az ábrázolandó fogalmat érzékíteni. Természetes, hogy nem állottak meg itt: idők folyamán a lerajzolt képpel nem csupán az avval kapcsolatos konkrét fogalmat iparkodtak ábrázolni, hanem bizonyos elvont fogalmakat is, melyek a külvilág tárgyaival valami kapcsolatba hozhatók, ezeknek rajzolt képével iparkodtak érzékelhető módon ábrázolni. Így például az emberi fej képével nemcsak ezt a konkrét fogalmat: *egy ember feje* ábrázolták, hanem a *kezdet*-nek, az *első*-nek fogalmát is, körülbelül a mai nyelvhasználat analogiájára pl. *államfő*, *fővezér*, *kütfő* stb. A különlegest az általános kifejezésére használták fel s az olvasó találatkonyságára volt bízva, hogy az odavetett kép- és jelcsoportok valódi értelmét kitalálja. Az ember, ki kezét szájához emeli, írásbeli kifejezője volt mindannak, a mi a szájjal történik; a kinyújtott kar kifejezte mindazt, a mihez erő szükséges; az ég felé tárt karok a »magas« fogalmát ábrázolták stb. Majd tovább mentek egy lépéssel, a mennyiben a lerajzolt képpel nem az ábrázolt konkrét tárgyat, vagy a vele kapcsolatba hozható elvont fogalmat akarták megjelölni, hanem az ábrázolt tárgy *hangértékét*, hangzását. Így pl. az arcz képe »*her*« nemcsak arczot jelentett, hanem általában a *her* szótagot jelentette bármely szóban fordult légyen is az elő. De a fejlődési folyamat még oly időben történt, mely mindennemű történeti tudósításnak messze mögötte van. Mert az egyiptomi írás alapelve, már azokon a feliratokon is, melyek az egyiptomi történelem legkorábbi termékei és a legrégebb feliratos emlékek, egészen más.

A régi egyiptomiak írásának alapelve ráánkmaradt alakjában azon a tapasztalati tényen alapszik, hogy minden emberi beszéd bizonyos számú hangok összetétele s ha e hangokat bizonyos meghatározott jegyekkel jelöljük meg, magát az emberi beszédet is megrögzíthetjük. »A hang felfedezése s annak betűvel való megjelölése az egyiptomiaknak elvitázhatatlan szellemi birtoka s egyik legzseniálisabb alkotása; semmiféle nép nem dicsekedhetik vele«. ¹ Az egyes hangokat képekkel jelölik, pl. a bagoly képe *m*-et, a szájé *r*-et, a tyúké *n*-t, az emberi lábé *b*-t jelent. Az egyiptomi betűjegyek összeállított sorozata a következő:

¹ Ed. Meyer: *Gesch. des alten Aegyptens* pag. 51.

	b		p		f
	k		k		g
	t		t		
	d		d (cz)		
	m		n		r
	h		h		h (ch)
	(s magy. z)		š (s)		
	w (u)		i (á)		
	á		c (á)		

Hogy miféle körülmények szabták meg a jelek választását, teljesen ismeretlen. Azt lehetne hinni, hogy a jelek kiválasztása akrophónikus úton történt pl. *m* a »mulat« = bagoly-tól, *r* a »ro« = száj-tól; csak hogy az egyiptomi betűjegyek legnagyobb része e feltevés ellen szól. Így pl. egyiptomi nyelven láb = »rd« s a láb képe, mint betűjegy mégis *b*-t jelent.

Az egyiptomi írás azonban nem tiszta betűírás, mint a miénk. Az írás olvashatóbbá tétele céljából a betűk után az illető tárgy képét is oda rajzolják. Elvont fogalmaknál, melyeket lerajzolni természetszerűleg nem lehet, legalább egy magyarázó-jegygyel jelzik, hogy az illető szó miféle fogalomkörbe tartozik. Így pl. a »*d*sr« (ejtsd: czezer) = erős szót két karral, mely egy botot ütésre emel, határozzák meg közelebbről. Könnyen érthető, hogy ezeket az ideographikus jegyeket minden hangjegy nélkül is alkalmazták. Így pl. két kar, mely egy botot ütésre emel, minden hangjegy nélkül is »*d*sr« = erős; a férfi, kinek kezében bot van (a méltóság jelvénye), minden hangjegy nélkül is »sr« = fejedelem.

Az egyiptomi hieroglifikának lényeges részét teszik a szótag-jelek, melyek a legtöbb esetben betűjegyek hozzáfűggesztése által hangelemeikre bontatnak szét. Azonban hangsúlyoznunk kell, hogy

a mennyiben felírtos anyag eddig rendelkezésünkre áll, *betűjegyek* teszik az egyiptomi írás alapját s az ideografikus és szótagjelek csak fokozatosan és magyarázó elem gyanánt szerepelnek.

A hieroglif írásban szóelválasztásnak nyoma sincs. A jegyek és jegycsoportok szakadatlanul követik egymást, minden utasítás nélkül, hogy hol végződik egy szó, vagy egy mondat. Itt ismét az egyes szók végére függesztett fogalomhatározók (determinatívumok) segítik ki az olvasót.

Vagy vízszintes sorokban vagy függélyes oszlopokban írtak a pillanatnyi szükséglet szerint. Az egyes írásjegyek jobbról balra haladnak, tehát ép úgy, mint a különböző sémita írásoknál, de a megfordított irány sem hiányzik különösen ott, hol az olvasó szeme ezt esztetikai okokból megkívánta.

Különféle anyagra írtak, így cserzett bőrre, agyaglemezre, de főleg a papyrusbokor rostjából készült papyrusra, melyet tekercsalakban őriztek meg. Íróeszközük széles végű nádszál volt; tintájuk volt fekete és vörös, melyet külön palettában őriztek. A többféle színben pompázó írás nagyon kedvelt volt, minthogy a sokszínű írásjegyekkel belepelt falak kellemes látványt nyújtottak a szemlélőnek.

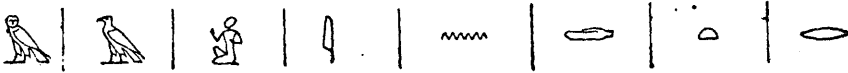
Míg a kőfeliratokban az egyes írásjegyeknek megfelelő képeket mindig természetihíven rajzolták, a mindennapi élet szükségleteinek megfelelőleg hamar kifejlődött a köznapi használatra szánt kurzív írás, melyet *hierátikus írásnak* nevezünk.

Ugyanazon a rendszeren alapszik, mint a hieroglif írás, csak hogy az egyes írásjegyek már nem eredeti, határozott alakjukban jelennek meg, mert a hieratikus írás a mindennapi élet szükségleteire berendezett gyorsírás, melyben az írásjegyekként szereplő képeket csak halvány körvonalaikban rajzolják s a nehezebben rajzolható képeket nem ritkán balról jobbra dülő ferde vonásokkal jelölik. Leginkább papyrusnál alkalmazták egyházi és világi szövegek leírására. Leveleket, fogalmazványokat, hivatalos tudósításokat, számadásokat, a halott mellé a sírba tett úgynevezett halotti könyvet stb. hieratikus írással írták.

A hieratikus írás jellege Egyptom sok száz éves története folyamán természetesen nem maradhatott egyforma. Már a Magyar Nemzeti Múzeum két töredéke is érdekes módon bemutatja ezt. Míg az egyikben, a mely a XVIII. dynasztiából származik, az

egyes jelek még világosan fölismerhetők és csak kevésbé különböznek a hieroglyphikus írásjegyeitől, a későbbi korból származó papyrus egyes jegyei már annyira elmosódottak, hogy senki sem ismerheti föl a vonalokból és pontokból, milyen hieroglypheknek feleltek meg eredetileg. Hogy az olvasó világos képet nyerjen a hieratikus írásnak az egyes hieroglyphikus jegyeiből való keletkezéséről és hogy egyúttal fogalmat alkothasson azokról a különböző írásmódokról, a melyek az egyiptomi birodalom különböző korszakaiban uralkodtak, néhány írásjegyet hieroglyphikus és hieratikus formában közlünk:¹

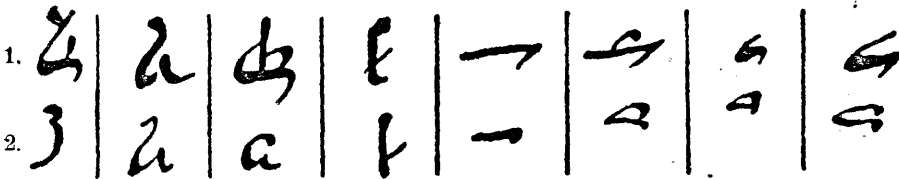
HIEROGLYPHEK:

1. A középkori birodalom

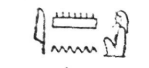
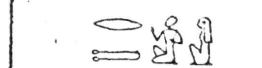

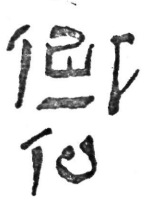
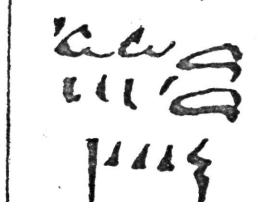
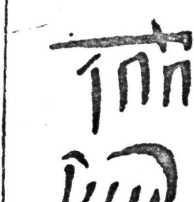
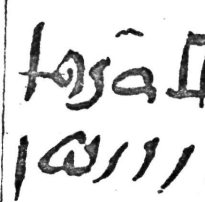
2. Az új birodalom

} hieratikus jegyzetei: "

Ez az írásmód természetesen idők folytán mind jobban elvult, úgy hogy már az egyiptomiak sem voltak arra képesek, hogy az egyes írásjegyek eredeti hieroglyphikus jelentését kifejtsék. Az egyes jegyeknek egész, összefüggő csoportját kellett megjegyezniök, tudniok kellett például, hogy egy függélyes vonás és négy pont a »férfi« fogalomnak megfelelő írásjegyet fejezi ki. A következő példa, a melyet technikai nehézségek miatt csak Erman idézett műve nyomán közölhetünk, e szempontból igen tanulságos. Az első sor hieroglyphikus, a második ugyanazt a szöveget a régibb, a, harmadik sor az újabb kor cursiv írásában adja:

¹ Erman, Aegypten u. aegyptisches Leben im Alterthum, p. 457.

			
			
Amon.	rōemt ember.	per-ao Pharao.	hrōu nap.

Igy, kellőképen előkészülve, a mi két papyrustöredékünknek a megfejtése és földolgozása nem okoz nehézségeket. Mint már említettem, az egyiptomiak halotti könyvének részeit foglalják magukban.

A halotti könyv az egyiptomiak legterjedelmesebb irodalmi terméke. E mű teljesen visszatükrözi az egyiptomiak bölcsészetének és vallásának rendszerét s örök időkre a szellemi munkásságnak monumentális terméke marad. Szent könyv, melyet gondosan őriztek a templomban, nohogy avatatlan szem beléje tekintsen. Hathatós, csodákat művelő imákat tartalmaz, melyeket Thot isten a gyenge és könnyen tévedő emberi nem iránt való szánezésből maga szerkesztett és a papok előtt kinyilatkoztatott. A papok számtalan másolatot készítettek e könyvről, s belőle egy-egy példányt minden halott mellé a sírba tettek. Szegényebb emberek, kik nem voltak abban a helyzetben, hogy egy egész példányt vásárolhassanak, kisebb másolatokkal is megelégedtek, melyeket rendszeren a mumiák takarójára írtak.

A halotti könyvnek az volt a célja, hogy az elhaltnak bizonyos imákat adjon, melyeket az alvilágban való vándorlása közben a démonok kiengesztelése végett kellett elmondania, hogy így az összes régiókon átmelessen, míg ismét visszatér az ősforráshoz.

A halotti könyv szövegének második sorozatát Isis istennőnek férjéhez, Osirishez intézett dicsérő énekei teszik. Ugyanis az egyiptomiak vallásos felfogása minden halottat Osiriszel azonosít, ki így Isisnek férje lesz. Az összes imák az elhalthoz vannak

intézve s általuk a lélek felszabadúl; s ha az elhalt, kezében a halotti könyvvel, Osiris ítélőszéke elé jut, úgy netáni vétkei, melyek még lelkére tapadtak, kegyelem útján elengedtetnek.

A halotti könyv tehát nem szertartási könyv, hiszen egyáltalán nincsenek benne olyan előírások, a melyek az istentisztelet szertartásaira vonatkoznak. Tartalmát imák és himnuszok teszik, a melyeket általában maga a halott mond el. Ezért a »halotti könyv« (Todtenbuch) elnevezés, a melyet még Champollion választott, egészen helytelen, mint azt már Lepsius kiemelte és bővebben indokolta, de ezt a már elfogadott elnevezést mégsem akarták elejteni. Az egyiptomiak a »prt m hrw-ról« szóló könyv«-nek nevezték, vagyis, Naville szerint, a ki az egyiptológusok közül a legbővebben foglalkozott a halotti könyv szövegeivel, a »nappalból való kimenet könyvének,« a mely czímben a »nappal« az ember, földi életének idejét fejezi ki.

E könyvet másképen »ro n s-ikr hw«-nek, vagyis az »elhunyt tökéletesedéséről« szóló fejezet«-nek is nevezték. Megjegyezzük azonban, hogy a halotti könyv vagy »a halottak könyve« nem a szó valóságos értelmében vett könyv. Nem egységes egész, hanem egyes darabokból van összeállítva, a melyek nem egy időben, hanem egymás után, különböző korokban keletkeztek és azért nincsenek összefüggésben egymással. Az egyes fejezetek teljesen függetlenek egymástól, úgy hogy egyik fejezet sem szabja meg semmikép az előtte levőt, vagy utána következőt.

Egy részét már a régi birodalom idejében megírták, de csak a szaiszi királyok, tehát a XXVI. dynastia, vagyis a Kr. e. VII. évszázad idejében egyesítették az egymástól független részeket és osztották be őket a végleges sorrendbe. A fejezetekre való fölosztás Lepsius-tól ered, a ki minden egyes részt, a melynek a turini papyrusban címe van, tartalmától eltekintve külön fejezet gyanánt számozott meg. Ilyképen összesen 186 fejezetet számolt. Megjegyezzük azonban, hogy ez az annyira szokásossá vált beosztás csak azokra a papyrusokra alkalmazható, a melyek a szaiszi kortól kezdve származtak, nem pedig a régiebbekre is. Ez az oka annak, hogy némely fejezet egyik vagy másik régiebb kiadás egészen más helyére van besorozva. Így például a 100. fejezet, a mely a budapesti 1. számú papyrusnak egy részét képezi, a British Museum

9900. számú papyrusában, a melyet rendszeren Burton-féle papyrusnak neveznek és a mely nyilván a legkiválóbb a thebaei korszak (Kr. e. XVI. század) halotti papyrusai között, a 155. és 156. fejezetek elé esik. A berlini múzeum egyik papyrusában, a mely szintén a thebaei korszakból származik, ez a fejezet a 99. előtt áll. Leggyakrabban a 125. fejezet után fordul elő. Ugyanígy áll a dolog a 102. fejezettel. A British Museum 9905. és 9913. számú papyrusai, valamint a Louvre 3132. számú papyrusa ezt a fejezetet a 99. után sorozzák. A 101. fejezet, a mely a budapesti gyűjtemény 1. számú papyrusának egy része, a XVIII—XX. dynastia idejéből származó halotti könyvek szövegeiben — a mennyiben azokat mai napig ismerjük — egyáltalán nem fordul elő. A thebaei kor összes papyrusaiból, a melyek ez idő szerint a londoni, párisi, berlini, leydeni, turini, bulaqi múzeumokban, vagy a dublini, liverpoli, avignoni, marseillei, bolognai, parmai, milanói, firenzei, római, nápolyi, hannoveri kisebb gyűjteményekben és magángyűjteményekben őriztetnek, ez a fejezet hiányzik.¹

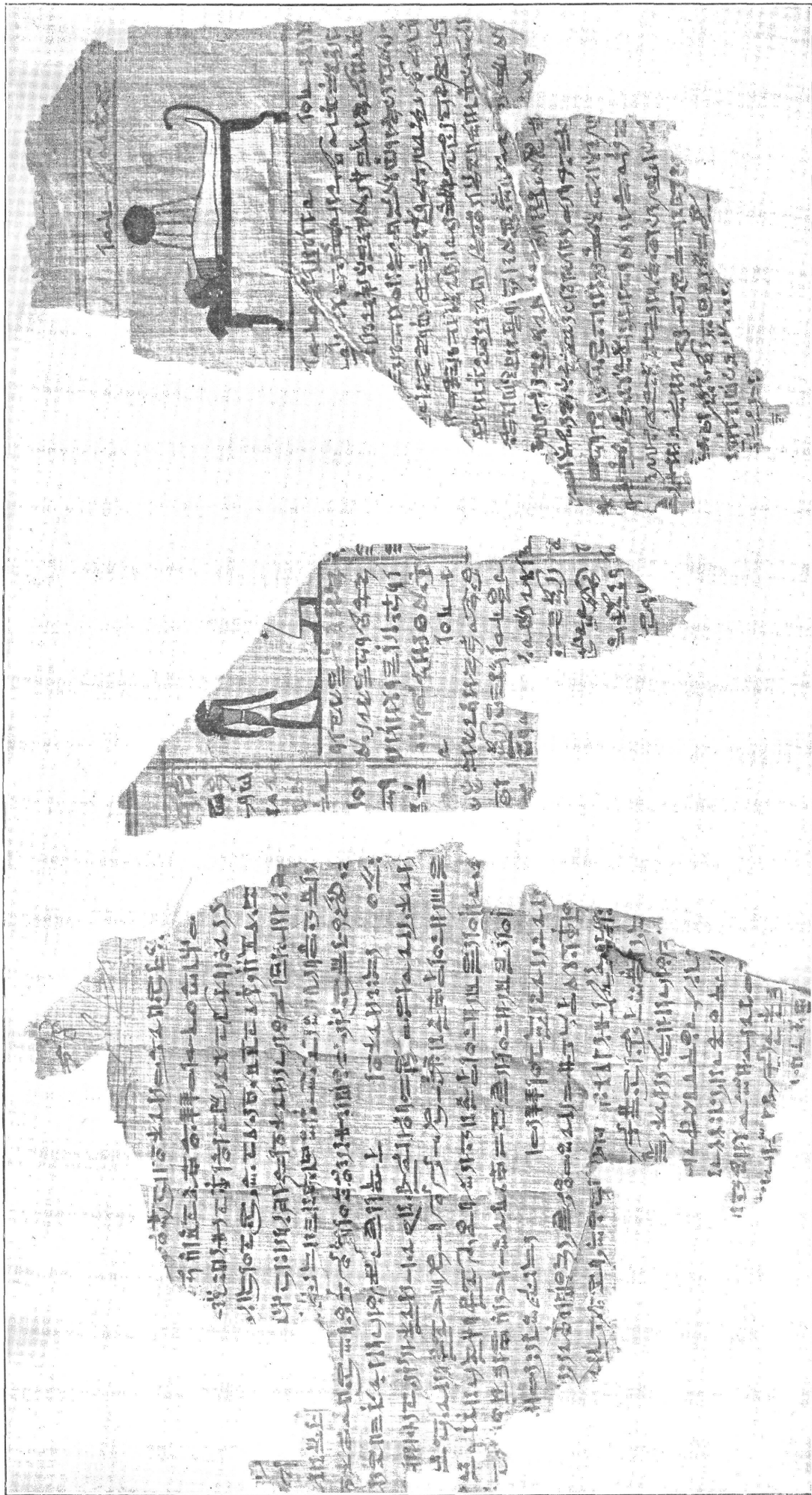
A szöveg tekintetében a halotti könyvnek következő négy phasisát különböztetjük meg :

1. A régi és középső birodalom szövege.
2. A XVIII—XX. dynastia thebaei szövege.
3. A Sais előtti kornak szövege.
4. A saisi és ptolemaeusi kor szövege.

Ebben az utolsó korban történt be a halotti könyv codificatiója. Akkor állapították meg a fejezetek sorrendjét és a szöveget és ez időből származik a négy utolsó fejezet is, a mely több különös, idegenszerű szót foglal magában.

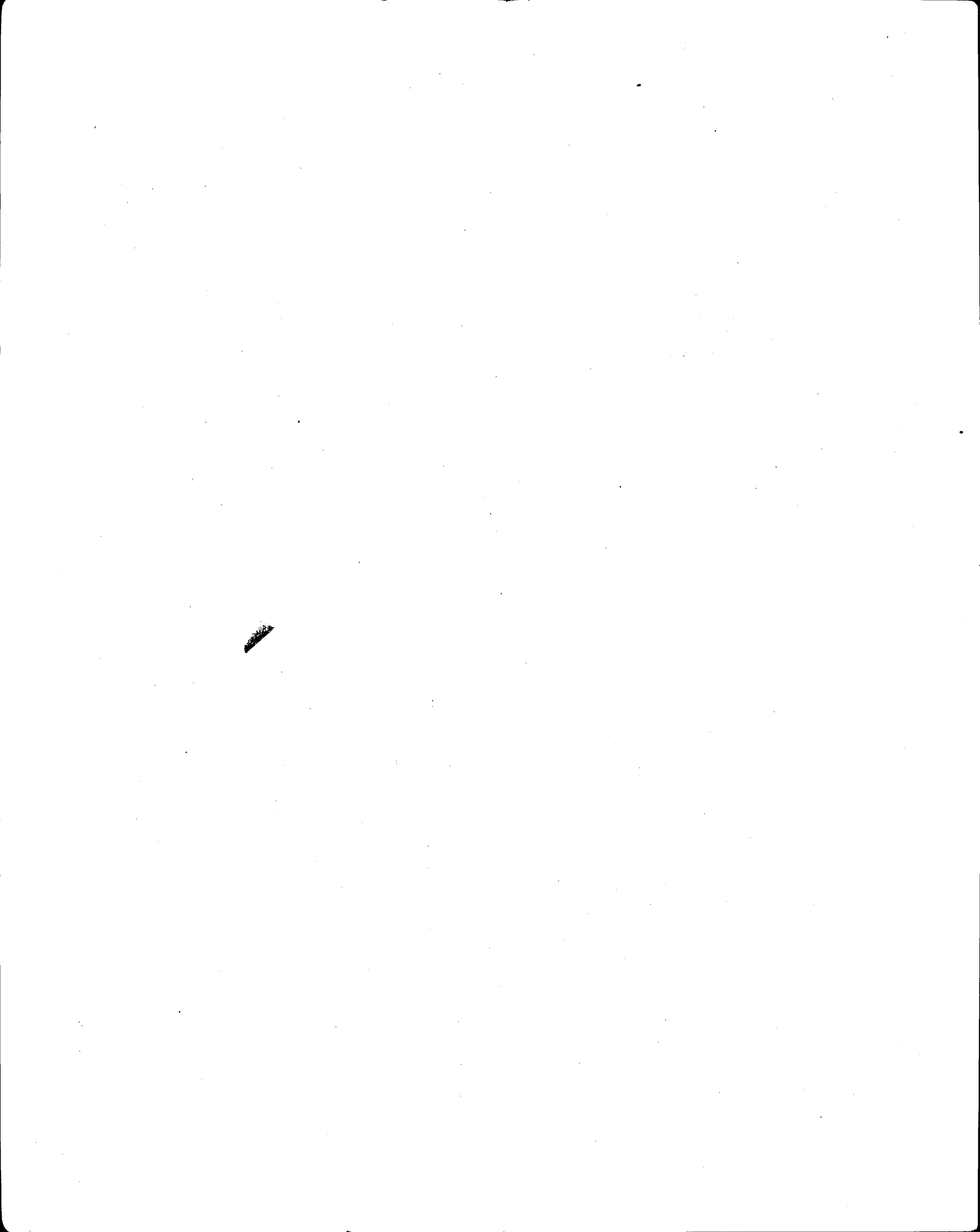
A papyrusok írásának módja is megérdemli érdeklődésünket. Az 1. számú budapesti papyrust nézve első sorban azt látjuk, hogy mindegyik fejezetet egy képecske díszíti, a mely az illető fejezet illusztrálására szolgál. De míg a képek igen gondos kivitelűek és szép színeikkel, szabatosságukkal tűnnek ki, addig a szöveg helyenkint rendkívül hanyagul van írva. A szöveg és a képek alig származnak egy kéztől ; úgy látszik, hogy a festő jobban értett mesterségéhez mint az író. Az írás hanyagságát különben az is

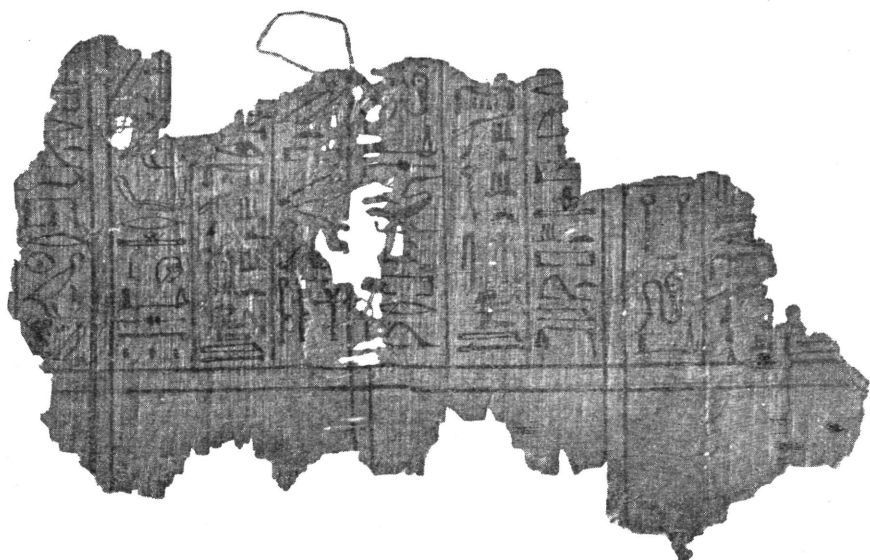
¹ V. ö. Naville, Das ägyptische Todtenbuch der XVIII—XX. Dynastie, 17. és 151. l.

I. sz. papyrus.

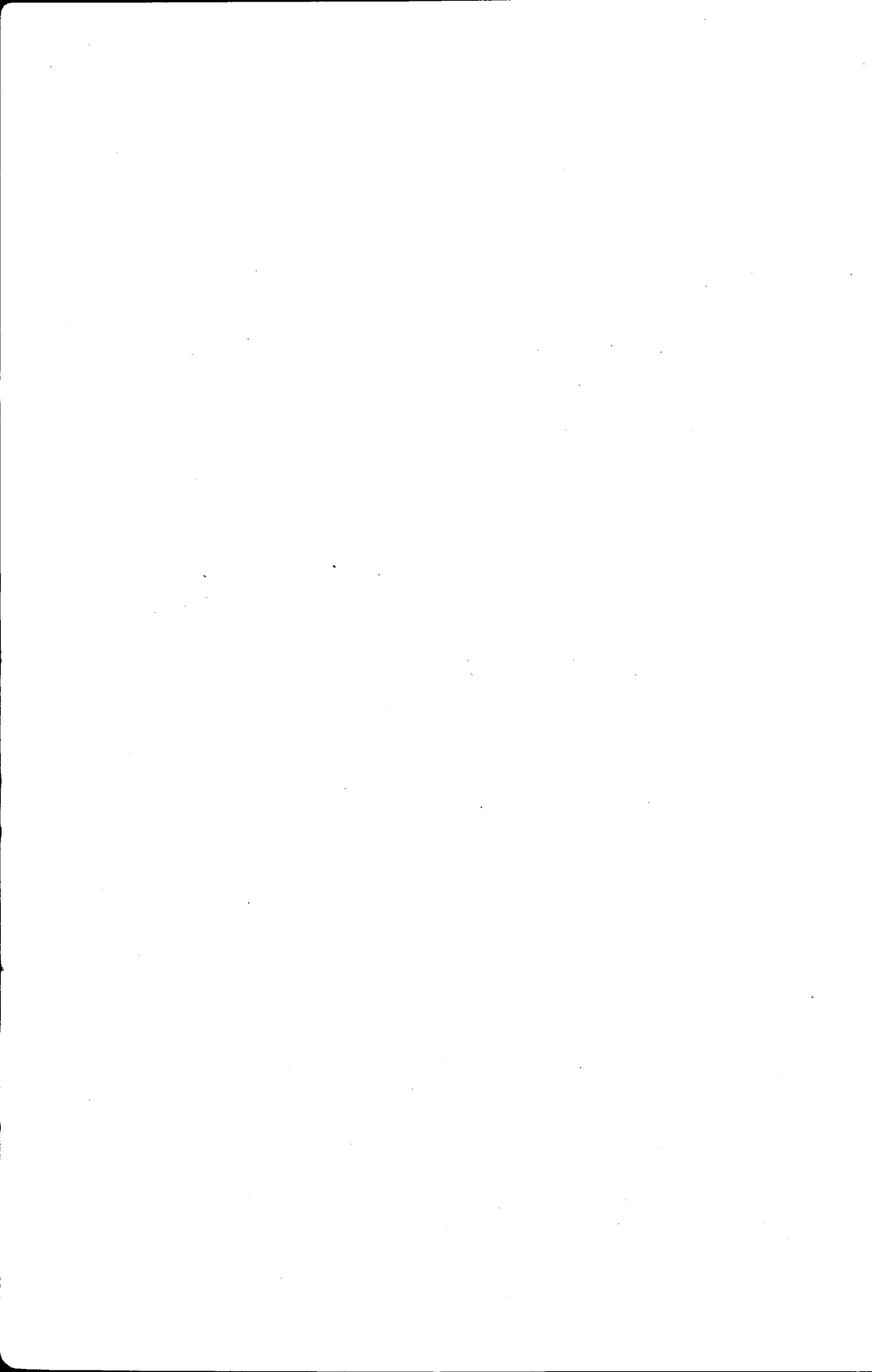
EGYPTOMI PAPIRUSOK A MAGYAR NEMZ. MÚZEUMBAN.

2. sz. papyrus.

EGYPTOMI PAPHYRUSOK A MAGYAR NEMZ. MÚZEUMBAN.

magyarázza, hogy ezeket a papyrusokat nem mindig esetről esetre, a szükséglethez képest készítették, hanem előre, gyárilag, sok példányban, úgy hogy az egyes esetekben csak a halott nevét kellett beleírni, még pedig rendesen vörös tintával. De gyakran meg is feledkeztek erről és nem is épen ritkaság, hogy annak a személynek a neve, a kinek a halotti könyv illető részét a sirjába tették, a szövegből hiányzik.

Már említettük, hogy papyrusunk egy Dethiau föméltóság számára készült, a kinek *hn ntr Imn*, vagyis »Ámon isten prófétája« volt a czíme. Ugyanannak a szövegnek másik helyén a »s-ud-un« czím is előfordul, a mi annál is inkább figyelemre méltó, mert ez a czím egyebütt sehol sem fordul elő és így jelentősége nem világos. S-ud annyi mint »megvilágítani« un = »lenni« S-ud-un tehát annyit jelent, hogy »ő megvilágítja a levőt« vagy tágabb értelemben : »ő megvilágítja a mindenséget« és így a halott hasonló czímet visel, mintha mai napság a »tudomány fáklyájáról« beszélünk. Ez az »Amon prófétája« czímmel igen jól megegyezik. Az itt idézett fejezetek a halott hajózására vonatkoznak. Kifejezésre jut az egyiptomiaknak az a vallásos hite, hogy a jámbort halála után isteni bárkára teszik, a melyen az istenek kíséretében hajózik a mennyei vizeken. Ha ezt a papyrus a 100., 101. és 102. fejezetekkel a halott koporsójába teszik, akkor a halottnak megadja azt a képességet, hogy a hajót tetszése szerint kormányozhatja.

Kár, hogy papyrusaink sok helyen annyira rongáltak, hogy folytatólagos átírásuk és fordításuk lehetetlen, hacsak nem vesszük más múzeum megfelelő szövegeit segítségül, a melyekben ugyanezek a fejezetek foglaltatnak.

A 2. számú papyrusnál még az sem lehetséges. Itt viszont a czím és a név három helyen fönmaradt és különösen a czím figyelemreméltó. *Her ar nub-pek*. *Her ar* = a »mesterek elüljárója.« A *nub-pek* kifejezés értelme iránt kétség merülhet föl. *Nub* = »arany«, e szerint »*her ar nub*« értelme »az arany mestereinek főnöke«, vagyis az »aranyművesek főnöke« ; *pek*-nek tulajdonképeni jelentősége »egy részecske, egy darabocská.« *Ar nub-pek* tehát olyan mester, a ki az aranyat részecskékre, talán lapocskákra veri, vagyis aranyverőmester. Az itt idézett czím a

legritkébbak egyike, a melyeket ismerünk. Az egyptomiak eddig már kiadott irodalmában csak egyszer találkozunk vele, a British Museum 9940. számú papyrusában. Igen szép papyrus ez, a legnagyobb gonddal van festve, különösen Osiris imadásának a jele-
nete, melylyel a papyrus kezdődik. Naville¹ behatóbban foglalkozik vele. Kartana nevű *Her ār nub-pek* számára írták. Naville ezt a czimet »aranyművesmester«-nek fordította, de az arany-
műves szót igen általános értelemben veszi, minthogy az *Ār nub-pek* szerinte is olyan mester, a ki »az aranyat kis részekre darabolja, a pénzkészítő egy neme«.

¹ I. h. 64—64. ll.

ADATOK AZ EGRÍ ÉRSEKMEGYEI KÖNYVTÁR ISMERTETÉSÉHEZ.

VARJÚ ELEMÉRTŐL.

(Egy melléklettel és két hasonmással a szövegben.)

Az egri érsekmegyei könyvtár a legjobban ismert hazai gyűjtemények közé tartozik. Már 1818-ban jelent meg róla hosszabb értekezés, a mely akkori állapotáról jó áttekintést nyújt; ¹ 1853-ban Toldy Ferencz írta le részletesebben *Egri szünnapok* cím alatt, különösen a kódexeket méltatva figyelemre; ² másfél évtizeddel utóbb az akkori könyvtárnok Montedégoi Albert Ferencz a magyar orvosok és természetvizsgálók XIII. nagygyűlésére kiadott *Heves és Külső Szolnok vármegyék leírásában* rövid történetét s ismertetését közölte, legutóbb pedig Michalek Manó, a könyvtár jelenlegi érdemes vezetője, Michalek Manó kiadta a teljes címjegyzéket, előre bocsátva a gyűjtemény hiteles történetének vázlatát. ³ Egyes kiváló darabok, nevezetesebb kéziratok leírásaival is sűrűn találkozunk; a Bély-kódexzet Vass József ismertette az Uj Magyar Múzeum 1853-iki I. kötetében; egy évvel utóbb ugyanitt Császár Ferencz a könyvtár Dante-kéziratáról adott hosszú értekezést; egy német példázatokot tartalmazó XV. századi kéz-

¹ *Elfelejtethetlen emlékezetű Egri Püspök Galanthai Gróf Eszterházy Károlynak jeles Élete, közhasznú építési és különösen az általa szerzett, utánna pedig nevezkedett, megyebéli Könyv-Gyűjteménynek leírása.* Tudományos Gyűjtemény. 1819. V. kötet. 3—32. oldal. Hozzá a püspök rézmetszetű képe. Szerzője ismeretlen; aláírva: *Gróf Eszterházy Károlynak Igaz Tisztelőji.*

² Uj Magyar Múzeum III. 1853. 515. és k. lap.

³ Az egri érsekmegyei könyvtár szakszerű címjegyzéke (Eger, az érseki lyceum könyvnyomdája, 1893. 8-r. XV, 1462 oldal.) Hozzájárul: I. pótlék-füzet. 1891—1893. évi gyarapodás. (Ugyanott, 1894.) 8-r. VII, 189 old. és II. pótlék-füzet. 1894—99. évi gyarapodás. (Ugyanott, 1900.) 8-r. VII, 127 old

iratát az ifjabb Kovachich mutatta be;¹ híres német misztérium-gyűjteményét pedig Szalay László.² Ugyanezt Kummer Károly Ferdinand 1882-ben önálló kötetben adta ki.³ Egy szóval, az egri könyvtárnak egész irodalma van, a melyhez az itt nyújtott adatok csak szerény járulékot képeznek.

Ismeretes, hogy a könyvtár alapítása a XVIII. század második felére esik, arra a korra, a mely míg egyrésztől pótolhatatlan kárt okozott irodalmunknak a zárdakönyvtárak nagy részének elszórása s részben megsemmisítése által, másrészt forduló pontot jelent könyvtáraink történetében, az első nyilvános jellegű gyűjtemények megalapítása miatt. Az egri nyilvános könyvtár alapítója az utolsó egri püspök, Eszterházy Károly gróf, kora irányának hódolt, a mikor rengeteg költséggel összegyűjtött huszezer kötetes könyvtárát megnyitotta a közönségnek. Az áldozatkészség sehol sem termett oly jó gyümölcsöket, mint itt; a míg az egri püspök kortársai által alapított nyilvános könyvtárak legtöbbször máig elmaradt, elhanyagolt állapotban van, addig ez szépen fejlődött; anyaga egy század alatt majdnem megháromszorozódott, kezelése mintaszerű s hatása Eger közművelődésére eltagadhatatlan.

A könyvtárt leírni, termeinek pompáját dicsérni, katalogusait, rendszerét bemutatni itt fölösleges; az érdeklődők Toldy és Albert Ferencz idézett munkáiban mindezt fellelhetik. Elég, ha az általánosságokból megemlítjük, hogy a gyűjtemény megközelíti az ötvenezer kötetet, négy termet tölt be s igen jó betűrendes és szak-katalogussal van ellátva, a melyek szegítéségével minden könyv a legrövidebb idő alatt megtalálható.

Ezúttal azon sokkal érdekesebb s még eléggé meg nem világított kérdésre keresünk feleletet: *minő régiebb gyűjteményekből alakult meg az érsekmegyei könyvtár?*

Ismerve az alapítónak szellemi irányát s a magyar irodalom-

¹ Hagen, Germania. IV. kötet. (Berlin, 1841.)

² Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit. Neue Folge, III. kötet. 1855. 251. l.

³ Kummer (Karl Ferdinand), Erlauer Spiele. Sechs altdeutsche Mysterien des XV-ten Jahrhunderts. (Bécs, 1882.) A cím igen alkalmas a megtévesztésre; azt hihetné az olvasó, hogy a XV. században *Egerben eljátszott* misztériumokról van szó, holott ez időben a jó magyar városban aligha játszottak németül a színészek s kétségtelen, hogy a kódex csak a XVIII. században jutott az egri könyvtárba.

nak az ő korában nagyon elmaradt állapotát, eleve tisztában lehetünk azzal, hogy sok hazai eredetű s Magyarországot érdeklő könyvet nem szabad a gyűjteményben keresnünk. Eszterházy Károly püspök európai műveltségű ember volt, a ki sok kortársával együtt abba a hibába esett, hogy a rohamosan haladó nyugati nemzetek mértékével mérte a szegény elmaradott magyarság kulturáját, irodalmát. Természetes, hogy a felületes összehasonlítás a magyarságra nézve megszegyenítő volt, a minek következményeként aztán fölöslegesnek látszott a művelődés és irodalom fejlesztéséhez nemzeti alapot keresni s még a legjobb hite szerint is leghelyesebb volt átültetni az idegen szellemet, művelődést és tudományt a megmagyarosodást pedig bízni az időre. Az így gondolkozók előtt — s minő kevesen voltak még akkor, a kik tisztábban láttak! — múltunk szerény emlékei nagyon csekély értékkel bírtak. A magyar elme termékei csak különlegesség számába mentek, a melyekre a tudósnak szellemét, a gyűjtőnek pénzét pazarolni nem volt érdemes. A püspök — és ebben kora a hibás — közömbösen látta könyvtárára nézve elveszni a magyar szempontból megbecsülhetetlen értékű darabokat; engedte, hogy korát tudásban megelőzőtt prépostja, Batthyány Ignác a saját könyvesháza részére szedje össze az akkor még óriási egri egyházmegyében felkutatható hazai kéziratokat, régi nyomtatványokat, a míg ő ezeket adott ki német kéziratokért s Ausztriában és Németországban egész könyvtárakat vásároltatott meg ügynökei által.

Jellemzésül szabad legyen megemlítenünk, hogy a püspök 20.293 kötetes könyvtárában mindössze 224 magyar nyelvű munka (251 kötetben) volt¹ s ebből a kis számból a kéziratokra és régi nyomtatványokra alig esik valami. A mi ma a könyvtárban van, az újabb szaporulat.

A könyvtárban középkori magyar könyvtári anyag csak elszórtan található. Egy XIV. századi hártyakézirat a kassai domonkosok egykor igen gazdag gyűjteményéből származik; leírását alább közöljük, egy XV. századi a csépánfalvai (szepesmegyei) plébánia könyveiből való; egy ősnymtatvány Esztergomi János francziskánus szerzetesé volt 1490-ben. A XVI. századból jóval több akad. Első sorban meg kell említenünk, hogy a bártfai

¹ Albert Ferencz i. m. 124. l.

plébániai könyvtár XVI. századi könyveiből egész sereg van a könyvtárban és pedig nagyobbára az első protestáns írók munkái, becses korai kiadásokban. E könyveket 1782-ben Kaspar Péter bártfai plébános a városi tanács beleegyezésével adta el Eszterházy gróf püspöknek,¹ állítólag potom pénzért, 100 magyar forintért. Kétségtelen tehát, a mit még Abel Jenő, a bártfai könyvtár jeles monografussa nem tudott,² hogy a bártfai könyvtárból hiányzó összes könyveket az egri püspök s prépostja, a későbbi erdélyi püspök, Batthyány Ignácz vásárolták meg; a nagyobb rész Egerben talált új otthon, míg a kisebbet, de becsesebbet Batthyány magával vitte Gyulafehérvárra.

A bártfai plébánia könyvtára sok átélt viszontagság után a XVIII. század elején 134 kötetből (112 munkából) állott.³ Ebből Bártfán még meg van 75 kötet nyomtatvány és három kézirat, hiányzik tehát 56 kötet. Két kéziratot és három ősnymtatványt a gyulafehérvári Batthyány-könyvtár őriz⁴ (lehet azonban, hogy a XVI. századi nyomtatott könyvek közt is akad néhány Bártfáról való), a többi Egerben van. Semmi sem áll tehát útjában annak, hogy a bártfai könyvtárt, a melyet főleg az tesz érdekessé, hogy még középkori szekrénye is megvan, XVII. századi alakjában legalább papiroson rekonstruáljuk. Középkori, 1526 előtti anyagát már lehetetlen megállapítani, mert ismeretes, hogy a gyűjtemény a XVI. században többször károsodott; még az is megtörtént, hogy a pergament kéziratokat orgona-javításra használták fel.

Régi gyűjtemény az egri káptalané is, a melyet a főkáptalan Albert Ferencz kezdeményezésére 1860-ban adott át az érsekmegyei könyvtárnak. 6523 kötetből (4695 műből) állott s anyagát

¹ Michalek i. m. I. kötet.

² Abel Jenő, A bártfai Sz.-Egyed temploma könyvtárának története. (Budapest, 1885.) Abel mindent elkövetett, hogy nyomára jusson, hová kerültek a bártfai könyvtárból hiányzó munkák. A nyomok két irányba vezették. Eger felé, a hová állítólag Barkóczy Ferencz püspök útján jutottak volna a könyvek s Gyulafehérvárra, hová azokat Dessewffy József gróf *Bártfai levelei* szerint Batthyány vitte. Csakhogy Abel hiába kérdezősködött az egri és a gyulafehérvári könyvtárnál, mindkét helyről azt a választ kapta, hogy »a legszorgalmasabb nyomozás daczára« sem lehet bártfai provenienciájú könyveket találni. Legújabbán derült ki, hogy mind a két értesítés hamis volt.

³ Abel i. m. 126. és köv. l.

⁴ Varjú, A gyulafehérvári Batthyány-könyvtár. (Budapest, 1901.) 56. l.

az elhunyt kanonokok könyveiből nyerte. Mikor alakult meg, pontosan megállapítani nem lehetett; valószínűleg a XVII-ik század végén, akkor, a mikor a káptalan hosszas bujdosás után visszatért a töröktől kevéssel előbb elfoglalt székvárosába. Az általam látott legrégebb bejegyzés, a mely erre a gyűjteményre vonatkozik, 1705-ből való; egyes kanonokok nevével azonban a könyveken már előbbről is találkozunk.

Még Eszterházy gróf püspök kebelezte be a könyvtárba a gyöngyösi plébánia közel ezer kötetre rúgó gyűjteményét. Ezt Szegedi István előbb patai, majd gyöngyösi plébános († 1650 körül) alapította s utódai tehetségükhöz mérten gyarapították. Számos érdekes régi magyar könyvet tartalmazott; különösen becsesek a benne volt régi szerkönyvek. Ugyanő olvasztotta be a püspöki szemináriumnak a XVII. század elején alapított könyvtárát is, a mely többek között a XVIII. században a jezsuiták bécsi kolostorában fennállott egri püspöki alumneatus könyveit is magában foglalta.

Kétséget nem szenved, hogy gondos kutatás után még számos XVII—XVIII. századi hazai könyvgyűjtemény emlékét lehetne az egri könyvtárból feleleveníteni; azonban ezt a sok időt kívánó feladatot csak helyben lakó vállalhatja magára.

Az alapító halála után a könyvtárra szállott gyűjtemények közül megemlíthetjük Fuchs Ferencz, Fischer István, Pyrker János László és Bartakovics Béla érsekekét; közülük egyedül a Pyrker könyvtára 7140 kötetből állott, Bartakovicsé pedig meghaladta a 8000-et. A gyarapodás, rendszeres javadalom híján, ma is csak hagyományokból áll, a minek az a szomorú következménye van, hogy egyes szakok, a melyek nélkül nyilvános és egyetemes jellegű könyvtár el nem lehet, módfelett szegények.

Az alapító külföldi vásárlásai felől Michalek Manó könyvtárnoknak a nem régen megjelent czimjegyzék előtt álló bevezetése kielégítő tájékozást nyújt.

Az egri könyvtár kéziratainak s régi nyomtatványainak számát tekintve nem tartozik a legkiválóbbak közé. A kéziratok száma a 600-at meghaladja; ebből harminczöt középkori. Fájdalom, még a kevésből is csak négyre mondhatjuk biztosan, hogy a házában készült; három gyaníthatólag magyarországi vagy legalább a középkorban már magyar kézen volt, a többi ellenben külföldi

készítmény, nagyobbára az Auersperg hercegeknek még a XVIII. században felosztott családi könyvtárából való német kézirat.

Talán nem lesz felesleges itt az összes kéziratok rövid jegyzékét közölni, miután Toldy ismertetésében sok a tévedés, a catalogus pedig csak igen rövid s nem mindig biztos czimekkel szolgál. Kezdjük a magyar vonatkozásuakon s végezzük a külföldieken, mindkét csoportban megtartva a korrendet.

1. [U₂. III. 8.] *Opus Guillermi super tercium librum Synonymarum*. Ivretű hártvakézirat a XIII. század végéről vagy a következő elejéről. Kéthasábosan, gyönyörű egyenletes írással van írva, kezdőbetűinek helye üres; rubrikálva nincsen. Minden kolofon nélkül végződik. A XIX. század elejéről való fehér disznóbőr kötésben. Nevezetessé teszi egy első lapján levő majdnem teljesen kivakart, a XV. század második feléből való bejegyzés:

Iste liber est conventus Cassensis ordinis predicatorum provincie Ungarie, datus eidem a nobili domina Katherina Pauli.

A kassai domonkosok könyvtára a XV. század végén egyike volt a hazai legkiválóbb zárdai könyvtáraknak, egyúttal pedig a legteljesebben megmaradt középkori magyar könyvgyűjtemény, a melyből a kassai rendház még ma is közel ötven kötetet őriz. Kéziratai részben szétszóródtak. Nehány külföldre jutott, nevezetesen Bécsbe, a császári könyvtárba, Krakóba s Nürnbergbe; öt kódexsz és egy ősnymtatványt, a gyulafehérvári Batthyány-gyűjteményben van; kettő pedig M. Nemz. Múzeum könyvtárában.

2. [U₂. VI. 5.] *Missale*. Kis ivretű hártvakézirat, 180 levélen, kéthasábosan, erős törésű jó gótírással írva. Piros felírásokkal kék és piros apró, dísztelen kezdőbetűkkel.

1a. l. Előzmények. *Ad missam introitus*. 2a—6b. l. nap-tár, benne a magyar szentek szokott helyükön található. 7a. l. kezdődik a misekönyv: *Ad prima in adventu*. | *Ad te levavi animam* | *meam* . . . 81b. l. az egész oldalt elfoglaló kép. 82a—84b. l. canon, ugyanolyan betűkkel írva, mint a misekönyv többi része. 180a. l. az első hasáb végén zárszó: *Explicit liber Missalis per manus* | *Ladizlai de Miskolch. Anno domini* |

¹ A könyvtári jelzés, a melyet a bemutatandó daraboknál mindenkor előre teszünk.

Millesimo CCC Nonagesimo iij^o. A lap másik hasábját, valamint a 180b. oldalt közel egykorú pótlások töltik meg. A zárszó után XV. századi irással ezen bejegyzés következik:

*Legitimus hunc motu regis car
 uer r nos ponia scilla.
 Episcopus hinc apud alis pua di
 Ladislaus rex uncolch. Anno d.
 m^o cccc^o lxxviii^o.
 Nota qd in anno domini millesimo
 quadringentesimo septimo
 feria secunda proxima post
 festum Conceptionis bte
 marie virginis gloriose*

Nota, quod in anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo septimo feria secunda proxima post festum conceptionis Beate Marie virginis gloriose¹ Sigismundus rex Hungarie, Romanorum imperator in civitate Znoym vitam suam feliciter finivit temporalem. Et eodem anno Albertus dux Austrie etcetera unacum conjuge sua Elizabeth in festo circumcisionis domini² regem Hungarie est coronatus.

A kézirat fehér bőrkötése a XIX. század elejéről való.

A kódexet rendkívüli értékűvé a kanon előtti kép teszi. É képet Toldy Ferencz hosszasan leírja idézett értekezésében,³ de miután felfogásunk róla sokban különbözik az övétől, szükségesnek véljük vele bővebben foglalkozni.

A kép nagysága 235 × 128 mm., tárgya: Krisztus a keresztfán, Máriával és Jánossal. A három alak vörös csikkal keretelt sötétkék alapra van festve. Lábaik alatt keskeny zöld talaj van, a melynek színe a sok fogdosástól már szinte kivehetetlen. E talajba van ütve a sötétbarna, a fa erezetét jól mutató kereszt.

¹ Deczember 9-ikén.

² 1438 január elsején. A bejegyzés írója márczius 25-ikétől számítja az év kezdetét.

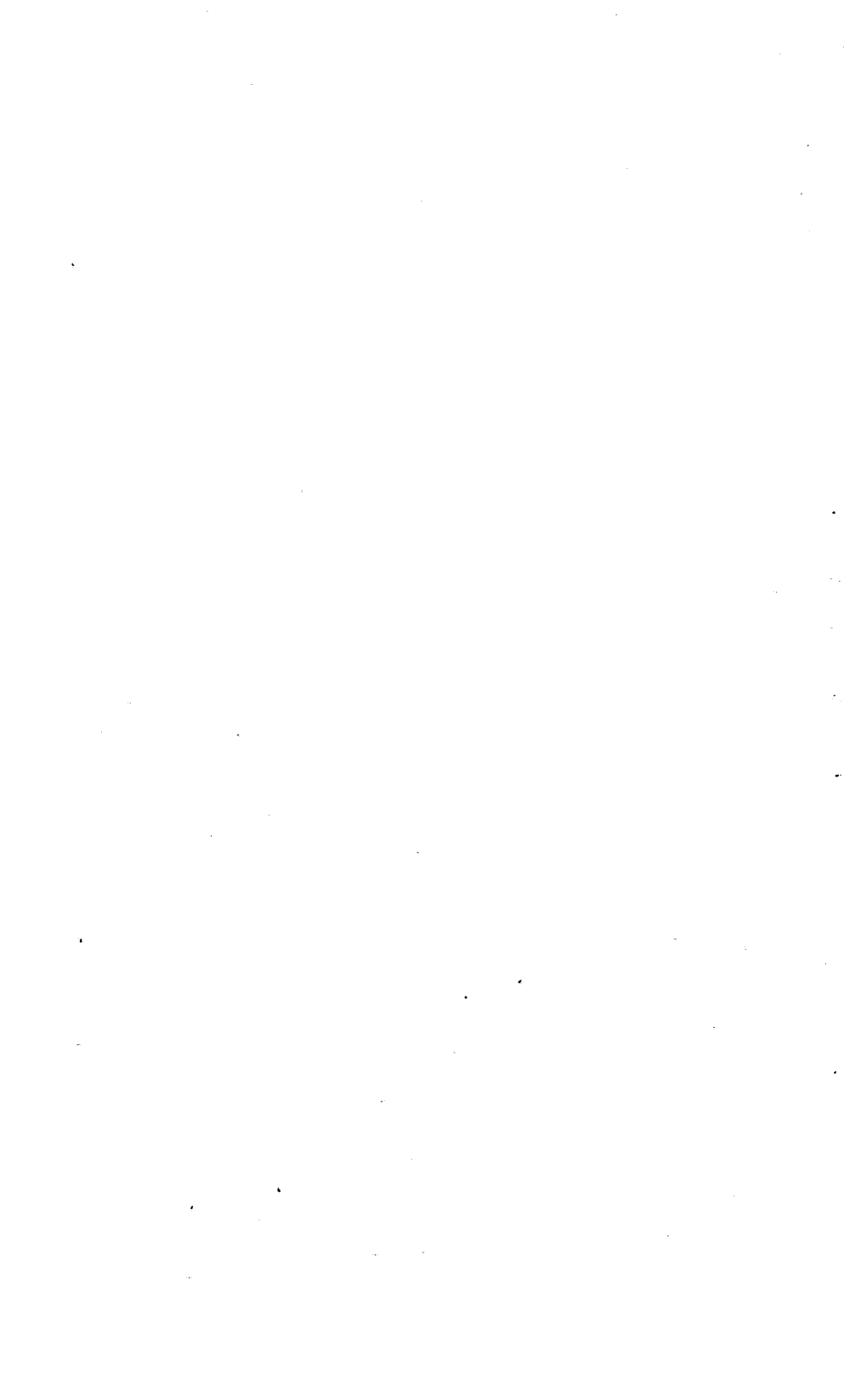
³ Uj Magyar Múzeum, 1853. I. köt. 528—530. l.

felső végén kis fehér szalaggal, ezen pedig **inri** felirással. A fára szegezett Üdvözítő már halott; arca s teste sajátságos zöldesbarna színű, tagjai ernyedtek, feje előre esik. A széles arany glóriával környezett töviskoronás fő meglepően nemes, szelid arcot mutat, a melyet két ágú nem nagy körszakál s kicsiny fekete bajusz tesz férfissá. A szemek le vannak zárva, a száj az áll leesése következtében kevésbé nyitva van, látni engedi a felső fogakat. A test sovány, kiaszott, különösen vékonyak a karok, de az egész elég jól van megformálva; derékban vékony fátzol szövet fogja körül, a melyen a körvonalak átlátszanak. A mell jobb felén nyitott seb látszik, a melyből a vér széles, sötétvörös szalagban folyik le a testen, egészen a térdekig; hasonló vérszalag fut a tenyerek szög vágta sebeiből a hónalj alá. A keresztfa jobbán áll Mária. Fejét is beborító, egész a földig leomló zöld bélésű sötét lila palástba van burkolva, a mely alúl a rózsaszín köntös csak kevésbé látszik ki. Glóriás feje a kellőnél valamivel sötétebb, talán azért, mert rá az előre húzott palást árnyékot vet, arca végtelenül gyöngéd s nagy szomorúságot fejez ki. Sze-meit lesüti, mintegy maga elé merengve. Alakja el van nagyolva, kezeinek rajza bosszantóan primitív, ruhájának ábrázolása merev. A kereszt másik felén álló János ruhája alig különbözik Máriaétól. Mellén zsinórral összefűzött palástja a földet söpri, alóla tüdőszin, derékban összehúzott köntös látszik, a melynek alján a meztelen lábfo bukkan ki. Arcza nőies; világos szőke, sűrű fürtű haja van, a mely azonban nem ér le válláig s hátra simítva a nyílt homlokot engedi látni. Bánatos arczát Krisztus felé fordítja, szemeit a Mester arczára szögzi.

Ez a kép, a melyen Toldy egyszerre bizanci és olasz hatást keresett s vélt felfedezni, a maga korában hazánkban páratlan jelenség. Egyetlen dicső emléke a XIV. század magyar festészetének, úgy a mint a prágai Szent-György a magyar szobrászaté. Ne keressünk benne idegen hatásokat. Ennek a képnek a festője nem az iskola neveltje, nem sablonok szerint dolgozó mesterember, hanem igazi, Isten kegyelméből való művész volt, a ki a természetben, a természettől tanult. A képnek rettentően primitív részletei elárulják a műkedvelőt; ilyen szörny kezeket csak valamennyire is képzett festő nem csinálhat. De viszont hol van e korban az a tanult művész, a ki így tud emberi arczon érzel-

KÁNON-KÉP MISKOLCZI LÁSZLÓ MISEKÖNYVÉBEN.
(Az egri érsekmegyei könyvtárban.)

meket kifejezni s a ki ilyen lágyan kezeli a minialó esetet? Krisztusnak nagy realitással megfestett feje s János megragadóan bánatos arcza a sziénai iskola legjobbjainak becsületére válnék. Ez a kép nekünk magyaroknak örök dicsőségünk.

Ebből a korból már tudunk néhány kifogástalanul minialt kéziratot mutatni. A Márk krónika képeinek gazdagságával költi fel bámulatunkat; a Henrik csukárdi plébános misekönyve, főleg kánon-képe a kor ízlése szerint valóságos műremek, de úgy az egyik, mint a másik csak kitünő mesterember kifogástalan munkája. Minő tanulságos ezekkel, főleg a Henrik kánon-képével összevetni az egri misekönyv képét! Itt tökéletes elhanyagolása a részleteknek, a háttérnek egyetlen színnel való bemázolása, a szokásos virág-keret teljes mellőzése, ott az aprólékosságok csodásan finom kidolgozása, az égnek, a háttérül szolgáló tájképnek s a talajnak az alakok rovására való kiképzése s a végtelen türelemmel megfestett virág-keret; az egy korai reneszánsz előhírnöke, emez a magát lejáró gótika végső jobb terméke.

Kinek köszönhetjük e kis műremeket? Toldy szerint készítője »a Miskolcz—Eger táj szülöttje és Miskolczi László klastrom-és nemzettársa volt.« Ugy hisszük, nagy tudósnak nem járt helyes nyomon. Miskolczi László aligha volt szerzetes, különben ezt megmondaná kolofonjában. Nem tudunk rá esetet, hogy ebben a korban egyházi ember elhallgatná állását, ha egyáltalán szükségesnek tartja nevét odaírni a kezéből származó könyvre. S miért keresnők másban könyve főekességének alkotóját, a mikor minden oda mutat, hogy az egy volt a missale ügyes kezű másolójával. Nagyon rendkívüli volna — főleg a hazai kezdetleges állapotok mellett — hogy az ilyen egyszerűbb kézirat elkészítésén többen munkáljanak. Az imént említett másik misekönyvet is egyetlen ember csinálta »*cum scriptura, illuminatura, ligatura*«, magától értetődik, hogy ugyanez volt az egri misekönyvnél is az eset. »*Finitus est iste liber per manus Heinrici . . .*« írja a csukárdi plébános könyve végén; »*explicit liber missalis per manus Ladislai de Miskolch*« olvassuk az utóbbinál. Adjuk vissza a kiérdemlett dicsőséget annak, a kit megillet: Miskolczi László neve legyen mindenkor büszkesége a magyar műtörténetnek.

3. [G₂. VII. 17.] Sermones de tempore. Hártýakézirat negyed-

rétben; számos egykorú kéz írása, egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XIV. század első feléből.

Kolofonja ki van vakarva, mindössze ennyi olvasható belőle: *Explicit liber . . . Utolsó levelén XVI—XVII. századi írású német imádságok olvashatók. Írása után ítélve hazai eredetűnek vélem; hihetőleg valamely felvidéki városban készült.*

4. [U₂. VI. 11.] *Breviarium cum calendario*. Hártján (a 210. levél után 11 levél későbbi betoldás papíron), kis negyedréten 239 levélen; készült a XIV. század közepén. XIX. századi fehér bőrkötésben.

1a. l. Előzmények. *De Sancta Anna oratio*, XV. századi írással. 1b—7a. l. vörössel és feketével irt naptár, a melyből a hazai szentek hiányoznak. Benne XV. századi toldások; május 7-ikéhez: *Translacio Sancti Steffani*. Novembbernél a lap alsó szélén: *Item in die Crisogoni obiit rex Ladislaus anno n^o lvij^o . . .* 7b—8a. l. Szent Egidiushoz intézett imádság. 9a. l. kezdődik a breviarium: *Deus deus meus respice in me quare | me dereliquisti . . .* 233b. lapon végződik a breviarium minden kolofon nélkül. 234a. XV. századi írással oratio *de Sancta Otília* 234b. *Pange lingua gloriosi* himnusz, 235a—239b. *Hystoria de corpore Christi* és vegyes imádságok. Az egész kézirat telve van XV. századi megjegyzésekkel és toldásokkal.

5. [U. XII. 50.] *Breviarium cum calendario*. Hártyakézirat 16-odréten. Két darabból van összetoldva, egy a XV. század elejéről való breviariumból s ennek félszázaddal újabb kiegészítéséből. Telve betoldott hártylevélkékkel, lapszéli pótlásokkal és jegyzetekkel. Hihetőleg magyarországi, bár naptárából a hazánkban tisztelt szentek hiányoznak.

6. [Aa. I*. 33.] *Statuta provincialia Arnesti episcopi pragensis*. Negyedrétfü, több kéztől származó papirkézirat. 82 levél, újabb kori hártyakötésben. A. XV. század közepéről.

1a. l. *Incipiunt statuta provincialia Arnesti dei gracia et apostolice sedis | gracia Pragensis ecclesie . . .* Végződnék a 23a. lapon. 23b—24b. l. üres. 25a. Elmélgedések a szentatyák tételei fölött; kezdete: *Medice cura te ipsum . . .* Végződik a 79a. lapon minden zárszó nélkül. Az utolsó oldalon a XV. század végéről való írással egy régi tulajdonos neve:

plebanus de Ssceanow

E *Sscepanow* azonos a szepesmegyei Csépanfalvával, a melynek neve a középkorban *villa Chepani*, Chepanfalwa, Czepanfalwa, Stepanfalwa alakban fordul elő¹ s melyet ujabban tótül *Cžepanowce*-nek neveznek.²

7. [U₂. III. 1.] *Codex Beldianus*. Vegyes papirkézirat a XV. század második feléből, negyedréttben, 105 levélen. Ujabb félbőr-kötésben.

E kéziratot Vass József már 1853-ban terjengős leírásban ismertette,³ a mely azonban korántsem meríti ki az érdekes kötetek tartalmát. Pótléklül álljanak itt a következő jegyzetek.

A kézirat Bélydy István bodolai könyvtárában került elő 1852-ben; egy év mulva a tulajdonos ajándéka gyanánt Toldy Ferenczhez, majd tőle Bartakovich Sándor egri érsekhez jutott, a ki az érsekmegyei könyvtárban helyezte el. Tartalmáról az előlevélre Bartakovich kezével irt mutató ad pontos felvilágosítást:

Codicis Beldiani saec. XV. contenta.

1. *Chronica Marci de gestis Hungarorum (eadem, quae codice Viennensi picto continetur) p. 1—118.*

2. *Tractatus de diversis impressionibus aeris. 1473, p. 119—133.*

3. *Remedium contra pestem, p. 134.*

4. *Galliphus, p. 135.*

5. *Marcolphus, p. 1337.*

6. *Aeneae Sylvii epistolae quaedam et historia Eurlyali et Lucretiae, p. 143—172.*

7. *Varia, p. 174—8.*

8. *Calendarium annorum 1458 usque 1496. p. 179—209.*

A krónika, a mint azt már az első ismertető czikke végén Toldy Ferencz megjegyzi, nem egyéb, mint a Márk-krónikának a XV. század végéről való másolata. E másolat elül-hátul csonka. Érdekes, hogy a 41—44-ik és 83—84-ik oldal (négy levél) hártýára van írva; a többi papirosra. Két kéz dolgozott rajta; írása mindkettőnek csinos, jól olvasható; rubrikálva csak a kézirat eleje van.

¹ Csánki, Magyarország történelmi földrajza, I. köt. 256. l.

² Lipszki, Repertorium locorum . . . Hungariae (Buda, 1808) 107. lap: *Csépanfalva, Tschepansdorf, Cžepánowcepagus C. Scepusiensis.*

³ A Béli-codex adalékul hazai egyetemes irodalmunk történetéhez. Az Uj Magyar Múzeum 1853-iki IX. füzetében.

A második rész ismét más kéz írása. Mindössze nyolcz levélből áll; tartalmát rövid meteorologia képezi. Végén a következő zárszó áll: *Explicit tractatulus de diversis | impressionibus aeris, qui dicitur | meterorum* (így!) *Anno 1473.*

A pestis elleni recept magyar nyelvű; írása a XVII. századra mutat. A *Galliphus* írása a XV. század első feléből való lehet; kezdete:

*Sit deo gloria, laus et benedictio
Johannes Piter Petro Laurentio*

Két oldalt tölt meg a költemény, utánna ugyanazon kézzel írva a *Historia Marcolphi* következik. Igen csonka; a második levél végén megszakad.¹

Ezt követi egy töredék Aeneas Sylviusból. Szép írás, a XV. század derekáról; majd a 174. oldalon erkölcsi regulák: *Regula thabernatorum. . . , nuptarum, . . . , pauperum, . . . nobilium,* stb. A 177. lapon a XV. század végétől való írással: *De laude Johannis de Hunyad.* Kezdeté:

*Salve aureola expectabilis regni corona
Extincta lucerna Pannoniae, vitae norma.*

A nyolczadik részt képező ismét elütő írású naptárban megvannak a magyar szentek. A 209. oldalon XV. századi latin recept van; *contra apostema,* a hátra lévőket XVI—XVII. századi jegyzések töltik meg.

A kódex érdekességét fokozzák azon jegyzetek, a melyeket a lapszélékre írt valamelyik XVI—XVII. századi tulajdonos, hihetőleg Erdélynek egyik politikai szerepet is játszó főura. Ime néhány az érdeklődés felkeltésére: A 40. oldalon a felső lapszélén: *Zegen hazam Erdely ezent hallottam feleöled Nagi Almason Bath: Gabortol, hofi haiduual rak megh, kik raítad feliül iarianak, mint az olaj az vizen feliul.* A 61. oldalon a kézirat ezen szavai mellé: »pace defraudata voluntarie promisissent latrunculos Bissenorum depredari Hungariam« ezen megjegyzés van vetve: *Sicut Alexander Kendi.* A második rész vége után rövid számítás, a mely a jegyzetek korát pontosan megadja:

¹ Igen érdekes, a mit Vass József idézett cikkében a kézirat ezen részéről olvasunk: » . . . illemsértő priapeiák . . . tizenkéttágú négy-soros rimelő deák versekben, Galliphus, továbbá folyóbeszédben Marcalphus és Salamon nevek alatt, . . . melyekhez a komoly tudománynak semmi köze.«

1594
1473

121.

Lejebb: *Bezzeg io wdeo volt
Matthias kiralj ideieben.*

Végül a 210. lapon: 1590. *Affinis meus, omni mansuetudine et probitate fulgens Caspar Helthus maior.*

A hazánkra semmiféle vonatkozással nem bíró kéziratok a XIII. századtól kezdődnek. Rövid elsorolásuk így következik.

8. [R₂. VIII. 1.] *Mammotrepton Johannis Marchesini Ord. Min.* Kis ivrétű, olasz hártýára kéthasábosan szépen írt kézirat a XIII. század második feléből. Egyszerűen rubrikálva, apró kék és vörös kezdőbetűkkel. Ujabbkori fehér bőrkötésben. Kolofonja:

*Finitur labor is, laus Christo grata sit oris
Qui sit scriptoris requies, mercesque laboris.*

9. [P. VII. 21.] *Sermones de Sanctis.* Negyedréten, hártýán, kéthasábosan, végig ugyanazon kézzel írva és rubrikálva. CCLXXIX. egykorúan számozott levél.

Első üres oldalán félig elmosódott bejegyzés; elejét így olvasuk: *Iste liber est domini Johannis capellani Jacobi Simonis...*

10. [Aa. I*. 38.] *Petrus Blessensis Tractatus de Sancto Job.* Negyedréttű, durva papirosú, a XIV. századból való kézirat. Elül csonka.

11. [U₂. III. 2.] *Hartmann von der Aue, Gedichte.* A XIV. század első feléből való, durva papírra írt negyedréttű kódexsz. Elején Hartmann kisebb darabjai állanak; az utolsó a Sz. Gergelyről szóló legenda. Utánna: *Albranti epistola de curatione morborum, quibus equi laborare solent.*

12. [B. X. 44.] *De imaginibus deorum.* Erős olasz papíron, negyedréten, 92 levélen, a XV. század elejéről. Kezdeté (1a. l.) *De imaginibus deorum et expositionibus ipsorum subtilissimis et fabularum liber incipit in dei nomine.* Következik az egyes istenek ismertetése a következő renddel: *Saturnus, Jupiter, Mars, Apollo, Venus, Mercurius, Dianna, Minerva, Pan, Pluto, Juno, Cibeles, Eolus, Janus, Vulcanus, Neptun, Vesta, Orfeus* (így!), *Bacus, Esculap, Perseus, Heracles, Ceres.* Minden lapon egy-egy tollal rajzolt kép van; minden istenre egy jut, kivéve Herkulest,

a kinek hóstetteit hat kép illusztrálja. A képek, ha nem is első rangú, de minden esetre tehetséges művészre vallanak. A munka a 84b. oldallal megszakad. Hozzá járulnak még négy levélen a XV. század végéről való retorikai jegyzetek. A végső oldalon egy levél másolata, a melyet *Johannes Augustus Barcicius Borgomensis* írt *Antonius Baratelle*-nek, *laureo Patavo illustri poete integerrimo*.

13. [B. X. 46.] *Dentsches Gebetbuch*. Negyedrébten, papíron, félkurzív írással, rubrikálva. Zárószava:

*Also hat datz puech ein end
Got uns all vnser truebsal wend.
Anno domini millesimo Qua
dringentesimo (igy!) vicesimo tercio.*

14. [B. X. 45.] *Passio domini, etc.* Vegyes kézirat, több XV. századi kódexszől egybeállítva. Negyedrébten, végig papírra írva. Részei:

I. *Passio domini*. 1a. Elül a másoló fohászzkodása: *Assit in principio Sancta Maria meo*. A szöveg kezdete: *Scitis quia post biduum pasca fiet* 25a. l. végződik ezen kolofonnal: *Explicit passio domini secundum quatuor | ewangelistarum anno domini 1444° | feria quinta ante festum Sancte Barbare etcetera*. Utánna azonos írással elmékedések következnek a 28a. lapig. A köv. oldal üres. 29a. l. más, de egykorú írással: *Hystoria de vita et morte Pylati judicis maledicti*. Kezdeté: *Fuit condam rex Pylatus nomine* 31b. *Alanus in Antycaudiano*. Kezdeté: *Magister Alanus peritus in multis scienciis* Vége a 36a. lapon.

II. 1a. tollpróba jellegű jegyzések. 1b. üres. 2a. *Incipit liber contra Judeos nomine Thalthoth et habet in se quindecim capitula* (Párbeszéd egy klerikus és egy zsidó között); vége a 14b. lapon ezen zárszóval: *Explicit liber qui dicitur Thalthoth | per manus Johannis Todt de Vichtach*. 15a. l. ugyanazon kézzel: *Incipit liber editus ab Innocencio papa tercio | dum adhuc esset dyaconus cardinalis | condicionis humane de miseria*. 47a. l. vége: kolofon: *Explicit liber quem fecit dominus Innocencius | papa tercius dum adhuc esset dyaconus | cardinalis de miseria condicionis | humane, scriptum per Johannem Todt | finitus ipso die*

Philippi et Jacobi apostolorum | *Rome. Anno domini millesimo etcetera vicesimo octavo.* 47b—48b. I. üres.

III. *Divisiones Roberii Grossi.* A XV. század közepéről való folyóírással. Czime (1a. l.): *Incipit divisio templi spiritualis in partes. Distinccio eciam articulorum | fidei. Distinccio viciorum et virtutum VII. Et distinccio excommunicacionis | majoris et minoris. Necnon distinccio spei et aliorum virtutum.* A szöveg kezdete: *Templum dei sanctum est . . .* Vége a 13b. lapon: *Expliciunt distincciones Roberii Grossi Capituli Liuchoniensis episcopi qui vocatur templum dei etcetera* (igy!)

IV. *De imitatione Christi.* Durva félkurziv írással; a XV. század első feléből. 1a. l. *De imitatione Christi. | Qui sequitur me non ambulabit in tenebris . . .* Vége a 12a. lapon. *Expliciunt admoniciones ad spiritualem vitam utiles.*

V. *Sermones de Sanctis, etc.* Vegyesek, több másolótól, a XV. század második feléből. Elöl szentbeszéddek. Az elsőnek nincs czime; kezdete (1a. l.): *Elysabeth uxor tua pariet tibi filium et vocabitur nomen eius Johannes . . .* utánna *Sermo de Sancto Petro.* A 12a. l. felső szélén más írással: *Walthausen*; innen kezdve más kéz írja tovább a beszédeket. A 36a. laptól levélminták következnek; az elsőnek czime: *Rector in Chrems scribit rectori in Stein . . .* 39a. l. *Sequuntur exordia bona,* utánna egyéb levélrészek, köztük néhány német is. 43b. a passauai dékán egy rendelete. 44b. (más kézzel írva) *Dy absag des Kunig von Hungern gegen dem Keyser.* (Mátyás király ismert szövetséglevele III. Friggyessel a trónöröklés ügyében.) Vége a 46a. lapon: *Der geben ist zu Ofenn am phinztag von Sand Veits tag anno domini M^o: vusers reichs des Ungrischen in dem zwaynzigisten Jare unnd des Behemischen in dem newnten jare.*

VI. *Ars moriendi.* Jó félkurziv írás. 1a. l. *Sequitur ars bene et secure moriendi.* 15a. l. *Explicít tractatulus de arte bene et secure | moriendi anno domini 1447 sabbato die ante | festum Sancti Steffani prothomartyris.* Utánna ugyanazon írással egy elmélkedés: *De vigilia Sancti Johannis Baptiste legitur . . .* 19a. l. más kézzel írva: *De casibus, qui plerumque in missa occurrunt.*

15. [U₂. VI. 6.] *Liber precum cum calendario.* Harminczkettedrétben, hártýán, csinosan írva, kicsiny aranyos kezdőbetűk-

kel. A XV. század első feléből. Végül csonka. Előlapján: *Per reverendissimum dominum Johannem Keller canonicum Agriensem poenitentiarium Bibliothecae Episcopali Agriensis legatus, 1781.*

16. [P. V. 1.] *Dante, Comoedia Divina. Versio latina, opera Johannis de Serravalle.* Ismertette Császár Ferencz az Uj Magyar Múzeum IV. folyama II. kötetében, a 153. s köv. lapokon. Kimerítő leírásához csak azt teszszük hozzá, hogy a kézirat azok közül való, melyeket Eszterházy püspök az Auersperg-könyvtárból szerzett.

17. [D. II. 1.] *Expositio symboli apostolici Germanice.* Igen nagy s vastag foliáns, papírra több kéz által írva. Csinos, lombos keretben végződő kezdőbetű nyitja meg; kezdete: *In Gottes nam | enn Amenn wan | denn menschen | natturfttig ist | Gott dem almo- | chtigen zu lob vnd | czu hayll . . .* Zárszava: *Finis letifficat (igy!) | Incepicio sepe gravat. | Finitus est iste liber et opus | per me(as) manus Thome | Hueber de Gwanns et | est cooperatus in opide (igy!) | Linncz domino Georio | milite Per- khaimmer Anno | Domini Milesimo qua | dricentesimo quadri- gesimo quinto in vigilia Bartholomei.*

18. [B. XI. 7.] *Breviarium Pataviense.* Negyedréttben, papíron, a XV. századból. Durva félkurzival írva; vörös és kék kezdőbetűkkel.

19. [C. I. 1.] *Wolfram von Eschenbach, Wilhelm von Oranse.* Nagy ívrétű papirkézirat, kéthasábosan félkurzival írva. Több kéz munkája. Hihetőleg Ausztriában készült a XV. század második felében. Kezdetét és zárószavát közli Toldy az Egri szünnapokban.

20. [C. I. 2. és 3.] *Sermones de tempore et de sanctis Johannis Episcopi ordinis minorum.* Két hatalmas foliáns, papírra írva. Számos másoló munkája a XV. század középkőről. Az I. kötet kolofonja: *Scriptum est liber huius (igy!) per | Casparn Con- stettner de Judenbu | rga finitum in Lintz in feria 6ta | ante purificationis (igy!) Marie anno | domini millesimo quadringen- tesimo quadragesimo nono. Ut requiescat in pace . . .* A II. kötet végén az ismeretes másoló-vers:

$$\begin{array}{l} \text{Sor} > te < \text{supero} \\ \text{Mor} > \text{repro}^1 > rum \\ \text{Transla} > \text{tor libri} < \text{socia} \\ \text{Detrac} > \text{pocia} > tur \end{array}$$

¹ Kimaradt egy szótag: reproborum.

21. [B. X. 47.] *Expositio decalogi Germanice*. Negyedréti 133 levellű papirkódeksz, folyóírással írva. Két másoló munkája. Kezdeté: (1a. l.) *Das puch sagt von den zehn gepoten gott . . .* Végén:

Mein § Dein
Kaspar Perkhaim Ritter
1474.

22. [B. V. 3.] Vegyes tartalmú gyűjtemény. Benne a következők:

I. *Tractatus de sacramentis*. Ivrétben, papíron, félkurzívval írva: rubrikálva. A XV. század derekáról.

II. *Guido de Monte Rotherii, Manipulus curatorum*. Ivrétben, papíron, félkurzívval írva. XV. század.

III. *Tractatus de missa fidelium*. Hasonló az előbbihez.

IV. Latin és német orvosi jegyzetek a XV. század végéről.

23. [N. V. 21.] *Postilla epistolarum dominicalium*. Ivréti papirkézirat. Több másoló munkája. XV. század. Az első rész végén ezen kolofon: *Et sic est finis partis hie | malis super epistolis. P. Lignicz.*

24. [B. V. 4.] I. *Meynhardus de Nova Domo*. — *Laus Mariae*. Ivrétben, papirosra, kéthasábosan csinos félkurzívval írva. Rubrikálva. Arnestus prágai érsek 1348-ban kelt ajánlólevelével végződik.

II. *Bartholomaeus Pisanus, Summa de casibus conscientiae*. A XV. század derekáról. Papíron, félkurzívval írva.

25. [B. V. 2.] *Tractatus de modo orandi Germanice*. A XV. század közepéről. Ivréti papirkézirat, végig egy kéztől való szép, egyenletes félkurzívval írva.

26. [B. V. 6.] Vegyes kézirat, mely a következő részekből áll: I. *Tractatus de oratione*. II. *Raymundi de Pennaforte opuscula*. III. *Négy német passio-játék a XV. századból*. IV. *Historia veteris testamenti*. Ismertetését mellőzhetjük, tekintettel arra, hogy *Kummernek* már idézett könyvében: *Erlauer Spiele*, a lehető leg-részletesebben le van írva.

27. [U₂. III. 3.] *Buch der Gleichnissen*. Kis ivréti papír kódeksz 141 levélen, félkurzívval írva s rubrikálva. A XV. század közepéről. A kézirat minialásra volt szánva; benne a képek számára üres helyek vannak hagyva; egy részükben tollrajzú vázlatok

vannak; kifestve egy sincs. A rajzok valamely jobb német művész kezére vallanak.¹

28. [U₂. VI. 1.] *Opera astrologico-astronomica Johannis de Regiomonte et aliorum*. Kis ivrétű, olasz hártýára írt, rubrikált kézirat, egykorú szarvasbörkötésben. Szépen írva, sok ügyesen megrajzolt csillagászati ábrával. Toldy azt hitte, hogy a kézirat Regiomontanus (szerinte *Királyhegyi János*) tulajdona volt; honnan s miből következtette, nem tudhatjuk. A kézirat a híres csillagász halála utáni időben iratott s így nem lehetett az övé.

29. [B. V. 1.] *Testamentum vetus*. Ivrétben, papírra, kéthasábosan félkurzívval írva. Vörös kezdőbetűkkel. Több másoló írása. Végén: *Finis etcetera. 1478*.

30. [B. V. 5.] *Raymundi Jordani ord. S. Augustini meditationes et preces de passione Domini, Germanice*. Ivrétben, papíron, a XV. század második feléből. Két csinosabb festett kezdőbetűvel.

31. [U₂. VI. 8.] *Horae Beatæ Mariæ Virginis*. A XV. század második feléből. Nyolczadrétben, hártýára írva, rendkívül gazdagon miniálva, számos lapnagyságú és igen sok apró szentképpel. Elején szokás szerint naptár áll, igen szép szélképekkel (drogeries). A jobb francia termékek közé tartozik, de korántsem olyan »elsőrangú műemlék«, mint a lelkes Toldy képzelte, a ki különben az 1305-ös évszámot (arab számjegyekkel) is olvasni vélte rajta s erősen hitte, hogy a kézirat a XIV. század legelejéről való.

Kötése a XVIII. századból való s zöld bársonnyal van borítva. Előlapján: *Joseph Aime Marie Chastelain de la Tour, année 1793*, és a Montrozat-család több tagjának neve. A könyvtárnak Pyrker érsek ajándékozta.

32. [B. VIII. 1.] *Collectio praescriptionum medicinalium*. Kis negyedréttű, olaszos írású papirkézirat a XV. század végéről. Kezdeté: *Rememoratio medicinarum, quæ sunt apertæ* Végén csonka.

33. [P. IV. 45.] *Heinrichs von Muglein Commentar über den Valerius Maximus*. Ivrétű, félkurzív írású papirkódeksz. Kez-

¹ Már fentebb említettük, hogy e kéziratot Kovachich József Miklós ismertette meg Hagen Germaniája IV. kötetében.

dete: *Als Valerianus Maximus mit kurtzen besniten worten beschriben hat zu latein die spruch* Vége: *Das gegn-burtig puech hat schreibern lassn der Edel vesst vnd Strenng Ritter Herr Caspar von Perckhaim die Zeit vnsers aller genedigstn Herrn Herrn Maximilian Romischn Kunig etcetera ratte. Und ist vollenndt an freytag nach Sannd Steffans tag der Erfindung, durch Sigmunden Grueber, nach Christi gepurde vierzehn hundert im newntzigistm (igy!) Jare, etcetera.*

Minden valószínűség szerint az 1489-ben Augsburgban megjelent kiadás (Hain, 11,632.) másolata.

34. [H₂. IX. 7.] *Liber titularis*. Kis negyedrében, 10 papírvégre a XVI. század elején írt kézirat. Valamely nyomtatvány végéhez volt kötve s onnan tépték ki. Mai vászonkötése ezen címet viseli: *Titulare Friderici Archiepiscopi Salisburgensis. Anni 1492*. Soha sem volt a zalcburgi püspöké, hanem meglehet, hogy Zalczburgban állították össze. Csupa címzést tartalmaz. Köztük van *Duci Liptovie Illustri principi etc. domino Johanni Corvino duci Liptovie, etc.*

35. [U. X. 1.] *Deutsches Gebetbuch*. Tizenhatodréti egyszerű kiállítású XV. századi kézirat.

Ennyit mutathat fel az egri könyvtár középkori kéziratokból. Az újabbkoriak száma tetemesen nagyobb s köztük sok a becses és kiaknázatlan. Megbízható lajstromuk a *Czímjegyzékben* és annak két *Pótlék-füzetében* található.

Az ősnymtatványok között számos magyar vonatkozású darab van. Ezekből s a későbbi 1526 előttiékből alkalmunk volt néhány érdekesebbet megvizsgálni s adatainkkal kiegészíthetjük a nagyon is szűkszavú katalogust.

A becses *Missale Ultramontanorum* (Verona, 1480-ra) teljes és kifogástalanul tiszta, de erősen körülvágott példányban van meg. [I₂. I. 43.] Fő érdeme, hogy a kánon-kép, a mely a legtöbb példányból hiányozni szokott, megvan benne. Erősen használt, de hiánytalan példány van az 1484-iki nagy esztergomi breviariumból [V. III. 30.]; utolsó oldalán XV. századi írású német imák találhatók. Az ugyanezen évi esztergomi misekönyvet hiányosabb példány képviseli. [M. II. 1.]; naptárából csak az első levél van meg, hiányzik a kánon előtti kép és közben több levél. Végére egykorú írással egy *prosa contra inimicos crucis Christi* van igitva.

Turóczy krónikájának a ritkább, brünni kiadása található a könyvtárban (L. V. 6.) a példány teljes, de képeit durva színezés elrontotta. Az 1490-ben Nürnbergben nyomtatott *Missale Strigoniense* nagy szelű, tiszta példányából a címlap és a kép ki van tépve (Z. IV. 7.); Ugyanennek 1498-iki velencei, Paep János költségén készült kiadása igen szép egykorú kötésű példányban van meg, (Yy. III. 21.) hanem a kanon-kép ebből is hiányzik, sőt a címlapon volt kis képecske is ki van vágva.

Az 1498-iki *Legendae sanctorum regni Hungarie* (Régi Magyar Könyvtár, III. 45. sz.) olyan példányban van meg, a mely még összefügg a *Voraginei Jakab Legendae sanctorum*-jának ugyan ezen évi kiadásával. (Kk. V. 45.) E példányon kétséget kizáró módon megállapíthatjuk, hogy a magyar szentek legendáinak ez a kiadása nem képezett külön munkát, csak mint a nagy *Legendae sanctorum* függeléke jelent meg. Szükségesnek véljük az egész munka pontos leírását közölni az egri teljes példány után, mint igazítást Régi Magyar Könyvtárunkhoz, annál is inkább, mert leírása Hain Repertoriumából hiányzik.

1a. (nagy fekete gót betűkkel): *Legende | sanctorum*. 1b. l. üres. 2a. l. ¶ *Tabula totius operis*. 3a. l. (1. számozott levél) fametszetű képecskékből álló keretben: *De aduentu | ¶ Reuerē-
dissimi fratri Jacobi de Uo | ragine Genuensis Archiepi. ordinis
pre- | dicatorum. sanctorum ac festozuz per to | tum annum.
Liber incipit*. 278a. l. (276 sztt. lev.) második hasáb, alúl: *Deo
gratias | ¶ In alma Uenetiurum vrbe. Manda | to impensaqz pro-
batissimi viri dñi Nico | lai de Franckfordia Anno domini. M. |
cccc. xij* (így, M. cccc ne helyett) *die XX. Septembris*. 278b. l. üres. 279a. l. (1 számozott lev.) *Legēde sanctoꝝ regni hungarie |
in lōbardica historia nō contēte* 280a. l. (2 sztt. lev.) *De sancto
adalberto. | ¶ Legenda sancti Adalberti patroni huius regni . . .*
310a. l. (32. sztt. lev.) a második hasáb végén: *Legende quorundā
sanctoꝝ regni Hūga- | rie: que in hystoria lombardica nō cōti-
nēt^s | felici numine expliciūt: impressē Uenetyz | Anno natiui-
tatis xp̄i post millesimum qua | terqz centesimum nonagesimo
octauo. | Idibus Januarij*. 310b. l. Paep János jelvénye: kör, bele tűzve kettős kereszt, benne H és P monogramm.¹

¹ Ez a monogramm bizonyíték arra, hogy Paep János (annak daczára,

Negyedrét, 2 számozatlan és 276 + 32 számozott levél, ivjelzéssel, órszavak nélkül, kéthasábosan, 44 sorral, gót betűkkel nyomtatva. Csinos apró fametszetű képekkel és kezdőbetűkkel.

Az egri példány czimlapján egyik régi tulajdonos neve olvasható: *Sum Joannis Ignatii Borosz arch(idiaconi) Zaboeh(ensis) et V(enerabilis) Cap(itu)li Agrien(sis) Canonici. Anno 1650.*

Az 1501-ik évi esztergomi misekönyv remek példányban van meg, de a melyből hiányzik a XCIII—C levél, vagyis a kánon eleje a képpel együtt (Cc. IV. 24.). Czimlapján: *Capituli Agriensis. Anno domini 1705.* Meg van a rendkívül ritka 1502-ös kiadás is (a R. M. K. a III. rész 58. száma alatt mint 1500-iki kiadás említi), fájdalom elől-hátul csonka példányban (I. VI. 2.). Az 1507-iki velencei kiadás végül csonka példánya (I. VI. 4.) czimlapján ezen bejegyzést viseli: *Alumneatus Agriensis Episcopatus Viennae sub cura PP. Soc. JESU, 1643.*

A nagy pompájú zágrábi misekönyv két példányban őriztetik a könyvtárban (O. III. 1. és Yy. I. 15.). Mindkettő azon kiadásból való, a melyen az évszámnak csak két első jegye van kinyomtatva. Ezt az első példányban valamely XVI. századi kéz 1515-re pótolta ki. E példány elég ép, de czimlapja hiányzik. Utolsó oldalára be van jegyezve: *Ligatus Tirnavię 1553. Die Junii 10.* Csakhogy ez a régi kötés már nincs meg, a mai legfeljebb a XVIII. század végéről való. A másik példány csonka, hiányzik belőle a czimlap, a naptár és a kép.

Az 1512-iki esztergomi misekönyv Keym névvel jelelt példányban található. (C. V. 1.) Az igen szép, teljes példány czimlapján ezt olvassuk: *Scholae Ep(isco)palis Agr(iensis), cui a Josepho Major donatur.* Az 1513-iki kiadás is Keym-féle példány s ez is teljesen ép (A. VII. 43.). Czimlapjára XVIII. századi írással van rá vezetve: *Bibliothecae Capituli Nitriensis.*

Mint ismeretes, a könyvtár 1519-ik évi esztergomi breviáriuma (Bb. I*. 1., R. M. K. III. 231. sz.) unikum. Kötése csinos, XVII. századi munka, csakhogy kedvéért a könyvet igen megvágták. Czimlapján a régi tulajdonos neve: *Joan. Chich Archidiaconus Pankotensis et Canonicus Agriensis.*

hogyan nevének némelykor *Pap*-nak is írta) német volt; a két betű ugyanis *Hans Paep*-et jelent.

Meg van az 1520-ban Velenczében nyomtatott *Ordinarium Strigoniense* is teljes és ép példányban (U. XIII. 43.), czimlapján ezen jegyzésekkel: *Sum Stephani Szegedi plebani tunc Pathaviensis*¹ 1620. Et 1644 *Giöngiösensis*. A czimlap túloldalán: *Ecclesiae Gyöngyös*.

Meg kell még emlékeznünk három régi könyvről a bennük talált érdekes bejegyzések miatt. Az első már az 1882-iki könyvkiállításon látható volt,² czime: *Opus sermonum de Sanctis*. (Aa. V. 1.) Ivréthben. Kolofonja: *Opus putile sermonum de sanctis p cir | culū anni Thesaurus nonus nuncupatur: | impressuz Argentine Anno dñi. M. cccc. | lxxxv. finit feliciter*. A könyvet első tulajdonosa egyszerű rubricaturával s végső lapján ezen zárszóval látta el:

Hunc librum comparavit magnificus dominus Stephanus de Bathor vavvoda Transsilvanus ac comes Siculorum fratri Johanni de Strigonio tunc in Galgoz existenti post obitum serenissimi regis Mathie Anno domini millesimo quadringentesimo. nonagesimo. Omnemque apparatus huius libri fecit prescriptus frater.

Hunc librum Comparavit
Magnificus dominus Stephanus
de Bathor vavvoda trans-
silvanus ac Comes Siculorum
fratri Johanni de Strigonia
tunc in Galgoz existenti
post obitum serenissimi Regis
Mathie Anno domini millesimo
quadringentesimo nonagesimo
Omnemque apparatus huius libri
fecit prescriptus frater

¹ T. i. *gyöngyös-patai* plébános.

² Magyar Könyvszemle, 1880. foly. 187. lap és Kalauz a könyvkiállításhoz, Ősnyomtatványok 33. szám.

Egy XVII. századi tulajdonos nevét az első oldalon találjuk:
Ex lib. Martini Nagj Jaurien.

A *Legenda Sanctorum* 1485-iki kölni kiadásának a könyvtárban levő példánya az egykori tulajdonosok neveinek érdekes sorát őrizte meg. Az első a Füveskönyv híres szerzője, Bejtthe András, a ki a címlapra ezt írta: *Anno Domini 1572 die vero 31 Majj emptus Wiennae Austriae & 59 | Andreae Bejtthe de Kw* (a vége olvashatatlan). E fölé írta a következő tulajdonos, a ki a XVII. sz. elején élhetett, a nevét: *Laurentius Kazdag de Iwancz*. Alább következnek: *Stephani Mossoni Ao 1640*, s legvégül: *Ex libris parochiae Gyöngyösiensis. Bibliothecae Lycaeii Episcopalis Agriensis oblatu anno 1782*.

A harmadik bennünket érdeklő darab a római misekönyv 1508-ik évi Velenczében Giunta Lukács Antalnál napvilágot látott kiadása. A rongált tizenhatodréti kötetke elején egykorú kézírással rövid officiumok vannak beírva, *de Sancto Ladislao, Stephano et Emerico*, bizonyosságául annak, hogy a könyvet megjelenése óta hazánkban használták.

Rövid s a könyvtár érdekességeiről kimerítő képet korántsem nyújtó ismertetésünket azzal az óhajtással zárjuk, vajha akadna Egerben olyan buzgó könyvbarát, a ki a könyvtár magyar könyvészeti szempontból való tüzetes átvizsgálását magára vállalná. A munka nagy türelmet és szorgalmat igényelne, de az eredmény bőven kárpótolna a fáradozásért.

A BÉCSI UDVARI KÖNYVTÁR MINIATÜR-KIÁLLÍTÁSA.

SCHÖNHERR GYULÁTÓL.

A bécsi udvari könyvtár igazgatósága által legújabbam megindított időszaki kiállítások sorozatában a múlt év nyarán nyílt meg a miniatürök kiállítása, mely anyagának gazdagsága és jelentősége által messze földön figyelmet keltett maga iránt.

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóságától e kiállítás tanulmányozására hivatalosan kiküldetvén, örömmel ragadtam meg az alkalmat, hogy a hozzánk legközelebb álló nagy könyvtár világhírű kéziratári anyagának legbecsesebb részével, mely reánk provenienciája szempontjából is oly különös érdekekkel bír, közvetlen szemlélet útján megismerkedhessem.

A bécsi udvari könyvtár gazdagságáról kéziratának 46 kötetre terjedő katalógusai részletes képet nyújtanak, de sem e katalógusok áttanulmányozása, sem az azok segítségével eszközölhető kutatások eredménye nem közelítheti meg áttekinthetőség szempontjából az olyan kiállítás előnyeit, melyben az ezekre menő anyag legjava, a legkülömbözőbb szempontok szerint alakuló csoportok legjellemzőbb darabjai tételnek a szemlélet számára hozzáférhetővé. S ha ez minden kiállításra áll, kétszeresen fontos reánk nézve a nagy könyvtárak anyagával szemben, melyekben a rendszeres kutatás, mint tapasztalásból igen sokan tudják, nemcsak az általános könyvtári szabályok szigorúsága, de az anyag óriási méretei miatt is oly sok nehézségbe ütközik.

A különböző tekintetek közül, melyek e miniatürök tanulmányozásánál figyelembe jöhetnek, a bécsi udvari könyvtár igazgatósága e kiállítás rendezésénél első sorban a művészeti szempontot vette irányadóul, s ez teljesen jogosult is olyan anyagnál, a mely műtörténeti értékre semmiben sem áll hátrább a képtárak

kineseinél, sőt, mint a középkori festészet egy külön ágának terméke, már sorozatának teljességénél fogva is elsőrangú forrás helyét követeli magának a művészet történetében. Dicséretére válik azonban a rendezésnek, hogy e mellet mindazokat a szempontokat, a melyek a középkori miniatűrös kéziratokat az általános történet és a művelődéstörténet különböző vonatkozásaiban becsekké teszik, kellő figyelemre méltatta, s megtalálta a módját annak, hogy a kéziratok bibliografiai jelentőségét is kellő érvényre juttassa, és a bemutatott anyag különböző természetű provenienciájában a kontinens egyik legrégebb és legnagyobb kéziratgyűjteményének létrejöttéről is tájékoztatást nyújtson. Hogy ebben a tekintetben milyen nehéz munkát kellett végeznie, elgondolhatjuk abból, hogy az udvari könyvtár 24,000 darabra menő kéziratgyűjteményében 4000-re tehető a miniatűrökkel ékes kéziratok száma, s ebből 370-et kellett kiválasztania, hogy a különböző művészeti irányok mellett minden egyéb szempont a legjellemzőbb módon legyen a kiállításban képviselve.

A kiállítási anyag az udvari könyvtárnak Fischer von Erlach által épített dísztermében, művészeti jelentőségéhez teljesen méltó helyiségben lett felállítva, s a könyvtár igazgatóságának különös gondja volt arra, hogy a kiállítási szekrények elhelyezése kellően beilleszkedjék e gyönyörű helyiség harmoniájába. Magának az anyagnak csoportosításánál is első sorban ez a tekintet vétetett figyelembe. A díszterem két egymást kiegészítő, de egymástól mégis különböző részre oszlik, a nagy templomok hajójához hasonló hosszú csarnokra és az annak közepét elfoglaló, óriási kupolával fedett kerek helyiségre, mely mintegy magától kínálkozik egy zárt, összefüggő anyagú kiállítási csoport befogadására. Ennek megfelelő módon a kupola alatt a keleti kéziratok nyertek elhelyezést, míg a nyugati miniatűrök sorozata, a kiállítás anyagának zöme, a hosszú csarnok két oldalán lett iskolák szerint felállítva.

A felállítás alapjául az egyes csoportoknál a kéziratok kora szolgált; ezen belül érvényesültek a lehetőség szerint a többi szempontok, első sorban a nemzetiségi, illetőleg helyi vonatkozások, melyek az egyes művészeti iskolák csoportosulásával természet-szerű összefüggésben állottak. E rendszer szerint nyert bemutatást a nyugati kéziratok miniatűrjeinek gazdag sorozata a legrégebb idők termékeitől a XVI. század első felének művészetéig, míg a

keleti kéziratok csoportosításánál első sorban a nemzetek szerint való elkülönítés érvényesült.

A szigorú műtörténeti alaphelyezkedő program a könyvfestés történetét organikus fejlődésében kívánván bemutatni, az antik korból származó gyér számú, de annál becsesebb emlékeket, mint egy magában álló művészet termékeit nem vette be a kiállítás keretébe. A miniatürös kéziratok sorozatát tehát a genezisnek a IV. vagy V. századból származó görög kódexe nyitotta meg; a kora-keresztény kor nyugati emlékei kivüle négy darabbal, a bizanci művészet termékei Dioskorides botanikai munkájának VI. századi kódexétől a keletrómai birodalom megdőltével egykorú kéziratokig 14 darabbal, a VIII—IX. századi ir-angolszász miniatürök 3 darabbal, a Karolingok kora és a kora középkor vége 15 darabbal (legrégebbs volt köztük az a psalterium, melyet állítólag Nagy-Károly ajándékozott Hadrián pápának) mutatták be a könyvdíszítési művészet bölcsőkorának kezdetleges állapotát. A bizanci kéziratok sorozatát egy 10 darabból álló csoport egészítette ki, a melyben a bizanci iskola törzséből sarjadzó kopt, örmény, szír, ethiopiai és szláv miniatürfestés termékei e stilus különböző irányu átalakulásait tüntették fel. A nyugati miniatürfestészet fejlődését összefüggő sorozatban feltüntető emlékek azonban a XII. század termékeivel kezdődtek, s ez időtől kezdve nemzeti iskolák szerint voltak csoportosítva; a kiállítási anyag zömét képező válogatott anyagban az egyes csoportok: a német s ennek keretén belül az osztrák és cseh iskolák, a XII. századtól a XVI. század közepéig 81 darabbal, a flamandi 22, a hollandi 4 s az angol 2 darabbal, végül az olasz iskola 54 és az ezzel rokon spanyol iskola 3 kézirattal, mindmegannyi jellemző példánnyal tettek tanuságot a fejlődés magas fokáról, melyre e művészet az újkor kezdetéig jutott, hű képet nyujtva egyúttal az udvari könyvtár gazdagságáról s a források előkelő voltáról, melyekből kincseit meríthetni szerencsés volt.

Az általános művészeti és történelmi szempontoktól eltekintve, melyek méltatását ezúttal nem tekinthetem feladatomból, ebből a nagybecsű anyagból első sorban azokról kívánok itt megemlékezni, melyek a könyvtár eredetének történetével állanak összefüggésben s gyarapodásának különböző forrásaira hívják fel a szemlélő figyelmét.

Az udvari könyvtár magvát természetszerűleg az uralkodóház tagjai számára készült, az ő tulajdonukban levő kéziratok képezték. Ezek sorozatában az első osztrák dinasztia, a babenbergi ház egyetlen emlékekkel sincs képviselve, s a Habsburgok közül is, III. Rudolf herceg hitvesén, Erzsébet cseh királynén kívül III. Albert a legelső, a kinek személyével közvetlen vonatkozásban álló kéziratot találunk a kiállított miniatűrök között. Ez a nagyhirű evangéliumos könyv (Cod. 1182.), melyet Troppau János brünni-kanonok írt és festett ki uralkodója számára, (1368-ban fejezve be művét) s melyet III. Frigyes császár, ismeretes jelszavát bele iratva, 1446-ban nehéz aranyozott ezüst táblájú kötéssel látott el, egy diszes kiállítású külön szekrényben akként van elhelyezve, hogy kötésében tükör segítségével lehet gyönyörködni. Ugyancsak III. Alberté volt, illetőleg az ő számára készült, Guilelmus Durandus Rationalejának Rampperstorffer Konrád bécsi tanácsostól származó német fordítása (Cod. 2765.), melynek kifestésével azonban a hercegi udvar miniatűr-festője, Hans Sachs csak 1403 körül, Vilmos herceg idejében készült el; czimlapját is e herceg és felesége Beatrix képe és czimerei díszítik. Ernő hercegnek, III. Frigyes atyjának a Boldogságos-Szűz előtt térdeplő képét látjuk Szent-Ágoston beszédeinek német magyarázatokkal kísért kéziratában (Cod. 19557.), mely valószínűleg a reini ciszterciatakolostorban készült és 1868-ig az udvari levéltár kincsei közt őriztetett. Különös érdeklődéssel bír reánk az első Habsburg-házbeli magyar királynak, Albertnek még osztrák herceg korából származó imádságos könyve (Cod. 2722.), mely 17 lapnagyságú miniatűrrel és 27 festett kezdőbetűvel van ékesítve; egyik lap keretén az osztrák és luxemburgi czímerek láthatók. Albert számára készült a »Viridarium imperatorum et regum Romanorum« cím alatt ismeretes kézirat is (Cod. 496.), melynek a birodalmi, cseh, magyar, morva és osztrák czímerekkel díszített czimlapja színes hasonmásban megjelent az Athenaeum-féle millenniumi történet III. kötetében. Albert fiától, V. Lászlótól egyetlen nagyobb jelentőségű miniatűrös kéziratot bír az udvari könyvtár: ez Donatus latin grammaticája (Cod. 23.), melyet Simon mölki benczés készített 1446-ban a gyermekkirály számára, s melynek czimlapját, kezdőbetűjében az oltár előtt térdeplő király képével s a magyar, cseh, osztrák és morva czimerpajzsokkal és sisak-

diszkekkel, szintén a milleniumi történetben közölt hasonmásból ismeri a nagy közönség. A III. Frigyes császár könyvtárából származó kéziratok díszes kiállításukkal teljesen reá vallanak korukra, melyben a könyvfestés művészete a tetőfokra emelkedett; legérdekesebb közöttük egy nagy latin-német imádságos könyv (Cod. 1764.), melynek táblája belsejére nagy betűkkel van a császár ismert devise-e: A. E. I. O. U. befestve, és az az egylevelű hártya-kézirat, melynek miniatűrje a császár lábán 1493-ban végzett amputációt teljes hűséggel és igazi művészi kivitelben ábrázolja. III. Frigyes könyvkedvelő hajlamát egyébként a korábbi tulajdonosaiktól birtokába jutott kéziratok is hirdetik; ezek külön csoportját képezik a Venczel római és cseh király könyvtárából származó kéziratok, melyek műtörténeti szempontból az udvari könyvtár legérdekesebb kincsei közé tartoznak. Venczel híres bibliája hat kötetéből az első kötet (Cod. 2759.) volt kiállítva; ez a világhírű díszmunka, melynek műtörténeti jelentőségéről egész irodalom keletkezett, Venczel halála után testvére Zsigmond, majd ennek leánya Erzsébet királyné, illetőleg unokája V. László könyvtárába jutott, de már 1447-ben III. Frigyes birtokában volt. Zsigmond császár nevével hozzák kapcsolatba az udvari könyvtár szakfériai a *Horae canonicae* ama, III. Frigyes jelszavát viselő, fényes kiállítású kéziratát, melynek címképe gotikus architektura alatt egy uralkodó párt ábrázol, 3—3 egyházi és világi főúrtól környezve; az ő föltevésük szerint a király Zsigmond, a királyné Borbála, s a többi alakok a római szent birodalom egyházi és világi választó-fejedelmei. Az a körülmény, hogy a képen csak hat választófejedelem látható, e feltevés mellett bizonyít, tekintettel arra, hogy a cseh királyi méltóságot Zsigmond maga viselte. A király arcza azonban nem egyezik meg eléggé a Zsigmond királyról pecsétjei és egyéb ábrázolások útján ismert rajzokkal, a korona nem felel meg sem a római királyi, sem a császári koronának ismert alakjainak, a címerpajzsok nincsenek kifestve, s az egész kép azt a benyomást tette reám, hogy ideális fejedelmi udvart ábrázol. Az uralkodó arcza egyébként feltűnően hasonlít egy másik kézirat: Guido de Columna trójai háboruja (Cod. 2773.) egyik jelenetében látható király arczához; a két kézirat kétségtelenül egy és ugyanazon miniatűr munkája, s talán ennek alapján mondja a kiállítási katalogus ez utóbbi kézitratról is, hogy

valószínűleg Zsigmond császár vagy felesége Borbála számára készült. A kérdést magam részéről egyik kézirattal szemben sem tartom végleg eldöntöttnek.

A XV. század második feléből származó Habsburg-kódexek között kiválóan érdekesek az I. Miksa császárnak mint növendék ifjunak használatára készült iskolai kézikönyvek: egy abéczés könyv, a Miatyánkkal, rövid katechizmussal és naptárral (Cod. 2368.), és Alexander de Villa Dei latin grammatikája, mindkettő Heyner István bécsi domonkosrendi szerzetes műve (Cod. 2289.), melyek czimlapjain a kezdőbetűk miniatűrjei a kis főhercezet és mesterét tanulás közben ábrázolják. Miksa császár gyermekkori képe látható anyjának Eleonora császárnénak pompás kiállítású imádságoskönyvében is (Cod. 1942.), a hol a császárné és fia a Boldogságos Szűz előtt térdelnek.

Miksa császár imádságos könyve a császár térdeplő alakjával (Cod. 1907.) és Johannes Michael Nagoniusnak Miksához írt dicsőítő éneke (Cod. 12750.), melynek címképe az uralkodót trónján ülve ábrázolja, a flamand művészet remekei közé tartoznak a XV. század utolsó évtizedeiből; a második hitvese Maria Bianca császárné (Corvin János egykori menyasszonya) számára készült latin grammatika az olasz könyvfestés művészetét mutatja be a maga teljes pompájában. I. Miksa számára készült a tiroli és görcei halászatról szóló »Fischereibuch« című kézirat (Cod. 7962.), Hohenleiter 8 tollrajzával és Jakob Mennel krónikája a Habsburgok eredetéről (Cod. 7892.), 32 családfával és 21 képpel, melyek modora mintegy átmenetet képez a Miksa császár művészeti törekvéseit oly fényesen illusztráló nyomtatványok, a Theurdank és a Weisskunig színezett fametszeteihez.

A miniatűr-festészet virágzási korának végéről valók az angol térdszalagrendnek I. Ferdinánd számára készült statutumai (Cod. 2628.) és ugyanezen uralkodó latin imádságoskönyve (Cod. 1875.), a flamand iskolából származó arczképével, melynek színezetlen hasonmása megjelent a millenniumi történet V. kötetében; az aranygyapjas rend szabályainak díszpéldánya (Cod. 2606.), a rend lovagjai között V. Károly és I. Ferdinánd ugyane munkában közzétett ifjúkori arczképeivel; Ferdinánd hitvesének Anna magyar királyleánynak 1524-ben készült német imádságos könyve (Cod. 2755.) a Habsburgok és a magyar Jagellók kettős házassági czi-

merével; Margit főhercegnő imádságos könyve (Cod. 1859.), melyet 1516 körül unokaöccsének, a későbbi V. Károly császárnak ajándékozott s melybe Károly hozzatartozói, köztük nővére, Mária magyar királyné is, irtak emléksorokat: Eurialio d'Ascoli V. Károly diadalait dicsőítő »Sopra l'impresa d' Aquila« című művének kézírata, az utolsó nagy miniatűrfestő, Giulio Clovio kezéből származó illusztrációkkal és Mária királynénak, II. Lajos özvegyének két kódexe: Michele Riccio francia nyelven írt Fortunás-könyve (Cod. 5625.) és Remy de Puysnek Károly herceg, a későbbi V. Károly 1515-iki brüggei bevonulása leírását tartalmazó műve (Cod. 2591.), melyek elseje eredetileg Margit főhercegnő németalföldi helytartónó számára készült és a helytartói méltósággal egyidejűleg szállott át az özvegy magyar királynéra.

I. Miksának a burgundi Máriával kötött házassága révén kerültek a császári ház birtokába a burgundi hercegi könyvtár ritka szép kézíratai: Jó-Fülöp burgundi herceg imádságos könyve (Cod. 1800.), melyet fia Merész-Károly arany keretbe foglalva tábori oltárul használt, az a gyönyörű imádságos könyv, melyet Brügge városa ajándékozott Merész-Károlynak (Cod. 1857.), a jeruzsalemi krónikának Jó-Fülöp számára készült kézírata (Cod. 2533.) Vrelants brüggei művész iskolájából származó miniatűrökkel, a Flandria és Gent statutumait tartalmazó kézirat (Cod. 2583.) és a francia romantikus irodalom legjelesebb termékeinek diszpéldányai, köztük Raoul de Houdenc regénye Méraugis de Portlesguezről, a »Tafelrunde« egyik hőséről (Cod. 2599.) és a híres Roman de Gerard de Roussillon, Jean Vauquelinnek Jó-Fülöp rendeletére készült francia fordításában (Cod. 2549.), melynek címképe a herceget udvarától környezve, a mint a kéziratot átveszi, Vrelantsnak csodaszép miniatűrjében páratlan művészi kivittel ábrázolja. E kéziratok a nyugateuropai művészetnek, a francia és flamand iskoláknak a remekei; Bianca Maria útján viszont a Sforza ház tagjai számára készült, azok arczképeivel és címerével ékített milanoi és firenzei kéziratok gazdagították a műszerető császár könyvtárát.

Az udvari könyvtár kézíratainak nagyobb mérvű gyarapítása akkor kezdődik, midőn a miniatűr-művészet korszaka bezárul és a könyvsajtó lép a kéziművészet helyére a könyvek előállításában. A kéziratok megrendelése helyett most azok minden oldalról

való gyűjtése az egyedüli mód a kéziratár gyarapítására és ezen az úton a legkülömbözőbb forrásokból eredő anyag kerül az udvari könyvtárba. E soroknak nem lehet céljuk a könyvtár fejlődésének amúgy is ismeretes történetét ismertetni, de annak illusztrálásául, minő helyesérzékkel lett a kiállítás anyagának összeállításánál a provenienczia szempontja is figyelembe véve, a kiállított kéziratok közül meg kell említenem a XVI. századi tudósok és diplomaták. Lazius Farkas, Busbeck és a magyar Zsámboki által gyűjtött német, olasz és bizanci kéziratokat, a Konvinának különböző utakon Bécsbe került kincseit, az ambrasi gyűjtemény gazdag anyagát, mely a Habsburg-kódexeken kívül a Habsburgok két évszázadon át folytatott gyűjtése eredményét foglalta magában a III. Károly királyunk által Nápolyban, Spanyolországban és a német birodalomban nagy költséggel összevásárolt kéziratokat, Savoyai Eugén gyűjteményét, mely a francia és németalföldi iskolák legjelesebb termékeivel méltóan csatlakozoit a burgundi hercegek könyvtárából származó anyaghoz. A nagy gyűjtemények sorozatát a II. József által eltörölt kolostorok könyvtárai és a Salzburgból 1806-ban átszállított kéziratok zárják be, legnagyobb része az osztrák és cseh tartományokból és a német birodalomból származó középkori kéziratokkal, a középeurópai miniatűr-festészetnek különböző korból fenmaradt termékeivel akkép egészítve ki a könyvtár anyagát, hogy azt ma általános kulturtörténeti és művészeti szempontból a kontinens legteljesebb gyűjteményei közé sorozhatjuk.

A fentebbiekben elsorolt kéziratok között már sokat találunk olyat, a mely egykori tulajdonosa révén reánk magyar történeti szempontból is különös érdekléssel bír. Ilyenek, a Zsigmond királynak tulajdonított kéziratoktól eltekintve, Venczel császárnak Zsigmond útján a Habsburgokhoz került kódexei s az Albert és V. László királyaink nevét viselő könyvek, melyek egy részét, ha nem is valamennyit, a Korvin-kódexekkel együtt elvitathatatlan joggal vindikálhatjuk az egykori budai királyi könyvtár kincsei közé. Magyar vonatkozásának tekinthetjük Zsigmond király révén Reichenthal Ulriknak a konstanci zsinatról írt krónikája kéziratát a XV. század második feléből (Cod. 3044.), melyeknek színezett tollrajzai között sűrűen találkozzunk Zsigmond és magyar kísérei alakjaival és czimereivel Szent-Erzsébet legendájának rend-

kivül érdekes ábrázolását tartalmazza a XIV. század elejéről származó csehországi képes biblia és legendarium (Cod. 370.), a mely a krumaui jezsuiták kolostorából került a bécsi udvari könyvtárba; egyébként a francia és flamand iskolákhoz tartozó későbbi kéziratokban is találkozunk a magyar királyné életéből vett jelenetek ábrázolásával: egy flandriai imakönyv a XV. század második feléből azon a lapon, a mely a kiállításban be volt mutatva, a kezdőbetűben Szent-Erzsébetet abban a jelenetben ábrázolja, a mint a sánta koldust felruházza; egy Párisban készült imádságos könyv a XVI. század elejéről a novemberi naptár keretében a rózsza legendáját örökíti meg. Magyar származású szerző, Georgius Hungarus munkáját, az ismeretes Patrik-legendát tartalmazza német fordításban egy XV. századi gyűjteményes munka, melyet gyaníthatólag Hans Sachs bécsi udvari festő látott el színes tollrajzokkal.

Az olasz származású kéziratok sorozatában, mindjárt legelől, mint e XIV. századi iskola egyik jellemző terméke, a bécsi képes krónika volt kiállítva, a 20b. és 21a. lapokra nyitva, melyek elsején a Gyula vezér elfogatását, a másikon a Keán legyőztetését ábrázoló miniatürök láthatók. A Korvin-kódexekből tizet mutatott be a könyvtár igazgatósága; ezek Ptolemaeus Astronomiája, a Mátyás és Beatrix arczképeivel díszített Graduale (Cod. 1769.), Theophylactus kommentárjai Szent Pál leveleihez, Agathias »De bello Gothorum« cz. munkájának Beatrix királyné számára készült példánya, Ptolemaeus Almagestuma, Regiomontanus Astronomiája Beatrix czímerével, Szent-Ágoston levelei, a két Szent-Jeromos-kommentár és Philostratos értekezései Bonfini fordításában; a sorozatot kiegészítik Cicero beszédeinek és Plautus vígjátékainak kéziratai, melyeket Mátyás király készíttetett Vitéz János számára, valamint Titus Livius Historiájának két kötete, melyekről Dibdin azt gyanította, hogy Mátyás király könyvtárából származnak. Mindezeket a hazai bibliografiai irodalomból, az 1882-iki könyvkiállításból és az 1885-iki és 1896-iki országos kiállításokból már eléggé ismerjük, az első helyen említett Ptolemaeus-kódex (Cod. 2271.) kivételével; ezt az eredetileg Venczel császár számára készült és Mátyás király czímerével utólag felülfestett kéziratot t. i. néhány év előtt fedezte fel Ráth György és iktatta a Korvin-kódexek sorába, de felfedezéséről csak mellékesen tett említést a

Korvina kötéséről írt tanulmányában; a provenienciájánál fogva is oly nagy érdekű kódex bibliografiai leírásában a bécsi »Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung« című folyóirat, sajnos, megelőzött bennünket s a mulasztást utólag fog kelleni annak beható ismertetésével pótolniuk.

Közvetve, egykori gyűjtőjük révén, némi vonatkozásban állnak hozzánk a Zsámboki János által összegyűjtött kódexek; ezek nagyrészt a nápolyi aragoniai ház czimerét viselik s az Anjouk magyar trónigényei révén a nápolyi királyi czimerbe jutott magyar czimer-motivumok miatt a magyar kutató első pillanatra hajlandó azokat Beatrix királyné kódexei közé sorozni; de a közelebbi vizsgálat I. Ferdinándot, Beatrix atyját, a magyar motivumok nélküli aragon czimerrel ellátott kéziratoknál pedig az aragoniai házzal rokon Andrea Matteo Acquaviva herceget tünteti fel azok egykori tulajdonosául.

A keleti kéziratok sorozata nemzetek, illetőleg nyelvek szerint volt csoportosítva. Az arab művészetet 15, a perzsát 77 pompás kivitelű kódex mutatta be, a török kéziratok 2, a héberek 3 darabbal voltak képviselve, s 2 szíami, 4 indiai, 2 kínai miniatűr és egy mexikói azték kézirat zárta be a sorozatot. Magyar vonatkozású kéziratot csak kettőt találtam közöttük. Az egyik II. Szolimán szultán története Nisánsi basától, melyet Ibrahim ben Ali másolt le, 1575 november havában a szolnoki várban fejezve be munkáját, nemcsak keletkezése, de tartalma tekintetében is a török hódítás kora legérdekesebb emlékeinek egyike, a mennyiben Szolimán magyarországi hadjáratának részletes leírását is tartalmazza. Kilencz miniatűrje közül az első a mohácsi csatát ábrázolja; ezt a nagy fénynyel kiállított miniatürt színes másolatban az 1896-iki ezredéves orsz. kiállításból ismerjük, színezetlen hasonmása a milleniumi történetben is megjelent. A nevezetes kézirat Hammer-Purgstall báró, a híres történetíró gyűjteményéből került az udvari könyvtárba. A másik munka, a szultánok genealogiája, voltakép csak annyiban bír reánk érdekl, a mennyiben a török hódítás idejében élt szultánok arczképeit találjuk benne uralkodásuk rövid leírásával. A kézirat 1674-ben készült és IV. Mohamed szultánnak van ajánlva; mint hadizsákmány került egyik győztes csata után Eugen savoyai herceg birtokába.

A kiállítás anyagáról kevéssel annak berekesztése előtt rész-

letes katalogus jelent meg, mely a kéziratok megnevezésén és tartalmuk rövid ismertetésén kívül felvilágosítást ad a bennük foglalt miniatűrök és rajzok számáról, megnevezi az iskolát, melyből származnak, ismerteti a kéziratok történetét keletkezésüktől odáig, a mikor az udvari könyvtár anyagába bekebeleztettek s végül felsorolja a reájuk vonatkozó irodalmat. A *Tabulae codicum* vastkos köteteihez és a könyvtár többi katalogusaihoz képest elenyésző terjedelmű füzet sok új adatot tartalmaz, főleg a kéziratok provenienciájára és vándorlásuk történetére vonatkozólag, s nemcsak a nagy közönség, melynek eredetileg szánva volt, fogadta nagy örömmel megjelenését, hanem a tudományos világ érdeklődése is oly nagy mértékben nyilvánult iránta, hogy megjelenése után néhány héttel már minden példány elkelt belőle.

E katalogus előszavából tudjuk meg, hogy a kiállítás rendezése és a katalogus szerkesztése körül a könyvtár tisztviselői közül leginkább dr. Gottlieb Theodor amanuensis buzgólkodott; a műtörténeti szempontok érvényesítése Dr. Dörnhöffer és Dr. Weixlgärtner asszisztenseknek jutott feladatul, a keleti kéziratok kiállítását és ismertetését maga az udvari könyvtár igazgatója, Karabacek József udvari tanácsos tartotta fenn magának.

ADATOK A KÖNYVNYOMTATÁS TÖRTÉNETÉHEZ MAGYARORSZÁGON.

GYALUI FARKASTÓL.

1. Huszár Gál ismeretlen nyomtatványa.

(Három hasonmással a szövegben.)

A magyar reformáció e nevezetes alakjának, egyúttal könyvnyomtatónak életét részben homály takarja. Nincs adatunk még arról sem, hogy hol született, sem pedig arról, hogy küzdelmes pályafutását hol kezdte meg.

Ismeretes róla, hogy Oláh Miklós esztergomi érsek fellépése elől 1554 év végén Miksa cseh király, a későbbi magyar király birtokára, Magyar-Óvárra menekült s ott a város német kapitánya, Wohlnitzky védelmébe jutva, mint magyar lelkész működött, csekély fizetés mellett hirdetve az igét a közelfekvő falvakban is. 1557-ben Bécsbe megy, hol barátságot köt Hoffhalter Rafael könyvnyomtatóval s a könyvnyomtatást megtanulja, majd könyvnyomdát vásárol s Magyaróvárt, könyvnyomdát rendez be. E könyvnyomdának Magyaróvárott való működéséből eddig két ismert termék van. Az egyik Huszár Gálnak következő műve, melyet Szabó Károly is (R. M. K. I. 36. sz.) főlemlit: *Az Vr Jesus Christusnak Szent Vachoraiarol, kinszenvedeseröl es dichőseges fel tamadasarol valo Predicacioc. Óvárba nyomtatott MDLVIII. 8° A—G₂ = 26 sztlan levél (4 levelenként). Egyetlen példánya a bécsi udvari könyvtárban. E művet, a bécsi udvari könyvtár unikuma alapján, részletesen ismertette Révész Imre, a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1862. évf. 4-ik számában (101—113. lapokon). Könyvét Huszár Gál 1558 ápr. 1-éről való kelettel Miksa királyi herczegnek ajánlotta.*

A második nyomtatvány, mely az akkori magyaróvári nyomdából kikerült: Sztárai Mihálynak *Comoedia lepidissima de sacer-*

dotio cz. műve, melyet Huszár Gál nyomtatott s adott ki. Egyetlen példánya Szabó K. szerint (R. M. K. I. 34.) Apponyi Sándor könyvtárába, innen pedig Ráth György birtokába került, mint ezt a tulajdonos úrtól tudom.

Huszár változatos és üldöztetésekkel teljes életének keserőségei ezután kezdődtek meg. Tudjuk, hogy Kassára ment, hova lelkésznek hívta meg a városi tanács. Alig érkezett meg oda, írja róla Szinnyi József (Magyar Írók Élete és Munkái IV-ik köt.), azonnal ellene fordult Veráncz Antal egri püspök és felhatalmazást nyervén a királytól (I. Ferdinándtól) 1560 közepén, Ráth György szerint október elején¹ a kassai főkapitány Zay Ferencz által elfogatta s titokban Egerbe hurcoltatta; december 27-én a nép feltörte a börtön ajtaját s kiszabadította Huszárt, mire más nap Debreczenbe menekült. Ott szívesen fogadták a város s a lelkészek, élükön Méliussal. Másfél évig lakott ott és fölállította nyomtató műhelyét. Első debreczeni nyomtatványa Szabó K. szerint (R. M. K. I. 40.) Isteni dicsíreték és Psalmusok lenne 1560-ból, ajánló levéllel Méliushoz. De hogyan nyomtatta Huszár Gál 1560-ban Debreczenben zsoltáros könyvét, ha azon év karácsonyában szabadították ki Kassáról? Plane, ha Szabó Károly idézett értekezésének adatát veszszük, ha csak 1561-ben érkezett Debreczenbe a megszabadított Huszár. Nyilvánvaló Szabó Károly tollhibája, mert forrása, melyből Huszár Gálnak tulajdonítja ez énekes könyvet Sz. Ujfalvi Imre, A Keresztyéni Énekek praefatiójában 1602-ben azt mondja, hogy ezt (az 1602-iki) kiadást megelőzte negyven esztendővel, tehát *1562-ben*, mint maga Szabó Károly is mondja e mű leírásánál. És ez a helyes. Az első debreczeni nyomtatvány, melyet Huszár Gál nyomtatott Mélius Péternek A Christus közbe Iarasarol Valo Predicacioe 1561-ben. (R. M. K. I. 46.) 1562-ben Huszár Gál kiadja s kinyomtatja Debreczenben Méliusnak Aran Tamás tévelygése ellen írott művét.

Szabó Károly a Századok 1867. évfolyamában megjelent tanulmányában Huszár Gálnak az utóbbi nyomtatványáról szólva ezt írja: »Érdekes volna tudni, vajjon Huszár Gál e nyomtatványa azon betűkkel van-e nyomva, melyekkel Magyar-Óvártt 1558-ban, tulajdon nyomdájában kiadott saját munkáját nyomtatta? Ezen

¹ Századok 1895. 32. I.

PIETATE SIMVL ET DO-
 ctina clarissimo viro Iohanni Seba-
 stiani Fauschero, Sereniss. Bohe-
 morum Regis Maximilian Cō-
 cionatori, Graciam & pa-
 cem Dei precatur in
 Christo Iesu D. N.

V M diu apud nos de-
 iitisset Libell' sanè au-
 reolus excellentissimi
 Theologi HEINR Y
 Cl Bullingeri, ad mœ-
 rentes, sub tyrannide
 Mahumetica & papistica nostræ Gentis
 Fratres scriptus, opere præcium esse duxi
 tandem ipsum emittere, quo se in tãtis re-
 rum discriminib⁹, cum pij Ecclesiarum pa-
 stores, tum etiam multi alij boni viri erigãt
 & in vera ac sincera Christi doctrina itul-
 riant. Cũq; diu in animo meo versatam
 cuius sub auspicio opusculum tam sanctũ
 prodi ret in lucem, tu mihi vñ isime

kérdésre azonban csak akkor felelhetnénk, ha ez utóbbi könyvecske Bécsben létező egyetlen példányát Huszár Gál szóban levő debreczeni nyomtatványával összehasonlítani alkalmunk lehetne. (151. l.)

Abban a helyzetben vagyok, hogy megfelelhetek Szabó K. e kérdésére, a nélkül, hogy láttam volna az 1558. évi Bécsben levő példányt. Sajátságos a dologban az, hogy a feleletet erre Szabó Károly a kezében tartotta, de nem láthatta. Ugyanis Mélius főnnebb megnevezett két műve megvan az Erdélyi Múzeum könyvtárában Rónay Jácint ajándékából, egybekötve egykorú debreczeni kötésben.

E kötés táblájából kiáztattam Huszár Gálnak egy eddig ismeretlen kiadványát és nyomtatványát, melyet még Magyar-Óvártt nyomtatott 1559-ben. Sietek megjegyezni, hogy Szabó K. figyelmét azért kerülhette ki ez eredeti bőrkötésben levő tábla tartalma, mert a könyvtábla oly annyira kemény volt, hogy valósággal fából levőnek látszott. Csak úgy koppant a kopogtatásnál s kiáztatása nagy nehezen történt, mert az egykorú bőr táblát is kímélni akartam, a benne levő igen becses tartalom pedig nagyon is el volt borítva csirizzel.

Huszár Gál e kiadványa, mely Bullingernek, a híres zürichi reformatornak *Institutio* cz. műve, fájdalom, nem teljes példány, de jelentékeny része megvan s a mi a töredék becsét emeli, az, hogy Huszár Gálnak előszava, az ajánlás *Fauscher* (most Pfausernek írják az egyh. tört. művek) János Sebestyénhez, Miksa cseh király udvari papjához, Magyar-Óvárról 1559 november 15-éről keltezve megvan. Hasolóképpen megvan a mű vége is *Date Tigury (Zürich) in Helvetia mense Iunio. Anno Domini 1551* befejezéssel. Ez az évszám a mű iratásának idejét mutatja, s éppen a Huszár Gál előszavából megtudjuk, hogy ez a művecske éveken át járt (bizonyára kéziratban) az országban, míg ő hívei épülésére kinyomatta. Nagyon fontos körülmény az Institutióra az, a mit e műről kiadója, Huszár Gál előszavában mond, hogy az »sub tyrannide Mahumetica et papistica nostrae Gentis Fratres scriptus«, tehát a *magyar protestánsok* részére iratott. Bár ez az adat magában is elegendő arra, hogy Bullingernek e művét valóban a magyar protestánsok részére irottnak vegyék, maga a mű szerzője, Bullinger is így szól Institutiója befejező részében »Salutate fratres, qui sunt in Thracia et apud gentes vicinas.« Thracia

I N S T I T U T I O.

Oremus precibus, vt nostri Ecclesie
 q; sue misertus, a malo custodiat, &
 inculpatus in diem illum vsq; conser-
 uet. Obsecro fratres, sufferte sermo-
 nem hunc exhortationis & admoni-
 tionis mee. Salutate fratres, qui sunt
 Thraci & apud Gentes vicinas. Sa-
 lutant vos in Christo sancti qui apud
 nos sunt omnes. Orate pro nobis
 Dominum. Gratia Domini no-
 stri Iesu Christi & cōsolatio
 Sancti spiritus sit vobiscū
 semp. Datę Tigurj in
 Heluetia mense Iu-
 nio, Anno Do-
 mini
 M. D. LI.

HUSZÁR GÁL MAGYAR-ÓVÁRI NYOMDÁJÁNAK ISMERETLEN KIADVÁNYA 1559-BŐL.

(Az utolsó lap.)

alatt, habár világosabban is kifejezhette volna magát Hungaria-val, mégis a Duna mentén levő tartományokat érti Bullinger. Huszár Gál e műről nemcsak az előszavában, de más helyen is megemlékezik. A kassaiakhoz 1560 elején írott levelében Óvárról megküldi nekik a Bullinger által írt *Institutio christianae fidei ad oppressas Hungariae ecclesias* négy példányát azzal az ígérettel, hogy ha hozzájuk Isten segélyével eljövend, több ilyen ujdonságokkal fog egyházuknak szolgálhatni.¹ Ráth György szerint² »ezen munka nyilván ugyanaz, mely a nyomda-hely megjelölése nélkül, de Kolozsvárott jelent meg 1550-ben *Libellus epistolaris*, a pio et doctissimo viro, Heynricho Bullingero, Tygurinę Ecclesiae in Heluetia pastore fidelissimo et vigilantissimo, preßsis et afflictiss Ecclesijs in Hungaria, earumdemq, Pastoribus et Ministris transmissus. Szabó K. R. M. K. II. 80 sz.« Ráth Györgynek e véleményét, az általam talált mű határozottan megerősíti. Ugyanis bár két különböző cím az *Institutio* és a *Libellus epistolaris* a két mű tényleg egy. Csakhogy a Bullinger *Institutio*jának editio princeps-e ez a mű, melyet Huszár Gál kinyomatott s előszóval, illetve ajánlással kiadott s mely most napfényre került. Ez az első kiadvány az, melyről Huszár Gál az ismert idézett levelében szól. Nem láttam a *Libellus epistolaris*-t, de Ráth György Bullinger-ről szóló becses dolgozatában⁴ részletesen leírja e művet s tartalmának ismertetéséből, valamint a marginalis tartalomjelzések közléséből, úgyszintén a mű néhány soros záradékából megállapíthatom, hogy itt egy s ugyanazon műről van szó. Igaza van tehát abban is Ráth Györgynek, hogy Bullinger nem Heltaihoz küldte munkáját, de látni fogjuk, hogy Huszár Gálhoz sem. És most már, hogy ismerjük ezt a példányt, fölösleges az a föltevés, melyet Ráth György kénytelen volt magyarázatul hangoztatni, hogy a Bullinger által kiadott e mű kinyomatását Huszár Gál eszközölte volna,⁵ úgyszintén az is, hogy miért nem saját nyomdájában

¹ Ráth György: Két kassai plebános a XVI. században. Századok 1895. 31. l.

² U. o.

³ U. o.

⁴ Bullinger Henrik és a magyar reformáció. Budapest, 1896. 8° 36. l. Athenaeum.

⁵ U. o. 19. l.

nyomatta Huszár e művet? Huszár Gál maga nyomatta ki az Institutiot. A kolozsvári kiadvány vagy utánnomása a Huszár Gál által kiadott edicziónak, mely utánnomás rögtön a műnek nyomtatásban való megjelenése után történt, vagy pedig egyik kézirati másolt példány lenyomata. Inkább hiszem ez utóbbit. A két kiadás közt való különbséget a Bullinger műve szövegét illetőleg, az Institutio és a Libellus epistolaris összehasonlítása utján lehetne kimutatni, ha egyáltalán van a két szöveg közt különbség. Lényeges különbség aligha van. Ellenben érdekes az, hogy a kolozsvári kiadványban a könyvnyomtató (lehet Hofgreff, vagy Heltai ki éppen ez évben kezdte meg ismét működését, Ráth szerint »bizonyára Heltai«) bevezetést írt a Bullinger műve elé. Mig az editio princepsben Huszár Gál Fauser-nek ajánlja e művet, a kolozsvári magát meg nem nevező könyvnyomtató a bevezetést Magyarország és Erdély egyházának lelkészeihez intézi, kik Krisztust felismerik s benne élnek. Felszólalása abból indul ki,¹ hogy a babonáság rab-szolgái folyton hánytorgatják, hogy az evangelium művelőinél csodák nem észlelhetők, mely rágalommal Krisztus igazságát meggyengíteni törekednek. Amde, folytatja, ha nem volnának vakok, mindennap láthatnának csodákat. Ily csodálandó az, hogy Isten ezeket a veszélyben forgott vidékeket annyi leghatalmasabb ellenség ellen fejedelmeik oltalma alatt megvédte. Ezt a nagy kegyes-séget nem magunknak, kiket végtelen bűnök terhelnek, hanem azon számos ájtatos és kiváló férfiakkal köszönhetjük, kiknek érettünk emelt szava Istennél becsben áll és kiknek számához jelen munkácska szerzője tartozik. Miért mi is az ilyen községet lerázva, kövessük a kegyes példákat. Legyünk hálásak az istenfélő férfiakkal irántunk tanusított gondoskodásáért és imádkozunk az Istenhez, hogy sebeinket gyógyítsa.«

Van azonban a két kiadvány záradéka közt egy igen lényeges különbség, bibliografiai szempontból. Míg ugyanis a Huszár Gál által kiadott editio princeps így végződik: *Datae Tigurj in Helvetia mense Junio. Anno Domini 1551*, a kolozsvári kiadvány záró sorai: *Datae Tyguri in Helvetia Anno Domini 1559*. Most már az a kérdés: mikor írta Bullinger ezt a művét? 1551-ben-e, vagy 1559-ben? Mindenekelőtt konstatalom azt, hogy

¹ U. o. 13—14. l.

a Kolozsvári kiadvány Tyguri helynevét magyar ember írta, mert Bullinger maga valamennyi általa kiadott művében Tigurum írta Zürich városát s a Huszár Gál kiadványában, mely az eredeti kézirat nyomán készült, szintén Tigurum a helynév, s ebben a példányban az is megvan, hogy 1551 junius havában írta Bullinger e művet. A kolozsvári kiadványban az utánnymotató egyszerűen kihúzta a befejező sort s odairta a maga helyesírása szerint, mint a hogy Huszár Gál is írta így Tygurum-ot főnebb említett levelében a kassaiakhoz, Tyguri. A. D. 1559.

Ámde e bibliografiai apró, de igen fontos és jellemző adaton kívül más, kétségtelen adatunk van arra, hogy Bullinger e műve évekkal 1559 előtt iratott. Huszár Gál editiójában az ajánlás, tehát egyuttal a nyomtatás dátuma: Altemburgi Pannoniorum Idibus novembris 1559. És mindjárt első szavai ajánlásának: Cum diu apud nost delituisset libellus. Tehát sokáig lappangott, rejtőzött nálunk ez a könyvecske. Világos, hogy ez a helyes dátum. Kétségtelen, hogy az Institutio első kiadása 1551-ben már Magyarországra küldetett kéziratban, levélben, vagy átadatott a magyarországi protestánsok részére. Mindjárt látni fogjuk, kinek küldetett ez a mű? Hogy miért írt a kolozsvári kiadó 1559-et 1551 helyett, ennek két okát is adhatom. Vagy sajtóhiba a kolozsvári kiadványban: LI helyett LIX, vagy pedig a kézirati példányban, mely bizonyára nem egy másolatban terjedt el az országban, ez a dátum került oda, vagy a nyomtató akarta ezt a művet az újdonság érdekességével feltüntetni. Bármint legyen a dolog, kétségtelen, hogy ez egymástól függetlenül kiadott két kiadvány közül Huszár Gálé az editio princeps. Még egy eshetőség lehetne, ha t. i. maga Bullinger Zürichben 1559-ben kiadta volna e művét s erről nyomatta volna le a kolozsvári nyomda. Ámde erről szó se lehet, Bullinger naplójegyzékeinek V-ik cikkében, melyben a Gessner-féle catalogus kiegészítéseül az 1545-től 1560-ig nyomtatásban megjelent összes munkáit maga sorolja föl, ez a mű egyáltalán nem fordul elő.¹ Másfelől Zürichben, hol Bullinger műveinek legteljesebb gyűjteménye található a városi könyvtárban, kérdésemre szintén azt felelték, hogy nem ismerik ezt a művét,² tehát semmi-

¹ Ráth György Bullinger. 19. l.

² Eine Ausgabe »Institutiones« — írja a zürichi városi könyvtár tit-

féle más nyomtatott kiadása e műnek nem lehetett, csak ez a két magyarországi, s ebből a második kolozsvári kiadványt, mely szintén 1559-ben jelent meg, az első kiadás alapjául szolgáló kézirat másolatából nyomtatták ki.

Most már ez editio princeps alapján, és pedig épen a kiadás végén levő évszám nyomán, Bullinger e művének megírása körülményeit s történetét is megállapíthatjuk. Ráth György Bullinger-ről szóló művében számot ad Bullinger magyar összeköttetése kezdetéről.¹ Feyérthoi András magyar udvari kancelláriai titkár írja hozzá a legkorábbi levelet Bécsből 1551 évi márczius hó 26-áról. Nagy elismeréssel szól Bullinger érdemeiről, panaszolja a predicatorok üldöztetését, kik azonban mindamellettt állomásukat el nem hagyják; ezek óhajtásainak is megfelel, midőn ő Bullingert felkéri, hogy úgy az üldözötteket, mint egyáltalán mindazon jó keresztényeket, kik reá szorúlnak, az általa czélszerűnek találandó módon vigasztalással lássa el és a Jézus Krisztushoz való hitben megerősítve kitartásra buzdítsa. Tanácsokat és utasítást is kér hit-tani dolgokban Bullingertől. Kéri végül a választ amaz egyén útján, kit sorai kézbesítésével megbízott. Ha pedig ez minden pontra nézve nem volna lehetséges, óhajtja, hogy a leveleket, melyeket Bullinger jövőre hozzá intéz, Geryo vagy Achilles augs-burgi orvosok kezeihez származtassa.²

Bullinger e levélre nem csak válaszolt, hanem Feyérthoinak

kára levelében — findet sich hier nicht vor. Von unsern vielen Bullinger Drucken geben wir Ihnen hier diejenigen, die möglicherweise mit den »Institutiones« identisch sein könnten. — Perfectis Christianorum. 8. Tiguri. Andreas Gessner jun. et Rod. Weissenbach. 1551. — Perfectis Christianorum. 8. Tiguri, ap. Gessneros. 1555. — Der Christenheit rechte Vollkommenheit. 8. Zür. Andr. Gessner d. j. u. Rud. Weissenbach. 1551. — La perfection des chrétiens. Demonstratione Faite au roy Henry. II. 8. Zür. A. Gessner et Rud. Weissenbach. 1555. — Antithesis et compendium evangelicae et papisticae doctrinae. 8. (Tiguri). Frosch. 1551. — Antithesis et compendium 8. Tiguri. Joh. Casp. Suter. 1655. — Die rechten opffer der Christenheit. Ein Predigt. 8. Zürich. Frosch. 1551. — Die rechten opffer der Christenheit. Ein Predigt. 8. Zürich. Frosch. 1552. — Die rechten opffer der Christenheit 8. Zürich. 1555. — Bericht wie die so von wegendes heiligen Evangeliums versucht werdend, antworten mögind. 8. Zür. Chr. Froschower. 1559. — Institutio eorum qui de fide examinantur in Lat. conv. per. Jos. Sinterum. 8. Tiguri. Frosch. 1560.

¹ I. m. 6-8. l.

² U. o.

egszersmind megküldötte az általa kívánt oktató s buzdító iratot, melyet Feyérthoi 1551 október 10-én Bécsből kelt második levelében lelkesen megköszön.¹ Ráth György véleménye szerint² ez az értekezés nyomtalanul elenyészett, hihetõleg nem is jött sajtó alá, hanem kéziratban terjesztetett. Az általunk talált kiadvány adata szerint az Institutiot 1551 júniusban írta Bullinger. Ez a dátum éppen beleillik a Feyérthoi kérése és köszönete közé s ezért azt állítom, hogy az *Institutio az a mű, melyet Bullinger Feyérthoi kezeihez küldött* ennek kérésére; mely diu delituisset 1551—1559-ig kéziratban, Magyarországon, mikor egyszerre két helyen: Magyaróvárrott s Kolozsvárrott kiadták. Editio princepsnek pedig azért nevezhetjük a Huszár Gál kiadványát, mert ez a kiadás a Feyérthoihoz küldött eredeti kézirat alapján történt.

Foglalkozunk most a Huszár Gál nyomtatványával, mely kezünkbe került, kiáztatás útján. A nyomtatvány címlapja hiányzik, a rajta levő címet a Huszár Gál fönnebb említett levele alapján, a következőnek vélem: Heynrici *Bullingeri Institutio christianae fidei ad oppressas Hungariae ecclesias*. Nyomtatási hely és év, a mi valószínűleg nincs kitéve a címlapon, *Altemburgi Pannoniorum* (Magyar Óvár) 1559.

A nyomtatvány A—F, tehát 6 ives kis oktáv alaku könyv, melyből a könyvtáblában az egyes ívekből a következő leveleket találtuk. A ívből: A₂, ₃ és a párhuzamban 6—7 levelet; B ív teljes; C ívből: C₂—₃ s a megfelelő 6—7 levél; D ívből: D, D₄, D₅ és D₈ lev.; E ív teljes, az E₃ levél felső sarka leszakadva; F ívből: F, F₂, e lap egy része hiányos; F₃, F₄ és F₅ jelzésű lapnak megfelelően van a mű befejező lapja, az ív többi 3 lapja mint tiszta papir van meg. Összesen állott a mű A—F₅ = 45 levélből melyből példányunkban megvan 33 levél. Továbbá még két példány az A ív fönnebb kimutatott leveléből, mely ív e részén a Huszár Gál előszava teljesen meg van, összesen tehát három példányban került most elő s végül másodpéldányban megvan a táblából kiáztatás által a D és az F ívek egy két levele, az F. iveri igen szakadozott, hiányos állapotban. Az előszó, melyet Huszár Gál mint kiadó és nyomtató írt, mely egyúttal ajánlás is, így hangzik:

PIETATE SIMVL ET DO- || Ctrina clarissimo viro Johanni

¹ U. o.

² I. m. 10. l.

Seba- || stiani Fauschero, Sereniss. Bohe- || morum Regis Maximiliani
 Cō- || cionatori, Graciam et pacem Dei precatur in || Christo Iesu
 D N. || CVM diū apud nos de || lituisset Libell⁹ sanē au- || reolus
 excellentissimi || Theologi HEINRI || CI Bullingeri, ad moe- || rentes
 sub tyrannide || Mahumetica et papistica nostrae Gentis || Fratres
 scriptus, operae praecium esse duxi tandem ipsum emittere, quo
 se in tātis re || rum discriminibus cūm pij Ecclesiarum pa- || stores,
 tūm etiam multi alij boni viri erigāt et in vera ac sincera
 Christi doctrina ful || tiant. Cunq̄ diū in animo meo versarem || cuius
 sub auspicio opusculum tam sancte || prodiret in lucem, tu mihi
 vir clarissime (örszö ; *prae*)

praecipie occurebas : qui inter insult⁹ Satellitum Romae
 sanguinariae, quasi flu || ctibus aestuantis Maris iactatus, summa
 cu || ra ac vigilijs, Ecclesiam CHRISTO RE || giae pontifici vnico, nō
 solum in Austria || colligis, verūm tuo apud principem catho || licum
 patrocinio, etiam in calamitosissima Hungaria eiusdem Christi
 vexillum erigis, || cūm meticulosis profugisq̄ ob Antistitum || ponti-
 ficiorum barbarum tyrannidem, ver || bi DEI veris Ministris, spem
 animumq̄ red || dis. Quibus tuis ex afflatu diuino factis, || omnium
 praesulum laruatorum (qui in do || mibus Regum suam tantum
 rem agunt) || functiones non solūm superas, verū etiam || planē
 Epicureas Lucianicasq̄ esse delitias || et cum dispēdio plurimarum
 animarū cō- || iunctas iā dudūm testatus es. Fac itaq̄ vir praestan-
 tissime, ut et in posterū tale sum- || mi Ducis CHRISTI Athletam
 nobis te praebeas, quō miserae ouiculae saluato || ris, per illos in
 faucibus haereditarij nomi || nis Christiani hostis bruta socordia
 defer- || ta ac neglectae, in ouile Christi recolligan || tur, ac tandiū
 in officio pietatis cōtinean- || (*örszö*: tur),

tur, dōec Pater misericordiarum, respectu || vnigeniti Filij
 sui, manus suas exerendo, graues simul p aliquem Heroum
 lupos gre || gi Christi parcere nescientes, ab ouili Do- || minico
 propulsauerit. Vale in ppetuūm || et hoc quale cūq̄ nomini tuo
 dicatum ae- || qui boniq̄ consulas. Altemburgi Pan- || noniorum,
 Idibus Nouembris 1559. || R. T. Obsequentiss.

Gallus Hußár Anaxius,

Minister Ecclesiae Altemburgensis.

Szabó Károlynak 1867-ben tett kérdésére pedig, hogy vajjon
 a magyaróvári nyomda betűi azonosak-e a Huszár Gál által

Debreczenben nyomtatott betűkkel, felelettem ez : *azonosak*. Gondosan összehasonlítottam ezt a magyaróvári nyomtatványt Huszár Gálnak debreczeni nyomtatványával: úgy a bevezetés, illetve ajánlás apróbb betűje, mint a szövegnek nagyobb antiqua betűi, valamint az initiale teljesen azonos. Az A₂ lapot, melyen az ajánlás kezdődik, hasonmásban láthatja idemellékelve az olvasó. A magyaróvári nyomtatvány azonban sokkal tisztább s jobb, mint a debreczeniek. Tökéletesen igaza van Ballagi Aladárnak, Huszár debreczeni nyomtatványai »a nyomdászok ujonczsága s a javítnok restsége és szakavatatlansága miatt, telvék sajtóhibákkal, kövér betűi, rosz festéke és papirosa miatt piszkosak, olyanformák, mint a mai kefelevonatok.«¹ Magyaróvári nyomtatványa igen erős

papíron van nyomtatva s éppen ezért csinosabb, valamint Debreczenben Huszár könyvnyomtató utódja Török Mihály szintén a régi magyaróvári betűkkel nyomtatott, de jó papiroson s tisztábban. A magyaróvári nyomtatóműhely általunk ismertett nyomtatványa papirosának vízjegyét szükségesnek látjuk itt pontos rajzban bemutatni.

Azt hiszem, hogy az még bécsi papír, vagy osztrák papír-malom papírja, mert e vízjegyhez hasonló egykorú bécsi keletű oklevél papírján láttam. A debreczeni nyomtatvány papírja egészen másféle készítmény.

2. Nyomtatványok költött nyomtatási helylyel és nyomtatókkal.

(1672—73.)

Öt polemikus mű jelent meg Kolozsvárott 1672-ben. Szabó Károly R. M. K. II. köt. 1293—95 és 1319 szám alatt leírja mind az ötöt : *Austriaca Austeritas* s a vele együtt nyomtatott *Austriacae Austeritatis Continuatio* és *Falsitas Toti Mundo de tecta* és *Justi de Palma Florentini Austriacae Austeritatis eiusdemque Continuationis Confirmatio*, e négy mű szerzője Bethlem Miklós, továbbá Csipkés György kamarásnak *Molimen Sisyphicum* cz. műve, melyet

¹ Ballagi Aladár : A magyar nyomdászat tört. fejlődése. (Budapest, 1878.) 54. l.

Thysanodes álnév alatt bocsátott ki. Kolofonja: Ostensa per Georgium Nicolai Thysanodem. R. D. T. V. Q. D. D. M. R. Theopoli Hyporygiadae. Anno 1672.

Ezek közül az első három nyomtatvány álnévvel jelzett könyvnyomtatónak pseudonymja belejutott tévedésből nem egy munkába valódi létező könyvnyomtatónak. Szabó Károly is jelezte, hogy e nyomtatványokat Kolozsvárott nyomtatták, azt azonban nem írta meg, hogy nem csak a könyvnyomtatási hely, hanem a könyvnyomtató műhely neve is költött. Ebből származhatott a tévedés. Firtinger Károly, ez a kiváló szorgalmu és derék könyvnyomtatási szakíró, kinek a Grafikai Szemlében 1892—94-ig cikksorozata jelent meg *Hazánk könyvnyomtatói Hunyadi Mátyás idejétől 1848—49-ig* címmel, maga is kijavítja tévedését, mely szerint 1672-ben Veracius Konstantin és Speracius testvérek nyomdászkoztak Kolozsvárt. »Ezen hamisnak bizonyult adatot — úgymond Firtinger — szóról szóra átvettem a Magyar Könyvszemle egy régebbi évfolyamából.«¹ A tévedést okozó álnevek a következők: az *Austriaca* Austeritasnál Venetiis, Typis Fratrum *Veracii, Constantini* et *Speracii*. Azaz *Igazmondó, Álhatatos* és *Reménykedő*, nem pedig Veracius és Speracius fivérek. Az *Austriacae* Aust. Continuationál Venetiis Typis Haeredum Magnanimi, Audacis et Bellicosi, a *Falsitas detecta*-nel Antverpiae apud Constantinum Veracium, Sub Signo Bonae Spei. Anno 1672.

Semmi ok sincs arra, hogy ez a tévedés tovább is éljen. Megszüntetésére elég volna rámutatni Szabó Károly véleményére, melyet senki sem czáfolt meg. Ámde, minthogy éppen Szabó Károly művének megjelenése után még mindig föl-fölmerül ez a téves adat, összehasonlítottam magam is az *Austriaca* Austeritast s Continuatíóját, az akkoriban megjelent kolozsvári nyomtatványokkal. Minden kétséget kizárólag igaza van Szabó Károlynak, az *Austriaca* Austeritas, ennek Continuatíója, valamint a *Falsitas detecta* kolozsvári nyomtatványok.

Ime néhány adat az általam tett összehasonlító vizsgálat eredményéből. Czeglédi István, Az Úr frigyszekrénye előtt Dágon ledülése stb. (R. M. K. I. 1100.) című művét Veresegyházi Szentyel Mihály nyomtatta Kolozsvárott 1670-ben. Összehasonlítva az

¹ Grafikai Szemle 1894. 59. l.

Austriaca Austeritast Czeglédi művével a következő egyező betűformákat és diszitéseket találjuk,

1. Austriaca Austeritas cím lapjának első sorában a nagy betű, formában és nagyságban azonos a Cz. műve cím lapjának első sorában levő nagy betűvel. Különösen a *Z U* betű hasonlatossága feltűnő.

2. Az A. A. aul. 2-ik, 6 és 7-ik sorának betűi azonosak a Cz. műve címl. 1 ; 12 és 20-ik sorával.

3. U. a. 10 ; 13 és 18-ik sorában levő cursiv betűfaj azonos a Cz. műve 11 és 17-ik sorban levő cursiv betűvel.

4. U. a. A₃ lapon levő lécz-diszítés azonos a Cz. műve cím lapjának belső oldalán levő léczdiszítésével.

5. Az Austriaca Aust. Continuatioja 6-ik sorának betűi a Cz. műve cím lapjának 18-ik sorában foglalt betűfajtavál azonosak.

6. A₂ A. A. Kolofonja Constantini & Speracii szavak azonos betűfajtavál vannak nyomtatva az Austr. Aust. Continuatioja cím lapjának e szavaival: Typis Haeredum Magnanimi, Audacis & Bellicosi szavak betűivel, ezek pedig teljesen azonosak.

7. Az Austriacae Aust. ejusd. Cont. Continuatio belső cím lapjának lécze azonos Cz. műve belső cím lapjának léczével. Végül 8. e három mű papírja és 9. alakja nagyságban is teljesen ugyanaz.

Tovább vizsgálni fölösleges, mert kétségtelen, hogy Veracius testvérek nyomdája nem létezett sem Kolozsvárott, sem máshol, hanem az itt felsorolt műveket, azokat is, melyeket nem vizsgáltam meg, de melyekről Szabó Károly írja, hogy kolozsvári nyomtatványok: Kolozsvárott és pedig minthogy akkor más nyomtatóműhely itt nem is dolgozott, Veresegyházi Szentyel Mihálynál nyomtatták.

3. M. Tótfalusi Kis Miklós Amszterdamban.

Tótfalusinak amszterdami lakása (legalább is egyik lakása) címét megőrizte számunkra Kaposi Sámuelnek egy följegyzése. Kaposi (Juhász) Sámuel ev. ref. theologiai tanár (sz. 1660, megh. 1713.) 1683—1686 hollandiai egyetemeken tanult és Tótfalusinak 1685-ben Amszterdamban megjelent ismeretes híres bibliája korrigálásában Csési Jánossal együtt leghathatósabb támogatója volt. Rájuk bízta Tótfalusi a Jansonius-féle bibliának összehasonlítását,

az eredeti szöveggel s más fordításokkal, egyúttal az új magyar bibliában a Tótfalusi helyesírási elveinek alkalmazását. Külön utasítást adott nekik a javításban követendő elveket illetőleg.¹ Kaposinak az Erdélyi Múzeum Egylet kéziratárában van egy kéziratkötet, melynek címe: Manuscriptorum | Tomus Septimus | Continens | OMNIARIVM | *Samuelis Caposi* | Anno Dni | MDCXV. Vaskos kis jegyzőkönyv, benne egész sereg különböző följegyzéssel akadémiai tartózkodásáról s útjairól, orvosi formulák, találmányok stb. E kötetben, Kaposinak 219 folyószámmal ellátott jegyzetében, a következőket olvashatjuk:

219. A Tótfalusi Ur szállásának Titulusa Amstelod.

Mr Mr Nicolaes Kis. woonende op te
achter Burg Wal. over de Brouwery van de
Swaen. ten huysen van Warner Warners.

Azaz: Kis Miklós Mester (Mr = Mester) lakik a nyolczadik *Burgwalon* a Hattyuhoz címzett serfőző házzal szemben Warner Warner házában.

Felkértem az amszterdami egyetemi könyvtár igazgatóját, (vagy mint hivatalos címe szól, könyvtárosát), hogy szíveskedjék utána nézni, ki volt a Tótfalusi házi gazdája s megvan-e még a ház, melyben lakott. A külföldi embertől megszokott szives készséggel Dr. C. P. Burger bibliothecarius úr azt válaszolta, hogy ezzel a lakásczímmel a lakás helye könnyen megtalálható. A városi levéltáros szíves volt utána nézni, hogy a szóba jöhető házak közül be volt-e írva valamelyik, a Warner Warneré gyanánt? De a megfelelő korszakban más neveket találtak tulajdonosokul. Warner maga is bérlő lehetett. Így tehát bizonytalan, hogy a Hattyu serfőzővel szemben fekvő házak melyikét érti a följegyzés. Egyik e házak közül mai napig megtartotta régi alakját, de persze azt, hogy Tótfalusi abban lakott volna, nem lehet tudni. Kérésemre, hogy az amszterdami egyetemi könyvtárban nincs-e valami adat Tótfalusira vonatkozólag, a könyvtáros úr tudatta, hogy a Kis által 1685-ben kiadott bibliának egy szépen kötött példánya van meg a könyvtárban a következő írott aján-

¹ Tótfalusi: *Apologia Bibliorum Kolozsvár 1697.* 3-ik lapon. Ez elveket ismerteti Dr. Dézsi Lajos, Tótfalusiról írott életrajzában. Budapest, 1899. 62-ik lapon.

lással: *Amplissimae Bibliothecae Illustris Scholae Amstelodamensis, hoc quicquid est, ornandae adjicit. N. K. Impressor.* Mint látható, maga Tótfalusi adott e nevezetes nyomtatványából egy példányt ajándékba az egyetemi könyvtárnak.

4. Könyvnyomtatás a XVIII-ik század végén Erdélyben..

(Ifj. Hochmeister Márton Kolozsvártt 1791-ben.)

Ifjabb Hochmeister Márton 1790-ben Kolozsvártt, mint maga írja naplójában, a dikasterialis munkák olcsóbb szállíthatása tekintetéből nyomdát és az irodalom terjesztése czéljából könyvkereskedést rendezett be, mely utóbbi, ugymond, a magyar irodalom sok közhasznú eredeti és fordított művel gyarapította. A két Hochmeister működéséről s életéről Sennowitz Adolf¹ ismertetést adott, Hochmeister Adolfnak atyjára, ifj. Mártonra vonatkozó művét (Nagyszében 1873) fölhasználva, s ebben ifj. Hochmeisternek Kolozsvárra jövele után itt támadt bajairól is megemlékezik. Mi, ez alkalommal, egykoru hiteles adatokkal akarjuk megvilágítani azokat a viszonyokat, melyek akkor Kolozsvártt a könyvnyomtatás s a könyvkiadás terén voltak. Igen jellemző, de elég szomorú adatok ezek; az 1790/91-ik kolozsvári országgyűlés jegyzőkönyvéből irtuk ki s mutatják, hogy az a türelmetlenség és rossz indulat, mely Tótfalusi Kis Miklóst kilencz évtizeddel amaz országgyűlés előtt megtörte és sirba vitte, még fokozottabb s veszedelmesebb mértékben támadt Hochmeister ellen. Tele buzgalommal s hazafias törekvéssel megindítja az első erdélyi magyar hírlapot, az *Erdélyi Magyar Hírvivőt* Hochmeister 1790 ápr. 5-én Nagyszébenben; Kolozsvártt is üzletet alapítva, magyar lapját ide áthozta. Hochmeister kényszerítve volt Kolozsvártt nyomdát alapítani, mert a guberniumot Kolozsvárra helyezték át s ő, mint dicasterialis nyomdász egyebet nem tehetett, mint, hogy üzlete egyrészt Kolozsvárra telepítette 1790 őszén. Nyolcz kocsi-val vitte magával könyvnyomtató és könyvkötő felszerelését, egyegy kocsiért 100 frt fuvarbért fizetett, 6000 frt áru könyvárúsi készletet is vive Kolozsvárra.² Kolozsvártt akkor a katolikus püspökség s az ev. ref. kollegium nyomdája működött. A reájuk

¹ Magyar Könyvkereskedők Évkönyve 8-ik évf. 1898. V—XLVIII. l.

² I. m. XVI. l. és Hochmeister Ad. művében 53. l.

nézve kellemetlen versenytárs ellen nagy hamar föllépett mindkét nyomda, gondnoksága útján.

Az országgyűlés ötödik ülésén, 1790 deczember 30-án, megkezdődik a háboru Hochmeister, a jövevény ellen. Első bűne, hogy kinyomatta a királyi propositioikat, melyeket a deczember 23-án tartott harmadik ülésen fölolvastak. Második s legfőbb vétke, hogy nemcsak dikaszterialis, hanem egyéb nyomtatványokat is készít, szóval, hogy versenyez a két kolozsvári nyomdával.

Az 1791—92. országgyűlés jegyzőkönyve így adja elő az ügyet.¹

(Ötödik ülés Karátson Havának 30-ik Napján, 1790 esztendőben):

5-ször. A' statusok kedvetlenül jelentik a' Statuum Praesidens Úr Ó Exellentziájának, hogy hírek s akaratjuk nélkül a' Királyi Fel-tételek már kinyomtatva széllyel hordoztatnak. A' Catholicus Püspök Úr Ó Exellentziája, és a' Helvetica Confession lévők Kolozsvári Kollegium Curatorai részéről pedig panaszoltatik: hogy noha mindeniknek ezen városban könyvnyomtató Mihellye vagyon, mindazonáltal Könyvnyomtató Hochmeister itten Jövevény lévén, a megnevezett panaszló Feleknek nagy kárával maga Mesterségét gyakorolván, a' Fő Igazgató Tanátsától való Munkákon kívül egyebet is Sajto alá tenni s Világ eleibe kibotsátani merészel, kérvén ezek iránt elégtételt, és rész szerént orvoslást tétetni.

A' Méltóságos Statuum Praesidens Úr Ó Exellentziája magára veszi, hogy az említett Könyv-Nyomtatót magához hivatván megtudakozza: hogy azon Királyi-Feltételeket kitől nyerte és ki engedelméből nyomtatatta ki? Mindezekről a Statusoknak és más panaszló feleknek illendő elégtételt szerezni igyekezik, 's hólnapi napon az iránt a Statusoknak jelentést téssen: az alatt is a Könyvnyomtatónál készen lévő Exemplárokat benniltván.

Mindjárt másnap az ülés elején jelentést tett az elnök gr.

¹ Az Erdélyi Három Nemes Nemzetekből álló Tekintetes Rendeknek 1790-ik esztendőben Karátson Havának 12-dik napjára Szabad Királyi városban KOLO'SVARra hirdettetett, és több következett napokon tartatott közönséges Gyűléseikben lett végzéseknél és foglalatosságoknak *Jegyzőkönyve*. Kolo'sváratt. Nyomt. a' Ref. Kolégium betűivel MDCCXCI. eszt. 71—72. 1.

Kemény Farkas, megbízatásáról: (Hatodik ülés Karátson havának 31-dik napján 1790. esztendőben) 1-ben. A Méltóságos Statuum Praesidens Úr Ó Exellentziája jelenti: hogy a tegnapi Végzés szerint Könyv nyomtató Hochmeister Mártont magához hivatván, végére ment tőlle mind annak, hogy a Királyi-Feltételeket kitől nyerte ki, mind pedig annak, hogy ki engedelmével nyomtatatta ki? Ki-is úgy felelt légyen, hogy némellyek az említett Királyi Feltételeket nálla keresvén, hogy azzal szolgálattokra nem lehetett, mintegy nehézségeket mutatták, kívánván azért a Közönség szolgálattára való készségét e' részben is megbizonyítani, a Méltóságos Királyi Commissarius Plenipotentarius Úr Ö Exellentziájától¹ nyomtatásra kikérte, 's meg is nyerte. A' midőn pedig a még nála készen levő Exemplároknak árura való bocsáttásától Ó Exellentziája által tiltatnék, jelentette: hogy a többi Könyvkötők ő tőlle legutolsó Exemplarig mind megvették légyen. Továbbá értésére adván Ó Exellentziája az említett Könyvnyomtatónak azt is, hogy mind a Méltóságos Catholicus Püspök Úr Ó Exellentziájának, mind pedig az Helvetica Confession lévők Kollegyiomának Könyvnyomtató Miv-hellyek itt helyben lévén, azok mellett levő Könyv-Nyomtatóknak nagy sérelmekre lenne nékie mint idegennek ide lett jövele és mesterségének folytatása; erre a nevezett Könyvnyomtató magát azzal mentette: hogy ő Priviligialt Dicasterialis Könyvnyomtató lévén, minthogy Privilegiumának ideje még két esztendő múlva fogna kitelni, a Fő Igazgató Tanáts parantsolattára kévánt itten megjelenni.

Mellyre végeztetett, hogy a' kik ezen Könyvnyomtatónak itten létivel, s Mesterségének folytatásával magukat megsértetteknek tartják, sérelmeket annak rendi szerint Irásban a Statusok eleibe terjesztvén, igyekeznek a Statusok a Fő Igazgató Tanáts által megorvosoltatni, ez után pedig az Országot illető dolgok a Statusok híre s engedelmé nélkül ki ne nyomtattasanak.

A következő év elején, Boldogasszony Havának 12-ik napján, az országgyűlés tizedik ülésén üzleti diadalt aratott a reformatusok nyomdája Hochmeisteren, mert bár ő olcsóbban vállalkozott volna, mégis a ref. nyomda kapta meg a jegyzőkönyvet,

¹ Br. Rall altábornagy.

melynek magyar nyelven írását és kinyomtatását az országgyűlés mindjárt első ülésén kimondta.¹

Az országgyűlés tárgyalása és határozata erre nézve a következő :

(A kilenczedik ülés. B. A. havának 11. napj. jegyzőkönyvéből.)
4-szer. Jelentés tétetett arról, hogy a' Jegyzőkönyvnek kinyomtatásához hozzá kellenék fogni 's az Nyomtatásban eshető hibáknak eltávoztatására nézve bizonyos személyeket ki nevezni.

A' Jegyző Könyvnek a' dolog méltóságához illendő móddal való ki-nyomtatására nézve a' vigyázás, és hibáknak megjobbítása Donáth Antal, Aranka György és Szeli Josef Atyánkfiakra bízott oly útosítással, hogy az itten levő Könyvnyomtató Műhelyeket meg-vizsgálván, maguk Itéleteket arról, hogy mellyiknek szebbek, tisztábbak, és jobbak a' Betüi, mellyiknek léznek elégséges Betüi és tisztább Papirossa a' Jegyző Könyvnek ki-nyomtatására végére menvén, egyszersmind a' kinyomtatáshoz kívántató költségről is a' közelebb tartandó ülésben a Statusok eleibe terjeszszék.

Végezett továbbá: hogy a ki-nyomtatandó Jegyző Könyv Nyomtatványából a Fő Igazgató Tanács és Királyi Tábla Tagjainak, a Fő Tiszteknek, Regalistáknak, Vármegyék- Székely és Szász Székek, Vidékek és Taxalis Helyek követtyeinek mind magoknak, mind pedig Vármegyejek, Székjek, Vidékjek és Városok Archivumainak egy-egy Nyomtatvány ingyen adatassék. Ezen Végyés után a gyűlés eloszlott.

A döntés a tizedik ülésen történt. A jegyzőkönyv felolvasása után rögtön megkezdődött a vihar Hochmeister feje fölött.

Donáth Antal és Aranka György atyaikfiai — mondja a jegyzőkönyv — úgy mint a Jegyző könyv kinyomtatásának jó móddal való végben vitelére kineveztetett vigyázó Biztosok jelentik, hogy az előbbeni ülésben tett végzéshez képest, mind a' Catholicus Püspök Úr Ö Exellentziája, mind az Helvetica Confession levők Kollegyiomja, mind pedig Hochmeister Márton Könyvnyomtató Sajtóját meg-vizsgálták: a Püspök Úr Ö Exellentziájáénak nagyobb része Fejérvárra lévén szállítva, magok is Biztosokul úgy láták, de a Gondviselő is

¹ Jegyzők. 31. l. 15. pont.

úgy adta fel, hogy az itten lévő része alig volna elégséges Jegyző könyvnek egy egy Árkusonként való kinyomtatására, sőt ha az Árkos sűrű, annyira sem juthatnának a' Betük; az Helvetica Confession lévők Kollegiumában és Hochmeister Mártonéban mind a' Betük, mind a' nyomtató Papiros tiszta, 's az elsőnek Gondviselője fogadta is, hogy a' Jegyző könyv nyomtatására hasonló Papirossal elegendőt fog szerezni: Betü annyi számmal találhatik mind a kettőnél, hogy három Árkost lehetne egyszerre kiszedni a' nélkült (sic), hogy egy vagy más levélnek elhányására kelessék a szedőnek várakozni. A' kinyomtatásra kívántató költséget a' mi illeti: Hochmeister Mártonnál azon az Áron, mellyen a Fő Igazgató Tanátsnak is dolgoznak, tudni illik Árkosát $1\frac{1}{2}$ krajczárért váltolták; a' Kollegiumbeli könyvnyomtatók pedig Árkosáért 2 krajczárt kívántak; jelentem mindazonáltal, hogy ebben is megkívánnak egyezni; mind a kettő pedig egyáltalában jelentette, hogy ha csak a Statusok öt vagy hat száz Exemplárnak kifizetésit magokra nem veszik, a' Jegyző könyvnek kinyomtatását tellyességgel magokra nem vállalhatják.

Mint hogy ezen Jelentés szerént — így hangzik a határozat — az Helvetica Confession lévők Kollegiumjának Privilgiált Könyvnyomtató Sajtója, mind Betüinek és nyomtató Papirossának tisztaságára, mind a' Betüknek elegendő voltára nézve olyan állapotban vagy on, hogy a' Jegyző könyvek kinyomtatását illendőképpen véghezviheti; Hochmeister Márton pedig noha a Fő Igazgató Tanátsnak szegődött könyvnyomtatója lenne, itt mindazonáltal Jövevény lévén, 's az ország-gyűlésének Jegyzőkönyve az Ország Rendeit illetvén, végeztetett: hogy a' Jegyző könyv az Ország költségére az Helvetica Confession lévők Sajtója alá botsáttassék annyival is inkább, hogy ez alatt gyakor Magyar munkák fordulván meg, 's a' Jegyző Könyv is Magyar Nyelven levén iratva, annak legjobb móddal való ki-nyomtatását ettől lehetne remélni.

Ugyan e gyűlés következő pontjában már a legerősebb és legveszedelmesebb vád zuhan a várostól éppen távol levő Hochmeister fejére. Vádolják, hogy német naptárában lázító módon ír a Hóra lázadásról s hogy a királyi föltételeket közölte, a tilalom ellenére, a Magyar Hír Vivőben, és pedig magyarra fordítva. Ez a két vád nagy sereg kellemetlenségnek és zaklatásnak forrása lön Hochmeister számára. Oly érdekes a könyvnyomtatás törté-

nete és kulturtörténelem szempontból ez az egész hajsza Hochmeister ellen, hogy az ügy további részét is érdemes közölni s — elolvasni.

(Panaszolnak a' Rendek, hogy német Kalendáriumában a' Hóra-által indított paraszt háborut a' földes Uraság kissebbségére czélzó móddal írva nyomtatta ki, és hogy a Királyi Feltételeket, az .O Gy. végzése ellen Ujság-Leveleiben balra magyarázható magyar fordításban közönségessé tenni merészelte.)

3-szor: (Tizedik ülésből.) Nagy megilletődéssel jelentik némely atyánkfiai, hogy Hochmeister Márton Könyvnyomtató által Világ eleiben botsátott Német Kalendáriumban Hóra által indított Paraszatok zenebonáját olyan környülállásokkal olvassák le-irattatva, mintha a Parasztságot a' Földes Uraságok rendkívül való keménysége lázasztotta volna fel, mely a valósággal éppen meg nem egyezik, sőt a Nemességnek, Földes Uraságnak és az egész Hazának kissebbségére és romlására tzelozó szándékkal gondoltatott ki. Melly tselekedete által Hochmeisternek az egész Haza ugyan, de nevezetesen Hunyad, Zaránd, Fejér, Torda és Kolos-vármegyék mellyek azon zenebonának kedvetlen történetét leginkább érzették, 's mint-hogy annak indításában a Földes Uraságnak ártatlanságát az is nyilvánosságossá teszi, hogy a' nem más Uraság Jóságában, hanem a Zalathnai Fiscale Dominiumban kezdődött, sőt maguk az Indítók is ugymint: Hora, Kloska és Krisán György az említett Fiscale Dominiumbeli Jobbágok voltak, magukat kiváltképpen megsértetteknek állítván, mindnyájjan ugyan, de nevezetesen Hunyadvármegyének követei hathatósan kérék a Statusokat, hogy e' gonosz tselekedetét Hochmeisternek büntetetlenül ne szenvedjék, hanem ily felettébb való megbántódásokért illendő elégtételt vévén, mind tselekedete, mind pedig példás büntetésének neme a közre botsájtandó Ujságok által Világ eleibe terjesztessék. Mellyre mások által-is annyival inkább érdemesnek itéltetett, hogy ámbár ezen közönséges Gyülekezetnek Végezése által az Ország Gyülését illető dolgoknak közrebocsátásától tilalmaztatva lett légyen, még-is újra most a' Magyar Hirvivő nevezet alatt ki jönni szokott Ujságban, melly az 3-dik szám alatt költ, a' Királyi fel-tételeket Magyarra fordítva közönségessé tenni merészelte, még pedig a Jobbági szolgálatról szóló Czikkelyére nézve ólly hibás fordítással, mellyhez bal magyarázat férhetvént kedvetlen következeseket hozhat magával.

A határozat erre a jegyzőkönyv szerint, következő:

Melly iránt tanátskozván a' (a kalendáriumok és ujságok mind Hochmeisternél, mind más könyvkötőknél elpetséltetni és confiscáltatni, a dolog kinyomozására pedig biztosok rendeltettek) Statusok, végeztetett: hogy mindaz említett német Kalendáriumok, mind az Ujságok valamint Hochmeisternél magánál, úgy, ha a' több Könyvnyomtatóknál és Könyvkötőknél találtatnának azoknál-is elpetséltessenek és confiscáltas-sanak.

Minthogy pedig nem kisebb vétek az illetén veszedelmes dolgoknak írására pennát fogni, avagy közrebotsátását megengedni, mint azokat Nyomtatás által Világ eleibe terjesztetni, szükségesnek találtatott szoros Visgalás (*Investigatio*) által végére jártatni, mind annak, hogy a Kalendáriumban lévő történetek írása, úgyszintén az Ujságba béiktatott Királyi Feltételeknek magyarra fordítása ki munkája és szerzeménye légyen? mind pedig annak, hogy azon Kalendárium és ujság a' Könyvvisgáló Bizottság (*Commissio Librorum Censoria*) által megvizsgáltattak-é, 's kinyomtatások megengedtetett-é, a' vagy nem? mindezeknek még ezen ülésben leendő végben vite-lére ki-nevezettek Donáth Antal, Aranka György és Szeli Josef atyánkfiai.

Hogy pedig az alatt is mig Hochmeister ellen a kirendeltett Visgalás véghez menne, mind nékie, mind másoknak, kik ebben bünösöknek fognak találtatni, példás büntetések iránt Végezés lehetne, több illetén veszedelmes munkák Világ eleibe ne jöjjenek, szükségesnek vélték a Statusok a Ország Rendeit illető Munkáknak minekelölte nyomtatás alá mennének megvizsgálását az elébb kinevezett három atyánkfíara bizni; e mellett pedig a Fő Igazgató Tanátshoz is Követséget rendelni, melly mind az Kalendáriumban az Horai Zenebonának nem igazán hanem a Nemesség és Földes Uraság romlására tzelozó álnoksággal lett béírásából, mind az Ujságban Magyar Nyelven béirt Királyi Feltételeknek hibás Fordításából esett Sérelmét az Országnak fel-fedezvén, egyszersmind jelentse: hogy az Ország Rendei mind a' Kalendáriumból mind az Ujságból Hochmeisternél vagy más Könyvnyomtatóknál és Könyvkötőknél találtató Exemplároknak elpetséltésére és Confiscatiojára Biztosokat küldöttek légyen, oly utasítással, hogy az úttal egyszersmind végére mennyenek a' Kalendáriumban lévő Történetek leírása, úgy a Magyar Hir-Vivöben Magyar nyelven béiktatott Királyi Feltételek fordítása

ki által ment légyen végben? nem különben azok a Könyvvisgáló Bizottság előtt megfordultak-é s annak engedelmével nyomtatattak-é ki, avagy nem? Melly Visgálásnak végben menetele után fennhagyják maguknak a Statusok Hochmeisternek illendőképen való megbüntetését. E mellett jelentessék meg az is, hogy a' Statusok oly annyira veszedelmes munkának Világ eleibe jövetelét nem gondolhatták egyébünnen származni, hanem hogy a Könyvek Visgálására vagy nincsenek Biztosok kirendeltetve, vagy ha vagynak, azok Kötelességeknak voltaképpen meg nem felelnek; annak okáért szükségesnek vélték a' Statusok, az Ország Gyűlését illető Munkáknak visgálására magok közül bizonyos Személyeket kinevezni; minthogy pedig Hochmeister Mártont a Fő-Igazgató Tanács szegődött könyvnyomtatójának értették lenni a' Statusok, atyafiságosan kéri a' Fő Igazgató Tanástól, sokszor említett Hochmeister Mártonnak szoros Parantsolatot adni, hogy semmiféle Dolgot, mely az Ország Gyűlését illetné, kinyomtatni ne mérésszeljen, és ha valamit affélét a Fő-Igazgató Tanács tetszéséből ki-kellene is nyomtatnia, azt Sajto alá addig ne tégye, míg a Statusoktól ki neveztetett Biztosok által annyiban a' mennyiben az Ország Rendeit illeti, meg nem visgáltatnak, maguk pedig a Statusok a' jegyzőkönyvet is nem Hochmeister Mártonnal, hanem a Helvetica Confession levőknek Könyvnyomtató Sajtójok által szándékoznak közre botsáttatni. Mindezeknek bójelentésére a Fő-Igazgató Tanáshoz Követeknek rendeltetnek.

A főtisztek közül:

B. Josika Antal.

A Regalisták közül:

Sándor Mihály.

A Vármegyék Követei közül:

Pelei Imre.

A Székely Nemzet Követei közül:

Török Ferentz.

A Szász Nemzet Követei közül:

Steinburg Károly.

A Taxalis Hellyek Követei közül:

Gyöngyösi József Atyánkfia.

Míg a biztosok kiküldetésükben nagy gyorsasággal eljártak, az országgyűlés egyéb dolgot végzett, de mihelyt a kiküldöt-

tek visszaérkeztek, újból a Hochmeister ügyét vették elő. Ebből is látszik, hogy mily nagy fontosságot tulajdonítottak ez ügynek. Ime a jegyzőkönyv:

6-szor: (A biztosok a kinyomozásról a Rendeket tudósítják.)

Megérkezvén az Hochmeisterhez rendeltetett vizsgálásból (Investigatióból) a' Biztosok, jelentik, hogy elmenvén Hochmeister Mártonnak szállására, minthogy maga Hochmeister Szebenbe ment, tsak a feleségét találván otthon, először is tölle Német Kalendáriumot 's az harmadik szám alatt költ Ujságokat kértenek; de egyik félét sem adatván elő azt felelte, hogy a' könyváruló Bóltban is Kalendáriumok, nem vélné, hogy lennének, mivel Szebenből keveset hoztának; Ujságok pedig bizonyoson léznek, kérdeztetvén az említett Könyv-nyomtatóné arról, hogy a' Kalendáriumokban lévő Történeteknek írása és a' Magyar Ujságban foglalt Királyi Feltételeknek fordítása ki munkája legyen? Arra felelni nem tudott; ellenben midőn arról kérdeztetnék, hogy a' Kalendarium és az említett Ujságok a Könyvvisgáló Biztosság előtt meg-fordultak-é? vagy nem? erre az említett Könyvnyomtatóné elő kerestetvén a' kérdésben lévő Ujságoknak első nyomtatványát a rajta lévő aláírással *Subscriptioval* megmutatta, hogy az a Könyvvisgáló Biztosság előtt megfordult 's azok engedelmével nyomtattatott ki, a' Kalendarium iránt pedig azt adta feleletül, hogy a' még Szebenben nyomtattatván ki, annak vizsgálásáról s nyomtatására nyert engedelemlről itt semmit se mutathatna, ugy vélné mindazonáltal, hogy az is a' Visgáló Biztosoknál megfordult s azok engedelméből botsátatott Sajto alá.

Elindulván azután a Könyv-áruló Bóltba, 's a' Bóltos Legényt szembe' találván, a' Bólthoz vissza térítették, az holótt is az előadatott 11 Német Kalendáriumokat és 65 Ujságokat el-petsételték; kérdeztetvén a' nevezett Legény arról, hogy azon Kalendáriumokból kiknek, és nevezetesen a több Könyvnyomtatóknak és Könyv-kötőknek adtanak-é el, vagy nem? erre azt felelte; hogy mivel Szebenből kevés Exemplárokat hoztak által itt igen keveset a' Könyv-kötőknek, a Könyvnyomtatóknak pedig épen semmit sem adtanak el, hanem a Fő-igazgató Tanács mellett lévő Hivatalok szükségére maga Hochmeister jegyzése szerint (mellyet a Biztosok magukkal el is hoztak) 67 Exemplárok adattattak-bé.

Azon kérdésre pedig, hogy a' Kalendáriumban lévő történetek

írása és a 3-dik szám alatt költ Magyar Hir-vivőben magyar nyelven ki-adott Királyi Feltételek fordítása ki munkája lett-légyen? erre a' sokszor említett Legény azt adta feleletül: hogy a' történetek írását Szebenben ugyantsak Hochmeisternél levő Móor nevezetű Legény munkájának gyanittya, a Királyi Feltételeket pedig Vinkler Professor fordította magyarra. Ezeknek jelentése után a Biztosok az harmadik szám alatt kelt Magyar Hirvivőnek eredeti írását, és annak a' Könyvvisgáló Biztosok által authenticalt első nyomtatványát a Méltóságos Statuum Praesidens Úr ö Excellentiájának által adták.

(A F. I. Tanáts felelete, mely szerént a maga kebeléből is a dolog' végére járására Biztosokat rendelt.)

7-szer: Megérkeznek a' Fő Igazgató Tanátshoz küldött Követek feleletül azt hozván, hogy az illetén veszedelmes munkáknak megakadályoztatására a' Fő Igazgató Tanástól a' szükséges Rendelések meg-volnának tétetve, és a' végre különös Biztosok-is volnának ki-nevezetve, azon Biztosságnak Elölülője Belső Tanátsos Groff Eszterházi János: a külső Országi könyvek vizsgálója Belső Tanátsos Fő Tisztelendő Mártoni József; a ben' való könyvek Könyvek vizsgálói, a Szebeni három Vallásbeli, ugy-mint a' Catholica Hiten, Helvetica és Augustana Confession lévő Papok lennének. A' Gubernator Ur ö Eccellentziája kinyilatkoztatása szerint maga ö Eccellentziája tapasztalván ennek-elötte-is illetén ártalmas Munkáknak Világ eleibe terjedését, Hochmeisternek szorosán és Bóltjának elzárásával léendő megbüntetése alatt még Szebenben meg-parantsolta légyen, hogy semmiféle munkát a' Könyvvisgáló Biztosok engedelmé nélkül Sajtó alá botsáttani ne mérészeljen.

A' mi pedig az Ujságban kinyomtatott Királyi Feltételeket illeti, azok a Könyvvisgáló Biztosok előtt megfordulván, kinyomtatását azért nem ellenzették, hogy Nemes Magyarországon is kinyomtatása és az Ujságokban való közre botsáttása meg-engedetett: A Kalendárium pedig ö Eccellentziája és Groff Eszterházy János Belső Tanáts Ur tudtára vizsgálás alá nem terjesztetett.

Hochmeisternek ezen tselekedetéről való vizsgálás s a Kalendáriumnak 's Ujságoknak el-petséltetése a' Fő Igazgató Tanáts hatalmát illetvén, azt maga fogja véghez vitetni 's tellyes Bizodalommal lenni kéri a Statusokat arról, hogy az efféle dolgokban tsak a'

Statusok tettségéről tudositva légyen, elegendő Elég-tételt fog szerezni.

A' midön az Ország dolgait illető Munkák fognak kinyomtatni, hogy azok az Ország Rendeitől ki-neveztetett Személyek által is megvizsgálthassanak, azoknak a' végre való által adattattásáról Rendelését megtészi; hogy pedig a Jegyző Könyv a' Helvética Confession lévő Könyvnyomtató Sajtója alá botsátassék, a' Fő Igazgató Tanátsnak ellenére nintsen.

8-szor: Bé érkeznek a Fő Igazgató Tanátsnak Követyei, úgy-mint Cserei Farkas és Sándor János Titoknakok (*sic*) azzal az izennettel, hogy a' Fő Igazgató Tanáts értvén a' Királyi Feltételeknek hibás fordítással Magyar nyelven lett közrebocsáttását a' bal magyarázatoknak 's azokból származható kedvetlen következeseknek el távoztatására szükségesnek tartaná, a' közelebb kiadandó Magyar Hir-Vivöben az előbbeni fordításnak hibáját kitenni 's a' Feltételeknek valóságos értelmét közre botsáttani. Hogy pedig a' Fő Igazgató Tanáts a' Statusok tettségének tellyesítésére készségét megbizonyítsa, jelenteti, hogy a' Német Kalendáriumok 's Ujságok el-petsétlésére két Titoknakokat el-küldött, Szebenbe pedig még a' mái Postával fog Rendelés tétetni mind arról, hogy a' Kalendáriomban levő történetek Iroja ki kerestessék, mind pedig arról, hogy Hochmeister mindennemü Munkáknak meg-vizsgálás nélkül való kinyomtatásától Boltjának el-petsételtetése alatt, el tiltassék.

El-menvén az említett követek, a' Statusok Hochmeisternek, 's a' többieknek is kik ebben a' dologban bünösöknek találatnának, Törvényes büntetés alá leendő huzatásokról tanátskoztak.

A határozat erre a' következő:

Melly Tanátskozás után abban állapotnak meg, hogy a Fő-Igazgató Tanátsból rendeltetett vizsgálsnak megérkezése várattassék el. Mely végzés után a Statusok el-oszlottak.

A Hochmeister ügyének további része még érdekesebb talán s jellemzőbb, mint az eddig való, mégis sem a fia művében, melyet édes atyjáról irt, sem pedig az idézett értekezésben, az ügynek e végső stádiumáról említést nem találunk. Hochmeister dolga ugyanis a *király elé* került. Második Lipót 1791 február 28-án kelt királyi levelében, mely magában foglalta az erdélyi rendeknek 1791 jan. 18-án a hitlevél (Instrumentum Homagii) mellett felküldött

feliratukra adott válaszát, a rendek nagy meglepetésére »kedvetlenül vészi« a Hochmeister Márton »aránti Országos Végzést.« A királyi levél 4-ik pontja, mely egyúttal szemrehányást tesz a rendeknek, hogy Dersi Pál ügyében¹ hogyan jártak el, így hangzik ;

Displicenter intelleximus, quod vos absque praevia eatenus cum Gubernio nostro Regio fota cointelligentia, tam ad examinanda Dersiana Scripta, quam etiam perlustrandam officinam librariam Typographi Hochmeister via Facti processeritis. potestatisque executivae exercitium, etiam durantibus Comitibus privative soli Gubernio nostro Regio competens in obversum Legum, et Constitutionis vobis vendicaveritis.²

A rendek a királyi válasznak e váratlan részére, a válaszra adandó feleletre folytatott tanácskozásuk rendjén, a következő határozatot hozták.³ (Harminczkettődik ülés febr. 15. 1791.)

7-szer: Folytatván Tanácskozásokat a' már sokszor említett Királyi Válaszra adandó Felelet aránt.

Annak negyedik Ponttyára nézve, melyben Ő Felsége abból vett nehézségét tészí nyilvánossá a' Rendeknek, hogy Procurator Dersi Pál Írásainak és Könyv-nyomatató Hochmeister Boltyának vizsgálására a' nélkül, hogy a Királyi Főigazgató Tanáttal egyet értettenek volna, mentenek és azzal maguknak teljesítő Hatalmat (Potestas executiva:) mellynek gyakorlása Ország-gyűlése idejekor is egyedül a Főigazgató Tanátsot illeti, tulajdonítottak, Végeztetett, hogy Ő Felségének jelentessék; hogy mentül váratlanabb és reménytelenebb vala Ő Felségének jelentett nehézsége, annál érzékenyebb szívvvel vették azt az Ország rendei, ugyanis egy olyan Tudósittásra, mellyben Ő Felségé-

¹ Dersi Pál ügye szintén jellemző a korra. A rendek őt közkereket alá vetették, mert Udvarhelynek néhány falujából a székely jobbágság a jobbágság alól fölszabadulásáért kérést adott be az országgyűléshez. E kérebben is lázítást találtak a rendek s írójánál házkutatást is tartattak, írásait lefoglalva. Erre vonatkozik a királyi levél, mely a rendektől mindkét esetben tagadásba veszi a végrehajtási jogot, e jog a guberniumot illetvén.

² Jegyzőkönyv 260. l.

³ Előbb az ügy érdemleges tárgyalása előtt az ország rendei szükségesnek állították »a Fő Igazgató Tanátsból végére menni, hogy az említett dologban nem a Fő Igazgató Tanáts küldött-e Ő Felségének tudósítást?« A Követek a gubernátor ama válaszával tértek vissza, hogy ez ügyben a Fő Igazgató Tanáts »legkissebbet se írt légyen a Felséges Udvarnak.« Csak ezután került határozathozatalra a dolog. Jegyzőkönyv 271—272. l.

nek hívségére hittel lett elkötelezéseket, Ő Felségében vetett Bizodalmakat nyilvánosságossá tenni kívánták, arra téendő kegyelmes Válasszában Ő Felségének nem vártanak egyebet, hanem Királyi Kegyelmenek és tettzésének örvendetes Jelentéseit. Nem is foghattyák fel az Ország Rendei, mi uton jöhetett-bé Hochmeister és Dersi dolga Ő Felségének a' Hit Levél mellett fel küldött Tudossittásra érkezett Válasszában, és mivel a Királyi Fő Igazgató Tanáts a Statusoktól meg kérdeztetvén azt adta feleletül, hogy az aránt maga részéről a Felséges Udvarnak nem panaszlott, nem képzehetik a' Statusok, hogy érdemelhetett különös Személyeknek feladások hitelt annyira, hogy az ország Rendei annélkül, hogy meghallgattattanak volna, a miatt pirongatást szenvedjenek, annál is inkább, hogy a Vice Cancellariusnak az Ország Rendei által 1695-ben Bójt más havának 21-dik Napján, tudniillik a Cancelláriának első felállítására idejekor kiszabott Oktatásnak tartása szerint kötelességében áll mindennemű és akármely úton Ő Felsége eleibe hatott könyörgő leveleknek, Feladásoknak vagy a Statusokkal vagy a Királyi Fő Igazgató Tanáttal, vagy azt illető Felekkel leendő közöltetését munkálódni, nehogy vagy az Haza Tsendessége felbomlyon vagy az Igazság sérelmet szenvedjen. Mellyet mivel a Cancellaria Tagjai el-mulattak, kérettessék Ő Felsége, hogy méltóztassék oly módot feltalálni, melly szerént ezen dolog a' Királyi Válasszal Világ eleibe ne terjedjen, s egyszersmind azoknak neveit kik ezt Ő Felségének feladták, kinevezni. A' mi pedig Ő Felségének azt a kinyilatkoztatását illeti, hogy a tellyesítő hatalom Ország Gyűlése idején is egyedül a Királyi Fő-Igazgató Tanátsot illetné, azt a Statusok meg nem esmérhetik, meg lévén annak hatalma, mind a Királyi Kötések mind pedig az Országtól adatott oktatásokban az Ország Gyűlése idejére nézve is határozva.«

Az ország rendei által a királyhoz felküldött latin nyelvű válasznak az ügyre vonatkozó része nem más, mint a határozat fordítása.¹

A király válasza a rendek febr. 28-iki felterjesztésére május 7-én kelt.² A rendek elégtételt kaptak, a király megengedi, hogy előbb írott királyi levelének sérelmes pontja kihagyassék — azaz nem írottnak tekintessék, s így irassék újból.

¹ Jegyzőkönyv 310. l.

² Jegyzőkönyv 441. l.

»Ad 4-tum. Pro uberiori Clementiae Nostrae erga Vos Regiae declaratione admittimus, ut expositi Vobis actus, qui in Causa Advocati Dersi et Typographi Hocmeister (sic) cum laesione activitatis Gubernii. Nostri Regii intercesserunt, Nobisque in serie reliquorum Tractatum Diaetalium relati fuerant, ex B. Nostro Rescripto Regio, super praestito per Vos Fidelitatis Homagio die 28-va Febr. A. Currentis emanato, per novam illius expeditionem exmittantur stb.«

Ezzel ez az ügy véget ért, sőt a következő évi országgyűlési jegyzőkönyvet már Hochmeister nyomtatja, a ki erre, midőn az előbbi jegyzőkönyv kifizetését illetőleg mindenféle nehézség és illetékességi vita támadt, vállalkozott az ország rendei által teljesítendő előfizetés mellett, tehát a saját üzleti hasznára vagy kárára. Ajánlatát elfogadták és a saját kérésére¹ a rendek a jegyzőkönyv nyomtatására való fölvigyzást Cserei Elek gubernialis taxatorra és Rosnyai József gubernialis fogalmazóra bízták. Az 1794-ik gyűlés jegyzőkönyvét is Hochmeister nyomtatta. 1809-ben megszünteti kolozsvári nyomdáját s a k. lyceumnak adományozza.² Föl kell még említenünk, hogy ez az országgyűlés a könyvek, illetve tankönyvek cenzurájára nézve articulusainak projectumában, XLVII-ik art. alatt, a censura ügyének a jövő ülészek elé terjesztendő törvény által való rendezését mondta ki. Ebből egyéb

¹ Erdélyi Rendeknek 1792-ben Kolozsvárra hirdetett és tartatott gyűléseikben lett végzéseknél és foglalatosságoknak Jegyzőkönyve. 495. l.

² Saját följegyzése szerint, melyet *Hausbuch*-jában tett: »Den 15-ten Februar 1809 schenkte ich mein ganzes, zu Klausenburg bestandenes, auf 26,000 fl. geschätztes Vermögen dem dasigen K. Lyceo zur Entschädigung meiner Erziehung im Waitzner adeligem Theresiano« Hochmeister Adolf: Martin v. Hochmeister. Hermannstadt 1873.« 94. l. U. o. közölve van Hochmeister Mártonnak az alapítvány tevésére vonatkozó alapító levele, melyet Bánffy György gróf gubernátorhoz intézett s melyben kolozsvári üzletének fölhagyását egészségi okokkal indokolja. Könyvnyomdáját és könyvkötészetét 5000 frt értékben a budai m. kir. egyetemi nyomdához hasonló intézet létesítésére hagyja, ugyan e célra, nevezetesen kulturális és tankönyveknek olcsó árban terjesztésére, 20,000 frt értékű könyvraktárát is rendeli, ezenkívül gazdag érem- és természetrajzi gyűjteményét a lyceum illető tanszékeinek adományozza. Bánffy Gy. 1809 febr. 25-én kelt dekrétumában elfogadja az alapítványt s tudatja, hogy erről a Felsőnek jelentést tesz. 1810-ben I. Ferencz a nagy arany éremmel tüntette ki Hochmeister-t, mivel ez a királyi kiténtetés bizonnyára feleltette Kolozsvárott szenvedett méltatlan sérelmeit.

nem történt, mint az, hogy az erdélyi rendek, haragjuk is lecsillapodván, híven multjukhoz, az 1791. 56. articulusban a vallásos iratoknak censura nélkül való kinyomtatását mondták ki.

5. A kolozsvári reform. kollegium egykori nyomdája Budapesten.

A reformátusok kolozsvári nyomdája tudvalevőleg alapításakor ugyanaz volt, mely a Szenci Kertész Ábrahám tulajdonát képezte. Szenci külföldről, Hollandiából, vagy más adat szerint Lüneburgból,¹ elzevir-betűket hozott magával, iktári gr. Bethlen István segítségével, 1640-ben. 1660-ban a török elől Nagyváradról Kolozsvárra menekül, innen 1662-ben Nagyszebenbe költözik, hol 1663—66-ig számos mű jelent meg nála. 1667 tavaszán örökösök nélkül meghal és nyomdája az erdélyi fejedelmi kincstárra száll. Apafi fejedelem inventáriumot vétet föl a typusokról, könyvekről s a nyomdát Udvarhelyi Mihály szebeni nyomdász kezelése alá adja. 1668-ban Udvarhelyi lemond, a fejedelem a nyomdát Kolozsvárra helyezteti és Veresegyházi Szentyel Mihályra bizza. 1672 október 12-én Apafi Gyulafejérvárt kelt adománylevelével a nyomdát az enyedi és kolozsvári kollégiumoknak ajándékozta. A nyomda Tótfalusi Miklósig, ebben az alakjában működik.² Tótfalusi kiegészíti saját eszközeivel s betűivel a nyomdát, melyet halála után Telegdi-Pap bérel ki 1730-ig. A nyomda további kezelőit ezúttal felsorolni nincs szándékunkban, Ferenczi idézett jeles munkája följegyezi azok neveit. 1842-től kezdve bérlet rendszert honosított meg az egyház. Stein János mint bérlő teljesen új felszerelést állított be magának. Halálával a nyomda vejére szállt, ki 1888-ban csődbe került. A csődtömegettől Fejér Vilmos megvásárolta a nyomdát és 1890 jun. 22-én *Közművelődés*, irodalmi és műnyomdai részvénytársasággá alakította által, felszerelve az 1832-ben alapított könyvnyomdával. Ferenczi Zoltán műve 1896-ban jelent meg s azóta e nevezetes multtal dicsekvő könyvnyomda oly viszontagságokon ment át, utolsó vándorlása is olyan érdekes, hogy méltó följegyezni; ezek az adatok képezik e nevezetes könyvnyomtató műhely történetének utolsó részét. A Közművelődés mint részvénytársaság 16,000 frt tőkével alakult

¹ Ferenczi Zoltán : A kolozsvári nyomdászat története 40. l.

² U, o. 42. l.

meg. Fejér Vilmos kezelő-igazgató lett. Az igazgatóság egy év múlva lemondott. Fejér megmaradt vezetőnek, felügyelő igazgató lett Horatschik János, akkori kolozsvári könyvkereskedő és könyvkiadó. Később, 1896 végén Fejér lemondott, a vezetést a nyomdában Stratzinger Gusztáv kolozsvári papirkereskedő vette át. 1897 tavaszán a nyomda be is szüntette működését, a kedvezőtlen anyagi viszonyok és jelentékeny veszteségek miatt. 1897 augusztus 25-én a közgyűlés elhatározta a nyomda eladását, miután már előbb eladta a litográfiát Polcz Albert papirkereskedőnek. Ditrói Mór, megvette a nyomdát és Budapestre szállította. Itt gázmotorral és egyéb szükséges felszerelésekkel ellátva, VI. ker. Izabella-utca 70-ik szám alatt ugyancsak Közművelődés céget használva 1899-ben megnyitotta. A könyvnyomdák jegyzékében 1897 és 1898-ban a Közművelődés nyomda után Szemere és Társa cég-tulajdonos jelzést találunk. Szemere Leo és Ditrói Mór voltak az üzlettársak, de csakhamar megszűnt a társas viszony. Azután Somogyi Gyula lett a nyomda vezető, később Forrai Soma. A nyomda azonban állandó veszteséggel dolgozott, míg végre 1899 december havában Ditrói eladta a nyomdát a Vigszínház bérlőinek Faludi Gábornak és Szécsi Ferencznek. A nyomda jelenleg Thalia cím alatt működik s a Vigszínházé, illetve Faludi Gáboré. A Közművelődés részvénytársaság pedig 1901 aug. 12-én tartott gyűlésén kimondta a felszámolást. Ime, 1640 óta a nyomda vándorlásának utja : Hollandia-Nagyvárad-Kolozsvár-Nagyszeben-Kolozsvár-Budapest. Fénykorát Kolozsvárt élte ez a nevezetes nyomda, mely most a fővárosba jutott.

KÖNYVTÁRNOKOK GYŰLÉSE STRASSBURGBAN.

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓTÓL.

A németországi filologusok és tanférfiak 1901. évi összejövetelüket október 1-én és a követő napokon Strassburgban tartották meg. Ez összejövetelek, melyekre a német tudományos világ legkiválóbb képviselőit küldi, rendkívül tanulságosak. A különböző osztályokban első rangú szakférfiak számolnak be a tudomány legújabb vívmányairól. A paedagogiának, filológiának, archaeológiának, a történettudományok új eredményeit közel száz vonzó előadás és ezek nyomán meginduló eszmecsere ismerteti. Egy-egy ily összejövetelről testes kötetek jelennek meg, melyeket értékes tartalmuk a legbecsesebb könyvek közé emel. E mellett e gyűlések előmozdítják a személyes érintkezést; ismeretségeket kötünk szakférfiakkal, minek az általunk képviselt intézet látja hasznát; megismertetjük állapotainkat olyanokkal, kik rólunk semmit sem tudnak, vagy kiknek eddig téves fogalmuk volt rólunk; látunk, tapasztalunk, bíralunk, s a mit jónak itélünk, itthon értékesítjük.

Ez utóbbi szándék vezetett engem is, mikor a strassburgi összejövetel meghívásának engedve, a M. Nemzeti Múzeum képviselőjében Strassburgba utaztam.

A filologusok és tanférfiak 46-ik gyűlésének ezúttal harmadikban egy könyvtári osztálya is volt. Én természetesen ennek voltam tagja. Ez az osztály nem volt a legnépesebb; mert az összejövetelen résztvevő félezernél jóval több tag közül mindössze 22 jegyezte nevét a könyvtári osztály listájába. Ezek közül is sok egyetlen egy ülésen sem vett részt. Oka e látszólagos részvétlenségnek az a körülmény, hogy pár évvel ezelőtt Németországban a könyvtárnokoknak külön egyesülete alakult meg (Verein deutscher Bibliothekare), mely azóta két ízben különböző helye-

ken tartott összejövetelt. Ez egyesület sokat elvont a filologusok könyvtári osztályától, úgy hogy kétséges, lesz-e a jövőendő összejöveteleknek könyvtári csoportja.

A 22 könyvtárnok közt a következő városok és könyvtárak voltak képviselve: Göttingen (Dziatzko), Strassburg (J. Euting, O. Meyer, L. Müller, S. Landauer, F. Mentz, H. Bloch, Prof. Hahn), Berlin (F. Ascherson), Stuttgart (Steiff), Lipcse (A. Götze, O. Günther), Frankfurt (A. Freiman), Mainz (W. Velke), Karlsruhe (E. Ettliger), Wolfenbüttel (Milchsack), Hamburg (A. Möller), Giessen (R. Fritzsche), Gera (Klussmann). A felsorolt németországi könyvtárakon kívül képviselve volt a bécsi udv. könyvtár (R. F. Arnold), a gráci egyetemi könyvtár (F. Eichler) és a M. Nemz. Múzeum Széchenyi orsz. könyvtára, melyet én képviseltem.

Az elnöki széklet október 1-én a göttingai könyvtár nagyhírű igazgatója és az ottani egyetem tanára, *Dziatzko* rövid beszéddel foglalta el. Megnyitó beszédjében — igen helyesen — utalt arra, hogy mennyire szükséges az, hogy a könyvtárnok a tudománnyal lépést tartson, ne legyen egyoldalú, ne lássa legfőbb czélját a könyvtári kezelés tökéletesítésében, hanem legyen tudományos készültségű. Ezért részéről kívánatosnak jelzi, hogy a filologusok összejöveteleivel kapcsolatban maradjon meg a jövőre is a könyvtári osztály; mert az izolálás és elzárkózottság nincs sem a könyvtárak, sem a könyvtárnokok érdekében.

Az elnöki megnyitó után megkezdődött a felolvasások és előadások hosszú sorozata, mely úgy volt beosztva, hogy az érdeklődők az összejövetel együttes ülésein tartott felolvasásokat is végighallgathatták.

A felolvasások sorát *Fritzsche* giesseni könyvtárnok nyitotta meg, arról a témáról értekezvén, hogy a könyvtár szempontjából mi tekintendő irodalmilag értékesnek és mily természetű anyag utasítható vissza, vagy esetleg selejtezhető ki. *Fritzsche* természetesen egy tudományos és első sorban egy közép nagyságú egyetemi könyvtár szempontjából beszélt nagyon érdekesen és tanulságosan; de fejtegetései nem alkalmazhatók oly nemzeti gyűjtőkönyvtárra, a minő a M. Nemzeti Múzeumé, mely hivatva van a magyar irodalomnak irodalmilag teljesen értéktelen termékeit, sőt a nem irodalmi jellegű sajtótermékeket is a maga teljességében összegyűjteni és megőrizni. A felolvasás nyomán kifejlődött

eszmecserében Dziatzko követésre ajánlotta a göttingai könyvtárnak azt az eljárását, hogy a könyvek borítékait, melyeken gyakran nem érdektelen irodalmi hirdetések olvashatók, nem dobják el, hanem hozzákötetik a műhöz ; ezzel csekély fáradsággal sokra nézve érdekes irodalmi anyagot őriznek meg. Ezt az eljárást a M. Nemzeti Múzeum könyvtára már évtizedek óta követi.

A második felolvasó *Milchsack*, a wonlfenbütteli könyvtár öre volt. A felolvasás tárgya igen subtilis ; vizsgálta ugyanis a középkori kódexírók eljárását a lapszélek és írás-columnák arányainak beosztásánál és általában azt a hatást, melyet a kéziratok beosztása az első nyomtatványok kiállítására gyakorolt. Ez a hatás különben igen természetes és hosszabb bizonyításra nem szorul.

Az ülések második napján *Dziatzko* tartott rövid előadást a göttingai könyvtárról a westfáliai királyság idejében. Előadásában érdekes részlet, hogy a könyvtár reál-katalogusát 1756 táján kezdték elkészíteni ; 1820 táján abból már 20 kötet volt meg, és jelenleg még a munka kétötöd része van hátra. Nagy érdekű volt dr. *Freimann* értekezése a héber incunabulumokról, melyekben első rangú szaktekintély. Zsidó nyelvű incunabulum 1500-ig mintegy 100 ismeretes, ezek között 21 unikum. Kizárólag olasz- és spanyolországi nyomdába készültek, még pedig jobbra németországi eredetű könyvnyomtatók által.

A harmadik napon a gráci *Eichler* tartott felolvasást egy nagyszabású tervről, mely a németországi könyvtár-ügy történetét, Nagy Károly idejétől kezdve, a reá vonatkozó források kiadásával megvilágítaná. Az óriásinak tervezett kútfő-kiadás terve azonban még oly kezdetleges stádiumban van, hogy megvitatás tárgya sem lehet. Az utolsó előadás a drezdai *Haebler*-é, a spanyolországi incunabulumok legkiválóbb ismerőjéé volt, kinek értekezését a szerző távollétében a könyvtári osztály alelnöke, O. Mayer olvasta föl. A spanyolországi könyvtári és könyvészeti viszonyokat ismertette, melyeknek siralmas állapotáról megdöbbendő képet nyújtott.

A tanácskozás október 3-án azzal a biztosítással ért véget, hogy két esztendő múlva, 1903-ban ismét találkozunk Halléban, hová a német filologusok és tanférfiak gyülekezetét Suchier, a hallei egyetem e. i. rektora meghívta.

A könyvtári osztály legtanulságosabb délutánja az október

2-iki volt, mikorra a strassburgi hírneves könyvtár megtekintése volt kitűzve. A megtekintést *Marckwald* könyvtárnok előadása vezette be, ki a strassburgi könyvtárak multját ismertette röviden, az 1535-ben létezett első nyilvános könyvtártól kezdve; majd részletesen foglalkozott az egyetemi könyvtár történetével, különösen annak 1870-ben történt leégésétől kezdve a mai állapotok ismertetéséig. Alig 30 év lefolyása alatt a német birodalom nagy, de szellemileg gyümölcsöző áldozatokkal oly könyvtárat teremtett a csaknem teljesen elpusztult helyébe, mely ma közel 800,000 kötetet foglal magában s melynek használata oly nagy mérvű, hogy az utolsó adatok szerint benne egy év alatt 30,727 egyén fordult meg, kik 69,000 művet használtak.

Bármily áldozatokkal készült is az új könyvtár és bármily díszes annak épülete: nem lehet tagadni, hogy a belső berendezés, eltekintve a hivatalos helyiségektől, nem a legsikerültebb. Az olvasóterem köröskörül két emeletnyi magas könyvállványokkal van bebútorozva. Az emeletek járdái oly szélesek és tömörök, hogy e miatt az állványokon, kivált a sarkokban nagy a sötétség. Ez a hibája a magazin-rendszerben épült könyvtermeknek is. Felső világítás van ugyan, de ez csak a legfelső emeletet teszi világossá, a tömör vas-járdák merőben elfogják a világosságot az alsó emeletektől; a nagy oldalablakok a vaskonstrukciójú emeletekkel és könyvtartókkal annyira el vannak takarva, hogy oldalról is kevés világosság szűrődik át az állványok közé.

A mily hibás az építkezés, oly tökéletes és mintaszerű a belső kezelés, az adminisztráció. A szoroson vett kezelés (számlák, könyvárúsokkal való érintkezés, köteles példányok Elzász-Lotharingiából, növedéknaplók vezetése, könyvkölcsönzési ügyek, hivatalos levelezés) teljesen el van különítve, személyileg és helyileg, a könyvtári szakszerű munkásságtól. A szaktiszviselők (főkönyvtárnokok és könyvtárnokok) mindegyike alatt egy vagy több könyvtári szak van; ennek anyagáról az ő felügyelete alatt készül a reál-katalogus, ő gondoskodik a hiányok pótlásáról, ő a véleményadó a szakmájába vágó termékek beszerzésénél. Hozzá fordul felvilágosításért a kutató és ő a szobájában lévő szak-katalogus nyomán rögtön képes felvilágosítást adni. A szak-katalogus czédulái után készül a rövidített címeket tartalmazó nagy czédula-katalogus, a melynek gépies munkájára nem paza-

rolják a könyvtárban alkalmazott szakférfiak erejét, hanem kiadják a városba másolni, megállapított olesó áron. A könyvtári adminisztráció sokat tanulhat a strassburgi könyvtártól.

A magazin-rendszer tökéletes formájára is van Strassburgnak egy követésre méltó mintája a tartományi levéltár új épületében. A könyvtárnál észlelhető hibákat itt gondosan elkerülték. A hivatalos helyiségek, dolgozó-szobák, lakások épülete a levéltárától egészen külön áll, a levéltárral emeletes folyosó által összekötve. A 8—10 emeletet képező levéltári állványok szellősek, világosak, mi könnyen volt elérhető az által, hogy az épületnek mind a négy oldala, az összekötő folyosó kivételével, szabadon áll, az emeleteket elválasztó padozat pedig áttört, a világosságot és levegőt átterszti. A vasállványok nem nehézkesek; terjeszkedésre módot nyújtanak; a polczok helyzete — egészen új rendszer alkalmazása következtében — könnyen változtatható. Az oklevél-anyag elhelyezésére szolgáló szekrények igen czélszerűek, könnyen kezelhetők. Ideális könyvtárnak volna nevezhető az, mely a strassburgi levéltár épületének rendszerében a strassburgi könyvtár anyagát, belső adminisztrációját és szellemét mutathatná föl.

A VIDÉKI KÖNYVTÁRAK 1901-BEN.

(A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége hivatalos jelentésének a könyvtárakra vonatkozó adatai.)

1900. december havában tölt be az első hároméves cyclus, melynek tartamára a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége az ő cs. és apostoli kir. Felsége által legkegyelmesebben jóváhagyott szervezeti szabályzatában körvonalozott feladatok teljesítésére a hivatalos megbízást megkapta. E három év tapasztalatai a mindennapi élet által szolgáltatott adatokkal igazolták be ama szükségletek valóságát, melyek a magas kormányt a hazai kultúra ez új intézményének szervezésére indították, s egyuttal teljes szabadsággal jelölték meg a kereteket, a melyek között annak a jövőben működni kell, hogy a többi országos intézményekkel összhangban teljesítse a hazai közművelődés szolgálatában hivatását. S az ekként végleg megállapított feladatok részletes körvonalozást nyertek az új szervezeti szabályzatban, mely 1901. január 10-kén a Felső legfelsőbb jóváhagyásával megerősítettvén, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének megbízása annak alapján újabb, immár öt évre terjedő évkörre újított meg.

Az országos főfelügyelőségnek az új évkör első évében kifejtett munkásságáról *Fraknói Vilmos* orsz. főfelügyelő, *Szalay Imre* főfelügyelő-helyettes és *dr. Schönherr Gyula*, az orsz. főfelügyelőség előadó titkára a főfelügyelőség nevében terjedelmes jelentést tettek közzé, melynek bevezetése vázlatos képet ad arról az állapotról, amelyben életbeléptekor a hazai múzeumi és könyvtári ügyet találta, és összegezi azokat az eredményeket, melyeket az első három év alatt kifejtett munkássága által elérnie sikerült.

Mint a jelentésből kitűnik, a főfelügyelőség az 1898—1900.

években 52 közgyűjtemény s ezek 33 között nyilvános könyvtár vagy önálló könyvtári osztályllyal bíró múzeum felett gyakorolta az állami felügyeletet, s ez intézetek közül 1898-ban 20, 1899-ben 19, 1900-ban 38 könyvtár és múzeum részesült állami segítségben. A segélyezésre fordított összeg 1898-ban 11,600 koronára, 1899-ben 14,400 koronára, 1900-ban 63,100 koronára rúgott, s ebből könyvtári czélokra jutott 1898-ban 1400 kor., 1899-ben 5000 kor., 1900-ban 27,700 korona.

Az 1901. évben 54 törvényhatósági, községi, felekezeti és egyesületi múzeum és könyvtár tartozott az országos főfelügyelőség hatáskörébe. Jegyzékükből csak azokat soroljuk fel, a melyek nyilvános könyvtár jellegével bírnak, vagy szakkönyvtárak fejlesztésére könyvtári segélyben is részesülnek, megjegyezve, hogy a csillaggal megjelöltek most vannak szervezés alatt, vagy a rendszer használatnak még nincsenek átadva.

Ezek a következők:

- * Az árva-vármegyei Csaplovits-könyvtár Alsó-Kubinban,
- az aradi Kölcsey-egyesület múzeuma,
- a besztercebányai városi múzeum,
- * a békéscsabai múzeum-egyesület múzeuma,
- a budapesti könyvtár-egyesület központi könyvtára,
- a debreczeni ev. ref. főiskola könyvtára,
- * a szolnok-dobokamegyei irodalmi, történelmi ésethnographiai társulat múzeuma Deésen,
- a felkai Tatra-múzeum,
- * a győri városi könyvtár,
- a békés-vármegyei múzeum Gyulán,
- a halasi ev. ref. főgimnázium könyvtára,
- * a hont-vármegyei múzeum Ipolyságon,
- * a kassai városi múzeum,
- a kecskeméti városi múzeum,
- a losonczy városi közkönyvtár,
- a máramarosszigeti ev. ref. főiskola könyvtára,
- * a borsod-miskolczy közművelődési és múzeum-egyesület múzeuma Miskolczon,
- * a nagybányai városi múzeum,
- a nagyvárad kir. jogakadémia könyvtára,

* Szabolcs vármegye törvényhatósági közkönyvtára Nyiregyházán,

- * a pécsi városi múzeum,
- a poprádi Kárpát-múzeum,
- a pozsonyi orvos- és természettudományi egyesület könyvtára,
- a pozsonyi városi közkönyvtár,
- * a selmeczbányai városi múzeum,
- a sepsi-szentgyörgyi székely nemzeti múzeum,
- * a szatmári Kölcsey-kör múzeuma,
- a szabadkai városi közkönyvtár,
- a szegedi Somogyi-könyvtár,
- * a tolna-vármegyei múzeum Szegzárdon,
- a vasvármegyei kultur-egyesület múzeuma Szombathelyen,
- a délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum-társulat múzeuma Temesvárott,
- * a temesvári városi könyvtár,
- a múzeumi tót társaság múzeuma Turócz-Szentmártonban,
- a vácsi múzeum.

A könyvtári czélokra kiosztott segélyekről, melyekben ez intézetek a 1901. év folyamán részesültek, a Magyar Könyvszemle múlt évi folyamának III. füzetében tájékoztattuk olvasóinkat. Az ott felsorolt rendes gyarapítási segélyek összege 18,800 koronát tett ki.¹ Ezen felül a gyűjtemények rovatából külön 2000 kor. utalványoztatott a gyulai Oláh-könyvtár vételárának törlesztésére, a kassai városi múzeum a könyvtári osztálya fejlesztésére rendkívüli beruházási segélyül engedélyezett 20,000 kor. második részleteül 2500 koronát kapott, és szintén az ez évi segélyezési javadalmat terhelte az a 300 korona, melyet az e czélra 1900-ban első részletül kiutalványozott 15,000 korona kiegészítésére kellett fordítani; végül a pozsonyi városi közkönyvtár részére hasonló czélból engedélyezett 40,000 kor. rendkívüli államsegélyből első részletül 4000 kor. lett kiutalványozva.

A magyarországi sajtótermékeknek a sajtóügyi vádhatóságokhoz beküldött köteles példányaiból az Erdélyi Múzeum könyvtárán kívül — mely az orsz. főfelügyelőség hatásköréből ki van

¹ Voltakép 18,700 kor., de a helyes szám 18,800 kor., mert a mármaros-szigeti ev. ref. főiskola nem 1000, hanem 1100 koronát kapott.

véve — a debreczeni ev. ref. főiskola könyvtára, a győri városi könyvtár, a kassai városi múzeum, a nagyváradi kir. jogakadémia könyvtára, Szabolcs vármegye nyiregyházi törvényhatósági könyvtára, a pécsi városi múzeum, a pozsonyi városi közkönyvtár, a selmeczbányai városi múzeum, a szegedi Somogyi-könyvtár, a vasvármegyei kultur-egyesület szombathelyi múzeuma és a temesvári városi könyvtár részesedtek a vallás- és közoktatásügyi miniszter korábbi elhatározása alapján őket megillető könyvanyagban. Az 1901. év első és második felében esedékes előző félévi anyagon kívül ez év folyamán küldettek meg a felsorolt intézeteknek azok az 1898-iki nyomtatványok is, melyek az 1900. évi párisi kiállításon a magyar irodalom egy évi termékeit voltak hivatva bemutatni.

A főfelügyelőség jelentékeny könyvadományokban is részesíté a hazai nyilvános könyvtárakat. Nevezetesen Istvánffy Gyulának a Clusius-kódex mykologiai méltatását tartalmazó nevezetes munkájából öt példányt vásárolt meg 1000 koronán, melyek a aradi Kölcsey-egyesület könyvtárát, a kassai városi múzeumot, a pozsonyi városi közkönyvtárát, a szegedi Somogyi-könyvtárát és a vasvármegyei kultur-egyesület szombathelyi múzeumát gazdagították. Megvette továbbá Kudora Károly könyvtárának 80 példányát, a budai krónika hasonmás-kiadásának 30 példányát és Méhely Lajos »Magyarország denevéreinek monographiája« című kiadványa 15 példányát; e vásárlásokra fordított összeg 710 koronát tett ki. E becses munkákon kívül különböző oldalról érkező ajándékok útján jelentékeny könyvanyag állott rendelkezésére, melyek szétosztásánál a hatáskörébe tartozó gyűjtemények mellett számos más hazai könyvtár gyarapítására is lehetett tekintettel. Szétosztásra került jelesül a III. Béla király és hitvese emlékére kiadott diszműnek 16 példánya, Szana Tamás »Száz év a magyar művészet történetéből« című diszmunkájának 110 példánya, Huszka József »Magyar ornamentika« című művének 6, Divald Kornél »A felsőmagyarországi renaissance építészet« című munkájának 25, Adolfo Venturi »A budapesti országos képtár olasz képei« című munkájának 48 és Jankó János »Magyar típusok a Balaton mellékéről« című műve I. kötetének 70 példánya. A m. kir. pénzügy-miniszterium »Az osztrák-magyar monarchia írásban és képben« című munka XVIII. és XIX. köteteinek 100—100 példányban való megküldésével egészítette ki korábbi ajándékát. A m. kir. belügy-

miniszterium Boleman és Chyzer »Die wichtigeren Kurorte und Mineralquellen Ungarns« című munkájából 60, dr. Preysz Kornél »Ásványvízkereskedelmünk fejlődése« és »Fortschritte aus dem Gebiete des Badewesens Ungarns« című munkáiból 50—50 példányt bocsátott az országos főfelügyelőség rendelkezésére. A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága a Magyar Könyvszemle régi évfolyamának III., illetőleg IV. kötetétől kezdve a régi és új évfolyamok 50 példányát, »A Magyar Nemzeti Múzeum 1802—1895.« című kiadványából 30 példányt és az 1898., 1899. és 1900. évi hivatalos jelentésekből 100—100 példányt engedett át a vidéki múzeumok és könyvtárak céljaira. Végül gróf Széchenyi Béla v. b. titkos tanácsos, a szent korona őre, a keletázsiai útja tudományos eredményeit tárgyazó nagy munka három kötetét a hozzátartozó atlaszszal 27 példányban, és a »Széchenyi gyász«, »Amerikai utam«, »Trouvailles de l'age de la pierre dans le bassin du lac de Neusiedel« és »Funde aus der Steinzeit im Neusiedler Seebecken« című kiadványainak nagyobb példánykészletét ajánlotta fel a vidéki gyűjtemények gazdagítására.

A rendezési munkálatok segélyezésére szolgáló rovatból fedezetet Jánossy Gábor, a vasvármegyei kultur-egyesület könyvtári igazgatója tanulmányútjának 400 koronát kitevő költsége, melylyel a budapesti, kolozsvári, aradi, szegedi és szabadkai nyilvános könyvtárak rendszerének tanulmányozását tette feladatává, hogy észleleteit a szombathelyi múzeum könyvtári osztályának rendezésénél értékesíthesse.

A tudományos gyűjtemények segélyezésére szolgáló állami javadalomból kiosztott 50,950 korona rendes és 26,500 korona rendkívüli segélyből tehát 29,710 kor. fordított a könyvtárak fejlesztésére.

A segélyek felhasználása s az állami segély engedélyezéséhez kötött feltételek teljesítése felől az orsz. főfelügyelőség a beérkező jelentések és az azok kapcsán folytatott hivatalos levelezés mellett első sorban a segélyezett intézetek meglátogatása által igyekszik tájékozást szerezni; a könyvtárak megtekintése azonban ez évben Fejérpataky László orsz. felügyelő akadályoztatása miatt teljesen elmaradt, a nélkül mindazonáltal, hogy ez a hivatalos ügymenetre kedvezőtlen befolyást gyakorolt volna, miután az előző három év

alatt épen az e csoporthoz tartozó gyűjtemények hivatalos megvizsgálása lón legteljesebb mértékben keresztülvive.

A múzeumok és könyvtárak rendezésében útmutatást nyújtó tudományos munkák közrebocsátása terén a főfelügyelőség az előző cyculus folyamán megállapított irányban folytatta munkásságát. A könyvtári kézikönyvek közül Ferenczi Zoltán Könyvtár-tana készült el és az év végén adatván sajtó alá, megjelenése a legközelebbi jövőre várható. Megkezdettek továbbá az előmunkálatok a múzeumi és könyvtári építkezés és berendezés gyakorlati kérdéseiben útmutatásul szolgáló közikönyv kiadásához; e célból Szalay Imre orsz. főfelügyelő-helyettes szakemberek meghallgatásával különböző méretű épületek tervrajzait készíttette el és a múzeumi tárgyak és könyvek felállításához szükséges szekrények minden fajtájához mintául használható rajzok készítéséről gondoskodott.

Szintén ez év hasonló irányu munkásságának eredményei közé sorolható a Magyar Minerva II. évfolyama is, mely 37 ívnyi terjedelemben az 1902. év június havában látott napvilágot. Ez új évfolyam, melynek szerkesztését dr. Schönherr Gyula előadó titkár vezetése alatt dr. Grün Albert nemz. múzeumi könyvtári napidíjas-gyakornok végezte, nemcsak az I. kötetben tárgyalt gyűjtemények fejlődésére vonatkozó új adatok feldolgozásával, hanem a címkönyv kereteinek új irányban való kiterjesztésével is kíván hozzájárulni a hazai közgyűjtemények állapotának megismeréséhez; nevezetesen a könyvtárak mellett a múzeumoknak is igyekezik az őket megillető helyet biztosítani és különösen az iskolai gyűjteményekre van figyelemmel, a melyek az ország igen sok helyén egyedüli forrásai az ismeretek terjesztésének. E mellett a könyvtári csoportnál elhagyja azokat a hatósági könyvtárakat, a melyek nem tekinthetők nyilvános könyvtáraknak és kiváló gondot fordít arra, hogy az olvasókörök könyvtárai lehetőleg teljes számmal legyenek a sorozatban képviselve.

Az államilag segélyezett gyűjteményekkel folytatott hivatalos összeköttetésről részletesen számot adva a jelentés, minden egyes intézetnél azon segélyek összegét is feltüntette, a melyekben az előző éveken át részesültek, ekként kívánva világos képet nyújthatni azon hatásról, melyben az állami felügyelet gyakorlása e gyűjtemények fejlődése tekintetében megnyilatkozott.

Árva vármegye Csaplovits-könyvtára Alsó-Kubinban, mely az 1899—1901. években rendezési munkálatokra összesen 1600 korona segélyben részesült, az 1900. évi segély felhasználásáról a kellő időben beterjesztette jelentését, az előző évi segélyt azonban munkaerő hiányában gyümölcsözőleg helyezte el abból a célból, hogy az a könyvtár rendezése után könyvvásárlásokra fordíttassék. A főfelügyelőség utasította a könyvtárfenntartó hatóságot arra, hogy ez összeget a rendezési munkálatok fokozottabb mértékben való folytatására használja fel. E könyvtár végleges elhelyezésének kérdésében egyébként már előbb beható tárgyalás folyt a vármegye közönségével, és a közoktatásügyi kormány nagyobb mérvű rendkívüli segély engedélyezését helyezte a célból kilátásba; miután azonban az építkezés tervei nem készültek el, ez ügyben újabb döntés ez év folyamán nem történhetett.

Az aradi Kölcsey-egyesület ez idő szerint ama nagy horderejű eszme megvalósításán fáradozik, hogy gyűjteményei az aradi vértanúk mauzoleumával kapcsolatosan felépítendő kulturpalotában nyerjenek végleges elhelyezést. A helykérdés megoldása remélhetőleg dülőre fogja vinni az orsz. főfelügyelőség által felvetett azon eszmét, hogy az aradi kir. főgimnáziumban elhelyezett Orczy- és Vásárhelyi-féle könyvtárak a Kölcsey-egyesület könyvanyagával egyesítve, egy nagy nyilvános könyvtárban bocsáttassanak a nagyközönség használatára; az egyesület könyvtárának alapját képező Atzél-féle könyvtár, melynek vételára törlesztésére az állam 1899 óta évenként 1000 kor. állami segélyt engedélyezett, ez idő szerint rendezetlenül áll s lajstromozására csak a helykérdés megoldása után kerülhet a sor.

A besztercebányai történelmi és régészeti társulat a város múzeum könyvtárának fejlesztésére az 1900. és 1901. években összesen 1100 kor., régiségtára gyarapítására a lefolyt évben 300 kor. segélyt kapott s az 1900-iki segély felhasználásáról szabályszerű jelentésben adott számott. A társulat ez évben megkezdvén a múzeumi könyvtárának rendezését, kérésére a főfelügyelőség megküldte neki a Magyar Nemz. Múzeum könyvtáránál használt katalogus-mintákat.

A békéscsabai múzeum-egyesület, mely könyvtára fejlesztésére 500 kor. segélyt kapott, ez évben adta ki, és az összes hazai múzeumoknak s könyvtáraknak megküldte első évi jelen-

tését, közleményeinek változatos tartalmával élénk és buzgó munkálkodásról téve tanuságot.

A budapesti könyvtár-egyesület budai központi könyvtára, melynek fejlesztéséhez az állam 1900-ban 600, 1901-ben 800 korona gyarapítási segélyvel járult, két fontos ügyben foglalkoztatta az orsz. főfelügyelőséget. A főváros területén megjelenő sajtóügyi köteles példányok azon részét, a melyek helyi vonatkozással bírnak és az erdélyi múzeum könyvtárát megillető anyag teljességét nem érintik, a vallás- és közoktatásügyi miniszter azzal a rendelkezéssel engedvén át e könyvtárnak, hogy azok kiválasztását az erdélyi múzeum könyvtárának és a budai könyvtárnak kiküldötti együttesen eszközöljék, vitás esetekben pedig a döntés joga a főfelügyelőséget illesse meg, az erdélyi múzeum-egylet választmánya ez intézkedésben saját automoniája sérelmét látta és annak megváltoztatását kérte. Az ügy ez idő szerint a kormány döntését várja s a budai könyvtár ennek következtében mindezideig nem juthatott a neki rendelt könyvanyag birtokába. A másik fontos kérdés a könyvtár butorzási költségeinek fedezése körül forgott, melyre a miniszter az országos főfelügyelőség közbenjárására 5000 korona rendkívüli állami segélyt engedélyezvén, annak első 1000 koronás részletét felvette az 1902. évi állami költségvetésbe. A gyarapítási célokra kapott állami segély felhasználásáról az egyesület, mint az előző évben, úgy most is kielégítő jelentést adott s egyébként is minden irányban teljesen méltónak mutatta magát az állam támogatására.

A debreczeni ev. ref. főiskola könyvtára már 1900 óta kapja a debreczeni királyi ügyészséghez beérkező sajtóügyi köteles példányokat, de fentartó hatósága, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület csak 1901. november 13-án jelentette be az orsz. főfelügyelőségnek, hogy a főiskola összes gyűjteményeit állami felügyelet alá helyezi. A könyvtár igazgatósága már ezt megelőzőleg utasítást kért a könyvtár szervezeti szabályzatának átdolgozásához, mihez a főfelügyelőség készséggel ígérte meg közreműködését.

A szolnok-dobokamegyei irodalmi, történelmi és ethnographiai társaság részletes jelentésben és tartalmas évkönyv közrebocsátásával adott számot első évi működéséről.

A győri városi könyvtár most van a megalakulás stádiumában. Alapjául a város tulajdonát képező könyveken kívül a győri

kir. ügyészséghez beérkező sajtóügyi köteles példányok szolgálnak, melyek a vasvármegyei nyomtatványok kivételével ez év folyamán engedtetek át e célra. A városi hatóság az 1898 óta beérkezett könyvanyagot, mely addig a benzés-rendi főgimnázium igazgatóságának gondjaira volt bízva, átvéve, megtette az előmunkálatokat a városi nyilvános könyvtár létesítése érdekében.

A békésvármegyei közművelődési egyesület tulajdonát képező gyulai múzeum számára az állam az orsz. főfelügyelőség közbenjárására 1900-ban 4000 koronáért megvásárolta néhai Oláh György vármegyei ügyész könyv- és oklevélgyűjteményét, s a vételár fedezésére az 1900-ban és 1901-ben engedélyezett évi 1000 kor. rendes gyarapítási segélyen kívül 1901-ben a gyűjtemények rovatából 2000 koronát rendelt fordítani. Az állam jóindulatának ily nagymérvű megnyilatkozásával szemben a vármegye közönsége ígéretet tett, hogy a múzeum könyvtári osztályát az épülő gimnáziumban fogja elhelyezni.

A halasi ev. ref. főgimnázium egyike azoknak a kevés számú iskoláknak, melyek gyűjteményeiket a nagy közönség számára is hozzáférhetővé tették s az állam támogatását igénybe véve, azokat az orsz. főfelügyelőség hatáskörébe tartozó nyilvános gyűjtemények közé kérték felvétetni. A könyvtár nyilvánossá tételéhez mindenképp a gazdag könyvanyag rendezése levén szükséges, az állam 1899 óta évi 1000 koronát engedélyezett a könyvtár fejlesztésére, mit az intézet előjárósága könyvek vásárlására fordítván, a saját javadalmából ekként felszabaduló összeget a könyvtár rendezésével megbízott tanár díjazására használja fel.

A hontvármegyei múzeum-társulatnak két év előtt létesített ipolysági múzeuma még a kezdet nehézségeivel küzd; gyűjteményei most állanak rendezés alatt. A könyvtár gyarapítására 1900-ban 400, 1901-ben 500 kor. államsegélyt kapott, melyet első sorban a helyi vonatkozású irodalom termékeinek megszerzésére igyekezett felhasználni.

A kassai városi múzeum ügyében az 1901. év folyamán történt intézkedések úgy a város, mint az állam részéről minden módon hozzájárultak ahhoz, hogy e múzeum, mely keletkezésre egyike volt a legrégebb, anyaga szempontjából a leggazdagabb vidéki gyűjteményeknek, elhelyezés és felállítás tekintetében is az öt megillető helyet foglalja el azok sorában. Kassa város a

múzeumi palotának 1896-ban megkezdett építését 1900-ban befejezván, a felsőmagyarországi múzeum-egylet gyűjteményét városi tulajdonba vette át, szabályrendeletben gondoskodott annak szervezetről, és a belügyminiszteri jóváhagyás kieszközlése után pályázatot hirdetett ki az igazgatói és a többi tisztviselői állásokra; azonban az igazgatói állás betöltését utóbb az orsz. főfelügyelőség felkérésére függőben tartotta és az igazgatói fizetés egy évi összegét a múzeum rendezésével megbízandó szakférfiú díjazására ajánlotta fel. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a múzeum rendezésére miniszteri biztosul Mihalik Józsefet, az országos magyar iparművészeti múzeum őrét küldte ki, azzal a rendelkezéssel, hogy helyettesítésének költségei a város által felajánlott igazgatói fizetésből fedeztessenek. Mihaliknak a rendezéssel való megbízása nemcsak a vidék egyik legjelentékenyebb közgyűjteménye rendezésének és használhatóvá tételének fontos kérdését juttatta megoldáshoz, de a társadalom érdeklődésének és áldozatkészségének felköltése tekintetében is jelentékeny hatást idézett elő. A miniszteri biztost munkájában a város által választott könyvtári tisztviselő és egy az ideiglenesen alkalmazott szakember támogatja. A múzeumi tárgyak leltározása mellett a könyvanyag lajstromozása is jelentékenyen előhaladt az év végéig, s a múzeum 1902. szeptember havában remélhetőleg át lesz adható rendeltetésének; a könyvtár szakszerű felállítása azonban előreláthatólag hosszabb időt fog igénybe venni; a könyvanyag kiegészítésére engedélyezett 20,000 kor. rendkívüli államsegély is, melyből az 1900-iki állami költségvetés terhére 15,000, az 1901-ikire 2500 korona folyósított, csak a meglévő anyag lajstromozásának befejezte után lesz felhasználható.

A losonczi városi közkönyvtár a könyvek vásárlására ez évben először kapott 600 kor. segély felhasználásáról részletes tervet terjesztvén a főfelügyelőség elé, alkalmat adott annak hangsúlyozására, hogy a könyvtári segély tudományos és ismeretterjesztő művek megszerzésére használandó fel. A könyvtár gondnoksága a könyvek fertőtlenítésénél követendő eljárás felől kérvén utasításokat, a főfelügyelőség néhány ide vágó dolgot megküldésével teljesítette óhaját.

A máramaros-szigeti ev. ref. főiskola 1900 végén kérte könyvtárának állami felügyelet alá helyezését, 4000 korona segélyt

kérve nyilvános olvasóterme berendezésére. A közoktatásügyi kormány az orsz. főfelügyelőség közbenjárására ez összeget felvette az 1902. évi költségvetés rendkívüli kiadásai közé, s addig is 1100 koronát engedélyezett a könyvtár gyarapítására.

A nagybányai városi múzeum létesítésére alakult múzeum-egyesület, melyet a város 600 korona évi segélylyel támogat, most fáradozik azon, hogy a város tulajdonában levő könyvek és régiségek az eddigi gyűjtés eredményeivel egyesítve megfelelő helyiségben nyerjenek elhelyezést. Az orsz. főfelügyelőség, mely a keletkezöben levő intézet számára 1900-ban 500 kor., 1901-ben 1200 kor. állami segélyt eszközölt ki, e kérdés mielőbbi megoldását meglehangú átiratban ajánlotta a város közönségének figyelmébe, s hasonló értelmű leiratot intézett a miniszter is a város hatóságához.

A nagyvárad kir. jogakadémia könyvtára a sajtóügyi köteles példányokban való részesedés révén tartozik az orsz. főfelügyelőség kötelékébe, egyébként a vallás- és közoktatásügyi miniszterium közvetlenül gyakorolja felette az ellenőrzést és ad irányt fejlesztésének.

Szabolcs vármegye nyiregyházi törvényhatósági könyvtárát hasonló kötelékek fűzik a főfelügyelőséghez; a debreczeni kir. ügyészséghez érkező szabolcsvármegyei sajtótermékek átszolgáltatása felől úgy a vármegye alispáni hivatala, mint a kir. ügyészség rendesen megtették jelentésüket. A könyvtár nyilvánossá tétele tárgyában azonban a törvényhatóság részéről eddig semmi lépés nem történt.

A pécsi városi múzeum ügye hosszas vajudás után ez év folyamán jutott a megvalósulás stádiumába. A főfelügyelőség javaslatára a pécsi kir. ügyészhez beérkező sajtóügyi köteles példányok már 1900-ban a múzeummal kapcsolatosan létesítendő városi könyvtár céljaira engedtetek át. Az országos főfelügyelő-helyettes a hely színén tett látogatásakor személyesen adott irányt annak a mozgalomnak, a mely a városi múzeum pártolására hivatott pécs-baranyai múzeum-egyesület megalakítására vezetett, s ugyancsak az ő utasításai szerint állapította meg a város közönsége a múzeum szervezeti szabályzatát.

A pozsonyi városi közkönyvtár, melynek létesítése a főfelügyelőség eddigi működésének legfontosabb eredményei közé

sorozható, a pozsonyi kir. ügyészséghez beérkező sajtóügyi köteles példányokon kívül 1901-ben a rendkívüli beruházási segély első évi részlete fejében 4000 koronát s azonkívül rendes évi gyarapítási segélyül 1900-ban 2000, 1901-ben 2500 koronát kapott az állami javadalomból. A könyvtár első évi állapotáról és az 1901-iki segély felhasználásáról beterjesztett jelentés örvendetes tanuságot tett azon buzgalom felől, melylyel a város intéző körei az új intézményt a reá váró fontos kulturális feladatok teljesítésében támogatni igyekeznek. Ez a buzgalom reményt nyújt arra, hogy a végleges helyiség kérdése is rövid idő alatt kedvezően fog megoldatni, a mire a főfelügyelőség ismételten felhívta a város közönségét.

A selmeczbányai városi múzeum két éves fennállása óta igen szép jelét adta életképességének; gyűjteményei a város tulajdonát képező u. n. Óvárban tetszetősen és a tudományos szempontok figyelembevételével vannak felállítva. A városnak azt a kérését, hogy a könyvtárnak a város levéltárával kapcsolatosan leendő felállítására a m. kir. pénzügyminiszterium tulajdonát képező régi bányatörvényszéki épület engedtessek át, a főfelügyelőség még az 1900. év végén kedvező meghallgatásra ajánlotta, a vallás- és közoktatásügyi miniszter közbenjárását kérve ez ügyben. A pénzügyminiszterium azonban a kérést nem találta teljesíthetőnek, a mi annyival inkább sajnálható, miután a város azt remélte, hogy a könyvtárnak szánt egy másik helyiségét más célra értékesítve, annak jövedelmét az Óvárnak múzeumi célokra alkalmasabbá tételére fordíthatja. A könyvtár elhelyezésének kérdésében a lefolyt évben újabb lépés nem történt. A város könyvek vásárlására 1900-ban 500, 1901-ben 600 korona államsegélyt kapott, s annak felhasználásáról kellő időben beterjesztette jelentéseit, melyeket a főfelügyelőség némi pótlások után helyesléssel vett tudomásul.

A sepsi-szentgyörgyi székely nemzeti múzeum anyagának folytonos szaporodása az önálló múzeumi épület emelését elodázhatatlanná tévén, a közoktatásügyi kormány megengedte Háromszék vármegye közönségének, hogy az iskolai alap telkét múzeumi építkezésre használja fel, s az építkezési terveket az orsz. főfelügyelőséghez rendelté beküldetni. Ez ügyben azonban az év folyamán újabb lépés nem történt. A múzeum 1901-ben a könyv-

tár gyarapítására szintén 600 koronát kapott, s annak felhasználásáról kielégítő jelentést tett. A régészeti segély 1900-ban régészeti szakkönyvek beszerzésére használtatott fel.

A szabadkai városi múzeum és közkönyvtár 1900. évi állapotáról beterjesztett jelentés adatai azt bizonyítják, hogy a gyűjtemények fentartására alakult egyesület a rendelkezésre álló csekély eszközöket aránylag elég szép eredménnyel használja fel kitűzött céljai megvalósítására. Az egyesület alapszabályai átdolgozásával igyekszik lendületet adni ügyeinek, s e tárgyban a főfelügyelőség véleményét is kikérte; az új szöveg megállapítása most van folyamatban. A múzeum 1898-tól kezdve a könyvtár gyarapítására 2200 korona állami segélyt kapott, s az 1900. évi segély felhasználásáról a lefolyt évben megtette szabályszerű jelentését. Ez év folyamán jelent meg a könyvtár és múzeum jegyzékének új kiadása.

A szatmári Kölcsey-kör múzeuma könyvek vásárlására 1900-ban 300, 1901-ben 400 korona segélyt kapott, s azok felhasználásáról kielégítő jelentést tett. A gyűjtemények fejletlen állapota mellett közelebbi hivatalos érintkezésre a főfelügyelőség részéről nem nyílt alkalom.

A szegedi Somogyi-könyvtár és városi múzeum mint mindig, ez évben is kimerítő, tartalmas jelentésben számolt be állapotáról és fejlődéséről. Az állam ez elsőrangú nyilvános gyűjteménynek 1901-ben könyvvásárlásokra 1000 koronát engedélyezett. A szegedi kir. ügyészséghez beérkező köteles példányok átvétele és az anyag jelentősége felől az igazgatóság szabályszerű jelentést adott és kérésére a főfelügyelőség megtette a lépéseket, hogy a hírlapok, melyeknek egyes számait a sajtóügyi vádhatóság a sajtóperek alkalmából vissza szokta tartani, a jövőben csonkítatlanul jussanak a könyvtár birtokába. A könyvtárnak és a múzeumnak állami felügyelet alá helyezése a különben is elavult régi könyvtári szabályrendelet átdolgozását tette szükségessé; a város részéről kidolgozott új szabályrendelet az állami felügyelet és a múzeum önálló vezetése szempontjából nem felelvén meg a követelményeknek, a közoktatásügyi kormány az orsz. főfelügyelőség felterjesztésére megkereste a belügyminisztert a végből, hogy e fontos ügy a város részéről a főfelügyelőséggel megindítandó tárgyalások útjára tereltesék.

A vasvármegyei kultur-egyesület szombathelyi múzeuma számára a modern igényeknek megfelelő palota emelése van tervben, melynek költségeire 40,000 kor. rendkívüli segély engedélyeztetvén, annak első évi részletéül az 1901. évi költségvetésbe 5000 kor. vétetett fel. Az egyesület utóbb e segélyt 80,000 koronára kérte felemelni, s a főfelügyelőséggel ez iránt folytatott tárgyalások után az építkezési tervek beterjesztésével igazolta kérelmének jogosultságát. Ez ügyben azonban az év folyamán döntés nem történhetett. A múzeum gyarapítási segélye az 1900. és 1901. években a könyvtári rovatból összesen 2000 koronára rúgott. E segélyezési összegek felhasználásáról és a gyűjtemények állapotáról az egyesület szabályszerű jelentéseket terjesztett a főfelügyelőség elé. Az 1900-iki könyvtári segély felhasználásánál követett eljárás a főfelügyelőség részéről amaz utasítás ismétlését tette szükségessé, hogy az államsegély kizárólag a könyvtárnak tudományos és ismeretterjesztő irányban való fejlesztésére fordítandó. Az egyesületnek az a kérése, hogy könyvtárának igazgatója a rendezéshez szükséges tájékozás megszerzése céljából tanulmányutra küldessék, az orsz. főfelügyelőség javaslatára kedvező elintézésben részesült. A könyvtár igazgatója ez útjában tett tapasztalatairól kimerítő jelentést terjesztett a főfelügyelőség elé. A könyvtár 1900 óta a sajtóügyi köteles példányok vasvármegyei anyagával is gyarapszik, melynek átvételéről a szabályszerű jelentések mindig kellő időben megtétettek.

A temesvári városi nyilvános könyvtár, mely a temesvári kir. ügyészhez beérkező sajtóügyi köteles példányok anyagán kívül 1901-ben 600 kor. gyarapítási segélyben is részesült, most van a keletkezés stádiumában. A városi könyvtárnoknak a könyvtár nyilvánossá tétele érdekében benyújtott emlékirata alkalmat nyújtott az orsz. főfelügyelőségnek, hogy az ez irányban teendő lépésekre az útmutatást a városi hatóságnak megadja, a kérdés azonban a lefolyt évben nem vett újabb fordulatot.

A tiszafüredi múzeum- és könyvtáregyesület gyűjteményei közül a könyvtár, mely az 1898—1900. években összesen 1800 korona gyarapítási segélyben részesült, az 1901. év folyamán, mint nem tudományos jellegű gyűjtemény, kivételt az orsz. főfelügyelőség hatásköréből és fejlesztése ezentúl az orsz. tanács feladatai közé fog tartozni.

A múzeumi tót társaság turóc-szentmártoni múzeuma 1898-tól 1901-ig évenként 600 korona segélyben részesült, mely a könyvtár rendezésére használtatott fel. Az egyesület az 1901. év folyamán beszámolt az előző évi segély felhasználásáról és külön jelentést terjesztett be 1900. évi működéséről, de sem e jelentések adatai, sem a főfelügyelőség hivatalos kiküldötteinek a helyszínén szerzett tapasztalatai nem feleltek meg az állami segélyezéshez fűzött feltételek tekintetében a követelményeknek, a mi arra indította az országos főfelügyelőséget, hogy átiratban figyelmeztesse a társulat vezetőségét az állammal és a nemzeti kultúrával szemben fennálló kötelezettségeire s a további segélyezést az egyesület jövőendő magatartásától tegye függővé. A miniszter a főfelügyelőségnek az egyesület irányában elfoglalt álláspontját úgy a további segélyezés, mint az egykori Maticza Szlovenszka gyűjteményei sorsának kérdésében is teljesen magáévá tette; ez utóbbi kérdésben kelt rendelete, mely a gyűjtemények felett a rendelkezést az orsz. főfelügyelőségre bízta, e régóta vajdó kérdést immár a végleges megoldás útjára terelte.

A jelentés további részében a főfelügyelőség azon gyűjteményekkel fenntartott érintkezésével számol be, a melyek nem tartoznak hatáskörébe, de már megtették a lépéseket, hogy az állami felügyelet előnyei reájuk is kiterjesztessenek, vagy más irányban keresték a főfelügyelőséggel a hivatalos összeköttetést.

Az egri érseki papnevelő-intézet könyvtáráról az intézet igazgatósága részletes katalogust adott ki, melyet a hazai könyvtárak között szét óhajtván osztani, az orsz. főfelügyelőség az igazgatóságnak kérésére rendelkezésére bocsátotta a hatáskörébe tartozó közgyűjtemények jegyzékét.

Az eperjesi Széchenyi-kör, mely népkönyvtárak felállítása céljából az orsz. tanács javaslatára 1900-ban 500, 1901-ben 2000 korona segélyben részesült, azzal a kéréssel fordult a miniszteriumhoz, hogy az utóbbi összeg felét központi könyvtárának tudományos és ismeretterjesztő irányban való fejlesztésére fordíthassa. A főfelügyelőség e kérdésben véleményadásra hivatván fel, készséggel járult ahhoz, hogy e kérés meghallgatassék.

A pozsonyi kir. jogakadémia igazgatósága azzal a kéréssel fordult az országos főfelügyelőséghez, hogy könyvtárnokának a

könyvtár rendezésénél kifejtett munkásságáért 1000 kor. állami segélyt eszközöljön ki. E kérést a mult évi segélyezési javaslatoknál, elkésve érkezhén be, nem lehetett figyelembe venni, a főfelügyelőség azonban nem késelt annak kijelentésével, hogy a szóban forgó könyvtár rendezése és használhatóvá tételének fontos érdeke teljes mértékben megérdemli az anyagi támogatást, és készséggel tette magáévá az igazgatóság kérését, ha a könyvtár a művelt közönség számára is hozzáférhetővé tétetik. Ujabb lépések azonban ez irányban nem tétetvén, az ügy mostanig függőben van tartva.

Azon ügyek közül, melyek a főfelügyelőséget a fentebbiekben elsorolt gyűjtemények ügymenetén kívül foglalkoztatták, a könyvtárak nemzetközi kölcsönzési viszonyának kérdését tartjuk kiemelendőnek. A különböző államok tudományos akadémiái nemzetközi szövetségének e tárgyban hozott megállapodásai az illető államok kormányaival közölletvén, hazánk részéről a vallás- és közoktatásügyi miniszterium a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségét hívta fel véleményadásra, mely annak konstatálásával, hogy e megállapodások a lehető legalkalmasabb módon egyeztetik össze a tudományos világ nemzetközi érintkezésének és közgyűjteményekben őrzött anyag biztonságának fontos érdekeit, kijelentette, hogy azok elfogadása sem az állam tulajdonát képező nagy gyűjtemények, sem az autonóm könyvtárak és múzeumok részéről semmi akadályba nem ütközhetik.

I. ZSIGMOND LENGYEL KIRÁLY IMAKÖNYVE.

(Egy melléklettel és egy hasonmással a szövegben.)

KROPF LAJOSTÓL.

A British Museumnak féltékenyen őrzött kincsei közt, a »Select Manuscripts« osztályában, van egy kötetecske, mely kiválóan érdekel bennünket, értem I. Zsigmond lengyel király imakönyvét. Szélessége most körülbelül $4\frac{1}{2}$ angol hüvelyk, magassága $6\frac{1}{2}$ hüvelyk, de eredeti alakjában, mielőtt t. i. a könyvkötő csunyán megnyirbálta, valamivel nagyobb volt. Kéziratos munka elejétől végig s mint az eredeti rész végén levő jegyzetből látható, 1524-ben készült. *Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero 1524.* —S.

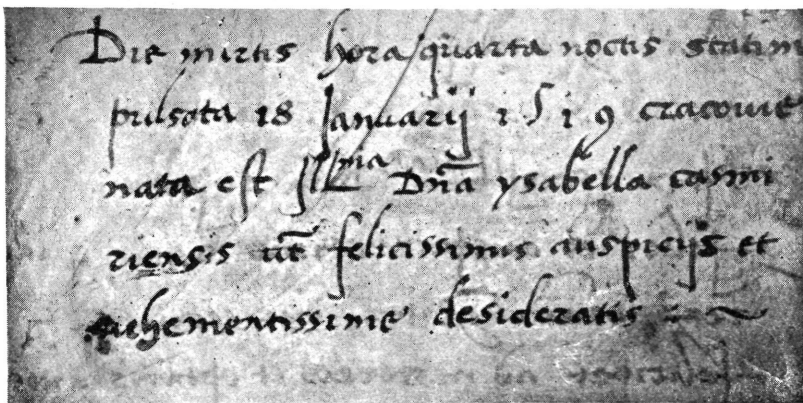
A munka eredetileg 203 hártya-levélből állott, szép »római« betűkkel van írva és gazdagon van diszítve arabeszekkel, szép kezdőbetűkkel és négy lapnagyságú miniatürrel. Ezek elseje Szent-Jeromost ábrázolja íróasztalánál, a *symbolicus* oroszlánynyal lábainál, a mint Zsoltáros-könyvének megírásával van elfoglalva. A lap alsó részében Lengyelország czímere látható, fölül pedig egy keretben »*Salvum fac, Domine, regem nostrum Sigismundum.*« Alább pedig »*Incipit Psalterium Sancti Jeronimi*«, de csak kivonatokat ad belőle, melyek az első 35 levelet töltik be. Ezt követi egy *Letania post psalterium* és egy ima (fol. 37—52), továbbá *Orationes de passione Domini* (fol. 53—64), közben a második nagy miniatürrel, mely Zsigmond királyt ábrázolja, a mint térdein fogadja az Úr testét magától a keresztről lelépett és sebeiből még vérző Megváltótól. Az egész kép, különösen a király arczépe kiváló gonddal van festve. Zsigmond prémes skarlát köpenyt és drágaköves arany gallért visel.

A harmadik miniatür a harmadik rész, az *Oraciones ante et post Communionem* elején van és a Boldogasszonyt ábrázolja a kis Jézuskával karján. A kép szintén szépen van festve és

Dürer Albertnek jól ismert fametszetéhez hasonlít. E lapon is látható Lengyelország czimere s azonkívül még Litvániáé, melyet két harczos alak tart.

Végül az eredeti munka negyedik része *Clipeus Spiritualis* czímen a 86-ik levéltől a 197-ik levélig terjed, mely rész az ismeretlenül maradni akaró ajándékozó ajánlásával kezdődik *Serenissimo domino Sigismundo primo, Regi Polonie*. A festett szegély-diszitményben látható egy czimer, mely vörös mezőben lépdelő arany-szarvú ezüst kost ábrázol. Az ajánlást követi a negyedik miniatűr, mely tulajdonképen a *Clipeus*-nak gazdagon ékesített czimlapjának van szánva.

Az eredetileg üresen hagyott hártyalapokon különféle egykorú följegyzések — némelyek Bona királyné kezeirásában, úgy tartják — imák és más későbbi toldások vannak és a hártyalapokkal egy valamivel későbbkorú, szintén beírott papír-kódex van egybekötve.

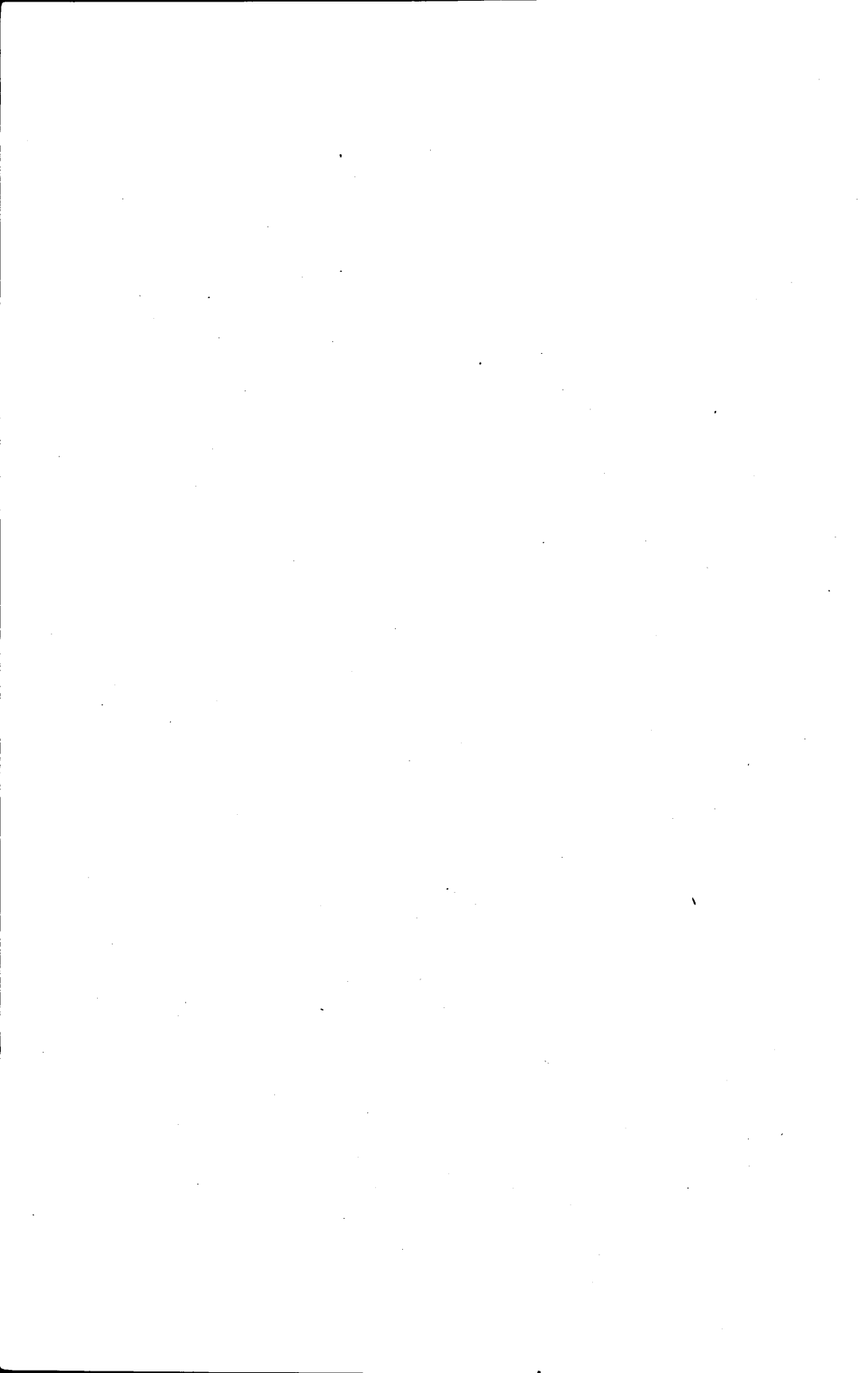

Bona királyné, mint tudjuk, Giovanni Galeazzo Sforza milanói herceg leánya volt és a lengyel király második neje, kinek öt gyermeket szült, kiknek születésnapjai föl vannak jegyezve az imakönyvben. Legidősebb gyermekük Izabella királyné, I. Jánosunk neje volt. A reá vonatkozó följegyzés így hangzik:

»Die martis, hora quarta noctis statim pulsata, 18. Januarii, Cracovie nata est Illma. D'na Ysabella Casimiriensis, ut felicissimis auspicijs, et vehementissime desideratis.«

I. ZSIGMOND LENGYEL KIRÁLY ARCZKÉPE IMAKÖNYVÉBEN.

Izabellának (Erzsébet) anyai ágon nagyanyjának Aragoni Izabellának tiszteletére keresztelték őt. Bona királyné, mint tudjuk, továbbá az Anjou-ház magyarhoni ágának révén az Árpád-ház sarjadékának vallotta magát. Így pl. Oxfordban, a híres Bodleiana-ban van egy 12-rét *Officium B. Mariae Virginis* 1527-ből (Douce MS. nro 40), melyet nem láttam, de leírását Falconer Madan¹ adja és mások.² Ez Bona királyné számára készült és az ő czímerével van díszítve. A főlnégyelt pajzs első negyede a Sforza Visconti család czímerét, második negyede Masoviáét, harmadika Litvániáét, negyedike pedig Aragon, Magyarország, a nápolyi Anjouk és a jeruzsálemi királyság czimereit mutatja. Izabella királynéval tehát az Árpád-Anjou-ház egy sarjadéka került ismét a magyar trónra.

Bona második gyermeke, az 1520-ban született Zsigmond Ágoston lengyel király, negyedik gyermeke pedig Anna (szül. 1523-ban), Báthory István lengyel király felesége valának.

Mindkét kézirat t. i. az imakönyv és *Officium* miniatűrjeit Bradley a bolognai Scipione Cavaletti-nek tulajdonítja, kinek (?) kezdőbetűi S. C. több helyen előfordulnak mindkét munkában.

Az imakönyv vándorlásait illetőleg, ez Sir Francis Madan, a British Museum kézirtattárának egykori őre szerint, III. Zsigmond lengyel király fiainak és az angol Stewart-dynastiával rokonságba lépett Sobieski király-családnak révén³ Cardinal York birtokába került valami módon. A biboros hagyatékával együtt 1838 1839 körül eladták és Berardi lovag a Sussexi hercegnek ajándékozta azt, kinek örököseitől 1840-ben a British Museum vásárolta meg 1764 koronáért (73 $\frac{1}{2}$ font sterlingért).

Mai bekötése valószínűleg a III. Zsigmond lengyel király halála utáni időből való (tehát 1632 után), mert a király aláírását is megnyirbálta a vandál könyvkötő.

¹ Summary Catalogue of Western MSS. in the Bodleyan Library. Oxford, 1897. 501. l.

² Waagen's Art Treasures in Great Britain. 1854. III. 102. — J. W. Bradley Dict. of Miniaturists 1887. I. 207. — H. Shaw's Illuminator Ornaments 1833. nro 38.

³ II. Jakab fia, Prince James, a trón-prendens 1719-ben nőül vette Sobieski Mária Klementina hercegnőt.

ADALÉKOK A DEBRECZENI REF. COLLEGIUMI KÖNYVTÁR TÖRTÉNETÉHEZ.

DÉZSI LAJOSTÓL.

E folyóiratban két ízben is közöltünk adatokat a debreczeni ref. collegiumi könyvtár történetéhez. Az egyikben a főiskolai nyilvános olvasóterem keletkezésének történetét mondtuk el (Könyvsz. 1890. 354—8. l.), másik közleményünk »a debreczeni ref. főiskola könyvtárnokainak mult századi esküformája« volt. (U. o. 1896. 207—208. l.) Ezekhez szolgál kiegészítésül az alábbi közlemény is, melynek a kiváló szanskrit-philologus *Lugossy József* a szerzője, helyesebben szólva, gyűjtője, mivel nagyobbrészt csak feldolgozatlan adatok, jegyzőkönyvi kivonatok. *Lugossy* 1846—1862-ig maga is könyvtárigazgató volt a debreczeni ref. collegiumban; e hivatala adhatta neki azt a gondolatot, hogy összegyűjtse azokat az adatokat, a melyek elődeiről még összegyűjthetők; ez időből származhatnak tehát e jegyzetek is. Eredetije a debreczeni ref. collegium könyvtárában őriztetik, hová *Lugossy József* halála után került. Ugy közöljük, a mint ott találtuk, csupán annyi változtatást engedtünk meg magunknak, hogy (zárójelben) czímet adtunk a különálló részeknek s némikép rendeztük a kiadásra ily módon nem szánt jegyzeteket. Azt hisszük, hogy a kiadást mindazáltal így is megérdemelte, mivel ez által e könyvtár történetírója az adatok összböngészésének terhes munkájától nagyrészt meg lesz kímélve.

A ki a debreczeni ref. collegiumi könyvtár története iránt érdeklődik, azt *György Aladár* ismeretes munkáján kívül a *Magyar Minervára* és az ott felsorolt művekre, ezek között különösen *Géresi Kálmánnak* a debreczeni ref. collegium millenáris értesítőjében (1894/5.) megjelent alapos és lelkiismeretes dolgozatára utaljuk.

I. A könyvtárigazgató professorok. (Inspectores v. praefecti Bibliothecae.)

1. 1744—1749. XII. Calend. Nov. *Sámuel Szilágyi.*

Posteaquam venerandus ac clarissimus Sámuel Szilágyi per quinque et quod excurrit annos Bibliothecae inspectoris munere diligenter functus est, eamque optimis auctoribus ex Hollandia, Germania, Helvetia, procuratis locupletavit, atque etiam curtam supellectilem bibliothecae numariam, argenteis, aeneisque rarioribus nummis conquisitis auxit, officio suo honorificentissime valedixit.

In hoc autem ante omnia studium, diligentia et virtus ejus eluxit, quod non solum auctor exstitit, ut Bibliotheca haec nova erigeretur, cum vetus nec juventutis studiis commodus esset, nec librorum supellectilem, quam tamen exiguam habemus, capiebat: sed etiam ipse toti aedificio praefuit, fabrorum murariorum direxit, proportionem valvarum, fenestrarum, thecarum et ejus forulorum atque horum apparatus ornamentaque ordinavit, determinavit, quae meo quidem calamo ita depingi non possunt, quin spectator in hujus novae bibliothecae contemplatione plura reperiat. Tollat hinc lector oculos, si placet, et ipse hunc quem in Bibliotheca habemus apparatus contueatur: simulque totius hujus aedificii superioris ambulacra et camaras ex limine domus hujus inspiciat, quorum constructioni hic idem vir clarissimus prospexit: non dubito, quin continuo mihi habeam consentientem. Ne igitur harum rerum ignara esset posteritas, haec in ejus gratiam adnotanda judicavimus. Abi nunc quem vidisti philosophum, iam Deo ita jubente creatum theologum mirare et merita ejus in hanc scholam, nobiscum etiam seris nepotibus nuncia. Quare in locum ejus et munus Bibliothecae inspectoris exornandum a clarissimis professoribus per unius anni spatium clarissimus dominus Stephanus Szathmári historiae et linguae graecae professor ordinarius constitutus est.

Ita volentibus clarissimis dominis professoribus adposuit A. D. XII. Calend. Novembr. Anno 1749. Stephanus Hatvani mpria.

2. 1749. okt. 20. (!) — 1753. maj. 23. (!) *Steph. Szathmári.*

Clarissimus dominus Stephanus Szathmári, fere per quatuor annos, cum laude praefuit inspectioni Bibliothecae publicae. Quum vero hodie communi dominorum professorum voto, inspector classium esset constitutus, curam Bibliothecae publicae reliquit clarissimo domino Stephano Hatvani M. D. et philos. professori die VIII-a Kal. Junias a. p. C. n. c. l. c. cc. LIII. Signatum per Joannem Varjas mp.

3. 1753. maj. 23. — 1760. sept. 24. *Steph. Hatvani.*

Ad d. 24. Septembr. 1760. Ex consensu clarissimorum dominorum in praefectum Bibliothecae constitutus est. cl. prof. Nicolaus Sinai, cui libros Bibliothecae MSS. litteras item obligatorias, ratio-

nes Bibliothecariorum, claves denique resignavit, postquam ab anno 1753 eidem inspexerat Bibliothecae. Stephanus Hatvani mpria.

II. Ifjusági könyvtárnokok.

4. 1760. sept. 24. — 17[90]. Nicolaus Sinai.

Az 1650-diki Szokolyai perből kijő, hogy az előtt nem volt külön thecarius, hanem a seniorok kezelték (lásd Hodászi törvényeit).

1660-i seriesből: Michael Hodosy. Utána írva későbbi kezektől: Debr. — Thecarius. Contrascriba obdormivit in Domino, postquam poësin et oratoriam in schola patria laudabiliter docuisset, et de promotione ab amplissima Senatu certioratus fuisset.

1658-ki deák: Georgius Dobrai. lotor. thecarius, ductus Varinum pro rectore.

1659. deák: Georgius Balkányi. Praeceptor. Thecarius. Contrascriba. Senior.

1665. Martinus Hosszufalusi, coquus Etimologistarum et Oratorum praeses, thecarius, contrascriba, senior (l. 61.).

1666. deák: Stephanus Fűzes-Gyarmathy coquus praec. Etimologistarum, Syntaxistarum et Poetarum et Oratorum, thecarius et contrascriba et Kereszturinum ad rectoratum, inde in exilium et postquam ingressus 2-a vice Körösinum pro rectore ductus est, mortuus ibidem.

1668. deák: Franciscus Kabai, coquus praeceptor Rudim. Poetarum, thecarius, contrascriba, senior, tandem ductus Papainum pro rectore. — (Közbejegyezve ez is: Academiam ascendit.)

1659. deák: Szilágyi Márton, Tönkö.

1676. deák: Váradi Sámuel.

1677. deák: Basilius Öri, thecarius, apprime dexterrimus.

1689. deák: Olsai K. Mihály.

1706. Stephanus Naszályi (ezé a kis könyvtár lajstrom, melyet befejezett 1706. máj. 1.).

1714. Stephanus P. Szilágyi. Ezé a nagy lajstrom.

1723. 2. jan. Lovasi Gergely.

1724. jun. 24. és jul. Polgári K. János.

1724. okt.—december. Kápolnási Mihály.

1724—5. Lukácsi István.

1725. jun. 23. okt. 13. Némethi Sámuel.

1726. jan. 14. Bölcsei István.

1726. jun. 22. Dolnai Mihály.

1726. Ercsei Zsigmond.

1726. Viszlai Iván, eloquentiae praeceptor.

1727. jun. 27. nov. 18. Kocsi Cs. János.

1728. ápr. 13. Szoboszlai Horvát György.

1728. aug. 18. Ráczkevi Eötvös János.

1728. decz. 15. Szikszai György.

1729. jun. 18. Kotsi Sz. János.
 1730. jan. 9. ápr. 2. Kállai Sámuel.
 1730. ápr. 27. máj. 23. Körösi Mihály.
 1730. aug. 26. 1731. márt. 21. Körösi Bozó Mihály.
 1732. aug. 18. szept. 8. Szatmári Orbán Sámuel.
 1733. jul. 20. 1734. febr. 6. Laskói János.
 1734. jun. 17. Ecsedi Csapó István.
 1734. nov. 6. Madarý János.
 1736. jul. Vecsey Gergely.
 1737. sept. 9. *Jánky Péter*.

1737. sept. 9-től 1738. jun. 9-ig Jánky Péter praefectus, bibliothecarius. Ez készítettett egy nagy folio diariumot, melybe minden akkoriban meglevő könyvek pontosan bevivék betűrend szerint, mely tehát Bibliothecánknek — ik (*így!*) rendszeres lajstroma. A rubrikák ezek: *Nomen auctoris. Materia tractatus. Quantitas.* (folio 4-o stb.) *Qualitas* (bonus, integer, tritus, tritissimus, novus, subtritus tabula caret, semigestus, possibilis, noviter compactus, solutus, compactatione soluta, caret initio, lacerus, evulsa sunt aliquot folia.) *Ubi editus. Anno. Theca. Ordo. Liber.*

Colophonja ez: 26. Martii 1738. Operi suscepto hoc modo finem imposuit Petrus Jánky pr. Bibliothecarius. Descripsit autem Samuel Bélyei, civis scholae: Mikor kezdte pedig Jánky e könyvet, megtetszik ékes czirádákkal festett czimlapjából: »Anno 1738. 19. Februarii hunc librum pro majori cura ac procuratione librorum Coetus Scholae Debrecinae, serieque juxta literas alphabeticas (adhibitis omnibus auctorum, materiis tractatus, quantitibus, qualitibus librorum quorumlibet, editionibus, annis.) renovanda, emendanda procurandum sumptibus coetus in animo habuit Petrus Jánky p. t. Bibliothecarius.« Utána való levelen szintén ékes festett czirádák közt állnak *Leges Thecarii* öt pontban következőleg:

»*Leges bibliothecarii. Primo:* Thecarius nullo sub praetextu vel unico exemplar extradare praesumat, nisi cum annuentia clarissimorum dominorum rectorum.

Secundo: Extradatum quodque exemplarium singulis anni quadrantibus, per thecarium, ab eo, cujus usui accommodatum erat, repetatur, et in praesentia clarissimorum professorum et dominorum curatorum, num undequaque salvum sit et integrum, serio et accurate revideatur.

Tertio: Compertus aliquis damnum notabile sibi concessio exemplari ex quacunque incuriositate intulisse, similis exemplaris in pretio persolvendo vincatur, et quidem taliter, ut etiam pretio persoluto exemplar vitiatum communitatis esse non desinat, damnum vero minus tolerabilius praeter arbitrariam et damno proportionatam poenam, ademptione ejusdem exemplaris redimatur. Ubi notandum,

quod illatio damni notabilis exclusive ad unius folii destructionem, minoris vero et tolerabilioris infra hoc intelligi et interpretari debeat.

Quarto: Extra civitatem vel unicum exemplar cuiquam communicandi et extradandi facultas interdicitur.

Quinto: Similis provisio et curiositas thecario circa reliquos earum libros fidei et curae suae commissos observanda et adhibenda injungitur.«

Ezen Jáнки idejében könyvbeli kegyes adományozásokat tettek :

1. Guthy András († 1737.) füredi lelkész, végrendeletileg mintegy 100 db. könyvet, közöttök: Bened. Ariae Montani interliniare. — Martonfalvi Logica. Németi Mihály. Magy. Dominicaja. Átvétettek 7. Sept. 1737.

2. A Debreczen városi tanács ingyen beköttetett a könyvtár számára 65 drb. könyvet. 1738. jan. 20.

3. A debreczeni Tanács a könyvtárnak ajándékozta azon 23 drb. könyvet, mely néh. b. e. Cs. Kocsi Istváné-féle lévén, a Városházánál találtatott. Közte Stephani Kocsi epos lugubre in obitum Cl. Compegii Vitringa. Átvét. 1738. febr. 21.

4. A debreczeni Magistratus 1738. Maróthi György által Belgiumból hozatott a Studiosa juvenus számára mintegy 130 drb. nagybecsű, leginkább görög és latin classicusokat, melyek közt sok folio görög authorok is vannak, mint Strabó, Herodot, Lycophon. Xenophon, Arrian stb. Ugy látszik a Classica Theca alapja ezzel lön megvetve. Az előtt e nemből csekélyebb supellex van. Átvétett 1738. jun. 5.

5. Franciscus Peremartoni clarissimus et doctissimus megtérven Belgiumból. Botsaccii Promptuarum allegoriarum sacraum átvétett 1737. decz. 9. — Bicskei Szóke Ferencz detto-detto, Van Til. Salom. Homilias átvét. 1739. 9. decz. Borosnyai Nagy Zsigmond Enyedi Theologiae professor 1737. ajándékozott: Fasciculum Dissertationum Academicarum.

6. Maróthi György depr. histor. és geogr. professora 1738. máj. 4. ajándékozott 9 drb. könyvet, melyek közt egy Dictionarium Anglicum.

Jánkit felváltja 9-ik jul. 1738. Szathmári Pál, 1738. jul. 9. — 1740. máj. 8.

Veszprémi István, 1740. máj. 8. — 1742. jan. 28.

Szalaci Mihály, 1742. jan. 28. — 1742. decz. 10.

Kúti István, 1742. decz. 10. — 1743. ápr. 18.

Töltési Ferencz, 1743. máj. 14. — 1745. máj. 24.

Kenesei Péter, 1745. máj. 24. — 1746. máj. 7.

Utána *Joh. Varjas Csákvári*, 1746. máj. 7. — 1747. máj. 1.

Utána *Makai Ferencz* (hivatala végén) sénior, a ki végzett oct. 11. 1749.

Veszprémi István, 1749. okt. 11. — 1751 v. 2. jul. 5.

Balogh Ádám, ennek előtte pro-bibliothecarius. 1751 v. 2. jul. 5. — 1753. máj. 10.

Sinai Miklós, ennek előtte pro-bibliothecarius. 1753. máj. 10. — 1755. jul. 2.

Bibliothecarius ordinarius: *Szilágyi István*, ennek előtte subbibliothecarius 1755. jul. 2. — 1757. febr. 20., ekkor tatai rectorrá lesz.

Subbibliothecarius: *Szappanos Mihály*, 1755. jul. 2. — 1757. febr. 20.

Rendes könyvtárnokok: *Szappanos Mihály*, 1757. febr. 20. — 1757. mart. 12. (ekkor el kellett bocsátani, mert kardszagi rectorrá lett.)

Héczei Dániel, 1757. márcz. 12. — 1759. sept. 25.

Vécsei Sámuel, 1759. szept. 25. — 1761. febr. 28. (ekkor külső acad. ment.)

Szükszai György, 1761. febr. 28. — 1762. jul. 5. (ekkor külső acad. ment.)

Kassai Ferencz, 1762. jul. 5. — 1763. ápr. 11.

Csernák László, 1763. ápr. 11. — 1765. máj. 11.

Furó Mihály, 1765. máj. 11. — 1766. jul. 18.

Szélesi Pál, 1766. jul. 18. — 1767. okt. 12.

Milesz József, 1767. okt. 12. — 1769. nov. 20.

Paxi András, 1769. nov. 20. — 1770. decz. 14.

Menyhárt Miklós, 1770. decz. 14. — 1772. febr. 4. (ekkor szikszói rectorrá promoveáltatott.)

Ercsei Dániel, 1772. febr. 4. — 1773. máj. 8. (ekkor contra-scribává lévén, lelép a könyvtárnokságról.)

Lévai Bálint, metaphis. praeses, 1773. máj. 8. — 1774. jun. 23.

Rendes főkönyvtárnok: *Biró György*, 1774. jun. 23. — 1775. máj. 8.

Tiszteletbeli főkönyvtárnok: *Szombathi József*, 1774. jun. 23.

Alkönyvtárnokok: *Héczei Dániel*, 1757. febr. 20. — 1757. márcz. 12.

Vécsei Sámuel (Ján. debr. pap fia) 1757. márcz. 12. — 1759. szept. 25.

Kármán András, 1759. szept. 25. — 1760. jun. 11. (ekkor académiára ment.)

Szükszai György (békési pap fia) 1760. jun. 11. — 1761. febr. 28.

Kassai Ferencz, 1761. febr. 28. — 1762. jul. 5.

Csernák László, 1762. jul. 5. — 1763. ápr. 11.

Furó Mihály, 1763. ápr. 11. — 1765. máj. 11.

Szélesi Pál, 1765. máj. 11. — 1766. jul. 18.

Milesz József, 1766. jul. 18. — 1767. okt. 12.

- Váradi P. Mihály*, 1767. okt. 12. — 1769. febr. 7.
Paxi András, 1769. febr. 7. — 1769. nov. 20.
Báti János, 1769. nov. 20. — 1770. decz. 14. (Megfosztatik az alkönyvtárnokságtól s rendes könyvtárnokságra léphetéstől, mert a könyvtár közelében lakás parancsának nem engedelmeskedik.)
Ercsei Dániel, 1770. decz. 14. — 1772. febr. 4.
Benedek Mihály, 1772. febr. 4. — 1773. jun. 18. (ekkor kimegy külső académiára.)
Bíró György, 1773. jun. 18. — 1774. jun. 23.
 Rendes alkönyvtárnok: *Ormós András*, 1774. jun. 23. — 1775. máj. 8.
 Tiszteletbeli alkönyvtárnok: *Kehi Mihály*, praecept. 1774. jun. 23. — 1775. máj. 8.
 Könyvtárörök: *Kármán András* (Andr. losonczy prof. fia) 1757. febr. 20. — 1759. szept. 25.
Csernák László, 1759. szept. 25. — 1762. jul. 5.
Furó Mihály, 1762. jul. 5. — 1763. ápr. 11.
Milesz József, 1765. máj. 11. — 1766. jul. 18.
Váradi P. Mihály, 1766. jul. 18. — 1767. okt. 12.
Tormási János, 1767. okt. 12. — 1768. jun. 22. (ekkor külsz. akadémiára ment.)
Paxi András, 1768. jun. 22. — 1769. febr. 7.
Báti János, 1769. febr. 7. — 1769. nov. 20. és pro studiis colendis admissus Marjalaki Dániel.
Menyhárt Miklós, 1769. nov. 20. — 1770. decz. 14.
Benedek Mihály, 1770. decz. 14. — 1772. febr. 4.
Kuthy István, 1772. febr. 4. — 1773. jan. 7.
Asztalos János, 1773. jan. 7. — 1773. márcz. 14. (ekkor kimegy marjai rectorinak.)
Bíró György, 1773. márcz. 14. — 1773. jun. 18.
Péczeli József, 1773. jun. 18. — 1776. máj. 9.

III. Kivonatok a tanári conferentialis jegyzőkönyvekből.

1749. nov. 12. Professori gyűlés. Numero 2. Ex dominis professoribus ambo postremi in ordine alternatis vicibus classium et Bibliothecae inspectoris officium obibunt mutando officium ad festum Georgii. (Jegyz. Hatvani.)

1750. jan. 21. prof. gyűlés. A kik ezentul rectorokból külsz. akadémiákra mennek, pro ratione beneficiorum, quo accipere in usus Bibliothecae singuli certum librum a dominis professoribus significandum reduces secum adferre debebunt. (Jegyz. Hatvani.)

1750. febr. 4. prof. gyűlés. Supellex libraria et domestica dominorum Michaelis Nánássy et Jacobi Györi, qui clam e schola se subdlexerunt, alter conscius maledictorum, alter furti, in domum coetus deportata sunt. (Jegyz. Hatvani.)

1750. febr. 11. prof. gyűlés. Nro 2. In memoriali, venerabili consistorio significabunt domini professores, uti ducenti isti floreni Kenessiani pii legati pro Bibliotheca tandem aliquando restituantur, Simulque . . . quorsum summa ista pecuniae redacta sit, quo ab alumnorum Kensesseianorum sustentatione residua manebat singulis annis (Jegyz. Hatvani.) Későbbi keze u. annak: factum est et restituentur in posterum. Mense Octobri.)

1750. mart. 11. prof. gyűlés. Postquam Bibliotheca scholae nostrae, quae recenter exstructa est, ut juvenus ipsa commode libris uti possit: a dominis professoribus leges sunt datae, quas ii observare debent, qui Bibliothecam frequentabunt. Singulis autem hebdomatibus, binis vicibus, horis pomeridianis spatio duarum horarum Bibliotheca accedere volentibus patebit. (Jegyz. Hatvani.)

*

1751.

. . . Scholae civibus libros ad legendum petentibus, pro ratione aetatis ac profectus in studiis, non quoslibet promiscue tradito . . .¹

*

1753. [maj.] 24-én prof. gyűlés. Occasione rationum Bibliothecarii examinatorum clarissimi professores hunc ordinem instituerunt, ut cl. dominus Szilágyi sanctae theologiae professor alumneo studiosorum atque ita coquae et pistrici, uti huc usque laudabiliter id et lubens fecit, in posterum quoque inspiciat et munere inspectoris fungatur. At cl. Stephanus Szathmari, qui fere per quinquennium Bibliothecae summa cum diligentia profuit, in posterum classium inspectoris laborem suscipiat, quo ab anno 1749. Steph. Hatvani functus est, dein Bibliothecae praefuturus, denique cl. Joannis Varjas musicae vocali vel Cantui studiosorum praesit ac inspiciat, nec non ab actis collegii sit, quibus huiusque consignandis Steph. Hatvani vacaverat. (Jegyz. Hatvani.)

1759. aug. 29. In consessu dominorum professorum deliberatum est, ut aliquot exempla theologiae Picteti nuper hic excusae emantur e typographia publica, propter praesentes circumstantias et reponantur in Bibliothecam publicam vendenda inter studiosam juventutem, quum emtores nacta fuerint.

Die 31. aug. 1759. Hoc idem in consessu dominorum perillustrium earum curatorum propositum et adprobatum fuit. (Jegyz. Varjas.)

1760. sept. 17. prof. gyűlés. Domini professores majora officia hoc ordine inter se partiti sunt: Inspectionem rebus collegii cl. dominus Stephanus Paksi Szathmári, inspiciet aedificiis collegii cl.

¹ V. ö. Könyvsz. 1896. 208 l. 3 pontjával.

dominus Hatvani, oeconomiae Joannes Varjas classibus puerorum inspiciet, cl. dominus Nicolaus Sinay Bibliothecam curabit et insuper litteraria collegii documenta servabit atque acta haec continuabit. (Jegyz. Varjas.)

1773. Ghimesi gróf Forgách Miklós kir. biztos junius 6. tisztelegést fogad (4-ikén érkezik), 8-dikán az iskolát és könyvtárt meglátogatja, s cantust hallgat, cum ostensione generosae suae liberalitatis. (Jegyz. Sinai.)

Die 11. Decembris anni 1802. lecta est in consessu professorum benigna resolutio regia: ne libri religioni, moralitati et statui publico adversa docentes, ulli, nisi ea refutare cogitanti, e bibliothecis publicis exhibeantur, quales sunt inter alios Voltaire, Rousseau, Helvetius, et Baylii Dictionarium. Proinde ut haec altissima sacratissima caesareo-et regio-apostolico majestatis voluntas a bibliothecariis, vice-bibliothecariis et custodibus Bibliothecae publicae collegii hujatis strictissime observetur: professoratus, prioribus legibus bibliothecariis praescriptis, hanc quoque hoc loco adjiciendam esse judicavit, sub poena cassationis in contraventurum statuta. Hac ratione nulli, nisi professoribus, atque reverendis ecclesiae hujatis pastoribus, seu ministris, libros specificatos, aut alios similes extradandos esse bibliothecarii noverint. Significatum in consessu professorum die et anno, ut supra, per professorem Paulum Sárvári mpr.

BALASSA ÉS RIMAY KÖLTEMÉNYEINEK 1670. LŐCSEI ISMERETLEN KIADÁSA.

R. KISS ISTVÁNTÓL.

Balassa és Rimay költeményeit eddigi tudás szerint 1604—1806 között harminczegyszer adták ki. Közkeveltségüknek és kis alakjuknak tulajdonítható, hogy oly kevés, rongált példány maradt meg és annyi elpusztult, hogy egyes kiadásokból egyetlen példányt sem birunk s létezésükre csak kevés adatból következtethetünk.

Az 1670. lőcsei kiadásnak tudtommal egyetlen példánya van birtokomban. E kiadásra egyetlen hivatkozást ismerek az 1681. kolozsvári előszavában. »Balassa istenes énekei Rimay János ékes énekeivel annyira edgyüvé voltak elegyedvén az előbbi bártfai, lőcsei sőt még a váradi kibocsátásban is«, hogy nem lehetett közöttük választást tenni.

Bizonyos, hogy e vád nem vonatkozhatott az 1604(?) lőcsei kiadásra, mert azt Rimay adta ki állítólag s ő nem zavarhatta össze a saját költeményeit a Balassáéval, hanem minden bizonynyal az 1670-re.

E példányon is meglátszik a használat: kötése rongált, eleje czimlapjával együtt az A₅ ívjelzésig hiányzik s a végén is az »*Úton járók imádsági*«-ból a 39—40. (S₈ ívjelzés) és 43—44. lap kiszakadt, így a könyv első sora: »*És Venus beléje öntött nagy szerelmét*« (Elogiából); s utolsó: Mikor az nyomoruságok tűziben [volnék] (a III. Oratióból).

A könyv tartalma:

- 1— 60. lapig (A₅—C₁₁) Balassa 25. költeménye.
61—250. » (C₁₂—L₁₀) Rimay 48. »
231—366. » (L₁₁—Q₈) »más egynehány szép énekek
ab incerto auctore.«

367—372. lapig az énekek táblája (tartalom) s egy üres lap után folytatólagos ívjelzéssel (R), de új lapszámozással következik a *Via Jacobaea* című lapja, melyből kiténik, hogy nyomtatott »*Lōtsen Brever Sámuel által, 1670.*«

Ugy a sorrend, mint a címek a versszöveg (eltekintve attól, hogy az 1670. hibátlanabbnak látszik) és a Rimay költeményei elé írt magyarázó elmékedések megegyeznek az 1693. és 1700. kiadásokkal, melyeket »*a váradi negyedik editio*« szerint edgynehány új énekekkel és imádságokkal kibocsátott Lőcsén BREWER SAMUEL. Ezen egyezések alapján biztosan lehet következtetni arra, hogy a szóban forgó kiadásnak is egyezik című lapja az 1693. és 1700.-val és hogy azt is a váradi negyedik editio alapján adták ki.

Ha ez tény, akkor előttem tarthatatlannak tűnik fel azon állítás, hogy Rimay Lőcsén 1604-ben adta ki Balassa költeményeit, mert nem lehet elképzelni, hogy ép lőcsei kiadó 66 évvel később ne a városa belé *első, autentikus* kiadást vegye alapul, hanem egy más városi *negyedik* editiot, melyben már Balassa és Rimay költeményei »edgyüvé voltak elegyedvén.»

Lehetetlen feltennünk azt is, hogy 1681-ben a kolozsvári kiadó ne ismerte volna az első kiadást, mert csak ennek alapján szedhette rendbe a költeményeket. Ha Lőcsén jelent meg az első, jó kiadás, akkor bizonyosan a későbbi zavaros, rosszabb kiadást, melyet vádol, közelebből megjelöli.

Megérdemli a figyelmet az is, hogy könyvészetünk történetében — eltekintve az 1604. Balassa-kiadástól — kétségtelen hiteő lőcsei nyomdászati termék csak 1614-ben tűnik fel Klöz Jakab — előbb bártfai nyomdász — műhelyéből.

Helyén való talán annak felemlítése is, hogy Rimaynak jelent meg még egy munkája: *Generosi ac magnifici domini Valentini Balassa de Gyarmath ad castra Strigoniensia iter et prociuctus — Bártfán.*

Ezeknek alapján lehetetlennek tartom, hogy az amőgy is kétes adat hibátlan lenne, de hogy melyik az első kiadás, annak eldöntése a jövő feladata.

A NAGYVÁRADI NYOMDÁSZAT A XIX. SZÁZADBAN.

NAMÉNYI LAJOSTÓL.

Mármárosi Gottlieb Antal 1804 júliusában megkötötte a nyomdavételei szerződést Lajcsák Ferencz váradi szemináriumi előljáróval, a ki Miklósi Ferencz váradi püspök jóváhagyásával ugyanazon pontokat állapította meg, melyeket már ismertettünk.¹

Gottlieb kiváló és képzett nyomdász, tevékeny, szorgalmas ember, ki első nyomdáját Váczott rendezte be. Sajtótermékein meglátszik a magyar nyomdászat haladása; betűi szép metszésűek, nyomása tiszta, tetszetős. Nevét országszerte ismerik és joggal hivatkozik hírnevére, mikor a váradi nyomda elnyeréseért pályázik. A váradi püspök vele Budán találkozva, hallani sem akart más pályázó felől.² Személyét is igen kedvelték Váczott. Előbb esküdtje a városnak, majd második gyám; utóbb 1809-ben tiszteletbeli tanácsnok, sőt később városi kapitány. Emellett maradt ideje, hogy a siketnémákat is tanítsa a nyomdászat mesterségére. Kortársai magasztalólag emlékeznek meg polgári érenyeiről.³ Nagy összeköttetései következtében, könnyen eszközli ki a nyomdászati engedélyeket; Vác után Nagyváradon állít fel nyomdát, sőt egy évvel későbben már Mármarosszigeten akar sajtót felállítani és erre még ez évben el is nyeri az engedélyt.⁴ Bereg, Ugocsa és Mármaros vármegyék sürgetik a szabadság megadását, arra hivatkozva, hogy atyja 52 esztendeig viselt királyi

¹ L. Naményi Lajos, A nagyváradi nyomdászat története. Magyar Könyvszemle, 1901. évf. — A szerződés eredetije Biharvármegye levéltárában: 1805. 40. Fasc. VI.

² Szigethy Mihály vallomása a Gottlieb és Szigethy közt felmerült surlódás elintézésére kiküldött bizottság előtt. U. o. 1805. 40. Fasc. VI.

³ Ver. Ofner-Pester Ztg. 1822. 95. sz.

⁴ Orsz. Lvtl. H. Tan. 1806. 51. Rev. Libr. No 4.

tisztséget.¹ De pénz és megfelelő szakemberek híján nem rendezheti be nyomdáját, amiben különben gyarló egészsége is gátolja. Még 1806. végén halasztást kér a jövő tavaszig, bár a gépet már október 9-én a debreczeni vásárkor elküldte és azt hiszi, hogy Simonsits pater kezében lesz. A betűket is nemsokára küldi, addig pedig az elvállalt munkát Vácra szállítja.²

A mármarosai nyomdához társat keresve ismerkedik meg Szigethy Mihálylyal, a debreczeni városi nyomda vezetőjével. 1804. augusztus 31-ikén keresi fel első ízben levelével Szigethyt. Értesíti, hogy megvette a váradi és mármarosai nyomdát. Miután hallotta, hogy gróf Károlyi elhanyagolt nyomdáját akarja megvenni, felszólítja, egyesüljenek, így az egész környék az övék volna és könnyen boldogulnának. Szigethy saját gazdája lenne. Ha egyesülni akar vele, írja meg szándékát, mert Vácra úgy sem vezetheti vidéki nyomdáit és a mármarosiak is sürgetik a nyomda felállítását. Az oláh püspökök megígérték, hogy az oláh könyvek kinyomatását kérelmezik ő felségétől, mert az universitás nem győzi. Váradi factorával elszámolt. Majd félesztendeig volt egyedül; azután 3 legényt küldött segítségül, mégis 1400 forint a költségtöbblet, holott neki ugyanennyi idő alatt csak 1005 frt kellett. Megnyugtítja, hogy csak egy gyermeke van; ma-holnap minden Szigethyé lehet, mert neki Vácra sok jószága is van.

Szigethy azonban nem fogadta el ez ajánlatát; ő a váradi nyomdát akarta volna megvenni. De ezt Gottlieb nem adhatta. A mármarosai engedélyt azonban eladja, de ezzel is nagy kárt okoz magának, mert voltak évei, mikor a királyi administratortól 1000—2000 forintot kapott. Most is Sárvári Pál 400 forint ára munkát adott. Ez évben 30,000 tabellát nyomtatott a vármegyének. Most mégint 8000-et kértek. Ott jó dolga van a nyomdásznak. S egész Moldvában nincsen nyomda; Lengyelországgal is határos; Erdélyben is sok királyi dicasterium van, mégis 1000 frtért átengedi a jogot. A mármarosai engedélyt csak Bereg, Ugocsa, Mármaros vármegyék sürgetésére adták. Gottlieb azonban jobb szeretné, ha a váradi nyomdánál volna társa legalább két esztendőre, 2000 forint betéttel, fele haszonra és költségre. Két esztendő

¹ Gottlieb levele Szigethyhez 1804. szept. 17-én. Biharvármegye Lvltr. 1805. 40. Fasc. VI.

² Orsz. Lvltr. H, Tan. 1807. 8. Revis. Libr. No 4.

mulva új szerződést kötnek; vagy hosszabb időre, vagy örökre átadja. Ha társ lesz, a faktor megmarad; de Szigethy lesz a parancsoló. A szerződést csak állítsa össze, majd aláírja. Ha fixumért akarna hozzájönni, 400 frtot ígér esztendőkként, de jobb volna, ha saját gazdája lenne. Ha a mármarosit akarja, küldje a pénzt, mindjárt átadja, de ő jobb szeretné a váradi társas üzletet. Sokat költött arra, de már megy lassan. Ha belép: a papiroost, festéket és a többit átveszi, mintha most vennék. Évente azonban egyszer meglátogatná. A legény-regulatiot reá bizza. Ha társa lesz, házat is vesznek Váradon. A szeminárium annyi pénzt ígért, a mennyit akar és ajánlja, hogy házat vegyen.

1804. október 5-én ismét azt írja Gottlieb, hogy a váradi nyomdát a szeminárium tudta nélkül nem adhatja el, de van és lesz rá mód, ha Szigethynek kedve van, hogy ezt úgy adja át, mint ő vette. Legfeljebb ő is elismeri, hogy másnak el nem adja. A mármarosi just ne drágálja. 1793-ban 5200 frt ára munkát küldött a kir. adminisztratornak, és most is sokat nyomat oda. Ha egyszerre nem is teszi le az 1000 forintot a szigeti nyomdáért, elfogadja felét most, felét esztendőre. Ha ott nem tetszenék, átjöhetne Váradra. Faktornak kell lenni Váradon, ki őt képviseli; azonban Szigethy lesz a főnök. Medián papiroost, kis papiroost és egy inast, ki már egy esztendeje tanult, küldött oda; sokat költött már a váradi nyomdára. Sürgeti a választ a mármarosi ügyben, mert már vannak vevői.

Ha a váradinál lesz társ — írja ismét 1804. október 24-én — akkor a házbér két részre oszlik. A factor is fizet házbért és Szigethy is fogadhat ott szállást. A mikor belép új számadás kezdődik. Ha Szigetre nem megy, ő állít fel nyomdát, mert nagyon sürgetik a megyék és az orosz püspökök Munkácsról.¹

Míg azonban ez a levelezés folyik, Szigethy érdeklődik Medgyesi Pál volt diószegi nyomdája iránt és ezt 1804. december 4-én kelt szerződés alapján Medgyesi Pál özvegyétől Oláh Máriától és leányától Medgyesi Klárától 340 Rh. forintért meg is veszi. Vinkulumnak mindkét fél 500 Rh. forintot tesz le.²

¹ Gottlieb levelei Szigethy Mibályhoz Biharvármegye levéltárában. Anno 1805. Fasc. VI.

² Szerződés eredetije u. o.

Ismerjük a felmerült költségek jegyzékét is :

Specificatioja

azon költségemnek, melyeket néhai Diószegi és N.-Váradai Typographus Medgyesi Pál uram özvegyétől megvett Typographiámra kiadtam, melyek is a következők:

Nap	Hónap	Esztendő	A mire költöttem	Summája
24-a.	Sept.	1804.	Elmenvénn N.-Váradra a' Város megnézésére, fizettem szekérbért a költségem jövet s menet, ment in Summa	Rhfrt 2. 4.
27-a.	Dec.	1804.	Néhai Medgyesi Pál Uram Typographiáját a' benne találtatott ótska betűkkel, a' melly 3 mázsa 25 fontra ment; a Felsőes néhai II-ik József császár ő Felsőségétől nyert szabadsággal örök árronn megvévén fizettem érte in Summa	340.
1-a.	Jan.	1805.	Ismét elmenvénn N.-Váradra fizettem a' szerkeret, Váradonn tiz napot töltvénn fizettem kosztra és quartélyra in Summa	13.
8-a.	Jan.	1805.	A' T. N. Vgye Protocollumából Archivarius Ts. Lányi úr által kiiratván N. Medgyesi Pál Uram Typographiájának 4-a. Sept. 1787. Eszt. költt. Publicatiojának Extractussát fizettem érte	1.
10-a.	Jan.	1805.	Vissza Debreczenig fizettem szekérbért ... Az úti költségem volt in Summa	5. 2.
18-a.	Jan.	1805.	Elmenvénn Pestre, fizettem szekérbért ...	10.
21-a.	Jan.	1805.	Felérvén Pestre kellett ottan töltenem 30 napot, melly idő alatt a' szükséges dolgokra költöttem in Summa	100.
20-a.	Febr.	1805.	Hazafelé indulvann, fizettem szekérbért ... Felmenet és lejövet költöttem az útban Pestenn, Budánn és Pozsonbann, commitáltam külömb-külföféle újj Betüket és egyéb Typográphiához megkívántató Materiákat ad valorem 3580 Rhforint árát a mellyre hagytam Felpénzt külömb-külfö helyekenn in Summa	10. 8. 1000.
24-a.	April	1805.	Felküdvénn a' Tuseriába a' megvett ótska betüket fizettem érte vecturát in Summa A' Papiros-tsináló Urnak commitáltam külömb-külföféle Papirosokat, Bibulát és az ugynevezett Poppendeckelt ad valorem Ezer 1000 Rhfrt árrát. Mellyre hagytam felpénzt	13. 400.

26-a. April 1805.	Ismét elmenvénn Váradra Házat keresni, fizettem szekérbért	4.
	Ottan töltvénn 8 napot költöttem kosztra és quartélyra in Summa	8.
5-a. Maji 1805.	Visszamenvénn Debreczenbe fizettem a sze- kérbért	5.
	Jövet és menet volt az úti költségem	2.
29-a. Maji 1805.	Ide N.-Váradra költözvén, fizettem 4 sze- kéreknek a 25 Rhfrt in Summa	100.
	Nyolcz szekérhez való Ember étele és itala 3 napra in Summa	10.
	Kiadatott Summa	2037.

Sgn. N.-Várad, 10-a. aug. 1805.

Szigethy Mihály

Typográfus és N.-Várad i lakos.

De alig telepedett le, 1805. május 17-én Tichy János, a Gottlieb-nyomda üzletvezető faktora már ama kérelemmel fordult Tokody György kir. tanácsoshoz, a nagyvárad kerület studiorum directorához, hogy gátolja meg Szigethy Mihály nyomda-nyitási szándékát és terjeszse ezt a helytartótanács elé. Váradnak új nyomdára nincsen szüksége és ez Gottliebra különben is káros és sérelmes volna. A vezetése alatti nyomda az egész környéknek egyedül álló nyomdája és ez látja el minden nyomtatványnyal. Minden munkát gyorsan, késedelem nélkül szokott elintézni. Felemlíti továbbá, hogy midőn Gottlieb a seminariumi nyomdát átvette, a szerződésben ama feltételt kötötte ki, hogy minden tulajdonjog ő reá szállván, másnak privilegium ne adassék, más nyomda mellette fel ne állittassék. Ezért rá nézve az új nyomda felállítása sérelmes. Jövedelme is csökkenne, pedig az elhanyagolt és hiányos nyomda rendezésére, felszerelésére tetemes kiadása volt, a mi csak kis részben térült meg mind-edig. E mellett a papiros szállítása is sokba kerül Váczról és a házon is sok a teher. Végül figyelmébe ajánlja Tokodynak, hogy Szigethynek csendes társa Sándorffy József, a megyei fizikus, ki Bécsből hozott betűket és felszerelése egy teljes nyomdára elég; ezért áll érdekében Szigethyt az új nyomda felállításában támogatni.

A helytartó tanács Tokody felterjesztésére már 1805. június 11-én elrendelte az ügy megvizsgálását. Megjegyzi azonban, hogy

a Medgyesi által alapított diószegi nyomda a cenzura könnyebb eszközlése végett lett Nagyváradra a Körös-utczába helyezve.

Tokody György Sándorffy Józsefet hallgatta ki első sorban, ki Tichy kérvényére a következőket adta elő.

Tény az, hogy Bécsből magyar típusokat hozott haza Váradra, a melyeket Bécsben az Ephemerides Medicae nyomtatásánál használt, mivel a német nyomdásznak magyar betűi nem voltak.

Mikor Váradra hívták honfitársai főfizikusnak, őfelsége megengedte, hogy az Ephemerideseket itthon is folytassa, nehogy a hazai nyomdák szégyenére másutt kellessen kiadnia. Ezért megvette a bécsi nyomdától a magyar betűket és a papírt is.

A mint visszatért két nyomdára volt figyelemmel: az egyik a körös-utczai, a másik a seminariumi. Gottlieböt kereste fel először, hogy a költségek felől tudakozódjék. Nagy, szinte hallatlan árt kért, pedig a betűk és a papír össze sem volt hasonlítható a sajátjával. Ezeket sokkal alkalmasabbaknak találta és fel is ajánlotta Gottliebnek, ki ennek daczára minden ívért négy forintot kért, tehát többet mint Bécsben fizetett. Gottlieb ekkor figyelmeztette, hogy a típusokat nem szabad a házánál tartani. Miután a fennálló törvényeket és rendszabályokat megsérteni nem akarta, betűit Rhédei, kir. kamarás házánál helyezte el.

Olcóbb nyomdászt keresett és ekkor lépett érintkezésbe Szigethyvel, ki megvette Medgyesiné, az özvegy nyomdászné tulajdonát és virágzóvá akarta tenni az elhanyagolt nyomdát. Ha némelykor őt egyben-másban tanácscsal, munkával segítette is, ezt tudományszeretetből tette, mert fájt látnia, hogy a tudomány emberei éjt nappallá téve dolgoznak, mégis majdnem éhen halnak, a nyomtatók pedig, mint pl. Trattnerék meggazdagodnak.

A Szigethy-nyomda nem új nyomda, hanem folytatása a cenzura könnyebb kezelése miatt a megye által a Körös-utczába helyezett nyomdának. Gottlieb nyomdája különben sem végzi a dolgát pontosan és rendesen. Bizonyoság rá Budai tanár esete, a ki már két év óta sürgeti könyve kiadását. Gottliebnek Váczott, Mármaroszigeten és Várad-Olasziban van nyomdája; három nyomdát pedig egyformán jól gondozni, vezetni nem lehet. De oly népes helyen, mint a minő Várad, hol több tudományt művelő férfi van s a király által alapított akadémia létezik, nem is elégséges egy

nyomdász, ki csupa haszonlesésből mintegy monopoliumot csinál a nyomdászatból. A második nyomda szükséges és ennek helyreállítását kérni kell ő felségétől. A mi pedig a kizárólagos jogot illeti, ezt a szemináriumi nyomda megvételekor magának senki sem biztosíthatta, ez egyedül ő felsége joga és ezt megsérteni nem lehet.

Utóbb bizottság lett ez ügy megvizsgálására kiküldve, mely meghallgatta a szeminarium véleményét is. Jelentése szerint Gottlieb optimo iure vette a nyomdát és a szeminarium kötelezte magát őt új nyomda felállításával szemben megvédelmezni. Sándorffy már Bécsből írt, hogy részes akar lenni a nyomdánál, de ebbe Gottlieb beleegyezni nem akart. Amaz érv, hogy Gottliebnek három nyomdája van, elesik, mert ezek egymással összefüggésben nincsenek. Különben Szigethynek is van egy virágzó nyomdája, a gróf Károlyi-féle. A literatura kára nélkül két nyomda nem állhat fenn Váradon. Különben úgy is ott van a szomszédságban a debreczeni, a nagykárolyi, kassai és temesvári nyomda. Végre az írás vágyát inkább korlátozni kellene, mint elősegíteni; mert a jó litteratura érdekében van, hogy kevesbitsék a kiadási alkalmat.

Kihallgatták Lajcsák Ferenczet is, ki annak idején a szerződést Gottlieb Antallal megkötötte. Első sorban hangsulyozza, hogy a szeminariumnak már rég van nyomdája. Betűit részben a püspökök adományozták, részben pedig Gánóczy kanonok adta 1784-ben. Több szakértő nyomdász igazgatta, mint Wolff, Eiczenberger, Balent stb. 1799-ben betűi már igen megromlottak, de azért Gutmann Pál 50 rh. forintért mégis bérbe vette. Leginkább rubrikákat, táblázatokat, iskolai értesítőket és vásári hirdetésekét nyomott rajta. 1802-ben a bérletet felmondta. 1803-ban Gottlieb Antal bérelte, de egy év mulva belátta, hogy a hiányos berendezésű és romlott betűkkel felszerelt nyomdát nem használhatja és azért megvételére ajánkozott, hogy azt kibővíthesse. A vételár 1000 rh. forint, azonban a typographia jogáért és felszereléseért — a régi betűk sulya mintegy 20 mázsa volt — igen kevés. De viszont a szeminarium a nyomda romlott volta miatt a nyomtatást nem gyakorolhatta tovább és ezért a közjó érdekében, inkább eladta a nyomdát. Mikor már a szerződés megvolt kötve, tette Sándorffy, a megye physikusa, azt az ajánlatot, hogy a nyom-

dát megveszi és a Bécsből hozott betüivel felszereli. De ekkor már késő volt és különben Gottliebtől is jó eredményt várt. Sándorffy ekkor kijelentette, hogy Váradon egy második nyomdát fog állítani és mindjárt abban fáradozott, hogy Szigethy Mihálynak, a Debreczenből elmozdított faktornak, a diószegi kicsiny és csekély értékű nyomda megszerzésében és a nyomtatási jog kieszközlésében segítségére legyen. De a diószegi nyomda soha Váradon nem működött. Tény, hogy a Medgyesi nyomdász özvegye férje halála után a Körös-utczába hozta a betüket és a nyomda felszerelést, de soha nem nyomtatott vele. A nyomda eladásánál bátran tehetette a szeminarium azt az ígéretet, hogy más nyomda felállítását megakadályozza, mert erre nézve a szeminarium csakugyan birt privilegiummal és míg őfelsége ezt meg nem másítja, addig ezt tőle senki el nem vitathatja. Gottlieb magyarsága ellen sem tehető kifogás. Azt sem állította még senki, hogy Gottlieb drágán dolgozik. Sándorffy működését úgy tünteti fel, mintha a literatura elősegítéseért működne. Nézete szerint nem kell minden irkafirkát kinyomatni. Meg kell zabolázni az írás dühét, mert ez inkább rontja, mint segíti a literatúrát. Literaturánk nagyon hitvány. Nincs benne valamire való munka, a legtöbb csak arra való, hogy a kereskedők csomagoljanak bele. Ezért elegendő egy nyomda Váradon, a közelben úgy is van elég.

Végül Szigethy Mihályt hallgatták ki. Előadta, hogy a nyomdászatot Webernél Pozsonyban tanulta, majd több városban volt, míg 1787 augusztus 6-án Debreczenbe került és a városi tanács jóvoltából a városi nyomdánál volt ötödfél esztendeig, mint legény (socius), azután pedig provizor lett. E hivatalt 17 esztendeig viselte. Erre alkalmas is volt. Már provizorsága idején foglalkozott azzal, (1802) hogy a szeminariumi nyomdát megveszi. Érintkezésbe is lépett Zolnay Antal prefektussal, de 1803. április 24-én Gottlieb felkereste Debreczenben s kijelentette, hogy ő beszélt az új püspökkel Budán, ki inkább örökre bezáratja a nyomdát, semhogy Szigethynek engedje át. Gottliebnek azonban átengedik és ő meg is veszi a nyomdát; 2 vagy 3 esztendeig társának tekinti Szigethyt, utóbb pedig örökre átadja. De a nyomda megvétele után, meggyőződve arról, hogy Gottlieb szándékát megváltoztatta, inkább Nagy-Károlyba ment és átvette gróf Károlyiné nyomdáját. Gottlieb erről értesülve.

mindent elkövetett, hogy szándékát megakadályozza és azon fáradozott, hogy vele együtt működjön. De megfontolta a dolgot és inkább megvette Medgyesi Pál nyomdáját. Váradra jövén, azt ajánlotta Beóthy László alispán, hogy inkább Váradon legyen a nyomda, mint Diószezen, mert így mindenkor a könyvrevizor szeme előtt lehet. Ezzel ment fel Budára, hol ezt jóvá is hagyták.

A nyomda helyreállítására 2037 Rh. forintot költött, mert virágzásra akarta hozni azt, mit 1798-ban Medgyesi veje, Rába István folytatott és biztosra vette, hogy a mit II. József császár Medgyesi Pálnak 1787-ben engedélyezett, azt neki is megadják. De ezzel az engedéllyel ő nem akar »kupeczkedni«, mint Gottlieb Antal, ki több engedélyt eszközölt ki, csakhogy egész vidéket uraljon és utóbb a nyomdákat jó nyereséggel eladhassa. Ő ezzel szemben, egyedül a becsületes megélhetésre törekszik.

Kéri kérése figyelembevételét, mi annál is inkább szükséges, mert így megakadályozzák Gottlieb törekvéseit, ki úgyszólván monopolizálja a nyomdászatot és már majdnem kétszer oly drágán nyomatja az ívet, mint ez külföldön szokás. A munkát sem győzi, sok könyv nyomtatlanul hever, mit Szigethy feldolgozhatna. Ha azonban kérését nem teljesítik, elszegényedik, tönkre megy.

Az 1805. szeptember 21-én Várad-Olasziban tartott közgyűlés foglalkozott a Gottlieb és Szigethy közt felmerült surlódással. A kiküldött »deputatio« meggyőződött Tichy Jánosnak, Gottlieb faktorának és Szigethy Mihálynak meghallgatása után, hogy Szigethyre nem lehetett rábizonyítani, miszerint tiltott könyveket nyomatott és kétségtelen, hogy eddig is a litteratura előmozdítására törekedett. Azért megengedik, hogy nyomdáját Diószezről Váradra tegye át, itt van a cenzura is, így a felügyelet is könnyebb és rendesebb lehet; viszont ha ezt megtagadják, Szigethy, ki már mindenét a nyomdába fektette, végső szegénységre jutna. A küldöttség az engedély megadását azzal indokolja, hogy Gottliebnek ép oly kevéssé árt, ha Szigethynek Váradon lesz nyomdája, mintha Váradtól 3 órányira Diószezen volna. Viszont ha a nyomda Váradon felállítatik, Gottlieb nem lesz egyedül, nem nyomtathat oly drágán. Mindezt figyelembe véve pártolólág terjesztik Szigethy kérését a helytartótanács elé.¹

¹ Biharvármegye Levéltárában 1805. 40. Fasc VI. alatt az összes iratok.

A felterjesztésnek sikere volt, mert 1806 április 1-én a kir helytartótanács István nádor aláírásával arról értesíti Biharvármegyét, hogy a Diószegről Váradra hozott nyomda használatára jogot ad Szigethy Mihálynak,¹ ki mint szabad könyvnyomtató sietve kéri a megye alispánjától, hogy engedélyiratát a közgyűlés elé terjeszsze és megerősítse.²

Igy ért véget a Gottlieb és Szigethy közt felmerült engedélyjogi kérdés. A papnövelde, bár védelmére kelt Gottliebnek, nem gátolhatta meg az újabb nyomda felállítását.

Először van tehát Váradon két nyomda. Megkezdődik a versengés és a nyomdászati munkák külsején ez csakhamar észre vehető. Gottlieb bár addigi nyomtatványain is tetszetősek a betűk, több gondot fordít a technikai kivitelre és csak arra törekszik, hogy a felvett küzdelmet, Szigethy Mihálylyal szemben minél nagyobb sikerrel folytathassa. S bár Szigethy Mihály mellett Sándorffy József, a közkedvelt főorvos állott, ki Várad társadalmi életében jelentékeny szerepet játszott és Rhédei Lajos, a főispán is kegyelte, még sem tudta célját elérni.

Annak okát, hogy Szigethy törekvései daczára sem érvényesülhetett, abban is kell keresnünk, hogy Gottlieb mögött ott voltak a katolikus papok, a kik őt a vezetősök alatt álló iskolák, intézményeknél sűrűn foglalkoztatták és összeköttetések révén, ajánlataikkal lépten nyomon segítettek.

Elteltekintve ettől hozzájárult Szigethy mellőzéséhez még ama körülmény is, hogy nem a legjobb hírnév előzte meg letelepedését. A lefolyt engedély megadási vita alkalmával maga Szigethy említi, hogy minő uton került Debreczenbe, de elhallgatja, hogy minő okok következtében vált meg a városi debreczeni nyomdánál viselt provizori állástól.

Ép úgy, mint előbb Vadászi László és Domokos Imre feljelentései következtében Huszti Imre provizort, Szigethyt is azért mentik föl a debreczeni városi nyomdánál viselt állásától, mert kevesebb könyv-példánnyal számolt el, mint a mennyit nyomtatott,³

De Szigethy Mihálynak nem ez volt első összeütközése a törvényekkel. A debreczeni városi levéltárban meg van a Szigethy

¹ U. o. 1806. 2. Fasc. VI.

² U. o. 1806. 6. Fasc. XII.

³ Debreczeni városi Lvtár. 1792. febr. 3. tanácsülési jzköv. 122. sz.

Mihály részére kiállított erkölcsi bizonyítvány, mit a nagy-károlyi nyomda elnyerésekor kért és ebben arra is utalnak, hogy Bánki Zsigmond nejével, Koszta Máriával folytatott bensőbb viszony következtében, mert a folyton viszálykodó házastársnak mérget szerzett be, vizsgálat alatt állott és csak hosszas idő múltán lett felmentve.

Az 1803. évi feljelentést ellene a »betsületes compactor czéh« tette, mert észrevették, hogy a város által nyomtatott könyveket napának, Debreczeninének adta el, ki ezeket a vásárookra vitte és ott a kompaktoroktól többet kért, mint a mily ár meg volt engedve. E mellett hozatott Pozsonyból is oly kiadásokat, melyek csinosabbak voltak, mint a debreczeni nyomtatványok, és ez által a helyi nyomtatványok elterjedésének is ártott.

Pelsöczy András, Ónodi György, Gönyüi György, Barta István, Telegdi Gábor, Szer István, Tóth Mihály, Csépan György debreczeni compactorok és a vásárookra oda járók vallomásaiból kitűnt, hogy míg a Gradualét előbb 1 frt 42 krért adta, utóbb 2 frtért számította; a zsolttárolkat pedig hol 10, hol 12 krajczárért árusította. De legjobban felemelte az árát az ABC szának mert ezeket utóbb 2 frt helyett 3 frt 20 krért adta el. Ép így szabályellenesen járt el, mikor a pozsonyi zsolttárolkat már 5 éve árulta. Végre pedig a mappákat (a kemény papírt) ép úgy mint az írópapírt, a mit a vásárra hoztak, összevásárolgatta, hogy a kisebb eladásoknál napa által az árakat felemelhesse.

De ha Szigethy jelleme kifogás alá is esik, nem tagadhatjuk meg törekvéseinek helyességét. Betűi elég csinosak, lépést törekszik tartani Gottliebbal és neki is sikerül nyomdája részére több érdekes művet, néhány jeles író meg szerzeni. Így Szigethynél jelennek meg *Aranka* György »Elme játéka«, (1806.) *Babotsai* István »Vigkedvü Mihály« című drámája, *Csokonai* Vitéz Mihály »Dorottya«-jának második kiadása, (1808.) *Hatvani* István, a nagy hírű debreczeni professor, négy műve, *Inátsi* Gábornak Kántor Gerzson halálára írt költeménye, *Kónyi* János »Ártatlan mulatása« *Perecsényi* Nagy László több könyve, köztük »Aradmegye teljes ismertetése.« Ezekon kívül Szigethy Mihály maga is megpróbálkozik a versírással és két füzetkét ad ki: Teleki Sámuel nevenapjára és Rhédey Lajos főispán beiktatására (1808.).

Gottlieb, úgy látszik, mindig tartott attól, hogy Szigethy

Mihály megerősödik, vagy talán a nyomott árak mellett nem volt oly haszonra kilátás, a minőt e vállalattól remélt, mert 1808-ban Tichy Jánosnak, eddigi faktorának adta át a nyomdát.

Tichy már régebb idő óta volt alkalmazva Gottlieb váradi nyomdájánál. Értelmességének, ügyességének elég jelét adta a Gottlieb és Szigethy közt felmerült vitában, a melyben ő képviselte Gottliebet. Különben néhány szóval találóan jellemzi őt Gottlieb ama levelében, melyet 1804 október 5-én írt Szigethyhez, mikor a váradi nyomdához társul akarta megverni: »Ez a Tichy nevezetű Factorom igen Szelid, jó ember, dolgozó, ő úgy fog dolgozni, mint akármely legény; tud jól németül, oláhul, magyarul.« Az akkori viszonyokhoz képest tehát elég nyelvismerete volt és úgy látszik akkor lépett Gottlieb szolgálatába, mikor a máramarosi nyomdáját megelőzőleg oláh nyomtatványokat is készített. De nemcsak faktora, hanem szedője is volt a nyomdának, hiszen ismerve az akkori viszonyokat, jól tudjuk, hogy gyakran a főnök maga végezte a szedői teendőket is. S Gottlieb is szükségesnek tartja kiemelni, hogy úgy dolgozik, mint akármely legény.

Tichy, a fent elősorolt okokon kívül talán azért vehette át a nyomdát, mert ekkor megnősülve némi anyagi támogatásra tett szert. De ha nem is ismerjük a nyomdaátadás határozott okait, annyi bizonyos, hogy kedvelt egyénnek lett tulajdona, kinek esküvője alkalmából »menyegzői öröm illattal« telt verset is írt Pásztory Ferencz. (Megjelent 1808-ban Tichy János nyomdájában.)

Tichy 1808-tól 1839-ig birta e nyomdát; harminczegy éven át, tehát oly sokáig, mint még eddig egy váradi nyomdász sem. S mindig volt munkája, mert eltekintve a hivatalos nyomtatványoktól, apróbb munkáktól, volt olyan év, melyben 18 könyvet nyomtatott. Ha tekintetbe vesszük, hogy a váradi nyomda ekkor még csak a harmadrendű nyomdák sorába tartozott, ez az eredmény is kielégítő. Tichy nyomdáját több ízben újból felszerelte, betűit kicserélte és latin, magyar, német művek nyomására rendezte be, sőt itt jelent meg 1809-ben a Váradon nyomtatott első francia mű is, Hatvani István: »Essai des sentiments« czimű könyve. A korabeli írók közül leginkább foglalkoztatják *Bárdos* József (ABC), *Csokonai* Vitéz Mihály, *Dietrich* Miklós (5 könyvvvel), *Faliczky* Jánosné, az első magyar drámaírónők egyike, *Gedeon* László, *Hampl* József (több alkalmi költeménnyel), *Hatvani* Ist-

ván, Biharmegye tanácsosa, *Hazucha* Xav. Ferencz. *Komlossy* Antal, *Percsényi Nagy* László, *Mook* Moyses, *Pechata* János, *Sipos* Antal és József.

Sajnos, hogy sajtója legtöbb művének nincs irodalomtörténeti jelentősége. Leginkább alkalmi műveiket nyomatták ki a nagyváradi és környékbeli írók, miket valamely névnap, örömnép, esküvő, temetés alkalmából írtak rimes sorokban vagy ékes prózában. Ezek mellé sorakoznak az énekes könyvek, zsoltárok és néhány hitvitázó nyomtatványa. Ez időszakban jelennek meg első ízben füzet-alakban a hivatalos nyomtatványok és ekkor indul meg (1833-ban) az »Ó és új nagyváradi kalendárium« is, melyből Tichy János hét évfolyamot adott ki.

Nyomdájáról két feljegyzést ismerünk, melyből azonban nem következtethetünk arra, hogy a nyomda emelkedett volna. Mert 1817-ben, mikor Trattner a létező magyarországi könyvnyomtató műhelyekről írt több érdekes cikket, a nagyváradi nyomdában csak egy segéd és egy nyomó volt alkalmazva és ugyancsak ennyi munkaerőt említ a M. Könyvszemlében¹ ama cikk is, mely a jelen század harmadik tizedében létező könyvnyomdák viszonyaival foglalkozik. Sőt megemlíti, hogy leginkább csak váltó munkákat nyomtat és évente papírszüksége nem több 22 bálnál. Fogyasztása tehát kevés és a nyomda jelelentségre nem emelkedik.

A nyomdában 31 évi működés alatt több mint 200 könyv jelent meg, a melyeknek alig egy negyede latin, a többi — néhány darab kivételével — magyar nyelvű.

Tichy János kevéssel halála előtt (1838. decz. 21.) társul vette maga mellé Alajos fiát, ki utóbb nyomdaengedélyért folyamodott és 3489/1839. szám alatt szabadalomlevelet nyert.

A kort jellemzi a kihirdetés alkalmával a szabadalomlevélre rávezetett megyei záradék, a melyet jónak látunk ide igatni:

926/1840.

Felolvastatván, — melybe ámbátor ugyan a' minden Törvény nélkül behozott szabadságát bilincsekbe tartó 's a' kor kívánataihoz képest ki fejlődést akadályozó Censura, melyet a' megyei Rendes törvényének soha el nem ismervén mint sérelmet több rendbeli követi utasításaikba megszüntetetni kívántak megemlítve van; mind azon

¹ 1899. évf. 361. l.

által azon édes reménytől vezéreltetve, hogy a Nemzetnek a' Censura eránti sérelme a sajtó szabadság eránt hozandó törvényel orvosolva lesz; — jelenleg ezen ovás mellett e királyi szabadíték levelet ki hirdettetik. Költ az ezer nyolcz száz negyvenedik esztendő Bójtmás hava 5-én s több napokon folytatva tartatott Tekentetes Nemes Bihar Vármege közgyüléséből.

Aljegyző: Stankovits György.¹

Tichy Alajos csakhamar a nyomda átvétele után újabb befektetéseket eszközölt, majd a nyomdászat terén időközben feltalált eszközöket is beszerezte és minden tekintetben gondoskodott arról, hogy a közönség igényeit tetszetős betűk alkalmazásával, bizonyos külső csín elérésével kielégítse. Tichy alkalmazta először Váradon a gyorsajót és így a felmerülő apró nyomtatványokat nemcsak jól, hanem gyorsan is elkészíthette. Különösen a város és megye foglalkoztatta ily munkákkal, de e mellett a posta és más állami intézmények is felkeresték, mert akkor még minden hivatal ott dolgoztatott, a hol a legközelebbi nyomdát érte. Gyakran heteken át éjjel-nappal forgott a két gyorsajót és így rövid idő alatt sikerült is Tichy Alajosnak némi vagyonra szert tenni. E mellett segédei is igen kedvelték, mert mint több fenmaradt kedélyes adoma bizonyítja, alkalmazottait gyakran anyagilag is támogatta és ha a nyomdának sikerült nagyobb bevételre szert tenni, ebből a heti elszámolás alkalmával segédeinek is juttatott.

1839-től 1862-ig, tehát 23 év alatt, míg a nyomdát vezette, körülbelül 160 mű jelent meg Tichy Alajosnál, A legtöbb könyv ismét csak helyiérdekű, alkalmi mű, bár van olyan nyomdaterméke is melynek czímlapján *Lauka* Gusztáv, *Szaniszló* Ferencz, a későbbi püspök, *Szacsvai* Imre, az ismert 1848-ik évi népszónok, *Haan* Lajos történetíró, *Grosz* Frigyes, a kiváló szemorvos neveit olvashatjuk. Sőt egy ízben Tichy Alajos is megpróbálkozik a versírással, kinyomatva 1843-ban Bemer püspök beiktatására írt versét.

Működése idejére esik a sajtószabadság behozatala, de ennek hatása alatt vajmi kevés oly nyomdatermék jelent meg, melyben az 1848/9-iki eszméket propagálták volna. Ezek között még leginkább figyelemreméltó *Bárdocz* János »Polgári szózat a néphez« című füzete és *Öröm* Miklós »Igy áll a világ« című költeménye.

¹ Először közölte Firtinger. Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából című művében.

Sok alkalmi vers jelent meg amaz alkalomból, hogy 1857-ben I. Ferencz József először volt Nagyváradon.

Mikor Tichy Alajos 1862. július 18-án, 53 éves korában meghalt, fia Ákos vette át a nyomdát.

Tichy Ákos világlátott ember volt. Három évi tanulás után felszabadult és nyakába vette a világot, gyakran gyalog járva városról-városra. Előbb Bécsben, utóbb hosszabb ideig Lipcsében, majd rövid időközökben Hamburgban, Berlinben, Bremában dolgozgatott. Bejárta Angliát, huzamosabb ideig időzött Londonban, míg utóbb Franciaországba került. Haza jövén átvette atyja üzletét. Nagyváradnak tisztelt polgára volt; részt vett a társadalmi életben, érdeklődött a közügyek iránt, sokat buzgólkodott a tűzoltói intézmény fölvirágoztatása körül. Tizenkét éven át vezette kellő szakértelemmel a nyomda ügyeit. De utóbb a jóbarátok és közügyek miatt elhanyagolta teendőit is. 1868 óta erős konkurencziával kellett küzdenie, a sokkal modernebb felszerelésű Hügel-nyomda háttérbe szorította az övét; megdöbbenve látta lassú pusztulását annak az ősi kenyéradó könyvnyomtató intézetnek, a mely apáról fiúra szállott és egyik tényezője volt Nagyvárad városa kulturális haladásának. Nyomdája hova tovább mind inkább értéktelenebbé vált, betűi elkoptak, elavultak, a német (fractur) betűk, miből több volt mint a latinból, holt tőkévé lettek és ezeket, potom áron kellett mint hasznavehetetlen betűket értékesíteni.

Ily körülmények közt, 1874-ben kénytelen volt a nyomdát Hollóssy Lajosnak átadni.

A Tichy-nyomda ez időbeli működéséből leginkább figyelemreméltó, hogy 1862-ben itt nyomatták az első nagyváradit lapot a »*Bihart*,« melynek Györffy Gyula volt a szerkesztője. Volt ugyan ezt megelőzőleg is Biharmegyében lap, már 1842-ben indult meg a »*Debreczen—Nagyváradit Értesítő*,« Balla Károly szerkesztésében, de a szerkesztő nem bírta lapját megkedveltetni a közönséggel s az rövidesen megszűnt.

Ugyancsak e nyomdában lett nyomtatva eleinte a második »*Bihar*,« mely 1867. június 15-én indult meg Sólyom Fekete Ferencz szerkesztésében. Utánna Juhász Gyula, majd rövid ideig a későbbi laptulajdonos Hollossy Lajos, utóbb Tausek Ferencz, a fuzio után pedig, mikor a szabadelvű párt közlönye lett, Riskó János, végül pedig Gyalóky Lajos volt a lap szerkesztője. Előbb

hetenkint kétszer, utóbb 4-szer, majd 1878-tól kezdve hetenként hatszor jelent meg.

1868-ban Hügel Ottó nyitott Váradon nyomdát. Hügel már 1861-ben Váradon telepedett le, megvette Moll Gusztáv 1858-ban alapított kőrajznyomdáját; majd 1862. tavaszán könyv-, mű- és zeneműkereskedés és kölcsön könyvtár állításához kért jogot, de erre nem kapott engedélyt, mert a királyi helytartó, tekintettel a létező könyvkereskedésekre, ezt feleslegesnek találta. Hügel azonban nem nyugodott és 1862. június havában megvette 1200 forintért Demjén József könyv- és papirkereskedését, 1863-ban könyvkötői ipartüzletre kapott engedélyt, s végre 1868-ban könyvnyomdát alapított.¹

Alig vette át a nyomdát, 1868. május 2-án megindította dr. Sipos Árpád szerkesztése mellett dr. Báttaszéki Lajos főmunkatárs támogatásával a »*Nagyváradai Lapok*«-at, mely hetenkint kétszer, szerdán és szombaton jelent meg kis ivrét alakban. Ez a lap volt a nagyváradai Kereskedelmi Csarnok hivatalos közlönye is, de azért már 1870 június 30-án megszűnt, hogy helyet adjon a mai nap is fennálló »*Nagyvárad*« című független irányú napilapnak.

A Hügel-nyomda idejében még két tekintélyes nyomdája volt Nagyváradnak.

Az egyik, mint már említettük, a Tichy-nyomda folytatása, mely előbb *Tichy és Hollóssy* társas cég, majd utóbb *Hollóssy* Lajos végre pedig *Hollóssy* Jenő neve alatt állott fenn. *Hollóssy* Lajos nem volt szakember. 1846-ban mint könyvkötő telepedett meg Nagyváradon, hol utóbb könyvkereskedést is nyitott. Majd mikor Tichyért jótállott és tetemes veszteségek érték, átvette ennek nyomdáját. De tönkre jutva, átadta Jenő fiának, a ki azonban szintén nem tudott boldogulni és 1882-ben átadta ifj. Berger Sámuelnek.

Ifj. Berger Sámuel az elhanyagolt nyomdát újból felszerelte, modern gépekkel látta el és ma 14 munkással dolgozik igen csinos, izléses munkákat készítve. Kiadásában jelent meg *Endrödi* Sándor és dr. *Váradai* Zsigmond Lapja: a »*Magyar Szó*« (1890. decz. 1. — 1891. febr. 28.) *Gesztesi* Ödön és *Niedermann* Antal

¹ Láng József, A »Nagyvárad« huszonhat éve. Nagyvárad, 1896.

»*Gyorsírászati Lapok*« című folyóirata, *Nogáll János*, »*Katholikus Hitterjesztési Lapok*« című füzetes vállalata, *Winkler Lajos* »*Népnevelési Közlöny*«-e és 1898. óta a részjegyekre alapított »*Nagyváradai Napló*.«

1874-ben Laszky Ármin nyitott nyomdát. Szakképzett nyomdász, ki Emich Gusztáv, majd pedig az Athenaeum nyomdájában működött. 1870. februárjában jött Váradra, hol mint Hügel Ottó nyomdai művezetője 1874 augusztus 10-éig volt alkalmazva. Ekkor kilépett és önálló könyvnyomdát alapított, mit 1878-ban papirkereskedéssel kötött össze, 1895-ben pedig külön helyiségben könyvkereskedést nyitott.

Nyomdájának felszerelése: 2 gyorsajtó, 1 kézi sajtó, 1 amerikai sajtó, 1 vágógép, 1 drótfűző, 1 karton vágógép, 1 stereotipia és segéd gépek, 1 simitógép. Alapításakor 8 segéd volt alkalmazva, ma személyzete 32 személyből áll. Alapításakor 10 bál, ma 200 bál papir kerül feldolgozás alá.

A nyomda megalapításakor indult meg a ma is fennálló »*Szabadság*« című lap, mely az első évben hetenkint 4-szer, 1875-ben hetenként 5-ször, 1876-tól kezdve naponta jelent meg. 1900-ban kísérletet tett, mint estilap, de utóbb ismét mint reggeli lap jelent meg.

E nyomdában lett nyomtatva a »*Régészeti és Történelmi Közlöny*« (szerk. ifj. Gyalokay Lajos), »*Szünóra*« (szerk. Laszky Tamás), »*Nagyváradai Közvetítő és Híradó*« (szerk. Gyenes Antal), »*Csarnok*« és »*Salon*« (mindkettő a »*Szabadság*« melléklapjai).

Hügel Ottó 1890-ben elhalván, nyomdája 6500 frtért Láng József tulajdonába ment át. A nyomda leltári értéke 1890-ben az átvételkor 9000 frt, a mai értéke, felszerelve a legmodernebb gépekkel, betűkkel, az 1898-ban alapított könyv- és papirkereskedéssel együtt 43,000 frt. A nyomda 1890-ben 14 személyt foglalkoztatott 109 frt heti bérrel; ma 34 személy van alkalmazva 250 frt heti fizetéssel. 1890-ben a papírfogyasztás értéke 3380 frt, ma 11450 frt.

Figyelemre méltó működést fejt ki *Sonnenfeld Adolf* nyomdája, melyet még atyja alapított 1856-ban és eleinte kizárólag kő- és dombornyomással foglalkozott. Ennek halála után (1886.) fia a legmodernebb gépekkel szerelte fel a nyomdát, összekötve

azt papirkereskedéssel is. Jelenleg kizárólag akcзиденéz (finomabb) munkát készít és 9 munkást foglalkoztat. A nyomda felszerelése: 1 Bachrach levélfejnyomó gép, 1 Frankenthali gép, 1 lipcsei próbát gép és 1 Libethini gyorsajtó. Néhány évvel ezelőtt különösen Erdélybe szállított nagymennyiségű nyomtatványt és több állami hivatalnak volt szállítója.

1889-ben alapították a *Szigligeti-nyomdát*, mely azonban sohasem virágzott; tulajdonosai kénytelenek voltak a részvénytársasági alapon teremtett nyomda felszámolását kimondani. A leltár kedvezőtlen eredménye következtében jónak látta Déri János megváltani és a saját neve alatt tovább folytatni. Utóbb e nyomda Déri és Boros cég alatt állott fenn; 1898-ban Boros Jenő megvette és a nyomdát egyedül folytatta, felszerelve 1 amerikai gyorsajtóval és 1 ikerkörforgó géppel. Jelenleg 7 szedőt, 1 gépmestert, 6 tanulót és 5 leányt foglalkoztat. 1899-ben nagyobb papirkereskedést is nyitott, 1900 június 15-én Halász Lajos szerkesztésében megindította a *„Nagyváradí Friss Ujságot“*, míg 1900 november 1-én Richtzeit Arthur szerkesztése mellett e nyomdában készül a *„Koloszvári Friss Ujság“* is.

A nagyobb nyomdák közt alapításra legfiatalabb a *Szt. László nyomda*, mely 1894 november 4-én indult meg. Alapítói a nagyváradí káptalan és az egyházmegyei papság. A szükséges tőkét részvénytársasági alapon adták össze. Az alapítás célja egy napilap megindítása. A nyomda munkásainak száma megindulás óta változatlanul tizenhat.

E nyomdában jelennek meg a *Tiszántul napilap*, »*Vulturul*«, »*Népnevelési Közlöny*« kéthetenként, »*Kath. Híttérjesztés Lapjai*« havi és »*Képes Missio Könyvtár*« évnegyedes folyóiratok.

E nyomdákon kívül még a következők működnek Váradon: Fiedler M. (könyomda), Freund Lajos és társa (leginkább héber betűs nyomtatványokat állít ki) Helyfi László, Hönig Józsefné, Neumann Vilmos (itt jelenik meg 1900 október óta a *Nagyváradí Színházi Lapok*« Kaczér Vilmos szerkesztésében) Pauker Dániel (e nyomdában jelent meg dr. Bättaszéki Lajos vegyestartalmu napilapja a »*Biharmegyei Közlöny*« 1871-ben) és Rákos Vilmos utóda (Adler Béla). E nyomdáknak azonban nincsen nagy jelentőségük. Leginkább apró, üzleti nyomtatványok készítésére

szorítkoznak és leggyakrabban csak a közönség napi szükségleteinek fedezésére törekednek.

Visszapillantva a letűnt század nyomdászatára, el kell ismerünk ennek fokról-fokra való haladását. Már a Tichy-család működése idején kiválnak a váradi nyomdatermékek csinos betűikkel, ízléses díszekkel. 1868-ban megindul e téren is az egészséges verseny és Hügel Otto helyesebb irányba tereli a nyomdászatot. S itt kezdődik a nagyváradi nyomdászat igazi fejlődése. A mit a technika vívmánya, gépek, betűk, nyomás terén, a főváros felmutathat, azt mind meghonosítják a mindinkább szaporodó nagyváradi nyomdák. Számban is gyarapodva, irodalmi életet teremtenek. A nagyváradi kiváló írók, leginkább hírlapírók és tanárok, most már Váradon nyomatják műveiket és törekvéseik elérésére, az irodalom fejlesztésére megalakítják a nagyváradi »Szigligeti Társaság«-ot (1891.), a vidék e nagytekintélyű irodalmi társaságát. A mindinkább szaporodó írók nyomán mindjobban fellendül a hírlapirodalom. Ez maga után vonja a nyomdák üzemének kiterjesztését. Ugy hogy ma Nagyvárád e tekintetben vidéki városaink között első helyen áll.

GRÓF NÁDASDI FERENCZ MŰVEI ÉS KÖNYVTÁRA.

SITTE ALFRÉDTŐL.

Gróf Nádasdi Ferencz egyike volt kora legkiválóbb embereinek Magyarországon.

Képzetségre csak kevés hozzá hasonlót ismerünk: méltóságra, mint országbíró, a haza második tisztviselője volt; gazdagságával pedig felülmulta az ország összes főurait.¹

Mint tudományosan képzett férfiú kedvelte a tudományokat, s azon szomorú emléken kívül, melyet halálával szerzett, dicső emléket is hagyott ránk munkáiban, melyeket kiadott.²

Kellő érzékkel bírván a tudományok iránt, azokban olyan élvezetet talált, a mely kortársai előtt ismeretlen maradt s kik éppen ez által az élet legtisztább örömétől fosztották meg magukat. Előszava, melylyel Mausoleum der ungarischen Könige című munkáját (Nürnberg, 1664) a birodalmi rendeknek ajánlotta, telve van erővel és lelkesedéssel hazája dicsőítéséért, a törvénygyűjteményekhez szerkesztett tárgymutatója pedig (Pottendorf, 1658) kora szüksegleteinek magasabb felfogását igazolja.³

Basiliographia hungarica seu Mausoleum regni apostolici regum et primorum militantis Ungariae ducum című munkájának első kiadása egyidőben jelent meg annak német fordításával, mely, a mint már említettük, Nürnbergben nyomtatott 1664-ben. E munka ivrét alakban adatott ki és Magyarország hőseinek és királyainak képeivel (58 db) van disztive.

¹ Mohl A., Loreto 33. l. — L. Pauler Gy., Wesselényi F. nádor és társainak összeesküvése I. k. 29 s 30. II., továbbá 121. l. — Acsády I., Magyarország Budavár visszafoglalásának korában 144. l.

² Wurzbach, Biographisches Lexicon XX. k. 15. l.

³ Hormayr, Historisches Taschenbuch 1825. évf., 263. l.

Ugyane munka még Esztergomban, Budán s Magyarország más városaiban is kiadatott, Horányi Elek pedig iskolai czélokra magyarra fordította és Pesten 1771-ben kinyomatta.

Kaprinai István kétségbe vonta, hogy e munka szerzője gróf Nádasdi Ferencz lett volna, és majd bizonyos Lantzmárnak, majd ismét egy Nádasd János nevezetű jezsuitának tulajdonítja.

E nézet ellen, melyhez azonban eddig még senki sem csatlakozott, egész határozottan kikel Horányi Elek, a ki egyszermind azt is megjegyzi, hogy állítása bizonyítására számos érvet hozhatna fel, jobbnak tartja azonban, ha e kellemetlen tárgyat (causa odiosa) hallgatással mellőzi.¹

Nádasdi Ferencz írta a következő munkát is; *Cynosura juristarum, loca decretalium et articulos novissimarum constitutionum incltyi Regni Hungariae usque ad annum Christi MDCLIX. inclusive sub titulis ordine alphabetico collectis breviter repraesentans* (Pottendorfi, 1668, IV°.)

Kiadta ezeken kívül Révai Péternek *Centuriae septem de Monarchia et sacra Corona regni Hungariae* című munkáját átdolgozva és a magyarországi nádorok jegyzékével bővítve (Frankfurt, 1659, folio).²

Ugyancsak Nádasdi adatta ki Lorettóban (Magyarországon Sopron vármegyében) az esztergomi egyházmegye használatára a következő két munkát: *Decreta Synodalia Dioecesis Strigoniensis* és *Decreta Synodi Provincialis Tyrnaviensis sub Francisco Forgács archiepiscopo celebratae*.³

¹ Wurzbach, XX. k. 15. l.

² Joecher, III. k. 802. l. és Wurzbach, XX. k. 15. l.

³ A Nádasdi-féle birtokok elkobzása után Pottendorfba kinevezett jószágkormányzó Seywiz 1672 október 24-ikén jelenti az udvari kamarának, hogy azon ritualék közül, melyeket Nádasdi elfogatása előtt az esztergomi egyházmegye számára a lorettói könyvnyomdában nagy költséggel készíttetett (»vonden Ritualien, welche der Nadasti vor seiner incaptivirung umb groisster Schuldt willen in der Truckerey zue Loretto für das Granische Bistumb habe truckhen und verfertigen lassen«), a korábbiakból 930, a későbbiekből 750 negyedrétalakú példányt talált. — Szelephény György esztergomi érsek 1674 november 20-ikán azon kérést terjeszti a kamara elé, hogy a Nádasdi-féle hagyatékban levő és az egyházmegyei breviarium és missaléra vonatkozó nyomtatott művecskéből néhány példányt haladéék nélkül szolgáltatassanak ki számára, mert »propter expulsos acchatolicos« a papok, a katolikus templomok és plébániák jelentékeny módon megszorodtak egyházmegyéjében és a

A halálos ítélet végrehajtása után Nádasdi özszes javai elkoboztattak.

Ezt megelőzőleg 1665 óta Nádasdi állandóan alsó-ausztriai birtokán, Pottendorfon tartózkodott. A pottendorfi uradalmat és kastélyt 1665 január 7-ikén vásárolta meg báró Berchtold Mátyás Ernőtől.¹

A birtokok elkobzása után a pottendorfi uradalom kormányzásával két császári hivatalnok bízott meg.

A pottendorfi könyvtárt gondozás és őrzés céljából (>zur inspection und Obsicht anvertraut<) a pottendorfi plébánosnak adták át, kinek egyszersmind kötelességévé tették, hogy azt rendezze, katalogust készítsen róla s a portól és egyéb károktól megóvja.²

A lorettói szerviták priorja és konventje 1672-ben folyamodtak a császárhoz, hogy a könyvtárt, melyet Nádasdi halála esetére úgy is nekik ígért, ha nem is egészen, legalább tetszéséhez mérten (wofern nicht allen, jedoch was Ewer Kays. Mt. allergnädigst wollgefählig und beliebig), ajándékozza szegény egyházuknak és kolostoruknak.³

E folyamodásra az udvari kamara Seywiz jószágkormányzótól a könyvtárnak esetleg meglevő katalogusát kéri. Seywiz 1672 szeptember 1-én azt válaszolja a pottendorfi kastélyból írott jelentésében,⁴ hogy volt ugyan a könyvtárnak rendes katalogusa, papság számára ennek következtében az említett művecskére nagy szüksége van. (>Das in der Neydästischen Verlassenschaft befindliche getruckte opusculum, so das Breviarium oder Missale Diocoesis concernirent von etlichen Exemplaren unverzüglich! ausszufolgen, zumahlen aber propter Expulsos Acchatolicos sich die Geistlichkeit, undt Chatolische Kirchen undt Phaaren in meiner Diocoes merklich vermehret, undt sich zu Versehung der Geistlichen berührten opusculi sehr von nöthen habe.<) Cs. és kir. pénzügyminiszterium levéltára. Herrschafts-Akten. Lit. P., fasc. 9/13 a.

¹ Nádasdinak összesen 22 jószága volt. Ezek között a pottendorfi csak közepes bevételi forrást képezett, a mint ezt a cs. kir. házi udvari és áll. levéltárban őrzött jegyzék mutatja. A pottendorfi uradalom megvásárlásáról szóló eredeti hártyaoklevél a cs. és kir. pénzügyminiszterium levéltárában van meg. Lit. M., num. 746.

² A cs. és kir. pénzügyminiszterium levéltárában. Reichsakten 15,431. fasc. 1. num. 39. Heister tábornok és gróf Potting jelentése az udv. kamarához 1672 márcz. 17-ikén.

³ Cs. és k. pénzügym. lev. Lit. P., fasc. 9/13. a.

⁴ U. o. 1672. évi Hoffinanzakten.

ezt azonban Greimb tanácsos egyéb iratokkal együtt Bécsbe vitte. — Ekkor az udvari kamara az alsó-ausztriai számvivőséghez fordul felvilágosításért, honnan 1672 szeptember 19-dikén értesítik, hogy a Nádasdi-féle könyvtár nagy mennyiségű különféle szakba vágó könyvekből áll, melyek legnagyobb része új bekötési táblával van ellátva melyek értéke mintegy 9—10.000 forintot tesz ki; tudomásuk szerint azonban jelenleg senki sincs, a ki ezek megvételére vállalkoznék. Ennélfogva a pottendorfi jószágkormányzóval együtt azon véleményen vannak, hogy a könyvtár azon könyvek kivételével, melyek a császári könyvtárba fognak kerülni s melyek mellékeltek jegyzéken (lásd a tovább közölt katalogust) vannak feltüntetve) inkább a kérvényezőknek, mint a luckahaussi ágostonrendű atyáknak, kik ez iránt hasonlóképen lépéseket tettek, bocsáttassék rendelkezésükre; tartassék fenn azonban e mellett úgy a császár, mint az örökösök tulajdonjoga (»und dass Dominium ihrer Kays. May. und dero Erben in perpetuum zu reserviren«). Adassék továbbá a szervita rendű atyák tudomására, hogy úgy ők, valamint utódaik is, kötelesek a könyvtárt teljesen, vagy a szükséghez képest annak egy részét, bármikor felmerülhető kérésre minden késlekedés nélkül kiszolgáltatni. (»dass Sie und ihre Successores obligirt und verbunden sein solten, solche Bibliothec völlig oder auf Bedürffen etwas darvon, auf iedesmahliges begehren, hinwider ohne Abgang aussfolgen zu lassen.«) — A lorettói szerviták 1672 október 17-ikén előbb említett kérvényükre azt nyerték válaszul, hogy ámbár bizonyos akadályok következtében és a fölmerülő nehézségek miatt a potendorfi Nádasdi könyvtárnak kolostoruk számára eszközlendő kiadása, átvitele és átvétele egyelőre nem látszott célszerűnek (»umb gewisser hinderlichen Ursachen undt vorkhommener Bedencken willen, die transferier- undt gebettene verabfolg undt überlassung Ihrem Closter der gewesten Nadastischen Bibliothek zu Pottendorf nit für thunlich erachtet«), mégis a könyvtár egy részét írásbeli elismervény ellenében és annak kikötésével, hogy azt bármely pillanatban felmerülő követelésre hiány nélkül fogják visszaszolgáltatni, gondjaikra bízták. Seywiz már november 9-ikén arról értesíti a kamarát, hogy a könyvtárnak a szerviták részére eszközlendő átszolgáltatását illetőleg megkapta a rendeletet és most csupán a kiállítandó elismervényre vár.¹

¹ Cs. és k. pénzügym. levtár. Lit. P., fasc. 9/13. a.

A több példányban meglevő »Cynosura juristarum« és »Esparsa opera« című munkákból Ludwig János Konrád¹ és Lackner György bécsi könyvkereskedők vásároltak néhány darabot.² Husz példányt a kamarának küldöttek belőlük.

¹ Cs. és k. pénzügyminiszterium levtára. 1673. évi Hoffinanz-Akten. — Az udv. kamara 1673. január 7-iki leirata Seywitz csász. jószágkormányzóhoz másolatban.

² Cs. és k. pénzügyminiszterium levtára. Nieder Öst. Herrschafts Akten Lit. P., fasc. 9/13. a. — Lackner György könyvkereskedő 1673. április 25-ikén a következőket írta Bécsből a pottendorfi jószágkormányzónak: Nem mellőzhetem, hogy tisztelt Uramat e néhány sorral megterheljem. Már régóta vártam az alkalomra, hogy tisztelt Urammal személyesen érintkezzem, eddig azonban még nem volt szerencsém. Írásban kell tehát előadnom kívánságomat. Azon kéréssel fordulok tisztelt Uramhoz, hogy, minthogy értesülesem szerint Uraságod rendelkezése alatt állanak az összes Nádasdi-féle könyvek, sziveskedjék a legközelebbi alkalmatossággal 6 példányt az Articuli regni hungariae cum Cynosura Juristarum-ból átküldeni. A mennyiért értékesíteni fogom, azt pontosan nyilvántartom. Tiszteletem nyilvánítása mellett maradtam a nagyon tisztelt úrnak szolgáltrakész híve Lackner György könyvkereskedő. U. i. Ha Uraságod olcsó árt szab, akkor egyet-mást még rendelni fogok. — Seywitz május 7-ikén terjesztette e levelet az udvari kamara elé s ezzel kapcsolatosan jelentette, hogy a kérdéses munkából még 342 példány áll rendelkezésére, melyek idővel tönkre mennek és értéküket veszítik, most azonban még értékesíthetők. Kérdést intéz tehát a kamarához, eladhatja-e azokat Lacknernek? hány példányt adhat el belőlük? s minő árt szabjon az egyes példányokért?

Ezután kap csak először felhatalmazást a császári jószágkormányzó, hogy az eladás megkísértése céljából néhány darabot Bécsbe küldhessen. 1674 október 12-ikén újabb megbízatást kap, és pedig: hogy az ott nyomtatott s Nádasdi által kiadott cynosura című munkának (der aldort in truck verfasten und von ihme Nadast ausgehen lasene Büecher, welche cynosura genannt werden) egy példányát küldje be.

Ugyanazon napon Lackner is kapott egy csomót belőlük bizományba, melyekről a következő elismervényt állítja ki: Alólírott ezennel elismerem, hogy nemes Seywitz Kristóf Lukács úrtól, a pottendorfi uradalom császári administratorától, a következő munkákat: 12 db. Articulos Regni Hungarie cum Cynosura in octavo, továbbá 3 db. Esparsa opera completa in suo decimo, vettem át bizományba olyan feltétel alatt, hogy a hány példányt a nevezett könyvekből el fogok adni, azok mindegyikéért a következő árt: az Articuli cum Cynosura cz. munkáért 1 rf. 30 kr. és az Esparsa opera completa cz. könyvért 3 rf. tartozzam hiány nélkül kifizetni (unfehlbahr und ohne albruch entricht und bezalt werden) a nemes administrator úrnak. A többieket pedig, melyeket előreláthatólag már nem adhatok el, az administrator úrnak tisztán és sértetlenül fogom visszaszolgáltatni. Bécs, 1674. október 12-ikén Lackner György könyvkereskedő. (P. H.)

A könyvtár legnagyobb része azonban az összes nyomtató papirokkal együtt a magyar kir. kamara rendelkezésére bocsátatott.¹

A magyar pedig kamara valószínűleg nem tartott ezekre igényt, mert a könyvtár 1677. évi végleges felosztása alkalmából a »libri Iuridici Historici et Politici profani« az udvari kamara rendelete értelmében »per imperatorem« 1677. december 1-én báró Hochengrün János Pál. titkos tanácsos és udvari kancellárnak, a többi még készletben levő és oda tartozó könyvek pedig a lorettói szervita atyáknak adományoztattak. E rendeletet a pottendorfi császári jószág igazgató 1677. december 9-ikén kapja meg, s ugyanabban meghatalmazást nyer arra is, hogy a könyveket tényleg azonnal szolgáltassa ki.

A lorettói szervitakolostor eltörlésével (1787. január 24.) megszűnt kötelezettsége is, hogy a Nádasdi-könyvtárból származó

Seywitz 1674. november 6-ikán beküldi a kért példányt »de Articulis regni Hungariae cum Cynosuris« az udvari kamarának és ennek kapcsán értesíti, hogy ugyanebből még 300, a Cynosurus-ból pedig 700 példány áll rendelkezésükre. Ezekon kívül számos különböző olasz, latin és magyar nyomtatvány (getruckhten Undschidlichen, Wellisch, Lateinisch und Hungarische büechern) és a leltár szerint 43 csomag nyomtató papír (Missal Truckhpapier) van felhalmozva, melyeket el kellene szállítani, mielőtt tönkre menének. Lackhner György bécsi könyvkereskedő átvett ugyan a mellékelt másolat szerint 12 példányt az Articuli cum Cynosuris című munkából, darabjáért 1 rf. 30 krajczárt számítva, továbbá 3 példányt az Esporsa opera-ból darabonként 3 rforinton. melyek árát azok eladása után tartozik megfizetni, félő azonban, hogy ez nagyon soká fog tartani, és mindketten kárt fogunk szenvedni.

¹ Cs. és k. pénzügyminiszterium levéltára. Nieder Öst. Herrsch. Akten. Lit. P. fasc. 9/13. a. Az udvari kamara a jószágkormányzónak november 16-ikán a következőket válaszolja november 6-ikán kelt jelentésére Részünkről semmi nehézséget sem teszünk az ellen, hogy nem csupán az említett példányok és nyomtató papirosok, hanem és a többi összes a volt Rauchischer Hoffban felhalmozott kötetlen könyvek, amennyiben azok fel nem szállíthatók, a magyar kamarának kivánságához mértén átengedtesse és kiadassanak, kivéve a breviariumokat pro Ecclesia metropolitana Strigoniensi, melyeket az esztergomi érseknek engedtünk át.

Ő császári fensége, legkegyelmesebb urunk rendelete, hogy ezt kellő tudomásul vegye és következőleg az Articulus- és Cynosuris-ból 20 példányt juttasson a mi kezeinkhez, a többi összes könyveket pedig a 43 csomag nyomtató papirossal együtt a magyar királyi kamarának elismervény ellenében szolgáltassa ki. Jelen rendeletünk és a nyert elismervény eljárását indokolni fogják.

² Mohl A., Loreto 151 és 152 ll.

könyvei visszaadassanak. A kolostor különböző oklevelei és kéziratái részint az országos levéltárba, részint az egyetemi könyvtárba kerültek, a hol jelenleg is megvannak.² A könyvtár a szélrózsa minden irányában elszóratott. Így került p. o. egy igen becses darabja az alsó diósi plébánia-könyvtárba is.¹

A következő jegyzék a Nádasdi-könyvtárból a császári könyvtárba jutott könyveket tünteti fel.

Libri

ex catalogo Bibliotheca Nadastinae excerpti,
et in augustissimam Bibliothecam Caesaream
necessario transferendi, utpote ubi illi de-
sunt ac desiderantur, partim quidem om-
nino et Simpliciter, partim autem ob
defectum unius vel plurium Tomo-
rum, partim deniq̄ respectu di-
versitatis et praestantiae
editionum.²

Ex classe Scripturistarum :

- Breviarium antiquum manuscriptum in 8-vo.
Ariaemontani Dilucidationes quatuor Evangeliorum in 4.to.
Bonfrerý Pentateuchus Moysis commentario illustratus in fol.
Capelli Critica sacra in fol.
Concordantia Bibliorum Theologorum Coloniensium in 4.to.
Dictionarium Pauperum in 8-vo.
Escobari opera Septem voluminibus in fol.
S. Isidori Epistolae de Interpretatione Divinae Scripturae in fol.
Index utriusq̄ Testamenti in 8-vo.
Occumeny et Aretae Commentarý in Apocalyps in duobus
Tomis in fol.
Peritoramires Opera duobus Tomis in fol.
Promptuarium Sacrum biblicum in fol.
Salmeronis Commentarý in Evangelicam Historiam et Acta
Apostolorum duodecim Tomis in fol.
Theophylacti Commentarý in quatuor Evangelia graece et
latine in fol.
Tostati Opera omnia quindecim voluminibus in fol.

¹ Jedlicska Pál, Kárpáti emlékek 161. l. — E munka 1687-ben jelent meg *Mundus symbolycus* cím alatt. Czimplapján e felirat olvasható: *Conventus Laurentiani in Hungaria.* — V. ö. *Historia Ord. Servorum B. M. V.* 1694. — Arról a visszaélésről, hogy hártyaoklevelek és nyomtatványok kocsiszámra adattak el a kereskedőknek és aranyműveseknek, ír a bécsi *Vaterland* 1885. évfolyamának 319. száma.

² Cs. és k. pénzügyminiszterium levéltára 1673. évi *Hofffinanzakten*.

Ex classe Sanctorum Patrum:

- S. Augustini operum omnium Supplementum duobus Tomis in fol.
 S. Asterij Homiliae in 4.º
 Cassiodori Codices Legum vissigottorum in fol.
 S. Cyrilli Opera quinque Tomis in fol. in třechš Bänden.
 S. Cyrilli Operum Tomus Sextus in fol.
 S. Cypriani Opera in fol.
 Hugonis de S. Victore Opera tribus Tomis in folio.
 S. Hilary genesis cum Notis Weiley in 8-vo.
 S. Irenaei adversus Haereses Libri quinque in fol.
 Tertulliani Opera tribus Tomis in fol.
 S. Theodreti opera quatuor Tomis in fol.
 S. Victoris Opera in fol.

Ex classe Concionatorum:

- Alani Magni Opera in fol.
 Beyerlinck Magnum Theatrum vitae humanae cum Judice universali octo Tomis in fol.
 Beyerlinck Promptuarium morale in 8-vo, tribus Tomis.
 Blosij Opera in fol.
 Bibliotheca virginalis tribus Tomis in fol.
 Caramuelis Encyclopaedia concionatoria in 4.to
 Caramuelis Maria liber in 4.to
 Drexelij Opera omnia in 4.to
 Engelgrave Lux Evangelica et Coeleste Pantheon duobus Tomis in fol.
 Lentolphy vita Christi in fol.
 Liber antiquus manuscriptus Concionum in 4.to
 Matthioli Sylva historiarum duobus Tomis in 4.to
 Paleotus de Imaginibus Sacris et profanis in 4.to

Ex classe Controversistarum:

- Allatij Graecia orthodoxa duobus Tomis in 4.to
 Allatius de octava Synodo Photiana in 8-vo.
 Allatius de utriusq. Ecclesiae consensione in 8-vo.
 Allatij Hottingerus convictus in 8-vo.
 Allatius de aetate et Interstitijs in collatione ordinum in 8-vo.
 Allatij Vindiciae Synodi Ephesinae in 8-vo.
 Arendius de Igne purgatorio duobus Tomis in 4.to
 Barbosae collectanae in jus Pontificium sex Tomis in fol. et reliqua omnia Barbosae opera in folio.
 Bullarium magnum Romanum usq. ad Innocentium x tribus Tomis in fol.
 Cujacij Opera omnia undecim Tomis in fol.

- Demoehare Collectanea canonicorum Decretorum in fol.
 Gevanty Thesaurus Sacrorum Rituum in 4.to.
 Goary Rituale Graecorum in folio.
 Innocenty Quarti in quinque Libros Decretalium Commentarius in fol.
 Indices tres Librorum prohibitorum, quorum primus in quarto reliqui autem duo in 8-vo.
 Mascardi Conclusiones probationum omnium in utroque Jure quatuor Tomis in fol.
 Malderi Tractatus de Sigillo confessionis in 8-vo.
 Panormitani Abbatis Opera quatuor Tomis in fol.
 Ranzový Epistola in 8-vo.
 Regulae Societatis Jesu in 8-vo.
 Starovolschy Epitome Conciliorum in Ecclesia graecâ et Latinâ in fol.
 Synodus generalis florentina duobus Tomis in 4.to.
 Thierý Epistolae Decretales Gregorý Noni in 4.to.

Ex classe Humanistarum :

- Arabicus Liber manuscriptus in 4.to.
 Arcerius de Vitâ Pythagorae in 4.to.
 Arbitri fragmenta restituta in 8-vo.
 Bergeri Columnae Domûs Austriacae in 4.to.
 Baudý Orationes et Epistolae duobus Tomis in 8-vo.
 Bibliothecae Chalcographicae Pars Sexta.
 Calepini Lexicon octo lingvarum duobustomis in fol.
 Corvingý laudatio Aristolis in 4.to.
 Cato et alý de re rustica in 8-vo.
 Crinesý Grammatica Syriaca in 8-vo.
 Dictionarium Hungarico-Latinum Vidi Molnar in 8-vo.
 Deliciae Poetarum Germanorum Sex Partibus in 12-mo.
 Euripedes graece et Latinè in folio.
 Erythraei Index in Virgilium in 4.to.
 Grolý Epistolae familiares in 4.to.
 Golý Onomasticon graeco-Latinum in 8-uo.
 Heinsý Orationes in 4.to. et 8-vo.
 Hospitalý Epistolae in 8-vo.
 Jový Elogia Illustrium Virorum graeco-Latina in fol.
 Lirinei Panegyrici veteres in 8-vo.
 Lucretius de naturâ rerum in 8-uo.
 Liber manuscriptus Chaldaicè in 8-vo.
 Martiný Lexicon Philosophicum in folio.
 Megiseri Institutio Lingvae Turcicae in 8-vo.
 Neapolis in Fastos Ovidy in fol.
 Nený Arthographia in 8-vo.

Nodus Gordius Domus Austriacae in 16.to
 Obsopoei Sibyllina Oracula in 8-vo.
 Pollucis Onomasticon graecè in 4.to.
 Reusneri Icones Illustrium Virorum in 8-vo.
 Salmasij de amoribus clitophontis graecè et Latinè in 8-vo.
 Schoppij Verisimitum Libri quatuor in 8-vo.
 Urbani Octavi Poemata in 8-vo.

Ex classe Theologorum Speculativorum :

Alberti Magni Opera uno et viginti Tomis in fol.
 Maraviglia Pseudomantia sive de fide divinationibus adhibendâ in fol.
 Petavij Opera Theologica quinq Tomis in fol.

Ex classe Juristarum :

Corpus Juris Civilis glossatum Sex Tomis in fol.
 Decreta et Articuli Regni Hungariae manuscripti vetere characterè in fol.
 Dissertatio de Jure coronandi pro Electore Moguntino.
 Jura Regni Hungariae manuscripta in fol.
 Index Instrumentorum Pacis in Imperio Romano in fol.

Ex classe Medicorum :

Arnaldi de Villâ novâ Opera in fol.
 Cardani Opera omnia decem Tomis in fol.
 Cesium de mineralibus in fol.
 ↪ Laurenbergij horti cultura in 4.to.
 ↪ Laurenbergij apparatus plantarum in 4.to.
 Lully Libelli chymici et de arte chymica in 8-vo.
 Mulleri Lexicon medicum Galeno-pharmaceuticum in fol.
 Meriani Florilegium in folio.
 Philippi Theophrasti Opera in fol.
 Pistorij Consilium antipodagricum in 4.to.
 Paleotus de bono Senectutis in 8-vo.
 ↪ Tabernamontani herbarium duobus Tomis in fol.
 Theatrum chymicum variorum autorum Sex voluminibus in 8-vo.
 Theatrum Sympatheticum variorum autorum in 4.to.

Ex classe Philosophorum, Politicorum et mathematicorum.

Ars pingendi figuris illustrata in fol.
 ↪ Apium Liber in 8-vo.
 Bullialdi Astronomia Philolaica in fol.
 Bayeri Vranometria in fol.
 Concilis discursus Supra Emblemata Academica in fol.

- Caramuelis Pax Sacri Romani Imperij demonstrata in fol.
 Conringius de Republicâ Germani Imperij in 4.to.
 Defectus pecuniarum in Germaniâ in 8-vo.
 Depieres Calendarium Romanum in fol.
 Esterhazy Nicolai Palatini Vngariae Epistolae ad Rakoczi-
 cziium in 4.to.
 Frontini Opera in 8-vo.
 Gassendi Opera omnia Sex Tomis in fol.
 Gelly Noctes Atticae in 8-vo.
 Genty Rosarium Politicum in fol.
 Kircherj Musurgia universalis in fol.
 Kircherj AEgyptiaca Lingva in 4.to.
 Riccioli Geographia et Hydrographia in fol.
 Statuae antiquae urbis Romae in fol.
 Schwenter Deliciae Physico-Mathematicae in 4.to.
 Salmasius de Re militari Romanorum in 4.to.
 Salmasij Miscellanea in 8-vo.
 Salmasius de foenore in 8-vo.
 Salmasius de Virorum caesarie et mulierum comâ in 8-vo.
 Simplicij Commentarius in Enchiridion Epiebeti in 4.to.
 Tirolensium Principum et Comitum effigies in fol.
 Trithemij ars aperiendi animum per Scripturam in 4.to.
 Wanckelij Horologium Principum in fol.
 Vegeschij Comparatio inter Tiberium et Cronvellum in 4.to.

Ex Classe Historicorum Profanorum.

- Atlas Coelestis in fol.
 AEliani Historia graece in 4.to.
 AElianus de animalium natura in 4.to.
 De agrorum conditionibus et constitutionibus Autores varij in 4.to.
 Ansa Principis Caroli Suidmanniae adversus Sigismundum Ter-
 tium Sveciae Regem in 4.to.
 Alcoranus Mahometicus in 4.to.
 Arabicus Liber manuscriptus.
 Blacu Theatrum vrbium Belgij duobus Tomis in fol.
 Bibliotheca Hispaniae variorum Autorum in 4.to.
 Bergerus de errore, origine et restitutione Regni Hunga-
 riae in 4.to.
 Bergeri Rapsodia de Cruce et insignibus Hungariae in 4.to.
 Brunneri Annales Bojorum tribus Tomis in 8-vo.
 Bernardi de utilitate legendae Historiae iu 8-vo.
 Campanella de Hispanicâ Monarchiâ in 4.to.
 Coberi descriptio rerum circa Budam.
 Demonstratio Stemmatum Sacri Romani Imperij in fol.
 Donati Roma vetus et nova in fol.

- Diarium Europaeum totum octodecim voluminibus in 4.to.
 Fulvŷ antiquitates Romanae in 8-vo.
 Groly annales Historiae Belgŷ in fol.
 Istuanfŷ Historia rerum vngaricarum in fol.
 Italiae illustratae varŷ Scriptores in fol.
 Insignia Equestria francae orientalis in 4.to.
 Jani Nicŷ Erythraei Pinacotheca illustrium virorum duobus
 Tomis in 8-vo.
 Lequile Laudes Domus Austriacae in fol.
 Lambecŷ Historia Literaria in fol.
 Lucius de Regno Dalmatiae et Croatiae in fol.
 Legatio Imperialis Caesaris Manuelis Comneni ad Arme-
 nios in 8-vo.
 Lambecŷ Rerum Hamburgensium Liber primus et Secundus
 duobus voluminibus in 4.to.
 Meriani Theatrum Europaeum integrum octo voluminibus in fol.
 Meriani topographiae novendecim voluminibus in fol.
 Mentelius de origine Typographiae in 4.to.
 Nobilitatis Liber in fol.
 Nani Historia Reipublicae Venetae in fol.
 Orbis novus cum Tabulâ Cosmographicâ Scriptorum variorum
 in folio.
 Obsequentis Prodigiorum liber in 12-mo.
 Pighŷ annales Romanorum Tribus Tomis in fol.
 Rasponus de Basilica et Patriarchio Lateranensi in folio.
 Ratzkaŷ memoria Regum et Baronum Dalmatiae in fol.
 Rebellio continua Franciae in 4.to.
 Reinesius de Deo Eudovellico in 4.to
 Regis Angliae Caroli vita et Regimen in 8-vo.
 Sicularum Rerum Scriptorum vary in fol.
 Salmasŷ duarum veterum Inscriptionum Explicatio in 4.to.
 S. Romani Imperŷ Insignia quatuor voluminibus in 8-vo.
 P. Schall Historica narratio de Missione Soc. Jesu Chinensi
 in 8-uo.
 Taffinus de veterum Romanorum anno Seculari in 4.to.
 Vitae et Effigies Pictorum Illustrium in 4.to.
 Videmanni Effigies Magnatum Hungariae in fol.
 Vaserus de antiquis nummis Hebraeorum in 4.to.

Ex Classe Historicorum Ecclesiasticorum :

- Alegambe Heroes et victimae charitatis Societatis Jesu in 4.to.
 Alegambe Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu in fol.
 Achery veteres Scriptores gallici in 4.to.
 Bibliotheca Patrum ascetica in 4.to.
 Cassiani Opera omnia in fol.

- Coenobia Anglicana ordinis S. Benedicti in fol.
 Caramuelis Dominicus in fol.
 Chaldaeorum Librorum Catalogus in 8-vo.
 Ecchellensis Euty chius Patriarcha Alexandrinus veridicatus in 4.to.
 Francisci Archiep: Rotomag. de rebus Ecclesiae Historia in fol.
 Geographia Sacra in fol.
 Grinei Historia Ecclesiastica variorum Scriptorum in fol.
 Gummi Chronicon Sanctiss. Deiparae virginis Mariae in 4.to.
 Historia Pontificum et Cardinalium duobus Tomis in fol.
 Historia de Spiritu Pisoniensi in 4.to.
 S. Hildegardis Abbatissae Epistolae in 4.to.
 Lombardi Historia in fol.
 Miraei Origo monastica in 8-uo.
 Pontificale Romanum in fol.
 Philonis Judaei Historia in fol.
 Palavicini Historia Concily Tridentini latine duobus Tomis in fol.
 Procopÿ Historia arcana in fol.
 Panrinÿ chronicon alexandrinum in 4.to.
 Rainaldi ad Annales Ecclesiasticos Baronÿ continuatio Tom.
 15.^{tus} et Tom. 16.^{tus} duobus voluminibus in fol.
 Ribadeneira Scriptorum Sacri Societatis Jesu in 8-uo.
 Regulae Ordinis B. Mariae virginis Annunciatae in 12-mo.
 Regulae Equitum Ordinis S. Jacobi Hispanicé in 8-uo.
 Saliani Annales Ecclesiastici veteris Testamenti Sex Tomis in fol.
 Spondani Annalium Ecclesiasticorum Baronÿ Continuatio duobus
 Tomis in fol.
 Spondani Annales Sacri et Ecclesiastici Tomus primus in fol.
 Salazar Martyrologia Hispanorum Sex tomis in fol.
 Simsonÿ chronicon Catholicum in fol.
 Simonini Gesta Vrbanÿ octavi in 4.to.
 Stengely Emblemata Josephiana in 4.to.
 Siecus de Ecclesiasticâ hymnodiâ in 8-uo.
 Salviani Opera in 8-uo.
 Tornielli Annales Sacri Tom. 1 et 11.^{tus} in fol.
 Thomas à Kempis gallicé in 8-uo.
 Thomas à Kempis vngaricé in 4.to.
 Thomas à Kempis Hispanicé in 12-mo.

ABRUGI GYÖRGY.

DAMJÁN ISTVÁNTÓL.

A »Székely Nemzeti Múzeum« könyvtára rendezése alkalmával 1898. elején került kezembe az alább ismertetendő kézirat, melyben Dávid zsoltárainak fordításai 170 lapot foglalnak el és a 171-ik lapra is jut még 8 sor. A többi szent ének a 171 laptól 365 lapra van írva, ugyanazon kéz által.

A kézirat 1887 február 24-én jutott a »Sz. N. M.« könyvtárába, mint kézdi-vásárhelyi Szentiványi József ajándéka. Vastag bőrtáblája van, a sarka ugyan elkopott, de az akkori múzeumőr Wasady Gyula kékpapirossal összefoltozta.

Az első tábla belső felén, mely papirossal van bevonva, a következő feljegyzés olvasható : »Anno 1615 Tempore Combustionis Civitatis Colosvar Scriptum et Compactum est hoc gradual a Georgio Abrugy quondam Typographo eiusdem Civitatis.« Ezen kívül még vannak egyes tulajdonosoknak feljegyzései mint : Ex benevolo affectu Domini Armalistae Elek possideo ego Lucas Árkuti graduale hocce M A. 1709. A zsoltárok előtt levő lapon, a mit a lemásoló a czím számára hagyott valószínűleg üresen más kéz írásával van egy : Pestiskorra való ének. Nota : Az Istenhez az én szómat emelem.

A másoló a 365. lapon, a 11 zsoltár után ezt jegyzi meg : Finis cantionum per me Stephanum Makai. Scribebam Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto die 23 Maji finis impositus Amplissimo Domino Georgio Abrugio.

Laus et gloria Deo Sempiterno (a többi lehasítva).

A következő lap üres. Azután való lapon: Az Psalmusoknak Abc szerint való registroma, 7 szlan. lev. A következő két levelen utasítás: L. Rész. Mint kelljen megtartóztatni az testi indulatot. LI. R. Nyilván legyen az mi czelekedetünk. LII. R. Igasságot kövessünk és az tisztességre gondolkodniunk. LIII. R. Nem az mi egyáltllyában jó azt válaszszuk, hanem az melyre eleghségesek vagyunk. LIV. R. Miképpen kellyen az szivünket megtartóztatnunk az feslett indolatoktól, avagy az rosz itélettől. LV. R. Az testhez tartozó jószágokról: Mértéke kinek-kinek ioszágának, marhaianak az test, miképpen az sarunak az láb, ha az okáért ebben megh maradsz, az merteket megh tartod, ha penigh által hágod, osztan mint egy meredek helylen kénserittettel vitetni, miképpen az sarú dolgában is, ha lábod állapottyát megh haladgia az sarú, tehát léssen srkes sarud, annak utánya bársionios, annak utanna szines sarud, mert az mi egyszer az mértéket megh haladgia, soha nincs annak határa. Igy következik még LXIV. Részig. Ez: Az tudatlan és tudós embernek külömsége.

A zsoltárok bevezetése: Az Szent Dávid soltár könivenek rövid magyarazattya, Magiar versekkel.

Psalmus Primus.

Nota: Kerlek keresztzeni ember halgasd meg az szokot etc.

Boldog' az ollyan ember minden | ő dolgában, az ki nem jár sem | nem áll gonoszok utaban, nem | nyugszik az bünösök alnok taná | czában, sem le nem ül, az király hi | tetlen házában.

A kezdő B két öblében egy-egy tulipán.

Psalmus Quintus Notaia.

Nota: Láss hozzám Ur Isten kegyelmes szemeiddel etc.

Ved füledben Uram az én sok kial | tásom, lásd meg és tekincz | meg keserves budosásom, én édes | Istenem kegyelmes vezérem érts | meg fohaszkodásom.

A kezdő »V« itt is diszítve van; de már a Psalmus X.-től kezdve csak a helye van meghagyva a kezdőbetűknek.

Az írás könnyen olvasható, nagy betűk. A lapok számozva vannak mind végig. Gondos másolat.

Ki lehetett Georgius Abruhi, Kolozsvár városi typographus 1615-ben, egészen véletlenül tudtam meg. Mint ev. ref. főgimnazium tanár, jelen voltam a Kolozsvárt tartott ev. ref. egyházkerületi közgyűlésen. Mikor a gyűlés után utaztam vissza, egy szakaszba jutottam az abrudbányai ev. ref. pappal; rövid idő alatt megismerkedtünk; elbeszéltem, hogy egy zsoltár fordítást kaptam s kérdeztem, nem tud-e valamit Abrugyról, mert nézetem szerint aligha nem Abrudbányáról származhatott

Kolozsvárra. A tiszteletes úr egész határozottan állította, hogy Abrudbányán még most is vannak ilyennevű emberek. A mi zsoltárfordítónk tehát, nagy valószínűséggel, bányász mesterségét elhagyva, Kolozsvárt typographus lett s mint ilyen, bizonyos mértékű műveltséget szerezvén, lefordította Szent Dávid zsoltárait.

A XVII. század elején Erdélyben a kálvinizmus már meglehetősen erős volt s hogy azt a fordítást nemcsak Makai István másolhatta le, hanem mások is, nagyon valószínű. Hogy több példány nem maradt fenn, annak oka meg az lehet, hogy mikor nyomtatásban megjelent a »Nagy Gradual« ezek a kézirati zsoltárok már nem voltak annyira nélkülözhetetlenek s nem gondoltak velők; sorsuk lett, mi annyi más kéziratnak a sorsa: tüzet gyújtottak vele, vagy elhasználták egyre másra.

TÁRCZA.

SZERKESZTŐ VÁLTOZÁS A MAGYAR KÖNYVSZEMLÉNÉL.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter f. évi április hó 14-ikén 18856. szám alatt kelt leiratával dr. Schönherr Gyula nemz. múzeumi őrt a Magyar Könyvszemle szerkesztőségétől saját kérelmére felmentve, a szerkesztői teendők végzésével Kollányi Ferencz jaáki apátot, nemz. múzeumi őrt, a segédszerkesztői teendők végzésével pedig dr. Esztegár László I. oszt. nemz. múzeumi segédőrt bízta meg.

*

A Magyar Könyvszemle olvasóközönségéhez.

I.

Kilencz év mult el az óta, hogy a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóságának előterjesztésére a Magyar Könyvszemle szerkesztésével csekélységemet megbizni kegyeskedett.

E hosszú idő alatt a legjobb akarattal igyekeztem a szerkesztői tiszteimből kifolyó kötelességeimet teljesíteni s minden törekvésem oda irányult, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos közlönyét és a magyar könyvtári ügy legrégebb organumát azon a színvonalon megtartsam, a melyre azt megalapítója, első szerkesztője, a könyvtár egykori vezetője emelte.

Nemcsak hivatalos állásomnál, de személyes hajlamaimnál fogva is kedves kötelességemnek ismertem volna továbbra is megtartani e folyóirat vezetését, azonban más irányban felhalmozódó teendőim lehetetlenné teszik reám nézve, hogy az eddigi buzgalommal szentelhessem magamat a szerkesztés fontos feladatainak.

A folyóirat és általa a könyvtár érdekeit vélem tehát szolgálni akkor, midőn a Magyar Könyvszemle szerkesztésétől való visszalépésre határoztam el magamat s a szerkesztői tiszttől való felmentésemet kérelmeztem.

Midőn szerkesztői tisztemtől megválva, azért a lelkes támogatásért, melyben a Magyar Könyvszemle munkatársai és olvasóközönsége részéről szerkesztői működésemben részesültem, hálás köszönetet mondok, nem szükséges külön hangsúlyoznom amaz ígéretemet, hogy mint a könyvtár tisztviselője és mint a hazai bibliografiai irodalom szerény művelője, csekély tehetségem arányában munkatársi minőségben is teljes odaadással igyekszem szolgálni azt a folyóiratot, a melynek szerkesztésében eltöltött éveimre mindig örömmel fogok visszaemlékezni.

Budapest, 1902. június 1.

dr. Schönherr Gyula.

II.

A szerkesztőségben beállott változás nem jelenti egyúttal a Magyar Könyvszemle eddigi programjának megváltoztatását. Ellenkezőleg, a folyóirat teljesen azokon a nyomokon fog haladni a jövőben is, a melyeken 1876 óta szolgálja a hazai könyvtár-tudományt. Vagyis, felőle az általános bibliografiai kérdéseket, a régebbi magyarországi könyvészeti és könyvtári viszonyok szakszerű ismertetését, első sorban arra kívánunk súlyt helyezni, hogy mint az ország egyetlen nemzeti jellegű s egyúttal legnagyobb gyűjteményének, a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi országos könyvtárának hivatalos kiadványa, az itt felhalmozott kincseket, a tulajdonképeni könyvtár, a hirlaptár, kéziratár s az oly hatalmas arányokban növekedő levéltár anyagát a legteljesebb mértékben tegyük ismeretessé a tudományos körök előtt. Annál is inkább feladatunkul kívánjuk ezt tekinteni, mert a Magyar Nemzeti Múzeum ebben az évben ünnepli meg százéves fennállását, s mi azt akarjuk, hogy folyóiratunk is részt vegyen az ünneplésben, még pedig nemcsak az ünnepi szám kiadásával, hanem még inkább azáltal, hogy szakszerű dolgozatokban kimutassa, hogyan és hová fejlődött könyvtárunk és annak egyes osztályai száz esztendő alatt.

Szerkesztőelődünk buzgóságának, tudományos készülttségének, ambíciójának sikerült a Magyar Könyvszemlét kilencz év alatt olyan színvonalra emelni, hogy egyrészt teljesen megszerezte a magyar szakkörök bizalmát, másrészt pedig a külföldön is elismert hírű és tekintélyű közlönynyé vált.

Reánk háramlík most a kötelezettség, hogy a folyóiratot ezen a magas színvonalon ne csak megtartsuk, hanem a mennyiben ez módunkban áll, még emeljük is. Részünkről nem fog hiányozni

erre nézve a jóakarát és a buzgóság. Hogy azonban eredményt is tudjunk felmutatni, kérjük a Magyar Könyvszemle lelkes munkatársait, hogy bennünket törekvéseinkben nagybecsű támogatásukkal megsegíteni méltóztassanak.

Budapest, 1902. június hó 1-én.

*Kollányi Ferencz.
Esztegár László dr.*

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1901 OKTÓBER 1-TŐL DECZEMBER 31-IG.

I.

A *nyomatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 3200 db., ajándék útján 443 db., vétel útján 964 db., összesen 4607 db. nyomatvánnyal szaporodott. Ezen felül köteles példányok czimén beérkezett alapszabály 223 db., falragasz 2056 db., gyászjelentés 1557 db., hivatalos irat 204 db., műsor 309 db., perirat 20 db., püspöki körlevél 86 db., szinlap 2341 db., zárszámadás és egyleti jelentés 286 db., vegyes 931 db., összesen 8004 db. apró nyomatvány.

Vételre fordítottatott 9910 korona 79 fillér.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a könyvtár anyagát: Alsófehér vármegye alispánja Nagy-Enyedről, M. kir. belügyminiszterium, Berendi Béla, Berliner Bernát, Bécsi udvari könyvtár Bibl. Royale de Belgique Brusszelből, Bölcsészeti dékáni hivatal (40 db.), Budapesti növendékpapság, Czimer Károly Szeged, Departament of agriculture Washingtonból, Duka Tivadar, Dunamelléki ev. ref. püspök (2 db.), Esztergom főegyházmegyei könyvtár, Fraknoi Vilmos (8 db.), Főrendiházi iroda (8 db.), Gutenberg Múzeum Mainzból, Havass Rezső, Hegedüs Sándor, Heikel H. J., Horváth Géza (6 db.), Hunterian Muzeum Glasgowból, Iparművészeti Múzeum igazgatósága (12 db.), Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye alispánja Szolnokról, Kais. Akademie der Wissenschaften Krakóból, Képviselőházi iroda (10 db.), M. kir. kereskedelmi miniszterium (2 db.), Kiss Antal Zentáról, Klein Gyula (2 db.), Körmöcbányai főreáliskola igazgatósága, Krausz Sámuel, Le duc de Loubat Parizsból (2 db.), Lánchy Gyula, Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, Magyar Tud. Akadémia (10 db.), Majláth József gróf, Matica Srpska Ujvidékről (5 db.), Múzeumok és könyvtárak országos tanácsa, Nagy Sándor, Olehváry Ödön Szabadkáról, Orosz Endre Apahidáról,

Országos meteor. és földmérési intézet (2 db.), Pejacsevich Julián gróf Bécsből (13 db.), Peregrini János (28 db.), Ráth Mór (42 db.), Régészeti és tört. társulat Besztercebányáról, Richter Ede Selmeczbányáról, Rihász Sándor Kolozsvárról, Smithsonian Institution Washingtonból (75 db.), Szalay László, Allami számvevőszék, Szász József, Szokolay Kornél, M. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium (135 db.), Velika gymn. u. D. Tuzli, Walter Gyula Esztergomból (2 db.), Zarándy A. Gáspár.

Nevezetesebb szerzemények: Tetraevangelion. Gyulafehérvár, 1552. (70 kor.). Squarcialupus Marcellus, Triumphus. Kolozsvár, 1584. (20 kor.)

A könyvtár helyiségeiben 7237 egyén 17209 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 621 egyén 1038 kötetet használt.

A lefolyt évnegyedben 2309 munka osztályoztatott, a melyekről összesen 2810 czédula készítettett. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe a negyedév folyamán 474 csomag érkezett; ugyaninnen 753 levél expediáltatott, a miből 264 reklamálás volt.

A könyvtári szaporulat czímén külön is meg kell emlékeznünk a Varjú Elemértől megvett könyvekről. (614 db.) Ezek első sorban heraldikai és paleografiai szakmunkák, de van köztük számos művelődéstörténelmi darab, úgymint a fegyverzetekre, viseletekre vonatkozók. Kiválóbbak ezek közül: Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, Kaiserurkunden in Abbildungen, Grüenberg's Wappenbuch, és Bartolus de Sexoferrato munkájának első, 1470-ki kiadása. Ugy szintén fel kell említenünk azt is, hogy a lefolyt negyedév folyamán a közalapítványi kir. ügyigazgatóság és az örökösök hozzájárulásával néhai Gyurikovits Ferencz könyvtára, mely különösen gazdag a mult század harminczas és negyvenes éveiben nyomtatott magyar és magyar vonatkozású nyomtatványokban, a kéziratokkal együtt, az örökhatyó másnemű intézkedése daczára, a Nemzeti Múzeumba jutott és ide beszálított.

II.

A *kézirattár* a lefolyt évnegyedben ajándék útján 18 kötet kézirattal és 25 db. irodalmi levéllel, vásárlás útján 8 kötet kézirattal, 19 db. irodalmi levéllel és 2 hangjeggyel gyarapodott. A vásárolt irodalmi levelek Pulszky Ferencz és br. Eötvös József levelezéseinek kiegészítéséül a bonni Cohen, a majna-frankfurti J. Baer s a bécsi Gilhofer és Ranschburg antiquariusoktól kerültek birtokunkba. A vásárlásokra fordított összeg 163 kor. 99 f. és 22 márka volt. Az ajándékozott anyagból különösen kiemelendő Berzeviczy Gergely irodalmilag részben még ismeretlen hagyatéka, melyet Gaál Jenő szives közvetítése révén Berzeviczy

Egyed ajándékozott a kéziratárnak. Ugyancsak becses az Országos Levéltár ajándéka is, a melynek szépirodalmi és politikai tartalmú iratai a Kolosi-család tagjaitól erednek. Az irodalmi levelek csoportját özv. Gedeon Andorné 23 db. Heckenast Gusztávhoz írott, br. Jósika Miklóstól, Greguss Ágosttól stb. származó levéllel szaporította. Az ajándékozók közt szerepelnek még Bajai Béla és Jäkl István.

A lefolyt évnegyedben determináltatott és beosztatott 57 kézirat s a folyó munkálatok mellett megkezdett az irodalmi levelezések csoportjának betürendes átalakítása.

86 kutató 371 kéziratot használt.

III.

A *hírlap-osztály* gyarapodása. *a)* Köteles példányokból, kimutatással, csomagban: 68 hírlap 12,927 szám; számokban, kimutatás nélkül: 3941 szám; összesen: 68 hírlap 16,868 szám; *b)* Vásárlás útján Lapperttől: 606 külföldi hírlapszám kiegészítésül; ezért fizettetett 124 korona 26 fillér.

A könyvtár helyiségében 833 olvasó 1825 kötetet, házon kívül 29 olvasó 67 kötetet, összesen 862 olvasó 1892 kötetet használt.

Végzett munka: *a)* Czéduláztatott 37 új hírlap és 517 évfolyam. *b)* Átnézetett 68 hírlap 19,080 száma. *c)* Kötés alá adatott 131 hírlap; hazaérkezett 398 kötet hírlap, ezért fizettetett 1258 kor. 88 fill.

A köteles példányok, melyek kimutatással (csomagokban) beérkeztek, a gyarapodási könyvbe irattak és a nyilvántartási lapokra vezettettek; ezeken kívül a számokban beérkezett hírlapok is összegezve hetenként beirattak, betürendbe osztályoztattak és elhelyeztettek. A csomagküldeményekben hiányzó hírlap-számok azonnal reklamáltattak és ezek is följegyeztettek.

IV.

A *levéltári osztály* a lefolyt évnegyedben ajándék útján 704. vétel útján 111, letétemény útján 100 db. irattal gyarapodott, Vételre fordítottatott 622 korona.

A törzsanyag gyarapodása között van 17 db. középkori, 753 db. újabtkori, 7 db. nemesi irat, 9 db. czéhirat és 29 db. az 1848/49-iki szabadságharcra vonatkozó irat.

Ajándékaikkal a prágai cseh országos levéltár igazgatósága, Szalay Imre a m. n. múzeum igazgatója, Rakovszky István v. b. t. t., Schmidt Ferencz kárpitos, Kováts László múzeumi segédőr, özv. Bruymann Vilmosné, Schaleck Mária, a m. k. orsz. levéltár, Eölvedi Breztóczi József, Marczali Henrik egyetemi tanár és Nagy Géza múzeumi őr gyarapították a gyűjteményt.

Czímeresleveleink és egyéb nemesi irataink gyűjteményének gyarapodása a következő:

1. 1623 január 16. Regensburg. II. Ferdinand birodalmi czímereslevele Roth Hermann részére.

2. 1638. július 4. Deés. I. Rákóczy György czímereslevele Vajda János részére.

3. 1657. márczius 6. Bécs. III. Ferdinánd czímereslevele Szalay Mihály részére.

4. 1658. november 24. Segesvár. Barcsay Ákos erdélyi fejedelem czímeres nemeslevele Nagy, másképp Szabó János részére.

5. 1675. augusztus 3. Radnóth. Apafi Mihály czímeres nemeslevele Pap Keresztély részére.

6. 1784. márczius 26. Bécs. II. József czímereslevele Landerer János Mihály részére.

7. 1797. június 20. Bécs. I. Ferencz átírja és megerősíti II. József előző czímereslevelét.

A letéteményezett családi levéltárak száma nem gyarapodott. Kiegészítést nyert azonban a Szirmay család levéltára Szirmay Balamér útján 97, és a Lippich család levéltára Lippich Kálmán útján 3 db. irattal.

A lefolyt évnegyedben 22 kutató 1700 iratot használt. Kikölesönöztetett 15 téritvényen 367 db. irat.

Az új szerzemények teljesen feldolgoztattak. A középkori oklevelek czédulázása, mely a mult évnegyedben kezdetett meg, 1358-ig haladt.

A letétemények közül folytattatott a Szirmay család levéltárának rendezése, melyből az újabb küldemények kerültek rendezés alá. Folyamatban van továbbá a Melczer és a Szent-Iványi család levéltárának lajstromozása.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1902 JANUÁR 1-TŐL MÁRCZIUS 31-IG.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga a lefolyt évnegyedben kötelek példányokban 2741 db., ajándék útján 570 db., vétel útján 231 db., áthelyezés útján 38 db., összesen 3584 db. nyomtatvány-nyal gyarapodott. Ezen felül kötelek példányok czímén beérkezett: gyászlap 1263 db., hivatalos irat 180 db., alapszabály 142 db., perirat 12 db., zárszámadás 185 db., püspöki körlevél 100 db., másor 301 db., színlap 2185 db., falragasz 786 db., vegyes 510 db., összesen 5664 db. apró nyomtatvány.

Vételre fordítottatott 6499 korona 62 fillér, 105 márka, és 25 lira.

Ajándékaikkal a következők járultak a könyvtár anyagának gyarapításához: Abafi Aigner Lajos, Aradi első takarékpénztár, Bartha Miklós, Bigoni Guido Genuából, Bihari Jenő, Budapest székes főváros tanácsa, Csatáry Lajos, Ellenzék könyvnyomda Kolozsvárról (2 db.), Érseki iroda Egerből, Érseki iroda Kalocsáról, Fejérvármegye alispánja Székesfejérvárról, Földmívelésügyi miniszterium, Gyalui Farkas Kolozsvárról (15 db.), Horváth Géza (12 db.), Izraelita magyar irodalmi társaság (2 db.), Kaiserliche Akademie der Wissenschaften Bécsből (6 db.), Képviselőházi iroda (24 db.), Kereskedelemügyi miniszterium (4 db.), Komárom-megyei múzeum-egyesület, Kutschera József Komáromról, La chronique de France Parisból (2 db.), Leitgeb Imre, M. kir. állami számvevőszék, Magyar Tudományos Akadémia (13 db.), Ministero della publica istruzione Romából, Országos magyar gazdasági egyesület, Pénzügyi Hírlap szerkesztősége. Polgármesteri hivatal Trebonéből, Püspöky Gracian (3 db.), Raffay Ferenc Eperjesről, Schönherr Gyula (5 db.), Shiratori K. (2 db.), Smithsonian institution Washingtonból (57 db.), Szalay Imre (7 db.), Szalay Károly (24 db.), ifj. Szinnyi József (2 db.), Thallóczy Lajos Bécsből, Vallás- és közoktatásügyi miniszterium.

Külön kell felemlítenünk a Delhaes-féle gyűjteménynek könyvtárunkba jutott részét (381 kötet), mely túlnyomó részben művelődéstörténeti munkákból áll. Ezek közt a legkiválóbbak egy sorozat XVI—XVIII. századbeli vívó-könyv, Ovidius átváltozásainak közel negyven régi illusztrált kiadása, Terentius komédiáinak első illusztrált kiadása 1493-ból, egy Spitzenmusterbuch 1612-ből stb.

Nevezetesebb szerzemények: Joannis de Thurócz, Chronica Hungariae. Augsburg, 1488; festés nélküli tiszta pergament-példány (4400 kor.). Károli Gáspár, Szent biblia. Basel, 1751; XIX. századbeli szép debreczeni kötéssel (180 kor.). Kräuter-Wein. Silein, 1670 (30 kor.). Calendarium Tyrnaviense ad A. 1709. (21 kor.) Edmundi Campiani, Rationes decem. Tyrnaviae, 1700. (6 kor.) és több kiválóan becses munka a Folliot-Crenneville-féle gyűjteményből.

A könyvtár helyiségeiben a lefolyt évnegyedben 6618 egyén 15,446 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 666 egyén 1047 kötetet használt.

A lefolyt negyedévben 975 munka osztályoztatott, a melyekről összesen 1476 czédula készült. Kötés alá készítettett 339 munka 650 kötetben. 81 késedelmes kölcsönzőtől reklamáltuk meg a kint lévő könyveket. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe 422 csomag érkezett; ugyaninnen 886 levél expe-

diáltatott, a melyből 406 reklamálás volt. Az 1897. évi XLI. törvényczikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosok ellen peres eljárás megindítása 165 esetben kéretett.

II.

A *kézirattár* a lefolyt évnegyedben összesen 11 kézirattal és 41 db. irodalmi levéllel gyarapodott. Ebből 3 kézirat és 40 db. irodalmi levél ajándék, 8 kézirat és 1 db. irodalmi levél pedig vétel útján szereztetett meg.

Ajándékozók voltak: Farnady József és Leszik Károly. Vételre összesen 142 k. fordítottatott.

A gyarapodás nevezetesebb darabjai egyaránt kiemelendők: Perczel Mór jegyzeteivel ellátott 1848—1867-re vonatkozó nyomtatvány-gyűjtemény; Jósika Miklós br., A hat Uderszky leány III. kötetének eredeti kézírata; Berzeviczy Gergely, Über das ungarische Militär-System; Kovachich M. G., Scriptorum Rerum Hung. Anecdotorum Inventarium című eredeti kézírata; végül Zichy Mihálynak 41 s Vörösmarty Mihálynak 1 eredeti levele.

A negyedévi szerzemények feldolgozásán kívül folytatott az Egressy-gyűjtemény rendezése s az irodalmi levelestárnak betűrendes átalakítása.

Az évnegyed folyamán 48 kutató összesen 93 kéziratot használt.

III.

A *hírlap-osztály* gyarapodása: *a)* Köteles példányokból; kimutatással csomagokban: 50 évf. 11,696 szám; egyes számokban 130 évf. 4008 szám; *b)* Ajándék útján a Nemzeti Casinó és Országos Casinótól külföldiek 12 évf. 6119 szám; a kolozsvári egyetemi és múzeumi könyvtárból hazaiak 5 évf. 347 szám. Összesen 197 évf. 22,170 szám.

A kolozsvári egyetemi s múzeumi könyvtárból hozzánk kerültek a Kolozsvári Magyar Futár 1856. évf. Kolozsvári Színházi Közlöny 1859—60. évf. Kelet 1882. évf. I. fele. Munkások Ujsága 1848, 1—33. szám. Több 1848—49. számok kiegészítésül és duplumok 1848—49-ből mintegy 1300 szám.

A könyvtárban 897 olvasó 2174 kötetet, házon kívül 20 olvasó 59 kötetet, összesen 917 olvasó 2233 kötetet használt.

Végzett munka: *a)* Czéduláztatott 59 hírlap 67 évfolyama; *b)* Átnézetett 197 hírlap 22,170 száma. A köteles példányok, melyek kimutatással (csomagokban) beérkeztek a gyarapodási könyvbe irattak és a nyilvántartási lapokra vezetettek, ezeken kívül a számokban beérkezett hírlapok is összegezve hetenként beirattak, betürendbe osztályoztattak és elhelyeztettek. A csomagküldeményekben hiányzó hírlapszámok azonnal reklamáltattak és

ezek is följegyeztettek. Végül Kereszty Istvánnak Kolozsvárra történt kiküldetése (jan. 16—19.) említendő fel, az ottani egyetemi s múzeumi könyvtár igazgatója által följajánlott hírlapduplumok kiválasztása és elszállítása végett, mely kiküldetés jó eredménnyel járt a hírlap-könyvtárra nézve, a mennyiben pár 1848—49-es hírlapot és az azontúliakból is többet kiegészített és a leginkább használt 1848—49. duplum-hírlapjainkat is teljesebbé tette.

IV.

A *levéltári osztály* a lefolyt évnegyedben ajándék útján 17, vétel útján 56, örök letétemény útján 329 darabbal, összesen 402 darabbal gyarapodott.

Vételre fordítottatott 84 korona.

A törzsanyag gyarapodása között van 11 eredeti középkori oklevél, 14 db. újabbkori irat, 1 db. nemesi irat, 44 db. az 1848/49-iki szabadságharczra vonatkozó irat és nyomtatvány, 2 db. fénykép és 1 db. pecséthasonmás.

Ajándékaikkal Petrovay György jáász-nagykürüi földbirtokos, Posta Béla kolozsvári egyetemi tanár és a zólyom-brezói m. kir. vasgyári hivatal gyarapították a gyűjteményt.

Szerzeményeink között külön megemlítést érdemelnek a Petrovay György által ajándékozott középkori oklevelek, 4 db. a XIII. és 7 db. a XV. századból, melyek közül az utóbbiak nagyobb része a Szentmihályi Turóczy családra vonatkozik.

Nemesi irataink gyűjteménye egy darabbal gyarapodott: ez Mária Teréziának Bécsben 1756. január 19-én Tamposch Xavér Ferencz részere adományozott címereslevele.

Örök letétemény útján a gróf Széchenyi család levéltára gyarapodott gróf Széchenyi Béla v. b. titkos tanácsos, a szent korona öre és gróf Széchenyi Aladár részéről 329 darabbal, az utóbbi a néhai gróf Széchenyi Pál földművelésügyi miniszter 326 darabba rugó iratait szolgáltatatta be, melyek kívánságához képest külön csoportként fognak a családi levéltárban elhelyeztetni.

A lefolyt évnegyedben 51 kutató 8003 iratot és 32 fényképet használt. Kikölcsönöztetett 25 térítvényen 203 db. irat, 5 db. fénykép és 19 db. pecséthasonmás.

A törzsanyaghoz tartozó új szerzemények feldolgozásán kívül készült a középkori oklevelek czédulázása 1358-tól 1380-ig és folytatott az 1848/49-iki proklamációknak a mult év közepén megkezdett, de egyik levéltári tisztviselő hosszabb távolléte miatt félbeszakadt czédulázása. Elkészült az 1901. évi szerzemények bevezetése a végleges növedéki naplóba, bevezetett a keltezés és a kiállító megjelölésével 70 tétel alatt 3289 db. irat, nyomtatvány, fénykép és pecséthasonmás és 4 családi levéltárnak 3235 darabra rugó anyaga.

A családi levéltárak közül befejeztetett a Szirmay család levéltárának rendezése; a három különböző küldeményben beérkezett levéltár egyesített anyaga, 7 db. XIV., 54 db. XV., 36 db. XVI. századi mohácsi vész előtti eredeti oklevelet, 29 db. középkori oklevél másolatát, 414 db. XVI. századi mohácsi vész utáni, 3155 db. XVII., 9315 db. XVIII., 9069 db. XIX. századi iratot, 207 db. genealogiai táblát, 68 db. levéltári lajstromot és 55 db. rajzot, összesen 22,436 darabot foglal magában. Befejeztetett továbbá a Melczér család levéltárának rendezése és lajstromozása; a 20,169 darabot magában foglaló levéltár egyes korszakok szerint való pontos számadatai a revízió befejezte után lesznek közölhetők. Megkezdett a báró Bánffy család levéltárának rendezése és gróf Széchenyi Pál iratainak lajstromozása. Folyamatban van és a XIX. század harminczas éveig haladt a Szent Ivány család levéltárának lajstromozása.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1901-BEN.

A Magyar Tud. Akadémia könyvtárának 1901 évi állapotáról az Akadémia Értesítő f. évi május havi (149.) füzeté a következő jelentést közli:

Az Akadémia elnöksége múlt évi október hóban a főkönyvtárnoknak szabadságot engedélyezvén, szabadságideje tartamára *Hellebrant Árpád* alkönyvtárnokot bízta meg a főkönyvtárnoki teendők végzésével.

A rendes könyvtári munkálatok, ugyszintén a beérkezett művek naplókönyvbe iktatása, köttetése és lajstromozása, mint eddig, a lefolyt évben is rendszerint végrehajtottak. Különös gondot és munkát igényelt azonban a folytatásos és gyűjteményes munkák újabb köteteinek a katalógusokba való bevezetése, a mi 1896 óta úgyszólván abbamaradt, úgy hogy a katalógusok nem nyújtottak kellő felvilágosítást arra nézve, vajjon a gyűjteményes munkák mely évekig találhatók a könyvtárban. Ennek pótlása természetesen nagyobb időt igényelvén, a folyó évben is folytatni fog.

Mínthogy évek óta csak a nagyobb terjedelmű kötetes munkák katalógizáltattak, a kisebb füzetes munkák azonban beiratlanul hevernek a szakokban, a múlt év utolsó három hónapjában ezeknek bekötetésére és lajstromozására került a sor. Tekintélyes az ily terjedelmű munkák száma, ennél fogva a jelen évben is sok időbe fog kerülni ezeknek lajstromozása.

Szükségesnek látszik a kézirtárban történt fontosabb mozzanatokat is e helyen megemlíteni. Az igazgató-tanács m. é.

márcz. 17-én tartott ülésében hozzájárulván az Akadémia kézirattárban őrzött régi cancellariai 1848/49-iki miniszterelnöki és belügyminiszteri irományoknak az orsz. levéltár számára leendő átengedésébe, az orsz. levéltár tisztviselői megkezdték az iratoknak kiválogatását. A kiválogatott oklevelekről és kéziratokról kimerítő jegyzék fog készülni, a melynek alapján fog az átadás megtörténni. Kivánatosnak látszik, hogy a jegyzékben nem pusztán a darabszám említendő meg, hanem az oklevél kelte, aláírója, sőt az okleveleken található régi iktatói számok is feljegyeztessenek. Egyszóval az átadandó kéziratokról a legaprólékosabb regestaszzerű jegyzék készítenendő. E pontosságot azon körülmény teszi kívánatossá, hogy az Akadémia, míg ez irományok értékének recompensatiója fejében az évenkénti 2000 korona befizetésével a meghatározott összeg törlesztve nem lesz, addig az átadandó irományok tulajdonjogát fentartja s esetleg érvényesíti is.

A könyvtár rendezéséről következő adatok tanúskodnak. A rendezett tudomány-szakok száma 53; ezek 63,652 munkát tartalmaznak, és pedig:

Bibliographia 1173, Encyklopaedia 143, Philosophia 1457, Mythologia 120, Theologia 4517, Paedagogia 1936, Széptudomány 612, Anthropologia 335, Jogtudomány 1255, Magyar jogtudomány 1595, Politika 2396, Magyar politika 1708, Történelem 5876, Magyar történelem 2952, Magyar országgyűlések 95, Életrajzok 2672, Földrajz 1079, Magyar földrajz 467, Térképek 927, Utazás 1229, Statisztika 719, Schematismusok 166. Haditudomány 688, Régészet 1390, Éremtudomány 229, Matematika és csillagászat 1193, Természettudomány 183, Természettan 996, Vegytan 437, Természetrájz 133, Allattan 499, Növénytan 452, Ásvány- és földtan 517, Gazdaságtan 3553, Orvostudomány, 2526, Nyelvtudomány 2121, Classica-philologia 745, Görög irodalom 827, Latin irodalom 894, Új latin irodalom 797, Magyar nyelvészet 542, Régi magyar irodalom 658, Magyar irodalom 4147, Germán irodalmak 1624, Francia irodalom 733, Olasz és spanyol irodalom 258, Szláv irodalom 449, Keleti irodalom 1751, Incunabulumok 356, Akadémiák és tudományos társulatok kiadványai 544, M. T. Akadémia kiadványai 366, Külföldi folyóiratok 201, Hazai ujságok és folyóiratok 382, Bolyaiana 32.

A szakkatalogus áll 108 kötetből és 58 czédulatokból. Az általános czédula-katalogus 169 tokban van elhelyezve.

A könyvtár gyarapodása a járulék-naplók kimutatása szerint a következő: Vétel útján 500 mű, 678 kötetben, 148 füzetben. Kötelepéldányként 318 nyomda 7432 művet, 2005 kötetben, 5871 füzetben küldött. Ehhez járul 169 zenemű, 5 kötetben, 197 füzetben, 750 ujság és 98 folyóirat, 36 térkép. 132 akadémiától és tudományos társulattól 561 mű, 267 kötetben, 442 füzetben

érkezett a könyvtárba. Magánosok ajándékából 41 művel, 22 kötetben, 21 füzetben gyarapodott a könyvtár.

A vásárolt munkák közül kiemelendők a diplomatariumok, melyek az országos levéltár számára átengedett oklevelek ára fejében két évi részletben kapott 4000 korona összegből vásároltattak.

Ezeknél tekintettel volt a könyvtár arra, hogy egyrészt a már meglevő diplomatariumok kiegészíttessenek, másrészt arra, hogy oly oklevélgyűjteményekkel gyarapodjék, melyek Budapesten nem találhatók. Különösen áll ez a spanyol forráskiadásokra. A vásárolt diplomatariumok nemcsak beltartalmilag értékesek, hanem némelyike ma már nagy ritkaság is. Így Fantuzzi Monumenti Ravennati-járól már Brunet azt mondja, hogy igen ritka, mert a szerző igen kevés példányban nyomatta barátai számára. Becses és elfogyott a Hohenzollern-ház történetére vonatkozó Monumenta Zollerana is.

A könyvtár olvasótermében a lefolyt évben 5799 olvasó 6928 művet használt, míg házi használatra 137 kikölcsönző 1320 művet vett ki a könyvtárból.

Kötelességünk e helyütt a könyvtár szűk voltára a figyelmet felhívni, mely a gyarapodás emelkedésével már tarthatatlan: úgy, hogy nagyon kívánatos volna ezen segíteni. A szekrényekben a könyvek mindenütt két sorban vannak elhelyezve, még a folián-sok is; a mi a könyvek kikeresését nagyon megnehezíti. Másrészt az újonnan érkező könyveket nehezen lehet elhelyezni. Hogy a könyveket el lehessen helyezni, czélszerű volna a szekrények tetejére két polczból álló állványt készíttetni. Ha tekintetbe vesszük, hogy most egy polczon körülbelül 40—50 darab könyv fér el, ezt kétszer véve, 80—100 könyvnek van helye. Az újonnan készí-tendő kétsoros állványra e szerint 160—200 könyvet lehetne elhelyezni. Az 52 szekrényen tehát 9000—10,000 darab könyvnek lenne helye. Ily módon 4—5 évre segítve volna a könyvek elhelyezésén. S ezen idő alatt talán a bérház helyére építendő palota-részben a könyvtár is megfelelő bővítést nyerhetne.

SZAKIRODALOM.

Id. Szinnyei József. *Az első magyar bibliografus. Székfoglaló értekezés.* Budapest, 1901. 29 l. 8-r. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XVII. kötet. 10. szám).

Az akadémiai értekezések becses gyűjteményében jelent meg az a dolgozat, melylyel id. Szinnyei József akadémiai székét elfoglalta, s melylyel az által a bibliográfiának, hogy úgy mondjuk helyet biztosított az akadémiai jellegű tudományágak között. Ez a jelentősége annak, hogy legelső tudományos testületünk Szinnyeit tagjai sorába választotta s ez egyszersmind buzdításul szolgálhat arra nézve, hogy a komoly alapokon nyugvó s intenzív bibliografiai munkásság elől nincs elzárva a legnagyobb erkölcsi elismerés sem, a mit tudományos téren nálunk el lehet érni.

A székfoglaló értekezéshez méltó tárgyúl kínálkozott Sándor Istvánnak élete, a ki Magyar Könyvesházában először mutatott nálunk a pontos könyvészeti adatok összegyűjtésének tudományos fontosságára. »Egy magyar bibliografia összeállítása száz évvel ezelőtt — írja Szinnyei — nem csekély feladat volt; könyvtáraink rendezetlensége miatt akkor nyomtatott katalogusra, mint ilyen jelenben már csaknem minden nyilvános könyvtárban találunk, gondolni sem lehetett, a Cornides-, Széchenyi- és Teleki-könyvtár katalogusait kivéve, melyek közkézen forogtak. Sok utánjárásba és levelezésbe került a magyar könyvek összeírása, melyek azon időben az idegen nyelvűek közt bizonyosan a legcsekélyebb számban voltak meg bárhol is.« Ime a kor, melyben az első magyar bibliografia létre jő. Szinnyei élénk képet rajzol Sándor István fáradozásairól, a tudósokkal való összeköttetéseiről, szóval a Könyvesház létrejöttének mintegy belső történetét is előadja. A gondos és részben önálló levéltári kutatások alapján írt életréz révén megismerjük Sándor István irodalmi hajlamainak ébredését, első kísérleteit, beható elemzését kapjuk az 1791-ben megindított Sokfélé-nek. De mindez főleg arra szolgál, hogy a Könyvesház keletkezését megérthessük. Valóban egészen természetesnek látszik Szinnyei előadása folytán, hogy a jómódu, művelt lelkű s hazafias érületű Sándor István »igyekezett a magyar irodalmat

minden részletében megismerni s annak ismeretét hazánkban minél inkább terjeszteni. Irodalomtörténetünket addig latinul írták; bibliográfiánk, mely annak alapúl szolgálhatott volna, nem volt, kivéven néhány könyvtárusi jegyzéket, mely korántsem volt alkalmas irodalmunk megismertetésére. Sándort ez indíthatta azon eléggé nem dicsérhető gondolatra, hogy magyar bibliográfiát állítson össze. Már a Sokfélé-ben (III. 1795.), midőn a régi könyvek címzeit felsorolta, azon óhajtságát fejezte ki, vajha a XVIII. századbeli magyar könyvek címzeit is valaki összeállítaná; de miután ez mindeddig nem történt meg, maga fogott hozzá. Ezen szándékában Révai, ki az 1801—1802 éveket Bécsben az ő körében töltötte, bizonyosan megerősítette. Még inkább felbuzdult és tervének kivitelében bátorságot merített a nagy hazafi Széchenyi Ferencz gróf nemes tettéből, ki miután gazdag könyvtára katalógusát elkészíttette — s ebből Sándornak is megküldött egy példányt — alapítója lett a m. nemzeti múzeumi Széchenyi-könyvtárnak.«

Szinnyei értekezésének igen becses része a Könyvesház ismeretése és bírálata. Mert minden kegyelete mellett, a mit az első magyar bibliografus iránt érez, rámutat az első magyar könyvszeti kísérlet sok hiányosságára és kezdetlegességére is. De viszont kiemeli a munka jelességeit is, s ebből a kritikai elemzésből újra meggyőződhetünk arról, hogy a bibliográfia különböző kérdéseiben Szinnyeit mily szilárd alapelvek, helyes érzék és széleskörű tájékozottság vezérlik. Az életrajz beszámol a Könyvesház által keltett hatásról, megismertet Sándor István életének hátralevő részével s igen jellemző végrendeletével s elmondja 1815. márczius 29-én öngyilkosság által történt halálának körülményeit.

Méltó emléke az a szép tanulmány egy már-már feledésbe ment érdekes és hasznos életpályának, melynek adatait Szinnyei valóban nagy szorgalommal és utánjárással gyűjtötte össze s állította be annak a mozgalmas irodalmi korszaknak keretébe, mely többek közt a bibliográfiai törekvések kezdetét is jelenti hazánkban.

—r—ó.

Enchiridion Fontium Historiae Hungarorum. *A magyar történet kútffőinek kézikönyve. A magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megbízásából dr. Angyal Dávid és dr. Mika Sándor közreműködésével szerkesztette dr. Marczali Henrik.* Budapest, Athenaeum, 1902. 8-r. X + 967 l. 13 korona.

E nagyterjedelmű vaskos kötet, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából tanárjelöltek és tanárok használatára készült, azon célból, hogy a hazai történetünk legfontosabb kútffőinek ismertetését foglalja magában. Az anyag a következő főbb fejezetek alá van beosztva: Az Árpádok kora. A vegyes családokból való királyok kora. Az ország megosztásá-

nak kora. Az alkotmányos és vallásos harcok kora. 1606—1711. A Restauratio kora. A magyar állam újjáalkotása. Az egyes korszakoknál elsorolja a szerkesztő úgy a bel- mint a külföldi kútfőket, és számot ad tartalmukról, hitelességükről, irányukról és megbízhatóságukról is. Sem feldolgozások, sem pedig oklevelek nem szerepelnek a gyűjteményben, hanem csak is a szorosan vett kútfők, úgymint: krónikák, évkönyvek, naplók stb. A kézikönyv nem törekszik teljességre, sem kritikai, sem pedig közlő részében. A szerkesztőnek egyedüli gondját e tekintetben az képezte, hogy az anyagot kellő módon válaszsza ki. Nem tartjuk magunkat arra hivatottaknak, hogy ítéletet mondjunk az egész munka, s az abban követelt egész rendszer felett. Hogy beválik-e, s milyen hatással lesz a tanárok és tanárjelöltek tudományos munkásságának fejlődésén, az teljesen a jövő titka. Egy nagy előnye mindenesetre van e kézikönyvnek, hogy az eredeti forrásokban mutatja meg történetünk legfőbb mozzanatait, s hogy az óriási anyagot nemcsak könnyen áttekinthető módon adja az olvasó kezébe, hanem egyúttal kutató munkáját is nagyban megkönnyíti a bevezetések, jegyzetek.

Más kérdés, vajjon csakugyan elérte-e a szerkesztő azon célját, hogy valóban fontos forrás ki ne maradjon könyvéből, és lényegtelen ne igen jusson belé. Bár egész tanári és tudományos működése folytonos előkészület volt e munka megírásához — mint előszavában olvassuk, nem hisszük, hogy mindenki egyetértene vele az anyag kiválasztására nézve. Csak azért, hogy például szolgáljunk, említjük fel, hogy bátran kimaradhatott volna e kézikönyvből Martinus Oppaviensis közlése is (Kálmán királynak a guastallai zsinaton bemutatott azon leveléről, a melyben állítólag lemondott a püspökök beigtatásának jogáról. Nemcsak a magyar kútfők nem tudnak erről a lemondásról, nemcsak hazai okmányainkban nem találjuk ennek semmi nyomát, hanem Ekkhard apát, a ki maga is jelen volt a zsinaton, s ennek eseményeit elég híven részletesen leírta, úgyszintén Paskál pápának életírója is hallgat e nevezetes eseményről. Legújabban Rajner Lajos is bőven foglalkozott e kérdéssel. »A püspöki székek betöltésének története különös tekintettel Magyarországra« című nagybecsű munkájában és kimutatta, hogy a guastallai zsinatnak a magyar király állítólagos lemondásához semmi köze nincs. —i.

Magyar Minerva. *A magyarországi múzeumok és könyvtárak czimkönyve. Közreboocsátja a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége. II. évfolyam. 1901—1902. Gróf Batthyány Ignác arczképével. Budapest. Kiadja az Athenaeum irod. és nyomdai r. társulat. 1902. 2 + XXXII + 550 + 1.*

A múzeumok és könyvtárak főfelügyelősége ígéretéhez híven folytatja a magyarországi nyilvános múzeumok és könyvtárak

ismertetését. Az 1900-ban Magyar Minerva címmel megindított vállalatnak megjelent immár a második kötete is, ugyanazon czélt szolgálván, mint az első, hogy t. i. a hazai múzeumok és könyvtárak tekintetében a létező állapotokról minél hívebb tájékozódást nyújtson az érdeklődő köröknek. Míg azonban az első évfolyamban a könyvtárak foglalták el a főhelyet, a mennyiben a szerkesztőség az országos gyűjteményeken és az állami támogatásban részesülő nyilvános jellegű múzeumokon kívül főleg a különböző egyházi és világi hatóságok, iskolák, társulatok és egyéb testületek által fentartott könyvtárak ismertetésére fektetett súlyt, addig a II. kötetben inkább a múzeumok és az iskolai gyűjtemények felől találunk nagy gonddal összeállított adatokat. A könyvtárak közül pedig, elhagyva a nyilvánosoknak nem tekinthető hatósági és ifjusági könyvtárak ismertetését, az olvasókörök könyvtárainak sorozatát kapjuk a helynevek betűrendjében.

Az új évfolyam mindössze 871 gyűjteményről nyújt felvilágosítást, a miből 619 könyvtár, 297 pedig múzeum. Az országos közgyűjteményeken kívül, nyilvános jellegű könyvtár van 22, múzeum pedig 68. Az egyes tanintézetek mellett van az ország területén mindössze 145 könyvtár, és 210 múzeum, a melyek között csak 6 humanista gyűjtemény van, míg 92 kizárólag természetrajzi anyag gyűjtésére szorítkozik, 112-ben pedig vegyes a gyűjtemény anyaga. 452 könyvtárt és 7 múzeumot különféle egyházi és világi hatóságok, egyesületek, testületek tartanak fenn, külön csoportot képezve köztük az ezen évfolyamban ismertetett 169 olvasóköri könyvtár.

A lelkiismeretes gonddal és nagy szakavatottsággal összeállított kötet szerkesztését dr. Schönherr Gyula és dr. Grün Albert végezték azoknak az adatoknak alapján, a melyeket az egyes gyűjtemények vezetői hivatalos úton beküldöttek, s mely adatok a legnagyobb részben az 1901 évi január havi állapotot tüntetik fel.

A kötet élén Varjú Elemér tollából gróf Batthyány Ignác erdélyi püspöknek életrajzát olvassuk, a ki nagyfontosságú, sok teherrel járó méltóságában is időt talált az irodalmi munkálkodásra, és a ki határt nem ismerő áldozatkészséggel megalapította az ország egyik legbecsesebb könyvtárát.

A kötet nyomdai kiállításáról szólva — mely teljesen méltó az Athenaeum régi hírnevéhez — csak dicséretet mondhatunk.

—i.

Az egri érseki papnevelő intézet könyvtárának szakok szerint való jegyzéke. Összeállította Nyizsnjai Iván könyvtáros. Eger, az érseki lyceum könyvnyomdája, 1901. IV + 307 l. 8-r.

Az egri papnevelde könyvtára nem régi alapítás; 1852-ben keletkezett, a mikor az előregedett r. kath. papok intézetét fel-

oszlatták s csekély számú theologiai művekből álló könyvtárát a szemináriumnak átadták. Szaporítása nem volt rendszeres. időnként egy-egy megyebeli lelkész adott vagy hagyományozott több-kevesebb könyvet rá s az egyházmegyei könyvtár adta át többes példányait. Esetről-esetre vásárolnak is számára egész gyűjteményeket vagy egyes szükségesebb munkákat, állandó megszabott javadalmazása azonban nincsen.

Jelenleg 6904 művet 7895 darabban tartalmaz. Ehhez járul még egy 1014 lapból álló metszetgyűjtemény, néhai Andrásy Kálmán áldozó-pap hagyománya. A könyvtár már rendeltetésénél fogva is első sorban vallástudományi jellegű; a theologiai szakok aránytalanul terjedelmesebbek a többieknél.

A könyvtárnak 71 kézirata s néhány régi magyar nyomtatványa is van. A kéziratok nagyobbára újabb időbeli theologikumok, sajnálatunkra ezek vannak pontosabban katalogizálva, míg a néhány érdekesebb darab csak pár rövid szóval van jelezve. Ilyen például: *Agarhodemos*. Regény. H. és é. n. 4°, vagy *Allamkormányzati elvek*. Latinul. H. n. 1790. 8°. A régi magyar nyomtatványokról megemlítjük Pázmány imádságos könyvének 1650-iki pozsonyi kiadását, mint kiváló ritkaságot. Megvan Pázmány Predikációinak 1636-iki kiadása, a Káldi-féle Biblia továbbá Telegdi Predikációi (Nagyszombat 1578.) és Postillája (II. és III. rész. 1578. 1580.).

A metszetgyűjteményről a katalogus nem igen nyújthat fogalmat; úgy látszik, nagyobb részét modern műlapok teszik.

A nyomtatványok jegyzékében lapozva, feltűnik minő rendkívül szegény a történelem, földrajz, irodalomtörténet és könyvészet összevont szakja. A legmagyarabb egyházmegye növendékpapságának könyvtárában — a mint sajnálattal konstatálni kénytelenek vagyunk — a hazai történelmet alig egynehány munka képviseli. Nincs meg Szalay és Horvát Mihály magyar története, sem a Szilágyi-féle Magyar nemzet története, forrásmunkákról, oklevéltárakról nem is szólva. El lehet ezek nélkül képzelni egy közel 8000 kötetből álló magyar könyvtárat? Jellemző, hogy még az egrí írók — bizonyosan ingyen kapható — munkáit is hiába keressük a jegyzékben. Kandra Kabos mindössze egy kis füzetkével van képviselve. Magyar mithológiáját s Várad regestrumát nem lehet a katalogusban fellelni. Ép ilyen hiányos a szépirodalmi szak, a hol *Arany*, *Eötvös*, *Jókai*, *Józsika*, *Kemény*, *Kölcsey*, *Vörösmarty neve elő sem fordul*. Jelemző egyébiránt, hogy még *Tárkányinak*, *Eger* egyik büszkeségének, a költeményei sincsenek meg az *egri* papnevelő könyvtárában.

A katalogus nem a legszigorúbb pontossággal készült. A czímmások szükséztűk s pontatlanok; a régibb művek a bibliografiai segédeszközök ismerete nélkül vannak jegyzékbe véve,

a mi több tévedést eredményez. Szikszai Bálint ismeretes munkája: *de sacramentis in genere* például 1565-ös évszámmal szerepel a katalogusban, pedig a Régi Magyar Könyvtár III. része felvilágosította volna a szerkesztőt, hogy a ritka könyvecske nyomtatási éve 1585, helye pedig Genf.

A könyvtár öt nagy szakra oszlik: ezek I. Hittudomány. II. Bölcséleti tudományok. III. Jogtudomány általában. Politika. IV. Természet- és reáltudományok. Gazdaságtan. V. Vegyes művek. E főszakok közül az első kettő és az utolsó több alszakokra bomlik. Nevezetesen a hittudományi nyolcz alszakra u. m. 1. szentírás és a reája vonatkozó tudományokra; 2. a szt. hagyomány képviselői és a reája vonatkozó művek; 3. encyklopedikus és bevezető theológiára; 4. alapvető és ágazatos hittanra; 5. erkölcstan, kazuisztika és aszkézisre; 6. egyházjog és forrásaira; 7. egyháztörténelemre s 8. lelkipásztorkodástanra; a bölcslettudományi hatra és pedig: 1. bölcsélet és ált. történetére, 2. történelem és segédtudományaira, 3. műtörténet és széptanra, 4. nyelvészetre, 5. ó-kori klasszikusokra s 6. szépírókra, míg a vegyes művek szakja 3 alosztályra, t. i. 1. nem szakbeli lapok és folyóiratokra; 2. encyklopediák, gyűjteményes művekre s végül 3. alkalmi költemények, egyházi beszédek stbre oszlik.

A jegyzékhez kimerítő név- és tárgymutató járul, a mely nagyban megkönnyíti a kötet használatát. V.

Heverdle Géza. *Kalauz a magyar gyűjteményes vállalatokban és a magyar színműirodalomban.* Budapest, 1901. XIII + 138 l. 8-r.

Első sorban könyvkereskedők számára készült az előttünk fekvő munka, azonban a könyvtári gyakorlatban is jó hasznát lehet venni, mint minden olyan segédeszköznek, a mi megkönnyíti a keresést olyankor, a midőn a memoria pillanatokra felmondja a szolgálatot. Már pedig igen gyakori eset, hogy egy-egy könyv címét pontosan tudjuk, azonban szerzőjének nevééről megfeledkeztünk s ilyenkor igen nagy időnyereség, ha sokszor nehézkes rendszerű sakkatalogusok mellőzésével legalább bizonyos természetű könyvanyagra nézve olyan jegyzékek birtokában vagyunk, a melyek a könyvcímek betürendes sorozatát tartalmazzák. Nincs ugyan az ilyen jegyzékeknek tudományos jellegük, — nem is igénylik ezek azt — azonban a könyvtárnoknak tudomással kell bírni létezésükről s igen helyes, ha a bibliografiai segédeszközök gyűjteményében ezek is helyet foglalnak. Különösen fontos a címek sorrendjében készült jegyzék a szépirodalmi művekre nézve. Mert itt találkozik a legtöbb feledésbe ment név, melyek közül egyik-másikra azonban sokszor szorosán vett tudományos kutatásoknál is szükség van. Mily nagy a száma például azoknak a színpadi termékeknek, melyeknek szerzője

nevére halványan sem emlékezünk. Pedig esetleg színészet vagy művelődéstörténeti szempontból szükségünk volna rájuk. Ilyen esetekben azután régi színlapokban vagy újságokban való kutatástól ment meg egy-egy jó címjegyzék. A színműirodalomra vonatkozólag egyébként már régebben is jelent meg egy ilyen természetű jegyzék a Benkő Színvilág-ában.

Heverdle könyvének ezek a szempontok kölcsönöznek jelentőséget a könyvtári gyakorlatra nézve. Elég nagy és igen fontos magyar könyvanyag jegyzékét nyújtja a címek sorrendjében. Nevezetesen magában foglalja először az összes forgalomban levő gyűjteményes vállalatok anyagát, továbbá az egész magyar színműirodalmat. Azonban ez utóbbit is csak annyiban, a mennyiben az egyes színművek jelenleg még nyomtatásban kaphatók. Feladatának ezt a részét a szerző szorgalommal oldotta meg s különösen a könyvkereskedők igen hálásak lehetnek pontos munkájáért. Itt azonban nem hallgathatunk el egy észrevételt, melynek hangsúlyozására már rég kerestük az alkalmat. Ugyanis azt kell látnunk, hogy a mi derék könyvkereskedőink és könyvkiadóink, részint gyakorlati szükségből, részint az ügy iránti lelkesedésből szívesen áldoznak olyan kiadványokra, mint a minő a Heverdle könyve is s melyek, mint említettük, a bibliografiai és a könyvtári szolgálat szempontjából is fontosak. Most már mily könnyű volna megtalálni a módját annak, hogy a gyakorlati célok mellett a tudományos érdekek is fokozottabb mértékben is kielégíttessenek. Itt van példának a Heverdle könyve. Az a körülmény ugyanis, hogy benne csak is a nyomtatásban *kapható* színművek jegyzéke van meg, a vállalat értékét nagy mértékben alászállítja s az egésznek kizárólag merkántilis jelleget ad, habár, mint jeleztük, így is bizonyos mértékben szolgálatot tesz a könyvtárakban is. Most már arra gondolunk, hogy ha ilyen vállalkozásoknál az illetékes tényezők igénybe vennék a szükséges tudományos erők közreműködését is, ugyszólván egy költséggel végleges munkát lehetne végezni. Mert nyilvánvaló, hogy a Heverdle jegyzékének kiegészítése a nyomtatásban már nem kapható színművek címeivel nem lett volna valami nehezen megoldható feladat s bizonyára akadt volna szakember, a ki a szükséges útbaigazításokat megadta volna. S így lenne teljes jegyzékünk a magyar nyelvű színműirodalomról, míg így erre a jegyzékre nagyon soká várhatunk. És pedig azért, mert ilyen természetű vállalatokra nincs meg a szükséges anyagi erő. Minthogy azonban a könyvkereskedelem gyakorlati érdekei az első sorban érdekelteknél ezt az anyagi erőt megteremtik, most már csak arról van szó, hogy kellő időben megtéssenek a szükséges lépések, melyek a gyakorlati és tudományos igények közös kielégítésére vezetnének. Külföldön nem ritka a példa arra, hogy bibliografiai feladatok üzleti vállal-

kozással karöltve nyerne megoldást. S tekintve azt a magas színvonalat, a melyen a magyarországi könyvkiadók és könyvkereskedők élite-je áll, nincs is kétségünk arra nézve, hogy a jövőben nálunk is fokozottabb mértékben fog érvényesülni az az elv, hogy ott, a hol lehetséges, az üzleti érdekek mellett s úgyszólván egy költséggel a tudományos czélok is szem előtt tartassanak. Magyarországon még sok bibliografiai feladattal állunk szemben. Ezek egy részének megoldását azonban én az adott viszonyok között csak is a különböző anyagi és szellemi tényezők egyesítésétől merem remélni. És ez lenne egyik szép feladata a bibliografiai társaságnak, a mely fájdalom még mindig nem tud létre jönni. Mellékesen érintettük itt ezt a fontos témát, azonban mielőbb érdemlegesebben is szándékozunk foglalkozni vele.

Visszatérve Heverdle könyvére, sajnálnunk kell azt is, hogy a gyűjteményes vállalatok közül azok, a melyek »forgalomban« ez idő szerint nincsenek, kimaradtak. A már jelzett kereskedelmi szempont kizárólagossága itt is leszállítja a könyv értékét a bibliografiai használhatóság tekintetében. Végül teljesen hasznavehetetlennek kell minősítenünk a könyv végső részét, a mi a »színművészetre vonatkozó művek« jegyzéke akarna lenni. Egy oldalra terjed az egész s nagy fokú hiányosságának jellemzésére legyen elég fölemlítenünk, hogy oly művek is hiányoznak belőle, mint pl. Bayernek és Váli Bélának a magyar színművészet történetéről írt pályakoszorús nagy munkái. Mindezek nagy hibák, pedig könnyen el lehetett volna mindannyit kerülni, ha a kellő szak-erők igénybe vételét nem mulasztották volna el.

E—r L.

Magyar Nyomdászok Évkönyve 1902. *Tizenhetedik évfolyam. Kiadja a Könyvnyomdászok Szakköre. A választmány megbízásából szerkesztette, szedette Pavlovszky József Alajos.* Budapest, 1902. 115 l. 8-r.

Derék könyvnyomdász-gárdánk ez évi szellemi beszámolóját egy a metier-n kívül álló fiatal író *Czakó Elemér* dolgozata nyitja meg, a ki már évek óta buzgólkodik a könyvnyomtatás terén érvényesíthető iparművészeti törekvések érdekében. Ez a dolgozata is a könyvnyomtató iparművészet főbb irányelveinek lelkes hangú hirdetése, s azt hisszük, hogy az iparművészeti múzeum jeles könyvtárnokának ily irányú tevékenységét az illetékes szak-körökben a megérdemelt figyelemmel méltányolják.

A szakdolgozatok közt első a *Wandra Lajosé* a színeképződésekről és fokozatos fejlődéseikről. *Körinek József* a nyomtatványoknál alkalmazandó nemzeti jellegű ékítményekről ír. *Horváth Alajostól* a könyvnyomdai hengerek előállításáról, öntéséről és kezeléséről, *Fuchs Zsigmondtól* a fekete festékek gyártásáról, *Novák Józseftől* pedig a mesterszedések czélszerű elrendezéséről

olvashatók dolgozatok. *Káldor Lajos*nak a modern nyomdászat angol úttörőiről írt dolgozata érdekes tünet arra nézve, hogy a modern törekvések már nálunk is szélesebb körökben kezdenek hódítani. S e dolgozat helyes kiegészítéseül *Stalla Márton* alapos érveléssel óvja szaktársait a »divat hóbortjai«-tól. *Janovits Ferencz* a rajzolni tudás fontosságát fejtegeti a nyomdászatban, *Czakó Elemér*nek a Magyar Könyvszemle mult évi folyamában közölt tanulmányára való hivatkozással s *Rohonczy János* is a modern könyvszedés eszthetikai szempontjait hangsúlyozza. Mint látható ezekből, nyomdászatunkban magasabb törekvések sokat ígérő előjelei mutatkoznak. Különböző szakkérdésekkel foglalkoznak még *Kertész Ernő*, *Sedelmayer Ferencz*, *Radnai Mihály*, *Durmits Imre* (szerzőink és a szedőgép), *Marczevicz Lajos*, *Novák László* és *Wóznér Ignác*. A történelmi részben a fáradhatlan *Firtinger Károly*tól olvashatunk egy szép dolgozatot Tótfalusi Kis Miklós műveiről, az ide vonatkozó irodalom gondos felhasználásával. Azonban a jeles szerzót az eddigi adatok még mindig nem elégtik ki. Ugy véli, hogy Tótfalusi élettörténete megírásának javarésze, nevezetesen »Amszterdamban történt nyomdászszá és betűmetszővé meg öntővé való kiművelődésének és ebbeli világra szóló eredményeinek részletesebb és hiteles ismertetése még hátra van« s nézete szerint, ha nagy eredményekre nincs is kilátás, »érdemes volna mégis Amszterdamban valamivel behatóbb kutatásokat megkísérleni.« Ehhez a kívánsághoz a magunk részéről készséggel hozzájárulunk, de egyszersmind meg is nyugtathatjuk szerzót arra nézve, hogy a kutatások fonala nincs elejtve. Maga Dézsi Lajos is, a becses monografia szerzője, folytatja a körülményekhez mért arányokban nyomozásait s mások is buzgólkodnak e téren, a miről folyóiratunk jelen füzete is bizonyosságot nyujt

A tartalmas évkönyvet a szokásos szakbibliografia fejezi be.

—r—ó.

Könyvtári Szemle. I. évfolyam 1—7. szám.

Dobrovsky Ágost ismert nevű antikvár f. évi február hó óta könyvárusi katalógusát havonként kétszer, legújabbban havonként egyszer megjelenő Könyvtári Szemle című lappal kapcsolatosan adja ki, melyben könyvtári és bibliografiai kérdésekkel foglalkozó közlemények foglaltatnak. Csak örülni lehet, ha ilyen kérdések iránt minél többféle organum ébresztgeti és táplálja az érdeklődést s nem lehet tagadni, hogy a Dobrovsky vállalatában több érdekes kis közlemény látott napvilágot. A munkatársak sorában olyan nevekkal is találkozunk, mint *Ferenczi Zoltán*, *Alexander Bernát*, *Marczali* s mások. Nagy mérvű dolgozatokat ilyen helyen senki se kereshet, sőt arra sincs szükség, hogy ilyen kis lap magát kritikái feladatokra hivatottnak képzelje. Pl. a 2-ik számban közölt refleksiok és megjegyzések igen sok téves adat van,

a mint ezt a Nemz. Múzeum könyvtárára nézve folyóiratunk jelen számában más helyen kimutatjuk. A Könyvtári Szemle igen szép hatást érhet el, ha a könyvpiacz nevezetesebb ujdonságai mellett kisebb cikkekben ismertetni fogja a hazai és külföldi érdekesebb könyvtári és bibliografiai mozgalmakat és eseményeket s ez által szélesebb körök érdeklődését kelti fel ebben az irányban. Az első 6 számot *Sebestyén Ede* szerkesztette, a 7-ik számtól kezdve *Irmei Ferencz* a szerkesztő. Ebben elismerő ismertetés olvasható Varju Elemérnek a gyulafejevári könyvtárról írt művéről, továbbá közlemények vannak a fővárosi könyvtárról, Delisle Leopold jubileumáról s egyebekről. Irmei, a lelkes bibliofil, a magyar bibliofilek találkozó helyévé tehetné a kis lapot, melynek emelése végett mint halljuk kiadója nem vonakodnék fokozottabb anyagi áldozatoktól sem. e.

Sammlung bibliothekwissenschaftlicher Arbeiten. Herausgegeben von *Karl Dziatzko*. Heft 11—15. Lipsce, 1898—1902.

E nagybecsű vállalatnak jelentőségét már hangsúlyoztuk a Magyar Könyvszemleiben, midőn az első kilencz füzet tartalmát ismertettük. (M. Könyvszemle 1897. évf. 210. l.) Az azóta megjelent újabb füzetek révén a vállalatról általánosságban csak ismételhetjük akkori, feltétlenül elismerő nyilatkozatainkat. Kiváló dolgozatok gazdag gyűjteményével állunk szemben, a melyekről tudomással kell bírni mindenkinek, a ki könyvtári vagy könyvtárszeti kérdésekkel foglalkozik. A nagy anyag beható ismertetéséről természetesen le kell mondanunk, azonban jelezni fogjuk az egyes kérdéseket, a melyekkel a kiváló szakemberek tollából eredő dolgozatok foglalkoznak.

A hat új füzet közül a XII-ik önálló monografia. *Kemcke* Johannes tollából, *Patricius Junius*nak (Patrick Young), I. Jakab és I. Károly angol királyok könyvtárnokának életrajzát foglalja magában, melynek kiegészítéseül a jeles férfinak korának kiváló tudósaival folytatott érdekes levelezése is közölve van. A többi füzetek, u. m. a X., XI., XIII., XIV. és XV-ik »Beiträge für Kenntnis des Schrift-, Buch- und Bibliothekswesens« alcímet viselik s mindenik több kisebb-nagyobb dolgozatot foglal magában. A X. füzetben *Schnorrenberg* Jakab Augustinus »De arte praedicandi« című munkájának két XV. századbeli kiadásáról ír nyomdászattörténeti szempontból. *Dziatzko* az angolországi könyvnyomtatás megalapítójának *William Caxton*nak életrajzát közli mélyreható tanulmányok alapján. *Eichler* Ferdinand az akadémiai vitatkozások szerzőségének bonyolult kérdését veszi rendszeres vizsgálat alá, részletesen ismertette a különböző egyetemeken különböző időkben szokásban volt eljárásokat. A következő dolgozat ismét *Dziatzkotól* ered s a pergamoni ó-kori könyvtár helyiségéről szól, nagy eruditioval varázsolván olvasóit egy

régi világ könyvtári életébe. *Brambach* W. a pápai könyvtárról közöl egy kisebb történeti ismertetést. *Joachim* Joh. tollából a brüsszeli bibliografiai mozgalomról olvasható kedvezőtlen kritika. *Spirgatis* M. Molière műveinek korai nürnbergi fordításairól s kiadójukról ír tanulmányt, s a füzetet befejezi *Dziatzko* terjedelmesebb dolgozata az ősnymtatványok katalogizálásáról. — A XI. füzet egyik nagyobb és igen fontos közleménye szintén az ő szorgalmas tollából ered s az egyetemes nagy könyvtári katalogizálás nevezetes problémájával foglalkozik a nála megszo-
kott mély tudományossággal és gyakorlati érzékkel. Beható fejtegetések után a legközelebbi feladatokat a következőkben jelöli meg: Szükséges: 1. az egyes országok könyvanyagának (nemzeti irodalom) katalogizálása lehetőleg egységes rendszerben s a címek összegyűjtése az országok központjában. Ez első sorban a könyvtárak feladata. 2. Lehetőleg teljes és az újságcikkeket is magában foglaló bibliográfiája az egyes tudományoknak az egyes országokban bizonyos meghatározott évtől kezdve. Az anyag nemzetközi alapon volna rendezendő. Ez első sorban tudományos társulatoknak, egyes kiadóknak és tudósoknak közös munkája volna könyvtári szakerők igénybe vételével. 3. Az irodalom egységes nemzetközi rendszerének kidolgozása s a csoportok és szakok megjelölésének megállapítása a könyvtárak és az egyes tudományok szakembereinek közreműködésével. 4. A jelzett nemzeti általános katalogusok és az egységes irodalmi rendszer alapján azután gondolni lehet az egyetemes bibliográfia kidolgozására is. Ez azonban tudományos társulatoknak, a könyvkereskedelemnek vagy magán szövetkezeteknek kezdeményezésére volna bizandó. A könyvtárakra nézve első sorban a nemzeti katalogusok megteremtése a főfeladat. *Dziatzko* programja, a mennyire világos, ép oly gyakorlati is. Csakis ilyen módon lehetne remélni, hogy a mostani nagy arányú, de tagadhatatlanul minden egységes koncepczió nélkül szükkölködő bibliográfiai tevékenység a szükséges eredményekre vezethetne. Meg vagyunk győződve, hogy a sok bibliográfiai konferenciázás meddőségének egyik oka épen az, hogy az alapvonalaiban oly egyszerű, habár nagy dimenzióju kérdést ok nélkül komplikálják fölösleges dolgokkal. Még öt becses dolgozatot tartalmaz ez a füzet, u. m. az *Eichler* említett tanulmányának befejező részét, *Falckenheimer* Vilmosét a 1585. évre szóló douai-i egy lapos naptárról, *Pietschmann* Richard egy régebbi tanulmányának második részét az egyiptomiaknál írásszerű használt fáról és papírról, *Wolsdorf* Vilmosét a fényképészet szerepéről a könyvészetben és a *Schwenke* Pálét a XV. és XVI. századbeli német könyvkötésekről. — A XIII. füzetben három közlemény szól a könyvtárak tűzkár elleni biztosításáról, u. m. a *Schmidt* Adolfé, a ki a nevezetes kérdést minden oldalról megvilágítja, a

Markgraf Hermanné az előbbi kiegészítő adatokkal s a *Lecke* Johanné, a mely az 1871-től 1900-ig előfordult nevezetesebb könyvtári tüzeknek fájdalom elég terjedelmes felsorolását tartalmazza. *Conrad* Gusztav, *Schwenke*, a németországi könyvnyomtatás korai történetéhez szolgáltatnak adatokat, hasonlóképen *Garloch* Georg is, a ki a kölni képes biblia régi kiadásairól és nyomtatójáról közöl behatóbb tanulmányt. *Schreiber* W. L. egy a XVI. század elejéről való fametszetről (»Hütet Euch vor den Katzen«) ír. Még *Focke* G. dolgozata olvasható a füzetben a könyvtári szisztematikus katalogizálásról. — A XIV. füzet *Dziatzkotól* három dolgozatot is tartalmaz, melyek közül kettő a köteles példányok kérdésével, egy pedig ismételten az ősnymtatványok katalogizálásának módszerével és tervezetével foglalkozik. *Bresciano* G. olasz nyelvű dolgozata három XV. századbeli nápolyi könyvnyomtatóról szól. *Spirgatis* M. Németország XVII. századbeli irodalmi termelését vizsgálja a lipcsei vásári katalógusok nyomán. A befejező dolgozat pedig *Joachim* J. tollából egy 1454-ből eredő nyomtatványról szól, mely a kereszténységet a törökök elleni védekezésre hívja fel. — A XV. füzetben *Dziatzkotól* ismét két közlemény olvasható, melyek közül egyikben a kötött könyvekre tervezett vámtarifa ellen foglal állást, míg a másikban a 42 soros biblia szedésével és nyomásával foglalkozik, bírálva *Schwenké* nek a *Festschrift zur Gutenbergfeier*-ben »*Untersuchungen zur Geschichte des ersten Buchdrucks*« cím alatt megjelent dolgozatát. A füzet egyik érdekessége *Haebler* Konrad dolgozata a spanyolországi modern könyvészeti és könyvtári viszonyokról. A szerző hosszasan tanulmányozta tárgyát s eleven rajza igen tanulságosan mutatja be a kedvezőknek épen nem mondható állapotokat. *Leonhard* Hans azt a kérdést fejtegeti, hogy a könyvkereskedők, nyomdászok és könyvkötők mennyiben tartoztak az egyetemek bírói hatásköre alá Németországban 1550—1730. *Falckenheiner* Wilhelm a nyomtatásban megjelent egyetemi anyakönyvek bibliográfiájáról kezd nagyobb dolgozatot. Még egy dolgozat van a füzetben *Spirgatis* M. tollából az angol irodalom szerepléséről a frankfurti könyvvásárokon 1561—1620.

A közleményeknek ez a sommás felsorolása is mutatja *Dziatzko* vállalatának fontosságát a könyvre és könyvtárakra vonatkozó tanulmányok szempontjából. Minden egyes dolgozat pedig bizonyosága annak a komoly tudományosságának és szorgalomnak, melyet Németországban a bibliografia szakszerű művelése körül kifejtének.

e. l.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny. XXVI. évfolyamának 1. füzetében** (1902 január) *Weér Pál* bibliografiai vázlata olvasható a magyar Dante-irodalomról. — A **2. füzetben** *Gyulai Ágost* pótlásokat közöl a magyar Dante-irodalomhoz, *Esztegár László* pedig ismerteti *Varjú Elemér* könyvét a gyulafejevári Batthyány-könyvtárról. — A **3. füzetben** (1902. márczius) *Gedeon Alajos Körner Zrínyi-jének* magyar fordításairól ír.

Az **Erdélyi Múzeum XVIII. kötetének 9. füzetében** (1901 november 15.) *L. J.* adatokat közöl erdélyi íróknak XVIII. századi külföldi iskoláztatásához. — A **10. füzetben** (1901. december 15.) újabban megjelent könyvek jegyzéke olvasható. — A **XIX. kötet 1. füzetében** (1902 január 15.) gróf *Kuum Géza* Budapest 1820-ban című cikkében megemlékezik az akkori fővárosi könyvtárakról is. — *Szász Ferencz* a kolozsvári Mátyás király Emlékkönyvet ismerteti, mely többek közt Erdélyi Pálnak a Korvina-könyvtárról s Dézsi Lajosnak a könyvnyomtatás kezdetéről szóló tanulmányaikat is tartalmazza. — *Wasylkiewicz Viktor* egy XVII. kéziratból Egerpataki Andrástól származó s Bocskay Istvánt dicsőítő verseket közöl. — A **2. füzet** (1902 február 15.) Egerházi János XVII. századbéli magyar festő 1631-iki nemeslevelét ismerteti. — A **3. füzetben** (1902 márczius 15.) kisebb közlemény olvasható a kolozsvári fésűs czéhmesterek újabban felfedezett régi protocollumairól.

A **Grafikai Szemle. XI. évfolyamának 10. 11. és 12. számában** (1901. október, november, december) *Káldor Lajos* folytatja a szépművészeti stílusok rövid ismertetését. — A **11. számában** ezenkívül kisebb közlemények olvashatók egy a wiesbadeni országos könyvtárban újabban felfedezett nyomtatványról, mely egy 1448. évre szóló naptár töredéke, és a mechtaristák velencei nyomdájáról. — A **XII. évfolyam 1. füzete** (1902 január) megemlékezik dr. *Gyulai Farkas* egyetemi könyvtártani előadásairól. — A **2. füzetben** (1902 február) *Vajda Ernő* tanulmányt kezd a modern grafikai művészetéről. — A **3. füzetben** (1902 márczius) *Vajda Ernő* tanulmányának folytatáson kívül *Herrgott János* XVI. századi lipcsei könyvnyomtató életrajzából az első közlemény olvasható *Leitner Pál* tollából. — Kiseb közlemény a fába való metszés feltalálásáról szól.

Az Irodalomtörténeti Közlemények XI. évfolyamának 4. füzeté következő tartalommal jelent meg: *Ferenczi* Zoltán, Petöfi és az Alföld. — *Zsüinszky* Aladár, Arany kisebb történeti költeményei (II. és befejező közlemény.) — *Morvay* Gyöző, Galanthai gróf Fekete János (IV. és befejező közlemény). — *Illésy* János, Csokonai felségfolyamodása. — Adattár: *Katona* Lajos, Adalékok kódex-irodalmunk forrásaihoz. — *Illésy* János, Adatok Balassa Bálintról (V. és befejező közlemény). — *Ferenczi* Zoltán, B. Wesselényi Miklós levelei b. Kemény Zsigmondhoz (II. és befejező közlemény). — *Esztegar* László, Adalékok Balassa József színigazgató működéséhez. — Ismertetések. Bírálatok: Péterfy Jenő összegyűjtött munkái I. k. (Ism. *M. Gy.*) — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant Árpádtól*. — A XII. évfolyam 1. füzetének tartalma a következő: *Hegedüs* István, Bartholomeo Della Fonte. — *Körösi* Sándor, Zrínyi és Machiavelli (I. közlemény.) — *Császár* Ernő, A magyar protestáns zsoldárköltészet a XVI. és XVII. században (I. közlemény.) — Dr. *Szinnyei* Ferencz, Nagy Ignác (I. közlemény.) — *Waldapfel* János, A Zrínyiász XII. és a Toldi IV. éneke. — Adattár: *König* György, Népdalok és egyéb versek gyűjteménye 1812-től (I. közlemény.) — *Vértesy* Jenő, Adatok Amade László életéhez (I. közlemény.) — *Szentpétery* Imre, Benzur József levelei Radvánszky Lászlóhoz és Jánoshoz (I. közlemény.) — *Halmy* Gyula, Tompa betegségéről. — Ismertetések, bírálatok: Gyöngyösy László, Arany János élete és munkái (Ism. Cs.) — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant Árpádtól*.

A Századok XXXV. évfolyamának 9. füzeté (1901. november 15.) megemlékezik id. Szinnyei József akadémiai székfoglalójáról. — A 10. füzet (1901. december 15.) egészen Szent-István magyar király emlékezetének van szentelve. — A XXXVI. évfolyam 1. 2. 3 füzetéi (1902 január, február, márczius) a történeti irodalom újabb termékeinek bibliografiai ismertetését tartalmazzák. — 3. füzetben ezen kívül *Naményi* Lajos ismerteti Varjú Elemér könyvét a gyulafejérvári Batthyány-könyvtárról.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen. II. évfolyam 11—12. szám (1901. november—december): Dr. *Pfannküche*, Anstaltsbibliotheken. — Constantin *Nörrenberg*, Was lehrt die Kruppsche Bücherhalle? — O. von *Schleinitz*, Lokaltopographische Sammlungen in englischen Volksbibliotheken. — Georg *Maas*, Eine neue Kasette für Zettelkataloge. — III. évfolyam 1—2. szám. (1902 január-február): Dr. C. *Lausberg*, Private und kommunale Opferwilligkeit im Volksbibliothekswesen. — Waldemar *Bethmann*, Festigen

und Formen des Buchkörpers. — Josef *Stibitz*, Die Volksjugendbücherei. — 3—4. szám. (1902 márczius-aprilis): Ernst *Schultze*, Über die Auswahl des Bücherstoffes für Volksbibliotheken. — Walde-*mar Bethmann*, Die Buchdecke.

Állandó rovatok: Berichte über Bibliotheken einzelner Städte. — Sonstige Mittheilungen. Bücherschau.

Centralblatt für Bibliothekswesen. XVIII. évfolyam 10. füzet (1901. október): Léon G. *Pélissier*, Catalogue des Documents de la collection Podocataro à la Bibliotheca Marciana à Venise. — Dr. *Brodmann*, Der internationale Katalog der naturwissenschaftlichen Litteratur. — Gottfried *Zedler*, Ein neu aufgefundenener Gutenbergdruck. — Recensionen und Anzeigen: Gyalui *Farkas*, Külföldi közkönyvtárakról (Stockinger). Karl Georgs Schlagwort-Katalog (Hortzschansky). Sac. Achille *Ratti*, Le ultime vicende della Biblioteca e dell' Archivio di S. Columbano di Biblio (O. v. Gebhardt.) — 11. füzet (1901 november): Léon G. *Pélissier*, Catalogue de la collection Podocataro à la Biblioteca Marciana à Venise (Folyt.) Oskar *Mayer*, Die bibliothekarische Abteilung der 46. Versammlung Deutscher Philologen und Schulmänner in Strassburg. — Ch. *Enschedé*, Erwiderung. — Recensionen und Anzeigen: Heinrich *Nentwig*, Silesiaca in der reichsgräfllich Schaffgotsch'schen Majoratsbibliothek zu Warmbrunn (Hortzschansky). H. de *Rothschild*, Bibliographia lectaria (Ernst *Roth*). — 12. füzet (1901 december): R. A. *Fritzsche*, Über das litterarisch Wertvolle vom Standpunkte des Bibliothekars. — Léon G. *Pélissier*, Catalogue des Documents de la collection Podocataro à la Bibliotheca à Venise. — Dr. v. *Laubmann*, Die Einlieferung der Pflichtexemplare in Bayern. — Joh. *Joachim*, Zum Türkenkalender. — Dr. E. *Roth*, Die Maas'sche Kasette für Zettelkataloge und eine andere Befestigungsart für dieselben. — Eduard *Zarucke*, Ludolf *Krehl* †. — Recensionen und Anzeigen: Theodor *Aufrecht*, Catalogus Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Universitatis Lipsiensis; I. Die Sanskrit-Handschriften. Giulio *Antonibon*, Supplemento di lezioni varianti ai libri de lingua latina. — XIX. évfolyam 1—2 füzet (1902. január—február): Joseph *Hilgers* S. J., Zur Bibliothek Nikolaus' V. — Henry *Harrisse*, Apocrypha Americana. — M. *Bollert*, Statistik der preussischen Universitätsbibliotheken in den Jahren 1894—1900. — Gottfried *Zedler*, Die neue Wiesbadener Zettelkatalogkapsel. — Recensionen und Anzeigen: Eduard *Feichsig*, Cranachstudien (Rudolf *Kautzsch*.) E. W. *Bredt*, Der Handschriften-schmuck Augsburgs im 15. Jahrhundert (Rudolf *Kautzsch*.) Franz *Falk*, Bibelstudien, Bibelhandschriften und Bibeldrucke in Mainz vom achten Jahrhundert bis zur Gegenwart (W.) Oskar *Netoliczka*. J. F. *Trauschs* Handschriftenkatalog (Fl.) Otto *Kienitz* und Karl *Wagner*, Litteratur der Landes- und Volkskunde des Grossherzog-

tums Baden (P. E. R.) Franz Brümmer, Lexicon der deutschen Dichter und Prosaisten des neunzehnten Jahrhunderts (Ludwig Fränkel.) J. Schwalbe, Virchow-Bibliothek (E. Roth.) J. Hirschberg, Katalog der Büchersammlung (E. Roth.) — 3. füzet (1902. márczius): K. Häbler, Warum tragen Gutenbergs Drucke keine Unterschrift? — A. Freimann, Ueber hebräische Inkunabeln. — Heinrich Kau, Eine bisher nicht aufgefundene Schrift des Staatsministers Freiherrn v. Zedlitz. — Maurice-Faure, Rapport sur les bibliothèques d'état de la France. — Der Buchhändlerbörsen-verein und die deutschen Bibliotheken. — Hans Paalzow, Der Bücherzoll. — Eine Zuschrift von Professor Chroust in Würzburg. — Recensionen und Anzeigen: Dr. Gustav Karpeles und Dr. Heinrich Hub-Huben, Entwurf zu einer Deutschen Bibliographie (Alfred Schulze.) Conrad Bornhac, Die Rechtsverhältnisse der Hochschullehrer in Preussen (Hans Paalzow.) Graf Eberhardt von Haugwitz, Der Palatin, seine Geschichte und seine Ruinen.

Állandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. Vermischte Notizen. Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens.

A folyóirat legújabbán megjelent melléklete (Beihefte zum Centralblatt für Bibliothekswesen): XXV. Heinrich Nentwig, Das ältere Buchwesen in Braunschweig.

Deutsche Litteraturzeitung. XXII. évfolyam, 40. szám (1901. október 5.): G. Zedler, Gutenberg-Forschungen (Konrad Haebler). — 41. szám (1901. október 12.): K. Kochendörffer, Buchhandel und Pflichtexemplare (Karl Dziatzko). — 42. szám (1901. október 19.): O. Netoliczka, J. F. Trauschs Handschriften-Katalog (W. Köhler). — 43. szám (1901. október 26.): H. Nentwig, Das ältere Buchwesen in Braunschweig (O. von Heinemann). — 44. szám (1901. november 2.): Fr. Wecken, Untersuchungen über das Urkundenwesen der Bischöfe von Minden im 13. Jahrh. (H. Hoogeweg.) — V. Chauvin, Bibliographie des Ouvrages arabes ou relatifs aux Arabes publiés dans l'Europe chrétienne de 1810 à 1885 (J. Barth). — 47. szám (1901. november 23.): A. Rahlfs, Die Berliner Handschrift des sahidischen Psalters (C. Schmidt). — 49. szám (1901. december 7.): H. Kleuz, Die deutsche Druckersprache (Johannes Luther). — 50. szám (1901. december 14.). Fr. Falk, Bibelstudien, Bibelhandschriften und Bibeldrucke in Mainz vom achten Jahrhundert bis zur Gegenwart (Jakob Schäfer). — A. Erman und Fr. Krebs, Aus den Papyrus der königlichen Museen (Leo Reinisch). — 51—52. szám (1901. december 21.): A. Buchholtz, Die Volksbibliotheken und Lesehallen der Stadt Berlin 1850—1900 (Paul Trommsdorff.) — XXIII. évfolyam 5. szám (1902. február 1.) E. Schultze, Freie öffentliche Bibliotheken, Volksbibliotheken und Lesehallen (Dr. Paul Tramm-

dorff.) — 11. szám (1902 márczius 15.): E. Steiger, Dreiundfünfzig Jahre Buchhändler in Deutschland und Amerika.

La Bibliofilia. III. évfolyam 4—6. füzet. (1901 július—szep-tember): H. Jadart, Les dessins de Jacques Cellier. — C. Lozzi, La bibliografia storica al Congresso internazionale di scienze storiche convocato in Roma per la primavera del 1902. — Ettore Verga, L'Esposizione cartografica di Milano. — Heinrich Heidenheimer, Der Johannistag ein Fest der Buchdrucker. — Recension i: G. Magherini Graziani, L'arte a Citto di Castello (D. Michele Faloci Pulignani). — Émile Dacier, Courier de Paris. — 7—8. füzet. (1901 október—november): Giuseppe Manacorda, Dai carteggi allacciani. — Leo S. Olschki, Una visita alla Collezione del Comm. C. Lozzi di autografi e documenti riguardante la Musica e il Teatro in tutte le loro appartenenze e ogni sorta di pubblico spettacolo. — 9—10. füzet (1901 deczember, 1902 január): G. Magherini Graziani, Un documento di Aldo Manuzio il Giovane. — Dammaro de Marinis, Per la storia della tipografia napoletana nel secolo XV. — W. Roberts, Book collecting as an investment. — G. Manacorda, Dai carteggi allacciani (Folytatás). — Leo S. Olschki, Due nuove traduzioni francesi della Leggenda aureo di Giacomo di Voragine. — Émile Dacier, Courier de Paris. — 11—12. füzet (1902 február—márczius): Fedele Romani, Le principali figurazioni della Sibilla di Cuma nell' arte Cristiana. — G. Manacorda, Dai carteggi allacciani (Folytatás). — Recensione: Prince d'Essling et Eugène Müntz, Pétrarque, ses étude d'art son influence sur les artistes, ses portraits et ceux de Laure, illustration de ses écrits (**). — W. Roberts, Notes from London.

Állandó rovatok: Notizie. — Vendite pubbliche. — Corrispondenzo.

Le Bibliographe Moderne. V. évfolyam 1901. július-októberi füzet (28—29. szám): Paul Marichal, Les archives des départements lorrains et l'administration des domaines. — Louis Morin, Questions bibliographiques; Michel Felix, imprimeur. — F. van Ortrov, Bibliographie de l'oeuvre de Pierre Apian, géographe et astronome allemand du XVIe siècle (vége). — Henri Stein, Un atelier typographique à Senlis au début du XVIe siècle. — A. Lumbroso, Le cinquième congrès de la Société bibliographique italienne. — Chronique des archives: Allemagne. Autriche-Hongrie. Espagne. France. Italie. Russie. Suede. — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Belgique. France. Grande-Bretagne. Italie Nouvelle-Calédonie. Suisse. Turquie. — Chronique bibliographique: Bibliographie industrielle. La question bibliographique. Les oeuvres de Plantavit de la Pause. Bibliographie des dialectes limousins. Bibliographie catalane. Bibliographie serbocroate. — Bibliographie de l'Extrême-Orient. Bibliographie des sources du droit allemand. Bibliographie d'hi-

stoire littéraire. Bibliographie du félibrige. Hommage à Goldoni. Histoire du papier. Publications de la Library of Congress. La société bibliographique de Chicago. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Rijks Archiefgebouwen in Nederland. (H. S.) Albert Ehrhard, Die altchristliche Litteratur und ihre Erforschung von 1884—1900.; I. Abth. (H. S.) Gaston Brière et Pierre Caron, Répertoire méthodique de l'histoire moderne et contemporaine de la France (H. S.). Charles Gross, The sources and literature of English History from the earliest times to about 1485 (H. S.). Comte Bégouën, Notes et documents pour servir à une bibliographie de l'histoire de la Tunisie (H. de C.). Alfred Morel-Fatio, Ambrosio de Salazar et l'étude de l'espagnol en France sous Louis XIII. (H. S.). Léon Goovaerts, Écrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré (H. S.). Apponyi Sándor gróf, Hungarica (J. Kont.) C. Vanbianchi, Raccolte e raccoglitori d'autografi in Italia (H. S.). Karl Dziatzko, Sammlung bibliothekswissenschaftlicher Arbeiten, 13—14. Heft (H. S.). Joan Bianu si Nerva Hodos, Bibliographie românească veche 1508—1830; fasc. II—III. (H. S.) — 1901. november-decemberi füzet (30. szám.): Ch. Schmidt, La bibliothèque de Trianon a-t-elle été transportée à Sainte-Hélène? — Henri Stein, Destruction des archives de l'ordre du Saint-Esprit en 1792. — E. Blochet, Inventaires sommaires des manuscrits persans de la Bibliothèque nationale de Paris (folytatás.) — Henri Stein, Fondation des papiers près de Troyes au XV siècle. — Les manuscrits des bibliothèques publiques et le droit de l'État. — Nécrologies: Ch. Dozy. D. Blanchet. — Chronique des archives: Allemagne. Autriche-Hongrie. Espagne. France. Italie. Suisse. — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Autriche-Hongrie. Belgique. Espagne. France. Grande-Bretagne. Italie. Portugal. Russie. Suède. Suisse. — Chronique bibliographique: Bibliographie d'Athènes. Bibliographies géographiques. Histoire de l'imprimerie. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revue spéciale. H. François Delaborde, Les inventaires du Trésor des Chartres dressés par Gérard de Montaigu. (H. S.) Bazieres, Les chiffres secrets dévoilés. (H. S.) Bibliotheca Erasmiiana Vol. I—III. (H. S.) Frédéric Lachèvre, Bibliographie des recueils collectifs de poésies publiés de 1597 à 1700 (H. S.) Henry Carington Bolton, A select Bibliography of Chemistry 1492—1897; section VIII. academic dissertations (H. S.) Alphonse Roserot, Répertoire historique de la Haute-Marne (H. S.) Carlo Stiavelli, Saggio di una bibliografia pesciatina e della Val di Nievole (H. S.) Brito Aranha, Bibliographie des ouvrages portugais pour servir à l'étude des villes, des villages, des monuments, des institutions, des moeurs et coutumes etc. du Portugal, Açores, Madère et possessions d'outre-mer (H. S.) Dr. J. Cojic, Pregled geografske literature o Balkanskom Poluostrvy (H. S.) Hartwig

Derenbourg, Les manuscrits arabes de la collection Schefer à la Bibliothèque nationale (Moïse Schwab.) Paul de Fleury, Recherches sur les origines et le développement de l'imprimerie à Angouleme (H. S.) N. P. Likhatscheff, Paleografitscheskoé znatchéní bumajnikh vodyauich znakov (H. S.) Paul Heitz, Filigranes des papiers contenus dans les archives de la ville de Strasbourg (C. M. Briquet.) — VI. *évfolyam január—áprilisi füzet* (31—32. szám): K. *Haebler*, Le soi-disant Cisianus de 1443 et les Cisianus allemands. — A. *Roserot*, Catalogue des actes royaux conservés dans les archives de la Haute-Marne. — Henri *Stein*, Inventaire de la bibliothèque du connétable d'Albret à Sully-sur-Loire. — Henri *Stein*, Documents relatifs à la nouvelle édition de la »Gallia christiana«. — Henri *Jadart*, Le dossier de l'Évangéliste slave à la bibliothèque de Reims. — *Chronique des archives*: Allemagne. Autriche-Hongrie. Belgique. Canada. France. Italie. — *Chronique des bibliothèques*: Allemagne. Autriche-Hongrie. Belgique. France. Indo-Chine. Italie. Suède. — *Chronique bibliographique*: Bibliographie des sciences naturelles. Bibliographie coloniale. Bibliographie des beaux-arts. Bibliographies cartographiques. Bibliographies locales. Modifications dans les journaux officiels de librairie étrangère. Histoire du papier. — *Comptes rendus et livres nouveaux*: Revues spéciales. Dr. Adolf Warschauer, Die städtischen Archive in der Provinz Posen. (H. S.) Henri Van Neuss, Inventaires sommaires des archives de l'État en Belgique; dépôt de Hasselt. (H. S.) Viktor Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes ou relatifs aux Arabes publiés dans l'Europe chrétienne de 1810 à 1885. (H. S.) J. Brun-Durand, Dictionnaire biographique et biblio-iconographique de la Drôme, Tom. II. (H. S.) Dr. Karl Brunner, Die Pflege der Heimatgeschichte in Baden (H. S.) George M. Wrong, Review of historical publications relating to Canada for the year 1900 and 1901. (H. S.) P. Lee Phillips, A list of Maps of America in the Library of Congress (H. S.) J. Van den Gheyn, Catalogue des manuscrits de la bibliothèque royale de Belgique (H. S.) H. Villetard, Catalogue et description des manuscrits de Montpellier provenant du département de l'Yonne (H. S.) D. Francisco de Bofarull y Sans, La heraldica en la filigrana del papel (H. S.) Liste des lieux d'impression (H. S.).

Revue des Bibliothèques II. évfolyam 7—9. szám (1901 julius—szeptember): I. B. *Martin*, Inventaire méthodique de manuscrits conservés dans diverses bibliothèques privées. — Henri *Omont*, Un bibliophile bourgnignon au XVIII. siècle; collection de manuscrits du marquis de Migien au château de Savigny-les-Beaune. — Émile *Picot*, Des Français qui ont écrit en italien au XVIe siècle (Vége). — Mary W. *Plummer*, Chroniques américaines II. — *Bibliographie*: George F. Warner, Illuminated manuscripts in the

British Museum; miniatures, borders and initials reproduced in gold and colours. — Frederic G. Kenyon, Facsimiles of Biblical Manuscripts in the British Museum (Léon Dorez.) — *Chronique des bibliothèques*: Allemagne. France. Italie. — *10—12. szám* (1901 október—december): Henry Celani, Additions et corrections au Dictionnaire des anonymes de Barbier. — Émile Chatelain, Les manuscrits du Collège de Navarre en 1741. — Félix Chambon, Le Congrès des Bibliothécaires. — *Chronique des bibliothèques*: Allemagne. Belgique. Espagne. États-Unis d'Amérique. France. Italie. Pays-Bas. — Arrêté concernant le prêt entre les bibliothèques françaises. Arrêté portant création d'une »section des prêts à long terme« dans diverses bibliothèques.

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. XII. évfolyam 11—12. szám (1901. november—december): Zulia Benelli, Epigoni Foscoliani. — Giuseppe Baccini, Di Piero Cironi e de suoi scritti. — Luigi Colini Baldeschi, Alcuni documenti dell' Archivio comunale di lesi. — Giovanni Bresciano, Bibliografia statutaria delle corporazioni romane di Arte e Mestieri. — *XIII. évfolyam 1. szám* (1902 január): U. Morini e L. Ferrari, L'Esposizione di storia della medicina a Pisa. — Zulia Benelli, Epigoni Foscoliani; Lettere di Giulio Foscolo. — Giuseppe Baccini, Di Piero Cironi e de suoi scritti (Folyt.). — Rassegna della stampa tedesca. — Bernardo Canal, Sui depositi volontari fatti negli archivi dello Stato. — *2. szám* (1902 február): Luigi Nobile-Lojacono. Per una completa bibliografia medica internazionale. — Elenco dei sotto scrittori per il premio Brambilla. — Guido Biagi, Divagazioni americane. — Ettore Verga, Concetti e giudizi d' altri tempi jugli archivi notarili. — Giuseppe Fumagalli, La tutela dei cimeli bibliografico. — Curzio Mazzi, Le carte di P. Giordani alla »Laurenziana«. — Zulia Benelli, Lettere di Giulio Foscolo e della Quirina Magiotti. — E. Rostagno, Cesare Paoli. — *3. szám* (1902 márczius): Andrea Da Mosto, Le confessioni di un gentiluomo veneziano del secolo XVII. — C. Mazzi, Le carte di P. Giordani alla »Laurenziana«. — Ermanno Loevinson, A proposito di un libro su G. Garibaldi. — Guido Biagi, La biblioteca circolante e la sala di lettura della federazione delle opere femminili in Roma.

Állandó rovatok: Notizie. Bollettino della Società Bibliografica Italiana.

Zeitschrift für Bücherfreunde. V. évfolyam 7. füzet (1901. október): Bogdan Krieger, Hohenzollern-Bibliotheken; Die königliche Hausbibliothek. I. — Leopold Hirschberg, Ludwig Bechstein. I. — Adolph Kohut, Eine seltene hebräische Bibliothek. — Otto Ficker, Buchhändlerreklame vor zwei Jahrhunderten. — *8. füzet* (1901. november): Bogdan Krieger, Die königliche Hausbibliothek. II. — W. L. Schreiber, Der Initialschmuck in den Druckwerken des XV. bis XVIII. Jahrhunderts. II. — Leopold Hirschberg, Ludwig Bech-

stein. II. — Kritik: Hortus deliciarum (bl.). Gottfried Zedler. Gutenberg-Forschungen. (Z.) — 9. füzet (1901. december): Adolf Schmidt, Interessante Bucheinwände der Grossherzoglichen Hofbibliothek zu Darmstadt. — K. E. Graf zu *Leiningen-Westerburg*. — Leopold Hirschberg, Ludwig Bechstein. — Heinrich Meisner, Zwei Bauerntänze. — Arthur L. Jellinek und Robert F. Arnold, Zur Bibliographie der deutschen Restaurationszeit. — Heinrich Stümcke, Der römische Index von 1900. — 10. füzet (1902 január): Walter von Zur Westen, Reklamenkleinkunst. — Rudolf Schmidt, Die Badedeker. — Otto von Schleinitz, Die Bibliothek Crawford-Lindesiana. — 11. füzet (1902 február): Octave Uzanne, Der moderne französische Bucheinband: die Künstler des Maroquinleders. — Paul Selinger, Unbekannte Nachahmungen von Goethes Werther. — Otto von Schleinitz, Die Bibliophilen: Richard Copley Christie. — Friedrich Zelle, Drei Seltenheiten. — 12. füzet (1902 március): Eduard Fuchs, Musiker-Karikaturen. — I. Schickh und F. Witthauer, Die »Wiener Zeitschrift.« — Gustav Gugitz, Zur Bibliographie der deutschen Restaurationszeit.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1901. ÉV NEGYEDIK ÉS AZ 1902. ÉV ELSŐ NEGYEDÉBEN.

Összeállítja: GULYÁS PÁL.

ALAPSZABÁLYAI, A nagypeterdei olvasókör — Pécs, 1902. Taizs József. 8-r. 8 l.

ALAPSZABÁLYAI, Polgári olvasó-egylet — Bács-Topolya. 1901. Wilhelm Miksa. 8-r. 15 l.

BARCZA IMRE. Gazdaságtörténelmi irodalmunk 1901-ben. (Magyar gazdaságtörténelmi szemle IX. évf. 3. füz.) Budapest, 1902. Pátria kny. 8-r. 128—133 l.

BÉCSI MINIATÜR KIÁLLÍTÁS. (Magyar iparművészet 1901. (IV.) évfolyamában.) Budapest, 1901. Athenaeum kny. r.-t. 2-r. 214—216 l.

BIBLIOTHEKS-KATALOG. Militär-Wissenschaftlicher u. Casino Verein in Temesvár. Temesvár, 1901. Uhrmann Henrik. 8-r. 4, 144 l. Ára 85 f.

BORSOS ISTVÁN. Címjegyzék a pápai ev. ref. főiskola könyvtárának többszörös példányairól. Pápa, 1901. Főiskolai könyvnyomda. 8-r. 39 l.

CATALOG der Bibliothek. — Militairwissenschaftlicher und Casino-Verein in Budapest. Budapest, 1901. Kertész József. 8-r. XXX, 188 l.

CZAKÓ ÉLEMÉR. A könyvnyomtatás és dnyvndíztés iparművészete. — Különlenyomat a Magyar Könyvszemléből. (1901.) Budapest, 1902. Athenaeum ny. r.-t. 8-r. 72 l, 3 melléklet.

CZÍMJEGYZÉKE, A bajai casino könyvtárának —. 1902. Baja, 1902. Kollár Antal és fia. 8-r. 28 l.

CZÍMJEGYZÉKE, A kaposvári nemzeti kaszinó könyvtárának II. — az 1900 és 1901. évi szerzeményekről. (Kaposvár, é. n. Hagelman K. 8-r. 4 l.)

CZÍMJEGYZÉKE, A szegedi főgymnasiumi ifjusági nagyobb könyvtár —. Szeged, 1902. Várnay L. 32 l.

CZÍMJEGYZÉKE, A zilahi államilag segélyezett ev. ref. főgymnasium ifjusági könyvtárának —. Zilah, 1902. Seres Samu. 8-r. 54 l.

CZÍMTÁRA, A szombathelyi áll. seg. közs. polgári leányiskolai ifjusági könyvtár műveinek — 1877—1901. Szombathely, 1901. Egyházmegyei kny. 8-r. 27 l.

DÉZSI LAJOS. Mátyás és a könyvnyomtatás. (Márki Sándor: Mátyás király emlékkönyvben.) Budapest, 1902. Athenaeum r.-t. 4-r. 167—171 l.

ERDÉLYI PÁL. Mátyás király könyvtára. (Márki Sándor: Mátyás király emlékkönyvben.) Budapest, 1902. Athenaeum r.-t. 157—167 l.

ÉVKÖNYVE, Magyar könyvkereskedők —. XII. évf. Szerk. Reményi Károly. Budapest, 1902. Pallas kny. 8-r. XCIX, XXXII, 323 l.

ÉVKÖNYVE, Magyar nyomdászok —. 1902. 17. évfolyam. Kiadja a könyvnyomdászok szakköre. Szerk. Pavlovszky József Alajos. — Budapest, 1902. Athenaeum r.-t. 8-r. 115, 25 l. és két melléklet.

FILEP GYULA. A könyvek fertőtlenítése. (Különleny, a Közegészségügyi Kalauzból.) Budapest, 1902. Hornyánszky V. 8-r. 9 l. Ára 20 f.

HELLEBRANT ÁRPÁD. Irodalomtörténeti repertorium. (Irodalomtörténeti Közlemények 1901. (XI.) évfolyamában.) Budapest, 1901. Athenaeum ny. r.-t. 8-r. 383—384 l.

HELLEBRANT ÁRPÁD. Néprajzi könyvészet 1900-ból. (Ethnographia 1901. (XII.) évfolyamában.) Budapest, 1901. Hornyánszky V. 8-r. 425—430 l.

HELLEBRANT ÁRPÁD. Repertorium (Irodalomtörténeti Közlemények. XII. évf. 1. füz.) Budapest, 1902. Athenaeum részv.-társ. ny. 8-r. 117—28 l.

IRODALMA, Az iparművészet —. 1902. Január és február. (Magyar Iparművészet. V. évf. 2. sz.) Budapest, 1902. Athenaeum r.-t. kny. 4-r. 95—96 l.

IRODALOM, Közgazdasági —. 1901. október hó. (Közgazdasági Szemle. 1901. (XXVI.) évfolyamában.) Budapest, 1901. Pesti kny. r.-t. 8-r. 870—888 l.

IRODALOM, Közgazdasági —. 1901. szeptember hó. (Közgazdasági Szemle 1901. (XXVI.) évfolyamában.) Budapest, 1901. Pesti kny. r.-t. 801—808. l.

IRODALOM, Közgazdasági —. 1901. december. 1902. január, február (Közgazdasági Szemle. XXVI. évf. 1—3. sz.) Budapest, 1902. Pesti kny. r.-t. 8-r. 66—84; 152—160; 241—252. l.

JEGYZÉKE, B.-Feketehegy község népkönyvtárában foglalt könyvek —. Bács-Topolya, 1901. Wilhelm Miksa. 8-r. 9 l.

JEGYZÉKE, A besztercebányai kir. kath. főgymnasium ifjusági könyvtárának —. Besztercebánya, 1901. Hungária kny. 8-r. 80 l.

JEGYZÉKE, A budapest-újlaki iskolai és népkönyvtár —. 1901. Budapest, é. n. Kertész József. 8-r. 56 l. Ára 20 f.

JEGYZÉKE, A győri m. kir. áll. polgári leányiskola ifjusági könyvtárának — az 1900/1901. tanévben. Győr, é. n. Gross testvérek. 8-r. 37 l.

JEGYZÉKE, »Pacsér község népkönyvtára« könyveinek — és a használatra vonatkozó szabályok. Bács-Topolya, 1901. Wilhelm Miksa. 8-r. 13 l.

JEGYZÉKE, A »Perkátai olvasó-egylet« könyvtárának —. 1901. márcs. 31-én. Sárbogárd, 1901. Spitzer Jakab. 8-r. 28 l.

JEGYZÉKE, A soproni ág. hitv. ev. főgymnasiumi »Magyar-Társaság« könyvtárának —. G—J. Sopron, 1902. Romwalter Alfréd. 8-r. 47 l.

JEGYZÉKE, A szeredi esp. kerület róm. kath. tanítóinak könyvtári —. 1901. Galánta, 1901. Első galánthai kny. 8-r. 12 l.

JEGYZÉKE, A szilágyosmlyói polgári olvasókör könyveinek —. Szilágy-Somlyó, 1902. Bölöni Sándor. 8-r. 20 l. Ára 20 fill.

JEGYZÉKE, A tiszai ág. h. ev. egyházker. eperjesi coll. tanítóképző-intézeti önképzőkör könyvtárának —. Eperjes, 1902. Kósch Árpád. 8-r. 17 l.

JEGYZÉKE, A veszprémi iparos ifjusági egylet könyvtárának —. Veszprém, 1901. Dunántúli kny. 8-r. 16 l.

KÓSSA GYULA. A magyar királyi állatorvosi főiskola könyvtárának katalógusa. (A m. kir. állatorv. főisk. kiadványai. 6. sz.) Budapest, 1902. Franklin-társulat. 8. 171, 1 l.

KÖNYVECSKEJE, Szentesi kereskedők egylete könyvtári kiviteli —. Kun-szentmárton, 1901. Csanády József. 8-r. 16 l. Ára 20 f.

KÖNYVEK, Új —. (Századok, 1902. évf. 1—3 füz.) Budapest, 1902. Athenaeum részv. társ. 8-r. 102—104; 195—202; 289—291 l.

KÖNYVJEGYZÉK. Magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők szak-egylete pécsi fiókja. — Pécs, 1901. Irodalmi és könyvnyomdai r. t. 8-r. 16 l. Ára 20 f.

KÖNYVJEGYZÉKE, A keszthelyi hath. főgymnasium ifj. könyvtárának — (Keszthely, 1901. Sujánszky József. 8-r. 45 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A síófoki önképző és jótékony leány-egylet —. Gyoma, 1901. Kner Izidor. 8-r. 24 l. Ára 20 f.

KÖNYVTÁR, Történeti —. (Századok, 1901. XXXV. évfolyamában.) Budapest, 1901. Athenaeum ny. r. t. 765—768; 859—864 l.

LAJSTROMA, Az esztergomi főgymnasiumjegyei könyvtár többes példányainak —. II. füzet. Catalogus dupplorum etc. Esztergom, 1901. Buzárovits Gysztáv. 8-r. 148 l.

MANGOLD LAJOS. Hazai hírlapok repertoriuma. (Századok. XXXVI. évf. 1. füz.) Budapest, 1902. Athenaeum részv. társ. 8-r. 99—102 l.

MUTATÓJA, A magyar iparművészeti irodalom —. (1900—1901.) (Magyar iparművészet. V. évf. 1. sz.) Budapest, 1902. Athenaeum részv. társ. kny. 4-r. 45—47 l.

NEMÉNYI IMRE. Ifjúsági könyvtárak és ifjúsági olvasmányok a nevelés szolgálatában. Budapest, 1902. Wodianer F. és fiai. 8-r. 346, 2 l.

NÉVJEGYZÉKE, A moóri társaskör könyvtárának —. Moór, 1901. Moóri kny. 8-r. 21 l. Ára 20 f.

NIEDERMANN ANTAL. Könyvtári jegyzék. A nagyváradai posta-távirda igazgatósági szakkönyvtár állapota az 1901. év elején. Nagyvárad, 1901. Láng József. 8-r. 115 l.

NYIZSNYAY IVÁN. Az egri érseki papnevelő intézet könyvtárának szakok szerint való jegyzéke. Eger, 1901. Érseki lyceum nyomdája. 8-r. IV, 307 l.

PÓTFÜZET, I. — a lugósi casino-egylet könyvtárának jegyzékéhez. Lugos, 1902. Szidon József. 8-r. 18 l.

PÓTFÜZET a (nagykőrösi) főgm. ifj. könyvtár címjegyzékéhez. Nagy-kőrös, é. n. Bazsó Lajos. 8-r. 12 l.

(PÓTJEGYZÉKE, A brassói evang. kerületi könyvtár 1900 és 1901. könyv-szaporulatának —.) Brassó, é. n. Gabo ny. V. 8-r. 6 l.

PÓTJEGYZÉK, A »Társ. Kör« könyvtári —ének folytatása. H.) csoport. Gyöngyös, é. n. Herzog Ernő Ármin. 8-r. 4 l.

PÓTLELTAR a nagyváradai szakirányú iparos-tanoncziskola és segédek továbbképző tanfolyamának az 1900/1. isk. év folyamán eszközölt új könyvtári beszerzésekről. (Az intézet 1900/1. értesítőjében) Nagyvárad, 1901. Láng József. 8-r. 18—21 l.

RÁTH ARNOLD. A kir. magyar természettudományi társulat könyveinek címjegyzéke. Budapest, 1901. Pesti Lloyd társulat kny. 8-r. 8, 587 l. Ára 4 k. — Tagoknak 3 k.

RÉNYI KÁROLY. Magyar könyvészet. (Bibliographia Hungarica). 1901. Budapest, 1902. Pallas kny. 8-r. XXXIII, 173 l.

RÉTI JÁNOS. A kolozsvári kir. gazdasági tanintézet könyvtárának címjegyzéke 1902 évben. Kolozsvár, 1902. Ajtai K. Albert. 8-r. 4, 116 l.

SZABÁLYAI, A pécsi m. á. v. altiszti olvasókör könyvtári — és könyvtár jegyzéke. Pécs, 1901. Püsp. lyc. könyvnyomda. 8-r. 15 l.

SZABÁLYRENDELET Szatmár vármegye múzeumának és könyvtárának szervezéséről.

SZABÁLYZATOK, A múzeumok és könyvtárak országos felügyelete, szervezése és gyarapítása tárgyában kibocsátott —. Budapest, 1901. Athenaeum r.-t. ny. 8-r. 52 l.

SZAKÁTS PÉTER. A m. n. múzeum néprajzi osztályának kézi szakkönyvtára. I. Pótlék: Az 1901. évi szerzemények. (A m. n. múzeum néprajzi osztályának Értesítője. II. évf.) Budapest, 1901. Hornyánszky Viktor. 8-r. 163—178 l.

SZAKÁTS PÉTER. A magyar nemzeti múzeum néprajzi osztályának kézi szakkönyvtára. I. Pótlék. Az 1901. évi szerzemények. Budapest, 1902. Hornyánszky Viktor. 8-r. 16 l.

SZAK-CZÍMJEGYZÉKE, A kolozsvári m. kir. Ferencz József tudományegyetem könyvtárának —. V. köt. 1897 és 1898. évi gyarapodás. Kolozsvár, 1902. Ajtai K. Albert. 8-r. VIII, 2, 310 l.

ID. SZINNYEI JÓZSEF. Az első magyar bibliographus. (Akadémiai értesítő 143. füzetében.) Budapest, 1901. Hornyánszky Viktor. 8-r. 529—535 l.

SZINNYEI JÓZSEF, ID. Az első magyar bibliographus. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XVII. köt. 10. sz. Budapest, 1901. Franklin-t. ny. 8-r. 29 l. Ára 60 f.

TARTALOM-JEGYZÉKE, A »Pécsi kath. kör« könyvtárának —. 1902. Pécs, 1902. Taizs József. 8-r. 17 l.

(**TEMESVÁRY REZSŐ.**) A budapesti kir. orvos-egyesület könyvtárkatalogusának folytatása 1901-ben. A budapesti kir. orvosegyesület 1901. évkönyvében.) Budapest, 1902. Pesti Lloyd társ. kny. 8-r. 45 l.

VAJDA ERNŐ. Modern színes nyomatok kiállítása. (Magyar-Iparművészet. V. évf. 2. sz.) Budapest, 1902. Athenaeum r.-t. ny. 4-r. 52—59 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Miniszteri elismerés. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter dr. Schönherr Gyulának a Magyar Könyvszemle szerkesztésétől való fölmentésével egyidejűleg szerkesztői munkásságáért elismerését nyilvánította, mit a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága a következő hivatalos iratban hozott a távozó szerkesztő tudomására:

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszterium méltányolva azon okokat, melyek Nagyságodat a Magyar Könyvszemle szerkesztésétől visszavonulni készítették, lemondását elfogadta s megbízott, hogy Nagyságodnak a Magyar Könyvszemle szerkesztésében tanúsított buzgó és eredményes munkásságért a nagyméltóságú miniszterium magas elismerését töl-mácsoljam.

Midőn ezt megtenni kedves kötelességemnek ismerem, nem mulaszthatom el, hogy a magam részéről is a nehéz viszonyok között átvett Magyar Könyvszemle szerkesztése körül kifejtett hasznos és buzgó tevékenységért, most, hogy annak szerkesztésétől megválik, teljes elismerésemnek és meleg köszönetemnek kifejezést adjak.

Budapest, 1902. ápril 17-ikén.

Szalay Imre

a Magyar Nemz. Múzeum
igazgatója.

Tótfalusi Kis Miklós emlékünnepeye Kolozsvárt. A kolozsvári házsongárdi sírkertben nyugvó nevezetes emberek között az elsők közé tartozik a XVII. századbéli nagy tehetségű és nagy hírű könyvnyomtató Tótfalusi Kis Miklós is. Sírja azonban és síremléke hosszú időn át ismeretlen volt, míg végre, mint Ferenczi Zoltán írja, a 70-es évek elején Szabó Sámuel ref. gimn. tanár biztatására két deák fölkutatta. Hanem az emlékkő és a sír még azután is elhanyagolt állapotban maradtak, mindaddig, míg dr. *Gyalui Farkas* indítványára néhány év előtt a kolozsvári könyvnyomdászok a régi sírkőnek restaurálását el nem határozták. Kegyeletes vállalkozás volt s eredményhez is vezetett, a mennyiben *Ferenczi Zoltán*, *Gyalui Farkas*, *Gámán Zsigmond* s mások közreműködésével sikerült a nyomdászoknak a szükséges anyagi eszközöket megteremteni. Az új síremlék egy kőszárkotág, melyre a régi, még az özvegy által 1702-ben állított kőkoporsóalakú síremléket helyezték el. Az új emlék négy oldalán levő kőtáblákon a következő felírások vannak: M. Tótfalusi Kis Miklós 1650—1702. — Az eredeti síremlék

megtartásával halálának 200-ik évfordulójára emelték a kolozsvári könyvnyomtatók 1902. — Európai hírvénynyomtató és betűmetsző. Mai helyesírásunk megalapítója. — Igazságáért ő is szenvedet, »Búsult lelke« századok után örül diadalán.

Az emlékkő felavatása f. hó 19-én Tótfalusi Kis Miklós halálának 200-ik évfordulóján folyt le igen nagy közönség jelenlétében. A kolozsvári tud. egyetemet *Lőte József* rektor, a magyar történelmi társulatot *Erdélyi Pál*, az erdélyi múzeum-egyletet *Szádeczky Lajos*, az erdélyi irodalmi társaságot *Csengery János* képviselték. Az emlékbeszédet *Ruzsicska Gyula* debreczeni nyomdász tartotta, kinek az emlékmű létesítése körül nagy érdemei vannak. Azután elszavalták a korán elhunyt nyomdász-írónak, *Tichy Ákos*-nak: »A hitvány vasműves« című versét s végül *Herepei Gergely* ev. ref. esperes mondott könyörgést. Kegyeletes, szép ünnep volt ez s méltó, hogy a hazai könyvnyomtatás történetének eseményei között följegyeztessék.

Könyvtári tisztviselők tanulmányútjai. A m. n. múzeumi utazási alapból nyert segélyvel a folyó évben *Kereszty István* őr a berlini nagy könyvtárak hírlapgyűjteményében, dr. *Esztegúr László* I. oszt. segédőr bécsi könyv- és levéltárakban, dr. *Melich János* I. oszt. segédőr pedig a dalmát szigeteken levő régi benzés kolostorok könyvtáraiban fog tanulmányokat illetve kutatásokat végezni.

A római történelmi kongresszus, mely f. évi május havára volt tervezve s melyen a M. N. Múzeum könyvtárának képviselőjével a nm. vallás- és közoktatási miniszter úr dr. *Schönherr Gyula* n. múzeumi ört bízta meg, bizonytalan időre elhaszatott.

Bernát szpalatói érsek kódeksze az esztergomi főegyház-megyei könyvtárban. Ismeretes, hogy az esztergomi egyház kincseit és könyvtárát a középkor folyamán három ízben érte végzetes csapás. 1196-ban a Sz.-István által emelt bazilika porig égett és vele az egyház drágaságainak nagy része odaveszett; 1304-ben Venczel király, s utánna röviddel, 1312-ben Csák Máté pedig kirabolták; ez utóbbi egyedül 15 ezer márka értékű kárt okozott. Természetes tehát, hogy az egyház kincstárában s könyvei között igen kevés a XIII. századi s korábbi darab, s a mi van, az később került idegen helyekről az esztergomi székesegyház birtokába.

Konstatáljuk, hogy a sokféle pusztulást egy kézirat kikerülte, a melyet nem csak az tesz érdekessé, hogy a XII. század vége óta az esztergomi főtemplom tulajdonában volt s abban a legújabb időkhöz meg is maradt, hanem, hogy még korábbi tulajdonosát s ajándékoztóját is ismerjük; ez pedig nem más, mint Bernát szpalatói érsek.

Az esztergomi főegyház-megyei könyvtár kéziratai között Ms. II. 3. jelzet alatt egy a XII. századból való hártakódekszet őriznek, a mely a szakember figyelmét első pillantásra felkölti. A kis ívrétű, egyszerű kötésű kézirat Haimo, Origenes és Villiram apát kommentárjait tartalmazza az Énekek énekéhez. Végig ugyanazon kéz írta, egy hasábosan, tampa karczolóval vont vonalakra, erőteljes, jól olvasható minuszkulákkal. Világos sárgás-vörös miniummal írt fejezetei szemüncziális tipust mutatnak s régiebbnek tüntetik

fel a kéziratot, mint a minő. A könyv díszét négy nagyobb és két kisebb aranyos-ezüstös kezdőbetű emeli. A betűket vörös határvonalú fonadék alkotja, a mely egyik résznél arany- s ezüsttel, a másiknál világos zölddel van színezve. Ugy az írás, mint a betűk jellege olasz iskolára vall; erre mutat különben a helyesírás is, míg a hártya minősége valamely északibb országra utal.

A kézirat a második levélen kezdődik. Az első oldalt egy nagy, szögletes kapitális betűvel írt felirat tölti be: ez (a nyomdailag vissza nem adható rövidítések feloldásával) így hangzik:

HVNC · CODI | CEM · DEDIT · | P(ERN)H(A)RDVS · | S(AN)C(T)O · ADAL | BERTO

E felírás, a melynek betűi még a XII. századhoz képest is arkhaisztikusnak látszanak, első pillantásra érthetetlennek tűnik fel, mert ki-ki azt olvassa ki belőle, hogy e kéziratot bizonyos Bernát még Szent-Adalbertnek ajánlotta! Figyelmesebben vizsgálva a dolgot rájövünk, hogy *Sanctus Adalbertus* alatt itt nem magát a szentet, hanem a nevére elnevezett esztergomi egyházat kell értenünk. Nem szenved tehát kétséget, hogy olyan kézirrattal van dolgunk, a mely a XII. században, kevéssel elkészülte után az esztergomi Szent-Adalbert egyház birtokában volt és pedig bizonyos Bernát adományából.

Ki lehetett ezen Bernát? Valami szegény barát, falusi papocska semmi esetre sem; ilyen díszes, aranyos kezdőbetűvel ékes kéziratot csak vagyonos, előkelő ember szokott volt ajándékozgatni a XII. században. Ám, ha jól körülnézünk ezen korbéli egyházi embereink között (azt hiszem, a világiakat kihagyhatjuk a számításból) hamar rájövünk, hogy a szóban forgó ajándékozó nem lehetett más, mint azon *Perugiai Bernát*, a ki mint III. Béla király fiának, Imrének a nevelője kezdte magyarországi pályafutását s mint szpallatói érsek végezte be, 1217-ben.

Bernát életrajzi adatait közölni e helyen felesleges lenne; itt csak azt említjük meg, hogy több mint harmincz évet töltött hazánkban s így olasz eredete daczára is méltán hazánkfiának vallhatjuk. Nagyon valószínű, hogy a kódexzet ő maga írta; mint a királyfi nevelőjéről, feltehetjük róla, hogy ügyes másoló volt s mint a kor tudósai általában, ő is foglalkozott kéziratok sokszorosításával. Az alkalmat a kódexsz ajándékozására az esztergomi egyház kincseit elhamvasztó 1196-iki tűzvész szolgáltatta. Magától értetődik, hogy az elpusztult egyházat, a melynek felépítéséről maga a király gondoskodott, egyháziak s világiak egyaránt felkeresték ajándékaikkal. A tudós Bernát díszes kódexszét adta oda, talán legbecsesebbet, a mivel rendelkezett, bele írva abba örök emlékezetül a saját s az ajándékot elfogadó egyház nevét.

A kézirat eredetileg díszes, érczveretes kötésben lehetett, aminők ebben a korban divatoztak. Ám ezt Venczel vagy Csák Máté emberei lefosztották róla s így történetelt, hogy a kódexsz a XIV. században új, mai napig meglevő kötetet kapott. Ez a kötés barna bőrrel bevont, vastag tölgyfadeszkákból áll; a táblák egyetlen díszítményét néhány vaknyomású vonal képezi. Az első tábla belső oldalára boríték gyanánt egy hártyaoklevél töredékét ragasztották be, a melyben az esztergomi káptalan többször meg van említve s mint perbeli határidő az 1375-ik év is előfordul. A hátsó tábla belsejének borítólapjával

a kézirat végső levele szolgál; rajta csupán XIV. századi tollpróbák láthatók, köztük egyik valamely okirat első sorát reprodukálja: *Lodovicus dei gratia rex Hungarie memorie commendamus . . .*

A Bernát érsek kódexszére, a melyben a hazai könyvirás egyik legrégebbi emlékét bírjuk, még visszatérünk. Addig is, míg alkalmunk leszen az érdekes kéziratot hasonmások kíséretében kimerítően ismertetni, szolgáljanak e sorok figyelemémbresztőül.

Varjú Elemér.

A cenzura történetéhez jellemző adalékul szolgálhat Ferencz császárnak Bécsben, 1746 augusztus 22-ikén kelt irata, melyben a magyar kancellária felterjesztésére egy »Singender Mund« című nürnbergi akatholikus nyomtatvány elkoboztatását rendeli el, s melyet a Magy. Nemz. Múzeum levéltárából itt közzéteszünk: »Frantz von Gottes Gnaden erwehltet römischer Kayser zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien und zu Jerusalem König etc. als Mit Regent. Hoch und wohlgebohrner, wohlgebohrner und Gestrenge. Es hat die Hungarische Königliche Hof-Cantzley noch jüngsthin anhero angezeiget, das zu Nürnberg ein so intitultirtes Buch: *Singender Mund*, pro A catholicis vel Augustanae Confessione addictis in Druck aufgeleget und in Hungarn eingeführt worden seye, worinnen aber Verschiedene anzügliche Lider wieder die Catholische Religion enthalten, und daher das behörige verordnet worden seye, damit dieses Buch überall in Hungarn aufgesuchet, confisciret und dergestalten exterminiret werden möge. Es wird Euch solches zu dem ende hiemit gnädigst intimiret, dasz, wann dieses Buch dort Landes ein — oder durchgeföhret werden wolte, oder sonsten im Land selbst da oder gorth angetroffen werden würde, dasselbe gleich confisciret werden solle, wessentwegen Ihr dann bey denen Buchführern genau zu inquiriren, auch sonsten darauf behörig zu invigiliren haben werdet.

Hieran beschiehet Unser allergnädigster Willen und Meynung.

Geben in der Stadt Wienn den zwey und zwantzigsten Monats-Tag Augusti, im sieben zehen hundert sechs und Viertzigsten unserer Reiche, des Römischen im Ersten Jahre. Frantz (s. k.) Fridericus Comes Harrach Regni Bohemiae Supremus Cancellarius (s. k.) Ad mandatum sacrae Caesareae Majestatis proprium Rudolf Graf Rezsveczky (?) Johann Friedrich v. Eger.«

Czím:

»Denen hoch und wohlgebohrnen, wohlgebohrnen und gestrengen etc. Unserm und unserer freudlich geliebtesten Frauen Gemahlin der Römischen Kayserin, auch zu Hungarn und Böheimb Königin Majestät und ebenderselben respective würcklich geheimben Rath und Kammerern wie auch Praesidi und Rätthen bey dem königlichen amt in Schlesien. Troppau.«

H. D.

Téves adatok a M. N. Múzeum könyvtáráról a hírlapokban. A »Könyvtári Szemle« című új hirdetési lap, melyről folyóiratunk jelen füzetében részletesebb ismertetés is olvasható, február 25-ikén megjelent 2-ik számában szükségesnek látja kiemelni ezt az ellentmondást, a mi a Statisztikai Évkönyvnek és a könyvtári hivatalos jelentésnek a gyarapodásra vonatkozó adatai közt mutatkozik, s félreismertetlenül szenzáczióra

törekedve »20,000 kötet restancziá«-ról beszél. Az »Egyetértés« című napilap pedig márczius 16-iki számában fölemlítvén, hogy az ország könyvtárai között 675,000 kötetel a Nemz. Múzeumé első helyen áll, hozzá teszi, hogy »érdekes, hogy a Magyar Nemz. Múzeum állagát czédulás könyvjegyzéke alapján mutatja ki, a mely jóval többet mutat a tényleges állománynál. Az 1900-ban megejtett könyvösszeolvasásnál ugyanis a múzeumi könyvtárban de facto csak 250,000 darab könyvet találtak.« Ez más szavakkal annyit tesz, hogy a könyvtárnak csaknem két harmada hiányzik. A könyvtár igazgatója azonban minden késedelem nélkül megadta a szükséges felvilágosításokat a N. Múzeum igazgatóságához intézett hivatalos jelentésben, a melynek lényeges adatait megküldte közlés végett az »Egyetértés« szerkesztőségének is. Ebben a lapban a helyreigazító sorok azonban — tudunkkal — nem jelentek meg, miért is szükségesnek látjuk a felvilágosító adatokat e helyen tenni közzé. 1. Tévedés az, hogy a könyvtárban 675,000 kötet van. E szám oly módon állott elő, hogy a Statisztikai Évkönyv az 1900-ban végrehajtott könyvrevizió eredményéhez hozzá adta a kéziratár, a levéltár és a hírlap-könyvtár darabjainak hozzávetőleges becsléssel megállapított mennyiségét. A könyvtár állapotáról szóló hivatalos jelentés (M. Könyvszemle 1901. évf. 150. l.) az 1900-iki revizio eredményéről tiszta képet nyújt. E szerint 1900. év augusztus havában volt a nyomtatványok 123 szakában 178,578 repertorizált és czédulázott kötet. Ehhez járul a nem repertorizált, a czédula katalogusban nem szereplő, hanem más jegyzékekben felsorolt és külön kezelt nyomtatványanyag mintegy 179,109 darabbal. Ugy hogy a nyomtatványi osztály állománya 357,687 darabra volt tehető a revizio idején. Ebből azonban legalább 100,000 db. egyleveles nyomtatvány (hirdetés, falragasz, műsor stb.). A Statisztikai Évkönyv e számhoz hozzáadja a könyvtár többi osztályainak állagát, melyek közt különösen a levéltár az itt letétmenyéképen őrzött 53 családi levéltárral egyetemben több százezer oklevelet és iratot foglal magában, s ezért az Évkönyv adata oly módon volna helyreigazítandó, hogy a könyvtár állaga 675,000 darab (nyomtatvány, hírlap, kézirat, oklevél stb.). 2. Téves következtetés az is, hogy a könyvtárban a revizio idején 20,000 kötet feldolgozatlan hátralék volt. A könyvtári növedéknapló mindig nagyobb darabszámot mutat gyarapodás gyanánt, mint a tényleges gyarapodás, mert a növedéknaplóban egy-egy folyóirat, füzetes vállalat annyi darabnak számít, a hány darabban beküldetik. Egy 24 füzetben megjelenő folyóirat a növedéknaplóban 24 darab, a könyvtári feldolgozásban pedig egy kötet lesz belőle, a Szabadalmi Leírások minden egyes száma 1—1 darab növedéknek számít, de a feldolgozáskor 100 darabból egy kötet lesz. Ez az oka, hogy darabszám szerint a növedék mindig sokkalta nagyobbak látszik, mint a feldolgozás, vagyis a tényleges gyarapodás eredménye s így nem helyes a Statisztikai Évkönyv azon eljárása sem, hogy a növedéknapló szerint kimutatott 52,234 darab nyomtatvány, hírlap, kézirat, oklevél stbbiből álló évi gyarapodást kötetnek nevezi. A revizio idején volt 20,000 darab hátralék, tehát sokkalta kevesebb kötetet jelent. Oly arányokban növedekő könyvtárnál, mint a múzeumi, hátralék mindig van, mert lehetetlen, hogy az évnegyedek végén ezrével érkező kötetes nyomdatermék könyvtárilag rög-

tön feldolgoztassék. 3. Az említett könyvtári jelentés nem hallgatja el az 1900-iki revizionál észlelt hiányokat. Azonban hangsúlyozni kell, hogy a könyvtár nyomtatványi osztályában ezuttal első ízben végrehajtott revizió eredménye a vártnál sokkal örvedetesebb, mert a hiányok legnagyobb részét a repertoriumok régebbi hiányos vezetése, az 1875—6 években eszközült duplum-eladások eredményeinek fel nem jegyzése és nem a tényleges könyvhiány okozza. A hiányok okainak nyomozása egyébként 40 könyvtári szakban már megtörtént s az eredmény az, hogy az eredetileg konstataált 1888 hiányzó kötetből 557 kötet előkerült s remélni lehet, hogy a még hátra levő 83 szak átvizsgálása hasonló kedvező eredményrel fog jární.

A mainzi Gutenberg-társaság f. évi január havában a következő körlevelet küldte szét német, francia és angol nyelven: »A társaságnak most már minden országban annyi tagja van, hogy tudományos feladatának megoldása biztosítva van és kiadványainak tervezete is megállapítható. Ezek sorát a Zedler G. által a wiesbadeni országos könyvtárban felfedezett 1448-ra szóló naptárnak, a legrégebb datálható Gutenberg-féle nyomtatványnak hasonmás-kiadása nyitja meg a szükséges magyarázó szöveggel, s ez lesz az 1901/1902-iki tagsági illetmény. A társaság kiadványaival első sorban arra törekedne, hogy pontos mintaszerű reprodukciókkal a tudományos vizsgálódáshoz alapvető anyagot szolgáltatasson. Nemsokára sorra kerülnek kisebb nyomtatványok a legkorábbi időköl. A nyomdászattörténeti szempontból annyira nevezetes anyagnak pontos reprodukciója a speciális kutatóra nézve nélkülözhetetlen lesznek, míg a szakemberek és a könyvkedvelők szintén örömeiket fogják ezekben találni. A társaság tagjai ezeken kívül megkapják a Gutenberg-múzeum évi jelentéseit, melyek tudományos közleményeket is fognak tartalmazni. A Gutenberg társaság kiadványait csak a tagok kaphatják meg, könyvárusi forgalomba nem kerülnek. Kívánatos volna, hogy már az első évi jelentésben helyet foglaljanak mindazoknak nevei, a kik magukat a Gutenberg-községhez tartozóknak vallják.

Könyvkölcsönzések hosszabb időre. A francia közoktatásügyi miniszter megtalálta a módját annak, hogy hosszabb időt igénybe vevő tanulmányokkal foglalkozók nagyobb forrásmunkákat hosszabb időre is kölcsön kaphassanak állami könyvtárakból. 1901 november 26-ikán kelt rendeletével ugyanis a párisi Sainte-Geneviève-könyvtárban, továbbá a besançon-i, lille-i, montpellier-i, nancy-i, poitiers-i, rennes-i és toulouse-i egyetemi könyvtárakban külön osztályt léptetett életbe a hosszabb lejárátú könyvkölcsönzésekre (section des prêts à long terme). Ebben az osztályban a miniszterium által kiadott vagy annak támogatása alatt megjelent munkákból több példány lesz elhelyezve a végből, hogy azok a rendes könyvtári határidőt meghaladó időre is kikölcsönöztessenek. A Sainte-Geneviève-könyvtár vezetője, továbbá az egyetemi rektorok engedélyezik a kölcsönzést és állapítják meg a határidőt, melynek azonban öt évnél nem lehet tovább terjedni. A mennyiben ilyen kölcsönzésekre vonatkozó kéréseket visszautasítvának, azt nem tartoznak indokolni. Az ilyen hosszú lejárátú könyvkölcsönzéseknél a kölcsönző anyagiilag felelős a könyvek épségeért, visszaszolgáltatásáért. Az esetleges rongálá-

sok értékét a könyvtár vezetője, illetőleg az egyetemi rektorok állapítják meg végérvényesen. A csomagolási és szállítási díjakat a kölcsönző fedezi. Az osztály gyarapodásáról a Journal officiel és a közoktatásügyi miniszterium Bulletin administratif-je értesíti az érdeklődő közönséget.

Hamis Korvin-ösnyomtatvány a székesfehérvári püspöki könyvtárban. A székesfehérvári püspöki könyvtárnak Pauer János püspöktől örökölt rendkívül becses ösnyomtatványai között van egy, a melylyel valamely élelmes könyvkereskedő mint a Korvinából származó darabbal szedte rá a szenvedélyes könyvgyűjtő püspököt. A könyv *Appianus De bellis civilibus Romanorum* című munkájának második, igen értékes kiadása, a melyet 1477-ben Pictor Bernát és Ratdolt Erhard nyomtattak Velenczében. (Hain, 1307.). A széles margójú nyomtatvány első lapja díszesen festett olasz modorú kerettel van ékítve; a sötétkék alapon festett világoskék arabeszkek jó ízlésű miniatúra vallanak. Kétségtelen, hogy a keret csak kevéssel újabb a könyvnél, minden esetre még a tizenötödik századból való. Fájdalom, nem mondhatjuk ezt el az első szélen levő zöld koszorúba foglalt címerről, a mely hozzáértő előtt világosan elárulja modern voltát. A címér olaszos, kék alapú, arany pontokkal damaszkolt paizson csőrében arany gyűrűt tartó fekete hollót ábrázol; a hamisító Mátyás király címerét kifogástalanul adta vissza. Ha a régiek festő-technikáját is tudta volna utánozni, úgy valószínűleg tévedésbe ejtette volna a szakértőket is s ma az ismert Korvin-ösnyomtatványok számát egygyel szaporítanók. Szerencsére rossz festéke s a középkori minialás utánozhatatlan szoliditása árulólívá lettek. Ha a köteten látható jelek nem csalnak, úgy a könyv egy nagyon ismert s egyidőben napilapjaink hasábjain is szerepelt olasz antikvárius útján került Pauer püspök birtokába.

Varjú.

A sajtótermékek köteles példányaira vonatkozó törvényes intézkedések történetéhez érdekes adalék az a ministeri rendelet, mely a *Közlöny* 1849 június 22-iki (138.) számában jelent meg, s melyet itt egész terjedelmében közléteszünk:

»Az 1848: 18. t. cz. 40. §-a által elrendeltetett: hogy minden nyomtatványokból, és ábrázolatokból egy példány a Nemzeti Múzeum számára az illető nyomda-tulajdonosok által a hatósági elnök útján kiszolgáltatassék.

Miután azonban e törvénynek tetjesítése elannyira elmulasztatott, hogy mult évről egy pár vidéki kisebb nyomdának küldeményein s egy két folyóiratunk rendesen küldött számain kívül, a hazában megjelent nyomtatványokból és ábrázolatokból a múzeumhoz semmi sem érkezett.

Miután a múzeum igazgatójának újabban tett jelentése szerint a jelen évben és a kath. iskolai lapon kívül sem könyv, sem hírlap nem küldetett, s még folyvást nem küldetik a nemzet emez intézetéhez, ezennel rendelem a mint következik:

1. A nyomdatulajdonosok a múzeum részére járó küldeményeket ezen-túl nem a hatósági elnökhöz, hanem kellőleg borítékolva, közvetlenül a magyar nemzeti múzeumnak címelve, önmagok fogják, Budapestről egyenesen, vidékről pedig postán elküldeni, minek következtében a pénzügyi ministerium

megkerestetett, hogy a vidéki nyomdatulajdonosok ilyes küldeményeinek felvétele iránt minden póstahivatalnál rendelést tegyen.

2. A magyar álladalom határaiban levő nyomdák tulajdonosai ezen rendeletnek a hivatalos lapban közzétételétől számítva, Budapestről 12, vidékekről 40 nap alatt mindazon nyomtatványokat és ábrázolatokat, melyek m. 1848. évben, valamint azokat is, melyek jelen évben ez ideig sajtóikon megjelentek, a mennyiben még be nem küldötték volna, elmulaszthatatlanul megküldjék.

3. A kitett határidő elteltével azon nyomtatványok és ábrázolatok, melyeknek beküldése elmulasztatott, az illető nyomda-tulajdonosok költségére fognak megszereztetni.

4. Jövőre nézve a budapesti nyomda-tulajdonosoktól a nyomtatvány vagy ábrázolat megjelenésétől fogva 6 nap alatt, vidékekről pedig 30 nap alatt váratik el az illető példány beküldése, e határidő után a nyomtatvány vagy ábrázolat megszerzését a mulasztó nyomdatulajdonos költségére fogom eszközöltetni.

5. A hol a nyomtatvány, vagy ábrázolat többféle papíron adatik ki, a múzeum illetősége a legszebb kiadásból küldessék.

6. A nyomtatványok a felhívott törvény rendelete szerint a múzeumot bekötvé illetvén, ennek megtartására a nyomdatulajdonosok ezennel akkép köteleztetnek, miszerint a kötéseknel megtartandó csin egyszersmind hazafíui készsüüket is bizonyítsa, és a több kötetekben megjelenő munkáknál a kellő egyformaságot megtartsák: ha azonban az ily munkák kötetei nem egyszerre bocsáttatnának ki, az egyenként érkező kötetek füzve küldessenek.

7. A hírlapok mint Pesten, mint a vidékekről azon szerint, és az napon küldessenek a magyar nemzeti múzeumnak czímezve, mint más olvasóknak és előfizetőknek szétküldöztetnek; ennek elmaradása esetén a 3. pontban kitett határidő után a mulasztó nyomdatulajdonos költségére fog a meg nem érkező hírlap megrendeltetni.

8. A mulasztások eseteiben a nyomdatulajdonosoktól nem csupán a nyomtatvány vagy ábrázolat beszerzési ára, hanem az ide járó költségek is felhajtanni fognak.

Ezen rendeletnek azonnal, a mint e hivatalos lapból olvasandják pontos megtartására a hatósági elnökök a hatóságuk kebelében levő nyomdák tulajdonosait szigorúan kötelezzék.

Kelt Budapesten, jun. 19. 1849.

Vallás- és közoktatásügyi minister
Horráth Mihály.

Kérelem a Magyar Könyvszemle olvasóihoz. A külföldön régóta felismerték, hogy a látszólag minden jelentőség nélkül való *könyv-jelzők* (exlibrisek) összegyűjtése s kiadása minő fontos dolog, úgy a könyvtárak története szempontjából, mint műtörténeti és czímertani tekintetben. Az exlibris-gyűjtők már annyian vannak, hogy Angliában, Belgiumban, Francia- és Németországban egyesületeket s gazdagon illusztrált folyóiratokat tartanak fenn, a melyekben az előkerülő becsebb darabokat ismertetik.

Nekünk magyaroknak különösen kötelességünk a múlt minden emlékét, legyen az bármily csekély is, összegyűjteni, hogy bebizonyíthassuk kulturánk folytonosságát, igazolhassuk Zrinyiként, hogy »egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók« — s mégis nálunk pusztul el nyom nélkül a legtöbb régi emlék, tisztán a közömbösség folytán. Hét év előtt e folyóirat hasábjain bemutattam az akkorig előttem ismeretes hatvanegy exlibrist s felhívtam az olvasókat, hogy a kezükbe kerülő és a sorozatból hiányzó darabok leírását küldjék be a Könyvszemle szerkesztőségének. *A kérelemnek semmi eredménye sem volt.* Azóta nem szüntem meg gyűjteni s jegyzeteim között eddig közel 250 magyar könyvjelző leírása van meg. Most szándékozom ezeket önálló munkában feldolgozni, kiterjeszkedve az exlibrisek által képviselt könyvtárak történetére is. Hogy munkám minél teljesebb legyen s valódi képet adjon a múltról, igénybe kell vennem a magyar könyvészek és könyvbarátok segítségét. Újból felkérem tehát e folyóirat igen tisztelt olvasóit, kegyeskedjenek adalékaikkal hozzájárulni anyagom gyarapításához, nehogy kénytelen legyek megírni, hogy míg külföldről a legszívélyesebb támogatásban részesültem (gr. Leiningen Westerburg Károly, a kinek a létező legnagyobb exlibris gyűjtemény van birtokában, egymaga több mint 40 adalékot küldött!), addig honfitársaim nem tartották érdemesnek kérő szavaimat figyelembe venni. Tájékozásul közlöm itt az eddig ismeretes könyvjelzők jegyzékét, megjegyezvén, hogy a *-gal jelölteket eredetiben vagy ép, kifogástalan példányban még nem volt alkalmam látni.

*Agnethler Mihály. — Alagovich Sándor. — Amade László. — Arady N. János (3). — Bajzáth József. — Bajzáth család (3). — Bajzáth György András br. — Balassa Pál. — Balogh Pál (Almási). — Balogh Sándor (2). — Bánffy György br. — *Bányay. — Barkóczy Ferencz püspök. — Bartakovich püspök. — Bártfa város. — Batthyány Ignác gf. püsp. — Batthyány Károly hg. (3). — Baernkopf Ignác (2). — Bedöcs Paula, Prandau báróné. — Bélik József. — Benyovszky János. — Berényi Zsigmond gf. püsp. — *Bernát Mihály. — Berzeviczy Ilona, De Pont báróné. — Beznák Pál. — Bisztriczey László. — Bobics János. — Bosnyák József. — Boyničić Iván. — (Buda-)Pesti sz. Domokos-rend. — (Buda-)Pesti piaristák. — (Buda-)Pesti pálosok. — Buda-(Pesti) tudomány egyetem. — Cothmann Antal. — *Csáky hg.-primás. — Csekonics András gf. — *Csernovics. — Dankó József (3). — Deáky Zsigmond. — *Dessewffy. — *Dobay. — Draskovich I. C. gr. — Draveczky Ferencz. — Dunay Hugó Agenor. — Ebeczky Béla. — Ebeczky-Balás Eugenia. — *Éder Károly. — *Ehrlinger. — Emich Gusztáv. — Endrődi N. János. — Erdődy György-Gyula gr. — Erdődy Lujza grófnő. — Eszterházy (Miklós József?) hg. — Eszterházy gr. — Eszterházy Albert gr. (2). — Eszterházy József gr. — Eszterházy Miklós gr. — Fába Simon. — Fáy János. — Fejérváry Károly. — Festetich gr. — Filó János. — Galgóczy Ferencz. — Galgóczy János. — Girk Alajos. — Görgey Márton. — Gosztonyi István. — Grassalkovich Antal br. — Grassalkovich Antal gr. — Grassalkovich Antal hg. — Gulik László. — Győri egyház. — Győri nagyobb szeminárium. — Győry Ferencz. — Gyurikovits család. — Gyurkovich Márkus. — Hadik András gf. — Helmuth

Gáspár. — Hemtner Flórián. — Hlavács János. — Hollósy György. — Horányi Elek. — Horthy Ignác. — Horvát András. — Hrabovszky József. — Huszty Mihály. — Hyros János. — Illésházy család. — Illésházy I. gr. — Ivancsics János. — Jaklin István Miklós. — Jakosics József. — Jaszvitz János Ferencz. — Jeszenák István br. — Jeszenák család. — Kalocsai káptalan. — Kámánházy Ferencz. — Károly-Ambrus főhg. érsek. — Kaszaniczky Ádám. — Keglevich György gr. — Keglevich. gr. — KeglevicsZsigmond. — Kelecsény József. — Keller György. — Kemény László br. — Klimó György (3). — Koháry gr. — Koller Ignác. — Kollonitz László gr. váradi püspök. — Kolozsvári ref. kollégium. — Kondé Miklós. — Kopácsi József. — Kovachich Márton György. — *Kornis. — Koválik János. — Kozma Ferencz. — Krammer Ferencz. — Kribel János. — Kruppay Imre. — Kurbélyi György. — Lambek György. — Leiningen-Westerburg Herman gróf. — Lenhossek György. — Lónyay Erzsébet. — Luby Károly. — Luzsénszky László br. — Lonovics József érsek. — *Mádai Dávid Sámuel. — Madarász Zsigmond Eduárd. — Májtheny Imre. — *Marosvásárhelyi ref. főiskola. — Mateovich József. — Mednyánszky Miklós. — Meskó br. (név nélkül!) — Migazzi Kristóf érsek. — Mikó Imre. — Miller család (2). — Miller Jakab Ferdinánd. — *Nádasdy Ferencz gr. — Nagy Gábor. — Nagy István. — Niczky Kristóf. — Okolicsányi Imre. — Olsavszky Mihály. — *Ordódy Gábor. — Ordódy Tivadar. — *Pálffy hg. Palkovics György. — Pásztori László. — Pauer János. — Pauer J. — Pécsi káptalan (2). — Perényi Károly br. — Peschko Mihály. — Piacsek János. — Plattner Arzén. — Podhradszky János. — Podmaniczky Géza br. és neje (3). — *PozsonyiJezsuiták. — Prikkel János. — *Pozsonyi trinitariusok. — Pulszky Ferencz. — Rauscher Miklós. — *Révay Antal. — Révay Pál. — Ritter Dániel. — Richwaldszky György. — Ritzinger György. — Rudnay Sándor (2). — Sággy Ferencz. — *Sándor István. — Schwartzenberg József hg. kalocsai kanonok. — Schwartzler János Lajos. — Scitovszky János (2). — Seth János. — Sláby Ferdinánd. — *Smitmer Fer. Pál. — Somsics Lázár. — Splényi Ferencz br. — Stipsics Ferencz. — Szabó András. — Szalay József. — Szana Tamás. — *Szapáry Péter gr. — Széchenyi grófok. — Széchenyi Ferencz gr. (2). — Széchenyi Karolina. — Szécsen Antal gr. — Székely László gr. — Székely Sámuel (Dobai). — Szeleczky. — *Szelepchény György. — Szemenich Ferencz. — Szentiványi Ráfáel. — *Turóczy Dávid. — Sztankovits Miklós. — Tarkó Albert. — Teilnkes János. — Teleky Sándor gr. — Térey Gábor (2). — *Tertina. — Toldy (Schedel) Ferencz. — Toldy László. — Török János. — Tóth de Csáford. — Turáni Márton. — *M. de Újfalvy. — *Újvári. — Ürményi Péter. — Vajay László br. — Vay László br. — Waltherr László. — *Vas Ferencz Antal. — Vörös Ferencz. — Vilt József. — Vrana István. — Závodczky József. — Zbiskó József Károly (2). — Zerdahelyi Gábor. — Zichy Ferencz gr. — Zilahi Dezső.

Az ezen lajstromban nem található (vagy csillaggal jelöltek) akár mint egyes lapok, akár könyvekbe ragasztva a szerkesztőség vagy a Magyar Nemzeti Múzeum útján a alulírotthoz juttatandók, a ki a beküldött darabok pontos és hibátlan visszaküldéséért szavatosságot vállal. Megjegyzem még.

hogy azoknak, a kik hat vagy több ismeretlen darabbal gyarapítják gyűjteményemet, munkám egy tiszteletpéldányát fogom legnagyobb köszönettel megküldeni.

Budapesten, 1902. július.

Varjú Elemér,
segédőr a M. N. Múzeum könyvtárában.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1902. január 1-től, július 31-ikéig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek)

Brassó:

- **Gáborny V.
- *Gust A.

Budapest:

- Adám Hermann.
- VII., Dohány-u. 1.
- Birancz Demeter.
- VI., Vörösmarty-u. 60a.
- Buday Aladár.
- VIII., Mária-u. 11.
- Eichenbaum Mór.
- VII., Dohány-u. 29.
- Erbeck György.
- V., Sólyom-u. 16.
- Farkas Lajos és Jakab.
- V., Nádor-u. 19.
- **Goldfaden Mark.
- VII., Kerepesi-út 36.
- Gonda János és Goldschmied Arthur.
- VII., Akácza-u. 50.
- Grünwald Odön.
- VIII., Wesselényi-u. 4.
- Ózv. Györfly Józsefné.
- V., Nádor-u. 82.
- **Klass Hermann.
- VII., Kerepesi-út 66.
- **Mihály Rankó.
- VIII., Futó-u. 44.

Muresian Domitian.

- V., Báthory-u. 15.
- Radó Jenő.
- V., Szemere-u. 19.
- Schmiedl Sándor.
- VI., Szerecsen-u. 6.
- **Sebők Lipót.
- VI., Teréz-körút 3.
- Stohauzl Ede József.
- VI., Lehel-u. 7.
- Vigyázó Tivadar.
- VI., Váci-körút 39.
- Wagner Ferencz.
- VIII., Futó-u. 44.
- Yost írógép r. t. könyvnyomdája. (Üzletvezető Káldor Marcell)
- VI., Erzsébet-körút 9-11.

Cservenka:

- ** Boross György.
- Heinecz Lajos.
- Welker Adám.

Győr:

- Merkur kny.
- (Tul. Láng Jakab Jenő.)

Lippa:

- **Mahr Emil.

Lugos:

- Tipografia Heres.
- (Tul. Belle szül. Bersan Juliána).
- **Zlorea János.

Modor:

- *Rohacsek Simon.

Pozsony:

- **Adler Zsigmond.
- Lichtenfeld Salamon.

Székesfejérvár:

- **Kaufmann Fanni.

Trencsén-Baán:

- Back Armin.

Uj-Verbász:

- Pászter József.
- **Trbojevich M. Szergej.

Ungvár:

- **Sz. Bazil-társ. kny.
- Unió kny. r. t.
- (Igazg. Kaminczky Géza.)

Versecz:

- *Steiger és Glaeser.

Zsitó:

- Grünhut Ignác.

Zsolna:

- **Aldori Manó.
- Bjel József és Sellinek József

X. KÖTET, 3—4. FÜZET. ÚJ FOLYAM. 1902. JULIUS—DECZEMBER

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ.

1902. ÉVI FOLYAM.

III—IV. FÜZET.

A SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁR SZÁZ ÉVES FENNÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.

1902.

A SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS-KÖNYVTÁR MEGALAPÍTÁSA.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

(Egy melléklettel és három hasonmással a szövegben.)

Az 1790. évi országgyűlés meghozta az első törvényt a magyar nyelv jogáról. A törvény nem nyújtott sokat, de biztosította nyelvünk természetes jogát és szentesítette a hazafiak abbeli törekvését, hogy a magyar nyelv »terjedjen és csinosodjék«. A magyar nyelv, a melyet annyi veszély fenyegetett II. József császár törekvéseiben, s a melyért annyi kitartással küzdöttek a nemzet jobbjai.

A küzdők sorában, a kik a jobb jövő reményében igyekeztek »erőt venni a bal időn«, látjuk gróf Széchényi Ferenczet is.

A midőn 1787-ben súlyos betegsége s főképpen II. Józsefnek alkotmányellenes intézkedései arra bírják, hogy lemondjon kir. biztosi hivataláról és egyéb méltóságairól, búcsút vesz a politikától és »hazája szomorú sorsa felett érzett szomorúságában — írja ő maga — vigasztalást keresvén«, más irányban kíván az országnak javára lenne. Ismereteinek gyarapítására külföldi utazásokat tesz, szorgalmasan utána néz gazdaságának, több időt szentel könyveinek, és keresve-keresi az alkalmat, hogy hasznos szolgálatokat tegyen a serdülő magyar irodalomnak. Több író emberrel már előbb is összeköttetésben állott, sőt nem egy volt köztük, a kiket anyagilag is támogatott. Most még sűrűbben érintkezik velük, még többet tesz értük, úgy hogy csakhamar az írók egész tábora veszi körül, a kik nemcsak szeretetreméltóságát dicsérik, hanem hálás lekötelezettjeinek is vallják magukat.

Talán a legelső azok közt, a kik pártfogásával dicsekedhetnek, Kónyi János strázsamester uram az Eszterházy-ezredben, a ki már 1782-ben 110 forintot kap tőle Ganganelli levelei fordításának kinyomatására, és két év mulva, a mikor megvált a katona-

ságtól, újból vagy pénzbeli segílyt, vagy pedig valamely alkalmazást kér tőle, bizonyára nem eredménytelenül.¹

Teschedik Sámuel szarvasi lelkésznek a magyar földművelés állapotáról írt német nyelvű munkája, szintén az ő költségén jelent meg magyarul Pécsen, 1786-ban.

Ugyanezen évben Révai Miklós megküldvén neki »Költevényes Gyűjteményének első darabját«, elpanaszolja, hogy már két ízben nem tudta munkáit megjelentetni az ígért határidőre, »a miért nagyon vesztette hitelét a Magyarság előtt. Most is tsekélyül jó a segedelem«. Azért első sorban hozzá folyamodik, hogy adjon neki »ha csak költsön is legalább 50 aranyat, a mennyivel megerősödvén, a Szent Leopoldi Pesti vásárra — a többi öt Darabokat is kibocsáthassa. Akkor már nyilvánosan látván a Magyarság, hogy vagyon valami a dologban, azonnal oly buzgón fogja őt elősegíteni, a mint első ígéretére felgerjedezett, kivált hogy megint oltsóbban szándékozik adni a darabokat.«²

S midőn 1797 végén bajban van, ismét nála keres segítséget. »A kegyelmes úrnak olly sok ízben hozzám mutatott hajlandóságát — írja Esztergomból december 26-án kelt levelében — tudom, csak azzal az egyel érdemelhettem, hogy Magyar szívemet, melyet különösen a Magyar Literaturának előmozdításában buzgódo igyekezetemmel mutattam, betsülte bennem a kegyelmes úr.«

Elmondja azután, hogy minden baja onnan származik, hogy hajlandósága ellenére szerzetbe lépett; mert ettől fogva ezer felé kellett küzködnie, hogy olyan életpályára jusson, a melyen »nyugalomban és jelesebben szolgálja hazáját«. Míg azonban ezt elérte, más mindenféle nyomorúságba keveredett. Dolgozott az irodalom terén és belebukott. Győrött kilencz esztendeig tartott fenn egy rajzoló iskolát, a mire ráfizetett. Ilyen adósságokkal jött Esztergomba éppen a téli időben. Fizetését úgyszólván teljesen elnyelték tartozásai, úgy hogy alig birt tengődni. Sőt nem volt elég hogy rongyokban járt, hogy a szükséges könyvekre nem tudott szert tenni, hanem még hitelezőinek szidalmait is kellett tűrnie.

»Kesergés, inség és tsaknem kétségbeesés az életem,« olvasuk levelében. A Magyar Literaturának üzésében naponként hül

¹ A gróf Széchényi-család levéltára a M. N. Múzeumban. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. sz.

² U. ott.

buzgóságom, elhal minden elevenségem. Kegyelmes Úr! esedezem alázatosan, méltóztassék ezen inséges állapotomat kegyesen érző szívére venni. Elveszek egészen, ha tsak olyan Nagyságok nem segítenek rajtam, kiket a Hazaszeretés, a közjóért buzgódo jámbor fiakon való könyörületességre szokott indítani. Ezeknek számokban főképen a Kegyelmes Úrban vetem bizodalमत. Méltóztassék kegyes jószántából valami segedelmet nyújtani, hogy tsak vagy egy részében is könnyebbüljön olly igen megszorult és elkeserítettett állapotom. A Kegyelmes Úrnak nemesen gondolkodo Nagy-Lelke abban fogja gyönyörúségét találni, hogy Édes Hazájának bennem egy buzgón és hasznosan munkálkodo szolgáját fogja holtából ezen kegyes adakozásával új életre támasztani. Lekötelez magának egy olly jámbor szívet, a ki a háláadatosságot mind magában, mind nyilván holtig fogja legédesebb és legszentebb kötelességének tartani« stb.¹

Nem ismerjük Széchényi választát, de meg vagyunk róla győződve, hogy mint annyi más esetben, ezúttal is meghallgatta a hozzá kiáltó szavát.

Belnay György pozsonyi akadémiai tanár 1792-ben úgy nyilatkozik »vajha mindnyájan olyanok volnának a mi Magyarjaink, és aképpen gondoskodnának a közjónak előmozdítása eránt, mint Széchényi gróf, minő virágzó állapotba jutna akkor édes Hazánk! S melly készek lennének a szép Mesterségekre és Tudományokra az iffjak!« Őt magát valami benső ösztön szüntelen arra unszolja, hogy külföldre utazzék, »de korántsem azért, hogy ott napjait gyávaságban töltsé, hanem hogy magát kimívelhesse«. Legjobban Rómába kívánkozik. Hogy azonban ide eljuthasson, arra őt egyedül Széchényi segítheti.

Nagyváthy János gazdasági írónak 436 frtot ad kölcsön, hogy Mezei Gazdáit kinyomathassa. A munka azonban lassan fogyott, bár az író utóbb már féláron kínálta. 1792 deczember utolsó napján ezzel menti magát Nagyváthy, hogy adósságát mind-ezideig nem törleszthette.

Dechy Sámuel, a Magyar Kurir szerkesztője, szintén adósa volt már régebről 1767 forinttal. 1793-ban hosszú levélben mentegeti magát, hogy eddig nem fizetett s ígéri, hogy egy év alatt

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

teljesen törleszti adósságát. Hogy azonban ez még hét év multán sem történt meg, azt Dechynek egy 1800 april 15-én kelt leveléből tudjuk, a melyben hivatkozással arra, hogy előfizetői évről-évre fogynak, a bécsi élet pedig napról-napra drágul, arra kéri a grófit »részésítse őt azon kegyelmességben, melyet több magyar tudóssal bőven közlött«, és a még fennmaradt több mint 1000 frtra rügő összeget engedje el neki. A mit meg is nyert.

Görög Demeter és Kerekes Sámuel, a Bécsben megjelenő »Hadi Történetek« és »Magyar Hirmondó« kiadói szintén tanúságot tesznek arról, hogy Széchényi »hazánk több tudósainak fáradozását ezer forintokat meghaladó summákkal felsegítette«. Mielőtt Nápolyba utazott volna önekik is felajánlotta támogatását, a melyet akkor nem akartak igénybe venni. 1793-ban azonban némely mappák kiadására 600 frtot kérnek tőle kölcsön. A következő évben pedig egy magyar nyelvtan kiadására kérnek 300 frtot. Mindkét kérelmük teljesül.

Andrád Sámuel orvos, midőn szélütés érte és a különféle fürdőkben kiköltekezett, hasonlóképpen a grófnak panaszolja el »példátlan nyomorúságos állapotját. Hogy éhen ne veszssek — írja — könyveket kezdék írni, melyek nékem nem kenyeret, hanem adósságot okozának. Azután a »Virágos Kert« című Journálhoz fogék, de Mélt. consiliarius Lányi úr olyan tudósítást tétete ártatlan írásom ellen a »Magyar Hirmondó«-ba, melly ez úttal is a gégemet megmettzé«. 1794 elején kölcsön kér tőle 50 frtot. Meg is kapja; de nem képes visszafizetni. 1795-ben arra kéri tehát »hogy befolyásával Pesten vagy Budán egy legalábbvaló császári kis kenyeret exoperáljon neki, mert így reményli, hogy ott apróság-munkácskáinak kinyomtatásokra és eladásokra alkalmatossága lévén, úgy lassan-lassan segedelme is eshetik rajta«.

A siklósi főszolgabíró is fennen hirdeti 1794 augusztus 16-án kelt levelében, hogy Széchényi vezette ki »a tehetetlenségnek szugolyából a munkás tehetőségnek téres piatzára«.

Németh László győri tanár szintén bizonyítja 1795 november 17-én kelt soraiban, hogy Széchényit, »mint legnagyobb elősegítő-jeket úgy tisztelik a tudományok és tudósok hazánkban«. Ugyanekkor két kis munkáját küldi meg neki, és egyben felkéri, ha valahol üresedés lenne, segítse őt valami titkári, könyvtárosi vagy levéltárosi álláshoz.

Bacsányi János is, »miután élnie kell«, kénytelen hozzá segítségért folyamodni. »Ha valamivel engem segíteni méltóztatik Exczellenzciád — írja Bécsből 1796 szeptember 27-én, — valaha boldogabb állapotba jutván, vissza fogom téríteni a többivel; ha pedig előbb el kellene mennem az élők közül, hogyszem eleget tehetnék kötelességemnek, enyhítse meg Exczellenzciádnak ebbéli kárát az a gondolat, hogy a mint tőlem kitelhetett is, igyekeztem szolgálni annak a Hazának, a mellyért áldozatokat tenni Exczellenzciádnál szokássá vált.«

Vályi András tanár a pesti egyetemen 1797-ben felkéri, hogy munkájának III. kötetét neki ajánlhassa, és hogy könyvét az ő arczképével »nevezetesséhesse«. 1798 január 10-én pedig, bár jól tudja, hogy »az ilyen esedezésekkel mindenfelől ostromoltatik, s mint a méhek úgy tolonganak a szükölködők — a gróf — könyörülő Kassához«, nem tudván magán másként segíteni, arra kéri, hogy bár küldött neki a munka kiadására 100 frtot, könyörüljön rajta, hogy a III. kötetet új teher nélkül kinyomathassa, »mivel sokkal nagyobb az ő szegénysége és nyomorúsága, mint a Haza gondollja«.

»Valamint többnyire minden ügyetlen literátorok«, úgy Csokonai is az ő »nagylelkében s hazafiúi kegyelmes szívében találta fel a segedelmet. De mivelhogy minden közjóra czélozó planuma a Magyaroknak vagy a költség, vagy a pártfogók nem léte miatt, hol az irigység, hol más szerencsétlenség miatt, még eddig részént füstbe ment, részént szikrát sem kaphatott«, ennél fogva 1798-ban is »az Új Mindenest Gyűjteménynek homlokára kívánta a hazaszerette Széchényi-nevet függeszteni, és azt teljes megalázódással a grófnak oltalmába ajánlani, főhajtva könyörögvén, hogy azt hatalmas szárnyai alá venni és a világra lelendő kijöhetésre felsegélteni méltóztassa«.

Szvorényi Mihály karádi esperes-plébános és egyháztörténetíró 1799-ben szintén az ő pártfogását kéri valamely egyházi kitüntetés elnyerése czéljából. 1801-ben pedig valami más irányú foglalkozáshoz óhajtana támogatásával jutni. Könyvek közt növekedvén fel, ezek közé kívánkozik vissza. Kéri tehát segítse őt valami irodalmi, vagy tanári álláshoz. Megelégednék azzal is, ha udvari káplánja és könyvtárnoka lehetne.

Tertina Mihály nagyváradi profeszor 1799-ben csak arra

kéri, hogy könyvét neki ajánlhassa; 1801-ben pedig már 6000 forintot kér tőle kölcsön.¹

Milyen mérveket ölthetett Széchényinek az irodalom munkásaival szemben tanusított nagylelkűsége, megítélhetjük abból a körülményből is, hogy Kovachich Márton, a kivel szintén már régebben összeköttetésben állott, 1796 nyarán indítatva érzi magát arra kérni őt, hogy az író emberekkel szemben eddig tanusított bőkezűségét, ha nem is szünteti be teljesen, legalább szorítsa bizonyos határok közé, mert kevesen vannak köztük olyanok, a kik tanulmányaikkal előbbre haladnak, még kevesebben, a kik a kiválók közé emelkednek; és sokkal jobb lenne azt a pénzt, a mit néhány ismeretlen ember így elvon tőle, saját gyűjteményeire fordítani. Eltekintve attól, hogy minden ilyen kezdő könnyen azt képzelheti majd magáról, hogy joga van ezekhez a segélyekhez, és ha azt tapasztalja, hogy más talán nagyobb mértékben részesül ebben mint ő, csupa irigységből még rágalomra is vetemedik.²

Széchényi mindannak fejében, a mit az irodalom érdekében ilyen módon áldozatul hozott, nem várt s nem kívánt egyebet, mint hogy az illető íróemberek további munkálkodásukkal hasznára legyenek a hazai tudományosságnak. Azok közé a teljesen önzetlen, igazán szerény emberek közé tartozott, a kik irtóznak attól, hogy éig magasztalják minden lépésüket. Ő magában a jó cselekedetben találta meg a maga jutalmát, abban a tudatban, hogy jól cselekedett.

Nem mondjuk, hogy teljesen érzéketlen volt a magasztalások iránt, de nemcsak nem áhítozott ezekre, hanem a hol tehette, ki is tért előlük.

Midőn egy ízben Kovachich arra kérte őt, engedje meg, hogy munkáját neki ajánlhassa, a következő szavakkal adta meg ehhez beleegyezését: »hogy példámat követve mások is hasznos szolgálásokat tegyenek a hazának, az ajánlást köszönettel elfogadom. Kikötöm azonban, hogy az előszóban ne dicsőítsen, mert nem szenvedhetem az olyan dicséreteket, a melyek a gazdagságnak szólnak, ha mindjárt jó célra fordítatik is az. Semmi

¹ Mindezek a levelek megvannak a Széchényi-levéltárban. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² U. ott.

érdemem sincs abban, hogy őseimtől vagyont örököltem, és hogy ezt kötelességem szerint gyermekeim számára megőrzöm.«¹

A mit azonban írónk az ő kívánságára elhallgattak a nagy nyilvánosság előtt, azt annál szabadabban mondották el egymás-között, magánleveleikben, a midőn minden tartózkodás nélkül adhattak kifejezést annak a csodálatnak, a melylyel egyénisége eltöltötte lelküket. »Örülj Széchényinek — írja Horváth Ádám Kazinczynak 1789 szeptember 9-én — és imádkozz, hogy ő éljen és több lelket megnyerjen.«²

Ugyanezen évben Kazinczy ezt írja Aranka Györgynek: »Széchényi egy szent hazafi. Igen tanult, igen nyájas, igen jó ember. A ki őtet látja, hazafiságát hallja, azonnal hozzá fog az íráshoz.«³

Széchényit nemcsak nagylelkű adományai miatt tartották oly nagyra az irodalmi emberek, hanem mert azt tapasztalták, hogy a csüggedés szomorú napjaiban, a mikor a hazafias önfeláldozás csaknem kiapadt a folytonos tehetetlenségben, ő nem szűnő bizalommal emeli mind magasabbra a kultura világitó szövétnekét.

Nem elégszik meg azzal, hogy anyagi áldozatokat hoz a nemzeti irodalom fejlesztése érdekében, hanem másokat is meg akar nyerni, kivált a vagyonos főrangúak közül, ennek a hazafias törekvésnek. 1789-ben pl. arra szövetkezik Horváth Ádámmal, hogy ez keressen maga mellé magyar tudósokat, ő pedig néhány mágnás jóbarátját veszi rá, hogy mindegyik tartson maga mellett titkárul egy-egy magyar ifjút, a kiknek egyéb dolguk ne legyen, mint a jó német és francia könyveket magyarra fordítani.⁴

Midőn pedig 1790-ben a Magyar Tudós Társaság létesítésének eszméje foglalkoztatja az embereket, egy főrangúakból és írókból álló előkelő társaság az ő házánál tartja ez ügyben tanácskozásait.⁵

A hazafias érzésen, az irodalom szeretetén, a kiváló lelki műveltségen kívül azonban volt még más valami is Széchényi lelkében, a mi őt az írók táborába vonzotta és ott mind jobban

¹ Kovachich levelezése. A M. N. Múzeum Kézirattárában. Quart. Lat. 43. XIV. kötet. 84.

² Váczy: Kazinczy Ferencz levelezése. Bpest, 1891. II. 120.

³ U. ott. I. 519.

⁴ U. ott. I. 420.

⁵ U. ott. II. 120.

fogva tartotta: a könyvnek szeretete. Oly mértékben volt ez meg nála, hogy talán nem is annyira az írók iránt érzett rokonszenve kedveltette meg vele a könyveket, hanem megfordítva, a könyvek szeretete keltette fel benne az érdeklődést azok írói iránt.

Úgy látszik a Terezianumban, a hová mint 18 éves ifjú lépett be 1772-ben, nemcsak nemzeti érzése növekedett meg hazafias szellemű tanárainak, Schönwisnernek és Palmának vezetése mellett, hanem az intézet régi gazdag könyvtára, és főképpen tanárának, Denis Mihálynak, a hírneves bibliografusnak hatása alatt, a könyv szeretete is feléledt lelkében.

Később pedig kétségkívül befolyással volt reá azon körülmény, hogy 1779-ben Hajnóczy József, mint ügyvéd oldala mellé került.

Hajnóczy egyike volt kora legbuzgóbb és legavatottabb történetkutatóinak, és az első a világi tudósok sorában, a ki a történeti anyag gyűjtésével foglalkozik. Nagyműveltségű, széles látókörű ember volt, a ki egyaránt érdeklődött a külföldi irodalom termékei és hazánk történelmi multjának emlékei iránt.¹

Széchényi csakhamar felismeri a benne nyert segítséget, és alig pár hónap múlva megbízta őt, rendezze a horpácsi kastély könyvtárát, és egyúttal tegyen neki javaslatot a beszerzendő munkákra nézve is.

Hajnóczy az 1779. év végén fog a munkához és január 26-án már azt jelentheti a grófnak, hogy a szakkatalogussal teljesen elkészült. Egyúttal néhány észrevétel keretében megteszi javaslatát úgy a könyvtár elhelyezésére, mint a beszerzendő munkákra vonatkozólag.

Ha a könyvek jobb helyet nyernek és kényelmesebb szekrényekbe kerülnek, így hangzott jelentése, jobban is lehet azokat elrendezni és számokkal is el lehet majd látni az egyes munkákat. A betűrendes lajstrom csak a tavaszi idő beálltával lesz egybeállítható, miután a könyvtári helyiség nem fűthető. A kisebb iratok külön szekrénybe helyeztetek el. Az aszketikus munkákat legjobb lenne az oratoriumba vinni, hogy a ki Istenhez akarja elméjét emelni, könnyen megtalálhassa azokat. A csonka munkákból kijegyezte a hiányzó lapszámokat. Azokat, a melyekről azt hiszi, hogy egyáltalában nem egészíthetők ki, ha csak valaki az egész művet újból meg

¹ Fraknoi: Martinovics és társainak összeesküvése, Bpest 1880. 100. 1.

nem vásárolja, kereszttel jelölte meg. A kettős példányokat az ablakon helyezte el, a kiselejtezendőket pedig egy külön asztalon. Ha a grófnak nincs valami terve a duplumokkal, néhányat elkérne ezek közül.

A jegyzékbe, a melyet a beszerzendő könyvekről állított össze, egy olyan munka sincs felvéve, a melyet vagy maga ne olvasott volna, vagy pedig valami kedvező ismertetést ne tudna róla. Azok czíme mellé, a melyeket tiltott könyveknek tartott, egy N. B.-ét tett. A melyeket kiválóan a gróf figyelmébe ajánlott, azokat egyszer húzta alá. A melyeket pedig méltóknak tartott arra, hogy a gróf által figyelemmel átolvastassanak, azokat kétszer húzta alá. Egyúttal ajánlkozik, hogy egy másik jegyzéket is készít, a melyben a magyar történelemre vonatkozó megvásárlandó könyvek lesznek felsorolva. Végül figyelmezteti a grófot, ügyeljen a könyv vásárlásoknál arra is, hogy az egyes kiadások fel ne cseréltessenek, nehogy valamely munkából az egyik kötet más kiadásban legyen meg, mint a másik.¹

A mint Hajnóczy ezen leveléből megítélhetjük, Széchényi 1779—80-ban még nem annyira könyvgyűjtő, mint inkább csak könyvbarát volt, a ki mindenekelőtt azt szerette volna tudni, micsoda könyvek vannak a horpácsi kastély könyvtárában. Ezen érdeklődéssel természetszerű kapcsolatban állott elhatározása, hogy a hiányokat pótolni fogja, és hogy a gyűjtemény egyúttal szellemi életének hasznos segítőeszköze lehessen, újabb beszerzéseket is tesz. Arra nézve azonban, hogy mit rendeljen meg, annyira nem jött még tisztába, hogy Hajnóczyt hívja fel, állítsa össze a megrendelendő munkák sorozatát. Mik voltak ezek, nem tudjuk. De érdeklél látjuk, hogy Hajnóczy a magyar történelmi munkák megszerzésére külön javaslatot tesz.

Azután jó ideig megmarad Széchényi ezen az úton. Szellemi szükségletéhez mérten jól megválogatva vásárolja könyveit, de minden különös rendszer nélkül, a külföldi és hazai irodalomból egyaránt. Legfeljebb annyiban tapasztalunk nála változást, hogy minél bensőbb lesz érintkezése a hazai irodalmi körökkel, annál nagyobb előszeretettel és gonddal gyűjti történelmünk, irodalmunk írott és nyomtatott emlékeit.

¹ Széchényi Levéltár. I. kötet, 9. szám, I. csomag, 20. szám.

Hajnóczynak egy 1792-ben Kovachich Mártonhoz intézett leveléből tudjuk, hogy már az 1781—82. években lemásoltatott egy nagyobb oklevélgyűjteményt könyvtára részére.¹ 1782-ben pedig megbízta Bollát Pozsonyban, hogy ha értékesebb kéziratokat talál, azokat küldje be hozzá. 1783-ban felajánlják neki megvételre a Sággy-féle kéziratgyűjteményt. Ugyanekkor azzal a tervvel foglalkozik, hogy megszerzi Kollár Ferencznek, a bécsi udvari könyvtár igazgatójának, kéziratait. 1785-ben Kéler Gottfried, az udvari kancellária hivatalnoka Bécsben, hívja fel több értékes okiratra figyelmét, stb.

De nemcsak a kéziratok iránt érdeklődik, hanem a nyomtatványok iránt is.

1781-ben értesíti Bolla Pozsonyból, hogy megküldi a »Magyar Magazin«-nak második részét, »mely éppen tegnap jött a Prés alól«. Gräser Rudolf bécsi könyvárusnál már 1784-ben állandóan megrendeléseket tesz. 1785 február 5-én jelzi Kirchknopf Sopronból, hogy egyik embere hírlapokat és naptárakat fog neki szállítani. Junius 15-én viszont a gróf bízta meg őt azzal, hogy a bécsi, brünni, erlangeni és az »Allgemeine Litteraturzeitungen«-t számára megrendelje, stb.

Az 1787. év legnagyobb részét külföldön tölti, hogy megrongált egészségét helyreállítsa. Május 23-án indul el Bécsből Prágába, neje, titkára Ribinyi János, és két szolga kíséretében. Ribinyit, ki irodalmilag képzett ember volt, megbízta, hogy az utazásról naplót vezessen. E feljegyzésekből tudjuk, hogy Széchenyi útjában minden iránt érdeklődött, a gyáripár, a mezőgazdaság, az állattenyésztés iránt, stb. Természetesen a könyvtárak iránt is.

Prágában felkeresi az egykori Kelemen-Kollegium könyvtárát, a hol megmutatják nekik a legrégebb mainzi bibliakiadást 1462-ből, a legrégebb szláv bibliát 1475-ből, több kéziratot és levelet. Itt értesül róla, hogy gróf Kinsky használatra átengedte igen tekintélyes könyvgyűjteményét. Úgyszintén, hogy maga a császári könyvtár is, az eredeti alapítványon felül, némely eltörült kolostornak a pénzéből és évi 800 forintból tartatik fenn.

Töplitz-fürdön is találnak egy könyvkötő által fentartott kölcsönkönyvtárt, a melyben a szépirodalmi munkákon kívül néhány tudományos művet is láttak.

¹ Kovachich levelezése, XIII., 9.

Drezdában a művészeti és tudományos czélokra előirányzott évi 10,000 forintból 1500—2000 forint jut a könyvtárra, a melyben a legjobban a történelem és közjog van képviselve. A ritkaságok közt megmutatják nekik a Schäffer Faustus által 1457-ben nyomtatott Psalteriumot, Durand Codex Nationalisát, a mit a könyvtár 200 aranyon szerzett meg stb. Láttak egy Korvin-kodexet, Bethlen Wolfgang Historia Transylvaniae, a melyből alig három példány maradt fenn, miután Bethlen a török támadás hírére az összes példányokat a vár pinczéjébe szállíttatta, a hol a tűz martalékává lettek. Ez a példány is csonka volt, mert csak a 832. lapig terjedt, sőt ezen felül is hiányzott belőle egy oldal. Az Annales Ecclesiastici Regni Hungariae című munkából hiányzott a második rész, de hír szerint maga a kézirat odahaza meg lett volna stb.¹

Drezdából Lipszén, Berlinen, Kölnön, Brüsszelen át Angolországba mentek, a honnan csak az 1788. év elején tértek vissza. Hogy Széchényi nem szoritkozott csupán a könyvtárak látogatására, hanem könyvtárának gyarapítására is volt gondja, mutatja, hogy mielőtt Londonból elutaztak volna, egy nagyobb könyvszállítmányt küldött haza, még pedig nem többé Horpácsra, hanem Czenkre, a hol időközben új kastélyt építtetett magának, a melybe könyvtára is kényelmesebb és díszesebb helyet nyert.

A II. József császár halálával bekövetkezett változás újból a szereplő élet színterére szólítván őt, sem ideje, sem egyéb viszonyai nem engedték, hogy könyvtárának gyarapításával nagyobb arányokban foglalkozzék. Hiszen pl. azon megtisztelő megbízás, hogy a nápolyi udvar koronázási ünnepélyén 1792-ben a magyar nemzetet és királyát képviselje, egymagában 46,476 forintjába került.²

Az 1793. és még inkább az 1794. évtől kezdve azonban annál hatványozottabb lelkesedéssel fog ismét könyveinek és kéziratainak gyarapításához. Összeköttetésbe lép úgyszólván minden jobb hírű külföldi könyvvarussal, több könyvtárnokkal, tudóssal, a kik tömérdek nyomtatványt, kéziratot, földabroszt, metszetet szállítanak neki. Blumauer Antal bécsi könyvkereskedő 1793-tól, Dégen W. és Binz bécsi antiquariusok 1794-től, Murr nürnbergi

¹ Széchényi levéltár I. kötet, 12. szám, I. csomag, 9. szám.

² Ugyanott, I. kötet, 4. szám, II. csomag, 129. szám B.

könyvárus 1795-től, Bartsch és Schaumburg Bécsből 1797-től, Thiele Ábrahám Lipcséből ugyancsak 1797-től rendes szállítói.¹

Rendszerint maguk a könyvárusok küldik be neki újabb szerzeményeik jegyzékét, vagy nem ritkán magukat a kéziratokat és nyomtatványokat is, hogy a gróf azokból kiválogassa, a melyeket megtartani akar. Többször azonban ő küld nekik irott lajstromokat, hogy lássák, mire nincs már szüksége.

Ha alkalma nyílik kisebb magánkönyvtárakat is megvesz, mint pl. Roscher kanonok gyűjteményét Prágában, a melyért 1795-ben 1064 forintot adott.

Arra a kérdésre, hogy mit vásárol, egy hírneves cseh író ismerőse azt a felvilágosítást adja, hogy mindent; első kiadásokat, klasszikusokat, magyar történeti, jogi és fontosabb theologiai munkákat, nemkülönben magyar vonatkozású kéziratokat.²

Mindazonáltal a fősúlyt már ekkor is a hungarikákra fekteti. Világosan kitetszik ez Blumauernek 1795 május 25-én hozzá intézett leveléből, a melyben újabb könyvszállítmányt jelez neki. Nincs ezek közt — úgymond — egy sem, a mi határozottan ne illenék bele egy magyar könyvtárba, sem pedig olyan, a mi Exciádnak már meglenne. Olyan szerencsés voltam, hogy találtam néhány munkát, a mely még a Cornides-könyvtárban sincs meg. Miután most már úgyszólván minden szükséges irodalmi készlettel rendelkezem, egy magyar könyvtárnak kellő kiválasztással és kritikával történő gyűjtéséhez, azt hiszem abban a helyzetben leszek, hogy Exczellenziád óhajának tökéletesen eleget fogok tehetni.³

Tőle magától nem jutott el ugyan hozzánk semmiféle nyilatkozat, mely e tekintetben felvilágosításul szolgálna, de egy bizalmas embere, a kit erre nézve minden bizonynyal ő maga tájékoztattott, azt írja 1799-ben, hogy a gróf négy éven át gyűjtötte magyar könyvekből és magyar vonatkozású munkákból álló könyvtárát. Eszerint Széchenyi körülbelül 1795-ben fogott hozzá a hungarikák rendszeres gyűjtéséhez.

Miként alakult ki lelkében azon elhatározás, hogy összegyűjti mindazt, a mi hazánkra, annak történetére, irodalmára stb. vonatkozik, legyen az magyarul vagy idegen nyelven, hazai vagy

¹ A Széchenyi-levéltárban. I. kötet, 13. szám, I. csomag.

² Dlobatz Gottfried cseh író levele Ribayhoz, 1795. márczius 11-éről.

³ Széchenyi-levéltár. I. kötet, III. csomag, 56. sz.

külföldi író által írva, legyen az nyomtatvány vagy kézirat, nem vagyunk képesek megállapítani. A legtöbb része ebben kétségkívül annak a mélységes, mindent átfogó szeretetnek volt, mely szívét nemzete iránt eltöltötte. Egyedül ez termékenyíthette meg lelkét ezzel a fenséges gondolattal. Egyedül ez lelkesíthette őt a mérhetlen áldozatra. És egyedül ez képesíthette őt az óriási munkára.

A milyen páratlan volt hazaszeretete, olyan egyedül álló volt vállalkozása is. Sehol ennek mását nem láthatta, sehol erre példát nem vehetett. És mégis hozzáfogott habozás nélkül. És mégis megvalósította csüggedés nélkül.

Elhatározását, mely az egész nemzeti kulturát ölelte fel, nem egy pillanat szülte. Kétségkívül ott rejtőzött ez lelke mélyén már évek óta, egyre jobban érlelődve, egyre tisztább képet nyerve. De csak 1795 táján látta elérkezettnek az időt, hogy megvalósításához teljes erővel, az egész vonalon hozzáfogjon.

Hanem ettől fogva annál nagyobb erővel dolgozik. Nemcsak a külföldi antiquariusokat használja fel, hanem idehaza is egész sereg munkatársat toborz magának, nagyrészt az írók sorából, a kik örülnek, hogy valamiben szolgálatára lehetnek.

Ribay György, a kinek magának is nagyon szép gyűjteménye volt a régi vallásos irodalom termékeiből, több éven át kutat az ő megbízásából régi magyar nyomtatványok után, sőt a magáéból is adogat el a czeni könyvtár számára. 1796 február 4-én is arról értesíti Széchényit, hogy mostanában ráér magyar könyveinek jegyzékét elküldeni. Márczius 6-án ismét tudatja, hogy felajánlották neki vételre Károli bibliájának 1612-iki kiadását, a Keresztény Szenékát stb., a melyek nincsenek meg a gróf által hozzá eljuttatott jegyzékben. A következő évben pedig Madách Sándor, Széchényi felhatalmazottja, értesíti a grófot, hogy Ribaytól egy láda könyvet vett meg, mely alkalommal Ribay ismét egy nagyobb könyvgyűjtemény jegyzékét adta át neki.

Görög Demeter beszámolván 1795 november 3-án írt levelében eljárásáról, azzal vezeti be sorait, hogy »megvallja, szégyenli a grófnak könyvet pénzért adni, a kinek úgy is sokkal tartozik, hozzá annyi ízben tanusított kegyességeért«, de kénytelen vele, miután kijelentette, hogy ingyen nem fogad el semmit. Schwandtner eddig 30 egynéhány forintért vették hollandi papíron a könyvárusnál, de ebből már nem kapni. A kötés 18 forintba került.

A Haditörténetekből papírra nyomott példány nincs, ennél fogva ő a saját példányát engedi át, a melyben a képek is nagyrészen hollandi papírra vannak nyomva. Egy szakasznak az ára közönséges papiroson 5 forint volt, az írópapírra nyomtatott szakaszoknak az ára pedig majd még annyira ment; de ő ezen egyetlen egy írópapírra nyomott complet példányt is ugyanazon áron adja, azaz 25 forintért. A huszárok oszlopa szépen ki van az első szakaszban rajzolva, melyért mindenkor különösen 2 forint járt. A könyvek ára tehát mindössze 66 forint. A »Magyar Hirmondó«-t is küldi legközelebb.

1796-ban Gyurikovits Jánosnak fizet Széchényi különféle másolatok fejében 289 forint 54 krajczárt.

Ugyanezen évben Rát Mátyás arról értesíti, hogy az általa három esztendőn át folytatott »Magyar Hirmondó«-ból teljes példányt nem talál, de ha másként nem lehet, azt az egyet fogja elküldeni, »a melyet avégre kívánt megtartani, hogy gyermekei és jövőendő maradékai néhai igyekezetét láthatnák, és arról magoknak példát vehetnének«.

Vályi András szintén gyűjti Széchényi számára ebben az esztendőben a könyveket és kéziratokat. Midőn később, 1799-ben »Magyarországnak Leírása« című munkájához az egyes vármegyék által beküldött hivatalos adatokat, valamint Bél Mátyásnak egy kéziratát ajánlja fel megvételre, kijelenti, hogy »csak e gyűjtemény kegyelmes elfogadása által remélheti, hogy sanyarú inségében elsüllyedve, nem hagyja őt a gróf vizasztalás nélkül«.

Horányi is igéri 1797-ben, hogy felkeresi őt Czenken minden régi magyar kézírásaival és könyveivel együtt. Pállya István pedig arról értesíti, hogy »megírta mint a debreczeni, mint pedig a kolozsvári rektoroknak, hogy addig is, a míg visitatióra hozzájok meg, igyekezzenek ritkább régi magyar írásokat és könyveket összeszerezgetni, hogy azokat azután magával Pestre hozhassa«.

Rájnis József egy ritka könyvet, Apáczai Csere János Magyar Encyclopediáját (Ultrajecti 1653) ígérte Széchényinek, a ki nem kapván meg a könyvet, türelmetlenkedni kezdett. Mire Rájnis mentegeti magát, hogy az ígélet csak akkorra szólott, ha a munkát Komáromban újra nyomták. Írja továbbá, hogy Fabchich József tanárt még mindig nem tudta rávenni, hogy magyar Kálvinját a

grófnak elküldje; azt mondja, hogy még szüksége van rá. Más ritka könyvet még nem talált, de ha talál, értesíteni fogja.

Bolla Márton kegyesrendű áldozárt az Erdélyben található könyvek megszerzésével bizta meg, midőn ez a kolozsvári lyceumban történettanár volt. Bolla leíratta a megszerzendő munkák lajstromát több példányban és szétküldötte ismerőseinek Szebenbe, Enyedre, Marosvásárhelyre, Károlyvárra, Udvarhelyre. Kolozsvárott pedig személyesen adta át barátjainak, azzal a kéréssel, hogy ha vannak ilyen eladó könyveik, jegyezzék fel ezeket a lajstrom szélére.

1798 május 31-én arról értesíti a grófot, hogy a kolozsvári könyvnyomtató műhelyben talált munkákat 61 forint és 15 krajczárért megvette és Pestre szállította. »De már a többi könyv megszerzésével kevésbé boldogul. Egynéhány tanult ismerőse már tapasztalja, hogy eleintén, míglen a dolgot jól által nem nézték, szerfelett biztattanak. Eddig mindössze 35-re megy a Kolozsvárt és Marosvásárhelyt talált könyvek száma, ezek is nem a ritkábbak, majd tsupa csekélységek.« Gyakori kérés, emlékeztetés, unszolás mellett is szinte a pusztá ígéreteknél van. Előre is gyanítván, hogy így lészen a dolog, más utakat is kinézett. Próbául küld két kis lajstromot. Az egyik halotti beszédeket, verseket, dissertatiókat foglal magában 9 kötetben, félbörkötésben. Az árát ennek öt hét alatt 9 aranyról 6-ra sikerült leszállítania. Sem olcsóbban, sem válogatva nem adják. Igaz, hogy van köztük néhány oratio és vers, a melyeket már előbb megküldött, de vannak más régebbiek és ritkábbak is. A másik lajstrom egy református ifjúnak eladó könyveit foglalja magában, a ki a könyvgyűjtésben segítségére szokott lenni.

Szvorényi Mihály 1799-ben néhány kéziratot küld Széchényi czeni könyvtárának, a melyekről elismeri, hogy egyelőre ugyan nem birnak valami nagy értékkel, de egy század mulva bizonyára meg lesz az értékük.

Báthory Gábor Debreczenben is tudakozódott a Budai Krónika után, de a Kollegium könyvtárában nem volt meg. Ha meg lenne, ezt a ritkaságot senkinek oda nem adnák, de a grófnak szolgálnának vele. Matkó István Bányász Csákányának megszerzésére egy barátja vállalkozott stb.¹

¹ Széchényi-levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. b.

Mindezeknél jelentősebb, fontosabb szerep jutott abban a munkakörben, melyet Széchényi terveinek megvalósítása teremtetett meg, Kovachich Márton Györgynek. Ennek a bámulatosan szorgalmas, sokoldalú, vállalkozó szellemű, eszmékben gazdag embernek, a kinek munkássága előkészítette a magyar jogtörténet megírását, s akinek nem elég hogy úgyszólván összes terveire ránehezedett a sikertelenség balvégzete, hanem a kinek érdemdús munkásságát is elmulasztotta kellően méltányolni a hálátlan utókor.

KOVACHICH MÁRTON GYÖRGY.

Kovachich a magyar udvari kamara levéltáránál volt alkalmazásban, mint lajstromozó, miután előbb már több éven át az egyetemi könyvtárban is működött, a mikor Széchényi vele 1790 táján megismerkedett. Kiadványai és munkái révén már akkor is országos nevű ember volt, a ki folyton újabb irodalmi vállalatokon dolgozott.

Az 1791. év elején is az iránt keresi meg Széchényit, hogy kézirati gyűjteményéből engedjen át neki néhányat lemásolás céljából. A gróf megígéri neki, hogy a kért dolgokat pesti útjára magával viszi, de kiindulva abból, hogy a köznek válik hasznára, ha a haza polgárainak szánt gyűjtemények minél szélesebb körben vannak elterjedve, arra kéri, hogy a mit a maga, jobban mondva a haza számára leirat, azt másoltassa le — természetesen nem a saját költségén — az ő számára is.¹

A gróf gyűjteményéből később is sok kéziratot kap Kovachich, Hajnóczy utján, a ki 1786-ban elhagyta ugyan Széchényi szolgálatát, de 1790-ben, miután kénytelen volt állásától megválni, mintegy hat hónapon át a vendégszerető czeni kastélyban lakott.

Széchényi kéziratgyűjteménye — Hajnóczy mondja el Kovachichnak — leginkább négy különböző forrásból létesült. Az első és egyuttal legnagyobb rész Festetich György gróftól származott, a mely, úgy látszik, egészen a Kollár-féle gyűjteményből állott. A legtöbb okiraton apró jelmondatok olvashatók, melyek Kollár tollára vallanak. A második részt a Széchényi tulajdonában lévő eredeti oklevelek másolatai alkotják, ez azonban nagyon csekély. Az eredetieket Wietoris adta a grófnak. A harmadik rész a Wietorisz-féle gyűjteményből alakult, s megkülönböztetésül ezekre egy W. betű van ráírva. A negyedik a Hajnóczy tulajdonát képező másolatból állott és a gyűjteményben H. betűvel jeleztetett. Meg kell még jegyezni, hogy a Festetich-iratokat György gróf engedte át, és nem apja, és hogy ő minden valószínűség szerint magától Kollártól kapta azokat.²

Kovachich az országgyűlési iratok összeállításához fogván, 1792-ben újból több kéziratot kér Széchényitől, leírás végett. Úgy tudja, hogy főleg az 1622., 1637—38., 1646—47., 1649—1659—1662., 1681., 1728—29., 1741., 1764—65., 1781. évekből vannak meg a gróf birtokában az országgyűlési irományok. Mások is átengedtek neki ilyen iratokat; a primás 47 kötetet, Szapáry 12 kötetet küldött, és most 16 írnok végzi a másolást. Az egész művet 40 vaskos kötetre tervezi, és ajándékol szánta a legközelebbi országgyűlésnek, az ország levéltára számára.

¹ Kovachich levelezése. VII. 56.

² U. ott. 137.

Széchényi ez uttal is megígérte Kovachichnak kérése teljesítését, de viszont azt kívánta, hogy a kezei közt felhalmozott anyagból másoltassa le az ő számára is azt, a mi könyvtárából még hiányzik. Kovachich vállalkozott is erre, de azt ajánlotta, hogy olcsóbb papírost használjon, mint ő, mert az övé 1000 forintba is belejöhethet.

Mialatt Széchényi gyűjteményéből az iratok egymásután vándoroltak át Kovachichhoz, Hajnóczy, mint a Martinovics által szervezett titkos társaság tagja, az 1794. év nyarán elfogott. Széchényi attól való félelmében, hogy Kovachich is áldozatul esik Hajnóczyval való összeköttetése révén a végnélküli vizsgálatnak, és irataival együtt az ő gyűjteményéből használatra átengedett kéziratokat is lefoglalják, felkérte küldené vissza mielőbb ezeket.

Kovachich azonban azt felelte a gróf felszólítására, hogy kézirataira még mindég szüksége lévén, egyelőre nem tehet eleget óhajának. De ha a gróf ennek daczára is ragaszkodnék kívánságához, bármely pillanatban kész azt teljesíteni. Egyuttal értesíti őt munkálatairól, terveiről; elmondja mi mindenre vállalkoznék, ha állandóan két, vagy legalább egy írnot tarthatna. De nincs miből. Olyan nyomasztó viszonyok közt él, hogy úgyszólván minden másolást maga kénytelen végezni. Összes fizetése nem tesz ki többet 700 forintnál, de különféle levonások miatt ebből is csak 614 forintot kap kézhez. Ebből 200 forintot elfizet lakásra, a többi nem elég mindennapi szükségleteinek fedezésére sem.

Széchényi 1795 márczius 30-án újból ír e tárgyban Prágából Kovachichnak és hivatkozván arra, hogy a jövő nyáron rendezni akarja könyvtárát, melyet újabb szerzeményekkel gyarapított, ismételten felszólítja őt, hogy augusztus közepéig okvetlenül küldje vissza a nála lévő kéziratokat. Később azután ismét szívesen rendelkezésére bocsátja valamennyit. Egyuttal hajlandónak mutatkozik arra, hogy Kovachich mellett egy írnot tartson, bár őneki is sok a kiadása. Majd felkéri, nyilatkozzék, mennyiért engedné át neki a birtokában levő eredeti oklevelek és kéziratok közül azokat, a melyek a czenki gyűjteményben még nincsenek meg, nehogy ezek halála esetén — reményli, hogy ez minél később fog bekövetkezni, — szétkallódjanak.¹

¹ Kovachich levelezése. XI. 35.

Kovachich bizonyára nem hagyta válasz nélkül a gróf ajánlatát: ezt azonban mi nem ismerjük. Annyi bizonyos, hogy az ügyet szóbelileg is tárgyalták, midőn a gróf Pestre jött, még pedig 1795 november havában. Megállapodás azonban ekkor nem jött létre köztük, mert Széchényi 1796 márczius 28-án azt írja neki, hogy várja nyilatkozatát a kéziratokra vonatkozólag.¹

Kovachich 1796 április 6-án felel a gróf soraira egy rendkívül érdekes levélben. Miután néhány más természetű dologról is nyilatkozik, rátér a kéziratok ügyére. Arra kéri a grófot, legyen még egy kis türelemmel. Az egész télen át nem juthatott el a főherceg-királyi-helytartóhoz, azonban most sz. György napja után mindenesetre fel fogja őt keresni. És ha nemcsak reménye lehet arra nézve, hogy egy nyilvános nemzeti könyvtár létesül, hanem azt fogja látni, hogy ez valóban a megvalósulás felé is halad, és arra a meggyőződésre jut, hogy fel kell ajánlania gyűjteményét e célra, akkor a haza érdekeinek felfogja áldozni saját előnyeit. Ha azonban ezen jámbor óhaja még mindig távol lenne a megvalósulástól, akkor teljesíteni fogja a gróf kívánását. Reményli, hogy utazásáig, a mikor Bécsből Sopron vidékére szándékozik, el fog dőlni a dolog. Ez a késelem ugyan fokozni fogja a gróf türelmetlenségét, de reá nézve meg éppen hátrányos, mert nehéz viszonyai közt a gróf ajánlata nagy könnyebbséget jelentene, ha a hazaszeretete nem nyomna többet nála a saját előnyeinel. Nem az alapító névre áhítozik ő, annál sokkal jobban ismeri a saját elégtelenségét, hanem csupán kezdeményezni akarja azt, a mi másképp, bármennyire szükséges lenne is, aligha fog létesülni, és a mit az ország felett órködő Gondviselés talán a grófnak tartott fenn.²

Midőn Kovachich e látnoki szavakkal mintegy fellebbentette egy pillanatra a jövő titokzatos fátyolát, nem először történt, hogy a nyilvános nemzeti könyvtár ügyét szóba hozta. Évek során át hangoztatta ő már ekkor oly könyvtár létesítésének szükségességét, a melyben az összes, Magyarország történetére vonatkozó nyomtatványok összegyűjtendők lennének. De nem mint önálló intézményt tervezte ezt, hanem kapcsolatban egy irodalmi társulattal.

¹ Kovachich levelezése. XII. 33.

² Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

A magyar irodalom és általános tudományos műveltség ügyét szívükön viselő férfiak a XVIII. század közepétől kezdve állandóan foglalkoztak egy olyan irodalmi társaság eszméjével, mely a nemzeti művelődést lett volna hivatva előmozdítani. És Pod Péter, Windisch Károly, Perlici János, Bessenyei György, Révai Miklós egymásután állottak ez eszmének szolgálatába, a nélkül azonban, hogy a Tudós Társaság létrejöhetett volna. Révainak szépen kidolgozott terve, a mely szerint a Tudós Társaság külön nyomdával és könyvtárral is birt volna, 1790-ben az országgyűlés előtt is megfordult, a mely azonban nem kívánt az ügygel foglalkozni, hanem egy tudományos és irodalmi bizottságot küldött ki tárgyalására, a mi egy volt az elhalasztással.¹

Míg a Tudós Társaság előharczosai a nemzeti nyelv és irodalom fejlesztését kívánták előmozdítani, addig Kovachich 1791-ben a hazai történettudomány művelése érdekében annak az eszmének toborzott híveket, hogy az erre hivatottak lépjenek szövetségre, és egy irodalmi társaságot alkotván, ebbe mindazokat belevonják, a kik a dolog iránt melegebb érdeklődést tanúsítanak.

Erre — hirdette — most lenne a legalkalmasabb idő, a mikor úgy a király, mint a trónörökös és a főherceg-nádor nagylelkű pártolói a tudománynak.

Nem lehet azonban a tervezett irodalmi társaságot akként megalkotni, hogy az mindjárt kezdetben annyi osztálylyal birjon, a hány osztályba soroztatnak a tudományok és művészetek. Az ilyen társaság költségeit egyetlen európai állam pénzügyi viszonyai sem bírnák meg. Annyi mindenféle tudományág van ugyanis, s ezeknek ismét annyi alosztályuk, hogy ha minden egyes alosztályt csak egy ember képviselne is, — a mi pedig elképzelhetetlen dolog — már ez is oly tekintélyes számot tenne ki, hogy ezeknek évi díjazásáról lehetetlen volna gondoskodni.

Sokkal természetesebbnek látszik tehát az egyes tudományágak fejlesztésére külön társaságokat alakítani. Hogy melyeknek, azt a hazai szükségletek mutatják meg. Nálunk ebből a szempontból a hazai nyelv, a gazdaság, a történelem és jog jöhet csak szóba. Hogy a nemzeti nyelv művelésére különös súly helyezendő, az kétségtelen. De hogy erre nagy áldozatok árán külön társulatot

¹ Szász Károly: gróf Széchényi István és akadémia megalapítása. Budapest, 1880. p. 26.

kellene szervezni, azt nem akarja elhinni. Arra a nyelvre kell több gondot fordítani, a melyen nemcsak ugyanazon ország lakosai, hanem a külföldiek is megértik egymást s a melyen a kormányzat, a kereskedelem és tudomány is nemzetközileg érintkezhetik. A gazdaszatot és általában a természettudományokat pedig nem egy intézet keretén belül kell tanulmányozni. Marad tehát a történelem és jog. Vagyis, a lélesítendő társaságnak az lenne a legfőbb célja és rendeltetése, hogy a hazai történelem és jogtudomány a legtökéletesebb módon kifejtessék, feldolgoztassék. A társaság neve pedig ez lenne: »Institutum Diplomatico-Hungaricum Regni Hungariae Regnorumque ac Provinciarum Sacrae Illius Coronae Juribus Obnoxiarum.«

A társaság összegyűjtené a hazánkat érdeklő összes okleveleket 1000—1526-ig. Erre számtalan forrás kínálkozik a különféle levéltárakban, külföldi kiadványokban, a Kollár-, Hevenesy-, Kaprinay-féle kéziratokban, Batthyáni József primásnak, Batthyáni Ignác erdélyi püspöknek, Széchényi Ferencz grófnak stb. gazdag gyűjteményeiben, a melyekből számos, hazánk multját felderítő kiadványt lehetne szerkeszteni.

Hogy a társaság célja, hazánk multjának minden részletre kiterjedő megismerése, elérhető legyen, mindenek felett szükséges lenne összegyűjteni a társulat könyvtárába a Magyarországra vonatkozó összes kéziratokat és nyomtatványokat.

A társulatnak kétféle tagjai lennének, pártoló meczenások és tudós munkatársak. Az elsők részint pénzadományokkal mozdtítanák elő a társulat céljait, részint pedig az által, hogy vagy egyes kéziratokat ajándékoznának az intézetnek, vagy legalább lemásoltatnának ilyeneket az intézet használatára. Az írók pedig szellemi munkájukkal támogatnák a társulatot.

Az intézetnek meg lenne a maga tisztikara, helyisége, mindenestre olyan városban, a hol az egyetem és a főbb kormányzat is székel, a hol tehát az irodalommal foglalkozó emberek nagyobb számmal élnek, a kik felkereshetnék szabad idejükben az intézeti könyvtárt, hogy onnan a szükséges dolgokat kiírják maguknak. Sőt gyakran sokkal nagyobb szükségük van erre az olyanoknak, a kik a közügyekkel foglalkoznak, mint maguknak a hivatásos íróknak.

Kovachich mindezt bőven és részletesen leírta, kiadta és

könyvét¹ az 1791. év nyarán szétküldötte az országban a mágnásoknak, főpapoknak, megyéknek, városoknak stb.

Kapott is lelkes nyilatkozatokat, hazafias biztatásokat, sőt határozott ígéreteket, innen is, onnan is eleget; többen kilátásba helyezték támogatásukat, akadtak olyanok, a kik okleveleket, kéziratokat ajánlottak fel, mindazonáltal a könyv nem keltette azt a hatást, a mire írója számított.

Kovachich azzal hitegette magát, hogy talán könyve volt terjedelmesebb, s azért nem olvasták el többen; talán nem fejezte ki magát elég világosan s az emberek, ha érdeklődnek is az ügy iránt, nem tudják, hogyan legyenek annak előmozdítóivá. Sokan meg talán egyáltalában nem is vehettek még tudomást az általa megindított mozgalomról.

Arra határozta tehát magát, hogy egy rövidebb iratban világosabban kifejti, mit akar elérni, és hogyan akarja azt elérni. Egy másik füzetet ad tehát ki az 1792. év kezdetén, e czim alatt: »Institutio Grammatophylacii Publici pro Instituto Diplomatico-Historico Inelyti Regni Hungariae.« (Pestini. 8°, 8+54.)

Kovachich ebben előadja, hogy az általa létesítendő intézet alatt oly irodalmi társulat értendő, a melyben születésük, méltóságuk, állásuk, vagyonuk vagy tudományuk által kiváló egyének azon célból egyesülnének, hogy a hazai történelem megismerését fejleszszék és egyébként is oda hassanak, hogy az irodalmi törekvéseket kiki tehetsége szerint előmozdítsa.

A társaságba, a melynek lennének védnökei, meczénásai és rendes tagjai, ez utóbbiak az írók személyeiben, mindenki beléphet, a ki annak céljaival egyetért.

Hogy az intézet megfelelhessen rendeltetésének, tetemes költségek felett kell rendelkeznie. Először is mind meg kellene az intézet könyvtára részére venni a hazai írók műveit, s a külföldiek közül azokat, a melyek Magyarországra vonatkoznak. Igaz ugyan, hogy az országban többen is, nagy buzgalommal és anyagi áldozatokkal gyűjtik az ilyen könyveket, részint saját használatukra, részint pedig hogy termeiket diszítsék ezekkel. A hazai és a magyar vonatkozású irodalmi termékek teljes gyűjteménye azonban sehol sincs meg, annál kevésbbé van ilyen közhasz-

¹ Institutum Diplomatico Historicum Inelyti Regni Hungariae. Pestini, 1791. 8r. XVIII + 221.

nálatú gyűjtemény. Már pedig az íróembernek első sorban erre van szüksége. A nyomtatványoknál is ritkábbak és becsesebbek a kódexek, a melyeket még nagy utánjárással is érdemes lenne felkutatni. Ha ezeket esetleg nem lehetne lemásoltatni, úgy minden méltányos áron meg kellene vásárolni, nemkülönben az okleveleket is.

Nem lehet reményleni, hogy a már meglévő alapokból lehet valamit erre a célra kieszközölni, miután ezeknek már kivétel nélkül meg van a maguk rendeltetése.

Ennélfogva a létesítendő intézet teljesen magánadományokra van utalva. Felhívja tehát a haza polgárait, hogy erre a célra tőlük telhetőleg áldozzanak.

A társulat könyvtárába, mint már mondva volt, elsősorban az összes hazai írók munkáit kellene összegyűjteni és a külföldiekéiből mindazokat, a melyekben valami magyar vonatkozás van. És pedig nemcsak azért kellene ezt az intézetnek keresztülvinnie, mert e feladat egy magányos embernek erejét meghaladja, hanem azért is, hogy a gyűjtemény nyilvános jellegű legyen. Ugyanez értendő a hasonló természetű kéziratok, oklevelek és földabroszokról is.

Mindez háromféle úton juthatna a könyvtárba: ajándék, vétel és lemásolás útján. Óhajtandó lenne, hogy mindazon hazafiak, a kik ilyen irodalmi gyűjteményekkel rendelkeznek, kiválogassák gyűjteményükből a mit nélkülözhetnek és felajánlják az intézetnek, illetőleg közvetve a hazának, akár már életükben, akár pedig haláluk esetére, még pedig úgy a nyomtatványokat, mint a kéziratokat, miután sokan vannak, a kik inkább vállalkoznak erre, mint hogy az intézetet készpénzzel támogassák. Az intézetre pedig előnyösebb, ha ilyen, esetleg talán pénzen meg sem vásárolható munkákhoz jut.

Maguk a kiadók és szerzők is minden nehézség nélkül felajánlhatnak e célra műveikből egy-egy példányt, a mi által egyszerűs mind azt is elérnék, hogy nevük ismertebbé válnék és könyvük is jobban forgalomba jönne.

A kik kettős példányokkal rendelkeznek, hasonlóképpen bekuhldhetnek ezeket az intézet könyvtárába. Úgyszintén, ha valaki nem lenne képes, vagy bármi okból nem akarná munkáját sajtó alá adni, de azért mégis szeretné kéziratát az utókor számára

megőrizni, a legjobban az intézet kéziratárában letéteményezhetné azt.

Azokat az irodalmi termékeket, a melyeket nem lehetne sem így, sem úgy megszerezni az intézet számára, készpénzen kellene megvásárolni. És ha ez sem lehetséges, le kellene másoltatni.

A létesítendő intézet könyvtárának alapját képezhetné az a könyv- és kézirat-gyűjtemény, a mely az ő tulajdonát képezi s a melyet ő e czélra készséggel átengedne.

Azonban, bár Kovachich füzetében még külön felszólítást is intézett mindazokhoz, a kiktől támogatást remélt, ezen második felszólalásával sem volt szerencsésebb, mint az elsővel, és a tervbevett irodalmi társaságból nem lett semmi sem. Pedig az 1792. évben Jankovics Miklóssal szövetkezve már az intézet könyvtára részére megszerzendő magyar történelmi könyvtár jegyzékét is megszerkesztették ezen a czímen: Bibliotheca Hungarica Universalis. Kovachich az egyetemi könyvtárból válogatta ki ehhez az anyagot, Jankovich pedig részint saját gyűjteményéből, részint pedig egyes könvilajstromokból írta össze a czimeket.¹

Kovachich, mint láttuk, ezen újabb eredménytelenség daczára sem ejtette el végleg a létesítendő nemzeti könyvtár ügyét, hanem az alig 20 éves József főherceget, a kit Sándor Lipót nádornak szerencsétlen halála után I. Ferencz király 1795 szeptember 3-án királyi helytartóvá kinevezett, az 1796-ki országgyűlés pedig nádorrá választott, s a ki e méltóságban több mint félszázadon át tett az országnak nagyon nehéz viszonyok közt megbecsülhetetlen szolgálatokat, igyekezett ennek az eszmének megnyerni.

Mint Széchényinek írta, az 1796. év tavaszán csakugyan fent járt Bécsben, a hol a főherczegnél mindent megmozdított, hogy a történelmi intézetnek fennállását valami módon lehetővé tegye és a jövőre nézve biztosítsa. Fáradozásait azonban itt sem koronázta siker, sőt be kellett látnia, hogy az akkori kedvezőtlen viszonyok közt még reménye sem lehet arra, hogy a közel jövőben ebben az irányban történjék valami. Ennélfogva Bécsből egyenesen Czenkre utazott, a hol már néhány nap mulva nagyjában létrejött közte és Széchényi közt a megállapodás irodalmi gyűjteményének átengedése tárgyában.

¹ A jegyzék meg van a M. N. Múzeum kéziratárában. Fol. Lat. 9.

A megállapodás feltételeit a következő pontokban foglalta Kovachich június 8-án írásba.

Tekintetbe véve azt a jóindulatot, a melylyel Széchényi őt már évek óta elhalmozza, azt a sok jótéteményt, a melyben őt irodalmi törekvéseiben részesíti, főként pedig a haza javára és az irodalom előmozdítására irányzott páratlan munkásságát, hogy háláját iránta ez által is tanusítsa, komoly megfontolás után, barátjainak és jóakaróinak tanácsára, a következőkre határozta magát.

1. Összes gyűjteményét, a nyomtatványokat úgy, mint a kéziratokat, okleveleket és másolatokat Széchényi rendelkezésére bocsátja, oly módon, hogy a gróf azokat bármikor elszállíttathatja, kivéve az országgyűlési irományokat 1601-től kezdve, a melyeket az országos levéltár részére már előbb felajánlott. Ha azonban esetleg ezek nem fogadtatnának el, szintén a gróft fogják megilletni. Mindez már most is Széchényi kétségtelen tulajdonát képezi, úgy hogy ezekről Kovachich sem életében, sem végrendeletileg nem intézkedhetik. Ennek jeléül átadja a grófnak a jelen okiratot, a melyben felhatalmazza őt arra is, hogy a kéziratokat részben vagy egészben, bármikor elszállíttathassa Budáról saját könyvtárába. Egyedül arra kéri, hogy azokat az iratokat, a melyekre kiadványaihoz a gyűjteményből szüksége lenne, elismervény mellett használhassa.

2. Mindaz, amit a jövőben ír, lemásoltat, vagy bármi úton-módon megszerez, legyen az nyomtatvány vagy kézirat, Széchényi tulajdonát fogja képezni, csak úgy, mintha ezeket már most valósággal átadta volna.

3. E tulajdonjog jeléül bármit írjon, vagy adjon ki a jövőben, mindenkor el fogja nyilvánosan ismerni, hogy ezt Széchényi gróf könyvtárából merítette. Mindazonáltal, ha valamikor esetleg felsőbb meghagyásra, hivatalból kellene valamit feldolgoznia, vagy pedig ilyen természetű titkos megbízást nyerne, miután az ily irodalmi munka nem az ő akaratától függ, a gróf sem tarthatna erre igényt.

4. Kötelezi magát, hogy egész életén át törekedni fog Széchényi gyűjteményét nemcsak könyvekkel és kéziratokkal, hanem minden egyébbel, a mi a hazai viszonyok megvilágítására szolgálhat, úgymint érmekkel, pecsétekkel stb. növelni és

gyarapítani, úgy, hogy ha valahol ilyesmit felfedez, azt a saját nevében elfogadható áron megveszi és a grófnak ugyanazon áron átengedi. Természetesen eme kötelezettség nem érintheti a felség iránt tartozó köteles hűségét és engedelmességét, a mennyiben hivatalbeli készségét semmiféle magánszemélynek nem áldozhatja fel; ennél fogva az ő kötelezettsége tisztán és kizárólag irodalmi dolgokra szorítkozik.

5. Mindezek fejében Széchényi, hogy Kovachich sorsán könnyítsen, 6000 forintot fizet neki, vagy az ő halála esetére törvényes örökösének; és pedig 1000 forintot az 1797. év kezdetén, a többit pedig akkor és oly részletekben, a mikor a grófnak ez alkalmasabb lesz. Kamatot nem fizet, tekintettel arra a több száz forintot tevő segélyre, a melyben őt már előbb részesítette.

Ha pedig két év alatt elhaláloznék, miután a gróf az említett összeget nemcsak a már meglevő, hanem a jövőben is megszerzendő irodalmi dolgokért ajánlotta meg, örökösei mindössze csak 4000 forintot kapjanak.

Végül kijelenti, hogy bár ő ezen szerződés erejénél fogva véglegesen leköti magát, a gróftól felkéri, hogy ezen év végéig tartsa fenn magának erre vonatkozólag a szabad elhatározás jogát.¹

E szerződést Kovachich még ugyanazon a napon aláírta és pecsétjével is megerősítette. Széchényi számára pedig egy másikat szerkesztett, a melyben nemcsak a felsorolt pontok voltak szó szerint elmondva, hanem ezen felül még Széchényinek a vételre vonatkozó eljárása is meg volt — az ő szempontjából — indokolva.

E szerint a gróf, részint hogy elődeinek nyomdokain haladjon, részint hogy utódainak például szolgáljon, szem előtt tartván továbbá, hogy a jó honpolgárnak kötelessége a haza javára és az ország dízére, tehetsége szerint, a jövő nemzedék számára is fenmaradó intézeteket létesíteni, megalapította családi könyvtárát, a melybe minden Magyarországra és a társországoakra vonatkozó nyomtatványt és kéziratot igyekezett összegyűjteni, oly czélból, hogy ezeket az ő, vagy pedig utódainak engedelmével a tudósok is használhassák.

Több szempont vezérelte őt ebben. Először az a tudat,

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, I. csomag 10. sz.

hogy a hazai dolgok helyes és teljes megismerése leginkább szolgál a közjó előmozdítására. Nemkülönben az a tapasztalat, hogy azok a honpolgárok, a kik hazájuk történetének, viszonyainak megismerésére szentelik idejüket, meg vannak óva attól, hogy mindenféle veszedelmes tanok által befolyásoltassanak. Úgyszintén, hogy bár az ifjuság kiképeztetése felől eléggé van gondoskodva, azoknak, a kik a közhivatalokban lévők használatára a szükséges tudnivalókat összegyűjtik, kiadják és feldolgozzák, bár rendszerint nem igen bővelkednek anyagiakban, nem állanak rendelkezésükre a szükséges források, vagyis a hazai dolgokkal foglalkozó könyvek és kéziratok gyűjteménye.

Mialatt ő azon igyekezett, hogy e tervét megvalósítsa, figyelme a Kovachich-féle történelmi intézet gazdag anyaga felé fordult, és elgondolta, mennyire növelné az ő gyűjteményét az ott lévő sok kézirat, a melyekből már annyi külföldön is ismert becses munka jelent meg, a melyek kétségen kívül új korszakot teremtettek meg a történetírás és jogtudomány terén. Másrésztől azt is részvétellel látta, hogy a mily önzetlenül, fáradhatlanul, összes magánvagyonának feláldozásával, egyedül a közjó és a nemzeti dicsőség szem előtt tartásával, gyűjtötte össze ez a buzgó és kitartó akarató ember a hazai történelem emlékeit, és írta meg különféle történelmi és jogi munkáit, épp úgy nem gondolt arra, hogy saját jövőjéről gondoskodjék.

Ő tehát össze akarván kötni annak előnyeit a saját törekvéseivel, és némileg megjutalmazni óhajtván a haza körül szerzett számos érdemeit és dicséretes buzgalmát, azt az ajánlatot tette neki, hogy megveszi gyűjteményét; a mit Kovachich kellő megfontolás után el is fogadott.

Körülbelül ez lett volna tartalma a Kovachich által Széchényi számára megszerkesztett iratnak. Széchényi azonban tekintettel arra, hogy ez idő szerint úgy sem volt eléggé tájékozva Kovachich gyűjteménye felől, nem írta alá a szerződést, hanem fentartotta magának a jogot, hogy 1797 január 1-éig bármely pillanatban visszaléphessen a vételtől.

Csakhogy Kovachich sokkal jobban óhajtotta a szerződés létrejöttét, és sokkal jobban sarkalták őt erre saját nyomasztó körülményei is, hogysen sokáig türelemmel várni tudott volna.

Már augusztus 12-én levelet intéz Széchényihez, amelyben

arra kéri, értesítse őt, megmarad-e elhatározása mellett, miután ha szándékát megváltoztatta volna, más alkalmas mód is kínálkoznék számára, hogy gyűjteményéről gondoskodjék. Ha Széchényi ragaszkodik ahhoz, hogy a gyűjteményt magához váltja, intézkedjék ideje korán az iránt, miként történjék azon kéziratok elszállítása, a melyekre ő neki egyelőre kevésbé leendő szüksége.

Ugyanekkor Budára lehetne szállítani a nem magyar vonatkozású felesleges könyvek nagyobb részét is, a melyeket azután ő a gróf utasításai értelmében Pesten értékesítene. Az átszállítást talán jobb lenne a czeni parasztokra bízni, mint hogy ő fogadjon Ácson fuvarosokat. Természetesen abban az esetben is elvállalja a Budára küldendő nem magyar vonatkozású könyvek elárusítását, úgyszintén a magyar tárgyú művek beszerzését, ha a gróf eláll gyűjteményének megvásárlásától.

Már Czenken előszóval is ajánlotta a grófnak és most írásban ismétli, hogy kizárólag csak hazai tárgyú nyomtatványokat és kéziratokat gyűjtsön. Így sokkal csekélyebb áldozatok árán mindenkit felül fog műlni, és mégis megbecsülhetetlen kincsre tesz szert. Holott az általános tárgyú és idegen nyelven írt munkákban annyira gazdag nyilvános könyvtárak és éremgyűjtemények tökéletesen elhomályosítanak az efajta magángyűjteményt. Végül bizonyos nehezteléssel említi, nem érti, hogyan történt, hogy az ő jelenlétében még szóba sem került a gróf azon igyekezete, hogy az összes magyar nyelven megjelent munkákat összegyűjti könyvtára számára, a mit az úton hallott másoktól. Már pedig ő, ha a gróf említette volna ezt előtte, nemcsak tanácscsal szolgálhatott volna e tekintetben, hanem hathatós közreműködését is felajánlhatta volna, miután még Erdélyben jártában megkezdte a magyar könyvtár összeírását.¹

Széchényi el volt ugyan határozva a gyűjtemény megvásárlására, de mielőtt magát végleg leköti, szerette volna, ha Kovachich elküldi neki kéziratainak pontos és teljes jegyzékét. Kovachich azonban jóformán maga sem tudta mije van, gyűjteménye pedig annyi mindenféle könyvből, oklevélből, főleg pedig másolatból állott, és annyi volt ebben a csak használatra átengedett anyag, hogy ennek kiválasztása, jegyzékbe foglalása sokkal több időt

¹ Széchényi levéltár I. kötet 9. szám III. csomag 56. szám.

igényelt, mint a mennyit a mindig nagyon elfoglalt ember rászánhatott volna.

Az általános jegyzék helyett tehát egyelőre csak azon kéziratoknak a lajstromát küldötte meg október 13-án Széchényinek, a melyekre előreláthatólag nem lesz szüksége, megjegyezvén, hogy ezeket haladéktalanul szállíthatná. Ez körülbel 50 kötetet tesz ki, de biztosította a grófot, hogy a vaskos kötetek fölérnek százzal is, s alig van 5 olyan köztük, a mely más gyűjteményben is feltehető lenne.

Ne gondolja azonban a gróf, — írta neki — hogy ez akár csak felét is teszi az ő gyűjteményének. Ha a tavasszal még 50 kötetet fog elküldeni, még akkor is több mint fele ott marad. Megvallja, ahányszor csak rátekint ezekre az iratokra, avagy arra gondol, mennyi fáradságot, munkát, időt fordított ezekre, könnyekkel telnek meg szemei. S bizonyára igazat fog neki bárki adni abban, hogy nagy oka van bánkódni a hozzá hasonló embernek, a ki mindazt az időt, a mit az élet örömeire, gyönyöreire, vagy akár saját boldogulásának előmozdítására fordíthatta volna, ezekbe ölte bele. Összes jövedelmeit, 20,000 forinton felül, belefektette ebbe a vállalatba, és daczára ennek, nemcsak hogy semmiféle jutalomban, elismerésben nem volt része, de még valóságos jótétemény gyanánt kell fogadnia, ha az irigység, mely minden előrehaladást ellenséges szemmel néz, vesztere nem tör. Most is kénytelen egész élete szorgalmának gyümölcsét, a melyre oly drágán tett szert, hogy a ráfordított költségből független és kényelmes életet teremthetne magának, mintegy áruba bocsátani, és a mellett még azt is beismerni, hogy a gróf ritka nagylelkűséget tanúsít iránta, ha a vétel megtörténik, s ő bizonyos mennyiségű készpénzhez jut. Biztosítja azonban a grófot, hogy ha körülményei netalán úgy alakulnának, hogy szándékától kényszerülve lenne elállani, iránta táplált érzelmei azért nem fognak megváltozni.

Kovachich valóban szűkes viszonyok közt élt ebben az időben; fizetéséből alig jutott 1 frt 20 kr. a napi szükségletekre. Ezenfelül éppen ebben az időtájban fogadott fel maga mellé teljes ellátással egy írnot. Sokáig tanakodott magában megtegye-e; míg végre is belátta, hogy a kiknek csak fizetést ad, drágábbak és megbízhatatlanabbak.

Sok keserőséget szerzett neki az a gondolat is, hogy nem

képes érvényesülni, hogy sem önzetlen törekvése, sem bámulatos munkássága nem talál kellő méltánylásra. Pedig voltak befolyásos jóakarói; maga József főherceg és a primás is ezek közé tartoztak és még sem tudott sem valami levéltárhoz, sem valamely könyvtárhoz bejutni.

Széchényinek megesett a lelke az oly szívből panaszkodni tudó emberen, és november 7-én némi vigasztalásképpen kijelentette neki, hogy megköti vele a szerződést s ennek elismerésül új évre 1000 forintot utalványoz neki. Viszont azonban gondoskodjék ő is arról, hogy legalább könyveinek egy részét Sopronba szállíttassa. A Budai Krónikát pedig bármilyen áron szerezzze meg neki. Egyúttal újból felszólítja őt, hogy gyűjteményének jegyzékét küldje meg.¹

Kovachich erre útnak indított egy csomó kéziratot. A jegyzékre vonatkozólag azonban arra kérte Széchényit, legyen még némi türelemmel; a mint Madách — a gróf megbízottja — eljőhet hozzá, azonnal közös erővel hozzáfognak a lajstrom elkészítéséhez. Biztosítja a grófot, hogy a gyűjteményből egy levél sem fog hiányozni. Nemcsak a magára vállalt kötelezettségből kifolyólag fektet erre ő is súlyt, hanem a tulajdona iránt érzett szeretetből is, mely arra ösztönzi, hogy gyűjteményét minél teljesebben együtt tartsa.

Egyébiránt figyelmébe ajánlja, hogy mindazt, a mire nézve ő kötelezettséget vállalt, nem is lehet jegyzékbe vagy leltárba foglalni, mert hiszen ő arra kötelezte magát, hogy a jövőben is fog számára gyűjteni; már pedig ezeknek a czimeit előre tudni nem lehet. Elismeri, hogy a gróf nagy bizalmat tanusított irányában azzal, hogy gyűjteményeért látatlanban megadta a kért összeget, de éppen ez indította őt is arra, hogy csekélyebb árt kérjen az iratokért. A mit most elküld sem adná oda senkinek 3000 forintért. Azt hiszi tehát, hogy még abban az esetben is, ha már megkapta volna az első 1000 forintnyi részletet, a többi kézirat jegyzékére annál is inkább várakozhatnék a gróf, mert az eddig elküldöttek is elegendő ellenértéket képviselnek. Megemlíti azonban, hogy eddig még csak az ő kötelezője van a grófnál, a gróf ellenben még semmire sem kötelezte magát írásban; kéri tehát,

¹ Kovachich levelezése. XII. 95.

írja alá ő is a szerződést és küldje meg neki. Szeretne azért is pénzre szert tenni, hogy esetleg megnősülhessen.

Az 1797. év közeledtével Széchényi elérkezettnek látta az időt arra, hogy a maga részéről is véglegesítse a kéziratok megvásárlását és aláírta a szerződést. Nem azt, a melyet számára Kovachich még a nyáron leírt, hanem egy másikat, a mely egyebekben megegyezett a Kovachich által aláírottal, csak azzal volt még megtoldva, hogy Kovachich minden esetleges zavar elkerülése céljából tartozik a megvásárolt tárgyakat haladéktalanul elküldeni, ha pedig erre egy héten belül nem lenne alkalma, legalább annyit tudatni Széchényivel néhány sorban, hogy ezt és ezt megvette, hogy ekként a gróf bármikor kimutathassa jogigényét minden egyes tárgyra vonatkozólag.¹ Ezt azután 1797 január 1. kelettel 1796. december 30-án azzal a felhívással küldötte meg Kovachichnak, nyilatkozzék, mikor akarja átvenni az 1000 forintot. Egyszersmind értesítette őt, hogy a mint a könyvekből és kéziratokból egy-egy szállítmány kezeihez érkezik, ő haladék nélkül meg fogja neki küldeni az átvételi elismervényt. Már most is megtette volna ezt, de küldeményében több tisztán Ausztriát érdeklő dolog volt, ezeket pedig ő nem akarja megtartani, először mert nem egyezik meg céljával, másodsor mert nem akarja azt a kis helyet, a hol a könyvtár megszorul, ezekkel lefoglalni. Ilyeneket tehát ne küldjön többé. Az apró nyomtatványok nagy részben meg vannak az ő gyűjteményében is, ennél fogva azokat a duplumok közé tette. A másodpéldányok jegyzékét is mielőbb elfogja küldeni. Bárcsak az ezekből kiárult pénzen meg lehetne venni a Budai Krónikát, vagy Túróczinak augsburgi kiadását. Nagyon kérem — mondja végezetül — ne engedje, hogy ez a dolog engem még továbbra is oly kegyetlenül izgasson, hanem vegye meg bármi áron Jankovicstól; én ugyanis ezt éppen annyira szeretném magaménak mondani, mint uraságod némely olyan oklevelet, a melynek hiányát érzi, és a melynek értékét egyedül képes megítélni. Szerezze meg számomra ezeket, hogy a magyar könyvtár naponkénti gazdagítására irányuló buzgalom az új évben is ne csak ki ne aludjék szivemből, hanem még inkább növekedjék.²

Kovachich azonban nem volt megelégedve a gróf által kiállí-

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám. I. csomag, 12. szám.

² Kovachich levelezése. XIII. 41.

tott szerződéssel. Attól tartott, hogy egyik-másik kifejezést esetleg az ő hátrányára lehet majd magyarázni, s ezt meg is írta a grófnak.

A szerződésben pl. az állott, hogy az országgyűlési irományok szintén a gróftól fogják megilletni, ha a felajánlott gyűjteményt az országgyűlés nem fogadná el. Ezt úgy is érthetné valaki, hogy ezeknek az ára is benn foglaltatik már a 6000 forintban. Pedig csak úgy értette ezt, hogy senki másnak nem fogja eladni, mint a grófnak. Hiszen ez a gyűjtemény öneki magának is többé került 6000 forintnál, eltekintve a ráfordított rengeteg munkától. Nem szenved azonban kétséget, hogy ha annak ideje elérkezik, ezt is jutányos áron fogja a grófnak átengedni.

Azt sem vélte szorosan betarthatónak, hogy az eszközölt vételeket minden esetben 8 nap alatt hozza a grófnak tudomására, mert hiszen megtörténhetnék, hogy vagy utazás, vagy betegség, vagy elfoglaltsága megakadályozza őt ebben. Inkább azt ajánlotta tehát, hogy minden egyes megvásárolt darabra azonnal rájegyzi: »Instituti Hist. Diplomatici. Cessit. Exc. Comit. Fr. Széchenyi«.

A Széchenyi által sürgetett lajstromot sem volt még érkezése összeállítani. Mentségül azt hozza fel, hogy Madách sem kereste még fel. De hogy a gróftól megnyugtassa, hangsúlyozta, hogy hiszen öneki magának is érdekében áll mielőbb összeállítani a jegyzéket, ha kiakarja mutatni az újabb szerzeményeket, és nem akarja elveszíteni az ezekbe már befektetett tetemes pénzösszeget. Különbösen is reményli, hogy a gyűjtemény legnagyobb részét még a nyár folyamán átszolgáltathatja.

A mi a Budai Krónikát illeti, tudja meg a gróf, hogy olyan emberrel van dolga, a ki három zsidón és öt görögön túlesz. A könyvekkel való üzérkedés a kis ujjában van, s az uzsoráskodásból még Binz (bécsi könyvárus) is órákat vehetne tőle. Az ilyen embert egészen más ürügygyel kell megfogni, olyankor pl. a mikor szeretne valamit megvásárolni, de nincs hozzá elegendő pénze. Egy alkalommal egész közömbösen azt mondotta neki, hogy adna vagy 40 forintot a Krónikáért. De erre mitsem felelt. Ha 60 forintot ajánl neki, biztos hogy kétszer annyit kér, ha 100 forintot, még többet kíván, vagy éppen szeget üt a fejébe az ajánlat, és még úgy sem adja oda. Úgy látszik, azért gyűjtöget egyetmást össze,

hogyan azután az egészet egyszerre áruba bocsátván, nagyobb összeget kapjon érte. A gróf csak legyen türelemmel; az a példány vagy az övé lesz, vagy senkié.

Vagy három nap múlva ismét ír a grófnak, arra kérván őt, hogy: »Monumenta Antiquitatum Jurisprudentiae Hungariae« című munkáját neki ajánlhassa, és melléketül Bécsben saját költségén készítenő arczképét közölhesse. Hogy azonban beleegyezését annál könnyebben megnyerje, jónak látja levele kezdetén biztosítani őt, hogy ha az isteni gondviselés még három évet enged neki erőben, egészségben, s a gróf nem vonja meg tőle nagylelkű támogatását, úgy a czeni Széchényi-Múzeum különb lesz, mint az ország bármely gyűjteménye és a külföldiektől sem marad nagyon hátra.

Széchényi elfogadta az ajánlást, de még mindig nagyon nyugtalankodott, hogy a Budai Krónikát majd más valaki fogja megszerezni, újból kérte tehát Kovachichot, hogy ha szükséges, magasabb áron is vegye meg e ritkaságot.¹

Kovachich meg is kísérlette rávenni Jankovicsot, hogy a Budai Krónikát eladja, de azt tapasztalta, hogy Jankovics csakis egész gyűjteményét lenne hajlandó áruba bocsátani. Nemcsak a Krónikától, hanem Werbőczy első kiadásától sem akar megválni, a mit 6 aranyon szerzett meg.

Még jobban fokozta Széchényi nyugtalanságát a Budai Krónika miatt az az újabb hír, hogy Jankovics el akarja adni gyűjteményét. Azonnal iratott Madách által Kovachichnak, hogy a Krónikát okvetlenül megszerezze, a többi könyvnek pedig a jegyzékét küldje meg neki. Madáchot pedig utasította, hogy ha szükséges, a Krónika árát azonnal fizesse ki.²

Kovachich még az nap este, hogy Madách levelét kézhez kapta, felkereste Jankovicsot, hogy meg tudja tőle, mi igaz abból, hogy könyvtára eladó. Jankovics azonban kijelentette, hogy nem is gondolt erre. Mindazonáltal megígérte, hogy ha valamikor erre mégis elhatározná magát, okvetlenül értesíteni fogja erről.

Kovachich ennek daczára azzal a meggyőződéssel távozott tőle, hogy foglalkozik ezzel a tervvel, csak alkalmasabb időre vár, a mikor többet remél kapni a gyűjteményért, mint ebben a háborús

¹ Kovachich levelezése. XIII. 28.

² U. ott. 46.

világban. A Krónikát azonban, mint kereken kijelentette, semmi áron el nem adja. Meg volt neki Mátyás királynak 1475-ki decretuma is, a mit egy aranyért szerzett meg. Kovachich már négyet ígért érte, mégsem adta el. Mondta is Kovachich, hogy könnyebb Herkulestől a kulcsot elragadni, mint tőle ilyet megszerezni.

Kovachich különben abban a véleményben volt, hogy nem is lenne érdemes a Krónikáért annyi pénzt kidobni, mert esetleg más uton is meg lehet szerezni. Május hóban Nagyszombatba készült, hogy a káptalani könyvtárt, a melyet már a legközelebb készültek megnyitni a közönség számára, átvizsgálja. Abban reménykedett ugyanis, hogy a könyvtárban, mely legnagyobb részben régi könyvekből állott, néhány ritka másodpéldányt is fog találni. Milyen szerencse lenne — gondolta magában — ha a Budai Krónika is meglenne másodpéldányban! Szabó András kanonokkal, a kitől a könyvtári ügyek függenek, nagyon jó viszonyban volt; ki tudja, nem lehet-e az ő útján esetleg megszerezni ezt?

Széchenyi — a kivel Kovachich természetesen közölte terveit — rögtön válaszolt, hogy mennyire örvend már csak a reménynek is, hogy a Budai Krónika meg lesz. Csak az aggasztja, hogy Kovachich majd nagymérvű elfoglaltsága miatt nem utazhatik el Nagyszombatba. Arra kéri tehát, intézze el a dolgot mielőbb levélben Szabó barátjával.¹

Egyébiránt ebben az időben más mindenféle vásárlások is foglalkoztatták Széchenyit, a melyeknél szintén Kovachich szerepelt mint közvetítő.

Midőn híre megy, hogy a Majthényi-könyvtár eladó, Kovachich tudakozódik mi igaz ebből? Ő küldi meg Jankovics duplumainak jegyzékét is Czenkre. Midőn Horányi Elek felajánlja megvételre gyűjteményét a grófnak, ő figyelmezteti, hogy az oklevélgyűjteményt magában foglaló kötetet meg ne vásárolja, nemcsak mert semmi olyat nem tartalmaz, a mi bármely oklevélgyűjteményben feltalálható nem lenne, hanem mert huzamosabb ideig önála is volt az a kötet, s ő az egészet felhasználta. Többet érne ennél, ha azokat a hungarikákat átengedné könyvtárából, a melyek Czenken még hiányoznak. Ilyen azonban nem sok lesz neki. Az 1655-ki Articulusokra, a mit Ribay felajánlott, szintén Kovachich mondja

¹ Kovachich levelezése. XIII. 54.

ki, hogy igaz, ritka dolog, de helyesebb lett volna, ha a gróf őhozzá utasítja Ribayt. Mert ha el lehet kerülni, nem szabad az ilyesmiért nagy árt fizetni, hogy annál többet lehessen szerezni. Ugyancsak ő mond véleményt a Wietoris- és Bujanovits-féle kéziratok felől. A Dragonics által Széchényihez küldett Veranchich-féle iratokat hasonlóképpen ő nézi át, s azt ajánlja, hogy 200, legfeljebb 300 forintot adjon ezekért a gróf, miután a mi használható van bennük, ő már leírta.

E mellett a könyvárusokkal is sokat érintkezik a gróf érdekében, de ezekkel sehogy sincs megelégedve. Panaszkodik, hogy nem lehet nekik megmutatni azt az írott lajstromot, a mit a gróf könyvtára felől kapott. Mert azt tapasztalta, hogy »ezek az uzorások« csak azért kívánják a katalogust megtekinteni, hogy lássák, mi van meg a gróf könyvtárában. Ha azután olyasmi van a birtokukban, a mit a lajstromban nem találtak, ennek az árát halatlán magasra tartják.

Később pedig annyira ment a pesti könyvkereskedők »uzoráskodása« által felkeltett ellenszenvében, hogy maga akart Pesten könyvkereskedést nyitni, a hol bárki bizományba adhatta volna úgy a régibb, mint az újabb munkákat.

Széchényit mindanyiszor valósággal felvillanyozta a hír, hogy Kovachich itt, vagy ott, valami ritkább könyvre, oklevélre akadt. Midőn pl. azt hallja, hogy Jankovicsnak Mátyás királynak 1475-ki decretuma, Nysnánszkynak pedig egy 1500-ki decretum van a birtokában, póstafordultával ír Kovachichnak, a kit leveleiben ebben az időben baráti megszólítással tisztel meg és tegez. »Miért szomorítod szívemet azzal — olvassuk levelében — a mit a két decretum felől írsz, midőn én teljes szabadságot adtam neked az ilyenek megszerzésére?! Annál is inkább csodálnám ezt nálad, miután kevésbé ritka dolgok is nem egyszer költekezésre csábítottak, habár a saját pénzedről volt is szó. Csak nem akarsz engem megkímélni a kiadásoktól? Ezt minden más alkalommal hálával fogadnám, csak akkor nem, ha a magyar irodalomról van szó!«

Közben-közben nem mulasztja el Kovachich a saját terveiről, munkálatairól, bajairól is értesíteni Széchényit. A kéziratok szépen szaporodnak, írja hozzá 1797 április 15-én. Nemrég is gróf Viczaytól 12 kötet eredeti oklevél érkezett, a mit felerészben már le is

másolt. Bécsben is leírt egy kódexet. Összevissza több mint 60 kötet kézirat, oklevél van nála, a melyekből sokat kellene lemásoltatnia. A primás is bármit kiadat könyvtárából számára e czélból. Ilyen lenne pl. a királyi kancellária levelező-könyve Oláh érsek idejéből, körülbelül 1555-ből; egy másik hasonló van a bécsi császári könyvtárban, egy harmadik II. Ulászló, II. Lajos és I. Ferdinánd korából az eгри püspöki könyvtárban. Mindez megérdemelné, hogy lemásoltassék. Most két alkalmas írnoka is lenne, a kik a régebbi írásokat is képesek olvasni, de az igazat megvallva nem képes őket fizetni. Az 1000 forintból már semmije sincs. Mióta Czenken járt, már 300 frtnál többet költött a másolókra. Pedig egyéb terhei is vannak.

Széchényi azonban ez úttal nem segíthetett rajta; más gondok, más áldozatok vették igénybe összes lelki és anyagi erejét.

A győztes Bonaparte, miután Olaszországot elfoglalta, Ausztria ellen indult, és egy Károly főherczegen nyert újabb győzelem után előhadai alig néhány órányira állottak meg Béctől. Mire Ferencz király április 8-án kihirdette a magyar nemesség általános felkelését.

Szomorú dolog, — írja Széchényi Czenkről április 27-én Kovachichnak, — hogy nekem is el kell hallgatnom irodalmi dolgaimmal, a mik nekem mindig oly kedvesek voltak. De elnémitja hangomat a fegyverzaj, a felkelő nemesség készülődése.

A könyveket és kéziratokat most már csak a béke helyreálltával várja, s akkor gondoskodni fog arról is, hogy az újabb szerzeményekre pénzt küldjön neki, a mit jelen körülményei közt nem tehet meg. Hasonlóképpen a béke megkötése után fogja könyvtárának katalógusát is újból összeállítani, miután az sok új dologgal gyarapodott. A cenzuránál és a kiadásnál Kovachich segítségére is számít.¹

Kovachichnak — a ki még február havában, 54 éves korában megnősült — július végén meghalt Szereden az apósa. Mielőtt ide elutazott volna, intézkedett, hogy 8 kötetnyi eredeti oklevelet küldjenek el Czenkre. Szereden huzamosb időt lévén kénytelen eltölteni, innen ír a grófnak, hogy a küldöttekhez hasonló kötéseket kellene az egész oklevélgyűjtemény számára készíttetni. Ha minden évből külön lesznek kezelve az oklevelek,

¹ Kovachich levelezése. XIII. 54.

összesen 700-at kellene körülbelül megrendelni. Ezt Bécsben átlag 15—20 krajczárért elkészítenék, és így az egész nem jönne többé 300 frtnál. Ez által olyan egyöntetű, olyan rendes lenne a gyűjtemény, hogy mindenki megcsodálná. Az igaz, hogy egy szobát maga lefoglalna. Mostanában annyira kifogyott az időből és pénzből, hogy egyhamar aligha fog Sopronba eljuthatni. De amint haza érkezik, lefogja írni a kéziratok gyarapítására vonatkozó tervét, mert nincs többé abban a helyzetben, hogy írnokokat tartson, a kik ebben az évben is mindenét felemésztették, minden pénzét elvitték, és ennek daczára tömérdek olyan kézirat van nála lemásolás czéljából, a melyeket fel akarna venni a gyűjteménybe.

Széchényi, szokása ellenére, válasz nélkül hagyta a levelet. Mire Kovachich október 13-án újra ír a grófnak. A kéziratokat szünet nélkül gyűjti és reményli, hogy még ennek az évnek a folyamán újabb szállitmányt indíthat útnak. A gróf ugyan nem nyilatkozott az írnok tartására vonatkozólag, miután azonban a Viczay-féle iratoknak még a fele sem másolatott le és más mindenféle kézirat is van nála, megtartotta az írnokot és folytattatta a munkát. Pedig házi kiadásait is csak a legnagyobb erőfeszítéssel képes fedezni, és csakis úgy, hogy egyet-mást zálogba adott.

1797 december 22-én ismét panaszkodik. Olyan rosszul állanak dolgai, hogy ha Széchényi nem segít rajta, a legnagyobb nélkülözésnek néz eléje feleségével együtt, a ki szülés előtt áll. Ha nem késik őt értesíteni, mit szánt neki nagylelkű jóindulata, kétszeresen jót tesz vele. És megkönnyebbülve az anyagi gondoktól, csak annál nagyobb szorgalommal lát ismét irodalmi dolgai után. Ebben van módja elég. *Supplementum ad Vestigia Comitiorum* című munkája most van sajtó alatt. Elkészült a *Scriptores Rerum Hungaricarum Minores I.* kötetével, a *Codex Juris Tavernicalissal*. Az *Acta Eruditorum Istituti Diplom. Hist. I.* kötetét is kiadhatni reményli a jövő tavaszig, a melyben mindjárt az elején meg fog emlékezni a gróf kézirat-gyűjteményéről. Itt szeretné a gróf arczképét közölni addig is, míg a cenzura alatt lévő *Monumenta Antiquitatum Juris* megjelenhetik.

Egyéb terveiről és a gróf kézíratainak szaporodásáról máskor fog részletesen beszámolni. Most bővebb felvilágosítást óhajtana nyerni a könyvtár-katalogus kiadására vonatkozólag, a mit szerinte

még egy kis időre el kellene halasztani, mert azt hiszi, ha a béke helyre áll, a jövő évben nagymérvű gyarapodás fog a könyvtárban beállani.

Arra nézve is kéri nyilatkozatát, megmarad-e a mellett, hogy a jövő évtől egy írnokot tart mellette. Ha körülményei megengednék hármat, sőt többet is foglalkoztatna, úgy hogy a gróf rövid idő alatt mindazt összegyűjtve bírná, a mi másoknál szét van szórva. Végül arról értesíti, hogy nem tudja megálni, miszerint a főherceg-nádornak ne nyújtson be egy emlékiratot az országos levéltár visszaállítására és a nemzeti könyvtár felállítására vonatkozólag. Ezen dolgozik most, és nem nyugszik míg minden reménye meg nem semmisül erre az intézetre vonatkozólag.

Kovachich azzal kecsegtette magát, hogy Széchényi az újév alkalmából minden bizonynyal válaszol leveleire. Várt tehát napról-napra, egészen január 20-áig, a mikor újból felkeresi a gróft soraival, sürgetvén a választ az előbbeni leveleiben előadottakra, mert a gróf hallgatása őt a legkellemetlenebb bizonytalanságban hagyta. Bármit határozzon is, tudassa vele mielőbb, hogy esetleg másképp gondoskodhassék magáról. Úgy látja különben, mintha az ő törekvései valamivel több kilátással bírnának a megvalósulásra, mióta a bíbornok-primás is jobban érdeklődik irántuk. Egyébiránt még mindig az országos levéltár helyreállítása és a nemzeti könyvtár létesítése ügyében a főherceg-nádorhoz benyújtandó emlékiraton dolgozik, mert addig akarja ezt sürgetni, míg vagy lesz belőle valami, vagy pedig minden reményről le kell tennie erre nézve.¹

A legszorgosabb kutatás mellett sem voltunk képesek megtalálni Kovachichnak ezen többször említett és József főherceghez állítólag benyújtott emlékiratát, és így azt sem tudjuk eldönteni, eljutott-e Kovachich emlékiratával ennyire.

Évekkel előbb 1774-ben nyújtott be egy emlékiratot a m. kir. udvari kancelláriához és a helytartótanácshoz könyvtári ügyben, a melyben a nagyszombati egyetem mellett felállítandó nyilvános könyvtár szükségét fejtegette.

Ekkor négy olyan forrásra mutatott rá, a melyből a könyvtár megalapításához szükséges könyveket venni lehetne. Az első lett volna az esztergomi káptalan elég gazdag könyvgyűjteménye, a

¹ Kovachich levelei a Széchényi levéltárban. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. sz.

melyet, a helyett hogy továbbra is a por lepje, az illető tényezők hozzájárulásával erre a célra akart felhasználni. Másodszor kötelezni akarta a nyomdászokat, hogy minden általuk nyomtatott munkából két példányt küldjenek be a könyvtárba. Harmadszor az elkobzott, s különösen a külföldről behozott tiltott könyveket, a helyett, hogy azokat megsemmisítsék, a könyvtár egyik külön helyiségeiben kívánta elhelyeztetni, hogy egyes kutatók külön engedély mellett használhassák azokat. Végre negyedszer abban reménykedett, hogy egyes, nem ritkán igen tekintélyes könyvgyűjtemények felett rendelkező magánosok is gazdagítani fogják a könyvtárt adományaikkal.¹

Most, mint egy kéziratok között fenmaradt fogalmazványban — a mely, ha nem csalódunk ugyanaz, a melyet leveleiben emleget — olvassuk, a nemzeti könyvtárhoz az egyetemi könyvtár anyagát is szerette volna igénybe venni, és főleg akként szervezni az egész intézetet, hogy abban kizárólag csak hungarikák gyűjtessenek.

A könyvtár neve, szerinte, lehetne »nemzeti könyvtár« vagy pedig, ha ez — tekintettel a forradalmi eszmékre — gyűlöletesen hangzanék, »országos könyvtár«. A könyvtárban csak a Magyarországon megjelent Magyarországról szóló munkák, kéziratok, úgyszintén a külföldi hasontárgyú nyomtatványok stb. gyűjtetnének.

A könyvtár felett a legfőbb felügyeletet a helytartótanács gyakorolná, és ennek székhelyén is lenne felállítandó.

A könyvtár élén a könyvtárnok állana, a kinek egyaránt jártasnak kellene lennie a magyar történelemben, közjogban és minden hazai vonatkozású tudományágban, s a kinek neve tudományos munkássága révén már a külföld előtt is kellő hírnévnek örvendene. Ő lenne egyúttal az ország hivatalos történetírója is. Később, ha az intézet már jobban kifejlődött, az ország főnemesei közé lehetne őt emelni. Hiszen Rómában és Bécsben hasonló állások méltóságoknak tekintetnek, és az abban lévők az ország legfontosabb ügyeivel foglalkoznak. Azért, ha találkozónék erre való ember köztük, első sorban a mágnások sorából kellene őt kinevezni.

A könyvtárnoknak két könyvtárór lenne alárendelve, a kiket főleg az ország elszegényedett nemesei közül kellene kiválasztani, s a kiknek hasonló jártassággal kellene birniok a hazai tudományokban.

¹ Muzeumi Kézirattár. Fol. Lat. 86., 20.

Ezeken felül szép és olvasható írással bíró írnokokat kellene — a munkához mért számban — alkalmazni, a kéziratok másolására.

A könyvtárban a nyomtatványokat minden tisztességes állású ember szabadon használhatná; ellenben a kéziratokat csakis közhivatalnokoknak és tudósoknak lehetne kiadni, külön óvórendszabályok szemmel tartásával. Könyvtáron kívüli használatra egyáltalában senki nem kaphatna sem nyomtatványt, sem kéziratot.

A könyvtárnoknak és alárendeltjeinek hivatalos teendőit külön utasítás írná elő.

A könyvtárnok ügyköréhez tartoznék a könyvtár gyarapítása, rendezése és fentartása körül a legfőbb felügyeletet gyakorolni. Úgyszintén a helytartótanács felhívására, akár az udvar, akár a kormány részére a szükséges jogi, történelmi fejtegetéseket, kimutatásokat összeállítani és a mennyiben ideje ezen felül engedi, az irodalmi téren is munkálkodni.

Az első őrnek — a legfőbb vezetéstől eltekintve — ugyanazon hivatalos teendői lennének, mint a könyvtárnoknak, a kit szükség esetén helyettesítene is.

A másodőr vezetné a növedéknaplót, írná a könyvtár történetét, szétosztaná a munkát az írnokok közt, összeolvasná velük a másolatokat, vezetné a számadásokat és felügyelne az intézetben a rend és tisztaságra.

Írnok kevés lenne, éppen csak a szükséges létszám. Ők írnák a lajstromokat, ők végeznék a másolásokat stb. Ha a könyvtárban összegyűlne a lemásolni való anyag, akkor ideiglenesen kellene néhány írnokot alkalmazni, a kik azonban nem kapnának napi-díjat, hanem ivenkint fizettetnének, és gondosan ellenőrzendők lennének a másodőr által, nehogy valami visszaélést kövessenek el.

A könyvtári alkalmazottakat a felség nevezné ki a könyvtárnok és a két őr együttes javaslata alapján. Hogy e tekintetben személyválogatás nélkül, tisztán az intézet érdekeit szem előtt tartva járjanak el, hivatalos esküjökbe egy záradék lenne erre nézve felveendő.

Ha a könyvtár nagyobb alapítói közül valaki fentartaná magának egyik vagy másik állásra a kijelölési jogot, ez csak azon feltétel alatt engedélyeztetnék neki, hogy alkalmas, képzett egyéneket tartozzék javaslatba hozni.

Ha az alkalmazottak közül valamelyik ennek daczára sem válnék be, és reményt sem nyújtana, hogy e tekintetben javulás fog nála beállani, az ilyen — maga a könyvtárnok sem képezne e tekintetben kivételt — hivatalból áthelyeztetnék a helytartótanácsához. Természetesen mindenkor csak a régi javadalmazással, nehogy a több fizetésre való kilátás arra csábítson valakit, hogy ilyen módon keresse áthelyeztetését. Az áthelyezettnek helyébe azután a helytartótanács alkalmazottjaiból neveztetnék ki valaki. Hasonló elbánásban részesülnének azok is, a kik valamely magán személy kijelölése alapján jutottak be a könyvtárhoz.

A könyvtári alap javára, a melyből a hivatalnoki kar fizetése és a többi kiadás is fedeztetnék, országos gyűjtést kellene rendezni, úgyszintén ő felségét is fel kellene kérni, hogy utalványozzon e célra bizonyos összeget a tanulmányi alaphól, vagy esetleg valamely más forrásból. Legczélszerűbbnek látszanék erre az eddig egyetemi tulajdont képező könyvnyomda, a hol az országos könyvtár embereinek műveit is bizonyos mérsékeltebb ár mellett — mintegy kiváltságképpen — lehetne nyomtatni.

Mielőtt a könyvtári alaphól valami a könyvtár gyarapítására fordíthatnék, fel kellene hívni az ország lakosait, adományozzák nyomtatványaikát, kézírataikat a könyvtárnak. Az adományozók nevei bevezettetnének a növedéknaplóba, a honnan időközönkint a hírlapok útján a nagyközönség tudomására lennének hozandók.

A könyvtár ezenfelül még a következő módon gyarapodhatnék. Fel kellene kérni ő felségét, hogy az egyetemi könyvtárban lévő magyar tárgyú és vonatkozású kéziratokat az országos könyvtárba helyeztesse át. Ilyen formán csak a hely változnék meg, a hol ezek őriztetnének, és nem is mennének itt oly könnyen veszendőbe, mint ott. S a mit szintén szem előtt kell tartani, az országos könyvtárban nagyobb szükség lenne ezekre, mint az egyetemi könyvtárban, a hol úgy a tanárok, mint a tanítványok más mindenféle tanulmányokkal vannak elfoglalva, nem szólva arról, hogy ezen kéziratok közt több olyan is van, a mit nem kellene bárkinek a kezébe adni. Talán azt is ki lehetne ő felségénél eszközölni, hogy az eddig a titkos levéltárban őrzött Kollár-féle kéziratok szintén ezen új könyvtárban helyeztessenek el. Úgyszintén

ide lehetne áthozni azokat a kéziratokat is, a melyek a magyar királyi kancellária régi lajstromozó helyiségeiben őriztetnek.

Miután a könyvnyomdászok tartoznak minden nyomdájukban megjelent műből 2—3 példányt a helytartótanácsához benyújtani, a melyekből már elég sok gyült egybe itt, ezeket akként lehetne szétosztani, hogy a magyar tárgyúakat az országos könyvtár kapná, a többi pedig az egyetemi könyvtárnak jutna. Talán más forrásokat is lehetne találni még, a honnan az országos könyvtár minden költség nélkül gyarapodhatnék; és ha ezekhez még a magánadományokat, vételeket, másolatokat veszszük, remélni lehetne, hogy a gyűjtemény egykor teljessé válik.

Az intézetnek egyik elsőrangú feladata az lenne, hogy a könyvtárnok akár az udvarnál, akár a főbb kormányzésekénél felmerült fontos közjogi stb. kérdésekben, az örök közreműködésével, a könyvtárban felhalmozott anyag segítségével, a szükséges felvilágosításokat megadja, hogy az egyes szakelődők ezek alapján annál alaposabb jelentéseket tehessenek. E mellett természetesen nemcsak a könyvtári embereknek, hanem más tudósoknak a kutatásához, irodalmi munkásságához is segédeszközökkel szolgálna a könyvtár, a mi által sok most uralkodó előítéletet, balvéleményt lehetne megszüntetni, a melyek míg egyrésről a közbizalomnak útját állják, másrésről a közigazgatást is akadályozzák.

Az ily közintézetnek létrejötte, a melylyel a francziák kivételével egy nemzet sem dicsekedhetik, kétségkívül nagy hálaára kötelezné az egész országot úgy ő felsége, mint az udvar iránt. A magyar nemzet pedig nemcsak a közművelődés terjedésének előfeltételét nyerné meg ez által, hanem a külföld előtt is dicséretet és tisztességet aratna.

Az ilyen könyvtárban a legjobban kiképezhetné magát az ország nemessége jövő feladataira, úgy hogy mindig lennének az országban szakférjak, a kik adandó alkalommal jótanáccsal szolgálhatnának az udvarnak a közjó előmozdításában.

Nem kellene attól sem tartani, hogy az intézet által ki tudja milyen eszmék terjednének el, mert hiszen erre is figyelemmel lehetne a könyvtárnok részére adandó utasítás, valamint a hivatalos esküben is kötelezni lehetne a szükséges óvórendszabályok szigorú betartására a könyvtári személyzetet. Egyébiránt a czen-

zura is gondoskodhatnék arról, hogy olyasmi ne lásson napvilágot, a mi eszmezavart okozhatna.

A könyvtár különben csak kiegészítő része lenne az egyetemes nemzeti művelődés szolgálatában álló olyan intézetnek, a melyben a természetrajzi, ipari, gazdasági, érmészeti, festészeti, szobrászati művek is gyűjtenének; mely célra legmegfelelőbb lenne a nagy kincstári épület Pesten, a melyet, ha a nemzet magához váltana, nemcsak önmagához méltó helyiséget nyerne, hanem a külföldi utasok érdeklődését is felkeltené.¹

Ilyennek tervezte Kovachich az új országos könyvtárt. Tervezetében is azon az állásponton áll, a melyre 1791- és 1792-ben helyezkedett, a midőn az Institutum Diplomatico-Historicum létesítésén fáradozott, azzal a különbséggel, hogy a könyvtárt ezúttal különválasztotta az irodalmi társaságtól. De az ő országos könyvtárának ebben az alakban is első sorban a magyar történelem és közjog ápolása lett volna hivatása, részben hivatalos, részben tudományos czélokra, a melyek mellett pl. a magyar irodalomnak csak alárendelt szerep jutott volna. Nem is azt mondja tervezetében, hogy az országos könyvtár az összes hungarikákat gyűjtené, hanem csupán azokat a munkákat, a melyek Magyarországról szólnak. És pl. a hazai nyomdászok által a helytartótanácsához beküldött nyomtatványok közül is csak azokat akarta az országos könyvtár részére lefoglalni, a melyek határozottan Magyarországgal foglalkoznak, míg a többieket, pl. a mennyiség-tani, természetrajzi stb. munkákat átengedte volna az egyetemi könyvtárnak.

Kovachich könyvtára tehát egyáltalában nem lett volna nemzeti vagy országos könyvtár olyképpen, hogy abban a magyar szellemnek minden terméke, a hazai nyomdáknak összes nyomtatványai lettek volna összegyűjtve.

Azután nagyon is roskatag alapra építette fel országos könyvtárát. A mikor az emberekben nem volt meg az ehhez szükséges lelkesedés, a mikor az ország lakosainak pénzerejét kimerítették a háborúviselés keserves terhei, a közadakozásban és magánadományokban bizakodott.

¹ Cogitationes pro plano erigendae Bibliothecae Nationalis. Múzeumi Kézirattár. Fol. Lat. 2565.

A legnagyobb hibája mégis az volt Kovachich tervezetének, hogy nem valósult meg.

Az eredménytelenség azonban nem lohasztotta le buzgalmát, hanem szívós kitartással dolgozott, harcolt tovább kedvenc eszméjének megvalósítása érdekében.

Az 1798. év elején újból felszólal az országos könyvtár ügyében, a »Scriptores Rerum Hungaricarum Minores« című kiadványának I. kötetében. Ebben egy nyílt levelet tesz közzé gróf Bánffy György erdélyi kormányzóhoz intézve, hosszasan kifejtve annak szükségességét, hogy a régi magyar történelmi emlékek, kivált pedig az országgyűlési naplók, iratok stb. a nagyközönség számára is hozzáférhetőkké tétessenek.

Hogy ez megtörténhessenek, ehhez, szerinte, kettő kívántatik meg. Először, hogy a tudományosan képzett férfiak együttes akarrattal járjanak el, mert egy ember, akármilyen tehetséges és szorgalmas legyen is, egymaga ezt a munkát el nem végezheti. És másodszor, hogy egy olyan, akár magán-, akár országos nyilvános könyvtár létesüljön, a melyben nemcsak a hazai történelem forrásai, hanem az egész hazai tudományos irodalom terméke egybe gyűjtessék és szakok szerint elrendeztessék, nehogy a tudomány munkásainak előbb a források felkutatásával, megvizsgálásával kelljen elvesztegetni idejüket és tehetségüket.

Míg Mátyás király korában volt hazánkban tudósok társasága, addig ebben a században hasztalan fáradoztak ilyennek létesítésén a tudománykedvelő hazafiak. S most csak sóhajtozik a magyar ember az egykor oly fényes Korvin-könyvtár megsemmisülése felett!

De ha megvolna is ez a becses könyvgyűjtemény, a hazai viszonyok megismerésére nem lenne elegendő, miután nagyobb részt a régi görög és latin klasszikusok kézirati munkái voltak benne képviselve, a melyek ma már úgy is mind ki vannak adva. Vajjon meddig fogunk visszaélni őseink alkotásaival? Vajjon mikor lesz meg bennünk is az igyekezet, hogy valami nagyot létesítsünk? Valóban inkább mondható esztelenségnek mint nevetséges dolognak, ha azelőtt, a ki afelett panaszkodik, hogy a kulturának mily alacsony fokán állunk manapság, mindig csak arra hivatkozunk, hogy ime ez volt nálunk azelőtt háromszáz esztendővel! Már pedig Mátyás idejétől egészen 1770-ig semmiféle nyilvános könyvtárral

nem birtunk. Csak ekkor nyílik meg a közönség használatára a királyi egyetem könyvtára előbb Nagyszombatban, azután Budán és végre Pesten. Ezt követik a pécsi, kalocsai és nagyszombati, részint püspöki, részint káptalani könyvtárak. Ámde még ezek is csak nagyon csekély mértékben szolgálják azt a célt, a mi az ő szemei előtt lebeg, a hazai dolgok megvilágítását, miután e gyűjtemények inkább általános tudományos munkákból állanak.

Nem tudja itt sem elhallgatni azon óhaját, a mit már más alkalommal is nyilvánított, hogy bár csak létesítenék már a szükséges bőkezűséggel, gonddal, közköltésen egy nyilvános nemzeti könyvtár, a melyben mindaz, a mi eddig Magyarországra és a magyar dolgokra vonatkozólag megjelent, vagy a jövőben megjelenik, valamint az oklevelek, a történelmi, jogi kéziratok stb., a melyek bármely részben érintik hazánkat, összegyűjtessenek és megőriztessenek.

Ő eddig minden erejéből azon volt, hogy ez a könyvtár létrejőjön; és reménylette is egy időben, hogy célt ér. Azonban az ő csekély segédeszközei elfogytak, mielőtt sikerült volna a közérdeklődést felébreszteni, és mielőtt számára segítség érkezett volna.

Sokkal könnyebben és gyorsabban meg lehetne ezt valósítani, mint általában hiszik, és sokkal nagyobb haszonnal járna ennek létrejötte, mint gondolják. Nem meri azonban biztosra venni, hogy egykor a közhatalom fogja az ügyet kezébe venni.

Már nem egy kiváló magánember könyvtára szolgálja ezt a célt, a melyet szintén nagy gonddal és költséggel hoztak létre. Elég legyen ezek közül Széchényi Ferencz grófét ezúttal felemlítenie, a melyben a legtöbb hazánkra vonatkozó nyomtatvány és kézirat megvan s a mely napról-napra gyarapodik. Az erdélyieknek is gondoskodniok kellene arról, hogy hazájuk ezzel dicsekedhessék.

Minél hangosabban hirdette Kovachich a nemzeti könyvtár megteremtésének szükséges voltát, annál féltékenyebb gonddal örködött Széchényi a saját gyűjteménye felett és annál több időt, pénzt áldozott könyvtárának gyarapítására s rendezésére.

Az 1798. év elején főképpen az okozott Széchényinek gondot, hogy Kovachich végre elküldje neki a még nála levő kéziratokat. Január 24-én igen barátságos hangon kéri őt Sopronból, hogy intézze az ő közös ügyüket oly módon, hogy abban a kellő rend

és biztonság szem előtt tartassék. Mit ér az, ha a kéziratmásolatok az ő tulajdonát képezik, de az egyik részük itt van, a másik amott, és sem rendezve nincsenek, sem jegyzék nem készült róluk. Ezek bizonyára díszére fognak válni könyvtárának; legyen tehát rajta, hogy előbb a lajstromot, azután pedig magukat a kéziratokat megkapja. Csak ha ez megtörtént és már rendezve is lettek, kellene újabb vásárlásokat eszközölni. Reményli, nem fogja őt félreérteni. Ha ugyanis óvatos volt a vásárlásban, még óvatosabbnak kell lennie, mikor a kéziratok megőrzéséről van szó.¹

Széchényi Madách által is szorgalmaztatta Kovachichnál a kéziratok összeírását. Madách beszélt is vele erre vonatkozólag. Ámde ő sem ért el nála több eredményt.

A megnyugtató nyilatkozatokkal azonban nem fukarkodott Kovachich. A kívánt részletes jegyzéket, úgymond, lehetetlenség elkészítenie, oly nagy az anyag. Ha a gróf ragaszkodik az iratok elküldéséhez, ő ezt is megteszi, bár ez által megakadályoztatnék munkáinak kiadásában. Nyugodjék meg azonban az ő becsületes szándékában, ő időről-időre el fogja neki küldeni azt, a mire már nem lesz szüksége, valamint az újabb szerzeményeket is. Halála esetére pedig nem lehet semmi joga a kincstárnak az ő hagyatékához, mert felesége van, a ki utána örökölni fog, ez pedig annál kevésbé fogja meggátolni a gróf tulajdonát képező kéziratok kiadását, mert ezek mindegyikére rá van vezetve: »Ex Grammatophylaceo Széchényiano.«

Jelentést tévén Madách megbízatásának teljesítéséről, azt írja a grófnak, hogy ő ugyan teljesen megbizik Kovachich jóhiszemű eljárásában, mindazonáltal a kéziratok bizonyos ellenőrzését szükségesnek tartja, annál is inkább, mert azt tapasztalta, hogy Kovachich érdemes munkásságát a primáson kívül több mágnás is figyelemmel kíséri és azt hiszi, hogy ezek részéről némi támogatásban részesül. Könnyen megtörténhetik tehát, hogy halála után egyik-másik kézirat tulajdonjoga mégis kétségessé válik. Egyelőre azt ajánlja, hívja fel Kovachichot, hogy jegyezze össze legalább a kötetek számát; ezzel a lajstrommal azután Madách minden hónap utolsó napján elmenne Kovachichhoz és közösen megállapítanak, mi lett időközben a grófnak elküldve és mi lett újonnan vásárolva.²

¹ Kovachich levelezése. XIV. 46.

² Széchényi-levéltár. I. kötet, 13. szám, I. csomag, 11.

Madách hírei nem voltak éppen teljesen alaptalanok abban a tekintetben, hogy az ország főurai közül többen érdeklődést kezdtek tanúsítani Kovachich irodalmi munkássága iránt. Batthyáni József gróf bibornok-primás pl. éppen ebben az időtájban alapította meg Pesten könyvtárát és mert Kovachich ő neki is azt ajánlotta, a mit Széchényinek, hogy a kézirati anyag gyűjtésére fektesse a fősúlyt, miután ez képezi mindig a könyvtár nevezetesebb részét, a mennyiben ha valaki nyomtatott munkából idéz valamit, csak a könyv címét nevezi meg, holott a kéziratok idézésénél mindig magára a gyűjteményre történik hivatkozás, a főpap arra törekedett, hogy könyvtárát ilyenekkel gyarapítsa. És — legalább Kovachich így adja elő — a legnagyobb sajnálattal értesült arról, hogy Kovachich már eladta gyűjteményét.

Nem lehetetlen, hogy ilyen dolgoknak is volt részük abban, miszerint Kovachich panaszai és kérelmei, bár Széchényit nagyon elkedvetlenítette ez a körülmény, hogy sem a kéziratosokat, sem ezek pontos jegyzékét nem tudta megkapni, még sem maradtak minden hatás nélkül. A gróf nemcsak 300 forintot utalványozott számára, hanem arra is felhatalmazta, hogy költségén állandóan egy írnokot tartson maga mellett.¹

Széchényi nem ok nélkül sürgette oly türelmetlenül kéziratainak megküldését; éppen ebben az időben folyt könyvtárában a rendezés, a katalogizálás nagy munkája és azt szerette volna, hogy a könyvek lajstromozása után — a mi már vége felé közeledett — mielőbb a kéziratokra kerüljön a sor.

Ugyanekkor a katalogus készítése alkalmával különválasztott másodpéldányok egy részét — bizonyára Kovachich ösztönzésére — felajánlotta a felállítandó magyar könyvtár javára.² A nagyobb részt azonban visszatartotta, hogy ezekből, valamint az általa már előbb nagy számmal összegyűjtött klasszikusokból és más jelentős szerzőkből Sopronban még a télen nyilvános könyvtárt létesítsen. Ezzel a gróf egyúttal azt is el akarta érni, hogy a Czenken maradt, tisztán magyar és magyar vonatkozású nyomtatványai és kéziratai, több helyhez jussanak.

¹ Széchényi levéltár. I. kötet. 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² Ki előtt történt ez, milyen alakban, mikor, nem voltunk képesek kideríteni s az egészről csak Széchényinek egyik leveléből értesülünk, a melyet 1798 május 6-án intézett Kovachichhoz. L. ennek levelezését XIV. 84.

BIBLIOTHECA HUNGARICA
FRANCISCI
COMITIS SZÉCHÉNYI.

J. N. CZENKI
Comitatus Soproniensis Oppido

SZÉCHÉNYI FERENCZ GRÓF CZENKI KÖNYVTÁRA KATALOGUSÁNAK CZÍMLAPJA.

A nyomtatványok katalogusába csupán ezek a magyar vonatkozású könyvek lettek felvéve, és a munka az 1798. év tavaszán már annyira előrehaladt, hogy a kéziratot nyomdába lehetett adni. Kovachich ugyan még most is szerette volna a munka kiadását egy időre elhalasztani, de Széchényi nem volt erre rábirható, miután többeknek megígérte, hogy a czímtárt legközelebb megjelenteti.

A katalogus összeállítása Tibolth Mihálynak elévülhetetlen érdeme, a ki 1788 óta mint Széchényi legidősb fiának, Lajos grófnak nevelője tartózkodott a grófi háznál. Széchényi annyira megkedvelte a képzett embert, hogy 1791-ben magával vitte mint követségi titkárt nápolyi útjára is. Visszatérvén Tibolth olaszországi útjáról, az ott szerzett ismeretekkel gazdagítva, még nagyobb szorgalommal szentelte idejét a könyvtár rendezésére, a hiányok pótlására, úgy hogy az ő fáradhatlan munkásságának is nagy része volt az elért gazdag eredményben. Midőn pedig Széchényi a nyomtatványok katalogusának kiadására határozta magát, keresve sem találhatott volna e munka végzésére minden tekintetben hivatottabb embert Tibolthnál.

Befejezéséhez közeledvén az évekig tartó katalogizálás, az 1798. év elején felkérte Széchényi egykori hírneves tanítóját, Denis Mihályt, a ki ekkor már a bécsi udvari könyvtár igazgatója volt hogy írja meg a katalogushoz az előszót. Denis márczius 19-én küldi meg ezt Széchényinek, megjegyezvén kísérőlevelében, hogy annak megírásában csak egy okozott neki nehézséget, az ő személyéről a kellő mérséklettel szólni.

Denis előszavában örvendezve hozza a tudományos világ tudomására, hogy Kollonics, Klimo, Batthyáni és Teleki után ime most a jeles Széchényi nemzetség sarja, Ferencz gróf kívánja könyvtárát honfitársainak hozzáférhetővé tenni. Örömmel emlékezik meg arról, hogy a jeles férfiú, a kinek hazaszeretetét, képzettségét, vonzó egyéniségét hogy ne magasztalja, úgy kell magának megtiltania, egykor a Terezianumban, a hol a könyvtári tudományból előadásokat tartott, szorgalmas hallgatója volt.

A katalogus, a melyt a gróf most közrebocsát, azon magyar könyvtárnak betűsoros címjegyzékét foglalja magában, a melybe a gróf négy éven keresztül nagy szorgalommal és aldozatkészséggel gyűjtötte össze mindazon nyomtatványokat, a

melyeket vagy magyar ember írt, vagy pedig a melyeknek tartalma Magyarországgal valamely vonatkozásban áll. A gyűjtésnél az irodalomban jártas alapító nem volt tekintettel sem a terjedelemre, sem a tartalomra, jól tudván, hogy gyakran a legjelentéktelenebbnek látszó füzetnek is meg van a maga értéke, hogy nem ritkán a legnehezebb, a legbonyolultabb kérdések tárgyalatnak ilyenben, és hogy éppen csekély terjedelmük következtében igen könnyen annyira eltűnnek szem elől az ily apró nyomtatványok, hogy a legrövidebb idő alatt valódi ritkaságokká válnak. Nem szólva arról, hogy a lehető teljesség elérése tekintetéből semmit sem szabad feleslegesnek, vagy értéktelennek minősíteni. Miután pedig a mondott idő alatt lehetetlen volt mindazt összegyűjteni, a minek e könyvtárban helye lenne, a gróf el van tőkélve pótolni a hiányokat és mihelyt kellő mennyiségben újabb szerzeményekre tesz szert, a katalogust pótkötetekkel megtoldani. Ez együttvéve az első részt fogja képezni. A második rész a Magyarországot érdeklő kéziratok címjegyzékét fogja felölelni, a melyeket a gróf már évek során át gyűjtött, s a melyek az utóbbi években könyvtárában nagy mértékben felszaporodtak. Mindehhez folytatólag a képek, metszetek, földabroszok lajstroma fog járulni. Mig a harmadik rész a Magyarországi érmeknek és ásványoknak leírását fogja magában foglalni.

Ime — ezzel fejezi be Denis előszavát — írók és tudósok, a gróf felajánlja nektek a legtökéletesebb gyűjteményt, mely minden részében Magyarországgal foglalkozik, hogy azt használjátok. Szerencsét kíván az országnak, hogy egyik polgára ekként mutatja ki szeretetét hazája iránt, szerencsét kíván a grófnak, hogy ilyen módon szerez magának érdemeket hazája körül, és annak az óhajának ad kifejezést, hogy a mit a tudomány és irodalom előmozdítására oly szerencsésen megkezdett, azt be is fejezhesse. Valóban, honfitársai, a kiknek eddig nem állott módjukban közelebbről megismerkedni a hazájukat érdeklő irodalommal, most hálás szívvvel intézhetik hozzá azon szavakat, a melyeket Cicero írt Varrohoz: »Nos in nostra patria peregrinantes, errantesque, tamquam hospites, tui libri quasi domum deduxerunt.«

Széchenyi, a kinek a nyomda az új esztendőre kilátásba helyezte a katalogus megjelenését, azt szerette volna, ha júliusban már a kézirati címjegyzék is elhagyja a sajtót, hogy

azután a többi gyűjtemény leírására kerülhessen a sor. A kézirati katalógus egybeállítására pedig Kovachichot akarta megnyerni, a ki egyik kiadványában úgy is készült a czenki gyűjteményt részletesebben ismertetni. És miután Kovachich már előbb kilátásba helyezte e célból látogatását, az 1798. év tavaszán feleségével és gyermekével együtt meghívja Czenkre, hogy itt a katalógust elkészítse. Ez — biztatja őt — nemcsak a könyvtárnak fog dicsőséget szerezni, hanem az ő nevének is. A mint Kovachich halála, a melynek órája minden embernél bizonytalan, viszont az ő könyvtárának a végét is jelentené. Csak jöjjön mielőbb, és ha esetleg hivatalos teendői el is szőlitanák ebben az időben hazulról, az ne aggassza Kovachichot, mert kéziratai azért rendelkezésére fognak állani. Nem is küld neki addig semmit kéziratyűjteményéből, hanem jöjjön el ezekért személyesen. Így akarja őt mintegy kényszeríteni arra, hogy útra keljen a katalógust megírni.¹

Az 1798. évi nyár és ősz folyamán többször megismétli Széchényi a meghívást, részint személyesen, részint Tibolth által. Tibolthnak október 12-ki levele szerint azért is legalkalmasabb lenne a katalógust most elkészíteni, mert a kéziratok egyuttal új szekrényekbe lennének elhelyezhetők és a magyar könyvtárnak a tavaszon tervbe vett rendezését is annál könnyebben lehetne ekként végrehajtani.²

Kovachich látszólag szívesen vállalkozott a neki szánt munkára, és több ízben ígérte jövetelét. Azonban mindannyiszor akadt valami kifogása, a mi miatt útját el kellett halasztani. Míg végre szeptember 25-én megírja őszintén, hogy a katalógus elkészítésére nem vállalkozhatik.

Széchényi ugyanis legutóbbi levelében azt ajánlotta neki, hogy a kézirát-katalógus elkészítésére legcélszerűbb lenne november közepe vagy vége felé családostul Czenkre utaznia. Kovachich azt feleli erre, hogy bizonyára a gróf is nagyon jól tudja, hogy ez az évszak nálunk a legváltozékonyabb és legkegyetlenebb idővel jár, a mikor még a medve is visszahúzódik barlangjába. Istennek jóvoltából nem állanak oly rosszul dolgai, hogy téi közepén, áldott állapotban lévő feleségével, kilencz hónapos gyer-

¹ Kovachich levelezése. XIV. 84.

² U. ott. 165.

mekével utban, vagy idegen hajlékban kellene töltenie napjait. De nem is rendelkezik annyira idejével, hogy a mikor kedve tartja ott hagyhassa hivatalát, a mely képessé teszi őt arra, hogy övéiről gondoskodjék. Ehhez járul, hogy a mondott időben oly rövidek a napok, hogy alig lehet napfény mellett valamit végezni, már pedig az ő meggyengült szemei nem engedik, hogy gyertya mellett sokáig dolgozzék. Miután mindezt nagyon jól kell tudnia a grófnak is, nem értelmezheti eljárását, hogy jövetelére éppen ezt az időt tűzte ki, másképpen, mint azon kívánság burkolt kifejezésének, hogy az utazásról ő is lemondjon. A mit annál is inkább kénytelen megtenni, mivel a folyó évben már úgy sem lehet belőle semmi, a jövő évre pedig már régebben Horvátországba igérekedett. Nincs tehát abban a helyzetben, hogy a kézirati katalógus elkészítésére ígéretet tehessen. A tervezett utazás alkalmával úgy sem akart egyebet, mint a kéziratokat rendbeszedni és kiadványában a gyűjteményt nagyjában ismertetni.

Levelének hatását azonban mégis jónak látta valamivel enyhíteni, és kilátásba helyezte, hogy a legközelebbi alkalommal elküldi a grófnak a nála lévő kéziratok nagyobb részét.¹

Lehetséges, hogy Kovachich csakugyan hivatalos és irodalmi elfoglaltságára való tekintettel nem akart a kézirat-katalógus megírására vállalkozni, és hogy e tekintetben igazat adott Engelnek, a ki azt írta neki, hogy a *Scriptores Minores* folytatásából több haszna lesz a tudománynak, mint a legbővebb kéziratcím-tárból. Mindazáltal Széchényi méltán rossz néven vehette tőle, nemcsak hogy ez iránt már régebben őszintén nem nyilatkozott, hanem hogy határozottan hitegette őt hónapokon át jövetelével. Annyi bizonyos, hogy ettől az időtől fogva bizonyos feszültség uralkodik közöttük. Nemesak leveleikben nincs meg az előbbeni évek meleg, baráti érintkezésének hangja, hanem napról napra elégedetlenebbek is egymással.

Széchényit, a ki oly ideges, türelmetlen tudott lenni, mihelyt könyvtáráról volt szó, most már nemcsak az kedvetlenítette el, hogy kézirateit nem tudta Kovachichtól megkapni, hanem az is szerfelett kellemetlenül érintette, hogy Kovachich lemondott a kézirat-katalógus megírásáról. Fokozta neheztelését az a körülmény

¹ Széchényi levéltár. I. kötet. 9. szám. III. csomag, 56. sz.

is, hogy Kovachich egy újabb munkájában oly nyilatkozatokat engedett meg magának, éppen a kézirati katalogusra vonatkozólag, a melyek egyáltalában nem feleltek meg az ő szándékainak.

Az 1799. év kezdetén megjelent Pesten Trattner Mátyás nyomdájában Kovachichnak »Formulae Solennes Styli etc.« című kiadványa, Széchényi Ferencz grófnak ajánlva. Az ajánló sorokban Kovachich megemlékezvén arról, hogy Széchényi nemcsak összegyűjteni kívánja hazánk történelmének emlékeit, hanem azon van, hogy ezek napfényre is hozassanak, hálával ismeri el, hogy ez a könyv is az ő sürgetésére lett összegyűjtve, sőt nem is jelenhetett volna meg a munka, ha a gróf nem szánja el magát arra, hogy esetleg saját költségén is kiadja. Ezért, bár a gróf megtiltotta, mégis hálás köszönetet mond neki. Egyben kijelentvén, hogy készséggel fogja előmozdítani törekvéseit a jövőben is, tudomására hozza a grófnak, hogy tervbe vette az összes hazai és külföldi magyar vonatkozású kéziratok jegyzékének kiadását, úgy a hogy a gróf ezt tőle kívánta. És miután ehhez a nagy vállalathoz is az ő buzdítására fogott, engedje meg, hogy a munkát az ő gyűjteményével kezdhesse meg, és mutatóvány gyanánt először a czeni könyvtár kézirat-katalogusát közölhesse. Ő ugyanis a kéziratokat nemcsak jegyzékből ismeri, hanem huzamosb időn át használta is már azokat, miután a gróf tőle vette meg azok nagyobb részét.

Széchényinek kissé későn jutott kezeihez Kovachich munkája, mert az 1799. év tavaszán Grácban oly súlyos betegségbe esett, hogy az orvosok féltették életét. A mint azonban betegségéből annyira fellábadt, hogy elolvashatta Kovachich ajánlását, azonnal megbizta Tibolthot, közölje Kovachichchal erre vonatkozó megjegyzéseit. A mit Tibolth július 25-én kelt levelében tett meg.

Széchényi mindenekelőtt azt a kifejezést kifogásolta az ajánlásban, hogy ő kész volt a munkát saját költségén is kiadni, miután ez nem egyezett meg az előfizetési felhívásban mondottakkal. Az emberek ennek láttára vagy azt fogják mondani, — a mi igaz is — hogy a könyv nem az ő költségén jelent meg, vagy pedig abból, hogy többször panaszkodtak az előfizetők csekély száma felett, arra következtetnek, hogy ő a kiadáson nyereszkedni akart.

A mi pedig a kézirat-katalogust illeti, határozottan kijelen-

tette, hogy soha sem volt szándékában saját könyvtárának kézirat-katalogusát mutatvány gyanánt kiadni az összes magyar vonatkozású kéziratok könyvtárához. Hanem igenis ki akarta adni minden tekintet nélkül ezekre a gyűjteményekre. Tegyenek mások kézirataikkal, a mit akarnak, azzal ő nem törődik. Ő csak arra kérte fel Kovachichot, hogy készítse el kéziratának címjegyzékét, főleg azokét, a melyek tőle származnak, mert nem akarta, hogy valami rossz jegyzék folytán ezek ne érvényesüljenek eléggé. Ő ugyanis csak egyet óhajtott elérni az által, hogy könyvtárának katalogusait ki akarta nyomtatni, azt t. i., hogy a tudományos világ megtudja, mi van meg az ő gyűjteményeiben. A mit Kovachich az ajánlásban mondott el, azt inkább az előszóba kellett volna felvenni, vagy egy Denishez intézett levél alakjában, a mint különben azt Kovachich meg is ígérte — közölni.¹

Az előszó hatásának és általában Kovachich magatartásának kell tulajdonítanunk, hogy az érintkezés ettől fogva még gyérbb lett Széchényi és Kovachich közt, bár teljesen nem szakadt meg.

Széchényi Kovachichot ezentúl is támogatja, s az 1799. évben éppen az ő hathatós közbenjárására nyer nemességet. Kovachich viszont továbbra is vásárolja a gróf számára a kéziratokat.

Már Bécsből értesítette őt, — írja 1800 február 5-én Széchényihez — hogy Bujanovicstól megvette 100 forintért Veranchich iratainak egy töredékét, nehogy idegen kézbe, külföldre kerüljön, ahonnan még másolatot sem lehet szerezni. Úgy hallja, hogy a gróf nem akarta megvásárolni. Miután azonban a köztük fennálló szerződés értelmében minden általa megvett kéziratot tartozik neki ugyanazon áron felajánlani, ezt most is betartja. Csakhogy a pénz, a mit a kéziratokért adott, a felesége tulajdonát képezte, a ki azt nem nélkülözheti hosszabb időn át; kéri ennél fogva, tudassa vele mielőbb elhatározását. Ha a gróf nem tartaná meg a kéziratokat, úgy Jankovics Miklósnak engedi át, a ki 200 frtot ígért ezekért neki. Ez annál előnyösebb lenne reánézve, mert legutóbb kiadott »Formule Solennes Styli« című munkájáért még 600 forinttal tartozik a nyomdának. A gróf pedig annál is inkább el lehet a kéziratok nélkül, mert az előbbieket sem vásárolta meg,

¹ Kovachich levelezése. XV. 15.

s mert az általa irt másolatok úgy is az ő kézirat-gyűjteményébe fognak kerülni. Nem szokása ugyan kéretlenül tanácsokat osztogatni, miután azonban nem akarná, hogy a gróf valamit értékén felül fizessen meg, figyelmezteti, hogy a Vályi által felajánlott helyrajzi jelentéseknél, a melyekből lexikonát elég szerencsétlenül összerotta, jobbat is lehet kapni.

Sőt Kovachich annyira megemberelte magát, hogy 1799 október havában küldött a grófnak valamelyes katalogust is a czeni könyvtár kéziratairól.¹

A mit Széchényi viszont azzal köszönt meg, hogy az 1800. év nyarán kiutalványozott egy bizonyos összeget a Kovachichnak járó pénzből.

Kovachichra nézve ez soha jobbkor nem történhetett volna. Nejének hosszadalmas betegsége folytán annyira kifogyott a pénzből, hogy felesége halála esetére — pedig az orvosok nagyon tartottak tőle, hogy ez rövid idő alatt bekövetkezik — nem lett volna képes magának gyászruhát csináltatni, a temetési költségeket kifizetni, vagy egyáltalában a télire valót magának beszerezni.

Érthető tehát az a megnyugvás, a melylyel a gróf elhatározása őt eltöltötte. Háláját azzal is tanusítani akarta, hogy felajánlotta szolgálatkészségét arra az esetre, ha a gróf netalán gyűjteményének biztosabb elhelyezésére gondolna.

Ebben az időtájban történt ugyanis, hogy azon óriási veszteségek után, a melyek Ausztria seregeit Német- és Olaszországban érték, I. Ferencz király 1800 szeptember 4-én másodszor is általános felkelésre szólította az ország nemeseit, hogy a közelgő veszedelemben rendkívül segélylyel siessenek támogatására.

Ámbár Kovachich — legalább a grófhhoz intézett levelében így mondja — nem tartott attól, hogy az ország ne lenne képes az ellenséges hadaknak ellenszegülni, mégis arra hívta fel Széchényi figyelmeztetést, vajjon, tekintettel arra, hogy a gróf kastélya közel esik a határszélhez és így jobban kivan téve az ellenség támadásának, nem kellene-e gyűjteményét az ország belsejébe szállítani és akként szétosztani, hogy veszedelem esetén ne legyen az egész egyszerre prédának kitéve. Kovachich főként a magyar könyvek és kéziratokért aggódott. Szerinte ezeknek Budán vagy Pesten lett

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

volna legbiztosabb helyük, kivált ha Budát nem erősítik meg, s így nem kell a vár megvívásától sem tartani. Ő szívesen gondját viselné a gyűjteménynek, s legrosszabb esetben arra hivatkoznék, hogy csak használatra lett neki átengedve és mint ilyet minden módon megőrizni tartozik.

Nem akarja a grófit tanácscsal ellátni, mert hisz bölcsesége meg fogja neki mondani, hogyan járjon el saját ügyeiben, csupán szolgálatát ajánlja fel.

Más indokok is szólnak a mellett, hogy a könyvtár általánosan Budán vagy Pesten legyen. Itt él a legtöbb olyan ember, a ki irodalommal foglalkozik, vagy a kinek ezzel kellene foglalkoznia. Itt fordul meg a legtöbb vidéki tanár, kivált a nagy szünidő alatt, s az idegen utazók is, leginkább látogatják, a kik mindnyájan örömmel használnák a könyvtárt, vagy legalább is megtekintenék, a mi nagyban hozzájárulna, hogy hírnévre tegyen szert. Már pedig a haza dicsőségére való tekintettel, és nem hiuságból, erre is törekedni kell. Sőt a jövőben, legalább az év nagyobb részén át, a gróf maga is Pesten fog tartózkodni, illik tehát, hogy a könyvtára is itt legyen. És végre, itt nemcsak a nyomtatványok és kéziratok katalógusát lehetne pontosabban, kényelmesebben elkészíteni, hanem a hiányokat is könnyebben lehetne pótolni. Ugyanez állana más a hazai irodalmat felölelő gyűjteményről is.

Ha Isten békésebb időket enged, erőt, egészséget ad — ezzel fejezi be Kovachich levelét — és a magyar ember a hazai irodalommal tüzetesebben foglalkozik, nagyot fogunk alkothatni Exczellenzciád könyvtarából, a mi nemcsak visszatértené a reá fordított költséget, hanem Exczellenzciád hervadhatatlan érdemeit is összefűzné családjának örök dicsőségével.¹

Kovachichnak levele semmi esetre sem maradt hatás nélkül Széchenyi lelkére, bár nem volt előtte újság, a mit abban elmondott. Hiszen éveken át volt tanuja Kovachich abbeli törekvéseinek, hogy az ország szívében nemzeti könyvtárt létesítsen. És lehetetlen, hogy ezen idő alatt egyetlen egyszer se fordult volna meg elméjében az a gondolat, hogy a tervnek, a mely őt annyi időn át foglalkoztatta, a feladatnak, a melynek egész életét szentelte

¹ Széchenyi levéltár. I. kötet. 9. szám, III. csomag, 56. szám.

méltó betetőzése az lenne, ha gyűjteményét az ország fővárosában tenné honfitársainak hozzáférhetővé.

Be kellett azonban látnia, hogy tulajdonképpen még ez is csak félmunka lenne. Sem állandóságát, sem fejlődését nem lett volna képes könyvtárának kellőképpen biztosítani. Az irodalom nagyarányú termelésével, ha kedvező viszonyok mellett ez egyszer kezdetét vette, egy embernek, egy családnak áldozatkészsége lépést nem tarthat, kivált ha a multnak hiányait is oly nagy mértékben kell még pótolni. Ki fogja tehát a napról napra rohamosabban gyarapodó irodalom termékeit, a nyomtatványokat, kéziratokat stb. a jövőben mind megszerezhetni? Ha pedig ez nem történik, hogyan fog a könyvtár azon rendeltetésének, hogy a hazánkat érdeklő összes nyomtatványok, kéziratok gyűjteménye legyen, megfelelni?

Ha maradandót, tökéleteset akart alkotni, pedig erre ösztönözte őt az áldozathozatalnak az a szükségérzete, a mely lelkét eltöltötte, csak egy utat látott maga előtt. Mindazt, a mit a nemzeti művelődés előmozdítására gyűjtött, szerzett, alkotott, mint önkéntes adományt oda helyezni a nemzet oltárára, hogy a mit ő megteremtett, de a véges emberi természet folytán be nem fejezhetett, az egész ország hozzájárulása értékesítse, fejlessze és tökéletesítse az egész nemzet javára.

A mint megfogant lelkében az elhatározás, a legelső kedvező alkalommal hozzá fogott annak megvalósításához.

A kilencz évig tartó háborút 1801 február 9-én befejezte a lunevillei békekötés, s az ország felszaporodott bajainak orvoslására az 1802. év elején kihirdettetett az országgyűlés.

A nemzetben pártkülönbség nélkül nagy volt az öröm és mindenki reménylette, hogy a sok áldozat után az ország haladásának, jólétének előmozdításán fognak munkálkodhatni. Hiszen a királyi meghívólevél is azt hirdette, hogy az országgyűlés az ország boldogságának eszközeiről fog tanácskozni.

Széchenyi ezt az időpontot látta a legalkalmasabbnak tervének végrehajtására.

Mialatt az egész országban folytak az előkészületek az összeülő országgyűlésre, 1802 márczius havában a következő folyamodvánnyal járult a király elé.

Felséges Uram! Ifjúságomtól kezdve fáradhatatlan gonddal, nagy áldozattal szereztem meg magamnak azt a gyűjteményt, a

Ezer Majestät!

 Kutatásainkat jut von immer Jugend aus mit ungeliebter
 Mühe und großen Anstrengungen folgend - blieb Ungarn und die letzten
 jährigen Leiber mittel oder unmittelbar ungeliebte Vermählungen auf
 ungeliebt, und

a) von gedruckten Büchern.

b) von Händelschriften.

c) von Münzen.

d) von Kupferstichen.

e) von Stücken

f) von Landkarten

g) Außer den Ungarn betreffenden Landkarten,
 auf eine bequeme und 5000 Stücke umfassende Sammlung der
 vorzüglichsten Kunst und Kunstwerke.

Zu dem für einen Mann und ungarnischen Schrift
 gedruckte Vermählungen gebracht worden gegen beizugel nicht nur den
 für beizugel, Ezer Majestät alleruntertänigst verweist
 und mit Bewilligung der k. k. Kaiserin Catharina gedruckte Bücher
 Katalog; sondern auch die noch ungedruckte Verzeichnisse der
 ererbten Vermählungen, welche Kutatásainkat schon jüngere Volk
 = wird für nicht beizugel konnte; sondern auf die Freiheit nicht
 abzugeben die künftigen Hofe den Erzherzog Palatinus
 vorzubringen und zur gründlichen Einsicht beizugel.

GRÓF SZÉCHÉNYI FELTERJESZTÉSE A KIRÁLYHOZ A KÖNYVTÁR ÜGYÉBEN.

Nach Vorübergehung dessen beyder Unterzeichneten
folgende imterzeichnete Litte Eurer Majestät traugefor:
= demt zu thun zu thun

1) Daß ihm Unterzeichneten geneigtst erlaubt worden
da yadachten Versammlung der Lieb Ungern, die ihm die Mit:
= teln zum Forder doppelten gut, zu fordern, und zwar die im
gedruckten Cataloge angezeigten Bücher abzugeben; da in diesem
= teln Verzeichnis beyzubehalten seyen, zu diesem jahren, abzuhelfen
nicht lassen die Unterzeichneten im Druck verfahren werden.

2) Daß ihm gestattet werde, so lang er lebt, diese Versam:
= lung nicht pama lassen zu verfahren, und so viel er möglich,
vollständig zu machen, wozu Unterzeichneten allem fließt und
Mühe anzuwenden wird.

3) Daß dem Unterzeichneten erlaubet
werde, selbstlich ihm zuweilen in obgedachten Versammlung durch
gedruckten Reglements y. 1788. Capitulum jedesmal ein pama nige:
= na Bücher begeben zu lassen. Und die Beschriftungen osonnen
verpflichtet sind vor jahren ihrer nun gedruckten letzten Exem:
= plare in die k. Bibliothek zu übergeben; so werden durch den
Aufseher der Vaterländischen Bibliothek passam Bücher abzuhelfen
dem Unterzeichneten zur Zurückkunft in die gedruckten Cata:
= loge zu übergeben; damit nicht dem der Catalog nicht nur
durch den jüdischen der älteren Bücher, den Unterzeichneten nicht
zuzun lassen anzupassen beauftragt seyn wird; sondern auch
durch jenen, welche ad nun im Druck erschienen die Beschrift
= stellen künftigen monatlich der k. Bibliothek anzupassen
verpflichtet sind, sowie Vollständigkeit zu halten.

mely részint közvetlenül, részint közvetve Magyarországra és a társországoakra vonatkozik, s a mely a következő tárgyakból áll : *a)* nyomtatott könyvekből, *b)* kéziratokból, *c)* érmekből és régi pénzekből, *d)* rézmetszetekből, *e)* czimerekből, *f)* földabroszokból, *g)* s a magyar térképeken kívül még vagy 5000 darabot kitevő mappagyűjteményből.

Hogy mindez mekkora értéket képvisel, mutatja nemcsak a Felsőség számára legalázatosabban felajánlott és idecsatolt könyv-katalogus, mely a cs. kir. bécsi cenzura jóváhagyásával jelent meg, hanem a gyűjtemény egyéb részeiről készült jegyzékek is, a melyeket nagy terjedelmük miatt nem mellélkelhettem, de a nádor ő fenségének már előbb bemutattam.

Ezek előre bocsájtása után a következő alázatos kérelmet bátorkodom hódolatteljes tisztelettel Felsőség elé terjeszteni.

1. Méltóztassék kegyesen engedélyezni, hogy ezen gyűjteményt Magyarországnak adományozhassam, a mely nekem az ezek megszerzésére szükséges eszközöket nyújtotta : és pedig a nyomtatott katalogusban foglaltakat azonnal, a kézirati jegyzékben foglaltakat pedig akkor, ha ezeknek lajstromai az én költségemen nyomtatásban is megjelentek.

2. Szabadjon a gyűjteményt életem folyamán a sajátomból továbbra is gyarapítani és a mennyire csak lehetséges, teljessé tenni. Igérem, hogy e czélból sem a fáradságot, sem az utánjárást nem fogom sokalni.

3. Szabadságomban álljon a gyűjtemény gyarapodását fel-tüntető katalogust évről évre 1000 példányban nyomtatandó pót-kötetekben kiadni, és miután a szerzők úgy is tartoznak minden újonnan megjelent munkájukból egy példányt a királyi egyetemi könyvtárnak beküldeni, az országos könyvtár vezetője az ily módon beküldött munkákat juttassa el hozzám is, hogy ily módon a kinyomtatandó katalogusba ne csak azok a régebbi munkák vétessenek fel, a melyeket én a magam költségén fogok igyekezni megszerezni, hanem a lehető legnagyobb teljesség érdekében azon újabban megjelent nyomtatványok is, a melyeket az írók a jövőben is ingyen lesznek kötelesek a királyi egyetemi könyvtárba beszállítani.

4. Esedezem, méltóztassék legkegyelmesebben megengedni, hogy ezen intézmény ez idő szerint ő fenségének, a főherczeg-

nádornak, a jövőben pedig — adja Isten, hogy csak a késő jövőben — a nádori méltóság képviselőjének, vagy a nádori szék üresedése esetén az ország főkormányzékének joghatósága alatt álljon, hogy ezáltal is bizonyos tekintélynek örvendjen, fejlődése annál jobban biztosíttassék, és céljának megfelelően, a hogy Felségednek kegyesen elrendelni méltóztatik, vezettség, és a közhasználat számára megerősödjék.

Ezen hazai múzeumot a legczélszerűbben talán a pesti királyi egyetem könyvtárának épületében lehetne elhelyezni, a nélkül azonban, hogy gyűjteményem az egyetem tulajdonát képező dolgokkal összevegyíttessék, összezavartassék. Arra az esetre pedig, ha Felséged Pestről máshová rendelné átvitetni az egyetemet, oda terjed alázatos kérelmem, hogy az országos múzeum ott maradjon, a hol a főkormányzék is székelni fog.

5. Hogy pedig, a mint engem is őseimnek példája arra ösztönzött, hogy az ő nyomdokaikon haladva a király és az ország javának előmozdításán munkálkodjam, úgy utódaimat is hasonló tettekre serkentsem, legyen szabad a prágai királyi könyvtárban őrzött gróf Kinsky-féle gyűjtemény feliratának mintájára, a gyűjteményem részére kijelölendő könyvtárteremben ezt a feliratot elhelyezni :

Francisco II. Caes. Aug. Hung. Rege
Josepho Archid. Austriae Prorege
Bibliotheca Hungarica
Familiae Comitum Széchényi
Patriae Sacrata
Anno 1802.

Keresztnevemet nem kívánom a feliratban feltüntetni, mert nem akarom, hogy hiú dicsekvésnek tűnjék fel eljárásom. Egyedüli célom, hogy más honfiak is, első sorban pedig leszármazottjaim, hasonló cselekedetekre buzdíttassanak.

6. Végül azon magas kegyért is alázattal folyamodom, hogy engedélyeztessék nekem, úgyszintén leszármazottjaimnak s végre oldalrokonaimnak (ezek közül mindig annak, a ki a könyvtári őr állásának üresedése idején a legmagasabb rangban van, vagy volt) azon jog, hogy az országos múzeum felügyelői állására három erre alkalmas katolikus vallású egyént kijelölhessünk, és a kijelölteket azok egyikének kinevezése végett Felséged elé ter-

jeszthessünk, első sorban olyanokat, a kik gyermekeink mellett, akár egyházi, akár világi állásban legyenek, mint nevelők tisztességgel működtek. Ha pedig megtörténnék, hogy sem az egyenes leszármazottak, sem az oldalágiak között nem lenne, vagy nem lett volna senki ilyen hivatalos állásban, erre az esetre a kijelölés joga az ország főkormányzékére szálljon át, azzal a megszorítással mégis, hogy a felügyelői állásra való hármias kijelölésnél, hasonlóképpen különös figyelemmel legyenek a család nevelőire. Készségesen vállalkoztam volna arra is, hogy a felügyelő javára alapítványt tegyek le, hogy ezáltal is lehetőleg tökéletes állapotba helyezzem a haza dicsőségére és javára szentelt ezen intézetet. Azonban, a gyűjteményből még hiányzó tárgyak beszerzésére irányzott buzgalmam, úgyszintén a katalógus további kiadása, nemkülönben az országos múzeum gyarapítása és gazdagítása, a melyet egész életemen át folytatni szándékozom, igen tetemes kiadásokat ró reám. A már elmondottak és a még elmondandók alapján azzal a reménnyel kecsgettem tehát magamat, hogy Felsőged kegyesen engedélyezni méltóztatik, miszerint az országos múzeum részére a felügyelői állás újonnan szerveztessék, és annak kinevezendő öre, a Felsőged legmagasabb intézkedésében meghatározandó javadalmazását, a magyar királyi egyetem, vagy a tanulmányi alapból nyerje.

Ezen alázatos kérelmemet, hogy t. i. a tervezett intézet élére, az egyetemi könyvtár igazgatójának közvetlen felügyelete alatt külön ór állíttassék, és hogy ez a nevezett alapból nyerje fizetését, a következő okok támogatják.

1. Az egyetemi könyvtár az én gyűjteményeim átadása folytán új alaphoz jutna, mely az által állana elő, hogy a könyvtárban ekként kettős példányokul tekintendő munkák értékesítenének, a mint ez már többször is megtörtént. Az eladásból befolyó összeget azután azon nem magyar vonatkozású munkák beszerzésére lehetne fordítani, a melyeknek megvásárlását az egyetemi könyvtár céljai javallják.

2. Ekként egy külön ór szentelhetné idejét és munkásságát kizárólag a hazai irodalomnak, miután a többiek részben egyéb hivatalos teendőik, részben pedig az egyetemi könyvtár különleges ügyeinek intézése következtében, nincsenek abban a helyzetben, hogy ezt megtehessek.

3. Miután az egyetemi könyvtárnál úgy az első, mint a második ór egyúttal nyilvános tanár is, abban az esetben, ha az országos múzeum mellett szervezendő őri állás összeköttetnék az egyetemi könyvtár valamely őri állásával, ebből nemcsak számos nehézség keletkeznék, hanem magával az intézet céljaival sem lenne összeegyeztethető.

Végre, ha előbb találnék meghalni, mint alázatos kérelmem megnyerhetné a legfelsőbb jóváhagyást, vagy pedig a szóban forgó gyűjteményt átadhatnám, és ezeknek katalogusait kinyomattathatnám, ez esetre özvegyemet és legidősb fiamat, Lajost, végrendeletileg köteleztem az ajánlatnak lelkiismeretes végrehajtására.¹

Mielőtt Széchényi ezen, több helyen nem egészen világosan megszerkesztett kérvényét benyújtotta a felséghez, nem szenved kétséget, hogy megelőzőleg már megállapodott József főherczegnádorral nemcsak a felséghez intézendő felterjesztés tartalmára hanem legalább nagyjában arra nézve is, mi történnék gyűjteményével akkor, ha azt, a mint ezt a nádor támogatása is reményleni engedte, a felség az ország részére elfogadja.

A gróf azt akarta, hogy az új országos könyvtár abban az épületben helyeztessék el, a hol az egyetemi könyvtár volt, s itt az egyetemi könyvtár igazgatójának felügyelete alatt álljon. Széchényi bizonyára azt hitte, hogy így könnyebben beleegyeznek a legfelsőbb helyen a nemzeti könyvtár létesítésébe s azért lett volna hajlandó könyvtárát az egyetemi könyvtár igazgatójának ellenőrzése alá helyezni.

Nem tudjuk azonban megérteni, hogyan képzelte el a gróf, hogy az egyetemi könyvtárhoz beküldendő köteles példányokat az új országos könyvtár vezetője juttassa el kezeihez, a katalogusba való bevezetés céljából.

Ez tökéletes összezavarása lett volna a két könyvtár élén álló ór hatáskörének, mely alig vált volna előnyére az új intézet fejlődésének. Szerencsére az intéző körök böles körültekintése nemcsak ettől óvta meg a nemzeti könyvtárt, hanem az egyetemi könyvtár felesleges gyámkodásától is.

Széchényi folyamodványát a felség a magyar udvari kancellária útján 1802 április 2-án azzal a felhívással küldte a hely-

¹ Országos Levéltár. Kancelláriai osztály 1802. Nr. 2885.

tartótanácsához, hogy Széchényi ajánlatáról adjon véleményt, és miután a kérvényben említett katalogus nem mellékeltetett, azt utólag kérje be.

A helytartótanács, április 26-iki felterjesztésében tesz eleget a legfelsőbb meghagyásnak.

A könyvtár, a melyet Széchényi gróf nemcsak személyéhez, hanem magához az ajándékhoz is teljesen méltó és elfogadható feltételek mellett óhajt nemzetének, hazájának felajánlani, olyan nagyszerű, kiváló és egyedüli a maga nemében, hogy a helytartótanács feltétlenül bizik abban, hogy ő felsége azt, az előterjesztett méltányos feltételek mellett, kegyesen fogadja. Ennélfogva arra kéri ő felségét, hogy ezen felséges adományt, mely egyúttal a Széchényi névnek is örök emléket emel, legfelsőbb jóváhagyásával szentesíteni méltóztassék, oly módon, hogy ez alkalmából királyi levelet bocsásson ki, s egyúttal kegyesen engedélyezze, hogy az ajándék az összes hatóságokhoz intézendő körlevél útján hozassék nyilvánosságra, hogy ekként a gróf hazafias áldozata által mások is buzdítást nyerjenek a hazai gyűjtemény gyarapítására.

A könyvtár elhelyezésére nézve a helytartótanács nem tartja megfelelőnek az egyetemi könyvtár épületét, nemcsak azon okból, mert ott nincs elegendő hely, hanem még inkább azért nem, mert az adományozónak az a szándéka, hogy a két könyvtár egymástól elkülönítve legyen. Sokkal alkalmasabb lenne erre a célra a pesti papnevelő épülete, a hol a könyvtártermen kívül még olvasóteremről is lehetne gondoskodni, sőt lakásról is az ör, az írnök és a szolga részére. Az írnök évi fizetése 600 forint, az írnöknek 400 és a szolgának évi 200 forint lehetne az egyetemi alapból.

Az egyetemet egyidejűleg a paulinusok épületébe lehetne áttelepíteni, a királyi kuriát pedig előbbeni helyére, míg a nagyobb szeminariumi épületben a generális papnevelő és a hittudományi kar nyerne helyet.

Addig is azonban, míg az egyetem és kuria áthelyezésének módozataira nézve a helytartótanács, a királyi kamarával egyetértve, részletes tervezetet fog a felség elé terjeszteni, arra kéri ő felségét, méltóztassék a Széchényi-könyvtárra vonatkozó legfelsőbb elhatározását kibocsátani, hogy a könyvtári helyiség belső felszerelésére nézve a szükséges intézkedéseket meg lehessen tenni.

Mint hogy pedig az egyetem itt is csak ideiglenesen maradna, és Széchényinek az az óhajtása, hogy a könyvtár abban a városban legyen, a hol a főkormánysház is működik, és semmiesetre sem akarná gyűjteményét az egyetemi könyvtárral egyesíttetni, ennél fogva azokat a könyveket sem lehetne eladni, a melyek a két könyvtárban ilyenformán két példányban is meglesznek.

A katalogust Széchényi kérvényével együtt felküldötte, és így annak a kabinetirodában kellett maradnia.¹

A magyar udvari kancelláriának a helytartótanács véleményére néhány észrevétele volt. A könyvtárőr részére tervbe vett fizetést csak 500 forintban kívánta megállapítani az egyetemi alapból, mely ezt a terhet könnyen elviselheti. Az írnokot pedig teljesen feleslegesnek tartotta és csak egy szolgát akart az őr mellett évi 200 forint fizetéssel alkalmazni.

A mi pedig a tiltott könyveket illeti, a melyek bizonyára lesznek a Széchényi-könyvtárban is, ezekre nézve a kancellária azt javasolta, hogy a könyvtár őrre, az egyetemi könyvtár igazgatójának felügyelete és ellenőrzése mellett, ugyanazon szabályokat tartsa szem előtt, a melyek az egyetemi könyvtárban érvényben vannak, nehogy az ily munkák, a melyeknek használata legfeljebb csak az egyetemi tanároknak engedhető meg az azokban foglalt veszedelmes tanok megczáfolása céljából, akár az ifjuság, akár mások kezeibe jussanak.

A többiben a kancellária csatlakozott a helytartótanács véleményéhez, és Széchényi ajánlatát a legbecsesebbnek mondotta, azzal a hozzáadással, hogy a folyamodó gróf szólittassék fel az adománylevél kiállítására, a gyűjtemény átadása pedig az egyetemi alkalmazottak előtt történjék, a kik az átadási és átvételi jegyzéket három példányban állítsák ki.

Az egyetemnek, a kuriának s a többi intézeteknek az áthelyezését illetőleg pedig azt ajánlotta a kancellária, hogy a míg az erre vonatkozó tervek el nem készülnek, egyszerűen vegyen a dologról a felség tudomást.¹

A helytartótanács és a magyar királyi udvari kancellária

¹ Országos Levéltár. Litter. Polit. 1802. Nr. 9163.

¹ A m. kir. kancellária május 21-ki felterjesztése az Országos levéltárban. Kancelláriai Osztály. 1802. Nr. 4574.

egyező véleménye alapján az államtanács szintén az ajándék elfogadását ajánlotta a felségnek, a kinevezési jog megadásával együtt.

Mire I. Ferencz király 1802 június hó 23. napján a következő legfelsőbb elhatározást bocsátotta ki: »Széchenyi gróf ajánlatát nemcsak kiváló tetszéssel fogadom, hanem egyúttal kegyelmesen engedélyezem, hogy ő életében ezen könyvtár órét, írnokát és szolgáját, a kik a helytartótanács által javaslatba hozott fizetésüket az egyetemi alapból nyerjék, kinevezhesse, és a mit halála esetére erre vonatkozólag kért, szintén megnyerje. Egyebekben jóváhagyom a kancellária véleményét, elvárván a királyi kuriának a régebbi helyiségekbe, az egyetemnek pedig a pálosok nagyobb épületébe való áthelyezésére vonatkozólag ígért tervezetet. Ezenfelül királyi kegyelmem nagyobb bizonyságául fiát, Széchenyi Lajos grófit, kinevezem a kőszegi kerületi tábla számfeletti ülnökévé.«¹

A királyi intézkedésről a kancellária 1802 július 2-án értesítette Széchenyit, felhíván egyszersmind, hogy az adománylevelet állítsa ki, az átadást az egyetemi megbizottak közöljék, és ezek az átadási jegyzőkönyvet 3 példányban írják le. A tiltott könyveket illetőleg pedig ugyanazon szabályok állapittassanak meg a Széchenyi-könyvtárban is, mint a melyek az egyetemi könyvtárban előírvák.²

A helytartótanács pedig július 26-án küldötte meg az értesítést Széchenyinek, hogy a felség rendelkezéséből könyvtárának a pálosok egykori pesti épületében jelöltetik ki hely, hol a könyvtár alkalmazottjai egyúttal lakást is nyernek. Ennélfogva bizzon meg valakit, a ki utána nézzen, vajjon az a terem, a melyben a pálosok könyvtára egykor állott, alkalmas lenne-e gyűjteményének befogadására, s erről az esetleg teendő változtatások mielőbbi elrendelése céljából tegyen jelentést.³

Ugyanekkor a helytartótanács az összes egyházi és világi hatóságokat értesítette Széchenyi nagylelkű ajándékaról.

Csak most, hogy könyvtárának sorsát biztosítva látta, küldötte szét Széchenyi az országban katalógusát, a melyből az I. és II. kötet 1799-ben Sopronban, a III. pedig 1800-ban Pesten

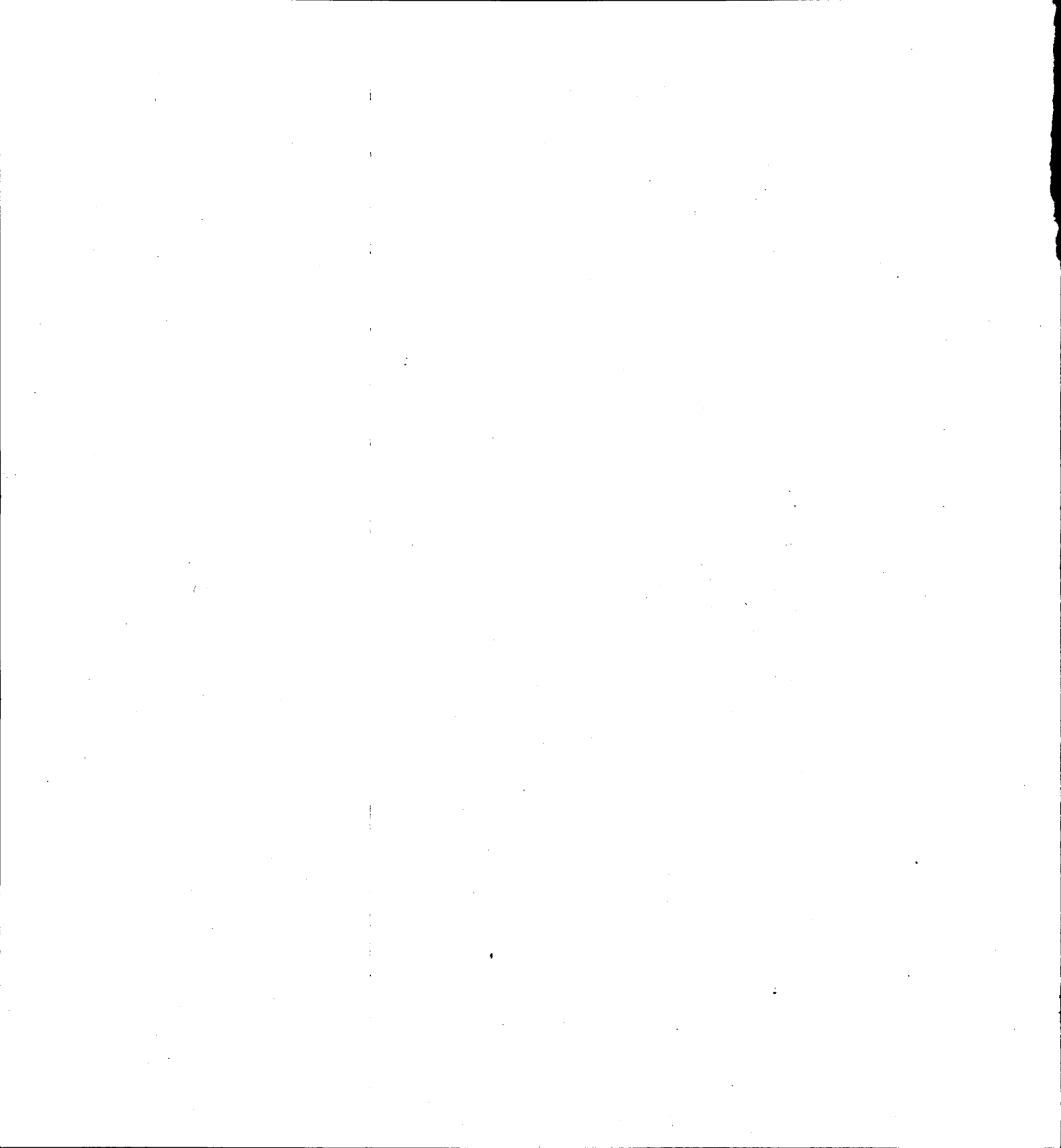
¹ Bécsi udvari levéltár. Staatsraths-Acten. 1802. 2342/155 L.

² Országos levéltár. Kancelláriai Osztály. 1802. Nr. 6183.

³ U. ott. Litter. Polit. 1802. Nr. 16503.

Resol. Aug.

Oblatum Comitis Széchenyi cum
pecuniari complacentia non tantum
accepto, verum una clementer indul-
geo, ut idem Custodem hujus Biblio-
theca cum Cancellaria et famulo, e
fundo Universitatis projectato per
Consilium huius salario providendos
durante vita denominet, et post
illius mortem eatenus id, quod petit,
obtineat. In reliquo Cancellaria

opinionem ratihabes, proestolaturus
promissum planum de restituendis
Curia Regia antiquis suis Edibus,
et facultatum Universitatis ad
majus Paulinorum aedificium trans-
latione. Insuper in majus Cle-
mentie mee Regia septuaginta
annis, filius ejusdem Curiam
Ludovicus Beckingius in ^{Anglia} Super numeraria
sua Tabula districte
Guisburgi decessit.

Franciscus ~~Beckingius~~

került ki a sajtó alól.¹ A két első kötet a nyomtatványok betűrendes címjegyzékét tartalmazta, míg a harmadikban ugyanezen munkák szakok szerint voltak csoportosítva.

A három kötetnyi katalogust, a melyet részben jobb, részben pedig közönséges papirosra nyomtatott, nemcsak a világi és egyházi főméltóságok, káptalanok, vármegyék, szabadkirályi városok, főiskolák, külföldi könyvtárak és tudósok, szerkesztőségek, stb. kapták meg, hanem az országnak minden nevesebb embere. Mindezeket felkérte Széchényi, hogy az általa felajánlott könyv kézhez vételét egy sajátkezűleg írt, ívrét nagyságú papirosra ismerjék el, hogy ő ekként mindazon kiváló férfiaknak, a kik korában a hazai irodalom terén érdemeket szereztek, kézjegyjét összegyűjthesse és könyvtárában megőrzésül elhelyezhesse.

Eltékintve a hazafias lelkesedéstől, mely alig talál megfelelő szavakat, egyfelől Széchényi nagylelkű ajándékának magasztalására, másfelől a megküldött katalogus megköszönésére, úgy a hazai mint a külföldi irodalom a legkedvezőbb fogadtatásban részesítette a munka megjelenését.

A »Zeitschrift von und für Ungern« ismertetője kiemeli, hogy nemcsak rég érzett szükségét pótol a Széchényi-könyvtár katalogusa, midőn a magyar és magyar vonatkozású munkáknak úyszólván teljes jegyzékét adja, hanem kétségen kívül az irodalomtörténetnek is új lökést ad. A katalogus előnyei közül felemlíti, hogy először betűrendben sorolja fel a munkákat, mert ezáltal megkönnyíti a keresést; másodsor, hogy a kettős címeknél pontosan utal a teljes címre; harmadszor, hogy az olvasó az első pillanatra tisztába jön az egyes munkák terjedelme, fontos vagy jelentéktelen volta felett; negyedszer, hogy azoknál a gyűjteményes munkáknál, a melyek nem illenek bele a maguk teljességében a könyvtárba, fel van tüntetve mi van bennük és hol, magyar vonatkozású, és ötödször, hogy a harmadik kötet az anyagot tudományszakok szerint is összeállítja. Növeli a katalogus

¹ Catalogus Bibliothecae Hungaricae Francisci Com. Széchényi. Tomus I. Scriptorum Hungarorum et Rerum Hungaricarum Typis Editus Complexus. Pars I. A.—L. Sopronii, 1799. 8° 2 + XVI + 695 + 2. Pars II. M.—Z. 612 + 2. Index Alter Libros Bibliothecae Hungaricae Francisci Com. Széchényi Duobus Tomis Comprehensos In Scientiarum Ordines Distributos Exhibens. Pesthini, 1800. 6 + 494.

becsét az a körülmény is, hogy nem más könyvlajstromokból, nem újságokból, könyvtárusi hirdeteményekből és idézetekből van kiírva, hanem a könyvtárban meglévő könyvekről van a leghívebben lejegyezve.¹

A jeni »Allgemeine Litteratur Zeitung« hasonlóképpen magasztaló szavakban adja tudomásul olvasóinak a katalógus megjelenését. A könyvtárról kimondja, hogy egyetlen a maga nemében és valóságos kincses bányája a magyar irodalomnak. Ha van is az országban oly nyilvános, vagy magángyűjtemény, a melyben egyik másik ritka nyomtatvány vagy kézirat, a melylyel a Széchényi-könyvtár nem dicsekedhetik, feltalálható, gazdagságra nézve mégis felülmulja valamennyit. A katalógus pedig nemcsak az iránt tájékoztatja a magyar irodalom iránt érdeklődőt, hogy mi van meg a könyvtárban, hanem a reálkatalógus révén arra nézve is, hogy mit mutathat fel a magyar irodalom egészen az 1799. évig. Sőt még azok az apró értekezések is fel vannak a katalógusban tüntetve, a melyek a különféle magyar és külföldi folyóiratokban, vagy más hasonló művekben szétszórva jelentek meg, a hol senki sem keresné azokat. Úgyszintén azon okból is méltán örülhet minden irodalomkedelő a hasznos könyv megjelenésének, mert ebben nemcsak magára az általános történelemre, hanem az egyes történelmi szakokra, sőt az egyes királyokra vonatkozólag is egybe van állítva a meglévő irodalom.

Megemlékezik az ismertető Tiboith Mihályról is, a kinek legfőbb érdeme, hogy a katalógus annyi tudással, gondnal, szorgalommal szerkesztetett meg.²

Azok között, a kik a könyvtár katalógusát megkapták, volt korának egyik legkiválóbb költői tehetsége, Csokonai Vitéz Mihály is, a ki, mint láttuk, Széchényivel már régebben levelezésben állott, sőt több ízben anyagi támogatásában is részesült. Csokonait körülbelül abban az időtájtban, a mikor híre ment, hogy Széchényi könyvtárát a nemzetnek ajándékozta, fájdalmas csapás érte. 1802 június 11-én iszonyú tűzvész pusztított Debreczenben, mely elhamvasztotta az ő édes anyjának házát is. A szegény költőt annál érzékenyebben érintette ez a veszteség, mert állás nélkül volt, és betegeskedéséhez, irodalmi tartozásaihoz most még a meg-

¹ 1802. évf. II. 3. füzet 334. l.

² 1802. évf. III. kötet.

élhetés nehéz gondjai is járultak. Hogy segítsen magán, mindenfélét megpróbál; a többi közt azt is, hogy az újonnan létesített országos könyvtárnál nyerjen alkalmazást.

1802 szeptember 24-én egy 16 oldalra terjedő levelet intéz ez ügyben Széchényihez.

»Tanuja vagyok, — írja ebben — még a hidegebb és indifferentebb Magyaroknak is arról az ő meglepetésekről, a millyennel az Exczellenziád példátlan áldozatját, melylyel becses Nemzetét s a Hazai Eruditiót boldogítani méltóztatott, a minapi újságokból vették. Csak maga egy könyvtárnak összeszedése is, hát még azoknak a közkézen nem forgó kintseknek koronás fejekhez illő egybegyűjtése, már az egész Nemzetnek tiszteletét s minden korabeli tudósoknak háladatosságát megérdemelné: mit tudjunk hát szólani akkor, mikor annak még ingyen való elajándékozását kell hallanunk? El kel borítottunk a csodálkozástól, tele kell érzéssel telnünk, némán kell bámulnunk és tisztelnünk a szokatlan nagyságot, mint magát a természetet, tulajdon munkáiban, és a ki legtöbbet tud is közülünk kifejezni, ennyit mondhat: Széchényi!!

Kéves van Kegyelmes Uram, a kit Exczellenziádnak ez a közönséges gyűjteménye nagyobbban interesszálna, mint engemet, a honnan, ha többen könyörögnek is Exczellenziádnál azon Bibliotheca mellett való hivatalért, nem sok van, a ki nálam abban több gyönyörűséget találna, a kinek azt vagy szokott occupatiója, vagy pedig mostani állapotja szükségesebbé tették volna.«

Ezt azután bőven és részletesen indokolja. Fogadja, hogy ha Isten életének kedvez, és a békességet megtartja, több és (a poetai mellett historiai) fontosabb munkáival is igyekezni fog egy ily dicső nemzet, egy ily áldott haza eránt tiszteletét és munkásságát kimutatni. Legközelebb pedig mindazokat a kézírásokat s kivált azon a részen heverő ritkaságokat, a miket egy vagy más helyen látni szerencséje volt, a gróf gyűjteményébe, minthogy azok többnyire jó urainál, barátainál vagynak, beszerezni kötelességének tartja.

Az »Árpádról és őseinkről irandó Heroica Epopoeaja is négy esztendő k leforgása alatt sok tanulmányt igényelt«, a minek kimutatására számos hivatkozással csillogtatja történelmi ismereteit. Ő maga is gondolkozott már azon, hogy összegyűjti a magyarok eredetére vonatkozó összes adatokat és együtt kiadja. Erre neki is szüksége lenne, hogy Árpádról irandó költeményét annál helye-

sebben elvégezhesse. Mert az akkori történetek, geografia, régiségek, familiáknak, váraknak, városoknak eredeti szokások, erköltsők, vitézeknek viselt dolgaik stb. még egybeszedve nincsenek. Még pedig a documentumok mind keze alatt nem találhatnák az embernek, szörnyű nehéz az ily homályos állapotokban boldogulni. Már csak az az egy czél is elmulthatatlanná teszi az Árpád írójának egy bibliothecánál lakó lakást.

»Kegyelmes Uram! — írja tovább — Homerost még ma is azért csudálja és becsüli oly igen a világ, hogy az akkori helyeket, városokat, nemzeteket, vitézeket, fegyvereket, szokásokat, charactereket etc. oly pontról pontra tudja festeni. Ha az Ég az én sorsomnak, egészségemnek, elmémnek úgy talál kedvezni, hogy ötöt nem elérni, mert ez kevély feltétel volna, csak közelebről is követni tudnám ezekben, akkor egy új productumot adnék magam is édes hazámnak a kezébe, a mellyet a külföldieknek vádja ellen mutathatna. Azonban az Epopoea az egész poetai világban leghosszabb, legtökéletesebb, s annál fogva legnehezebb munka«.

Hogy ezt annál jobban végezhesse, letett minden hivataláról s Debreczenben vont a magát. Leégvén azonban háza, itt tovább nem maradhat. Csakis a gróf adhat neki és muzsájának új életet, csakis ő teheti vissza régi elementumába. És ha ezt az ő csekély talentomi nem érdemlik, nyomjon többet ezeknél a gróf nemes szívében az ő szomorú sorsának meggondolása, s a csupa könyörületesség. Miután azonban nem akar csupa szánakodásból és valamely szolgálattétel nélkül esenkedni egy olyan hivatalért, mely az egész nemzetre céloz, ő tehát még arra kötné le magát, hogy a nationalis poezisból az academiabeli ifjúságnak mindennapi leczkéket ingyen adjon.

Egyedül csak egy nehézséget lát maga előtt, egy nagy nehézséget és ez a vallás! De a grófnak, a ki a közjában, mind a politikai, mind a tudománybéli dolgokra nézve annyi fáradozást és annyi áldozatot tett, nem lenne-e oly hathatós a közbenvetése, hogy ezt a csekély különbséget mások előtt tűrhetővé tehetné! Csekélynek mondá a vallásbéli különbséget, igenis! Csekély az ebben a tekintetben. Mert a poezisi és literaturai foglalatosság oly indifferens a religióra nézve, s oly ártatlan a maga principumaiban, hogy az senkinek lelkiismeretében gáncoskodni nem

akar. Nem vigasztalás lenne-é a magyar reformátusoknak, kik a királyi Academiákat jobbgáyi hív bizodalommal gyakorolják s azelőtt kevéssel még előmentekért királyi jutalmat is nyertek, ha látnák, hogy a tudománybéli igazgatás is az ő tanításokhoz valamely kevés bizodalmat mutatni méltóztatik? Nem hallgattatná-é el a református Státusoknak azt a titkos panaszát, hogy az országos fundáczió épült universitásban az ő sorsosaik közül egy sem nyerhetett tanítói széket, ha legalább egy professort reformátust láthatnának? Ő nem politikus, de ezt az ő ellenvetésekre nem alkalmatlan politikai fogásnak gondolná.

Mindezeket pedig távol legyen, hogy a grófnak fejtegetné fel ily hosszasan, a ki mind a tudományok becsét és természetét, mindazoknak nálunk való állapotját, mind a politika maximákat tökéletesen esméri; ő csak saját érzéseit, gondolatait kívánta vele közleni; és ennek a bátorságnak oka az ő bizodalma, bizodalma oka pedig a gróf nemes és leereszkedni nem sajnáló természete, mellyel csak a valóságos nagyok birhatnak. A gróf megnyerte ő felségének a hazai tudományokra nézve is a bizodalmat, a Literaria igazgató hatalomnak tiszteletét, az egész Nemzetnek háládatosságát; ő a magyar Tanulságoknak legbathatósb gyarapítója, a szép literaturának szives pártfogója — ily sok tekintetből megszűnik tehát neki hosszas kéréssel alkalmatlankodni s egyedül atyai s patrónusi kegyes szivére és szokott böles belátására bizza, azokba ajánlja magát, sorsát, szándékát.

Tudja ugyan, hogy a gróf udvara tele vagyon a legválogatottabb s egyszersmind már sok érdemeket tett személyekkel, s olyanokkal, a kikhez képest ő a legcsekélyebb emberek közül való; ennélfogva távol legyen, hogy ismét abba az indiscretióba essen, hogy magát más derekabb subjectumok elébe tolja, és a custosi első rangért zsaroljon; megelégszik ő, nemcsak, hanem boldognak tartja magát, ha cancellista fővel szolgálhat és lakhatik is a mellett a dicső gyűjtemény mellett, a mely reá nézve Potosi, Bengala, Eldorado. Talán nem lesz alacsonyságára annak a hivatálnak, ha egy hajdani literaturae professor állitódik abba belé, a ki most is csak azért kívánt privatizálni, hogy a mint Octaviában vagyon: »liber animus sibi semper vacet, studia recolenti sua«.

Sem a nagyravagyás, sem a pénz szerelme, nem izgatja erre a hivatalra, egyedül hazaszerelme, s a tudományra való

vágyakozás az, a mi őt könyörögteti; mellyet ha megnyer, nyugodt lélekkel fogja érzni és énekelni Horaciuszszal, hogy ha urasága nincs is »at fides et ingeni benigna vena est, nihil Deos ultra lacesso, nec potentem amicum largiora flagito satis beatus«. Örömmel szenteli fel mind lantját, mind herosi trombitáját Nemzete mellett, a grófnak és méltóságos Házának, és avagy csak azért is jobban igyekszik Horác vagy Virgil nyomába sietni, hogy az ő Polliója előtt való zengedezésre méltatlan ne legyen. Mi nekünk szegény Magyaroknak sem Pericles Archonunk, sem Augustus tsászáruk, sem X. Leo pápánk, sem XIV. Lajos királyunk nincsen; a gróf az, a kiből nálunk ez akármelyik kitelhetik; kitelhetik, hogy ebben a catholikus statusban, néki reformatusnak az légyen a gróf, a mi a reformata Angliában volt a catholikus Popenak Lord Bolingbrocke.

De szinte oratiót láttatik írni az instanczia helyett, és a levél színe alatt Panegyrikust; akármí légyen ez, bérekeszti, noha a tele tölt szívnek bajos magát röviden kiadni, bérekeszti könyör-gésének alázatos megújításával.

Másnap, szeptember 25-én Széchényi nejét is felkeresi sorai-val. Elmondja, hogy bár holtig való privatus életre és csendes magánosságra szánta volt Munkái kedvéért magát, most mégis kénytelen hivatalba lépni. Hanem hogy az mégis olyan ne legyen, a mi feltett plánumától elszakasztaná, és nemes Nemzete hasznára készítendő írásaitól az időt elvonná, legjobban óhajtana a gróf pesti bibliothecája mellé szolgálatba állani, minthogy ott egyszerűmind elegendő üressége lenne, s a szükséges könyveket is czéljaira nézve megtalálhatná.

Csak a szomorú szükség kényszeríti őt e lépésre. Jóllehet a természet fia, barátja és tisztelője, jóllehet egy fakadó forrást, egy árnyékos fát, egy andalító kertet vagy erdőt most is, nemcsak verseiben, hanem a szívében is felette becsül, mégis a falusi vagy mezővárosi életet kerülnie kell, szükségessé tevén a nagyvárosban való lakást a bibliotheca, a tudósokkal való társalkodás és a nemzeti történetekről való régi planuma. Ha Debreczenben volna afféle magánosan dolgozó embernek való üres hivatal, még akkor is megtartóztatná eme kérésétől a grófi pár iránt való mély tisztelete és reverenciája. De most nagyvárosi conditiót nem

ismervén alkalmasabbat, mély főhajtással esedezik, méltóztassék ügyét a gróf előtt egy-két kegyes szavával elősegíteni.¹

Széchenyi nagyon szíves hangon válaszol Csokonai levelére. »Mivel azon hivatalok — írja — csak addig adatnak idegeneknek, miglen gyermekei nevelői a nevelést végzik, megbocsát neki, hogy ily rövid ideig tartó készségének jelével nem szolgálhat.« Igéri azonban, »hogy maga nyújt szolgálatára alkalmatosságot, a mint ha a bibliotheca mellett lehetett volna módja kívánságának beteljesítésére, abban is készségét tapasztalta volna. Ne vegye el azonban hozzá vonzó bizalmát, mert a mint érdemeit becsüli, úgy örömeinek fogja tartani mindig, ha utóbb is megmutathatja tiszteletét és készségét«. Egyuttal barátságának csekélysége gyanánt »szomorú kárainak néminemű kárpótlására« 100 frtot küld neki, mentegetvén magát, hogy nem sok ugyan ez adomány, hanem az ország múzeumára fordítandó költség és a katalogusoknak kinyomatása tartóztatja nagyobbnak szolgáltatásától.²

Ha nem csalódunk, Kovachich is gondolt arra, hogy az új könyvtár öre legyen, a ki az utóbbi időben ismét közeledett a grófhhoz, sőt a kézirat-katalogus ügyében az 1801. év szeptember havában Czenken is megfordult.

Midőn arról értesült, hogy Széchenyi gyűjteményét az országnak ajándékozta, és ajándékát már a felség is elfogadta, siet szerencsekívánatainak kifejezést adni. Egyuttal azonban keserves szavakban önti ki szíve panaszát is saját helyzete felett. Mindig csak ilyen tőle távol álló örömeiben van — úgymond — része. Már már betölti életének 58-ik és hivataloskodásának 29. esztendejét, mely idő alatt mindent áldozatul hozott a hazai irodalomnak, és bár általános a vélemény, hogy másoknál nagyobb érdemeket szerzett magának e téren, mégis oly nyomorúságos állásban tengődik, hogy valóban nem tudja, van-e csak egyetlen valódi jóakarója is, és nem tudja, mint fog itélni az utókor azokról, a kiknek tehetségükben állott volna sorsán javítani. Ha a szorgalmas emberek csak addig lesznek mindenféle kilátásokkal biztatva, a míg képesek valamit nyújtani, azután pedig elhanyagoltnak, bizonyára nem igen fognak követőkre találni. Arra kéri tehát a grófot, mint

¹ Széchenyi-levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² Schedel Ferencz: Csokonay minden munkái. Pest, 1844. p. 58.

kegyes pártfogóját, hogy most, a mikor könnyen találhat módot az ő megsegítésére, érvényesítse érdekében sokszor ígért hathatós befolyását. Ez által csak megtetézi a hazai irodalom körül szerzett érdemeit és eljárása mindazok előtt, a kik ismerik az ő — Kovachichnak — törekvéseit, örök dicsőséget fog nevének szerezni.¹

A könyvtárnokságra gondol-e levelében Kovachich, nem tűnik ki soraiból. De könnyen meg lehet, hogy csakugyan erre vonatkoznak szavai, miután július 4-én, a mikor levelét írta, még nem tudhatott közelebbit sem a könyvtárór javadalmazásáról, sem Széchenyi erre vonatkozó szándékáról, és azt hihette, hogy ez megfelelő állás lenne számára.

Gondol erre Engel János Keresztély is, a ki vele sűrű levelezésben állott, s a ki október 12-én ezt írja neki Bécsből: »bár csak te lennél a könyvtárnok. Mondják azonban, hogy Miller lesz.«.²

Nagyon valószínű, hogy Kovachich maga sem áhítozott többé az állásra, a mint megtudta, milyen javadalmazással lesz egybekötve, és mily feltételek mellett szándékozik Széchenyi azt betölteni.

Széchenyi e közben megtekintvén a termet, a melyben a paulinusok könyvére egykoron állott, s a melyet a felség rendelkezése az ő gyűjteménye számára kijelölt, úgy látta, hogy a helyiség, a melyben még szekrények is vannak, elég tágas lesz könyveinek és kéziratainak befogadására. Miután azonban szerette volna, ha a helyiség tekintetében esetleg később előálló nehézségek már most, a mikor úgyszólván letéteik a Nemzeti Múzeum első alapköve, elháríthatnak, midőn a teremre vonatkozólag szeptember 5-én jelentést tesz, egyuttal azon kérelemmel járul a helytartótanácsához, hogy a már kegyesen engedélyezett olvasóterem mellett, és ezzel kapcsolatban, még egy helyiség engedtesse át az ő gyűjteménye és azon könyvek, kéziratok részére, a melyeket részint ő maga, részint pedig mások fognak a jövőben a könyvtárnak ajándékozni.

¹ Széchenyi-levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² Ugyanebben a levélben még a következőket olvassuk: »Én is óhajtottam volna, hogy a Széchenyi-könyvtár mint hitbizomány Czenken maradjon. és fájdalom, hogy tanácsaid nem lettek figyelembe véve.« Érdetetlen az egész előttünk, mert hiszen Kovachich maga is — mint láttuk — azon volt, hogy a könyvtár Czenkről Peste jőjjön. Kovachich levelezése. XVIII. 45.

Mint hogy pedig gyűjteményét a királyi meghagyás értelmében jegyzék mellett tartozik az egyetem embereinek jelenlétében átadni, hogy azt megelőzőleg előbb azoknak adhassa át a könyvtárt, a kikre ennek őrizete bízva lesz, s minthogy ugyanezek fogják a gyűjteményt is összeírni s Czenkről elszállítani, a mi szintén sok időbe kerül és nagy gonddal jár, arra kéri még a helytartótanácsot, eszközölje ki a felségnél, hogy az általa már legközelebb kinevezendő egyének már kineveztetésük napjától megkaphassák fizetésüket.

A helytartótanács másnap értesítette a grófot, hogy a kért helyiségekre vonatkozólag intézkedett, a könyvtári alkalmazottak fizetését pedig azonnal folyósítani fogják, a mint a kinevezés megtörténtét bejelenti.¹

Megtevéen Széchényi ekként úgy a gyűjtemény elhelyezésére, mint a könyvtár mellé kinevezendő hivatalnokok fizetésére és lakására vonatkozólag a még szükségesnek látszó lépéseket, 1802 november hó 25-én, Bécsben, benyújtotta az általa ugyanezen napon aláírt és pecsétjével ellátott alapítólevelet a magyar udvari kancelláriához, oly kérelemmel, hogy az erre vonatkozó királyi megerősítőlevél két példányban állíttassék ki számára, a melyek közül az egyiket a családi levéltárban, a másikat pedig a könyvtárban akarja elhelyezni.

Az alapítólevélben lemond Széchényi minden tulajdonjogról úgy a maga, mint egész családja nevében, a gyűjteményre vonatkozólag. Bizonyos előjogokat azonban fentart a maga és utódai számára a könyvtár ügyeire nézve.

Ezek a legnagyobb részben ugyanazok, a melyeket a királyhoz benyújtott kérvényében felsorolt. Hogy 1. jogában álljon a gyűjteményt a jövőben is gyarapítani; 2. a katalogus pótköteteit kiadni; 3. hogy a könyvtár a nádor fenhatósága alá helyeztessék; 4. hogy a könyvtár soha ne egyesíttessék az egyetemi könyvtárral; 5. hogy az ajándékozásra vonatkozó felirat a könyvtárteremben elhelyeztessék; 6. hogy a könyvtárőri, írnokei és szolgálai állásra ő nevezhessen ki, halála után pedig az ő egyenes leszármazottjai, ezek hiányában pedig oldalági rokonai közül az, a ki a legmagasabb méltóságban lesz, ezen állásokra három alkalmas egyént ki jelölhessen, elsősorban a család nevelői közül; végre 7. kiköti,

¹ Országos levéltár. Litter. Polit. 1802. Nr. 23075.

hogy a könyvtár öre ne lehessen egyuttal az egyetemi könyvtár öre is.

Csak a második, illetőleg a harmadik pontra nézve találunk eltérést az alapítólevél és a folyamodvány szavai közt. A mennyiben a kérvény szerint a szerzők által az egyetemi könyvtárhoz beküldött köteles példányokat az országos könyvtár vezetője juttatta volna el a gróf kezeihez, a kinyomtatandó katalogus teljessége érdekében, az alapítólevél szerint pedig az egyetemi könyvtár örének feladata lett volna ez.

Ez az amúgy is csekély eltérés azonban minden jelentőségét elveszítette az által, hogy Széchényi az alapítólevél negyedik pontjába beiktatta, hogy a szerzők köteles példányai ezentúl az országos könyvtárba is beküldessenek.

Nem tudjuk, kinek az eszméje volt ez. A főherczeg-nádoré? Széchényi grófé? Avagy egy ismeretlen harmadiké?

Kétségtelen, hogy újabb keletű volt a folyamodványnál, minthogy ebben még nincs erről szó. Az sem szorul bizonyításra, bár forrásaink erre nézve hallgatnak, hogy a nádor és a gróf szóbelileg tárgyalták a dolgot, mielőtt Széchényi az alapítólevélbe felvette.

Bármiként történt is azonban, az az egy bizonyos, hogy ez az utólag beleszúrt rövid mondat volt Széchényi összes feltételei közt a könyvtárra nézve a legfontosabb.

Mert az által, hogy ez az alapítólevélbe bevétetett, s az által, hogy I. Ferencz király 1802 november 26-án Széchényi alapítólevelét egész terjedelmében átírta, minden pontjában jóváhagyta, aláírásával és pecsétjével megerősítette, egyuttal a Széchényi-Országos-Könyvtár fejlődése is új, biztos alapra fektetett, a mely a legteljesebb összhangban volt a Széchényi által kitűzött azon feladattal, hogy gyűjteménye tisztán és kizárólag a nemzeti művelődés szolgálatában álljon.

A GROF SZÉCHÉNYI CSALÁD LEVÉLTÁRA.

DR. ÁLDÁSY ANTALTÓL.

I.

A Széchényi nemzetség levéltárának alakulásáról a levéltár aktái csak a XVIII. századtól kezdve tudósítanak. A legelső akta egy 1752-ből származó törvényes intés, melylyel Széchényi Zsigmond gróf Zarka Máriát, néhai Skublics Sándor uradalmi fiskális és meghatalmazott özvegyét a családot illető, férjénél volt iratok visszaadására felhívja.¹ Ekkor már a nemzetségnek közös családi levéltára volt, melynek rendezését és lajstromozását az akkor élő Széchényi testvérek Ignác, Zsigmond, Antal és László közakarattal elhatározták. Á lajstrom másolata mindegyik testvérnek átadatott volna, és az egész levéltár Széchényi László őrizetére bízni határozottatott. 1754-ig azonban e határozatok csak részben hajtattak végre, mert ez évi június 29-én kelt levelében Antal gróf sürgeti a munkálatoknak végre hajtását, nehogy a levéltár anyaga valahogy elkallódva, a családnak ebből kára legyen. Ugy látszik Zsigmond gróf volt az, a ki a dolgot húzta-vonta, és ügylátszik a testvérek egyike, Ignác gróf az oklevelek beszolgáltatásáról, mely a lajstromozás föltétele volt, nem akart tudni. »... kérek szívem eöcsém! fogadj tanácsom — írja Széchényi Antal gróf idézett levelében — hat menyen már ezzer végbe ezen közjavunkra czélzó akaratumk, melynek ha ezzer vége szakad, könnyő dolog Ignácznál lévő levelekrül disponálnunk.«²

A levéltár ekkor Széplakon őriztetett, Zsigmond gróf felügyelete alatt, jóllehet nem ő, hanem Ignác volt a legidősebb. Zsigmond-

¹ Családi levéltár I. kötet 14. szám. I. csomag 1. szám.

² Családi levéltár I. köt. 14. sz. I. csomag 2. szám.

nak 1769-ben bekövetkezett halálakor annak özvegye gr. Cziráky Mária intézkedett róla. Az archivum őrizete a legidősebb testvérré Ignácra nézett, ki azonban a levéltárhoz nem férhetett. 1769 október 19-én törvényesen inti sógornőjét, hogy meghatalmazottjának Artner Farkasnak a családi levéltárat lepecsételtetni engedje.¹ Azonban minden atyafiságos és törvényes megkeresés daczára az özvegy nem volt hajlandó a levéltárat sógorának átadni, a mint ez Sopron vármegyének 1775 február 8-án kelt intéséből kitűnik.²

A Széchényi Ignác grófnál lévő levelek a gróf halála után még egy intésre szolgáltatottak okot. Az okmányok, melyek részben a családi levéltárból szedettek volt elő, a gróf titkáranál Kalina Ferencznél voltak, kit Széchényi Ferencz gróf, mint Ignác gróf jogutóda és örököse Vasvármegye részéről az okiratok visszaadása végett megintetett.³ Kalina erre késznek nyilatkozott, csupán néhány hónapi halasztást kért a munka lebonyolítására, hogy a neki az elhunyt gróf és neje által átadott aktákból a levéltárba való iratokat kikeresse.⁴ E munkával 1797 márcziusára elkészült. Márczius 21-én jelenti ki Ferencz grófnak, hogy az iratokat 64 fasciculusban rendezte és kéri őt, hogy elszállításuk iránt intézkedjék.⁵

A levéltár időközben Kis-Czenkre vitetett át és őrizete Dallos Mártonra volt bízva, a ki a levéltárat alapjából rendezte, elenchust készített hozzá, az iratokat signálta, és a hiányzókat az elenchusban külön megjelölte. E munka 1790-ban már csaknem be volt fejezve, a mint erről Dallosnak ez évi augusztus 13-án gróf Széchényi Ferencz-hez intézett leveléből értesülünk.⁶ Ekkor már csak a német nyelven írott és a főpénztárra vonatkozó irományok voltak hátra, melyek lajstromozva még nem voltak. A vegyes akták száma ellenben már annyira felszaporodott, hogy a megfelelő rubrikákba nem férvén el, azok kulcsok szerint különböző kötegekbe osztattak szét.⁷

¹ U. o. 4. szám.

² U. o. 5. szám.

³ Vasvármegyének 1796 december 8-án kelt tudósítványa. U. o. 9. szám.

⁴ U. o.

⁵ U. o. 10. szám.

⁶ U. o. 11. szám.

⁷ U. o. 11. szám.

Széchenyi Ferencz gróffal a levéltárra nézve is új korszak kezdődik. 1820 február 12-én fiaihoz, Lajos, Pál és István grófokhoz egy körlevelet intézett, mely a levéltárba részükről beszolgáltatandó irományokról szól és a mely javaslatot a három testvér el is fogadta. E nagyérdékű irat a maga egész terjedelmében így hangzik:

Lieber Louis, Paul und Steph!

Nachdem ich mit unbeschreiblichen Vergnügen sehe, dass Ihr nich nur um die Befestigung Eurer Besitzungen das Nöthige und Abgängige anzuschaffen besorgt seyd, sondern auch kleinweis neue Anwerbungen bereits gemacht habet, und actu machet, deren Ackten weil selbe oft verwickelt sind, besondere Aufmerksamkeit, Ordnung, und Verwahrung erheischen, um einst in Frage gestellt ordentlich vorgewiesen und behauptet werden zu können; so rathe ich zwischen Euch folgendes Gesetz schriftlich und unvermeidlich festzusetzen; dess an einem bestimmten Tage jährlich jeglicher Bruder die Aquisitional-Documente in origine mit einem Extract, dem Familie-Archivär gegen einen Revers übergeben zu haben, sich bestätigen liesse und sodann sich jeglichen Familie-Schriften-Verlustes wegen sicher stellte, welcher wenn jede Linie für sich ein Archiv formiren wolte, bestimmt erfolgen müsste.

Dass also zur Erreichung dieses Zweckes ein Anfang gemacht werde, hätten die dreÿ Brüder zuerst über den Termin des Congresses, wo? und wann? jetzt gleich da noch die Oeconomie die Gegenwart der Directoren entbehrlich macht, zu decidiren, und alsogleich Ihren Directoren zu befehlen: alle ähnliche Ackten und das Urbarium, Ius Patronatus, oder wie immer die Aquisitionen betreffenden, oder das Ius et Usum vertheidigenden Schriften, so wie auch alle Mappen und ihre Brouillons und die dazu gehörigen Urkunden, die sie am Theilungstage mitgenommen bis an heute noch bey sich bewahren, oder ansonst noch bey Händen hätten, mitzubringen, die bedeutenden originalien von selben mittlerweile bis zur Ernennung eines Archivärs, Herrn Director von Tibolth gegen Revers zu übergeben, sich pro statu notitiae die Abschriften davon entweder nur extractive oder per extensum vorbehalten, die Schriften aber von geringerem Belang, oder welche ganz unbedeutend sind, dort in gremio vertilgend. Und diese Operation wäre alle Jahre einmahl zu unternehmen, und es gethan zu haben, im Archiv-Protocoll zu beurkunden.

Wien den 12-ten Febr. 820.

Fr. G. Széchenyi L. S.

Diesen väterlichen Raht unseres ersten und grössten Wohlthäters und Freundes haben Wir unterschriebenen Brüder nach

vollkommener Ueberlegung als ein sicheres Mittel zur Aufrechterhaltung unserer Rechte für jetzt und die Zukunft unwandelbar zu beobachten und durch unsere Beamte beobachten zu lassen beschlossen; wesswegen Wir den von unsern guten Vater eigenhändig unterschriebnen Vorschlag durch unsere Namenszüge hiemit bekräftigen und wollen, das dieses Original in dem Familie-Archiv aufbewahret werde und für uns und unsere Nachkommen unsere und ihr Beamten zur bleibenden Richtschnur diene. Wien d. 13-ten Febr. 820.¹

L. S. Louis Graf Széchényi.
L. S. Stephan Graf Széchényi.
Paul Graf Széchényi.
L. S.

Széchényi Ferencz gróf 1820 december 20-án elhalálozott. Halála előtt december 11-én kelt új végrendeletében a levéltárra vonatkozó intézkedéseket is tett és pedig úgy a levéltár elhelyezésére mint a szükséges költségekre nézve. Végrendeletének erre vonatkozó pontjai a következők:

16° Mivel a sopronyi Házam az ahoz szerzett kisebb házzal együtt az Iványi Majoratushoz kaptasoltatott, ezen kisebb ház pedig fel nem építettett és általam talán fel sem építtethetne: tehát hogy a most fenálló sopronyi Házamban eddig conservált Familiánk Archivuma iránt azon esetben is, ha tudniillik ezen Házak oly finak jutnának, a kit a hazai törvényünk szerint az Archivumnak conservatioja nem illelne, akadály a testvérek között ne támadhasson, akarom, hogy kedves feleségem halála után azon fiam, a kire az Iványi Majoratus jutand, ezen kissebb házat általam aláíratott és a familiánk Archivumába tétetett Plánumok szerint felépíttse (hanem tsak a külső formára és az Archivum és az Archivarius számára kijelelt lakó helyére és annak appertinentiáira nézve, a mint tudniillik azon Planumokban kijeleltettek) szabad akarattýára hagyván azon fiamnak, kinek feleségem halála után, vagy ennek akarattýával még éltében ezen Házak az Iványi Majorátussal bírásába jutnának, a többi szobáknak és hajlékoknak szabad akarattýa szerint leendő elintézését. Mivel tsak azon rész választatik el a Majoratustól és a többi fiaimmal a kitett czélra nézve közös, melly az Archivumra és az Archivarius lakására és annak appertinentiáira örökös időkre a többször említett Pla-

¹ U. o. 14. szám. Eredetije I. köt. 4. sz. IV. csom. 296. G. alatt.

numokban kifejeletett. Hogy pedig ezen sopronyi ujj épületnek (mellyben örökké a familiának leveleit conserváltatni akarom) felállításában fiaimnak segedelmére lehessek, e végre rendelem, hogy azon tőke pénzem, mely a borkereskedésben Pincze inspectorom számadása alatt a Bozi pinczékben vagy a bor speculatiobéli hordóimmal együtt (de csak kedves feleségem halála után, kinek mind ezen speculationnak használását éltéig, mind pedig azon tulajdon asztali boraimat, mellynek holtom után a speculatiobéli borokon kívül a Pinczékben, hordókban vagy butéliákban található fognak, szabad dispositiójára hagyom) fordíttassék. De mivel ezen most említett tőke pénzem (melly a hordókkal együtt csak nem negyven ezer forintokat téssen) a kirendelt építésre akkor elegendő nem lehetne, és illendő, sőt igazságos is volna, hogy a a közös írásoknak bátor elhelyezésére mindenik fiam concuralljon akarom tehát, hogy azon fiam, a kit minden időkre az Iványi Majoraton következőképpen a sopronyi kétházak is illetni fognak, az Archivum és Archivarius épületjeinek conservatiójára és bátorságára örökre köteleztessék, a másik két fiam pedig (akiknek tudniilik a Pölöskei és Segesdi Majoratusuk jutandanak) egyenlőképen a kisebb Háznak a Plánumok szerint leendő tökéletes felépítésre pénzeikkel concuralljanak. De hogy ezeknek incassatiójába nehézség ne legyen és az által az építés ne hátráltassék ezen két fiam tehát azon summákat, melyek a fenemlített bor speculatiobéli capitalison kívül még az építésre kívántatnának, azon activa capitalisaimból, mellyek holtom után és feleségem halála után maradnak és három egyenlő részre osztatnak, egyenlőképpen kipótollyák.

17. Hogy a familiának Archivumának gondviselése és az Archivarius választása és fizetése iránt is, halálom és respective feleségem holtá után bizonyos és állandó rend tartathassék, akarom tehát, hogy az Archivumnak gondviselése Hazai Törvényünk rendelkezése szerint is mindenkor a Familiának legöregebb fián vagy seniorán maradjon. Az Archivariusnak választása pedig a senior és Majoratusok birtokosainak egyenlő akarattyával tétessen, úgy, hogy a kiben a többség megegyez, vagy ha a votumok egy arányosak lennének, ez esetben a kire a senior voksol, az neveztesen ki Archivariusnak. Fizetése pedig legyen esztendőnkint két ezer forint conventios pénzben, melly fizetés hogy rendessen megadat-

hassék és fiaim terhe nélkül tétethessék; tehát annak fejében adatassék el a Bétsi külső Land-strasse nevű városban 237 Numerus alatt lévő Házam kertyével és a háznak minden mobiliáival együtt, ha tudniillik kedves feleségem özvegyi lakásának azt megtartani nem kíváná, melly esetben az eladásból bévett Capitalist ött percentusara biztos 's bátorságos helyre költsön kiadni kérettetik, az interessét magának éltéig özvegyi lakás helyett megtartván, az eladandó házi mobiliákból pedig más lakására és szabad dispositiójára azt és annyit választván, a mennyi nékie tetszeni fog. — Melly rendelésem szerint tehát ezen Capitalisnak Interesse tsak kedves feleségem halála után fog az Archivariusnak fizetésére fordittatni, üdő közben pedig, mint az Archivariusnak említett fizetésében, mint pedig a familia jussait érdeklő perbeli és egyéb törvényes költségekben a familiának minden birtokos tagjai úgy is egyenlően concurrálni köteleztetnek. Továbbá ha ezen fenemlített háznak eladásából nagyobb capitalis mint a melly a két ezer forintoknak conventios pénzben az ött percentumboli Interestnek kitermesztésére szolgálna, nyerettenne, tehát a felesleg való summa kedves feleségem halála után a többi activa capitalisokkal együtt fiaimra szállyon s ellenben ha az eladásból bėjővő summa a negyven ezer forint capitalist ezüstpénzben fel nem ütné, tartozzanak fiaim az activa capitalisaimból azt negyven ezer forintokig conventios pénzben ki pótolni.«¹

Mint ebből látjuk, Széchényi Ferencz gróf a levéltár elhelyezéséről, valamint a levéltárnoki javadalmazásról elég jól gondoskodott.

Ferencz gróf halála után a levéltárra vonatkozó rendelkezések végrehajtása fiaira maradt. A három testvér, Lajos, Pál és István ennek foganatosításától ugyan nem idegenkedtek, mindazonáltal a testvérek között némi differentiák támadtak. A családi levéltárnak erre vonatkozó iratai hézagosak és a vitás kérdések kifejlődése és lebonyolítása nem eléggé világos. Annyit látunk, hogy első sorban a borspeculatioból eredő összeg adott nehézségekre okot. Ez az összeg ugyanis, melyet Ferencz gróf a maga egészében a becslésnek megfelelőleg 38,000 forintban vett fel, tényleg jóval ez ösz-

¹ U. o. 15. szám.

szegen alul maradt. Az a kérdés merült már most fel, vajjon a három testvér a hiányt egyenlő arányban fedezze-e, avagy Pál gróf, a ki a Szt.-Iványi majoratust nyervén, a végrendelet értelmében az épület fenntartására hivatva volt, nem tartozik-e ezt a differentiális $\frac{1}{3}$ részt megfizetni. Pál gróf ezt úgy látszik nem volt hajlandó tenni. Ez irányban 1826 augusztus 20-án a grófi uradalom ügyésze Chopó Móricz oly értelemben nyilatkozott, hogy a vitás $\frac{1}{3}$ rész megfizetésére Pál gróf is kötelezve van, még pedig az atyai végrendelet értelmében.¹ Hasonlóképp nyilatkozott Pál gróf e tárgyban levelére gróf Cziráky Antal, mint a végrendelet végrehajtója 1827 december 6-án kelt levelében.² A testvérek között a levéltár építésére nézve végre 1828-ban megegyezés jött létre. E megegyezésről Pál gróf ez évi június 5-én Ernuszt József uradalmi kormányzójához intézett levelében így szól:

»In Betriff des Archivs Baues machte ich doch einen Vergleich — die Punkte sind folgende auf dem das gantze beruhen soll:

1. — Introductio cum argumentis hogy miért történt ezen substitutio.

2. — Házomba helet adok az Archivumnak örökre és conservalom.

3. — Archivarius quártélyt mind a három testvér fizeti.

4. — A Borspeculatiot Én által adom a Testvéreknek.

5. — Kapok a kettőtől 14,000 ft e. m.

6. — Ha egy successor fell forgattya *per totam curiam* mindenek jussai legyenek in salvis, mint ma voltak.

7. — Ha impetaltatna a Familia valamely actionarius által a Borspeculatióban, az Evectio *megmarad az atyai obligatorialisokra nézve.*

Wir haben ferner ausgemacht, dass unsere Directoren sich zusammensprechen und so bald möglich zusammen kommen sollen, um die darüber auszustellende Urkunde auszuarbeiten, doch so dass die Schrift oder einen jeden die fernere Waffen nehme, oder sie einen jeden gänzlich frei lasse. Die in den hier angeführten Punckten unterstrichenen Zeillen ging ich nur unter der Condition ein — wenn sie mir und meinen Erben nicht nachtheilig

¹ U. o. 19. szám.

² U. o. 21. szám.

sind. Zuletzt machten wir noch auch aus — dass die erste Einrichtung des Archivs von allen dreien getragen werde.«¹

A megállapodás irásba foglalása 1828 október 16-án Czenken történt. Ez egyezség daczára azonban korántsem volt az ügy végleg befejezve. Az 1821 január 16-án Bécsben kelt és Széchényi Ferencz végrendeletének végrehajtásáról szóló irat szerint a Szt.-Iványi majoratus Pál grófnak jutván, ő volt köteles a végrendelet 16. pontjának végrehajtását eszközölni. A másik két testvér kötelezte magát az esetleges többlet viselésére.² Azonban egyik év mult el a másik után és az építés még mindig nem vette kezdetét. A levéltár, illetve a soproni kisebb ház terveit még Széchényi Ferencz gróf készítette el. Ennek kivitele fölött támadt a differentia. Sajnos, a levéltár iratai csak töredékesen tudósítanak erről. A differentia kiinduló pontja a végrendelet 16. pontja volt. Lajos és István grófok, de főleg az első a végrendeletet a mint látszik, úgy értelmezték, hogy csak a levéltár és levéltárnoki lakás költségeihez tartoznak hozzájárulni, az épület többi részeinek költségeihez azonban nem. Valószínűleg már 1821 után folyt e pont körül a vita, mert Lajos gróf 1826 auguszius 26-án kelt levelében sürgeti, hogy az építkezés az atyai végrendelet értelmében végre megkezdessék, kijelentvén, hogy a reá eső költségeket minden vonatkozás nélkül viselni fogja.³ 1829-ben az ügy még mindig vajudott; április 6-án kelt levelében Lajos gróf újból sürgeti az építkezést megújítva a költségek fedezésére tett ajánlatát.⁴ 1829 május havában Lajos és Pál grófok személyesen értekeztek ez ügyben és május 22-én az előbbi levélben is kijelenti, hogy 1. az apai végrendelet szoros betartását kívánja, 2. Pál gróf köteles a levéltárt felépíteni, 3. a költségekhez annyiban kész hozzájárulni, amennyire e tekintetben az apai végrendelet őt kötelezi.⁵ Ekkor azonban már Pál gróf is megunt a dolgot. 1829 első felében kelt leveleiben, melyek a levéltárra vonatkozó iratsomóból hiányoznak, sürgette Lajos gróf abbéli válaszát, hogy miképen kívánja az építést megkez-

¹ U. o. 64. szám.

² L. az erre vonatkozó kivonatot a 14. sz. I. cs. 36. szám alatti iratok között.

³ A levél másolata az I. 14. sz. I. cs. 36. sz. iratok között.

⁴ U. ott.

⁵ U. ott.

detni, valamint az építés költségeire nézve is nyilatkozatot kért.¹ Hasonlóképp irt Pál gróf István grófhhoz is, kit arra birt, hogy a költségvetést hagyja jóvá és kötelezze magát a reá eső részt bármikor megfizetni.² István gróf július 9-én Czenken kelt levelében a következőképp irt: » will ich Dir erklären 2º Dass wegen dem Archiv du nicht warten sollst und dessen Bau beginne. Ich werde bis 40,000 fl. W. W. den $\frac{3}{4}$ Theil inclusive zahlen was aber darüber käme in gleichen Theile mit meinen Bruder Louis. Hingegen verstehet es von sich selbst, dass der 3-te Theil unserer Weine, oder des dafür einkommenden Geldes, mein seyn wird Im Bau des Archiv's setze alle mögliche Oeconomie. Du weisst wie sehr ich jede Summe benöthige, und auf welcher edle Zwecke ich das ersparte verwende.«³

Lajos gróf július 13-án válaszolt a hozzá intézett kérdésre és pedig újból a régi álláspontja szerint, t. i. ragaszkodva az apai végrendelet 16. pontjában foglaltakhoz, mint a melyek szerinte minden kétséget kizárólag világosan intézkednek.⁴

A levéltári épületre nézve már Ferencz gróf készítettett tervrajzokat és költségvetéseket. Most Széchényi Pál gróf újabb tervet és költségvetést készítettett Hild Venczel soproni építész által. Az 1829 december 23-án kelt költségvetés szerint a levéltár és a levéltárnoki lakás költségei 29,075 frt 53 krt, a többi bérlakásoké pedig 27,857 frt $1\frac{1}{2}$ krt, összesen tehát 56,932 frt $54\frac{1}{2}$ krt tettek ki. Egy 1830 január 25-i helyesbítés szerint a levéltári költségek 31,441 frt 42 kr-ra, az összköltségek 56,892 frt 56 kr-ra rugtak volna. Tényleg az építkezés költségei egy, az iratok között található későbbi feljegyzés szerint 62,400 frtra rugtak.⁵

A költségvetést és tervrajzot Pál gróf testvéreivel közölte. Miután azonban a költségekbeni részesedésre nézve megegyezés nem jött létre, Pál gróf a törvény útjára lépett és 1830 június 8-án Lajos és István grófokat törvényesen megintette a költségek viselésére nézve és nekik a terveket és költségvetést kézbesítette.⁶

¹ Julius 1-én kelt levele u. ott.

² U. o. 26. szám alatt.

³ Másolata a 36. szám alatti iratokban.

⁴ Levele u. o. 27. szám alatt.

⁵ U. o. a jelzés nélküli iratok között.

⁶ L. a Lajos gróffal szemben tett intésről szóló bizonyítvány másolatát

Ő maga a költségvetés alapján 1830 augusztus 25-én Hild Venczel építómesterrel megkötötte a szerződést, melyet másolatban törvényes uton testvéreinek szintén kézbesítettet.¹ A szerződésben kimondatott, hogy az építkezésért 56,700 frtot kap kerek összegben (56,892 frt. helyett), melynek $\frac{1}{9}$ részét 1830 szeptember végén, további $\frac{1}{9}$ részleteket 1831 és 1832 augusztus végén fizetik le, a hátralévő 37,800 frt pedig 1835 augusztus végével folyósítatik. Köteles volt az építész az alapokat 1830-ban a tél beállta előtt elkészíttetni, 1831 őszeré az épületet tető alá hozni, az épületet pedig legkésőbb 1832 augusztus végére lakható állapotban átadni. Megjegyzendő, hogy miután a levéltár elhelyezésére szolgáló kisebb ház roskadozó állapotban volt, az lebontás és ujjáépítés alá került.

Ezzel beállott a bonyodalom. Lajos gróf ugyanis sem a költségvetést, sem a szerződést el nem fogadta és kijelentette, hogy azokat magára nézve nem tartja kötelezőknek. A vármegyei bizonyítvány szerint Lajos gróf kijelentette, hogy ő az atyai végrendelet 16. pontjában foglaltaknak mindenkép eleget óhajtván tenni, az építésre szükséges 40 vagy 44 ezer forinton felül való rész felét, mint a segesdi majoratus birtokosa elfogadja, de csak úgy, azon mérték szerint, a mint azt az apja által helybenhagyott tervrajzok mutatják, nem pedig a Pál gróf által készíttetett tervek és költségvetések szerint. Hivatkozott e tekintetben Lajos gróf arra, hogy Hild Venczel 1826-ban az ő rendelkezésére az apja által helybenhagyott tervekhez költségvetést készített, a mely szerint a költségek csak 45,479 fl. 30 krt tettek ki. Ezért nem fogadja el a vele közölt szerződést sem, a melyben foglaltaknak fizetésére őt kötelezni nem lehet és újból is kijelenti, hogy a fizetésre nézve előző alkalmakkor tett kijelentéseit tarja kötelezőknek, minden egyéb költségvetésnek pedig ellentmond.²

Ennek a lépésnek természetes következménye az volt, hogy Pál gróf testvérei ellen 1831 január 24-én a dunántúli kerületi táblánál keresetet adott be, melyben testvéreit az atyai végrendelet idevonatkozó pontja értelmében a költségekben elmarasztalni,

a 36. számú iratok közt. U. ott ezen iratok egy másik másolata, melyből látszik, hogy az intést István gróf is megkapta.

¹ L. másolatban szeptember 3-áról keltezve u. o. a 36. szám alatti irományok között.

² U. ott 36. sz.

illetve azokbani participálásban elmarasztalni kéri.¹ A dunántúli kerületi tábla tényleg ily értelemben ítélte; az ítélet azonban föllebbezés folytán a királyi táblához került, mely azt 1834 február 1-én helybenbagyta. Innen föllebbezés folytán revisio végett a hétszemélyű táblához jött az ügy, mely ítéletét 1844 január 27-én hozta meg, helybenhagyván az előző forumok ítéleteit.² Miután a pör folyama alatt a pör tárgya Pál és István grófok között egyezség útján megszűnt, egyedül csak Lajos grófra szólott az ítélet. 1844 június 26-án a curia ítélete vele szemben a kőszegi királyi tábla ülnöke Igmándy Antal által foganatosított, Kövesden salvo jure Lajos gróf részéről 28,350 frt tőke és ennek 13 esztendőre, 9 óra és 23 napra eső kamatai fejében 23,480 frt 45 kr. összesen tehát 51,830 frt 45 kr. le is fizettetett.³ Így e hosszú ideig huzódó pör végleg elintézését nyert.

Az épület időközben elkészülvén, Sopron város hatósága 1833 augusztus 14-én adta meg a lakhatási engedélyt.⁴ Ezzel a levéltár rendes hajlékot nyert. Rövid idővel ezután fölmerült ugyan a terv, hogy a levéltárt más épületbe, vagy másképen helyezték el és erre nézve folytak is levelezések, azonban a mint az elenchusba bejegyeztetett, a költöztetési terv nem került kivitelre.⁵

II.

A Széchényi Ferencz gróf által fiaihoz 1820 február 12-én intézett körlevélben foglaltakat a három testvér elfogadván és magát egy közös levéltár felállítására és az iratoknak abba való beszolgáltatására kötelezvé, Tibóly Mihály grófi levéltárnok 1821-ben beterjesztette a levéltár szervezésére és az eleuchusok szerkesztésére vonatkozó javasatait. E javaslatokat december 27-én Lajos és Pál grófok el is fogadták. A régi, Dallos Márton által készített rendezés és elenchus helyébe most új rendezést és elenchust ajánlott, beterjesztvén az elenchus mintáját és beosztását is. Az elfogadott javaslat alapján készült az elenchus és e

¹ U. ott.

² U. o. 82. szám.

³ Igmándynak 1845 január 22-én kelt bizonyáglevele u. ott 83. sz. E bizonyáglevél szerint a pör 1835 február 16-án rekesztetett be végítélettel

⁴ I. 14. I. 41.

⁵ L. a leveleket I. 14. I. 66. alatt.

javaslat a későbbi levéltárnokoknak is zsinórmértékül ajánltatott. A levéltárban jelenleg meglévő elenchusok nagyjából megfelelnek a Tibólt-h-féle tervnek, csakis némely részletben térnek el vette. Különben a Tibólt-h-féle terv pontosan végre nem hajtattott, a jelenlegi nagy elenchus is csonka, így az indexkötet is hiányzik.

Tibólt-h javaslata a következőkép hangzott:¹

Reflexiones circa coordinationem Archivi Illustrissimae Familiae Comitum Széchényi.

Indices magna quidem cum industria sunt elaborati per defunctum D. Martinum Dallos, plures tamen naevi detecti qui novam Archivi coordinationem et Indicium elucubrationem necessariam reddunt.

1. Inter Juridica inveniuntur commixta oeconomica, criminalia, colonorum instantiae, Divisionales, quae sinistre ad rubricam juridicorum familiae posita sunt.

2. Sub rubrica *Varia* multa commixta comprehenduntur, quae ad specificas rubricas transponi debent, quorsum suapte pertinent.

3. Cum Index stabilis esse debeat, et non pro aliquot annis elaboratus minus recte aliquot rubricae in Indicibus specificae et separatim afferuntur nempe

a) Acta praedecessorum comitis Francisci a Széchényi, hoc partim ad suas, iam in indice designatas rubricae, partim ad Tractatus inter individua familiae transferri debent.

b) Acquisita comitis Francisci Széchényi: hae sub nomenclatures acquisite Bonorum exponi debent e. g. Visonta, Merenye, Olad, Lölle, Apáthi etc.

c) Correspondentiae, seu missiles implicis et fasciculis colligatae sunt juxta annorum seriem, hae in suas rubricas inseri debent, si ad iura familiae dilucidanda quaepiam contineant.

d) Acta, quae ad unam Rubricam spectant, non sunt pluribus inserenda e. g. Kőröshegy versus Kereki, item versus Szőlód etc. sub solo nomine, aut unica rubrica Kőröshegy exponenda sunt.

4. Novae Rubricae adornandae sunt e. g. Institutio Majoratum item Soproniensia acquisita, vel acta [possessorium domorum et fundorum in territorio urbis Soproniensis concernentia.

5. Quietantia, acquisitiones et meliorationes probantes, uti obligatoriales exolutae et quietantiae super exolutis interusuuriis e rationibus excipiendae et in suas rubricas distribuendae.

6. Index accuratus nominum personarum et locorum concinendus.

7. Rectior ordo rubricarum observandus.

8. Ad testamentarias dispositiones non tantum: Archi-Episcopi

¹ I. köt. 14. sz. I. cs. 16. szám.

et Primatis Georgii, qua principalis acquisitoris sed etiam reliquorum Familiae Széchényianae individuorum referendae sunt sub suis distinctivis rubricis e. g. Pauli Széchényi Archi-Episcopi, Francisci Comitis Széchényi.

9. Contenta tomorum indicis archivi forent sequentia.

Tomi I. 1. Dispositiones testamentariae. — 2. Institutio Majoratum. — 3. Acta decorem familiae concernentia. — 4. Tractatus varii inter individua familiae.

Tomi II. 1. Dominium Sárvári Felső-Vidék in genere. — 2. In specie Booz, Hidegség, Homok, Hegykő, Nagy- et Kis-Czenk, Peresztég, Kövesd, Horpács, Gógánfa, Ns.-Kér, Lövvő, Uj-Kér, Ivány, Csér, Apáthi et Besenye, Olod cum Nagy- et Kis-Séé. — 3. Rőjtők, Musay, Széplak, Sarród, Ebergőcz, Loos, Sz.-Miklós, Vitnyéd, Csér, Felső- et Alsó-Szopor. — 4. Lédecz, Márcz, Czemendorf. — 5. Domos et fundos in territorio Soproniensi et Sabariensi concernentia acta.

Tomi III. 1. Acta sylvam N.-Erdő concernentia. — 2. Dominium Egervár in genere. — 3. In specie Egervár, Boldogasszonyfa, Gősfá, Dénesfa, N.-Kutas portis in Oszkó. — 4. Dominium Győrvár in genere. — 5. In specie Győrvár, Hegyfalu, Sz.-Lőrincz, Sz.-Ivány, Eördög Henye portis in Oszkó. — 6. Dominium Pölöske, Barnak, Barátokfa, Várerdő, Kellénk, Bak, Jütös, Náprádfa, Görbő, Bebes, Nagy-Kutas, provocative ad dominium Egervár. — 7. Dominium Sz.-Györgyvár in genere. — 8. In specie Sz.-Györgyvár, Mánd, Sz.-László, Sényye, Sz.-Mihály, Gyülevész, Kustyan, Magyarod, Kolom, Hídvég, Egenfölda. — 9. Dominium Reznek in genere. — 10. In specie Reznek, Sz.-Jakab, Lékafa. — 11. Zala-Sz.-György et Zsell. — 12. Bona Tóthágiensia. — 13. Dominium Bellatincz. — 14. Sz.-Benedek, Martonfa, Nádasd, Mindszent.

Tomi V. 1. Dominium Marczali in genere. — 2. In specie Marczali, Gadány, Bize, Táska, Látrány, Lölle, Buzsák, Somogyvár, Várallya, Puszta-Kovácsi, Kőröshegy, Gyugy, Puszta-Szemes, Maros-Juth. — 3. Felső- et Alsó-Segesd. — 4. Dominium Csokonya in genere. — 5. In specie Csokonya, Tarnócza, Gyöngyös, Kutfő, Visonta, Rinya, Ujlak, Bakháza, Darány, Barcs, Szentes, Komlósd, Péterhida, Lábod, Bolhó, Heresznye, Homok-Sz.-György, Szalok, Kálmánca, Merenye, Tóth-Sz.-György. — 6. Gyékényes, Zákány, Répás.

Tomi VI. 1. Dominium N.-Dorog in genere. — 3. In specie N.-Dorog, Földes, Fadd, Hencse, Paks. — 3. Dominium Korlátkő. — 4. Festetitsianam familiam concernentia acta.

Tomi VII. Acta diversa jura concernentia, utpote 1. Arva et Lietava. 2. Jus Battyanianum. 3. Moraviciano-Széchenyanum. 4. Gallenianum. 5. Possessoria in Ráró, Nizsider, Nyulas, Kőszegh, Kürth, Galgócz, Vindornya, Fok et Köveskut, Nagy- et Kis-Keszi. 6. Acta Vizkeletyana, Berthaiana, Eőszeiana. 7. Neo-aquistica.

Tomi VIII. 1. Originales Obligatoriales exolutae. 2. Quietantiae super exolutis interusuriis ordine alphabetico ordinatae.

Tomi IX. 1. Acta colonos concernentia. 2. Criminalia. 3. Protocolla fiscalium juridica. 4. Oeconomica acta. 5. Extractus Causarum.

Tomi X. Index generalis locorum et personarum ordine alphabetico adornatus.

Ez volt Tibolth javaslata, mely mutatja, hogy mily körültekintően igyekezett feladatát megoldani. E javaslaton kívül Tibolth még egy másik iratot is dolgozott ki, melyben felsorolja taxative, hogy miféle iratok helyeztessenek el a központi levéltárban. E kelet és aláírás nélküli javaslat, mely azonban minden valószínűség szerint szintén 1821-ben kelt, az előbbenit kiegészíti és a későbbi időkben is zsinórmértékül szolgált. Szólt pedig a következőképen:

Ad Archivum Generale inferri possent ac deberent.

1. Omnia instrumenta literalia et acta, jus et possessionum cujuscunque dominii, possessionis vel praedii etc. concernentia, uti sunt: contractus emtionales, venditionales, fassionales, transactiones, cambiales, protestationes, admonitiones, judicariae et alia similia.

2. Privilegia telonii, nauti, nundinarum et hae uti etiam alia regalia minora ut educilli, venationis etc. concernentia.

3. Parochiam et parochos tangentia, utpote visitationes canonicae, fundationales vel dotationes parochiarum contractus quoad beneficia parochorum utpote: pascuationis, lignationis, glandinationis aliaque similia, imprimis ad beneplacitum dominii vel ad personam collata, ne quando unus formari, aut consequentia inde necti possit. Huc pertinent etiam obligationes, quoad structuras, reparationes ecclesiarum, parochialium domorum etc. uti et ludimagistrorum.

4. Acta praestationes pro Publico concernentia, uti lignorum subministratio pro pontibus et similibus.

5. Contractus cum subditis, quoad beneficia pascuationis, lignationis, glandinationis, quoad praestationes urbanae, si imprimis perpetuitatem inducere, vel involvere videantur, — imo ipsi censuales contractus super beneficiis colonis datis, non essent superflui, ad probam in casu necessitatis praestandam, similia beneficia temporanea et censualia fuisse, ne consequentia perpetuitatis aut juris vel obligationis induci possit.

6. Regulationes, articuli promontiorum et praestationum juris montani, decimae etc. Contractus super allodialium vinearum venditionibus vinearum pro usu dominii.

7. Metales, transactionales et accordae in differentiis metalibus una cum mappis plagam controversam exhibentibus, requisitio scriptotenus facta ut testimoniales super metarum renovatione semper in

duobus exemplaribus expedirentur, unum pro archivo concernentis fiscalatus, aliud pro archivo generali deserviturum.

8. Contractus, tractatus varii inter individua familiae conservatu digni, et etiam successores obligantes.

9. Contractus dotalistici, seu matrimoniales, accordae super intertentione viduali, testamenta, executionales testamentorum, quia similia non tantum viventes, sed etiam eorundem successores respiciunt

10. Conscriptioes et divisiones bonorum et his connexa acta-

11. Processus expediti, vel etiam eorundem exemplaria domestica super qualibuscunque objectis.

12. Notabiliores determinationes comitatuum, civitatum, resolutiones regiae, jus vel possessorium familiae Széchényianae quoquomodo concernentes et successoribus etiam scitu necessariae vel ad defensionem et conservationem jurium, vel ad praejudicii aversionem deserviturae.

13, Similes in rebus urbarialibus regulationibus quoad querelas urbariales colonorum etc. emanatae.

14. Protocolla sedium dominalium, quae semper cum indicibus personarum per fiscales provideri deberent, uti et objectorum, quatenus generalis archivi elenchus inseri et debitus usus in casu necessitatis cum tempore etiam capi possit.

15. Quietantia super persolutis arendis decimalibus in Felső-Vidék Dominio pro episcopatu Jaurinensi, in Kövesd pro capitulo Jaurinensi, in comitatu Simeghiensi pro monte Pannoniae, in Maros pro episcopatu Veszprimiensi.

Az apjuk által kiadott körlevelet elfogadván, 1827 július 16-án a három testvér szerződésre lépett, mely szerint kötelezték magukat az iránt intézkedni, hogy uradalmaikból az irományok évenként beküldessenek a levéltárba, a levéltárnoknak pedig kötelességévé tétetett hogyha ez egyik vagy másik fél részéről elmarad, tegyen erről jelentést Lajos grófnak, a ki aztán intézkedni volt köteles.¹ Kivétettek a határlevelek, melyek két példányban voltak kiállítandók, az egyik ment a központba, másik az illető uradalmi ügyésznél maradt.² Ennek a szerződésnek megfelelőleg 1829 február 23-án egy körlevél adatott ki a három jószágigazgatóhoz.³ Azonban ennek az egyezésnek végrehajtása is nagy nehézségekbe ütközött. 1829 június 22-én Lajos gróf öcsését Pált sürgeti, hogy az 1827-i megegyezés szerint az okmányokat küldesse be, mert

¹ U. o. 20. szám.

² U. ott.

³ U. o. 22.

különben az elenchusok, melyeket már elkészítettett, hiányosak maradnak.¹ 1829 február havában Tibolth levéltárnok a munkában már anynyira előrehaladt volt, hogy csak a Pál és István grófok iratai voltak hátra, Lajos gróf iratai már elenchusba voltak foglalva.²

Az első rendszeres katalogus szerkesztőjének Tibolth Mihály-nak 1833 april 5-én bekövetkezett halála után a levéltárnoki állásra Chapó Móricz uradalmi ügyész neveztetett ki, a ki 1833 julius 3-án Széchényi Lajos gróf által uj hivatalába bevezettetett.³ Széchényi Lajos gróf, mint a család seniora ekkor julius 1-én egy levéltárnoki utasítást adott ki, mely így hangzott:

Levél-Tárnoki Instructio.

A Levél-Tár a Familiának nem tsak Birtoki Igazait mutató okleveleit rejtven kebelében, hanem annak keletét s emelkedését emlékbén tartó Irományok is, mint a' Honi Nagygyaival folytatott levelezések, megtisztelő fejedelmi Iratok, 's más illy diszesítő Jegyzetek abban lévén letéve, méltán el lehet mondani, hogy a familiának Kintse és Disze a' Levél-Tárban őriztetik, mellyre mindenkor a Levél-Tárnoknak tántorithatatlan hűsége és valódi Nemes Characterere nyújtja ugyan a legmegnyugtatóbb kezességet, mivel mindazonáltal annak Tiszte nem az egyedüli őrzésben, hanem a Jusok törvényes kikeresése és védelme tekintetéből tselekvő foglalatoskodásban is áll, mikép intézze ezeket a' következő Szabások határozzák el, mellyeket a' Levél-Tárnoknak követni Hit letétellel fogadott kötelessége.

1. A' Levél-Tárban lévő Birtoki Igazakra szolgáló okleveleknek időszakazi Lajstromát, a' mennyire ez készen nem vólna, négy példányokban elkészíteni igyekezzen, és azokat aláírásával hitelesítvén nékem és mindenik Testvéremnek helyben hagyásom után egy ki adasson, a' negyedik pedig a familia Archivum számára fenn tartasson. — Ezen Lajstromnak elkészítésére utmutatásul szolgálhatnak és szolgáljanak is néhai Kocsobai Tibolth Mihály Archivarius Ur által még 1821.^{dik} Esztendőben Deczember 27.^{dikén} nagy szorgalommal deák nyelven (de coordinatione nova Archivi propositio) kidolgozott, az

¹ U. o. 25. szám.

² L. u. o. a 32. szám alatti iratokat, Lajos gróf a kész elenchusokat addig nem akarta kiadni, a míg testvérei az iratokat be nem küldték. István gróf kormányzójától Lunkányi (Liebenberg) Jánostól 1829—1831-ből maradt fenn néhány levél, mely az iratok beküldésére vonatkozik. U. o. 33. szám.

³ Tibolth haláláról jelentés és Chapó beiktatásáról szóló tanusítvány u. o. 39. és 40. szám alatt.

illetők által helyben hagyatott és $\frac{1}{2}$. alatt ide tsatolt különös Rend-
szabások.

2. Ha a' Familia közösen, akár törvényes Perrel Jószágot vagy Birtoki Igazat nyerend, akár pedig illyeseket királyi adomány-
nyal, vagy magán, de hiteles Szerződő Levéllel szerzend, ezeknek
oklevelei szinte a' köz Levél-Tárban, mint köztulajdon tetetni és tar-
tatni fognak.

3. Az osztály után egyik, vagy másik Testvér által szerzett
Jószág, vagy Jószágok valamint a' szerző Testvért magánosan illetik,
és azokban a' szavatosság (Evictio) a' többi Testvért nem érdekli,
ugy az azokról szöllő szerző Levelek is mint magántulajdon tekin-
tetvén, természetök szerint a' közös oklevelek közé nem tartoznak;
ha mindazonáltal az illy szerző Testvér bátorság okáért ezeket e' köz
Levél-Tárba letenni akarná, az szabadságában áll, melly esetben az
illy magán tulajdoni Leveleket tsak azoknak tulajdonosa használhat-
ván annak nyilván kijelentett akarattya nélkül azokat a' többi Test-
vérek vagy maradékaik egyszerű másolatban is ki ne vehessék.

4. Az Uradalmak vagy általjában a' Jószágok jövedelmeiről és
kiadásairól az osztály olta vezetett Számadások mindegyik Testvér-
nek magán tulajdoni lévén, ezek a' közös Levél-Tárba nem jöhetnek;
ellenben a' boldog emlékezetü Kegyes Atyának idejébéli Számadások,
mellyekben az egész atyai örökösödése, Jus és Haszonvétel, gyakorlati
Jegyzetek és Nyugtatóványok foglaltatnak, a' közös Levél-Tárba tar-
tozandók.

5. A Levél-Tárba letett familiai oklevelek vagy követelő (acti-
vus) vagy szenvedő (passivus) Perekben használhatók leginkább. —
Az egész Familiát követelőkép érdeklő Perek az öregebb Testvérnek
neve alatt szoktak megindittatni, szabad lévén mindegyik Testvérnek
ön nézeteit és Véleményét az illy közös ügy kivívásához hozzáadni; —
ha mindazonáltal illetén Perekben akár valamely oklevélnek hiteles
másolatja, akár az eredetinek a' törvény előtti közlése az illető Ügy-
véd által kívántatnék, ezt a' Levél-Tárnok nem máskép, mint írásbéli
Rendelésekre fogja kiadni, és az eredetit, melly tsak Reversalis mel-
lett adathatik ki, vissza kívánni; ha egyes Testvér osztály részének
bővítését vagy meg sértett Igazainak orvoslását követelő Perrel szor-
golja, ezen esetben annak kívánságára hiteles másolat, vagy az ere-
deti oklevél is, de ez a' vissza adás kötelessége mellett kiadathatik. —
Hasonlóképpen ha a' szenvedő Perek az egész familia ellen folytat-
tatnak, a' fellebbi mód szerint az oklevél kivételét én fogom eszköz-
leni; ha pedig egyes Tagot érdekelné az illyes per, akkor az érdek-
lett Familia Tagjainak kívánságára lészen az oklevél kiadandó.

6. Sokszor megtörténik, hogy Idegenek a' familiával közös just
nem tartók, vagy Igazaik felvilágosíttására, vagy használatjok törvé-
nyesíttésére, a' Familia Levél-Tarából valami oklevélnek, vagy Nyugt-
tatóványnak hiteles kiadattatását kérik. — Igaz ugyan, hogy ezzel a'

familia nem tartozik, de illendő lévén, hogy a' mennyire ez ártatlannul és másoknak hasznával megeshet, meg ne tagadtassék; azért egy illyes valamelyes Irományt kinyerni kívánó Idegen, kérelmét hozzám mint öregebb Testvérhez fogja intézni, ki annak tárgyát azonnal vélemény adás végett a Levél-Tárnokkal közölvén, 's a' tárgy a Levél-Tárnoki véleménnyel együtt a többi Testvérek vagy részes atyafiak belátása alá terjesztetvén, ha a' közös atyafiság az illetén levél kiadást reá nézve ártatlannak találandja, Rendelésekre a' kívánt Iromány hiteles másolatban vagy Reversalis mellett az eredeti is ki adathatik.

7. A' fellebb meghatározott eseteken kívül se eredetiben, sem hiteles másolatokban okleveleknek kiadása meg nem engedtetik, valamint hogy Irományokat az Archivumból kivegyen, és maga lakására vigye, szorossan tiltatik, hanem az Archivum mellett lévő, és e végre rendelt szobában végezze hivatalos munkáit.

8. Minden esztendőnek végével az 1820^{dik} Esztendőben Febr. 13.^{án} kelt Circulare és 1827^{diki} Julius 16.^{án} kötött Egyezésnek 7.^{ik} pontja szerint a Testvérek és részes Atyafiak vagy ezeknek Directorai az idő közben szerzett Irományoknak beadására felszöllitassanak, és ugyan az Esztendőnek végével mindenkor környüllásos, időközben pedig elő fordult nevezetesebb dolgoknál nékem különös tudósítást tegyen. Dehogy mindenki határozottan tudhassa, mit kellenék a fő Archivumba adni, '///. alatt ide zárt tárgyak őszveirását közölje Archivarius Ur Testvérjeimmal, vagy azoknak kormányzóival.

9. Az Archivariusnak fő kötelességei közé tartozandó az is, hogy a Familiának Birtoki Igazait gyökeresítő okleveleit valamint keletét 's emelkedését tárgyzó és magát az Archivumot tökéletesítő Irományokat ki nyomozni és megszerezni törekedjék, egyszersmind a tett és teendő szükséges lépésekről engemet idején tudósítsion.

10. Semmiféle idegen foglalatosságot, habár ez által Tisztjét el sem mulasztaná, vagy meg sem sértené, magára ne vállaljon különös és minden illyes ujj esetre ismételve írásban ki nyert engedelmem nélkül.

11. Az Esztendőnek végével a közös költségekről készült Számadását bé adja.

12. A' Czenki kripta Számadást vezesse boldogült édes Atyám Testamentomának 9.^{dik} pontja szerint, arra ügyelvén egyszersmind, hogy a' fundáló Szándéka tellyesíttessen, és haszontalan kiadások ne történjenek.

13. Rendes naplókönyvet vezessen, mellyben a Familia Tagjaival vagy Idegenekkel történt Levelezés, Reversalisok és akármí előforduló tárgyak évenként szorgalmatosan fel jegyezve említettessenek.

Költ Sopronban, Julius 1.º napján 1833. Gróf Széchényi Lajos m. k. mint a familia seniora.

A levéltári munkálatok ellenőrzésére szolgált az a rendelet, melyet Széchényi Lajos gróf 1834 december 10-én adott ki, s melynek értelmében a levéltárnok köteles volt a végzett munkálatokról minden két hónapban részletes jelentést tenni.¹ Az 1833-i instructión kívül úgy látszik volt még egy másik instructió is, mely az előbbtől különböző utasításokat tartalmazhatott. Erre látszik mutatni Chapó Móríczt levéltárnok egynémely levele, mely a levéltárnoki instructió egyes pontjaira hivatkozik, a melyeknek tartalma az 1833-ival nem egyezik meg. Különben a Lajos gróf által 1852-ben kiadott utasítás az 1833-ival majdnem teljesen meg-egyeznek. Frank Márton levéltárnok lemondása után, ki Chapó Mórícznak utódja volt, alkalmasint új utasítás készült, erre mutat egy fogalmazvány, kelet és aláírás nélkül, mely ellenészrevételeket tartalmaz az utasítás 4., 9. és 15. pontjaira nézve.²

A lajstromozási munka eközben nagyon lassan haladt előre. 1846-ban a munka még mindig nem volt befejezve. Széchényi Lajos gróf türelmetlenségének a levéltárnokkal szemben hangos kifejezést is adott, a mivel arra készteté Chapó levéltárnokot, hogy 1846 szeptember 25-én egy terjedelmes iratban védje magát a késedelmezés miatt, melyben előadja, hogy a lajstromozást ugyan már 1843-ban bevégezte, azonban az anyagnak összevetése a lajstromokkal, továbbá a signálás, elrendezés stbre nézve akadályul szolgáltak más közbejött dolgok, kutatások, újabb iratok átvétele és feldolgozása, melyek között a legtekintélyesebb a Peresztégről beküldött iratok voltak 39 csomagban s. i. t. A jövőre nézve arra a kérdésre, vajon adassék-e a levéltárnok mellé még segéd-erő, nem-mel válaszol, mivel hogy »Kétségen kívül van, hogy ha hárman, négyen szerkesztenek, több dolgoztatik fel (feltevén, hogy az e' végre alkalmazandó egyénekben a' kellő értelem és egyéb tulajdonok megvannak), mint egy vagy két egyén által, de azon kívül, hogy ezen egyéneket még a szerkesztés módjában előbb bevezetni — s őket minden ágaival megismertetni kellene, el nem mellőztethetnék még is, hogy a levéltárnok, a kit a felelősség egyedül illetne, e munkálatokat át ne nézze, azokat a szükség esetében ki ne igazítsa, mert a levéltárnoknak azon fellül betsületében is fekszik, hogy helyes munka tétessék; e mellett tanácsos volna-

¹ U. ott 43. szám.

² A 14. szám alatti csomag végén levő iratok között.

egy családi levéltárnak kezelését több, a mellett meg nem marandó és utóbb is a világba elszéllendő egyéneknek feltárni és tartalmával megismertetni? én legalább ezt a Nagy Méltóságú grófi Családnak nem javalhatom; azért is

Alázatos véleményem az: hagyassék meg a' levéltári egyéniség száma ugy, mint jelenben van, és ha a' levéltárnok más teendőkkal elfoglalva nem lesz, hanem szorossan az irományok rendezése mellett maradhat, reménylem, három-négy évek leforgása alatt a fellyebb kötelező pontokban elő adott teendők bevégeztetnek.«¹

E felterjesztésre úgy látszik az is indokul szolgált, hogy 1846 márczius 27-én Chapó mellé Pláza Mátyás neveztetett ki irtoknak 300 frt évi fizetéssel,² ki e hivatalában továbbra is megmaradt. Részére két instructió kelt és pedig egy 1852 márczius 12-én, mely főleg a Chapó halála esetén követendő eljárásról szólt és a következőkép hangzott:

»Arra az esetre, hogy t. Chapó Móríczy családi levéltárnok urat valami szerencsétlenség érné; halála közelgetne; vagy véletlen érné, családom nevében e következőket rendelem.

1° Levéltárnok ur egészségéről mindenkor igaz tudománya legyen, és folytonos felvigyázása, főképen gondja, hogy ha a végéhez közelgetne, tüstént mlgos gróf Pálnak és Frank Márton ügyvéd úrnak, ennek pedig netaláni távollétével Remete ügyvéd urnak, mint Frank ur substitutussának jelentést tegyen; aztán pedig magánál tartva a levéltár kulcsait, folytonossan Chapó urnál maradjon.

2° Ha ez haldokolni kezd, minden további kérdés nélkül a Districtualis bírónál (P. tto.) Reisch urnál vagy ezt vagy egy hivatalos egyént, a ki hivatalos pecsétjét magával vigye, híjja el tüstént, levéltárnok ur halála megesvén, azzal az elhozott egyénnel és Frank vagy Remete urreal, ha ezek elég korán a mint kell elhivattak, átke-resnek és összeírnak, és pedig különösen a tartalmak szerint röviden captisalva:

a) Mindennemű családi irományokat, documentumokat, correspondentiákat, Protocollumokat, Reversalisokat, conceptusokat, prae-notatiokat, indexeket etc. etc. egy szóval mindeneket, a mellyek t. i. directe vagy indirecte érdeklík a családot közössen.

b) Illy formán ismét különb ezeket, a mint a három águnkat érdekelhetik.

c) Az Archivumhoz való mindennemű ajtai vagy almariumi kul-

¹ U. ott.

² Kinevezése u. ott.

csokat vagy pecséteket, ismét külön feljelve azokat, melyek ágánkat kizárólag illetnek.

3° Ezen tárgyakról Elenchusokat aláírják:

a) Pláza Mátyás ur mint ideiglenes átvevő,

b) Frank vagy Remete ur, mint erre különösen, a család által meghívott tanu.

e) A Districtualis bíróság, mint erre különösen megkért, bár nem hivatalosan, sem törvényesen fellépő bizadalmi törvényes tanúsággal bíró egyén.

4° A csomókat, ezeknek jelenlétében, a Districtualis bírósági egyén által bepecsételtessék és ezeket, Frank vagy Remete ur kíséretében Pláza ur a családi levéltárnoki terembe letéve azt bezárja.

5° Ennek kultsait Frank vagy Remete ur lepecsételve mlgos gróf Pál urnak átadandja, a hol deponálva maradnak további rendelkezésig.

6° Értetődik, hogy ezekről, a mint előfordulandnak és megestek, Pláza Mátyás ur nékem a szokott levélirása által — ha szükségesnek mutatkoznék — különös, Kövesden által küldendő póstával jelentést teend, egyszersmind mlgos gróf Pálnak és Frank ur irodájában is jelentést tenni fog, ha talán ezek is egyuttal valamit nekem küldeni kívánnak.

Kelt Sopronban Martius 12-én 1852. Gf Széchényi Lajos m. h.¹

Chapó Móricznak halála után a levéltár gondviselőjéül Frank Márton uradalmi ügyész neveztetett ki 1852 november 10-én 1200 frt évi fizetéssel. A levéltárnoki hivatal mellett még mint ügyész és pedig mint a család közös ügyésze működött.² Melleje ugyancsak Pláza Mátyás rendeltetett és pedig most már nem mint irnok, hanem mint lajstromozó, 1852 november 12-én, 600 frt fizetéssel és 200 frt lakpénzzel.³ Ez állás szervezésére úgy látszik Frank Márton kettős hivatala szolgáltatott okot, a ki mint ügyész nem szentelhette magát kizárólag a levéltárnokságnak. Az új állásnak megfelelőleg új instructió is adatott ki a lajstromozó részére 1852 november 10-én; szólott pedig ez a következőkép:

»Mint a levéltárnoknak segítségére rendelt hivatalnok, annak alája van rendelve 's teendői különösen ezekben határozatnak meg:

1, A' levéltárnok távollétében a kulcsot ő veszi át, és addig mindenről jót áll, a' levéltárnok által rábizottakat pontosan folytatja, az iroda óráit megtartja. Akármelly hivatalos irományok vagy

¹ U. o.

² Kinevezése okmánya u. o.

³ Kinevezése okmánya u. o.

levelezések érkeznének a levéltárnok czime alatt, vigye el vagy gróf Pálhoz, vagy Lunkányi urhoz, kik ezeket felnyitni és neki utmutatást adni fognak, ha t. i. én otthon nem volnék, de ezen esetben azokat felnyitás végett hozzám küldje. Ha valamely oklevél kiadása rendeltetnék általam vagy különösen kívántatnék egyik öcsém, vagy meghatalmazottja által, akkor, de csupán az esetben a' levéltárból azt kihozhatja, 's a' levéltárnok jegyzőkönyvéből expedialja. Ezen tetteről minden esetben a' levéltárnoknak visszajövetelével különös jelentést tévén.

2. A levéltárnok eltávozása esetében feljegyzi a Protocollumban az elmeneteli napot, tárgyat, helyét és a' visszaérkezés napját is.

3. Más a' levéltárnok által reá bízandó hivatalos irászatok mellett főfoglatossága a folytonosan teljesítendő rendezés és lajstromozás, melyet a fentebbi II 1.º pontban meghatározott utmutatás szerint tartozik végezni, e végbül¹

4. A' különösen e' czélra meghatározott családi levéltári irodában naponként a levéltárnok által kirendelendő hivatalos órákban megjelenni és ott munkával elfoglalva napota legalább is hat órát eltölteni tartozik.

5. Hivatali függésben lévén a levéltárnoktól a lajstromozó: tartozik annak minden rendeléseit és mindenféle az irászaton kívüli reábízandó hivatalos dolgokat is pontosan teljesíteni, 's hogy ezen teendői végrehajtásában semmi mellékes foglatosság által gátolva ne légyen, nem lesz szabad más mellék hivatalt, vagy foglatosságot, különös és specialis engedelmem nélkül elfogadni.

6. A kiadandó irományokról a' térítvényeket és ellentérítvényeket fogalmazza és a levéltárnok helybenhagyásával annak rendje és módja szerint elkészíti és ezekről egy különös jegyzőkönyvet vezet, mely a' levéltárban fog állani.

7. Miután a fennebbi 2.^{ik} pont szerint a levéltárba bemenetele lesz, szinte a' hívség esküjével leköteleztetik. — Elvárván tőle, miszerint a grófi nemzetség megtisztelő 's kitüntető kegyes bizalmát méltányolván, a várakozásnak megfelelni igyekezendik.

Horpács Nov. 10.^u 1852. P. H. Gróf Széchenyi Lajos s. k. mint idősb testvér.«²

Úgy látszik Pláza azt remélte, hogy Chapó helyét ő fogja elnyerni, s ebbeli reményében csalódva, elkezdett Frank ellen intrikálni. A levéltárban fennmaradt néhány előterjesztésének fogalmazványa, melyben a levéltár kezelése ellen különböző vádakhoz fel, rendtelenségről, a dolgok elhanyagolásáról stb. beszél. Előterjesztésével azonban nem sokra ment, a család seniora megso-

¹ Ez az irat nincs meg, úgy látszik a Tibolth által készített terv lehetett.

² U. ott.

kallván a dolgot, meghagyta neki, hogy őt leveleivel kimélje meg, netaláni alapos kifogásait azonban beadhatja, akkor majd elbirálják.¹ A levéltári személyzet állapotában változás 1858-ig nem állott be, ekkor azonban május 2-án Frank Márton a levéltárnokságról lemondott és lemondását a család seniora, tekintettel arra, hogy ügyészi hivatala őt a levéltárnoki teendők elvégzésében gátolta, el is fogadta. Ezzel együtt azonban a család seniora megszüntette a lajstromozói állást is június végével és Pláza Mátyást állásából elbocsátotta.² Frank utódja a levéltárnokságban Paúr Iván volt, kinek halála után több levéltárnok nem neveztetett ki.

Frank Márton kinevezésekor újabb utasítást bocsátott ki gróf Széchényi Lajos. Az utasítás, megfelelőleg Frank kettős állásának, két részből állott, az első rész a levéltárt kezelő közös ügyvédre, a második rész a levéltárnokra vonatkozott. Azt az 1852 november 10-én Horpácson kelt instructiót, mely a családi levéltárban eredetiben megvan, úgy látszik később, alkalmassint Paúr kinevezésénél átdolgozták. Erre mutat, hogy az 1852-i iratban irónnal tett bejegyzések és pótlások vannak. A teljesség kedvéért az alábbiban közöljük az utasításnak a levéltárra vonatkozó részét, megjegyezve, hogy az irónnal betoldott részeket [] közt adjuk.

»A levéltár, mint a grófi nemzetség birtokai, jogai kimutatására, védelmére, fentartására, még netán kinyomozandó jogokra vonatkozó okleveleket magában foglaló közös családi kincs, a [levéltárnok] ³ gondviselése, felügyelete, titkos és szorgalmatos kezelése 's felelőssége alá helyezettvén, e végre a levéltár kulcsai az ő kezeibe adatnak át; ⁴ jellemétől tehát méltán és bizton elváratik, hogy a legfontosabb ügyek reája ruházása által benne helyezett bizalomnak — hivatali buzgóság, szorgalom és rendíthetetlen hűség által — megfelelni föladata és becsületes törekvése leend.«

»[¹szór A levéltárban] előforduló [minden] dolgok iránt a rendelések, levelezések és irományok a levéltárnokhoz intéztetnek, ki ezeket valamint rendes jegyzőkönyvbe foglalja: ugy abból teszi az expeditiót is; a mennyire t. i. ezek a kapott rendelés szóbeli továbbadását érdeklik, vagy csupán egyszerű kérdések volnának, minden expeditióknál, mellyek a stylusban a kapott rendelettől eltérnek, vagy

¹ U. ott.

² Az erre vonatkozó iratok u. o.

³ Az eredeti fogalmazványban »közös ügyvéd« állott.

⁴ Itt közben kimaradt néhány sor, mely az ügyvédre vonatkozott.

valamely dispositiot tartanak magukban, az általam kiteendő Exp. szükségés. Ezen Jegyzőkönyv minden év végén nekem, mint a grófi nemzetség idősbikének helyeslés végett bemutatandó, aztán pedig a levéltárban tartandó.«

»2^{or} A levéltár lajstromozása, 's az irományok czélszerű rendezése, felhasználása 's kiadása és a visszahelyezése lévén főteendője, e foglalatosságokat maga tellyesitti. A lajstromozásnál az irományok hová tartozását, melly rovat alá valóságát kijeleli 's elenchusokba írja. A levéltárban lévő stb.« Az ezután következő része e szakasznak megfelel az 1833-i utasítás első pontjának.

3. szakasz megfelel az 1833-i utasítás 2. pontjának.

4. szakasz megegyezik az 1833-i 3. szakasszal.

5. szakasz azonos az 1833-i 4. szakasszal.

6. szakasz ugyanaz, mint az 1833-i 5. szakasz.

7. szakasz egyenlő az 1833-i 6. szakasszal.

8. A fellyebb meghatározott eseteken kívül se eredetiben, sem hiteles másolatban okleveleknek vagy más a Levéltárba való Irományok, Lajstromok, Nyugtatók, Számadások, Levelezések etc. etc. kiadása vagy közlése semmi módon és semmi esetre se engedtetik meg; a levéltári iratokat a leendő kidolgozás végett is, egyedül csak a lakásán a grófi házban e végre határozott Irodába (mellyben magán kívül senki más dolgozni, járnikelni, látogatást fogadni etc. etc. nem fog, sőt a mellyben a családi levéltári dolgokon kívül semmi más idegen dolgokat folytatni nem szabad) viheti, a honnét haszonvétt után, ezeket a Levéltárba vissza tenni tartozik.

A 9. pont nagyjában megfelelt az 1833-i 8. pontnak, mindössze csak annyival bővült, hogy a 10. (az 1833-i 9.) pontban foglalt kutatásokról, továbbá a registrálás előmeneteléről és egyéb nevesebb dolgokról a család seniorának félevenként volt köteles jelentést tenni.

A 10. ponthoz (megfelel 1833-i 9.) a következő járult: »Mi végre mindenek előtt főkötelessége a nemzetségi jogokat, különös studiummal megismerni, hogy előforduló kérdéseknél felvilágosításokat adhasson.«

11. pont megfelel az 1833-i 11. pontnak.

12. pont ugyanaz, mint az 1833-i 12. pont, bővülvén a következővel: »Minden év végével engem az eredményről tudósítván, úgy előadandó netaláni nehézségekrül, az év folyta alatt is.«

13. »[A kiadandó iratok felül térítvényt készített, s ezt az átvevő által aláíratja, a levéltárnok pedig az iratokat aláírása alatt kiállítandó ellentérítvény mellett adja ki.] A térítvényekről külön jegyzőkönyvet vezet, [mely a levéltárban áll, hogy a kün levő irományok áttekintése első pillanatra lehetővé legyen téve. Minden év végével a beadandó Prothocolluma mellé, ezekről egy kimutató Tabellát csatolva beadjon. Ez alkalommal arra is figyelmeztessen, az év elforgása alatt előkelő, a Prothocolluma mellett lévő Documentumok-

bul mellyeket kellene mint olyanokat a Prothucollumból ki, a többi fentartandók közé tenni, és az Elenchusba felvenni.«

14. »A Levéltárnok a minta szerinti esküt tartozik letenni, 's hitének lelkiösméretesen mindenekben megfelelni.«

III.

Mielőtt a levéltár fejlődésének történetét bezárnók, röviden meg kell emlékeznünk azon intézkedésekről is, melyek a levéltári költségek fedezésére tettek. E tekintetben szükségesnek mutatkozott egy bizonyos meghatározott összegről vagy alapról gondoskodni, mely a levéltárnak apró-cseprő költségeit fedezze. Tibolth Mihály halála után is egész csomó számla mutattatott be a grófoknak, melyeket utólag az örökösöknek kifizettek. A rendezett viszonyok megteremtése céljából Chapó Móricz 1835 február 4-i kelettel előterjesztést tett a család seniorának, Lajos grófnak. Előterjesztése abban állott, mondassék ki, hogy a levéltári költségek fedezésére a levéltárból kiadott oklevelek csakis másolatokban adasanak ki és pedig vagy a levéltárnok által hitelesítve, vagy pedig ha azok perekbeni előmutatásra szolgálának, a vármegyei tisztviselő aláírásával hitelesítve. A leírásra, kiadásra pedig bizonyos díjszabás állapíttassék meg, a mely díjakat mindenki, még a grófok maguk is tartozzanak megfizetni. Megjegyzi továbbá az előterjesztés, hogy miután az ilyenmű kiadásokkal leginkább Lajos gróf, mint a család feje fog terheltetni, mivel a családi pörök az ő nevében szoktak megindíttatni, a reá eső költségek $\frac{2}{3}$ része a többi testvérekre háramlanék át.¹

Ezen előterjesztésre Széchenyi Lajos gróf április 3-án utasította Chapót, hogy javaslatát részletesen kidolgozva terjeszsze elő.² Ennek a felhívásnak Chapó eleget is tett és április 12-én beterveztette a részletesen kidolgozott tervet. E terv szerint kimondatnék, hogy az eredeti oklevelek csak kivételes, rendkívül fontos esetekben adatnának ki, minden egyéb esetben csak másolatokban és pedig a levéltárnok, vagy egy megyei hivatalnok által hitelesítve, a szerint, a hogy azt a kérelmező fél kívánni fogja. A díjszabásról az előterjesztés következő pontjai intézkednek:

2.-szor Fog a kívánó Fél minden fél arcustul, ha ez tsak az

¹ U. o. 44. szám.

² U. o. 45. szám.

egyik oldalán vagyon béírva 20, ha pedig a' fél arcusnak mindkét oldalán által esik az irás, mivel akkor a díszességnek tekentetéből is egész arcust kell venni, 30, és a' midőn az egész arcus béíratik, úgy hogy néki borétéket adni kellek, 40 pengő kraiczárokat, a Láttamozó Vármegyei Tisztviselő úrnak Déjján kívül, a Levél-Tárnokunknak kezéhez lefizetni. Ezen kívül

3-^{szer} Hogyha a Levél-Tárnok valamelyikünknek Rendeléséből, avagy Uradalmi Kormányzóinknak is kívánságára valamely Tárgyról Véleményt ad, ezen Véleménytül is, és a netalán melléje oldalasetott Irományoktól szinte ezen mérték szerint fog fizetni. Ha pedig

4-^{szer} Olly környülállás adná elől magát, hogy a' szükséges Ok-Levélnak lemásolása, ennek sürgetős és hallasztást nem szenvedő használása miatt nyilvánosság kár nélkül lehetetlen volna, avagy nagyobb mennyisége miatt hosszabb, el nem várható, időt kívánna, ugmint a Perek sótt talán más idegen Tagnak hozzájárulása és így különös költség nélkül lemásolható sem volna, úgy mint: az Ábrák és Rajzok, az ilyenek Reversalis mellett adassanak ugyan ki, de az azt használó Fél köteleztessék a Levél-Tárnokunknak kezéhez az egy negyed esztendőnél tovább nem tartó használásért 1 ftot pengő pénzben és így minden negyed esztendőre annyit fizetni.«¹

A többi pontok a begyült pénz kezelésére és elszámolására vonatkoznak. Ezt a tervet Chapó levéltárnok 1835 április 12-én terjesztette be a család seniorához. Azonban a levélben még egy másik ajánlatot is tett. Azt ajánlotta ugyanis, hogy e másolási, hitelesítési taksa helyett inkább egy más alkalmas tőke biztosíttassék és e végből azt ajánlotta, hogy a három grófi testvér kötelezze magát évenként 40 frtot és ennek hatos kamatát fizetni be erre a célra, a mely esetben 10 esztendő alatt előreláthatólag összejönne a kiadások fedezésére szolgáló tőke.² Lajos gróf ez utóbbi terv felé inkább hajlott, azt elfogadta, valamint a többi testvérek is elfogadták azt.³ A módozatokra, a befizetés részleteire stbre nézve azonban az úgy nem dőlt el, a levéltár iratai több

¹ Az előterjesztés u. o. 48. szám.

² U. o. 47. szám.

³ Az erre vonatkozó és ezzel összefüggő iratok 51—54. és 56—62. számok alatt.

sürgető levelet és egyéb okiratot tartalmaznak, melyekből kitétnik, hogy ezen összegnek lefizetése sem történt pontosan.¹ 1848 táján úgy látszik abban történt megállapodás, hogy a három testvér mindegyike bizonyos megállapított tőkét szán erre a célra, a melynek kamatai fordíttatnak a mondott célra. Sajnos, a levéltári iratok közül az erre a kérdésre vonatkozók hiányzanak, csakis az elenchusból konstatálható, hogy Lajos gróf 1848 január 1-én 600 p. frtról és ennek 5-ös kamatairól kötelezvényt állított ki. A másik két testvér, úgy látszik, ily kötelezvényt nem adott ki. Lajos gróf kötelezvénye az iratok között nincs meg, az a feljegyzés szerint Frank Mártonnak adatott ki, kitől vissza nem került.

Ezzel bevégeztük a levéltár alakulásának és fejlődésének rövid ismertetését, térjünk át most magának a levéltár anyagának ismertetésére.

IV.

A Magyar Nemzeti Múzeumban elhelyezett családi levéltárak sorában 1895. óta foglal helyet a gróf Széchényi-család levéltára, mely terjedelménél fogva egyike a legnagyobb levéltáraknak, melyet a Múzeum őriz. Terjedelménél és a család és a Múzeum közti szoros viszonymnál fogva e levéltárnak egy egész külön szoba jelöltetett ki. A levéltári helyiségeknek földszinti termei egyikében van felállítva, melyet majdnem teljesen megtölt.

A felállításnál a családi levéltárak rendezésénél követett gyakorlattól eltérő eljárás követtetett. A Széchényi-levéltár anyaga nem rendeztetett chronologiai rendben, hanem megtartatott az eredeti rendezés, a mely szerint a levéltár Sopronban kezeltetett. Az a körülmény, hogy a levéltár már teljesen rendezve és pontos elenchusokkal ellátva vétetett át a családtól, javallta, hogy az eredeti állapot fenntartassék. Ennek megfelelőleg a folyó signaturák szerint rendeztetett a levéltár, csomagonként folyó számozással. Összesen 547 csomag van, melyből az 513—547. számokat az évszám szerint rendezett anyag foglalja el.

Az elenchusnak tartalmából csak az első két kötet (I. kötet 1—4. és I. kötet 5—17. sz.) tartalmát közöljük részletesen, a többit feleslegesnek tartottuk. Megjegyzendőnek tartom, hogy az I. kötet

¹ L. az imént idézett iratokat.

6. számú csomagja, mely »Alapítványok a női ág számára« czim-mel szerepel az elenchusban, a levéltárban nincs meg, az a grófi család ügyvédje által visszatartatott, s jelenleg is nála van.

Az első kötet tartalma a következő:

1. szám. Nevezetesebb családi iratok. Kezdődnek 1651. évvel, a legutolsó darab 1882-ből. E csomagban őriztetnek a családra vonatkozó nevezetesebb iratok, továbbá keresztlevelek, gyászjelentések.

2. szám. Czimadományozások és egyéb kitüntetések. Tartalmazza többek között a család czimereslevelét 1629-ből, a család grófi diplomáját 1697-ből, továbbá a család egyes tagjai részére kiállított kinevezéseket, útleveleket, rendjeladományozási okmányokat, továbbá országgyűlési és egyéb meghívók. A legrégebbi okmány 1565-ből, a legfiatalabb 1887-ből.

3. szám. Végrendelkezések. És pedig az I. csomagban Széchényi György primás, Széchényi Lőrincz és neje, Széchényi Pál kalocsai érsek, özv. id. és ifj. Széchényi Zsigmond grófné végrendelezései. II. csomag Széchényi Ferencz gróf, özv. gr. Széchényi Ferenczné és Clam-Gallas Lujza férj. gr. Széchényi Lajosné végrendelezései. Függelékül Rokonok végrendelezései. III. csomag gróf Széchényi Lajos, Pál, István és özv. gr. Széchényi Jánosné végrendeletei. Függelékül Széchényi Lajos gróf contra Pál és István az anyai örökség miatt.

4. szám. Szerződések a család tagjai között, 6 csomagban.

5. szám. Majoratusok. A szt-iváni, sárvári és pölöskei hitbizományokra vonatkozó iratok.

6. szám. Alapítványok a női ág számára. E csomag még a család ügyvédjénél van

7. szám. Széchényi György és Pál érsek vegyes iratai és pedig György érsekre az 1628—1699. évekből, Pál érsekre vonatkozók az 1627—1710. évekből.

8. szám. Széchényi Pál érsek hivatalos iratai az 1701—1712-ig terjedő időszakból, majdnem kizárólag in negotio pacificationis cum malecontentis Hungaris.

9. szám. Családi levelezések 1666—1812. évekből. Ehhez járul még külön gróf Széchényi Ferencz levelezéseinek gyűjteménye 3 csoportban és pedig 1. Collectio epistolarum ad C. Franciscum Széchényi a viris in eminentiore dignitatis gradu consti-

tutis exaratarum de diversis annis 3 csomagban, 2. Collectio literarum per varios partim gratiarum actorearum partim petitoriarum ad C. Franciscum Széchényi exaratorum de annis diversis 2 csomagban, 3. némely tudósoknak részszerint barátságos, részszerint pedig tudományos levelei 2 csomagban. Főleg ez utóbbi csoport foglal magában érdekes leveleket a korabeli tudományos világ előkelő tagjaitól. Mindhárom csoportban a levelek íróik szerint betűrendben vannak elhelyezve.

10. szám. Széchényi Ferencz gróf hivatalos iratai. Tartalmát részben királyi biztosi és báni helytartói, részben somogyi főispáni és vasvármegyei adminisztratori működésére vonatkozó hivatalos iratok képezik. Ide tartoznak a hivatalos iratok protocollumai somogyvármegyei főispáni működésére vonatkozólag 1802- és 1809-ből, továbbá a vasvármegyei protocollumok 1807—1810, mindegyik évből több kötet, indexekkel ellátva.

11. szám. Vegyesek. A családra vonatkozó különböző tartalmú iratok, melyek, mint látszik, más csoportba nem voltak beoszthatók.

12. szám. Széchényi Ferencz gróf kéziratjai. E csomag a Sz. Ferenczre vonatkozó levéltári akták között a legbecsesebb, irodalmi tekintetben is kiváló értékkel bír, de értékkel bír egyuttal azért is, mert bepillantást enged Sz. Ferencz gróf lelkületébe, jellemrajzához számos becses adatot szolgáltat. Tartalma az elenchus szerint részletezve a következő:

a) Gedanken des Grafen Franz v. Széchényi was er durch 32. Dienstjahre für Ungarn zweck widriges, für König und Land Nachtheiliges und für die ganze Monarchie einstens Bedenkliches erfahren habe. Ehhez 8 melléklet 1. Alberti regis decretum. 2. Andreae II. regis decretum. 3. Operis trip. Partis I^{ae} titulus 9us 4. Diploma Leopoldi I. Imp. et Reg. de anno 1659. 5. Juramentum Ferdinandi I. Im et Regis occasione coronationis suae Albae-Regiae praestitum. Omnes quinque appendices latine et germanice. 6. Antwort Sr. Majestät des Königs Franz I. auf die Einladung der Stände des Königreichs Ungarn zur Krönung. 7. Ueber die Praedialisten. 8. Von den Districten der Jazygier und Cumanier dann von Hajducken und Zipser Städten.

b) Flüchtige gedanken über die künftige Sicherheit der Oesterreichischen Monarchie verfasst vom Grafen Franz Széchényi

nyi dem Palatinus des Königreichs Ungarn Joseph Erzherzogen v. Oesterreich eingereicht.

c) Etwas über Ungarn und zwar

1. über Ungarns Regierungsform und Constitution

2. über die Lage Ungarns unter den Kaisern und Königen Joseph II. Leopold II. und Franz II. und was gegenwärtig auf einen etwa nothwendig zu ersahenden Landtage vorzunehmen nicht dienlich und zweckmässig sein dürfte.

d) Von den Verhältnissen des Ungarischen Unterthans zu seinem Grundherrschaft zur Aufklärung des Vorwurfs als wäre der Ungarische Bauer oder Unterthan ein Sklave und würde als solcher sowohl in Bezug auf sein Vermögen von seinen Grundherren behandelt, und als sei diesetwegen kein Grund vorhanden, den der übrigen Lasten und Abgaben wegen zu bedauern, die er für den Staat, das Comitatus, seinen Pfarrherren und das Militär zu tragen und an selbe abzuführen schuldig ist.

e) Aus dem Briefe eines Ungarn an seinen Freund über das Buch zwei Recensionen über Piringers Bänderien und ein zu Raab erschienenen Hyperantiepikopsis. Wien 1816. bei Heubner und Volke. E szám a csomagból hibázik

f) Extractus legum partim in Corpore iuris, partim in Verböczi Tripartito partim in instructionibus Fororum et Dicasteriorum regni Hungariae contentarum ordine dephabetico digestus per C. Franciscum Széchényi manu propria conscriptus.

g) Vom Zeitgeist, verfasst v. Grafen Franz v. Széchényi.

h) Connotationes variae et extractus librorum Hungaricorum et Hungariam concernentium, propria manu C. Francisci Széchényi conscripti.

i) Descriptio itineris sen peregrinationis C. Francisci Széchényi per Germaniam, Belgium, Galliam, Angliam et Scotiam anno 787.

k) Consignatio quaestionum idealium cognoscendi districtum Zagrabiensem per C. Franciscum Széchényi confectae.

l) Signaturae et observationes C. Francisci Széchényi de constitutivis partibus cassae domesticae de objectis commissariaticis, de insurrectione manu propria et labore congestae.

m) Észrevételei és javallatai Széchényi Ferencz grófnak az 1790. évben országgyűlésileg rendelt választmányok jellesb, nagyobb érdemű tárgyak feletti munkálataira, melyben a hon és nemzet

fentartása s boldogítása iránti törekvése, mély előrelátása s az emberiség iránti szeretete kitűnnik. Magyar, latin és német nyelven készítve.

13. szám. A Széchenyi Országos könyvtárra vonatkozó iratok, 2 csomagban.

14. szám. A családi levéltárt illető okmányok.

15. szám. Festetich Mária grófnő hagyatékára vonatkozó iratok.

16. szám. Nagy-Czenki kápolna és sírboltra vonatkozó iratok.

17. szám. Vegyes iratok. E csomagban van többek között Pázmány Péter, az esztergomi káptalan és Érsekujvár szerződése az érseki könyvtárt illetőleg, Pap István czimeres levele 1655-ből, a Pesthy-család két eredeti czimeres levele, az egyik 1578-ból, czimerkép nélkül, a másik 1580-ból Pesthy György részére czimerrel, Frischmann Ambrus czimeres levele 1680-ból, azonkívül egyes Széchenyi Györgyre vonatkozó iratok.

Ez a tartalma a nevezetesebb, családi vonatkozású iratesomagoknak. A II. kötettel kezdődnek a birtokokra vonatkozó irományok egész a VI. kötetig. Ez utóbbi tartalmából megemlítjük a 25. számú csomagot, mely Elenchus miscellaneorum actorum publico-politicorum czimet visel, és a mely általánosabb érdekű okiratokat, részint másolatban, részint eredetiben, nyomtatványokat stb. tartalmaz.

A VII. kötet, a mely az elenchusba nincs fölvéve, pöriratokat tartalmaz. E hét kötet állománya az 1—285. folyó számokat foglalja magában. A 286. számnál kezdődnek az egyes tárgyak szerint rendezett iratok, melyeknek egy része a levéltárral átvett rendezetlen anyagból került ki, és pedig

286—305. számok. Pöriratok 20 kötet.

306—335. A Széchenyi uradalmakra vonatkozó összeírások, protocollumok, gazdasági följegyzések.

336—362. Levelezések protocollumai 1787, 1789, 1790, 1796, 1797, 1798, 1799, 1800, 1801, 1802, 1804, 1805, 1809/10, 1811, 1812, 1814, 1815, 1817, 1818, 1819, 1820. és 1821. évekből.

363—367. A csokonyai uradalom tüköre 1790—1804. 5 kötet.

368—371. Pölöske-, Eger- és Szt.-Györgyvári uradalmak tükre 1792—1803. 4 kötet.

372—375. Marczali uradalom tükre 1793—1804. 4 kötet.

- 376—408. Különböző pöriratok.
 408—451. Számlák.
 452—460. Uradalmakra vonatkozó iratok.
 461. Nemes testőrségre vonatkozó iratok.
 462—465. Esterházy családra vonatkozó iratok.
 466—467. Urbarialiak.
 468. A franciskánus barátok pöre Kéry Ádám ellen.
 469. Pénzügyi dolgok.
 470. A Kulpa folyó szabályozására vonatkozó iratok.
 471—497. Levéltári jegyzőkönyvek és számadások.
 498—502. Számadások.
 503—507. Elenchusok.
 508. Térítvények.
 509. U. azok jegyzőkönyve.
 510. Paur Ivánhoz a Széchényi-család tagjai által intézett levelek.
 511. Paur Iván hivatalos iratai.
 512. Paur Iván egyéb iratai.
 513—547. szám. Évszám szerint rendezett anyag.

A levéltárral együtt a rendezett anyagon kívül még egy nagyobb tömeg rendezetlen, lybusszerű irathalmaz vététt át. Ennek rendezése, a mennyiben benne nem voltak nagyobb terjedelmű, bizonyos tárgy szerint csoportosított iratok, évszám szerint történt. Kezdődik ez anyag az 1316. évvel, míg a legutolsó darab az 1897. évből származik.¹ Azonkívül tartalmaz ez anyag elenchusokat, iratjegyzékeket, továbbá genealogiai iratokat, tervrajzokat és számadásokat. Ebbe az anyagba osztatott be az időközi gyarapodás, melyet a család egyes tagjai, így gróf Széchenyi Béla koronaőr juttatott a családi levéltárba.

A levéltár anyagában mindössze hat darab eredeti középkori oklevél található és pedig két Árpád-kori 1278 és 1283-ból egy-egy az 1318, 1371, 1468 és 1512. évekből, azonkívül egyes középkori oklevelek másolatban. Az iratok főtömege a XVIII. és XIX. századból származik.

A levéltár végén vannak elhelyezve azok a tárgyak, melyek a soproni levéltárban külön, az u. n. letéti szekrényben őriztettek.

¹ A mohácsi vész előtti időből ez anyagban csak másolatok vannak.

E tárgyaknak csak egy részét vette át a Múzeum, a többi a családnál maradt. Az átvett iratok és tárgyak a következők:

1. Gróf Széchenyi Ferencz naplókönyve. Rövid bejegyzések életének nevezetesebb mozzanatairól. E bejegyzéseket Széchenyi Ferencz 1816-tól kezdve tette meg visszamenőleg, továbbá egész halála évéig vezette. A könyvecsét a gróf 1816-ban kapta ajándékba. A bejegyzések közül, melyek kivétel nélkül német nyelven történtek, megemlítjük azokat, melyek a Nemzeti Múzeum alapítására vonatkoznak.

2. 1834 aug. 25. A bajor királyi akadémia tiszteletbeli tagsági oklevele gróf Széchenyi István részére.

3. 1835 febr. 26. Sopron város diszpolgári oklevele gróf Széchenyi István részére.

4. 1836 május 13. Győr város polgári oklevele ugyanannak.

5. 1837 márczius 3. Buda város polgári oklevele u. annak.

6. 1838 julius 23. Arad város diszpolgári oklevele u. annak.

7. 1838 szept. 7. A M. T. Akadémia tiszteletbeli tagsági oklevele u. annak.

8. 1846 ápril. 11. A Tiszavölgy szabályozására vállalkozók kötelezvénye.

9. 1846 junius 23. A kir. m. természettudományi társ. pártoló tagsági oklevele gr. Széchenyi István részére.

10. Egy csomag gr. Széchenyi Istvánhoz intézett levél.

11. Egy lepecsételt, leveleket tartalmazó csomag, rajta gr. Széchenyi István kezétől származó följegyzés.

12. XI. Kelemen pápának bullája.

13. Egy sárga selyemszalag, rajta fekete betűkkel Maria Dorotia felírás.

14. A soproni harangok öntésére vert emlékérem.

15. Pápai pecsét töredéke.

16. Gróf Széchenyi Istvánnak több levele Paur Ivánhoz, köztök néhány Széchenyi Istvánnétól.

17. A lánchíd alapkövetételéről szóló és az ezüst kanálnak és kalapácsnak a Múzeumnak való ajándékozásáról szóló tanusítvány.

A családi levéltárba tartozik, de elkülönítve kezeltetik a gróf Széchenyi Pál volt m. kir. kereskedelmi minister hagyatékából származó iratok gyűjteménye, melyet fia, gróf Széchenyi Aladár helyezett el örök letétképen. Kivánságához képest ez iratok külön,

de a levéltár anyagához folytatólagosan elhelyezve őriztetnek, külön bélyegzővel megjelölve. Ezek az iratok két csoportra oszlanak. Az első részben általánosabb családi iratokat, továbbá gr. Széchényi Pál személyére vonatkozókat, kamarási oklevél, kinevezési okmányok, rendjelek adományozásáról szóló oklevelek stb. tartalmaz, a II. csoport gr. Széchényi Pálnak egyéb iratait tartalmazza, u. m.: kinevezési okmányai az udvari cancelláriához, mandátumok, gazdasági egyletek és egyéb testületek üdvözlő iratai, 1885. évi országos kiállítás, levelezés Rudolf trónörökössel, levelezés Lucius porosz földmivelési miniszterrel, Berchem gróf német consullal, Tisza Kálmán és b. Orczy Bélával, testületek és egyletek búcsúja, levelezés Jeney ministeri titkárral, gr. Sz. Emil főispáni installatiója Sopronban, levelezés József Ágost fhggel, Tisza Kálmán, Wekerle Sándor és Csáky Albin gróffal, levelezés Lázár Frigyes ezredessel, egyesek részvétnyilatkozatai özv. Széchényi Pál grófnéhoz és gr. Széchényi Aladárhoz, testületek és egyletek részvétnyilatkozatai gr. Sz. Pál halála alkalmából, iparművészeti társulat alapítására vonatkozó iratok, szent-imrei földmivesiskolai alapítvány, bolhói birtokeladás, végül gr. Sz. Pál beszédei és hirlapi cikkeinek fogalmazványai.

E gyűjteménynek legérdekesebb darabjai kétségkívül Rudolf trónörökös 6 db sajátkezű levele gr. Széchényi Pálhoz, továbbá a trónörökösnek az 1885-i kiállítás megnyitásakor ő Felségéhez tartott beszéde, melyet a beszéd elmondása után a grófnak ajándékozott, s melynek hátlapján gr. Széchényi Pálnak erre vonatkozó feljegyzése olvasható. (A beszéd nyomtatva van.)

A teljesség kedvéért meg kell még említenünk a legnagyobb magyarra, gróf Széchényi Istvánra vonatkozó levelek, iratok gyűjteményét. E mintegy 800 dbot kitevő gyűjtemény a Nemzeti Múzeum tulajdonát képezi és évek hosszú során át folytatott gyűjtésnek eredménye. Tartalmát túlnyomó részt gróf Széchényi István által írott levelek teszik, de e mellett vannak még más iratok is. E gyűjtemény szintén a családi levéltárt magában foglaló teremben van elhelyezve, hogy térbelileg is együtt legyen mindaz a levéltári anyag, mely az intézetünket alapítónak családjára vonatkozik.

GRÓF SZÉCHÉNYI FERENCZ ÉS KÓNYI JÁNOS.

DR. GRÜNN ALBERTTŐL.

Gróf Széchényi Ferencz a magyar főnemesi világ szülötte volt s ebben a körben élt mindig. Kedvező családi viszonyai, előkelő összeköttetései és megnyerő modora olyan pozíciót biztosítottak számára a társadalomban, hogy a vele való összeköttetés egyrészt kellő tiszteletet biztosított, másrészt azonban az érvényesülés erős támaszát is képezte mindenki számára.

Ezzel szemben Kónyi János a nép embere, annak eszmeköréből merítette első ismereteit s munkásságát is főleg annak szentelte mindvégig.

A Széchényi és Kónyi között fennállott összeköttetést két okból magyarázhatjuk. Széchényi elsősorban nagy emberismerő volt, s ha valahol tehetséget fedezett fel, annak kiműveléséhez szívesen járult anyagi támogatásával. De másodsorban s főleg a nemzeti irányú gondolkodás és tevékenység az, mely Széchényi figyelmét Kónyira irányította, s mely őt arra készítette, hogy Kónyi ez irányú munkálkodását hathatós pártfogásába vegye.

Kónyi János egyike volt a XVIII. század legtevékenyebb magyar íróinak, és mégis oly keveset tudunk életéről, mintha működése egyáltalán számottevő sem lett volna. Egyszerű katonaember volt ugyan csupán, ki az egykorú előkelő írók figyelmét nem tudta magára vonni, sőt Bessenyei egyenesen gúny tárgyává tette működését;¹ a nép körében azonban messze ismert volt a

¹ A Filozofus V. felvonásának 7. jelenetében. Idézve Beöthy Zs., A széprózai elbeszélés II. k. 124. l. Bacsányi védelme a Magyar Múzeum I. kötetében, valamint a Ráday Gedeoné 1778-ban Kazinczyhoz írott levelében jó indulattal mentegetik ugyan Kónyit, jobb véleménynyel azonban ők sincsenek munkáiról. L. Beöthy Zs., Id. h.

neve, s munkái kelendőségéről tanuskodik ama számos kiadás, melyet elértek.¹

A XVIII. század végén ujjászületett magyar irodalom előharczosit, a testőrírókat, első sorban a körülmények kényszerítették az önművelésre. Az itthon szerzett kevés klasszikus műveltséggel semmire sem mentek, az Bécsben idejét múlta. Nyugat-Európában már megalakultak a szépen virágzó nemzeti irodalmak, melyek akkor a bécsi művelt világban fogékony talajra találtak. Hogy tehát az előkelő körökben nemzeti büszkeségüknek megfelelő fogadtatásra találjanak, meg kellett tanulniok németül és francziául.

Ebbéli törekvéseik közben ismét oly szellemet szívtak magukba, mely lelküknek új, ismeretlen volt. De nemcsak számukra volt e szellem új és ismeretlen, kevés főúri udvartól eltekintve nem tudott erről egész Magyarország semmit. A német és franczia nyelvvel egyidejűleg megismerték e nemzetek virágzó irodalmát, mely a haladás szellemével telített új munkák hosszú sorát teremté meg, s látniok kellett a hazai irodalom szánalomraméltó elhagyatottságát, mely ezekkel szemben igazán csak gyermekkorát élte. Szomorú is volt akkor Magyarországon a hazai nyelv sorsa, mely nemcsak az irodalomban, de a társadalmi élet minden megnyilvánulásánál háttérbe szorúlt. Jellemzően festi ez állapotot Beöthy Zsolt: ² »deákul tanultak és pereltek, németül kereskedtek, az előkelők francziául társalkodtak s az ország jelentékeny részében tótul és oláhuul gazdálkodtak.« Kis tér az csupán, mely e mellett a hazai nyelv számára megmaradt. Ennek látása nem hagyhatta érintetlenül a testőrök lelkét, s a hazaszeretet nagy munkára készítette őket.

Kónyi János is a katonaságnál tanult meg németül s irodalmi munkásságra ugyancsak a külföldi irodalmi termékek megismerése készítette. Francziául valószínűleg nem tudott, ebbéli hiányát azonban pótolta az, hogy a német irodalom hamar átvette a franczia termékeket. A klasszikus irodalmat ismernie kellett,

¹ Várta mulatság: Pozsony, 1774, 1809, Buda, 1831, 1859, Debreczen, 1860; A mindenkor nevető Democritus: Buda, 1782, 1784, 1785, 1796, 1815; Ártatlan mulatság: Buda, 1785, Nagyvárad, 1810, 1831, Buda, 1833, 1853, 1857, 1859, Szarvas, 1854, Gyula, 1857, Debreczen, 1864.

² A szépprózai elbeszélés, II. k. 6. l.

mert megemlékezik Plutarchos, Homéros, Vergilius, Xenophon és más írókról,¹ kiadta továbbá Diogenes, Epicuros és más bölcsészek² életrajzát.

Az ő tekintete azonban nem azon irodalmi körre terjeszkedett, mely az előkelőbb osztályba tartozó testőrírók figyelmét lekötötte. Kónyi, a nép embere, a külföldi irodalomból is azon részszel foglalkozott, mely a nép tulajdona volt. Írói munkásságának egész programját szépen elmondja első nagyobb munkájának³ előszavában: »Együgyti olvasók, kik a fő stylusnak megértésével magukat terhelni s törni nem akarják, más ujjal, mint Markalf, Argirus, Bruzvik, Apolionius historiájival és több ilyenén régen koholt esméretes óságokkal, mellyek már nagyobb részént még a mezőn s erdőn tartózkodó irástudatlan pásztoroknál is hathatós esmérettségben álnak, nem dicsekedhetnek.« E téren akarta ő irodalmunk ügyét szolgálni. Valamint munkásságának tárgyát a népies irodalom képezte, úgy munkái kiadására is a nép emberei, a bajtársak, ösztönözték. »Vitéz bajtársaimnak kérüs ösztönzésekre (kiknél az idegen nyelv még mostoha) kötelességemet híven folytatni tartozó gondjaim között vettem magamnak annyi éjszakai időt, hogy ezen munkát németből magyarra fordítom«, mondja ugyanazon munka előszavában. Nem akart ő valami nagyot alkotni, nem értette »a magyar nyelvnek gonddal értő czifra kirámázását«, hanem modern olvasmányt akart nyújtani a nép embereinek.

Munkássága azonban nem folyt zavartalanul. Tanítói nem akadtak, hanem akadtak helyettük kegyetlen kritikussai. A katonaságnál természetesen nem nézhették jó szemmel a versfaragó és sokat olvasó egyszerű katonát, az irodalom arisztokratikus emberei pedig gúnyt űztek belőle. Ehhez járult a terhes katonai szolgálat, mely egész napját igénybe vette, s szegény Kónyi éjszaká-

¹ »Ha Plutarchust, Homerost, Vergiliust, Xenophont és más historicus könyveket forगतok szemem előtt, melly terhessen nyomja szívemet, hogy az én Nemzetemről (noha méltó volna) illetően könyveket nem halhatok« Magyar hadi román-ja előszavában.

² Ártatlan mulatság című munkája végén: Epikurusnak élete és böltselkedése. (Buda, 1785.) A mindenkor nevető Democritus második részének végén: Diogenesnek élete, Anacharsisnak élete és Anaxagorasnak élete. (Buda, 1785.)

³ Várta mulatság (Pozsony, 1774.).

ját volt kénytelen feláldozni irodalmi kedvteléseinek. Sokat is panaszkodik e miatt s ez elhagyatottság sok mindent megmagyaráz munkáiban. A Magyar hadi román végén »Egy szomorodott jámbornak vizasztalására irt versek« cím alatt így panaszolja el szomorú sorsát :

Oh ti magas Egek! mit vélték felülem?
Hogy illy keservesen napjaimat élem,
Üldözik irigyim ártatlan személyem.

Istentül s embertül jaj el-hagyattattam,
A földnek poráig már le-nyomattattam,
Ellenségeimnek körmökben akadtam,
Méltatlan szégyenre s bűnre kárhoztattam.

Keserves bus szívem vérrel verijtezik,
Mint a zápor eső szemem úgy könyvezik,
Lelkem is a Stykzen majd által evezik,
Az egek panaszim hogy ha fel nem veszik.

Mivelhogy többek közt jámbor s bátor voltam,
Dolgomban eljárván az igazat szóltam,
Az illetlenséget méltán panaszoltam,
Ellenségeimre soha nem szorultam.

Tisztes személyekkel társaságot tettem,
Szép barátságokban tőlök fel-vétettem,
Mint kitsinytül s nagytul híven kedveltettem,
S ezzel irigyimet reám gerjesztettem.

E panaszok teljesen olyan természetűek, hogy azokat a katonai élet nyomorúságaira kell vonatkoztatnunk. Hogy irodalmi munkássága a katonaságnál kellemetlenségeket fog támasztani, azt Kónyi mindjárt kezdetben sejtette. Egyik munkája előszavában már céloz erre: »Ha pediglen némellyek (az én rendemből valók) megütköznének azon, hogy a mi terhes hivatalunkban az illetlen foglalatosságokra, a köteles szolgálatnak megsorbitása nélkül az időt honnan veszem.« De nyomát találjuk munkáiban annak is, hogy a kritika ellen védekeznek. Így az utóbb említett helyen: »Minekelőtte a jelenvaló munkának leírása véget tollamhoz nyúltam, e mostani kényes világnak könnyen gántsra fakadó tulajdonosságát magamban meg fontolván jól általláttam, hogy számos külömbféle itélettel kész és tsak az hibákat lappangva vadászó ész adja magát elő, mellyek munkámat megrostálni kívánják.«

Védekezésének lényege rendesen az, hogy nem akart ő munkájával semmi nagyot, nem szabad tehát azt szigorúan megbírálni. Így az Ártatlan multság előszavában: »Hiszem, talám tsak nem leszsz valaki olly vakmerő irigy, hogy magát a didbátságban is a hiba fürkézéssel fáraszsza, máskép szabad akarattjában áll.«¹

E szomorú viszonyok daczára nem keseredik el. Kedélyesége, mely Democritusában olyan eredetileg nyilvánul meg, nem hagyja cserben soha. A kritika maró támadásaival szemben a jó kedvű őrmester hamar feltalálja magát: »Egy szóval ha egyéb okom nem lett volna is ez írásomra, elég az, hogy a szép nemnek egyike ösztönzött erre, mellyet megvetni nagy — — — volna.«

Nehéz dolog volna most még arra vállalkozni, hogy munkásságának megfelelő életrajzot szerkeszszünk; mert olyan keveset tudunk eddig róla, hogy a magyar írók életének legszorgalmasabb kutatója is ezzel kénytelen végezni ismertetését: »Így vélem én; kutasson tovább az utókor ezen érdemes irodalmi bajnok életének körülményei után.«² A könyveihez írt bevezetések, az egykorú írók kedvezőtlen nyilatkozatai s Anyos néhány kevés jelentőségű verse volt³ az csupán, hol eddig életére vonatkozó adatokat találhattunk. Pedig a munkáiban található szép ismeretek s egészséges gondolkodása megérdemlenék, hogy nagyobb figyelemmel kutassunk életviszonyai után is. Néhány újabb adat az, melylyel életrajzát most kiegészítem; a mi azonban sok tekintetben elő fogja mozdítani a munkáját annak, a ki behatóbb tanulmányt szentel e czélra. Egy teljesen magyar irodalmi emlék ez a XVIII. századból, melyet a Széchényi Ferencz gondos keze mentett meg az elpusztulástól.

A Széchényi család levéltárában kutatva, érdekes adatokra találtam, melyek a Széchényi Ferencz és Kónyi János között fennállott összeköttetés becses emlékei. Ismeretes dolog, hogy Széchényi a magyar irodalmat kezdettől fogva élénk figyelemmel

¹ Ábelnek Kain által lett halála (Pest, 1775.). Eredeti kézirat a M. Nemz. Múzeum kéziratárában. (Quart. Hung. 139.)

² Szinnyei, Magyar írók, VI. k. 942. l.

³ 1779. szept. 11. Komárom, 1779 (nem 1778) okt. 26. Buda, 1779 decz. 5. Buda és 1780 febr. 28. Buda. Magyar Minerva, I. k. 146., 148., 159. és 166. ll.

kisérté s annak művelőit hazafias áldozatkészséggel segítette.¹ Már kortársai mint közismert dolgot említik ezt,² egyikök pedig »publicus nationis nostrae Hungariae Maecenas« czímmel illeti.³ Kónyi János előtt nem volt ismeretlen a gróf hazafias buzgósága, s minthogy a maga erejéből nem adhatta ki munkáit, még 1778-ban Széchényihez fordult segélyért. 1782 okt. 29-ikén kelt Kónyinak ránk maradt legrégebb levele, a melyben hivatkozik a grófnak 1778-ban munkája kinyomatását illetőleg tett ígéretére s most annak megvalósítását kéri. A levél szövege a következő:

Nagy Méltóságú Gróf, Kegyelmes Uram s Patronusom!

Nagyságodtól alázatosan botsánatot kérek, hogy még-is írással terhelni bátorodom; de minthogy Ganganelli Levelei magyarban, már valahára a Censurán, noha minden igazítás nélkül, által keltek; és mivel 20. dik Augustus 1778 Zimányi Fiscalis Uram levele által bizonyossá tett kegyes ígéretiben bizakodván, hogy tudniillik: Ganganelli Leveleinek ki-nyomtatására 110 forintokat nagy kegyelméből resolválni Nagyságod méltóztatott; mostanság tehát csak azért esedezem alázatosan, hogy ha Nagyságod a nyomtatás eránt való parantsolatját írásban elküldeni nem terhelhetnék, hogy a Typographus azontul hozzá kezdhetne.

Légyen az a szerentsém, hogy e tsekély érdemű munkáskámmal kedvet leljek Nagyságodnál, a ki mély tiszteletemnek buzgóságával vagyok Nagyságodnak Legkisseb szolgája

Fejérváron, 29 Octobris 1782.

Kónyi János m. p.

Strása-Mester

Gr. Anton Eszterházi Regiment.

U. I. Hogy ha Zimányi Fiscalis Uram már Nagyságodnál nem volna, tehát alázatosan könyörgök a botsánattért, hogy ezen Gróf Vitzai ő Nagyságának küldött könyvetskémnek által méltóságért instálok Nagyságodnál.

¹ L. Széchényi Ferencz rövid életrajzában. Magyar Minerva. I. évf. VIII. lap.

² Tertina 1799-ben: »Luculentissima eiusdem liberalitatis exempla merittissimis patriae nostrae civibus Kissio, Kovachichio, Valyio et aliis exhibitá palam faciunt«. Dományi 1803-ban: »A qua multiplici scientiarum genere exulta litteras et litteratos non tantum amari scimus, sed et protegi«. 1812-ben Dietrichstein gróf: »Der erhabene Schutz, den Euer Excellenz bekenntermassen den Wissenschaften und Künsten gewähren.« U. akkor Romy: »Euer Excellenz sind als ein Beförderer der Wissenschaften und Künste und als ein grosser Wohlthäter rühmlichst bekannt« stb.

³ 1815-ben Pap János.

1778 augusztus 20-ika előtt lépett tehát Kónyi először összeköttetésbe Széchényivel, és pedig mint Maecenashoz fordul hozzá, t. i. hogy egyik kiadandó munkájának segélyezésére bírja. Kónyi János már 1778 előtt sem volt ismeretlen ember az irodalomban, eddig megjelent fordításai szép számot tettek ki,¹ s ezek alapján fordult Széchényihez is, hogy egy újabb fordításának kiadásában segélyezze.

Széchényi november 23-ikán válaszolt a Kónyi levelére. E válaszból kitűnik, hogy Kónyi nemcsak Viczay grófort, hanem Széchényit is megajándékozta ugyanakkor munkáival.² A könyvnyomtatás segélyezése ellen semmi kifogása sincs, csupán a könyvnyomtató nevét akarja tudni, hogy azzal a nyomtatási költségeket illetőleg tárgyalásokat kezdhessen s ennek eredményéről Kónyit is értesíthesse.

Széchényi jelen levele, valamint többi Kónyihoz írt levelének szövege is, levelező-könyvében maradt fenn, hova a gróf minden egyes esetben vagy az egész szöveget, vagy annak rövid tartalmát beíratta.

¹ Szinnyei 1778-ig hét munkáját sorolja fel, t. i. Orfeus és Euriditze (Pest, 1774), Várta mulatság (Pozsony, 1774), Unalmas időkre szabható mulató óra (Pest, 1774 után), Keresztény tudományi elmélkedések (Buda, 1774), Ábel Kain által lett halála (Pest, 1775), Díszes erkölcsökre tanító beszédek (Pest, 1775), és Gellert professornak erkölcsös meséi (Pécs, 1776). Ezek mindegyike német fordítás, a miből kitetszik, hogy Kónyi a katonaságnál tanulta meg a német nyelvet s most ebbéli ismereteit fordításra használta fel. Francziául aligha tudott, mert akkor semmi esetre sem végezte volna strázsamesterséggel. A klasszikus nyelvet és irodalmat azonban ismernie kellett, mert a Magyar hadi román előszavában megemlékezik Plutarchosról, Homérosról, Vergiliusról, Xenophonról és másokról; ebbéli ismeretei természetesen nem sok hasznára voltak a katonaságnál.

² Az ajándékol küldött könyveket sem Kónyi nem sorolta fel, sem Széchényi nem említi meg válaszában, a Széchényi könyvtár-katalogusa azonban csak a következő 1782 előtti Kónyi-féle munkákat említi: Várta mulatság (Pozsony, 1774), Gellert professornak erkölcsös meséi (Pécs, 1776), Magyar hadi román (Pest, 1779), Az első hajós (Buda, 1780) és Gróf Valtron (Pest, 1782), L. Catalogus bibliothecae Hungaricae F. C. Széchényi (Sopron, 1799). Szinnyei ezeken kívül még a következőket ismeri: Orpheus és Euriditze (Pest, 1774), Unalmas időkre szabható mulató óra (Pest, 1774 után), Keresztény tudományi elmélkedések (Buda, 1774), Ábel Kain által lett halála (Pest, 1775), Díszes erkölcsökre tanító beszédek (Pest, 1775), A háládatos protestáns (Buda, 1782) és A mindenkor nevető Democritus (Buda, 1782).

A válasz szövege ez:

1782 november 23. Kőszeg.

Kónyi uramnak Fejérvárra.

Kedves Strásamester Uram! Hozzám botsátott levelit és könyveit nagy köszönettel veszem s egyszersmind valóban örvendek, hogy az jó munkáknak nyelvünkre való fordításával az tudományoknak kiterjesztésén Strásamester Uram szünet nélkül iparkodik. Az Gróff Viczay, a midőn hozzám jön, megtalálja a könyveit. A mi pedig az Ganganelli leveleinek kinyomtatását illeti, kivánnám tudni, mellyik nyomtatóval akarja azokat kegyelmed kibotsátani: hogy magam is annak írhassek és azután ezeránt kegyelmednek szándékomat kinyilatkoztathassam; előre ezen szivességemért kegyelmedtől kívánván, hogy sem az előbeszédben, sem pedig a könyvben sehol is a nevemről emlékezet ne tetetesék, egyéb eránt ajánlás hellett nehezteléssel fogom venni, igaz szivességgel maradván.

Jellemző e válaszban az, hogy Széchényi az anyagi segély fejében viszonzásul adatni szokott magasztaló ajánlásról határozottan lemond. Sőt annyira ismeretlen kíván maradni, hogy nevének teljes elhallgatását követeli Kónyitól. Kónyi annyira engedelmeskedett Széchényi óhajának, hogy a munka előszavában tényleg egy szóval sem tesz említést róla.

Érdekes a Széchényi válaszának eredeti szövege azért, mert a befejezés először más volt s csak utóbb töröltetett. Kiténik ebből, hogy Széchényi a fordítás kiadási költségeire ígért segélyt először meg akarta tagadni, s csak később határozta el magát annak megadására. A törölt befejezés ez:

»A mi pedig a száz forintokat illeti, mivelhogy Pölöskei jószágomnak az idén lett kiváltásakor sok költségeim estenek, azokat mostanában el nem küldhötöm. Más móddal s alkalmatossággal örömet fogom szolgálni, igaz szivességgel maradván.«

Úgy látszik, Széchényinek nem nagy kedve volt az egyszerű strásamesterrel összeköttetésbe lépni s csak nehezen határozta el magát ígéretének teljesítésére. Mindenesetre része volt ebben a kedvezőtlen kritikának, a mely Kónyi irodalmi munkásságáról a Széchényi által ismert körökben támadt. Talán nevének elhallgatását is azért követelte oly határozottan Kónyitól? Van ugyan nyoma másütt is annak, hogy Széchényi ismeretlenül óhajtott az irodalom oltárán áldozatot hozni;¹ de az is bizonyos, hogy

¹ Collin költő emléksobrára Dietrichstein grófnak névtelenül küld

számos író ajánlását fogadta el, kik a munkáikhoz irt bevezetésekben sok dicsérettel említették a nevét.¹

Kónyi 1782 december 1-én kelt leveléből látjuk, mennyire felbátorította Széchényi válasza. Elmondja, hogy a budai Landerer-nyomdában akarja munkáját kinyomatni. Miután Széchényi dicsérelőleg emlékezett meg fordításairól, előadja, hogy most Barklay Argenisét fordítja s jellemzi a fordítás nehézségeit. Munkáiban főleg az hátráltatja, hogy a katonaelet nagyon elfoglalja s csak éjjel foglalkozhatnak az irodalommal. Hallotta ugyan, hogy az Argenist többen is lefordították, de ő még nem látta; s büszkén jegyzi meg végül, hogy somogyi magyar létére utolsó nem marad.

Az Argenis szerzője a skót Barclay János, a ki 1621-ben, halála esztendejében, adta ki azt. A könyv allegorikus rajza azoknak a politikai mozgalmaknak, melyek Franciaországot felszázaddal előbb lángbaborították.² Hőse Argenis egy szicíliai király leánya és trónörököse, kinek kezéért két vetélytárs verseng. Heroikus regény tehát tulajdonképen a római uralom előtti korból, de nagy számmal vannak beleszöve terjedelmes politikai fejtegetések.

Az Argenisnek két magyar fordítója is akadt. Az egyik Boer Sándor, kinek könyve 1792-ben jelent meg. Ő azonban az egész munkának inkább kivonatát adta s az eredetinek csaknem egy harmadára szorította. Argenis másik fordítója Haller Sámuel fiskális, kinek munkáját özvegye, Sánkfalvai Steinicher Katalin nyomatta ki 1792-ben Egerben. Alig hiszem, hogy ezek munkáira czéltzott volna Kónyi, mert ezek is akkor dolgozhattak, a mikor

100 forintot, mire az 1812 jan. 3-ikán ezeket írja Széchényinek: »Diese edle Gabe und die Art wie ich selbe aus Ihrer Hand erhalten, entsprich ganz den erhabenen Gesinnungen, welche das Gepräge aller Ihrer Handlungen sind.«

¹ Vályi András, Magyarországnak leírása cz. műve (Buda, 1799.) III. kötetében, hol Széchényi Ferencz arczképe is közölve van: »De szabad legyen a Haza előtt megvallanom, hányan vagynak, a kik vagy a nemzeti Nyelv mellett, vagy a szép mesterségekben, vagy más Közjóra intézett külömbféle munkákban foglalatoskodván, Excellentiádnak, mintegy a Haza hasznára szánt Jótéteményeivel élnek? — Boldog az a Haza, a mellynek illy gyámolai vagynak; boldogok azok, a kik illy Méltóságoktól függenek, avagy vezéreltetnek; boldog vagyok én, hogy tsekély munkáimat illy kegyes Jóltévőmnek ajánlhatom.« L. továbbá Budai Esaiás, Magyarország polgári históriájára való Lexicon (N.-Várad, 1804.) cz. művének ajánlását és Rummy György, Monumenta Hungariae II. kötetét.

² Beöthy Zs., A szépprózai elbeszélés, II. k. 156. s kk. II.

ő. Tény azonban, hogy szegény Kónyi munkája sohasem látott napvilágot. Úgy látszik, hogy azon »majd elszenvedhetetlen békeséges türés«, melyet a versek fordításához szükségesnek tartott, utoljára nála is elfogyott, és munkája elveszett.

Erről szóló levele így hangzik:

Nagyméltóságú Gróf, Kegyelmes Uram!

Nagyságodnak hozzám botsátani méltóztatott betses levelét hogy minő örömmel tsókoltam, azt tsak magamban érzem, de le nem írhatom.

Ganganelli leveleit Budán Michaël Landerer nevű özvegy Landerernénak fija fogja nyomtatni.

Egyébként mindenekben Nagyságodnak parantsolatja szerint igyekezek élni.

Mostanság Barklay Argenist kezdettem el; de oh! melly nehezek a versei! mellyekben én a régi magyar módot (a 4 együtt hangzó Strophákat) megtartani igyekezem: mert tsak ugy vélem, hogy szebb és mesterségesebb négy szót mind kettőt találni. Ah! melly szép munka ez; tsak az kár, hogy nappal hivatalom miatt sohasem dolgozhatom, hanem éjtszaka. Hallottam, de nem láttam, hogy ezt a munkát már sokan fel-vették; ám legyen ugy, én ámbár Somogyi Magyar, de utolsó nem lészek: mert majd el-szenvedhetetlen békeséges türest kíván a verseknek fordítása.

Töbnyire ki-mondhatatlan örömmöt jelentem, hogy még vagyon szerentsém Nagyságodnak kegyelmével árnyékoztatnom, a ki mély tisztelem mellett nagy hálaadással meg nem szünök lenni Nagyságodnak Legkisseb szolgája.

Fejérváron, 1. Decembris 1782.

J. Kónyi m. p.
Strása-Mester.

Az ügy folytatását képezi Hajnóczy Józsefnek, Széchényi titkárának, deczember 11-iki levele, melyben Landerer pozsonyi könyvnyomtatótól megkérdezi, mily összeget kíván a Ganganelli leveleinek kinyomtatásáért. E levél szövege nincs meg teljesen a Széchényi levelező könyvében, hanem tartalma röviden a következő módon van feljegyezve:

1872 deczember 11. Kőszeg. Landerer nach Pressburg. Soll den Grafen berichten, was er für den Druck der von Kónyi ins Ungarische übersetzten Ganganelli'schen Briefe verlange.

Ugyane levelező-könyv végén találjuk feljegyezve azt is, hogy Landerer deczember 19-ikén válaszolt Hajnóczy levelére, e válasz tartalma azonban nincs közölve.

Egy újévi gratulációja következik erre Kónyinak, melyben megírja, hogy a Ganganelli első iva már elkészült s a könyvnyomtató sürgeti a Széchényi megbízó-levelét.

Nagy Méltóságos Gróf, Kegyes Patronusom!

Örülök, hogy az Istenségnek nagy jósága életemet annyira szeretvén terjesztette, hogy szerentsém lett magamat azok közé számlálnom, a kik Nagyságodnak háládatos szolgái és szíves tisztelői. Ezen mély tiszteletnek indulatja által fel-gyuladván, e legközelebb fel-tetsző új esztendőnek üdvözlésére emlékezem, és Méltóságod betses életének fen-tartásáért esdeklem buzgokodva az Istenségnél, hogy esztendeit az élet tzeljének leg-külsőb határáig terjeszsze, és mind azon bő áldásokkal koronázza, a mire tsak a Jól-tévő Isten az emberi nemet alkalmatossá tette; hogy Méltóságos úri háza-népe vidulva gyönyörködjék Nagyságodnak hoszú életében; e mellett a Magasságbélinek lelke szálja meg szívet Nagyságodnak, hogy minden igyekezetei s tehetőségei, siránkozó ügyetlen hazánknak gyámolítására, és a terh alatt nyögő lankatt Nemzetünknek könnyebítésére fordittassanak; nekem pedig szünetlenül arra tzelozzanak fáradozásim, hogy a legelevenyeb háladással, a legtisztáb szívbéli indulattal, a legmélyeb tisztelettel és a legbuzgób szolgáltnak szerénységével legyek Méltóságodnak leg-hívebb szolgálja.

Fejérváron, 26-dik December 1782.

Kónya János m. p.
Strasa-Mester.

Ganganellinek első arcusa már kijött. A typographus örömost látná Nagyságodnak eránta való levelét.

Hajnóczy erre a Széchényi nevében megírja Landerernek, hogy a Kónyi-féle fordítás kinyomatási költségeire hajlandó 100 forintot adni, a többi költségekre vonatkozólag értekezzék Kónyival. Az erre vonatkozó feljegyzés ez:

1783 január 31 Horpács.

Landerer nach Pressburg. Der Graf wolle ihm auf den Druck der Kónyi-Ganganelli'schen Briefe 100 fl. erlegen, wegen übrigen soll Er sich mit dem Kónyi abfinden.

Kónyi Jánosnak kérdéses munkája 1783-ban jelent meg Budán »Landerer Katalin özvegyének betűivel« a következő czím alatt: »XIV. Kelemen pápának ama nagy emlékezetű Ganganellinek levelei.« A könyv elejére helyezett »Rövid tudósítás«-ban nem emlékezik meg a munka kiadásának körülményeiről, hanem csupán annak tartalmát méltatja, s végül megígéri, hogy »ha ezen tsekély

munkámnak első részét kellemetességgel venni tapasztalandom, tehát a következőt is utánna bocsátani kitelhetőképpen igyekezem.« A munka kelendőse azonban nem lehetett nagy, mert a kilátásba helyezett második kötet sohasem jelent meg.

A lefordított munkát Caraccioli Lajos Antal adta ki francziául, kinek egyénisége s működése méltók a figyelemre. Caraccioli 1721-ben született Párisban előkelő nápolyi családból. Atyja a Law-rendszer következtében teljesen tönkrement s így családjával együtt szegénységre jutott. Miután tanulmányait elvégezte, 1739-ben az oratorianusok kongregációjába lépett. Korán kitűnt a szépirodalom iránti fogékonyságával, vidámságával, szellemességével s főleg utánzó képességével, melylyel mások szavait és gesztusait a csalódásig hűen tudta visszatükröztetni. Miután a vendomei kollégiumot sikerrel elvégezte, a vágy megismerni őseinek hazáját Olaszországba vezette. Neve, szeretetreméltó tulajdonságai és irodalmi összeköttetései kedvező fogadtatást biztosítottak számára úgy XIV. Benedek mint utódja XIII. Kelemen udvarában is. Utazott Német- és Lengyelországban, a hol Rewski herczeg gyermekeinek nevelője lett. Ennek révén élethossziglan járó 3000 frank évi jövedelemhez jutott, melyet a lengyel forradalom kitöréséig rendesen megkapott. Hálából megírta a család egyik kiváló tagjának, Rewski Venczelnek, életrajzát. Hivatása végeztével visszatért Franciaországba, a hol néhány évig Toursban tartózkodott s végül Párisban telepedett le. Csekély jövedelme ekkor már nem volt elég fentartására s kénytelen volt irodalmi munkássággal pótolni a hiányokat. E téren aztán bámulatos tevékenységet fejtett ki. Mindazonáltal ő maga sohasem élvezte a jólétet és 1803-ban teljesen szegényen halt meg Párisban.

Munkáiban mélyebb gondolatokat vagy szép irályt nem találunk; tartalmuk azonban mély vallásosságról és egészséges erkölcsökről tesz tanúságot. Legnagyobb részt olyan világosan vannak megírva, hogy bárki is könnyen megértheti. Ennélfogva főleg a vidéki papság előtt örvendtek nagy tekintélynek, kik szónoki beszédeik számára alkalmas anyagot találtak bennük, sőt gyakran szóról-szóra vettek át belőlük részeket. Számos olasz és német fordításuk van, sőt angolra is fordítottak belőlük.

Munkáinak számát nehéz volna megállapítani, mert csaknem mindegyik névtelenül jelent meg; mégis körülbelől 52-re

teszik azokat. Az első 1751-ben jelent meg la Hayeben e címmel: »Dialogue entre le siècle de Louis XIV. et le siècle de Louis XV.« Az utolsó munkája, Paris, métropole de l'Univers, Párisban 1802-ben került ki a sajtó alól.¹ A legnagyobb feltűnést Ganganelli leveleinek kiadásával keltette, melyek magyar fordítója Kónyi János volt. Már ezt megelőzőleg foglalkozott XIV. Kelemen pápa életével s 1775-ben Párisban »Vie du Pape Clément XIV.« címmel kiadta az életrajzát. E munkát már a következő évben »Das Leben des Pabstes Clemens des XIV.« (Frankfurt, 1776) címmel lefordították németre, s ugyanakkor jelent meg olasz fordítása is. Magyarra 1835-ben fordította le Kováts Péter református pap.

A Ganganelli leveleinek eredeti címe: »Lettres intéressantes du pape Clément XIV.« (Páris, 1775 és 1776, két kötetben.) Kedves bölcséleti elvek, erkölcsi tolerancia, eszélyes illemszabályok, helyes ízlésről tanuskodó irodalmi útmutatások alkotják e levelek általános jellemét. Ha hozzávésszük, hogy ezek egy olyan pápa tollából kerültek ki, a ki nem csupán Franciaországban, de másutt is nagy népszerűségnek örvendett, úgy meg fogjuk érthetni e munka általános kedveltségét. A kritika kétségbe vonta hitelességüket, tényleg azonban annyira magasabb színvonalon állanak Carraccioli összes munkáinál, hogy nehéz azokat neki tulajdonítani. Felszólították, hogy mutassa be az eredeti leveket, s 1777-ben ki is nyomatta azokat. E kiadásról azonban az volt az általános vélemény, hogy nem egyéb, mint a francia szöveg olasz fordítása. Caraccioli tehát akaratán kívül szerzője maradt e munkának, ámbár holta napjáig erősítette, hogy csupán a fordítás érdeme az övé. Mindaddig, míg az illúzió egészen el nem oszlott, a levelek is megőrizték első kedveltségüket. Noha nagyrészt tényleg koholt levelek, van közöttük néhány, melyek kétségkívül Ganganellitől származnak. A hitelesség kérdése vitára is adott alkalmat, s csakhamar megjelent egy ily című vitairat: »Le Tartufe epistolaire démasqué en Epitre très-familière à M. le marquis de Caraccioli, colonel in partibus, éditeur et comme qui dirait auteur des lettres attribuées au pape Ganganelli.« E vitairatot sokan a jezsuitáknak, Ganganelli ellenségeinek tulajdonították.

Ganganelli élete és működése érdemes volt arra, hogy

¹ Michaud, Biographie universelle, VI. k. 643. s. kk. II.

Caraccioli annak hosszabb tanulmányt szenteljen. 1705 okt. 31-én született a Rimini melletti St. Arcangelóban. A riminii jezsuitáknál és az urbinói piaristáknál tanult. 1723 máj. 17-én belépett az urbinói minoriták közé s tanulmányai végeztével több helyen tanította a theológiát és filozofiát. XIV. Benedek pápának kedves embere volt és XIII. Kelemen alatt 1759 szept. 20-án biborossá lett. Kezdetben nagyon kedves embere volt a pápai udvarnak, midőn azonban a pápai politikával ellenkező álláspontot foglalt el, kegyvesztett lett és azontúl teljesen mellőzték. XIII. Kelemen halála után a biborosok két pártra oszlottak. Az egyik rész olyan pápát akart, a ki XIII. Kelemen szellemében uralkodjék tovább; a másik azonban mindenáron ki akarta békíteni a szent széket az ellenséges királyi udvarokkal. A francia udvar előre is óvást emelt mindazon biborosok megválasztása ellen, kik a Párma elleni tanácskozásokon részt vettek. Ilyenformán csak öt megválasztható biboros maradt s a biborosok ezek közül 1769 máj. 19-én Ganganelli Lőrinczet választották meg.

Ganganelli mindjárt uralkodása kezdetén üdvös reformokat léptetett életbe a közigazgatás és államgazdaság terén. Ő alapította a vatikáni múzeumot s nagy pártfogója volt a tudósoknak, tudományoknak és művészeteknek. Az összes európai udvarokkal személyes összeköttetésbe lépett és a népszerűtlen jezsuitákat egészen távol tartotta magától. Békés politikájával visszaszerezte a szentszéknek Avignont, Benaissint, Beneventet és Pontecorvot. Végül az európai udvarok sürgetésére 1773 jul. 21-én »Dominus ac redemptor noster« kezdetű bullájával eltörölte a jezsuita rendet. A kiállott izgalmak következtében már előbb súlyosan megbetegedett és 1774 szept. 22-én meghalt.

A Caraccioli által kiadott leveleket már 1776-ban lefordították németre »Briefe (merkwürdige) des Pabstes Clemens des XIV. (Ganganelli)« czim alatt s Kónyi is valószínűleg a német fordítást használta fel munkájához. Előszavában ő is megemlékezik azon vitáról, mely Franciaországban a levelek hitelessége körül folyt s minden habozás nélkül elismeri azok hitelességét.¹

¹ »Jóllehet ezen levelek eredetképpen olasz nyelven irattattak, de gróf Caraccioli, ki ezeket összegyűjtötte, Frantzia nyelven adta ki; mire nézve is már az eredetnek neve erre száll. Ezeknek pedig Ganganellitól való igaz származását ez is erősíti, mivelhogy egy angliai író felőlök így emlékezik mond-

Hogy e levelek eredetét s elrendezését megmagyarázza, a saját bevezetése után a Caraccioli bevezetését is közölte. Eredetükre nézve Caraccioli azt állítja, hogy Ganganelli tisztelőitől, barátaitól szedte össze azokat,¹ a mi nem nagyon bizonyít eredetiségük mellett, mert ki hinné, hogy egy-két év leforgása alatt valaki különböző személyekhez írott több száz érdekes levelet szedhesen össze. Még jobban megingatja a hitelesség kérdését a sorrend és indokolása; az u. i. nem időrendi, hanem tanító és mulattató levelek egymásutánja, mely élvezhetővé akarja tenni az olvasást.²

Kónyi a Ganganelli leveleknek első kötetét fordította magyarra, a második kötet lefordítását kilátásba helyezte ugyan, de tényleg nem jelent meg. E kötet 454 oldalra terjed, miből 18 oldal esik a bevezetésekre. Összesen 98 Ganganelli-féle levelet foglal magában. Mindannyian magánlevelek Ganganelli barátaihoz, ismerőseihez s olyanokhoz intézve, kik tanácsért hozzá folyamodtak. Egyeseket még mint Szent Ferencz-rendi szerzetes, másokat biboros korában írt. Tartalmuk nagyon változatos. Így Quirini biboroshoz a szentírás tanításáról, egy toskánai nemeshez a gyermeknevelésről, San-Severo herceghez a természettudományok jelen állásáról, egy hercegi gyóntatóhoz hivatása nehézségeiről, egy noviczius mesterhez szerzetesi kötelességeiről, egy hercegkisasszonyhoz a földi boldogságról stb. ír.

A nagy népszerűség, melynek Ganganelli csaknem mindenütt örvendett s a Caraccioli által kiadott levelek közkedveltsége bírta Kónyit azok lefordítására. Nálunk azonban nem érvényesült e

ván: »Noha gróf Caraccioli egy derék okos ember is, mindazonáltal közel sem alkalmas illy ékes leveleknek kitalálásokra, mint a mellyeket Ganganelli itt ír.« Annakokáért némelyek igen ártatlanul vádolják Caracciolit ezzel, hogy ezen leveleknek kikoholója ő lett legyen.«

¹ »Ezek felett majd mind töbnyire isméretes személyeknek irattattak; mellyeket is rész szerént egy bizonyos szerzetestül, ki azokat szorgalmatosan öszve kerestette, rész szerént a megholt Páának némely jó barátitól, rész szerént egy nagy nevezetü személytől, ki Olaszországban jeles érdemeket visel, rész szerént pedig valamely Érsektül, ki minden okaira nézve méltóságos tiszteletet érdemel, szedtem vala öszve.«

² »Ezen leveleket nem mindenütt az idő forgása szerént rendeltem, hanem némelykor a fel-váltásra is tekintetem, úgy hogy az olvasó az erköltsi levelek után fel-ébresztőket is olvashasson. Hogy valamely könyvnek kellemetessége legyen, tehát annak a virágtőhöz kell hasonlítottatni, nem pedig éppen egyenlőnek lenni.«

munka azért, mert a levelek szellemének befogadására alkalmas olvasó-közönség hiányzott; de nem érvényesülhetett már azért sem, mert Kónyi munkáját azok, kik a Ganganelli-leveleket érdemük szerint méltányolhatták volna, nem olvasták.

Széchényi kezdettől fogva jóindulatú pártfogásába vette Kónyi vállalkozását egy részt azért, mert már akkor örömmel munkálkodott a magyar irodalom fellendítésén, de meg azért is, mert családi hagyományaihoz híven szíven viselte a vallásos szellem terjesztését.

A munka lefordításához Kónyi 1778-ban fogott hozzá, 1782-ben már a cenzurán is átjött s ugyanez év végén a nyomdában volt. 1783 elején készen kellett lennie az egésznek, mert június 15-én Széchényi kész példányokról beszél Kónyihoz intézett levelében. Ezt meg kellett előznie egy Kónyi-féle levélnek, mely a Széchényinek küldött Ganganelli-levelek sorsáról tudakozódik, ez azonban nincs meg a Széchényi levéltárban. A gróf válasza ez volt:

1783 június 15. Horpács.

Kedves Kónyi Uram! Az Hollósi Canonok Urtól küldött Ganganellinak 16 Exemplarissát még nem vettem: az könyvnyomtató eránt pedig ezen, ha kegyelmednek tetszik önöké által küldendő levelemnek erejével ó kegyelmét bizonyossá teszem, hogy az megígért száz forintot le fogom fizetni. Továbbá azt is adhatja hurré kegyelmed a könyvnyomtatónak, hogy ha említett száz forintnak letételét mindnyárat kívánja, Exactoromnak Zimányi Jánosnak ide Horpácsra írjon. Ez azonnal erről meg teszi a rendelést. Többiben pedig tiszta szívemből kívánom, hogy ezen munkának jó folyamata legyen.

Egész közelről határozza meg a Kónyi-féle fordítás megjelenési idejét Széchényi 1783 szept. 5-ikén kelt levele, melyben értesíti Kónyit, hogy az ápr. 20-ikán Hollósi kanonok által átküldött példányokat levelével együtt megkapta és a nyomtatási költségekre ígért száz forintot már elküldette. Kónyi itt említett levele az előbb említetthez hasonlóan nem maradt meg a Széchényi levéltárban. Széchényi válaszának a szövege ez:

1783 szeptember 5. Czenk.

Kónyi Strásamesternek az M. Gróff aláírásával.

Kedves Kónyim! Még 20-dik Aprilisban irott kegyelmednek levelit az könyvekkel együtt tsak mai napon vettem. Valamint

pedig énnékem kedvessek voltak, úgy reménlem, hogy Zimányi Exactorom a száz forintokat kegyelmednek megküldötte, a ki szüntelen maradok.

A Ganganelli-ügy befejezését képezi Kónyi szeptember 21-ikén kelt levele, melyben köszönetet mond a grófnak nagylelkű támogatásáért. Ebben a levélben Kónyi már mint házas ember szerepel, s úgy látszik, azért óhajt személyesen találkozni Széchényivel, mert a katonaságtól készül megválni s a gróf szolgálatába szeretne jutni. A levél szövege a következő:

Nagyméltóságú Gróf, kegyes Patronusom!

Nagyon örülök, hogy már valahára, tévelygő Ganganellim, kézre akadott, de örömöm ennél-is inkább tetéztetik azon, hogy Nagyságod betses levelének tsókolására, még tova-b-is szerentsém lehetett, mellyre érdemem elégtelen.

Különös kegyességebéli ajándékját, a 100 forintot, nagy háládatossággal vévén, azokat azontúl a Typographusnak Budára küldöttem, és ezenbéli köteles meg-hálálásomat, ámbár méltán való tökéletességgel nem-is, de gyenge szívemnek ki-telhető buzgóságából Exactor Uramnak még 24-dik Juliusban küldött levelem által tettem. Adná az Isten, hogy valaha tselekedettel-is, és nem tsak pusztá szóval lehetnék Nagyságodnak kedves tellyesítő szolgája. Addig-is, míg ez meg léend, óhajtom Nagyságodnak Tsokonyában leendő mulatozását meg-tudni, hogy hitvesemmel együtt kegyes kezeinek tsókolására 3 vagy 4 napi szabadságomnak el-nyerése után, siethetnék, mert azt valójában meg-vallom, hogy mindenek felett én vagyok Nagyságodnak leghíveb tisztelő szolgája.

Nagy-Harsányban, 21. Septembris 1783.

Kónyi János m. p.
Strása-Mester.

Kónyi minden esetre szép reményeket fűzött a Széchényivel való találkozáshoz. Személyesen akart előtte megjelenni feleségével együtt, egyrészt hogy a gróf anyagi támogatását kellő formában megköszönje, de másrészt arra is célzott, hogy irodalmi terveivel megismertesse s ezek iránti érdeklődését felkeltve, további segélyezésre bírja.

Széchenyi válasza nem volt kedvező. Rövid levelének szövege ez :

1783 október 3. Czenk.

Kónyinak Nagy-Harsányba az Méltóságos Gróff aláírásával.
Kedves Kónyim! Hogy az Ganganelli leveleknek kinyomta-

tására kegyelmednek szolgálhattam, örülök ; de Csokonyára ez idein, más foglalatosságim miatt, éppen nem mehetek. Szüntelen maradván kegyelmed jóakarója.

E visszautasítás okát nagyon könnyen megmagyarázhatjuk. Széchenyi ez időben határozta el magát arra, hogy állami szolgálatba lép s az adminisztracziális ügyek tanulmányozása minden idejét igénybe vette.

Naplójában szorgalmasan összeírta azon datumokat, melyek II. József alatti politikai szereplésére vonatkoznak s a melyekből hű képet alkothatunk mindezekekről. 1783 augusztus 17-ikén neveztetett ki Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok báni helytartójává, s október 20-ikán foglalta el nagy ünnepélyességgel Zágrábban méltóságát.¹ 1785 február 11-én értesítette gróf Eszterházy kanczellár, hogy II. József az újonnan alakított zágrábi kerület élére őt szemelte ki, mivel azonban a hazai törvények iránti tisztelete e kitüntetés visszautasítására bírta őt, elvesztette állását és helyébe Skerlecz neveztetett ki.² Április 28-án már újból hivatalt vállalt, akkor neveztetett ki u. i. Tolna vármegye főispánjává és Baranya, Somogy, Verőcze és Szerém megyék adminisztrátorává.³ E sok gonddal járó s felelősségterhes álláshoz számos más bírásokodási és közigazgatási megbízatás járult, melyek figyelmét és tevékenységét a legnagyobb mértékben igénybe vették. Végre kimerült a folytonos munkában, betegséget is szerzett működése közben, s II. József ujtásaival szemben viseltetett állandó ellen-szenve és aggodalmai arra birták, hogy lemondva hivataláról 1787 május 23-án hosszabb külföldi útra induljon.⁴

Könyi tehát a legrosszabb időben akart Széchenyivel szorosabb összeköttetésbe lépni, terveit megsemmisítette a Széchenyi életében beállott fordulat. De e kedvezőtlen eredmény daczára sem akart megválni Széchenyitől. Ha irodalmi munkásságának gyámo-lítására nem bírhatta is rá, legalább annyit akart elérni, hogy hivatali méltóságának tekintélyével katonai pályáján elősegítse. Elpanaszolja, hogy már kilencz esztendő óta strázsamester s remé-nye nincs a katonai élettől való szabadulásra ; legyen tehát szó-

¹ Gróf Széchenyi Ferencz naplója, 242. és 306. l.

² U. ott, 54. l.

³ U. ott, 121. l.

⁴ U. ott, 156. l.

szólója előljáróinál,¹ hogy valamiképen előbbre jusson. E kérését tapintatosan egy újévi gratuláció keretén belől adja elő a következő módon :

Nagy Méltóságú Gróf, kegyes pátronusom !

Nem tsak a szer felett való kegyelem tételek, mellyekre Nagyságod érdemetlen szolgálját méltoztatni tetszett, hanem valami természetbéli szíves hajlandóság Nagyságodat mindenkori emlékezetemben rémletteti ; minek okáért örülök, hogy ha oly mód adatik-elő, a melly által alázatos tiszteletemet eleibe terjeszthetem ; a mint is a mostan legközelebb elő-forgó ujj esztendő lévén alkalmatosságom, kívánom szivemből, hogy a mennyei gondviselés terjeszsze Nagyságodnak életét az időknek legkülsőb határáig, a mennyei áldások minden szempillantásban örömmel váltattassanak-fel Nagyságodnak Méltóságos uri házán, a békességgel és szeretettel való követés tsokolják egymást mindenütt, a merre Nagyságodnak parantsolatja ki-hat, és minden fel-tételei idvességés előmenetellel koronáztassanak, hogy őseitül nyert példás hire neve, még annyi ezer ditső-poltzokra emelkedjen-fel, és hazánk fíjai ditséret-mondásra és áldás kívánásra nyissák-fel szájjokat a Szét-senyi név említéssel, mellyet tiszta szivemből ohajtván azért is esdeklek alázatosan, hogy Nagyságodnak kegyelmében tovább is fenn-maradhassak, a ki szüntelen való mély tisztelettel vagyok Nagyságodnak alázatos szegény szolgálja

Nagy-Harsányban 6-ta Decembris 1783.

Kónyi m. p.
Strasa-Mester.

Alázatosan botsánatot kérek, hogy a tsekély munkátskám-mal udvarolni bátorkodom.

Hogy ha Nagyságod a Proprietariusunkal vagy más rajtam segíthetővel szemben léend, kérem alázatosan emlékezzék meg rolam, és egy két szóbul álló recommendatzióját ne fogja meg tőlem, mivel az életből ki nem szabadulhatok, sem feljebb nem segítettem, mert az atyafiságos recommendatziók által, mindenkor hátra kell maradnom, noha már 9 esztendős Strasa Mester vagyok, mindenkor hiven s igazán szolgáltam.

E levelére Kónyi, úgy látszik, nem kapott választ s a Szé-

¹ Kónyi János a mai 34. számú kassai gyalogezredben szolgált, melyet 1783-ban Kökényesdi László ezredes állított fel, mint magyar hajdú ezredet. Az ezred első székhelye Pest és Debreczen volt, 1781 óta azonban főleg Fejér, Veszprém stb. vármegyékből toborzott. 1757-ben Comoban állomásozott, innen 1763-ban Königsgrätzbe, 1775-ben Prágába, 1780-ban Sopronba, 1786-ban pedig Székesfejérvárra került. Gróf Eszterházy Antal 1780-ban lett az ezred tulajdonosa s hosszú időn át az ő nevét viselte. Wrde A., Geschichte der k. und k. Wehrmacht I. k. 359 s kk. II.

chényi közbenjárására bekövetkezendő előléptetést is hiába várta. Más módját eszelte tehát ki a szabadulásnak. Obsitért folyamodott s pártfogót keresett, a ki a szegény obsitos katonát szolgálatába fogadja. Nagy gondot okozott a katonai élettől való megválás Kónyinak már azért is, mert nem csak magáról kellett gondoskodnia, hanem feleségéről is. A Széchényi Ferencz levelező-könyvében nyomára találunk annak, hogy már 1784 április 9-én hozzá folyamodott valami állásért, a gróf azonban elutasította kérelmével. Az erre vonatkozó feljegyzések a következők :

1784 április 9. Győrről. Kónyi János obsitot kérvén, ez ő nékie két embernek állításával resolváltatott, udvari tisztséget tehát kér az Méltóságos Grófftól.

1784 április 16. Győrré. Tisztjeinek számát nem öregbíthetvén, kívánt választot nem adhat.

Megújítja e kérését 1784 szeptember 17-én kelt levelében, melyben egy újabb kéréssel is fordul a grófhhoz. Két rekrutat kellett ugyanis maga helyett állítania, mivel azonban erre elegendő pénz nem volt, Széchényit kérte gyámolítására. E levél tartalma az említett levelező-könyvben fel van jegyezve, de egész terjedelmében is megmaradt.

Nagyméltóságu gróf, kegyelmes patronusom !

Mivel a bõlts végezésnek úgy tetszett, hogy könyörgésemet meghalgtván, mostani sanyaru életemnek majdani végére vezéreljen : mert már resolutionom el-érkezett, hogy két embernek egész monderban való állításával obsitomat nyeréndem ; mire végre már egy recroutát állítottam is, de még egy hátra vagyon ; mostani sorsomhoz képest pedig az illy summás költségre gyenge vagyok : annakokáért mély alázatossággal instálok Nagyságodnál, ne tekintse vélem kegyelmesen közlött, nagy kegyességeit, hanem mostani sajnos ügyemet szivére vévén nyujtsa segedelmét. Ebbéli könyörgésem annyival is inkább buzgób, mivel a melly Uraság kenyeremet ígérte, most már az is szabadozik, hogy tisztjei között vacantia nem volna ; így tehát dupla nyomoruságra vagyok ki-tétetve, ha tsak Nagyságod (kinek ezer módja vannak) nem könyörül rajtam, tsak bár addig is, Sopronban vagy más helyen akarmi tisztjévé tenni, miglen az Isten, a ki az ő szegényeit is megvigasztalni szokta, valamelly modot mutat. Erre kegyes parantsolatját Nagyságodnak epekedve várom, a ki mély tisztelettel kapsolt hálaadásal meg nem szünök lenni Nagyságodnak legkisseb szolgája

Győrben, die 17-a Septembris 1784.

Kónyi János m. p.
Strasa-Mester.

A gróf válasza most újból rosszul ütött ki Kónyi számára, mert a levelező-könyvben ezt olvassuk :

A környülálló dolgok miatt nem segíthet sok költsége lévén, tisztjévé teszi.

Valószínű azonban, hogy e válasz daczára is segített rajta Széchényi, mert a Kónyi-féle levél hátlapján ez áll : Kónyi János szolgálatért kér, mellyet meg is nyert. Hogy mikor és hol telepedett meg Kónyi a katonaságtól való elválása után, azt megállapítani nem tudtam ; hanem a következő adatok talán közelebbi utbaigazításokat adhatnak annak, a ki tovább szándékozik kutatni

A Kónyi és Széchényi közötti összeköttetés ezzel nem szakadt meg, egy esemény újra közelebb hozta őket egymáshoz. Széchényi nemes buzgalmának a hire a legtágabb körben elterjedt már ekkorra a hazában, a méltóság pedig, melyet elfoglalt, bizalmat és reményt gerjesztett mindazok szívében, kik ugyancsak a magyarság ügyében buzgólkodtak. Ez utóbbiak közé tartozott Tessedik Sámuel szarvasi lutheránus pap, a ki életét és munkásságát a hazai mezőgazdasági viszonyok javításának szentelte, s ez ügyben írott egyik kiváló munkáját 1784 november 10-én a következő levél kíséretében küldötte meg Széchényinek :

Gnädigster Graf und Herr !

Euer Hochgräfliche Excellenz stehen auf einen erhabenen Posten, und machen sich das grösste Vergnügen daraus, zur Erfüllung patriotischer Wünsche für das Wohl des Vaterlandes thätig mitzuwirken. In dieser frohen Ueberzeugung erkühnet sich mein Landmann Euer Hochgräflichen Excellenz unterthänigst aufzuwarten. Er enthält freylich nur einen kleinen Theil meiner Wünsche ; bleiben aber diese unerfüllt, so mögen die übrigen immerhin ruhig schlafen, denn sie sind, so oft sie erwachen, von je her und immer noch—Hektik meiner Secle.

Ich bin mit tiefsten Respekt

Euer Hochgräflichen Excellenz

unterthänigster Knecht

Samuel Theschedik

Ev. Pfarrer zu Szarvasch.

Szarvasch, den 10 November 1784.

Tessedik Samuel 1741-ben született. Atya evangélikus pap volt s fiát szigorú erkölcsökre nevelte. Atyjához hasonlóan ő is papi pályára lépett s apósa halála után a szarvasi egyház papjává

lett, mely állását közel félszázadon át viselte. Nem annyira papi működésével szerzett azonban babérokat, mint a magyar nemzeti műveltség hathatós emelésével. Munkásságát főleg a földműves osztály sorsának javítására szentelte, melynek állapota akkor Magyarországon nem felelt meg az emberi méltóság követelményeinek. Meg volt győződve róla, hogy a parasztság tisztultabb vallási nézeteivel együtt kell járnia a munka tökéletesebb megismerésének és az ennek alapján szabályozott tevékenységnek, ha ez osztály nyomoruságán maradandóan segíteni akarunk. E kettős irányban kezdette meg tehát működését. Elméletének megismertetése céljából 1784-ben Pesten kiadta következő munkáját: »Der Landmann in Ungarn, was er ist und was er seyn könnnte, nebst dem Plane zu einem regulirten Dorfe.« Ugyanez másodsor Pozsonyban a következő czímmel jelent meg: »Oekonomisch-physikalisch-statistische Bemerkungen über den gegenwärtigen Zustand des Landwesens in Ungarn, besonders in den Gegenden der Theiss.« De nemcsak az elmélet terén munkálkodott, gyakorlatilag is igyekezett eszméit megvalósítani. Schubart, Meyer és mások útmutatásai nyomán meghonosította a lóheretermelést, az istállógazdaságot s általában véve a rendszeres gazdálkodást. Ugyanazon alapelvekből indult ki, melyeket távol tőle Pestalozzi hirdetett, t. i. hogy a népet nagyobb szorgalom és fokozott tevékenység által kell megjavítani. Mint gyakorlatilag gondolkozó pap az embert természete szerint nem csupán elmélkedésre látta teremtvé, hanem tevékeny munkára. Törekvéseit azonban a parasztság körében, mely egyáltalán minden újítást bizalmatlanul fogadott, csak nehezen tudta érvényre juttatni.

Németországi utazása alatt, hol tudósokkal, pedagógusokkal és elismert tekintélyű gazdákkal lépett összeköttetésbe s a helyi pedagógiai és gazdasági viszonyokat tanulmányozta, megismerte a gondviselésére bízott 14 iskola berendezésének czélszerűtlenségét. II. József által a Pozsonyban székelő Schulcommission tagjává nevezetve ki, az iskolaügy terén több reform életbeléptetését kísérlette meg. Először csak kisebb dolgokon kezdte, de ezek sikerültével tágabb körre terjeszkedett ki Földesuraitól hat hold műveletlen földet kapott ajándékba, melyen a saját költségén jól felszerelt gazdaság iskolát rendezett be, s ebben négy éven keresztül ingyen tanított. Ily módon a saját költségén az első gazdasági ipariskolát

állította fel Magyarországon. Ez iskolában a rendszeres gazdaság minden ágában oktatást adott: a mesterséges rétművelésben, az istállógazdaságban, a konyhavetemények termelésében, a gyümölcsészetben, lóheretermelésben, méhészetben, selyemtermelésben stb. A dolog jól ment és Tessedik tanítványainak száma csakhamar megütötte a 900-at. Az első siker által felbátorítatva az intézetet később kibővítette. A virágzás azonban csupán addig tartott míg az intézetnek pártfogói akadtak. Ezek fogytával fokozatosan hanyatlott és 1798-ban be kellett egy részét szüntetni. Később az állam vette kezébe az ügyet s Tessedik csupán tanári minőségben folytatta működését. 1820-ban halt meg papi tisztének végzése közben.¹

Életrajzát 1873-ban adta ki Zsilinszky e cím alatt: »Tessedik Sámuel önéletrása. Eredeti német kéziratból fordította és kiadta Zsilinszky Mihály.« Az eredeti címe ez: »Das Leben (und die Meinungen) eines evangelischen Landpfarrers zu Szarvas, in dem Békescher Comitát in Ungarn, Samuel Teschedik, statt der fünfzigjährigen Jubileums-Festivität, von ihm selbst geschrieben in dem Monat December 1817 und in d. M. Januar u. Febr. 1818. u. im M. Jan. 1819.« Ez életrajz igazolása annak, hogy Teschedik II. József korába való ember volt. Felvilágosodott, szabadelvtű és munkás ember, ki a fejedelem törekvéseit nem csak helyeselte, hanem a maga körében gyakorlatilag is törekedett megvalósítani. Munkaköre főleg a tanügy és az ország gazdasági helyzetének megjavítására terjeszkedett, s ennek megfelelően sürgette a humanizmus mellett a reális tanok behozatalának szükséges voltát az iskolákban. Első nyomtatásban megjelent munkája a Landmann, ezenkívül Zsilinszky még 17 nyomtatásban megjelent művét sorolja fel. Kézírtos munkáit is hozzávéve, összesen 135 művét ismerjük,² melyeknek már száma is tiszteletre méltó szorgalmas íróra vall, tartalmuk pedig Tessedik emberbaráti törekvéseinek legszebb termékei.

A Landmann teljes címe: Der Landmann in Ungarn was er ist, und was er seyn könnte; nebst einem Plane von einem regulirten Dorfe.« Az egész munka 216 lapra terjed s a végéhez csatolt mellékletet Weinman pozsonyi rézmetsző készítette. Elő-

¹ Wurzbach, Biographisches Lexikon 44. k. 32—35. ll.

² Id. m. 123—138. ll.

adja benne az író, hogy II. József törekvései helyesek, meg kell azonban még ismernie a magyar földműves osztály állapotát, hogy azon kellőleg segíthessen. A parasztság nyomoruságos sorsának főokai: a királyi rendeletek meg nem értése, a gazdasági iskolák hiánya és a természettudományokbani járatlanság. Ezekhez járul több helyhez kötött baj, melyeket általános rendeletekkel nem is lehet megszüntetni. Ilyen bajok a parasztok velük született foglalkozásai, a falvak kedvezőtlen fekvése, mezőgazdasági ipar hiánya, a népies előítéletek és a külföldi gyárak bénító befolyása stb. A falusi gazdálkodást tehát szabályozni kell: a falvak tervszerűen építendőek, a parasztok felvilágosítandók, közölni kell velük a királyi rendeleteket, a papok pedig alkalmi beszédekkel hassanak a nép felvilágosítására stb.

A Landmann a francia fiziokratikus iskola szellemében van megírva: hangsúlyozza a mezei gazdaság és a földművelő osztály érdekeinek szükséges ápolását és előmozdítását; de a merkantilizmus eszméit sem mellőzi, sőt bizonyos szempontból helyesebbeknek tartja azokat.¹ A parasztság helyzetét kissé nagyon is komor színben látja azonban, s Schwartner kevéssel később erősen kikel e miatt ellene.²

E munkát küldötte Tessedik ajándécul Széchényinek. Széchényi, ki a parasztosztály sorsa iránt őszintén érdeklődött, lekesedéssel fogadta törekvéseit. Tessediknek írott válaszában megígérte, hogy, ha alkalma lesz, annak elvei szerint fog eljárni. Egyébként gondja lesz rá, hogy a munka magyarra fordítassék s az ő költéségen kinyomattassék. A válasz szövege ez:

1785 január 30 Zágráb.

Dankt Ihm. Wenn Er eine Puszta mit Einwohnern anlegen sollte, so wird Er es, insoweit es die Lage zulässt, nach des Landmanns Grundsätzen thun. Diesen wird Er ins Ungarische übersetzen, auf seine Unkosten drucken lassen uud Ihm einige Exemplaren schicken.

A munka magyar kiadásának tervét Széchényi komolyan vette s már 1785 augusztus 31-én megbizza Bartsch bécsi könyvkereskedőt, értekezzeék Junker bécsi rézmetszővel a Landmann mellékletének ügyében. Az utóbbinak külön levelet is ír. Ebben 1000 db.

¹ Kautz, A nemzetgazdasági eszmék 125. l.

² Kautz, Id. h.

mellékletéről van szó, melyeknek lehetőleg hamar kell elkészülniök. E dolgoknak csak a Széchenyi Ferencz levelezőkönyvében találunk nyomára s az ide vonatkozó feljegyzések ezek :

1785 augusztus 31 Pécs.

Junker. Ueberschicke den Plan vom Ungrischen Landmann. Der Graf möchte gerne 1000 Stücke haben und durch ihn stechen lassen. Soll dem Grafen schreiben, wie bald es seyn kann und was er dazu nothwendig hat. Man wird sogleich Anstalt machen, dass Er das nothwendige bekomme. Hajnóczy.

1785 augusztus 31. Pécs.

Bartsch. Soll ihm obiges geben und den Junker zur Antwort anhalten. Hajnóczy.

Junker szeptember 6-ikán már válaszol a megkeresésre és előadja a grófnak, hogy a rézlap 9 hét alatt elkészül, s a nyomtatási költség 29 forint 35 krajczárt tesz ki :

1785 szeptember 6. Bécs.

Junker. In 9 Wochen könnte die Kupferplatte fertig werden. 1000 Exemplare würden Papier und Druckerlohn 29 f. 35. k. kosten. Wie stark die Auflage des Buches seyn wird.

Hajnóczy erre a gróf nevében meghagyja a rézmetszőnek, hogy 500 magyar és 500 illir szövegű példányt készíttessen :

Soll es nur machen. Bartsch wird die Unkosten zahlen 500 Exemplare sollen Ungrisch, 500 Illyrisch seyn. Hajnóczy.

E terv azonban csakhamar módosítást szenvedett, mert Hajnóczy október 22-ikén már arról értesíti Junkert, hogy az 1000 darab melléklet csupán magyar szöveggel legyen ellátva :

1785. október 22.

Junker. Soll das beygeschlossene Paquet dem Hofrath Pásztor geben, das Briefporto sich von Bartsch zahlen lassen und die Kupfer zum Landmann von Ungarn 1000 Stücke Ungrisch drucken lassen. Hajnóczy.

1786. január 1-én jelenti Junker, hogy az 1000 darab példány elkészült s a kinyomatási költségek 31 forint 40 krajczárt tesznek ki :

1786. január 1. Bécs.

Junker. Die 1000 Exemplare eines regulirten Dorfes wären zur Ungarischen Auflage fertig. Schliesst davon einen Abdruck bey. Druck und Papier haben gekostet 31 f. 40 k. Bartsch wird den

Transport besorgen. Wie viel Abdrücke zur Illyrischen Auflage nohtwendig sind.

Az illir szöveget illetőleg tett kérdésére Hajnóczy január 3-ikán újból tagadó választ ad:

1786. január 3. Pécs.

Soll den Illyrischen Titel auf den Plan nicht setzen, bis man Ihm nicht schreibt. Hajnóczy.

Kónyiról 1784 szeptember 17. után hosszú időn át semmi hírt sem hallunk. 1785 október 10-én tűnik fel újból Pécssett s a gróftól anyagi segílyt kér. A levél nincs meg, hanem tartalma a levelező-könyvbe be van jegyezve:

1785. október 10 Pécs.

Kónyi egy pár lovatskára segíségeet kér.

E levél arra vall, hogy Kónyi ez idő alatt valamiképen megszabadult a katonaságtól és gazdálkodásra adta magát. Tartalma teljesen igazolja Szinnyi¹ azon feltevését, hogy Kónyi 1785-ben hagyta el a katonaságot és Pécssett telepedett le. Talán az készítette erre, hogy Széchényinek is itt volt hivatali székhelye, s ily módon reménye lehetett arra, hogy vele újból összeköttetésbe léphet. Ez összeköttetést tényleg megteremtette Tessedik Landmannja. Kevéssel később ugyanis ezeket találjuk Kónyiról feljegyezve:

1785. deczember 18. Sziget.

Kónyi János kér a Conto 5 vagy 6 aranyat. Hajnóczy.

Ez a feljegyzés arra vall, hogy Széchényi valami megbízást adott Kónyinak, melynek elvégzéseért pénzt ígért neki s most ebből előleget kér. Ez a megbízás nem lehetett más, mint Tessedik Landmannjának a lefordítása, melyet Kónyi rövid idő alatt be is fejezett.

Ugyancsak Szigetről kelt Kónyi következő és utolsó levele, mely egész terjedelmében megmaradt. Ebben arra kéri Széchényit, hogy Pécssett valószínűleg a Landmann magyar fordításának kinyomtatása körül felmerült zavarokat addig ne intézze el, míg ő Pécsre be nem jön. Külömben azt szeretné legjobban, ha pesti könyvnyomtatóval végeztetné el a munkát. Természetesen a Landerer-nyomdára gondolt ekkor, a mely munkái kiadásában mindig olyan előzékeny volt, s ez előzékenységet akarta most valamiképen meg-

¹ Id. m. VI. k. 242. l.

hálálni. A levél keltében megemlített Sziget alatt minden valószínűség szerint Szigetvárt kell értenünk, mert Pécs közvetlen közelében fekszik, de meg azért is, mert Festetics birtok lévén, Kónyi valószínűleg ott kapott szolgálatot. A levél szövege ez:

Kegyelmes uram, kegyes patronusom!

Excellentziadnak kegyes parantsolatja szerint Theschedik levelét alázatosan ide zárom. Mához egy hétre Pétsre bémegyek, és akkor mindeneket el-igazítok, instálok alázatosan, addig is Excellentziád a fizetéssel magát hátra tartóztatni méltóztassék, hogy ez által ne talán még több kára következne. Én már irtam Pestre, talán 8. nap mulván választ nyerek, ki magamat kegyes gratiájába ajálván véghetetlen hálaadással vagyok Excellentziádnak legkisseb szolgája

Sziget, die 18-a Septembris 1786.

Kónyi m. p.

A fordításnak Kónyi által tervbe vett Pesten eszkozlendő kinyomatása nem sikerült, Széchényi mégis csak Pécssett végeztette a munkát. Még az 1786 év folyamán készült el az egész s ily czim alatt látott napvilágot: »A paraszt ember Magyarorszában mitsoda és mi lehetne; egy jó rendbe-szedett falunak rajzolatjával egyetemben Samuel Theschedik által, most pedig németbül magyarra fordította Kónyi János.« A mellékletül adott rézmetszet e czímmel van ellátva: »Rajzolatja egy jó rendbe vett alunak. Thessedik Sámuel találta és rajzolta. Junker Kr. rézbe mettzette.«

Széchényi Ferencz nevéröl egy szóval sem emlékezik meg az egész munka, ezért feltünést keltő Ballagi Géza ama kijelentése, hogy Thessedik Landmannját Széchényi fordította magyarra. Az előrebocsátott források kétségkívül igazolják e feltevés igazságát, de Ballagi nem idézi azokat.¹ A Kónyi-féle fordítás 508 oldalra terjed, nem tartalmaz azonban semmivel sem többet, mind az eredeti, sőt a tartalommutatót el is hagyta belöle. Látszik az egész munkán, hogy nem a saját jó szántából látott hozzá, hanem csupán a gróf érdekeit szolgálta.

Méltó végül még az említésre, hogy Kónyi János utolsó két munkája, t. i. A paraszt ember Magyarországon (Pécs, 1786) és Elmefuttatások (Buda, 1792) megvannak a Széchényi Ferencz

¹ A politikai irodalom Magyarországon 220. l. 2. j.

könyvtárkatalogusában,¹ az 1785. évben megjelent Ártatlan mulatság azonban nincs meg. Ennek talán abban találjuk magyarázatát, hogy Kónyi nagyon lelkére vette a gróf visszautasító válaszait.

1786 után végleg megszakadt az összeköttetés Széchényi és Kónyi között. Széchényi sehogy sem tudott megbarátkozni II. József alkotmányellenes ujtásaival, ezért 1787 elején minden állásáról lemondva s birtokait bérbe adva, hosszabb külföldi utra indult.² Visszatérte után komolyabb politikai kérdések és nagyobb jelentőségű irók kötötték le figyelmét, szegény Kónyi Jánossal többé nem törődött. Kónyi pedig valami szegényes falusi otthonban dolgozott tovább a mindennapi kenyérért, mesélgette honfitársainak üres óráiban előszedett olvasmányainak tanulságait s ismeretlenül halt meg a nagy magyar haza valamelyik csendes fészkeben.

¹ I. k. 616. I. és II. k. 451. I.

² Gróf Széchényi Ferencz naplója 156. I.

A MAGYAR NEMZETI MUZEUM HÍRLAP-KÖNYVTÁRA.

LD. SZINNYEI JÓZSEFTŐL.

Mielőtt a hírlap-könyvtár az 1889. év elején megnyílt, a hírlapok a M. Nemz. Múzeumban a levéltár melletti belső folyosóban, a falak mellett és középett rozzant, részben festetlen álványokon voltak elhelyezve. A könyvtár nyomtatványi anyaga közé ugyan fölvétettek a régibb hírlapok közül azok, melyek 8-rét könyvalakban jelentek meg és eredeti félbőr kötésben, némelyik czimlappal és tartalomjegyzékkel ellátva, mintegy kínálkoztak a könyvek közé való beosztásra, mint a pozsonyi és bécsi Magyar Hirmondó, a Magyar Kurir, a Hazai és Külföldi Tudósítások sat. A későbbiek közül már kevesebbet és igen megválogatva soroztak be a könyvek közé; és minthogy a közönség se fordított nagy gondot ezekre, nagyobbbrészt köttetlenül is maradtak. Ezen mellőzött, elhanyagolt lomot, mint nem fontos és nem sürgős dolgot, éppen úgy, mint az apróbb nyomtatványokat, a könyvtárrendezők nem vették figyelembe, vagy azok fölvételét a későbbi jobb időkre hagyták; így kerültek a hírlapok azután az említett folyosó polczaira, természetesen az ide-oda helyezés következtében festői rendetlenségben; spárgával összekötött hírlapszámok mellett, fűzött, vagy papir kötésben lévő példányok, de voltak ezek közt összevissza hányt-vetett egyes hírlapszámok is. Ezen chaosnak azután nem is lehetett más nevet adni, mint hírlap-raktár.

A hírlapoknak ezen elhanyagolását már évtizedekkel ezelőtt volt alkalmam figyelembe venni s ez indított engem arra, hogy irodalmunk ezen fontos ágát megóvjam az enyészettől, mely annak szaporodásával mindinkább bekövetkezhetett volna. Elég példa állott előttem, a külországok hírlapirodalmát tekintve, melyet akkor figyelemmel kísértem, sőt egyes példányszámokban összegyűjtve,

közelebről is igyekeztem azzal megismerkedni. Ezen törekvésemet a hazai hírlapokra is kiterjesztve, ennek tüzetesebb megismertetését tűztem ki főczélomúl, midőn a »Hírlapirodmunk« cz. cikksorozatomban a hazai hírlapok ismertetését közöltem a Vasárnapi Ujságban 1862-től és a Magyar Könyv-Szemlében közlöm 1895. óta. Ezzel mintegy felhívtam a közönség figyelmét a hírlapok fontosságára, melyek megőrzése céljából is több cikket irtam a hírlapokba.

A hírlapoknak ezen mellőzése és pusztítása okozta, hogy már-már a legujabb és legnevezetesebb hírlapok sem voltak többé találhatóak nyilvános könyvtárainkban, de másutt se. Így történt, hogy a b. Eötvös József által 1865—66-ban kiadott Politikai Hetilapot, megjelenése után tiz évvel már hasztalan keresték Budapesten; és az illető kénytelen volt azt a hírlapokban közzétett felszólítással megszerezni.

A könyvekkel és egyéb nyomtatványokkal azonban a régi helytartótanács rendeletéből és az 1848. törvény alapján, a hírlapokat is beküldték a hazai nyomdák a M. Nemz. Múzeumba, az egyetemi könyvtárba és a M. Tudom. Akadémia könyvtárába; de csak önszántukból és szórványosan, mert azok beküldését senki sem ellenőrizte, nem reklamálta. Lassanként ezen hírlapok mégis annyira fölszaporodtak, hogy azok elhelyezése, már nagy alakjuknál fogva is, mindinkább több nehézségbe ütközött. Kiselejtésüket azonban már azon elvnel fogva sem teheték, mert a nyilvános könyvtárainkba beküldött anyagot meg kellett őrizniök. Tehát végre is gondoskodni kellett arról, hogy miként lehessen azokat értékesíteni s a közforgalomnak átadni.

Igy történt, hogy Trefort Agoston vallás- és közoktatási miniszter enquetet hívott össze 1884. jún. 30., mely elhatározta a hírlapoknak gondozását, azok rendezését és a hírlapkönyvtárnak a nagy közönség használatára való megnyitását.

Miután akkor én foglalkoztam leginkább, csaknem kizárólag, hírlapirodmunkkal, természetesen engem bíztak meg ezen művellet kivitelével és mellém adva egy díjnokot, megkezdtük a M. Nemz. Múzeum könyvtárában levő hírlapok rendbe szedését és czédulázását. A hírlapok rendezése, czédulázása, az anyag természeténél fogva is sokban különbözik egyéb nyomtatványok, könyvek fölvételétől és czédulázásától. Miután a könyvek befűzve kerül-

nek a könyvtárba, ezek fölvétele igen egyszerű; nem így a hírlapoké. A hírlapok címük szerint szintén egy-egy címlapot kapnak; ezen címlapra azonban minden évfolyam számaival együtt külön följegyeztetik. A hírlapok egyes számai úgy tekinthetők, mintha a könyveket füzetlenül ivekben küldenék be s azokat ivenként kellene előbb összeszedni. A könyvek, ha azokból egyes ivék hiányoznak, hasznavehetetlenek, ha pedig a munka címlapja elveszett, nem is lehet azt czédulázni, sőt az egész munka értékéből is sokat levon ezen hiány; nem így a hírlapoknál, melyeknek minden egyes száma egy ugyanazon címmel van ellátva, s egyes számnak hiánya, bár az is figyelembe veendő s pótlendő, a hírlap becsét éppen nem, vagy igen csekély mértékben csökkenti.

A hírlapok czédulázásánál előbb a hírlapszámok revideálása történik és minden évfolyan teljessége megjelöltetik a czédulán az illető évfolyam utolsó számával; ha közből hiányzik egy vagy több szám, ez is följegyeztetik írónnal a czédulán és a hírlap elején, hogy az olvasó azonnal tájékozva legyen a hiányzó számokról; a később megszerzett számok feljegyezése pedig törtöltetik.

A munka gyorsítása végett a hírlap rendezéséhez és czédulázásához két dijnokot neveztek ki. Én pedig az 1888. nov. 9-iki miniszteri rendelettel az egyetemi könyvtártól véglegesen áthelyeztettem a M. Nemz. Múzeumhoz, mint a hírlap-könyvtár öre, 1901. okt. 30-án pedig igazgató-órré neveztettem ki. Dr. Váczy János 1887. nov. 8. gyakornok, 1889. máj. 2. segédőr lett; 1893. júl. 12. főgymnasiumi tanárrá neveztetvén ki, elhagyta a könyvtárt; Kereszty István pedig 1888. márcz. 7. gyakornokká, 1893. márcz. 31. segéddé, 1894. júl. 13. segédórré léptettetett elő. Meg kell még emlékezmem a »Tiszteljétek a közkatonákat!« elvnel fogva Rubin Antal szolgáról is, ki segítségünkre van mai napig és a hírlap-könyvtár rendezésének nehéz munkáját elejétől fogva végig küzdötte velünk.

A hírlap-könyvtár fölállítását elrendelő enquete azt is elhárította, hogy a főváros nyilvános könyvtárainak anyaga egyesíttessék a múzeumival, hogy azt a maga teljességében egy helyt használhassa a közönség. Ezt megelőzőleg a múzeumi készlettel végeztünk és egy általános hírlap-katalogust készítettünk, melyben a meglévő hírlapokat és hírlapszámokat föltüntetve, megjelöltük a még hiányzókat is. Az egyetemi könyvtár hírlapjait bár gondosan

beköttették, hely szűke miatt, lehordták a földalatti helyiségbe : ide kellett tehát mennünk a múzeumi hiányokat feltűntető jegyzékekkel, hogy a szükséges évfolyamokat és hírlapszámokat kiválogassuk és a már bekötött példányokból azokat kimetélgessük. Ezen műveletünkkel nagyot haladt a múzeumi hírlapok teljessé tétele. Hogy a fölösleges példányokat, melyeket papiros gyanánt akartak eladni, megmentssem, a szegedi Somogyi-könyvtárnak ajánlottam fel és ott szívesen fogadták ezen részben megcsontított hírlapokat, melyekkel aztán könyvtárunk jelentékeny anyaggal szaporodott. Később a M. Tudom. Akadémia könyvtárából, a gróf Ráday-féle s a kolozsvári erdélyi múzeumi könyvtárakból nyert duplumokkal is jelentékenyen növekedett a múzeumi hírlapkönyvtár.

A hírlap-könyvtár évi dotatiója 2000 frt ; ezen összeg nagy részét évenként a hírlapok bekötésére fordítottuk és így lassankint a hírlap-anyag könyvtári alakot öltött és miután a folyosó belső- és külső része is polczos szekrényekkel és karzatokkal látott el, a nagy hírlapanyag kényelmesen elhelyeztetett és jelenleg, már kezelésének különlegessége miatt is, méltán nevezetik hírlapkönyvtárnak.

Hogy a hírlapoknak a nyomdák által történő rendes beküldését is keresztül vigyük, 1885—87 években csaknem az összes hazai nyomdákat meglátogattam kieszközöltem, hogy ezentúl a hírlapok czimszallagokkal ellátva, lehetőleg teljesen érkeztek be a M. Nemz. Múzeumba.

Meg kell még említenem azt is, hogy a hírlapoknak (kivéven a hetilapokat és a szaklapok egy részét) nem lévén tartalommutatójuk, ezek használatát nagyban elősegítik az általam írt és a M. Tudom. Akadémia által kiadott három kötet »Repertórium« és a »Magyar Írók élete és munkái« cz. nagy művem, mely utóbbi szerzők szerint a hírlapokban levő temérdek cikk anyagát is nagyrészt magában foglalja.

A hírlap-könyvtár használatát eléggé feltűnteti a havonként kiadatni szokott statisztika, mely szerint míg 1889-ben 1249 egyén látogatta a hírlap-könyvtárt és 3130 kötet hírlapot használt, addig 1901-ben már 2967 volt a látogatók száma, a kik 6878 kötetet használtak.

A hírlap-könyvtár anyaga szintén számokban mutatható ki egjobban ; a mostani állomány 3910 hazai hírlap (20,540 évfo-

lyam vagy kötet, azaz 1.520,342 szám; (ezek közül 3045 a magyar, a többi idegen nyelvű hírlap). A külföldi idegen nyelvű hírlapok csekély számmal vannak könyvtárunkban képviselve, azért ezen számításba nem vétettek fel. A havi és évnegyedes folyóiratok pedig a nyomtatványi osztályban kezeltetnek és a tulajdonképeni nagy könyvtár anyagát képezik.

Az 1897. XLI. törvényzikk az összesnyomtatványoknak, így a hírlapoknak is pontos beküldését a M. Nemz. Múzeumba elrendelvén, miután ezen törvényes intézkedés mulasztás esetén pénzbüntetést is szab az illető nyomdára, a hírlapok is hiány nélkül érkeznek be könyvtárunkba. Még pedig azon év decz. 11-től a napilapok hónaponként, a többiek évnegyedenként bérmentetlenül küldetnek be, két kimutatással; ezek egyikén, az általunk átvett hírlapszámok, valamint a többi nyomtatványok átvétele igazoltatik és visszaküldetik; az esetleges hiány azonban megjelöltetik azon és külön is reclamáltatik. A beérkezett csomagok, illetve hírlapok számai föliratnak a nyilvántartási czédulákra s a teljes példányok évnegyedenként, esetleg félévenként könyvkötés alá rendeztetnek; így évenként körülbelől 600 kötet kerül vissza a hírlapkönyvtárba.

Ezzel a hazai hírlap-könyvtárunk teljessége biztósítva lévén, büszkén mutathatunk ezen gyűjteményünkre, mert több ily szakkönyvtár sem a hazában, sem a külföldön nem létezik.

RIBAY KÖNYVTÁRA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBAN.

HAVRÁN DÁNIELTŐL.

Ribay, midőn 1798 végén Pestről elköltözött, felhagyott könyv-gyűjtő munkásságával is. Hazai és külföldi összeköttetéseinek fonalai lassanként elszakadoztak, nagyszámú családja miatti gondja s egyházának ügyei más irányba terelték tevékenységét. Üres idejét most már kevésbé költséges, de azért nemes célra: t. i. korábbi éveiben megkezdett irodalmi műveinek befejezésére fordította. Ez irányú működését azonban csekélyebb siker koronázta: műveit értékben messze fölülmulja hazai s külföldi régi nyomtatványokban gazdag könyvtára.

A régi protestáns papok, kik, mint ő, külföldi egyetemeken megfordultak, hasonlókép gyűjtöttek könyveket s egyik-másik tekintélyes gyűjteményt hozott össze. De a gyűjtésben más szempontok után indultak: összevásárolták a megjelent tudományos könyveket, hogy azokat át meg áttanulmányozva, a külföldön elért eredményeket idehaza élőszóval vagy tollal közkinccsé tegyék. Ribay könyvgyűjtése más irányu: ő a külföldön is régi könyveket vásárol, idehaza pedig egész munkásságát a régi irodalom és pedig főképpen a vallásos irodalom termékeinek összegyűjtésére fordítja. Nem a theologiai irodalom terén elért új eredmények érdeklik, a mult az a mi leköti, ennek a megismerése, megértése legfőbb vágya.

Midőn II. József türelmi pátense új lelket önt a protestantismusba, örömmámor uralkodik mindenfelé; ünnepi versek, beszédek készülnek II. József tiszteletére, hitközségek alakulnak, a régi protestáns irodalmi termékek felszabadulnak a zár alól s épp a tiltott könyvek legkeresettebbek, legkapósabbak. A protestáns multnak, a lezajlott eszmei harczoknak ezen írott maradványait

gyűjti Ribay; nem oly nagy apparátussal s anyagi segédeszközökkel, mint gr. Széchényi vagy Jankovich, de ernyedetlen fáradozással s csekély anyagi eszközök mellett is nagy sikerrel. Maga is utazik, de tudós ismerőseit is felhasználja a gyűjtésre.

Csakhogy a míg II. József egyik kezével felemeli a protestánsokat, a másikkal vérző sebet üt a nemzet testén. A jelent, mint a történeti folytonosságnak egyik láncszemét széttépni akarja. Tudjuk, hogy beolvasztó törekvései nem sikerültek, az a kor már nem az abszolút királyi hatalomnak, de a nemzeteknek kedvez. A nemzeti szellemnek buzgó apostolai támadnak, kiket a »patrioták« megtisztelő címével ruháznak fel. Ezen kiváló patrioták egyike gr. Széchényi Ferencz. Erős nemzeti öntudattól serkentve hozzáfog a magyar szellem termékeinek, különösen azoknak, a melyek erős fényt derítenek a nemzet multjára, u. m. a történeti, jogi s a szorosabb értelemben vett irodalmi műveknek összegyűjtéséhez. Számos munkás kéz, az írók és tudósok egész csapata támogatja munkájában s ezek között ott találjuk Ribayt.

Ribay György¹ 1754 márczius 27-én született Bánóczon, hol atyja korcsmáros volt. Iskolába Felső-Ozoron kezdett járni, de miután az evangélikusokat 1763-ban a templom és iskola használatától megfosztották s a pap és a tanító kivándorolt, átment Zay-Ugrócra. Felsőbb iskoláit Selmecezen és Modorban végezte, megtanult orgonálni, a mi némi jövedelmet hozott számára, mert szülei szegénységök miatt nem igen részesíthették megfelelő anyagi támogatásban. 1771 júliusában Nemescsóra távozik, hogy magyarul tanuljon s még ez év végén bejut a Karcsay-családhoz nevelőnek. 1773 januárjában folytatja iskoláztatását Sopronban, itt támogatója akad Waltersdorfer vármegyei jegyző személyében, kinek Ribayval egyidős fia szintén ott tanult. Anyagi helyzete azonban arra kényszerítette, hogy Modorban orgonamesteri állást vállaljon el. Utóbb letévén vizsgáit s elnyervén a soproni stipendiumot 1779 október 1-én beiratkozott az erlangeni egyetemen, honnét már a következő évben Jénába megy át. A karácsonyi szüniidőt nagyobb körutazásra használja fel s összekötve a kellemest a haszonnal: megtekintí a nevezetesebb könyvtárakat is.

¹ Menčik Ferd. Jiří Ribay. Ve Vidni 1892. és Ribay önéletrajza (német s cseh nyelven) 198. Fol. Germ. M. N. Múz. kéziratár.

Ez időben kezdődik könyvgyűjtő szenvedélye is. Berlin mellett meglátogatja a cseh emigránsoktól alapított Nová ves községet, hol számos régi cseh nyomtatványt talál, melyek közül egyesek tulajdonába is jutottak. Ettől fogva nem mulaszt el egyetlen alkalmat sem arra, hogy gyűjteményét gyarapítsa. Midőn 1782 szeptemberében haza indul Jénából, megállapodik Drezdában, s meglátogatja a pukantzi születésű cseh lelkészt Pétermant, kinek híveitől ismét nem csekély mennyiségű régi könyvet vásárol meg s kap ajándékba. További útja Prágán keresztül viszi, hol a türelmi pátens kiadása után éppen akkor volt alakulóban az evang. hitközség 16 napi ott tartózkodása alatt tanácsaival s buzdításával maga is részt vesz e munkában s egyszersmind megismerkedik a nevesebb cseh írókkal: Ungár, Stach, Thám, Tomsa, Krameriusal stb. A lelkes ifjút mindnyájan megkedvelték s ott szerették volna visszatartani az egyház lelkészéül. De ő csak haza vágyott. A mi csekély pénze meg megmaradt, — sőt a ruháját is pénzzé tette s barátjától, Waltersdorfertől is felvett kölcsönt — azon az antiquáriusoktól könyveket vásárolt s így megterhelve Bécsen, Pozsonyon s Nagyszombaton keresztül érkezett meg november 1-én Zay-Ugróczra.

Most egy ideig Csernyánszki oldalánál működik, majd 1783 október 29-én felszenteltetvén, miután a prágai meghívást újból elutasította, Pribóczon telepedik meg. Azonban itt s Bagonyán is csak rövid ideig marad. Utóbbi helyen meg is nősül, nőül vevén egykori pártfogójának, Ruprecht modori lelkésznek leányát, kivel boldog s áldásteljes családi életet él haláláig. 1785 december 18-án átmegy Czinkotára. Ez épen neki való hely. Egyrészt Bécsen keresztül összeköttetésbe léphet cseh-morva tudós barátaival, másrészt közel lévén a fővároshoz, gyakran felkeresi az antiquáriusokat, figyelemmel kíséri a hazai irodalmi életet s ismeretiséget köt a hazai tudósokkal: Cornidessel, Kovachichcsal, Horányival stb. E szellemi légkörben maga is kezd foglalkozni irodalmi, nyelvészeti s egyéb tanulmányokkal. 1789-ben nagyobb tanulmányútra indul ki a szomszéd vármegyékbe. Értékes zsákmánynyal megterhelve tért vissza. Durich is hálásan emlékezik meg ez útról, mert Ribay szivességéből alkalma nyílt több régi kézirattal és ritka nyomtatványnyal megismerkednie.¹ 1793-ban újból felkeresi

¹ Durich, Bibliotheca slavica. I. Vindobonae, 1795. XXIX. I.

Prágát és Bécsset, tanulmányozza a könyvtárakat, néhány csonka könyvét talán ekkor látja el kézzel írt címlapokkal. Együttal meglátogatja régi ismerőseit. 1796 augusztusában elhagyja Czinkotát, a hol híveivel, úgy látszik, nem tudott megférni, tán azért, mert túlságosan lefoglalta a könyvtára s gyakran hosszabb ideig tartó utazásait is görbe szemmel nézték. Egy alkalommal tűzveszély fenyegette gyűjteményét, de szerencsére kár nem esett benne.

Állás nélkül maradva Pesten telepedik meg, hol Kovachich tanácsára antiquariusi üzlettel foglalkozik,¹ miután kísérlete, hogy az egyetemi nyomdában korrektori állást kapjon, hajótörést szenvedett. Nyomdát is akart venni, de ez a terve sem sikerült.²

Ekkor történt, hogy Torzsa lelkésze, kifogásolható magán élete miatt nem mervén bevárni a visitatiót, megszökött egyházából. Hamaliár Ribaynak ajánlja fel helyét, ki azt 1798 december 6-ikán el is foglalja. Ebben az új német gyarmatban tölti el élete utolsó éveit. Meghalt 1812 december 31-én.³

Életének meg van a maga tragikuma: fiatal éveiben mohón gyűjt, olvas, tanul s élete végén a nélkül, hogy valami nagyobb alkotott volna, legfőbb kincsétől a könyvtárától is megválni kénytelen. De csak egészben akarta eladni s miután úgy bent mint külföldön többféle sikertelen kísérletet tett annak értékesítésére, 1807-ben Jankovich tulajdonába engedte át 1800 forintért. Jankovichnak gyűjteményével együtt azután, bár nem a maga egészében, a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi országos könyvtárába került. Így legalább becses gyűjteménye gyarapítja annak az intézetnek az anyagát, a melyről 1808-ban azt írja, hogy boldognak érezné magát, ha annak kebelében mint tisztviselő alkalmazást nyerhetne.⁴

Ribay Czinkotán eltöltött idejét (1786—96) alaposan felhasználta irodalmi működésre s könyvtára gyarapítására. A csehországi írókkal sűrű levelezést folytatott, a mely nagyrésztben ismét csak könyvtára érdekét szolgálta; de másfelől nagyon értékes az ottani viszonyokra nézve is. Az összes levelek az őszinte

¹ Kovachich levele gr. Széchenyihez 1797 márcz. 3. Széchenyi lt.

² Menčik, Ribay 31. l.

³ G. A. Famler, Torzsa. Neusatz, 1884. 116. l.

⁴ Menčik, i. m. 34. l.

barátság hangján szólnak s kiérzik belőlök, hogy íróik boldogoknak érzik magukat, ha egymásnak szivességet tehetnek. A levelezést Ribay indítja meg Dobrowskyhoz írt levelével, leveleit ugyan nem ismerjük, de az azokra jött válaszokból¹ is eléggé tiszta képet alkothatunk magunknak. Dobrowsky szomorú hangon szól a hazájabeli viszonyokról: a német könyvek írása és olvasása elnyomja a hazai irodalmat. Ha továbbra is úgy lankad az érdeklődés, ha csak 1—2 ember kedvéért kell dolgoznia, akkor az ő fáradozásai is zátonyra jutnak. Azért jól esik egyesek bátorítása, pl. gr. Wallis-é, Ribayé, mi új reménnyel tölti el (1785 jan. 9.). Máskor ismét az iskolák ellen fordul: az elemi iskolákban német tanítók oktatnak, a latin iskolákban hasonlóképp semmi sem történik a cseh nyelv tanítása érdekében; az ilyen tanulókból fejlődjenek azután az írók! (1791 febr. 16.) Tudósítja öt irodalmi terveiről is, ilyenek: a szláv etymologikon, cseh nyelv rendszere, morva idiotikon stb. s Ribayt is hasonló irodalmi működésre serkenti a vocabularium comparativum szerkesztéséhez, mely a latin, szláv, német, magyar nyelveket öleli fel, meg akarja nyerni munkatársának. Midőn pedig oroszországi tanulmányútja alkalmával figyelmessé lesz a finn-magyar rokonságra, felszólítja, hogy foglalkozzék ennek tanulmányozásával, ő majd ellátja segédkönyvekkel. A finnek tudása ugyan nem elégséges, mert a perzsában is talált rokonszavakat, milyenek például: jezdan, sad, hazar, stb. A »magyar« névről azt tartja, hogy az valamely törzsnek a neve volt. (1793. febr. 8. és 1794. aug. 10.) De Ribaynak ehhez nem volt meg a kellő szakképzettsége, ilyenmű tanulmányokba soha se is fogott bele. Annyit azonban elért Dobrowsky, hogy néhány más kérdésre vonatkozólag megkezdi a kutatást, csak hogy ezen a téren is inkább csak gyűjtő maradt, mint feldolgozó.² Összegyűjti Dobrowsky számára a cseh nyelvben ismeretlen tót szavakat, midőn a két dialectus eltéréseit kutatja, hasonlóképp segítségére van midőn a bibliai szövegvariansokat tanulmányozza. Ribay, úgy látszik, ambícióval végezte a fásasztó szöveghasonlításokat s mellékesen kijegyezte a régi szólásmódokat

¹ *Commercium litterarum G. Ribay. 568. Qu. Germ. a M. N. Múz. kéziratárában.*

² *Kéziratos műveit közli a »Tydennik« II. évf. Pozsony, 1813. 109—110. l. Egy része a M. N. Múzeum kéziratárában. 1. és 2. Quart. Slav.*

és használatból kiment régi szavakat is, hogy később tudományosan feldolgozza.

Dobrowsky viszont a gyűjtésben igyekszik segítségére lenni, tudatja vele, hogy az 1780 óta megjelenő könyveket irodalomtörténetében fogja közölni, ugyanitt fog megjelenni a Klementina könyvtár anyaga, az első közlemény a bibliákat fogja tartalmazni s miután tudja, hogy a biblia kiadások iránt érdeklődik, azt eleve is figyelmébe ajánlja. A Magyarországon megjelenő szláv könyvek ismertetésére Ribayt szerette volna megnyerni.

Küld neki antiquár katalógusokat, vásárol számára a prágai árveréseken, milyenek Görlénél havonként tartattak meg; azonban sajnálja, hogy a régi könyveket nem tudja oly könnyen megszerezni számára, mert azok ott is ritkák s a gyűjtők ott is elkapkodják. Gratulál neki az 1789-iki gyűjtőútjában szerzett ritka példányaihoz, melyek, mint pl. a 12° kraliczi psalterium, Luther 1520-iki predikációi rendkívül becsesek. Különösen irigylit tőle az osztrogi (1581) bibliát, melyért fél könyvtárát adná oda cserébe (1799 febr. 4.) Ajánlja, hogy tanuljon ó-szlávuval s gyűjtsön ó-testamentomi délszláv kéziratokat.

Dobrowsky révén megismerkedik néhány más íróval is. Ő ajánlja be Pelzelnél, dicsérve buzgalmát s ismereteit a szláv irodalomban. Pelzel a cseh irodalmat akarja ismertetni a külföld előtt a jénai Intelligenz-Blattban, a mit oly módon vél elérni, hogy közölné a megjelent művek bibliografiai leírását s azok rövid tartalmát. Ismerve a Ribay patriotizmusát, őt kéri fel a magyarországi szláv termékek leírására. Tán követni fogják a példát az oroszok s a lengyelek is (1789 ápr. 23.).

Ungár könyvtárnok szíveségét a prágai könyvtár duplumainak elárverezésekor veszi igénybe. Az 1789 nov. 18-iki árverésen mintegy 30 frt. értékű könyvet válogat ki számára. Megküldi neki a »Catal. libr. boh. prohibitorum«-ot s könyvészetének két füzetét, több, úgymond, nem jelent meg, mert most csak komédiákat, regényeket olvasnak.

Bartsch cseh bibliografiát akar kiadni, Ribay tanácsára 1650-ig terjedőleg; hozzáfordul mint jóakaró barátjához, hogy gazdag ismereteivel s adalékaival támogassa. Kívánatos volna, hogy a magyarországi adatokat gyűjtse össze számára s azon műveknek, melyeket csak idézetből ismer, de Ribay gyűjteményében meg-

vannak, pontos bibliografiai leírását vele közölné (1794 jan. 9. és július 19.).

Cerroni is felkéri, hogy írja le számára a tulajdonában lévő morva nyomtatványokat adalékul a morva nyomdászat történetéhez. Adatokat kér Illicinus s Taurinus felől is, mert — valószínűleg Klein művének hatása alatt — megakarja írni a morva írók élettörténetét. Ribay készséggel teljesítette kérését, a miért hálás szavakkal mond neki köszönetet: egyedül öné az érdem, úgymond, hogy nyomdászat-történetem oly teljes, az ön szives közreműködése nélkül, megvallom őszintén, különösen a cseh nyomtatványokban sokkal szegényebb lett volna, tehát ezer köszönet (1795 április 15.). Cerroni könyvtárában meg volt Turóczy krónikájának brünni kiadása.

Dlabatz cseh művészeti lexikont szándékozik kiadni, és ő is adatokat kér azok életrajzához, kik Magyarországon éltek.

De nem folytatom tovább, úgy hiszem, hogy az eddig közlöttekéből is kitérnek, mennyire becsülték Ribayt s remek gyűjteményét. Sokszor kifejezik óhajukat, vajha köztük lehetne. Így is nagy szolgálatokat tesz nekik: tájékoztatja őket a tót, vend nyelvjárásokról, vásárol számukra tót, vend, horvát s orosz könyveket, értesítéseket küld nekik Cornides, Kovachich, Katona stb. felől, kiket nagyra becsülték. De szivességét hasonló szivességgel viszonozzák s bizonyos, hogy az ő segítségök nélkül gyűjteménye soha se lett volna oly gazdaggá.

Dlabatznak két levele különösen fontos ránk nézve, mert értékes adatokat tartalmaz gr. Széchényinek prágai tartózkodásáról. Elragadtatás hangján szól a »muzsák barátjáról«, »a tudós patriótáról«. Itt, úgymond, könyveket s érmekeket gyűjt, a mi éremtárunkból (sztrahovai) pompás darabokat kapott a praelatus urtól. Megvette az elhunyt Roscher kanonok könyvtárát 1064 frtéért Bartsch is eladott neki 100 frt ára könyvet. (Haec notitia tibi tantum! — írja Ribaynak.) Dlabatz is kedveskedik neki egy, Magyarországot nagyon érdeklő kódex-szel.

Beszéd közben többször előhozta Széchényi előtt Ribay nevét is, magasztalva értékes gyűjteményét s irodalmi ismereteit. Széchényi ugyan hirtől már azelőtt is ismerte s azok után, a miket most hallott felőle, csak dicsérni s becsülni tudja. Dlabatz minderről értesíti barátját s tájékoztatja a gróf tervei felől, hogy

különösen első kiadásokat, klasszikusokat, magyar történelmi, jogi s fontosabb theol. műveket, továbbá magyar vonatkozású kéziratokat gyűjt. Átadja neki Széchenyi üdvözlét s kérelmét, hogy küldje meg a maga s az elhunyt Fejérváry könyvtárának katalogusát és pedig Czenkre, mert április elején már visszautazik (1795 márcz. 11.).

Ribay a nagynevű gyűjtőnek kegyét megnyerni óhajtván, megküldi magyar gyűjteményének jegyzékét, hozzácsatolva az eladásra szánt könyveket is. Viszont ő is esedezik némi sziveségért: ha ugyanis szlavón nyomtatványok, cyrill vagy glagol jegyű könyvek kerülnének szeme elé, gondoljon ő rá is. Ribay különösen akkor szorult rá a gróf pártfogására, midőn Pesten állás nélkül eldegélt. Széchenyinek mintegy megbízottja gyanánt szerepel; ha régi nyomtatványok kerülnek a piacra, rögtön értesíti. Csak egyszer támadt félreértés köztök. Széchenyi 1797 december 6-iki levelében szemrehányásokkal illeti, hogy csupa elegiákat vásárol részére s üzleti érdek vezeti a gyűjtésben. Ez fájdalmasan esett neki. Ha így állana a dolog, írja válaszában, akkor arra törekednék, hogy a könyveket minél hamarább tehesse pénzzé, míg most soká kell várakoznia; egyúttal kéri a néhány forintnyi hátrálékot is. Széchenyi a választ sértőnek találván, a december 23-iki levelében megszakítja a Ribayval való érintkezést, mivel már azért sincs megalégedve, mert többszöri figyelemztetése ellenére csonka könyveket is szállított neki. A szakítás lesújtotta Ribayt, de nem vesztí el minden reményét, hogy a nemes gróf kegyét visszanyerheti; nagylelkű bocsánatáért esedezik s igéri, hogy a jövőben minden képességét felhasználja, hogy arra méltóvá legyen.

Az összeköttetés megújítására csakhamar kedvező alkalom kínálkozik, midőn a magyar irodalom egyik buzgó kedvelője Ribay útján felajánlja a grófnak Poncianus históriájának (Bécs 1573.) igen szép példányát, másfelől pedig Szamosközi Pentadeseit (25 frt), s Kemény Önéletírását (15 ft.) kínálják megvételre. Neki is volna újból eladni valója (1798 január 25.¹) A febr. 3-iki levelében tudatja, hogy az ajándékozó Schedius Lajos, az aesthetika tudós tanára. Hálás köszönettel fogadja, hogy a gróf újból fölvette gyűjtői közé, igyekezni fog mindent részrehajlatlanul s a lehető legponto-

¹ Széchenyi-család lt.

sabban teljesíteni, ezen működésében nagy megkönnyítést remél a nyomtatott katalogustól, a melyet epedve vár. Ajánlja figyelmébe a Kurirt, mely beszámol az új könyvekről.

Ribaynak még egy levelét ismerjük, de azt már Torzsáról keltezte 1806 márczius 8-ikáról. Könyvtárának eladásáról van szó benne. A Dankó által küldött katalogus csak kivonat, a melyből minden kimaradt, a mi Magyarországra nem vonatkozik. Könyvtára ilyen feldarabolását nem szívesen teszi meg, különösen a mikor nem hiányzott rá az alkalom, hogy egészében eladhassa. Az soha eszébe sem jutott, hogy legbecsesebb könyveit kiválogatva Jankovichnak eladja, még azokat a kéziratokat s ritka könyveket sem mutatta meg neki, a melyeket a grófnak eladott; a nagy katalogust ugyan átnézte s alkudozni is kezdett, de nem vette komolyan a dolgot, a míg Széchényi nem nyilatkozik. Van neki még ezenfelül két láda könyve, melyeket árverésre akar bocsátani, ezek átválogatását is felajánlja Széchényinek.

A tárgyalásnak, mint tudjuk, nem lett eredménye, a gyűjtemény már a következő évben Jankovich tulajdonába jutott.¹

Ribay a gyűjtést nagy előkészülettel és körültekintéssel vezette. Jegyzéket állított össze magának azon cseh-tót könyvekről, a melyeket nem szerezhetett meg, de tudomása volt létezésükről; mindenfelől beszerez könyvtári, antiquáriusi s auctio-katalogusokat. Volt egy másik betűrendes jegyzéke a szerzőkről, a mely műveik czimeit tartalmazta s azonfelül czédula-katalogusa is, melyről Madách emlékezik meg Széchényihez írott levelében. Az új könyveknek csak a rövid címét közli, a régieknek pontos leírását adja, megjelölve a könyvek tulajdonosait is. Sőt ilyen megjegyzést is találunk: errata typographica sat multa irrepsere.

Megszerzett könyveibe rendesen bejegyezte a nevét, sokszor az évet, a mikor, s az árat, a mennyiért vette. Ezekből tudjuk meg, hogy a legtöbb könyvet az 1789-iki tanulmányútján s az 1790-iki prágai könyvtári auction szerezte meg. Pl. az 1529., 1540., 1581., 1613. s a kraliczi biblia 2-ik részét 1789-ben vette. Calvin Institutióit (Skladu welikeho... stb.) 1782-ben Drezdában.

¹ A Ribay könyvtár további sorsára felvilágosítást nyújt Hanuš, Quelenkunde. Prag, 1868., 98. l. . . nach dessen (Ribay) Tode durch mehrere Zwischenhändler ein Teil derselben um schweres Geld wieder in die Prager Univ. Bibliothek zurückkehrte, um manche Lücke zu ergänzen.

Kázáni krěstřanska 1578., a gyöngyösi zárda, a králiczi biblia 3-ik része, az ujhelyi monostor példánya volt stb.

Többynire vallásos könyveket gyűjt, a melyek leginkább ki vannak téve a rongálódásnak. Az ilyen rossz állapotban lévő könyveit gondosan kijavittatta s a hiányzó lapokat kézírással pótolta.

Ennek a fáradságtalan munkásságnak meg volt az eredménye: számos elsőrendű ritkasághoz jutott. Az egykorú cseh-morva szakírók az elragadtatás hangján szólnak remek gyűjteményéről. Jankovich is nagyra becsülte a gyűjteményt s úgy nyilatkozott róla, hogy a mi a Széchenyi könyvtára a magyar, az a Ribayé a cseh-tót irodalomra nézve s különösen magasztalta a csaknem egészen teljes biblia-sorozatot.

Különösen becsesek a kutnohorai 1488. s a prágai 1488. biblia, az 1495. passionale, a XVI. századi első, a litomyslei első, de mindenkifelett a morvaországi: evančici, prosznitzai, králiczi nyomtatványok. A hazai XVII. századi cseh nyomtatványok legnagyobb része pedig Szabónál unikumnak van jelezve. Állítólag meg volt még könyvtárában Luther katechismusának bártfai 1581 és lőcsei 1612-iki, Löbrin Duchovny pohádky zsolnai 1670-iki kiadása. Ezekről most semmit sem tudunk.

Könyvtárának jegyzékén ezeket olvassuk: *Bibliotheca slavobohemica, sive catalogus scriptorum, tam typis publice editorum, quam manu exaratorum, res totius gentis slavicae, praesertim vero Bohemicae exponentium, qui conquisiti atque congesti sunt magno labore et expensis Georgii Ribay, genuini slavi Trenchiniensis, distinctis formis atque dialectis conscripti serie alphabetica A. D. 1800.*; a második oldalon: *Bibliothecam hanc juxta cum MSS. redemi pretio mille et quingentorum florenorum anno 1812. ante abitum possessoris ex Czinkota ad oppidum Torsa¹ in Comitatu Bachiensis situm. Nicol. Jankovich. Az utolsó 138-ik oldalon: Quod in conformitate praesentis catalogi bibliotheca venalis A. R. Georgii Ribay per me vendita sit Dno Nicolao Jankovich, adeoque iuxta huius ordinem resignation peragi debeat, qui etiam iuxta litteras Dni Ribay tum MSS., tum etiam libri post annum 1810 per eundem acquisiti his accedere debeant, praesentibus recognosco. Pestini die 29 Martiis 1807 Gabriel Ruttkay Dankó.²*

¹ Téved.

² A M. N. Múzeum kéziratárában 7. Fol. Slav.

A TURÓCZI-KRÓNIKA KIADÁSAI ÉS A
MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN
ŐRZÖTT PÉLDÁNYAI.

VARJÚ ELEMÉRTŐL.

(Egy melléklettel és húsz hasonmással a szöveg között.)

A hazánkat érdeklő ősnymtatványok között alig van olyan, a mely Turóczi Jánosnak 1488-ban Brünnben és Augsburgban megjelent krónikájával fontosság és érdekesség dolgában vetekednék.

A krónika történeti forrásaink között előkelő helyet foglal el, daczára annak, hogy jó részben csak kompilláció. Első fele a Képes Krónikával egyezik s mint romlottabb szöveg, kevés figyelmet érdemel. Annál becsesebb második része, a mely Apród János küüllői főesperes *Chronica Lodovici regis* című könyvén kívül a kiadónak Zsigmond és a Hunyadiak korát tárgyazó eredeti művét tartalmazza. Nem kevésbbé becses Rogeriusnak a krónikához járuló Carmen Miserabileje melynek egyedüli megmentője, első kiadója Turóczi volt.

A krónika összeállítójáról, Turóczi Jánosról alig tudunk egyebet, mint a mit ő maga saját személyéről elárul. Pedig már a kortársak előtt kiváló író s tudós hírében állott. A vele egy időben élt Trittenheim János, spanheimi apát a XV. század utolsó tizedében írt *Catalogus scriptorum ecclesiasticorum* című művében már megemlíti: *Johannes Thurotz Pannonius, vir in secularibus litteris studiosus et exercitatus, ac divinarum scripturarum non ignarus, ingenio praestans et clarus cloquit. Fertur nonnulla cudisse opuscula, quibus nomen suum notificavit. E quibus extat volumen non abjiciendum, quod multa industria comportavit, continens Chronicam Hungariae. Et quaedam alia.*

Vivere adhuc dicitur et varia componere sub Maximiliano rege,
*anno domini MCCCC. XCIIII.*¹ Hanem e néhány sorból kétség-
telen, hogy Trittenheim sem tudott egyebet Turóczinkról, mint
a mit közkézen forgott krónikájában olvasott. Az újabb időbeli
írók megelégedtek ezzel is, és hűségesen lenyomatják az itt idézett
sovány »életrajzot«. Beéri ezzel Czvitinger, Bél Mátyás, Horányi,
s csak a szorgos *Pray* toldja meg egy-két apró, de azért becses
adattal, pontosabban nem idézett oklevelek után elmondva, hogy
a magyar krónikás 1468-ban királyi ügyvivő (*fiscalis procurator*
regis), 1470-ben a turóczi konvent jegyzője, 1484-ben ugyanannak
főjegyzője volt.² Turóczi munkája előszavából pedig kitűnik, hogy
alkalma volt sürűbben érintkezni az 1482-ben elhunyt agg nádor-
ral, Guthi Ország Mihályval, az 1484—87 években pedig sőt
talán már előbb is, közelebbi viszonyban állott Drági Tamás
királyi személynökkel, úgy lehet, éppen familiárisa, jegyzője volt,
mert — a mint elbeszéli — vele a tétlenség óráiban a magyar
történe-tről gyakorta vitatkozott s könyvét is az ő biztatására
írta meg. Ezen kívül még csak azt állapíthatjuk meg művéből,
hogy a királyi udvarban nem volt idegen s a Mátyás által az
1479-iki olmücsi fejedelmi találkozón kifejtett pompáról mint
szemtanú irhatott.

Míg a krónika szerzőjének kilétét sürű homály fedi, addig
iratásának idejét pontosabban meg tudjuk határozni.

A munka Bécsnek 1485 tavaszán történt elfoglalásával
záródik, világos tehát, hogy befejezése erre az évre esik. Az elebe
tett s Drági Tamáshoz intézett ajánlás is körülbelül ugyanezen
évben készülhetett, miután Tamás úr ezen évben nyerte el a címé-
ben megnevezett királyi personalisságot. Ámde a Turóczi tollából
való rész törzse, vagy legalább egyes fejezetei már jóval előbb
készen voltak. Erre mutat, hogy a Kis-Károly életéről szóló
különálló egészet képező rész, a melyet Turóczi saját vallomása
szerint Laurentius de Monachis verses műve után szerkesztett,
Hassághi Istvánhoz, az országbíró főjegyzőjéhez intézett külön aján-

¹ Catalogus scriptorum ecclesiasticorum, sive illustrium virorum, per
Johannem à Trittenheim. Coloniae, Petrus Quentell, 1531. CLXXIV^b lap.

² Index rariorum librorum bibliothecae universitatis regiae Budensis,
Pars II., 1781, 403. lap.

lással van ellátva.¹ E rész, úgy lehet, első zsengéje az írónak, a ki az országbírói főjegyzőnél magasabb rangú pártfogóra még ekkor nem merte szemét vetni. Az erre következő *Chronica Sigismundi regis* szintén önálló dolgozat. Ez is ajánlással kezdődik, de a melynek czíme hiányzik s így nem tudjuk, kihez volt intézve. Mivel az ajánlás utal az előző részre, bizonyos, hogy a Zsigmond krónikája a Kis-Károlyé után készült. Érdekes benne a források megemlítése; a szerző részben Ország Mihály nádortól kapta adatait, részben pedig a királyi *registrum*-ból meritett.² Miután pedig a nádor 1482-ben hunyt el, feltehetjük, hogy a Zsigmond-krónika még ezen év előtt került ki Turóczi tolla alól.

A Zsigmond halálától Mátyásig terjedő utolsó részt írhatta Turóczi patronusa, Drági felszólítására. Ez a rész nincs külön ajánlás által bevezetve; minden átmenet nélkül csatlakozik Zsigmond krónikájához. Ha nem állna az egész munka előtt a Drághoz, mint királyi személyenközé intézett s épen ezért csak 1485 után kelt ajánlás, hajlandók volnánk azt hinni, hogy az utolsó rész eredetileg az 1469-iki olmüezi koronázással, illetve az ezen alkalomra költött himnuszszal végződött; ámde így lehetetlen feltenni, hogy Turóczinál már az egész készen állott, a mikor Drági Tamással a magyar históriáról vitatkoztatott s ennek felszólítására csupán a végső fejezetet írta meg, a mely az 1470—85-ik év eseményeinek hiányos, vázaltszerű elbeszélését foglalja magában.

Minden esetre igen feltűnő, hogy ez a fejezet a király házasságát hallgatással mellőzi; ámde míg ez egyrésről azt a gyanút költi, hogy a krónika még ez esemény előtt fejeztetett be, s a végső sorok csak utólag, futtában irattak hozzá, másrészt arról biztosít, hogy Turóczi krónikáját eredeti, toldozatlan alakjában bírjuk; mert ha ahhoz a kiadó valamit hozzátoldott volna, úgy — legalább a királyhoz intézett ajánlással ellátott kiadásban — első sorban az uralkodó házasságának leírását pótolja bele Mátyásnak szűkszavúan elmondott történetébe.

¹ Az ajánlás így kezdődik: *Ad egregium dominum magistrum Stephanum de Hasshagh iudicis curie regie prothonotarium prefatio magistri Johannis de Thurocz in descriptionem miserabilis casus Karoli regis cognomenti parvi, necnon lugubre factum reginarum Hungarie feliciter incipit.*

² Nem egészen világos, hogy Turóczi a *registrum* alatt igtatókönyvet, vagy valamely krónikaszerű feljegyzést ért-e?

Ismeretes, hogy Túróczi János magyar krónikája a XV. század folyamán nyomtatásban is megjelent, még pedig nem is egy kiadásban.

A régibb és újabb könyvészeti s irodalomtörténeti munkák egész sereg kiadását ismertetik. A legkorábbit, 1482-ből, *Czvittinger* említi; ezt állítólag Ratdolt Erhárd nyomtatta Augsburgban¹ Adatát átveszi Horányi² és Maittaire³ is. Már a későbbi könyvészek észrevették, hogy Czvittinger és követői hibáztak; egy 1482-iki augsburgi, Ratdoltnál nyomtatott kiadás lehetetlenségét könnyű belátni, ha tudjuk, hogy Ratdolt 1486 végéig Velenczében dolgozott.

Szintén augsburgi s Feger Tibold költségén megjelent, de 1483-iki példányt említ a krónika első XVI. századi kiadója, Bongars Jakab is.⁴ Felesleges lenne bizonyítani, hogy ez az évszám is csak írás- vagy sajtóhiba.

Egy hely és év jelölése nélkül, de az összes »belső jelek szerint« Velenczében, 1485-ben megjelent »*editio princeps*«-ről tudott Schedius Lajos, a ki azonban adós maradt a látott ritka példány leírásával.⁵

Ugyancsak hely és év nélküli kiadást látott Toldy Ferencz, a ki azt Velenczében, Ratdolt által s *1485 előtt* nyomtatottnak tartotta.⁶ Hely és év nélküli kiadást említ Hain is, de hozzát teszi: »*Aug. Vind. Erh. Ratdolt.*«⁷

1488-iki velencei kiadásról tesz említést 1690-ben *Deseine*⁸

¹ Specimen Hungariae Litteratae, Francofurti et Lipsiae, 1711, 392. és köv. lap. Czvittinger forrás gyanánt *Cave Vilmos* Historia Literariáját idézi; csakhogy ennek kezéim közt levő 1745-iki kiadásában (a melyet ő természet-szerűleg 1711 előtt nem használhatott) már helyesen 1488-ra van téve a krónika megjelenése. Lásd *Appendix*, 214. lap.

² Memoria Hungarorum, Pars III., Posonii, 1777. 464. és köv. lap.

³ Annales Typographicae, Tom. I./1. Amsteledani, 1733. 438. l. Utóbb, az 1488-ik évnél a két valódi kiadást is megemlíti.

⁴ Rerum Hungaricarum scriptores varii. Francofurti, 1600. 6^a lap.

⁵ Zeitschrift von und für Ungarn. Jahrgang 1804. 85. lap, jegyzetben.

⁶ Túróczi kiadásairól. Új Magyar Múzeum I. foly. 2. kötet, 1851., CCCLXXXVI. és köv. lap.

⁷ L. Hain, Repertorium bibliographicum, 15516. sz. Megjegyzendő, hogy Hain ezen kiadásból példányt nem látott.

⁸ Bibliotheca Slusiana. Labore Francisci Deseine. Romae, 1690. 550. lap: »*Joannis de Tirocz* (igy!) *Chronica Hungariae, in 4°. Venet. 1488. Typis Gotticis.*«

Ferencz, Slusius János Valter bibornok könyvtárának katalógusában, továbbá Czvittinger, talán ugyanezen forrás után indulva. Miután e kiadást Deseinen^v kívül senki sem látta s nem említi, bátran feltehetjük, hogy nem létezik s a kevéssé pontos könyvtárnok fölületesen olvasva át az 1488-ik augsburgi kiadás kolo-fónját, ezt tette meg velenceinek.

Igen sok könyvészeti munka s katalogus írja le aztán a krónika brünni kiadását, a mely a nyomdász neve nélkül, 1488 márczius 20-iki kelettel, ívrétben jelent meg, továbbá az ugyan-ezen évben, de június harmadikán befejezett augsburgi nyomtatást, az egyedülieket, a melyekből ez idő szerint példányok ismeretesek. Még pedig kétféle példányok: olyanok, a melyeknek ajánlásában Mátyás király Ausztria herczegének nevezetik, s a melyekben czimei közül az *Austriaeque dux* ki van hagyva. Az előbbiekben a magyar krónika Bécs elfoglalásával záródik, az utóbbiakban, a melyeknek szövege egy oldallal kevesebb s szedése az utolsó levél-en változtatott, már Jajcza ostromával.

Az itt felsorolt kiadások legtöbbje, a két utolsótól eltekintve, egyszerűen sajtóhiba, vagy hibás olvasás szülötte. Komolyan csak a Toldy által idézett hely és év nélküli, de szerinte Velenczében nyomtatott kiadást lehet venni, mivel, a mint a nagytekintélyű irodalomtörténész írja, e kiadás példányát kezei között tartotta, sőt, mi több, 1851-ben a Magyar Tudományos Akadémia ülésén be is mutatta.

E példány, olvassuk Toldy értekezésében. azonos nyomású az 1488-iki augsburgival, de tőle annyiban különbözik, hogy ajánlólevelében Mátyás még nem nevezetik Ausztria herczegének, végén még nincs szó Bécs elfoglalásáról, s ugyaninnen hiányzik Rogeriusnak siralmas éneke, a nyomdász és kiadó zárószavával egyetemben. E hiány bizonyítja, Toldy szerint, hogy e könyv Bécs elfoglalása, tehát 1485 előtt nyomtatott, »különben elképzelhetetlen, mikép hagyta volna ki e legújabb, európai jelentőségű eseményt Túróczi.« Viszont a nyomás kétségtelenül a Ratdolté: már pedig ez 1487-ig Velenczében dolgozott; világos tehát, hogy ez a kiadás velencei.

Toldynak feltűnt, hogy a velenceinek határozott kiadás már említett eltérésein kívül tökéletesen egyezik a későbbi augsburgival; egyiknek a hibái a másokban is megvannak, szóval, hogy

a kettő ugyanazon szedés lenyomata. Ám ez őt nem hozta zavarba. Magyarázatúl egy különös történetet gondolt ki, a mely szerint az 1485-ben Velenczében kiadott Túróczi-krónikát 1488-ban Brünnben a szerző és kiadó hire nélkül utányomták, és pedig úgy, hogy megtoldották a Bécs elfoglalását tárgyazó sorokkal, Rogerius siralmas krónikájával, a Mátyás címében az *Austriaeque dux*-szal. Mire Feger, a ki — véleménye szerint — az első kiadást is kibocsátotta, »hogy a brünnivel a versenyt kiállhassa, úgy adta rögtön vissza a kölcsönt, hogy az a ívet 's a' v ívjegyjű két véglevelet a brünninek pótlékaival újra — s mindezekhez Rogért is hozzá nyomatta; 's el is készült e *verlegeri operatio* még azon évi június közepén, mint 1488-ki colophonja bizonyítja.« Tehát a teljes kolofonú 1488-iki kiadás semmi más, mint az év nélküli velencei, egy kevésbé megpótolva.

Ha Toldy csak valamennyire ismeri a XV. századi nyomdászati viszonyokat, nem kockáztat meg ilyen állítást. Teljesen hihetetlenül hangzik ugyanis, hogy Ratdolt Erhard, a XV. század leg-
hiúbb nyomdásza, a ki az 1488-iki Turóczi zárszavában magát »előbb Velenczében, most Augsburgban a legnevezetesebb« nyomtatónak vallja, olyan fényes, gazdagon illusztrált könyvet, a minő a szóban forgó, neve említése nélkül adjon ki. Az is valószínűtlen, hogy Feger, a mikor a brünninek ellenversenyt akar csinálni, csak azt a silány pótléket nyomassa hozzá meglevő példányaihoz, a mivel a régi kiadást a brünni megbővítette.

Már ezek gyanússá teszik Toldy állítását, a mely végkép megdől, mihelyt a velencei nyomásúnak mondott s ma is a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában őrzött példányt gondosabban szemügyre vesszük.

E példány egykorú kötésben van. Külsőre ugyanaz, mint azok az augsburgi, kolofonnal ellátott példányok, melyekből a Bécs ostromáról szóló rész ki van hagyva. A kötet a magyar krónikával befejeződik; Rogerius siralmas éneke nincs meg benne, s mint biztosan megállapítható, soha sem is volt belekötve.

Csakhogy elegendő átolvasnunk a szerzőnek elől álló ajánlását, mindjárt megtudjuk, hogy Rogerius munkája csak a könyvkötő, vagy a régi tulajdonos szeszélye folytán maradt ki a kötetből s eredetileg hozzá tartozott a krónika ezen példányához is. Ott ugyanis — miként az összes augsburgi példányokban — ez áll:

» . . . *divorum Hungariae regum historias, debilis mei operis infra limites, puta, quondam Karoli regis nequiter interfecti, miserabile usque ad carmen, quantum mei est ingenii, diligenter castigare curavi.* Mivel pedig olyan hiánytalan példányt még senki sem látott, a melyben a Rogerius meg volna, az 1488-as zárzó ellenben hiányoznék, világos, hogy a Toldy Ferencz által velencei kiadásnak mondott példány csupán az augsburgi, 1488-iki kiadás csonka darabja.

A velencei kiadás létezése ellen a leghatalmasabb érv azonban nem ez, hanem az a biztosan megállapítható tény, hogy a brünni minden más kiadást megelőzött s az augsburginak mindkét változata csak annak az utánnomata.

A két kiadás a zárószavak szerint egy esztendőben látott napvilágot; a brünni márczius 20-ikán, az augsburgi június 3-án készült el. Azonban a régibb bibliografusok nem hittek a kolofonoknak; nem hittek Ratdolt szavainak, a midőn a maga kiadását jól átnézettnek s gondosan javítottnak nevezte, s ezzel elismerte, hogy az nem az első, mert nem tudták elképzelni, miként készülhetett el egy olyan kötet, a minő a Turóczy-krónika, összes képeivel együtt a könyvnyomtatás negyedik évtizedében rövid két hónap alatt. Pedig a kolofonok igazat mondtak. Ennek bebizonyítására vegyük vizsgálat alá a két kiadást és pedig előbb a brünnit.

Alakja kis ívrét, a mely épebb példányoknál kb. 20 × 29 centiméter nagyságú. 168 lapszámzatlan levélből áll, a melyek n -tól x -ig menő ívjelzéssel vannak ellátva. A füzetek száma ennek megfelelően 21; valamennyi kvaternió. A nyomás kétféle nagyságú csinos gót betűvel történt, oldalanként 36 sorral. A nagy kezdőbetűk helye üresen van hagyva. A munka könyvészeti leírása a következő:

1^a l. üres.

1^b l. az egész oldalt elfoglaló fametszeti kép, a mely a magyarok bejövetelét ábrázolja; rajta a hét vezér zászlós alakja s a kép alsó sarkai helyezett vágásos magyar és egypólyás osztrák czimer tűnik fel.

2^a l. (jele : a_2) a szerző ajánlólevele : **Ad egregiū dūm Thomā de drag psonalis p̄sen— | tie serenissimi principis dūi Mathie : hūgarie : bohe- | mie z̄ regis Austrieq; ducis cancellariuz Prefatio | magistri Johānis de thwroc; : in primū librū**

Chro- | nice hungaroz foeliciter incipit. (I)Dgi otio hys
annis nobis eque simul | torpentibus

152^b l. 33. sorral végződik a magyar krónika: noz impa-
torem ocitarūt plenius enarrātes. | Deo gratias.

153^a l. **Epistola** magistri Rogerij in miserabile carmen
su | per destructione regni Hūgarie per Tartaros facta | editū
ad Reuerenduz dām Iohannem pestheneñ. | ecclesie episcopū
feliciter incipit.

168^a l. 12. sorral végződik a krónika: riculi quidditatē
ualeat. p. u. | Utánna a zárszó: **Illustrissimoz hungarie regū chro-**
nica In | **inclita terre Morauie ciuitate Brunēsi lucu** | **bratissime**
impressa finit felicius. Anno sa- | **lutis. M.CCCC. lxxxviii.**
die . xx. Martij.

Illustrissimoz hungarie regū chronica In
inclita terre Morauie ciuitate Brunēsi lucu
bratissime impressa finit felicius. Anno sa-
lutis. M.CCCC. lxxxviii. die. xx. Martij.

168^b üres.

A kötetet a már említett címképen kívül 41 magyar vezér és király arcképe díszíti. A képek közül néhány kétszer is le van nyomtatva, úgy, hogy a használt dűczok száma csak 36. Az egyszer használtak a következők:

Atilla 13^a l.; Árpád 25^b l.; Szabolcs 26^b l.; Kund 27^b l.;
Lehel 28^a l.; Vérbölc 28^b l.; Sz. István 33^a l.; I. Endre 42^a l.;
I. Béla 45^b l.; I. Géza 53^b l.; Sz. László 56^a l.; Kálmán 59^b l.;
II. István 62^b l.; Vak-Béla 64^b l.; II. Géza 66^b l.; II. László 68^a l.;
III. Béla 68^b l.; Imre 69^a l.; III. László 69^b l.; II. Endre 70^a l.;
IV. Béla 71^a l.; V. István 72^a l.; I. Kun László 72^b l.; III. Endre
73^b l.; Venczel 74^b l.; Károly Róbert 76^b l.; Nagy-Lajos 84^b l.;
Mária 97^a l.; Zsigmond 107^a l.; Hunyadi János 133^a l.; Mátyás
147^a lap.

Kétszer vannak közölve a következő képek:

Gyula 27^a l. másodszor mint Örs 29^a l.

Péter 35^b l. » » V. László 122^a l.

Aba 36 ^b l.	»	»	I. Ulászló 124 ^a l.
Salamon 44 ^a l.	»	»	Albert 119 ^b l.
Ottó 76 ^a l.	»	»	Kis Károly 103 ^a l.

V. Lászlónál az először Péter képe gyanánt szerepelt dűczből kivágták az eredeti szakálas főt és másikkal helyettesítették.

A képek egyszerű körvonalas rajzok, igen kevés árnyékolással. Hihetőleg szinezésre voltak szánva, s épp ezért érdekes, hogy míg az augsburgi kiadás majd minden példánya szinezve van, addig a brünninek fenmaradt példányai kevés kivétellel szinezetlenek. Arczképszerűségről szó sem lehet; még a kortárs Mátyásról is csak képzeleti kép készült, kifejezéstelen gyermek-arczczal.¹

Bár a zárszó nem mondja, kétségtelenül meg van állapítva, hogy a krónikát Stahel Konrád és Preinlein Mátyás nyomtatták. Stahel már régi, képzett nyomdász volt, a mikor a magyar krónika kinyomtatásába fogott. Ránk maradt s névvel ellátott munkái tanúsága szerint 1482-ben Mayr Benedek társaságában Passauban, e régi művelődési központban dolgozott.² Két évvel utóbb Velenczében találjuk, a hol egy magyar ember: Corvus (Raab) András nagyszebeni származású nyomtatóval társaságban az olmücsi egyház számára pompás kiállítású breviariumot nyomtat.³ Ismét két év múlva már Olmüczben tűnik fel; 1486 október 7-ikén befejezi az olmücsi püspök megbízásából nyomtatott Agendát. Hihetőleg ekkor sem dolgozott egyedül, hanem már ez időben vele volt későbbi társa, az ulmi származású Preinlein Mátyás, a ki előbb szintén Velenczében működött. Ez azonban csak feltevés, mert a nyomtató (vagy nyomtatók) nevét az Agendán s a Stahel sajtója alól kikerült műveken 1491 előtt hiába keressük; valamennyi a készítő neve nélkül jelent meg.

¹ A Turóczi-krónika brünni kiadása hazánkban jóval ritkább az augsburginál. Mindent összevéve alig tudnánk belőle 15 példánynál többet felmutatni. Különben a könyv külföldön sem tartozik a közönségesek közé; a mit mutat az is, hogy ritkán kerül eladásra, s ha igen, úgy ára 500–1000 korona, kétszerese az augsburgi kiadásénak.

² Hain, Repertorium bibliographicum, * 6721. és 12608. sz.

³ Hain i. m. 3866.; Kemény József gr. Történelmi és irodalmi kalászatok, Pest, 1861. 19. l. *Corvus András* már 1476-ban dolgozott; mint Rotweili András társa vagy faktora; a kettőjük által befejezett *Albertus de Padua, Expositio evangeliorum* (Hain, * 573. sz.) a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában is megvan.

A cseh bibliografusok régóta kutatták, ki hívta meg Stahelt Velenczéből Brünnebe, s ki volt az, a ki ilyen módon Morvaországban meghonosította a nyomdászatot. Dudik Béda, a ki legelőször írta meg önálló munkában a morvaországi könyvnyomtatás történetét,¹ az olmücsi püspökség az időbeni kormányzójában, Vitéz Jánosban kereste a nyomdászat e pártfogóját. Hogy azonban valahogy idegennek, éppenséggel magyarnak ne kelljen a dicsőséget tulajdonítani, megtette az ifjabb Vitéz Jánost *Johann Viticz*-nek és proszniczi születésű morvának. Őt követte aztán újabb időben Schubert Antal prágai könyvtárnok is.²

Hogy az, a ki Stahelt az olmücsi püspökség részéről már 1484-ben Velenczében foglalkoztatta s azután főleg egyházi szerkönyvek nyomására Brünnebe telepítette, nem lehetett más, mint az olmücsi püspök, az kétségtelen. Csakhogy ez a püspök nem ifj. Vitéz János, hanem a proszniczi születésű, de mint váradi püspök régóta Magyarországon tartózkodó Filipecz János, a kit Mátyás király óhajtására 1484 elején püspökévé választott az olmücsi káptalan.³ Az új püspök azonban nem nyerte el a pápai megerősítést, s így történt azután, hogy 1487-ben a szent atya ugyanazt a püspökséget, a melynek Filipecz János valóságos birtokában volt, mint kinevezett adminisztrátornak, Vitéz Jánosnak adományozta. Ennek daczára (eltekintve attól, hogy 1487-ben a brünni nyomda már működésben volt) Vitéz még sem lehetett Stahel pártfogója, mert az olmücsi adminisztrátorságot valóban soha sem vette át, hanem, mielőtt a püspökség átengedéseért indított tárgyalások valami eredményre vezettek volna, 1489-ben javadalmáról lemondott. Közben pedig színét sem látta Morvaországnak, mert kinevezésétől leköszönéséig folyvást Rómában tartózkodott.

¹ Geschichtliche Entwicklung des Buchdruckes in Mähren vom Jahre 1486 bis 1621. Brünn, 1879. 15. és köv. l. A munkácska hemzseg a hibáktól s egészben furcsa tanúságot tesz cseh szomszédaink alaposágáról. Dudik, a kit szeretnek kiváló történetíró gyanánt emlegetni, nem tudja, ki volt 1476—82-ben az olmücsi püspök s összetéveszti az ifjabb Vitéz Jánost a hasonló nevű öregebbel.

² Die sicher nachweisbaren Inkunabeln Böhmens und Mährens vor 1501. Centralblatt für Bibliothekswesen, XVI. Jahrgang. 51. és köv. l.

³ Fraknoi Vilmos. Mátyás király magyar diplomatái. Budapest, 1898. 121. lap.

Hol és miként ismerkedett meg Filipecz János püspök Stahel Konráddal, nem lehet megállapítani. Nem lehetetlen, hogy már Passauból ismerte; bár az sincs kizárva, hogy Stahel velencei magyar társa, Corvus András irányította rá az egyházmegyéje számára nyomdászt kereső püspök figyelmét.

Miután nem hihető, hogy akár Drági Tamás, akár Turóczyi, ha t. i. egyik közülök lett volna a krónika kiadója, Brünnebe menjenek nyomtatót keresni, nagyon valószínű, hogy Filipecz bízta meg Stahel Konrádot a magyar krónika kinyomtatásával. A kéziratot Drági adhatta át neki, 1486-ban, a mikor az ugyanezen évi országgyűlés előkészítő tanácskozmányain együtt működött az olmücsi püspökkel.¹

A munka nyomása s az illusztrációk elkészítése az egész 1487-iki évet igénybe vette; legalább semmi nyoma annak, hogy Stahel ez évben valamit nyomtatott volna. A nyomdász a díszes kötettel csak 1488 tavaszán készült el. Sajátságos, hogy neve erről a könyvről is hiányzik, ép úgy, mint összes, 1491 előtti nyomtatványairól, a miből talán arra következtethetünk, hogy a brünni nyomda felszerelése a mondott év előtt az olmücsi püspök tulajdonát képezte s Stahel annak csak kezelője volt, a ki jogtalan eljárásnak tartotta volna a kezéből kikerült darabokat nevével jelölni.

A XV. század nemcsak a nyomdászat feltalálásának, hanem a nyomtatásbeli szabadosságnak is korszaka. A nyomdászok legnagyobb része csupán nagyobb nyomdák termékeinek az utánnyomásából élt s ez időknél egyetlen nyomdásza sem lehetett biztos abban, hogy nagy utánjárással megszerzett s tetemes anyagi áldozattal kinyomtatott munkáit néhány hét múlva nem adja-e ki s árultatja olcsó pénzen valamelyik konkurrensé.

A Turóczyi-krónika igen kapós könyv lehetett, mi sem természetesebb tehát, mint hogy rövid idővel megjelenése után már utánnyomták. Rövid két hónap elég volt ahhoz, hogy egy élelmes budai könyvtáros, a kirchheimi születésű Feger Tibold egy augsburgi könyvnyomdásznál saját költségére az eredetivel vetekedő pompájú kiadásban közrebocsássa Turóczyi János magyar krónikáját, még pedig — a mit az előbbi kiadók megtenni elmulasztottak — Mátyás királynak ajánlva.

¹ Fraknói i. m., 141. l.

A brünninél csak hetvenöt nappal fiatalabb augsburgi Turóczi-krónika rendes negyedrészt alakú kötet. Teljes példánya 174, a kihagyásos 172 számozatlan, ívjelzéses levelet tartalmaz,¹ oldalanként egyhasábosan nyomtatott 38 sorral. Betűje tetszetős gót típus, ugyanaz, melyet Ratdolt Erhard már Velenczében leggyakrabban használt; kezdőbetűi is ugyanazon csinos virágos kapitalisok (*»litterae florentes«*), a melyekről a nyomtató régtől fogva híres volt. Ez is, miként a brünni kiadás, fametszetű képekkel van diszítve.

A teljes példányok leírása a következő:

1^a lap üres.

2^b l. fametszetű czimertábla *tizenegy czímerrel*.

2^a l. az egész oldalt elfoglaló fametszetű kép: Szt. László harcza a leányrabló kúnnnal. Felirata: *Hystoria sancti Ladislai.*

2^b l. A kiadó ajánlása Mátyás királyhoz: *Serenissimo ac inuictissimo principi ac dño dño Mathiae hūgariae bohemiaeq; regi Theobal | dus fegher Salutē ⁊ gloriã exoptat. | Quod tam multae serenissime ac inuictissime rex*

3^a l. *Ad egregiũ dñm Thomã de drag personalis presentie | fecenif | simi principis dñi Mathie : hūgarie : bohemie ⁊c. | regis Austrieq; | ducis cæcellariũ. Prefatio magistri Johãnis | de thuroz : in pri- | mũ librũ Chronice hungaroz foeliciter | incipit. | [I] Ugi otio his annis*

154^b l. a 33. sorral végződik a munka: *uersus romanoz | imperatoreũ ocitarũt plenig enarrãtes. Utãna :*

Finit chronica hungarorũ.

Sequit ~ ingressus thartaroz

155 és 156. lev. úgyszintén a 157^a l. üres.

157^b l. az egész oldal elfoglaló haránt fametszet, ezen *szedett* felirással: *Ingressus tartaroz in hungariã temporibus regis | Bele quarti.*

158^a *Epistola magistri rogerij in miserabile carmen sup | destructiõe | regni Hūgarie per Tartaros facta editum ad Beue- | rendũ dñm | Johãnẽ pesthensis ecclesie episcopũ feliciter | incipit. | [L] Icet : ut liqueat dominationi vestre*

¹ Hellebrant (Régi Magyar Könyvtár, III. rész 15. szám) tévesen mond 175 levelet.

172^b l. a 35. sorral végződik Rogerius siralmas éneke:
ꝛ aduersitatis ac periculi quidditatē. Valent. p. u. |

173^a l. Húzsoros vers a magyar krónikára: kezdete:
Quanta sit inuicti terrena potentia sceptri: | Gloria: maiestas.
. . . Vége: Sunt nanq; (igy!) in cunctis tristia mixta iocis.

173^b l. zárszó s a kiadó jelvénye.

Sermonis hunc a Hungarie regū chronica be
ne reuisa ac fideli studio emendata finit. **E**
liciter Impressa erhardi ratdolt viri soler/
tissimi eximia industria et mira imprimendi
arte: qua nuper venetijs nūc Auguste ex/
cellet nominatissimus. Impensis siquidem
Theobaldi feger concruis Budensis An/
no salutifere incarnationis millesimo q̄drin/
gentesimo octogesimo octauo tertio nonas
Junij.

Alatta a füzetek registruma.

174 lev. üres.

Már említettük, hogy ezen kiadásnak kétféle példányai vannak. Az itt leírttól elütő példányok a következő eltéréseket mutatják:

1^b l. A czimertáblán egygyel kevesebb pajzs van, mint a másik kiadásén; hiányzik pedig Ausztria czímere.

3^a l. A szerző ajánlólevelének kezdősoraiból hiányzik az *Austriæ* | *ducis* jelző, minek folytán az első három sor beosztása is más: *Ad egregiū dñm Thomã de drag personalis sere- | nissimi principis dñi Mathie : hungãrie ; bohemie ꝛ. regis cancellariū. Prefatio magistri iohannis de thurocz : in primū librū | Chronice hungaroz foeliciter incipit.*

154^a lapon az első tizenhárom sorban a szöveg beosztása más, mint az előbb leírt kiadásban. Az a szöveg, a melyet a teljesebb kiadás első tizennégy és fél sorában tartalmaz, itt tizenkét és fél sorba van beszorítva. A 13. sortól kezdve a szöveg is különbözik; a rövidített kiadásból ki van hagyva az, a mit az előbbeni Bécs elfoglalásáról mond, az erről szóló verssel egyetemben. A 18. sortól kezdve a rövidített kiadás szövege megfelel a bővített kiadás 157^b oldala 10. sorában kezdődő résznek s megegyezik azzal egész az utolsóelőtti sorig, amely ismét Bécs elfoglalásáról szólván, itt elmaradt. A bővebb kiadás kétsoros zárszava (*Finis chronica hungarorū | Sequit̃ ingressus thartaroz*) helyett itt csupán *Finis.* áll.

154^b üres.

Megjegyzendő, hogy míg a bővebb kiadásban a 153—157. leveleket magában foglaló V. füzet megfelelően a kötet végén levő ivmutatónak 4 levélből áll (*duernus*), addig a rövidebb kiadás V. füzete csak két leveles, hiányozván belőle a másiknak két üres levele. Ennélfogva a Rogerius éneke ebben már a 155. levéllel veszi kezdetét, a melynek első oldala (mint a teljes kiadásban a 157^a l.) üres, másodika pedig a tatárok betörését ábrázoló képet mutatja.

Mielőtt az eltérő példányoknak egymáshoz való viszonyát vizsgálónk, állapítsuk meg kétséget kizáró módon azt, hogy az augsburgi kiadás csupán utánnymása a brünninek.

A mint már említettük, az augsburgi kiadás kolofonja a nyomtatás bevezését június harmadikára teszi, míg a brünni márczius huszadikára. Ám ha ezt nem fogadjuk el hitelesnek, úgy hinnünk

kell az augsburgi nyomdász kijelentésének, melyek szerint az ő kiadása *bene revisa, ac fideli studio emendata*; a miből világos, hogy már előtte kellett másik kiadásnak lenni. Rövid lapozgatás a két kiadásban meggyőz arról, hogy Ratdolt szavait komolyan kell venni; ő csakugyan jobbitotta a brünni kiadás helyesírását, megigazította némely botlásait, ellenben — s ez igen sokat bizonyít — helyenként elferdítette a magyar neveket és szavakat. A latin szöveg javításai közül íme néhány példa:

BRÜNNI KIADÁS:

Autores
Scitia
hibásan: vocatur
quinquiemine
tragefactus (*tabefactus helyett*)
vingebatque.

AUGSBURGI KIADÁS:

Auctores
Scythia
helyesen: vocantur
quinguennem
infectus
ningebatque.

Ellenben a magyar szavak és nevek megfordított eredményt mutatnak:

BRÜNNI KIADÁS:

Halalthalon Detreh
Geycha
Thurda
Paznan
Achille filio Jaco

AUGSBURGI KIADÁS:

halathalon Detreh
Geisa
Thurdo
Paznam
Achille filio Jacob, stb.

Érdekes tévedése az utánnomónak a következő is. A brünni kiadásban ott, a hol Konth Miklósról van szó, ezt a rövidítést találjuk (93^b l.) *nico(laus) kōth palatinus*, a mit a nevet nem ismerő augsburgi nyomdász így adott vissza *nicon konth palatinus*.

Az augsburgi kiadás utánnomott voltára mindezeknél szembezőköbb bizonyítékot szolgáltatnak a képek.

Az augsburgi Turóczyiban éppen annyi király és vezér képe van közölve, mint a brünniben, de míg az utóbbinál a negyvenegy arczképhez 36 fába metszett dűczot használtak, addig az előbbinél csak 24 szolgált a közel kétszerannyi kép nyomására. Hogy ez a krónika régibb vizsgálóinak nem tűnt fel, a nyomdász élelmességének a következménye, a ki az egyszer már felhasznált arczképekről *lefaragtatta a háttért s úgy nyomta le újra az ilyen*

módon alaposan megváltozott arczképet. Az eljárást legjobban példával illusztrálhatjuk. Álljon itt egymás mellett Péter, II. István és I. Ulászló képe erősen kisebbitve. A teljes dúc lenyomata Péter király képmását szolgáltatja. A kép szakálas, hosszúhajú, koronás, bokáig érő palástba öltözött királyt ábrázol. Az alak magashátú trónszéken ül, a mely mögött mintázott szőnyeg van kifeszítve; rajta balról a kettős kereszt, jobbról a vágásos magyar czímer. Kevéssel hátrább ugyanezen kép II. István gyanánt szerepel; itt azonban már hiányzik róla a trón mögötti szőnyeg, a mi elegendő-kép megváltoztatja, hogy a felületes szemlélő észre ne vegye a hamisságot. A kötet végefelé harmadszor is előkerül ugyanezen dúc, mint I. Ulászló király arczképe, még jobban megcsonkítva. Lefaragták róla a czimert, a trón felső csompóit és hátának virá-

gos mintáját. Így elváltoztatva alig ismerhetünk rá I. Ulászlóban Péterre, kivált a krónika gondosabban kifestett példányainál, a hol az elütő színezés, az arcznak eltérő átfestése tökéletesen különböző képet csinál a két azonos fametszetből.

A nyomdász vakmerősége annyira megy, hogy több helyütt ugyanazon íven használja fel egy dúcznak két változatát. Ha nem rekonstruáljuk az ívet szétterített állapotában, úgy szinte hihetetlen előttünk, hogy szerepelhetnek az azonos képek olyan sűrűn egymás mellett. Vegyük például a **Đ** jelzésű füzetet. Harmadik oldalán (28^a l.) Szabolcs vezér képe áll; ugyanez csonkítva ismétlődik a hatodik oldalon (29^b l.) mint Lehel; Gyula vezérnek a 4. oldalon (28^b l.) levő képét mint Vérébölcsöt látjuk viszont. Miként volt ez lehetséges a nyomdásznak megcsinálni, csak a kiterített ív ábrájáról látható. A füzet két, egymásba tett ívből áll:

I. KÜLSŐ OLDAL.

	III. számú dúc. Szabolcs.
28 ^a	28 ^b
34 ^b	27 ^a
	d ¹

I. BELSŐ OLDAL.

28 ^a	28 ^b
37 ^b	34 ^a
	d ²

II. KÜLSŐ OLDAL.

	V. számú dúc. Órs.
30 ^a	30 ^b
32 ^b	29 ^a
	d ³
	IV. számú dúc. Kund.

II. BELSŐ OLDAL.

30 ^a	30 ^b
29 ^b	32 ^a
	d ⁴
	III. számú dúc. Verbőles.
	II. számú dúc. Lehel.

Tehát a mint a füzet első íve a kellő számú példányban ki volt nyomva, azonnal lefaragták a II. és III. számú fadúc hátterét s megcsonkított állapotukban használták őket a második íven.

Még jobban megzavarja a szemlélet, a mikor egy képet előbb lát *csonkán*, mint épen; például az *í* jelzésű íven, a melyen egy dúc a 11. oldalon először *csonkán* s utánna a 16-ikon *egészben* látható. Pedig itt sem történt egyéb, mint az, hogy a füzet *külső ívét* (természetszerűen) előbb nyomtatták, azután a megigazitott dúcot beletették a *belső ív* készen álló szedésébe s ezt is elkészítették. Magától értetődik, hogy a könyvben a *belső ív* négy levele s egyiken a *csonka* kép előbb következik, mint a *külső ív* utolsó két levele a teljes dúc lenyomatával.

Az augsburgi kiadás arczképei között csupán 8 van egyszer használva; kétszer fordul elő 15 és háromszor 1 képmás. Az arczképek sorrendje a következő:

ÉPEN.	CSONKÍTVÁ.
1. Atilla (14 ^a lap).	Árpád (29 ^b l.).
2. Szabolcs (28 ^a).	Lehel (29 ^b).
3. Gyula (28 ^b).	Vérböles (30 ^a).
4. Kund (29 ^a).	— — —
5. Örs (30 ^b).	— — —
6. Sz. István (35 ^a).	— — —
7. Péter (37 ^b).	II. István (63 ^a) és I. Ulászló (125 ^a).
8. Aba Sámuel (38 ^b).	Kis Károly (104 ^b).
9. I. Endre (43 ^a).	Venczel (76 ^b).
10. Salamon (45 ^b).	— — —
11. I. Béla (47 ^a).	V. István (74 ^a)
12. I. Géza (54 ^a).	Károly Róbert (79 ^a)
13. Sz.-I. László (57 ^a).	— — —
14. Kálmán (60 ^b).	— — —
15. Vak Béla (65 ^b).	Imre (70 ^b)
16. IV. Béla (72 ^b).	III. Béla (70 ^a)
17. Kún László (74 ^b).	II. Endre (71 ^a)
18. III. Endre (75 ^b).	III. László (71 ^a)
19. Ottó (78 ^a).	Albert (121 ^a)
20. Nagy Lajos (86 ^b).	V. László (124 ^b)
21. Mária (98 ^b).	— — —
22. Zsigmond (108 ^b).	II. Géza (67 ^a)
23. Hunyadi János (134 ^b).	— — —
24. Mátyás (149 ^a).	III. István (69 ^a)

Az arczképeken kívül van az augsburgi kiadásban egy czímerlap, és pedig azon példányokban, a melyekben Mátyás Ausztria herczegének van nevezve 11 czímerrel, a Bécs elfoglalásáról és Mátyás ausztriai herczegségéről hallgató példányokban pedig tiz-zel. A czímerkép fadúcza mindkettőnél ugyanaz, csakhogy az utóbbiaknál az osztrák pólyás czímer le van faragva róla. Egymás mellé helyezve a két változatot, észreveszszük, hogy a fametsző, a mikor a teljes klisé-t készítette, már tudta, hogy minő változá-

son kell majd annak keresztül menni; az osztrák czimert kisebbre csinálta a többinél s szűkebb helyre szorította, hogy hiánya a csonka képen ne legyen olyan feltűnő.

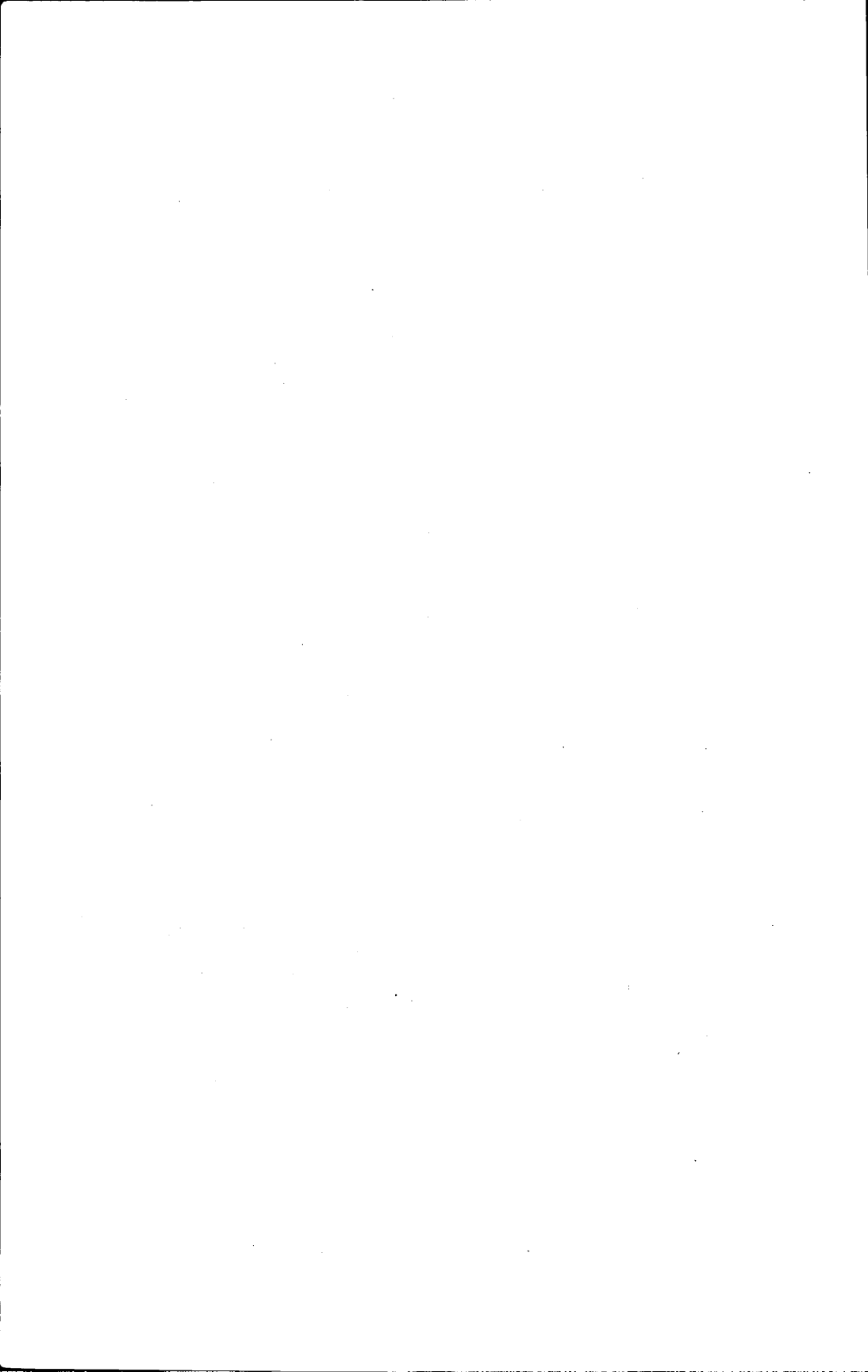
A MAGYAR BIRODALOM CZÍMERE.
(A Turóczi-krónika rövidített kiadásából.)

A czimeres lappal szemben lapnagyságú kép áll: Szent László párbaja a kúnnal. A képről, a mely a kor szokásának megfelelően az eseménynek két különböző fázisát naivul ugyanazon lapon mutatja be, minden leírásnál jobb fogalmat ad a mellékelt hű hasonmás. Úgy tetszik, mintha csak utólagosan készült volna, azért, hogy legyen mivel kitölteni a kiadó ajánlólevelének üres előoldalát; magával a munkával nem igen hozható kapcsolatba; ha eredetileg ahhoz készül, úgy bizonyosan a 49^b vagy az 50^a lapon kap helyet, a rá vonatkozó rész mellett. Még egy lapnagyságú kép van a kötetben, a tatárok betörését ábrázoló, a mely Rogerius éneke előtt áll czimkép gyanánt. Ezekon kívül elszórtan keskeny csataképek teszik tarkává a krónikát. Az utóbbiakhoz

SZENT LÁSZLÓ PÁRBAJA A KÚN VITÉZZEL.

(A Turóczy-krónika augsburgi kiadásából.)

mindössze négy fadúc állott a nyomdász rendelkezésére hanem e négyet jól felhasználta. Az első, a melyen pánczélos lovagok ütközete látható, nyolczszor, a második (magyar és török lovasok csatája) hatszor, a harmadik (lovasok és gyalogosok harcza) ötször, végül a negyedik (gyalogosok viadala) kétszer fordul elő. Mindezekhez járul még egy keskeny kép, a mely jobb felén várost, balfelén sátor-tábort ábrázol s már Ratdoltnak Velenczében nyomtatott *Fasciculus Temporum*jából ismeretes.

A képek több fametszótől származnak. Egy részük biztos, erőteljes körvonalak mellett, szabályos, egyenes vonalú árnyékolással s főleg a rendkívül erősen, de szépen redőzött ruhákkal tűnik fel. Ide tartozik például a Sz. László párbaját

SZABOLCS VEZÉR.

I. BÉLA KIRÁLY.

SALAMON KIRÁLY.

ábrázoló kép, Atilla, Szabolcs, Gyula és Mátyás király képmása. Más csoportot képeznek egy sokkal gyarlóbb művész alkotásai, p. o. Aba Sámuel, I. Béla, I. Géza, Ottó stb., kiknek képein az

előbbiekkal ellentétben a redőzet hibás, erőtlén kezelése, az árnyékoló vonalak bizonytalansága a jellemző. E csoporttal rokon vonásokat mutat Sz. István és Salamon finomabban kidolgozott

SZ. ISTVÁN KÉPE A TÚRÓCZI-KRÓNIKA BRÜNNI KIADÁSÁBAN.

képe, a melynek talán rajzolója az utóbb említettekével egy, de fametszője más volt. Bizonyynal harmadik kéz dolgozott a csataképeken, ha ugyan ezek is nem két képiró munkái.

Vessük össze most a képeket a brünni kiadásban levőkkel.

A czimeres-lap, Sz. László legendája és a kis csataképek nem képezhetik összehasonlítás tárgyát; ezek kétségtelenül önálló dolgai a Ratdolt-féle kiadásnak. Bizonyosan ilyen kettő a király-

SZ. ISTVÁN KÉPE A TÚRÓCZI-KRÓNICA AUGSBURGI KIADÁSÁBAN.

képek közül is. Így (sorban menve) önálló s tegyük hozzá, igen tetszetős alkotás Sz. István képmása, a melyet, ha nem az augsburgi kiadás lett volna a későbbi, bizonyosan átvesz a brünni illusztrátora. Eredeti Sz. László képe is, a kit a brünni trónon,

az augsburgi lovon ülve ábrázol. A Ratdolt kiadásának többi képmásai mind a mintául szolgáló brünni képeiről vannak rajzolva. A brünni kiadás képirója nagyobb tehetséget árul el, de az augsburgi nyomdász rajzolója ügyesebb, gyakorlottabb illusztrátor; csak az ideát veszi át előzőjétől, az alak főbb körvonalait, néhol a tartást, az attributumokat, s aztán megtoldja a képeket változatos hátterekkel, czimerekkel, kevésbé fantasztikus öltözetet ad rájuk, úgy, hogy egyik-másikra alig lehet ráismerni.

ATILLA A TÚRÓCZI-KRÓNIKA BRÜNNI KIADÁSÁBÓL.

Az első kép, Atilláé (s Árpádé) még nagyon önállótnak, szemmel láthatóan másolat, hanem már meg van toldva a krónikának megfelelően a turul-madárral, a melyet itt a művész a zászlóra illesztett. Elképzelhetetlen, hogy a másoló épen ezt a jellemző dolgot hagyja el; világos tehát, hogy a brünni kép az eredeti.

Szabolcs (és Lehel) vezér képénél ismét meg van toldva az eredeti. A tartás, a hajviselet s az arc ugyanaz, hanem a másoló

tört kötött alakja oldalára s vezéri pálczát adott kezébe. Ismét konstatálnunk kell, hogy a brünni kép nem lehet másolat; újból hihetetlen, hogy a másoló lerajzolja a hajkőtelet s az öv mellé

ATILLA A TÜRÓCZI-KRÓNKA AUGSBURGI KIADÁSÁBÓL.

tűzött, az augsburgi képen alig észrevehető kis zacskót, ellenben mellőzve a nagyon feltűnő s itt igen helyén való tört és botot.

Gyula (és Vérébölcs) előképét a brünni kiadás *Kundjában*,

Kundét ennek *Árpád*jában kell keresnünk; Örs képe nagyjában megfelel előképének. A királyok közül csak néhány példát hozunk fel. I. Endre a brünni krónikában sátor előtt ülve ábrázoltatik,

I. ENDRE A TÜRÓCZI-KRÓNIKA BRÜNNI KIADÁSÁBÓL.

kezeiben joggal és országalmával, fején íves királyi koronával, bajúztalan, de szakálás ábrázattal; ugyanígy rajzolja az augsburgi is még kezeinek tartását is utánozva, csakhogy szükségesnek látja a képet holmi aprólékossággal megtoldani. A királyra más szabású,

elől nyitott köntöst ad, koronáját diszesebbnek rajzolja, az egyszerű ülőpad helyett támlás trónra ülteti, a melynek a sátor mintegy menyezetét képezi. Ep utóbbi is kap egy új czifraságot,

I. ENDRE A TÜRÓCZI-KRÓNIKA AUGSBURGI KIADÁSÁBÓL.

a sokszorosán vágott magyar czimerben. Mindennek daczára a másoló képe csak első pillantásra tűnik fel tökéletesebbnek; jobban megnézve a két képet, látni fogjuk, hogy a brünnit biztos kezű művész tervezte, a kinek alakja arányaiban, tartásában kifo-

gástalan, míg az augsburgi rajzoló Endréje szemetsértően hibás tartású, aránytalanul rövid alsótestű és kezei, a melyeket pedig a készítő lehetőleg hűen akart lemásolni, teljesen torzzak. Kálmán

KÁLMÁN KIRÁLY KÉPE A TÚRÓCZI-KRÓNIKA BRÜNNI KIADÁSÁBAN.

képénél is követi az augsburgi művész előzőjét, de nem figyeli meg mintája jellemző vonásait elég gondosan; nem veszi észre, hogy ez nemcsak a korona fölött lebegő infulával jelzi azt, hogy

Kálmán király koronázása előtt az egyházi rendbe tartozott, hanem a koszorúba nyírott hajjal, a kordával övezett csuhával s a balkezére csavart stólával is. Feltehető-e, hogy ezeket a rész-

KÁLMÁN KIRÁLY KÉPE A TÚRÓCZI-KRÓNIKA AUGSBURGI KIADÁSÁBAN.

leteket a társánál mindent sokkal egyszerűbben rajzoló brünni művész adta hozzá mintájához? Még Mátyás képe rajzolásakor is világosan a minta befolyása alatt áll Ratdolt illusztrátora.

Az eredeti a nagy királyt gyermekarczczal ábrázolja, megfelelően a szövegnek, a mely elmondja, minő fiatal volt Mátyás megválasztásakor. Ehhez képest az arczképet a brünni nyomdász a »*De electione domini comitis Mathie in regem*« című fejezet

MÁTYÁS KIRÁLY KÉPE A TÜRÓCZI-KRÓNIKA BRÜNNI KIADÁSÁBAN.

élére illeszti; ugyanide helyezi a megfelelő arczképet Ratdolt is, holott az ő idősebb arczú Mátyása, kinek a háta mögé alkalmazott czimerén már a cseh oroszlán is helyet talált, valójában sokkal lejjebb lett volna beosztandó. Mint rajz a brünni kép jóval fölötte

áll az augsburginak; itt is, mint a második kiadás legtöbb ábrájánál a másoló »elrajzolja« alakja lábait; képtelen az ábrázolt személyt ülő helyzetben mutatni be, minek következtében az valami elképzelhetetlen támaszkodó állást foglal el.

MÁTYÁS KIRÁLY KÉPE A TÚRÓCZI-KRÓNIKA AUGSBURGI KIADÁSÁBAN.

Érdekes, hogy a már úgy is sablonos eredeti ezen rossz másolatában sokan Mátyásnak elfogadható arczképét vélték látni. Hogy azonban maga a készítő sem akart valódi arczképet nyújtani, arra bizonyoság az, hogy ugyanazon dűzot, a melyről Mátyás

király ezen képét nyomták, a háttér lefaragása után III. István történetének illusztrálására használták fel.

A másoló legjobban a brünni kiadás nagy czímképének utánzásánál árulja el magát. A kép eredetijén nincs felírás, de azért semmi kétség, hogy a magyarok bejövetelét ábrázolja. Rajta van a hét vezér, lóháton, zászlókkal a kezében. E zászlók kettő kivételével különbözőképpen csikolva vannak, mint a hogy a nemzeti lobogó (a czímer módjára) ez időben vörös-fehérral csikolt. A másoló nem értette meg a képet s csinált belőle czímképet a Rogerius *siralmas énekéhez* ezzel a felírással: *Ingressus tartarorum*. Ezen is megvan e hét zászlós lovas-alak, persze mint tatár, de zászlóikon nem a magyar vágások láthatók (ezt az augsburgi rajzoló a tatárokhoz nagyon is egyszerűnek találta), hanem különféle állatok, sárkány, béka, kigyó stb. Az augsburgi művész könnyen megtévedhetett. A brünni képen nincs felirat, rajta marczona, egzotikus ruhájú alakok összekötözött kezű embereket hajtanak. A krónikát bizonyosan nem olvasta; nem is képzelte tehát, hogy ezek magyarok lehessenek. Hanem az már tökéletes lehetetlenség, hogy megfordítva történt legyen a kölcsönzés; az augsburgi kiadás képén ott áll a tévedést kizáró felírás, s a tatárok hordájából magyar vezéreket s vitézeket a legmerészebb fantáziájú középkori illusztrátor se mert volna formálni.

A képekkel azért foglalkoztunk hosszabban, mert egyrészezzel kézzel foghatólag akartuk a brünni kiadás elsőségét bemutatni, másrészt pedig ki akartuk zárni azt a feltevést (a melylyel pedig többeknél találkoztunk), hogy a két kiadás ugyanegy időben készült s az augsburgi képei (talán közös mintákról) már akkor munkába voltak véve, a mikor a brünni még a sajtó alatt volt.

A kételkedők csupán arra támaszkodnak, hogy olyan rövid idő alatt, a minő a zárószavak keltezései közé esik, nem volt lehetséges a nyomdászat első félszázadában ilyen gazdagon diszített kötetet elkészíteni.

Hogy ez nem tartozott a lehetetlenségek közé, nem nehéz bebizonyítani.

A két kiadás kelte között — a mint már említettük — 74 nap van. Számítsunk ebből két hetet arra, hogy a krónika Brünnből Budára s innen Féger Tibold útján — a ki hamarosan

A MAGYAROK BESZÜVETELE TÜRÓCZI KRÓNIKÁJÁNAK BRÜNNI KIADÁSÁBAN.

felismerhette az utánnomás kecsgetető előnyeit — Augsburgba jut. A fenmaradó hatvan nappól egy hetet a megbeszélésre, anyagbeszerzésre s egyéb előkészületekre számítunk, 40 napot pedig a 31 famet-szet elkészítésére, a mi bőven elég, kivált, ha felteszszük, a mi bizonyosnak látszik, hogy a metszetek elkészítésén többen dolgoztak. Ezek után a nyomtatásra egy nap híján két hét marad. Ez pedig még akkor sem kevés, ha nem vesszszük számításba, hogy a szedés és javítás időrabló munkája nagy részben a dűczok készülése alatt végbement.

Nem nehéz megállapítani, hogy a krónikát egyszerre legalább három sajtón nyomtatták. Annyi bizonyos, hogy a **t** füzet Mátyás históriájával és képével már készen állott akkor, a mikor az **i** füzetet nyomtatni kezdték, a mely utóbbin Mátyás képe úgy szerepel III. Istváné gyanánt, hogy az egész háttér le van faragva róla. Hasonlókép áll a dolog az **u** füzetrel, a mely Zsigmond képét tartalmazza s ismét az **i** füzetrel, a mely ezt a képet csonkán mutatja. Erre vall a kötet papiranyagának rendszeres változása is, a mely az összes papirpéldányoknál egyforma. Kétféle papirt találunk az augsburgi kiadásban, egy finomabb, vékony, fehér papirost s egy erősebb, érdes felületűt. A nyomtatást a finomabb minőséggel kezdték el és pedig egyik gépen az **u**, másikon az **r**, harmadikon a **k** füzetrel. Az elsónél a **r** füzetrel, a másodiknál a **h**-val, a harmadiknál az **l**-el kifogyott az első papiros s innen végig mind a három sajtó a durvábbat használta. A papiros eszerint az egész kötetben így változik:

a—c füzet	finomabb	}	Első sajtó
d	» durvább		
e—h	» finomabb	}	Második sajtó
i	» durvább		
k—l	» finomabb	}	Harmadik sajtó.
m— végig	durvább		

Ezeket tudva, a könyv nyomtatásához a Ratdolt rendelkezésére állott két hónap már korántsem tűnik fel elégtelennek.

Különben ha a derék augsburgi nyomdász munkásságán végig tekintünk, látjuk, hogy a Turóczi-krónika nem a legrövidebb idő alatt elkészült terméke kitünően felszerelt műhelyének. Velenczében, 1491-ben, márczius 26 és szeptember 16 között, 170 nap alatt elkészíti az augsburgi egyház misekönyvét, 260 nagy ivrétű lapon,

pazarul vörössel és feketével nyomva, két lapnagyságú képpel. Ez pedig, tekintve, hogy minden egyes lapot kétszer (a vörös és a fekete nyomáshoz) kellett a sajtóba, tenni, óriási munka! 1488-ban, a Turóczi-krónika előtt, január elejétől február 15-ikéig kinyomtatja a mölki benzések Diurnáléját (Hain * 6295.) 326 kis nyolczadrét levélen, vörössel és feketével. De legjobban tanúsítja munkaképességét az, hogy azalatt, míg a Turóczi krónikája készül, 1488 május 20-ikán még egy más munkát is bevégez; ez pedig Boetius Arithmetikája (Hain * 3426.) 48 negyedréti levélen, fametszetű ábrákkal.¹

A XV. századi könyvnyomtató előtt mindenestre tisztelettel kell meghajolnunk. A ki a korabeli kezdetleges nyomdai felszereléssel rövid két hónap alatt a Turóczi-krónika tetszetős kiadását létre tudta hozni, az jogos önérettel nevezhette magát Velenceze és Augsburg legnevezetesebb nyomdászának.

Miután ily módon a brünni kiadás elsőségét kétséget kizáró módon megállapítottuk, vizsgáljuk meg azt is, minő viszonyban állanak egymással az augsburgi kiadás eltérő példányai

Az a régi felfogás, hogy a Bécs elfoglalását nem említő példányok előbb készültek, mint a teljes szövegűek, nem állhat meg. Azzal, hogy, a mint már láttuk, a fametszetek jórésze közvetlenül első lenyomatása után megescsonkítva újra felhasználtatott a mun-

¹ Ratdolt tevékenysége nem áll példátlanul a XV. században. Voltak az övénel jóval többet végző nyomdák is. Ilyen p. o. a nürnbergi Koberger Antalé, a ki 1493-ban a következő munkákat nyomtatta :

Guillermi postilla (Hain * 8283.) 4-rét, 168 levél.

Gregorii IX. decretales. (Hain * 8030.) Ívrét, 386 levél.

Biblia latina cum postilla Nicolai de Lyra. (Hain * 3170.) Négy kötet. Ívrét, 1430 levél.

Schedel, liber chronicarum. (Hain * 14508.) Nagy ívrét, 306 levél.

Gratiani decretum. (Hain * 7913.) Ívrét, 410 levél.

Parati sermones. (Hain * 12412.) Ívrét, 186 levél.

Schedel, Buch der Chroniken. (Hain * 14510.) Nagy ívrét, 208 levél.

Ez (ha az egyetlen negyedréti darab leveleit is ívrétre számítjuk át) 3090 ívr. levelet tesz ki, a miből egy napra több mint 8 esik. Koberger tehát bátran elvállalhatta volna egy kisebb példányszámban megjelenő napilap kiadását. Tegyük még hozzá, hogy a felsoroltak közül a két Schedel-féle krónika a fametszetek *ezzeivel* van tele! Ehhez képest Ratdolt nyomdászati tevékenysége igen szerénynek látszik.

kában, egy második, ugyanúgy illusztrált kiadás lehetetlenné van téve. Világos tehát, hogy a változást szenvedett három lap kivételével az összes példányok *ugyanazon szedésről, egyszerre készültek*.

Semmi kétség, hogy a három csonkított levél lenyomata utóbb készült, mint a teljes példányok. A mikor az eredeti, Bécs elfoglalásának történetét és Mátyás teljes czimét magában foglaló első és utolsó ív a kellő mennyiségű példányban kikerült a sajtó alól, akkor megcsonkították a szedést, kinyesték a czimeres dűczből Ausztria czimerét s kinyomatták a csonkább darabokhoz szükséges kezdő és végző íveket. Ha tehát az augsburgi változatok elsőségéről egyáltalán szó lehet, úgy a teljesebb példányokat kell első lenyomatnak mondanunk.

Könnyen megérthető, miért hagyta ki a kiadó és a nyomdász a példányok egy részéből Mátyás osztrák hercegi czimét és czimerét, valamint a Bécs meghódításáról szóló részt. Mátyás foglalását nem tekinthették véglegesnek, ebben sem a német császár, sem népe meg nem nyugodhattak. Ha tehát Feger vagy Ratdolt Németországban is akarták árulni Turóczy könyvét, úgy okvetlenül ki kellett belőle hagyni a németségnek visszatetsző s ilyképen a munka kelendőségét erősen befolyásoló részt, a mely esetleg az egész készlet elkobzását s az árúsító megbüntetését vonhatta volna maga után.

Ezzel áll kapcsolatban az az érdekes tény is, hogy míg a krónika régi hazai vagy csehországi eredetű példányai mindig a teljes kiadásból valók, addig azok, a melyek ősi idők óta Németországban vannak, vagy onnan csak újabban kerültek hozzánk, rendszerint a csonkább szövegűek közé tartoznak.

A krónika brünni kiadásából ezideig csak papírra nyomtatott példányokat ismerünk. Ellenben az augsburginak mindkét változataból hártypéldányok is léteznek.

A teljes, Magyarország számára készült nyomtatás ismeretes hártypéldányai közül kettő bízhetőleg Mátyás király és udvara számára ajándékkul készült. Ezeket különösen nevezetessé teszi, hogy bennük a kiadónak az uralkodóhoz intézett ajánlólevele¹ aranynyal van nyomtatva,² s mindkettő tökéletesen egyformán van

¹ Fegernek rövid, a munka keletkezésére teljesen érdektelen ajánlólevelet lenyomatta Toldy Ferencz i. munkájában. (Új Magyar Múzeum, 1850/51. II. köt. CCCLXXXIX. 1.)

² Az aranynyal való nyomtatás Ratdolt találmánya s ez időben még

miniálva. Az első szöveg oldalt arany alapra festett gót izlésű, élénk színű lombozatos keret ékiti, a képek s a kezdőbetűk pedig oly módon vannak kiszinezve, hogy a festés alatt a metszet vonalai eltűnnek és a könyv inkább festett kéziratra, mint nyomtatványra hasonlít.

Van azután egy a teljesebb kiadáshoz tartozó hártýára nyomtatott példány, a melynek képei nincsenek kiszinezve. Hogy vajjon ebbe az ajánlólevél arannyal volt-e nyomtatva, vagy nem, meg nem állapítható, miután a két első levél a czímerrel, Sz. László párbajával s az ajánlással a hiányosabb kiadásból van átvéve.

A külföld számára készült kiadás hártýapéldányaiból háromról van tudomásunk. Egyik a londoni Brit-Múzeum, a második a bécsi császári könyvtár tulajdona, a harmadik évekkel ezelőtt egy ismert magyar főpap birtokában volt. Mind a három példányban feketével van nyomtatva az ajánlás, mint az előbb ismertetettben; viszont valamennyi szinezve van, de mind egymástól elütő módon, a miből világos, hogy szinezésük nem a kiadótól ered, hanem a régi tulajdonosoktól.

Az augsburgi kiadás negyedik változatát képezik a papírpéldányok. Mindkét nyomtatásból igen sok darab ismeretes; nagyrészüik szinezett fametszettel s csak igen kevés érintetlen metszettekkel. A színezés ezeknél is különféle.¹

* * *

A Túróczi-krónika kiadásaiból a leggazdagabb sorozatot a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára mutathatja fel. Valamennyit

egyedüli titka volt. Legelőször az 1482-ben Velenczében nyomott Euklides hártýapéldányaiban fordul elő, a melyekben szintén az ajánlólevél van arany betűkkel nyomva. V. ö. G. W. Zapf, Augsburgs Buchdruckergeschichte. Augsburg, 1807. 160—161. l.

¹ Az augsburgi kiadásból részben szemlélet, részben könyvészeti művek nyomán a hazában több mint 25 példányt ismerek. Külföldön, különösen Németországban sem ritka a krónika, s alig múlik el év, hogy egy-két példány eladásra ne kerülne. A papírpéldányok ára teljesség és állapot szerint 250—600 korona közt váltakozik. Egy nem régen eladott hártýapéldány 4400 korona ért el. A hazai könyvtárak tagadhatatlanul érdekesebb s becsebb példányokkal rendelkeznek, mint a külföldiek; kivételt csak az augsburgi városi könyvtár tesz, a melynek Túróczi krónikája ugyanaz a példány, a melyet Ratdolt Erhard 1488-ban az ottani karmelita zárdának ajándékozott. (L. G. C. Mezger, Augsburgs älteste Druckdenkmale. Augsburg, 1840. 66. l.)

összevéve nem kevesebb mint 8 darabot találhatunk a gyűjteményben, kettőt a brünni, hatot pedig az augsburgi kiadásból.

A ritkább brünni kiadásból egészen teljes példánnyal nem rendelkezünk. Az egyik, régebben szerzett, félpergament kötésű példány igen csonka, hiányzik belőle a kezdő kép, továbbá az a_2 , a_4 — a_8 , k_4 , n_1 , p_7 , q_2 , r_1 , r_3 — r_8 , t_8 , x_1 , x_2 — x_8 jelzetű, tehát összesen 27 levél. Már a másiktól csupán a kezdő kép hiányzik; ez is pótolva van régi papirosra nyomtatott, az eredetitől alig megkülönböztethető hasonmással. Ez a példány nemcsak azért becses, mert kifogástalanul tiszta, érintetlen metszetekkel, hanem azért is, mert egykor a törökverő hős, Szavojai Eugén tulajdonában volt, a kinek czímere a kissé kopott, de finom XVIII. századi bőrkötés tábláiba arannyal van bepréselve.

Az augsburgi kiadást három hártya- és ugyanennyi papirpéldány képviseli. Az előbbieket közül kettő a magyar királyi udvar számára készült arany ajánlóleveles példányokból való, a melyekből ez idő szerint több nem is ismeretes. A harmadik, a teljesebb kiadás, színezetlen példánya, szintén egyedül áll a maga nemében. Mind a három darab valóságos kincse a Nemzeti Múzeumnak, megérdemli a bővebb ismertetést.

Az első hártyanymat, bár nincsen eredeti kötésben, teljes lapszélekkel dicsekszik. Kötése egyszerűen préselt, barna borjúbőr bevonatú, erős deszkatáblákból áll, hihetőleg még ugyanazokból, a melyek első, eredeti borítékát alkották. A bőrbevonat újabb a diszítéséhez használt bélyegek után ítélve a XVII. század második, vagy a következő első feléből való. Nagyon figyelemre méltó a kötet ponczolt arany vágása, és pedig azért, mert igen hasonló a bőrkötéses Corvin-kódekszekéhez. Ám egyedül ezen az alapon nincs jogunk a krónika ezen példányát Mátyás király könyvtárába sorozni, miután más valami jelet, a mely erre mutatna, hiába keresünk rajta.

A példány kitünően van megtartva; festése négy század alatt alig szenvedett valamit; színei ma is ragyogók, a bőven használt felrakott arany csak a három első lapon van kevésbé megrepedezve s ledörzsölődve. Fájdalom a remek kötet nem teljes; hiányzik belőle az e_1 , i_1 , i_3 — i_6 , i_8 , v_4 (üres) jelzetű, összesen nyolcz levél.

Kiknek kezén ment keresztül a könyv, a míg utolsó tulaj-

donosához Jankovich Miklóshoz jutott, nem lehet megállapítani. Talán a magyar krónika végén álló XVII. vagy XVIII. századi írású név *Nicolai Marang* egyik régi gazdája? Biztosat csak 1823 óta tudunk róla, a mikor Jankovich Miklós saját bejegyzése szerint 240 arany értékű két darab szablyaért és ritka görög s római aranyérmekért megszerezte. Hogy ki volt előbbeni gazdája, elfeledte, vagy nem akarta megörökíteni az áldozatkész gyűjtő, a kitől utóbb könyvtárával együtt, a Turóczi-krónika is a Magyar Nemzeti Múzeum birtokába került.

A másik hasonló módon kifestett hártypéldány, habár a három üres levél híjával tökéletesen teljes, még sem léphet az előbbeni nyomába. Először is többszörös bekötés nyomait viseli magán, nagyon erősen meg levén vágva, úgyannyira, hogy az első oldal diszes keretének majdnem fele veszendőbe ment. Belsejét sem kímélte úgy meg az idő, mint a másikat; több XVI—XVII. századi, a jelek után ítélve, magyar tulajdonos jegyzetei borítják a lapszéleket; a képek nagy része rongált, a lapok több helyütt piszkosak, valamennyi a forgató ujjak zsíros nyomait hordja alsó sarkán. Kötése a XVIII. század végéről való; tábláit barna, márványozott borjúbőr fedi s barokk ízlésű, de elég tetszetős aranyozás ékíti. Hajdani tulajdonosairól keveset tudunk. Egyiknek (talán a XVIII. századból való) aláírása az ajánlólevél végén olvasható: *Franciscus Antonius de*, a másik *Dr. Hildebrand* a híres bécsi gyűjtő volt, a kinek becses könyvtárát 1845-ben árverezték el. A Turóczi-krónikát József nádor vásároltatta meg 400 forint és 9 krajczáron s nyomban a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajánlódta.

A harmadik hártypéldány ugyanazon kiadáshoz tartozik, mint a másik kettő, de színezetlenül maradt. Mint ilyen eddigelé egyetlen, miután a krónikának még ismeretes hártanyomatai mind ki vannak festve.

A példányt két, a csonkább kiadáshoz tartozó levél nyitja meg; az első levélen látható címertáblából hiányzik Ausztria címere. Nem lehet megállapítani, hogy ez a két nem ide tartozó levelet mikor kötötték hozzá a kölethez; a rajtuk olvasható nevek mind külföldiekéi, míg a könyvben levő XVI. századi széljegyzetek magyar emberre vallanak.

A kötetből a három üres levélen kívül az γ , γ_5 és γ_6 jel-

zésű levelek hiányoznak, illetve az utóbbinak megfelelő papírra nyomottakkal vannak pótolva. A példány különben jó állapotban van, levelei tiszták, csak kb. az első huszonötnek a szélei vannak jegyzetekkel ellátva; szélei elég nagyok, dacára annak, hogy a kötés és vele a könyv vágása is a legújabb időből ered. Metszetei kiválóan szépek; igen élesen vannak nyomva s a kitűnő nyomdafesték a kissé bolyhos felületű hártján ragyogó feketeségű.

A könyv első tulajdonosa a XVI. század második felében azon hihetőleg magyar ember lehetett, a kinek — mint mondtuk — jegyzetei az első lapokon olvashatók. E jegyzetek közt néhány érdekes akad. A szöveg ezen sorához: *Huni . . . scythica consuetudine clamores edentes . . .* ez van írva: *hoza hoza hoza*,¹ másutt a *Siculi* név magyarázatául olvassuk: *Zeckhel*, tovább egy helyen: *Erdel, Transsylvania vel Septem Castra, Sijbenbürgen*. Ehez pedig: » . . . omnes Hungari clamaverunt deus deus deus . . . « oda van jegyezve: *az Őr Isten adja*.

Az első két levélre írott nevek között egy már, majdnem egészen kidörzsölt látszik a legrégebbinek: *Georg Christoph Fernberger* Ugyanez mégegyszer ismétlődik ily alakban:

15 83

N: W: W: G:

Geörg Christoff Fernberger.

alatta pedig a következőt olvassuk: *Dieses Puech hab ich G. C. Fernberger m. pp. meinemb . . . lieber hern Schwagern dem Wolgepornnen herrn herrn Hansz Freyhern Wolzogen zu Naj Hausz den 10 Juny 621 in Wienn. S.*

Bizonyosan ezen Wolzogen báró ivadéka írta a következő lapra: *Ad Bibliothecam Opatinianam donavit Johannes Ludovicus Wolzogen Baron mp.*, a XVII. század végen vagy a következő elején. Vagy száz évvel újabb az ezt követő bejegyzés: *Ex Bibliotheca Adalberti de Dembinski*; erre jön: *Ex bibliotheca Th. N. K. Go. Boronicky, anno 1838*, s utolsónak: *L. G. Boronicki*.

A XIX. század második felében aztán magyar gazdához jutott a becses kötet; Toldy Ferencz (sajátkezű feljegyzése szerint) 1861-ben Litvániából megszerezte Rudics József báró bács megyei

¹ Talán: haza, haza, haza!

főispánnak. A Rudics-család kihaltával egy ismert gyűjtőhöz, ettől pedig legujabb időben 4400 korona vételáron a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába jutott a sok gazda kezén megfordult krónika.

A könyvtár három papirpéldányából kettő a teljesebb kiadás-hoz tartozik. Ezek közül az első példányból a Sz. László képével ellátott második levél s a u füzet két üres levele hiányzik; az előbbi kézzel rajzolt s írott igen jó hasonmás pótolja. Ettől eltekintve az egykorú kötéses példány kifogástalanul ép; egyetlen hibája, hogy képei ki vannak szinezve. Régi tulajdonosainak névbejegyzései korrendben a következők:

A kötet végén:

15 + 66 14. octobris
Non sunt facienda hodie
Quorum nos poeniteat postridie.
Albertus Morava ab Aquis

Az első tábla belsejében:

1574.
Virtuti Fortuna Comes.
J. Skaliczky z Slautze

Az első szöveglevélén:

Caesar. Collegii Societatis JESU Pragaе, ex liberalitate D. Mariae Manrique Senioris de Pernstein.

Végül egy a czímeres lapon levő Miller Jakab Ferdinándtól, a M. N. Múzeum első könyvtárnokától eredő feljegyzés azt örökíti meg, miként jutott a könyv mai helyére:

Possidet Bibliotheca Regni ex dono Serenissimi Archiducis Josephi Hung. Palatini. 1812.

A másik példány valamivel csonkább; hiányzik belőle az első levél, a v füzet üres levelei és a tatárok betörését ábrázoló kép; ezen felül két levele (d₃ és e₃) más, rövidebb szélű példányból van bepótolva. Különben a kötet tiszta és csak kevéssé van megvágva; képei egykorúan szinezettek, kötése is egykorú, vörösbarna bőr. A M. N. Múzeumba Jankovich Miklós könyveivel jutott,

a ki 1800-ban Blumauer bécsi könyvkereskedőtől 45 forinton szerezte.

Legszebb s egyedül teljes a könyvtár papírra nyomott Turóczi-jai között a rövidített kiadás tökéletesen tiszta, színezetlen példánya. Ennek német izlésű, festetlen disznóbőrrel bevont egykorú kötése már messzről elárulja, hogy csak újabban jutott hazánkba. Táblája belsejébe valamely német apátság 1587. évszámmal ellátott címeres könyvjelzője van beragasztva, második levélre pedig egyik XVIII. századi tulajdonosának neve van írva: *Thierhaupten*. Egyéb nyomát az eredetnek a könyvtár régibb vételeiből származó kötetben hiába keressük.

* * *

A fentebbiekben igyekeztünk a Turóczi-krónika kérdésének könyvészeti részével végezni. A mit a véletlen e tárgyban még napfényre fog hozni, az — ha az egyes kiadások történetére nagyobb fényt fog is deríteni — az itt elmondottak lényegén mit sem változtathat.

Hátra van még a krónika keletkezésének és szerzője életének megvilágítása. Ehez azonban a ma rendelkezésünkre álló adatokkal nem szabad, nem lehet hozzáfogni.

AMADE LÁSZLÓ KÉZIRATAI
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBAN.

VÉRTESY JENŐTŐL.

A Véghely-gyűjtemény anyagából fogom ismertetni azon iratokat, a mik Amade Lászlóra vonatkoznak. Véghelyhez ezek a báró Üchritz család marczaltói levéltárából kerültek a család szivességéből s a többi Véghely iratokkal együtt 1899. évben a M. Nemz. Múzeum birtokába jutottak. Amade Lászlóról¹ eddig igen keveset tudunk, ez iratok majdnem teljes képét adják a XVIII. század népszerű poétájának, az aranykulcsos vitéznek, a »szép, fényes katonának«. Az »Irodalomtörténeti Közlemények« ez évi folyamában ezekből megírtam rövid életrajzát s közzétettem belőlük, a mi érdekes, a mi jellemző. Ezúttal magát az anyagot fogom ismertetni rosta nélkül.

Jelentékeny gyűjtemény ez, mely egy-két hézagot leszámítva, teljes képét adja Amade életének. Nincsen ugyan ez életben semmi feltűnően érdekes vagy különös esemény: élete ez egy magyar nemes úri embernek. A középkorban a nemes ifjú szellemi nevelésével igen keveset törődtek, gyerek korában apródnak adták valami előkelő úrhoz, a hol lovat nyergelt, pánczélt súrolt, fegyverfogást tanult. Maga idejében megházasodott; ha harcz ütött ki, lóra ült; ha a szomszédjával baja volt, rajtaütött; királyához hű volt, hazáját becsülettel szolgálta s órája elérkeztekor meghalt. A XVIII. századbéli úr már szellemi neveléséről is gondoskodott fiának; apródi sorban előkelő házhoz került, a hol táncolni, udvarolni tanult; háború akadt akkor is, a hatalmaskodások helyett

¹ Várkonyi báró Amade László versei. Összegyűjtötte, bevezette és jegyzetekkel kísérte Négyesy László. Olcsó Könyvtár 309. sz. — Négyesy ebben közli az eddig ismert adatokat s ismerteti az ide vonatkozó irodalmat.

lett huza-vona, pörpatvar, appellatio. A királyt, hazát szolgálai akkor is módja volt a nemes embernek. Ugyanez az Amade László élete, érdekessé csak az teszi, hogy e mellett lelki életet is él, örömet, bánatát mélyebben érzi, mint más közönséges ember s költői tehetséggel lévén megáldva, szebben tudja kifejezni.

Az anyag gazdagságát főképen Amade László rendszeretetének köszönhetjük. Hogy gondosan elrakosgatta írásait, hogy másokhoz írt leveleit lemásolta, egy részét leveleskönyvbe is beírta. Ellenben feltűnő, hogy a hozzá írt levelek olyan kevés számmal vannak.

Találunk ez iratok között verseket, leveleket, fogalmazványokat, okiratokat és vegyes természetű följegyzéseket.

Némely ember túlságos gonddal írja leveleit, óvatosan ügyel a kifejezésekre, szabatos formára. Ilyen embernek elmásított arczát látjuk leveleiben. Amade László nem ilyen. Oly közvetlenek levelei, mintha élőbeszéd volna. Olvasva őket, magunk elé képzelhetjük előbb a fiatal hetyke gavallért, ki dámáknak teszi a szépet, sarkantyúját pengeti és paripáját ugratja, ki kész a víg mulatságra, de mindjárt elkeseredik, mihelyt balul megy a dolga; majd a huszár-kapitányt, a ki végigéli a háború összes nyomorúságát; majd az öreg nemes urat úgy a pozsonyi kamara asztalánál, mint odahaza baári portáján, minden iránt érdeklődve, pattogva, tüzeskedve meg morogva, panaszkodva nehéz nyavalyáján és egyéb bajain. Minden levele csupa interpunctió, telisteli kérdő- és fölkiáltó jelekkel, mintha egy mondatát se tudná nyugodtan kiejteni. Tollából csak úgy áradnak a szavak, stílusa laza, pongyola, megspékelve classicus idézetekkel és deák szavakkal, de majd mind-egyikben érzik a költő, a ki érzelmeinek — minden lazaság mellett is — meg tudja adni a szép formát, gondolatainak a jellemző alakot. Versei, levelei, ő maga mind egyet mutatnak: nemes érczet, de még teli salakkal.

Negyvenkét Amade-vers van az irományok között, javarészen az Amade saját kézírásával. Nem mind ismeretlen versek. Pintér Kálmán közölte¹ őket. Ezek a Négyesy kiadásában² XCI., XCVIII., CVI., CXXXVI., CXXVII., CXXVIII., CXXIX., CXXX., CXXXI., CXXXII., CXXXIII., CXXXIV., CXXXV., CXXXVI., CXXXVII.,

¹ Abafi: »Figyelő.« XV., XVI. kötet.

² I. m.

CXXXVIII., CXXXIX., CXL., CXLI., CXLII. és CXLIII. számot viselnek. Öt magyar és hat latin vers van köztük, a mi eddig ismeretlen volt Két bús szerelmes vers, egyik »Világi ének« czímmel; egy mérges, epés vers valami Balassa ellen, kit leveleiben is többször emleget a költő, mint elkeseredett ellenségét. Anyjához is van egy verse, Bécsből keltezve 1745. június havában, melyben anyja jóindulataért esdekel. Az ötödik magyar vers amolyan rimes semmiség, a mit jókedvében rögtönözhetett. (Mellesleg elég obscoen tartalmú.)

A latin versek közül az egyik különös érdekekkel bír, mint Amade László egyik legelső kísérlete. Atyjának ír latin distichonokban Gyórból, 1720. márcziusban, tehát tizenhét éves korában. Szintén distichonokban van írva a báró Révai Józsefhez írt verses levél s az Eszterházy Dániel sirverse. Mindhárom költeményen erősen érzik az Ovidius hatása. A másik három latin vers pengő rímekben van írva, két világi szerelmes költemény és egy Nepomuki Szent János tiszteletére. Mindezen versek közül költői értéke egynek sincs.

Négyes¹ közl még két költeményt, mit Amadenak tulajdonítanak, bár ő maga nem tartja Amade-verseknek. Az egyik pásztor-idyll, a másik hazafias vers. Megtaláltam mindkettőt a Véghely gyűjteményben, de semmi sem vall arra, hogy Amade versei közé iktassuk őket. Nem az ő írása és más hűrből szólnak, mint a milyent az ő Múzsája kedvelt.

Legérdekesebbek atyjához, Amade Antalhoz írt levelei, számszerint ötvenkettő. Ezekben mondja el Amade — hogy így nevezem — »apród éveit«. Leírja, hogy él ő Eszterházy herczeg udvarában, hogy uraskodik, teszi a szépet a hölgyeknek, mert meg akar házasodni és örökösen pénzt kér. Látszik, hogy az öreg szüken mérte, László meg nagyon is bőven adta ki. Jellemző megörökítői ezek a költő változó kedélyének, hol fiatalos, csapongó kedvvel írvák, hol egészen kétségbeesve. Itt ad hírt első házasságáról, mely neki csak bánatot és keserűséget szült. Első felesége elhúnyta után új házasságra gondol, de e terv valami ismeretlen körülmény miatt dugába dől. Majd katonának áll s részt vesz a lengyel trónért kiütközött háborúban, végigcsatangolja huszárjai élén Olaszországot s megismeri a háború minden nyomorát, fáradságát,

¹ I. m.

betegségét, nélkülözését, még lánczot is hord egy félreértés következtében. Talán az egész gyűjtemény legszebb darabjai ezek annyira élénk, annyira közvetlen a háború nyomorúságának festése. A béke után már csak kevés levele van atyjához, áldását kéri rövidesen megkötött második házasságához s ír egy-két levelet családi és pörös ügyekről. 1736 az utolsó dátum, különben a következő évben meghalt az öreg Amade.

Amade László atyjához írt levelei a következők:

1722. máj. 29. Nagy-Szombat. Szept. 19. Iszka-Szent-György.
Decz. 18. Pozsony. Decz. 31. Nagy-Szombat.

1723. jún. 10. Grác. Decz. 16. Nagy-Szombat.

1724. decz. 31. Grác.

1727. júl. 24. Pozsony. Aug. 30. Bécs. Okt. 26. Pozsony.
Okt. 31. Pozsony. Nov. 8. Pozsony.

1728. febr. 1. Pozsony. Febr. 19. Pozsony. Márcz. 11. Baár.
Máj. 4. Baár. Nov. 1. Pozsony.

1729. jan. 2. Pozsony. Jan. 29. Pozsony. Márcz. 16. Pozsony.
Márcz. 22. Pozsony. Márcz. 29. Pozsony. Június. Pozsony.

1730. febr. 27. Pest.

1731. ápr. 17. Pest.

1733. okt. 4. Iszka-Szent-György.

1734. márcz. 24. Baár.

1735. jan. 6. Sabionetta. Jan. 31. Quastella. Ápr. 7. Susara.
Ápr. 23. Caretto. Jún. 2. Borgeforto. Jún. 9. Ad D. Italicam.
Aug. 2. Innsbruck. Aug. 13. Aug. 23. Innsbruck. Szept. 18. Pozen.
Szept. 30. Podasteria. Nov. 19. Adriai tengerpart. Decz. 29. Ex
vinculis Cesena.

1736. júl. 31. Berem. Aug. 5. Szobotisty. Szept. 19. Bécs.
Decz. 17. Marczaltó. Hónap nélkül. Forli.

Ezekon kívül nyolcz levél év nélkül.

Mindannyit jellemzi a mély tisztelet atyja iránt, az őszinte bizalom, a melylyel elmond mindent egyformán, akár kellemes, akár kellemetlen legyen rá nézve. Abból azonban, hogy kéri atyját: legyen iránta méltányos, hogy minduntalan választ sürget, az látszik, hogy az apa nem viszonzta hasonlóképen a fia ragaszkodását.

Anyjához csak egy levele maradt, Iszka-Szent-Györgyből

írja 1743. aug. 30. Anyjával különben soha sem volt bizalmas jó viszonyban. Amade László többször nevezi »mostohájának«.

Legnagyobb számmal vannak a feleségéhez írott levelek. Felesége Weltzl Mária Paulina, morva nemes család ivadéka. Levelezésük nyelve német, az asszony nem is tudott magyarul. Tíz évi házasság után egyezség alapján szétváltak, mert Amade heveskedésében durván bánt egyszer vele s felesége ott hagyta. Érdekes, hogy az összeköttetést azért fenntartják. Amade minden áron ki akarja békíteni. Megbánta hevességét s kivált később, mikor betegeskedni kezd, érzi magányos állapotát; egyik-másik levelében igen ellágyul, sőt valósággal udvarol feleségének. A házastársak néha-néha meg is látogatták egymást, mit szintén a levelekből tudunk meg. Amade stílusa németben is ugyanaz, a mi magyarban; halmozza a kifejezéseket, tele fölkiáltásokkal, tarkázva német verssorokkal, latin és olasz szavakkal, a mit bizonyára olaszországi táborozása alatt szokott meg. Orthographiája elég sajátos. Összesen 70 darab.

1744. szept. 29. Lausitz.

1745. jún. 2. Vesztenicze. Okt. 22. Iszka-Szent-György.

1746. márcz. 30. Iszka-Szent-György. Ápr. 2. Iszka-Szent-György. Május. Aug. 21. Iszka-Szent-György. Aug. 22. Iszka-Szent-György. Jún. 27. Baár. Okt. 1. Baár. Okt. 8. Baár. Decz. 27. Baár. Hónap nélkül. Ménfő.

1747. okt. 2. Marczaltó.

1748. jan. 18. Baár. Febr. 1. Pozsony. Febr. 27. Pozsony. Márcz. 2. Baár. Márcz. 12. Pozsony. Márcz. 22. Pozsony. Ápr. 3. Pozsony. Ápr. 8. Nagy-Szombat. Ápr. 11. Baár. Ápr. 14. Baár. Ápr. 27. Pozsony. Jún. 6. Pozsony. Jul. 20. Szemnicz. Aug. 22. Baár. Aug. 26. Iszka-Szent-György. Szept. 2. Iszka-Szent-György. Szept. 6. Székes-Fehérvár. Szept. 10. Pest. Szept. 26. Iszka-Szent-György. Okt. 1. Iszka-Szent-György. Okt. 9. Iszka-Szent-György. Okt. 22. Iszka-Szent-György. Nov. 2. Győr.

1749. Hónap nélkül. Nagy-Szombat.

1750. jún. 23. Pozsony. Nov. 2. Pozsony. Nov. 22. Pozsony. Decz. 1. Pozsony. Decz. 27. Pozsony.

1751. jan. 1. Pozsony. Febr. 13. Baár.

1752. febr. 15. Baár. Ápr. 26. Nagy-Szombat. Aug. 12. Baár

Aug. 14. Baár. Szept. 7. Baár. Szept. 16. Baár. Szept. 17. Baár.
Decz. 14. Pozsony. Decz. 19. Pozsony.

1753. febr. 8. Iszka-Szent-György.

Ezeken kívül 15 levél év nélkül.

Bár Amade minden levele jellemző, annyira közvetlen, sehoh sem igazabb és jellemzőbb, mint unokaöcséséhez, Amade Tádéhoz írt leveleiben. A legapróbb részletekre menő jellemképét vonhatjuk meg ezekből. Ezeket már idősebb korában írja, mikor már ő volt a legöregebb az Amadék között. Házsártos, izgága ember volt, de kedélyes és áldott jószívű. A régi bibliai mondás szerint: azokat sújtja, a kiket szeret. Tádét is örökösen szidja, ösztökéli, ő, a tevékeny öreg a lomha fiatal, de minden szidáson keresztül-érzik nagy atyafiságos szeretete. A leggyöngédebben érdeklődik Tádé iránt, mindig szíves indulattal van hozzá, mindig javát akarja. Néha mikor megcsendesedik, szelid humorral emlékezik a multról s ezek a legkedvesebbek az Amade levelek között. E levelekben találunk történelmi érdekű dolgokat is: megjegyzéseket a hétéves háborúról, az országgyűlésről, megyegyűlésekről mi egy másról.

Sorrendjük a következő:

1750. okt. 20. Pozsony.

1754. júl. 2. Pozsony.

1755. febr. 25. Baár. Febr. 26. Pozsony. Ápr. 25. Pozsony.
Ápr. 29. Pozsony. Aug. 10. Baár.

1756. febr. 29. Baár. Máj. 15. Baár. Okt. 6. Marczaltó. Okt. 27.
Iszka-Szent-György. Decz. 17. Pozsony.

1758. márcz. 13. Pozsony. Márcz. 22. Várkony. Ápr. 9.
Pozsony. Júl. 27. Bécs. Nov. 19. Pozsony. Nov. 27. Pozsony.
Decz. 12. Pozsony.

1759. febr. 6. Pozsony. Febr. 10. Pozsony. Márcz. 13.
Pozsony. Ápr. 11. Baár. Szept. 27. Pozsony. Okt. 14. Pozsony.
Nov. 6. Pozsony. Nov. 12. Pozsony. Decz. 23. Pozsony. Decz. 27.
Pozsony.

1760. márcz. 27. Pozsony. Ápr. 20. Pozsony. Máj. 7. Pozsony.
Júl. 10. Baár. Okt. 10. Pozsony. Okt. 26. Pozsony. Nov. 11.
Pozsony. Nov. 25. Pozsony. Nov. 28. Pozsony. Decz. 10. Pozsony,
Decz. 24. Pozsony.

1761. jan. 5. Pozsony. Jan. 11. Pozsony. Jan. 13. Pozsony.
Jan. 16. Pozsony. Jan. 20. Pozsony. Ápr. 9. Baár.

1763. szept. 16. Marczaltó.

1764. júl. 7.

Év nélküli levél 9, összesen 60 levél.

Amade levelezése rendkívül kiterjedt volt. Mint afféle régi magyar nemes, tömérdeket pörölt s leveleinek ez adott tárgyat legtöbbször. De máskülönben is fönntartotta összeköttetéseit nagyszámú rokonaival, hol barátságos, hol pörleködő hangon; sok jó barátja volt, kiknek minden dolga iránt érdeklődött, minden dolgát közölte velük; sok ügyes-bajos dolga miatt állandó levelezésben áll a főméltóságokkal és főhivatalnokokkal. Mindezen levelekről következőképen számolhatunk be :

Sógornéjához, Nyáry grófnéhoz egy levél. 1746. aug. 21.

Nyáry József grófhoz egy levél. Pozsony. 1757. nov. 5.

Sógorához, Schott Gergelyhez két levél. 1747. márcz. 31.
és egy év nélkül.

Anyósához kettő, 1763. decz. 22. és egy év nélkül.

Az ország főméltóságaihoz írvák a következők:

A nádorhoz kettő, Baár, jún. 12. és a másik év nélkül.

Az országbíróhoz kettő év nélkül.

A kancellárhoz egy év nélkül.

Eszterházy herczeghez, ifjúkori pártfogójához három : 1731.
és kettő év nélkül.

Grassalkovich Antal kamarai elnökhöz: 1757. febr. 1. Pozsony.
1759. márcz. 14. Jún. 11. Marczaltó. Jún. 29. Marczaltó. 14 levél
év nélkül, összesen 18.

Gróf Zichy Ferencz győri püspökhöz. 1760. decz. 11. Pozsony
és egy év nélkül.

Hatóságokhoz:

Debreczen városához. 1755. jún. 18.

A helytartó tanácshoz. Év nélkül.

A nagyszombati kir. táblához. 1760. decz. 11.

Az esztergomi káptalanhoz. Év nélkül.

A veszprémi káptalanhoz. 1762. aug. 28. és augusztus.

Egyéb urakhoz, rokonaihoz, barátaihoz, ismerőseihez:

Gróf Nádasdy Ferencz főispánhoz. 1754. jún. 22.

Gróf Pálffy Jánoshoz. 1754. júl. 12. Pozsony. Decz. 21.
Pozsony.

Gróf Pálffy Lipóthoz. 1764. Baár és egy év nélkül.

Gróf Zichy Borbálához egy év nélkül.

Gróf Zichy Istvánhoz egy év nélkül.

Gróf Viczayhoz egy év nélkül.

Viczay grófnéhez. 1763. jún. 12. Marczaltó.

Viczay Terézia klarissa apáczához egy év nélkül

Jeszenák Jánoshoz: 1741. decz. 29. Baár. 1757. febr. 1.

Pozsony. 1758. jan. 12. Pozsony. 1762. és kettő év nélkül, összesen 6 darab.

Bobok Mihályhoz. 1736. máj. 28.

Adelffy Antalhoz. 1749. márcz. 11.

Szentillonay Józsefhez. 1754. jún. 22.

Enessei Imre ügyvédhez. 1757. márcz. 31. Pozsony. Máj. 7.

Pozsony. Szept. 16. Pozsony.

Niczky Zsigmondhoz. 1759. jún. 12. Marczaltó és egy év nélkül.

Niczkynéhez egy év nélkül.

Feöldihez. 1760. febr. 13. Pozsony.

Kiss Sándor veszprémi szolgabíróhoz. 1762. okt. 23.

Marczaltó.

Rezyhez. 1763. jún. 14. Marczaltó.

Bittó István veszprémi esküdthöz. 1763. okt. 4. Marczaltó.

Pruszkay Antalhoz öt levél: 1764. máj. 19. Baár. Máj. 28.

Baár. Máj. 29. Baár. Jún. 1. Baár. Jún. 3. Baár.

Lubihoz. 1764. jún. 8. Baár.

Török tanácsoshoz. Év nélkül.

Richvalszky Györgyhöz. Év nélkül.

Balogh tanácsoshoz. Év nélkül.

Jelenffy Jánoshoz és Palics Pálhoz. Év nélkül.

Berényi Józsefhez. Év nélkül.

Illésházy Józsefhez. Év nélkül.

Ordódy alispánhoz. Év nélkül.

Mesterházi Jánoshoz. Év nélkül.

De Creure orvoshoz. Év nélkül.

Orbán kapuczinus barátához. Év nélkül.

Lobreisz Antal baári ispánhoz. 1760. nov. 18

Tiszttartójához, Bite Jánoshoz: 1755. júl. 18. 1756. márcz. 28.

1758. decz. 9. Pozsony. Decz. 31. Pozsony. 1761. ápr. 22. Pozsony.
Máj. 1. Baár. Decz. 6. Pozsony. 1763. okt. 24. és 3 év nélkül,
mindössze 11.

Van még egy csoport levél, melyekről nem lehet kideríteni
kikhez írta. Ezek pedig:

1734. decz. 20. Szent-Márton.

1745. júl. 8. Baár.

1748. szept. 3. Iszka-Szent-György.

1754. nov. 5.

1755. júl. 18. Baár.

1757. jan. 21. Pozsony.

1759. jan. 20. Pozsony. Máj. 23. Marczaltó. Jún. 3. Marczaltó.

Jún. 4.

1761. máj. 17. Baár. Nov. 10. Pozsony.

1762. jan. 3. Pozsony. Nov. 14. Baár.

1763. máj. 23. Marczaltó. Jún. 12. Marczaltó. Aug. 9. Pozsony.

Okt. 30. Decz. 22. Hónap nélkül.

1764. jan. 27. Baár. Jan. 29. Baár. Márcz. 4. Baár.

Nov. 26. Baár.

Év nélkül 36 levél. Írvák ezek rokonokhoz, barátokhoz,
katonákhoz, papokhoz és másokhoz. Mindegyiket jellemzi az úri,
barátságos hang, a mit Amade egyaránt használt úgy nálánál
nagyobb, mint kisebb emberekkel szemben.

Van még nyolcz levél, a mit titkos szeretőjéhez írt öreg
korában. Nemcsak a leány nevét nem tudjuk, de saját nevét se
írja e levelek alá. Egy öreg, elbetegesedett ember enyvelgése
ritkán a fiatalos szerelem hangján, inkább pártfogó és követelő
modorban. Majdnem teljes homály fedi e dolgot, mert Amade
egy árva szóval sem emlékezik meg róla másokhoz írt leveleiben.

Mindezekon kívül van még két könyv, a mikbe leveleit
másolta a költő. Ezek mind Tádéhoz és ányághoz, Amade Péter-
néhez írvák. Keltezésük nem mindig teljes. Érdekes, hogy Amade
minden levelének czímet ad. — Az első könyv tartalma:

Neve napjára való üdvözlés. Pozsony. (Tádéhoz.) Szánakodó
váloszlás atyafia halálán. Iszka-Szent-György. (Tádéhoz.) Nehesz-
telő levél. Iszka-Szent-György. (Tádéhoz.) Haragos levél. Pozsony.
(Tádéhoz.) Nehesztelő levél. (Tádéhoz.) Tudakozó levél. Pozsony.
(Tádéhoz.) Agyarkodó levél. Iszka-Szent-György. (Tádéhoz.) Csudáló

és egyszersmind panaszolkodó levél. Baár. (Péternéhez.) Nehesztelő levél választ nemadás véghet. Pozsony. (Tádéhoz.) Külömbféle dolgokról szólló levél. Iszka-Szent-György. (Tádéhoz.) Attyafiságos végezés iránt való levél. Nagy-Szombat. (Tádéhoz.) Attyafiságos égérettel tellyes levél. Baár. (Tádéhoz.) Oktató levél. Pozsony. (Tádéhoz.) Nyájoskodó levél. Pozsony. (Tádéhoz.) Ismétt olyas levél. Pozsony. (Tádéhoz.) Attyafiságos megedgyezésről szólló levél, Baár, 1753. nov. 30. (Tádéhoz.) Panaszolkodó és fájdalmas levél. Baár, 1743. máj. 5. (Tádéhoz.) Nehesztelő levél, hogy értésére nem adgya edgyik másikának házassághbeli szándékját. Baár, 1749. decz. 14. (Tádéhoz.) Betekségghet jelentő levél. Iszka-Szent-György. 1749. ápr. 1. (Tádéhoz.)

A másik könyv tartalma:

Haragos levél. Baár, jan. 20. (Tádéhoz.) Attyafiságos levél. Baár, 1740. jún. 20. (Péternéhez.) Husvétii ünnepek üdvözlése. Szill, 1745. (Péternéhez.) Korpázó levél. Marczaltó, 1751. nov. 2. (Tádéhoz.) Igen haragos levél. Pozsony, 1750. okt. (Tádéhoz.) Pörök iránt iratott levél. Csiz, 1744. ápr. 27. (Péternéhez.) Marhák behajtása iránt szólló levél. Baár, 1743. nov. 21. (Péternéhez.) Indiferens levél. Baár, jún. 18. (Tádéhoz.) Haragos levél. Baár, 1744. ápr. 14. (Péternéhez.) Neheztelő levél. Baár, 1755. aug. 10. (Tádéhoz.) Levelek közlése iránt való levél. Baár, 1755. júl. 12. (Tádéhoz.) Pörös dolgok iránt való levél. Nagy-Szombat, 1755. jan. 2. (Tádéhoz.) Üdvözlés köszönet választya. Baár, 1755. júl. 3. (Tádéhoz.) Üdvözlő levélve való választ adás. Baár, 1755. ápr. 12. (Tádéhoz.) Sokat magába foglaló és olvasásra méltó levél. Pozsony, 1755. ápr. 29. (Tádéhoz.) Adósságh iránt való levél. Baár, 1755. ápr. 10. (Tádéhoz.) Ugyan adósságh iránt való levél. Pozsony, 1755. márcz. 12. (Tádéhoz.) Attyafiságos meghegyezésről szólló levél. Baár, 1753. decz. 2. (Tádéhoz.) Haragos s egyszersmind panaszolkodó levél. Baár, 1752. ápr. 4. (Tádéhoz.) Kastélycsináltatásról való levél. (Tádéhoz.) — Ez utolsó levél félbenmaradt.

Mint már emlitettem, igen kevés az Amadéhoz irt levelek száma. Ezekről a következőkben számolhatok be:

Atyjától egy levél. 1735. aug. 23. Baár.

Anyjától szinte egy. 1752. júl. 24. Bécs.

Gróf Zichy Ferencz győri püspöktől. 1764. okt. 26.

Gróf Barkóczy Ferencz egri püspöktől kettő. 1754. máj. 30. és 1764. okt. 18.

Gróf Barkóczy Borbálától. 1754. máj. 30.

Gróf Klobusiczky Ferencztől. 1754. jún. 6.

Gróf Pálffy Jánostól. 1754. jún. 6.

Báró Révay József költeményét ajánlja Amadénak, 1756. márcz. 28.

Jeszenák Jánostól. 1756. nov. 8.

Benedek győri apáttól. 1737. aug. 8. Győr.

Konde Miklós káplántól. 1753. jun. 23. Nagy-Szombat.

Gullen Istvántól. 1754. máj. 4. Szenicz.

Orvosától, Torkos Jakabtól. 1762. ápr. 7.

Az egy Gazola grófnő leveleiből maradt fenn tizenöt darab. E hölgy teljes nevét nem sikerült fölfedezni. Amade táborozása alatt lépett vele szerelmi viszonyba. A levelek Casaleből és Veronából vannak keltezve s német nyelvűek. Írójuk kedves, szellemes nő lehetett, ki pajkos kedvét, szerelmes női lágyságát egyaránt kifejezte leveleiben.

Az oklevelek a következők:

1724. máj. 19. Amade László fogadalma a gráci collegiumba lépésekor.

1729. júl. 11. Varasd. Amade javulást fogad atyjának.

1730. szept. 25. Eger. Amade kibékülése atyjával.

1732. ápr. 18. Böös. Amade Antal és László osztálylevele.

1736. febr. 25. Amade Antal végrendelete.

1736. aug. 5. Amade László kötelezvénye 1000 frtról atyja jótállásával.

1736. aug. 30. Brünn. Amade és felesége házassági szerződése. (3 példány.)

1737. okt. 19. Pozsony. A rokonok közbenjárása Amade és anyja között. (2 példány.)

1739. márcz. 1. Amade és felesége kötelezvénye zálogos birtokok kiváltására.

1740. decz. 8. Amade alapítványa a vági plébánia részére.

1741. jan. 1. A királynő meghívó levele Amadéhoz nádorválasztásra.

1741. febr. 4. Kir. tábla. Tanúkihallgatás Amade anyja elleni pörében.

1741. febr. 4. Polányi Pál óvása Amade ellen.

1742. decz. 24. Pozsony. Egyesség Amade és anyja között.

1743. jan. 8. Amade elégtételt követel Polányitól.

1743. márcz. 6. Dunáninneri ítélő tábla. Amade bocsánatot kér anyjától.

1738—43. Amade pöre anyja ellen. Rengeteg iratcsomó, mely magában foglalja az egész pör lefolyását.

1744. ápr. 8. Amade válasza Polányi vádjai ellen.

1744. júl. 11. XIV. Benedek pápa megengedi Amade anyjának a kolostorba lépést.

1745. Amade javainak jegyzéke, mit Bite János készített.

1746. febr. 17. Amade anyja javait kolostorokra hagyja.

1746. decz. 24. Amade és felesége elválási szerződése.

1747. decz. 25. Eszterházy József országbíró megerősíti a fenti szerződést.

1750. nov. 27. A királynő elismerő nyilatkozata Amade László hű szolgálatai iránt.

1750. Amade Antalné számadásai.

1752. júl. 25. A királynő megerősíti Amade Antalné végrendeletét.

1752. aug. 18. Ugyanaz.

1752. Amade protestatioja a végrendelet ellen.

1754. máj. 20. Nyitra vármegye hatósága. Tanúkihallgatás Amade és a Nyáryak pörében.

1755. decz. 11. Nagyszombati bíró és tanács. Amade protestatioja és contradictioja örökös jószágai eladása miatt.

1756. jan. 19. A pannonhalmi konvent kiadja Amade protestatióját anyja végrendelete ellen.

1756. Dunáninneri ítélő tábla. Amade és a Nyáryak pöre.

1756. nov. 1. Gróf Berényi Borbála tanúsága e pörben Amade mellett.

1756. nov. 1. Perbegg József Károly orvos hasonló tanúbizonysága.

1756. nov. 9. Pozsony. Bátsák József hasonló tanúbizonysága.

1757. máj. 6. Dunáninneri ítélő tábla. Határjárás Malomsokról.

1757. máj. 31. Kir. tábla. Tanúkihallgatás a Nyáry-féle pörben.

1759. jan. 24. Amade és a Nyáryak egyessége.

Év nélkül:

Amade folyamodása a Szent-István testvériséghez nagyszombati háza ügyében.

Emlékirat Amade Péterné erőszakosságairól.

Amade válasza ez ügyben Péternének.

Amade a királyhoz folyamodik insurgens ezredességért.

Amade Antal jegyzéke felesége által elvitt javairól.

Tanúkihallgatás ez ügyben.

Amade Antal emlékirata fia ellen.

Osztály Amade Antal és László között.

Puncta super extradandis testimonialibus. — Amade László panasza atyja ellen.

Szerződés-fogalmazvány Amade és felesége között.

Amade László beadványa anyja ellen.

Az Amade-iratokhoz járul még két írás, a költő saját kezével. Egyik »Sales Poetici Proverbiales« címet visel; különféle bölcs mondások, közben-közben Amade egy-két verssora, sokszor minden összefüggés nélkül. A másik czime »Notanda pro medico«, melyben Amade összeírja azon gyógyszereket, a mik bajának orvoslására szolgálnak.

Mindezekon kívül még sok helyen láthatni az Amade László aláírását jellemző szép gömbölyű betűivel, elenchusokon, nyugtatóványokon, adósleveleken s más írásokon, a miket elrakosgatott. Az egyikre ráírta: »Nihil valet.«

Nemcsak a költő arczképét lehet ez anyagból összeállítani, hanem a kor képét is. Megláthatjuk belőle az Eszterházy herczeg pozsonyi udvarát csakúgy, mint az olaszországi csatateret, valamint a baári jószágot. Fölvonulnak előttünk a gráci jezsuiták, a pozsonyi farsangoló urak, a magyar huszártisztek ázva-fázva, káromkodva, de vitézül megállva a sarat. Amade életének második, nyugodtabb felében még inkább teljesül a kép, megismerjük belőle a dunántúli nemes urak életét. Csendes és kevesetmondó élet ez, a miben a legnagyobb zajt a pörök ütik. A hatóságoknál tanúkat vallatnak, jegyzőkönyveket írnak, az urak pörösködnek s akárhányszor hamarább kibékülnek, mint az ítélet megérkezne. Mialatt ez a csendes élet folyik, lezajlik a hétéves háború. Francia-

ország, Poroszország az átalakulás korát élik, nagy szellemek szerepelnek, nálunk ezekre nincsen semmi visszhang. — Amade sűrűn levelezik a híres Grassalkovich-csal, a ki jellemző képviselője a XVIII. századbeli magyar grandseigneurnek; a kiválóbb és érdekesebb alakok közül való, de cseppel se nagyobb a középszerűnél. Nemesebb, mélyebb hangok csak ott csendülnek meg, mikor Amade utolsó éveiben hazáját, hazájának tett szolgálatait emlegeti.

És mégis! A történetben azért nincs érdektelen korszak, mindennek megvan a maga fontossága és jelentősége. Igénytelenebb korszakban a kisebb embereknek is jut nagyobb szerep. S ezen emberek közt nem volt legutolsó Amade László sem. Nevét nem írhatta a nagy költők sorába, de magyaros, eleven, őszinte, jólcseggő verseit mindig szívesen fogjuk olvasni s örülnünk kell, hogy közelebből nézhetünk a költő arcába is.

KÖNYVTÁRUNK ZENEI GYŰJTEMÉNYE.

KERESZTY ISTVÁNTÓL.

Egyáltalában való-e zenemű a könyvtárba?

Ezt a kérdést, félek, sokan vetik fel a jelen czikk láttára. A milyen csekély volt a magyarság zenei műveltsége általában a XIX. század végéig, — legmagasabb értelmiségünknek csak igen kis hányada érti és érzi szükségletének a művészi zenét, — meg vagyok róla győződve, hogy más intézőnek eszébe se jutott volna a Széchenyi-könyvtárban zenei osztályt alapítani, de szerencsére Mátray Gábor, a kinek zeneügyi érdemei általánosan ismeretesek, lett 1846-ban a könyvtár legfőbb tisztviselője; így természetes az is, hogy a kő- és könyvnyomtatóknak s a kiadóknak szóló 1848 : XVIII. törvényczikk a megjelent zeneműveknek beküldését is kötelezővé tette. Egyébiránt a lipcsei »Zeitschrift der Internationalen Musikgesellschaft« csak a mult hónapokban írt arról a kérdésről, hogy zeneművek helyet foglalhatnak-e könyvtárban; érveit nem ismétlem, csak azt fűzöm hozzájuk, a mire, mint látom, sokan nem gondolnak: hogy a kóta ép úgy, mint a betűírás, hangok megrögzítése, olvasni való és örök időkre is megőrizni való — s a könyvtár olvasótermében akár ötven, csak némiképen is képzett zenész tanulmányozhatja és olvasva élvezheti akár a leghatalmasabb zenekar számára írt partitúrákat a nélkül, hogy egy hanggal is megtörné a csendet, zavarná a tudás egyéb ágaiban kutató olvasókat.

Hadd jegyezzem még meg, hogy épen a mi könyvtárunk nem olyan önálló intézmény, mint az iskolai stb. könyvtárak, hanem csak egy része az *összes* szellemi életünket felölelő Magyar Nemzeti Múzeumnak, mely a festő- és képfaragó-művészetnek is helyet adott; a legnemzetibb művészetnek hogyan volna helye a

Múzeumban? A Nyugaton egyébiránt (már Béctől kezdve) a zenei tudományoknak is van egyetemi tanszéke, ehhez képest az egyetemi könyvtáraknak is van megfelelő, többnyire nagyon becses. zenei gyűjteményük.

* * *

A szorosán vett irodalomtörténet anyaga olyan gazdagon van felhalmozva a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában (a könyv-, részben a kézirati osztályban), hogy nemzeti irodalmunk történetét belőle, azt hiszem, meg lehetne írni.

Régóta foglalkoztat az a kérdés, hogy gyűjteményünk zenei osztályából szintén meg lehetne-e írni a zene magyarországi művelésének történetét?

Határozott választ e kérdésre még ma sem adhatnék. Semmi esetre sem csatlakozhatom azokhoz, a kik tagadólag válaszolnának, miután látták, hogy a »Musica theoretica et practica« szak mindössze is csak mintegy 2000 számból áll, — hiszen a jelentősebb zenei termékek szinte mind megvannak, minden fajtából: számos egyházi és világi, paedagogiai és tisztán művészeti célú, komoly és »könnyű« zene, vagy mondjuk: magasröptű és népművészet, továbbá (ez is főszempont) magyar ízű vagy idegen jellegű, hangszer- vagy énekszerzemény stb. Másrészt nagyon is érezzük, hogy alapvető munkák — például Liszt Ferencz művei, — és a kevésbbé fontosaknak, de a művészet fejlődésének folytonosságát feltüntető közepszerűségeknek óriási tömege, nincsenek meg a Múzeum könyvtárában; holott ezeknek ismerete nélkül nem lehet megrajzolni alkotó zenészeink szellemiségének és hatásának hű képét.

Nem is akarok beszélni arról, hogy *igazán régi* magyar zenét nemcsak nálunk, hanem egyáltalában sehol sem találhatni. Hajdani zenei termelésünk vagy nem volt feljegyezve, vagy gazdátlanul elkallódott, úgy, hogy magyar zene dolgában, illetőleg a hazai zeneművelés tekintetében csak az újkor és a legújabb kor történetének megírására van anyagunk. A zene ugyan általában a legfiatalabb művészet: a sok ezer éves kultúra egyik utolsó virága; csak néhány száz éve, hogy lassan kifejlődött, megérlelődött; hódító pompája, sokszínű bája csak legújabb keletű; hanem csecsemő koráról valószínűleg sohasem fogunk tudni semmit: mint

a Fáraó leánya a gyékénykosárban Mózeset, úgy találtuk meg, már a fejlettség bizonyos fokán. Az 1859-ben feltámasztott tárogatónak, például, Rákóczi-kori »műsora« már teljesen ismeretlen, Káldy Gyula mindenképen szerencsés gyűjteményeinek (az 1890-ben megjelent, de u. n. történelmi hangversenyeken már előbb bemutatott »Régi magyar zene kincsei« stb.) régisége, illetőleg hitellessége korántsem documentálható, jámbor hagyományuk pedig nem régibb harmadfélszáz évnél — pedig Káldy nemcsak szerette tárgyát, hanem szorgalmas is volt a régiségek felkutatásában. Csak néhány vallásos énekeskönyvünk régibb, de az egyetlen Kálmán Farkasnak, a ki egy hosszú élet tetjes buzgóságát fordította arra, hogy hozzájuk férhessen, róluk írt terjedelmes tanulmánya még ma is holt kincs: évtizedek óta kinyomatásra készen áll, de kiadó híján nincs módunk tanulni belőle.

Annyival égetőbb szükség a meglevő és még megszerezhető zenei thesaurus megbecsülése, megőrzése, megismerése, sőt tanulmányozása. A fenmaradt magyar zenei termékekben, nem épen magas életkoruk mellett is, meg lehet különböztetni a művészetnek bizonyos fejlődési fokait; ezeknek kimutatása és megmagyarázása csak a teljes anyag egybevetésével lehet hiteles. Egy Hofecker Imre, a kit egyébiránt hivatott szakférfiúnak bizonyít tizenkilencz zenei könyvének tartalma is, joggal vállalkozhatott zeneelméleti és történeti munkák írására, mert gyűjtő- és kutatószenvédélyének (mint »A magyar zeneirodalom története« cz. könyvének 95—96. lapjaiból kitűnik) csak pl. újabb népies dalaink közül 15,000 állt rendelkezésére! ekkora anyagot valóban gyümölcsözően lehet felhasználni rhythmikus, harmonikus, architektonikus stb. szempontból összehasonlításra. Sajnos, ettől az összeztől a Nemzeti Múzeum dalkészlete — s aránylag aztán a többi műfaj aratása is — elég távol áll.

Nem lehet itt szándékom katalógust vagy bibliografiát nyújtani, de szükségesnek találok zenei gyűjteményünket legalább futólag vázolni. *Zenekari* partitúránk készlete néhány egészen új szerzeményből áll: a milyenek Major J. Gyula díjnyertes »Magyar szinfoniá«-ja és »Szerenád«-ja, Lányi Ernő »Magyar gyászinduló«-ja. *Orgonára* szól Bátor Lajos »Preludiumos könyve«, Lányi Ernő »Polyphoniá«-ja, Barabás István átírata »A katolikus egyház magyar énekeinek gyűjteménye« (Vasvár, 1900.) stb. *Karénekek*

közül megemlíthetjük Doppler Ferencz nagy, százas gyűjteményét, Goll János »Apollo«-ját, Doppler Károly, Engeszer, Hoffer K., Lányi, Liszt, Mosonyi, Thern Károly, Gobbi Henrik s más nagyok darabjait. *Operák* zongoraátiratban: Erkeltől »Hunyadi László«, »Bánk bán«, »Sarolta«; Mosonyitól »Szép Ilonka«, Kaiser-Császár Györgytől »A kunok« (rövidebb kivonatban), Doppler Ferencztől »Ilka«, »Benyovszky« és »Vanda«, Aggházy Károlytól »Maritta«, Mihalovich Ödöntől »Toldi szerelme«, Zichy Géza gróftól »Alár« és »Meister Roland«, Hubay Jenőtől a »Moharózsa«, Sztojanovits-tól »Ninon«; ide számíthatjuk Mader Raoul balletjét, »Die rothen Schuhe« (német címlappal). *Énekmű*, rendszeren zongorakisérettel, legtöbbször népies dal, tömördek van meg: Arany János, Ábrányi, Beleznay Antal, Dankó Pista, Egressy Béni és Samu, Erney József, Goll János, Hoós János, Huber Gyula, Kun László, Lányi Ernő, Mosonyi, »Ögyek« = Langer Viktor, Németh János = »Szentirmay Elemér«, Nyizsnyay Gusztáv, Nagy József, Simonffy Kálmán, Szabados Béla és Károly, Szénfy Gusztáv, Serly Lajos, Zimay László stb. dalai.

Zongorára írva, az óriási eredeti zongorairodalom mellett, szinte mindazt meg lehet találni, a mi a zenei alkotás más terén fölmerült; ének, hegedű, fuvola stb. mind olyan szólamok, melyek megkövetelik a harmónia talaját, substratumát, hátterét; erre pedig a mindenütt feltalálható s egyszerre tíz ujjal megszólaltatható zongora a legalkalmasabb. Ha itt csak általános képét akarjuk is nyújtani a hazai zenei jelenségeknek: ennek a képnek világosnak kell lennie; az olvasó — nem olvasná, ha nem érdekelné — látni akarja, hogy kiknek köszönheti mai megszilárdult állásunkat az európai concertben. Hadd rajzoljam legalább néhány vonással zeneirodalmunknak ezt a legnépesebb, bár (sajnos!) legvegyesebb elemekből egybeverődött, osztályát. Minden esetre az emlékezetre érdemesek osztályából valók számosan, a kiknek a nevét Ábrányi Kornél kifejejtette főtűvéből, a XIX. századi magyar zeneművelésnek 700 lapra terjedő történetéből; ilyen, megőrzésre méltó nevek például Abelsberg Vilmos (zongoraiskolát írt, úgy látszik még a hatvanas évek *előtt*), Alföldi Imre (számos magyar szerzeményt írt át a külföld számára), Altschul Rezső (jeles zongorapaedagogus; számos magyar művet írt át a külföldi közönség számára), Bakody Lajos (Párisban megjelent zongoraművek

és a »Jób« című oratórium imént elhunyt szerzője), Barna Izsó (a szép tehetségét könnyű zenére fecserlő népszínházi karnagy), Bátor Lajos (főleg orgonaművei nevezetesen), Brück Gyula (étude- és zeneelméletíró), Beke Antal (debreczeni elmélet-író, zongorapedagógiai darabok szerzője), Berner Ádám (a ki 1805-ben írt 12 magyar nótát — akkoriban példátlan hazafiság!), Császár György (a sokáig népszerű »Kunok« cz. opera szerzője), Deutsch Vilmos (zongoravirtuóz), Döme József (csárdásszerző 1860 táján), Dubez József és Ellenbogen Adolf (nemzeti színházi karnagyok, jeles hangszerelők, az utóbbi azonfelül a cigánybandák betanítója), Eltér Antal (1861-ben az első magyarstilban komponált mise szerzője), Feigler Géza (a Nemzeti Zenede tanára), Gály János (1831-ben N.-Károlyban jelent meg műve »A musika tudománya«), Hennig Alajos (széptehetségű és szorgalmas egyházi zeneszerző, Jézus-társasági atya), Horváth Fábán, Hölzl Ferencz, Janotyckh von Adlersberg és Joksch A. (egy-egy zongoraiskola szerzői az 50-es években), Kapi Gyula (az »Apollo« folyóirat oszlopa), Kersch Ferencz (nagyváradi, majd esztergomi székesegyházi karnagy), Kneifel Antal, Kovaltsik Amát, Maloveczky János (Bécsben megjelent magyarnyelvű zongoraiskolája), Mohaupt Ágoston (a XIX. század első tizedéből nótái maradtak), Mutschenbacher Viktor (termékeny, divatos szerző volt), Müller József (karnagy, a »Kossuth-induló« szerzője), Psenyeczki Nagy Albert, Orosz Ferencz, Patikáros Károly, Petényi Ottó, Pichler József, Poor Vilmos, Rigler Ferencz Pál (zongora- és énekiskolát írt), Spech János (hat magyar dala 1823-ban jelent meg), Stark Péter (1801-ben komponált, tehát egyik legrégebb s már magában ezért nevezetes szerzőnk), Strádl Félix (»Tizenkét magyar nóták«-ja Budán 1812. jelent meg), Szuk Mátyás (katonai karnagy), Tallián Gyula, Tormássy János, Ürményi József és Julia, Wachtel (később Vághi) Aurél, Windt Mór, Zách János, Zágonyi György és még számosan, a kik valamennyien még várják a zenetörténelem igazságszolgáltatását; nem is említve az ismertebb nevűeket, az inkább emlegetett vagy éppen kimagasló szerzőinket.

Hegedűre itt van Bloch, Reményi Ede és Ridley-Kohne néhány műve. A *czimbalom* irodalmát Allaga, Erdélyi Dezső és Késmárky Árpád művei képviselik. — Külön főlemlítendőnek tartom még a *vallásos* jellegű zenei alkotásokat: Liszt (Esztergomi mise,

zong. 4 kézre átírta Mosonyi), Engesser, Hennig Alajos, Kersch Ferencz, Szemethy Geyza, Bogisich, Vavrinecz Mór, Kapi Gyula, Zsaskovszky Ferencz stb. szerzeményeit (nem tárgyalom az u. n. énekes könyveket, melyek különben sem a Musica, hanem a vallási irodalom szakmaiba vannak beosztva). Továbbá ki kell emelnem a *gyűjteményes* munkákat: Bartalus, Bognár Ignác, Füredy Mihály, Győrffy Iván, Limbay Elemér (illetőleg Bolla Gábor és Nemesovits Antal), Ruzitska Ignác, Róthkrepf = Mátray Gábor »Flóra« (Bécs, 1817), »Pannonia« (u. o. 1826), »Hunnia« (u. o. 1829), »A magyar dallos énekei« (u. o. 1837) és Szini Károly, meg Serly Lajos, sőt Szuyogh Lorándné népdalgyűjteményeit, Bartay András »Magyar Apollóját«, Bartalus »Magyar Orpheusát«, Verseghtől »A magyar hárfásnak énekeit«, Fáy István gróf »Régi magyar zene gyöngyeit«, az ezzel egyidős »Erzsébet-albumot« (1857); az újabb érdemes vállalkozások közül Fellegi Viktor »Apollóját«, Goll »Orpheusát«; a »Magyar zeneköltők kiállítási albumát« (1885), Hoós János »Eredeti magyar daltárát« és Káldy ismeretes gyűjteményeit, — végre az *iskolákat*: orgonára (Németh B., Pécs, 1889); zongorára (Abelsberg Vilmos, Bartalus, Erney, Janotyckh von Adlersberg, Joksch, Gáti István, (Buda, 1802); Szenkovits Gy. (Kolozsvárott, 1889); hegedűre (Bodor Miklós, Huber Károly); gordonkára (Szuk Lipót); cimbalomra (Allaga Géza, Katona József); énekekre (Bátori, Beke Antal, Belezay Antal, Rigler, Franz Paul: »Anleitung zum Gesange und Claviere« (Ofen, 1798), Ivánka Sámuel (Sárospatak, 1862); Mader Rezső (Pozsony, 1878); Erney, Goll, Hackl).

A zene *elméletének* iskolái közül hadd említsem ezeket: Ábrányi ismert könyvei; Báthori Lajos »Összhangzattan«; Benkő Henrik, u. a.; Gály János »A musika tudománya« (N.-Károly, 1831); Győry Sándor »A hangrendszer kiszámításáról« (Buda, 1858), »A hangrendszeréről és zongorák hangolásáról« (1864); Schmidt Péter »A zene tankönyve« (1837); Bartay Endre »Művészeti vezér« (1846); Beliczay Gyula »Elméleti és gyakorlati zeneszerzéstana« (1891); Csillagh, Karl, »Aesthetik der Tonkunst« (Pressburg, 1854); Dehn, Siegfried Vilmos »Az ellenpont tana«, fordította Kereszty István (1893); Heinze Lipót »Elméleti és gyakorlati összhangzat- és zenetan« (Ober-Glogau, 1884); Hofecker »A magyar zene költészettana«, »A magyar zene-irodalom története« (1895), »Általános zenetörténelem«, »Az összhangzat- és

zeneszerzés-tanítás módszertana« (1887); Krieger, Joseph, »Versuch einer Theorie der Töne« (Pressburg, 1840); Liszt: »Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie« (Paris, 1859 és Leipzig, 1881; emez a »Gesammelte Schriften« 7 kötete közt német fordításban is); Molnár Géza »A zene elmélete, története és aesthetikája« I. kötet (több még nem jelent meg); Ponori Thewrewk Emil »A hang mint műanyag; a magyar zene eredeti voltáról« (1866), »A magyar zene rhythmusa« (II. kiad. 1881), »A magyar zene tudományos tárgyalása« (1892, akadémiai értekezés); Verseyi Ferencz »Rövid értekezések a musikáról VI énekekkel« (Bétsben, 1791). — Ugyanitt legyen szabad egy pillanatra kiragadnom a feledésből gr. Zichy-Ferraris Emánuel Bécsben (1885) megjelent, nagyfontosságú kérdésről szóló füzetét »Musikalische Stenographie«

Mind e műveket csak a nagy tömegből kiváló, értékes voltak miatt említettem föl zenei gyűjteményünknek e legelső nyilvános szóvátétele közben. Az e szakba vágó időszaki irodalomra — mely a könyvtárnak hírlaposztályában van elhelyezve, betűrend szerint — ki sem akarok terjeszkedni: az érdeklődő olvasót egyszerűen figyelmeztetem a dr. Incze Henrik szerkesztette »Színészeti almanachra«, melyben (II. évf. 1902; pótlék a III. évf. 1903) a magyar színházi és zenei folyóiratok és szaklapok bibliografiáját összeállítottam. Ez az időszaki irodalom könyvtárunkban *aránylag* még teljesebb, mint a zeneművek és szakkönyvek gyűjteménye.

Hasonlóképpen nagyon becses a múzeumi könyvtár kéziratgyűjteményének anyaga is. Ez a gyűjtemény, nagyítás nélkül szólva: igazi ereklyetár. Világraszóló nagyságok, s a mi hazafias szívünk által kizárólag méltatott jeleseink, személyes emlékei: saját kézírataik vannak itt gondosan összegyűjtve és osztályozva. A külföld nagyjai közül Beethoven, a lelki élet mélységeibe ható modern művészet első óriása; Haydn apó, a naiv természetelvezők prototypja; Mosenthal, a Biblia-ihlette költő (a »Sába királynője« operai remekmű gyönyörű szövegének szerzője); Volkmann, a csak nyelvünk grammatikáját meg nem tanult, de a magyar léleknek félig nomád, félig kereszties-vitézi gerjedelmeit a szeretet fogékonyságával átérző zeneköltő; Wittgenstein Karolina herczegnő, a mélységes szenvedélyű, a vallásos rajongás és a Liszt Ferenczünk iránti emésztő szerelem hullámai által ide-oda sodort, teljes rokonszen-

vünket érdemlő, magasztos nő; Dreyschock és Raff, a csillogó virtuózok; Mendelssohn és Bronsart, a legkedvesebb művészegyéniségek — ezeknek a kezevonását, de egyszersmind a lelküknek egy-egy olyan darabját, a mely sehol másutt nincs meg, őrizzük meg leveleikben. Azonkívül pedig, a kik épen a magyarságnak legdrágábbak, azok közül a következőknek bizalmas, szívébe egy-egy pillantást engedő közléseit (természetesen csak a zenei érdekű levelezésről szólok): Arany János, Balázs Sándorné Bognár Vilma (az Olaszországban is ünnepelt primadonna), Blaha Luiza, Boruth Elemér, a költő, Brassai Sámuel, az univerzális nagy tudós; Déryné (van-e, ki e nevet nem ismeri?), Erkel Sándor, Fáy Gusztáv (Andrásnak fia, kültői lelkű operaszerző), gróf Fáy István (»A régi magyar zene gyöngyei« lelkes gyűjtője), Gáti István (az első magyar zongora-iskola szerzője), Goldmark Károly, Hajdú László (első zenei íróink egyike), Hauser Miska (egész Európában kényeztetett hegedüvirtuóz), Hollósy Kornélia, Horváth Ádám, Ipolyi Arnold, Kirchlehner Szeráf (dalműszövegköltő a 40-es években); Lauka Gusztáv, Lévay József, Lisznyay Kálmán poéták, maga Liszt Ferencz, Mátray Gábor (egyik első zenebúvárunk); Nyizsnyay Gusztáv és Pecsényánszky-Palotási János (gyönyörű nóták szerzői), Reményi Ede, Sárosy Gyula (az »Arany trombita« lánglelkű költője), Szénfy Gusztáv (a magyar zene elméletének filozofusa) sat. sat. — ez összesen mintegy harmadfél száz levél, a melyekhez magánygűjtő bizony nem juthatott volna semmi módon!

Nem érdektelen az a 31 lapnyi német kézirat sem, melyet Samuel Friedrich *Stödy*, »az erdélyi szász nemzetnek Nagy-Szebenben volt megyei revisora,« készített 1806-ban, e czím alatt: »A zene állapota Erdély nagyfejedelemségben.«

Sőt még ezenkívül is vannak clenodiumaink: Liszt Ferencz két tuztat levelét szereztük meg id. Ábrányi Kornéltól, Beethoven egy partitúra-lapját és sajátkezű levelet pedig a Pozsonyi-féle híres autogrammgyűjteményből. Egyébiránt vannak *Liszt*-ereklyéi a *régiség tárnak* is, a mely külön szobát szándékozik berendezni számukra, főleg ha Dunkl Nep. János, a már ősz zongoraművész, és a Mesternek más ismerősei, hajlandók lesznek a maguk becses emléktárgyaival egész Liszt-szobára való anyaggá kiegészíteni gyűjteményünket. — Igen nagyjelentőségű, úgy zenei, mint pusztán nemzeti szempontból, a múzeum *néprajzi* osztá-

lyának egypár ezerre menő népdal-gyűjteménye fonografikus felvételben (le is kótáztam) — a viaszhengerek meghallgatásra készen állanak; — de ezek már kívül állanak az ezúttal elem szabott kereten.

* * *

Summa summarum: a kit hazánk, nemzetünk zenei élete érdekel, az reá van utalva a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárára; ilyen gazdag anyagot sehol sem talál. Igaz — s ha valaki: én valóban tudom, — vannak gyűjteményünknek pótolni való hiányai, főtebb már utaltam rá; de mondhatom, hogy más, eredetileg tisztán a zeneirodalomnak szánt könyvtárak nem kevesebb hiányt mutathatnak fel. Szeretem hinni, hogy nincs messze az az idő, mikor egy ifjú lelkesedéssel és modern, sokoldalú készséggel fölfegyverzett, hivatott tehetség valahára megírja egész zenei életünk tüzetes, az eddigi munkáknál behatóbb, részletesebb történetét; s bizton hiszem, hogy a zenei szaknak ez az alapos, körültekintő bűvára megpecsételi azt az állításomat, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára: szellemi életünknek, ebben az ágában is, leggazdagabb kincstára.

A MAGYARORSZÁGI VEND (SZLOVÉN) NYELVŰ IRODALOM BIBLIOGRAFIÁJA.

(Egy hasonmással.)

DR. MELICH JÁNOSTÓL.

Ismeretes dolog, hogy Zala- és Vas megyében mintegy 40.000 lélekből álló szláv nép lakik, a mely a maga nyelvét »szlovenszki jezik«-nek nevezi. A magyarság e területet ma és a multban Tótságnak hívta. E vend (szlovén) nép nagyobb része róm. katolikus, kisebb része pedig ág. evangélikus vallású. E nép nyelve a délszav nyelvek csoportjába tartozik, s legközelebbi rokonai a stájeri és a többi osztrák örökös tartományok szlovénjei. A szláv nyelvtudomány MIKLOSICH Ferencz után egykor a mai vendek legközelebbi szomszédjait, a muraközi és a régi Szlavonia-beli *kaj*-nyelvjárást beszélő horvátokat is szlovéneknek vette, minthogy kétségtelen dolog, hogy egykor ezek is nyelvüket szlovénnek nevezték. A politikai viszonyok alakulásával azonban e *kaj*-nyelvjárást beszélő szlávok lassan-lassan horvátnak kezdte nevezni a nyelvét s végül elfogodván a horvát-szerb *što*-irodalmi nyelvet, kulturájában is horváltá lett. Egyes íróival azonban megtörtént, hogy ma is szlovéneknek tartja őket a tudomány. Így az 1670-ben Grácban megjelent HABDELICH-féle szótárt, a mely a mai *kaj*-horvát nyelvjárás szóincsét ölelte fel, nem a horvát Akadémia nagyszótárába, hanem a *Pleteršnik*-féle szlovén szótárba dolgozták fel.

A hazai szlovén törzs nyelvét a *kaj*-nyelvjárással szemben *ka*-nyelvjárásnak nevezhetjük azért, mert a hazai vend *ka* szócskával kérdez (v. ö. *ka* csésés = mit akarsz?). Ennek a hazai vendiségnek az irodalmáról édes-keveset tud a tudomány, nyelvéről is legfeljebb azt, a mit *Valjavec* M. vagy *oblak* irt (v. ö. Let. M. Slov.

1874—77. évi: 102—155: Predge z letnicami 1802—1830. és Prinos k naglasu, Rad XLIV. s következő kötetek).

E vendek irodalmának az ismertetése, nézetem szerint, első sorban a magyar tudományos irodalom feladata. Könyveik nagyrésztben nem csupán magyarországi sajtótermékek, de testestül-lelkestül magyar emberek munkái, magyar helyesírással. A lutheránus írókról el lehet mondani, hogy valamennyi Sopronban tanulva, buzgó tagja volt a soproni nemes »magyar társaság«-nak. Egyike-másika itt kaphatott kedvet a tollforgatáshoz; egyik-ről-másikról megtudjuk, hogy magyar emberek buzdítására fogott tollat. *Barla* Mihályt Kis János írónk buzdítja, hogy készítsen énekeskönyvet, *Kuzmics* Miklóst meg felsőszopori *Szily* János szombathelyi püspök beszéli rá, hogy a katolikus vendek kezébe adjon valami könyvet a saját nyelvükön. E vend nyelvű írók magyarságát származásukon kívül az is bizonyítja, hogy a legtöbbje magyar nyelven is írt egyet-mást. Ez irodalom azonban első sorban vallásos; *Kuzmics* István és *Terplán* Sándor azért fordítják az új-testamentumot és a zsoltárokat, hogy híveiknek legyen valami a saját nyelvükön a kezükben. *Czipott* György 1829-ben azért adja ki imádságos könyvét, hogy az is imádkozhassék, a ki egyedül a vend nyelvet érti.

Célomul tűztem, hogy a mennyire lehetséges, e magyar hatás alatt álló magyar emberek vend írásait időrendi sorrendben a következő sorokban bemutatom. A mi tudományunk feladata ez, s Széchényi gróf szellemében cselekszünk, ha e könyveket könyvtárunkban össze is gyűjtjük. Munkámban azonban az is buzdított, hogy nemcsak a magyar, de a szláv tudomány se tud e hazai vend nyelvű irodalomról. Az egyetlen *Kuzmics* név az, a mely ismeretes s legalább meg van említve a *Pypin-Spasovič*-féle irodalomtörténetben, *Šafařík: Geschichte*-jében és *Otto: Slovnik*-jában.

Munkám azonban több akar lenni az egyszerű bibliografiai felsorolásnál. A hol lehet, pótolom *Szinnyei* József »Magyar írók élete és művei« című könyvnek hiányait annyival, hogy pár sor kíséretében közlöm egyik-másik író életét. A könyvczímek utáni *M.* azt jelenti, hogy a mű megvan a Széchényi Országos Könyvtárban, *Sz.* pedig azt, hogy meg van említve *Szinnyei* korszakos művében.

Mielőtt azonban a felsorolást megkezdeném, hálás köszönetet mondok *Mikola* Sándor budapesti ág. ev. főgimnáziumi tanárnak, *Terplán* Jenő péterhegyi, *Szabó* surdi, *Czuppon* kövágó-örsi, *Berke* tót-kereszturi *Magyar* hodosi lelkészeknek, *Mazaly* Sándor szent-benedeki plébánosnak, a kik felvilágosításaikkal ismereteimet gyarapították.

I.

1. Győrfszki katekizmus, stámpani v—Halli 1715. (= Győri katekizmus, nyomtatták Halléban). A legrégebb hazai nyelven nyomtatott könyv az ág. ev. győri katekizmusnak a fordítása, a melyet magyarból vendre fordított *Temlin* Ferencz. Ki és mi volt *Temlin* Ferencz, nem tudjuk; csak annyi ismeretes róla, hogy krajnai származású volt. Ez adat a »Võre krsztsánszke krátki návuk« (v. ö. 4. szám alatt) című nyomtatványban olvasható, a hol az előszó írója (V. I. jeggyel, v. ö. 4. szám alatt) azt is állítja, hogy ilyen kiadást ő is csak kettőt látott életében.

2. Abecedarium | Szlowenszko, | za | Drobnó Detzo | vön fzpüscheno. | Vleti MDCCXXV (= Kis gyermekek számára kiadott szlovén abéczé. 1725. évben). 8° A₁—8: összesen 16 oldal . . . M.

A címlapon a szent-családot ábrázoló fametszet áll. A könyv az ág. ev. iskolák abéczés könyve volt, s a betűk jegyein kívül magában foglalja a legszükségesebb vallási tudnivalókat is (tíz parancsolat, miatyánk, apostoli hitvallás, néhány ima és zsoltár).

3. Réd Zvelicsánsztva . . . z-nifterimi molitvami i peszmami v-Halli 1747. (= Az üdvözülés útja . . . néhány imával és énekkel).

A műnek a címét megemlíti a »Võre krsztsánszke krátki návuk« (v. ö. 4. szám alatt) című könyv előszava, s azt mondja, hogy németből fordította *Vanecsai Szever* Mihály. *Vanecsai Szever* Mihály a vendeknél divó szokás szerint lehetett Vanecsá (ma *Vas-Lak*, Vasmegye) faluból való, lehet, hogy ott is született. Lehetséges azonban, hogy *Vanecsá* (Vas-Lak) községben volt pap (v. ö. *Kuzmics* surdánszki, holott nem Surdon, hanem Sürüházán született, *Terplán* püczonszki, holott Szent-Benedeken látta meg a napvilágot). Művének egyetlen példányát se láttam.

4. Võre krsztsánszke | krátki | návuk | csiszte rejsi bo'ze vò | zebráni i na nyou | Vszejm vernim vu vszákóm | szkúsávanyi na podpéranye, vu | nevouli na pomáganye, vu szmrí na | troust,

ino potomtoga na vekivecsno | zvelicsanye, | Pouleg nisteri szem szpodobni | Molitev | ino | Pejszen | Nazáj gori poczimprani. V Halli MDCCLIV. (= A keresztény hit rövid tana . . . néhány imával és énekkel, Halle, 1754.) 8° 22, 1—274; a múzeumi példány végéről néhány lap hiányzik. *M.*

E műnek az előszavát V. I. kezdőbetűkkel bíró ág. ev. lelkész írta; maga a mű azonban *Kuzmics* István fordítása. A *Kuzmics*-féle vend újtestamentomi fordítás előszavában (XII. lap) az van mondva, hogy a fordító ugyanaz a férfiú, a ki 1754-ben Halleban a »Võre Krsztsánszke Krátki Návuk«-ot adta ki. *Kuzmics* sirirata is azt vallja, hogy a munkát ő fordította. E művet egyébiránt, mint legrégebbe hazai vend nyelvű nyomtatványt, említi *Dobrowsky* is. (Slovanka, 1814 I. köt. 254.) E műnek az Előszavából való az itt közölt két lap facsimile; e hasonmás szövegéből értesülünk az 1. és 3. alatt felsorolt művekről.

5. Nouvi | Zákon | ali | Testamentom | Goszpodna Nasega | Jezusa Krisztusa | zdaj oprvics | zGreskoga na sztári | szlovenszki jeziki obrnyeni | po | *Stevan Kuzmicsi* Surdánsskom. | F. | v Halli Saxonskoj MDCCLXXI. (= Az új-szövetség vagy Jézus Krisztus urunk testamentoma, most először görögből ó-vend [= ó-szlovén] nyelvre fordította *Kuzmics* István, surdi lelkész. Halle, Szászországban, 1771.) 8° A₁—8, 854 l. *M. Sz.*

Kuzmics István munkája a következő részekből áll: 1. Előszó (predgovor), 2. Az új-testamentomi könyvek; 3. Néhány részlet az ó-testamentomból (Nistere z-Sztároga Zákona vő vzéte Epistole); 4. Imák (Molítvi na szváko Nedelo i Szvétek).

Az előszó alá *m. Torkos József*, soproni ev. lelkész van aláírva. Ez előszó elmondja, hogy a szlovének közt csak a hazai vendeknek nincs bibliafordításuk. Ők az író szerint nem használhatják a *Truber*-féle vagy a krajnai *Dalmatin*-féle protestáns szlovén bibliát, mert nyelvük a stajeritól, krajnaitól elütő. Az isteni gondviselés erőt, időt és tudományt adott egy férfinak, a ki vállalkozott a fordításra s a fordítás sok hívőnek az áldozatkészességéből most jelenik meg nyomtatásban. A fordító *Kuzmics* István volt, s feladatát úgy oldotta meg, mint a legnagyobb bibliafordítók, mint *Károly*ink, *Káldynk*. De nem csekély apparátussal foghatott hozzá a fordításhoz. A műhöz irt bevezetés, a mely alá ugyan *Torkos József* van írva, de valóban *Kuzmics* István fogal-

cza a, i Vanecsaj Mihála, b, niki
 ſztopájov ſzvoje gyedrnofzti neſ
 neháli, nejnzevejdnofzti návuka;
 (ár je nyim vſzamogouci Boug
 ſzvoje, nezgovorne miloſſe
 vſzigdár moudrei vſſene lidi dáo)
 nego ali ſzmetnofzti jezika, ali
 ſzvoje, kou zboleznofztyov
 ſzrczà ſzpoznati i vadlúvati mo-
 remo, nemárne vraglivoſzti; ſte-
 ra je nyè vu obionoj zemlej bole
 na onoga potrdjávanye pelala; ka
 Moj-

* , Zkrátine zle'zenyà. Od toga je vð dñní
 svygráfzkoga Gyðrfzka Katerizmus ſtám-
 pani v-Halli 1715. kákliva ſzem jaſz li
 áva moje dñí vído.

† Naest : Szever Miháo Zvaneca. Tè je
 anòmſkoga, preobrno Réd Zvèicsánſzrvà
 i eſſe níkaj vees. zníſterimi molítvami
 pèſtami, með ſterimi ſaz vnoúgenáſſe.
 v-Halli 1747.

Mojzes od 'Zidovov právi: *Doli
 ſza je ſzelo líſzſtvo kjeſzſt-vimi i kpit' vi-
 nu, potomtoga ſzo pa gori, ſztandí ni
 zmejno; c, líki na ſzkrblivoſzt za
 ſzvoj odvejek tak; da ſze zdaj
 nám nyibo-vim ſzinom od tiſztopa ſtera
 vniſke ſzo oni pojeli, ſzkumina; d,
 gda zdreſzélnim ſzrezom premis-
 lávamo, zbriktimi ſzkuzami glé-
 damo i razegnanè o-vcicze brezi
 paſztera, e, íztrúdnimi petami
 pouleg nezracúnanoga oſpotáva-
 nya ino preklínyavanya potrdjá-
 vatu moremo; ka ſze je 'ze priblí-
 'zilo ono vrejme i kuám; ſzkim
 ſze je Goszpodi Boug nigda ſzvo-
 jemi*

c, Vóiden. 32, 6

d. Ezek. 18, 2.

e, i Král. 22. 17.

mazása, tanuskodik arról, hogy *Kuzmics* István nemcsak a görög-latin szöveget tartotta szem előtt, de a magyaron kívül jól ismerte a szláv bibliafordításokat is. *Berke* Ferencz tót-kereszturi lelkész beszélte nekem, hogy ő hallomásból úgy tudja, hogy *Kuzmics* Istvánnak munkája közben valamennyi nevesebb szláv bibliafordítás a kezében volt. A bevezetés csakugyan arról tanuskodik, hogy *Kuzmics* rendkívül tanult ember volt. Ő ugyan csak az új-testamentumot fordította le s néhány ó-szövetségi helyet (Példabesz. XXXI. 10—30, Ezsaiás VII. 10—15, IX. 6—8, XLIX. 1—5, LIII. 5—10, LX. 1—6, Malachiás III. 1—4, Sirách XXIV. 8—16); *Terplán* Sándor battyándi lelkészben azonban buzgó követője akadt, a ki a zoltárokat fordította le (v. ö. 24. szám alatt). Az ó-testamentum ma sincs lefordítva a hazai vend nyelvre; beszélnek, hogy *Kardos* János hodosi lelkész (v. ö. 18., 19., 20. szám alatt) vendre kezdte fordítani az ó-szövetségi könyveket is, de csak Mózes könyveivel készült el (*Terplán* Jenő péterhegyi lelkész szíves közlése).

Kuzmics István, a ki magát magyarul mindég *Kuzmics*-nak, vendül *Küzmic*s-nek írta (vendben a magyar *u* és az eredeti közszláv *u* ma *ü*-nek, esetleg *i*-nek hangzik), megérdemli, hogy »sírján a surdi temetőben ne pusztán emlékkő« álljon (v. ö. *Mesterházy* Sándor cikkét az Ev. Egyház és Iskola 1899. év: 406. l.), hanem még inkább, hogy életét ismerjük. E mindenkor magyar szívvvel, magyar érzélemmel dolgozó vend nyelvű író megérdemli, hogy a magyar tudományos irodalom történetében egy kis helyet szorítsunk neki. SZINNYEI »Magyar írók élete és művei« című munkája *Kuzmics* Istvánról csak annyit tud, hogy surdi (Somogy m.) prédikátor volt. *Szabó*, surdi ev. lelkész úr szivessége folytán mi többet közölhetünk *Kuzmics*-ról. A surdi anyakönyv táblájára ugyanis ez van írva: »Anno 1755 jun. 6. surdi predikátor volt *Kuzmics* István Regedetájékáról Strukócz nevű helységből való, de nemzetségére nemes-csói, meghalt 1779 20 Xbris; szolgált 24 1/2 esztendeig.«

E rendkívül becses bejegyzés szerint nemescsói *Kuzmics* István Sztrukócz (ma Sürüháza, Radkersburg és Muraszombat közt fekszik) vas megyei községben született. A surdi egyházat 1755 jun. 6-tól 1779 december 20-ig, haláláig szolgálta. — Az új-testamentum fordítását mindenesetre Surdon végezte; fordítá-

sával célja volt a hazai vendiséget teljesen elszakítani az osztráktól, a mely azelőtt az osztrák szlovén protestáns *Dalmatin*-féle fordítást használta (ma is vannak egyházak, a hol e fordítás megvan).

Kuzmics István életéről más életrajzi adatokat olvashatunk *Hrabowszky* Györgynek a soproni lyceum könyvtárában lévő kéziratirati »Presbyterológiá«-jában. *Hrabowszky* e kéziratában *Kuzmics*-ről a következőket írja (*Vojtkó* Pál szíves közlése):

»*Kuzmits*, másként *Sartoris* János. Született Sztrukótzban Vasv. 1723. Tanult kissébb korában Szegeden és Szt. Benedeken, azután Sopronyban 1733, Győrött 1739, Pozsonyban 1744, a honét 1751 Ns. Csóba hivatvatván Rectornak 30 forint segítséget vett *b. Pilgrand özvegyétől Vandalus Vallásbéli könyveknek kiadásokra* . . . Innét *Surdra* hivatván predikátornak Berki Ádám helyébe . . . Felszenteltetett 26 máj. 1755. Németh Sámuel superitendus által Téthen . . . meghalt Surdon 22 decz. 1779. Maga készített magának koporsóírást, mely gyűjteményben ekképen olvastatik:

Quis jacet hic? quaerit forsán de morte viator.
 Hic *Stephani Kuzmics* membra sepulta jacent.
 Vandala quem genuit mater, nutrit in oris
 Exiguum Ludavae¹ fluminis atque *Sztrukótz*.
 Extractus bis vivus aquis bis mortuus: inde
 Traditus est Musis erudiendus orans.
 Saepe tamen passus multum sudavit et alsit
 Effugitque tuas ter, male latro, manus.
 Tres annos et sex menses fuit inde Scholarcha:
 Bis denos quatuor pastor in aede Dei,
 Vandalicae Genti scripsit Cathechesen in usus
 Et Testamentum tradidit ipse Novum;
 Correxít meliusque dedit Graduale vetustum
 Addidit atque piis Numinis arte preces
 Exiguus pro simplicibus cathechismus abinde est
 Et de morte bona cantio pulchra nova
 Dignaue laude foret latis (?) sermone poesis:
 Si non optato fine careret opus.
 Scripsit Arithmeticam hungarice, septemque sacrorum
 Colloquia in septem distribuenda dies.
 Unde potest Septem cognoscere Religiones
 Dogmata tum mores qualia quisque tenet.

¹ Ludava = Lendva folyó.

Planxerat atque vices rei^{a)} bis funera versus
 Est et messorum dulce peraeque multos^{b)}.
 Sic quinquaginta sex annos vivus agebat
 Vita dolore gravis, plena laboris erat.
 Hanc consumsit hians ex hydropo pectoris asthma
 Ast aliam dederat, qui regit extra Deus.
 Jam bone progredere ac extemplo disce aliorum
 Ut metam attingas vivere atque mori.

Az *a)* betű alatt tzelez a világi dolgok híjávalóságáról szóló Énekre, a mely így kezdődik: Ah, mitsoda mi életünk! találtatik a holnapnak minden elmékedéseiben. Fordítatott a másik: Szörnyű halál ime ott áll sat. Sterblicher betrachte, *b)* olvastatik az Engesztelő áldozat végén.

Nyomtatásban tehát kiadott munkáji im ezek:

1. Vandallus kis katekizmus 1752. Serpilius Vilhelm Pozsonyi pred. költségén, melyhez tett a magáéból 39 forintot.
2. A. B. C-és könyv Vandalus nyelven 1753, melynek harmadrésze pátrói (?) házában égett.
3. Magyar arithmetika és Colloquia.
4. Jobbitott Gradual magyarból fordított énekekkel.
5. Vandallus Uj testamentom, fordította Görögből 1771.«

Szóról szóra adtam, a mi *Hrabovszky* 1816-diki kéziratában olvasható. Ez íráshoz azonban néhány megjegyzést kell fűznöm. *Kuzmics* keresztnéve nem János, hanem István, a mint sírírata és újtestamentum fordítása bizonyítja. A sírirat *Hrabovszky* szerint *Kuzmics*nak saját munkája: ez azonban lehetetlen, mert a halálnak oka és a megfutott évek száma is közölve van a versben, ez pedig *Kuzmicstól* nem származhatik. A sírvers mindazonáltal rendkívül becses; megtudjuk belőle, hogy *Kuzmics* milyen munkás életet élt. A *Hrabovszky*-féle adatok végül csak nagyjában egyeznek a surdi anyakönyv adataival, mint irodalomtörténeti adatok azomban rendkívül becsesek.

6. Kniga | molitvena | v[·]sterojsze nahájajo | rázlocsna po-
 nizne | molitvi, z-dvojim | pridavekom, | na haszek | szlovenszkoga |
 národa | sz-pobo'snim sztroskom | nikih plemenitih dobro- | csin-
 telov | Na szvetloszt dána. | Stampana, V-Soproni pri 'Siess Jósef
 Jánosi vu Leti 1783. (= Imádságos könyv, a melyben különféle
 alázatos imák találhatók, két függeléssel a vend nép számára

kiadatott néhány nemes ember költségén. Nyomtatta 'Siess József János, Sopron, 1783-ban.) 8° 302 l. M.

Katholikus imádságos könyv, a melyet később többször lenyomtattak (vö. 10. 31. szám alatt).

7. Abecedár szlovenszki vu Po'soni, 1786. (= Vend abécze, Pozsony, 1786.)

E hazai vend nyelvű nyomtatványt Ribay György említi irodalmi hagyatékában (v. ö. múzeumi kéziratár. Fol. slav. 7, 90. l.).

8. Mrtvecsne peszmi . . . po S. S. P. S. . . . v-Szombothelyi, po Siess Antoni vu Leti 1796. (= Halotti énekek.)

E könyv címet *Terplán* Jenőtől kaptam, a ki azt hiszi, hogy e mű talán *Szűjártó* János munkája. *Szűjártó* János domonkosfái prédikátor-tanító (licentiatus) Vas-Vecsesen született 1764-ben. Róla azt beszélik, hogy halotti énekes könyvet adott volna ki. Azt hiszem azonban, hogy *Terplán* Jenő lelkész úr a cím közlésben téved; a munkán, melyet nem láthattam, »L. S. P. S.« állhat, s akkor itt azzal az iróval van dolgunk, a ki vend abéczész könyveket adott ki (v. ö. 12. 30 szám alatt).

9. Szvétí | Evangyeliomi | Pouleg kalendárioma, | Réda Rimszkoga na Vsze Nedelne, i | Szvétesnye Dní z-Obcsinszkoga szvétoga | Píszma po zapouvidi | Nyih Goszposztva, | i Náj Visse Postüvanoga | Goszpodina | *Szily Jánossa*, | z-Gornyega Szopora, | Prvoga Szombotelszkoga Püspeka, na Sztári | Szlovenszki Jezik, | Po Postüvanom Goszpoudi | *Küzmic Miklósi*, | Szvétoga Benedeka Fare Dühovniki, ino | Okroglina Szlovenszke Vice-Öspörössa. | Obrnyeni, i sztroskom Nyih Goszposztva | Previszikoga, i Náj Visse Postüvanoga | Goszpodina | *Herzán Ferencza* | z-Harrassa grofa, | Sz. R. Cz. Popa Kardinalissa, Dürgoga (sic!) | Szombotelszkoga Püspeka z nouvics vö zostampani. | V-Szombothelyi, | Po Siess Antoni vu Leti | 1804. (= Az egyházi év szerint elrendezett szent evangyéliomok, a latin vulgáta alapján felsőszopori Szily János, a szombathelyi egyházmegye első püspöke parancsára fordította *Küzmic* Miklós, szent-benedeki plébános és a Tótság esperes vizsettje, kiadva Harrasi gróf Herzán Ferencz, a szombathelyi egyházmegye második püspöke költségén). 8° 2, 160 l. . . M.

Ez a könyv az evangyéliomokat az egyházi év szerint csoportosítva abban a sorrendben adja, amint azokat a róm. kath. egyházban olvasni kell.

A műnek ez az 1804-diki kiadása csak újabb lenyomat; a czimlapon az áll, hogy »znouvics vő zostampani« = újból kinyomatva. Hogy a műnek régibb kiadása, esetleg kiadásai is vannak, az folyik még a következő tényekből is:

a) *Küzemics* Miklós e munkát felső-szopori *Szily* János, az újonnan alakított szombathelyi püspökség első püspöke parancsára készítette († 1799 jan. 2.). Valószínű tehát, hogy még *Szily* életében jelent meg az első kiadás.

b) Az új szombathelyi püspökség második püspöke, harrasi gróf *Herzán* Ferencz 1804 jun. 1-én halt meg. A mű az ő költéségén jelent meg 1804-ben.

c) Az 1804-diki kiadás a szerzőt azonban aligha találta életben. *Küzemics* Miklós ugyanis, a mennyire a M. N. Múzeumban levő egyházi névtárakból megállapíthattam, az 1802-dikiben még mint szent-benedeki plébános van említve, az 1805-dikiben azonban már nem fordul elő. Valószínű tehát, hogy 1803-ban, esetleg 1804-ben halt meg. Meddig volt Szent-Benedeken plébános, nem tudjuk; bizonyos csak az, hogy 1793-ban már ott működött. Születése helyéről, évéről még kevesebbet tudunk.

Küzemics Miklós, a kinek a neve az egyházi névtárakban mindég *ü*-vel van írva (v. ö. *Kuzmics* István magyarul, vendül *Küzemics* István 5. szám alatt), azt mondja a mű czimlapján, hogy az evangéliumokat a vulgata szövegből fordította. Ha azonban az ő fordítását a *Kuzmics* István-félével összehasonlítjuk, azt fogjuk találni, hogy ő ezt a szöveget a legtöbb helyen szóról-szóra, itt-ott pedig csak egyes más szavakkal helyettesítve adta ki s a róm. kath. vulgátának megfelelően alakította át.

Czikkem már meg volt írva, mikor *Mazaly* Sándor, szent-benedeki plébános úrtól a következő levelet kaptam:

»Az anyakönyvek *Küzemics* Miklóstra nézve nagyon kevés felvilágosítással szolgálnak. 1763-ban szerepel először, 1804-ben utólszor mint plébános, még halála sincs bejegyezve, bár már életében elkészítette kriptáját és sírköfeliratát, a melyből tudjuk, a mit tudunk életére vonatkozólag. A sírköfelirat ez:

Hic iaceo terrae cinis,
Vitae meae nam est finis,
Sexaginta septem annis,
Vixi mundo quam inanis,

Praedicavi octo lustris,
 O maneat me in astris,
 Reposita merces iustis,
 E Jesu mei meritis,
In Alsó-Szlavecsa natus,
Nicolaus baptisatus,
Et Kűzmits cognominatus,
 In Ivanótz tum denatus,
 Deus erat adiuvamen,
 Mihi Maria solamen,
 Angelus custos levamen
 Erat mihi et tutamen,
 Justi iudicis tentamen,
 Jam subivi et examen,
 Lector ora pro me Numen,
 Ut laever a poenis. Amen.
 Subiit 1804 11° Septbris.«

E síriratból megtudjuk, hogy *Kűzmics* Miklós Alsó-Szlavecsa (ma Alsó-Csalogány) vas megyei községben született 1737-ben. 40 esztendeig volt az Isten igéjének hirdetője s ez idejét mint plébános Szent-Benedeken (régén Ivanócz) töltötte. Meghalt 1804 szeptember 11-én.

10. Kniga molitvena v steroy sze nahájajo rázloczne (sic!) ponizne molitvi z dvójim pridavekom na haszek szlovenszkoga naróda na szvetloszt dana. Sze nájde v' Radgoni pri Weitzingeri Aloys 1813. (= Imádságos könyv).

A 6. szám alatt közölt imádságos könyv regedei (radkersburgi) lenyomata; címét *Valjavec* M. közli. (Rad, XLIX. 82.) E cím azonban aligha pontos. Erre mutat a *rázloczne*: rázlocsne helyett, valamint *naróda*: hazai szlov. *národa* helyett (v. ö. Krajn. szlovén: *naróda*, pl. *Pesmi Krajnskoga naróda*, Laibach 1839).

11. Nouvi | Zákon | ali | Testamentom | Goszpodna Nasega | Jezusa Krisztusa | zdaj oprvics | zGrcskoga na sztári | szlovenszki jeziki obrnyeni | po | Stevan *Kuzmicsi* Surdánzskom. | F. | Vu Posoni, MDCCCXVII. | Stámpani z Píszkmi Belnajevoj Jerbesini. | (Az újszövetség... fordította *Kuzmics* István, Pozsony, 1817.) 8° 96 l. *M., Sz.*

E mű a *Kuzmics*-féle Újtestamentomból (v. ö. 5. szám alatt) közli *Máté* evangéliomát.

12. Növi | Abecedár | z-nísteri nemski táksi kní'zicz vkúp

po- | bráni, i na szlovenszki jeziki preobr- | nyen | po | *L. S. P. S.* |
 Stampani v-Soproni pri Kultsár | Kata- | line Odvétki v-1820^{tom}
 leti. (= Uj abécze . . . készítette *L. S. P. S.* . . . Sopron, 1820.)
 8° 38, 2 l. *M.*

13. Krszcsanszke | növe | peszmenek | knige | szprávlene |
 evangyelicsánszki gmainam. | V-Soproni, | Stampane Sz-Kultsár
 Kataline pizskmi | v-1823 leti. | (= Uj keresztény énekes könyv,
 az evangyelikus gyülekezetek számára készítve). 8° 503, 2 . . . *M.*

A könyv előszava, a mely 1821 január 4-én kelt Kővágó-
 Örsön, elmondja, hogy a mű *Kis* János ág. ev. superintendens
 buzdítására készült s *Barla* Mihály készítette. *Szinnyei J.* »Magyar
 írók élete és művei« cz. munkája *Barla* Mihály két magyar mun-
 káját ismeri s szórványos életrajzi adatokat közöl a szerzőről.
Czuppon Sándor zalai esperes és kővágó-örsi ág. ev. lelkész úr
 szíves közlése szerint *Barla* Mihály született Muraszombatban
 1778-ban; tanulmányait Sopronban kezdte, a hol a »magyar tár-
 saság«-nak tagja és főjegyzője volt (v. ö. *Kovács S.*: A soproni ev.
 lyc. magyar társaság tört. 101. l.). Sopronból a jénai egyetemre
 ment (1803—1807). Haza jöve 1807-től 1810 szept. 1-ig Szt.-
 Lőrinczen az ág. ev. latin-magy. iskola igazgató-tanára, 1810 szept.
 1-től 1824 február 4-én bekövetkezett haláláig pedig kővágó-
 örsi lelkész volt.

14. Ábecedár | z-steroga sze dëtcza práv szlo- | várít, takáj
 cstëti navcsi | poulek vnougoga haszna | rázuma | z-nouvics
 z-ostampani. | Vu Varasdini 1828 pri Szangilla Jánosi | (= Ábé-
 czés könyv, nyomtatták Varazsdon 1828-ban, Szingilla Jánosnál).
 8° 47 l. *M.*

E mű nem a horvát nyelv *kaj*-nyelvjárásán van írva, a
 milyet Varazsdon is beszélnek, hanem hazai vend nyelvű. A cím-
 lapon az áll, hogy *ujból* nyomtatva; régibb kiadását azonban nem
 ismerem.

15. Dühovni Áldovi | ali | Molitvene knige | krszcsenikom na
 szrdcza i dícese opra | vo i obeszeljávanye vu túzni | z'ítka vőraj |
 Szprávlene | po | *Czípott Gyűrji* | Evangelitsánszke Hodoske Fare
 Dű- | hovniki. | V-Szombatheli | z-Perger Ferentza pizskmi 1829. |
 (= Lelki áldozatok vagy imádságos könyv . . . készítette *Czípott*
György, hodosi ev. lelkész, Szombathely, 1829.) 8° 274, 5.

A mű előszavában *Czípott* György azt írja, hogy a vend

nyelven írt könyvek oly kis számmal vannak, hogy a keresztény hívő, ha csak nem tud a venden kívül más nyelvet, lelki szükségleteit nem elégítheti ki. — A mű szerzőjéről annyit sikerült megtudnom, hogy hodosi lelkész volt s Kis-Szombatban (régén Csernelócz) született 1794-ben.

16. Kratki navuk vogrskoga jezika po Kossits Jo'zefi . . . v Gradci 1833. (= Rövid magyar nyelvtan, *Kossits Józseftől*, Grác, 1833.) 8° *M. Sz.*

E műnek egy csonka példánya van a múzeumi könyvtárban (5—174. l.); a címet *Szinnyei J.* nyomán közlöm, valamint azt is, hogy e mű *Szalay Imre*: Magyar nyelvtudományának fordítása, s Vasvármegye költségén, a vend ifjuság használatára jelent meg. A mű fordítója a szombathelyi püspökség névtárában *Kossits* (1803), *Kosits* (1809—1829), *Kossits* (1830—1860), *Kossics* (1866) néven van megemlítve. — *Kossits József* 1788 okt. 9-én született, előbb alsószőlőnői (1817—1829), később felsőszőlőnői (1830—1866-tájáig) plébános volt, 1866 után halt meg. Az a hagyomány róla, hogy egy kézirati vend-magyar szótárt írt. (Egyéb műveit lásd *Szinnyei*-nél és itt 25. szám alatt).

17. Predge na vse nedele no svetke zložil Anton Šerf mešnik posvetni v Gradci 1835, Dajničé nyomdája. (= Vasárnapi és ünnepi prédikációk, készítette *Šerf Antal*, Grác, 1835).

A mű címét közli *VALJAVEC M.* (Rad, XLIV. 82).

18. D. Luther Mar[tina]¹ | máli | kátekis[mus] | ali | glavni navuk | szvéte vere Krsztsans[zke] · | Naime | [Za]deczo szprávic evangelics[ánszki] · | Vödáni | po | *Kardos János* | Hodoskom Dühovniki. | V-Pesti | [Stá]mpani vu Násztavi plem. Trattner-Károlyi[voj] · | 18[37] · | (= Dr. Luther Márton kis kátéja . . . fordította *Kardos János* hodosi lelkész, Pest, 1837.) 8° 29. . . . *M.*

Kardos János 1801. febr. 13-án született Tölgyesen (Vas m.), iskoláit Sopronban végezte; 1827-ben a bécsi prot. theológián találjuk, 1830—1835-ig szepetneki, azután 1873. aug. 12-én bekövetkezett haláláig hodosi lelkész volt. Munkái közül *Szinnyei* csak egyet említ (latin). *Kardos* több vend egyházi könyvet írt (v. ö. 19, 20, 21. számokat), elkezdte fordítani az ó-szövetségi könyveket is vend nyelvre, de csak Mózes könyveivel készült el, melynek

¹ A [] közel levő rész a múzeumi rongált példányon hiányzik.

kézirata valahol lappang. Az alkotmány helyreállítása alkalmával a kormány öt bizta meg a *Gönczy-, Maszák- és Gáspár-féle* népiszkolai könyvek vendre való fordításával. (Az adatokat *Magyar József* hodosi és *Terplán Jenő* péterhegyi lelkész uraknak köszönöm.) — A most tárgyalt kis káté özv. Balogh Andrásné és Udvardy Ferencz körmendi könyvkötő költségén jelent meg.

19. Krátki | Návuk | krsztsansztva | Naime | za deczo obcsin evangelicsanszki | okrogline szlovenszke | k-sztoli goszpodnovomi | obprvim prihájati 'zelécsó szprávleni ino | Vödáni | po | *Kardos Jánosi* | Hodoskom Dühovniki. | V-Pesti, | Stampani vu Násztavi plem. Trattner—Károlyivoj. | 1837. | (= A kereszténység rövid tana . . . a confirmandusok részére készítette *Kardos János* hodosi lelkész, Pest, 1837.) 8° 50. l. *M.*

E mű a 18. alatt tárgyalttal egyszerre s együvé kötve jelent meg. Előszava 1837 május 27-én kelt.

20. D. Luther Martina | máli | kátekizmus | ali | glavni návuk | szvéte | vere krsztsanszke. | Naime | za deczo szpráviscs evangeli-csanszki. | Vödáni | po | *Kardos Jánosi* | Hodoskom Dühovniki. | Najde sze v-Lendavi pri Balogh Arpad knigovezari. | Stampano Leykam-Josefsthal v-Gradci. | 8° 31 l. *M.*

A 18. szám alatt ismertetett *Kardos-féle* katekizmus év nélküli gráciai kiadása. 1851 táján nyomtathatták, v. ö. 28. szám alatt.

21. Mála | Histor[ia | Bibliszka | ali | Sz. Piszma Mészta prig[ledi? , -ode?] | Navküpe | Z-naprédányem pogübelnoszti Jeru-zál[ema]. | Naime | Za deczo söl evang[elicsánszki] | vödána | po | [*Kardos Jánosi* | Hodoskom Dühovniki]. (= Kis bibliai történet, írta *Kardos János*.) 8° 96. l. *M.*

A múzeumi példány rongált, nyomtató, a nyomtatás helye és éve hiányzik. Az előszóból itélve, a mely 1840-ben kelt, valamint abból, hogy az előszóban a 18., 19. alatt ismertetett könyvek mint régebben megjelentek vannak feltüntetve (1837-ben jelentek meg), azt következtetem, hogy e mű 1840-ben jelent meg.

22. Krszcsansztva | ABÉCZÉ | tó je | krszcsanszke vere návuka | prvi zacsétek. | Za deczo evangelicsanszko oszem, devét lét | sztaro etc. | Z vogrszkoga jezika obrnyeni. | Najde sze v Muraszombati | pri Árvai B. (Ascher B. i. színovi.) | (= A kereszténység ábéczéje . . . evangélikus gyermekek számára). 8° 36 l. ... *M.*

Az előszó alá, a mely 1845 aug. 15-én kelt, *Terplán* Sándor, battyándi ev. lelkész van aláírva. A munkát magyarból fordította; fia, Terplán Jenő állítása szerint *Edvi Illés* Pál munkájának a fordítása e könyvecske. A múzeumi példány év nélküli, betűiből és a kiadó czég után ítélve az első 1845-dikinek ez egy újabb lenyomata.

23. Nôvi | Zákon | ali | Testamentom | Goszpodna Nasega | Jezusa Krisztusa | zdaj oprvics | zGreskoga na sztári szlovenszki | jeziki obrnjeni | po | *Kuzmics* Stevani, | Surdânszkom farari. | I knige 'zoltárszke. | V Kőszegi, 1848. | Stampani z sztroskom i piszki Reichard Károla i Szinov. | (= *Kuzmics* István: Újtestamentom, Kőszeg, 1848.) 8° 465, 1 + 120 lap. *M.*

Kuzmics István 1771-diki újtestamentóának (v. ö. 5. szám alatt) lenyomata, a melyet valószínűleg *Terplán* Sándor rendezett sajtó alá. E kiadás azért becses, mert hozzákötve jelentek meg a zsoldárok is (v. ö. 24. szám alatt).

24. Knige | 'zoltárszke. | Szlovenscene | po | *Terplán* Sándori | Püczonszkom Farari. | V Kőszegi, 1848. | Stampane z sztroskom i piszki Reichard Károla i Szinov. | (= Zsoldárkönyvek, vendre fordította *Terplán* Sándor battyándi lelkész, Kőszeg, 1848.) 8° 120 l. *M.*

Terplán Sándor a hazai vend nyelvű irodalomnak *Kuzmics* István mellett a legszorgalmasabb munkása volt. 1816 május 1-én született Szent-Benedeken (Vas megye); elemi iskoláit Domonkosfán (1823—5) és Szentgyörgyvölgyön (1826—28) végezte. Közép- és felsőbb iskolai tanulmányokra Sopronba került (1828—37), a honnan egy évi theológiára Bécsbe ment (1837 szept. 1.). Battyándon (1838—41) és Koltán (1841—44) segédlelkészkedett: 1844 nov. 1-től 1858 márczius 18-án bekövetkezett haláláig battyándi lelkész volt.

25. Zgodbe | vogerszkoga králesztva. | Szpiszao | *Kossics* József | plebános gorejnyem Sziniki | Natiszk od Bertalanffy Imrea v-Szombotheli vu leti 1848. | (= A magyar királyság története írta *Kossics* József, felső-szölnöki plebános.) 8° 123 l. *M.*

26. Krsztsanszke czerkvene peszmi. Kőszeg, 1848. Reichard Károly nyomdája. (= Keresztény egyházi énekek.)

E mű *Kardos* János, hodosi lelkész munkája. Címét *Terplán* Jenő péterhegyi lelkész úr levélbeli közlése nyomán közlöm. (v. ö. 28.).

27. Szvéta kri'sna pout ali bridko trplejnye ino szmrť nas-sega gospodna Jesusa Kristussa na ponizno premislávanye ino pobo'snoszt za katolicsánszke krcsenike. V Grádcı 1850. (= Szent-keresztút, azaz Urunk kinszenvedése és halála, katolikusok részére, Grácz, 1850.)

E mű czímét *Valjavec* M. (Rad, XLIV.) után közlöm.

28. Krsztsanszke | czerkevne | peszmi. | Vödáne | szprávis-csam—evangelicsanszkim. | Najde sze v-Lendavi pri Balogh Arpad Knigovezari. | Stampano Leykam-Josefsthal v-Gradci (=Keresztény egyházi énekek, az evangélikus gyülekezetek számára, Grácz.) 8° X, 467 l. *M.*

E mű a 26. szám alatt említettnek újabb lenyomata.

29. Pobo'zne | molitvi | za | poszebno | csészt bo'zo. | Vödáne | Odebránim | Vere Evangeliomszke. | (= Ájtatos imák isten tisztel-tetére, az evangéliomi vallás szerint.)

Ez imák a 28. alatt tárgyalt könyvben külön czimlappal, de folytatólagos lapszámozással (425-től—467-ig) és külön előszóval jelentek meg. Az előszót, a mely 1851 június 24-dikén Hodoson kelt, *Kardos* János írta. Ebből az következik, hogy mind a 28., mind a 29. számú munkát ő rendezte sajtó alá, s részben ő is írta.

30. Növi | Abecedár | z-nisteri nemski táksi kni'zecz vküp po- | bráni, i na szlovenszki jezic preober- | nyen | po | *L. S. P. S.* | Stampani v-M. Óvári pri Czéh Sándori z-sztroskom | Balogh Andrása knigvezára, 1853. | (= Uj ábéczé . . . készítette *L. S. P. S.*, Magyar-Óvár, 1863.) 8° 36 l. *M.*

E mű a 12. szám alatt közölt ábéczének a lenyomata.

31. Kniga | molitvena | sztaroszlovenszka. | V-steroj sze naj-dejo razlocsne | molitvi, litanie, szv. pesmi | za vszako prilozsno potrebsino, | i szv. krizsna pot. | Na haszek | katolicsánskim krcsenikom. | Najde sze v Lendavi, | pri dovicı Balogh Andrása. (= Régi vend imádságos könyv, a melyben mindenféle alkalomra különböző imák, litániák, szent-énekek és a szent kereszt út van-nak. Lendva, kapható özv. Balogh Andrásnéál.) 8° 415 l. *M.*

A könyv nyomtatási éve nincs kitéve, bizonyos azonban, hogy 1868-ban nyomták. A munka 4 lapján ugyanis egy tábla az 1869—1900-ig terjedő mozgó ünnepek ünneplési napjait sorolja fel, s ez csak úgy lehetséges, ha a munka 1868-ban került ki a

sajtó alól. (Hasonló esetre v. ö. 51. szám alatt.) Az is bizonyos, hogy a mű csak újabb lenyomata a 6., 10. szám alatt ismertett könyvnek. A pontos összehasonlítás ebben a hitünkben teljesen megerősít. — Ennek az 1783-diki »imádságos könyvnek« több kiadása lehetett. Ebben az általam 31. szám alatt ismertett könyvben a gráci püspök 1846 április 15-diki kelettel megengedi, hogy a könyvet újból nyomassák (»da sze znova zalozsiti szme kniga molitvena, sze od dühovne sztrani dovoli«). Kell tehát egy 1846-dik évi kiadásnak is lenni.

32. Molitvi, | na stári slovenszki jezik | obrnyene | ino | na haszek | szlovenszkoga | naroda. | Vu leti 1868. | Nájde sze v. Lendavi | pri | diviczá Balogh Endre | knjigovezáriczi. | (= Régi vend nyelvre fordított imák, 1868-ban. Kapható Lendván özv. Balogh Endrénénel.) 8° 180, 3 l. M.

Ág. ev. imakönyv.

33. Návod | na | fliszanya | vu | govorènyi i razmènyi | za | vesznicski sòl prvi i drügi zlòcs, | szpravlen po | Nagy Lászloni | v-Büdinì 1870. (= Nagy László, Beszéd és értelemgyakorlatok, Buda, 1870. Egyetemi nyomda.) 8° 204 l. M.

Említi *Valjavec* M. (Rad, XLIV. 82.) és *Baloghy* (Az egyetemi nyomda termékei 252 l.).

34. Nòve knige cstenyá | za | vesznicski sòl drügi zlòcs. | Szpravlene po | *Gáspár* Jánosi . . . v Büdinì 1870. (= *Gáspár* János: Új olvasókönyv, Egyetemi nyomda.) Megjelent a »Vesznicsko-sòlszke knige cstenyá« 2 füzeteként. 8° 186 l. M.

A *Gáspár*-féle népiskolai könyveket (39, 40, 43, 44. számokat) *Kardos* János hodosi lelkész fordította (v. ö. 18. szám alatt). — A munkát említi *Baloghy* is. (Az egyet. nyomda, 252 lap.)

35. Jezicsna fliszanya za vesznicski sòl II. zlòcs . . . po Nagy Lászlovi. Buda, egyet. nyomda. (= Nagy László: Nyelvgyakorló könyv a népiskolák II. o. számára. Buda, 1871.) ° 31 . . . M.

A munkát említi *Baloghy* (Az egyet. nyomda termékei 252); a *Nagy* László-féle tankönyvek vend fordítóját nem ismerem (v. ö. 33. szám alatt).

36. Návod | na | vogrszki jezik | za vesznicski sòl I. i II. zlòcs | Szpravlen po *Nagy László* v Büdinì 1871. Egyet. nyomda. (= *Nagy* László: »Vezérkönyv a magyar nyelv tanításában« című könyv fordítása.) 8° 102 lap. M.

V. ö. *Baloghy*, id. mű 252.

37. Növe ABC i zacsétne knige cstenyá za vesznicski sòl prvi zlòcs, szpravlene po *Gönczy* Pal . . . vu Bùdini 1871. (= *Gönczy* Pál: Abéczés könyvé-nek vend fordítása.) 8° 112 lap. *M.*

V. ö. *Valjavec* M. (Rad. XLIV.) és *Baloghy* 252. lap. A *Gönczy*-féle könyveket *Kardos* János fordította (v. ö. 18.)

38. Pòtikazács na zacsétno rovatanye. Návod za sòlszke vucsítele. Szpravlen po *Maszák* Hugói. V-Bùdini 1871. (= *Maszák* Hugo: Útmutató a rajztanításhoz című művének fordítása, a fordítót nem ismerjük.) Egyet. nyom. 4° 75 lap. *M.*

V. ö. *Baloghy* id. mű 252. lap. A művet *Kardos* János fordította (v. ö. 18.)

39. Növe knige cstenyá za III. zlòcs po *Gáspár* Jánosi. Budán, 1871. (= *Gáspár* János: Olvasókönyv a III. oszt. számára című művének fordítása, a fordítóra v. ö. 18. szám alatt.) Egyetemi nyomda, 8° 192 lap.

V. ö. *Baloghy* id. mű 252.

40. Növe knige cstenyá za IV. zlòcs . . . po *Gáspár* Jánosi . . . vu Bùdini 1871. Egyet. nyomda. (= *Gáspár* J. olvasókönyvének a IV. oszt. számára fordítása.) 8° 256 lap. — Említi *Baloghy* id. mű 252. lap.

41. Abecednik | za | katholičanske vesničke šolé | po velejnji S. Števana družbe | po rédi | *Bárány* Ignáca | slobodno správljeni | od | *Murkovič* Jánoša bellatinskoga | učítela. | II. natis. | V-Pešti, | Athenaeum | 1871. | (= *Bárány* Ignác: Abécés könyve, a Szent-István-Társulat megbízásából átdolgozta *Murkovič* János, bellatinci tanító). 8° 57 lap. *M.*

Ez 1871-diki lenyomat a *második* kiadás; az elsőről nem tudom, mikor jelent meg.

42. Perve | knige-čtenyá | za | katholičanske vesničke šolé | na | povelénye družbe svétoga Stevana. | Správlene | po | *Bárány* Ignáci | . . . II. natis. | V-Pešti, | Athenaeum | 1871. (= *Bárány* Ignác: Olvasókönyve, a melyet a Szent-István-Társulat megbízásából készített, e vend fordítás a II. kiadás, az első megjelenése idejét nem tudom.) 8° 47 lap. *M.*

43. Szlovenszke | növe | knige cstenyá | za | vesznicski sòl III. zlòcs. | Szpravlene po | *Gáspár* Jánosi . . . v-Bùdini 187 2,

egyetemi nyomda (*Gáspár* János: Olvasókönyvének [v. ö. 39. alatt] újabb lenyomata, a mely a »Národno-sólszke knige cstenjá» gyűjteményes munka harmadik (= trétji zvéz) füzeteként jelent meg. *Baloghy* nem említi). 8° 195 lap. *M.*

44. Szlovenszke | nôve | knige cstenjá | za | vesznicski sòl IV. zlòcs. | Szprávlene | po | *Gáspár* Jánosí . . . v-Büdiní 1872. Egyetemi nyomda. (= A 40. szám alatt ismertetett *Gáspár* János: Olvasókönyv a népiskolák IV. oszt. számára című vendre fordított mű újabb kiadása, *Baloghy* id. művében nincs megemlítve. A »Národno-sólszke knige cstenjá« gyűjteményes mű 4. füzeteként jelent meg.) 8° 256 l. *M.*

45. Návod | vu | szlovenszke | A—B—C-szke | i | zácsét noga cstényá kniga za vucsitele | pizsan po | *Gönczy* Pál. Buda. 1873. Egyet. nyom. (= *Gönczy* Pál: Vezérkönyv a vend ABC-éhez, tanítók számára című munkájának fordítása.) 8° 104 l. *M.*

V. ö. *Baloghy* id. mű 252. lap. *Kardos* János fordítása.

46. Zgodbe | sztároga i nóvoga zákona | za sòlszko detczo | poleg knige | *Róder Alajosa*, | na sztári szlovenszki jezík prenesene. | Vödáne po drüstvi Szvétoga Stevana. | Z-dopúsztsényem V. p. G. Szombotelszkoa püspeka. | V-Jagri. | Stamp Archi Lyceo. | 1873. (= *Róder* Alajos: Bibliai történet középkorú gyermekek számára című művének a fordítása.) Eger, 1873. Érseki lyceum nyomdája, 8° 83 l. *M.*

A munka fordítóját nem tudom, a kiadást a Szent-István-Társulat rendezte.

47. Dvakrat pédeszét i dvè | Bibliszke Historie | za evangeli-csanzke solé ino hí'ze. | Szlovensene | po | *Terplán* Sándori, | püczonszkom farari. | Drügi stamp i vödávanye. | Zvnögimi obrázki. | Budapest, 1878. Hornyánszky Viktor. Drügi stamp i vödávanye. (= *Terplán* Sándor: Száz bibliai történet az evangelikus iskolák és családok számára, Budapest.) 8° 167 l. *M.*

A könyvön az áll, hogy *második* kiadás; az első kiadás 1858 előtt jelenhetett meg, mert a szerző 1858 márczius 18-án halt meg (v. ö. 24. szám alatt).

48. Nôvi zákón | ali | Testamentom | Goszpodna nasega | Jezus Krisztusa | Szlovenseni | po | *Küzmic* Stevani | Surdanszkom Dühovniki. | V Besci 1883. | Stamp Holzhausen Adolfa. (= *Küzmic* István: Új testamentoma, Bécs, 1883.) 8° 450, 117.

Az angol és külföldi bibliatársaság kiadása, szóról-szóra az 1848-diki kiadás után (v. ö. 5., 23. számokat).

49. Knige | 'Zoltárszke | szlovensene | po | *Terplán* Sándori | Püczonszkom Dühovniki | . . . V Becsi 1883. | Stamp Holzhausen Adolfa. | (= Zsoltárok, fordította *Terplán* Sándor.) 8° 117.

A 48. szám alatt közölt újtestamentommal egybekötve jelent meg az angol bibliatársulatnál (v. ö. 24. szám alatt).

50. Perve | knige-čtenjà | za | kathičánske vesničke šolé | na | povelénye družbe svétoga Števana. | Správlene | po | *Bárány Ignáci* . . . III. natis. | V-Budimpešti | Athenaeum | 1886. (= *Bárány* Ignácnak a Szent-István-Társulat megbízásából szerkesztett népközlői olvasókönyvének vend. fordítása, még pedig ennek a fordításnak a *harmadik* kiadása.) 8° 47 l. *M.*

V. ö. 42. szám alatt.

51. Kniga | molitvena. | Bogábojecsím dúsam dána. | Sztáro-szlovenszka. | Najdes: V-Radgoni, pri Weitzinger J. Knigári.) Duga vulica n° 18—19. | (= Imádságos könyv, Radkersburg) 8° 450, 6. l. 1 kép *M.*

A könyvben 1891—1964-ig terjedő mozgó ünnepek táblája van közölve, ebből következik, hogy 1890-ben nyomták. A mű lenyomata a 31. alatt tárgyalt imádságos könyvnek.

52. Krátka šumma | velikoga | katekizmuša | spitávanyem, i odgovárjanyem | za kathičánske šole | znóva vödána | od Družtva sv. Stevana. | V Budapešti 1892 | Athenaeum. (= Az öreg katekizmus rövid summája, kiadta a Szent-István társulat) 8° 127 l. *M.*

A könyv címlapján az áll, hogy »újból kiadva«; régibb kiadását azonban nem ismerem.

53. Dühovna Hrána | ali | knizsica puna lepih návukov molitvic i peszmic | za kath. kerscsenike. | Najde sze | V-Radgoni pri Weitzinger S. knigári. | duga vulica Nr. 18. (= Lelki manna, vagyis imádságos és énekes könyv, kathol. kereszt. részére. Radkersburg). Nyomtatta »Leykam« Grácban; 8° 255, 5. *M.*

Az egyházi mozgó ünnepeket feltüntető tábla 1893—1963 éveket tünteti fel; ebből következik, hogy a munkát 1892-ben nyomták.

54. Krcsánszko Katholicsánszke | cerkvene peszmi | sz potrejbnimi molitvami | i vnógimi vogrskzimi peszmami Prvi

natisz. Budapest, 1893. (= Keresztény katolikus egyházi énekek, a legszükségesebb imákkal és sok magyar énekkel. Bpest, 1893.) 8° 687 l. *M.*

A munkát a Szent-István-Társulat adta ki s *Pusztai* József, mártonhelyi róm. kath. tanító műve.

55. Szerczé Jezus | molitvena i peszmena | kniga | za po-
bozsne krcsenike. | Stampana pri Wellisch Béli, V-Monostri. |
I. Natisz. (= Jézus szent-szive, ének- és imakönyv, nyomtatott
Wellisch Bélánál Szt.-Gotthárdon.) 8° 4, 446 l. *M.*

Az előszó 1896 április 1-én kelt; a munkát *Stevanez* Antal
istvánfalvi tanító készítette. A mozgó ünnepek táblája 1897—
1923-ig terjed (v. ö. 31. szám alatt).

56. Molitvi, | na | stári slovenszki jezik | obrnyene | ino | na
haszek | szlovenszkoga naroda. | Vu leti 1896. | Najde sze v.
Lendavi | pri | Balogh Árpád | knjigovezári. | Tiskarna »Leykam«
v-Gracu. 8° 140, 4 l. *M.*

A 32. szám alatt ismertetett evangélikus imakönyv újabb
kiadása.

57. Mála biblia z-kejpami | ali | zgodbe zvelicsanya | za málo
decsiczo. | za I—II razréd normálszke sôle | pisana po | *Gerely*
József . . . Bpest, 1897. (= *Gerely* József: Kis képes bibliájának
fordítása, az I. és II. oszt. számára.) 8° 1 kép, 70, 2 l. *M.*

A munkát a Szent-István-Társulat adta ki.

58. Mála biblia z-kejpami | ali | zgodba zvelicsanya | za
málo decsiczo. | za I—II razred normálszke sôle | piszana po |
Gerely Jozsefi . . . | drügi natiszk. | Szombathely, 1898. (Franklin-
társulat nyomása) 8°, kép, 79 l.

Az 57. szám alatt ismertetett könyv második kiadása.

59. Mála biblia z-kejpami | ali | zgodba zvelicsanya | za
málo decsiczo | za III—V. razréd po *Gerely* Józsefi . . . | na szlo-
venszko obrno *Kollár* Peter törjanszki kaplan. | Szombathely
1898. (= *Gerely* József: Kis képes biblia a III—V. oszt. számára,
fordította *Kollár* Péter, turnischai káplán). 8°-208 l. *M.*

60. Sztarisinsztvo | i | zvacinsztvo | vödáno | po | *Wellisch Belí* |
Monosterszkom knjigvezári. | Na lasztivnom sztroski | V-Monostri |
z-piszkmi Wellisch Belia | 1898. (= A násznagyság és a vőfélység,
kiadta *Wellisch* Béla, szent-gotthardi könyvkötő.) 8° 80 l. *M.*

61. Dober pajdás. Kalendárium po sztárom szlovenszkom

jeziki na 1899. národno leto. Z doszta lejpim, dobrim i hasznovitim cstenyóm. Szent-Gotthárd. Vödáni od Wellisch Béla. (= A jó pajtás, kalendárium . . . Szent Gotthárd, kiadta *Wellisch Béla.*) Eddig megjelent az 1899., 1900., 1901-dik évfolyam; 1902-öt még nem láttam. *M.*

E naptárt *Pusztai* József mártonhelyi tanító szerkeszti (saját értesítése).

62. Mála | molitvena kniga | z potrebnimi molitvani i vnógimi peszmami | za katholicsánszko mladézen. | Szpizsana po | *Pusztai Józsefi* | skolniki. | I. natísz. | Stampána i vödána | od Wellisch Béla v Szt-Gotthárdi, 1900. (= Kis imakönyv a legszükségesebb imákkal és énekekkel a katolikus ifjúság számára, írta *Pusztai József* tanító, I. lenyomat. Nyomtatta és kiadta Wellisch Béla, Szent-Gotthárdon.) 8° 1 kép, 337 l. *M.*

63. Luther Mártona | zsitek | ali | krátko popiszanye onoga, ka sze je | zsným godilo i ka jé on vesíno vu | tekáji zsitka nyegovoga | po | *Luthár Pavli.* | Monoster 1900. (= Luther Márton dr. élete, írta *Luthár Pál* Szent-Gotthárdon 1900. Nyomatták Balassa-Gyarmaton, a részvénytársaság sajtóján.) 8° 38 l. *M.*

64. Dühovni Áldov | ali | Molitvene knige | Krszeszenikom na szrdez ali düse ôpravo | i obeszeljávanye | vu túz'ni zítka vöraj. | Szprávlene | po | *Czipott Gyürji,* | evangelitsánszke Hodoske fare dühovniki. | Muraszombat 1901. | Nájde sze v Muraszombati pri Árvai B. | (Ascher B. i színövi). V-Szoboti 1901. | Stampána z-Hirschl N. pizskmi. | 8° 232 l. *M.*

E munka a 15. szám alatt ismertetett *Czipott*-féle evangélikus énekeskönyvnek az újabb lenyomata.

II.

E részben azokat a könyveket akarom felsorolni, a melyekről hallomásból tudok.

1. *Kuzmics* István: Vend kis káté 1752. (V. ö. I. 5. szám alatt.)

2. *Kuzmics* István: Vend abc könyv 1752. (V. ö. I. 5. szám alatt.)

3. *Kuzmics* István: Vend énekeskönyv. (V. ö. I. 5. sírirat.)

4. *Szójártó* János és *Szójártó Sámuel.* Állítólag Énekes könyvet és külön imádságos könyvet írtak volna.

5. *Sabar* Jakab. Mint hazai vend író van említve *Štrekelj*-nek a lajbachi Letopis Matice Slov. 1896-dik évfolyamában megjelent cikkben.

6. *Gyurgyovits* Györgyről az a hír tartja magát, hogy írt volna vend könyvet.

7. *Kardos* János hodosi lelkész fordított hazafias dalokat, többek közt lefordította »Hazádnak rendületlenül«-t is. (*Terplán* J. és *Magyar* J. értesítése.)

8. *Kardos* János kiadott egy abéczés könyvet a vend iskolák részére, a mint *Terplán* Jenő és *Magyar* József értesít.

9. Az 1848-dik esztendőben megjelentek magyar hazafias dalok, a melyeket vend nyelvre fordítottak (újabb kiadásukat lásd I. 60. alatt).

10. Jezus moje pozselejnyi című vend imádságos könyvet említ *Stevanecz* Antal, Szerczé Jezus 4. lapján (v. ö. I. 45. szám alatt).

11. Páduai szt. Antal könyvecskéje megjelent Wellisch Bélánál, Szt.-Gotthárdon.

Ennyiben akartam számot adni arról a vend nyelvű irodalomról, a mely előttem ismeretes. Tudom, hogy hézagos és pótlásra szorúl. De sokkal teljesebb, mint az eddigiek. A hiányokat időről-időre pótolni fogom. Kéziratban maradt vend művekről is van tudomásom, a melyeknek ismertetését más alkalomra halasztom. A szláv nyelvtudomány csak egy ilyen kéziratot ismer; az én birtokomban több ismeretlen van.

Mutató az e cikkben tárgyalt könyvekhez :

Abecedárium I. 2, 7, 12, 14, 30.

Bárány Ignác I. 41, 42, 50.

Barla Mihály I. 13.

Czípott György I. 15, 64.

Dalok I. 60, II. 9.

Edvi Illés Pál I. 22.

Énekes könyv I. 8, 13, 26, 28, 53, 54, 55.

Gáspár János I. 34, 39, 40, 43, 44.

Gerely József I. 57, 58, 59.

Gönczy Pál I. 37, 45.

Gyurgyovits György II. 6.

Imakönyv I. 6, 10, 15, 29, 31, 32, 51, 53, 55, 56, 62, 64,
II. 10, 11.

- Kardos János I. 18, 19, 20, 21, 26, 28, 29, 34, 37, 38, 39,
40, 43, 44, 45, II. 7, 8.
Katekizmus I. 1, 4, 18, 19, 20, 22, 52.
Kollár Péter I. 59.
Kossits József I. 16, 25.
Kuzmics István I. 4, 5, 11, 23, 48, II. 1, 2, 3.
Küzmics Miklós I. 9.
Luthár Pál I. 63.
Maszák Hugó I. 38.
Murkovics János I. 41.
Nagy László I. 33, 35, 36.
Naptár I. 61.
Pusztai József I. 54, 61, 62.
Roder Alajos I. 46.
Šabar Jakab II. 5.
Šerf Antal I. 17.
Stevanecz Antal I. 55, II. 10.
Szentkeresztút I. 27.
Szever Mihály I. 3.
Szijártó János I. 8, II. 4.
Terplán Sándor I. 22, 24, 47, 49.
Wellisch Béla I. 60.
-

TÁRCZA.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÁZÉVES JUBILEUMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum f. évi november hó 26. és 27-ik napján ülte meg fennállásának százéves jubileumát az egész ország és az egész tudományos világ élénk érdeklődése mellett. Az ünnepély fényét különösen emelte az a körülmény, hogy a díszgyűlésen és gróf Széchényi Ferencz szobrának leleplezésénél Ő Felsége a király is képviseltette magát és pedig a M. Múzeum történetében oly nagy szerepet játszó József főherczeg nádor unokájával, *József Ágost* főherczeg Ő Fenségével.

Az alábbiakban beszámolunk az ünnepély főbb mozzanatairól s közöljük az elhangzott nevezetesebb beszédeket.

November 26-ikán reggel Szalay Imre nemzeti múzeumi igazgató, a múzeumi tisztviselők jelenlétében megkoszorúzta József nádor József-téri szobrát. D. e. 10 órakor vette kezdetét a múzeum dísztermében az ünnepélyes díszgyűlés, melyet *dr. Wlassics Gyula*, vallás- és közoktatásügyi minister a következő beszéddel nyitott meg.

Fenséges főherczeg úr!

Tisztelt ünneplő közönség!

A Magyar Nemzeti Múzeum mai százéves évfordulója nemcsak a tudományos körök, de az egész nemzet ünnepe. A hón szeretett koronás királyával érzésekben és eszményekben összeforrott magyar haza ünnepe ez.

Ezért, mielőtt tulajdonképpen megnyitó beszédemhez fognék, mindnyájunknak legkedvesebb kötelessége legmélyebb hálánkkal a trón elé járulni azért a kegyességért, hogy felséges urunk királyunk

legmagasabb személyét mai nemzeti ünnepünkön a Nemzeti Múzeum második alapítójának, a főherczeg nádornak fenkölt szellemű unokája, fenséges József Ágost főherczeg úr által méltóztatott képviseltetni.

Felséges urunk, királyunknak ezen legkegyelmesebb részvétele, ünnepünket a nemzet valódi örömnappjává tette, mely a haza minden fiára fölemelőleg és lelkesítőleg hat.

Ezen az örömnapon széles e hazában halájának és hű ragaszkodásának kifejezéseül minden magyar szív az éghez emelkedik, Isten áldását esdve felséges urunkra, királyunkra, a fenséges királyi képviselőre és az uralkodó családra.

Nincs közművelődési intézmény, mely oly mélyen gyökereznék a nemzet szívében, mint a Nemzeti Múzeum. A nemzet újjáébredésének, a magyar közművelődés új életre keltének teremtő gondolata lebeg fölötte. A történelmi emlékek kincsesháza ez, hova elzárándokolunk és a múltak emlékein, keservein és dicsőségén merengve, a jelen munkájára aczélozzuk magunkat, hogy a nemzet jövőjét biztosítsuk. Kultúra és nemzeti érzés, a jövőben való hit és fajszeretet sehonnan se intenek felénk annyi szeretettel, mint ez épület ormairól. E nemes arányú méltóságteljes csarnok — mint messze tündöklő pantheon, hirdeti, hogy a magyar közművelődés útja az, melyen haladva a polgáriasultság mai világában nemzeti létünket fenntart-hatjuk és erősíthetjük. Itt tanuljuk meg legjobban, mily erő rejlik a tudományban és mily hatalom az, ha egy nemzet a fajszeretet egész szívósságával ragaszkodik nagy nemzeti tradícióihoz és e tradíciók jogaihoz és kötelességeihez. Ezért nem a tudósok szűk körének ünnepe ez, ez a magyar nemzet széles társadalmának ünnepe.

Nemcsak a tudósok kis köre, de egy nemzet hozza el legnemesebb hálaérzetét a Széchényiek nemes sarjának, a fenkölt lelkű alapítónak, ki tervszerűen előre készítve nagy nemzeti ajándékkal veti meg alapját ez intézménynek. Egy nemzet emeli fel áldó kezét a poraiban is áldott főherczeg nádorispán felé, ki lelkének egész melegével, mindenre kiterjedő gondossággal, a magyar tudomány iránt táplált odaadó szeretettel Széchényi Ferencz alapítványát a múzeum magas színvonalára emeli.

Az alapítás nagy jelentőségét csak az tudja igazán méltányolni, ki lelki szemei elé varázsolja az alapítás korát, annak közállapotait, közművelődési viszonyait. Csak az látja a maga nagyságában a nemzeti eszmét, és a fenkölt tudományos czélt, melyek az alapítókat lelkesítették a ki tudja, mily lehangolók voltak a XVIII-ik század végének közállapotai, tudományos és irodalmi viszonyai. A tudomány nem beszél a nemzet nyelvén. Nem lehetett hatással a nemzet zömére. — Mégis a latin nyelven írt történelmi és jogi irodalom örök érdeme marad, hogy a nemzet művelt osztályát figyelmeztette a nagy történelmi és nemzeti jogokra.

A nemzet vezető elemei ébredezni kezdettek. Érezték, hogy a

dermedtségben a nemzeti nyelv iránt táplált közönyben elalél a nemzet ereje. Az 1790—91-iki budai országgyűlésen felvillamozódik a nemzeti erő és a közjogi helyzetet tisztázó nemzeti akarat a hivatalokban elhanyagolt nemzeti nyelvet is előtérbe állítja.

Nagy jelentősége volt tartalmának csekélysége mellett is e törvénynek. Irányítást adott, reményeket keltett. Volt legalább valami szilárdabb alap, melyen a szétszórt törekvések fölépültek. Tényleg 1790 után minden téren kezd a nemzet munkája megindulni. Közgazdasági és közművelődési téren egyaránt. Örömmel jegyzi föl a történetíró, hogy Festetich György megalapítja a Georgikont, melynek a szakoktatás terén is nagy érdemei vannak, de a nemzet fölébresztésére általánosabb hatásúak az évente tartott irodalmi ünnepélyek voltak. A magyar irodalom föllendülésének igazi mozgató lelkei voltak ez ünnepok. Széchenyi Ferencz 1786-ban előkelő állásaitól megválva, a magánéletbe vonul, de régóta érlelt nemes terveinek megvalósítása volt ezentúl életcélja. Szoros összeköttetésbe lép a magyar írók kicsiny, de lelkes csoportjával. Ezek szeretetük egész melegével veszik őt körül. Ő nem töprenkedett azon, hogy mi lehet a hazai irodalmi pangás oka, hanem cselekedett. Ő nem kereste az éghajlatban, »a szellemet elbágyasztó erős táplálkozásban«, az »iskolák egyoldalúságában« az irodalmi pangás okát, mint ezt egy azon korabeli író kutatgatja, hanem nyílt bátorsággal reá mutatott arra, hogy irodalom erkölcsi és anyagi támogatás nélkül fel nem virágozhat. Az írók egész köre magasztalja nagylelkűségét. Maga Révay, Bacsányi és még sokan benne találják pártfogójukat. Élére áll annak a mozgalomnak is, a mely a Magyar Tudós Társaságot akarta megteremteni. Mindenki tudja, hogy nem rajta múlt, hogy ez akkor még nem sikerült. Lángeszű nagy fiának juttatta az isteni gondviselés ezt a nagy szerepet.

Széchenyi Ferencz gróf éppen nem elégedett meg azzal, hogy az irodalmat pártolja. Lankadatlan buzgalommal gyűjti a magyar történelmi írott emlékeket, főleg régi országgyűlési és a Szent István koronájának területére vonatkozó irodalom termékeit.

1790 óta összeköttetésben van a nagyérdemű Kovachich Márton Györggyel. A ki a magyar jogtörténet iránt érdeklődik, tudja, hogy Kovachich Márton György Magyarország államjogi és közjogi forrásaiból rengeteg gyűjteményt hozott össze. Tetemes áldozatok árán megszerzi a gróf ezen gyűjteményt. Ez a gyűjtemény hungaricumok tekintetében elsőrangúvá emelte a gróf könyvtárát.

1790—1800-ig hazai és külföldi tudósokkal váltott levelezéseiből meggyőződhetik mindenki, hogy egyre határozottabb irányt vesz a gróf gyűjtési munkája. Csak olyan mű iránt érdeklődik, a mi hazánkkal vonatkozásban van. A magyarországi első nyomtatványt kutattatja mindenfelé, vissza nem riad semmi kellemetlenségtől, fáradságtól.

A czéltudatos, tervszerű gyűjtés egyes mozzanatai nem hagynak fenn kételyt, hogy évtizedes fáradságának eredményével a nemzetet akarja megörvendeztetni. És tényleg 1802. évi márczius havában beadványt intéz a felséghez. E beadványban kéri a felséges urat, engedje meg, hogy 15,000 darabból álló könyvtárát, harmadfelezernél több darabból álló gyűjteményét hazájának felajánlhassa. Az uralkodó még június havában megadta beleegyezését, de az ünneplés királyi oklevél 1802. november 26-án, tehát éppen ma száz éve kelt.

Érdemes különös figyelemre méltatni Széchényi Ferencz naplójának azt a részletét, melyben az alapítás tényéről megemlékszik. Ha igazat kell is adnom egy híres francia államférfiú ama szellemes megjegyzésének, hogy naplójának megírása által senki sem lett nagyobbá, hanem rendszerint kisebbé, Széchényi Ferencz naplójára ez nem áll. Fenkölt nemes lelke legszebb jellemzésére szolgál az a szerénység, melylyel az alapítás tényét egyszerűen keresetlen szavakkal följegyzé és hozzáfűzi lelke óhaját: »Adja a Mindenható, hogy utódaim a gyűjteményeket boldogulásukra használják föl és példámon felbuzdulva, e hazának jó és hasznos polgáiraivá és hű alattvalókká legyenek.«

Itt mondok el egy érdekes adatot, melyet talán a nagy közönség alig ismer.

A nemes gróf nagylelkű ajándéka nemcsak magában véve bir kiváló történeti jelentőséggel, hanem e fényes adomány ténye a legelső alkalmak egyike volt, melyek a jövő nagy hivatás érzetét a nagy Széchényi Istvánban felköltötték. Édes atyja az alig 11 éves Széchényi Istvánnak átadta a nemzetnek adományozott könyvtár páratlanul érdekes jegyzékét. A gyermek Széchényi István köszönő levelében kifejezést ad azon érzésének, hogy neki »atyja példáját kell követnie« és az »édes Haza boldogságát tőle telhetőleg előmozdítania«.

A mai közönség alig sejtí, minők voltak az akkori Buda és Pest közművelődési viszonyai. Az alapítás idején Pest a maga 27,000, és Buda alig 22,000 lakosával a kisvárosok színvonalán van. Budán és Pesten is egy-egy gimnázium volt. A nemzeti nyelvre és irodalomra kevés súlyt helyeztek, a fő: a hivatalos élet nyelve, a latin volt. Olyan elemi iskola csak egy van az akkori Pesten, melyben mindent magyarul tanítanak és ennek az iskolának volt a legkevesebb tanulója, alig ötven. Budán az első magyar nyelvű elemi iskola csak 1804-ben keletkezett és ennek is alig volt tanulója. A közművelődési intézetek és gyűjtemények képe sem felderítő. Nyilvános könyvtár egyetlen egy van — az egyetemi. A Brunzwick grófok gazdag gyűjteménye nem volt hozzáférhető, a Jankovich- és a gróf Teleky-könyvtár akkor még magántulajdonban volt. Igazi értékükről az akkori kortársak még alig tudtak valamit. A két város területén

négy nyomda működik. Pesten csak három könyvkereskedő tesz számot. Az országnak 1802-ben csak két magyar újságja van és ezek is Bécsben jelennek meg.

Minden színezés nélkül vetettem ide az akkori kulturélet e körvonalait, mert csak így tudjuk igazán felfogni Széchényi Ferencz nagy alkotását. Csak így tudjuk átérteni, minő korszakos esemény az, midőn Széchényi egy hatalmas tettel felrzza a nemzetet és megveti a nemzeti emlékek szent hajlékának alapját. Meghatározza az intézet célját, fejlesztésének irányát és a magyar nemzeti eszme uralma alá helyezi az egész intézetet. Ez az, a mi oly lelkesítőleg, bátorítólag hatott az egész magyar társadalomra. A király tetszésének nyílt kifejezést adott. Az ország első méltósága, a főherczeg-nádor a legodaadóbb gondozásba veszi Széchényi nagy alapítását. A főherczeg-nádor ötödfél évtizeden át igazi atyja, második megalakítója volt a Nemzeti Múzeumnak. Könyvtárának és természetrajzi gyűjteményének legértékesebb darabjaival gazdagítja a múzeumot. Külföldön levő magyar kincsek visszaszerzésében fárad, és ha sikerült valami értékeset megszereznie, maga személyesen hozza nem egyszer a múzeumba. Szervezetet ad a múzeumnak. Maga Pulszky Ferencz »Életem és korom« cz. művében kegyelettel emlékezvén meg a nádorról, azt mondja, hogy a Széchényi-könyvtár alapításának múzeumi jelleget maga a nádor adott.

Széchényi alapítása és a főherczeg-nádor magasztos példái felrzzák a társadalmat és a törvényhozást. Széchényi nagy ajándéka még nem érkezett Pestre, már az ajándékozások hosszú sora indult meg. A társadalom legnagyobb készséggel áldoz. Vetekedve ajánlják fel féltékenyen őrzött családi kincseiket, ereklyéiket és midőn az országgyűlés a nemzetet közadakozásra hívja fel, rövid idő alatt félmillió forinttal megteremtí a Nemzeti Múzeum alapját.

Ezrekre megy az ajándékozók száma, és köztük ő felségének, koronás királyunknak köszönheti a könyvtár legszebb 6 Korvinkodexét. Fejezzük ezért ki itt e díszgyűlésen is legmélyebb hálánkat — és sohase felejtjük el azon nemes szavakat, melyek József főherczeg-nádor a Nemzeti Múzeum érdekében közzétett 1807-iki felhívásban mondott:

»Az ily közkincsnek birtoka jelenti a nemzetnek gazdagságát, becsületét és a tudományokhoz való szeretetét; az ily összegyűjtésekre fordított pénz legjobb és mindnyájának közöröksége.«

Arra, hogy a törvényhozás miként foglalkozott a Nemzeti Múzeum ügyeivel, nem terjeszkedem ki. Törvénytárunk megőrizte ennek emlékezetét.

Különösen felejthetetlen a múzeum történetében az 1832/6-iki országgyűlés, mely a mai Budapestnek is egyik legdíszesebb épületéhez, a múzeum e palotájának létesítéséhez adta meg a módot és megszerezte a múzeum számára a Jankovich Miklós világhírű gyűj-

teményét és ezzel a könyvtár és régiségtár gazdagságát magas fokra emelte.

Szenteljünk néhány perczet a múzeum belső történetének is. Érdekes azzal mindig foglalkozni, ma visszaautasíthatatlan kötelesség. Az intézet belső történetét lapozva, bátran elmondhatom, hogy alig található hűbb tükröt, mely világosabb körvonalokban mutatná kis képekben a múlt század magyar tudományosságának történeti átalakulását, mint 100 éves múzeumunk fejlődése. Lépésről-lépésre ki lehet mutatni, miként változott át a tudomány egyetemlegessége szakszerűséggé. Az első szervezők dicséretére kell kiemelnem, hogy a tudományos czélt nem tévesztették szem elől. Nem ritkaságok és kuriózumok egybegyűjtésén fáradoznak, de a tudományos alapra helyezkedtek.

Kezdetben a múzeum a később alapított Magyar Tudományos Akadémia szerepében is működött. A Marczibányi, a Vitéz-pályadíjakat a múzeum ítélte oda. Nagy irodalmi ünnep volt, midőn 1817. november 23-án a Marczibányi jutalom odaitétele a múzeum akkori épületében első ízben megtörtént. Pethe Ferencz Természeti históriája és Virág Benedek Magyar századok czimű történeti műve nyerte el a koszorút. Később a Magyar Tudós Társaság vette át a feladatot.

Az első igazgató Miller Jakab Ferdinánd volt. Polyhistor, ki minden szakhoz értett, de kiváló egyikben sem volt. Erős adminisztratív érzékkel bírt. Nem nyugodott, míg a könyvtárt a régiségtártól el nem választotta, mi 1814-ben meg is történt. A Múzeum gazdagodott folytonosan — különösen az alapító gróf soproni könyvtárának bekebelezése az eredeti állapotot kétszeresre emelte. Miller halála után az igazgatásban két évtizeden át provizorium volt. A két legidősebb osztályvezető, Haliczky Antal régész és az erős fajszeretettől és nemzeti érzéstől duzzadó Horváth István voltak az igazgató helyettesei. A valódi igazgató, a Nemzeti Múzeum igazi gondozója Kubinyi Ágoston igazgató első éveiben is maga a főherczegnádor volt.

Ki fáradt volt többet a Jankovich-gyűjtemény megszerzése érdekében, mint József nádor? Ezzel igazán a múzeum második megalapítása történt. E korszak végén a múzeum mai díszes otthonához jut. A főherczegnádor sokszor kifejezte bizalmas körben, vajha megérhetné azt az időt, midőn a Nemzeti Múzeum palotáját elfoglalhatja.

Az isteni gondviselés megengedte ezt a Nemzeti Múzeum nagy pártfogójának, hogy azután 1847. január 17-én elveszítse benne nemzeti intézményünk csaknem félszázados örökké felejthetetlen kormányzóját és gondozóját. A főherczegnádornak a múzeum érdekében tett utolsó intézkedése: Horváth István nagyértékű könyvtárának és kéziratainak megvétele volt. Ezzel az Széchényi orsz. könyvtár hungaricum jellegének kiépítése tetőpontját érte el, mert az

egyesített Széchenyi-Jankovich-Horváth-könyvtár adja meg annak igazi karakterét. Kubinyi Agoston igazgatása alatt a gyűjtemények anyaga rohamosan nő, különösen a régiségtár gazdagodott, nemcsak nagyfontosságú leletek, de a rendszeresen megkezdett ásatások révén is.

Valóságos virágkorához azonban a múzeum a zseniális Pulszky Ferencz igazgatása alatt jut el. Sokoldalú ismeretével, ragyogó szellemével, éles kritikai eszével a múzeumot valódi feladatának magaslatára emelte. A szigorú szakszerűséget tartotta elkerülhetetlennek.

A szakszerű szétosztások megtörténtek. A természetiek tára a benne képviselt szakok szerint három osztályra szakad. A régiségtárnak óriási lendületet ad. Megteremti a könyvtár hírlaposztályát. A levéltárnak új forrást nyit a családi levéltárak letéteményezésével. Új osztályt létesít a néprajzi gyűjtemények számára. A gyűjtésben, az elrendezésben, a földolgozásban a külföld vívmányait értékesíti.

A múzeum tudományos munkásságával elfoglalja a hozzá méltó helyet. Közművelődési feladatát is fényesen teljesíti. Pulszky igazgatásának nagyszabású munkássága még messze időnkig szabja meg az utat, melyet a múzeumban követnünk kell. Ezt az utat tudós tisztviselőink nemcsak a hála és kegyelet érzésével nagy mesterünk iránt, de a tudományos meggyőződés szilárdságával lankadatlan buzgalommal követik is, és minden erejükkel azon vannak, hogy a múzeum tudományos és általános közművelődési feladatát minél jesebben megvalósíthassák. És vannak, hála Isten, a múzeum tisztviselői karán kívül is jeleseink, kik tudásuk egész erejével, lelkeik melegével közvetlenül támogatják a múzeumnak törekvéseit és célját. Értem a múzeumi tanács nagyérdemű tagjait, kiknek mély köszönetet mondok. S bizonyára ők veszik legbensőbb örömmel, ha közülök kettőt, kik buzgó működésük mellett áldozatkészségükért is méltók a nemzet hálijára. Semsey Andort és Zichy Jenő gróftól külön is kiemelem.

A Nemzeti Múzeum nyugodtan tekinthet vissza 100 éves fejlődésére. Megizmosodott, hatalmas, tudományos és nemzeti intézményé nőtt. Születését egy fenkölt szellemű magyar főúr nemes áldozatkészségének glóriája fonja körül. Bölcsőjénél az uralkodó család egy lánglelkű tagja terjesztette ki fölötté védő karját és vezette szerető szívvel ifjú korán át. Százéves évfordulóján koronás királyunk nagy fejedelmi erényeinek diessugara és atyai gondosságának melege fonja át. A nemzet pedig ma is úgy, mint pályafutásának minden szakában a szeretetnek, az igaz ragaszkodásnak azzal az őserjével veszi körül, mely egy szebb jövőnek, még sokkal nagyobb arányú fejlődésnek megdönthetetlen bizonyítéka. Legyen is úgy!

Legyen a Nemzeti Múzeum minél hatalmasabb őrhelye a magyar tudományosságnak.

Legyen gazdag letéteményese a nemzet nagy történelmi emlé-

keinek, a történelmi múlt által megszentelt és a haza földjén megszerzett jogainknak.

Legyen menhely, hol a lét küzdelmeiben kifáradt, a politikai élet harczaiban szétvált magyar társadalom történeti multjának és forrásából az erőt merítse és a hol a legitim történelmi egység és társadalmi összetartás gondolatára ébredjen. Legyen a nemes idealizmus, az emelkedettség temploma, melynek kapui előtt maradjon minden, mi széthúz bennünket és melyben legyen együtt minden, mi összekapcsol.

Legyen örök hirdetője legszebb történelmi emlékeinknek és ezeknél is mélyebben vesse a jövő nemzedékek elméjébe és szívébe azt a nagy igazságot, hogy a nemzet akkor éli legboldogabb és legdicsőbb korát, ha a koronás királyunkkal és az uralkodó családdal érzelmekben, törekvésekben és ideálokban összeforrva intézheti sorsát.

Ezért nem tudom méltóbban megnyitni a Nemzeti Múzeum százéves fennállásának emlékére rendelt e díszgyűlést, mintha a magyar szív hú ragaszkodásával, lelkünk odaadásával kérjük a királyok királyát — áldja meg a mi hőnszeretett királyunkat és az uralkodó családot.

Ezután gr. *Széchenyi Gyula* Ő Felsege személye körüli minister a család nevében a következő beszédet mondta:

»Fogadja Nagyméltóságod — úgymond — egész családom nevében legmélyebb köszönetünket azon felejtethetlen emlékért, melyet mai lendületes beszédjével nekünk, Széchenyieknek nyújtott. Ám mit ért volna a magvető reményteljes munkája, ha nem ad az Isten gondos kertészt, ki a zsenge vetést hűen ápolja és nagyra neveli. E gondos kertész munkáját a magyar kormány és törvényhozás végezte, midőn Széchenyi Ferencz alapítványát megőrizve és folyton gyarapítva, európai színvonalra emelte s ezzel az egész országot örök hálára kötelezte. A Múzeum a nemzetnek kincstára, történelmének örök életű naplója, s nemes öntudat tölti el szívünket, hogy Nemzeti Múzeumunk egy hazafias tett eredménye. A tetterős hazafiság szelleme dicsérje a jelen és jövő nemzedéket minden útjain és szilárdítsa meg a király és a haza iránti hűségben és szeretetben.«

Gróf *Széchenyi Emil* Sopron megyei főispán, szintén a család nevében, a Nemz. Múzeum igazgatóságának mondott köszönetet.

A küldöttségek szónokai között az első volt dr. *Suesz Eduárd*, a bécsi császári tudományos akadémia elnöke, a ki a következő szavakkal üdvözölte a múzeumot:

»Ich bin von der Wiener kaiserlichen Akademie der Wissenschaften bevollmächtigt und beauftragt worden, um die Glückwünsche dieses Instituts an dieser Stätte ernster wissenschaftlicher Forschung in der Umgebung dieser werthvollen Sammlungen und grosser

Erinnerungen zum Ausdruck zu bringen. Jene Edlen, welche zu schweren Zeiten, in schwieriger Lage im Stande waren, den Grundstein zu dieser grossartigen Institution zu legen, haben ein mächtiges Werk vollbracht und der ungarischen Nation ist Glück zu wünschen, für diesen werthvollen Besitz. In einem Augenblicke, wo die Menschheit eine so hohe Phase der Entwicklung einnimmt wie niemals zuvor, fordert die Kultur in den entlegensten Winkeln der Erde drei Dinge: Bildung, Freiheit und Wohlstand. Mögen in diesem von der Natur so reich gesegneten Lande diese drei Elemente immer eine friedliche Heimstätte finden, möge das Museum gedeihen und berufen sein, Erinnerungen an noch viele glückliche Jahre der Nation in sich aufzunehmen.«

Üdvözlő beszédekert mondtak még *Berzeviczy Albert*, a múzeumok és könyvtárak országos tanácsa, *Radisics Jenő*, az orsz. iparművészeti múzeum, *Vécsey Tamás*, a budapesti, *Schilling Rudolf*, a kolozsvári tudomány-egyetem, *Kammerer Ernő*, az országos képtár, és *Havass Rezső*, a magyar földrajzi társaság nevében. Mindezen üdvözlőletekért Szalay Imre nemz. múzeumi igazgató mondott köszönetet magyar és francia nyelven.

Most dr. *Féjérpataky László*, a Nemz. Múzeum Széchényi orsz. könyvtárának igazgatója, bemutatta a száz éves ünnep emlékére készült díszmunkát és éremlapot a következő beszéd kíséretében:

Fenséges főherczeg úr!

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Száz esztendő Nemzeti Múzeumunk mai örömnempe nem volna teljes, ha annak maradandó irodalmi és művészi emléket nem állítanánk. Kötelességet teljesítünk ezzel a nagynevű alapító, a fennkölt lelkű magas pártfogó, a törvényhozás és a társadalom minden rétege iránt; mert mindezeknek odaadó támogatása nélkül a hazai tudományosság ápolására, a nemzeti múlt és művészet emlékeinek s természetvilágunk nyilvánulásainak összegyűjtésére és megőrzésére hivatott intézetünk nem állana fejlődésének mai fokán.

Jóltevőink iránt érzett kegyeletünk és a társadalom által reánk rótt kötelelesség parancsoló szavát követjük, midőn Múzeumunknak ez emlékeztető ünnepén beszámolunk a multtól és képet adunk a jelenről. Hogy ezt megtehettük, hála és köszönet érte közoktatásunk és közművelődési intézményeink legfőbb gondozójának, kinek intentiója e tekintetben ez intézet legbensőbb óhajtásával találkozott, és a ki e beszámoló létrejöttéhez megadta a módot, az eszközt.

A beszámoló elkészült. A történetíró pártatlanságával mondja el száz esztendő küzdelmeit, jó és balsorsát; szövegével és képes ábrázolataival pedig bemutatja a jelent.

Lapjait forgatva, arról győződünk meg, hogy e könyv nemcsak

egy tudományos és nemzeti intézet, hanem a magyar tudományosság százéves fejlődése történetének egy fejezete. Lelkesedés, nemzeti ideál után való törekvés teremti meg a hazafias fellendülés korában. Kezdetben szűk korlátok között mozog; s hogy a figyelem reá irányuljon, buzdításra, lelkesítésre, bőkezű Meczenásokra van szükség. Eleintén még nem látja világosan célját; nincs tisztában nemzeti tudományos és közművelődési nagy hivatásával. Lassanként megszilárdul az intézmény, szellemi szükségletté válik; érvényre jutnak benne a tudományos kritikának és szigorú szakszerűségnek követelményei. Megalakul a mai szervezet, mely hét nagy gyűjteménytárat, mindmegannyi tudományos és közművelődési nagy központot egyesít a Nemzeti Múzeum neve alatt.

Közülök kettő: az alapvető Széchényi orsz. könyvtár s az érem- és régiségár nemzeti emlékek gyűjtésére hivatott. Az elsőnek célja minden írott és nyomtatott szellemi terméket, a mi bármi tekintetben hazánkra és nemzetünkre vonatkozó, felkutatni, megszerezni, megőrizni. Végtelen becses és pótolhatatlan az a hosszú sorozat, melyet a magyar nyelven írott első összefüggő szövegtől, a XIII. század elejéről való Halotti Beszéd-től s a legelső magyar nyomtatványtól kezdve a legújabb irodalom termékéig bir; nemzeti történetünk írott emlékeinek az országos levéltár után leggazdagabb tárháza. Főspeczialitása, minőt hasonló nemzeti intézmények a külföldön sem mutathatnak föl: a ritka teljességű hírlapkönyvtár és az örök letéteményként elhelyezett családi levéltárak hosszú sora, a magyar történelmi kutatás mindmegannyi bő forrása.

A régiségár is első sorban a hazai földön talált vagy használatban volt emlékeket gyűjti. Éremgyűjteményének gazdagságban párja nincs. Rendszeres ásatásokat folytat, és arra törekszik, hogy a régi magyar művelődés emlékeit mennél teljesebb sorozatban és minél tanulságosabb módon mutassa be.

Kiválóan nemzeti irányt követ a Múzeum képtára is, mely a magyar képzőművészet alkotásainak egybegyűjtésére hivatott, a nemzetközi művészi újabb törekvések jellemző termékeinek bemutatásával egyetemben, mindaddig míg ez osztály anyaga nemsokára elkészülő új otthonában el nem foglalja méltó helyét.

A természetiek világának három gyűjteménytára és a néprajzi osztály egyetemlegességöknél fogva általánosabb tudományos célok-nak hódolnak. A magyar természet országát és a magyar ethnikát iparkodnak ugyan első sorban bemutatni, de ehhez elválaszthatatlanul hozzátartozik keret gyanánt a természetnek egész földünkön elterjedt birodalma és az általános néprajz. Hála e gyűjteménytárak nagylelkű gazdagítóinak és a nagy eredménnyel, még távoli világ-részekben is folytatott tervszerű gyűjtéseknek, e gyűjteménytárak számottevők az európai tudományosság versenyében.

Száz esztendő's fejlődésnek ez az eredménye; ezt mondja el

»A Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene«, melynek megírásában a Múzeum tisztviselőinek hosszú sora működött közre, hogy legjobb tudásuk és tehetségök szerint adjanak számot a rájuk bízott fontos közművelődési érdekekről és nemzeti kincsekről. Hornyánszky Viktor cs. és kir. udv. könyvnyomdája és Weinwurm Antal chemigraphiai intézete pedig elkövettek mindent, hogy a könyv kiállítása és képei a mai ünnep fényéhez méltók legyenek.

Bármelyik osztály multjáról keressünk is felvilágosítást e könyvben, az alapítónak és a fennkölt lelkű magas pártfogónak, a főherczeg nádorispánnak fényes neve ott tündöklök minden osztály történetében. Hazánk és múzeumunk e két jóltevőjének halhatatlan érdemeit, irodalmi emléken kívül, a mai örömnép alkalmából készült művészi alkotás is megörökíti, egyesítve őket egy éremlapon, miként egykor nagy nemzeti, tudományos és közművelődési cél elérésére egyesültek. A Beck Ö. Fülöp művészi vésője és a körmőczbányai m. kir. pénzverő hivatal sajtója alól kikerült emlékéremlapon ott látjuk a felejthetetlen nádorispán és az alapító nemes vonásait; rajta van a Múzeum mai palotája, melyről az alapító a messze távolban csak álmokat szőtt, és melynek elkészültét a Múzeum igazi atyja, gondozója, jóltevője csak éppen hogy megérte.

Legyen a könyv és az éremlap tanubizonysága a mai lélekemelő ünnep fényének, és hirdesse e két emlék örök időkre a Magyar Nemzeti Múzeum soha meg nem szünő hálás kegyeletét alapítója és legnagyobb jóltevője iránt!

Ezután *Szalay Imre* adta elő »József nádor és gróf Széchényi Ferencz« című következő tanulmányát:

1802. évi november hó 25-én állította ki gr. Széchényi Ferencz alapító-levelét, melylyel magyar érdekű könyvtárát hazájának örök tulajdonul ajándékozta s a melyben ezen alapítványát a nádor főgondozása alá helyezi. Ez az alapító-level már másnap, nov. 26-án, legfelsőbb megerősítést nyert.

Ezen időtől kezdve múzeumunk ügyei állandó kapcsot képeztek a nádor és gr. Széchényi között, kik mint a Dioskurok a tengeren hanyattatott sajkának, a Nemzeti Múzeum viszontagságos éveiben ezen intézetnek valódi védnökeivé váltak.

Mindjárt a mai központi papnevelő-intézet épületében célba vett első elhelyezés közben a munka rövid időre megakadt, az állami épületek igazgatósága szüntette be azt, mert elmulasztották tőle szabályszerűen az előzetes engedélyt kikérni; persze a helytartó-tanács, a melynek a nádor volt az elnöke, hamarosan elhárította az első — apró akadályt.

Sokkal komolyabb veszély fenyegette gyűjteményeinket 1805-ben, a midőn Napoleon hadai az ország határain betörték. A nádor, a ki pedig a nemzeti insurrectio főhadvezére is volt, gondoskodott ekkor

a szükséges költségekről és katonai fedezetről, hogy legértékesebb tárgyaink Temesvárra szállíttassanak biztonság okáért. Alig, hogy innét 1806-ban végnélküli fáradalmak után visszakerültek, már meg gróf Széchényinek kellett Bankopf seminariumi rectorral kemény tusát vívnia, minthogy ez utóbbi engedélyt eszközölt ki magának arra, hogy a Széchényi országos könyvtár termeibe a papnövelde könyvtárát helyezhesse el.

Ez ellen az országos könyvtár létét veszélyeztető terv ellen, gróf Széchényi erélyesen megokolt felségfolyamodványával keres orvoslást; kifejti, hogy a magyar szívesen áldoz, azonban ilyenmő, szeretett uralkodója nevében tett intézkedések bizalmatlanná, kishitűvé teszik, kifejti, mennyire le kell, hogy ez az intézkedés hangolja ötet s mindazokat, a kik hazájuknak önzetlenül alapítványt tenni készülnek, végül reményli, hogy maga a semináriumi rector is bele fog nyugodni egy rövid időhaladékba, ha tudomást szerez róla, mennyire megütődnek a nemzet s mily idegenkedéssel fogadná a külföld annak a hírét, hogy országos könyvtára alkalmatlan helyiségbe telepített ki s ha meggondolja — így végzi a gróf — »hogy Felséged atyai szívét ama kényszerhelyzetbe hozza, hogy a püspök úr kérése és az egész nemzet óhajtása és várakozása között kelljen dönteni«. A legfelsőbb döntés csakugyan gróf Széchényi javára történt s a Széchényi országos könyvtár a kért rövid időhaladékot megkapta, a míg a reá következő évben, 1807-ben második otthonába, a szomszéd ú. n. nagy seminariumba, később egyetemi központi épületbe, át nem költözött.

A papnövelde rectorának az országos könyvtár kitelepítésére irányuló eme törekvése azonban alkalmat nyújtott a nádornak arra, hogy elhatározó lépést tegyen folyton gyarapodó gyűjteményünk fejlesztésére s jobb elhelyezésére. Ki gyakorlati éleslátásával csakhamar tisztában lehetett magával arra nézve, hogy az országos könyvtár sorsa előbb biztosítva nem lesz, a míg saját jövedelmeire nem támaszkodhatik és saját épülettel nem bír; mert a mint egyrészt tarthatatlan s csakis az első kezdetnek beillő állapot volt az, hogy a saját, külön rendeltetéssel bíró tanulmányi alap fedezze a könyvtár költségeit, úgy másrészt az is tisztán állott József nádor előtt, hogy a múzeumi gyűjteményeket folytonos ide-oda költözködés veszélyeinek kitenni, ideiglenes elhelyezésükre való tekintettel, nem lehet.

Még 1806-ban tehát, egy bizottságot szőlített fel véleményadásra; ez jelentésében a Széchényi orsz. könyvtárt három osztályból álló nemzeti intézetté javasolta felosztani, a melynek elseje a könyvés régiségtárt, második a kézművesség termékeit, harmadika a természetiék tárárt foglalná magában, mert gyűjteményeink ekkor már közadakozásból szépen gyarapodtak. Ennek a tervezetnek további folyamánya volt az is, hogy a bizottság alapjából újonnan emelendő épület létesítését javasolja »hogy — a mint mondja — elkerülhetők

legyenek ama hibák, a melyek legtöbb ilyenmő épületen tapadnak, a mennyiben a győjtemény tárgyakat elhelyezésükkor rendszerint a már meglevő épülethez kell alkalmazni, s nem megfordítva az épületek alkalmazkodnak a tárgyhöz«.

Ilyen új épületre ugyan fedezet híján ezúttal még nem került a sor, de legalább a nagy seminarium helyiségét, a hova győjteményeink 1807-ben a bizottsági javaslat szerint felosztva kerültek a pálos kolostorbéliekének jól négyszeresével érték fel; az 1807. évi XXIV. t.-cz. pedig, a mely gr. Széchényi Ferencznek nagylelkő adományáért, a melylyel egy Magyar Nemzeti Múzeum alapját vetette meg, az ország háláját fejezi ki, s a megajánlott hadiköltség minden forintja után egy garast rendelt a felállítandó múzeum alapjának létesítésére beszédetni.

Ez a törvény nevezi intézetünket először Nemzeti Múzeumnak. Erre alapítja a nádor ugyanezen évben »A nemzeti győjtemények elintézése feltételei Magyarország hazafiai számára« című felhívását, a mely a törvényhozási intézkedés bevezetése volt. Ebben a valóban hazafias felhívásban többek között így szól a nádor:

»Mivel az egész Nemzet' hīre nem az egyes polgárok' nagy vagyonaiktól, hanem a köz kintstől, a' mely az elme' s lélek' tökéletességére és épülésére szolgál veszi eredetét, 's mértékét, mert nem tsak magunk', hanem Hazánk' hasznára is kellettik gazdagoknak lennünk, minden igazsággal is egy részét örökségünknek Hazánk magának kívánhatja, ha jó és hív Hazafiak dicséretit itthon és külföldön megérdemelni és fentartani kívánjuk.«

Ezen bevezetés után felszólítja a hazafiakat, hogy drágaságaikat, emlékeiket, vagy látásra méltó kézimunkáikat a magyar tudományoknak szentelt oltárra tegyék le, — »bár ide behozattatnának, mintsem hogy szoros magános falak között hol itt, hol amott minden haszon nélkül penészedjenek és portól mocskittassanak«.

A közvélemény lelkesedéssel fogadta a nádori felhívást, s megszületett az 1808. évi VIII. t.-cz., mely hazai nyelvünk és tudományosságunk fejlesztése s emelése céljából a M. N. Múzeum létesítését kimondja, azt a főherczeg-nádor további gondozásába ajánlja s egy múzeumi épület létesítésére közadakozást rendel.

Ezt a törvényt maga a nádor, mint a helytartó-tanács elnöke hajtotta végre, ő maga intézte a felhívásokat a főnemesi és nemesi rendhez s a köztörvényhatóságokhoz s íme a legrövidebb idő alatt 479,541 frt gyűlt össze. Képzhető-e. hogy az akkori háborús idők és nehéz viszonyok között a nádor személyes közbenjárása nélkül ennyi gyűlhetett volna össze? De nemesak pénzben, győjtemény-tárgyakban is folytak be számos adományok, így alapítók nemeslelkő neje, született Festetich Juliánna grófnő 1808-ban ásványgyőjteményével vetette meg ásványtárunk alapját, herczeg Grassalkovich Antal kancellár pedig a Ferencziek temploma mögött elterülő telkét

ajándékozta a múzeumnak, nehogy a hely iránt, a melyen az épület mielőbb létesítendő lesz, még tovább is tanácskozni kellessék.

Ámde alig virradtak e szép napok a múzeumra, midőn 1809-ben a francia hadak ismét átlépték országunk határát s a múzeum kincseit ládába csomagolva, ismét biztonságba kellett helyezni, mely célból ezúttal Nagyváradra vitték azokat; ekkor is szünet nélkül a főherceg-nádor rendelkezik a múzeum ügyeiben, a melyekre majd a komáromi, majd a székesfehérvári főhadiszállásokból is talál időt. Ily nemes lelkiismeretességgel fogta fel a nádor feladatát, melyet az országgyűlés az 1808. évi VIII. t.-cz. erejével reáruházott, a midőn a Nemzeti Múzeum legfőbb gondozását kezeibe tette le.

A következő 1810-dik évben a gyűjteményeknek Nagyváradról Pestre visszaérkezte után gróf Széchényi Ferencz neve lép ismét előtérbe, ki ekkor adja át 20,000 frtra becsült, már korábban a Nemzeti Múzeumnak ígért s azóta folyton gyarapított éremgyűjteményét. Gróf Széchényi óhajta volt, hogy ez egy bizonyos ünnepélyességgel menjen végbe »nem magamért, — a hogy a nádorhoz irt kérvényében mondja — hanem a nemzeti intézet fénye szempontjából«; kérelme természetesen teljesítettett, s a grófi család és a múzeum képviselői előtt történt az ünnepélyes átadás, bár magát a nagylelkű adakozót ugyanekkor főispáni teendői Somogy vármegyébe szolitották; voltaképeni célja pedig ez ünnepségnek kétségkívül az volt, hogy a közügyelmet, a melyet akkorig a francia háború kötött le, ismét a Nemzeti Múzeum felé fordítsa. Ez az éremgyűjtemény egyebként az akkori szokás szerint a nemzetének felajánlott könyvtárnak csak mintegy kiegészítő részét képezte; maga a könyvtár s gróf Széchényinek rendkívül pontosan vezetett házi számadásai szerint 1812-ig a grófnak 160,000 forintjába került; ha ehhez még hozzászámítjuk a catalogusok költségeit, a melyek mind, közvetlen felügyelete alatt és saját költségén jelentek meg, hozzátéve fogalmat alkothatunk magunknak a gondos szeretetről, a melylyel nemeslelkű alapítónk gyűjteményét ápolta, s az összegekről, a melyeket csak a megalapítás éveiben is arra fordított, de a melyek élete fogytáig folytatódtak.

A fellendülés békés napjai azonban csak rövid tartamúak voltak, mert az 1811. évi devaluatio következtében a Nemzeti Múzeum 479,541 forintnyi vagyonának értéke 95,908 forintra szállott le; a múzeum vagyoni helyzetében beállott eme csapást a nádor kettőzött gondoskodással pótolta, a mely főleg a múzeum tervezetének fejlesztésére irányult; ebbe az időbe esik az őslénytani és az állattári csoportok alapítása, a múzeum látogatási s tisztviselői szolgálati szabályzatának életbeléptetése; mindenek felett pedig a nádor atyai gondoskodásának koronája, egy állandó múzeumi épület emelésének napirendre hozatala.

És tényleg a főherceg már 1813-ban megindította a tárgya-

lásokat gróf Batthyány Antallal, a mai múzeumkert megvétele ügyében, a mely tárgyalások eredményre vezetvén, az adás-vevési szerződések ugyanazon év nov. 22-én Pest város tanácsa előtt ratificáltak. A 263,150 váltóforint vételár részbeni fedezetére pedig ama 94,670 váltóforint szolgált, a mely összeg az épikezésre kevésbé alkalmas herczeg Grassalkovich-féle telek eladási árából befolyt.

Az 1819-ik év ismét gróf Széchényi Ferencz nevét állítja előtérbe, ki ezen év január 15-én kelt adományozó-levelével classicusokból és egyéb tudományos munkákból álló soproni könyvtárát a tanulmányok előmozdítására, az egybegyűjtött tárgyak meghatározására s az ifjúság kiképzésére segédkönyvtárként adja át a Széchényi orsz. könyvtárnak, azzal, hogy az ettől elkülönítve kezeltessék s a kettős vagy felesleges példányok eladási árának kamatai pedig a könyvtári személyzet illetményeinek feljavítására fordíttassék. A nádor, a mikor ez történt, nem volt az országban, de alig hogy hazatért, 1819. okt. 22-én sajátkezü levelet intéz a grófhhoz, mely kétségtelen tanujele ama bizalmas viszonynak, mely intézetünk állandó gondozásában ezt a két nagy jóltevőnket egymáshoz fűzte. »Hosszabb külföldi távollétem után hazatérve — írja a főherczeg — első gondjaim közé soroztam, megtekinteni azt az intézetet, melynek alapkövét Excellentiád hazafiúi buzgalma rakta le s a mely időközben a honpolgárok segélyével oly nagyra nőtt. A Nemzeti Múzeum utolsó félévi növedékét áttekintve, első sorban Excellentiád újabb ajándéka ötlött szemembe, a melylyel ezen intézetet a hazai közmívelődés érdekében gazdagította. Nem tehetem, hogy mielőtt f. évi január 15-én kelt nagybecsű levelére a maga útján intézkedném, a közmívelődés és a nemzeti irodalom érdekében tett eme kiváló ajándékért különös megelégedésemnek s a magyar nemzet örökké tartó haláljának kifejezést ne adjak, Excellentiád ily nagy áldozatkészségeért. Ehhez csatolom még minél gyorsabb felgyógyulásához fűzött óhaj-tásomat.«

Sajnos, ez a jó kívánság nem teljesült; a gróf, ki ekkor már halálos betegsége magvát hordta magában, 1820. év május 3-án a nádorhoz intézett előterjesztését azzal kezdi, hogy miután súlyosabb és tartós betegsége következtében ereje mindinkább hanyatlik, halála előtt pedig tudni szeretné a segédkönyvtárnak a nádor minő rendeltetést adott s valjon az ezen alapítványában kikötött feltételek teljesíthetők-e? S ugyanazon év október 28-án közelgő halála előérzetében kérelmének elintézését sürgeti; már erre a nádor sem várja be többé a hivatalos ügymenet lassú lépéseit, hanem a grófhhoz november 1-én intézett leiratában kijelenti, hogy a segédkönyvtár létesítésének feltételeihez a maga részéről hozzájárul, egyszersmind őszinte sajnálkozását fejezi ki ezen ügynek hosszas halogatása felett, melynek oka volt másfél évi távolléte, a teendőök összehalmozódása, a Felsőgek közbejött látogatása és részben a M. Nemzeti Múzeum

igazgatójának ezen ügy lebonyolításában való pontatlansága is. »Reményem — így írja — mindezek hosszas késedelmemet Excellentiád előtt kimentik.«

Gróf Széchényinek még volt annyi ereje, hogy a főherceg ezen intézkedéseért november 30-án meleg köszönetet mondjon s alapítólevelére a legfelsőbb jóváhagyást kikérje; december 12-én kelt a nádori leirat, a melyben a főherceg értesíti gróf Széchényi Ferenczet, hogy alapítólevele legf. jóváhagyás végett felterjesztetett, ez azonban már nem találta életben, mert nemeslelkű alapítónk másnap, azaz 1820 december 13-án bécsi lakásán elhunyt. Az intézetünk egét bevilágított két fényes csillagzat egyike örökre letűnt. A nádor mély fájdalomtól áthatott s az elhunyt fiaihoz intézett részvétírata örök tanujele annak, mily igazán átértzte a főherceg is a veszteség nagyságát, a mely intézetünket megalapítójának — hazánkat hű fiának elhunytával érte.

A Nemzeti Múzeumnak történeti alapon való továbbfejlesztését ezentúl annak legfőbb pártfogója, a nádor egyedül tartotta kezében, a ki egy perczig sem felejtkezett meg az alapító-levelben s az országgyűlés által reá ruházott tisztségről, lassankint szaporította a tisztviselők számát, azok fizetését átvette a múzeumi alapra; az inséges években, a milyenek a francia háborúk ideje, az 1811-iki állami devalvatio vagy az 1831-iki cholera-járványos évek voltak, a tisztviselőknak és szolgaszemélyzetnek drágasági pótlékokat engedélyezett, országgyűlési határozatokkal, helytartósági rendeletekkel újabb adakozásokra szólított fel hatóságokat s egyeseket, a köteles nyomdapéldányok beküldését sürgette; saját ásványgyűjteményét 1818-ban a múzeumnak ajándékozta, drágább tárgyak megvételeit lehetségessé tette, egy szóval magasztos példájával hatott; csoda-e? ha az 1827. évi XXXV. t.-cz., a melylyel az addig befolyt pénz-adományok bezikkelyeztetnek, József főherceg-nádornak ez intézet fejlesztése és felvirágoztatása körüli bokros érdemeiről nemcsak örök hálával emlékezik meg, hanem azt továbbra is ő fensége gondoskodásába ajánlja.

Neki köszönheti a múzeum elsősorban a páratlanul gazdag Jankovich-gyűjtemény megvételeit, a mely gyűjtemény képezi régiség-tárunk voltaképeni alapját. Ezt a nádor, nehogy idegen kézre kerüljön, már a törvényhozási intézkedést megelőzőleg a múzeumnak biztosította s nyomban az összes törvényhatóságokhoz felszólítást intézett, járuljanak hozzá a vételárnak az országgyűlés által leendő megszavaztatásához; ezek lelkesen felkarolták az ügyet; »nincs is kedvesebb kötelességünk — mondja pl. Csanád vármegye — mint császári királyi Főhercegség ednek ezen egyenesen a nemzet szívéből mély belátással meritett óhajta teljesítéseért legtisztább háládatos köszönetünket megtenni« s jelenti, hogy országgyűlési követeiknek azonnal utasításba adták, hogy a Jankovich-gyűjteményt,

melynek az országban mássa nincs, s melynek eldarabolása kipótlatatlan veszteséget okozna, a nemzet költségén, különösen pedig annak Nemessége által haladék nélkül a Nemzeti Múzeum részére szereztessék meg, és idegen kezekre semmi esetre se bocsájtassék. A nádornak a Jankovich-gyűjtemény megszerzésére irányult intézkedése az 1832—6 évi XXXVII. t.-cz. erejével nyert befejezést, a mely t.-cz. a gyűjteménynek 125,000 forinton történt megvásárlását szentesíti; ugyanez a törvényczikk 500,000 forintot szavazott meg a múzeumi épület létesítésére azon a telken, a melyet a nádor már korábban erre a célra megszerzett, végül pedig a nemesi felkelési alap fölös jövedelmeit ideiglenesen a Nemzeti Múzeum céljaira rendeli fordíttatni.

Most már teljes erővel vette kezébe a nádor a Nemzeti Múzeum építkezésének ügyét s az 1836. év tavaszán felszólította Pollack Mihály Pest városi polg. építészt, hogy addig is, a míg a múzeumi épület terve végleg megállapíttatik, tegyen javaslatot, mennyi épületanyagot kellene a múzeumi telken előzetesen összehordani, hogy az építkezés a jövő 1837. év tavaszán teljes erővel megindulhasson és évközben fönn ne akadjon, s tényleg az 1836. év folyamán, fél millió drb téglá és a megfelelő mennyiségű terméskő, oltott mész s egyéb anyag beszereztetvén, a nádor 1836 december 28-án Pollack Mihályt az építéssel a következő indokolással bizza meg: »Az épületekkel, a melyeket Ön Pest sz. kir. városában emelt, bebizonyította szakszerű jártasságát és teljes bizodalमत érdemelte ki; ez arra indít, hogy most, a midőn a Ludoviceum épületét már-már befejezte, a Nemzeti Múzeum építésével bizzam meg«. Az építés 1837. év tavaszán meg is indult és az év végéig az alapozás el is készült; az építkezés ügyeiben való közvetlen intézkedést mindvégig a nádor magának tartotta fenn, a nádori levéltár sajátkezüleg corrigált és kiadott számtalan actái tanuskodnak erről legjobban, a hagyomány pedig feljegyezte, hogy József nádor majdnem hetenként szokott volt személyes meggyőződést szerezni az építkezési munkálatok előhaladásáról.

Már megkezdődtek az előmunkálatok a második építési évhöz, hogy a nemzet büszkesége a múzeum fényes palotájának falai a földszintjéből kiemelkedjenek, midőn ismét keserves napok virradtak a Nemzeti Múzeumra; Horváth István, az akkori helyettes igazgató, megkapó közvetlenséggel jelenti a nádornak a sisiphusi küzdelmet, a melyet ő, 3 szolga és 21 oda vezényelt katona vívtak 1838 márczius 14-én reggel 8-tól este 6-ig az árvíz ellen, a midőn a múzeumi gyűjteményeket a múzeum telkén álló régi ház földszintjéről az emeletre hordották, s másnap még 60 menekülőnek fűtött hajlékot is kellett ugyanott adnia.

Természetesen az áradat az újonnan épülő palota alapzatát is elöntötte s bár magában a falazatban lényegesebb kárt nem okozott,

a munkákat jó darab időre megakasztotta. Kilencz évi munka után a múzeum épülete végre 1846-ban annyira elkészült, hogy a tárgyaknak oda helyezése megindulhatott. E közben Horváth István elhunyt s a nádor 1846 deczember 20-án elrendelte, hogy jeles tudósunknak eladásra kínált nagybecsű könyvtára és irodalmi hagyatéka addig is, míg az adás-vevési szerződés megkötetik, s hogy minden elkallódástól ment legyen, a Nemzeti Múzeumba szállíttassék. Felejthetetlen nádorunknak ez volt bennünket illető utolsó hivatalos intézkedése.

1847 tavasza örömnép lett volna, ekkor nyílt volna meg múzeumunk együttesen felállított gyűjteményeivel, de mintha csak a sors ez örömet megirigyelte volna tőlünk, mintha csak betűről-betűre kellett volna gróf Széchényi Ferencz e szavainak teljesedésbe menniök, melyeket a nádorhoz intézett egyik levelében írt »és a kinek másokkal együtt egyedüli óhajtása volt, az épület befejezésére fenségedet megnyerni« legnagyobb jótevőnk, József nádort 1847 jan. 13-án elragadta a kérelhetetlen halál! A gondviselés megengedte érnie, hogy a Széchényi országos könyvtárból nagy nemzeti intézetté fejlesztett múzeumi gyűjtemények létét biztosítsa, de már azok továbbfejlesztésében áldásos kezét nélkülözzük. Így tűnt le a második Dioscur fényes csillaga is múzeumunk egéről; így vált az öröm éve reánk s az egész magyar hazára gyászos emléküvé!

A Nemzeti Múzeum további fejlődésének leírása nem tartozik ugyan már a jelen sorok szűk keretébe; erőteljes vonásokban jellemezve is volt az már a minister úr ó nagyméltósága értekezésében, de a midőn két legnagyobb jótevőnknek múzeumunk létesítése körül együttműködését törekedtem örök hálánk jeléül a mai ünnepélyes alkalommal röviden jelezni, lehetetlen meg nem emlékezni azokról, kik múzeumunk gyarapodását bőkezűen előmozdítani kegyesek voltak; ezek között első sorban ó cs. és ap. kir. felségéről, ki 1857-ben a várépítési alapból 50,000 frtot engedélyezni, 1862-ben pedig atyai gondoskodással méltóztatott legkegyelmesebben javaslatot bekíválni az iránt, mi módon lehessen a Nemzeti Múzeum ügyeit ez intézet rendeltetésének s díszének megfelelően rendezni, a mely legmagasabb leírás folytán a múzeumunk javadalma az eddiginek egyszerre több mint kétszeresére emelkedett; és a kinek hatot köszöniünk a Nemzeti Múzeum legféltetebb kincse a tiz Korvin-kódex közül; említsük hálával Rajner főherczeg úr ó fenségét, az őslénytár megalapítóját s József főherczeg ó fenségét, ki római régiségekkel volt kegyes gyűjteményünket gyarapítani; de említsük különösen a magas m. kir. kormánynak az alkotmány visszaállítása óta intézetünk felvirágoztatására célzó hathatós intézkedésért, nevezetesen jelenlegi vallás- és közoktatásügyi miniszterünket, dr. Wlassics Gyula úr ó excellentiáját, neki köszönjük a múzeumi tisztviselők illetményeinek oly rég várt s éppen 100 éves jubileumunk alkalmából keresztülvitt rendezését;

nagyobb jöltevőink közül, a nélkül, hogy a névsor a teljességre igényt tarthatna, még gróf Széchényi Lajost, alapítónk fiát, Pyrker érseket, a pozsonyi káptalant, Bécs városát, Illésházy Istvánt, a Marczibányi családot, báró Révay Ferenczet, Haynald Lajos bibornokot, gróf Apponyi Sándort, gróf Zichy Jenőt, szentiványi dr Mészáros Károlyt, Delhaes Istvánt, gróf Festetics Rudolfot, a családi levéltárak letéteményezőit és a kit első sorban kellett volna megneveznem, ásványtárunk állandó, kifogyhatatlanul bőkezű mecenását, Semsey Andort nevezem meg; ezeknek, de nem kevésbé mindama lelkes hazafiak ezreinek, kik adományaikat a »hazai tudománynak szentelt« ezen oltárra rakták le, egyenkint s együttesen meleg hála.

Nekik köszönjük a Nemzeti Múzeumnak felvirágozását s egy félszázad előtt nem is gyanított gyarapodását; az a köztudat, hogy múzeumunk a magyar nemzet kincsháza, növelte gyűjteményeinket oly nagyokká, hogy ma már ebben a palotában el sem férnek.

Egy új, a jelenlegihez lehetőleg hasonló terjedelmű palotának emelése vált immár elodázhatatlanná, de ennek életfeltétele, hogy az fővárosi tudományos életünk forgalmi központjában emelkedjék.

Ha elődjünk a XIX. század első felében uralkodott nehéz viszonyok között oly sok és súlyos akadály daczára meg tudták teremteni a Nemzeti Múzeumot s gyűjteményei embriójának ezt az épületet emelhetjük, akkor ma már óriási gyűjteményeink érdekében remélhetjük, a második század sem fog elmaradni az első mögött, csak mindenkor tartzuk szemünk előtt két legnagyobb jöltevőnk, József nádor és gróf Széchényi Ferencz magasztos példáját.

A díszülés utolsó pontja gyanánt dr *Horváth Géza* állattári osztályigazgató megkoszorúzta József nádornak a múzeumi díszteremben levő mellszobrát a következő beszéd kíséretében:

Fenséges főherczeg úr!

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

A jelen alkalommal, midőn a Magyar Nemzeti Múzeum megalapításának századik évfordulóját ünnepeljük, a M. Nemz. Múzeum tisztikara őszinte kegyelettől áthatva járul Magyarország halhatatlan emlékü nádorának, József kir. herczegnek itt álló mellszobra elé, hogy e nagy férfiú emléke iránt örök háláját és legmélyebb hódolatát kifejezze.

József nádor áldásos működése Magyarország mult századbeli történetének lapjain van feljegyezve; hazafias érdemeit országgyűlési határozatok és törvényczikkek örökítik meg. De a holt betűknél ékebben hirdetik az ő hervadhatatlan érdemeit azok az alkotások, melyek hazánkban az ő kezdése vagy az ő pártfogása mellett létesültek.

A legnevezetesebb ilyen alkotások egyike bizonyára a Magyar Nemzeti Múzeum. Azt a csemetét, melyet gróf Széchényi Ferencz elültetett és nemzetének ajándékozott, József nádor vette gondjai

alá. Az ő szeretetteljes gondozásának, az ő meleg érdeklődésének és az ő lelkes buzdításának köszönhető, hogy ez a fiatal csemete a kezdet nehézségei s a mostoha viszonyok daczára mindinkább erősödött, gyarapodott és végre oly terebélyes fává lett, mely a magyar kultúra mezején immár méltán az első helyek egyikét foglalja el.

József nádor közel egy félszázadon át valóságos atyai szeretettel őrködött intézetünk felett s annak élte fogytáig nemcsak buzgó pártfogója, hanem egyszersmind legnagyobb jótévője volt.

Midőn a M. Nemz. Múzeum tisztikarának koszorúját az ő dicső emlékének ezennel felajánlom, teszem ezt azzal az imaszerű óhajtással, hogy Magyarország halhatatlan emlékü nádorának és a Magyar Nemzeti Múzeum legnagyobb jótévőjének, József kir. herczegnek áldott legyen emlékezete!

Ekkor az ünneplő közönség a budai dalárda által előadott Szózat elhangzása után a múzeumkertbe vonult, a hol *Szalay Imre* igazgató rövid beszédben elmondva gr. Széchényi Ferencz leleplezendő szobrának történetét, engedélyt kért a király képviselőjétől a leleplezésre. Erre *József Agost* főherczeg Ő Fensége a következő beszédet mondta:

Szerencsésnek érzem magamat, hogy ő cs. és apostoli királyi felsége engem méltóztatott megbizni, hogy legmagasabb személyét e mai ünnepélyen képviseljem.

Megilletődéssel gondolok e helyen Széchényi Ferencz grófra, ki nagylelkű adományával megvetette alapját a Magyar Nemzeti Múzeumnak, valamint boldog emlékü nagyatyámra, József nádorra, ki oly jelentékeny szerepet játszott a múzeum fejlesztésében és felvirágoztatásában.

Hirdesse e szobor a késő nemzedékek előtt is az alapító gróf nagyságát és a nemzet háláját, s tisztelettel és lelkesedéssel tekintsen reá mindig minden magyar.

Ezennel elrendelem a szobor leleplezését.

A beszéd után lehullott a lepel a szoborról, mely Istók János fiatal szobrász sikerült műve.

Az első koszorút *Kollányi Ferencz* jaáki apát s a Magyar Nemz. Múzeum Széchényi országos könyvtárának a Széchényi-grófi-család ajánlatára kinevezett igazgató-őre tette a szobor talapzatára, a Nemz. Múzeum tisztviselői kara nevében a következő szavak kíséretében:

A Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői, mint azon intézet tagjai, a melynek alapját gróf Széchényi Ferencz páratlan, nagylelkű ajándéka teremtette meg, mint serény munkásai a nemzeti művelő-

désnek, a melynek előmozdítására Széchényi az ő gyűjteményeit szentelni kívánta, s mint buzgó ápolói a hazafias szellemnek, mely Széchényi áldozatkészségét oly nagyra növelte, legbensőbb hálájuk jeléül e koszorút tesszik le a nagynevű alapító emlékszobrának talapzatára.

Az ünnepi díszebéden, mely november 26-ikán d. u. 3 órakor a Hungária-szállóban volt, *Fejérpataky László* könyvtári osztály-igazgató a Széchényi-családra a következő pohárköszöntőt mondta:

Van egy nemzetsége hazánknak, mely a hazafiúi érdemek lán-goló betűivel írta nevét nemzeti multunk évlapjaira. A mi szűkebb, de szintén hön szeretett otthonunknak, a Nemzeti Múzeumnak büszkesége, hogy százéves történetében folytonos a kapcsolat e fényes nevű nemzetség és a múzeum között.

Létezését e nagyszerű nemzetség egy fenkölt gondolkozású és hazafias érzésektől áthatott sarjának, a most élő főúri nemzedék közös őseinek köszönheti, a ki a magyar nemzet virágzó múzeumát kétszer, 1802. és 1819-ben alapította meg. A magasztos példától áthatott fiú az atya nyomdokaiba lép és tekintélyes anyagi eszközöket rendel a nagy nemzeti és tudományos cél megvalósítására.

Az 1807. évi törvényhozás mindörökre egybeköti a nemzetség nevét a múzeum első, alapvető osztályával, mely büszke arra, hogy drága ereklyeként őrizheti a nemzetség dicsőült sarja, a Legnagyobb Magyar iratainak, leveleinek százait és hogy a nemzetség az ő gondozására bizta legféltettebb kincsét, a történetírás elsorangú kútforrását, családi levéltárát.

A fényes nemzetség, mely ott volt múzeumunk születésénél, az intézet fennállásának századik évét most itt ünnepli velünk, örömnünknek osztályosa, velünk együtt érez. Fűzze a mai lélekemelő ünnep még szorosabbra a százesztendőös kapcsolatot intézetünk és a nemzetség tagjai között!

Mint a Széchényi orsz. könyvtár igazgatója, benső örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy poharamat a Nemz. Múzeum nevében a gróf Széchényi-család virágzására, boldogságára emeljem.

Az ünnep második napja, november 27. a múzeumi könyvtár történeti és irodalomtörténeti kiállításának megnyitásával vette kezdetét d. e. 10 órakor. Ez a kiállítás 456 jellemző darabot foglal magában a könyvtár érdekesebb és becsesebb okleveleiből, kódexeiből, nyomtatványjaiból és újabkori kézírataiból. Tanulmányozását egy 139 oldalra terjedő nyomtatott katalógus könnyíti meg. A délelőtt folyamán nyitották meg az érem- és régiségtárban az újonnan rendezett fegyvergyűjteményt és a Delhaes-féle hagyatékból származó gyűjteményt, továbbá a néprajzi osztályban a Biró Lajos új-guineai gyűjtéséből eredő gyűjteményt.

Déli egy óraker a külföldi és vidéki vendégek a múzeumi tisztviselők társaságában Aquincumba rándultak ki az ásatások eredményeinek s az ottani múzeumnak megtekintésére.

Megemlítjük még, hogy a jubileum alkalmából november 26-ikán a Nemzeti Színházban, november 27-ikén a M. kir. Operaházban díszelőadások voltak. Amott Berczik Árpád irodalomtörténeti vígjátéka: Himfy dalai, itt pedig Erkel Ferencz Bánk-bánja kerültek színre.

Végezetül, teljes hűség kedvéért, meg kell említenünk e helyen is Szalay Imre nemz. múzeumi igazgatónak az ünnep előestéjén, november 25-ikén a Nemz. Múzeumban adott estélyét.

A jubileumi ünnepélyre a következő testületek és intézetek jelentették be írásban képviseltetésüket: Bécs: Kaiserliche Academie der Wissenschaften (Dr. *Eduard Suesz*, Dr. *Theodor Gomperz*, Dr. *Joseph Karabacek*, Dr. *Fr. Steindachner*), Antropologische Gesellschaft (Br. *Audrian-Werburg*), Botanischer Garten und Museum der Universität (Dr. *Rich. Ritter Wettstein von Westerheim*), Békés-Csa b a i Múzeum-egyesület (*Varságh Béla*, *Krammer Nándor* dr.), Budapest: Magyar Tud. Akadémia (br. *Eötvös Loránd*, *Thán Károly*, *Pauler Gyula*, *Heinrich Gusztáv*), a Kisfaludy-Társaság (*Beöthy Zolt*, *Vargha Gyula*), az Orsz. Természettud. Társulat (dr. *Entz Géza*, dr. *Staub Móricz*), a Tud. Egyetem Könyvtára (dr. *Ferenczi Zoltán*, *Kudora Károly*, dr. *Dézsi Lajos*), az Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulat (*Berzeviczy Albert*), az Országos Régészeti és Embertani Társulat (dr. *Forster Gyula*, dr. *Szendrei János*), a Műemlékek Orsz. Bizottsága (gróf *Zichy Jenő*, dr. *Forster Gyula*, dr. *Czobor Béla*), a Magyar Földrajzi Társaság (dr. *Erödi Béla*, dr. *Havass Rezső*, dr. *Lóczy Lajos*, dr. *Demkó Kálmán*, *György Aladár* és dr. *Schafarzik Ferencz*), Déva: a Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat (dr. *Pauler Gyula*), Felka: Táttra Múzeum-egylet (dr. *Nosz Gyula*), Ipolyság: a Honti Múzeum (Pongrácz *Elemér*), Kolozsvár: a Ferencz-József Tud. Egyetem (dr. *Schilling Lajos*, dr. *Széchy Károly*, dr. *Moldován Gergely*, dr. *Posta Béla*, dr. *Richter Aladár*, dr. *Erdélyi Pál*, dr. *Fabinyi Rudolf*), az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (*Bartha Miklós*, *Sándor József*), az Erdélyi Múzeum-egylet (dr. *Schilling Lajos*, dr. *Erdélyi Pál*, dr. *Posta Béla*), az Erdélyi Kárpát-egyesület (br. *Feilitzsch Arthur*, *Dániel Gábor*, dr. *Erödi Béla*, dr. *Hankó Vilmos*, *Dobiecckzy József*, *Radnoti Dezső*, *Pohány Zoltán*), Máramaros-Sziget: a Máramaros Vármegyei Múzeum-egyesület (dr. *Pap Tibor*, *Báthory József*), Miskolcz: a Borsód-Miskolczi Közművelődési és Múzeum-egylet (*Hidvégi Benő*), Nagybánya: a Múzeum-egyesület (*Schönherr Antal*, *Stoll Béla*), Nagyenyed: a Bethlen-Kolle-

gium (*Váró Ferencz*), Nyitra: Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület (dr. *Janits Imre, Rákosi Jenő*), Pozsony: az Orvos- és Természettudományi Társulat (dr. *Ortvay Tivadar, dr. Pantocsek József*), Serajevo: Bosnisch-Herzegovinisches Landes-Museum (*Constantin Hörmann*), Sofia: Museum A. Dobrusky, Dr. *Paul Lederkühn*), Szombathely: a Vasvármegyei Kultur-egyesület (*Kárpáti Kelemen*), Temesvár: a Délmagyarországi Természettudományi Társulat (*Szmida Lajos*), Zürich: Schweizerisches Landes-Museum (*H. Angst*). E bejelentett képviselők egyrésze akadályozva volt a megjelenésben, viszont sok oly testület, intézet és gyűjtemény volt képviselve az ünnepélyen, mely nem küldött előzetes írásbeli értesítést. Így képviselve volt a magyar törvényhozás mindkét háza, a budapesti Tud. Egyetem, a József-műegyetem, a bécsi udv. levéltár, a M. Néprajzi Társaság, a szegedi Somogyi-könyvtár, Győr város múzeuma, Selmeczbánya város múzeuma, a váci Múzeum-egyesület, a Kassa városi múzeum, a bács-bodrog vármegyei történelmi- és régészeti társulat stb. Végül a kormány tagjai, közéletünk kiválóságai, a Széchényi-család tagjai és a hazai tudományos világ több kitünősége személyes meghívás alapján vettek részt az ünnepélyen.

A jubileum alkalmából a Nemz. Múzeumhoz 175 üdvözlő irat és távirat érkezett a világ minden részéből. Az üdvözlők között a legelső volt gróf *Lónyay Elemérné Stefánia* kir. hercegnő, a kit mély gyásza akadályozott meg a személyes megjelenésben.

Az ünnepély fénye és az egész művelt világnak élénk és megtisztelő érdeklődése a Magyar Nemz. Múzeum jubileumát a hazai kulturális élet legnevezetesebb eseményévé emelték, melynek kedvező hatásait nemzeti és tudományos életünkben bizonyára hosszasan érezni fogjuk.

ÉVNYEGYEDES JELENTÉS

A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1902. ÁPRILIS 1-TŐL JÚNIUS 30-IG.

I.

A nyomtatványi osztály anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2073 db., ajándék útján 221 db., vétel útján 98 db., áttétel útján 15 db. nyomtatvánnyal szaporodott. Ezen felül köteles példány címén beérkezett gyászjelentés 1217 db., hivatalos irat 216 db., alapszabály 262 db., perirat 29 db., zárszámadás 1480 db., műsor 396 db., szinlap 2061 db., falragasz

659 db., püspöki körlevél 130 db., vegyes 525 db., összesen 6975 db. apró nyomtatvány.

Vételre fordított 674 korona 66 fillér és 139.70 márka.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Ábrányiné Katona Klementin, Áldásy Antal, Apponyi Sándor gróf Tolna-Lengyelből (2 db.), Balogh Loránd, Belügyminiszterium, Borsod-Miskolci közm. egyesület Miskolczról, Budapest székesfőváros statisztikai hivatala, Budapesti Szemle szerkesztősége (4 db.), Buday Sándorné Sáros-Olasziból (8 db.), John Crerar Library Chikagoból, Czóbel István Nagy-Eörből (6 db.), a Delhaes-gyűjteményből 20 db., Délmagyarországi tört. és rég. Múzeum Temesvárról, Dobróczky Lajos Breznóbányáról, Dunamelléki ref. püspök (3 db.), ifj. Entz Géza, Fejér József Csáktornyról, Fejérpataky László (3 db.), Földmivelésügyi miniszterium (4 db.), Földtani intézet igazgatósága, Fraknoi Vilmos (7 db.), Horváth Sándor, br. Inkey Imre (5 db.), N. Jorga Bukarestből, Kaiserl. Akad. der Wissenschaften Bécsből (3 db.), Képviselőházi iroda (8 db.), Kir. magyar tudomány-egyetem tanácsa (5 db.), Kolosy István Kecskemétről (29 db.), Magyar Heraldikai és Genealogiai társaság (2 db.), Magyar Iparművészeti Társulat (3 db.), Magy. kir. közp. statisztikai hivatal, Magyar kir. országos meteorológiai s földtani intézet (5 db.), Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága (2 db.), Magyar Ornithológiai Központ, Magyarországi Kárpát-Egyesület Iglón, Magyar Tudományos Akadémia (15 db.), Matica Srpská Ujvidékről (10 db.), Mährischer Landes-Ausschuss Brünnből (2 db.), Molnár Eveline Makóról, Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége (2 db.), Országos Állatvédő-Egyesület (2 db.), Osztrák kereskedelmi miniszterium Bécsből (2 db.), Pannonhalmi főapát, Pettkó Béla, Pollák R. (2 db.), Pottornyay Jenő Sopronból, Rivista Dalmatica szerkesztősége Zárából (2 db.), Rottschild'sche Bibliothek Frankfurtról, Statistische Central-Commission Bécsből (2 db.), Széchenyi-kör Eperjesről, Székely Nemzeti Múzeum Sepszi-Szent-Györgyről, Szemere Miklós, Szent István-Társulat, Szigligeti-Társaság Nagyváradról, id. Szinnyei József (2 db.), Thirring Gusztáv (23 db.), Tribuna szerkesztősége Nagyszebenből, Verein für Siebenbürgische Landeskunde Nagyszebenből (2 db.), Vértesi Arnold (2 db.).

Nevezetesebb szerzemények: 1. Dante: Divina comediájának 1472-ki jesi-i kiadása (9370 korona). 2. Hutter: Az szentírásbeli hitünk ágainak rövid öszve szedése. Csepreg, 1635. Kolosy István ajándéka Kecskemétről.

A könyvtár helyiségeiben 5530 egyén 13,682 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 602 egyén 994 kötetet használt.

A lefolyt negyedévben 1127 munka osztályoztatott, a melyek-

ről összesen 1409 czédula készült. Kötés alá készítettett 417 mű 710 kötetben. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe 595 csomag érkezett; ugyaninnen 557 levél expediatott, a melyekből 123 reklamálás volt.

A köteles példányok beküldését a hivatalos felszólítás daczára is elmulasztó nyomdák ellen, az 1902. év I. és II. negyedében, mindössze 244 esetben történt meg a följelentés. Ennek eredményekép a lefolyt negyedév alatt az illetékes kir. járásbíróóságok által a következő nyomdák marasztaltattak el pénzbírságban: Horváth Gábor sümegi, Mizsur Ádám marczalii, Mayer Sándor váczy, Rosner Adolf németbogsáni, Brózsza Ottó budapesti, Wunder Károly oraviczai, Kristofek József németpalánkai, Haftl Kálmán kisbéri, Fritz Armin budapesti, Bertalanffy József szombathelyi, Forster, Klein és Ludwig miskolczy, Áldori Manó zsolnai, Kehrer L. oraviczai, a Turócz-Szent-Mártoni könyvnyomda r. t., a Nagyszebeni g. k. egyházmegyei nyomda, Wilhelm Miksa bácstopolyai, Rosenbaum Miksa paksi, Harangozó József siklósi, Vágó Gyula csurgói, Pollacsek Sándor salgótarjáni, Bagó Alajos budapesti, Wajdits József nagykanizsai, Reich Jakab nagyszalontai, Salgó Sándor ujjesti, Minerva szászvárosi, Jóba Elek nyiregyházi, Gross Jakab budapesti, Wachs Pál szolnoki, Drotleff Péter nagyszebeni, Aradi Lajos hódmezővásárhelyi, Blank Simon szikszói, Friedmann Áron budapesti nyomdatulajdonos. Összesen 32 nyomda, melyektől bírságpénz és be nem küldött nyomtatványok vételára fejében együttvéve 401 korona 55 fillér folyt be. A többi nyomdák ellen az eljárás még részben folyamatban van, részben pedig kellő igazolás után beszünttetett.

II.

A *kézirattár* a lefolyt évnegyedben vétel útján 36 db. kéziratral és 560 db. irod. levéllel, ajándék útján pedig 6 db. kéziratral gyarapodott. Ezenkívül áttétetett a Szirmay-könyvtár kézirati anyaga, összesen 15 db. kézirat. Az összes gyarapodás tehát 57 db. kézirat és 560 irod. levél. Az ajándékozó dr. Heynemann kairói orvos volt, a ki a fajuni leletből származó 6 db. bőrre írott s Kr. e. 1500-ból származó egyiptomi okmánynyal gazdagította egyiptomi gyűjteményünket, melynek alapját szintén ő vetette meg a pár év előtt ajándékozott papyruszokkal. A vásárolt darabok között nevezetesebb egy középkori latin kódex, mely a kassai dominikánusok régi könyvtárának anyagából való. A legnagyobb gyarapodási tétel azonban Torma Károly irodalmi hagyatékának és levelezésének megszerzése. Torma Józseftől és Károlytól származó kisebb-nagyobb terjedelmű dolgozatokból, jegyzetektől stb. áll a gyűjtemény, mely különösen a széleskörű levelezés gazdag anyagával az utolsó félszázadbéli történeti, irodalmi és régészeti

mozgalmakra nézve elsőrangú forrás. A Szirmay-féle kéziratok szintén a legbecsesebb gyarapodások közé sorozhatók, amennyiben gazdag művelődéstörténeti anyagot foglalnak magukban. Vásárlásra összesen 1168 korona fordítottatott.

A negyedév folyamán 71 kutató 149 kéziratot használt.

A negyedévi gyarapodás, a Torma-féle levelezés egy részének kivételével, feldolgoztatott.

III.

A *hírlap-osztály* gyarapodása: *a)* Köteles példányokból: kimutatással csomagokban 687 évf. 19.989 szám; egyes számokban 4905 szám. *b)* Vásárlás útján 10 évf. 730 szám 61 korona 40 fillér értékben; összesen 697 évf. 26.524 szám.

Nevezetesebb szerzemények: Népiskola 1872-től 1875-ig évf. (10 kor.); Oesterr. Merkur 1793. (2 kor.); Jövők 1878. (2 kor.); Egri Egyházm. Közlöny 1875., 1883. (4 kor.) stb.

A könyvtárban 702 olvasó 1560 kötetet, házon kívül 14 olvasó 59 kötet hírlapot, összesen 716 olvasó 1599 kötet hírlapot használt.

Végzett munka: *a)* czéduláztatott 41 hírlap 111 évfolyama; *b)* átnézetett 693 hírlap 17.598 száma; *c)* kötés alá adatott 504 kötet hírlap; a múlt évben kötés alá adott 131 hírlapkötet visszaérkezett és ezért fizettetett 460 kor. 80 fill.

A köteles példányok, melyek kimutatással (csomagokban) beérkeztek, a gyarapodási könyvbe irattak és a nyilvántartási lapokra vezettettek; ezeken kívül a számokban beérkezett hírlapok is összegezve hetenként beirattak, betűrendbe osztályoztattak és elhelyeztettek. A csomagküldeményekben hiányzó hírlap-számok azonnal reclamáltattak és ezek is feljegyeztettek. A hanyag nyomdászok ellen indított pörök eredményeként pénzbírsággal büntetett könyvnyomdászok jegyzéke a nyomtatványi osztály kimutatásában felsorolják.

A külső folyosón levő sarokszoza a hírlap-könyvtár használatára, karzattal ellátott szekrény-polczokkal beburortoztatott és a külföldi, úgy az oláh, szláv hírlapok és duplumok átszállítása oda megkezdett.

IV.

A *levéltár* ajándék útján 40 db., vétel útján 78 db., örök letétemény útján 3. db irattal és egy családi levéltárnak mintegy 1000 darabra rúgó anyagával gyarapodott.

Vételre fordítottatott 172 korona.

A törzsanyag gyarapodásából 13 db. er. és 3 db másolat a középkori iratok, 63 db. az újabbkori iratok, 1 db. a nemesi iratok. 14 db. az 1848/49-es gyűjtemény, 23 db. a czéhiratok és 4 db a külföldi iratok csoportjára esik.

Néhai Delhaes István bécsi festőművész és néhai Perlaky Kálmán budapesti ügyvéd hagyatékán kívül ajándékaikkal a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi ministerium, Kolosy István cs. és kir. kamarás, Méhes Kálmán Budapestről és egy ismeretlen, letétemény útján Kvassay Jenő min. tanácsos és gróf Széchenyi Aladár gyarapították a gyűjteményt.

A törzsanyag gyarapodásából egy XII. Leo pápától Makay Antal veszprémi püspökhöz intézett bulla érdemel említést, mely a püspöknek 1827 végén bekövetkezett halála ideje körül adatott ki és felbontatlan maradván, ebben az állapotban jutott el a levéltárba.

A címeres levelek gyűjteménye egy darabbal, III. Ferdinándnak 1655 márczius 14-ikén Pozsonyban Bogovics István részére adott címeres levelével gyarapodott.

Az örök letéteményül elhelyezett családi levéltárak sorozata a kvassói és brogyani Kvassay-család levéltárával gyarapodott; ezzel a családi levéltárak száma 54-re emelkedett. A gróf Széchenyi-család levéltárát gróf Széchenyi Aladár a néhai gróf Széchenyi Pál földművelésügyi miniszter iratainak letéteményezésével gazdagította.

A lefolyt évnegyedben 29 kutató 8798 db. iratot használt; kikölcsönzöttet 16 térítvényen 560 db. irat, 1 fénykép és 3 pecséthasonmás.

Az új szerzemények feldolgozásán kívül a régibb letétemények közül befejeztetett a Szirmay-család levéltárának rendezése. A földszinti helyiségben felállított levéltár 7 db. XIV., 54 db. XV., 66 db. XVI. sz. m. v. e. eredeti oklevelet, 34 db. középkori oklevél másolatát, 414 db. XVI. sz. m. v. u., 2965 db. XVII., 9005 db. XVIII. és 9068 db. XIX. századi iratot, 207 db. genealogiai táblát és jegyzetet, 55 db. rajzot és 68 db. levéltári lajstromot, összesen tehát 21.943 darabot foglal magában. Folyamatban van a báró Bánffy-család levéltárának rendezése és a Szent-Ivány-család levéltárának lajstromozása. A középkori oklevelek czédulázása az 1400. évig haladt előre, s ezzel kapcsolatosan felvétettek a Véghely-gyűjtemény XIII—XV. századi anyagának czédulái.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS

A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1902. ÉV JÚLIUS 1-TŐL SZEPTEMBER 30-IG.

A nyomtatványi osztály anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2442 db., ajándék útján 410 db., vétel útján 56 db. nyomtatvánnyal szaporodott. Ezenfelül köteles példányok címén

beérkezett: perirat 13 db., hirdetmény 198 db., alapszabály 154 db., püspöki körlevél 112 db., zárszámadás 450 db., gyászjelentés 1426 db., másor 450 db., hírlap 1646 db., falragasz 1053 db., vegyes 607 db., összesen 6109 db. aprónyomatvány.

Vételre fordítottatott 401 korona 72 fillér és 9 hollandi forint.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a könyvtár anyagát: M. kir. belügyminiszterium, Berendy Béla, Budapesti egyet. bölcs. kar dékáni hivatala (46 db.), Budapest fő- és székváros állami rendőrségének főkapitánysága, Budapesti kereskedelmi és iparkamara (2 db.), Budapesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája, Desző Béla Kassáról, M. S. Department of agriculture Washingtonból (2 db.), Egri érseki lyceum igazgatósága (2 db.), az egyházmegyei hivatal Veszprémből, Fejér József Csáktornyáról, Tred Columbian Museum Chicagóból (3 db.), Fraknoi Vilmos (2 db.), Glattfelder Gyula, Haller Gusztáv Párisból (2 db.), Hennig Alajos Kalocsáról, Herman Ottó, Horváth Géza (16 db.), Illésy János, A budapesti kir. egyetem jogi karának dékáni hivatala, N. Jorga Bucarestből, Képviselőházi iroda (17 db.), M. kir. kereskedelemügyi miniszterium (11 db.), Láng Nándor, M. kir. központi statisztikai hivatal, Magyar Könyvszemle szerkesztősége, Magyar ornithologiai központ, M. Tud. Akadémia (2 db.), Mahler Ede (7 db.), Matica Srpska Ujvidékről (3 db.), Múzeumok és Könyvtárak országos Tanácsa, Nagy Ferencz, Novák Lajos Sárospatakról, Pálfi Márton Kolozsvárról, a polgármesteri hivatal Temesvárról, Schmall Lajos, Schweng József Besztercebányáról, Statistische Central Commission Bécsből (4 db.), Szilágy vármegye alispánja Zilahról, Id. Szinnyi József (113 db.), Török Mihály Székely-Udvarhelyről (2 db.), Vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium (140 db.), Venetianer Lajos Ujpestről (11 db.).

Nevezetesebb szerzemények: 1. Comenius J. A. *Janua linguae latinae*. Letsch. 1643. egyetlen ismert példánya (30 kor.). 2. Rauscher *Ilies*. A keresztyéni tudománynac fő ágairól való könyvetske. 1585. egyetlen ismeretlen csonka példánya (50 kor.). 3. Bayer J. *Filum labyrinthi*. Kassa, 1663. (8 kor.). 4. Kecskeméti János. *Predikációk*. Debreczen, 1643. (5 kor.). 5. *Exepuae principates*. Feiervár, 1624. (10 kor.). 6. Enyedi Sámuel. *Praecepta morum*. Bartphae, 1709. (10 kor.). 7. Czeglédi Lelki harc. Kassa, 1659. (10 kor.). 8. Thököly Imre fejedelmi kiáltványa 1684. (5 kor.). 9. *Herbarium cum iconibus*. Augsburg, 1486. (20 kor.). 10. *Michael de Hungaria. Evagatorium*. (5 kor.). Ezen régi magyar nyomtatványokon felül még több a tudományos világban eddig teljesen ismeretlen vend nyelvű nyomtatvány jutott könyvtárunk birtokába.

A könyvtár helyiségeiben 1760 egyén 4062 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 311 egyén 576 kötetet használt.

A lefolyt negyedévben 235 munka osztályoztatott, a melyek-

ról összesen 454 czédula készítettett. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe a negyedév folyamán 514 csomag érkezett; ugyaninnen 478 levél expediáltatott, a miből 90 reclamálás volt. A köteles példányok beküldését a hivatalos felszólítás daczára is elmulasztó nyomdák ellen az 1902 évi három első negyedében 246 esetben történt meg a feljelentés, a minek eredményeképen az illetékes kir. járásbiróságok által 78 nyomda marasztaltatott el pénzbírságban. Ily bírságpénz és a be nem küldött nyomtatványok vételára fejében 814 kor. 36 fillér folyt be.

Főlemlítendő még, hogy a nyári szünet ideje alatt az egész könyvtári helyiség új padozatot nyert, a nagy teremben pedig karzat állíttatott fel.

II.

A *kézirattár* összesen 7 kézirattal és 3 db. irodalmi levéllel gyarapodott.

Vételre összesen 271 kor. és 80 márka fordíttatott.

A gyarapodás nevezetesebb darabjai gyanánt megemlíten-dők: Viaticus Constantini cum glossa Gerhardi, egy XIV. századi — hihetőleg Felső-Magyarországon használt — kódex orvostudo-mányi tartalommal; Discorsi della Guerra d'Ungaria et Rendita di Giavarino l'anno 1595. magyar tárgyú XVII. századbeli olasz kézirat; a Détései-család albumai, melyekben a magyar ifjak külföldi iskoláztatására számos XVII—XVIII. adalék található; Bolyay Gergely: Bolya völgye s az avval egybefüggő falvagnak és azon vidék és törzsökös családjainak ismertetése. Az utóbbi kézirat, mely egy névtelen ajándéka volt, túlnyomó részben a Bolyay-család történetével foglalkozik. A megszerzett három irodalmi levél Kölcsey Ferencztől, Kazinczy Ferencztől és Fáy Andrásztól származik.

A negyedévi szerzemények feldolgozásán kívül folytatott az irodalmi levelestár átalakítása és megkezdett a Gyurikovicsgyűjtemény feldolgozása.

Az évnyegyed folyamán 96 kutató 169 kéziratot használt.

III.

A *hírlap-osztály* gyarapodása: *a)* köteles példányokból 161 évf. 24.606 szám (ezek közül számonként 5522 szám jött). A könyvtárban: 364 olvasó 894 kötetet, házon kívül 16 olvasó 35 kötetet, összesen: 380 olvasó 929 kötet hírlapot használt. Végzett munka: *a)* czéduláztatott: 18 hírlap 18 évfolyama; *b)* átnézetett 161 hírlap 23.321 száma; *c)* könyvkötőtől haza érkezett (számla nélkül) 54 kötet hírlap.

IV.

A *levéltár* ajándék útján 11 db., vétel útján 60 db. s letétemény útján 6 db. irattal gyarapodott.

Vételre fordított 699 korona és 43 márka.

A törzsanyag gyarapodásából a középkori iratok csoportjára 20, az újabbkori iratokéra 35, az 1848/49-es gyűjteményre 4, a nemesi iratokra 5 s a külföldi iratok csoportjára 7 db. esik.

Ajándékaikkal Bulyovszky Sándor és Gyula, Szent-Ivány Gyula kuriai tanácsjegyző, Thurzó Ferencz tanárjelölt és két ismeretlen, letétemény útján Thallóczy Lajos cs. és k. közös pénzügyministeriumi osztályfőnök gyarapították a gyűjteményt.

A törzsanyag gyarapodásából Bodrogkeresztur város 1609. évben megkezdett jogkönyve érdemel említést, mely a hegyaljai szőlőművelésre és borkezelésre tartalmaz érdekes adatokat.

A nemesi iratok gyűjteménye a következő új darabokkal gyarapodott: 1. 1598 április 10. Prága. Rudolf címeres levele Melczér Fülöp részére (XVII. századi másolat). 2. 1608 december 3. Pozsony. II. Mátyás címeres levele Thessény György részére. 3. 1618 ápril 20. Bécs. II. Mátyás címeres levele Kazay János részére. 4. 1771 ápril 8. Turócz vármegye nemesi bizonyítványa a Bulyovszky-család részére (1814-iki másolat). 5. 1773 július 18. Győr vármegye nemesi bizonyítványa Tisztapataky Mihály részére.

A letéteményezett családi levéltárak közül a gróf Blagay-Ursini-család levéltár a család utolsó sarjára, gróf Blagay-Ursini Lajosra vonatkozó 7 db. irat beküldésével gyarapodott.

A lefolyt évnegyedben 35 kutató 10.969 db. iratot használt; kikölcsonőztetett 4 téritvényen 111 db. irat.

Az új szerzemények feldolgozásán és a végleges növedéki napló vezetésén kívül folytattatott a báró Bánffy-család levéltárának rendezése és hasonlóképen rendezés alá vétetett a gróf Bethlen-család marosvásárhelyi levéltárának lajstromozatlan része.

A törzsgyűjteményből a középkori iratok czédulázása az 1410. évig, az 1848/49-iki kiadványok lajstromozása az 1849. évi május hónap közepéig haladt.

A Szent-Ivány család levéltárának lajstromozása befejeztetett; a levéltár anyagáról 4935 db. czédula készült, melyek az iratok rövid tartalmát foglalják magukban; a lajstrom revideálása és tisztázása most van folyamatban.

Revizió alá vétetett a báró Jeszenák-család levéltára, és az annak kiegészítéseül szolgáló kéziratokkal s nyomtatványokkal egyesítve, a levéltári osztály földszinti helyiségében lett felállítva.

Ugyanitt állítottak fel az 1848/49-iki szabadságharczra és az emigrációra vonatkozó iratok, a Vörös Antal-féle gyűjtemény, az olaszországi magyar legio levéltára s Dunyov ezredesnek a levéltár kiegészítésére szolgáló levelezése, végül Kossuth Lajos iratai;

s ide fognak kerülni lajstromozásuk befejezte után az 1848/49. évi kiáltványok s egyéb falragaszszerű apró nyomtatványok; mindezek egyesítése által a levéltár e csoportjában az 1848/49-iki szabadságharcz és az azt követő politikai mozgalmak történetének elsőrangú forrása áll a történetkutatás rendelkezésére.

A BUDAPESTI MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNY- EGYETEM KÖNYVTÁRA 1901-BEN.

A budapesti magyar királyi tudomány-egyetem könyvtárának 1901. évi állapotáról dr. *Ferencki Zoltán* igazgató az alábbi jelentést intézte a vallás- és közoktatásügyi ministerhez:

A budapesti m. kir. tudomány-egyetem könyvtárának 1901. évi működéséről és állapotáról szóló igazgatói jelentésemet a legmélyebb tisztelettel a következőkben van szerencsém Nagyméltóságod elé terjeszteni.

I. Már mult évi jelentésemben volt alkalmam kiemelni a könyvtári új ügyviteli szabályzat megkészítésének fontosságát s ugyanakkor jeleztem, hogy az új szervezeti szabály is készülöben van. Ez azóta el is készült, letárgyalta az állandó könyvtári bizottság s elfogadta az egyetemi tanács is; de az egész csak az egyetem összes szabályaival együtt fog Nagyméltóságodhoz fölterjeszteni. A mult évben kiemelt abbéli törekvés, hogy az állami könyvtári évi átalány fölemeltessék, nem sikerült. Eziránt azonban az egyetemi költségvetés egybeállítása alkalmával újra előterjesztést tettem s újra kifejtettem az egyetemi karok előtt, hogy a fokozott igényekhez mérve, könyvtárunk évi átalánya feltűnően csekély s még csekélyebb, ha számbaveszszük, hogy egyetemünk népességére nézve a nagy egyetemek közt ötödik, ellenben könyvtári átalánya legföljebb a kisebb német egyetemekéihez mérhető még akkor is, ha hozzászámítjuk a kari beigtatási díjak felerészét, melyet teljes összegben először 1901-ről kapott meg könyvtárunk s ha hozzáveszszük a könyvtári illeték teljes kiutalását, a mi azonban még mindig tárgyalás alatt áll. E helyen is legyen szabad e kérdést Nagyméltóságod magas figyelmébe ajánlanom.

II. Könyvtárunk személyzetének ügyeiben a következő változások történtek: 1. dr. *Ferencki Zoltán* igazgatónak 1901 nov. 1-től első ötödéves pótléka kiutalványoztatott 37.789/1901. sz. a. 2. *Dedek Crescens Lajos* I. o. könyvtártisztnek második évötödös pótléka kiutaltatott 68.448 1901. sz. a. 3. *Jankovich Antal* kisegítőtsizt 200 korona betegségi segélyt kapott 13.340 1901. sz. a. 4. *Fiáth Károly István* ideiglenes kisegítőtsizt 100 kor. segélyt kapott 92.081/1901. sz. a. 5. *Jankovich Antal* kisegítőtsizt és olvasótermi teremőr, a ki 1882 április 23-dika óta állt könyvtárunk szolgálatában, 1901 április 10-én végelgyengülésben 91 éves korában meghalt. *Jankovich*

Antal született Pápán, 1810 szeptember 14-én régi nemes családból. Veszprémmegyében kisjenői birtokos volt. Az 1832-iki országgyűlésen mint ügynevezett ablegatus deputatus vett részt. A 40-es években, úgyszintén 1860-ban, mint Mosonvármegye alispánja szolgálta a közügyet. Az 1865—68-iki és az 1869—71-iki országgyűlésen mint Mosonvármegye által egyhangulat megválasztott képviselő vett részt. Az 1867-iki kiegyezésben is közreműködött és barátja volt Deák Ferencznek, Andrássy Gyula grófnak, Trefort Ágostonnak és Somssich Pálnak. Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi minister, 1882-ben a budapesti egyetemi könyvtárhoz tisztviselővé nevezte ki, hol azóta állandóan szolgált és kötelességét tudással, lelkiismeretes odaadással teljesítette mindvégig. A megboldogult e szerint nagy idők tanuja volt s a multban résztvett hazánk nevezetes politikai mozgalmában. Temetése ápr. 12-én könyvtárunk személyzetének részvéte mellett ment végbe s a földszinti nagy előcsarnokban felállított ravatalnál alulírt tartott felette búcsuztató beszédet. Nagyméltóságod szintén méltányolta a megboldogult érdemeit s 500 korona temetési költséget méltóztatott kiutalványozni. 6. A Jankovich halála által megürült helyre nézve oly előterjesztést tettem Nagyméltóságodnak, hogy méltóztassék ezt az állást rendes könyvtártisztai állásként rendszerezíteni s e helyre dr. Barbul Jenőt kinevezni, a ki megelőzőleg már 1899 október 1-től díjnoki minőségben megfelelő gyakorlatot szerzett. Nagyméltóságod a t. Tanács által is helyeselt, e megoldási módot elfogadván, dr. Barbul Jenőt 1901 november 20-án 80028. sz. a. kiegészítő tisztté kinevezni méltóztatott a X. fiz. osztály harmadik fokozatába.

A szolgaszemélyzetben a következő változások történtek: 1. Misell Jakab szolgálta 1901 decz. 12-én meghalt. A megboldogult 1894 szept. 1-seje óta szolgált könyvtárunknál, előbb mint napdíjas, majd mint ideiglenes és rendes szolgálta híven és becsületesen s ezt Nagyméltóságod is méltányolván, özvegye részére 175 korona temetési költséget méltóztatott kiutalni. 2. Zsinka József ruhatári nap-számú az 1901. július—augusztus hónapokra 120 korona segélyt kapott.

Itt van helye megemlíteni azt is, hogy a III. könyvtártisztai állásnak a X-ik fizetési osztályból a IX-ikbe s az I-nek a IX-ik fizetési osztályból a VIII-ikba áthelyezése iránt javaslatot tettem: de e kérdés még megoldatlan. Sikerre vezetett azonban a könyvtári tisztviselői személyzetnek két más irányú mozgalma: Egyik az, hogy az igazgató javadalma a kolozsvári egyetemi könyvtárigazgató javadalmával egyenlővé tétetett. Ugyanis Nagyméltóságod hivatkozással a kolozsvári egyet. könyvtári szervezeti szabályzatra, a budapesti egyet. könyvtári szervezeti szabályzat 8. §-ának oly átalakítását méltóztatott ő Felsőge legkegyelmesebb urunktól 79.438/1901. sz. a. kiegészítő, hogy a budapesti könyvtárigazgató is fizetésén felül öt,

egyenkint 600—600 koronás évtödös pótlékban részesüljön. Másika az, hogy ugyancsak e 8. §-nak a könyvtári tisztviselői személyzet ötödéves korpótlékaira vonatkozó részében oly átalakítást méltóztatott Nagyméltóságod kieszközölni ó Felségénél, hogy a 200 koronás ötödéves korpótlékok az első kineveztetés alapján letett eskü napjától számítva, egyenkint 400 koronásokká feljavítottak s az erre vonatkozó fedezet fölvétetett az 1902. évi költségvetésbe. Midőn e változásokkal a tisztviselői személyzet anyagi helyzetének lényeges javulását jelzem, egyszersmind e helyen is mély köszönettel emelem ki Nagyméltóságodnak könyvtárunk iránt tanusított jószágát.

III. A könyvtár bevételei tettek 1901-ben 29.000 koronát az állami átalányból, továbbá egyéb bevételekből (pénztámaradvány 1900-ból, időközi kamatok, beiratási és könyvtárilleték) 9125 korona 83 fillért, összesen 38.125 korona 83 fillért. Ez az összeg a lefolyt évben is nagy részben az 1900. évi kötelezettségek törlesztésére fordítatott. A lefolyt évben könyvtárunk vétel útján szaporodott 2901 kötettel, s ajándék útján 1641 kötettel és füzettel. Ez utóbbi összegből egyetemi irat 83 drb, doktori értekezés 590 drb, iskolai értesítő 220 drb. Összes gyarapodás tesz 4542 kötetet és füzetet. Ehhez járul az, hogy a Szilágyi-könyvtárból a könyvtár 1367 kötettel gyarapodott s így az összes múlt évi gyarapodás 5909 kötet és füzet.

IV. A könyvtári rendes munkálatokon kívül kiemelendők a következők: 1. A kézirati czímtár III. és befejező kötete, mint már mult évi jelentésemben kiemeltem, elkészült s Nagyméltóságod kinyomatását engedélyezvén, jelenleg sajtó alatt van. Megjelenését az késlelteti, hogy csak 1901 végén fogtak neki, a munka természete pedig olyan, hogy gyorsan nem haladhat s más részről az összes eddigi kötetekhez egy név- és tárgymutató készül. 2. A Szilágyi-könyvtár feldolgozása, ennek kézírataival együtt befejeztetett s a kézirati rész czímtára a kézirati czímtár fennebb említett kötetében meg fog jelenni. 3. A folyóiratok czímtározása foly s ennek eredményeképen az elavult folyóirati czímtár helyett új kézirati czímtárt nyomattam ki e gyarapodási czímjegyzék mellett. 3. A Schvarcz-könyvtár feldolgozása munkába vétetett, s a jövő évben mindenesetre el fog készülni. 4. A Télyf-könyvtár fel van dolgozva. Hasonlóan befejeztetett a több ezer kötetből álló duplum-könyvtár átnézése s belőle a használható anyag a könyvtárba beigtattatott, melylyel kapcsolatban a könyvtár átnézése folyt. 5. Újonnan rendeztetett a Régi Magyar Könyvtár latin része. 6. Ősnyomtatványaink szintén újra rendeztettek s a kinyomatasra készülő czímtár felerészben ma már készen van s jövő évben teljesen készen lesz.

Könyveket ajándékoztak: a) Hatóságok, intézetek, testületek és szerkesztőségek: M. Orsz. képviselőház, M. kir. belügyministerium, M. kir. igazságügyministerium, M. kir. földmiv. ministerium, M. kir.

keresk. ministerium, M. kir. pénzügy-ministerium, Vallás- és közokt. m. kir. ministerium, Cs. és kir. közös pénzügyministerium, Bécsi cs. kir. fölmívelésügyi ministerium, Bécsi cs. kir. keresk. ministerium, A bosznia-hercegovinai kormány, Csehországi tart. kormány, Dalmátiai kormány, Felső-Ausztriai tart. kormány, Sziléziai tart. kormány, A németalföldi kormány, Olasz kormány, Orosz kormány, Osztrák kormány, Svéd kormány, Budapest székesfőváros tanácsa, Hódmező-Vásárhely városa, Ogulin város tanácsa, Senj város tanácsa, Sepsiszent-György város tanácsa, Szeged város tanácsa, Temesvár városa, Varasd város tanácsa, Vukovár város tanácsa, Zágráb városa, Alsó-fehérvármegye alispáni hivatala, M. kir. posta- és táviráda-vezérgazgatóság, M. kir. közp. statiszt. hivatal, Budapest székesfőváros statiszt. hivatala, K. k. statist. Central-commission (Bécs), K. k. Arbeit. statist. Amt in Wien, Institut internationale de statistique (Roma), M. kir. államnyomda, M. kir. egyetemi nyomda, Franklin társulat nyomdája, Ronbroke-Press (Los Angeles, California), Miskolci keresk. és iparkamara, Esztergomi érsekség, Kalocsai érsekség, Egri érseki papnevelő-intézet, A zirczi Cisztercita-rend, A budapesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája, M. Tud. Akadémia, Bécsi csász. tud. Akadémia, Zágrábi délszláv Akadémia, Académie royale des sciences des lettres et des beaux-arts de Belgique, Reale accademia dei Lincei (Roma), Academy of Science of St-Louis. Pathological society of London, Philosoph. Royal Society of London, American Mathemat. Society, Smithsonian Institution, M. Nemzeti Múzeum, A múzeumok és könyvtárak Orsz. tanácsa, Iparművészeti Múzeum, M. kir. keresk. Múzeum, Hontvármegyei múzeum-társulat, Nagybányai Múzeum-egyesület, Musée Plantin-Moretus (Antwerpen), A cs. kir. műtörténelmi gyűjtemények igazgatósága (Bécs), Hunterian Museum the University of Glasgow, Stockholmi régész. múzeum, Franklin and Marshall College (Lancaster), M. kir. tud. egyetemi növénykert igazgatósága, Royal Botanic Garden (Calkutta), École pratique des hautes études (Paris), M. kir. földtani intézet, Meteorol. és földmágn. m. kir. közp. intézet, M. kir. astrophysikai observatorium, Hydrograph. Amt in Pola, Geological Survey of Canada, Magyar jogászegylet, Aradi Kölcsey-egyesület, Eperjesi Széchenyi-kör, Kecskeméti Katona József-kör, Székesfehérvári Vörösmarty-kör, Szigligeti Társaság (Nagyvárad), Az izr. magy. irodalmi társaság, Verein f. siebenbürgische Landeskunde (Nagy-Szeben), Lehranstalt f. die Wissenschaft des Judenthums in Berlin, Sociétés d'histoire contemporaine (Paris), Deputazione di storia patria per la provincia di Romagna, Magyar mérnök-és építész-egylet, Közgazdasági társulat, Stefánia szegény gyermek-kórház igazgatósága (Budapest), Alkotmány szerk., Aradi Közlöny szerk., Budapesti Közlöny szerk., Magyar Nemzet szerk., Pester Lloyd szerk., Pesti Hírlap szerk., Nemzeti Hírlap szerk., Magyar Pénzügy szerk. Rendeleti Közlöny szerk., Központi Értesítő szerk.,

Reichsgesetzblatt szerk., Jogtudományi Közlöny szerk., Büntetőjog Tára szerk., Sbornik szerk., Gyógyászat szerk., Gyógyszerészeti Hetilap szerk., Magyar Orvosi Archivum szerk., Magyar Iparművészet szerk., Magyar Ipar szerk., Corvina szerk., Orsz. középisk. Tanáregy. Közlöny szerk., Magyar Paedagogia szerk., Zenelap szerk., Magyar Szemle szerk., Magyar Zsidó Szemle szerk., Magyar Sión szerk., »Religio. Vallás« szerk., Turul szerk., Erdélyi Múzeum szerk., La Chronique de la France szerk. (Paris), Ország-Világ szerk., Vasárnapi Ujság szerk., Bolond Istók szerk., Borsszem Jankó szerk., Kakas Márton szerk., Üstökös szerk., Bécsi udvari könyvtár, John Crerar-library (Chicago), Esztergomi főegyházmegyei könyvtár, Frankfurter Rothschild-könyvtár, Frankfurter városi könyvtár, Stockholmi kir. könyvtár. b) A magyar egyetemek és tanintézetek közül: Budapesti egyetem, Budapesti egyetemi rectori hivatal, A budapesti egyetem bölcs. kara, Kolozsvári egyetem, Egri érseki joglyceum, Kecskeméti jogakadémia. A fehértemplomi m. kir. állami főgymn. igazgatósága gyászjelentés-gyűjteményt küldött ajándékba. Azonkívül a magyarországi középiskolák egy része közvetlenül küldte be értesítőjét, másik részét az értesítőknak a nagym. vallás- és közokt. m. kir. ministerium útján kapta a könyvtár. c) A külföldi egyetemek közül: Baltimore, John Hopkins University, Baseli egyetem, Bécsi egyetem, Berni egyetem, Bonne-i. egyetem, Breslau-i egyetem, Catanai egyetem, Coimbrai egyetem, Edinburgh-i egyetem, Greifswaldi egyetem, Hallei egyetem, Jurjevi (dorpáti) egyetem, Koppenhágai egyetem, Lausanne-i egyetem, Lille-i egyetem, Lyoni egyetem, Marburgi egyetem, New-York-University, Prágai egyetem, Princetoni egyetem, Tokio-i egyetem, Torontói egyetem, Tübingeni egyetem, Utrechti egyetem. d) A magánosok közül: Antal Lajos (Budapest), gróf Apponyi Sándor (Lengyel), dr. Árkövy József (Budapest), Bachmetjev P. (Sofia), Balch Thomas Willing (Philadelphia), dr. Becker F. A. (Budapest), dr. Beke Manó (Budapest), dr. Belopotoczky Kálmán (Bécs), Berendi Béla (Budapest), Bieber Gyula (Budapest), Brioschi Francesco (Milano), dr. Budau D. J. (Bukarest), Buday Aladár Elemér (Budapest), dr. Csorba Ferencz (Budapest), Czeizel Gábor (Nyitra), Demtschinsky N. (Torbino), Déry Béla (Budapest), Dessewffy Sándor csanádi püspök, dr. Dézsi Lajos (Budapest), Dobrzyniecki Árpád (Budapest), Dodgson E. S. (London), Duka Tivadar (London), Duncker & Humblot lipcei könyvkiadó-czégtől, Erdélyi Lajos (Budapest), hg. Esterházy Mihály (Kismarton), Falbork H. (Szt.-Pétervár), Farkas R. Károly (Budapest), dr. Fejérpataky László (Budapest), dr. Ferenczi Zoltán (Budapest), dr. Ferenczy József (Budapest), Fischer Sámuel (Miskolcz), Gielkens Émile (Bruxelles), Gohl Emil (Budapest), Green James (Worcester. Amerika), dr. Gyóry Tibor (Budapest), dr. Hampel Antal (Budapest), dr. Havass Rezső (Budapest), Henszelmann Béla (Budapest), dr. Herczegh Mihály (Budapest), dr. Honti Rezső (Budapest), Hornyik József (Kecskemét),

Horváth János (Budapest), ifj. Imre Sándor (Hódmező-Vásárhely), dr. Istvánffy Gyula (Budapest), Jonquère Alfréd (Leipzig), Katona Lajos (Budapest), Király Péter (Szeged), dr. Klinger Izidor (New-York), Kollányi Ferencz (Budapest), Kovács János (Kolozsvár), Kovács Lajos (Budapest), Könyves Kálmán kiadó-czég (Budapest), Kövessi M. F. (Lille), Kudora Károly (Budapest), Kündig H. könyvtáros (Genf), dr. Kvačala János (Jurjew), Léderer Béla (Budapest), Leitgeb Imre (Nagy-várad), Lima [Archer de] (Lissabon), Löw Immanuel (Szeged), Lukas Fer. K. (Bécs), Lundstedt Bernhard (Stockholm), dr. Mac Donald Arthur (St.-Louis), dr. Márki Sándor (Kolozsvár), dr. Matlekovics Sándor (Budapest), Merck E. (Darmstadt), Meszes László (Budapest), Mihalovics Béla (Zala-Egerszeg), Mihályi János (Máramaros-Sziget), Milhoffer Sándor (Budapest), Muller Ered. & Co. (Amsterdam), Nies Th. (Hamburg), dr. Niessen Max (Wiesbaden), dr. Ott Emil (Prága), özv. Pásztoryné szül. Jankovich Cornélia (Budapest), Pertl András (Budapest), Pizanevics Sándor (Budapest), Prusch József (Budapest), dr. Raffay Ferencz (Budapest), Ráth Mór könyvkeresk. (Budapest), Révai Testvérek (Budapest), Rihász S. (Kolozsvár), Rivnáč Fr. (Prága), Roberts Isaac (Starfield, Angolorsz.), dr. Schmitt Jenő (Budapest), dr. Schönherr Gyula (Budapest), Schweizerbart'sche Buchhand. (Stuttgart), dr. Simonyi Zsigmond (Budapest), Szalay Ödön (Budapest), Szász Zsombor (Kolozsvár), dr. Szilasi Móricz (Budapest), Szily Kálmán (Budapest), Szokoly Kornél (Budapest), Tcharnolousky W. (Szt.-Pétervár), dr. Temesváry Rezső (Budapest), dr. Tihanyi Mór (Budapest), ifj. Tolnay Lajos (Budapest), Tóth József (Esztergom), Tóth Lajos ügyvéd (Budapest), Tóth Mike (Kalocsa), Tóry Gusztáv (Budapest), Vadász Imre (Budapest), dr. Vámbéry Rusztem (Budapest), dr. Vámosy István (Pozsony), Vázsonyi Jenő (Budapest), dr. Vécsey Tamás (Budapest), Wajdits József (Nagy-Kanizsa), dr. Walter Gyula (Budapest), Welter H. (Paris).

A külföldi könyvtárakkal és tudományos intézetekkel való érintkezéseinkről a következő jegyzék szól:

1. A bécsi cs. kir. udvari könyvtár.
2. A bécsi cs. kir. műtörténelmi gyűjtemények igazgatósága.
3. A bécsi cs. kir. egyetemi könyvtár.
4. A bécsi városi könyvtár.
5. A bolognai egyetemi könyvtár.
6. A boroszlói városi könyvtár s levéltár.
7. A czernowitzi cs. kir. egyetemi könyvtár.
8. A firenzei nemzeti könyvtár.
9. A göttingai kir. egyetemi könyvtár.
10. A gráci cs. kir. egyetemi könyvtár.
11. Az innsbrucki cs. kir. egyetemi könyvtár.
12. A krakói cs. kir. egyetemi könyvtár.
13. A lembergi cs. kir. egyetemi könyvtár.
14. A müncheni bajor kir. udvari és állami könyvtár.
15. A prágai cs. kir. egyetemi könyvtár.
16. A sophiai phisikai intézet.
17. Az utrechti egyetemi könyvtár.
18. A zarái helytartósági levéltár.

I. TABLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár köz-olvasótermét látogatók foglalkozási ág szerinti kimutatása az 1901. évben.

	Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Szeptember	Október	November	Deczember	Összesen
Jog- és államtud. hallgató	114	56	45	26	27	13	613	367	118	51	1430
Orvostanhallgató	13	19	8	4	—	—	119	85	21	12	281
Bölcsészethallgató	38	23	10	7	11	1	385	163	56	19	713
Gyógyszerészethallgató	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Hittanhallgató	—	—	2	1	—	—	2	—	1	—	6
Műegyetemi hallgató	35	23	10	2	3	1	65	44	16	23	222
Közép- és szakisk. tanuló	—	—	—	—	—	—	3	8	7	2	20
Állatorvostanhallgató	6	1	3	—	—	—	12	4	1	2	29
Jog- és államtud. szigorló	3	1	7	—	1	1	10	5	3	2	33
Orvostani szigorló	1	—	1	1	1	—	2	3	—	—	9
Bölcsészet szigorló	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ügyvédjelölt és joggya- kornok	6	10	9	7	11	7	42	31	16	12	151
Tanár- és tanítójelölt	1	—	1	1	2	1	—	—	3	1	10
Magánzó	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2
Hivatalnok	4	4	9	4	2	2	17	10	9	4	65
Hírlapíró és író	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	3
Tanár és tanító	—	2	—	1	1	—	1	6	3	—	14
Ügyvéd	3	3	2	2	2	1	2	2	3	—	20
Orvos	4	3	—	—	—	—	3	1	1	—	12
Lelkész	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2
Katonatiszt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Kereskedő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mérnök	—	5	—	1	2	2	—	—	4	2	16
Művész	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Vegyész	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	3
Műiparos	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gazdász	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Műépítész	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Gyógyszerész	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	2
Állatorvos	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Összesen	229	150	110	52	67	32	1278	729	265	132	3050

A 3050 látogatási jogosultsággal bíró olvasó 56,005 ízben vette igénybe az olvasótermet és itt 60,822 művet használt. Az erre vonatkozó részletes kimutatás a II. táblázatban foglaltatik.

II. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár köz-olvasótermének forgalma
az 1901. évben.

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	
		Hittudom.	Jogtudom.	Allamtud.	Orvostud.	Mathem. és term.-tud.	Bölcsészet- és nevel.-tud.	Történelmi és földr.-tud.	Nyelvészet és irodalom	Egyet. encycl. és vegyések	
Január	6310	17	2785	697	871	605	140	567	743	377	6802
Február ...	7231	22	3299	972	825	489	166	688	852	430	7743
Márczius ...	6960	2	3517	1049	620	450	190	599	767	351	7545
Április	3109	8	1765	409	215	206	92	260	306	148	3409
Május	4311	7	2418	616	254	301	69	393	544	177	4779
Június	1492	7	868	175	162	99	50	117	123	99	1700
Szeptember	2925	15	1171	281	380	244	140	372	625	188	3416
Október ...	8032	9	3221	943	990	678	264	873	1240	512	8730
November	8950	22	3597	940	1101	641	206	854	1327	851	9539
Deczember	6685	7	2682	715	892	574	154	715	780	640	7159
Összesen ...	56005	116	25123	6797	6310	4287	1471	5438	7307	3773	60822

Az olvasóterem július és augusztus hónapban zárva volt.

III. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár tanári dolgozó- és folyóirati termékében a használati forgalom az 1901. évben.

Hónap	Az olvasók száma	A használt művek szakok szerint												A használt művek száma	
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	Ósnyomtatvány	Folyóirat	Kézirat		Vegyes
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Mathematika és term.-tudom.	Bél. selet- és nevelés-tud.	Történelem és földrajz	Nyelvészet és irodalom	Egyetemes encycl.					
Január ...	311	24	56	45	21	20	123	77	69	32	—	269	—	—	736
Február ...	349	13	43	30	11	10	173	51	76	29	1	335	—	11	783
Márczius ...	300	22	38	42	17	15	146	28	33	19	—	274	—	12	646
Április ...	173	10	37	32	6	10	79	6	22	—	—	159	—	—	361
Május ...	270	16	50	41	7	12	127	28	48	22	—	237	—	—	588
Június ...	207	15	41	15	11	28	92	19	61	7	8	264	7	1	569
Július ...	60	6	13	12	6	1	31	10	16	3	—	50	—	—	148
Augusztus	12	1	2	2	—	4	11	—	—	—	—	8	—	—	28
Szeptemb.	188	13	33	35	4	13	81	31	29	9	—	214	—	—	462
Október ...	230	15	24	23	21	3	61	13	26	9	4	273	—	—	472
November	271	12	33	25	19	15	99	30	42	1	—	321	—	—	597
Deczember	310	24	34	33	11	19	121	47	57	58	—	382	—	—	786
Összesen ...	2681	171	404	335	134	150	1144	340	479	189	13	2786	7	24	6176

IV. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár könyvkölcsönzési forgalma
az 1901. évben.

H ó n a p	A kölsönzők száma	A kölcsön- vett művek száma
Január	340	486
Február	400	790
Márczius	411	719
Április	277	585
Május	452	855
Június	478	909
Július	61	112
Augusztus	42	82
Szeptember	444	709
Október	319	480
November	593	1085
Deczember	499	772
Összeg	4316	7584

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA 1901-BEN.

Az Erdélyi Múzeum-egylet f. évi május 25-ikén tartott közgyűlésén dr. *Erdélyi Pál* könyvtári igazgató a következő jelentést terjesztette elő:

Tisztelt Közgyűlés! Az elmúlt esztendő könyvtárunkra két nagy tanulsággal járt. Az első az, hogy könyvtárunk külső eredményeivel messze elmaradt az előzők mögött, a másik még lehangolóbb, mert csalhatatlanul kijelöli a süllyedés útját, ha megmaradna a mai viszonyok keretében és szegényes föltételei között. Ez a keserű tapasztalás óvatosságra és elmélkedésre int, kötelességünké teszi egyúttal, hogy a legmesszebre menő aggodalommal lássuk és tárjuk fel állapotainkat, hogy orvosoljuk a bajt: ha lehet, hogy könnyítsünk a felelősségen, melyet egy jobb jövő esetleg ránk akarna háritani. Érezzük, hogy bármilyen lehangoló, de őszinte szót vár tőlünk a t. Közgyűlés: érezzük, hogy egy szemernyi való többet ér egy csomó ábránd képzelgéseinél; hogy a helyzet tiszta képét egyszer már meg kell rajzolni, mert nem a világ, hanem a saját szemünkbe hintünk port, ellenkezőleg cselekedvén. Azután jöjjön, a minék jöni kell: a kibontakozás vagy az elcsenevészesedés, de ismerjük meg legalább most, jelelnünket.

Azónban nem akarok előzetesen hangulatot csinálni, áttérek tehát a tények bemutatására, az eredményre, melyet elérnünk sikerült.

A t. Közgyűlés előtt ma múlt egy éve, ezekről a viszonyokról még nem szólhattam, mert még nem alakultak ki így, ilyen szomorúan. Ekkor még egy csomó beváltatlan tartozás nyomta a könyvtárt, és sürgősebb volt ennek mielőbbi kiegyenlítéséről gondoskodni. A Közgyűlés megadta rá a lehetőséget: egy 4500 koronás kölcsönt engedélyezvén, és e tartozások rendezettek is. Ez intézkedés lehetővé tette ugyan a szorongató adósságoktól való megszabadulást, de hosszú időre megbénította a könyvtár öntudatos fejlesztését. Előre láttam az alakulást, mégis bele kellett mennem, mert ez volt az első, őszinte és szükséges lépés a kibontakozásra. Elvégre csak nem maradhatunk évről-évre folytonos hátralékban fizetéseinkkel, hogy hamis képet fessünk magunknak saját helyzetünkről? Mert a tiszta, bár korlátozottabb helyzet, legalább őszinte, és így mindig jobb mint a kendőzés, mely véníti az arcot és rossz hírért költi a hiú tetszelgőnek.

A megszavazott kölcsön keretében hozzáláttam a régi tartozások revisiójához és a felmerült és igazolt terhek lerovásához. Az ezzel járó munka hosszas volt és kellemetlen, mert hiányoztak a megfelelő előakták és mindent a memória sem bír meg. Azonban végre elvégződött és örvendtem, hogy legalább túlestem rajta. Megcsináltam a kölcsön törlesztési tervét, s mint ígértem, a leggondosab-

ban meg is tartottam a törlesztés módozatait. A legközelebbi eredmény tehát az lett, hogy a helyzet a maga vigasztalanságában élénk állott, de legalább tiszta volt.

A kölcsön visszafizetése öt év alatt 200 koronás negyedévi részletekben és a megfelelő maradékok után járó 5 %-os kamattal együtt utólagosan történik. Ez a tény pedig annyit jelent, hogy a könyvtár évi javadalma 800 koronával és kamatban mintegy 90 koronával csökken. Körülbelül 3100 koronára apad.

Szabadnak nem mondhatom, mert még ezzel sem rendelkezem szabadon. Az évi javadalom terhére át kell vennem és folytatólagosan fizetnem a folyóiratok, gyűjteményes munkák és folytatásos műveknek egymásután megjelenő köteteit, a mi az elmúlt évben mintegy 2000 koronára rúgott. Az említett kétrendbeli kötelezettség lerovása után 4000 koronás javadalmam 1100 koronára zsugorodik össze és ebből a maradékból kellene az egész esztendőn keresztül élnem. Hogyan fejleszthessem és hogyan konzerválhassam az egylet könyvtárát ily csekély pénzből? Sem az egyetem, sem a közkönyvtári jellegű múzeumi könyvtár igényeit nem lehet ekkora kicsinységből gondolni.

Ha azt feszegetjük, micsoda igényekkel állunk szemben: alapszabályaink teljesíthetetlen követeléseket támasztanak. »A honismeretre vonatkozó tárgyak összegyűjtése és tudományos földolgozása lévén a főczél« (3. §), a könyvtárra vonatkozólag a közvélemény ezt az általános tételt úgy fogalmazta, hogy a könyvtárnak hármas feladata van: u. m. először, hogy középponti, lehetőleg teljes gyűjteménye legyen a transilvanikáknak, az erdélyi művelődés-történet, irodalom könyvtári emlékeinek; másodsor, hogy lehető teljességben gyűjtse össze a nemzeti tudományok művelésére szolgáló apparátus anyagát; harmadszor, hogy a Múzeum-Egylet tudományos törekvéseit elősegítse s megszerezze mindazt a mire az egyes gyűjteményeknek saját tudományos disciplinájok művelése, anyaguk meghatározása és szisztematikus felállításá céljából szükségük van. Aligha kell fejtegetni, hogy e követelésekből az 1100 koronára összezsugorodott javadalom mit elégíthet ki! Hiszen erre még a tiszta 4000 koronás javadalom is kevés volna; de kevés volt annak idején az eredetileg 4000 forintban (8000 kor.) megszabott könyvtári javadalom is; és mert pusztán pénzügyi szempontok uralkodtak az előző költségvetési bizottságok munkája felett, nem látták előre, hogy a könyvtárnak vagy adósságot kell csinálnia, vagy pedig el kell esenevészednie. Eddig az első úton jártak, most már, hogy a bőjt évei végre ránk köszöntöttek, a másodikra léptünk. A mikor ezelőtt egy évvel t. Közgyűlés ilyen leplezetlenül feltártam a pénzügyi helyzetet a választmány előtt, azt hallottam, hogy e gondalkodás miatt a könyvtárt gondnokság alá kell tenni. A szó komoly volt, a tények igazak, mit tehettem mást: hallgattam, fizettem a részleteket és nem vásároltam, nem köttettem,

nem költöttem csak a mit el nem kerülhettem és most itt álok a t. Közgyűlés előtt, beszámolva arról, hogy ebben az elmúlt esztendőben vétel útján 30 műnek 131 kötetét szereztük be. Ámde van pótolni való hiányunk: félbenhagyott régi sorozatok folytatásukat várják, ajánlott tárgyakat nem vásárolhattam meg, ujságainkat nem adhattam kötés alá, kénytelen voltam korlátozni minden kiadást, hogy egy közönséges kis deficittel zárhassam le számadásaimat. Erre a dicsőségre nem vágyakoztam, de előle ki sem térhettem.

Le kellett mondanom mindenről: a hiányok pótlásáról, a kallódnak induló emlékek megmentése reményéről, ilyenek felkutatása iránt megindítandó eljárásról, könyveink bekötéséről, alkalmi vételekről és le kell mondanom arról is, hogy a könyvtár egyenjogúsítását kivívhattam. Mert t. Közgyűlés, a könyvtár épen olyan önálló és különálló disciplinát képviselő osztálya a múzeumnak, mint bármelyik más. Ma pusztán segédeszköze, melynek nincs egyéb feladata, mint hogy a többi osztálynak megszerezze és biztosítsa a szükséges irodalmi segédeszközöket. Arra, hogy neki magának önálló létre joga és erre ébredni szüksége van, senki sem gondol.

A könyvtár ily módon indirekte a többi osztály javadalmához járul egy-egy összeggel, a minek ellenértéke fejében az alapszabályok szerint legalább, kap is a tagok munkássága és a szakosztályok kiadványai révén cserepéldányokból eredő gyarapodást. Hát t. Közgyűlés ennek a másik forrásnak bőségével is meg kell ismerkednünk. Mert ha szegény a javadalom, talán a múzeum munkássága gazdagabb és a csere széles körű és hasznos eszköze a gyarapodásnak? Ez a forrás régebben eléggé gazdagon buzgott, azonban egyszer csak megcsappant és már évtizede is jól elmúlt, vagy akár több ideje is van alig csordul-cseppen, az egyik ágon. A másik ágon vígan és bőségesen ömlik.

A Múzeum-Egylet-höz hasonló tudományos és közmívelődési intézetek működésének legfontosabb tényezője, hogy egymással a lehető szoros érintkezésbe és közvetlen közelségbe lépve, állandó és megbízható összeköttetésben álljanak, úgy szólván egymásnak dolgozzanak. Ennek a benső és közös céljok megközelítésében testvéries munkásságnak külső és másodrendű tényezője a csereviszony, melyben állaniok kell, hogy eredményeiket kölcsönösen nyilván tarthassák, és megismerhessék. Ránk nem tartozik annak a kérdésnek a vizsgálata, ha vajjon a Múzeum-Egylet a maga tudományos ambíciójában ezt az eszközt kellőleg mérlegeli-e, csupán az érdekelhet bennünket: hogy milyen mértékben gyümölcsöző az a könyvtárra nézve? Számszerű kimutatásunk megadja a választ és könnyű megállapítani, hogy az nem lehet kielégítő.

A cserepéldányokból nyerhető gyarapodás értékét a könyvtár szempontjából nem kellett kicsinylenem és e miatt ismételtlen és ismételtlen sürgettem a kérdés rendezését. Fájdalommal jelenthetem,

hogy nem a kívánatos eredménnyel. Pedig én már csak járt úton jártam. Alapszabályaink intézkedésén kívül, hivatali elődöm is sürgette a bölcsészet stb. tudományi szakosztályban a csereviszonyok kötését és a cserepéldányok rendes kezelését. Az elmaradt cserepéldányok pénzügyi veszteséget is jelentenek, mert kész pénzzel kell megvásárolni oly műveket, és kész pénzzel kell előfizetni olyan szakközlönyökre, a melyeket cserében is meglehetne kapnunk. A legújabb időben országszerte emelkedett az a társadalmi mozgalom, hogy az egyes vidékek múltjuk és kulturájuk megbecsülése és művelése céljaira történelmi, régészeti, néprajzi vagy művészettörténeti jellegű társaságokat alakítanak. Az államnak külön intézménye gondoskodik a közműveltségnek könyvtári és múzeális úton való terjesztésén és új intézmények alapításán vagy a régiek támogatásán, erősítésén. Eme mozgalomnak könyvtárunkan semmi nyoma, mert a rokon törekvésű intézetekkel semmi féle viszonyban nem vagyunk. Az alkalom meg lett volna erre, mert hivatali elődöm javaslatára határozattá emelkedett, hogy ez intézményekkel csereviszonyba kell lépni. Azonban csak részben volt végrehajtva, legalább a statisztikai adatok szerint, s még eddig nem értesültem a kért intézkedés effektuálásáról. Rá kellett mutatnom e jelenségre, mert ebben is egyik okát kell látnunk annak, hogy az idei év eredménye miért kedvezőtlenebb.

A bölcsélet, nyelv-történet tud. szakosztály a múlt évre 7 műnek 34 köt. az orvos természettudományi pedig 49 műnek 170 kötetét szolgáltatta be; vagyis e czímen összesen 56 műnek 204 kötetét kaptuk. Ilyen eredményt látva, nem lehetett hallgatag átsuhannom ama tény fölött, hogy az egyik szakosztály a csereviszonyt elhanyagolja. Van-e ennek a szakosztály kiadványában nyoma? ez a kérdés nem tartozik ide; de hogy könyvtárunk nagy kárát vallja, az a közlött adatokból világos. Idejében felhívtam a választmány figyelmét e tényre, és ennek köszönhetem, hogy a választmány megbízásából az orvostermészettudományi szakosztály még múlt évi márczius 28-án közölte velem, hogy a szakosztály 92 külföldi és 30 hazai, azaz összesen 122 tudományos társasággal áll csereviszonyban, és ennek köszönhetem, hogy a jövődre a csere anyaga egyenesen a könyvtárhoz küldetik, és nem kell a szakosztály munkáját a közvetítéssel szaporítani.

Ha a vásárlással és a cseréből nyert gyarapodással így állunk, hogyan alakul mégis a vázolt okok daczára a könyvtár gyarapodásának elért végösszege? Úgy, hogy ajándékok, a társadalom hozzájárulása, jelentékenyen meghaladja a másik két forrásból eredő szaporulatot. És ez annyival vigasztalóbb, mert az ajándék a kívül és a távol állók érdeklőségének, lelkeségének, részvételének és bizodalmanak kétségbe vonhatatlan jele és annak a bizonyítéka, hogy a társadalom érzi az ily gyűjtemény fontosságát; viszont azonban annyival értékesebb, mert kívül és távol állóktól származik, olyanoktól, a kik

nem kötelességszerűen, nem hivatalból, hogy úgy mondjam, viselik szívökön a könyvtár gazdagodása szükségét.

Ezek előrebocsátása után az 1901. évi gyarapodás számszerű adatai a következők:

Vétel útján 30 mű 131 köt, csere a) 7 mű 34 köt. (bölc. ny. t. szakosztály), b) 49 mű 170 köt. (orv. term. t. szakosztály); ajándék, a) 111 mű 207 köt. (nyomdák és kiadók adománya), b) 149 mű 241 köt. (magánosok ajándékai); összesen 346 mű 783 köt.

Az évi kimutatásban nem szerepelnek a sajtóügyi köteles példányok, mert ezek felől még nincs módomban nyilatkozni. A mint a t. Közgyűlés előtt bizonyára ismeretes, Erdély területéről a kolozsvári és marosvásárhelyi kir. főügyészségek, a székesfőváros területéről a budapesti kir. főügyészség által gyűjtött sajtóügyi köteles példányok könyvtárunk gyarapítására fordíttatnak. Azonban a budapesti anyagról a nagym. Miniszterium úgy intézkedett, hogy abból ama művek kivételével, melyek az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtára teljességét nem érintik, a székesfővárosi könyvtár részesüljön. Ez az intézkedés a múzeumegylet előválasztási jogát szószerint ugyan nem mondja ki, de kifejezi. Mert a mi könyvtárunk teljessége megítélésében egyedül mi vagyunk illetékesek, következésképp, annak megválasztása, hogy mi a ránk fontos, ránk tartozik. Időközben azonban a székesfőváros lemondott e kedvezményről és akkor, mert közvetlenül érdekelte fél nem állott velünk szemben, indítványoztam, hogy kérje fel a választmány a magas Miniszteriumot, hogy e rendeletet előválasztási jogunknak kétségtelen kifejezésével, méltóztassék értelmezni. Javaslomat nem fogadta el a választmány és e tárgyra tartozó legutóbbi rendelet kibocsátása az én aggodalmaimnak szolgáltatott alapot.

Ebben a budai könyvtár a múzeum-egylettel majdnem egyenlősítve van, mert az anyag kiválasztásánál képviselteti magát, érdekeit védelmezheti, a múzeum választási elsőségét felszólalásával vitássá teheti és döntés alá bocsáthatja, az első forumon a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége, másod forumon a magas Miniszterium döntése alá. Mivel pedig ez a rendelet a kiválasztás alapelveit meg nem szabja, mivel a követendő eljárást a kiválasztás módjára nem állapíthatja meg, a mi könyvtárunk előválasztási joga, mely annak előtte kétségtelennek látszott, kétségessé van téve, és a budapesti székesfővárosi könyvtárnak átengedett anyagra, a helyébe lépő budai könyvtár most már nem csak igényt tart, hanem jogot formál, és választ, mert a választásra befoly, ellentmond, felszólalhat és felsőbb forum előtt pörbe is szállhat. Ez ellen a magas rendelet ellen a választmány tisztelettel fölirt a magas Miniszteriumhoz, kérve, hogy előválasztási jogunkat kétségtelenül megállapítani kegyes legyen. Mivel pedig e kérelmünkre még döntés nem történt, nem vehetem elő a budapesti anyagot, noha már az elmúlt évihez, mely az időközi terminus alatt jött, hozzá is fogtam, noha már az 1898. párisi kiállításán szerepelt anyagot is beszállítottam.

A köteles példányok, t. Közgyűlés, nagy jótéteménye a mi könyvtárunknak, és alapja jövőnk nagy arányú fejlődésünknek, de csak abban az esetben, ha a t. Közgyűlés alkalmat tud találni, hogy az így beérkező anyagot ne csak át, hanem gondozás alá is vegyük. Mert a vele együtt járó költség, kivált ha a nagy tömegű újságok bekötésére gondolunk, nagyobb terhet ró a könyvtárra, semmint azt a redukált és lefoglalt könyvtári javadalom megbírhathatná.

A mi könyvtárunk t. Közgyűlés eddig nem részesült abban a céltudatos és feltétkény pénzügyi gondozásban, hogy annak alapján program szerint fejleszteni lehetett volna. Az esetlegesen irányították és ez a bizonytalan budgetgondnokság nagyon rá nyomta bélyegét az előbbi évek történetére. Mennyire opportunisták elv volt az, semmise bizonyítja inkább, mint az, hogy mikor az állammal kötött szerződés alapján a könyvtár-igazgató személyi járandóságai megtakaríthatók és dologi kiadásul minden zökkenés nélkül a könyvtár javára fordíthatók lettek volna, noha a régi négyezer forintos javadalom restitválása soron lett volna, nem tették, hanem megmaradt a 2000 forintos javadalom. Ennek a gazdálkodásnak eredménye az lett, hogy a Múzeum-Egylet könyvtára rohamosan hanyatlani kezdett. Mikor az elmúlt esztendőben e kérdéssel foglalkoztam, megdöbbenő adatokat találtam. A múzeumi könyvtár 1885—1899-ig, tizenöt esztendő alatt, csak 17638 kötettel gyarapodott, ebből csak 6163 a vásárolt mű; 1900-ban, 1931 kötet közül csak 310 köt. a vétel útján szerzett, 1901-ben, 131 köt. a 783-ból. Ez az utolsó a takarékoskodás adata vagy eredménye. Látni való, hogy a mint a nagy közönség hozzájárulása megcsappan, az évi mérleg lehetőleg kedvezőtlen. Vagyis kiszalasztottuk lábunk alól a talajt, véletlennek vagyunk kitéve és könyvtárunk fölött a veszély és a szelek járása uralkodnak, mi magunk annak nem parancsolunk. Ime t. Közgyűlés, hova jutottunk!

Pedig a dolog fontosabb, semmint rajta egyszerűen átsuhanhassunk. Mert ebben az elmaradásban a múzeumi könyvtár életének nem csupán egy adata, ez volna a legkevesebb veszteség, hanem egy-egy szerve zsugorodik össze, válik az egész szervezet holt tagjává vagy bizonytalan működésűvé. Innen van, hogy könyvtárunk az évek folyamán alatt mind jobban vesztett jelentőségéből, hogy már a sokkal fiatalabb egyetemi könyvtár is eléje került, és ha így halad, néhány évtized múlva a miénk egyszerűen emléke marad a multnak, apáink áldozatkészségének, gondolkodásuk emelkedettségének, kötelességek érzetének és tanúja annak, hogy az utódok nem tudták föntartani és méltóképen képviselni azt az intézményt, a melyet ők meg tudtak teremteni. Innen van, hogy a mi könyvtárunk által képviselt és művelendő szakok rendkívül hézagok, hogy a hazai szépirodalom, irodalomelmélet, történeti, néprajzi és nyelvészeti tudományok anyaga, a fontosabb folyóiratok sorozatai felette nagy hiányokat mutatnak,

innen van, hogy a múzeális és intézeti disciplinákra alig gondolhattak és hogy a könyvtár konzerválására alig költhettek.

Sem hosszadalmas sem keserű nem akarok lenni, ezért csak egyszerűen megállapítom, hogy a köztudatból a múzeum fogalma kivészében van, hogy még sokat kell arra tenni, ha a régi nimbuszt vissza akarjuk szerezni; hogy még az üzleti szellem számára is el van rejtve, hogy így sem magánosok, sem kereskedők útján nem jut abba a helyzetbe, hogy első kézből és biztosan vásárolhassa a kallódásnak induló emlékeket. Erdély talán talán nem is látja, hogy pusztúl, hogy szegényedik. De menjen föl csak Budapestre és nézzen szét az antikváriusok, ékszerészek, műkereskedők, és amateure-ök körében, vagy haladjon kifelé és látni fogja, hogy évtizedek óta rendszeresen fosztogatják az idegenek utazói, a hazaiak ágensei. Az üzlet könnyen létrejő, mert az idegen előtt nincs helye az álszeméremnek, de itthon eladni valamit két okból nem lehet: álszeméremből és mert a könyvtár, talán hozzátehetem a múzeum, nem vásárol. Többről van tehát szó, mint csak arról, hogy évi statisztikánk adatai meghizzanak, szó van nemzeti emlékeink megmentése által történeti multunk fényének főtartásáról és nemzeti értékeink megőrzése által nemzeti vagyonsodásunk erősítéséről.

A gyarapodás bő forrása a nagy közönség részéről az idén is megnyílt a könyvtárnak. Nem oly gazdagon buzdott, mint tavaly, de sokkal gazdagabban, mint a hivatalosak, a javadalom és a csere, vagy a tagok munkássága. És az a becses ebben, hogy önkényt jő, és hogy a társadalom eleven érdeklődését hirdeti, noha a múzeum a társadalommal nem tudta az összeköttetéseket megtalálni és az érdeklődést megfelelő mértékben viszonzni. Mert magában az, hogy zárt és szűkebb köröknek, a szakosztályok közönségének egy-egy kiadványt adunk, a nagy közönséghez nem jut el; az, hogy egyszer-egyszer felolvasó üléseket tartunk, a gyűjtemények érdekét nem képviseli. A múzeum tagjainak száma kevés, velök az egyesület érintkezéseket nem keres, hanem a szakosztályokban felaprózta magát a múzeumot és magát a múzeum-egyletet. Ily módon van két múzeumi szakosztály és van két szakosztályi kiadvány, de nincs múzeum és nincs a múzeumnak magának kiadványa, vagy szerve, értesítője a nagy publikum számára: az érdeklődés fentartására, az érintkezés biztosítására. A múzeumi eszmét elejtette az akadémiai eszméért, a mely másodsorban feladata a Múzeum-Egyletnek. Mert alapszabályaink szövege és az egyletnek címében benne lévő programja, első helyen a múzeumi érdekek ápolását követeli; ha anyagi erőnk és szellemi gazdaságunk megengedik, hogy a múzeumin túl az akadémiai eszmét is ápoljuk: kötelességünk, de csak akkor, ha azt a múzeumi érdek sérelme nélkül tehetjük. Hogy félre ne értessem, nem a tudományos és irodalmi munkásság ellen, hanem az eredeti cél szem előtt tartásáért, a múzeumi eszme fentartásáért emelek szót. Mert a múzeumi eszme a nagy

közönség előtt közvetlenebb, hagyománya élénkebb, jelentősége általános keletű és ez elég ok, hogy nagyobb figyelemre méltassuk. Hogyan kívánhatjuk a közönségtől, hogy a múzeumi eszméért lelkesüljön, ha magunk az akadémiai eszméért hevülünk.

Pedig a közönség érzi, legalább van benne fogékonyság, ha fel tudjuk kelteni, az Erdélyi Múzeum fontosságát és közművelődési értékét. Természetes, hogy a külvilággal érintkezni kell, vele foglalkozni szükséges, azt érdeklődésünk körébe bele kell vonnunk, de nem fogjuk ezt tenni ha elzárkózunk és félre állunk előle és nem ápoljuk mi magunk fokozott buzgósággal gyűjteményeinket. Elég alkalmam volt tapasztalatokat tenni, elmondhatom, hogy a közönségben van hajlandóság, csak fel kell tudni ébreszteni. Ennek különben elismerésre méltó jelét adta a mi közönségünk akkor, mikor 17 hosszú esztendő alatt könyvtárunkat majdnem négyszer annyi ajándékkal gyarapította, mint a mennyivel a hivatásos Múzeum-Egylet. Az idén is, ebben a rozsz esztendőben a közönség hozzájárulása egymagában a gyarapodás felénél több volt; tavaly háromszor multa felül a hivatalos forrásokból eredő gyarapodást. Ezek t. Közgyűlés adatok, melyek elől kitérni nem lehet, a melyeket mérlegelni kell.

Könyvtárunk gyarapítói ez évben a következő adományokkal gazdagították gyűjteményeinket:

Alsó-Fehér vármegye közönsége 1—1, gr. Apponyi Sándor 1—1, dr. Arnold F. (München) 5—5, Bartha Miklós 3—3, b. Bánffy Dánielné 4, Belügyi miniszterium 1—1, Berkeszi István 1—1, Biás István 1—1, Borsos István 1—1, Czerny Antal 1—1, Debreczen városa 1—1, dr. Eisler Mátyás 3—3, dr. Erdélyi Pál 7—9, Fáy Aladár 1—1, Földművelésügyi minisztérium 4—7, dr. Gergely Albert 2—2, Goppelsroeder Fridrik (Basel) 1—1, dr. Gyalui Farkas 5—5, dr. Györy Tibor 1—1, dr. Haraszi Gyula 1—1, Kegyesrendiek kolozsvári székháza 1—1, Kelemen Lajos 1—1, Kereskedelmi miniszterium 1—20, az országgyűlés képviselő háza 4—10, Kohn Béla 3—3, dr. Klug Lipót 1—1, Kolozsvári kereskedelmi és iparkamara 1, Marchalkó Dániel 1—1, Matunák Mihály 1—1, dr. Márki Sándor 3, Máthé Gyula 1—1, Nagybányai Múzeum-Egylet 1—1, dr. Richter Aladár 1—1, Ripka Ferencz 1—1, Sándor Miklós 1—1, Sólyom János 1—7, Szádeczky Béla 1—1, dr. Szádeczky Lajos 4—4, Szentmártoni Kálmán 1—1, Szilágy vármegye közönsége 1—1, Tárkányi György 1—1, Vallás- és Közoktatásügyi miniszterium 2, Vezsényi Béla 1—1, Vörösmarty-Kör Székes-Fehérvárt 1—1, Zimmermann Ferencz 1—1, a Tudomány-Egyetem Tanácsa 32—43. Külön kell megemlítenem a Magyar Tudományos Akadémia nagybecsű elhatározását, mely szerint könyvtárunknak a legmesszebb menő kedvezményt biztosítani és kiadványainak egy példányát ajándékképpen kegyes megküldeni; külön kell megemlítenem néhai dr. Halász Ignáczné úrasszony adományát, ki boldogult férje irodalmi és tudományos leve-

lezését ajándékozta könyvtárunknak. Végül külön kell megemlítenem, hogy vannak oly jöltevőink is, a kiknek nevét sem tudjuk, postán, névtelenül küldték be ajándékaikat. Fogadják egyenkint és összesen a könyvtár nevében kifejezett őszinte, hálás és igaz köszönetünket. és köszönetünket azért, hogy folytonosan figyelmeztetnek arra, hogy ezt a gyűjteményt szeretni gondozni és gazdagítani egyforma kötelessége mindenkinek, az egyeseknek és a testületeknek.

Ez az t. Közgyűlés, a mit a könyvtárnak múlt évi helyzetéről elmondani szükségesnek tartottam. A mi a könyvtári életet illeti, örömmel állapítom meg, hogy könyvtáraink látogatottsága, forgalma folytonosan növekedik, hogy az ideai kimutatások sem állanak az előző évekéi mögött. De viszont sajnálattal kell azt jelentenem, hogy a közönség kiszolgálásában részint gyűjteményeink állapota és elhelyezése, részint javadalmunk elégtelen volta miatt nem tehettem meg mindazt, a mit megtenni szükségesnek láttam volna.

A könyvtár történetében azonban ez az év nem csupán erről az oldaláról marad emlékezetes, hanem azokról az intézkedésekről is, a melyek a gyűjtemény belső életére gyakoroltak maradandó hatást. Ezek során első helyen jelentem, hogy az egyetem nagyságos Rectora közreműködésével néhány régi és bonyolult kölcsönzési ügyet sikerült tisztázni. Ezzel együtt megindítottam a régi kölcsönzések gyökeres revisióját és a könyvtár anyagából nagy arányokban kiadott és évek hosszú során nem bolygatott kölcsön-könyveket revideáltattam és a mit lehetett, bekértem. Szükséges volt ezt a műveletet megindítani, mert a kölcsönzés a legrégebb és a legújabb modalítások között történetvén, évek hosszú sora alatt, a térítvény blanketták kezelésében egyáltalában nem lehetett eligazodni oly gyorsan, mint azt a mai fejlett és gyors manipuláció megkíváná. Ez a munka még ma is folyik, de legalább kézzelfogható eredménye van, a térítvényeknek majdnem teljesen egységes kezelhetősége.

Ebben az esztendőben indítottam meg a helyszini katalogus munkálatait és örömmel jelenthetem, hogy a nagym. miniszterium kegyes intézkedése lehetővé tette annak keresztül vitelét. Ez év alatt állítottam fel a Régi Magyar Könyvtár gyűjteményét (a Szabó Károly első kötete anyagát) és a kéziratár anyagát azokba az új szekrényekbe, melyeket külön e célra az igazgatósági szobában állítottam fel. Ebben az esztendőben, a középponti egyetemi épület használatba vétetvén, a régi duplum szoba anyagát átköltöttem és az ott felhalmozott anyagot revideáltam, azután az így kikerült újságok fölös példányait a M. N. Múzeum könyvtárának a választmány engedélyével ki adtam. Ebben az esztendőben indítottam meg az előttünk ismert és megszerezhetőnek látszó magán tulajdonban álló kéziratok, okleveles és színészetre vonatkozó gyűjtemények biztosítására szükséges eljárást, a mely most a választmány gondozása alatt áll.

Végül a személyi változásokról megemlékezve, jelentem, hogy

a tavalyi közgyűlés Szádeczky Béla urat véglegesítette segédőri állásában, és Birtalan Albertet szolgálatában.

Az egyesített könyvtárak forgalmi statisztikáját a mellékletben közlöm.

Ez a helyzet, a melyet megismertettem, nem rózsás, de nem is tövises. A tényleges állapot megismerésén keresztül kell esni. Hamis ábrándokba ne ringassuk magunkat, de el se csüggedjünk, látva, hogy van okunk hinni és remélni, látva, hogy van kötelességünk: a tespedő és vegetáló élet megszüntetésén kell dolgozni.

Ezzel szerencsém van idei jelentésemet a t. Közgyűlésnek nagybecsű figyelmébe ajánlani.

*

1901 évben házi használatra kivitt — és — az olvasó teremben használt művek: januárius 268 — 744, februárius 249 — 937, márczius 249 — 1014, április 274 — 531, május 484 — 456, június 430 — 299, július és augusztus 140 — 99, szeptember 288 — 1186, október 302 — 2132, november 294 — 2128, deczember 324 — 1015; összesen 3302 — 10541; együtt 13843.

A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR ÁLLAPOTA 1901—1902-BEN.

A Somogyi-könyvtár igazgatója, *Reizner János*, a könyvtár 1901/1902. évi állapotáról, gyarapodásáról, használatáról és más nevezetesebb mozzanatairól a következő jelentést terjesztette elő.

Az elmúlt évben, vagyis az 1901. évi július 1-től a folyó év június végéig terjedő időszakban a könyvtár gyarapodása a megelőző évihez képest úgy a művek, mint a kötetek számát tekintve, csökkent, a mi abban találja magyarázatát, hogy a beszerzések között igen értékes és költséges kiadványok nagyobb számmal szerepelnek. De még így is 506 új munkával és a folytatólagos kötetek számbavételével, 1059 kötettel szaporodott az állomány. Ebbe a városi rendszeres járulékon kívül (2000 K.) a vallás- és közoktatásügyi kormánytól nyert államsegélyen (1000 K.) beszerzett 20 mű, nemkülönben a szegedi kir. főügyészség területén működő összes nyomdáknak az 1900. év II. félévi s az 1901. év I. félévi köteles sajtótermékeinek nagy tömege, a melyek a kir. ügyészségtől átvétettek, szintén betudva van, a mennyiben az utóbbinak számba vehető és könyvtári kezelésre alkalmas anyaga már feldolgozva lön.

Betudva van továbbá a fentebbi gyarapodásba az alapítványi illetmények és adományok útján nyert anyag is. Így az elmúlt évben

alapítványi illetményként a m. történelmi társulat, a kir. magyar természettudományi társulat, a Szent-István- és a Kisfaludy-társaságok, orsz. magy. képzőművészeti társulat kiadványait, illetőleg folyóirataikat megküldötték. Adományként megkaptuk a magy. tud. Akadémia összes kiadványait, valamint a magy. földrajzi társulat, a magy. földtani társulat, a magyar mérnök és építész egyesület kiadványait, illetőleg folyóiratait.

Ugyanily czímen megkaptuk az országgyűlés képviselőházának nyomtatványait, a m. kir. földmivelésügyi, a m. kir. kereskedelemügyi kormányoknak, továbbá a központi m. kir. statisztikai. úgy a székes-fővárosi statisztikai hivatalok folyó kiadványait.

Egyébként becses adományokat nyertünk a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségétől, továbbá Szeged város tanácsától, a szegedi keresk. és iparkamarától, valamint egyes adományozóktól, kiknek sorából gr. Apponyi Sándor, gr. Esterházy Mihály, Kállay Albert, özv. Csajághy Béláné, Lábdy Antal, Engel Lajos, dr. Szigeti Sándor, Tömörkény István, Nátly József, Vass Mátyás neveit említhetem.

Az évi gyarapodáshoz képest a czimtározott állomány ennél fogva szakonként a következő:

Ösnyomtatvány (idegen és magyar)	177 mű	195 kötet	166 drb.
Vallástudomány (6 alszak)	7077 »	12600 »	11192 »
Jogtudomány (8 alszak)	2426 »	4218 »	3788 »
Államtudomány (5 alszak)	1073 »	1947 »	1804 »
Orvostudomány (6 alszak)	1205 »	2002 »	1812 »
Természettud. és matematika (5 alszak)	2564 »	4602 »	4308 »
Bölcsészet, nevelés, szépművészet (3 alszak)	2979 »	5054 »	4844 »
Történelem, földrajz (9 alszak)	6028 »	12093 »	11530 »
Nyelvészet és szépirodalom (6 alszak)	4811 »	9579 »	8485 »
Vegyes (6 alszak)	1021 »	7557 »	7305 »
Hírlapok (3 alszak)	330 »	1887 »	2353 »
Összesen	29,691 mű	61,734 kötet	57,587 drb.

Ezen állományból a Somogyi Károly adományát képező törzskönyvtárra esik 20,370 mű 43,701 kötettel s a 19 év alatti városi beszerzések és adományok mennyisége 9321 mű 18,033 kötettel.

Az elmúlt évben a könyvkötések is nagy arányban folytak. Az erre rendelt városi járulékon (évi 2000 K.) 1098 kötés készült.

A könyvtárt használó látogatók száma az előző évihez képest 550-nel, a napi átlagos szám 1-gyel növekedett.

A használat havonkinti számszerű adatait a következő táblázat mutatja:

Év és hónap	Olvasók száma			
	összesen	napi átlag	napi létszám	
			leg-nagyobb	leg-kisebb
1901. szeptember	720 ¹	28 ²⁰ /.	77	1
» október	1346	51 ²⁰ /.	96	27
» november	971	38 ²¹ /.	81	22
» december	781	41 ² /.	82	22
1902. január	942	37 ¹⁷ /.	68	12
» február	1132	47 ⁴ /.	72	28
» márczius	833	41 ¹³ /.	74	7
» április	554	22 ⁴ /.	44	10
» május	367	15 ⁷ /.	37	3
» június	206	8 ⁶ /.	13	2
Összesen :	7852	32 ³²⁶ / ₂₃₈	—	—

Miként a korábbi években, úgy most is, a délelőtti időszakban látogató csak elvétve volt, ellenben délután a hat órán túl maradók száma 2750 volt. A könyvtár használata szempontjából a különféle tárlatok hátrányai a lefolyt időszakban is szembevetőnek voltak.

A 7852 olvasó közül foglalkozás és társadalmi állás szerint volt: 10 lelkész, 395 tanár s tanító, 6616 tanuló (egyetemi és középiskolai felsőbb oszt.), 25 író, 29 művész, 52 ügyvéd, 36 katona, 8 törvényhatósági, 110 állami s 336 magántisztviselő, 17 orvos, 16 gyógyszerész, 28 építészeti és műipari vállalkozó, ugyanilyen alkalmazott 127, továbbá 7 kereskedő, 11 kereskedelmi alkalmazott, 31 birtokos s magánzó, 94 nő.

Az olvasók összesen 8525 művet használtak és pontos napi feljegyzések készültek arról is, hogy a fentebb kitüntetett állású és foglalkozású egyének minő szakmába vágó műveket használtak. A középiskolai tanulóifjuság a szépirodalmi műveket csak illetékes tanáraik jelölése és engedélye alapján használhatta.

Mint azelőtt, úgy az elmúlt évben is a könyvtárt, annak berendezését, ügykezelését a vidékről többen tanulmányozták s megtekintették. A múlt évi szept. 27-én Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter úr látogatásának örvendtünk, ki tapasztalatai után elismerésének és köszönetének adott kifejezést.

Bár a szokott tárlatok a könyvtári szolgálatra és tevékenységre most is hátrányosan hatottak, s bár a múzeumi tárgyak elhelyezése s fenntartása körüli teendők is egyre fokozódtak, a könyvtári folyó munkák hátralék nélkül elintézték. A járuléknaplóba a múlt év végeig 1276 és a folyó évi június 31-ig 536 bevezetés történt.

Az összes gyarapodás feldolgozva és címtározva van, sőt az előző évi sajtótermékek köteles példányainak címtározása is befe-

¹ Betudva a szüneti 92 olvasó.

jezve van. Ép ezért a felszaporodott címlapok megfelelő kezelésére 20 drb. új tok beszerzése vált szükségessé s ma már az alapezím-lapok 138, a szakcím-lapok pedig 141 tokban vannak elhelyezve.

A lebélyegzések félbenmaradt munkája újra megindult s már annyira haladt, hogy a Somogyi-féle törzskönyvtárnak mintegy fele lebélyegezve van.

A könyvtár-bizottság 10 ülést tartott, s az iktatóba a múlt év végéig 297, a f. é. június hó végéig 165 ügyirat érkezett.

A könyvtár és múzeum módosított szervezési és ügykezelési szabályai, melyek még a múlt év január havában terjesztettek fel, jóváhagyva maig nincsenek.

Kiemelem ezúttal, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium ez évi január hó 23-án 4278. sz. alatt kelt leiratában a város közönségének áldozatkészségeért, valamint a könyvtár fejlesztése és a tanusított tevékenységért elismerését nyilvánította.

SZAKIRODALOM.

A Magyar Nemzeti Múzeum Multja és Jelene. *Alapításának százéves évfordulója alkalmából írták a Magyar Nemz. Múzeum tisztviselői.* Budapest, 1902. — XL. + 384 l. 2-r. Hornyánszky Viktor cs. és kir. udv. könyvnyomdája.

A Nemz. Múzeum százéves jubileumának irodalmi emléke a szerkesztőkhöz és a munkatársakhoz való közeli viszonyunknál fogva, e helyen nem részesülhet beható méltatásban. Azonban meg kell emlékeznünk róla mégis s a könyvtári rész tartalmának rövid ismertetését méltán elvárhatja tőlünk a magyar bibliografiai irodalom iránt érdeklődő közönség.

Az emlékkönyv jelentőségét s a célát, melyet szolgálni kíván, *Fejérpataky László* könyvtári osztály-igazgató az ünnepléses díszülésen megfelelő szavakkal ismertette. A múzeum egész anyagán végig kalauzolni az egyes cikkek, mindenütt a százéves fejlődés történetének áttekintésével. Az egészhez pedig tájékoztató bevezetésül szolgál *Szalay Imre* nemz. múzeumi igazgatónak dolgozata, mely az intézet alapítójának és százéves történetének főbb mozzanatával ismerteti meg több eddig ismeretlen adat felhasználásával. Tekintve, hogy a Nemzeti Múzeum alapját a Széchényi-könyvtár képezi, ennek a tanulmánynak különösen első része a könyvtári osztály története szempontjából is igen fontos.

Az egyes osztályok általános ismertetései, a képtár kivételével, melynek külön tisztviselő kara pár év óta nincs, — az osztály-igazgatók tollából erednek, az osztályok anyagának egyes csoportjait pedig a megfelelő szakkal foglalkozó tisztviselők írták.

A könyvtári rész *Fejérpataky László*: »A könyvtár multja és jelene« című bevezető cikkével kezdődik. Ezt követik *Kollányi Ferencz*től »A nyomtatványok osztálya«, *Varjú Elemér*től »A régi magyar könyvtár«, *Sebestyén Gyulától* a »Középkori kéziratok«, *Esztegár Lászlótól* az »Ujkori kéziratok«, id. *Szinnyei*

Józseftől »A hirlapkönyvtár«, *Schönherr Gyulától* a »Levéltár és *Aldásy Antaltól* a »Czímeres nemes levelek« című közlemények. A könyvtári részben összesen harminczhat illusztráció van.

Az emlékkönyvnek kiállítása, — s erről e helyen is beszélhetünk — általános tetszést aratott *Hornyánszky Viktor* nyomdája és *Weinwurm Antal* sokszorosító műintézete mindent elkövettek, hogy a nevezetes alkalomra készült mű ez alkalom jelentőségéhez méltó külső alakban láthasson napvilágot. —ó.

A Magyar Nemz. Múzeum Széchényi Országos Könyvtárának Történeti és Irodalomtörténeti kiállítása. Budapest. 1902. 139 l. 8-r.

A Nemz. Múzeum jubileuma alkalmából és emlékére a könyvtár által rendezett történelmi és irodalomtörténeti kiállítás első katalógusa rövid jellemzések kíséretében sorolja fel a kiállított tárgyakat. Összesen 456 darabot. Az anyag a különböző szekrényekben így oszlik meg: I. Magyar nyelvemlékek. II. Magyarországi középkori egyházi könyvek. III. Magyar érdekű kódexek. IV. Idegen érdekű kódexek. V. Nyomatok. Keleti kéziratok. VI. Ösnyomtatványok. VII. Magyarországi kötések. Magyar vonatkozású régi könyvek. VIII. Magyarországi kötések. Régi magyar könyvek. IX. Történeti emlékek a középkorból. X. Korvinkódexek. XI. Czímeres nemes levelek. Középkori pecsétek. XII. Történeti emlékek a XVI—XVIII. századból. XIII. Történeti emlékek a XIX. századból. XIV. Irodalmi emlékek. Ezen kívül néhány értékes darab felfüggesztett keretekben van elhelyezve. A katalógust *Fejérpataky László* osztályigazgató szerkesztette *Aldásy Antal*, *Kováts László*, *Schönherr Gyula* és *Varjú Elemér* közreműködésével. A tetszetős kiállítás Hornyánszky Viktor nyomdáját díszéri. —ó.

Szabó Ervin. *A budapesti kereskedelmi és iparkamara könyvtárának katalógusa.* 1902. *Catalogue de la bibliothèque de la chambre de commerce et d'industrie de Bp.* — Budapest. 1902. Pesti könyvnyomda r.- t. 4-r. XXX, 891 l. Ára?

Nem régiben e czímen egy szinte pazar fényvel kiállított vaskos kötet jelent meg a könyvpiaczon, mely nem annyira a feldolgozott művek bibliografiai becse, mint inkább a feldolgozás módja által vonja magára a könyvtári tudományokkal foglalkozók figyelmét. Maga a szerző is utal erre előszavában, midőn az általa hazánkban először alkalmazott s utóbbi években Európa-szerte nagy port fölvert katalógus-rendszert röviden ismerteti s számos ellenségével szemben védelmébe veszi. Ezen rendszer, talán mondanunk sem kell, *Dewey Melvil*nek, a newyorki State library könyvtárosának u. n. tizedes osztályozási rendszere (*decimal classifica-*

tion), melyet az már 1876-ban mint az Amherst College hivatalnokai bocsátott ki *Classification and Subject Index* czímen, majd 1885-ben egy újabb *Decimal classification stb* czímű iratban tovább fejlesztett és javított. Nálunk Európában csak azóta foglalkoztak vele számosabban, hogy azt az 1895. bruxellesi bibliografiai konferencián a tervezett egyetemes repertorium alapjául elfogadták. A rendszer alapos ismertetése már megjelent folyóiratunk IV. (1896) kötetében, miért is ezúttal a részletekbe nem bocsátkozunk, hanem csak általános képet adunk róla, hogy kritikai ellenvetéseinknek meglegyen a kellő háttéré.

Mint a rendszer neve is mutatja, *Dewey* a tudományokat tíz nagy csoportba osztja, melyek a következők: 0. Általános művek; 1. bölcsészet; 2. vallás; 3. társadalomtudomány; 4. nyelvészet; 5. exakt tudományok; 6. alkalmazott tudományok; 7. művészet; 8. irodalom; 9. történelem és földleírás. E tíz fő szak mindegyike persze ismét újabb tíz osztályra szakad, melyek mindegyikét ismét 10-10 külön alosztályra bonthatjuk, és így tovább — egész a végtelenségig. A tudományszakoknak szinte kimeríthetetlen sorát nyerjük így, a számok pusztá összerakásával, mely áttekinthetőségénél és sokoldalúságánál fogva főleg a könyvtári dolgokban járatlan közönséget hamar magával ragadja. Valóban *Dewey* rendszerének zsenialitását eltagadni nem lehet: hiszen nincs a világon rendszer, mely az egyes kiadványokat ennyire pontosan megvont tudományos határokbá szoríthatná s hozzá még csak egy pusztá számsorral! S e számsorok jelentése, ha használatuk mind szélesebb körre kiterjed, úgy megragad fejünkben, hogy a föld kerekiségének bármely könyvtárában, ha ezt az osztályozást követi, legott otthonosan érezzük magunkat. Amerikában állítólag, mint ezt a kissé humbug-ízű jelentésekből olvashatjuk, már vagy ezer könyvtár alkalmazta *Dewey* rendszerét — de hát ennek mi, a vén Európa lakosai édes kevés hasznát látjuk. Mert arra, hogy évszázados gyűjteményeink régi osztályozásukat sutba vetve az új rendszert meghonosítsák, még csak gondolunk sem lehet. Nekünk már bele kell törödnünk abba, hogy könyvtárainkat látogatva, apránként mintegy hatvanöt különféle rendszerrel megbarátkozzunk: *Ottoni Giuseppe* torinói könyvtáros hozzávetőleges számítása szerint u. i. csak a múlt században ennyi új rendszerrel boldogította az emberiséget a találékony bibliografusi elme. A *Dewey*-rendszer párthíveinek ez az erőssége tehát az elérhetetlen ábrándok lomtárába való. De kérdés, hogy még abban az esetben is, ha már régtől virágzó könyvgyűjteményeink — óriási pénzáldozat, idő- és munkaveszteség árán — az átalakítás leküzdhetetlennek látszó nehézségein át is estek volna, vajon a rendszernek *Dewey* eredeti megállapításához hajszállra hú, egyöntetű, következetes alkalmazása el volna-e érhető? Ugy hiszem,

hogy nem. Hiszen az egyes tudományszakokat jelölő számcsoportok, már abban az egypár *Dewey* rendszerű katalogusban, melyet egyik-másik híve, mint pl. Otlet azóta közrebocsátott, sem kvadrál pontosan az eredeti tervszel. Pedig itt csak kisebb méretű gyűjteményekről van szó; hát még mekkora változtatásokra volna szükség egyes régi és speciális irányú gyűjtemény átalakításakor!

Mert hogy a *Dewey* rendszer a tudományoknak olyan pártatlan s pártatlan tökélyű felosztását nyújtaná, a milyennek azt lelkes hívei szeretnék föltüntetni, arról minden higgadt bírálónak le kell tennie. Ellenkezőleg *Dewey* osztályozásában rendkívül sok az erőltettség, önkényesség, a min nem is csodálkozhatunk, ha fontolóra vesszük, hogy szerző a tizedes rendszer változhatatlan kereteibe mint valami Prokrusztesz ágyába szorítja bele az emberi ismeretek összes ágait. Már pedig természeti jelenségek, történelmi tények, tudományos eredmények, filozófiai eszmék, művészi és irodalmi alkotások, a szabadon csapongó képzelet e változatos, szabályokhoz alig köthető megnyilatkozásai a tízes osztályozás szűk és merev korlátaiba megtorlás nélkül nem erőltethetők. — Maga a szerző is érezte rendszerének ezt a gyöngeségét és segíteni próbált a dolgon, még pedig egészen kezdetleges — szinte naiv módon. Mindazt az anyagot u. i., a mire külön alosztály már nem jutott, egészen önkényesen megválasztott összefoglaló cím alatt, mint valami közös sirba, az utolsó e célra tartogatott alosztályba temette, melyet a már ismert módon megint annyiszor osztott ismét tíz-tíz részre, míg végre is kifogyott a tárgyból. *Delisle*, a rendszer egyik legalaposabb bírálója, ez eljárás jellemzésére a többi közt a nyelvészeti főcsoportot is fölemlíti, melyre mint e szempontból kiváltképp alkalmasra mi is bővebben kitérünk.

A nyelvészeti főcsoport osztályai u. i. a következők: 40. általános nyelvészet; 41. összehasonlító nyelvészet; 42. angol nyelv; 43. német nyelv; 44. francia nyelv; 45. olasz nyelv; 46. spanyol nyelv; 47. latin nyelv; 48. görög nyelv. Hogy e nyelvek mindegyike megérdemli a külön alosztályt, az kétséget sem szenved: de mi lesz már most a világ többi háromszáz s egynehány nyelvével, melyek közt fölös számmal akadunk egy s más szempontból ép oly fontos vagy elterjedt idiomára, mint az a hat »kiválasztott«. De hát mit csináljunk! A tizedes osztályozás csak tíz alszakot tűr meg s így a világ minden más nyelve, e szerencsés haton kívül, a »kisebb nyelvek« semmitmondó szakaszába kerül. Arra most nem reflektálok, hogy az ilyen »kisebb nyelvek«-féle fogalom tudományos értékkel, tartalommal nem bír, mert hiszen mint pl. e rendszer lelkes híve *Szabó Ervin* úr is bevallja, *Dewey* rendszere nem tartozik a »logikus« tudományos systemák közé, hanem a tudomány és gyakorlati szükséglet közötti kompromisszum. De ha ez így van, mire magyarázzuk azt az

eljárást, mely pl. a bibliografiai szempontból is sokkal gazdagabb szanszkrit nyelvészetet a »kisebb nyelvek« csoportjában csak mint a második »kisebb indgermán nyelvek«-nek megjelölt alcsoport egyik alosztályába szorítja, míg az amerikai vagy polynesiái benszülöttek nyelve egy ennél huszszorta előkelőbb csoportban terpszkedik.

Itt kell megemlítenünk még azt is, hogy *Dewey*nek, igaz amerikai létére, első sorban honfúársai igényei lebegtek szeme előtt, a mi pedig nem mindenben felel meg a miénknek. Hogy csak egy példát említsek, ott van a történeti csoport, melyben az Egyesült-Államoknak nem kevesebb mint hét osztály (973—979) van fenntartva, addig szegény hazánk egy kalap alá van foglalva Német-, Osztrák-, Cseh-, és Lengyelországgal a 94 csoport egyik alosztályában, melynek keretén belül a — Coloradoéval egyenrangú subdivisióba kerül. Ennek Amerikában meglehet a jogsultsága, de nálunk aligha volna helyén, még pedig nemcsak *chauvinimus*ból. Hiszen micsoda abnormis helyzet volna az, ha pl. a m. n. múzeum könyvtárába e rendszer bevezettetvén, egyik legterjedelmesebb, egész termet megtöltő tudományágát kénytelen volna ebbe az ötödrangú alosztályba zsufolni, míg a különböző amerikai államocskáknak fenntartott szakaszokba alig állíthatna be egy fél polczra valót!

Végül, *at last but not at least* nem ajánlható *Dewey* rendszere már azért sem, mert az eredeti osztályozást mindenben megtartva, épen azok a szakaszok, melyek az egyes nemzeti jellegű irodalmi ágakat tartalmazzák s a melyek a legtöbb általános jellegű könyvtárban túlnyomó többségben vannak, rendesen óriási, nyolcz-tíz, esetleg még ennél is több jegyű számcsoportokkal jelöltetnek, a mihez még az egyes műveknek tetszés szerint választható jelzete is járul¹: ez pedig a tévedést, a hibázást szinte elkerülhetlenné teszi, s még a legpontosabban dolgozó személyzettel is megeshetik. Egy csekélyke hiba a leírásban, vagy a könyvek beosztásakor az elolvasásban néha úgy eltemeti a könyveket, hogy azok csak évek múltán — jobbára valami szerencsés véletlen következtében kerülnek ismét fölszínre. Igaz, hogy hibázni minden rendszernél lehet, s nincs olyan systema, mely a számokat mellőzhetné: csakhogy a tévedés, már a betűk vagy egyéb jelzettek feltűnően különböző alakjánál fogva is, ritkábban esik meg s az alkalmazott számcsoportok rendesen a signaturán belül, mint az egyes könyvek helyét meghatározó jegyek szerepelvén, elvétésük esetén a keresett művek legföljebb egy-egy szűkebb szakcsoporton belül lappanganak. — Mind e reflexiókat *Szabó Ervin* ír

¹ Sőt mi több, egyes munkák többféle szakba is tartozhatván, az illető szakokra utalni is kell, s ez ismét csak számokkal lehetséges, a mi az esetleges zavarokat csak növelheti.

könyve megjelenésekor inkább alkalmoszerűleg, az egész rendszer általános mivoltára tettük meg, semmint az iparkamarai könyvtár rendezésének konkrét esetére. Mert ha valahol, úgy bizonyára az ilyen kisebb, alig hétezer műből álló s eddig jóformán rendezetlenül heverő könyvtár feldolgozásánál van meg a maga létjogosultsága. Ehhez járul még az is, hogy az iparkamarának csaknem összes könyvvállománya egyetlen főosztályba, a társadalmi tudományokéba volt sorolható, még pedig a nélkül, hogy háromnál több jegyű számot gyakrabban kellett volna alkalmaznia. Ilyen esetekben, az érintettem hiányok s hátrányok jórészt kikerülhetők s *Dewey* rendszere sikerrel alkalmazható. Csak az volna a baj, ha az ilyen konkrét esetekből kiindulva, egyesek mint az már külföldön is megtörtént, a rendszer általános, minden körülmények közt egyforma becisére akarnának következtetni.

De ideje most már, legalább röviden, magáról az iparkamarai könyvtár anyagáról és történetéről is megemlékezni. Noha ez egyike legrégibb hatósági könyvtárainknak, fennállása 1850-nél (a kamara megalakulása événél) korábbi időre nem vezethető vissza. A szerény mag kezdetben igen lassacskán fejlődött, a minek valószínű oka abban keresendő, hogy a gyarapítására előirányzott évi 300—400 p. forintnak csak egy kis részét fordíthatták tényleg beszerzésre. Nagyobb lendületet az úgy csak a kamarának 1868-iki újjászervezése után vehetett, midőn a könyvtár katalogizálásába is belefogtak. E katalogus, melyet a hetvenes évek elejéig pontosan vezettek, majd hosszabb szünetelés után 1880-ban kiegészítettek, sem a tudományos systematikának, sem pedig a gyakorlati czélszerűségnek követelményeit nem tartotta szem előtt, miért is 1883, illetve 1890-ben, egy újabb betűsoros könyvjegyzékkel pótolták, melyet végre a jelen ismertetés tárgyául szolgáló tizedes rendszerű katalogus váltott fel. Ez új katalogus készítésével kapcsolatban az évi 600, 800, végre 1896 óta 1000 forintnyi javadalmazás, egy pár ajándékozás s élénk csereviszony következtében mind nagyobb arányokat öltő könyvanyagot két rendkívül alkalmas és jól felszerelt teremben állították fel s adták át a nyilvános használatnak. A fölállításkor a sorozatos munkáknál nem egy hézagra akadtak, a minek pótlására 10,000 korona rendkívüli hitelt szavazott meg a kamara. Az ily módon kiegészített könyvtár, a katalogus nyomtatásakor 6948 művet tartalmazott, 17,145 kötetben. Kuriozumokra, bibliografiai ritkaságokra nem találtunk bennük, a mi tekintve a gyűjtemény rövid fennállását s modern praktikus irányzatát, csak természetes.

Mind e művek igazi szakértelemmel vannak a decimális rendszer elaprózódó osztályaiba besorozva, még pedig időrendi egymásutánban az egyes szakokon belül. Használhatósága ennek

következtében igen megcsappanna, ha a kötet végén lévő, nagy gonddal egybeállított név- és tárgymutatók oly szíves előzékenységgel nem kalauzolják az olvasót.

Dr. Gulyás Pál.

A miskolci ág. hitv. ev. egyházközség nyilvános könyvtárának teljes jegyzéke. Miskolcz, 1902. Szelényi és társa 8-r. VII, 193, 2 l.

Jelen katalogust *Zelenka Pál* és *Gebe Endre* tollából folyó rövid bevezetés nyitja meg, mely a könyvtár jóltevőiről emlékezik meg s hányatása sorsát vázolja. Soraikból megtudjuk, hogy a gyűjtemény alapját az 1888-ban megszünt gymnasiumnak a múlt század második évtizedében tulajdonába jutott két könyvtár, Valaszky János jolsvai lelkészé és Ambróczy János diósgyőri kamarai pénztárosé teszi. Állományát az adományozók egész sora növelte több-kevesebb, kisebb-nagyobb értékű kötettel. Ebből a 2835 művet, 3514 kötetben tartalmazó gimnaziumi könyvtárból, továbbá árvai Teörök Sándor törvényszéki bírónak 1876-ban az egyházra szállt 2208 művet, 3141 kötetben tartalmazó gyűjteményéből, Jóny Tivadar nagybirtokos könyvtárából 1889. és 1891. években a hitközségnek adományozott 2067 műből (3001 kötetben) alakult meg a jelen munkában lajstromolt könyvgyűjtemény, melynek állománya az időközben tett vásárlásokat is beleértve, jelenleg 7542 műből (10.587 kötettel) áll. Ezt a már nagyságánál fogva is figyelemre méltó könyvtárat mindez ideig — a szükséges helyiségek hiánya miatt — nem adhatták át a nyilvánoságnak, de remélhető, hogy ha a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának f. évben javaslatba hozott s a nmélt. ministeriumtól kiutalványozott ezer koronás segély állandóvá tétetik, ezen a bajon hamarosan segíthetnek. Az első évi segély egy részéből telt ki a jelen mű előállítási költsége is.

A könyvtár anyaga a jegyzék szerint mindössze hat szakba van csoportosítva; ezek: I. Theologia, Bölcsészet, Paedagogia. II. Jog- és Államtudomány. III. Nyelvészet és Irodalom. IV. Történelem és Földrajz. V. Természettan és VI. Vegyes művek. Az egyes szakokon belül a könyvek szerző vagy címzőszo szerinti betűrendben vannak felsorolva, sokszor egész a fölismerhetetlenségig megrövidített címmel, kötet-, év- és könyvtári számmal ellátva, de az alak s lapszám jelölésének elmaradását nem is említve, a megjelenési hely vagy a könyvnyomtató megnevezése nélkül. És e fölötte hibás eljárás alól még a könyvtár néhány régi magyar nyomtatványai sem tesznek kivételt, a melyek sem külön csoportot nem alkotnak, sem valami más módon nem vonják magukra figyelmünket. Egyes feltűnőbb szedésű könyvczímekre ugyan lépten-nyomon akadunk, de ezek vagy kéziratok.

vagy pedig bibliografailag jobbára jelentéktelen, csakogy az előző egy homályos passzusa szerint régi »kódex kötések«-be bujtatott nyomtatványok. Ugy látszik, a jegyzék összeállítói előtt e »kódex kötések« teszik a gyűjtemény legnagyobb becsét, mert másként inkább a régi magyar nyomtatványoknál alkalmazták volna a megkülönböztetésnek e, valljuk be, nagyon is szerény és primitív jelét! Egy másik, a használhatóságot nagyban csökkentő hiánya a műnek, hogy nincs általános névmutatója. Ugyancsak a használhatóság rovására esik az is, hogy a kiegészítésre váró csonka műveknek s a másodpéldányoknak jegyzéke nem egyfolytában, hanem minden szak végén van közölve. Befejezésül még csak azt említem meg, hogy a szerzők nevei, főleg a latinok s az ellatinosítottak — a bibliografia legelemibb szabályai ellenére — igen gyakran nem alanyesetben vannak kitéve.

Dr. Gulyás Pál.

Dr. Arnim Graesel. *Handbuch der Bibliothekslehre. 2., völlig umgearb. Auflage der »Grundzüge der Bibliothekslehre. Neubearbeitung von Dr. Jul. Petzholdts Katechismus der Bibliothekslehre.«* Lipcse, 1902. X + 584 l. 8-r. Ára 15 márka.

»A könyvtárra vonatkozó elméleti kérdések, általában a könyvtárügy és különösen az egyes könyvtárak története saját tudománynak — a könyvtártudománynak — a tárgyai.« Ebből az alapmeghatározásból indul ki *Graesel* művének második fejezetében. S valóban, ha az ember ismeri az öreg *Petzholdt*nak szerény, szegényes *Katechismusát*, sőt még annak *Graeseltől* való 1890-iki átdolgozását is, a *Grundzüge*-t, és ezekkel összeveti ezt az előkelően kiállított, 125 ábrával élénkített vaskos, nagy kötetet, a mely már a *Handbuch* elnevezést viseli, érti és méltányolni tudja a szerzőnek hivatásos büszkeségét, a melylyel szaktudásának a tudomány nevét adja. Ismeretes azonban, hogy maguk a bibliologia irodalmi munkásai távolról nincsenek e tekintetben egy véleményen. Jellemző, hogy éppen *Dziatzko*, a könyvtártannak első egyetemi előadója, szintén azok közé tartozik, a kik különválasztván a könyvtár ismeretét az írás és a könyv ismeretétől, tagadják a könyvtárismeret tudományjellegét. Ugy tetszik nekünk, hogy joggal. A tudomány összefüggések, okok és okozatok, következmények kutatása és rendszeres összefoglalása. A kutató és spekulatív elem kétségtelenül hiányzik a könyvtárismeretből, hacsak nem szabjuk annak határait oly tágra, mint azt *Eichler* teszi, a ki szerint a könyvtártudomány az irodalmi emlékek keletkezésének, terjedésének és használatának előfeltételeit és módjait is kutatja. Sokkal helyesebbnek tetszik Oskar *Meyer*nek meghatározása, hogy a könyvtárnak működése csupán egy tudományosan

képzett férfi tevékenysége bizonyos téren; nem egy, hanem több tudomány szolgál kiképzésére és támaszául.

Ez úgyszólván az egyetlen alapvető kérdés, a melyben *Graesellel* nem értünk egyet. S azt hisszük, hogy *Graesellek* az egész művén keresztülvonuló alapfölfogásával a könyvtárnok hivatásáról sokkal jobban egyez meg a könyvtárismeretnek mint egyszerű tannak koncipiálása. *Graesel* oly határozottan tanítja, — minden kérdés vitatásánál áthatja azon nézet, — hogy a könyvtárnok igazi hivatása *mások* tudományos működésének előmozdítása, hogy ez maga is a könyvtárnoknak tudását az emberi tudás fokozataiban szerényebb helyre utasítja. (A mi persze távolról sem zárja ki, hogy a könyvtáros tudós is legyen.)

A könyvtárnok hivatásáról való ezen demokratikus fölfogás mellett *Graesel* könyvének második alapvonása — *modernsége*. Ő ugyan mindenütt, a hol valamely kérdésben ellentétes nézetek vannak, lehetőleg óvakodik határozott ítélet mondásától; mint igazi kézikönyv, mindig megőrzi a tájékoztató, az informatív jelleget. De a könyvtártechnika és a könyvtárkezelés legujabb eredményeit oly kitűnő figyelemben részesíti, objektív szembeállításában is átcsillan a feltörekvő újabb iránt érzett rokonszenve, hogy sokszor azt hinnők, hogy fiatal, és így eo ipso az újért lelkesedő kezdőnek s nem a régiben megrögzeni szokott idősebb embernek műve e könyv. Ez teszi oly nagyon vonzóvá. S ezért és mert a könyvtárnok hivatásáról való fölfogását következetesen érvényre juttatja egész könyvében, tekinthetjük azt a modern könyvtári törekvések alapvető kézikönyvének.

Vegyük azonban egyes részleteit sorjában.

Anyagának csoportosításában *Graesel* teljesen megtartotta az 1890-iki kiadásban fölállított és azután az 1897-iki francia kiadásban némileg módosított osztályozást. *Petzholdt* az ő Katechismus-ában két részt különböztetett meg; az egyik szólt a könyvtár szervezéséről, a másik igazgatásáról. Ebből a fölosztásból sok ismétlés származott. *Graesel* az anyagot szintén két részre osztja, a melyeket megelőz a bevezetés, a melyben a könyvtár-tudomány fogalmát állapítja meg és irodalmát ismerteti. Az első rész a könyvtár épületéről, hivatalnokairól és anyagi eszközeiről szól, mintegy az előföltételeiről a második résznek, a mely a könyvkincsről szól. A bevezetés négy szakaszra, az első rész három, a második ugyancsak három fejezetre oszlik, a melyeken belül hat, illetve tizenegy szakaszt különböztet meg. A harmadik rész függelék, pótlékokat és az indexet tartalmazza.

A könyvtár fogalmát úgy határozza meg, hogy az »nyilvános vagy magán használatra fölállított könyvgyűjtemény« (6. l.)

A könyvtárismeret szerinte — miként említettük — tudomány. Ezt elválasztja a könyv- és más tudománytól, a melyek a

könyvtártudománynak segédtudományai. A könyvtártudománynak két egyenrangú része van: a könyvtártan és a könyvtárrajz (Bibliothekskunde). A könyvtártan »a könyvtárak igazgatásához szükséges ismereteknek rendszeres összessége« (9. l.), míg a könyvtár-rajz tárgya a nyilvános és magán könyvtárak története és statisztikája, könyvtárnokoknak és könyvtárak alapítóinak életleírása volna. Ez tehát a könyvtártudománynak empirikus, a könyvtártan az apriorisztikus része. Graesel az ő könyvében csakis ezzel foglalkozik.

Több mint harmincz oldalon ismerteti a könyvtártannak gazdag irodalmát. Természetszerűleg a német könyvtártani irodalomnak szenteli a legtöbb helyet, a mely a leggazdagabb is; nagy gonddal sorolja föl a népkönyvtárak irodalmát is. Ez a fejezet a szöveget végig kísérő bő irodalmi jegyzetekkel a mindennapi használatra teljesen kielégítő bibliografiai forrás.

A könyvtárépületről több mint száz oldalon értekezik. Ez a fejezet oly gazdag létező könyvtárépületek leírásában, a könyvtárberendezési technika legújabb jelenségeinek bemutatásában és méltatásában, hogy teljesen nélkülözhetővé teszi a *Handbuch der Architektur* illető kötetét. Nem kell ismételnünk, hogy *Graesel* itt is teljesen modern, egyaránt meleg szószólója a villamos világításnak, a telefon bevezetésének a könyvtárba, a (különben már a múlt század elején Beyerbach frankfurti levéltárnoktól ajánlott) magazin-rendszernek stb. Az emeletek leggazdaságosabb magasságáról igen értékes összeállításokat közöl a különböző könyvtárak méréseiből és számításából; nyomatékosan rámutat, mily nagy helyet lehet itt is nyerni a könyvek alakjának egységes méretek szerinti megállapításával. A kívánatos csak az, hogy ezt az értékes fejezetet ne csak a könyvtárnokok ismerjék, hanem a könyvtárak építői is; hogy elkerülhetők legyenek azok a ballépések, a melyeket még ma is elkövetnek, valahányszor elmulasztják, a könyvtár építésénél a könyvtárnok tanácsát kikérni.

Említésre méltó itten, hogy *Graesel* a könyvvállványok legújabb rendszereivel szemben a régi szabályozó szögeknek (Stellstifte) híve; elismeri ugyan az újabb állvány-rendszerek kényelmességét, de azt tartja, hogy előnyeik a magasabb költségeket föl nem érik. Mindazáltal részletesen ismerteti, és ábrákban is bemutatja az újabb rendszereket (a melyek közül tudunkkal *Wenker* rendszere terjed Magyarországon).

A második fejezetben a könyvtári tisztviselőkről szól; ide tartozik az első függelék is. Ez egyike a könyv legszebb részeinek. Erélyesen támadja azt az elterjedt fölfogást, hogy a könyvtárnokság nem önálló hivatás, hogy különösen könyvtár vezetésére bármely tudós alkalmas, sőt ezt mellékshivatalként is elláthatja. Meglehet benne is az a három személyi tulajdonság, a mely a könyvtárnok-

nál elengedhetlen, t. i. rendszeretet, szorgalom és humanitás, birhat ez is a kellő emlékezettel, ítélőképességgel, gyűjtő szenvedélyvel, továbbá az általános és a könyvtári szakismeretekkel (bár mindenesetre legnagyobb ritkaságszámba megy az ilyen); de legtöbbször csak saját studiuma segédeszközének tekinti az alája rendelt könyvtárt, a melylyel semmiesetre sem szolgálja azt a célt, a melyet Graesel a könyvtárnoknak kitűz és a mely mások tudományos munkájának előmozdításában áll.

Németországban alig is van ma már olyan egyetemi könyvtár, a melyben a tanárkönyvtárnokok régi rendszere dívik. És ha Európában nem is tartunk még annál a fölfogásnál, hogy »a library is a school and the librarian is in the highest sense a teacher« (Melvil Dewey), az kétségtelen, hogy a könyvtárnokságnak élethivatásként való alakulása a tudomány szempontjából nagy előny; csak ez által vált lehetségessé, hogy a könyvtárak többé nem »staubige, öde und unbesuchte Säle, in denen sich der Bibliothekar wöchentlich einige Stunden von Amstwegen aufhalten muss, um diese Zeit über — allein zu sein« (Ebert).

Ha ez a könyvtárnok előképzettségére más követelményeket involvál, nevezetesen a könyvtári szakműveltség megszerzését tekinti a hivatás gyakorlásának főfeltételül, másrészt a könyvtárnok irodalmi működését éppenséggel nem zárja ki. A bibliologia irodalmi művelése éppen a könyvtárnoknak sajátos föladata; a mellett nemcsak megengedhető, de egyenesen kívánatos, hogy a tudomány valamely ágában önnállóan dolgozzék. Ez éppen a könyvtárnok azon hivatásából folyik, hogy mások tudományos működésének előmozdítója legyen; mert ez nyilván csak akkor lehetséges, ha a tudományos kutatásnak útját-módját maga is ismeri.

Itten merül föl a könyvtárnok előképzettségének fontos kérdése is. Arról, hogy a könyvtárnok polihisztor legyen, ma természetesen nem beszélünk; elengedhetetlen azonban, hogy enciklopedikus műveltséggel bírjon, hogy az emberi tudás minden ágába valamelyes betekintése legyen. Természetes azonban, hogy ma, a mikor maga a bibliologia is annyira specializálódik, hogy az egyik könyvtárnok különösen csak a könyvtártannal foglalkozik, a másik csak a szükséges nyelvismereteket szerzi meg stb., előtérbe tolul a könyvtárnok speciális tudományos szakképzettségének kérdése is. És Graesel igen helyesen figyelmeztet, hogy a filologusok és a történészek túltengésének a könyvtárakban elejét kell venni, és jogászokat, orvosokat, technikusokat is kell alkalmazni. Hogy ez szakkönyvtárakra különösen áll, majdnem fölösleges hangsúlyozni.

A függelékben nagy részletességgel ismerteti a könyvtárnokok képzésének és különösen a könyvtárnoki szakképzésnek szabályzatait a különböző államokban.

Igen rövid a könyvtárak anyagi eszközeiről szóló fejezet. Itten sajnálattal nélkülözünk összeállításokat az egyes államok könyvtári költségeiről és a nagyobb könyvtárak költségvetéseiről. Arra is rá lehet itt mutatni, hogy a jó könyvtárnok sokszor többet ér, mint a sok pénz, hogy szűk anyagi viszonyok közt jobban tudja gyarapítani könyvtárát, mint a rossz könyvtárnok sok pénzzel; hogy a jó könyvtárnok rendszerint hamarabb is tudja meg-
lágyítani a fölöttes hatóságot, szintén bizonyos.

A könyvnek második része szól a tulajdonképpeni könyvtárról, vagyis a könyvkincsről és pedig az első fejezetben a könyvtár alapításáról, lajstromozásáról, felállításáról és számozásáról, végül a megőrzéséről. A második fejezet a könyvtár gyarapításáról, a harmadik a használatáról szól.

Az európai kontinensen nem igen dívik az az angol és amerikai szokás, hogy mecenások alapítanak nagy könyvtárakat, s azért minálunk a könyvtárak fejlődése igen lassu, a könyvtárak alapítása pedig a csekély anyagi eszközök vonta szűk határok közt történik. Nagyon fontos azért, hogy a könyvtár iránya pontosan megállapíttassék, hogy a beszerzéseket a lehető legolcsóbban eszközöljék stb. *Graesel* igen jó munkát végez, a mikor itten a célirányos és céltalan, az értékes és értéktelen beszerzések föltételeit megállapítja. Belső tulajdonságok állapítják meg valamely könyv tudományos értékét, külsők a különösségét és ritkaságát. Ezeket tartja *Graesel* beszerzendőknek. Ennek azonban ellen kell mondanunk. Azt hisszük, hogy különös és ritka könyvek gyűjtése csak az országos könyvtárak föladata, a többiek pedig csak a tudományos értéket tekintsek. A könyvtár nem múzeum, legfeljebb az országos könyvtárnak lehet az a hivatása, hogy könyvmúzeum is legyen. Újabb és olcsóbb stereotip vagy anasztatikus lenyomat a tudományos szakkönyvtár céljainak jobban felel meg és anyagi erőit is kiméli. A bibliofil azért sokszor rossz könyvtárnok.

A katalogizálásról szóló fejezet még az 1897-ik évi francia kiadással szemben is örvendetes átalakításokon ment át. A porosz állami könyvtárak számára kiadott lajstromozási szabályzatot¹ követi, mindazon dicséretre méltó egyszerűsítéseivel, a melyek más szabályzattól oly előnyösen különböztetik meg. A három katalogus, nevezetesen a rendszeres, a topografikus és a betürendes katalogus tekintetében az általánosan elfogadott nézetekkel találkozik. A betürendes tárgyi katalogust elveti, ellenben a tudományos katalogust föltétlenül szükségesnek tartja. Hangsúlyozza e katalogus rendszerének megállapításánál a tudományos rendszernek a bibliografiai igényekkel való összeegyeztethetlenségét; a bibliografiai rendszer tehát kompromisszum a kettő közt. Szól a

¹ Ismertetését l. ezen folyóirat 1900. évi folyamában.

katalogus kinyomatásáról. Ezt csak a nemzeti könyvtáraknál és a kis könyvtáraknál helyesli; nagy könyvtárak csak speciális katalogusokat adnak ki, de ilyet minél többet.

Meg kell itt említeni, hogy a disszertációkra a porosz utasítás azt rendeli, hogy 1800-ig a praeses neve alatt kell őket felvenni, csak 1800 után a defendens neve a rendszó; Graesel 1897-iki francia kiadásában ez az évszám 1750.

A könyvtárberendezésnek legvitásabb kérdése ma kétségtelenül a könyvek fölállításának a rendje. Nincs ugyan ma szó többé a helyhez kötött és a szabad rendszerről és a betűrendes fölállításnak is mind kevesebb híve van; de a rendszeres vagy a rendszertelen fölállítás előnye még mindig vitás. Amerikában és Angliában a könyvtárnokok a rendszeres fölállítás hívei; s talán nem tévedünk, ha ennek okát — nagyobb anyagi erők mellett — főképpen abban találjuk, hogy az angol könyvtárnokok a közönség érdekét tartják első sorban szem előtt, míg mifelénk inkább a könyvtárnok érdeke dominál, amely az egyszerűbb és kényelmesebb rendszertelen fölállítást kívánja. *Graesel* elismeri ugyan a rendszertelen fölállítás egyenjoguságát, de a tudományos mellett foglal állást, az osztályokon belül pedig a kronologikus rend szószólója. A formátum viszont egységes méretek szerint állapíttassék meg (a porosz utasítás szerint: 8 : 25 cm.-ig; 4° : 35 cm.-ig; 2° : 45-ig; n. 2° : 45-ön fölül). Az ugró számozás híve.

A legkitünőbb fejezetek közé tartozik az ötödik, a könyvtár gyarapításáról. *Graesel* a beszerzésekről való rendelkezés tekintetében a könyvtárnok önállósága, szuverénitása mellett foglal állást. A könyvtárbizottságok beavatkozása fülösleges, sőt káros. Azt hisszük, hogy *Graeselt* legutóljára érheti az a vád, hogy ezen ítéletében a könyvtárnokok egyoldalú érdekei befolyásolták. A könyvtár és a közönség érdeke vezet itt is, a mit bizonyít az is, hogy mint ellenőrző közeget elfogadja a bizottságot, de exekutív jogot nem koncedál neki. A beszerzéseknél utal a szakkönyvtáraknak jelentőségére is, a melyeknek létezése fölmenti az általános könyvtárakat azon kötelesség alól, hogy az irodalom minden ágára egyenlő figyelemmel legyenek. Szól a cseréről, mint a könyvtár gyarapításának egyik fontos eszközéről s a mit ő kívánatosnak mond Németországra — hogy a brüsszeli nemzetközi csereegyezményhez hozzájáruljon — az Magyarországra kétszeresen áll, mert mi ennél egyelőre csak nyerhetünk. Állami központi gyűjtőhelyet hoz javaslatba a könyvtárak másodpéldányának kicserélésének közvetítésére. Minálunk ilyen szerv van már; a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségének 1901. évi szabályzata tartalmaz ezirányú rendelkezést (7. §. g).

A könyv utolsó fejezete a könyvtár használatáról szól. *Graesel* alapirányából következik, hogy ezen kérdésben a leg-

liberálisabb álláspontot foglalja el. Nem szabad »tote Schätze für künftige Zeiten aufspeichern« (398. l). A katalogusokat a közönségnek hozzáférhetőkké kell tenni; az olvasóteremben nem szabad oly szigorú ellenőrzést gyakorolni, hogy az emberek elriadjanak; a könyvtárak több időn át legyenek nyitva mint most stb. Vajjon hozzájárulnak-e *Graesel* intelmei, hogy mifelénk is meghonosodjék azon szellem, a mely a közönség iránti bizalomra alapítja a könyvtárhasználás szabályait?

Messze túlhaladná ismertetésnek a keretét, ha *Graesel* könyve minden részének elemzésébe belemennék. Legyen szabad végül csak néhány hiányára és tévedésére utalni.

Hogy a magyar bibliologiai irodalmat alig-alig idézi, az inkább a mi hibánk, mint az övé. A mi német vagy latin nyelven megjelent, azt megemlíti ő is, így György Aladár könyvtárstatisztikáját, az egyetemi könyvtár kéziratkatalogusát stb. Ismerteti a köteles példányokról szóló magyar törvényt, ellenben nem tudja pld., hogy országos könyvtár Magyarországon is van (a N. Muzeumé) stb.

Teljesen hiányzik az oly fontos hatósági könyvtáraknak méltatása. A Börsenblatt f. d. deutschen Buchhandel a könyvkereskedők egyletének újabb határozata szerint könyvtáraknak nem adható, így tehát alig is szerepelhet a könyvtárnok segédeszközei közt. A bibliografiai forrásmunkák közt nemcsak Szabó és Hellebrandt Régi magyar könyvtára vagy Kertbeny könyve nincs említve, hanem hiányoznak német és francia munkák is, éppen a jog- és államtudományok köréből. Így a párisi notes critiques, Stammhammernek, Nettlaunak bibliografiái, Kuno Frankensteinnak folyóirata stb. Mennyire igaza van — önmaga ellen — *Graeselnak*, hogy nemcsak filologusok legyenek könyvtárnokok!

Ritkán, de mégis megzavarja a könyv élvezését, hogy a régi Petzholdtból még ebben a kiadásban is vannak szószerinti részletek a stilus egységének rovására.

Mindez azonban nem csökkenti *Graesel* könyvének kiválóságát. Olyan könyv ez, hogy ennek és a Centralblattnak birtoka nélkülözhetővé tesz minden egyéb bibliothekonómiai segédeszközt. Ha *Graesel* megírná még a könyvtártannak második részét, a könyvtárrajzot, akkor jó időre csak a különböző szakkönyvtárak számára való speciális kézikönyvek megírása lesz a bibliologiai írók földadata.

Szabó *Ervin*.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

A **Budapesti Szemle** 309. számában (1901 szeptember) »régí könyvtárak« cím alatt terjedelmesebb ismertetés olvasható John Willis Clark: *The Care of Books on the Development of Libraries and their Fittings, from the earliest times to the end of the Eighteenth Century* című könyvéről.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXVI. évfolyamának 6. 7. füzetében** (1902 június—július) Havas Adolftól kisebb közlemény olvasható Dugonics Példabeszédeinek nemz. múzeumi példányáról, *Hellebrant* Árpádtól pedig az 1901 évi magyar filologiai irodalom bibliografiai ismertetése.

Az **Erdélyi Múzeum XIX. kötetének 5. füzetében** (1902 május 15) kisebb közlemény olvasható a gerendi kastélyból az Erdélyi Múzeum birtokába került gr. Kemény-féle kéziratokról. — A 6. füzet (1902 június 15) *Erdélyi Pálnak* az Erdélyi Múzeum könyvés és kéziratáráról szóló évi jelentését tartalmazza.

A **Grafikai Szemle XII. évfolyamának 4. számában** (1902 április) *Vajda* Ernő befejezi a modern grafikai művészetéről szóló tanulmányát. *Faragó* tollából *Szennowitz Adolfnak* *Manlius János* című könyvéről hosszabb ismertetés első része olvasható. — Az 5. szám (1902 május) *Tótfalusi Kis Miklós* emlékezetének szánt közleménnyel kezdődik a kolozsvári emlék-ünnep alkalmából. *Faragó* folytatja ismertetését. Kisebb közlemény foglalkozik a Magyarországon nyomtatott egyházi könyvekkel. — A 7. számban (1902 július) *Káldor* Lajos ismertetést kezd meg dr. *Jessen Pál* nyomdászati-észterikai felolvasásairól. — A 8-ik számban (1902 augusztus) *Káldor* folytatja tanulmányát. *Faragó* *Zedler Gottfriednek* *Die älteste Gutenberg type* című könyvét ismerteti. — A 9-ik számban (1902 szeptember) *Firtinger* Károly a nagyváradi nyomdászat történetéről ír *Kemény Lajos* munkája alapján.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények XII. évfolyamának II. füzeté** a következő tartalommal jelent meg: *Ferenczi* Zoltán, *Petőfi* és a nő. — *Kőrösi* Sándor, *Zrinyi* és *Machiavelli* (II. közlemény). — *Császár Ernő*, A magyar protestans zsoldárköltészet a XVI. és XVII. században (II. közlemény). — Dr. *Szinnyei* Ferencz, *Nagy Ignác* (II. közlemény). — Adattár: *Dekáni* Kálmán, *Kazinczy* Ferencz följegyzései. — *König* György, *Népdalok* és egyéb versek gyűjteménye (II. közlemény). — *Vértessy* Jenő, *Adatok* *Amade* László életéhez (II. közlemény). — *Szentpétery* Imre, *Benczur* József levelei *Radvánszky* Lászlóhoz és *Jánoshoz* (II. közlemény). — *Császár* Elemér, *Tankönyvbírálat* a század elején. — *Naményi* Lajos, *Kölcsey*

kiadatlan levelei. — Ismertetések és bírálatok: Szily Kálmán, A magyar nyelvújítás szótára. — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant Árpád*-tól. — A *III. füzet* tartalma a következő: *Tolnai* Vilmos, Adalékok Arany János forrásaihoz. — *Kőrösi* Sándor, Zrinyi és Machiavelli (3. közlemény.) — *Császár* Ernő, A magyar protestans zsoldárköltészet a XVI. és XVII. században (3. közlemény.) — Dr. *Szinnyei* Ferencz, Nagy Ignác. — Adattár: *Dekáni* Kálmán, Kazinczy Ferencz följegyzései (2. közlemény.) — *Vértessy* Jenő, Adatok Amade László életéhez (3. közlemény.) — *Pap* Károly, Ferrarai és perugiai magyar tanulók a XV—XVIII. századból. — *Zsák* J. Adolf, Egy Toldy Miklós és Györgyre vonatkozó ismeretlen oklevél. Adat a biharvármegyei színészet történetéhez. *Pray* György egy ismeretlen művéről. — Ismertetések. *Bírálatok*: Horváth Cyrill, A magyar irodalom története. *Ism. R.* — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant Árpád*-tól.

A *Századok XXXVI. évfolyamának 6. füzetében* (1902 június 15) *Naményi* Lajos ismerteti *Bias* István kis füzetét a Teleki-könyvtár alapításáról. — A *7-ik füzetben* (1902 szeptember 15) szintén *Naményi* Lajos ismerteti a pápai ev. ref. főiskola könyvtárának *Borsos* István által készített katalógusát.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen. III. évf. 5—6. szám (1902 május—június): *A. Graesel*, Zur Frage der Bücherwahl. — *Ernst Schultze*, Musterverzeichnis von Büchern belehrenden und wissenschaftlichen Inhalts für Volksbibliotheken. — *A. J. von Huffel*, Die Bibliotheken in den Niederlanden. — **7—8. szám** (1902 július—augusztus): *Waldemar Bethmann*, Die Struktur des Buchrückens. — *Joseph Stibitz*, Volksjugendbücherei (Folytatás.) — **9—10. szám** (1902 szeptember—október): *Waldemar Bethmann*, Die Ueberzugsarbeit an der Buchdecke. — *Ernst Schultze*, Die Jugendschriftenfrage und der Hamburger Jugendschriftenausschuss.

Állandó rovatok: Berichte über Bibliotheken einzelner Städte. Sonstige Mittheilungen. Bücherschau.

Centralblatt für Bibliothekswesen. XIX. évfolyam 4. füzet (1902 április): *Konrad Schiffmann*, Zur Geschichte der Bibliothek des Salzburger Domkapitels. — *P. Gabriel Meier*, Die Schweizerische Landesbibliothek. — *P. D. Johner*, Ueber italienische Notendrucke. — *S. Frankfurter*, Erneuerung des alphabetischen Bandkatalogs der Wiener Universitätsbibliothek. — *P. E. Richter*, Zu dem Artikel das Börsenblatt betreffend. — Recensionen und Anzeigen: Vorschriften für die Katalogsarbeiten der k. k. Hofbibliothek (*Hittmair*). *John Willis Clark*, The Care of Books (*G. A. Crüwell*).

Walter Crane, Von der dekorativen Illustration des Buches in alter und neuer Zeit. (G. G.) Wouter Nijhoff, Bibliographie de la typographie néerlandaise des années 1500 à 1540 (Alfred Götze). Gottfried Zedler, Gutenberg-Forschungen (Karl Schorbach). — 5. füzet (1902 május): Karl Schorbach, Der Rechtsstreit der Ennelin zu der Iserin Thür gegen Johann Gutenberg i. J. 1437, und Ennel Gutenberg. — Franz Boll, Photographische Einzelaufnahmen aus den Schätzen der k. Hof- und Staatsbibliothek in München. — Recensionen und Anzeigen: Conrad Haebler, Typographie Ibérique du quinzième siècle (W. F.). Keysser Adolf, Mitteilungen über die Stadtbibliothek in Cöln 1602—1902 (R. v. Fischer-Benzon). — 6. füzet (1902 június): P. C. Molhuysen, Zur Geschichte des Codex Arce-rianus der Agrimensoren. — F. W. E. Roth, Die Botaniker Euchar-ius Rösslin, Theodor Dorsten und Adam Lonicer. — R. Fick, Die Transskribirung des Anusvára in Katalogen und Bibliographien. — Paul Hirsch, Dritte Bibliotheker-Versammlung zu Jena. — Recensionen und Anzeigen: Alexander Baumgartner, Geschichte der Weltliteratur I—II. (F. Justi.) Otto Mühlbrecht, Übersicht der gesammten staats und rechtswissenschaftlichen Litteratur des Jahres 1901 (Rudolf Mothes). Dr. jur. Georg Maas, Bibliographie des bürgerlichen Rechts (Rudolf Mothes). Maurice J. D. Cockle, A Bibliography of English Military Books up to 1642 and of Contemporary Foreign Works (G. A. Crüwell). Otto Grautoff, Die Entwicklung der modernen Buchkunst in Deutschland (L. V.). Theodorich Lampel, Die Inkunabeln und Frühdrucke bis zum Jahre 1520 der Bibliothek des Chorherrnstiftes Voralpe (Voulliéme). Dr. Rudolf Schachinger, Die Wiegendrucke der Stiftsbibliothek in Melk (Voulliéme). — 7. füzet (1902 július): Walter Friedensburg, Petrus Lambecius an Lucas Holstenius über die Errichtung der Hamburgischen Stadtbibliothek und den Stand der Gelehrsamkeit in Hamburg. — Hugo Krüger, Verfasser- und Vornamen-Ermittelung. — F. W. E. Roth, Die Botaniker Euchar-ius Rösslin, Theodor Dorsten und Adam Lonicer. — Recensionen und Anzeigen: Edwin Bormann, Die Kunst des Pseudonyms (X. X.). Eugen Brand, Repertorium der Zeitschrift Blätter für das Gymnasial-Schulwesen (Rudolf Klusmann). Victor Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes ou relatifs aux Arabes publiés dans l'Europe chrétienne de 1810 à 1885 (K. Vollers). Conrad Eubel, Hierarchia catholica medii aevi (W. Brambach). A. Straub et G. Keller, Hortus deliciarum (v. D.). Verzeichniss der Bücher-Sammlung des Kais. Gesundheits-Amtes (E. Roth). Henri de Rothschild, Bibliographia lactaria 2. supplement (Ernst Roth). M. Güntz, Handbuch der landwirtsch. Litteratur (Ernst Roth). J. E. Weid-Liebersdorf, Das Jubeljahr 1500 in der Augsburger Kunst (R. S.). G. A. Leinhaas, Erinnerungen an Victoria Kaiserin und Königin. — 8. füzet (1902 augusztus): Dritte Jahresversammlung

des Vereins deutscher Bibliothekare zu Jena am 22. und 22. Mai 1902. — P. *Schwenke*, Ueber einen zu schaffenden Jahresbericht für das Bibliotheks- und Buchwesen. — Die erste Mitgliederversammlung der Gutenberg-Gesellschaft. — 9—10. *fűzet* (1902 szeptember—október): Edward *Schröder*, Philologische Beobachtungen zu den ältesten Mainzer und Bamberger Drucken in deutscher Sprache. — Heinrich *Heidenheimer*, Peter Schöffler der Kleriker. Peter Schöffler der Jüngere in Basel und Venedig. — E. *Mogk*, Pflichtexemplare in Dänemark. — J. *Hoffmeyer*, Die neue Staatsbibliothek in Aarhus. — Eb. *Nestle*, Eine Bitte um Jahreszahlen. — Eb. *Nestle*, Doppelveröffentlichungen. — E. *Both*, Ueber den Zerfall der ledernen Bucheinbände. — O. von *Schleinitz*, Der Verkauf der »William Morris-Bibliothek« an Mr. Pierpont Morgan. — Rezensionen und Anzeigen: A. Graesel, Handbuch der Bibliothekslehre (H. Schnorr v. Carolsfeld). Dr. Osk. Hecker, Boccacio-Funde (Dr. Marcus Landau). Don Martino de Zilva Wickremasinghe, Catalogue of the Sinhalese Printed Books in the Library of the British Museum (Sten Konow). T. K. Abbott, Catalogue of the manuscripts in the library of Trinity College, Dublin (F. Liebermann).

Állandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. Vermischte Notizen. Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. Personalnachrichten.

Deutsche Litteraturzeitung. XXIII. évfolyam 15. szám (1902 április 12): A. G. *Ellis*, Catalogue of Arabic books in the British Museum (Dr. Julius Wellhausen). — **16. szám** (1902 április 19): Hermann *Bloch*, Ein karolingischer Bibliothekskatalog aus Kloster Murbach (Dr. Friedrich Wiegand). E. G. W. *Braunholtz*, Books of reference for Students and Teachers of French. — **19. szám** (1902 május 10): Don Martino de Zilva *Wickremasinghe*, Catalogue of the Sinhalese Printed Books in the Library of the British Museum (Wilhelm Geiger). Ad. *Keysser*, Mittheilungen über die Stadtbibliothek in Coeln. — **21. szám** (1902 május 24): Gottfr. *Zedler*, Die Inkunabeln Nassauischer Bibliotheken (E. Voulliéme). Conrad *Haebler*, Typographie Ibérique du quinzième siècle. — **22. szám** (1902 május 31): Věstník slovanské filologie a starožitnosti (W. Vondrák). Rud. *Schmidt*, Deutsche Buchhändler, deutsche Buchdrucker. — **23. szám** (1902 június 7): R. *Cagnat*, Bibliographie critique de l'épigraphie latine. — **24. szám** (1902 június 14): Wilhelm *Weinberger*, Bericht über Paläographie und Handschriftenkunde (Dr. Carl Wessely). Bibliographie des oeuvres d'Érasme. — **25. szám** (1902 június 21): Books on education in the library of Columbia University (Dr. Constantin Nörrenberg). — **26. szám** (1902 június 28): Otto *Gravotoff*, Die Entwicklung der modernen Buchkunst in Deutschland. — **27. szám** (1902 július 5): Georg *Maas*, Bibliographie des Bürgerlichen Rechts (Dr. Lothar Seuffert). Frédéric *Lachèvre*, Bibliographie des

recueils collectif de poésies publiés de 1597 à 1700. — 29. szám (1902 július 19): H. Krüger, Verfasser und Vornamenermittlung. — 30. szám (1902 július 26): T. Greenwood, Edward Edwards the chief pioncer of municipal public libraries. — 31. szám (1902 augusztus 2): Dr. G. Leidinger, Die älteste gedruckte bayerische Chronik zugleich der älteste Druck der Stadt Landshut in Bayern (Dr. Theodor Bitterauf). — 32. szám (1902 augusztus 9): Albert Köster, Festrede zur fünfhundertjährigen Geburtsfeier Johannes Gutenbergs (P. Schwenke). Liste des Périodiques reçus par la Société Philomathique. — 34. szám (1902. augusztus 23): Gutenberg-Gesellschaft; erster Jahresbericht. Gottfried Zedler, Die älteste Gutenbergstye (Paul Schwenke). A. Claudin, Histoire de l'imprimerie en France au XVe et au XVIe siècle. — 35. szám (1902 augusztus 30): Michael Holzmann und Hans Bohatta, Deutsches Anonymen-Lexicon 1501—1850 (Dr. Egon von Komorzynski). — 36. szám (1902 szeptember 6): Louis Morin, Les Briden I. Imprimeurs et libraires à Troyes et à Chaumont. — 37. szám (1902 szeptember 13): A. L. Jellinek, Internationale Bibliographie der Kunstwissenschaft. — 38. szám (1902 szeptember 20): Edw. Schröder, Philologische Beobachtungen zu den ältesten Mainzer und Bamberger Drucken in deutscher Sprache.

Le Biblioſilia. IV. évfolyam 1—2 füzet (1902 április—május): Émile Dacier, L'exposition de la gravure sur bois. — C. F. Leopoldo Delisle. — Anselmo Anselmi, Documenti intorno «al più bel volume uscito delle stampe di Girolamo Soncino». — Giuseppe Manacorda, Dai carteggi allacciani. — Émile Dacier, Courrier de Paris. — 3—4 füzet (1902 június—július): Eugène Müntz, Les miniatures françaises dans les bibliothèques italiennes. (I. közlemény.) — R. Garnett, The editio princeps of the Amadis of Gaul. — Ernesto Spadolini, L'arte della stampa in Ancona dal 1512 al 1576. — G. Mazzi, 1355, Il breve dell' Arte degli Albergatori in Siena. — Agostino Zanelli, Debiti e crediti di un libraio bresciano del secolo XVI. — Tamaro de Marinis, Per la storia della tipografia napoletana nel secolo XV. — Recension: Le tavolette dipinte di Biccherna e di Gabella del R. Archivio di Stato in Siena con illustrazione storica del Cav. Alessandro Lisini. (L. S. O.) Domenico Orano, Il Sacco di Roma del m. d. xxvij. (L. S. O.)

Le Bibliographe Moderne. VI. évfolyam május—júniusi füzet (33. szám): P. Arnauld, Inventaire de la librairie du chateau de Blois en 1518. (I. közlemény.) — Henri Stein, Un inventaire des archives royales sous Louis XI. au Plessis-les-Tours. — Léon G. Pelissier, La bibliothèque Barberini en 1777. — K. Haebler, Le soi-disant Cisianus des 1443 et les Cisianus allemands. (Befejező közlemény.) — Chronique des archives: Allemagne. Espagne. France. Grande-Bretagne. — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Argentine. Brésil. Espagne. États-Unis. France. Grande-

Bretagne. Italie. Pays-Bas. — *Cronique bibliographique: Hommages à Gutenberg. Le faux manuscrit Lormier. Bibliographies ceramiques. Bibliographie des voyages en Écosse. La presse (périodique de Styrie. Société de bibliographie allemande. Société des bibliophiles viennois. Inventaires de bibliothèques. Quelques bibliographies individuelles. Exposition de la gravure sur bris. L'imprimerie à Bâle au XV. siècle. Histoire du papier. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Ministère de la guerre; inventaires sommaire des archives historiques (H. S.) Heinrich Nentwig, Das ältere Buchwesen in Braunschweig; Beitrag zur Geschichte der Stadtbibliothek (H. S.) W. I. van Eys. Bibliographie des Bibles et Nouveaux Testaments en langue française des XV. et XVI. siècles. Otto Mühlbrecht. Wegweiser durch die neuere Litteratur der Rechts- und Staatswissenschaften (H. S.). — *Július—augusztusi füzet* (34. szám): E. Bourlier, La bibliothèque wallonne a Leyde. — Les archives du ministère de la justice à Paris. — L. Auvray, Chartes originales et manuscrits de la collection Desnoyers à Orléans, — *Chronique des archives: Allemagne. Belgique Espagne. France. Grande-Bretagne. Pays-Bas. Suede. Suisse. — Cronique des bibliothèques: Allemagne. Autriche-Hongrie. Belgique. Cuba. États-Unis. France. Italie. Russie. Turquie d'Asie — Chronique bibliographique: La bibliographie en Espagne. La bibliographie en Hongrie. Le journal de la librairie suisse. Un sommaire des revues américaines. L'exposition rétrospective de la Société du protestantisme français. Reliures flamandes du XV. siècle. La »Bibliographia medica.« Bibliographie du théâtre. Bibliographie numismatique. Histoire de l'imprimerie. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revue speciale. Silvio Lippi. Inventario del R. Archivio di Stato di Cagliari, e notizie della carte conservate nel piú notevoli archivi comunali, vescovili e capitolari della Sardegna. (H. S.) H. Pirenne, Bibliographie de l'histoire de Belgique. (H. S.) Richard M. Meyer, Grundriss der neuern deutschen Litteraturgeschichte (H. S.) Don Antonio Elias de Molius, Ensayo de una Bibliographia literaria de Españ y America (P. D.) Maurice Tournoux, Marie Antoinette devant l'histoire (H. S.) F. Kircheisen, Bibliographie napoléonienne (H. S.) Ern. Cushing Richardson Classification theoretical and practical (H. S.) Henri Cordier, L'imprimerie sino-européenne en Chine; bibliographie des ouvrages publiés en Chine par les Européens au XVIIe et au XVIIIe siecle (H. S.)**

Revue des Bibliothèques. XII. évfolyam 4—6 füzet (1902 avril—június): Émile Chatelain, Catalogue des incunables de la Bibliothèque de l'Université de Paris. — L. Barrau-Dihigo, Deux lettres d'Amador de los Rios à J. V. Le Clerk. — *Bibliographie: P. Van den Gheyn, Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique; Tom. I; écriture sainte et liturgie*

(Émile Chatelain.) Joseph Rousse et Marcel Giraud-Mangin, Bibliothèque publique de la Ville de Nantes; collection Dugast-Matifeux; catalogue des manuscrits; Tom. I; documents révolutionnaires (É. C.) Theodorich Lampel, Die Incunabeln und Frühdrucke bis zum Jahre 1520 der Bibliothek des Chorherrnstiftes Voral (É. C.) Catalogue of scientific papers 1800—1883 Vol. XII. (É. C.) Bibliographie scientifique française; Tom I, nro 1—3. (É. C.) Edmond Lefèvre, Catalogue félibrien et du Midi de la France; Notes et documents sur le Félibrige, 1-re Année. Orazio Viola, Saggio di bibliografia storica Catanese (É. C.) Hugues Vaganay, Répertoire bibliographique des auteurs et des ouvrages contemporains de langue française ou latine (E. C.) — Chronique des bibliothèques: Cinquantenaire de M. Léopold Delisle.

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. XIII. évfolyam 4. szám (1902 április): Concorso Brambilla. — Guido *Biagi*, Una proposta americana per un catalogo cooperativo. — G. B. Giuochi antichi. — Per la Braidense. — E. *Rostagno*, Rassegna della stampa spagnuola.

Zeitschrift für Bücherfreunde. VI. évfolyam 1 fűzet (1902 április): H. A. L. *Degener*, Die Bibliothek des British Museum. — Ein neues Miniaturwerk. — Dr. Marcus *Landau*, Auf den Spuren Dantes. — Zur Boccaccio-Litteratur. — **2. fűzet** (1902 május): Dr. Franz *Boll*, Jacques Coeurs Gebetbuch in der Münchener Hof- und Staatsbibliothek. — Dr. K. *Bader*, Von Büchertitel einst und jetzt. — Dr. Heinrich *Heidenheimer*, Druckkunst und Pulvergeschütz. — Dr. Karl *Sudhoff*, Ein Kapitel aus der Geschichte der Setzerwillkür im XVI. Jahrhundert. — **3. fűzet** (1902 június): Walter von *Zur Westen*, Moderne Arbeiten der angewandten graphischen Kunst in Deutschland. — **4. fűzet** (1902 július): Dr. *Johanne Luther*, Der Besitzwechsel von Bildstöcken im Zeitalter der Reformation. — Gustav *Gugitz*, Die Wiener Stubenmädchenlitteratur von 1781. — Dr. I. *Minor*, Die Wahrheitsforderung in der Litteratur und auf der Bühne. — Kritik: Eduard Fuchs, Die Karikatur der europäischen Völker vom Altertum bis zur Neuzeit. Dr. Michael Holzmann und Dr. Hanns Bohatta, Deutsches Anonymen-Lexicon 1501—1850. — **5. fűzet** (1902 augusztus): Dr. Arthur *Kopp*, Von allerley Ballhornerey. — Dr. Eugen *Laur*, Die erste französische Ausgabe von Heines Werken. — Dr. Th. *Stettner*, Goethe und die Münchener Lithographie. — Moritz St. *Goar*, Georg Burkhard Kloss und seine Bibliothek. — Kritik: F. Kircheisen, Bibliographie Napoleons (Dr. P. E. Richter). Joseph Kürschner, Handbuch der Presse (H. Stümcke). — **6. fűzet** (1902 szeptember): Dr. *Johannes Luther*, Aus der Kunstwerkstatt der alten Drucker. — Walter von *Zur Westen*, Zur Geschichte der Reklamkunst. — Alfred *Bass*, Der kloane Catechismo vor'z Beloseland. Eine Seltenheit aus dem Lande der »Zimbern«.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1902. ÉV MÁSODIK ÉS HARMADIK NEGYEDEBEN.

Összeállítja: DR. GULYÁS PÁL.

ALAPSZABÁLYAI, A devecesteri polgári olvasóegylet — és könyvtár-jegyzéke. Devecser 1902. Rosenberg Zsigmond. 8-r. 36 l.

ALAPSZABÁLYAI, A kis-köszegi olvasókör —. Mohács. 1901. Rosenthal Márk és fia. 8-r. 11 l.

ALAPSZABÁLYAI, A lentii »olvasó-kör« —. Alsó-Lendva. 1902. Balkányi Ernő. 8-r. 16 l.

ALAPSZABÁLYAI, A pécsi m. á. v. altiszti olvasókör —. Pécs. 1900. Püspöki lyc. ny. 8-r. 16 l.

ALAPSZABÁLYAI, A radványi olvasó-egylet —. Besztercebánya. 1902. Machold F. 8-r. 15 l.

ANHANGS—KATALOG der Bibliothek des Resiczaer allgemeinen Lesevereines. Zur vierten Auflage. Resicza. 1902. Eisler József. 8-r. 12 l.

ANTALFY JÓZSEF. A »Csak szorosán« magyarországi könyvkereskedő-segédék egyesülete tulajdonát képező könyvtár rendje és címjegyzéke. Budapest. 1902. Rózsa Kálmán és Neje. 8-r. 13 l.

APPONYI SÁNDOR. Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. II. köt. XVII. és XVIII. század (1720-ig) Budapest. 1902. Franklin-társ. 4, 425 l.

AUGENFELD M. MIKSA. A könyvnyomda. Budapest. 1902. Pallas r. t. kny. 8-r. 48 l.

BORSOS ISTVÁN. A főiskolai könyvtár gyarapodása. (A dunántuli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának 1901/1902. évi értesítőjében). Pápa. 1902. Kis Tivadar. 8-r. 100—120 l.

(CSETRI KÁROLY.) A tanári könyvtár címjegyzéke. (A zombori áll. főgymn. XXX. értesítőjében.) Zombor. 1902. Bittermann Nándor és fia. 8-r. 13—29 l.

CZÍMJEGYZÉKE, Az aradi máv. altiszti kör könyvtárának —. 1902. Arad. 1902. Részvény ny. 8-r. 23 l.

CZÍMJEGYZÉKE, A bajai kath. legényegylet könyvtárának —. 1902. Baja. 1902. Kazal József. 8-r. 16 l. Ára 20 fill.

CZÍMJEGYZÉKE, A bpesti könyvtár-egyesület népkönyvtárának —. V. rész. 1901. évi gyarapodás. Budapest. 1902. Bagó Márton és fia. 8-r. 17 l. Ára 20 fillér.

CZÍMJEGYZÉKE, A budapesti magy. kir. tudomány-egyetem könyvtárának —. XXVI. 1901. évi gyarapodás. Budapest. 1902. Egyetemi kny. 8-r. XXIX, 155, 101 l.

(FERENCZI ZOLTÁN.) Jelentés a budapesti magyar királyi tudomány-egyetem könyvtárának 1901. évi állapotáról. Budapest. é. n. Egyetemi kny. 8-r. X. l.

FOLYÓIRATOK, hírlapok 1902. december 31-ig a budapesti egyetemi könyvtár folyóirati szobájában. Kivonat a budapesti magy. kir. tudomány-egyetemének 1901. évi gyarapodási címjegyzékéből. Budapest. 1902. Egyetemi kny. 8-r. 101 l.

FOLYTATÁSA, Az ifjusági könyvtár jegyzékének —. (A temesvári m. k. áll. felsőbb leányiskola XVIII. értesítőjében). Temesvár. 1902. Uhrmann Henrik. 8-r. 49—50 l.

—G—GY. Régi könyvtárak. (Budapesti Szemle. 309. sz.) Budapest. 1902. Franklin-társ. 8-r. 476—481 l.

GYARAPODÁSA, Az eperjesi Széchenyi-kör könyvtárának — 1901-ben. (Függelék az eperjesi Széchenyi-kör 1901. évkönyvében) Eperjes. 1902. Kósch Árpád. 8-r. 111—115 l.

(HELLEBRANT ÁRPÁD.) A magyar philologiai irodalom 1901-ben. (Egye-

temes Philologiai Közlöny, XXVI. évf. VI—VII. füz.) Budapest. 1902. Franklin társ. 8-r. 557—655 l.

(HELLEBRANT ÁRPÁD.) A magyar philologiai irodalom 1901-ben. (Különleny. az Egyetemes Philologiai Közlönyből.) Budapest. 1902. Franklin-társulat. 8-r. 99 l.

(HELLEBRANT ÁRPÁD.) Néprajzi könyvészet 1901-ből (Ethnographia. XIII. évf. 3. 5. sz.) Budapest. 1902. Hornyánszky Viktor. 8-r. 141—142; 234—237 l.

(HELLEBRANT ÁRPÁD.) Néprajzi könyvészet 1901-ből. b.) Külföldi. III. (Ethnographia XIII. évf. 6. sz.) Budapest, 1902. Hornyánszky Viktor. 8-r. 283—285 l.

(HELLEBRANT ÁRPÁD.) Repertorium. (Irodalomtörténeti közlemények. XII. évf. 2. füz.) Budapest. 1902. Athenaeum kny. r. t. 8-r. 254—256 l.

IRODALMA, Az iparművészet —. 1902. Athenaeum kny. r. t. 4-r. 143—144 l.

IRODALMA, Az iparművészet —. 1902. márczius és április. (Magyar iparművészet. V. évf. 3. sz.) Budapest. 1902. május és június. (Magyar iparművészet. V. évf. 4. sz.) Budapest, 1902. Athenaeum kny. r. t. 4-r. 143—144; 199—200 l.

IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1902. márczius 31-én.) (Közgazdasági Szemle XXVI. évf. 27. köt. 4. sz.) Budapest. 1902. Pesti kny. r. t. 8-r. 321—332 l.

IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1902. április 30-án.) (Közgazdasági Szemle. 27. köt. 5. sz.) Budapest. 1902. Pesti kny. r. t. 8-r. 397—408 l.

IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1902. május 31-én.) (Közgazdasági Szemle. 27. köt. 6. sz.) Budapest. 1902. Pesti kny. r. t. 8-r. 477—492 l.

IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1902. június 30-án.) (Közgazdasági Szemle. XXVI. évf. 28. köt. 1. sz.) Budapest. 1902. Pesti nyomda részv. társ. 8-r. 561—572 l.

IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1902. július 31-én.) (Közgazdasági Szemle. XXVI. évf. 28. köt. 2. sz.) Budapest. 1902. Pesti nyomda részv. társ. 8-r. 639—652 l.

IRODALOM, Magyar művészeti —. (Művészet. I. évf. 1—4. sz.) Budapest. 1902. Hornyánszky Viktor. 4-r. 79—80; 151—52; 230—1; 295 l.

JEGYZÉK a m. kir. szabadalmi hivatal nyilvános könyvtárában található művekről 1901. december végén. Bp. é. n. Pallas ny. 8-r. 24 l.

JEGYZÉK, Könyvtári —. Kereskedelmi alkalmazottak egyesülete. Temesvár. É. n. Csendes Jakab. 8-r. 32 l. Ára 10 f.

JEGYZÉKE, A bácsföldvári népkör könyvtár —. Ó-Becse. é. n. Lévai Lajos. 8-r. 8 l.

JEGYZÉKE, A kaposvári hivatalnokok társaskörének könyvtári —. Kaposvár. 1902. Özv. Jancsovics Gyuláné. 8-r. 16 l.

JEGYZÉKE, A kaposvári szabómunkások szakegyletének könyvtári —. Kaposvár. 1902. Gerő Zsigmond. 8-r. 7 l.

JEGYZÉKE, A pannonthalmi sz. Benedek-rend központi főkönyvtára kettős példányainak —. Ujabb járulékok az 1896. évi jegyzék óta. (A külső címlapon: Exemplaria duplicata etc.) Budapest. 1902. Neuwald Illés. 8-r. 27, 3 l.

JEGYZÉKE, A soproni belvárosi rom. kath. el. fiú- és a szt.-Mihályról címzett elemi fiú- és leányiskola tanítói könyvtárának —. 1871—1902. Sopron. 1902. Röttig Gusztáv. 8-r. 32 l.

JELENTÉS a Magyar Nemzeti Múzeum 1901. évi állapotáról. Közvettes a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága. Budapest. 1902. Athenaeum kny. rt. 8-r. 190 l.

JELENTÉS a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének 1901. évi működéséről. Budapest. é. n. Athenaeum kny. r. t. 2-r. 43 l.

KATALÓGUSA, A kecskeméti államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium tanári kézi könyvtára természettudományi munkáinak — az 1900/1. tanévben. (Függelék Balázs István: A kecskeméti ev. ref. főgimn. állattani és

földrajzi gyűjteményeinek katalógusához.) Kecskemét. 1902. Részvény kny. 8-r. 167—179 l.

KATALOGUSA, A tanári könyvtár —. II. rész. (A budapesti V. ker. m. k. áll. főgymnasium 1901/2. év. értesítőjében) Budapest. 1902. Franklin-társ. 8-r. 9—16 l.

KATONA MIHÁLY. A nagyváradi 48-as népkör könyvtárának jegyzéke. Nagyvárad. 1902. Neuman Vilmos. 8-r. 30 l. Ára 20 f.

KIVONAT a budapesti egyetemi könyvtár ügyviteli szabályzatából. Budapest. 1902. Egyetemi ny. 8-r. 4. l.

KÓSSA GYULA. A m. kir. állatorvosi könyvtárának katalógusa. (I. pótlék: 1901/2. évi gyarapodás.) (Melléklet a magyar királyi állatorvosi főiskola 1901/2. évi évkönyvéhez.) Budapest. 1902. Franklin-társ. 8-r. 10 l.

KÖNYVEK, Uj —. (Századok. 1902. évf. 5. 6. füz.) Bpest. 1902. Athenaeum kny. r. t. 8-r. 501—502; 595—598 l.

KÖNYVEK, Uj —. (Századok XXXVI. évf. 7. füz.) Budapest. 1902. Athenaeum kny. r. t. 8-r. 692—694 l.

KÖNYVÉSZET. Április—július. (Egyetemes philológiai közlöny. XXVI. évf. VIII. füz.) Budapest. 1902. Franklin-társulat. 8-r. 749—752 l.

KÖNYVJEGYZÉKE. Egyesületünk könyvtárának —. (Az érsekújvári r. kath. népnevelők egyesületének időszakos értesítője.) I. évf. 2. sz. Galánta. (1902.) Első galánthai kny. 4-r. 8 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A »magyar vasuti és hajózási klub« szépirodalmi könyvtárának — és könyvtár-szabályzata. Bpest. 1902. Markovits és Garai. 8-r. 140 l. Ára 1 K.

KÖNYVTÁR-LELTÁRA, A mezőkovácsházi polgári olvasókör — 1901. évi. Gyoma. é. n. Kner Izidor. 8-r. 16 l.

KÖNYVTÁR, Tanári —. Szaporodás. (A ciszterci rend pécsi r. k. főgimnáziumának 1901/2. értesítőjében.) Pécs 1902. Taizs József. 8-r. 44—85 l.

MÁNDOKY SÁNDOR. A soproni magyar királyi honvéd-főreáliskola tiszti és tanári könyvtárának címjegyzéke. Sopron. 1902. Röttig Gusztáv. 8-r. 2, 123 l.

MINERVA, Magyar —. A magyarországi múzeumok és könyvtárak czímkönyve. II. évf. 1901—1902. Budapest. 1902. Athenaeum kny. r. t. Czimkép, XXXII. 550, 2 l.)

PÓTFÜZET. A szegedi iparos-ifjak közmívelődési egylete. Szeged. é. n. Endrényi Imre. 8-r. 6 l.

RÉCSEY VIKTOR. A pannonhalmi főapátság könyvtárának jegyzéke 1658-ban, Magger András Placid főapát kormánya alatt. (Külső címlapon: »Catalogus librorum omnium conventus s. Martini de s. monte Pannoniae anno 1658.« »Sub D. Andrea Placido (Magger) eiusdem monasterii archiabatae confectus.«) Budapest. 1902. Neuwald Illés. 8-r. 59, 1 l.

RENDSZABÁLYA, A kollégiumi nagykönyvtár és a vele kapcsolatos gyűjtemények szervezeti —. Javaslat. Debreczen. 1902. Városi kny. 8-r. 18 l.

SZABÁLYZAT, Ügyviteli — a budapesti egyetemi könyvtár részére. Budapest. 1902. Egyetemi ny. 8-r. 9 l.

Szabó Ervin. A budapesti kereskedelmi és iparkamara könyvtárának katalógusa. 1902. — Catalogue de la bibliothèque de la chambre de commerce et d'industrie de Budapest. Budapest. 1902. Pesti nyomda részv. társ. 8-r. XXX. 891 l.

SZALAY LÁSZLÓ. A m. kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet könyvtárának név- és tárgymutatója. — Namen- und Sachregister der Bibliothek der kön. ungar. Reichsanstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus. Budapest. 1902. Pesti nyomda részv. társ. 8-r. VIII, 423 l.

SZÉCHENYI-MÚZEUMA, A m. tud. akadémia — 1902. május hó 1-én. Budapest. 1902. Hornyánszky Viktor. 8-r. 24 l.

UTASÍTÁS a népkönyvtárak szervezésére. Budapest. 1902. Athenaeum kny. r. t. 8-r. 67 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Kitüntetés. A Magyar Nemz. Múzeum fennállásának száz éves jubileuma alkalmából a király Ó Felsége *Szalay Imre* min. tan., a M. N. Múzeum igazgatójának a Szent István-rend kiskeresztjét, dr. *Fejérvataky László* egyet. ny. r. tanárnak és a Nemz. Múzeum Széchényi orsz. könyvtára igazgatójának a harmadosztályú vaskorona-rendet legkegyelmesebben adományozta.

Kinevezések és előléptetések a M. Nemz. Múzeum könyvtárában. A nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr f. évi október 21-ikén 43.922. szám alatt kelt leiratával *Kollányi Ferencz* és dr. *Schönherr Gyula* m. nemz. múzeumi öröket igazgató-örökké, dr. *Sebestyén Gyula* és dr. *Áldásy Antal* I. oszt. segédöröket örökké és *Havrán Dániel* II. oszt. segédört I. oszt. segédörre nevezte ki, és egyidejűleg *Kereszty István* ört a VIII. fizetési osztály 3. fokozatából a 2. fokozatba, dr. *Hubert Emil* II. oszt. segédört a X. fizetési osztály 2. fokozatából az 1. fokozatba és *Varju Elemér* II. oszt. segédört a X. fizetési osztály 3. fokozatából az 1. fokozatba léptette elő. Továbbá f. évi november 27-ikén 77.852. szám alatt kelt leiratával dr. *Esztegár László* I. oszt. segédört örré, *Kováts László* és dr. *Hubert Emil* II. oszt. segédöröket I. oszt. segédörökké nevezte ki.

A Magyar Tud. Akadémiai könyvtár gyásza. A közel multban kétszeres veszteség érte a Magyar Tud. Akadémia könyvtárát. F. évi szeptember 4-ikén meghalt *Heller Ágost*, az akadémia főkönyvtárnoka, szeptember hó 23-án pedig *Lindner Ernő* akadémiai alkönyvtárnok. — *Heller Ágost* 1843. augusztus 6-ikán született. Hosszas és nagyérdemű természettudományi munkásság után 1894-ben a M. T. Akadémia főkönyvtárnokává választotta a Hunfalvy Pál halála által megüresedett helyre. Ilyen minőségben vett részt két ízben a londoni bibliografiai kongresszusokon, melyek a matematika és Természettudományok nemzetközi repertoriumának előkészítésével foglalkoztak. Erre vonatkozó jelentéseit annak idején mi is ismertettük, úgyszintén az *Elischer-féle Goethe-gyűjtemény* általa szerkesztett katalógusát is. Ugy látszik, kedvét találta a könyvtárnoki tevékenységben is s különösen az említett nemzetközi bibliografiai vállalat ügyével nagyon szívesen foglalkozott, azonban az utóbbi években megrendült egészsége megakadályozta, hogy mint könyvtárnok és bibliografus tervszerű és nagyobb arányú munkásságot fejthessen ki. — *Lindner Ernő* 1826. decz. 26-ikán született. Változatos

életpályát futott már meg, midőn Hunfalvy Pál meghívására 1867-ben az akadémiai könyvtárba került, hol 1875. július 1. óta alkönyvtárnoki címmel működött, mindvégig nagy lelkiismeretességgel és széleskörű ismeretei és irodalmi tájékozottsága folytán szép eredménnyel is. Nagy érdemeket szerzett, mint a magyar költészet remekeinek hivatott német tolmácsa s ezen kívül több nyelvészeti és etnografiai dolgozattal is megörökítette nevét. Mindkettőjük emlékezetét meg fogja őrizni a magyar tudományosság története.

A harmadik könyvtárnoki tanfolyam. A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége f. évi július hó 7—19-ike között immár harmadik ízben rendezett könyvtárnoki tanfolyamot.

Az országos főfelügyelőség irányelve most is ugyanaz volt, a mi az eddigi tanfolyamok szervezésénél vezette. Első sorban azon könyvtári szakférfiak nyertek részvételi engedélyt, a kik valamely könyvtár élén állanak. avagy a jövőben könyvtár vezetésére hivatvák. E mellett azonban most is alkalmat adott a főfelügyelőség egyeseknek, a kiknek valamely közművelődési intézmény keretében folytatott működése a könyvtári szakismeretek megszerzését kívánatosnak mutatta, hogy a tanfolyamon maguknak tájékozást szerezhessenek.

A könyvtárnoki tanfolyam vezetősége, egyetértve az előadókkal, a már két ízben kipróbált és helyesnek bizonyult tantervet vitte újból keresztül, a melynek ez alkalommal csak a főbb csoportjait közöljük, a részletekre vonatkozólag az érdeklődőket a Magyar Könyvszemle 1900. évfolyama 407. lapján megjelent közleményre utalva.

Az előadás keretei ezek voltak :

I. *A palaeografia és a kéziratok kezelése*; 12 órában előadta Dr. *Fejérfpataky László* egyetemi ny. r. tanár, a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi országos könyvtárának igazgatója, országos felügyelő.

II. *Könyvismerettan* (Bibliologia), előadta *Varjú Elemér* m. nemzeti múzeumi segédőr 12 órában.

III. *Könyvtártan* (Bibliothekonomia), előadta Dr. *Ferenczi Zoltán*, a budapesti egyetemi könyvtár igazgatója 14 órában.

IV. *Bibliografia*, előadta Dr. *Esztégár László* m. nemzeti múzeumi segédőr 10 órában.

Az előadások a fentemlített napokon mindig a délelőtti órákban tartattak s a délutáni idő az elméleti ismeretek teljessé tételére szükséges gyakorlat megszerzésére fordítatott. E végből Dr. *Fejérfpataky László* és dr. *Ferenczi Zoltán* előadók vezetése alatt, a hallgatók együttesen meglátogatták és tanulmányozták az egyetemi és műegyetemi könyvtárakat, az országos levéltárat, az iparművészeti múzeum és iskola könyvtárát, az országos képtárat, és az esztergomi gyűjteményeket.

Az orsz. főfelügyelőség 12 olyan intézethez intézett meghívót, a melyek felügyelete alá tartoznak és ezek közül 8 küldötte el megbízottját a tanfolyamra és pedig

1. A békés-csabai múzeum-egyesület *Kabos Bálint* tanárt és könyvtárnokot;

2. Besztercebánya város *Schweng József* városi tanácsost;
3. Győr város *Sefcsik Ferencz* levéltárnokot;
4. a hódmezővásárhelyi ev. ref. főgimnázium dr. *Imre Lajos* tanárt és könyvtárnokot;
5. A kassai múzeum *Rössler Elemér* könyvtártisztet;
6. a nagybányai múzeum-egyesület *Bencsik János* tanárt és múzeum-ört,
7. a székely nemzeti múzeum *Zayzon Ferencz* tanárt és múzeumiört.
8. a délmagyarországi történelmi társulat *Szmida Lajos* temesvármegyei számvevőt.

Ezeket kivül az orsz. főfelügyelőség engedélyével

1. *Borosnyai Károly* főreáliskolai tanár Budapestről,
2. Dr. *Császár Mihály* tanárjelölt Budapestről.
3. *Hegyi Ödön* hírlapíró Budapestről,
4. *Kápolnai Paur Ödön* lapszerkesztő és laptulajdonos Veszprémből,
5. *Koczogh András* tanárjelölt Budapestről,
6. *Reva Dezső* Budapestről,
7. *Szász Gyula* községi tanító Szegedről vettek részt az előadásokon.

Mint az előző években, úgy most is a főfelügyelőség hatáskörébe tartozó intézetek küldöttei közül heten egyenként 100 korona uti átalányban részesültek.

A tanfolyam hallgatói az előadásokban való részvételükről hivatalos bizonyítványt nyertek.

Az eddig lefolyt három könyvtárnoki tanfolyamon összesen körülbelül 50 szakember vett részt és tökéletesítette könyvtári szakismereteit. Az orsz. főfelügyelőség rövid idő múlva kiadja első kézikönyvét, a mely épen a könyvtárnokok számára készült. Ezen két tényező, úgy hisszük közelebb viszi megvalósulásához az orsz. főfelügyelőségnek azon reményét, hogy a szellemi kapcsolatot a hazai könyvtárak között nagyobb és erősebb lesz, s bizonyos egységes elveknek elterjedésével hazai könyvtárügyünk fellendülése hamarabb és biztosabban következik el.

Ismeretterjesztő muzeumi előadások. A könyvtárból f. évi november hó 22-ikén dr. *Esztegár László* I. oszt. segédőr a muzeumi könyvtárban őrzött irodalomtörténeti emlékekről, november hó 29-ikén dr. *Schönherr Gyula* igazgató-őr az Anjou-kori okleveles emlékekről, december 13-ikán pedig dr. *Sebestyén Gyula* »rovás és rovásírás« czímen tartottak ismeretterjesztő előadásokat.

A múzeumi könyvtár történeti és irodalomtörténeti kiállítása a november 27-ikén történt megnyitás óta, megtekinthető díjtalanul minden pénteken délután 1—2 óra között. Ezen kívül megtekinthető hétköznapokon d. e. 10—1-ig 1 kor. belépti díj mellett, mely összegben a katalógus ára is — különben 60 fillér — befoglaltatik.

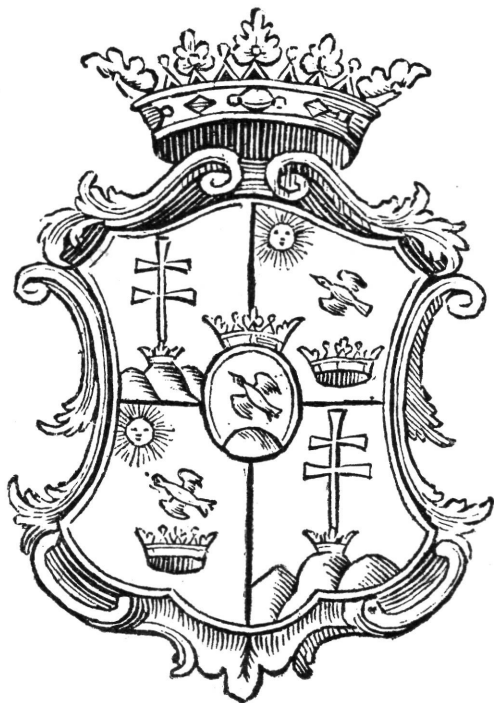
Delisle Leopold jubileuma. F. évi május 6-ikán ünnepelték meg ötvenéves évfordulóját annak, hogy a párisi nemzeti könyvtár kiváló igazgatója *Delisle Leopold* a »Société de l'histoire de France« és az »Ecole des Chartes« tagjai sorába lépett. Az ünnepélyen több tndományos társaság képviseltette magát s Himly Auguste, az Institut tagja, hosszabb beszédben

méltatta Delisle érdemeit a történettudományi kutatások terén átadva az ünnepeltnek tisztelői nevében két díszes kódexnek fototipiai uton készült másolatát. Az egyik duc de Berrynek a turini nemz. könyvtárban őrzött »livre d'heures«-je, a másik Orderic Vital egyháztörténetének XII. sz. normandiai kézirata, a mely a svéd királynő könyvtárából a XVII. században került a vatikáni gyűjteménybe. Mindkét kódex szoros összefüggésben áll Delisle tudományos működésével. Minket közelebbről érdekel azonban f. év november 8-án tartott ünnepély, melyre a nagy tudósok a nemzeti könyvtárba való belépésének 50-ik évfordulója szolgáltatott alkalmat. Ezen az ünnepélyen megjelent a közoktatásügyi miniszter is és lelkes beszélőben méltatta Delisle könyvtárigazgatói működésének jelentőségét az általános tudományosság szempontjából. Az ünnep emléke lesz a *Lacombe* Paul szerkesztésében: *Bibliographie générale des ouvrages et des articles publiés par M. Leopold Delisle* címmel megjelent kiadvány, melynek 5 frank lesz az előfizetési ára. Az összeg M. Henry Martin, à la Bibliothèque de l' Arsenal 1. rue de Sully, Paris címre küldendő. A bibliográfia minden közlönye üdvözölte a nagyíró könyvtárnokot jubileuma alkalmából. Mi is kész örömmel csatlakozunk az üdvözlők közé.

Gróf Széchényi Ferencz könyvjelzői.

A Magyar Nemz. Múzeum nemes alapítóját, a kinek csak a közelmúlt napokban emelt maradandó emléket az általa életre keltett intézet, mint könyvbarátot érdekesen jellemzi, hogy kortársai közül legtöbb könyvjelzője maradt, hirdetve az utókornak, hogy a könyvtáralapító meczénás nem csak áldozatkész hazafi, hanem vérbeli bibliofil volt.

Az a kor, melyben a Széchényi Ferencz gróf buzgólkodott a nemzetének szánt gyűjtemény egybe-hordásán, nálunk a könyvgyűjtés aranykorának nevezhető. Természetes tehát, hogy exlibriseink nagy része ennek az időnek, a XVIII. század második felé-

nek köszöni létrejöttét; nem mondunk sokat, ha másfél százra tesszük a százmat azoknak a könyvjelzőknek, a melyek e korbéli gyűjtőink emlékét őrzik.

E tekintélyes számból három esik a Múzeum alapítójára; mindhárom olyan, hogy megállja a versenyt kortársaiéval. Az első, hihetőleg a legkorábbi, egyszerű fametszet. Nyolczadrétű lapocskára nyomtatva a Széchényiek grófi czímerét mutatja, megfelelően az 1697-ik évi diplomának, a melylyel I. Lipót király a családot Magyarország főnemesi nemzetségei közé emelte. A rajzoló hibájának kell betudnunk némely jelentőség nélkül való eltérést az eredetitől; így például, hogy a szív-pajzs galambját repülve ábrázolja, s esőréből elhagyja a koszorút. A czímer alól hiányzik a név vagy felírás s ezt bizvást el is hagyhatta a tulajdonos, miután nemzetsége czímere eléggé ismert volt a kortársak előtt, hogy így is tudhassák, kit illet az.

E fametszetnek kétféle színű, fekete és vörös lenyomatait ismerjük. Úgy lehet, a kétféle szín a könyvek különböző fajait jelölte; az általunk eddig látott példányok közül a vörösek mind a humanus, a feketék a reál-tudományok körébe tartozó művekbe vannak beragasztva.

Sokáig nem lehetett használatban ez az exlibris, miután alig néhány százra megy azoknak a köteteknek a száma, a melyekben találkozunk vele; felváltotta egy rézbe metszett, tetszetősebb kiállítású s a czímeret kifogástalanul, színei jelzésével mutató lapocska. Ennek nagysága $125 \times 103 \text{ } \frac{m}{m}$, rajta köralakú, barok keretbe foglalt lapon van a grófi czímer, úgy mint az előbbenin, minden felírás nélkül.

Ezt a könyvjelzőt is csak rövid ideig használta Széchényi gróf; könyveiben csak elvétve bukkanunk rá. Hihetőleg tulságosan egyszerűnek, vagy művészietlennek tartotta s másikat csináltatott helyette *Junker*-rel, az ismert pozsonyi rézmetszővel.

E harmadik könyvjelző egészen a kor romantikus izlésének megfelelő. A $78 \times 78 \text{ } \frac{m}{m}$ nagyságú lapocskán köralakú képet látunk, a melynek közepét

lák s omladékok által környezett sziklafal foglalja el ezen felirással: EX BIBL(iotheca). COM(itis). FRANC(isci). SZÉCHÉNYI. A szikla tövénél görnyedt tartású rokkant római vitéz áll, leoldott kardjával a felírásra mutatva; lábainál fekvő pajzsán a Széchényi grófok címere látható.

A képecske, ha a római vitéz alakjának némely fogyatékosságaitól eltekintünk, csinosnak mondható; mint metszet pedig finomságával becsületére válik a honi művészek, a ki egyszerű német nevét s vele származását elfődni vélte azzal, hogy munkája alá odavéste: *gravé par Junker*, bizonyosan arra számítva, hogy az utókor francziának hiszi.

Mikor készült ez az exlibris, a mely a Széchényi-könyvtár legtöbb kötetébe be van ragasztva, nem ismeretes. Talán nem tévedünk, ha keletkezését 1786-ra tesszük, arra az évre, a melyben Széchényi, elkeseredve II. József alkotmány- és törvényellenes intézkedéseinek, hivatalos állásáról leköszönt s a nyilvános szereplés színteréről visszavonult. Ez esetben az egyszerű képecske mélyebb jelentőséggel bír, a rokkant római katona magát a gróft szimbolizálja, a ki romlott egészségére hivatkozva hagyta ott hivatalát, hogy mint könyvgyűjtő s mecénás szolgálhassa hazáját, a melyet politikai minőségben szolgálni azokban a súlyos időkben jó hazafiaknak szinte lehetetlenség volt.

V. E.

Gróf Széchényi Ferencz és az ujság-cenzúra. Ismeretes, hogy a XVIII. századi magyar hírlapirodalom kezdetleges állapotának főleg a szigorú cenzúra és a bécsi udvar éber ellenőrzése volt oka. (Ferenczy József, A magyar hírlapirodalom története 92. l.). Nem is foglalkoztak a XVIII. század hírlapjai politikai eszmék fejtegetésével, e teret a röpiratok irodalma foglalta el, melynek termékei leginkább kéz alatt árusítottak. II. József volt az első, a ki a sajtó bilincseit egyben-másban enyhítette, s hogy az ő korában is mennyi nehézségbe ütközött egy ujság megindítása, annak hű képét nyújtja gróf Széchényi Ferencz, báni helytartó ily ügyben tett felterjesztése gróf Eszterházy Ferencz kancellárhoz, mint horvát bánhoz.

Egy meg nem nevezett zágrábi könyvnyomtató Zágrábban megindítandó horvátországi ujság tervezetét nyújtotta be Széchényi Ferencznek azzal, hogy Trattner ez ügyben a kancellárnál már megtette a szükséges lépéseket. Széchényi nagyon kényes kérdésnek tartja a lap megindítását s részletes utasításokat kér ez ügyben a kancellártól. A főkérdés a körül fordul meg, vajjon a bécsi cenzúra vizsgálja-e meg mindig előzetesen a lap cikkeit, avagy elegendő-e az itteni cenzor, Petrovits, jóváhagyása is? Az ujság ugyanis szépirodalmi dolgokon kívül politikai, katonai és közgazdasági kérdésekkel is akar foglalkozni, melyek közül a politikai dolgok a horvát bán, a katonaiak a vezénylő tábornok, a közgazdasági kérdések pedig a fumei kormányzó hatáskörébe tartoznak. A bécsi cenzurát alkalmatlannak tartja, az itteniben pedig nem bízik meg. Széchényi véleménye szerint Zágrábban találkozónék ugyan erretermett szerkesztő, ki a fumei kormányzóságtól s a károlyvárosi hatóságtól közgazdasági dolgokban, a megyei alispántól a politikai vonatkozású eseményekről és a katonai parancsnoktól a katonai ügyeket illetőleg kellő felvilágosításokat szerezhetne; de a szükséges felügyelet kérdése mindig számtalan aggodalmakra nyújt alkalmat.

Nem tudom, sikerült-e ennyi nehézség daczára is az újságnak megindulnia; de ha megindult volna is, láthatjuk, mily forrásokból kellett volna merítenie közleményeit.

A felterjesztés a Széchényi-család levéltárában az I. 10. IV. 42. jelzetű jegyzőkönyv 23. lapján olvasható s eredeti szövege a következő:

Comiti Bano Zagrabia Viennam 5. Jannarii 1784. (Comite concipiente.)

Cum adventu meo Zagrabiam typographus huius, qui sumtibus domini Trattner libros hic venales habet, planum imprimendorum hic novorum iuxta adnexum proiectum mihi attulit, ea cum assecuratione, quod dominus Trattner eatenus Excellentiam Vestram iam accesserit, ac ut sine promovendi huius negotii mecum Excellentia Vestra mandare velit, eandem Excellentiam Vestram interpellaverit.

Cum interim mihi Viennae constituto Excellentia Vestra nihil eatenus mandare dignata sit, novorumque impressionem moderno tempore rem admodum delicatam putem, sequentia Excellentiae Vestrae humillime proponenda censeo. Et quidem:

Cuinam nova haec censurae subiecta futura erunt? Hujatine an Viennensi? Et si hujati, sufficitne, ut iisdem dominus Petrovits localis studiorum director (cui in reliquo censura librorum hic loci concredita est) novis etiam imprimendis (quae non tantum res litterarias aut scholasticas, verum politicas, militares et commerciales involvunt) unicus prospiciat? et res politicas absque Excellentiae Vestrae scitu, militares absque generalis Devens cointelligentia et commerciales absque concursu domini gubernatoris Fluminensis, de patria hac typo administret. — Si vero Viennensem pertranseant nova haec censuram, quis dicere poterit, submissum huc pro impressione manuscriptum idem originale esse, quod iam Viennae censuratum extitit? aut si illud etiam esset, quis imprimenti ne originale permutet aut plane eidem aliud substrudat, inspiciet?

Quid igitur in hoc genere obligationis meae futurum sit, a gratioso Excellentiae Vestrae mandato praestolabor; fieri nam potest, ut per falsam etiam correspondentium expositionem typis edita Excellentiam Vestram paterne certe de regnis his sollicitam offendant, meque hic et honoris Excellentiae Vestrae et boni publici vigilem negligentiae arguant, aut plane suspectum reddant. Et sic quod forsán salutare ex novis his expectaretur, per sinistras expositiones, aut per ipsos etiam non satis ruminatos terminos, in abusum vertatur. Uti hic in adnexo linealiter subtractum in verbis *die beträchtliche Einkünfte dieses Bissthum's zieht der Hof künftighin selbst* clare perhibet. Desiderassem enim in primo illud *die beträchtliche*, quod certe moderno tempore nonnullis forsán aequivocum videbitur, plane omissum. Et in secundo addi: dass Seine Majestät diesen Ueberschuss für das allgemeine Beste anzuwenden gedenken. Uti iam etiam de salutaribus pecuniae eiusmodi dispositionibus exempla habentur.

Abusus igitur tales tollendi et tamen id, quod ex novorum huiatum impressione salutare populo, commodum commerciantibus et honorificum nationi accidit, conservandi gratia sequentem humillimam meam opinionem, alto Excellentiae Vestrae indicio substerno:

Dantur hic Zagrabiae capacissimi scribendorum novorum viri, omni in genere et scientiarum et linguarum versati, qui per accuratam cum Gubernio Fluminensi correspondentiam progressum commercii nationalis, per hebdomadales Magistratus Carolostadiensis litteras pretium rerum venalium, per hic loci existentem Vicecomitem Comitatus huius res publicas et per Commendantem huiatem Generalem Devens res militares secure et optimo cum successu typis dare possent. Modo sit aliquis, qui cum concursu horum accuratum novorum progressum curet, abusus impediatur et eveniendis nefors confusionibus prospiciatur. Concursus attamen iste ita instituat, ne Banali per hoc auctoritati in politicis et militaribus (quod fors in obviis etiam circumstantiis sustinendum foret) per ipsum cum militari et commercialis statu concursum derogetur, quin potius per instituendam cum iisdem et comitatibus correspondentiam sensim et inadvertenter accrescat, quod nunc eo facilius obtineretur, dum Excellentia Vestra (cui pro salute regnorum horum banalis obtigit dignitas) Supremi etiam Cancellarii munere fungitur. Haec tamen de huiatibus tantum novis dicenda veniunt, quae ut lectoribus accepta sint, necessario hic imprimi, non vero prius pro censura Viennam mitti deberent, ne ante adhuc illorum editionem promulgentur, novaque per eorum publicationem perdant lapsuque temporis licet vix incepta iam inutilia evadant. Poterunt ideo Viennensia hic imprimenda tardius submitti, futurisque novis inseri.

Ista sunt, Excellentissime Domine, quae alto Excellentiae Vestrae iudicio submitto, gratiosum eatenus mandatum praestolaturus, sin Typographus huius ab opere arcendus aut in eo animandus sit?

Id quod ex relatione hac humillima Excellentiae Vestrae incommodi obvenit, zelo meo, quo nil (etsi parum illud sit) sine Excellentiae Vestrae scitu agere volo, adscribat, meque altis commendatum gratiis, ultro commendatum habere dignetur. Sum perenni gratitudine Excellentiae Vestrae humillimus servus.

G. A.

A székesfővárosi könyvtár ügye most újabban ismét napirendre került. A könyvtárt a főváros közgyűlése 1899-ben határozta el létesíteni, még pedig kizárólag közigazgatási és a főváros történetére vonatkozó munkák beszerzését tűzvéni ki feladatául. Kezelésével dr. *Toldy László* székesfővárosi főlevéltárnokot bízta meg. Szervezeti szabályzatának elkészítésével ugyancsak a főlevéltárnok bízott meg. A szervezeti szabályzatot a Toldy által kidolgozott alakban a fővárosi múzeum és könyvtár bizottság azonban mellőzvéni, jöllehet 25 ülésen tárgyalta azt, a tanácsa VII. ügyosztályt bízta meg egy szabályzat készítésével, melyet az elkészítvéni, a bizottság 1902 október 30-án elfogadta. Időközben a fővárosi könyvtár ügye újabb stádiumba lépett. Dr. *Körösy József* a statisztikai hivatal igazgatója ugyanis egy oly javaslattal lépett elő, hogy a fővárosi könyvtár egyesíttessék a statisztikai hivatal könyvtárával, illetve hogy a statisztikai hivatal könyvtára mint ilyen szűnjék meg, és olvadjon egybe a fővárosi könyvtárral a nélkül azonban, hogy a statisztikai hivatal szakkönyvtárától elválasztassék. Okadatolja ezt azzal, hogy az 1899-iki közgyűlési határozat egy közigazgatási könyvtár létesítését célozta, már

pedig, szerinte, a statisztikai hivatal könyvtárában a közigazgatási szak sokkal bővebben van képviselve mint a fővárosiban, s hogy két közigazgatási könyvtár felállítása nem kívánatos és nem szükséges. Körösy dr. ez előterjesztésével szemben Toldy László dr. a tanácshoz benyújtott különvéleményében a fővárosi könyvtárnak mai állapotában való fenntartását és továbbfejlesztését kéri kimondani. Az ügy a tanács előtt már megfordult, s ha jól vagyunk értesülve, a tanács olyképp határozott, hogy a fővárosi könyvtár közigazgatási része adassék át a statisztikai hivatal könyvtárának. A kérdés végleg eldöntve még nincsen az ügy még a közgyűlés elé fog kerülni, s ha itt a végleges döntés megtörtént, nem fogjuk elmulasztani arról e helyt megemlékezni.

—yi

Kassai könyvnyomtatók életrajzához. Bártfa városa XVI. századbéli két könyvnyomtatója, Gutgesell Dávid és Klösz Jakab rokoni összeköttetésben állt egymással.¹ E rokonságból került ki Kassa város első könyvnyomtatója, Fischer János, Klösz veje.²

Fischer özvegyét 1615. január hó 7-én Fest János könyvnyomtató vette feleségül s hozományul kapta a könyvnyomtató műhelyt. E házasságról a kassai róm. katolikus plébánián őrzött anyakönyv így emlékszik meg »Eodem die (t. i. január hó 7-én) Johannes Fest buchdrucker nimbt zur Eh fraw Elizabeth des Hans Fischer buchdruckers allhier seelig hinterlassene wittib.«

Gevers Bálint, a ki Kassán mint könyvkötő, majd 1653—1655-ig mint könyvnyomtató működik, négyszer nősült. Első felesége Herman Márta volt.³

1648. február hó 12-én »Könyvkötő Bálint vette Bártfáról N. Margitot.«

1649. június hó 8-án »Gevers Bálint vette Szabó Mártonnak özvegyét, Margitot.«⁴

Özvegyen maradt negyedik felesége, Klein Anna, a ki az 1672. évbéli városi jegyzőkönyv szerint *circa* 48 éves volt, 1662-ben kedvezőtlen anyagi viszonyok közé jut, a mint a városi jegyzőkönyvből kitéunik:

»1662. novemb. 7. Az német cantor teszen tilalmat Compactor Bálint avaira ad fl. 6. den. 60.

Eodem die Kulhanek András is ad fl. 37.

Eodem die Késcsináló Mátyás is ad fl. 8.

Eodem die Köteles Gáspárné ad fl. 1. den. 94.

Eodem die Hanz Sur pánczélgyártó ad fl. 8.

Eodem die Johannes Petrus Siringh ad fl. 2. den. 40.

E. d. Lauf Gáspár ad fl. 3. den. 93.

E. d. Severinus Markusné Compactor Bálint könyveire, melyet maga adott volt nekie ad fl. 59.

Die 12. Novembris Sebecko Menihart tilalmat tesz Compactor Bálint javaira ad fl. 10. den. 15.

¹ Kassa város levéltára 4157., és 4246/136. sz. a. — Klösz epitaphiumát a bártfai plébániatemplom őrzi.

² Magyar Könyvszemle, 1889. 230. lap.

³ Magyar Könyvszemle, 1889. 233. lap.

⁴ E két feljegyzés az említett anyakönyvben.

Svéd compactor Erhart uram ad fl. 13. den. 36.«

Gevers egyik utóda Severini Márk sem szerencsésebb a műhelylyel : »1666. Die 7. Decembris sat. Ezt is jelenti ő kegyelme (t. i. bíró uram), hogy lőcsei Zelner uram requirálta ő kegyelmét, néhai *Brajer Lőrincz* maradékinak maradván adóssa Marcus Severinus könyvnyomtató bizonyos summával, az minthogy obligatoria is vagyon ; azért mivel az felesége nem fizethet, az tipographiához akarnak nyulni és azt akarják executióban vetetni, azért lássa az nemes tanács. Deliberatum : Egyáltaljában nem engedi az n. tanács, hogy executióban menne az tipographia ; ha terminusokra megalkusz- nak, jó jóval ; ha peniglen nem, arbitereket rendel az n. tanács és tegyenek satisfactiót az könyvekbül.«¹

A 18-ik században a következő könyvnyomtatók kaptak Kassán pol- gárjogot :

»1757. 15. Decemb. Jacobus Novahovics typographus ex pago Nova Villa, comitatus Scepusiensi ingremiato oriundus.«

»1764. Die 19. Junii. Paulus Has alias Zajacz typografus catholicus jus civitatis assumpsit.«

»1773. Die 5. Febr. Christophorus Hartvig professione typographus romano-catholicus ex Saxonia oriundus assumpsit ius concivitatis.«

»1774. Josephus Pichlmajer professione typographus Tyrnavia oriundus, romano-catholicus ius concivitatis assumpsit.«

Kemény Lajos.

¹ Városi jegyzőkönyv.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1902. augusztus 1-től, október 31-ikéig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag niúcsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek)

Budapest:

Fuchs Ármin. VI. Szaboles-u. 4.
Jancsó Dezső. VIII., Mária-u. 7.
Krnýász János. IX., Lónyal-u. 12.
**Schmiedl Sándorné. VI. Szere-
csen-u. 6.
Stern Adolf. VII., Munkás-u. 14
Székely Viktor. VI., Dávid-u. 4.
**Wolf F. A. és fia cég. (tul. Stein-
bach Ármin). VI., Szaboles-u. 4.

Bács-Szent-Tamas:

Gavanczky Szima.

Czacza:

Braun Rezső.

Dárda:

*Frank Béla.

F.-Gyarmat (Szatmár m.):

Kossuth nyomda (tul. Mátyás Adolf).

Lippa:

*Zeitler Lajos.

Pozsony:

** Oest.-Ung. Papiermanufactur u.
Druckindustrie (Tul. Pollák Hen-
rik).

Tasnád:

Lövinger Lipót.

Temesvár:

*Veres Sámuel utóda.

Titel:

Czája Alajos.

Verébely:

Hungaria kny. (tul. Neufeld Samu).

Veszprém:

**Köves Béla. Dunántali kny. (tul.
Köves Béla és K. Paur Ödön).

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Rövidítések: áll. = állami; cs. = család; czl. = czimerlevél; egy. = egyetemi; kir. = király, királyi; kny., ny. = könyvnyomda, nyomda; ktár. = könyvtár; ltár. = levéltár; min. = miniszterium; pk. = püspök; szerk. = szerkesztőség vár. = városi; vm. = vármegye.

- A**ba Sámuel m. kir. 370, 379, 381.
 Abafi Aigner Lajos 168, 404.
 Abecedár szlovenszki (Pozsony, 1786.) 434.
 Abecedár z steroga... (Varasd, 1828.) 437.
 Abecedarium Szlovenszko (1725.) 428.
 Abelsberg Vilmos 420, 422.
 Abo város múzeuma 4.
 Abrudbánya 160, 161.
 Abrugi György 159—161.
 Acherius, Veteres scriptores Galliei 157.
 Achilles augsburgi orvos 69. — Jákó fia 376.
 Acquaviva Audrea Matteo herceg 59.
 Acsády Ignác »Magyarország Budavár visszafoglalásának korában« cz. munkája 146.
 Adelffy Antal 410.
 Adler Béla 144.
 Aelianus, De animalium natura 156. — Historiája 156.
 Aeneas Sylvius 37, 38.
 Agathias »De bello Gothorum« cz. munkája a Korvin ktárban 58.
 Aggházy Károly »Maritta« c. operája 420.
 Agnethler Mihály 206.
 Aigner Lajos L. Abafi Lajos.
 Ajándékozások a M. N. Múzeum számára 4—5, 7—9, 164—170, 473—479.
 Akadémia, M. T. — 4, 164, 168, 171, 172, 317, 350, 366, 455, 471, 473, Magyar Könyvszemle. 1902. III—IV. füzet.
 477, 483, 497, 527. — Goethe szobája 527. — kéziratai 171, 172. — kiadványai 500. — ktára 171—173, 348, 350, 367, 527, 528. —i Értekezések 174. —i Értesítő 171.
 Alagovich Sándor 206.
 Alanus Magnus, Opera 153.
 Albert m. kir. 33, 53, 57, 313, 370, 379. — (III.) osztrák herceg 53.
 Albert Ferencz, Montedégoi — 27—30.
 Albertus Magnus, Opera 155.
 Albrantus, Epistola de curatione morborum, XIV. sz.-i kézirat 39.
 Alcoranus Mahometicus 156.
 Alegambe, Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu 157. — Heroes et victimae charitatis societatis Jesu 157.
 Alexander Bernát 182.
 Alföldi Imre 420.
 »Alkotmány« szerk. 483.
 Allaga Géza 421, 422.
 Allatius, De aetate et interstitiis 153. — De octava Synodo Thotiana 153. — De utriusque ecclesiae consensione 153. — Graecia orthodoxa 153. — Hottingerus convictus 153. — Vindicia Synodi Ephesinae 153.
 »Allgemeine Litteraturzeitungen« 218, 276.
 Almási Balogh Pál L. Balogh Pál.

- Alsó-ausztriai számvivőség 149.
 Alsó-Csalogány 436.
 Alsó-diósi plébánia ktára 152.
 Alsófehér vm. alispáni hivatala 4, 164.
 483. — közönsége 497.
 Alsókubini Csaplovits-ktár 98, 103.
 Alsó-Segesd 297.
 Alsó-Szlavecsa 436.
 Alsó-Szopor 297.
 Altschul Rezső 420.
 Amade Antal 405, 406, 412, 413, 415.
 — Antalné Horváth Simoncsics Mária Rozália 405—407, 412—415. —
 László 206, 403—416.; kéziratai a
 M.Nemz. Múzeum ktarában 403—416.;
 versei (kiadta: Négyesy László.) 403.
 — Lászlóné Orczy Zsuzsanna 405. —
 Lászlóné Weltzl Mária Paulina 407,
 413—415. — Péterné 411, 412, 415,
 — Tádé 408, 411, 412.
 Ambrasi gyűjtemény 57.
 Ambróczy János 509.
 American mathemat. society. 483.
 Amherst College 505.
 Amsterdam 74—76, 182, 365, 485. —
 —i egyetem 76.; —i ktár 75, 76.
 Anacharsis 321.
 Anaxagoras 321.
 Andrád Sámuel 212.
 Andrassy Gyula 481. — Kálmán 178.
 Angst H. 472.
 Angyal Dávid 175.
 Anna léngyel királyné, Báthory István
 felesége 115. — m. királyné, I. Fer-
 dinánd felesége 55.
 »Annales Ecclesiastici Regni Hungariae«
 219.
 »Ansa principis Caroli Suidmanniae ad-
 versus Sigismundum III. Sveciae re-
 gem« 156.
 Antal, Páduai Sz. — könyvecskéje 448.
 Antal Lajos 484.
 Antwerpen 73. —i Musée Plantin-More-
 tus 483.
 Anzeiger für Kunde der deutschen Vor-
 zeit (1855.) 28.
 Apafi Mihály (I.) erdélyi fejedelem 90,
 167.
 Apahida 164.
 Apáczai Csere János L. Csere János.
 Apáthi 296, 297.
 »Apium liber« 155.
 »Apollo« (zenészet) folyóirat) 421.
 Appianus, De bellis civilibus Romano-
 rum (Velence, 1477.) 204.
 Apponyi Sándor gr. 4, 62, 468, 473, 484,
 497, 500. — ktára 62.
 Apró nyomtatványok a M. N. Múzeum
 ktarában 3, 164, 167, 347, 473, 477.
 Apród János kükküllői főesperes króni-
 kája 362.
 Aquincum 471.
 »Arabicus liber manuscriptus« 154, 156.
 Arad 317. —i Atzél ktár 103. —i első
 takarékpénztár 168. —i kir. főgymna-
 sium 103. —i Kölcsey-egyesület 483.;
 múzeuma és ktára 98, 100, 103. —i
 Orczy ktár 103. —i Vásárhelyi ktár
 103. —i vértanuk mauzoleuma 103.
 »Aradi Közlöny« szerk. 483.
 Aradi Lajos 471.
 Arady N. János 206.
 Aran Tamás 62.
 Aranka György 79, 82, 215. — Elme
 játékai (1806.) 137.
 Arany János 178, 420, 424.
 Aranygyapjasrend szabályai 55.
 Arbiter, Fragmenta restituta 154.
 Arcerius, De vita Pythagorae 154.
 Arendius, De igne purgatorio 153.
 Aretas L. Occumenus.
 Ariaemontanus, Dilucidationes quatuor
 Evangeliorum 152.
 Armalista Elek 159.
 Arnestus prágai érsek 43. — Statuta pro-
 vincialia, XV. sz.-i kézirat 36.
 Arnold R. F. 93, 497.
 Arrianos 120.
 Ars moriendi, XV. sz.-i kézirat 41.
 Ars pingendi 155.
 Artner Farkas 286.
 Ascherson F. 93.

- Ascoli Eurialio d'— »Sopra l'impresa d'Aquila« cz. műve 56.
- Asterius, Homiliae 153.
- Astrophysikai observatorium, M. kir. — 483.
- Asztalos János 122.
- Athenaeum r. t. 66, 143, 175—177, 443, 445. — milleniumi története 53—55, 59, 178.
- Atilla 369, 379, 381, 384, 385.
- »Atlas Coelestis« 156.
- Atzél ktár Aradon 103.
- Audrian-Werburg br. 471.
- Aue, Hartmann von der — Gedichte, XIV. sz.-i kézirat 39.
- Auersperg herezegi család 32. — ktára 32, 42.
- Augsburg 45, 168, 362, 365, 367, 374, 394, 395, 397, 477. —i karmelita zárda 397. —i vár. ktár 397.
- Augustus római császár 280.
- Autores varii, De agrorum conditionibus et constitutionibus 156.
- Avignon 332. —i gyűjtemények 24.
- Ábel Jenő 30. — A bártfai Sz.-Egyed temploma könyvtárának története. (Bpest, 1885.) 30.
- Ábrányi Kornél, id. 420, 422, 424. — Kornélné Katona Klementin 473.
- Ács (helység) 236.
- Ágoston, Szent — 53. — levelei a Korvin ktárban 58. — Operum omnium supplementum 153.
- Áldásy Antal 1, 4, 11, 14, 285, 473, 504, 527.
- Áldori Manó 476.
- Államnyomda, M. kir. — 483.
- Állatvédő egyesület, Orsz. — 5, 473.
- Ámon egyiptomi istenség 17, 25.
- Ányos Pál 323.
- Árkövy József 484.
- Árkuti Lukács 159.
- Árpád 369, 379, 384, 386.
- Árva vm. 103.
- Árva (város) 297.
- Árvai B. 439, 447.
- Baár 406—412.
- Babotsai István »Vigkedvű Mihály« cz. drámája 137.
- Bachmetjev P. 484.
- Bacsányi János 213, 319, 452.
- Badics Ferencz 4.
- Baer frankfurti antiquárius 8, 165.
- Baernkopf Ignác 206.
- Bagonya 354.
- Bagó Alajos 474.
- Bajai Béla 8, 166.
- Bajor kir. Akadémia 317.
- Bajzáth György András br. 206. — József 206.
- Bak 297.
- Bakháza 297.
- Bakody Lajos 420. — »Jób« cz. oratoriuma 421.
- Balassa Bálint és Rimay János Istenes énekei (1604.) 125, 126.; (Lőcse, 1614.) 126.; (Lőcse, 1670.) 125, 126.; (Kolozsvár, 1689.) 126. — Pál 206.
- Balassa-Gyarmat 447.
- Balázs Sándorné Bognár Vilma 424.
- Balch Thomas Willing 484.
- Balent nagyváradí könyvnyomtató 133.
- Balkányi György 118.
- Balla Károly 141.
- Ballagi Aladár 8, 72; A magyar nyomdászat tört. fejlődése (Bpest, 1878.) 72. — Géza 345; »A politikai irodalom Magyarországon« cz. munkája 345.
- Balogh Andrásné 439, 441, 442. — Ádám 121. — Árpád 439, 441, 446. — Loránd 473. — Pál, Almási 206. — Sándor 206.
- Baloghy Dezső »Az egyetemi nyomda termékei« cz. műve 442—444.
- Baltimorei John Hopkins egyetem 484.
- Bankopf seminariumi rector 461.
- Barabás István átírtat: A kath. egyház magyar énekeinek gyűjteménye (Vasvár, 1900.) 419.
- Baranya vm. 336.
- Baratella, Antonius, páduai költő 40.
- Barátokfa 297.

- Barbosa, Collectaneae in ius pontificium 153.
- Barbul Jenő 481.
- Barcieius, Johannes Augustus — Borgomensis 40.
- Barclay János 327, 328, — Argenise 327, 328.
- Barcs 297.
- Barcsay Ákos erdélyi fejedelem 167.
- Barkóczy Borbála gr. 413. — Ferencz egri pk. 30, 206, 413.
- Barla Mihály 427, 437, 448.
- Barna Izsó, 421.
- Barnak 297.
- Barta István 137.
- Bartakovich Sándor egri érsek 37, 206.
- Bartakovics Béla egri pk. 31. — ktára 31.
- Bartalus István 422. — »Magyar Orpheusa« 422.
- Bartay András »Magyar Apolló«-ja 422. — »Művészet vezére« (1846.) 422.
- Bartha Miklós 168, 471, 497.
- Bartsch bécsi könyvtáros 220, 342, 343, 357, 358.
- Basel 168, 497. — —i egyetem 484.
- Battyánd 440.
- Batthány Antal gr. 464. — Ignác gr. gyulafehérvári pk. 29, 30, 176, 177, 206, 229, 257. — József esztergomi érsek 229, 238, 244, 246, 255. — Károly herczeg 206.
- Batthány-ktár Gyulafehérvárott 30, 32.
- Bandius, Orationes et epistolae 154.
- Bayer Jakab, Filum labyrinthi (Kassa, 1663.) 477. — József »A magyar játékszin története« cz. munkája 181.
- Bayerus, Uranometria 155.
- Bayle Bernard 124.
- Bács-Bodrog vm. 361. —i tört. és rég. társulat 472.
- Bánffy br. család ltára a M. N. Múzeum ktárában 171, 476, 479.
- Bánffy Dánielné 497. — György gr. erdélyi kormányzó 89, 252; br. 206.
- Bánki Zsigmond 137. — Zsigmondné Koszta Mária 137.
- Bánóc 353.
- »Bányászati és Kohászati Lapok« szerk. 4.
- Bárány (Rendesi) cs. ltára a M. Nemz. Múzeumban 11.
- Bárány Ignác 443—445, 448. — féle népközlési tankönyvek vend fordításai 443, 445.
- Bárdócz János »Polgári szózat a néphez« cz. műve 140.
- Bárdos József ABC-je 138.
- Bártfa 30, 126, 206, 477, 535. — —i plébániai ktár 29, 30; templom 535. — —i városi tanács 30.
- Báthory Gábor 223; erdélyi fejedelem 38. — István erdélyi vajda 48.; lengyel kir. 115. — József 471.
- Báti János 122.
- Bátori Lajos 421, 422. — »Összhangzatana« 422. — »Preludiumos könyve« 419.
- Bátság József 414.
- Báttaszéki Lajos 142, 144.
- Beatrix, m. királyné 58, 59. — Vilmos osztrák herczeg felesége 53.
- Bebes 297.
- Beck Ö. Fülöp 460.
- Becker Fülöp Ágost 4, 484.
- Bedőcs Paula L. Prandau báróné 206.
- Beethoven 423, 424.
- Bejthe András 49. — Füveskönyve 49.
- Beke Antal 421, 422. — Manó 484.
- Beleznay Antal 420, 422.
- Belga kir. akadémia 483.
- Beliczay Gyula, Elméleti és gyakorlati zeneszerzés (1891.) 422.
- Bellatinc 297.
- Belnay György 211.
- Belopotoczky Kálmán 4, 484.
- Belügyminiszterium, M. kir. — 4, 100, 106, 109, 164, 473, 477, 482, 497.
- Berner nagyváradi pk. 140.
- Benedek győri apát 413. — (XIV.) pápa 330, 332, 414.
- Benedek Mihály 122.
- Benaissin 332.
- Bencsik János 529.

- Benevent 332.
- Benkő Henrik »Összhangzattana« 422. — Szinvilága 180.
- Benyovszky János 206.
- Beöthy László 135. — Zsolt 471; »A szép-prózai elbeszélés« cz. munkája 319, 320, 327.
- Berardi lovag 115.
- Berchem gr. német consul 318.
- Berchtold Mátvás Ernő br. 148.
- Berczik Árpád »Himfy dalai« cz. vigjátéka 471.
- Bereg vmegye 127, 128.
- Berem 406.
- Berendy Béla 4, 164, 477, 484.
- Berényi cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 11.
- Berényi Borbála gr. 414. — János gr. 11. — József 410. — Zsigmond gr. 206.
- Berger Sámuel, ifj. 142.
- Bergerus, Columnae Domus Austriacae 154. — De errore, origine et restitutione regni Hungariae 156. — Rapsodia de cruce et insignibus Hungariae 156.
- Berke Ferencz 428, 431.
- Berkeszi István 497.
- Berkí Ádám 432.
- Berlin 93, 141, 219, 354. — kir. múzeum 4, 24, 199. —i Lehranstalt für die Wissenschaft des Judenthums 483.
- Berliner Bernát 4, 164.
- Bernardus, De utilitate legendae historiae 156.
- Bernát, Perugiai — spalatói érsek 199—201. — kodexe az esztergomi főegyházmegeyi ktárban 199—201.
- Bernát Mihály 206.
- Berner Ádám 421.
- Berni egyetem 484.
- Berry herczeg 530.
- Bertalanffy Imre 440. — József 476.
- Berzeviczy Albert 9, 458, 471. — Egyed 8, 166. — Gergely 8, 165; »Über das ung. Militär-System« cz. kézírata a M. N. Múzeum ktárában 169. — Ilona L. De Pont báróné.
- Besançonni egyetemi ktár 203.
- Besenyé 297.
- Bessenyei György 228, 319. — »Philosophusa« 319.
- Beszterczebánya 477, 529. —i régészeti és történelmi társulat 4, 103, 165. —i városi múzeum 98, 103.
- Bethlen gr. család ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 479.
- Bethlen Farkas »Historia Transsylvaniae« cz. munkája 219. — István gr. 90. — Miklós, Austriaca Austeritas (Kolozsvár, 1672.) 72—74; Austriacae Austeritatis Continuatio (Kolozsvár, 1672.) 72—74; Falsitas Toti Mundi de tecta (Kolozsvár, 1672.) 72, 73; Justi de Palma Florentini Austriacae Austeritatis eiusdemque Continuationis Confirmatio (Kolozsvár, 1672.) 72.
- Beyerbach frankfurti levéltárnok 512.
- Beyerlinck, Magnum Theatrum vitae humanae 153. — Promptuarium morale 153.
- Beznák Pál 206.
- Bécs 1, 28, 32, 47, 49, 57, 61, 64, 70, 131—134, 141, 149, 150, 165, 167, 168, 170, 175, 201, 212, 213, 218, 220, 227, 232, 241, 244, 245, 247, 262, 282, 283, 287, 288, 292, 314, 320, 343, 354—355, 359, 363, 366, 367, 375, 379, 395, 396, 400, 405, 406, 408, 412, 418, 421—423, 440, 444, 445, 454, 468, 471, 473, 479, 484, 485, 533. —i cs. kir. egyetem 484; ktára 485; múzeuma 471. —i cs. kir. központi statisztikai bizottság 4, 473, 477, 483. —i cs. kir. munkás statisztikai hivatal 483. —i cs. kir. műtörténelmi gyűjtemények igazgatósága 483, 485. —i cs. kir. tud. Akadémia 4, 168, 457, 471, 473, 483. —i embertani társaság 471. —i jezsuiták kolostora 31. —i prot. theologia 438. —i svéd-norvég követség 4. —i

- Theresianum 216, 257. — i titkos ltár 249. — i udv. ktár 1, 4, 32, 50—61, 93, 149, 152, 164, 199, 218, 244, 484, 485; katalogusai 50, 60; miniature-kiállítása 2, 50—60. — i udv. ltár 274, 472. — i vár. ktár 485.
- Békés vm. 341. — i múzeum Gyulán 98, 165.
- Békéscsabai múzeum-egyesület 98, 103, 471, 528.
- Bél Mátyás 222, 363.
- Béla (I.) m. kir. 369, 379, 381. — (II.) m. kir. 369, 379. — (III.) m. kir. 200, 369, 379; és hitvese emlékére kiadott dízmű 100. — (IV.) m. kir. 369, 379.
- Béldy István 37. — bodolai ktára 37.
- Béldy-kodex 27, 37—39.
- Bélik József 206.
- Béllyei Sámuel 119.
- Biás István 497.
- Biblia-kézirat az egri érsekmegye ktárban 44. Angol — társulat, 445. Vizsolyi — töredéke 1590 tájáról.
- Bibliografiai kongresszusok L. Brüsszel, London. Magyar — irodalom 194—197, 524—526.
- »Bibliographie générale des ouvrages et des articles publiés par L. Delisle« 530.
- Bibliotheca Hispaniae variorum autorum 156.
- Bibliotheca Patrum ascetica 157.
- Bibliotheca virginalis 153.
- Bibliothecae Chalcographicae pars sexta 154.
- »Bibliothèque de l'École des chartes« 5, 165.
- Bicskei Szőke Ferencz L. Szőke Ferencz.
- Bieber Gyula 484.
- Bigoni Guido 168.
- Bihar vmegye 136, 140, 141. — ltár 127—129, 135, 136.
- »Bihar« (nagyvárad i ujság) 141.
- Bihari Jenő 168.
- »Biharmegyei Közlöny« 144.
- Binz bécsi antiquárius 219, 240.
- Biró György 121, 122. — Lajos 470; új-guineai gyűjteménye 470.
- Birtalan Albert 499.
- Bisztriczey László 206.
- Bite János 410, 414.
- Bittó István 410.
- Bize 297.
- Blacu, Theatrum urbium Belgii 156.
- Blagay-Ursini gr. család ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 479.
- Blaga-Ursini Lajos gr. 479.
- Blaha Lujza 424.
- Blank Simon 474.
- »Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen« 187, 518.
- Blessensis, Petrus, Tractatus de Sancto Job, XIV.-sz. i. kézirat 39.
- Bloch H. 93. — József 421.
- Blosius, Opera 153.
- Blumauer Antal bécsi könyvkereskedő 219, 220.
- Bobics János 206.
- Bobok Mihály 410.
- Bod Péter 228.
- Bodleiana ktár L. Oxford.
- Bodor Miklós 422.
- Bodrogkeresztur város jogkönyve (1609.) 479.
- Boetius Arithmetikája (Velence, 1488.) 395.
- Boér Sándor 327.
- Bogisich Mihály 422.
- Bognár Ignác 422. — Vilma L. Balázs Sándorné.
- Bogovics István czk. (1655.) 476.
- Boldogasszonyfa 297.
- Boleman és Chyzer »Die wichtigeren Kurorte und Mineralquellen Ungarn« cz. műve 101.
- Bolhó 297.
- Boltingbroke lord 280.
- Bolla Gábor 422. — Márton 218, 223.
- Bolognai egyetemi ktár 485.
- »Bolond Istók« szerk. 484.
- »Bolond Miska« 8.

- Bolyay Gergely »Bolya völgye . . . és azon vidék . . . ismertetése« cz. kéziratára 478.
- Bona királyné, I. Zsigmond lengyel király neje 114, 115.
- Bonfini Antal 58.
- Bonfrerius Pentateuchus Moysis 152.
- Bongars Jakab 365. — *Rerum Hungaricarum scriptores varii* (Frankfurt, 1600.) 365.
- Bonnei egyetem 484.
- Booz 297.
- Bor, Halmi — család czimerlevele (1415)
- Borgeforto 406.
- Boronicky, L. G. 400. — Th. N. K. G. 400.
- Boros Jenő 144.
- Borosnyai Károly 529. — Nagy Zsigmond I. Nagy Zsigmond.
- Borosz János Ignác 47.
- Boroszlói vár. ktár és ltár 485.
- Borsod-miskolci közművelődési és múzeum-egyesület múzeuma Miskolczon 98, 471, 473.
- Borsos István 497.
- »Borsszem Jankó« szerk. 484.
- Boruth Elemér 424.
- Bosnyák József 206.
- Bosznia-hercegovinai kormány 483.
- Boynič Iván 206.
- Bozó Mihály, Kőrösi — 119.
- Bölesi István 118.
- Böös 413.
- »Börsenblatt für den deutschen Buchhandel« 516.
- Bradley J. W. 115. — *Dict. of Miniaturists* (1887.) 115.
- Brambach W. 184.
- Brassai Sámuel 424.
- Brema 141.
- Bresciano G. 185.
- Breslauer egyetem 484.
- Breviarium antiquum manuscriptum 152. Esztergomi — (1484.) 45; (1519.) 47. — kéziratok az egri érsekmegei ktárban 36, 42.
- Brewer Lőrincz kassai nyomtató 536. — Sámuel löcsei könyvnyomtató 126.
- Breznóbánya 473.
- Breztóczy József, Eölvédi — 9, 166.
- Brioschi Francesco 484.
- Britisch Museum L. London.
- Bronsart 424.
- Brózsa Ottó 476.
- Brunet I. C. 173.
- Brunnerus, Annales Boiorum 156.
- Brunswick gr.-féle gyűjtemény 453.
- Bruymann Vilmosné, özv. — 9, 166.
- Brück Gyula 421.
- Brünn 362, 367, 369, 371, 372, 392, 413, 473. —i morva tart. bizottság 473. —i természetvizsgáló egyesület 4.
- Brüsszel 219, 484. —i bibliografiai kongresszus (1895.) 184, 505. —i kir. ktár 4, 164. —i nemzetközi csere-egyezmény 515.
- Buch der Gleichnissen, XV. sz.-i kézirat 43.
- Buda 37, 127, 130, 134, 135, 147, 212, 233, 236, 253, 263, 264, 317, 320, 321, 323, 325, 327, 335, 345, 392, 421, 422, 442—444, 453. —i dalárda 469. —i egyetemi nyomda 89, 442—444. —i könyvtár 494. —i Krónika 100, 223, 238—242.
- Budai Esaiás Polgári Lexicona 327.
- Budapest 30, 66, 72, 75, 90, 91, 163, 164, 173—176, 179, 181, 198, 204, 205, 208, 215, 216, 228, 348, 371, 444—446, 454, 471, 476, 483—485, 496, 503, 504, 529. —i államrendőrség 4, 477. —i főv. ktár 494, 534, 535. —i főv. statisztikai hivatal 4, 473, 483, 500, 534; ktár 534, 535. —i főv. tanács 1, 168, 483, 534, 535. —i József műegyetem 472; ktára 528. —i kereskedelmi és iparkamara 4, 477, 508; ktára 504, 508. —i kir. főügyesség 494. —i ktár egyesület 104; ktára 98, 104. —i lánczhd alapkövetétele 317. —i múzeum és ktár bizottság 534. —i növendékpapság 4,

- 164, 477, 483. —i tud. egyetem 206, 213, 273, 274, 283, 458, 472, 480, 484; bölcsészeti kara 4, 164, 477, 484; jogi kara 477. —i nyomda 249, 483; rectori hivatala 484; tanácsa 473. —i növénykert igazgatósága 483. —i tud. egyetem ktára 152, 232, 247, 249, 250, 253, 268—273, 283, 284, 348, 349, 453, 471, 480—489, 528; kéziratkatalogusa 516. —i Vig-színház 91. V. ö. Pest.
- »Budapesti Közlöny« szerk. 483.
- »Budapesti Szemle« 4, 473, 517.
- Budan D. I. 484.
- Buday Aladár Elemér 484. — Sándorné 473.
- Bujanovits Ede 243, 262.
- Bukarest 5, 473, 477, 484.
- Bulaquí múzeuma 24.
- Bullarium magnum Romanum 153.
- Bullialdus, Astronomia Philolaica 155.
- Bullinger Henrik 63—72. — Antithesis et compendium (Zürich, 1551.) 69; (1655.) 69. — Bericht etc. (Zürich, 1539.) 69. — Der Christenheit rechte Volkommenheit (Zürich, 1551.) 69. — Die rechten Opfer der Christenheit (Zürich, 1551.) 69; (1552.) 69; (1555.) 69. — »Institutio« cz. műve 63—72. — La perfection des chrétiens (Zürich, 1555.) 69. — »Libellus epistolaris« cz. műve 66—69. — naplójegyzékei 68. Perfectis Christianorum (Zürich, 1551.) 69; (1555.) 69.
- Bulyovszky család nemesi bizonyítványa (1814.) 479.
- Bulyovszky Gyula 479. — Sándor 479.
- Burger C. P. 75.
- Burton-féle papyrus 24.
- Busbeck 57.
- Buzárovits Gusztáv 4.
- Buzsák 297.
- »Büntetőjog Tára« szerk. 484.
- C**alcuttai Royal Botanic Garden 483.
- Calendarium Tynnaviense ad annum 1709. 168.
- Calepinus, Lexicon octo linguarum 154. Cambridge 5.
- Campanella, De Hispanica monarchia 156.
- Campianus, Edmundus, Rationes decem (Nagyszombat, 1700.) 168.
- Canadai geological Survey 483.
- Canisius P., Keresztény tudományoknak rövid summája. (Nagyszombat, 1596.) 6.
- Capellus, Critica sacra 152.
- Caraccioli Lajos Antal 330—335. — Dialogue entre le siècle de Louis XIV. et le siècle de Louis XV. (La Haye, 1751.) 351. — Lettres intéressantes du pape Clément XIV. (Páris, 1775 és 1776.) 331. — Paris, métropole de l'Univers (Paris, 1802.) 331. — Vie du Pape Clément XIV.
- Caramuel, Dominicus 158. — Encyclopaedia Concionatoria 153. — Maria liber 153. — Pax sacri Romani imperii 156.
- Cardamus, Opera omnia 155.
- Caretto 406.
- »Caroli regis Angliae vita et regimen« 157.
- Casale 413.
- Cassianus, Opera omnia 157.
- Cassiodorus, Codices legum visigottorum 153.
- Catalogus Bibliothecae Hungaricae Francisci Com. Széchényi (Sopron és Pest, 1799—1800.) 275, 276.
- »Catalogus librorum bohemorum prohibitorum« 357.
- Catanai egyetem 484.
- Cato, De re rustica 154.
- Cavaletti Scipione 115.
- Cave Vilmos »Historia Literariája« 365.
- Caxton, William 183.
- »Centralblatt für Bibliothekswesen 188, 371, 516, 518.
- Cerroni Giuseppe 358. — ktára 358.
- Cesena 406.
- Cesius, De mineralibus 155.
- »Chaldaeorum librorum Catalogus« 158.

- Champollion 23.
 Chapó Móric 291, 300, 303—306, 309, 310.
 Chastelain, Joseph Aime Maria — de la Tour 44.
 Chicagói Crerar John ktár 473, 484. — i Tred Columbian Museum 477.
 Chich János egri kanonok 47.
 Chronique de France L. Páris.
 Chyzer 101.
 Cicero 258. — beszédei a Korvin ktárban 58.
 Cilley Borbála 54, 55.
 Clovio Giulio, miniature-festő 56.
 Clusius kodex 100.
 Coberus, Descriptio rerum circa Budam 156.
 Coenobia Anglicana ordinis S. Benedicti 158.
 Cohen bonni antiquarius 8, 165.
 Coimbrai egyetem 484.
 Collectio praescriptionum medicinalium, XV. sz.-i kézirat 44.
 Collin d'Harleville János 326.
 Columna, Guido de — Trójai háborúja 54.
 Comenius, Sanua linguae latinae (Lőcse, 1643.) 477.
 Como 337.
 Compactor Bálint 535.
 Concilis, Discursus supra emblemata academica 155.
 »Concordantia Bibliorum Theologorum Coloniensium« 152.
 Conrad Gusztáv 185.
 Conringius, De republica Germani imperii 156.
 Constettner, Caspar de — Judenburga 42.
 Cornides Dániel 354, 358. — ktár 174, 220.
 Corpus Juris cirilis 155.
 »Corvina« szerk. 484.
 Corvingius, Laudatio Aristotelis 154.
 Corvus András 370, 372.
 Cothmann Antal 206.
 Coubertini Péter 4.
 Crerar John ktár Chicagóban 473, 484.
 Crinesius, Grammatica Syriaca 154.
 Cujacius, Opera omnia 153.
 Cyprianus (Szent), Opera 153.
 Cyrillus (Szent), Opera 153.
 Csajághy Béláné, özv. — 500.
 Családi Itárak a M. Nemz. Múzeum ktárában 10, 167, 171, 459, 468, 475, 476, 479.
 Csanád vm. 465.
 Csaplovits ktár Alsó-Kubinban 98, 103.
 »Csarnok« 143.
 Csapó István, Ecsedi — 119.
 Csatáry Lajos 168.
 Csák Máté 199, 200.
 Csáktornya 473, 477,
 Csáky Albin gr. 318.
 Csákvári Varjas János L. Varjas János.
 Csánki Dezső »Magyarország történelmi földrajza« cz. munkája 37.
 Császáz Ferencz 27, 42. — György L. Kaiser György. — Mihály 529.
 Csehországi tart. kormány 483.
 Csekonicz András gr. 206.
 Csengeri János 199.
 Csepreg 473.
 Csere János, Apáczai — Magyar Encyclopaedia. (Utrecht, 1653.) 222.
 Cserei Elek 89. — Farkas 86.
 Csernák László 121, 122.
 Csernelócz 438.
 Csernovics 206.
 Csernyánszki János 354.
 Csécsi János 74.
 Csépan György 137.
 Csépanfalva 36, 37. — i plébánia 29.
 Csér 297.
 Csiki Ernő 4.
 Csillagh Károly, Aesthetik der Tonkunst (Pozsony, 1854.) 422.
 Csipkés György, Komáromi —, Molimen Sisyphicum (Kolozsvar, 1672.) 72.
 Csiz 412.
 Csokonai Vitéz Mihály 138, 213, 276—281

- Árpádja 277. 278. — Dorottyája (1808.) 137.
- Csokonya 297, 335, 336.
- Csomány Gáspár 9.
- Csorba Ferencz 484.
- Csurgó 2.
- Czakó Elemér 181, 182.
- Czeglédi István. Az Úr frigyszekrénye előtt Dágon ledülése (Kolozsvár, 1670.) 73. — Lelki harc (Kassa, 1659.) 477.
- Czeizel Gábor 484.
- Czemendorf 297.
- Czenk 219, 222, 232, 236, 242, 244, 255, 259, 281—283, 286, 292, 293, 297, 334, 335, 359.
- Czernovitzai cs. kir. egyetemi ktár 485.
- Czerny Antal 497.
- Czéh Fándor 441.
- Czéhiratok a M. N. Múzeum ktárában 166, 476.
- Czimer Károly 4, 164.
- Czimeres levelek és nemesi iratok a M. Nemz. Múzeum ktárában 10, 11, 166, 167, 170, 476, 479.
- Czinkota 354, 355, 361.
- Czipott György 427, 437, 448. — Duhovni Áldovi... (Szombathely, 1829.) 437, 447.; (Muraszombat, 1901.) 447.
- Czirák Antal gr. 291.
- Czóbel István 473.
- Czobor Béla 471.
- Czuppon Sándor kővágó-őrsi lelkész 428, 437.
- Czvittinger Dávid 363, 365, 366. — Specimen Hungariae Litteratae (Frankfurt és Lipcse, 1711.) 365.
- D**allos Márton 286, 295, 296.
- Dalmatiai kormány 483.
- Dalmatin-féle szlovén biblia 429, 432.
- Dalmát benzés kolostorok 199.
- Damján István 159.
- Dankó Gábor, Ruttkay — 360, 361. — József 206. — Pista 420.
- Dante Divina comedája (Jesi, 1472.) 473. — kézirat az egri érsekmegyei ktárban 27, 42.
- Darány 297.
- Darsmtadt 485.
- Dániel Gábor 471.
- Deák Ferencz 481.
- Deáky Zsigmond 206.
- Debreczen 6, 62, 72, 118, 130, 131, 134, 136, 223, 276, 278, 280, 320, 337, 477, 497. — i ev. ref. főiskola 116, 119.; — gyűlései 122—124.; ktára 98, 100, 104, 116—124, 223.; Adalékok a — történetéhez 116—124. — i kir. ügyészség 104, 107. — i vár. nyomda 136.; ltár 136.; tanács 120.
- »Debreczen-Nagyvárad Értesítő« 141.
- Dechy Sámuel 211. 212.
- De Creure orvos 410.
- »Decreta et Articuli Regni Hungariae« 155.
- »Decreta Synodalia Dioecesis Strigoniensis« 147.
- »Decreta Synodi Provincialis Tyrnavien-sis« 147.
- Dedek Crescens Lajos 480.
- Deés 167. — i szolnok-dobokamegyei ir. tört. és ethn. társ. múzeuma 98, 104.
- »Defectus pecuniarum« 156.
- Delm, Siegfried Vilmos, Az ellenpont tana (1893.) 422.
- De imaginibus deorum, XV. sz.-i kézirat 39.
- De imitatione Christi, XV. sz.-i kézirat 41.
- Delheas István 468, 476. — féle gyűjtemény a M. N. Múzeum ktárában 168, 470, 473, 476.
- »Deliciae poetarum Germanorum« 154.
- Delisle Léopold 183, 506, 529, 530. — jubileuma 529, 530.
- Dembinszki Adalbert 400.
- Demjén József 142.
- Demkó Kálmán 471.
- Demochare, Collectanea canonicorum decretorum 154.
- »Demonstratio stemmatum sacri Romani imperii.« 156.

- Demtschinszky N. 484.
 Denis Mihály 216, 257, 258, 262.
 Departement of agriculture Washingtonban 5, 164.
 Depieres, Calendarium Romanum 156.
 De Pont báróné Berzeviczy Ilona 206.
 Dersi Pál 87.
 Desein Ferencz, Bibliotheca Slusiana (Róma, 1690.) 365, 366.
 Deseő Béla 477.
 Dessewffy József gr. 30.; »Bártfai levelei« 30. — Sándor csanádi pk 484.
 Dethian egyiptomi főember 17, 25.
 Detre, Veronai — 376.
 Deutsch Vilmos 421.
 »Deutsche Litteraturzeitung« 189, 520.
 Deutsches Gebetbuch, XV. sz.-i kézirat 40, 45.
 Dewey Melvil 504—508, 513.
 Dégen W. bécsi antiquarius 219.
 Délmagyarországi tört. és rég. múzeum-társulat múzeuma Temesvárott 99, 472, 473, 529.
 Dénesfa 297.
 Déri Béla 4, 484. — János 144.
 Déryné 424.
 Détései család albumai 478.
 Déva 471.
 Dézsi Lajos 116, 182, 471, 484. — Tótfalusi Kis Miklós (Bpest, 1899.) 75, 182.
 »Diarium Europaeum totum« 157.
 Dibdin 58.
 »Dictionarium Anglicum« a debreczeni ev. ref. főiskola ktárában 120.
 »Dictionarium Pauperum« 152.
 Dietrich Miklós 138.
 Dietrichstein gr. 324, 326.
 Diogenes 321.
 Dioskorides 52.
 Diószeg 135, 136.
 Discorsi della Guerra d'Ungaria et Rendita di Giavarino l'anno 1595., XVII. sz.-i kézirat 478.
 »Dissertatio de iure coronandi pro Electore Moguntio« 155.
 Ditrói Mór 91.
 Divald Kornél »A felsőmagyarországi renaissance építészet« cz. műve 100.
 Dlabatz Gottfried 220, 358.
 Dobai Székely Sámuel L. Székely Sámuel.
 Dober pajdás . . . (Szent Gotthárd) 447.
 Dobietzky József 471.
 Dobrai György 118.
 Dobrowszky Ágost 182, 429. — József 356, 357.
 Dobróczky Lajos 473.
 Dobrusky A. 472.
 Dobrzyniecki Árpád 484.
 Dodgson E. S. 484.
 Dolnai Mihály 118.
 Dolni-tuzlai gymn. 4, 165.
 Dományi 324.
 Domokos Imre 136.
 Domokosfa 440.
 Donatus latin grammatikája (1446.) 53. — »Roma vetus et nova« cz. munkája 156.
 Donáth Antal 79, 82.
 Doppler Ferencz 420.; »Benyovszky« cz. operája 420.; »Ilka« cz. operája 420.; »Vanda« cz. operája 420. — Károly 420.
 Dorpáti egyetem L. Jurjevi egyetem.
 Douai-i egy lapos naptár (1585.) 184.
 Döme József 421.
 Dömhöffer bécsi udv. ktári assistens 60.
 Dragonics 243.
 Draskovich J. C. gr. 206.
 Draveczy Ferencz 206.
 Drági Tamás kir. személynök 363, 364, 368, 372, 373, 375.
 Dreyschock 424.
 Drexelius, Opera omnia 153.
 Drezda 219, 354, 360.
 Drotleff Péter 474.
 Dubez József 420.
 Dublini gyűjtemények 24.
 Dudik Béla 371. — Geschichtliche Entwicklung des Buchdruckes in Mähren (Brünn, 1879.) 371.
 Duka Tivadar 4, 164, 484.
 Duna 66.

- Dunamelléki ev. ref. püspökség 4, 164, 473.
- Dunay Hugo Agenor 206.
- Dunáninneni ítélő tábla 414.
- Dunántúli ker. tábla 294, 295.
- Duncker és Humblot lipcei könyvkiadó cég 484.
- Dunkl Nep. János 424.
- Dunyov István ezredes levelezése a M. N. Múzeum ktárában 10, 479.
- Durand Codex Nationalisa 219.
- Durandus, Guilelmus, Rationaléja 53.
- Durich Fortunatus 354. — Bibliotheca slavica (Bécs, 1795.) 354.
- Durmits Imre 182.
- Dühovna Hrána . . . (Grác) 445.
- Dürer Albert 114.
- Dziatzko Károly 93, 94, 183—185, 510.
- E**beczky Béla 206. — Balás Eugénia 206.
- Ebergőcz 297.
- Ebert 513.
- Echellensis, Entychius Patriarcha Alexandrinus veridicatus 158.
- Ecsedi Csapó István L. Csapó István.
- Edinburghi egyetem 484. — Museum of science and art 4.
- Edvi Illés Pál 440, 448.
- Egenföldre 297.
- Eger 27, 28, 30, 35, 49, 62, 168, 177, 178, 327, 413, 444. —i érs. iroda 4, 168. —i érs. lyceum 477, 484; könyvnyomdája 27, 177, 444; ktára 49, 177, 179. —i érsekmegyei ktár 27—49, 178, 244; Adatok az — történetéhez 27—49. —i főkáptalan 30, 31, 47; ktára 30, 31, 47. —i papnevelő intézet 111, 483; ktára 111. —i püspöki alumneatus a bécsi jezsuiták kolostorában 31, 47.
- Eger János Frigyes 201.
- Egervár 297.
- »Egri Egyházmegyei Közlöny« 475.
- Egressy Béni 420. — Gábor 7; irodalmi hagyatéka a M. Nemz. Múzeum ktárában 7, 8, 169. — Samu 420.
- »Egyetemes Philologiai Közlöny« 186, 517.
- »Egyetértés« 202.
- Egyptomi kéziratok a M. Nemz. Múzeumban 17—26, 474.
- Ehrlinger 206.
- Eichler Ferdinánd 93, 94, 183, 184, 510.
- Eiczenberger nagyváradi könyvnyomtató 133.
- Eisler Mátyás 4, 497.
- Ekkhard apát 176.
- Eleonora császárné, III. Frigyes császár felesége 55.
- Elischer-féle Goethe-gyűjtemény 527.
- Ellenbogen Adolf 421.
- Ellenzék kny. Kolozsvárott 168.
- Eltér Antal 421.
- Emich Gusztáv 8, 143, 206.
- Enchiridion Fontium Historiae Hungarorum (Bpest, 1902.) 175, 176.
- Endre (I.) m. kir. 369, 370, 386—388. — (II.) m. kir. 313, 369, 370. — (III.) m. kir. 369, 370.
- Endrődi N. János 206. — Sándor 142.
- Enessei Imre 410.
- Engel János Keresztély 282. — Lajos 500.
- Engelgrave, Lux Evangelica 153.
- Engesser Mátyás 420, 422.
- Entz Géza 471, 473.
- Enyedi Sámuel, Praecepta morum (Bártfa, 1709.) 477.
- Eötvös János, Ráczkevi — 118. — József br. 165, 178, 348. — Loránd 471.
- Eperjes 168. —i Széchényi-kör, 111, 473, 483; ktára 111.
- »Ephemerides Medicae« 132.
- Epikuros 321.
- Ercsei Dániel 121, 122. — Zsigmond 118.
- Erdélyi Dezső 421. — Lajos 484. — Pál 199, 471, 490, 497.
- Erdélyi irodalmi társaság 199. — Kárpát-egyesület 471. — Magyar Közművelődési Egyesület 471. — Múzeum egyeslet 199, 471, 490—499; ktára 64, 75, 99, 104, 350, 490—499.

- »Erdélyi Magyar Hírvivő« 76, 80—82, 86.
 »Erdélyi Múzeum« 4, 186, 484, 517.
 Erdődy György-Gyula gr. 206. — Lujza grófnő 206.
 Erhart 536.
 Erkel Ferencz »Bánk bán« cz. operája 420, 471; »Hunyadi László« cz. operája 420; »Sarolta« cz. operája 420. — Sándor 424.
 Erlangeni egyetem 353.
 Erman »Aegypten und aegyptisches Leben in Alterthum« cz. műve 21.
 Erney József 420, 422.
 Ernő osztrák herceg 53.
 Ernuszt József 291.
 Erődi Béla 471.
 Erzsébet, Albert m. kir. felesége 33, 54. — cseh királyné, III. Rudolf osztrák herceg felesége 53. Magyarországi Szent — legendája külföldi kéziratokban 58. »— album« cz. zenegyűjtemény (1857.) 422.
 Erythraeus, Index in Virgilium 154.
 Eschenbach, Wolfram von —, Wilhelm von Oranse, XV. sz.-i kézirat 42.
 Escobarus, Opera 152.
 »Esparza opera completa« 150.
 Esztegár László 1, 15, 162, 164, 199, 503, 527—529.
 Esztergom 147, 165, 210, 485. —i érsekség 483. —i főegyházmegye 147, 199, 20; ktára 4, 164, 199, 200, 315, 484. —i hercegprímási iroda 4. — káptalan 199, 315, 409; ktára 246.
 Esztergomi János francziskánus szerzetes 29, 54.
 Eszterházy Albert gr. 206. — Antal gr. 337; huszárezred 209, 324. — Dániel 405. — Ferencz gr. 336, 532. — János gr. 85. — József gr. 206, 414. — Károly gr. egri pk. 27—31, 42. — Mihály herceg 484, 500. — Miklós gr. 206. — Miklós nádor levelei Rákóczy Györgyhöz 156. — Miklós József herceg 206. — Sándor 4.
 Ettlínger 93.
 Eugén, Savoyai — 57, 59, 398.
 Euklides 397.
 Euripides 154.
 Euting L. 93.
 »Ev. Egyház és Iskola« 431.
 Exequiae principales (Gyula-Fehérvár, 1624.) 477.
 Exlibrisek, Magyar — 205—208, 530—532.
 Expositio decalogi Germanice, XV. sz.-i kézirat 43.
 Expositio simboli apostolici Germanice, XV. sz.-i kézirat 42.
 École des Chartes 529.
 Éder Károly 206.
 »Élete, Elfelejthetetlen . . . gr. Eszterházy Károlynak jeles — . . . és . . . az általa szerzett . . . Könyv-Gyűjteménynek leírása« (1819.) 27.
 Érsekújvár 315.
Fabchich József 222.
 Fabinyi Rudolf 471.
 Fadd 297.
 Falbork H. 484.
 Falckenheiner Vilmos 184, 185.
 Faliczky Jánosné 138.
 Faludi Gábor 91.
 Famler, Torzsa (Ujvidék, 1884.) 355.
 Fantuzzi Monumenta Ravennatija 173.
 Farkas R. Károly 4, 484.
 Farnady József 169.
 »Fasciculum Dissertationum Academicarum« 120.
 Fauscher János Sebestyén L. Pfauser.
 Fába Simon 206.
 Fáy Aladár 497. — András 424, 478. — Gusztáv 424. — István gr. 424.; »Régi magyar zene gyöngyei« cz. gyűjteménye 422, 424. — János 206.
 Feger Tibold 365, 367, 372—374, 392, 396.
 Fehér vm. 81, 168, 337.
 Fehértemplomi m. kir. áll. főgymnasium 484.

- Feigler Géza 420.
 Feilitzsch Arthur br. 471.
 Fejér József 473, 477. — Vilmos 90, 91.
 Fejérpataky László 1, 2, 4, 12, 92, 101.
 458, 470, 473, 484, 503, 504, 427, 528.
 Fejérváry Károly 206. — ktára 359.
 Fekete Ferencz, Solyom — 141.
 Felkai Tatra-múzeum 98, 471.
 Fellegi Viktor »Apolló« cz. zenegyűjteménye 422.
 Felső-Ausztriai tart. kormány 483.
 Felsőmagyarországi múzeum-egylet 106.
 Felső-Ozor 353.
 Felső-Segesd 297.
 Felső-Szopor 297.
 Felső-Vidék 299.
 Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület 472.
 Feöldi 410.
 Ferdinánd (I.) arragoniai király 59. — (I.) m. kir. 55, 62, 244, 313.; imádáságotkönyve 55. — (II.) m. kir. 167. — (III.) m. kir. 167, 476.
 Ferencz (I.) m. kir. 89, 167, 201, 232, 244, 263, 265—274, 282—284, 313, 314, 453, 454.
 Ferencz József (I.) m. kir. 1, 97, 141, 450, 451, 454, 457, 467, 469, 481, 482, 527.
 Ferencz Károly főherczeg irata István nádorhoz a M. Nemz. Múzeum ltárában 10.
 Ferenczy József 484.; »A magyar hírlap-irodalom története« cz. műve 532. — Zoltán 182, 198, 471, 480, 484, 528.; »A kolozsvári nyomdászat története« cz. műve 90.; Könyvtartana 102.
 Femberger György Kristóf 400.
 Pest János 535.
 Festetich György gr. 225, 452.; Georgikonja 452. — Mária grnő 315. — Rudolf gr. 468.
 »Festschrift zur Gutenbergfeier« (Lipese, 1900.) 185.
 Feyérthóí András udv. kancelláriai titkár 69, 70.
 Fényképmásolatok a M. Nemz. Múzeum ltárában 11, 170, 476.
 Fiáth Károly István 480.
 Fiedler M. 144.
 »Figyelő« (Szerk.: Abafi) 404.
 Filipecz János olmtüzi pk. 371, 372.
 Filó János 206.
 »Finnisch-ugrische Forschungen« szerkeszt. 4.
 Firenzei gyűjtemények 24. — nemzeti ktár 485.
 Firtinger Károly 4, 73, 182. — »Hazánk könyvnyomtatói Hunyadi Mátyás idejétől 1848—49-ig« cz. cikksorozata 73. — »Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából« cz. műve 140.
 Fischer István egri pk. 31.; ktára 31. — János 335. — Jánosné 535. — Sámuel 4, 484. — von Erlach 51.
 Fiumei kormányzóság 532—534.
 Flandria statutumai 56.
 Focke G. 185.
 Fok 297.
 Folliot-Crenneville-féle gyűjtemény 168.
 Forgách Ferencz esztergomi érsek 147. — József 9. — Miklós gr. 124.
 Forli 406.
 Forster Gyula 471.
 Forster, Klein és Ludwig miskolczi nyomdász czég 477.
 Főfelügyelősége, Múzeumok és ktarak orsz. — 96—112, 176, 473, 494, 500, 515, 528, 529.
 Földes 297.
 Földmivvelésügyi miniszterium, M. kir. — 4, 168, 473, 482, 497, 500. Osztrák — 483.
 Földrajzi társaság, Magyar — 458, 471, 500.
 Földtani intézet, Magy. kir. — 4, 473, 483, 500.
 Főrendház, Magyar — 472.
 Főrendházi iroda, Magyar — 4, 164.
 Fraknoi Vilmos 4, 97, 164, 473, 477. — Martinovics és társainak összeesküvése

- (Bpst, 1880.) 216. — Mátyás király magyar diplomatái (Bpest, 1898.) 371, 372.
- Frankfordia, Nicolaus de — 46.
- Franciscus, archiepiscopus Rotomagensis, De rebus ecclesiae historia 158.
- Frank Márton 303—307.
- Frankenstein Kuno 516.
- Frankfurt, 93, 147, 331, 365. —i Rotthschild-ktár 4, 473, 484. —i vár. ktár 484.
- Franklin r. t. 483.
- Franklin and Marshall College 483.
- Freskay János 8.
- Freiman A. 93, 94.
- Freund Lajos 144.
- Friedmann Áron 474.
- Frigyes (III.) német császár 41, 53, 54. — salzburgi pk. 45.
- Frischmann Ambrus czle (1680.) 315.
- Fritz Ármin 476.
- Fritzsche R. 93.
- Frontinus, Opera 156.
- Froschomer Christian zürichi könyvnyomató 69.
- Fuchs Ferencz egri pk. 31.; ktára 31. — Zsigmond 181.
- Fulvius, Antiquitates Romanae 157.
- Furó Mihály 121, 122.
- Fülöp (Jó) burgundi herczeg 56.
- Füredy Mihály 422.
- Füzes-Gyarmathy István 118.
- G**aál Jenő 8, 165.
- Gadrány 297.
- Galgócz 48, 297.
- Galgóczy Ferencz 206. — János 206.
- Ganganelli Lőrincz L. XIV. Kelemen. — levelei 209, 324, 328—335.
- Garloch György 185.
- Gassendus, Opera 156.
- Gazdasági egyesület, Orsz. magy. — 168.
- Gazola grófné 413.
- Gály János 421. — A hangrendszerről és zongorák hangolásáról (1864.) 422. — A muzsika tudománya (Nagy Károly 1831.) 421, 422.
- Gámán Zsigmond 198.
- Gáuóczy nagyváradi kanonok 133.
- Gáspár János 448. — -féle népiskolai könyvek vend kiadásai 439, 442—444.
- Gáti István 422, 424.
- Gebe Endre 509.
- Gedeon Andrásné 8, 166. — László 138.
- Gellius, Noctes Atticae 156.
- Genf 179, 485.
- Gent statutumai 56.
- Gentius, Rosarium politicum 156.
- Genua 168.
- >Geographia sacra< 158.
- Gera 93.
- Gerely József 448. — -féle népiskolai tankönyvek vend fordítása 446.
- Gergely (IX.) pápa 154. — Decretales (Nürnberg, 1493) 395.
- Gergely Albert 497.
- Geryo augsburgi orvos 69.
- Gessner András zürichi könyvnyomató 69. — -féle katalógus 68.
- Gesztesi Ödön 142.
- Gevantius, Thesaurus Sacrorum Rituum 154.
- Gevers Bálint 535, 536.
- Géresi Kálmán 116.
- Géza m. fejedelem 376. — (I.) m. kir. 369, 379, 381. — (II.) m. kir. 369, 379.
- Gielkens Émile 484.
- Giessen 93.
- Gilhofer és Ranschburg bécsi czég 8, 165.
- Girk Alajos 206.
- Giunta Lukács Antal velencei könyvnyomató 49.
- Glasgowi Hunterian Museum 4, 164, 483.
- Glattfelder Gyula 477.
- Goarius Rituale Graecorum 154.
- Gobbi Henrik 420.
- Goethe-szoba a M. T. Akadémiában 527.
- Gohl Emil 484. — Ödön 4.
- Goldmark Károly 424. — >Sába királynő< cz. operája 423.

- Golius, Onomasticon Graeco-Latinum 154.
 Goll János 420, 422. — »Apollója« 420.
 — »Magyar zeneköltők kiállítási albuma« (1885.) 422. — »Orpheusa« 422.
 Gomperz Theodor 471.
 Goppelsroeder Fridrik 497.
 Gosztanyi István 206.
 Gottlieb Antal, Mármarosi — 125—138.
 — Theodor 60.
 Gógánfa 297.
 Gönczy Pál 448. — féle népiskolai könyvek vend fordításai 438, 443, 444.
 Gönyüi György 137.
 Görbö 297.
 Görgey Márton 206.
 Görle 357.
 Görög Demeter 212, 221.
 Gösfa 297.
 Göttingen 93; —i egyetem 93; ktára 93, 94. 485; katalógusa 94.
 Götze A. 93.
 Graduale a Korvin ktárban 58.
 Graesel Arnim, Handbuch der Bibliothekshehre (Lipce 1902.) 510—516,
 »Grafikai Szemle« 73, 186, 517.
 Grassalkovich Antal 206. 409, 416, 462, 464,
 Gratianus, Decretum (Nürnberg, 1493.) 395.
 Grác 261, 406, 426, 438, 439, 441, 445.
 —i cs. kir. egyetemi ktár 93, 485.
 Gräser Rudolf bécsi könyvtár 218.
 Green James 484.
 Greguss Ágost 166.
 Greifswaldi egyetem 484.
 Greimb udv. tanácsos 149.
 Grineus, Historia ecclesiastica variorum scriptorum 158.
 Grolius, Armales historiae Belgii 157).
 — Epistolae familiares 154.
 Gross Jakab 474.
 Grossus, Roberius, Divisiones, XV. sz.-i. kézirat 41.
 Grosz Frigyes 140.
 Grueber Zsigmond 45.
 Grünberg Wappenbuchja 5, 165.
 Grün Albert 4, 102, 177, 319.
 Guostalai zsinat 176.
 Guillermus, Opus super tercium librum Synonymarum, XIII. sz.-i kézirat 32.
 — Postilla (Nürnberg, 1493.) 395.
 Gulik László 206.
 Gullen István 413.
 Gulyás Pál 194, 508, 510, 524.
 Gummus, Chronicon Sanctissimae Deiparae virginis Mariae 158.
 Gutenberg-múzeum Mainzban 5, 164, 203. — társaság Mainzban 203.
 Gutgesell Dávid 535.
 Guthi Ország Mihály L. Ország Mihály.
 Guthy András 120.
 Gutmann Pál 133.
 Günther O. 93.
 Gyalóka János 141. — ifj. 143.
 Gyalui Farkas 61, 168, 198, 497.
 Gyenes Antal 143.
 Gyékényes 297.
 »Gyorsírási Lapok« 143,
 »Gyógyászat« 484.
 »Gyógyszerészeti Hetilap« szerk. 484.
 Gyöngyös 297. —i ferences-kolostor 361.
 —i plébánia 48, 49; ktára 49.
 Gyöngyösi József 83.
 Győr vm. 479.
 Győr (város) 2, 210, 314, 317, 338. 405, 407, 413, 432, 529. —i benzés-rendi főgymnasium 105. —i egyházmegye 206, 299. —i káptalan 299. —i kir. ügyészség 105. —i nagyobb seminárium 206. —i vár. hatóság 105.
 —i vár. ktár 98, 100, 104; múzeum 472.
 Györffy Iván 422. — Lajos 4. 8.
 György Aladár 116, 471. — könyvtárstatisztikája 516.
 Györi Jakab 122.
 Györy Ferencz 206. — Sándor »A hangrendszer kiszámításáról« (Buda, 1858.) 422. — Tibor 484, 497.
 Györzki katekizmus (Halle, 1715.) 428.
 Gyugy 297.

- Gyula erdélyi vajda 58, 369, 377—379, 381, 385.
- Gyula (város) 98, 320. —i békésmegyei múzeum 98, 105. —i gymnasium 105. —i Oláh György ktár 99, 105.
- Gyulafehérvár 6, 30, 79, 90, 165, 477. —i Batthány ktár 30, 32.
- Gyurgyovits György 448.
- Gyurkovits Ferencz 5; féle -gyűjtemény 5—7, 165, 478. — György 7. — János 222.
- Gyurkovich Márkus 206.
- Gyülevész 297.
- Haan** Lajos 140.
- Habelich-féle szótár 426.
- Hackl N. Lajos 422.
- »Hadi Történetek« 212, 222.
- Hadik András gr. 206.
- Hadrián (I.) pápa 52.
- Hagen, Germania (Berlin, 1841.) 28, 44.
- Haebler Konrád 94, 185.
- Haftl Kálmán 474.
- Haimo 199.
- Hain, Repertorium bibliographicuma 45, 46, 204, 365, 370, 395.
- Hajdu László 424.
- Hajnóczy József 216—218, 225, 226, 328, 329, 343, 344.
- Halasi ev. ref. főgymn. 105. — ktára 98, 105.
- Halász Ignác levelezése 497. — Ignáczné 497. — Lajos 144.
- Haliczky Antal 455.
- Halle 94, 428, 429. —i egyetem 94, 484.
- Haller Gusztáv 477. — Sámuel 327. — Sámuelné Sánkfalvai Steinicher Kata-lin 327.
- Halotti Beszéd 459.
- Halotti könyv, Egyptomi — 17, 22—26.
- Hamaliár Márton 355.
- Hamburg 93, 141, 485.
- Hammer-Purgstall br. 59. — gyűjtemé-nye 59.
- Hampel Antal 484.
- Hampl József 138.
- »Handabanda« 8.
- »Handbuch der Architektur« 512.
- Hankó Vilmos 471.
- Hannoveri gyűjtemények 24.
- Hanuš, Quellenkunde (Prága, 1868.) 360.
- Harangozó József 474.
- Haraszi Gyula 497.
- Harrach Frigyes gr. 201.
- Hartvig Kristóf 536.
- Has (Zajacz) Pál 536.
- Hassághi István 363, 364.
- Hatvani István 117, 118, 122—124, 137.
- Hauser Miska 424.
- Havass Rezső 4, 164, 458, 471, 484.
- Havrán Dániel 1, 4, 352, 527.
- Haydn 423.
- Haynald Lajos 468.
- »Hazai és Külföldi Tudósítások« 347.
- »Hazánk« szerk. 4.
- Hazucha Xav. Ferencz 139.
- Háromszék vmegye 108.
- Heberle kölni antiquarius 8.
- Heckenast Gusztáv 166.
- Hegedüs Sándor 4, 164.
- Hegyi Ödön 529.
- Hegykő 297.
- Heikel H. J. 4, 164.
- Heinrich Gusztáv 471.
- Heinsius, Orationes 154.
- Heinze Lipót, Elméleti és gyakorlati összhangzat- és zenetan (Ober-Glogau, 1884.) 122.
- Heister tábornok 148.
- Helyi Ignác 10.
- Hellebrant Árpád 171, 373.
- Heller Ágost 527.
- Helmuth Gáspár 206.
- Heltai Gáspár 66, 67.
- Helthus Gáspár 39.
- Helvetius 124.
- Helyfi László 144.
- Helytartótanács, M. kir. — 136, 246, 249, 251, 271—274, 282, 283, 409, 460, 462.
- Hemtner Flórián 207.
- Hencse 297.

- Hennig Alajos 421, 422, 477.
 Henrik csukárdi plébános misekönyve 35.
 — (II.) francia király 69.
 Henszlmann Béla 4, 484.
 Heraldikai és genealogiai társaság, Magyar — 4, 164, 473.
 Herbarium cum iconibus (Augsburg, 1486.) 477.
 Herczegh Mihály 484.
 Herepei Gergely 199.
 Heresznye 297.
 Herman Márta 535. — Ottó 4, 477.
 Herodotos 120.
 Herzán Ferencz, Harrasi gr. — szombathelyi pk. 434, 435.
 Heubner bécsi nyomtató 314.
 Hevenesy Gábor 229.
 Heverde Géza, Kalauz a magyar gyűjteményes vállalatokban és a magyar színműirodalomban (Bpest, 1901.) 179—181.
 »Heves és Külső Szolnok vármegyék leírása« 27.
 Heymann Ottó cairói orvos 17, 474.
 Heyner István domokos barát 55.
 Héczei Dániel 121.
 Hétszemélyű tábla 295.
 Hídegség 297.
 Hidvég 297.
 Hidvégi Benő 471.
 Hieratikus írás 20—22.
 Hieroglyphék, Egyptomi — 17—22.
 Hilarius (Szent) »Genesis« 153.
 Hild Venczel 293, 294.
 Hildebrand dr. 399. — ktára 399.
 Hildegard (Szent), Epistolae 158.
 Himly Auguste 529.
 Hirlapirodalom, Hazai — 2.
 Hirlaposztály a M. N. Múzeum ktárában 7—9, 166, 169, 170, 347—351, 423, 455, 459, 475, 478.
 Historia az Volter királyról. (Lőcse, 1640.) 6.
 »Historia de Spiritu Posoniensi« 158.
 »Historia pontificum et cardinalium« 158.
 Historischer Verein für Steiermark 4.
 Hlavács János 207.
 Hochengrün János Pál br. udv. kancellár 151.
 Hochmeister Adolf 76, 89. — Márton id. 76. — Márton ifj. 76—89.; »Hausbuch«-ja 89.
 Hodási törvényei 113.
 Hodos 441.
 Hodosy Mihály 118. — S., Eör álló toronyba helyzetetett vigyázó (Debreczen, 1680.) 6.
 Hofecker Imre 419. — »A magyar zeneirodalom története« cz. munkája 419. — »A magyar zene költészettana« cz. műve 422. — »Az összhangzat és zeneszerzéstánítás módszertana« cz. műve 422. — »Általános zenetörténelem« cz. műve 422.
 Hoffer K. 420.
 Hoffhalter Rafael könyvnyomtató 61.
 Hofgreff kolozsvári könyvnyomtató 67.
 Hohenleiter 55.
 Hohenzollern-ház 173.
 Hollósi kanonok 334.
 Hollósy György 207. — Jenő 142. — Kornélia 424. — Lajos 141.
 Holzhausen Adolf 444, 445.
 Homeros 278, 321, 325.
 Homok 297.
 Homok-Szent-György 297.
 Hont-vmegyei múzeum Ipolyságon 98, 105, 471, 483.
 Honti Rezső 484.
 Hoós János 420. — »Eredeti magyar daltára« 422.
 Hopkins John-egyetem Baltimoreban 484.
 Horae Beatae Mariae Virginis, XV. sz.-i kézirat 44.
 Horae canonicae, kézirat a bécsi udv. ktárban 54.
 Horatius 280.
 Horatschik János 91.
 Horányi Elek 147, 207, 222, 242, 354, 363, 365. — Memoria Hungarorum (Pozsony, 1777.) 365.

- Hormayr »Historisches Taschenbuch«-ja 146.
- Hornýánszky Viktor 444, 460, 503, 504.
- Hornyik József 484.
- Horpács 219, 297, 306, 307, 334.
- Horthy János 207.
- Horvát Akadémia 426.
- Horvát György, Szoboszlai — 118. — István 455, 466, 477.; ktára 455, 456, 467.
- Horváth Alajos 181. — Ádám 215, 424. — Fábán 421. — Gábor 474. — Géza 4, 164, 168, 468, 477. — Ignác 1, 13. — János 485. — Mihály 178, 205. — Sándor 473.
- Hospitalius, Epistolae 154.
- Hosszufalusi Márton 118.
- Houdenc, Raoul de — regénye Mérangis de Portlesguezről 56.
- Hódmező-Vásárhely 4, 483, 485. —i ev. ref. főgymnasium 529.
- Hóra 80—82.
- »Hölgyfutár« 9.
- Hözl Ferencz 421.
- Hönig Józsefné 144.
- Hörmann Constantin 472.
- Hrabowszky György 432, 433. — »Presbyterológiája« 432.
- Hubay Jenő »Moharózsza« cz. operája 420.
- Huber Gyula 420. — Károly 420.
- Hubert Emil 1, 527.
- Hueber, Thomas — de Gwanus 42.
- Hunfalvi Pál 527, 528.
- Hungarus Georgius 58.
- Hungária szálló 470.
- Hunterian Museum Glasgowban 4, 164.
- Hunyad vm. 81. —i tört. és rég. társulat 471.
- Hunyadi János 38, 369, 379.
- Huszár Gál 61—72. — Az Ur Jézus Christusnak szent vacsorájáról . . . való prédikációk (Magyar-Óvár, 1558.) 61. — ismeretlen nyomtatványa 61—72. — Isteni dicséreték és psalmusok (Debreczen, 1562.) 62.
- Huszka József »Magyar ornamentika cz. műve 100.
- Husztli Imre 136.
- Hutter, Az szentírásbeli hitünk ágainak rövid összeszedése (Csepreg, 1635.) 473.
- Hügel Ottó 141, 143, 145.
- Hyporygioidas, Theophilus 73.
- Ibrahim ben Ali 59.
- Igazságügyminisztérium, M. kir. — 482.
- Igló 473.
- Igmándy Antal 295.
- Ihász Dániel 10.
- Illés Pál L. Edvi Illés.
- Illésházy István gr. 207, 468. — József 410.
- Illésy János 4, 477.
- Illicinus Péter 358.
- Imre m. kir. 209, 369, 379.
- Imre Lajos 529. — Sándor, ifj. 485.
- Inátsi Gábor költeménye Kántor Gerzson halálára 137.
- Incze (III.) pápa 40. — (IV.) pápa, In libros decretalium commentarius 154. — (X.) pápa 153.
- Incze Henrik 423.
- Incunabulumok L. Önyomtatványok.
- »Index instrumentorum pacis« 155.
- »Index rariorum librorum bibliothecae universitatis regiae Budensis« 363.
- »Index utriusque Testamenti« 152.
- »Indices tres librorum prohibitorum« 154.
- Inkey Imre 473.
- Innsbruck 406. —i cs. kir. egyetemi ktár 485.
- »Insignia equestris Franciae orientalis« 157.
- »Insignia Sacri Romani Imperii« 157.
- »Intelligenz-Blatt« 357.
- Iparművészeti Múzeum, Orsz. — 4. 106, 164, 181, 458, 483; ktára 528. — társulat 318, 473.
- Ipolyi Arnold 424.
- Ipolyság 471. —i Hont vmegyei múzeum 98, 105, 471, 483.

- Irenaeus (Szent), *Adversus haereres libri* 153.
- Irmei Ferencz 183.
- Irodalmi levelestár a M. Nemz. Múzeum ktárában 7, 8, 165, 166, 169, 474, 478.
- »Irodalomtörténeti Közlemények« 187, 403, 517.
- Isidorus (Szent), *Epistolae de interpretatione Divinae Scripturae* 152.
- Isis, egyiptomi istennő 22.
- Istók János 469.
- István (I.) m. kir. 199, 369, 379, 382, 383. — (II.) m. kir. 369, 377, 379. — (III.) m. kir. 379, 392, 394. — (V.) m. kir. 369, 379.* — nádor 10, 136.
- Istvánffy Gyula 100. — Miklós, *Historia rerum Ungaricarum* 157.
- Iszka-Szent-György 406—408, 411, 412.
- Italica 406.
- »Iura Regni Hungariae manuscripta« 155.
- Ivanecics János 207.
- Ivanócz 436.
- Ivánci Kazdag Lőrincz L. Kazdag Lőrincz.
- Ivánka Sámuel 422.
- Ivány 297.
- Izabella, Arragoni — 115. — m. királyné 114, 115.
- Izraelita magyar irodalmi társaság 4, 168, 483.
- Jajca 366.
- Jakab (I.) angol király 183. — (II.) angol kir. 115. — walesi harceg 115.
- Jaklin István Miklós 207.
- Jakosics József 207.
- Janits Imre 472.
- Jankovich Antal 480, 481. — Miklós 232, 239, 241—243, 262, 353, 355, 360, 361, 399, 401, 454. — féle gyűjtemény a M. Nemz. Múzeum ktárában 10, 399, 401, 453—454, 456, 465, 466.
- Jankó János »Magyar tipnsok a Balaton mellékéről« cz. műve 100.
- Janotyckh von Adlersberg. 421, 422.
- Janovits Ferencz 182.
- Jansonius-féle Biblia 74.
- Janus Nicius Erythraeus, *Pinacotheca illustrium virorum* 157.
- Jaszvitz János Ferencz 207.
- Jánky Péter 119, 120.
- János, Nepomuki Szent — 405. — ragusai érsek 368, 373. Zápolyai — m. kir. 114.
- Jánosy Gábor 101.
- Jász-Nagykún-Szolnok vm. alispáni hivatala 4, 164.
- Jäkl István 8, 166.
- Jedlicska Pál »Kárpáti Emlékek« cz. munkája 152.
- Jelenffy János 410.
- Jency Lajos 318.
- Jeromos (Szent) kommentárjai a Korvin ktárban 58.
- Jeszenák br. család ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 479.
- Jeszenák István br. 207. — János 410, 413.
- »Jezus moje pozselejnyi«, vend imádságos könyv 448.
- Jezsuita rend eltörlése 332.
- Jéna 353, 354.
- Joachim Gyula 9. — J. 185.
- Joecher 147.
- Jogászegylet, Magyar — 483.
- »Jogtudományi Közlöny« szerk. 484.
- Johannes episcopus, *Sermones de tempore et de sanctis*, XV. sz.-i kézirat 42.
- Joksch A. 421, 422.
- Jonquère Alfréd 485.
- Jordanus, *Raymundus, Meditationes et preces de passione Domini*, XV. sz.-i kézirat 44.
- Jorga N. 473, 477.
- »Journal officiel« 204.
- Jovius, *Elogia illustrium virorum* 154
- Jóba Elek 474.
- Jókai Mór 8, 178.

Jóny Tivadar 509.

Jósika Antal br. 83. — Miklós br. 166, 178; »A hat Uderszky leány« kézirat a M. N. Múzeum ktárában 169.

József (II.) m. kir. 57, 130, 135, 167, 209, 219, 314, 336, 340—342, 346, 352, 353, 532. — nádor 232, 238, 246, 268, 269, 271, 283, 284, 314, 399, 401, 450, 451, 454, 455, 460—469; »A nemzeti gyűjtemények elintézése« cz. fölhívása 462.; szobra 450, 468. — Ágost főherczeg 318, 450, 451, 458, 468, 469.

»Jövönk« 475.

Juhász Gyula 141. — Sámuel L. Kaposi Sámuel.

Junius Patricius L. Young.

Junker Kristóf 342, 343, 345, 531, 532.

Jurjev 485. — i egyetem 484.

Jutös 297.

Kabai Ferencz 118.

Kabos Bálint 528.

Kaczér Vilmos 144.

Kaiser-Császár György 421. — »A kúnok« cz. operája 420, 421.

»Kakas Márton« szerk. 484.

»Kalauz a könyvkiáltáshoz« 48.

Kalina Ferencz 286.

Kalocsa 477, 485. — i érs. iroda 4, 168, 483.; ktár 253. — i káptalan 207.

Kalvin Institutiói 360.

Kamara, Cs. udv. — 147, 150. — M. kir. — 151, 272, 404.

Kammerer Ernő 458.

Kanczellária, Cs. udv. 218. M. kir. — 201, 246, 250, 271, 273, 274, 283.; levelező könyvei 244.

Kandra Kabos 178. — Magyar mythológiája 178. — Várad regestuma 178.

Kapi Gyula 420, 422.

Kaposi (Juhász) Sámuel 74, 75. — kéziratái az Erdélyi Múzeum egyeslet ktárában 75.

Kaprinai István 147, 229.

Karabacek József 60, 471.

Karcsay család 353.

Kardos János 431, 438—444, 448, 449.

— Krátki Návuk krsztsansztva . . .

(Pest, 1837.) 439. — Krsztsanszke czerkvene peszmi (Kőszeg, 1848.) 440.

— Mála Histori Bibliszk 439.

Karlsruhe 93.

Kartana egyptomi aranyműves 26.

Kaspar Péter bártfai plébános 30.

Kassa 62, 105, 477, 535, 536. — i domokosok 29, 32. — ktára 29, 32, 474. — i róm. kath. plébánia 535. — i vár. jegyzőkönyv 536.; múzeum 98—100, 105, 106, 472, 529.; ltár 535.; tanács 62, 536.

Kassai Ferencz 121.

Kaszaniczky Ádám 207.

»Katholikus Hitterjesztési Lapok« 143, 144.

Katona István 358. — József 422, 485; kör Kecskeméten 483.

Kautz Gyula »A nemzetgazdasági eszmék« cz. munkája 342.

»Kazáni kréttánska« (1578.) 361.

Kazay János czle (1618.) 479.

Kazdag Lőrincz, Ivánci — 49.

Kazinczy Ferencz 215, 478. — levelezése 215.

Káldy György 429. — Biblia-fordítása 178.

Káldor Lajos 182.

Káldy Gyula 419, 422. — történelmi hangversenyei 419.

Kállai Sámuel 119.

Kállay Albert 500.

Kálmán m. kir. 176, 369, 379, 388, 389.

Kálmán Farkas 419.

Kálmánca 297.

Kámánházy Ferencz 207.

Kántor Gerzson 137.

Kápolnai Paur Ödön L. Paur Ödön.

Kápolnási Mihály 118.

Kármán András 121, 122.

Károli Gáspár 429. — Bibliája (1612.) — 221.; (Basel, 1751.) 168.

Károly (I.) angol király 183. — (Merész),

- burgundi herczeg 56. — főherczeg 244. — (I.) m. kir. 369, 379. — (II.) m. kir. 363, 364, 368, 370, 379. — (III.) m. kir. 57, 415. Nagy — 52, 94. — (V.) német császár 55, 56.
- Károly Ambrus főherczeg érsek 207.
- Károlyi Gr. — féle nyomda Nagykárolyban 128, 133, 134, 137.
- Károlyvár 223.
- Kárpát-egyesület, Erdélyi — 471. Magyar — 4, 473. — múzeum Poprádon 99.
- Kárpáti Kelemen 472.
- Keán bolgár fejedelem 58.
- Kecskemét 473, 484. —i jogakadémia 484. —i Katona-kör 483. —i vár. múzeum 98.
- Kecskeméti János, Predikációk (Debreczen, 1643.) 477.
- Keglevich György gr. 207.
- Keglevics Zsigmond 207.
- Kehi Mihály 122.
- Kehrer L. 476.
- Kelecsény József 207.
- Kelemen (XI.) pápa 317. — (XIII.) pápa 330, 332. — (XIV.) pápa 329, 331—333. — kollégium ktára Prágában 220.
- Kelemen Lajos 497.
- »Kelet« 169.
- Keleti kéziratok a bécsi udv. ktárban 52, 59.
- Keller György 207. — János egri kano-
nok 42.
- Kellénk 297.
- Kemcke, Johannes 183.
- Kemény Farkas gr. 78. — János önélet-
írása 359. — József gr., Történelmi
és irodalmi kalászok (Pest, 1861.)
370. — Lajos 536. — László br. 207.
— Zsigmond br. 178.
- Kempis Tamás 158.
- Kendi Sándor 38.
- Kenesei Péter 120.
- Kerekasztala, Arthur király — 56.
- Kerekes Sámuel 212.
- Kereki 296.
- Kereskedelmi minisztérium, Magyar —
4, 164, 168, 473, 477, 483, 497, 500.
Osztrák — 5, 483.
- Kereskedelmi múzeum, M. kir. — 483.
- »Keresztény Seneca« 221.
- Kereszty István 1, 13, 170, 199, 349, 417,
422, 527.
- Kersch Ferencz 421, 422.
- Kertbeny Károly 516.
- Kertész Ábrahám, Szenczi — 90. — Ernő
182.
- Keym 47.
- Kéler Gottfried 218.
- Képes Krónika 35, 37, 58, 362.
- »Képes Missio Könyvtár« 144.
- Képviselőház, Magyar — 472, 477, 482,
497, 500. — irodája 4, 164, 168, 473.
- Képzőművészeti Társulat, Orsz. Magyar —
471, 500.
- Kéry Ádám 316.
- Kécssináló Mátyás 535.
- Késmárky Árpád 421.
- Kézirattári osztály a M. Nemz. Múzeum
ktárában 7, 16, 165, 166, 169, 215,
232, 247, 251, 323, 353, 356, 361,
418, 423, 434, 474, 475, 478.
- Kiállítás, Orsz. — (1885.) 58, 318. —
(1896.) 58, 59.
- Kinsky gr. 218, 269.
- Király Péter 485.
- Királyhegyi János L. Regiomontanus
János.
- Kircherus, Aegyptiaca lingua 156. —
Musurgia universalis 156.
- Kirchknopf 218.
- Kirchlehner Szeráf 424.
- Kis János 427, 437. — Miklós, Tótfalusi
74—76, 90, 182, 198, 199.; Apologia
Bibliorum (Kolozsvár, 1697.) 75.;
bibliája (1685.) az amsterdami egye-
temi ktárban 75, 76.; emlékünnepe
és síremléke Kolozsvárott 198, 199.
- Kis-Keszi 297.
- Kis-Séé 297.
- Kis-Szombat 438.
- Kisfaludy-társaság 471, 500.

- Kismarton 484.
- Kiss Antal 4, 164. R. — István 125.
— Sándor 410.
- Klapka György 10.
- Klein Anna 535. — Gyula 4, 164. —
J. S. 358.
- Kliment János 1.
- Klimó György 207, 257.
- Klinger Izidor 485.
- Klobusiczky Itár anyaga a M. Nemz.
Múzeum Itárában 10.
- Klobusiczky Ferencz gr. 413.
- Kloska 81.
- Klősz Jakab könyvnyomtató 126, 535.
- Klug Lipót 497.
- Klussmann 93.
- »Kniga molitvena ztraroszlovenszka«
(1868.) 441.
- Kniga molitvena (Regede) 436, 445. —
(Sopron, 1783.) 433.
- Knige 'Zoltárszke szlavencsene (Bécs,
1883.) 445.
- Knige 'zoltárszke ... (Kőszeg. 1848.)
440.
- Koberger Antal nürnbergi knyomtató
395.
- Kocsi Cs. István 120.; »Epos lugubre in
obitum Cl. Compegii Vitringa« cz.
könyve 120. — Cs. János 118.
- Koczogh András 529.
- Kohn Béla 497.
- Kollányi Ferencz 1, 12, 162, 164, 209,
469, 485, 503, 527.
- Kollár Ferencz 218, 225, 229, 249. —
Péter 446, 449.
- Koller Ignác 207.
- Kollonics Lipót esztergomi érsek 257.
- Kollonitz László gr. váradi pk. 207.
- Kolom 297.
- Kolos vm. 81.
- Kolosi család 166.
- Kolosy István 473, 476.
- Kolozsvár 6, 66, 70, 72—77, 89—91,
159—161, 165, 168, 170, 198, 223,
422, 471, 477, 485. —i Ellenzék
knyomda 169. —i ev. ref. kollégium
90, 207.; nyomdája 76—80, 86, 90,
91. —i kegyesrendiek székháza 497.
—i kereskedelmi és iparkamara 497.
—i lyceum 89. —i országgyűlés
(1790/91.) jegyzőkönyve 76—90. —i
tud. egyetem 199, 458, 471, 484, 497,
498.; ktára 170, 481, 495.
- »Kolozsvári Friss Ujság« 144.
- »Kolozsvári Magyar Futár« 169.
- »Kolozsvári Színházi Közlöny« 169.
- Kolta 440.
- Komárom 2, 168, 222, 323. — vmegyei
múzeum-egyesület 168.
- Komáromi Csipkés György L. Csipkés
György.
- Komlósd 297.
- Komlóssy Antal 139.
- Kondé Miklós 207, 413.
- Konstanzi zsinat 57.
- Kont Miklós nádor 376.
- Kopácsi József 207.
- Koppenhágai egyetem 484.
- Kořinek József 181.
- Korlátkő 297.
- Korvin János 45, 55.
- Korvin-kódexek 57—59, 204, 398, 454,
467. — ktár 57, 58, 204, 252.
- Kossits József 438. — Kratki navok
vogrszkoga jezika (Grác, 1833.) 438.
— Zgodbe vogerszkoga králesztva
(Szombathely, 1848.) 440.
- Kossuth Lajos 10. — induló 421. —
iratai a M. Nemz. Múzeum ktárában
10, 12, 479.
- Kosztá Mária L. Bánki Zsigmondné.
- Kotsi Sz. János 119.
- Kovachich József Miklós 28, 44. —
Márton György 207, 214, 215, 218,
224—264, 281, 282, 324, 354, 355,
358, 452.; »Acta eruditorum instituti
dipl. hist.« cz. műve 245.; »Codex
iuris tavernicalis« cz. műve 245.;
»Cogitationes pro plano erigendae
Bibliothecae Nationalis« cz. műve
251.; »Formulae solennes styli« cz.
műve 261, 262.; »Institutio Gramma

- tophylacii publica« (Pest) cz. műve 230.; »Institutum Diplomatico-Hungaricum (Pest, 1791.)« cz. műve 229, 230, 251.; kéziratai a M. Nemz. Múzeum ktárában 214, 218, 225—227, 238, 239, 241, 242, 244, 246, 254, 255, 259, 282.; »Monumenta antiquitatum iurisprudentiae Hungariae« cz. műve 241, 245.; »Scriptores rerum Hungaricorum minores« cz. műve 245, 252, 260.; »Scriptorum rerum Hung. anecdotorum inventarium« cz. kézirata a M. N. Múzeum ktárában 169.; »Supplementum ad vestigia comitorum« cz. műve 245.
- Kovaltsik Amát 421.
- Kovács János 485. — S. »A soproni ev. lyc. magyar társaság története« cz. műve 437.
- Koválik János 207.
- Kováts Lajos 485. — László 1, 2, 9, 15, 166, 504, 527. — Péter 331.
- Kozma Ferencz 207.
- Kónyi János 209, 319—346. — »A háladatos protestáns« cz. munkája 325. »A mindenkor nevető Democritus« cz. munkája 320, 321, 323, 325. — »A paraszt ember Magyarországon« cz. munkája 345. — »Az első hajós« cz. munkája 325. — »Ábelnek Kain által lett halála« cz. munkája 323, 325. — »Ártatlan mulatsága« 137, 320, 321, 323, 346. — »Diszes erkölcsökre tanító beszédek« cz. munkája 325. — »Elmefuttatások« cz. munkája 345. — Ganganelli levelei fordítása 209, 324, 326, 328, 329, 332—335. — »Gellert professornak erkölcsös meséi« cz. munkája 325. — »Gróf Valtron« cz. munkája 325. — »Keresztény tudományi elmélkedések« cz. munkája 325. — »Magyar hadi románja« 321, 322, 325. — »Orfeus és Euriditze« cz. munkája 325. — »Unalmas időkre szabható mulató óra« cz. munkája 325. — »Várta mulatsága« 320, 321, 325.
- Kökényesdi László 337.
- Kölcsey Ferencz 178, 478. — egyesület 483; múzeuma és ktára Aradon 98, 100, 103. — kör múzeuma Szatmáron 99, 109.
- Köln 219, 363. — i képes biblia 185.
- Königgrätz 337.
- Könyves Kálmán kiadó-czég 485.
- Könyvkiállítás Bpsten (1882). 58.
- Könyvkölcsönzések hosszabb időre 203, 204.
- Könyvkötő Bálint 535.
- Könyvnyomdászok Szakköre 181.
- Könyvnyomtatás, Adatok a — történetéhez Magyarországon 61—91.
- Könyvszemle, Magyar — 2, 48, 73, 99, 101, 116, 123, 127, 139, 162—164, 182, 183, 198, 202, 205, 206, 348, 477, 528, 535.
- Könyvtári előadások a M. Nemz. Múzeumban 2, 529.
- »Könyvtári Szemle« 182, 183, 201.
- Könyvtárnoki tanfolyam a M. Nemz. Múzeum ktárában 528, 529.
- Körmöczbányai főrealisk. igazgatósága 4, 164. — m. kir. pénzverő hivatal 460.
- Köröshegy 296, 297.
- Körösi Mihály 119. — Bozó L. Bozó.
- Körösy József 534, 535.
- Köszeg 297, 326, 328, 440. — i ker. tábla 274, 295.
- Köteles Gáspárné 535.
- Köteles példányok 95, 99, 104, 105, 107—110, 185, 204, 205, 494, 495, 499, 516. — M. Nemz. Múzeum ktárában 7—9, 11, 164—169, 204, 205, 348, 351, 472, 475—478. — a M. T. Akadémia ktárában 172.
- Kövágó-Örs 437.
- Kövesd 295, 297, 299, 305.
- Köveskút 297.
- Kövessi M. F. 485.
- Közalapítványi kir. ügyigazgatóság 5, 7, 165.
- Közgazdasági társulat 483.
- »Közlöny« 204.

- Közművelődési r. t. 90, 91.
 Közoktatásügyi minisztérium, Francia —
 203, 204.
 »Központi Értesítő« 483.
 Krakó 32. — i. cs. kir. egyetemi ktár 485.
 — i. tud. Akadémia 4, 164.
 Kraliczi biblia 360, 361. — psalterium
 357.
 Kramerius cseh író 354.
 Krammer Ferencz 207. — Nándor 471.
 Krátka šumma velikoga katekizmuša
 (Bpest, 1892.) 445.
 Krausz Sámuel 4, 164.
 Kräuter-Wein (Silein, 1670.) 168.
 Kreifel Antal 421.
 Kribel János 207.
 Kreiger, Joseph, Versuch einer Theorie
 der Töne (Pozsony, 1840.) 423.
 Krisán György 81.
 Kristofek József 474.
 Kropf Lajos 115.
 Krszcsanszke növe peszmene knige (Sop-
 ron, 1823.) 437.
 Krszcsanszta Ábécé... (Muraszombat.)
 439.
 Krsztsanszke czerkevne peszmi... (Grác)z
 441.
 Krumaui jezsuiták kolostora 58.
 Kruppay Imre 207.
 Kubinyi Ágoston 456.
 Kudora Károly 471, 485. — Könyv-
 tana 100.
 Kulhanek András 535.
 Kulpa 316.
 Kultsár Katalin 437.
 Kummer Károly Ferencz 28, 43. — Erlauer
 Spiele (Bécs, 1832.) 28, 43.
 Kun László 420.
 Kund magyar vezér 369, 378, 379, 385,
 386.
 Kurbályi György 207.
 Kustyan 297.
 Kútfő 297.
 Kúti István 120, 122.
 Kutnohorai biblia (1488.) 361.
 Kutschera József 168.
 Kuzmics István 427—433, 435, 436,⁵ 440,
 444, 449. — ABC-s könyve 433. —
 Jobbított Gradualja 433. — Magyar
 arithmetikája 433. — Új testamen-
 toma 440, 444. — Vandallus kis
 katekizmusa 433. — Vandallus Új
 testamentuma 433. — Vend abc könyve
 447. — Vend énekeskönyve 447. —
 Vend kis kátéja 447.
 Küküllői János I. Apród János.
 Kündig H. 485.
 Kürth 297.
 Küzmics Miklós 427, 434—436, 449.
 Kvačala János 485.
 Kvassay (kvassói és brogyáni) család
 ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában
 476.
 Kvassay Jenő 476.
 »La Bibliothek« 190, 521.
 »La Chronique de la France« 168, 484.
 Lackner György 150, 151.
 Lacombe Paul 530.
 La Haye 321.
 Laibach 436.
 Lajcsák Ferencz 127, 133.
 Lajos (XIV.) francia kir. 280. — (I.)
 m. kir. 201, 369, 369. — (II.) m. kir.
 56, 244.
 Lambecius, Historia Litteraria 157. —
 Rerum Hamburgensium libri 157.
 Lambek György 207.
 Lancaster 483.
 Landauer S. 93.
 Landerer János Mihály czle (1784.) 167.
 — Mihály 328.
 Landerer-féle nyomda 327.
 Lang János 6.
 Langer Viktor 420.
 Lantzmár 147.
 Lappert 166.
 Laskói János 119.
 Laszky Ármin 143. — Tamás 143.
 Laudatio funebris Johannis Lang (Löcse,
 1647.) 6.
 Lauf Gáspár 535.

- Lauka Gusztáv 140, 424.
 Laurenbergius, Apparatus plantarum 155.
 — Horti cultura 155.
 Laus Mariae, XV. sz.-i kézirat 43.
 Lausannei egyetem 484.
 Lausitz 407.
 Law János 330.
 Lazius Farkas 57.
 Lábdy Antal 500.
 Lábod 297.
 Láczy Gyula 4, 164.
 Láng József 143.; A »Nagyvárad« huszonhat éve. (Nagyvárad, 1896.) 142. — Nándor 477.
 Lányi biharmegyei levéltárnok 130. — consiliarius 212. — Ernő 420.; »Magyar gyászinduló«-ja 419.; »Polyphoniá«-ja 419.
 László (I.) m. kir. 369, 373, 379—381, 383, 397, 401. — (II.) m. kir. 369. — (III.) m. kir. 369, 379. — (IV.) m. kir. 369, 379. — (V.) m. kir. 36, 53, 54, 57, 369, 379.
 Látvány 297.
 Lázár Frigyes 318.
 »Le Bibliographe Moderne« 190, 521.
 Leczke János 185.
 Lederkühn Pál 472.
 »Legatio imperialis Caesaris Manuelis Comneni ad Armenios« 157.
 Legenda sanctorum (Köln, 1485.) 49.
 Legendae sanctorum regni Hungariae (Velence, 1498.) 46.
 Lehel magyar vezér 369, 377—379, 384.
 Leiningen-Westenburg Herman gr. 207. — Károly gr. 206.
 Leitgeb Imre 4, 168, 485.
 Lembergi cs. kir. egyetemi ktár 485.
 Lendva (folyó) 432. — (város) 439, 441, 442.
 Lengyel (helység) 484.
 Lenhossek György 207.
 Lentolphus, Vita Christi 153.
 Leo (X.) római pápa 280. — (XIII.) pápa 476.
 Leonhard Hans 185.
 Lepsius 23.
 Lequile, Laudes domus Austriacae 157.
 Leszik Károly 169.
 »Letopis Matice Slov.« 448.
 Levéltári osztály a M. Nemz. Múzeum ktárában 2, 9—12, 166, 167, 170, 171, 201, 347, 475, 476, 479, 480.
 Leydeni múzeumok 24.
 Leykam József 439, 441, 445, 446.
 Lédecz 297.
 Léderer Béla 485.
 Lékafa 297.
 Lévai Bálint 121. — József 424.
 »Liber antiquus manuscriptus concionum« 153.
 »Liber manuscriptus Chaldaice« 154.
 Liber precum cum calendario, XV. sz.-i kézirat 41.
 Liber titularis, XVI. sz.-i kézirat 45.
 Liebenberg János L. Lunkányi János.
 Lignitz 43.
 Lille 485. —i egyetem 484.; ktára 203.
 Lima, Archer de — 485.
 Limbay Elemér 422.
 Lindner Ernő 527.
 Linz 42. —i Musaeum Francisco Carolinum 4.
 Lípce 93, 141, 183, 219, 220, 365, 423, 485, 510. —i vásári katalogusok 185.
 Lipót (I.) m. kir. 317, 531. — (II.) m. kir. 86—88, 314.; hitlevele 86.
 Lippich (Korongi) cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 10, 11, 167.
 Lippich Elek 10. — Kálmán 10, 167.
 Lipszki, Repertorium locorum . . . Hungariae (Buda, 1808.) 37.
 Liphay (Kisfaludi) cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 11.
 Liphay Frigyes br. 11.
 Lirineus, Panegyrici veteres 154.
 Lissabon 485.
 Lisznyay Kálmán 424.
 Liszt Ferencz 418, 420, 421, 423, 424. — »Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie« cz. műve 423. — »Esztergomi miséje« 421.

Litava 297.
 Liverpoli gyűjtemények 24.
 Livius Historiája a Korvin kárban 58.
 Lobreisz Antal 410.
 Lombardus, Historia 158.
 London 4, 141, 219, 484. —i bibliografiai kongresszusok 527. —i Britishch Museum 23, 24, 26, 113, 115, 397. —i pathological society 483. —i philosoph. royal society 483.
 Lonovics József érsek 207.
 Loos 297.
 Loretto 147. —i serviták konventje 148, 149, 151, 152.
 Los Angeles 483.
 Losonczy vár. közkvár 98, 106.
 Loubat herczeg 4, 164.
 Louvre L. Páris.
 Lovasi Gergely 118.
 Lóczy Lajos 471.
 Lónyay Eleméerné gr. 472. — Erzsébet 207.
 Löbrin Duchovny pohádki-jának zsolnai kiadása (1670.) 361.
 Lőcse 6, 126, 484.
 Lölle 296, 297.
 Lőte József 199.
 Lővő 297.
 Löw Immánuel 485.
 Luby Károly 207.
 Lucius porosz földművelési miniszter 318. — János, De Regno Dalmatiae et Croatiae 157.
 Luckahaussi ágostonrendü atyák 149.
 Lucretius, De natura rerum 154.
 Ludoviceum 466.
 Ludwig János Konrád 150.
 Lugossy József 116. — jegyzetei 117—124.
 Lukas Fer. K. 485.
 Lukácsi István 118.
 Lullius, Libelli chymia 155.
 Lundstedt Bernhard 485.
 Lunevillei béke (1801.) 265.
 Lunkányi (Liebenberg) János 300, 306.
 Luthár Pál 449. — Luther Mártona. (Szent-Gothárd.) 447.

Luther katechismusának bártfai kiadása (1581.) 361.; lőcsei kiadása (1612.) 361. prédikációi (1520.) 357 — Máli katekismus . . . (Grác.) 439.; (Pest, 1837.) 438.
 Luzsénszky László br. 207.
 Lüneburg 90.
 Lycophron 120.
 Lyoni egyetem 484.
 Lyra, Nicolaus de — Biblia latina cum postilla (Nürnberg, 1493.) 395.
Mac Donald Arthur 485.
 Madan, Falconer, Summary Catalogue of Westem in the Bodleyan Library (Oxford, 1897.) 115. Francis — 115.
 Madarász Zsigmond Eduárd 207.
 Madary János 119.
 Madách Sándor 221, 238, 240, 241, 254, 255, 360.
 Mader Raoul 422. — »Die rothen Schuhe« cz. balletje 420.
 »Magyar Hirmondó« 212, 222, 347.
 »Magyar Ipar« szerk. 484.
 »Magyar Iparművészet« szerk. 484.
 Magyar József 428, 439, 448.
 »Magyar Könyvkereskedők Évkönyve« 76.
 »Magyar Kurir« 211, 347, 360.
 »Magyar Magazin« 218.
 »Magyar Minerva« 323, 324.
 »Magyar Múzeum« 319.
 »Magyar Nemzet« szerk. 483.
 »Magyar Nyomdászok Évkönyve« (1902.) 181.
 »Magyar Orvosi Archivum« szerk. 484.
 Magyar-Óvár 61—66, 68, 70, 71, 441.
 »Magyar Paedagogia« szerk. 484.
 »Magyar Pénzügy« szerk. 483.
 «Magyar Szó» 142.
 Magyarod 297.
 Magyarországi Mihály »Evagatoriuma« 477.
 »Magyar Sion« szerk. 484.
 »Magyar Szemle« szerk. 484.
 »Magyar Zsidó Szemle« szerk. 484.

- Mahler Ede 17, 477. — »Az egyiptomi nyelv alapelemei« cz. dolgozata 17.
- Mainz 93. —i Gutenberg-múzeum 5, 164, 203.; társaság 203.
- Maittore, Michel 365. — Annales typographicae (Amsterdam, 1733.) 365.
- Majláth József 5, 164.
- Major J. Gyula »Magyar szinfoniája« 419. — »Szerenáda« 419.
- Majthényi Imre 207.
- Majthényi ktár 242.
- Makai Ferencz 120. — István 159, 161.
- Makay Antal veszprémi pk. 476.
- Makó 473.
- Malderus, Tractatus de sigillo confessionis 154.
- Malomsok 414.
- Maloveczky János 421.
- Mandl Bernát 5.
- Marang Miklós 399.
- Maraviglia, Pseudomantia 155.
- Marburgi egyetem 484.
- Marchalkó Dániel 497.
- Marchesinus, Johannes, Mammotrepton, XIII. sz.-i kézirat 39.
- Marckwald strassburgi egyetemi könyvtárnok 95.
- Marozali (helység) 297.
- Marozali Henrik 9, 166, 175, 182.
- Marozaltó 406—412.
- Marzevicz Lajos 182.
- Marozibányi család 468. — jutalom 455.
- Margalits Ede 5.
- Margit főhercegnő, németalföldi helytartónő 56. — imádságos könyve 56.
- Marjalaki Dániel 122.
- Markgraf Hermann 185.
- Maros-Juth 297.
- Marosvásárhely 223. —i ev. ref. kollégium 5, 207.
- Maróthi György 120.
- Marseillei gyűjtemények 24.
- Martin Henry 530.
- Martinus, Lexicon Philosophicum 154.
- Martinovics Ignác 226.
- Martinus Oppaviensis 176.
- Martonfa 297.
- Martonfalvi Logikája 120.
- Mascardi, Conclusiones probationum omnium 154.
- Maszák Hugó 449. —féle népiskolai könyvek vend fordításai 439, 443.
- Mateovich József 207.
- Matica Srpska Ujvidéken 5, 164, 473, 477.
- Maticza Szlovenszka 111.
- Matkó István Bányász Csákánya 223.
- Matlekovics Sándor 485.
- Matthiolus, Sylva historiarum 153.
- Matunák Mihály 497.
- Mayer Sándor 474.
- Mayor John 5.
- Mayr Benedek 370.
- Mazaly Sándor 426, 435.
- Mádai Dávid Sámuel 207. — Ferencz 4.
- Mánd 297.
- Márcz 297.
- Mária m. királynő, N. Lajos leánya 369, 379. — m. királyné, II. Lajos felesége 56. Burgundi — 56.
- Mária Bianka császárné, I. Miksa császár felesége 55, 56.
- Mária Terézia m. kir. 170, 413, 414.
- Márk krónikája L. Képes Krónika.
- Márki Sándor 5, 485, 497.
- Mármaros vmegye 127, 128. —i Múzeum-egyesület 471.
- Mármarosi Gottlieb Antal L. Gottlieb Antal.
- Mármarossziget 127, 129, 132, 471, 485. —i ev. ref. főiskola 107. — ktára 98, 99, 106, 107.
- Mártonffy Imre 5.
- Mártoni József 85.
- Máthé Gyula 497.
- Mátray Gábor 417, 422, 424. — A magyar dallos énekei (Bécs, 1837.) 422. — Flóra (Bécs, 1817.) 422. — Hunnia (Bécs, 1829.) 422. — Pannonia (Bécs, 1826.) 422.
- Mátyás (I.) m. kir. 39, 41, 48, 58, 204, 252, 363, 364, 366—373, 375, 379,

- 381, 389—391, 394, 396, 398.; decre-
tuma (1475.) 242, 243. — (II.) m.
kir. 479.
- Medgyesi Klára 129. — Pál 129, 130,
132, 134, 135; — Pálné Oláh Mária
129, 130, 132, 134.
- Mednyánszky Miklós 207.
- Megiserus, Institutio linguae Turcicae 154.
- Melczér cs. ltára a M. Nemz. Múzeum
ktárában 11, 167, 171.
- Melczér Fülöp czle (1598.) 479.
- Melich János 1. 15, 199, 426.
- Menčík Ferd., Jiri Ribay (1892.) 353, 355.
- Mondelsohn 424.
- Mennel Jakab krónikája 55.
- Mentelius, De origine typographiae 157.
- Mentz F. 93.
- Menyhárt Miklós 121, 122.
- Merck E. 485.
- Merenye 296, 297.
- Merianus, Florilegium 155. — Theatrum
Europaeum integrum 157. — Topogra-
phiae 157.
- Meskó br. 207.
- Mesterházi János 410.
- Mesterházy Sándor 431.
- Meszes László 485.
- Meteorologiai és földmágnességi intézet,
Magy. kir. — 4, 165, 473, 483.
- Meyer, Eduard »Geschichte des alten
Aegyptens« cz. műve 18. — Oskar 93,
94, 510.
- Meynhardus de Nova Domo, XV. sz.-i
kézirat 43.
- Mezger, G. C., Augsburgs älteste Druck-
denkmale (Augsburg, 1840.) 397.
- Méhely Lajos, »Magyarország denevérei-
nok monographiája« cz. kiadványa
100.
- Méhes Kálmán 476.
- Mélius Péter 62. — A Christus közbe-
járásáról való prédikációk (Debrecen,
1561.) 62, 64. — Aran Tamás
tévelygéseivel ellen írott műve (Debrecen,
1562.) 62, 64.
- Ménfő 407.
- Mérmők és Építész-Egylet, Magyar —
473, 483, 500.
- Mészáros Károly 468.
- Michael de Hungaria L. Magyarországi
Mihály.
- Michalek Manó 5, 27, 30. — Az egri
érsekségei ktár szakszerű czimjegy-
zéke (Eger, 1893.) 27, 30, 45.
- Michaud »Biographe universelle« je 331.
- Migazzi Kristóf érsek 207.
- Mihalik József 106.
- Mihalovich Ödön »Toldi szerelme« cz.
operája 420.
- Mihalovics Béla 485.
- Mihályi János 5, 485.
- Mika Sándor 175.
- Miklósi Ferencz váradi pk. 127.
- Miklosich Ferencz 426.
- Mikola Sándor 428.
- Mikó Imre 207.
- Miksa m. kir. 61, 64. — (I.) német csá-
szár 45, 55, 56, 71, 363.; halász-
könyve 55.; imádságos könyve 55.
- Milano 484. —i gyűjtemények 24.
- Milchsack wolfenbütteli könyvtárór 93,
94.
- Milesz József 121, 122.
- Milhoffer Izidor 5. — Sándor 485.
- Miller Jakab Ferdinánd 207, 282, 401, 455.
- Mindszent 297.
- Minerva knyomda r. t. 477.
- Minerva, Magyar — 102, 116, 176, 177.
- Miniature-kiállítás a bécsi udv. ktárban
2, 50—60. — katalogusa 60.
- Miraeus, Origo monastica 158.
- Misekönyv kézirat az egri érsekségei
ktárban 32.
- Misell Jakab 481.
- Miskolcz 35, 471, 473, 484, 509. —i ág.
hitv. ev. egyházközség nyilv. ktára
509, 510.; jegyzéke 509, 510. —i bor-
sod-miskolczi közművelődési és mú-
zeum-egyesület múzeuma 98, 471,
473. —i keresk. és iparkamara 483.
- Miskolczi László 32, 35.
- Missale Romanum (Velence, 1508.) — 44.

- Strigoniense (1484.) 45.; (Nürnberg, 1490.) 46.; Velenceze, (1498.) 46.; (1501.) 47.; (1502.) 47.; Velenceze (1507.) 47.; (1512.) 47.; (1513.) 47. — Ultramontanorum (Verona, 1480.) 45. — Zabradiense (1515.) 47.
- »Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung« 59.
- Mízsúr Ádám 474.
- Modor 353.
- Mohamed (IV.) török szultán 59.
- Mohácsi vész 59.
- Mohl A. »Loreto« cz. munkája 146, 151.
- Moldován Gergely 471.
- Molière 184.
- »Molitii na stáři slovenszki...« 442, 446.
- Moll Gusztáv 142.
- Molnár Albert, Dictionarium Hungarico-Latinum 154. — Eveline 473. — Géza, »A zene elmélete, története és aesthetikája« cz. műve 423.
- Monaci Lőrincz krónikája 363, 364.
- Montanus, Bened. — interliniare 120.
- Montedégói Albert Ferencz L. Albert Ferencz.
- Monte Rotherii, Guido de — Manipulus curatorum, XV. sz.-i kézirat 43.
- Montpellieri egyetemi ktár 203.
- Montrozat család 44.
- »Monumenta Zollerana« 173.
- Mook Moyses 139.
- Morava, Albertus — ab Aquis 401.
- Mosenthal 423.
- Mosony vm. 481.
- Mosonyi István 49. — Mihály »Szép Ilonka« cz. operája 420.
- Mölki benzéések Diurnaléja (Velenceze, 1488.) 395.
- Möller A. 93.
- Mrtvecse peszmi (Szombathely, 1796.) 434.
- Muglein, Heinrich von — Commentar über den Valerius Maximus, XV. sz.-i kézirat 44. — (Augsburg, 1489.) 45.
- Muller Fred. et Comp. 435.
- Mullerus, Lexicon medicum Galeno-phan-nacenticum 155.
- Mundus symbolicus (1687.) 152.
- Munkács 129.
- »Munkások Ujsága« 169.
- Muraszombat 431, 437, 439, 447.
- Murković János 443, 449.
- Murr nürnbergi könyvtár 219.
- Musay 297.
- Mutschenbacher Viktor 421.
- Múzeum- és ktár bizottság. Orsz. — 5.
- Múzeum, M. Nemz. — állattára 463. — ásványtára 462, 468. — hivatalos jelentése és kiadványai 101. — igazgatósága 4, 50, 101, 162, 164, 198, 457, 473, 483. — ismeretterjesztő előadásai 529. — jubiláris emlékirte 460. — képtára 459, 503. — ktára 1—17, 32, 92—94, 103, 162—171, 175, 199, 201—205, 207, 208—284, 311, 315—318, 347—351, 355, 362, 370, 397—399, 401—403, 417, 418, 425, 427—429, 434—447, 453—456, 458—467, 469, 470, 472—480, 498, 503, 504, 516, 527—529.; czimeresleveleinek katalogusa 11.; irodalomtört. kiállítása 470, 504, 529.; katalogusai 103, 272—276, 463. »— multja és jelene«, jubiláris díszmunka 458—460, 503, 504. — néprajzi tára 424, 456, 459, 470. — régiségtára 424, 456, 459, 461, 470. — százéves jubileuma 450—472, 527. — természeti tárai 456, 459, 461. — utazási alapja 199.
- Múzeumok és ktárak orsz. tanácsa 5, 110, 456, 458, 477, 483, 509.
- Múbarátok köre 5.
- Műemlékek orsz. bizottsága 471.
- Műkertészek egyesülete, Magyar — 4.
- Müller Adolf 5. — József 421.
- München 497. — i bajor kir. udv. és állami ktár 485.
- Mysterium-gyűjtemény, Német — az egri érsekmegyei ktárban 28, 43.

- Nagonius János Mihály** dicsőítő éneke Miksa császárhoz 55.
- Nagy Albert, Psenyeczki** — 421. — **Ferencz** 477. — **Gábor** 207. — **Géza** 9, 166. — **István** 207. — **József** 420. — **László** 449.; féle népiskolai tankönyvek vend fordításai 442. — **László, Perecsényi** 139.; »Aradmegye teljes ismertetése« cz. műve 137. — **Márton** 49. — **Sándor** 5, 164. — **Szabó János L. Szabó János.**
- Nagy-Almás** 38.
- Nagybánya** 471. —i vár, múzeum 98, 107.; egyesület 107, 471, 483, 497, 529.
- Nagy-Dorog** 297.
- Nagyenyed** 164, 223, 471. —i Bethlen kollégium 91. 471.
- Nagy-Eőr** 473.
- Nagy-Harsány** 335, 337.
- Nagy-Kanizsa** 485.
- Nagy-Károly** 134, 421, 422. —i gr. Károlyi-féle nyomda 131, 133, 134, 137.
- Nagy-Keszi** 297.
- Nagy-Kutas** 297.
- Nagy-Sée** 297.
- Nagyszében** 76, 84—86, 89—91, 223, 424, 473, 483. —i g. k. egyházmegyei nyomda 474.
- Nagyszombat** 6, 47, 168, 178, 242, 253, 354, 406, 407, 412, 413, 536. —i egyetem 246. —i káptalan ktára 242, 253. —i kir. tábla 409. —i vár. tanács 414.
- Nagyvárad** 90, 91, 127—145, 320, 327, 463, 485. —i egyházmegye 144. —i káptalan 144. —i Kereskedelmi Csarnok 142. —i kir jogakadémia 132.; ktára 98, 100, 107. —i nyomdászat a XIX. sz.-ban 127—145. —i seminarium 128, 131, 133, 134, 135.; nyomdája 128, 131, 133, 134. —i Szent László nyomda 144. —i Szigligeti nyomda 144.; társaság 145, 473, 485.
- »Nagyvárad« (hírlap) 142.
- »Nagyvárad Friss Ujság« 144.
- »Nagyvárad Közvetítő és Híradó« 143.
- »Nagyvárad Lapok« 142.
- »Nagyvárad Napló« 143.
- »Nagyvárad Színházi Lapok« 144.
- Nagyváthy János** 211. — »Mezei Gazda« cz. műve 211.
- Naményi Lajos** 5, 126. — »A nagyvárad nyomdászat« cz. cikke 127.
- Nancyi egyetemi ktár** 203.
- Nanus, Historia reipublicae Venetae** 157.
- Napoleon Bonaparte** 244, 460.
- Naszályi István** 118.
- Naville** 23, 26. — »Das ägyptische Todtenbuch der XVIII—XX. Dynastie« cz. munkája 24, 26.
- Nádasd** 297.
- Nádasdy Ferencz gr. főispán** 409. — **Ferencz gr. országbíró** 146—152, 207.; **Basilographia hungarica** (Nürnberg, 1664.) 146.; **Cynosura juristarum** (Pottendorf, 1668.) 147, 150, 151.; **ktára** 146—158.; **Mausoleum der ung. Könige** (Nürnberg, 1664.) 146.; **tárgymutatója a törvénygyűjteményekhez** (Pottendorf, 1658.) 146. — **János jezsuita** 147.
- Nánási Mihály** 122.
- Nápoly** 57, 212. —i gyűjtemények 24.
- Náprádfa** 297.
- »Národno sòlszke knige cstenjá« 444.
- Nátly József** 500.
- Neapolis, In Fastos Ovidii** 154.
- Nemescsó** 353, 432.
- Nemes-Kér** 297.
- Nemesovits Antal** 422.
- »Nemzeti Hírlap« szerk. 483.
- Nemzeti Kaszinó** 8, 169. — **Színház** 471. — **Zenede** 421.
- Nenius, Artographia** 154.
- Neuhaus** 400.
- Neumann Vilmos** 144.
- New-York** 485. —i egyetem 484. —i State library 504.
- Négyesy László** 403, 405.
- Németalföldi kormány** 483.
- Németh B.** 422. — **János** 420. — **László** 212. — **Sámuel** 432.

- Némethi Sámuel 118.
 Németi Mihály Magyar Dominicája 120.
 »Népiszkola« 475.
 »Népnevelési Közlöny« 143, 144.
 Néprajzi társaság, Magyar — 4, 472.
 Niezky Kristóf 207. — Zsigmond 410.
 Niedermann Antal 142.
 Nies Th. 485.
 Niessen Max 485.
 Nisánsi basa II. Szolimán történetéről szóló kézírata 59.
 Nizsider 297.
 »Nobilitatis liber« 157.
 Nodus Gordius Domus Austriacae 155.
 Nogáll János 143.
 Nosz Gyula 471.
 »Notes critiques« 516.
 Nomi Zákón (Halle, 1771.) 429. — (Pozsony, 1817.) 436.
 Novakovics Jakab 536.
 Novák József 181. — Lajos 477. — László 182.
 Nová-ves 354.
 Novi Abeczedár ... (Magyar-Óvár, 1863.) 441. — (Sopron, 1820.) 436.
 Nürnberg 32, 46, 146, 201.
 Nysnánzky 243.
 Nyáry József gr. 409, 414, 415. — Józsefné 409, 414, 415.
 Nyiregyházi Szabolcs vmegyei törvényhatósági köztár 99, 100, 107.
 Nyitra vm. 414.
 Nyitra (város) 472, 484. —i káptalan ktára 47.
 Nyizsnyai Iván 177.
 Nyizsnyay Gusztáv 420, 424.
 Nyomdák, Hazai — 2.; változásai 208, 536.
 Nyomtatványi osztály a M. Nemz. Múzeum ktarában 2—7, 164, 165, 167—169, 347, 418, 472—474, 476—478
 Nyulas 297.
- O**ber-Glogau 422.
 »Obsequentis prodigiorum liber« 157.
 Obsopoeus, Sibyllina oracula 155.
- Occumenus et Aretas, Commentarii in Apocalypsis 152.
 »Officium B. Mariae Virginis« (1527.) 115.
 »Oesterr. Merkur« 475.
 Ogulin város tanácsa 483.
 Okolicsányi Imre 207.
 Olad 296, 297.
 Olasz kormány 483.
 Olaszországi magyar légió iratai a M. Nemz. Múzeum ktarában 479.
 Oláh György ktár Gyulán 99, 105. — Mária L. Medgyesi Pálné. — Miklós esztergomi érsek 61, 244.
 Olchváry Ödön 5, 164.
 Olscai K. Mihály 118.
 »Olszó Könyvtár« 405.
 Olmütz 370. —i egyház 370.
 Olsavsky Mihály 207.
 Olvasóterem a M. Nemz. Múzeum ktarában 2, 6, 417.
 Opeliniana ktár 400.
 Opus sermonum de Sanctis (Strassburg, 1485.) 48.
 Orbán kapucinus barát 410. — (VIII.) pápa költeményei 155.
 Orbán Sámuel, Szatmári — 119.
 »Orbis novus cum tabula Cosmographica« 157.
 Orczy Béla 318.
 Orczy ktár Aradon 103.
 Orderic Vital egyháztörténete 530.
 Ordinarium Strigoniense (Velence, 1520.) 48.
 Ordódy Gábor 207. — Tivadar 207.
 Origenes 199.
 Ormós András 122.
 Ornithologiai központ, Magyar — 5, 7, 473, 477.
 Orosz Endre 5, 164. — Ferencz 421.
 Orosz kormány 483.
 Ország Mihály, Guthi — nádor 363, 364.
 »Ország-Világ« szerk. 484.
 Országos Kaszinó 8, 169. — Képtár 458, 528. — Levéltár 8, 9, 127, 152, 166, 246, 271, 273, 274, 283, 459, 528.

- »Országos Középiskolai Tanáregyleti Köz-
löny« szerk. 484.
- Ortvay Tivadar 472.
- Orvosok, Magyar — és természetvizgá-
lók XIII. nagygyűlése 27.
- Osiris egyiptomi istenség 22, 23, 26.
- Oszkó 297.
- Osztrák kormány 483.
- »Osztrák-magyar monarchia írásban és
képben« 100.
- Osztrogi biblia (1581.) 357.
- Otlet 506.
- Ott Emil 485.
- Otto »Slovníkja« 427.
- Ottó m. kir. 370, 379, 381.
- Ottoni Giuseppe 505.
- Ovidius 405. — Metamorphosisai 168.
- Oxford 115. —i Bodleiana ktár 115.
- Ónodi György 137.
- Óváry Lipót 9.
- Ögyek (álnév) 420.
- Óri Vazul 118.
- Öröm Miklós »Igy áll a világ« cz. köl-
teménye 140.
- Örs magyar vezér 369, 378, 379, 386.
- Ősnyomtatványok az egri érsekségei
ktárban 45—49. Héber — 94. — kata-
logizálása 184, 185. Spanyol — 94.
- P**adua, Albertus de — »Expositio evan-
geliorum« cz. műve 370.
- Páep János 46, 47.
- Paks 297.
- Paksi István L. Szathmári István.
- Palavicini, Historia Concilii Tridentini
158.
- Paleotus, De bono senectutis 155. — De
imaginibus sacris 153.
- Palics Pál 410.
- Palkovics György 207.
- Palma 216.
- Pannonhalmi 299. —i főapátság 473.
—i konvent 414.
- Panormitanus apát, Opera 154.
- Panrinus, Chronicon Alexandrinum 158.
- Pantocsek József 472.
- Pap István czle (1655.) 315. — János
324. — Keresztély czle (1675.) 167.
— Tibor 471.
- Papyrus, Turini — 23.
- Paratus, Sermones (Nürnberg, 1493.) 395.
- Paschalis (II.) pápa 176.
- Passau 370, 372.
- Passio Domini, XV. sz-i kézirat 40.
- Passio-játék L. Mysterium.
- Patikárus Károly 421.
- Pauer János székesfehérvári pk. 204, 207.
- Pauker Dániel 144.
- Pauler Gyula 471. — »Wesselényi nádor
és társainak összeesküvése« cz. mun-
kája 146.
- Paúr Iván 307, 316, 317.
- Pavlovsky József Alajos 181.
- Paxi András 121, 122.
- Pálffy János gr. 410, 413. — Lipót 410.
- Pálfí Márton 477.
- Pállya István 222.
- Pápa 481.
- Páris 4, 58, 164, 168, 330, 331, 420,
423, 477, 484, 485, 529. —i école
pratique des hautes études 483. —i
Institut de France 529. —i kiállítás
japáni osztálya 5.; magyar kir. kor-
mánybiztossága 5.; magyar osztálya
100, 494. —i Louvre 24. —i múzen-
mok 24. —i nemzeti ktár 529, 530.
—i Sainte-Geneviève ktár 203. —i
société d'histoire contemporaine 483.
- Párma 332. —i gyűjtemények 24.
- Pásztori László 207.
- Pásztory Ferencz 138. — Sándor 343.
- Pásztoryné Jankovich Cornélia 485.
- Pázmán német lovag 376.
- Pázmány Péter 315. — imádságos könyve
(Pozsony, 1650.) 178. — prédikációi
(1636.) 178.
- Pecsenyánszky-Palotási János 424.
- Pecsesélyenomatok a M. Nemz. Múzeum
ktárában 11, 476.
- Pechata János 139.
- Pejachevich Julián gr. 5, 165.
- Pelei Imre 83.

- Pelsőczy András 137.
 Pelzel 357.
 Pennaforte, Raymundus de — Opuscula, XV. sz.-i kézirat 43.
 Perbegg József Károly 414.
 Perczel Mór jegyzetei a M. N. Múzeum ktárában 169.
 Perecsényi Nagy László L. Nagy László.
 Peregrini János 5, 165.
 Peremartoni Ferencz 120.
 Pereszteg 297, 303.
 Perényi Károly br. 207.
 Pergamoni ó-kori ktár 183.
 Perger Ferencz 437.
 Perikles 280.
 Peritoramires, Opera 152.
 Perkhaim Gáspár lovag 43, 45. — György lovag 42.
 Perlaky Kálmán 476.
 Perlici János 228.
 Pernstein Manrique Mária 401.
 Pertl András 285.
 Peschko Mihály 207.
 Pesmi Krajnskoga naróda (Laibach, 1839.) 436.
 Pest 130, 147, 205, 212, 222, 223, 227, 230, 236, 243, 251, 253, 255, 261, 263, 264, 269, 275, 281, 282, 329, 337, 340, 352, 355, 359, 361, 370, 406, 438, 439, 443, 453, 454, 463, 464, 466. —i domokosok 206. —i knyomda r. t. 504. —i papnevelő intézet 272, 460—462. — pálosok 206, 272, 274, 462.; ktára 282. — piaristák 206.
 Pestalozzi János Henrik 340.
 »Pester Lloyd« szerk. 483.
 Pesthy cs. czle (1578.) 315.
 Pesthy György czle (1580.) 315.
 »Pesti Hirlap« szerk. 483.
 Petavius, Opera Theologica 155.
 Petényi Ottó 421.
 Pethe Ferencz Természeti históriája 455.
 Petrovay György 170.
 Petrovits zágrábi cenzor 532, 533.
 Pettkó Béla 473.
 Petzholdt Julius 510, 511, 516. — Katechismusa 510, 511, 516.
 Pécs 210, 325, 343—345, 422. —i káptalan 207.; ktára 253. —i kir. ügyészség 107. — városi múzeum 99, 100, 107.
 Pécs-baranyai múzeum-egyesület 107.
 Péczeli József 122.
 »Pénzügyi Hirlap« szerk. 168.
 Pénzügyminisztérium Cs. kir. — ltára 148—152. Magyar — 100, 108, 204, 483. Közös — 483.
 Péterhida 297.
 Péter m. kir. 369, 370, 377, 379.
 Péterman 354.
 Pfauer János Sebestyén 64, 67, 71.
 Philadelphia 484.
 Philippus, Theophrasti opera 155.
 Philo, Historia 158.
 Philologusok gyűlése Strassburgban 1.
 Philostratos értekezései a Korvin ktárban 58.
 Piacsek János 207.
 Pichler József 421.
 Pichlmajer József 536.
 Pictor Bernát velencei knyomtató 204.
 Pietschmann Richárd 184.
 Pighius, Annales Romanorum 157.
 Pintér Kálmán 404.
 Piringer 314.
 Pisanus, Bartholomaeus, Summa de casibus conscientiae, XV. sz.-i kézirat 43.
 Pistorius, Consilium antipodagricum 155.
 Piszanevics Sándor 485.
 Plattner Arzen 207.
 Plautus vígjátékai a Korvin ktárban 58.
 Pláza Mátyás 304—307.
 Pleteršnik-féle szlovén szótár 426.
 Plutarchos 321, 325.
 »Pobo'zne molitri za poszebno ceszt bo'zo« 441.
 Podasteria 406.
 Podhradszky János 207.
 Podmaniczky Frigyes br. 8. — Géza br. 207.
 Pohány Zoltán 471.
 Poitiersi egyetemi ktár 203.

- Polai hydrographiai hivatal 483.
 Polányi Pál 414.
 Polcz Albert 91.
 Polgári K. János 118.
 »Politikai Hetilap« 348.
 Pollack Mihály 466.
 Pollacsek Sándor 474.
 Pollák R. 473.
 Pollio, Asinius — 280.
 Pollux, Onomasticon graece — 155.
 Ponciánus Históriaja (Bécs, 1573.) 359.
 Pongrácz Elemér 471.
 Ponorí Thewrewk Emil L. Thewrewk
 Emil.
 Pontecorvo 332.
 »Pontificale Romanum« 158.
 Poor Vilmos 421.
 Pope 280.
 Poprádi Kárpát-múzeum 99.
 Posta és távirda vezérigazgatóság, M. kir.
 — 483.
 Posta Béla 170, 471.
 Postilla epistolarum dominicalium, XV.
 sz.-i kézirat 43.
 Pottendorf 146—150.
 Potting gr. 148.
 Pottornyay Jenő 473.
 Pozen 406.
 Pozsony 130, 134, 137, 218, 320, 321,
 325, 328, 329, 340, 354, 356, 365,
 406—414, 422, 423, 432, 434, 436,
 472, 476, 479, 485. —i jezsuiták 207.
 —i káptalan 468. —i kir. jogaka.
 démia 111, 112.; ktára 111, 112.; —i
 kir. ügyészség 108. —i orvos-természet-
 tudományi egyesület 5, 472.; ktára 99.
 —i Schulcommission 340. —i trinitá-
 riusok 207. —i vár köztár 99, 100,
 107, 108.
 Pozsonyi Sándor gyűjteménye a M. N.
 Múzeum ktarában 7, 424.
 Pölöske 297.
 Prandau báróné Bedöcs Paula 206.
 Pray György 363.
 Prága 218, 220, 226, 337, 354, 355, 360,
 479, 485. —i biblia (1488.) 361. —i
 cs. kir. egyetem 484.; ktára 357,
 360, 485. —i cseh orsz. ltár 9, 166.
 —i jezsuita kollegium 401. —i Kele-
 men kollégium ktára 218. —i kir.
 ktár 269. — passionale (1495.) 361.
 —i Szent-György szobor 34.
 Preinlein Mátyás könyvnyomató 370.
 Preysz Kornél »Ásványvízkereskedel-
 münk fejlődése« cz. munkája 101. —
 »Forschritte aus dem Gebiete des Bade-
 wesens Ungarns« cz. munkája 101.
 Pribóc 354.
 Prikkel János 207.
 Procopius, Historia arcana 158.
 »Promptuarium sacrum biblicum« 152.
 »Protestáns Egyházi és Iskolai Lap« 61.
 »Protestáns Hetilap« 8.
 »Prt m hrw« (Halotti könyv) 23.
 Prusch József 485.
 Pruszkay Antal 410.
 Psenyeczki Nagy Albert, L. Nagy Albert.
 Ptahmes egyiptomi aranyverőmester 16.
 Ptolemaeus Almagestuma a Korvin ktár-
 ban 58. — Astronomiája a Korvin
 ktárban 58.
 Pulszky Ferencz 10, 165, 207, 456. —
 »Életem és korom« cz. műve 454.
 Pusztá-Kovácsi 297.
 Pusztá-Szemes 297.
 Pusztai József 446, 447, 449. — Krcsánszke
 Katholicsánszke cerkvene peszmi...
 (Bpest, 1893.) 445. — Mála molitvena
 kniga... (Szent-Gotthárd.) 447.
 Puys, Remy de — 56.
 Püspöky Gráciaán 9. 168.
 Pypin-Spasovič-féle irodalomtörténet 427.
 Pyrker János László egri pk. 31, 44.
 468. — ktára 31.
Quastella 406.
 Quentell Péter kölni könyvnyomató 363.
 Quirini biboros 333.
Rab András L. Corvus András.
 »Rad« 427, 436, 438, 441—443.
 Radisics Jenő 458.

- Radkersburg L. Regede.
 Radnai Mihály 182.
 Radnóth 167.
 Radnóti Dezső 471.
 Ragos Kálmán, Rajkai — 9.
 Raff 423.
 Raffay Ferencz 5, 168, 485.
 Rainaldus, Ad Annales Ecclesiasticos
 Baronii continuatio 158.
 Rajner főherczeg 467.
 Rajner Lajos »A püspöki székek betöl-
 tésének története« cz. értekezése 176.
 Rakovszky István 9, 166.
 Rall br. altábornagy 78.
 Ramperstorffer Konrád bécsi tanácsos 53.
 Ranzovius. Epistola 154.
 Rasponus, De basicila et patriarchia
 Lateranensis 157.
 Rátdolt Erhard 204, 365, 367, 368, 373,
 374, 376, 381, 383, 384, 389, 390,
 394—397. — »Fasciculus temporum«
 cz. nyomtatványa 381.
 Ratzkay, Memoria Regum et Baronum
 Dalmatiae 157.
 Rauscher Illés. A keresztyéni tudomá-
 nyoknak fő ágairól való könyvecske
 (1585.) 477. — Miklós 207.
 Rába István 135.
 Ráczkevi Eötvös János L. Eötvös János.
 Ráday Gedeon 319.
 Ráday-ktár 350.
 Rájnis József 222.
 Rákos Vilmos 144.
 Rákosi Jenő 472.
 Rákóczy Ferencz (II.) 10. — György (I.)
 erdélyi fejedelem 167.
 Ráró 297.
 Rát Mátyás 222.
 Ráth György 58, 62, 66—70; »Bullinger
 Henrik és a magyar reformáció«
 (Bpest, 1896.) 66, 68—70; »Két kassai
 plébános a XVI. században« cz.
 czikke 66. ktára 62. — Mór 5, 165,
 485.
 »Rebellio continua Franciae« 157.
 Regede 431, 436, 445.
 Regensburg 167.
 Regiomontanus Astronomiája a Korvin
 ktárban 58. — Opera astrologico-
 astronomica, XV. sz.-i kézirat 44.
 »Regulae equitum ordinis S. Jacobi« 158.
 «Regulae ordinis B. Mariae virginis
 Annunciatae« 158.
 »Regulae Societatis Jesu« 154.
 Reich Jakab 474.
 Reichard Károly 440.
 Reichenthal Ulrik krónikája 57.
 »Reichsgesetzblatt« szerk. 484.
 Reinesius, De Deo Endovellico 157.
 Reini cistercita-kolostor 53.
 Reisch táblabíró 304.
 Reizner János 499.
 »Religio« szerk. 484.
 Remete ügyvéd 304, 305.
 Rennesi egyetemi ktár 203.
 Reményi Ede 421, 424.
 »Rendeleti Közlöny« szerk. 483.
 Reusnerus, Icones illustrium virorum 155.
 »Revue des Bibliothèques« 192, 522.
 Rewski Venczel 330.
 Rexa Dezső 529.
 Reznek 297.
 Rezy 410.
 Rezviczky Rudolf gr. 201.
 Réd Zvelicsánsztva (Halle, 1747.) 428.
 Régészeti és Embertani Társulat, Orsz.
 — 471.
 »Régészeti és Történelmi Közlöny« 143
 Régi Magyar Könyvtár L. Szabó Károly.
 Répás 297.
 Réthy László 5.
 Révai József br. 405, 413. — Miklós
 175, 210, 228, 452; »Költeményes
 Gyűjteménye« 210. — Péter, Cen-
 turae septem de Monarchia et sacra
 Corona Hungariae (Frankfurt, 1659.)
 147.
 Révai Testvérek 485.
 Révay Antal 207. — Ferencz br. 469. —
 Pál 207.
 Révész Imre 61.
 Rhédei Lajos 132, 136, 137.

- Ribadeneira, *Scriptores Sacri Societatis Jesu* 158.
- Ribay György 220, 221, 242, 243, 352—361, 434. — ktára a M. Nemzeti Múzeumban 352—361. — önéletrajza 353.
- Ribinyi János 218.
- Riccio Michele Fortunás könyve 56.
- Ricciolus, *Geographia et hydrographia* 156.
- Richter Aladár 471, 497. — Ede 5, 165.
- Richtzeit Arthur 144.
- Richwaldszky György 207, 410.
- Ridley-Kohne 421.
- Rigler Ferencz Pál 420. — *Anleitung zum Gesange und Claviere* (Buda, 1798.) 422.
- Rihász Sándor 5, 165, 485.
- Rimay János 125, 126. — *Generosi ac magnanimi domini V. Balassa ad castra Strigoniensia iter et procinctus* (Bártfa) 126.
- Rimini 332. — i jezsuiták 332.
- Ripka Ferencz 497.
- Riskó János 141.
- Ritter Dániel 207.
- Ritzinger György 207.
- »Rivista Dalmatica« szerk. 5, 473.
- »Rivista delle Biblioteche e degli Archivi« 193, 523.
- Rivnác Fr. 485.
- »Ro n s'ckr hw« (Halotti könyv) 23.
- Roberts Isaac 485.
- Rogierus Carmen miserabiléje 362, 366—369, 373—375, 381, 392.
- Rohoneczy János 182.
- Romagnai deputazione di storia patria per la provincia 483.
- Ronbroke—Press 483.
- Roscher prágai kanonok 220, 358.
- Rosenbaum Miksa 474.
- Rosner Adolf 474.
- Rosnyai József 89.
- Roth Hermann czle (1623.) 167.
- Rottschild-ktár Frankfurtban 4, 473, 484
- Rotweili András 370.
- Rousseau 124.
- Rovás és rovásírás 529.
- Róder Alajos 449. — *Bibliai történetek* (Eger, 1873) 444.; vend fordítása 444.
- Róma 41, 71, 168, 211, 242, 371. — i Institut internationale de statistique 483. — i ministero della publica istruzione 168. — i reale accademia die Lincei 483. — i történelmi kongresszus 199. — i vatikáni ktár 184, 530; múzeum 332.
- Rónay Jácint 64.
- Róthkrepf (álnév) 422.
- Röjtök 297.
- Rössler Elemér 529.
- Rudics József br. 400.
- Rubin Antal 349.
- Rudnay Sándor 207.
- Rudolf m. kir. 479. — (III.) osztrák herceg 53. — trónörökös 318.
- Rumy György 324. — »*Monumenta Hungariae*« cz. munkája 327.
- Ruprecht modori lelkész 354.
- Ruttkay Dankó Gábor L. Dankó Gábor.
- Ruzsicska Gyula 199.
- Ruzitska Ignác 422.
- S**abar Jakab 448, 449.
- Sabionetta 406.
- Sachs, Hans 53. 58.
- Safařík »*Geschichtéje*« 427.
- Saint-Louis 485. — i Academy of Science 483.
- Saisi dynastia Egyiptomban 23, 24.
- Salamon m. kir. 370, 379, 381, 382.
- Salamon Ferencz 8.; irodalmi hagyatéka 8. — Ferenczné 8.
- Salazar, *Martyrologia Hispanorum* 158.
- »*Sales Poetici Proverbiales*« 415.
- Salgó Sándor 474.
- Salianus, *Annales Ecclesiastici veteris Testamenti* 158.
- Salmasius, *De amoribus clitophontis* 155. — *De foenore* 156. — *De re militari Romanorum* 156. — *De virorum caesarie et mulierum* 156. —

- Duarum veterum inscriptionum explicatio 157. — Miscellanea 156.
- Salmero, Commentarii in Evangelicam Historiam 152.
- »Salon« 143.
- Salvianus, Opera 158.
- Salzburg 45, 57.
- Sammlung bibliothekwissenschaftlicher Arbeiten (Lipcese, 1898—1902.) 133—185.
- Sancto Victore, Hugo de — Opera 153.
- San-Severo herczeg 330.
- Santo-Arcangelo 332.
- Sarród 297.
- Sartoris János L. Kuzmics István.
- Saxoferrato, Bartolus de — heraldikai értekezése (1470.) 5, 165.
- Sághy Ferencz 207. — féle kéziratgyűjtemény 218.
- Sándor István 174, 175, 207; »Magyar Könyvesháza« 174, 175; »Sokféléje« 174, 175. — János 86. — József 471. — Mihály 83. — Miklós 5, 497.
- Sándor Lipót nádor 232.
- Sándorffy József 131, 134, 136.
- Sárosi Bella 5.
- Sáros-Olaszi 473.
- Sárospatak 422, 477.
- Sárosy Gyula 424. — »Arany trombitája« 424.
- Sárvár 297.
- Sárvári Pál 124, 128.
- »Sbornik« szerk. 484.
- Schafarzik Ferencz 471.
- Schalek Maria 9, 166.
- Schall, Historica narratio de missione Soc. Jesu Chinensi 157.
- Schaumburg bécsi könyvtár 220.
- Schäffer Faustus Psalteriuma (1457.) 219.
- Schedel, Buch der Chroniken (Nürnberg, 1493.) 395; Liber chronicarum (Nürnberg, 1493.) 395. — Ferencz L. Toldy.
- Schedius Lajos 359, 365.
- Schilling Lajos 458, 471.
- Schmall Lajos 477.
- Schmidt Adolf 184. — Ferencz 9, 166.
- Péter, A zene tankönyve (1837.) 422.
- Schmitt Jenő 485.
- Schnorrenberg Jakab Augustinus »De arte praedicandi« cz. műve 183.
- Schoppius, Verisimitum libri 155.
- Schott Gergely 409.
- Schönherr Gyula 1, 2, 13, 50, 97, 102, 162, 163, 168, 177, 198, 199, 471, 485, 504, 527, 529.
- Schönwisner 216.
- Schreiber W. L. 185.
- Schubert János Keresztély 340.
- Schubert Antal 371. — »Die sicher nachweisbaren Inkunabeln Böhmens und Mährens« cz. czikke 371.
- Schwandtner János 221.
- Schwarcz Gyula ktára 482.
- Schwartzner Márton 342.
- Schwartzenberg József herczeg 207.
- Schwartzler János Lajos 207.
- Schweizerbart'sche Buchhandlung 485.
- Schweng József 477, 529.
- Schwenke Pál 184, 185. — »Untersuchungen zur Geschichte des ersten Buchdrucks« cz. dolgozata 185.
- Schwenterus, Deliciae Physico-Mathematicae 156.
- Scitovszky János 207.
- »Scriptores varii Italiae illustratae« 157.
- Sebecko Menyhárt 535.
- Sebestyén Ede 183. — Gyula 1, 14, 503, 527, 529.
- Sedelmayer Ferencz 182.
- Sefcsik Ferencz 529.
- Segesvár 167.
- Selmeczbánya 165, 353, 472. — i bányatörvényszék 108. — i Óvár 108. — vár. ltár 108; múzeuma 99, 100, 108.
- Semsey Andor 456, 468.
- Senj város tanácsa 483.
- Sennowitz Adolf 76.
- Sepsi-Szent-György 5, 473. — i székely nemzeti múzeum 99, 108, 473. — i vár. tanács 483.

- Serajevó 472. —i boszniai-hercegovinai orsz. múzeum 472.
- Serf Antal 449. — Predge na vse nedele . . . (Grác, 1835.) 438.
- Serly Lajos 420, 422.
- Sermones de sanctis, XIV. sz.-i kézirat 39. — XV. sz.-i kézirat 41.
- Sermones de tempore, XIV. sz.-i kézirat 35.
- Serpilius Johannes, Pastorum fraternitas (Lőcse, 1647.) 6. — Vilmos 453.
- Seth János 207.
- Severini Márk 536. — Márkné 535.
- Seywitz Kristóf Lukács pottendorfi jószágkormányzó 147—151.
- Sénnye 297.
- Sforza Giovanni Galeazzo 114.
- Shaw's, H. — Illuminater Ornaments (1833.) 115.
- Shiratori K. 168.
- >Sicularum rerum scriptorum varii< 157.
- >Siccus de ecclesiastica hymnodia< 158.
- Siess Antal 434. — József János 433, 434.
- Silein 168.
- Simon mólki benzés 53.
- Simonffy Kálmán 420.
- Simoninus, Gesta Urbani VIII. 158.
- Simonsits páter 128.
- Simonyi Zsigmond 485.
- Simplicius, Commentarius in Enchiridion Epiebeti 156.
- Simonius, Chronicon Catholicum 158.
- Sinai Miklós 117, 118, 121, 124.
- >Singender Mund< nürnbergi röpirat 201.
- Sinterus József zürichi könyvnyomtató 69.
- Sió-Maros 299.
- Sipos Antal 139. — Arpád 142. — József 139.
- Siringh János Péter 535.
- Sitte Alfréd 146.
- Skaliczky z Slauze I. gr. 401.
- Skerlec Miklós 336.
- Skublics Sándor 285. — Sándorné Zarka Mária 285.
- Sláby Ferdinánd 207.
- >Slovanka< 429.
- Slusius János Valter bibornok ktára 366.
- Smithsonian Institution Washingtonban 5, 165, 168, 483.
- Smitmer Ferencz Pál 207.
- Sobieski Mária Klementina hercegnő 115.
- Société de l'histoire de France 529.
- Sofia 472, 484. —i múzeum 472. —i fizikai intézet 485.
- Soineanu Lázár 5.
- Somogy vm. 299, 336, 463.
- Somogyi Gyula 91. — Károly 500.
- Somogyi ktár Szegeden 99, 100, 109, 350, 472, 499—502.
- Somogyvár 297.
- Somsich Pál 481.
- Somsics Lázár 207.
- Sonnenfeld Adolf 143.
- Sopron vm. 147, 286, 457.
- Sopron (város) 2, 218, 227, 238, 245, 254, 255, 274, 275, 295—297, 302, 305, 311, 317, 318, 325, 337, 338, 353, 427, 432—434, 437, 438, 440, 473. —i ev. ref. lyceum ktára 432. —i lyceumi magyar társaság 437.
- Sólyom Fekete Ferencz L. Fekete Ferencz. — János 497.
- Spech János 420.
- Spilenberger Sámuel, Pestis Alexiacus (Lőcse, 1634.) 6.
- Spingatis M. 184, 185.
- Spitzenmusterbuch (1612.) M. N. Múzeum ktárában 168.
- Splényi Ferencz br. 207.
- Spondanus, Annales sacri et ecclesiastici 158. — Annalium ecclesiasticorum Baronii continuatio 158.
- Squarcialupus Marcellus, Triumphus (Kolozsvár (1584.) 6, 165.
- Stach cseh író 354.
- Stahel Konrád könyvnyomtató 370—372.
- Stalla Márton 182.
- Stammhammer bibliográfiája 516.
- Stankovits György 140.
- Starfield 485.

- Stark Péter 421.
- Starovolschy, Epitome conciliorum in ecclesia 154.
- »Statistikai Évkönyv« 201, 202.
- Statistikai hivatal, M. kir. központi — 473, 477, 483, 500.
- »Statuae antiquae urbis Romae« 156.
- Staub Móríz 471.
- Stefánia kir. hercegnő L. Lónyay Elemérné.
- Stefánia szegény gyermekkórház igazgatósága 483.
- Steiff 93.
- Stein János 90.
- Steinburg Károly 83.
- Steindachner Fr. 471.
- Stengelius, Emblemata Josephiana 158.
- Stevanez Antal, Szerző Jezus molitvena (Szent-Gothárd) 446. 448.
- Stipsics Ferencz 207.
- Stockholm 485. —i kir. ktár 484. —i régészeti múzeum 483.
- Stoll Béla 471.
- Stödy Sámuel Frigyes 424. — A zene állapota Erdély nagyfejedelemségben (Nagy-Szeben, 1806.) 424.
- Strabo 120.
- Strassburg 1, 48, 92, 93, 96. —i egyetemi ktár 95. —i philologus gyűlés (1901.) 1, 92—96; könyvtári osztálya 1, 92—96. —i tartományi levéltár 96.
- Stratzinger Gusztáv 91.
- Strádl Felix 421. — »Tizenkét magyar nótája« 421.
- Strekelj 448.
- Stuttgart 93, 485.
- Suchier hallei egyetemi tanár 94.
- Suesz Eduárd 457, 471.
- Suhajda József 9.
- Sur János 535.
- Surd 428, 431, 432. —i egyház 431.
- Susara 406.
- Sűrűháza 428, 431.
- Svájezi orsz. múzeum 472.
- Svéd kormány 483.
- Sybel-Sickel, Kaiserurkunden in Abbildungen 5, 165.
- »Synodus generalis florentina« 154.
- »Szabadalmi Leírások« 3, 202.
- Szabadka 164. —i vár. múzeum és ktár 99, 109.
- Szabados Béla 420. — Károly 420.
- »Szabadság« 143.
- Szabadságharcra von. gyűjtemény a M. N. Múzeum ktárában 8, 10—12, 166, 170, 475, 479, 480.
- Szabolcs magyar vezér 369, 377—379, 381. 384.
- Szabolcs vmegye alispáni hivatala 107. — törvényhatósági közktára Nyiregyházán 99, 100, 107.
- Szabó András 207, 242. — Ervin 506, 507, 516; A bpesti kereskedelmi és iparkamara ktárának katalogusa (Budapest, 1902.) 504—509. — János (Nagy) czle (1658.) 167. — Károly 60. 61. 64. 70—74; és Hellebrant Árpád Régi Magyar Könyvtára 6, 46, 47, 60. 61, 66, 72, 73, 179, 373, 482, 497, 516. — Mártonné 535. — Sámuel 198.
- Szacsвай Imre 140.
- Szakáll Kornélia 5.
- Szalacsi Mihály 120.
- Szalay Imre 5, 9. 97, 102, 166, 168, 198, 450, 458, 460, 469, 471, 503; estélye a M. N. Múzeumban 471; »József nádor és Széchényi Ferencz« cz. tanulmánya 460—464; »Magyar nyelvtudomány«-a 438. — József 207. — Károly 168. — László 5, 28, 165; magyar története 178. — Mihály czle (1657.) 167. — Ödön 485.
- Szamosközi János Pentadesei 359.
- Szana Tamás 207. — »Száz év a magyar művészet történetéből« cz. műve 100.
- Szaniszló Ferencz nagyváradai pk. 140.
- Szapáry Péter gr. 207.
- Szappanos Mihály 121.
- Szarvas 320, 339. 341.

- Szathmári Paksi István 117, 123. — Pál 120.
- Szatmári Kölcsey-kör múzeuma 99, 109.
- Szatmári Orbán Sámuel L. Orbán Sámuel.
- Szádeczky Béla 497, 499. — Lajos 199, 497.
- Számvevőszék, M. kir. állami — 4, 165, 168.
- Szász Gyula 529. — József 5, 165. — Károly, Gr. Széchényi István és az Akadémia megalapítása (Bpest, 1880.) 228. — Zsombor 485.
- »Századok« 62, 66, 187, 518.
- Szeged 5, 164, 432, 485, 529. —i keresked. és iparkamara 500. —i kir. ügyészség 109, 499. —i Somogyi ktár 99, 100, 109, 350, 472, 499—502. —i vár. tanács 483, 500.
- Szegedi István gyöngyöspatai plébános 31, 48.
- Szegzárdi Tolna vmegyei múzeum 99.
- Szelezcky 207.
- Szelepcshényi György esztergomi érsek 147, 207.
- Szelényi és társa, miskolczi nyomdász cég 569.
- Szeli József 79, 82.
- Szemenich Ferencz 207.
- Szemere Leó 91. — Miklós 473.
- Szemethy Geyza 422.
- Szemnicz 407, 413.
- Szenczi Kertész Ábrahám L. Kertész Ábrahám.
- Szendrei János 471.
- Szenkovits Gy. 422.
- Szent-Benedek 297, 428, 432, 435, 436, 440.
- Szent-Gotthárd 446—448.
- Szent-Györgyvár 297.
- Szentgyörgyvölgy 440.
- Szentillonay József 410.
- Szentimrei földművesiskolai alapítvány 318.
- Szentirmay Elemér 420.
- Szent-István társulat 5. 443—446, 473, 500. — testvériség 415.
- Szent-Ivány cs. ltára a M. N. Múzeumi ktárában 11, 167, 171, 476, 479.
- Szent-Ivány Gyula 479.
- Szentiványi József, Kézdivásárhelyi — 159. — Ráfael 207.
- Szent-Jakab 297.
- Szent-László (helység) 297.
- Szent-László nyomda Nagyváradon 144.
- Szent-Lőrincz 437.
- Szent-Márton 411.
- Szentmártoni Kálmán 497.
- Szent-Mihály 297.
- Szent-Miklós 297.
- Szentes 297.
- Szent-Pétevár 484.
- Szentyel Mihály, Veresegyházi — 73, 74, 90.
- Szepes vm. 536.
- Szer István 137.
- Szered 244.
- Szerém vm. 336.
- Szever Mihály, Vanecsai — 428, 449.
- Széchényi gr. család ltára a M. N. Múzeum ktárában 170, 210, 211, 214, 217, 219, 220, 223, 227, 234, 236, 239, 246, 254, 255, 260, 263, 263, 281, 282, 285—318, 323, 355, 359, 470, 476, 533.
- Széchényi Aladár gr. 170, 317, 318, 476. — Antal gr. 285. — Béla gr. 101, 170, 316; »Amerikai utam« cz. kiadványa 101; »Funde aus der Steinzeit im Neusiedler Seebecken« cz. kiadványa 101; keletázsiai útja 101; »Széchényi gyász« cz. kiadványa 101; »Trouvailles de l'age de la pierre dans le bassin du lac de Neusiedel« cz. kiadványa 101. — Emil gr. 318, 457. — Ferencz gr. 175, 207, 209—284, 286—297, 312—314, 317, 319, 323—329, 334—339, 343—346, 353, 355, 358—361, 427, 450—470, 530—532; exlibrisei 530—532; kéziratai a M. N. Múzeum ktárában 313, 314, 317; naplója 336, 346, 457, 458; szobra 450, 469. — Ferenczné 218, 271, 280.

- 288—290, 312, 462. — György gr. esztergomi érsek 297, 312, 315. — Gyula gr. 457. — Ignác gr. 285, 286. — István gr. 287—295, 299—312, 317, 318, 453, 470; iratai a M. N. Múzeum ktárában 318, 470. — Istvánné 317. — Jánosné 312. — Karolina 207. — Lajos gr. 257, 271, 274, 287—295, 299—312, 468. — Lajosné Clam-Gallas Lujza 312. — László gr. 285. — Lőrincz gr. 312. — Lőrinczné 312. — Pál gr. kalocsai érsek 297, 312. — Pál gr., Ferencz fia 287—295, 299—312. — Pál gr. földmivelésügyi miniszter iratai a M. N. Múzeum ktárában 170, 171, 317, 318. 476. — — Pálné 318. — Zsigmond gr. 285 — Zsigmondné Cziráky Mária 286, 312.
- Széchenyi orsz. ktár L. M. N. Múzeum ktára.
- Széchenyi-kör Eperjesen 111, 473, 483. — ktára 111.
- Széchy Károly 471.
- Szécsen Antal gr. 207.
- Szécsi Ferencz 91.
- Székely László gr. 207. Dobai — Sámuel 207.
- Székely Nemzeti Múzeum 99, 108. 473, 529. — ktára 159.
- Székely-Udvarhely 223, 477.
- Székesfehérvár 168, 313, 324, 326, 328, 329, 337, 407. —i püspöki ktár 204. —i Vörösmarty-kör 483, 497.
- »Székesfehérvár« (hírlap) 8.
- Szélesi Pál 121.
- Szénfy Gusztáv 420, 424.
- Széplak 285, 297.
- Szigethy Mihály 127—138.
- Szigeti Sándor 500.
- Szigetvár 344, 345.
- Szigligeti-nyomda Nagyváradon 144. — társaság Nagyváradon 145, 473, 483.
- Szijártó János 434, 447, 449. — Sámuel 447.
- Sziklay Jenő 5.
- Szikszaei Bálint, De sacramentis in genere (Genf, 1585.) 179. — György 118. 121.
- Szilasi Móricz 485.
- Szilágy vm. alispáni hiv. 5. 477. — közönsége 497.
- Szilágyi Dezső levelezése a M. Nemz. Múzeum ktárában 10. — István 118, 121. Tönkő — Márton 118. — Sámuel 117, 123. — Sándor 178; ktára 482.
- Sziléziai tart. kormány 483.
- Szill 412.
- Szily János szombathelyi pk. 427, 434, 435. — Kálmán 485.
- »Szinészeti Almanach« 423.
- Szingilla János 437.
- Szini Károly 422.
- Szinnyi József. id. 1, 5. 12, 62, 174, 175, 325, 347, 473, 477, 503; »Az első magyar bibliografus« cz. székfoglaló értekezése 174, 175; »Hírlapirodalmunk« cz. cikksorozata 348; »Magyar írók élete és munkái« cz. műve 62, 323, 325, 341, 350, 427, 429, 431, 436—438; »Repertoriumai« 350. — ifj. 168.
- Szirmay cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 11, 167. 171, 476.
- Szirmay Balamér 11, 167.
- Szirmay ktár 474, 475.
- Szmida Lajos 472, 529.
- Szoboszlai Horvát György L. Horvát György.
- Szobotisty 406.
- Szokolay Kornél 5, 165, 485.
- Szokolyai-pőr 118.
- Szolimán (II.) török szultán 59.
- Szolnok 164. —i vár 59.
- Szolnok-dobokamegyei irodalmi, tört. és ethnographiai társ. múzeuma Deesen 98, 104.
- Szombathely 297, 434, 437, 440, 445, 472. —i egyházmegye 434, 435. —i vas megyei kultur-egyesület múzeuma 99—101, 1.0, 472.
- Szombathi József 121.
- Szólód 296.

- Szöke Ferencz, Bicskei — 120.
 Sztankovits Miklós 207.
 Sztarisinsztvo i zvacinsztvo vodano . . . (1898.) 446.
 Sztárai Mihály, Comoedia lepidissima de sacerdotio (Magyar-Óvár.) 62.
 Sztोजanovits Jenő »Ninon« cz. operája 420.
 Sztrahovai éremtár 358.
 Sztrukóc 431, 432.
 Szuk Lipót 422. — Mátyás 421.
 Szulok 297.
 Szunyogh Lorántné 5, 422.
 »Szünóra« 143.
 Szvéta kri'sna pont . . . (Grác. 1850.) 441.
 Szvéti Evangyeliomi Pouleg kalendárioma (Szombathely, 1804.) 434.
 Szvorényi Mihály 213, 223.
- T**abernamontanus, Herbarium 155.
 Taffinus de veterum Romanorum anno seculari 157.
 Tallián cs. ötvösi ágának ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 11.
 Tallián Gyula 421.
 Tamposch Xavér Ferencz czle (1756.) 170.
 Tarkó Albert 207.
 Tarnócza 297.
 »Tartufe, Le — epistolaire démasqué en Epître à M. le marquis de Caraccioli etc.« cz. vitairat 331.
 Taurinus István 358.
 Tausek Ferencz 141.
 Tárkányi Béla költeményei 178. — György 497.
 Táska 297.
 Tátra-múzeum Felkán 98, 471.
 Tcharnolousky W. 485.
 Teinkes János 207.
 Telegdi Gábor 137. — Miklós Postillája (1578.) 178; prédikációi (Nagyszombat, 1578.) 178.
 Telegdi-Pap 90.
 Teleki gr. család ktára 174, 453.
 Teleki József gr. id. 257. — Sámuel 137. — Sándor gr. 207.
 Temesvár 5, 461, 472, 483. — i dél-magyarországi tört. és rég. múzeum-társulat múzeuma 99, 472, 473, 529. — i kir. ügyészség 110. — i polgármesteri hivatal 477. — i vár. ktár 99, 100, 110.
 Temesváry Rezső 485.
 Temlin Ferencz 428.
 Teörök Sándor 509.
 Terentius vigjátékai (1493.) 168.
 Természettudományi társulat, Magyar kir. — 4, 317, 471, 500.
 Terplán Jenő 428, 431, 434, 439, 440, 448. — Sándor 427, 428, 431, 440, 444, 445, 449; Dvakrat pédeszét i dvě Bibliške Historie (Budapest, 1878.) 444.
 Tertina Mihály 207, 213, 324.
 Tertullianus, Opera 153.
 Teschedik Sámuel 210, 339—345. — »Der Landman in Ungarn« cz. munkája 210, 340—345. — »Oekonomisch-physikalisch-statistische Bemerkungen« cz. munkája 340. — önéletírása 341.
 Tetraevangelion (Gyulafehérvár, (1552.) 6, 165.
 Teutsch Gyula 5.
 Télfy Iván ktára 482.
 Térdszalagrend, Angol — statutumai 55.
 Térey Gábor 207.
 Téth 432.
 Thalia knyomda 91.
 Thallóczy Lajos 5, 168, 479.
 Than Károly 471.
 »Theatrum chymicum variorum autorum« 155.
 »Theatrum sympatheticum variorum autorum« 155.
 Theoderetus (Szent) Opera 153.
 Theophylactus kommentárjai a Korvin ktárban 58. — Nádasdy Ferencz ktárában 152.
 Thern Károly 420.

- Thessényi György czle (1608.) 479.
 »Theurdank« 55.
 Thewrewk Emil. Ponori — »A hang, mint műanyag« cz. értekezése 423.
 — »A magyar zene rhythmusa« cz. értekezése 423. — »A magyar zene tudományos tárgyalása« cz. értekezése 423.
 Thide Ábrahám lipcei könyvárus 220.
 Thierius, Epistolae Decretales Gregorii IX. 154.
 Thierhaupten 402.
 Thiring Gusztáv 473.
 Thorda táltos 376.
 Thot egyiptomi istenség 22.
 Thököly Imre fejedelmi kiáltványa (1684.) 477.
 Thuróczy Vilmos 9.
 Thurzó Ferencz 479.
 Thysanodes, Georgius Nicolaus, (sípkes György álneve 73.
 Tibolth Mihály 257, 259, 261, 276, 287, 295, 296, 298, 300, 306, 309.
 Tichy Alajos 139—141, 145. — Ákos 141, 142, 145, 199. — János 131, 132, 135, 138, 139, 145.
 Tihanyi (Ebeczki) cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 11.
 Tihanyi Mór 485.
 »Tirolensium principum et comitum effigies« 156.
 Tisza Kálmán 318.
 Tisza szabályozása 317.
 Tiszafüredi múzeum és könyvtáregyesület gyűjteményei 110.
 »Tiszántúl« 144.
 Tiszántúli ev. ref. egyházkerület 104.
 Tiszapataky Mihály nemesi bizonyítványa (1773.) 479.
 Tizedes osztályozási rendszer 504—508.
 Todt, Johannes — de Vichtach 40.
 Tokioi egyetem 484.
 Tokody György 131, 132.
 Toldy Ferencz 27, 28, 32—35, 37, 42, 44, 207, 281, 365, 366—368, 396, 400; »Egri szünnapok« cz. munkája 27, 42; »Túróczi kiadásairól« cz. cikke 365. — László 534, 535.
 Tolna vmegye 336; —i múzeum Szegzárdon 99.
 Tolna-Lengyel 473.
 Tolnay Lajos 485.
 Tomsa 354.
 Torbino 484.
 Torda vm. 81.
 Torkos Jakab 413. — József 429.
 Torma József 474. — Károly 474; irdalmi hagyatéka 474, 475.
 Tormási János 122.
 Tormássy János 421.
 Tormellus, Annales Sacri 158.
 Torontói egyetem 484.
 Torzsa 355, 360, 361.
 Tostatus, Opera omnia 152.
 Toulousei egyetemi ktár 203.
 Tours 330.
 Tót, Múzeumi—társ. múzeuma Turócs-Szent-Mártonban 99, 111.
 Tótfalusi Kis Miklós L. Kis Miklós.
 Tóth de Csáford 207. — József 485. — Lajos 485. — Mihály 137. — Mike 485.
 Tóthtság 297.
 Tóth-Szent-György 297.
 Tölgyes 438.
 Töltési Ferencz 120.
 Tömörkényi István 500.
 Tönkö Szilágyi Márton L. Szilágyi Márton.
 Töplitz 218.
 Török Ferencz 83. — János 207. — Mihály 72, 477.
 Történelmi kongressus Rómában 199.
 Történeti társulat, Magyar — 199, 500.
 Törvénytár. Orsz. — szerk. 5.
 Töry Gusztáv 485.
 Tractatus de missa fidelium, XV. sz.-i kézirat 43.
 Tractatus de modo orandi Germanice, XV. sz.-i kézirat 43.
 Tractatus de oratione, XV. sz.-i kézirat 43.

- Tractatus de sacramentis, XV. sz.-i kézirat 43.
- Trattner-Károlyi-féle nyomda 438, 439.
- Trattner Mátvás 261, 332, 533.
- Trebonei polgármesteri hivatal 168.
- Trefort Ágoston 348, 481.
- »Tribuna« szerk. 473.
- Trieszti ált. biztosító társaság 5.
- Trithemius, Ars aperiendi animum per Scripturam 156.
- Trittenheim János spanheimi apát 362, 363. — Catalogus scriptorum ecclesiasticorum (Köln, 1531.) 362, 363.
- Troppau 201.
- Troppai János brünni kanonok 53.
- Truber-féle szlovén biblia 429.
- »Tudományos Gyűjtemény« 27.
- Tudós Társaság, Magyar — 215, 228, 452, 455.
- Turáni Márton 207.
- Turcsányi Imre 5.
- Turini múzeum 24. — nemz. ktár 530.
- Turócz vm. 479.
- Turóczy (Szentmihályi) család 170.
- Turóczy János 362—364, 372, 375. — Chronica Hungariae (Augsburg, 1488.) 168, 239, 362, 366—402. — (Brünn, 1488.) 46, 358, 362, 366—402. — krónikája a M. Nemz. Múzeum ktárában 362—402.
- Turóczy konvent 363.
- Turócz-szent-mártoni könyvnyomda r. t. 476. — múzeumi tót társaság múzeuma 99, 111.
- Turóczy Dávid 207.
- »Turul« szerk. 484.
- Túry Gyula 8.
- Tübingeni egyetem 484.
- Türr István 10.
- »Tydennek« 356.
- U**dvarhely 87.
- Udvarhelyi Mihály nagyszzebeni könyvnyomtató 90.
- Udvardy Ferencz 439.
- Ugocsa megye 127, 128.
- »Uj Magyar Múzeum« 27, 33, 37, 42, 365, 396.
- »Új Mindenes Gyűjtemény« 213.
- Ujfalvi Imre, Sz. — A keresztyéni énekek praefatiója (1602.) 62. — M. 207.
- Új-Kér 297.
- Újlak 297.
- Újpest 477.
- Újvidék 5, 164, 355, 473, 477. — i Matrica Srpska 5, 164, 473, 477.
- Ulászló (I.) m. kir. 370, 377, 379. — (II.) m. kir. 244.
- Ungár cseh író 354, 357.
- Urbinói minoriták 332. — piaristák 332.
- Uruguay köztársaság 5.
- Utrechti egyetem 484. — ktára 485.
- Üchritz br. család ltára 403.
- Ürményi József 421. — Júlia 421. — Péter 207.
- »Üstökös« szerk. 484.
- V**adász Imre 485.
- Vadászi László 136.
- Vadnay Károly 9.
- Vajay László br. 207.
- Vajda János czle (1638.) 167.
- Valaszky János 509.
- Valjavec M. 426, 436, 438, 441—443.
- Vallás- és közoktatásügyi minisztérium, 5, 100, 104—109, 112, 162, 165, 168, 175, 198, 199, 476, 477, 483, 484, 494, 497—499, 502, 509.
- Vanecsa 428.
- Vanecsai Szever Mihály L. Szever Mihály.
- Varasd 413, 437. — i vár. tanács 483.
- Varasdy Lajos 5.
- Vargha Gyula 471.
- Varjas János, Csákvári — 117, 120, 123, 124.
- Varjú Elemér 1—3, 5, 15, 27, 165, 177, Magyar 183, 201, 204, 208, 362, 503, 504, 527, 528. — A gyulafehérvári Batthány-ktár (Bpest, 1901.) 30, 183.
- Varro, Terentius — 258.
- Varság BÉla 471.

- Vas vm. 286, 426, 428, 432, 438, 440.
— i kultur-egyesület múzeuma Szombathelyen 99—101, 110, 472. — i protocollumok 313.
- Vas Ferencz Antal 207.
»Vasárnapi Ujság« 348, 484.
»Vaserus de antiquis nummis Haebroorum« 157.
- Vas-Lak 428.
- Vass József 27, 37, 38. — »A Bély-codex« cz. czikke 37, 38.
- Vasvár 419.
- Vas-Vecsés 434.
»Vaterland« 152.
- Vatikán L. Róma.
- Vauquelin, Jean 56.
- Vavrinecz Mór 422.
- Vay László br. 207.
- Vác 127, 128, 131, 132. — i múzeum 99, 472.
- Váczy János 349. — Kazinczy Ferencz levelezése (Bpest, 1891.) 215.
- Vági plébánia 413.
- Vághi Aurél L. Wachtel Aurél.
- Vágó Gyula 474.
- Váli Béla magyar szín művészettörténete 181.
- Vályi András 213, 222, 263, 324. — »Magyarországnak leírása« (Buda, 1799.) cz. munkája 222, 327.
- Vámbéry Rusztem 5, 485.
- Vámosy István 5, 485.
- Váradi P. Mihály 122. — Sámuel 118. — Zsigmond 142.
- Várad-Olaszi 132, 135.
- Várallya 297.
- Várerdő 297.
- Várkony 408.
- Váró Ferencz 472.
- Vásárhelyi ktár Aradon 103.
- Vázsonyi Jenő 485.
- Vecsey Gergely 119.
- Vegeschius, Comparatio inter Tiberium et Cronvellum 156.
- Velenze 46, 48, 49, 73, 204, 365—367, 370, 371, 373, 381, 394, 395, 397.
- Velke W. 93.
- Venczel (IV.) cseh király 54, 57, 58; bibiája 54. — m. kir. 199, 200, 369, 379.
- Vend, Magyarországi — irodalom bibliográfiája 426—449.
- Vendomei kollégium 320.
- Venetianer Lajos 477.
- Venturi Adolfo »A budapesti orsz. képtár olasz képei« cz. műve 100.
- Veracius Konstantin 73, 74. — Speracius 73, 74.
- Veráncsics Antal 62, 243, 262.
»Ver. Ofner-Pester Zeitung« 127.
- Verein deutscher Bibliothekaren 92. — für Siebenbürgische Landeskunde 473, 483.
- Veregyházi Szentel Mihály L. Szentel Mihály.
- Vergilius 280, 321, 325.
- Verona 45, 413.
- Verőcze vm. 336.
- Vereghy Ferencz »A magyar hárfának énekei« cz. gyűjteménye 422. — »Rövid értekezések a musikáról« cz. műve 423.
- »Vesznicso-sölszke knige cstenya« 442.
- Veszprém vm. 337, 481.
- Veszprém (város) 529. — i egyházmegye 477. — i káptalan 409. — i ktárak 2. — i püspökség 299.
- Veszprémi István 120, 121.
- Vesztenicze 407.
- Vezsényi Béla 497.
- Vécsei János 121. — Sámuel 121.
- Vécsey Tamás 9, 458, 485.
- Véghely Dezső 403. — gyűjteménye a M. Nemz. Múzeum ktárában 403—405, 476.
- Vérbölcs magyar vezér 369, 377—379, 385.
- Vértesy Arnold 473. — Jenő 1, 16, 403.
- Vitacius Constantini cum glossa Gerhardi, XIV. sz.-i kodex 478.
- Victor (Szent), Opera 153.

- Viczay Mihály gr. 243, 245, 324—326.
— Teréz 410.
- Videmannus, Effigies magnatum Hungariae 157.
- Vidéki ktárak 97—112.
- Villa Dei, Alexander de -- latin grammatikája 55.
- Villá nová, Arnoldus de --, Opera 155.
- Villiram 199.
- Vilmos osztrák herceg 53.
- Vilt József 207.
- Vindornya 297.
- Virág Benedek »Magyar századok« cz. műve 455.
- »Virágos Kert« 212.
- »Viridarium imperatorum et regum Romanorum« 53.
- Visonta 296. 297.
- Viszlai Iván 118.
- »Vitae et effigies pictorum illustrium« 157.
- Vitéz János 58, 371. — ifj. 371.
- Vitéz-pályadíj 455.
- Vitnyéd 297.
- Vojtkó Pál 432.
- Volke bécsi nyomtató 314.
- Volkmann 423.
- Voltaire 124.
- Voraginei Jakab, Legendae sanctorum (1498.) 46.
- Vörös Antal-féle gyűjtemény a M. Nemz. Múzeum ktárában 12, 479. — Ferencz 207.
- Vörösmarty Mihály 169, 178. — kör Székesfehérvárott 483, 497. — Szózatja 469.
- Vöre krsztsánszke krátki návuk (Halle. 1754.) 428.
- Vrana István 207.
- Vrelants brüggei művész 56.
- Vukovár tanácsa 483.
- »Vulturul« 144.
- W**aagen's Art Treasures in Great Britain (1854.) 115.
- Wachs Pál 474.
- Wachtel (Vághi) Aurél 421.
- Wajdits József 474, 485.
- Wallis gr. 356.
- Walter Gyula 5, 165, 485.
- Waltersdorfer 353, 354.
- Waltherr László 207.
- Wanckelius, Horologium principum 156.
- Wandra Lajos 181.
- Warner Warner 75.
- Wasady Gyula 159.
- Washington 165, 168, 477. — i Department of agriculture 5, 164, 477. — i Smithsonian Institution 5, 165, 168, 483.
- Weber lipesei nyomtató 510. — pozsonyi könyvnyomtató 134.
- Weigl Sándor 5.
- Weinman M. pozsonyi rézmetsző 341.
- Weinwurm Antal 9, 460, 504.
- Weissenbach Rudolf zürichi könyvnyomtató 69.
- »Weisskunig« 55.
- Weitzinger Alajos 436. — J. 445.
- Weixlgärtner bécsi udv. ktári asszistens 60.
- Wekerle Sándor 318.
- Wellisch Béla 446—449.
- Welter H. 485.
- Weltzl Mária Paulina L. Amade Lászlóné.
- Wenker 512.
- Werbőczy Tripartitumának első kiadása 241.
- Wetlstein von Westerheim, Rich. Ritter — 471.
- Wiesbaden 485. — i orsz. ktár 203.
- Wietoris 225, 243.
- Wilheim Miksa 474.
- Windisch Károly 228.
- Windt Mór 421.
- Winkler Lajos 143.
- Wittgenstein Karolina hercegnő 428.
- Wlassics Gyula 450, 467, 501, 527.
- Wohnitzky magyar-óvári kapitány 61.
- Wolfenbüttel 93. — i ktár 94.
- Wolf nagyváradi könyvnyomtató 128.
- Wolsdorf Vilmos 184.

- Wolzogen János Lajos br. 400.
 Worcester 484.
 Wózner Ignác 182.
 Wrede A. »Geschichte der k. und k. Wehrmacht« cz. munkája 337.
 Wunder Károly 474.
 Wurzbach »Biographisches Lexicon«-ja 146, 147, 341.
- X**enophon 120, 321.
- Y**oung Patrick 183.
- Z**ajacz Pál L. Has Pál.
 Zala vm. 426.
 Zala-Egerszeg 485.
 Zala-Szent-György 297.
 Zalathnai uradalom 81.
 Zapf, G. M., Augsburgs Buchdrucker-geschichte (Augsburg, 1807.) 397.
 Zaránd vm. 81.
 Zarándy A. Gáspár 5, 165.
 Zay Ferencz 62.
 Zay-Ugrócz 353, 354.
 Zayzon Ferencz 529.
 Zách János 421.
 Zágonyi György 421.
 Zágráb 336, 342, 483, 532—534. —i délszláv Akadémia 483.
 Zákány 297.
 Zára 5, 473. —i helytartósági ltár 485.
 Závodszy József 207.
 Zbiskó József Károly 207.
 Zedler G. 203.
 »Zeitschrift der Internationalen Musik-gesellschaft« 417.
 »Zeitschrift für Bücherfreunde« 193, 523.
- »Zeitschrift von und für Ungarn« 275, 365.
 Zelenka Pál 509.
 Zelner 536.
 Zenegyűjtemény a M. Nemz. Múzeum ktárában 417—425.
 »Zenelap« szerk. 484.
 Zenta 164.
 Zerdahelyi Gábor 207.
 Zichy Borbála gr. 410. — Ferencz gr. 207, 409, 412. — Ferraris Emanuel, Musikalische Stenographie (Bécs, 1885.) 423. — Géza gr. 5: »Alár« cz. operája 420; »Roland mester« cz. operája 420. — István gr. 410. — Jenő gr. 456, 468, 471. — Mihály 169.
 Zilahi Dezső 207.
 Zimay László 420.
 Zimányi János 324, 334, 335.
 Zimmermann Ferencz 497.
 Zirczi cisterczita rend 483.
 Zolnay Antal 134.
 Zólyom-brézói m. kir. vasgyári hivatal 170.
 Zrinyi Miklós. a költő 206.
 Zürich 64. 66—69, 472. —i városi ktár 68.
 Zsasskovszky Ferencz 422.
 Zsámboki János 57, 59.
 Zsell 297.
 Zsigmond (I.) lengyel kir. 113—115; imakönyve a British Múzeumban 113—115. — (III.) lengyel kir. 115. — m. kir. 10. 33. 54, 55, 57, 362, 364, 369, 379. 394. — Ágoston lengyel kir. 115.
 Zsilinszky Mihály 341.
 Zsinka József 481.

A HAZAI NYOMDÁK 1901-BEN.

Összeállítja: HORVÁTH IGNÁCZ.

Abauj-Szántó :

Baksy Barna.
Spán Ignác.

Abony :

Szerdahelyi János.

Abrudbánya :

Róth Ferencz.

Ada (Bács-Bodrogh m.):

Berger L.

Alsó-Kubin :

Trnkóczy József.

Alsó-Lendva :

Balkányi Ernő.

Apatin :

Gasz Mátyás.
Szavadill József.

Arad :

Aradi nyomda r. társaság.
Barcian Popovits Aurél.
Bloch Henrikné.
*Első aradi amerikai gyorsajtó ny.
(Tul. Keppich Zsigmond.)
Gör. kel. román egyházm. kny.
Ózv. Gyulai Istvánné.
Löbl Dávid.
Muskát Miksa.
Réthy Lipót és fia.
Weisz Félix.

Aranyos-Maróth :

»Dóczy« könyvnyomda. (Tul. Némedi
László).

Aszód :

Magyar kir. javítóintézet nyomdája.

Baán (Trencsén m.):

Fuchs Vilmos.

Bács-Almás :

Vogel M.

Bács-Topolya (Bács-Bodrogh m.):

Wilheim Miksa.

Baja :

Kazal József.
Kollár Antal.
Nánay Lajos.
Rajkovicz Károly.

Balassa-Gyarmat :

Balassa-gyarmati könyvny. r. társ.
Halyák István.
Pozsonyi Gábor.
*Tokay Lajos.

Balázsfalva :

Gör. kath. papnövelde ny.

Bánffy-Hunyad :

Ábrahám Mór.

Barcs (Baranya-m.):

Skribanek Géza.

Bártfa :

Blayer M.

Békés :

Br. Drechsel Géza.

Békés-Csaba :

»Corvina« nyomda. (Tul. Szihelszky
József).
Lepage Lajos.
Povázsay testvérek.

A csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve.

Belényes:

Süssmann Lázár.

Beregszász:Engel Jenő.
Haladás-könyvnyomda. (Tul. Juhász
Piroska.)**Besztercze:*** Baciu Anasztázia.
Botschar Tivadar.
Csallner Károly.**Besztercebánya:**Hungária kny. (Tul. Sonnenfeld Mór.)
Machold Fülöp.**Bicske:**

* Lederer Hermann.

Bihar-Ujfalu:

Adler Béla.

Bonyhád:

Raubitschek Izor.

Boros-Jenő:

Ungár J.

Brassó:Brassói Lapok nyomdája. (Tul.
Trattner H. és trsai.)
Ciurcu és társa.
* Gabony Vilmos.
Gött János fia.
Herz-féle kny.
Lehmann Gottlieb.
Dr. Muresian Aurél.**Breznóbánya:**

Kreislér József.

Bruck-Ujfalu:

Brandweiner Vilmos.

Budafok:

* Leopold és Frank.

Budapest:Államnyomda (Magy. kir.)
1., Nándor-tér 1.

* Államvasutak menetjegy-ny. (M. k.)

VI., Csengery-u. 33.

Budapest (folytatás):* Anglo-nyomda. (Tul. Alpár József.)
VIII., Baross-u. 47.* Árpád kny. (Tul. Klein és Kron-
stein.)
VII., Valero-u. 9.Athenaeum irod. és ny. vállalat r. t.
VII., Kerepesi-ut 54.Bagó Márton és fia.
II., Ponty-u. 4.* Barcza József.
IV., Váci-u. 60.Bárd Jakab.
VII., Miksa-u. 16.Bartalits Imre.
III., Remetehegy.Bauer Ignác.
VII., Csányi-u. 13.Beer E. és társa (ezelőtt Kosmos).
VI., Aradi-u. 8.Belvárosi kny. (Tul. Varga E. és
Grosz B.)
IV., Váci-u. 79.Bendiner A.
V., Arany János-u. 18.Berkovits János.
VI., Teréz-körút 40-42.Bichler Ignác.
III., Kis-korona-u. 15.Biró Albert.
VIII., József-körút 19.Blau Albert.
VI., Szerecsen-u. 23.Böhm Lajos.
IV., Királyi Pál-u. 6.Brózsza Ottó.
VI., Váci-körút 17.Brammer Lipót.
VII., Csömöri-út 44.Bruckner Gyula.
VI., Király-u. 10.* Budapesti helyi érdekű vasút
nyomdája.
V., Lipót-körút 22.

Budapest (folytatás):

- Budapesti Hirlap ny.
VIII., Rökk Szilárd-u. 4.
- Buschmann F.
IV., Koronahereczeg-u. 8.
- Corvin-nyomda. (Tul. Fischer József.)
VIII., Baross-u. 4.
- Czettel és Deutsch.
V., Bálvány-u. 12.
- Deutsch József.
VII., Károly-körút 7.
- Deutsch M.
VII., Dob-u. 3.
- * Eberle József és társa.
VI., Podmaniczky-u. 43.
- Eckstein Bernát és fia utóda: Elek Lipót.
VII., Kertész-u. 37.
- Egyetemi nyomda (M. kir. tud.).
I., Iskola-tér 3.
- Ehrenstein Mór.
VI., Laudon-u. 4.
- Első kőbányai kny. (Tul. Goldschmied Alfréd.)
X., Belső-Jászberényi-út 1.
- * Engel S. Zsigmond.
VI., Vörösmarty-u. 56.
- Engel Simon.
VI., Szondy-u. 23.
- Engelmann Mór.
IX., Vámház-körút 35.
- »Európa« nyomda r. t.
VI., Ó-u. 12.
- Farkas testvérek (Lipót és Lajos).
VII., Akácza-u. 61.
- Fortuna ny. (Tul. Pollák M. Miksa és Tsa.)
V., Bálvány-u. 21.
- Fővárosi nyomda r. t.
VI., Podmaniczky-u. 39.
- Franklin-társulat.
IV., Egyetem-u. 4.
- Fried és Krakauer.
VI., Dalszínház-u. 10.
- Fried S.
VIII., József-u. 17.

Budapest (folytatás):

- Friedmann Áron.
VI., Gyár-u. 54.
- Fritz Ármin.
VIII., József-körút 9.
- Fuchs Samu és társa.
VI., Podmaniczky-u. 27.
- Galitzenstein Ármin.
VII., Dohány-u. 68.
- Garai Mór.
VII., Dohány-u. 1.
- Gelléri és Székely.
VII., Kerepesi-út 34.
- * Gergely Miksa.
VI., Lázár-u. 2.
- Glückselig Miksa.
VI., Hunyadi-tér 7.
- Goldberger Ignác.
II., Fő-u. 23.
- Goldfaden Márk.
VII., Kerepesi-u. 36.
- * Goldschmied Lipót.
VI., Révay-u. 6.
- Gonda és Tsa.
VII., Akácza-u. 50.
- * Goszler Gyula.
IV., Aranykéz-u. 1.
- Gross Jakab és Grünhut Mór.
VI., Gyár-u. 32.
- Grosz Izrael.
VII., Kertész-u. 34.
- Grund V. utódai.
IV., Zöldfa-u. 23.
- Hamburger és Birkholz.
V., Csáky-u. 13.
- Hartenstein Emil.
IX., Lónyay-u. 7.
- Hedvig Sándor.
VII., Dohány-u. 12.
- Hegedűs Márton.
VI., Dessewffy-u. 18.
- Heisler Jaroslav.
II., Várkert-rakpart 1.
- Helios ny. (Tul. Hőnig Lajos.)
VI., Gyár-u. 62.

Budapest (folytatás):

- Hell J. Ede.
VIII., Luther-u. 4.
- Hercz Ármin.
VII., Izabella-tér 5.
- * Hermes nyomdai r. társ.
V., Báró Atzél-u. 2.
- * Herrmann Ignác.
VI., Szerecsen-u. 20.
- Horn Emil.
V., Bálvány-u. 8.
- Hornvánszky Viktor.
VI., Aradi-u. 16.
- * Hungaria könyvnyomda.
V., Váci-körút 34.
- Hunnia ny. (Tul. Sebők Lipót és Münz Mórné.)
VI., Teréz-körút 3.
- Hunyadi Mátyás irod. és könyvnyomdai intézet.
IV., Zöldfa-u. 43.
- Ilanszky József.
II., Bomba-tér 4.
- Jermányi Samu.
VI., Dessewffy-u. 47.
- Juhász Zsigmond és Haas Mórné.
V., Tűkör-u. 5.
- Kalmár Mór.
VI., Hajó-u. 10.
- * Kálmán M. és társa.
V., Vadász-u. 32.
- Kápolnai Adolf.
VI., Teréz-körút 5.
- * Kanitz C. és fiai.
V., Vadász-u. 26.
- Károlyi György.
V., Kálmán-u. 5.
- * Kassino Jakab.
VI., Király-u. 26.
- Kaufmann József és Woititz Bernát.
VI., Vörösmarty-u. 52.
- * Keil József.
VIII., József-körút 17.
- Keller Dániel.
I., Attila-u. 63.

Budapest (folytatás):

- Kellner és Mohrlüder.
VI., Csáky-u. 9.
- Kellner Gerzson.
VI., Csányi-u. 13.
- Kertész József.
V., Mária Valéria-u. 11.
- Klas Hermann.
VII., Kerepesi-út 66.
- * Klauber Ignác.
VI., Uj-u. 6.
- Klein Ignác.
VI., Lovag-u. 13.
- Klein Samu.
VII., Akácza-u. 64.
- * Klein Vilmos.
VIII., Kerepesi-út 73.
- Kogutovicz Manó.
V., Rudolf-rakpart 8.
- Kohn Simon kézi sajtója.
VIII., József-körút 5.
- Kollmann Fülöp.
V., Arany János-u. 34.
- * Korvin Testv.
VI., Révay-u. 14.
- Kossuth Lajos ny. (Tul. Laufer Jakab és Holländer József.)
VIII., Ujvásár-tér 5.
- Kövér János.
VI., Révay-u. 8.
- Közművelődés-nyomda.
VI., Izabella-u. 70.
- Krammer Lipót.
VII., Csömöri-út 44.
- Krausz Lajos.
V., Váci-körút 18.
- Krausz S. és T.
V., Zoltán-u. 11.
- Kunusy Vilmos és fia.
VI., Teréz-körút 38.
- Kunstädter Vilmos.
VII., Csömöri-út 91.
- * Langer Ede és fia.
IV., Zsibárus-u. 1.
- Légrády testvérek.
V., Váci-körút 78.

Budapest (folytatás):

- Leitersdorfer József.
VII., Rombach-u. 4.
- Lengyel Lipót.
V., Vadász-u. 35/a.
- Leopold Mihály.
VI., Ó-u. 8.
- * Löbl Dávid és Fia.
VI., Andrássy-u. 19. és
Nagymező-u. 26.
- Löbl Mór.
VII., Király-u. 27.
- Löblovitz Zsigmond.
VII., Csömöri-ut 54.
- Lőrincz Károly.
X., Gyűjtőfőgház.
- * Löw Ede.
V., Váci-körút 80.
- Luszt Sándor.
IV., Váci-u. 44
- Maksyskó József.
VI., Dessewffy-u. 36.
- Marián György.
VII., Rottenbiller-u. 56.
- Markovits és Garai.
VI., Lázár-u. 13.
- Márkus Sámuel.
V., Báthory-u. 20.
- Merkur kny. (Tul. Berger Géza.)
IV., Királyi Pál-u. 9.
- Merendiák Károly.
X., Ligettér 4.
- Merényi József.
VII., Károly-körút 19.
- Military Rankó.
VIII., Futó-u. 44.
- Minerva kny. (Tul. Gansl Zs.)
VI., Szerecsen-u. 7—9.
- Muskát Béla és Friedmann Samu.
VI., Teréz-körút 27.
- Müller K.
II., Albrecht-u. 3—5.
- Műszaki irod. és nyomdai r. társ.
(Feldmann Mór.)
IX., Soroksári-u. 5.

Budapest (folytatás):

- Nágel István és Szidónia,
VII., Vörösmarty-u. 17.
- Nagy Mór.
VIII., Rökk Szilárd-u. 28.
- Nagy Sándor.
IV., Papnövelde-u. 8.
- Nádas Ignácné.
VI., Dessewffy-u. 45.
- Neumayer Ede.
VI., Próféta-u. 7.
- Neuwald Illés.
VII., Dohány-u. 44.
- Orsz. községi központi nyomda r. t.
VI., Váci-körút 61.
- * Otthon-nyomda.
VIII., Mária-u. 42.
- * Pallas irod. és könyvny. r. társ.
V., Kálmán-u. 2.
- Pannonia nyomda.
VII., Rombach-u. 8.
- Pátia irod. és nyomd. r. t.
IX., Üllői-út 25.
- Pesti könyvnyomda r. t.
V., Hold-u. 7.
- Pesti Lloyd-t. ny.
V., Dorottya-u. 14.
- id. Poldini Ede és Társa.
IV., Irányi-u. 1.
- * Pollacsek Mór.
VI., Dávid-u. 5.
- * Pollák Elkán.
V., Nagykorona-u. 21.
- Pollák Jakab.
VI., Aradi-u. 19.
- * Pollák M. Miksa.
V., Akadémia-u. 15.
- Posner K. Lajos és fia.
VI., Csengery-u. 31.
- * Posta- és távirtda igazg. kny. (M. k.)
IV., Főposta épület.
- * Postatakarékpénztár kny. (M. kir.)
V., Széchenyi-u. 2.
- Preszburg Frigyes utóda Schwarz
Lajos.
V., Arany János-u. 14.

Budapest (folytatás):

- Propper Leó.
VII., Erzsébet-körút 35.
- Quittner József.
V., Váci-körút 16.
- Radó Izor.
VI., Szerecsen-u. 13.
- Reich Ármin.
VII., Dohány-u. 84.
- Révai és Salamon.
IX., Üllői-út 18.
- Rigler József Ede.
VI., Rózsa-u. 55.
- * Róth és Krausz.
VII., Kertész-u. 23.
- * Róth József.
IV., Ujvilág-u. 6.
- Rózsa Kálmán és neje.
VIII., Szentkirályi-u. 30.
- Rubin J.
VII., Király-u. 13.
- Schlesinger és Kállai.
V., Bálvány-u. 18.
- Schmelz és Schillinger.
VI., Csengery-u. 51.
- * Schmidl Sándor.
VI., Szerecsen-u. 6.
- Schmiedl Samuné.
V., Bálvány-u. 4.
- Schultz Ábrahám.
VIII., Baross-u. 81.
- Singer Lipót.
IV., Károly-körút 24.
- Skopper József.
VII., Kertész-u. 34.
- Sós Izidor és Klein Herman.
VIII., Csepregy-u. 2.
- Spatz Henrik.
VII., Dob-u. 55.
- Spinner Adolf.
VI., Dessewffy-u. 43.
- * Spitzer Márk.
VII., Klauzál-u. 31.
- Stephaneum.
VIII., Szentkirályi-u. 28/a.

Budapest (folytatás):

- Stern Adolf.
VII., Vörösmarty-u. 14.
- Stern Péter.
VII., Kazinczy-u. 35.
- Süsz Dávid.
IV., Fővám-tér 5.
- Szántó József.
VI., Uj-u. 21.
- Székely Viktor.
VII., Dávid-u. 4.
- * Székesfővárosi házi nyomda.
IV., Központi városház.
- Sz. Anna ny. (Tul. Csapó Kálmánné.)
VIII., Baross-u. 66–68.
- Szent László ny.
VIII., Rökk Szilárd-u. 28.
- * Tedesco Ármin.
VII., Rózsa-u. 25.
- Téri Áron.
VII., Valeró-u. 9.
- Thália-nyomda. (Tul. Faludi Gábor.)
V., Csáky-u. 2/b.
- * Ullmann József.
IV., Régi posta-u. 4.
- Ungár Selig.
V., Nádor-u. 58.
- Varga Endre.
V., Váci-körút 78.
- Várnay Fülöp.
IV., Régi posta-u. 3.
- * Vasvári és társa.
VII., Csömöry-út 13.
- Weissenberg Ármin.
VIII., József-körút 16.
- Weisz Lipót.
VI., Ó-u. 39.
- * Ifj. Weisz Manó és Tsa.
VII., Csányi-u. 13.
- Wellesz és Krammer.
VI., Uj-u. 37.
- * Wendt és fia kny.
VII., Károly-körút 19.
- Wesselényi Géza.
II., Zsigmond-u. 11.

Budapest (folytatás):

Wiesenger József.

VII., Wesselényi-u. 30.

Winkler Ármin és Bromberger Jakab.

VII., Dob-u. 69.

Wimmer Márton.

III., Serfőző-u. 10.

Wodianer F. és fiai.

IV., Sarkantyús-u. 3.

Wolff F. A. és fia. (Tul. Steinbuch Ármin.)

VI., Szabolcs-u. 4.

Wotitz Vilmos.

IV., Kossuth Lajos-u. 1.

* Zawadil E.-féle menetjegy ny. (Tul. Christoph Paula és Jirschik András.)

V., Zoltán-u. 13.

Zeisler M.

VII., István-tér 17.

Buziás:

Ullmann Ferencz.

Csákova:

* Chudy testvérek utóda Grádl Péter.

Csáktornya:

Fischel Fülöp (Strausz Sándor).

Cservenka.

Boros György.

Csikszereda:Györgyjakab Márton utóda (Diesz-
nandt Viktor).

Szvoboda József.

Csongrád:

Tiszavidék nyomdája. (Tul. Silber János).

Weisz Márk.

Csorna:

Kokas István és Neumann Samu.

Csurgó:

Vágó Gyula.

Czepléd:

* Nagy Elek

Sebők Béla.

Debreczen:

Csokonai nyomda. (Tul. Lengyel Imre és társa.)

Debreczen sz. kir. város könyvnyom-
dája.

Hoffmann és Kronovitz.

* Kurucz Béla.

Kutasi Imre.

* László Albert.

* Pongrácz Géza.

Deés:

Bernát Nándor.

Demeter és Kiss.

Goldstein Jakab.

Detta:

* Tringl és Kirsch.

Déva:

Hirsch Adolf.

Kroll Gyula.

Devecser:

Rosenberg Zsigmond.

Vörösmarty-könyvnyomda (tul. Huss Gyuláné).

Dicső-Szent-Márton:

Hirsch Mór.

Ditró:

Ditró és Szárhegy közs. nyomdája.

Dombóvár (Tolna-m.):

Dombóvári kny. (Tul. Bruck Sándor.)

Duna-Földvár:

Somló Manó.

Dunaszerdahely:

Adler N. Lipót.

Goldstein Józsuá.

Eger:

Baross-nyomda. (Tul. Paunz Sándor.)

Egri nyomda részv. társaság.

Egri érseki lyceum ny.

* Löw Sámuel.

Schwartz Ilka.

Enying:

Politzer Jenő.

Eperjes:

Kösch Árpád.

Pannonia nyomda. (Tul. Kahn Mór.)

Ér-Mihályfalva :

Beck Adolf.

Érsekujvár :Kohn Samu.
Winter Zsigmond.**Erzsébetfalva :**

* Matkovich A.

Erzsébetváros :

* Mühlsteffen Gusztáv.

Esztergom :Buzárovits Gusztáv.
»Hunnia« nyomda. (Tul. Gerenday
József.)
Laiszky János.**Fehérgyarmat (Szatmár m.) :**

Klein József.

Fehértemplom :Kuhn Péter.
Wunder Gusztáv.
Wunder Gyula.**Félegyháza :**Feuer Illés.
Vesszősi József.**Felső-Eőr (Vas m.) :**

Schodisch Lajos.

Felső-Vissó (Máramaros m.) :

Schiffmann Chána Taube.

Fiume :Battara Pietro.
Chiuzzelin A. et Comp.
Hönig E.
Jerouscheg Luigi.
Mohovich Emidio.
Ruddoff Giovanni.
Unio nyomda. (Tul. Hegyi Jenő.)**Fogaras :**

Thierfeld Lipót.

Galántha :Első galánthai kny. (Tul. Neufeld
Samu.)**Galgócz :**Szold Jakab.
Sternner Adolf.**Gödöllő :**

* Schulcz J.

Gyergyó-Sz.-Miklós :

Létz János és társa.

Gyoma :

Kner Izidor.

Gyöngyös :Herczog Ernő Armin.
* Hevesmegy. Lapok ny.
Sima Dávid.**Gyönk (Tolna m.) :**

Engel József.

Győr :Dobos Ignác.
Gróf Gyula.
Győr-egyházmegyei nyomda.
Heckenast György.
Nitsmann József.
»Pannonia« könyvny. (Tul. Szávay
Gyula és Raáb Béla.)**Gyórsziget :**

Gross testvérek.

Gyula :»Corvina« nyomda. (Tul. Weinstein
Arnold.)
Dobay János.**Gyulafehérvár :**Püspöki lyceumi nyomda. (Bérlő:
Papp György.)
Volcz Bálint.**Hajdú-Böszörmény :**

Szabó Ferenczné.

Hajdú-Dorog :

Grünfeld Mózes.

Hajdú-Nánás :

Bartha Imre.

Hajdú-Szoboszló :

Plón Gyula.

Halas :

Práger Ferencz.

Halmi.

Friedmann Henrik.

Hátszeg:

Ideál-kny.

Hatvan:

Hoffmann M. L.

Heves:

Adler József.

Hódmezővásárhely:

* Dura J.

Hmvásárhelyi nyomda részv.-társ.
Lévai Fülöp.»Vásárhely és Vidéke« nyomdája.
(Tul. Endrey Gyula.)Vásárhelyi Híradó nyomdája. (Tul.
Tabacsák Győző és Kasztriener
Ármin.)**Hódságh:**

Pfiszter József.

Raab János.

Holics:

Malovani József.

Homonna:

Kohn Jenő.

Waller S.

Huszt:

Mermelstein Fülöp.

Igló:

Schmidt József.

Tátra-nyomda. (Tul. Stein Ignác.)

Ipolyság:

Neumann Jakab.

Jászberény:

Brünauer Adolf.

Hay Géza és Grün Herman.

Kalocsa és Kubicza.

Kalocsa:

Jurcsó Antal.

Werner Ferencz.

Kaposvár:

Gerő Zsigmond.

Hagelmann Károly.

Ózv. Jancovics Gyuláné.

* Kéthelyi Miksa utóda.

Singer Lipótné.

Kapuvár:

Buxbaum József.

Karánsebes:

Fleissig Lipót.

Gör. kel. román egyházmegye kny.

Karczag:

Szódi S.

Kassa:

* Breitner Soma.

Koczányi Béla.

László Béla.

Schwarz Alfréd.

Vitéz A.

Vulkán Ábrahám.

Werfer Károly.

Keckemét:Első keckeméti hirlapkiadó és
nyomda r.-t.

Pestmegyei Hirlap ny.

Steiner Mihály.

Szappanos István.

Sziládi László.

Tóth László-féle ny. (Tul. Fekete
Mihály.)**Késmárk:**

Altmann Dávid.

Szauter Pál.

Keszthely:

Farkas János.

Nádai Ignác.

Sujánszky József.

Kézdi-Vásárhely:

Ifj. Jancsó Mózes.

Királyhelmece:

Klein Gyula.

Kisbér:

Haftl Kálmán.

Kis-Czell:

Letenyei Sándor.

* Menyhárt Julia és fia

Kis-Jenő:

Gallovics és Liebermann. (Tul.

Gallovics Dezső.)

Kiskőrös :

Kalisch Ignáczné.

Kismarton :

Dick Ede.

Gabriel Jakab.

Kispest :

Első kispesti könyvnyomda. (Tul. Fischhof Henrik.)

Kisújszállás :

Szekeres József.

Kis-Várda :

Berger Ignác.

Ifj. Klein Gyula.

Kolozsvár :

»Ellenzék« nyomdája. (Tul. Magyary Mihály.)

Fenyvesi Viktor.

Gámán János örököse.

Lepage Lajos.

Liczeum-nyomda. (Tul. Gombos Ferencz.)

Magyar Polgár nyomdája. (Tul. Ajtai K. Albert.)

Polcz Albert.

Schaberl József.

* Stief Jenő és tsa.

Weinstein Béni.

Komárom :

Hacker Richárd.

Hungária kny. (Tul. Freisinger Mór.)

* Rónai Frigyes.

Schönwald Tivadar.

Spitzer Sándor.

Szénássy János.

Korpona :

* Joerges A. özv. és fia.

Körmend :

Körmendi könyvnyomda részvénytársaság.

Körmöcbánya :

Paxner J. és Biron H.

Kőszeg :

Feigl Frigyes.

Feigl Gyula.

Kúla :

Berkovits Márk.

Kún-Szt-Márton :

Csanádi József.

Kún-Szent-Miklós :

* Schwartz Lipót.

Lajta-Sz.-Miklós :

Prager Gusztáv.

Lakompak (Sopron m.) :

Krausz Henrik.

Léva :

Dukesz Lipót.

Nyitrai és társa.

Lippa :

Mähr Emil.

Zách Teréz.

Liptó-Szent-Miklós :

* Lőw Dezső.

Steier Izidor.

Salva Károly.

Losoncz :

Kármán Zsigmond.

Losonczy Sándor.

Roth Simon.

Lőcse :

Reiss Tivadar József.

Lugos :

Szidon József

Traunfellner Károly.

Virányi János.

Weisz és Sziklai.

Zlorea János.

Magyar-Óvár :

Czéh Sándor-féle kvnyomda. (Tul. Czéh Lajos.)

Magyar-Pécska :

Ruber István.

Majsa.

Sziller János.

Makó :

Kovács Antal.

»Makói Hírlap« ny. (Tul. Neumann József).

»Maros« nyomda. (Tul. Gaál László.)

Malaczka :

Wiesner Alfréd.

Mármaros-Sziget :

Blumenfeld és Dávid.
Mármarosi könyvny. és kiadó r. t.
Mayer és Berger.
Wider Mendel fia.

Marczali :

* Mizsúr Ádám.

Maros-Ludas :

Glück József.

Marosvásárhely :

Adi Árpád.
Ev. ref. kollegium-nyomda. (Bérlő
Benkő László.)
Grün Vilmos.

Mátészalka :

Weisz Antal.
Weisz Zsigmond.

Medgyes :

Reissenberger G. A.

Mező-Kövesd :

Balázs Ferencz.

Mezőtúr :

* Braun Juda.
Gyikó Károly.

Miava :

Haas Mór.

Mindszent :

Weisz Ignác.

Miskolcz :

Boros Benő.
* Forster, Klein és Ludvig.
Stamberger Bernát.
Stamberger Lajos.
Sugár Bertalan és neje.
Szelényi és Társa.

Misztótfalu :

Simon Aurél és társa.

Módos :

Hoffmann Béla.

Mohács :

Blandl János.
Rosenthal Márk.

Monor :

Monorkerületi ny. (Tul. Molnár
Sándor.)

Moór :

Reszler Jakabné.

Moson :

Grünfeld Ignác.

Munkács :

Grünstein Mór.
Kohn és Klein.
Kroó Hugó.

Muraszombat :

Ujházi Miksa.

Nagy-Atád :

Günsberger Antal.

Nagybánya :

Molnár Mihály.
Nánásy István.

Nagy-Becskerek :

Jokly Lipót.
Pleitz Fer. Pál. utóda. (Dr. Brajjer
L. és Mayer R.)

Nagy-Bittse (Trencsén m.):

Spiegel Samu.

Nagy-Enyed :

* Grecsits J. (Bérlő Seprős Valter.)
Nagyenyedi kny. és papíráru gyár r. t.

Nagy-Kálló :

Sarkady József.

Nagy-Kanizsa :

Farkas és Kraus.
Fischel Fülöp.
Ifj. Wajdits József.
Weiss L. és F.

Nagy-Károly :

Róth Károly.
Sarkadi Nagy Zsigmond.

Nagy-Káta :

* Nagykátai és monori kny. (Üzlet-
vezető: Vajda Károly.)
Perényi Elek.

Nagykikinda :

Gain Vásza.
»Kiadói nyomda«. (Tul. Emerits Pál.)
Pannonia-ny. (Tul. Balázs Jenő.)
Radák János.

Nagy-Kőrös :

Bazsó Lajos.
Ottinger Kálmán.

Nagymarton :

Gellis Henrik.
Kohn József H.
Schön Samu.

Nagy-Mihály :

Landesman B.

Nagy-Rócze :

* Büchler Béla.

Nagyszalonta :

* Liebermann Mór.
Reich Jakab.

Nagyszeben :

Drotleff József.
Görög keleti főegyházmegyei ny.
Krafft Vilmos.
Steinhausen T. utóda (Reissenberger
Adolf).
Tipografia részvénytárs.

Nagy-Szent-Miklós :

Wiener Nánhán.

Nagyszombat :

Fiebig József.
Goldmann Miksa özvegye.
Horovitz Adolf.
Reisz Sarolta.
Winter Zsigmond özvegye.

Nagy-Szóllós :

* Doktor István.
Zala Mór.

Nagy-Tapolcsány :

Platzko Gyula.

Nagyvárad :

Ifj. Berger Sámuel.
Déry és Boros.
Freund Lajos és tsa.
Helyfi László.
Höning Józsefné.
Láng József.
Laszky Ármin.
Neumann Vilmos.
Pauker Dániel.
Rákos Vilmos utóda (Adler Béla).
Sonnenfeld Adolf.
Szabadság ny. (Tul. Rákos Hermina.)
Sz.-László ny. (Bérlő Kovács Antal.)

Námesztó :

* Schein M.

Német-Bogsán :

Rosner Adolf.

Német-Palánka :

Kristofek József.

Nezsider :

Horváth Julia.

Nyirbátor :

Friedmann Lipót.

Nyiregyháza :

Jóba Elek.
Nagy Mórné.
Piringer János. (Tul. özv. Piringer
Jánosné.)

Nyitra :

Huszár István.
Iritzer Zsigmond.
Neugebauer Nándor.
Reicheles Lipót.

Ó-Becse :

Lévai Lajos.

Ó-Kanizsa :

Bruck P. Pál.
* Schwartz A.

Oravicza :

Kehrer L.
Wunder Károly.

Orosháza :

Pless N.
Veres Lajos.

Orsova:

- * Handl József.
- * Orsovai kny. részv.-társ.

Ó-Széplak:

Nyitravölgyi gazd. egyl. nyomdája.

Ó-Szivacz:

Özv. Löwy Miksáné.

Paks:

Rosenbaum Miksa.

Pancsova:

- Jovanovics testvérek.
- * Kohn Simon.
- Koszánics Miklós.
- Vig Simon.
- * Viktoria nyomda.
- Wittigschlager Károly.

Pankota:

Bod József.

Pápa:

- Ev. ref. főiskolai nyomda. (Bérlő Kis Tivadar.)
- Goldberger Gyula.
- Nobel Ármin.

Pécs:

- Hochrein J.
- Pécsi irod. és könyvnyomdai r. t.
- Püspöki lyceum kny. (Bérlő Madarász Béla.)
- Taizs József.
- Wessely és Horváth.

Perjámos:

- * Hungária kny.
- Pirkmayer Alajos.

Petrozsény:

Figuli Antal.

Pozsony:

- Adler Zsigmond.
- Alkalay Adolf.
- Angermayer Károly.
- Blau Vilmos.
- Eder István.
- Exner Sándor.
- Freistadt Mór.
- Grünfeld Lipót.
- Katholikus irodalmi részv.-társaság.
- Natali Magdolna.
- Preisak Győző.
- Richter Károly.
- Schönberger Bernát.

»Westungarischer Grenzbote«
nyomdája. (Tul. Simonyi Iván.)
Wigand F. K. (Stromszky Emil.)

Pöstyén:

- * Gipsz H.

Predmér:

- * Links M. utóda: Rosenzweig H.

Puchó:

Reismann Mór. J.

Putnok:

Gärtner Ignác.

Püspök-Ladány:

- * Deutsch Izrael.

Ráczeke:

- * Róde Mihály.

Rákos-Palota:

- * Fischer és Deutsch.

Resicza:

- Eisler József.
- * Hungaria kny.
- Weisz Adolf.

Rimaszombat:

- Lévay Izsó.
- Náray János Albert.
- Rábely Miklós.

Rózsahegy:

- Kohn Adolf.
- Salva Károly.

Rozsnyó:

- Kovács Mihály.
- Sajóvidék nyomdája. (Tul. Hermann Istvánné.)

Sajó-Solymos.

Bács Jánosné.

Salgó-Tarján:

- Friedler Ármin.
- Polacsek Sándor.

Sárbogárd:

Spitzer Jakab.

Sárospatak:

- Ev. ref. főiskola ny. (Tul. Steinfeld Jenő.)

Sárvár:

Jakoby B. utóda Stranz János.

S.-A.-Ujhely :

Hegyalja ny. (Tul. Alexander V.)
Landesmann Miksa és tsa.
Lóvi Adolf.
Pannonia ny. (Tul. Ócskay László.)
Zemplén-nyomda. (Tul. Ehlert Gy.)

Segesvár :

Horeth Frigyes.
Jördens testv.

Selmeczbánya :

Bleyer Adolf.
Joerges Ágost özv. és fia.

Sepsi-Szt.-György :

Jókai nyomda részv. társ.
* Möricz István és Vajna Lajos.

Siklós :

Harangozó József.
Wessely és Horváth.

Sopron :

Binder Pál, ezelőtt Reininger Ármin.
Breiner E. fia.
Gellis Mór.
Petőfi-nyomda. (Tul. Zsombor Géza.)
Romwalter Alfréd.
Röttig Gusztáv.
Török Kálmán és Kremszner Károly.
Zollner és Ungár.

Stájerlak :

Hollschütz Frigyes.

Sümege :

Horvát Gábor.

Szabadka :

Bittermann József.
Braun Adolf
Hirth Lipót és tsa.
Krausz és Fischer.
Szabados Sándor.
Székely Simon.

Szakolcza :

Teszlik és Neumann.

Szamosujvár :

Aurora-nyomda (tul. Todorán Endre.)
Gör. kath. egyházmegyei kny.

Szarvas :

Danszky Sándor.
Sámuel Adolf.
* Szikes Antal.

Szász-Régen :

Burghardt Dezső.
Schebesch Vilma.

Szászsebes :

Stegmann János.
Winkler Gusztáv.

Szászváros :

Minerva-nyomda r.-t.
Schäser Anna.

Szatmárnémeti :

Morvai János.
Nagy Lajosné.
Pázmány-sajtó.
»Szabadsajtó« ny. (Tul. Litteczky
Endre.)
Weinberger testvérek.

Szécsény :

Glattstein Adolf.

Szeged :

* Czapik Gyula.
Endrényi Imre.
Endrényi Lajos.
Engel Lajos.
Gönczi J. József.
Schulhof Lajos.
Traub B. és társa.
Várnai Lipót.

Szeghalom :

Kovács Antal.

Szegzárd :

* Árva J.
özv. Báter Jánosné.
Lengyel Pál.
Ujfalussy Lajos utóda Molnár Mór.

Székelyhid :

Kohn Sámuel.

Székely-Keresztur :

Szabó testv.

Székely-Udvarhely :

Becsek D. fia.
Betegh Pál.

Székesfehérvár :

Csitári K. és tsa.
Debreczeni Gyula.
* Eisler Adolf.
Kaufmann F.
* Márián Pál.
Singer Ede.

- Számmer Imre.
Számmer Kálmán.
- Szempecz :**
Fischer Náthán.
- Szenicz :**
Bezsó János és tsa.
Löffler József.
- Szent-Endre :**
Szent-Endre és vidéke ny. (Tul. Schwarcz J.)
- Szentes :**
Farkas Eugénia.
Hollósy és Vajda.
»Szentes és Vidéke« I. könyvnyomda r. t.
- Szent-Gotthárd :**
Ifj. Wellisch Béla.
- Szepes-Váralja :**
Buzás Dénes.
- Szepsi :**
Tóth István.
- Szered :**
Sternér Dávid.
- Szerencs :**
Simon József.
- Szigetvár :**
Corvina ny. (Tul. Fried Dávid.)
Kozáry Ede.
- Szikszó :**
Blank Simon.
- Szilágy-Somlyó :**
Bölöni Sándor.
Heimlich Weisz Katalin.
- Szill-Hadad :**
* Fein Sámuel.
- Szinyér-Váralja (Szatmár m.) :**
Vider Jakab.
- Szolnok :**
Bakos István.
Fuchs Lipót és fia.
Jász-Nagykún-Szolnokmegyei Lapok
nyomdája. (Tul. Vezéry Ödön.)
Wachs Pál.
- Szombathely :**
Bertalanffy József.
Egyházmegyei könyvnyomda.
Gábrriel Ágoston.
Seiler Henrik utódai : Szele és Breifeld.
- Tab :**
Pfeifer Ignác.
- Tapolcza :**
Lővy B.
- Tata :**
Engländer József és társa.
Nobel Adolf.
- Temesvár :**
Beyer Róbert.
Csanád egyházmegyei könyvny.
Csendes Jakab.
Délmagyarorsz. könyvnyomda.
Freund Gyula.
Guttenberg-ny. (Tul. Wettel Ferencz.)
Mangold Sándor.
Messinger Sándor.
Moravetz Gyula.
Pátria ny. (Tul. Csatáry Rezső és
ifj. Ádám Ferencz.)
Roschek József és Eichler József.
Steger Ernő utódai.
Trautmann György.
* Trautmann Károly.
Uhrmann Henrik.
Unio-könyvnyomda. (Tul. ifj. Steiner
Károly.)
Veres Sámuel.
- Tenke :**
* Maár L. Vilmos.
- Tisza-Füred :**
Goldstein L.
Kemény Arnold.
Weiszmann Samu.
- Tolna :**
Weltmann Ignác.
- Tolna-Tamási (Tolna m.) :**
Jeruzsálem Ede.
- Torda :**
* Füssy és Sztupjár (ezelőtt Harmath J.)
* Gálffy és Lámpé.
- Torna :**
* Rosenblüth Simon.

Tornallya :

* Künstler J.

Török-Becse :

Radák Jánosné.

Török-Kanizsa :* Bruck P. Pál.
Szegyakov Sándor.**Török-Szent-Miklós :**

Rubinstein Sándor.

Trencsén :Gansel Lipót.
Skarnitzl X. Ferencz.
Szold Henrik.**Turkeve :**

Özv. Fölföldy Györgyné.

Turóc-Szt. Márton :Gasparik József.
Magyar nyomda. (Tul. Moskóczi
Ferenczné.)
Turóc-szt.-mártoni könyvny. r. t.**Uj-Arad :**

Mayr Lajos.

Ujpest :* Fuchs Antal és József.
Salgó testvérek.**Ujverbász :**

Verbászi könyvnyomda. (Tul. Trbojevich M. Szergej.)

Ujvidék :Fuchs Emil és társa.
Hirschenhauser Benő.
Hungária-ny. (Tulajdonos Friedmann Sándor.)
Ivkovics György.
Miletics Szvetozár.
Popovics testvérek.**Ungvár :**Gellis Miksa.
Jäger Bertalan.
Lévai Mór.
Székely és Illés.
Szent Bazil-társulat kny.**Vác :*** Kir. orsz. fegyintézeti nyomda.
Kohn Mór.
Mayer Sándor.**Vágújhely :**Brück Soma.
Horovitz Adolf.
Steinmann Jakab.**Vercsez :**Kehrer Lajos.
özv. Kirchner J. E.
Petko-Pavlovits Milán.
Wettel és Veronits.**Veszprém :**Egyházmegyei könyvnyomda.
Köves Béla.
Krausz Ármin fia.
Népakarat nyomdája. (Tul. Takács Szilveszter.)
* Pósa Endre.**Zala-Egerszeg :**Breisach Sámuel.
Tahy Rozália és tsa.
Unger Antal.
* Vágó János.**Zala-Szent-Grót :**

Nagy Sándor.

Zenta :Barna János.
Beretka Imre.
Fekete Sándor.
Kabus Ármin.
Straub Ödön.**Zilah :**

Seres Samu.

Zólyom :Nádósy testv.
Schlesinger Ignác.**Zombor :**Bittermann Nándor és fia.
Kollár József.
Oblát Károly.**Zsámbokréth :**

»Nyitrávölgyi gazd. egyesület« kny.

Zsolna :Aldori Manó.
Horner Ferencz.**Zsombolya :**Perlstein Fanny.
Wunder Rezső.

A HAZAI HIRLAPIRODALOM
1901-BEN.

I.

A magyar hirlapirodalom.

ID. SZINNYEI JÓZSEFTŐL.

I. POLITIKAI NAPILAPOK.*

BUDAPESTEN.

Alkotmány. Szerk. Bonitz Ferencz; kiadó-tulajd. Molnár János. Nyomt. a Stephaneum. VI. évf. Ára 28 kor.

Budapest. Szerk. Gracza György; kiadó-tulajdonos Wodianer F. és fiai. XXV. évf. Ára helyben 20 kor; vidékre 24 kor.

Budapesti Friss Ujság. Szerk. Ilosvai Hugó. II. évf. Nyomt. Pollacsek Mór. Egyes számnak ára 2 fillér.

Budapesti Hírlap. Főszerk. Rákosi Jenő; felelős szerk. Csajthay Ferencz; kiadó és laptulajdonos a Budapesti Hírlap ujság vállalata. XXII. évf. Ára 28 kor.

Budapesti Közlöny. Hivatalos lap. Szerkesztő Vadnay Károly. XXXV. évf. Kiadja az Athenaeum. Ára »a Hivatalos Ertesítő«-vel együtt 40 kor.

Budapesti Napló. Főszerk. Vészi József; fel. szerk. Braun Sándor; kiadja a szerkesztőség. VI. évf. Nyomt. a Pátria. Ára 28 kor.

Egyetértés. Szerk. Dienes Márton; tulajd. és kiadó az »Egyetértés« társ. XXXV. évf. Nyomt. Nagy Sándor. Ára 40 kor.

Esti Ujság. Szerk. Barna Izidor; kiadó-tulajd. Rákosi Jenő Budapesti Hírlap ujságvállalata (Zilahy Simon). VI. évf. Ára helyben 9 kor. 60 fill.; vidéken 13 kor. 20 fill.; számonként 2 fill.

Friss Ujság. Szerk. Habár Mihály; kiadó-tulajd. a »Magyar Hírlap-kiadó-társaság.« VI. évf. Ára egy óra 1 kor. 20 fill.; egyes szám 2 fill.

Hazánk. Szerk. Buday Barna; kiadó-

tulajd. Korbuly József. Nyomt. Stephaneum VIII. évf. Ára 28 kor.

Kis Ujság. Szerk. dr. Kovács Dénes; kiadó-tulajdonosok Wodianer F. és fiai nyomd. XV. évf. Ára helyben 14 kor. 40 fill.; vidékre 18 kor.

Magyar Állam. (Idők Tanuja.) Főszerk. dr. Hortoványi József; felelős szerk. Szemnecz Emil; laptulajdonosok: Lonkai Antalné örökösei. XLII. évf. Ára 40 kor.

Magyar Esti Lap. Szerk. Timár Szaniszló; kiadók dr. Szalay Mihály és Székely József; tulajdonos a MEL. hírlap-kiadó részvény-társaság. Nyomt. Európa. VIII. évf. Ára 9 kor. 30 fill.

Magyar Hírlap. Főszerk. dr. Hertzka Tivadar, fel. szerk. Márkus Miksa; kiadó-tulajdonos Magyar Hírlap kiadó részvény-társaság. XII. évf. Ára 28 kor.

Magyar Nemzet. Főszerk. dr. Jókai Mór és Beksiacs Gusztáv; fel. szerk. Adorján Sándor; kiadó-tulajd. az Athenaeum irod. és ny. r. társ. III. évf. Ára 24 kor.

Magyarország. Főszerk. Holló Lajos; tulajdonos a »Magyarország« hírlapkiadó részv. társaság. Nyomt. a »Kosmos.« VIII. évf. Ára 28 kor.

Magyarság. Szerk. és laptulajdonos Korbuly József. II. évf. Nyomt. Werbőczy ny. Ára 12 kor.

Magyar Szó. Szerk. dr. Pályi Elek. II. évf. Nyomt. Wodianer F. és fia. Ára 28 korona.

Magyar Ujság. Szerk. Béky Imre. Nyomt. Belvárosi kny. II. évf. Ára 10 kor. (Független Hírlap folytatása.)

Nemzeti Ujság. Szerk. dr. Csillag Máté; lapvezér dr. Lipcsey Ádám. III. évf. Nyomt. Európa. Egyes szám ára 2 fill.

* Azon hirlapok vétettek fel, melyek mint köteles példányok érkeztek be a M. N. Múzeumba. — Ez összeállítás, mely 1894-ig a Vasárnapi Magyar Könyvszemle rendes mellékletét képezte.

Pesti Friss Ujság. Szerk. Tibély Vilmos és Pikler Zsigmond; kiadja az egyesült kiadó-vállalat. Nyomt. Neumayer Ede. I. évf. (Megszűnt.)

Pesti Hirlap. Szerk. dr. Kenedi Géza; kiadják és nyomt. a Légrady-testvérek. XXII. évf. Ára 28 kor.

Pesti Napló. Főszerk. Neményi Ambrus; felelős szerk. Balla Mihály; kiadó-tulajd. a Kosmos hírlapkiadó részvénytársaság. LII. évf. Ára 28 kor.

Pesti Ujság. Szerk. Atzél Endre és Ney J. Jenő. Nyomt. Kosmos. II. évf. Ára ?

VIDÉKEN.

Arad és vidéke. (Arad.) szerk. Tiszti Lajos és Benedek Árpád; kiadó-tulajdonos Gyulai István nyomász. XXI. évf. Ára helyben 24 kor. postán küldve 28 kor.

Aradi Friss Ujság. (Arad.) Szerk. Losonczy Zoltán; kiadó-tulajd. Steinfeld Lajos. III. évf. Nyomt. Muskát Miksa. Egyes szám ára 2 fillér.

Aradi Közlöny. (Arad.) Szerk. Stauder József; kiadja az »Aradi nyomdátársaság«, XVI. évf. Ára 24 kor.

Bajai Friss Ujság. (Baja.) Szerk. Fodor Károly; kiadó: Rothschild Zsigmond. I. évf. Nyomt. a bajai Friss Ujság szerződéses ny.

Debreczen. (Debreczen.) Szerk. Bartha Mór; kiadók Hoffmann és Kronovitz nyomdászok. XXXIII. évf. Hetenként ötször. Ára 20 kor.

Debreczeni Hirlap. (Debreczen.) Szerk. és kiadó-tulajd. Kutasi Imre nyomdász. XI. évf. Ára 20 kor.

Debreczeni Ujság. (Debreczen.) Szerk. és laptulajd. Than Gyula. Nyomt. a városi könyvny. V. évf. Ára 12 kor.

Délmagyarországi Közlöny. (Temesvár.) Szerk. és laptulajd. Lendvai Miklós. Nyomt. Csendes Jakab. XXII. évf. Ára 28 kor.

Egyenlőség. (Marosvásárhely.) Szerk. és laptulajd. Király Béla. II. évf. Ára 18 kor. (Megszűnt.)

Ellenzék. (Kolozsvár.) Főszerk. Bartha Miklós; szerk. és kiadó-tulajd. Magyar Mihály nyomdász. XXII. évf. Ára 32 kor.

Felsőmagyarország. (Kassa.) Főszerk. dr. Mitzger Imre; fel. szerk. Szathmáry Zoltán; kiadó Ries Lajos nyomdász. XVII. évf. Ára 20 kor.

Győri Hirlap. (Győri Közlöny, Győr.)

Szerk. és kiadó-tulajd. Szávay Gyula; XLV. évf. Nyomt. Pannonia. Ára 24 kor.

Kassai Friss Ujság. (Kassa.) Szerk. Murányi József; kiadó Rozsa Viktor nyomdász. I. évf. Ára 14 kor. 40 fill.

Kecskeméti Friss Ujság. (Kecskemét.) Napilap. Szerk. ifj. Tóth István és Nagy Mihály. Kiadó-tulajd. az Első kecskeméti nyomdai r. t. II. évf. Ára 8 kor. (Később Kecskemét és Vidéke.)

Képes Szegedi Friss Ujság. (Szeged.) I. évf. Ára 14 kor. 40 fill.

Közvélemény. (Szeged.) Szerk. Rostkowitz Artur; laptulajd. kiadó Gönczi József nyomdász. IV. évf. Ára ?

Magyar Polgár. (Kolozsvár.) Szerk. Ajtai K. Albert nyomdász. XXIV. évf. Ára 28 kor.

Magyar Tengerpart. (Fiume.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hegyi Jenő. Nyomt. az Unió ny. IX. évf. Ára 24 kor.

Miskolci Friss Ujság. (Miskolcz.) Szerk. Darvas Dezső. III. évf. Nyomt. a M. Friss Ujság szerződéses ny. Egyes szám ára 2 fillér.

Miskolci Napló. (Miskolcz.) Szerk. dr. Kovács József és Hubert János. Nyomt. Szelényi és társa. I. évf. Ára helyben 12 kor., vidékre 16 kor.

Nagybeckereki Hirlap. (Nagybeckerek.) Főszerk. dr. Várady Imre. fel. szerk. Miklós Gyula. I. évf. Ára 20 kor.

Nagykanizsai Friss Ujság. (Nagykanizsa.) Szerk. Kramer Lajos; kiadó-tulajd. Krausz és Farkas. Nyomt. a Nagykanizsai Friss Ujság szerződéses ny. I. évf. Ára 14 kor. 40 fill.

Nagyvárad. (Nagy-Várad.) Kiadó-tulajd. és főszerk. Láng József nyomdász; fel. szerk. Sas Ede. XXXII. évf. Ára helyben 24 kor., postán küldve 28 kor.

Nagyváradai Napló. (Nagyvárad.) fel. szerk. dr. Dési Géza, szerk. Fehér Dezső laptulajd. és Halász Lajos; Nyomt. ifj. Berger Sámuel. IV. évf. Ára helyben 24 kor., vidékre 28 kor.

Nyugatmagyarországi Híradó. (Pozsony.) Szerk. és laptulajd. dr. Vutkovich Sándor. XIV. évf. Nyomt. Wigand F. K. Ára 24 kor.

Pécsi Figyelő. (Pécs.) Szerk. Pleininger Ferencz; laptulajd. Szauder Gusztáv; kiadó Taizs József nyomdász. XXIX. évf. Ára 20 kor.

Pécsi Napló. (Pécs.) Főszerk. Lenkei Lajos; kiadó-tulajd. a pécsi irod. és

könyvny. részvény-társaság. XX. évf. Ára 24 kor.

Pestmegyei Hirlap. (Kecskemét.) Főszerk. Szappanos István; fel. szerk. és kiadó: Eötvös Nagy Imre; laptulajdonos a kecskeméti felsőkerületi függetlenségi és 48-as párt. Nyomt. Fekete Mihály. XIV. évf. Ára 12 kor.

Sopron. (Sopron.) szerk. Zombory József; kiadó-tulajd. Romwalter Alfréd nyomdász. XXXI. évf. Ára 16 kor.

Szabadkai Friss Ujság. (Szabadka.) Szerk. Katona Imre. Nyomt. a szerződéses nyomda. I. évf. Egyes szám ára 4 fill.

Szabadság. (Nagyvárad.) Szerk. Hegyesi Márton; kiadó-tulajd. Laszky Armin nyomdász. XVIII. évf. Ára helyben 24 kor., vidéken 28 kor.

Szegedi Friss Ujság. (Szeged.) Szerk. Ujlaki Antal; kiadó-tulajd. Endrényi Lajos nyomdász. II. évf. Ára 14 kor.

Szegedi Híradó. (Szeged.) Szerk. Palócz László; kiadó-tulajd. Endrényi Imre nyomdász. XLIII. évf. Ára 28 kor.

Szegedi Napló. (Szeged.) Főszerk. Kulinyi Zsigmond; fel. szerk. Békefi Antal; kiadó Engel Lajos. XXIV. évf. Ára 28 kor.

Szegedi Uj Friss Ujság. (Szeged.) Szerk. Ilosvay Hugó. Nyomt. Czapik Hugó. I. évf. Ára 14 kor. 40 fill. (Megszűnt.)

Székely Ellenzék. (Marosvásárhely.) Szerk. dr. Sebess Dénes. II. évf. Nyomt. az ev. ref. ny. Ára 12 kor.

Székesfehérvári Friss Ujság. (Székesfehérvár.) Szerk. Gassner József. Nyomt. a szerződéses nyomda. Budapest. I. évf. Ára helyben 7 kor. vidéken 14 kor.

Székesfehérvári Hírlap. (Székesfehérvár.) Szerk. és tulajd. Tóth Arthur. Nyomt. Számmer Kálmán. VI. évf. Het. 3-szor. Ára 16 kor.

Szentesi Friss Ujság. (Szentes.) Szerk. Stark Nándor. Nyomt. a szerződéses ny. Budapest. I. évf. Egyes sz. ára 2 fill.

Szombathelyi Friss Ujság. (Szombathely.) Szerk. Fűredi Béla kiadó-tulajd. és Breitfeld Dezső. Nyomt. Seiler Henrik utódainál Egyes szám 4 fill.

Tiszántúl. (Nagyvárad.) Szerk. fel. Vucskics Gyula; laptulajd. »Szent-László-Nyomda« r.-társaság. VII. évf. Ára 16 kor.

Temesvári Ujság. (Temesvár.)

Szerk. Rottenberg Henrik. Nyomt. Meslinger Sándor. I. évf. Egyes szám ára 2 fill.

Torontál. (Nagy-Becskerek.) Szerk. dr. Brájjer Lajos; kiadja Pleitz Ferencz Pál nyomdász. XXVIII. évfolyam. Ára 24 korona.

Uj Debreczeni Friss Ujság. (Debreczen.) Főszerk. Sas Ede; szerk. fel. Harsányi Sándor; kiadó-tulajd. a hirlap társasága. II. évf. Nyomt. Csokonai ny. Ára 6 kor., vidékre 12 kor.

Ujság. (Kolozsvár.) Szerk. dr. Hedervári Lehel; laptulajd. Gombos Ferencz nyomdász. IV. évf. Ára 24 kor.

Vásárhelyi Friss Ujság. (Hód-Mező-Vásárhely.) Szerk. Fejérvári József; kiadó: »Vásárhelyi Híradó« ny. I. évf. Egyes szám 2 fill.

Összesen 70.

II. POLITIKAI HETILAPOK.

BUDAPESTEN.

Ébredés. Szerk. Gara József. laptulajd. Misoga Sándor társszerk. Nyomt. Wodianer F. és fiai. I. évf. Ára 8 kor.

Független Ujság. A magyar gazdaszövetség közlönye. Szerk. Szilassy Zoltán; kiadó-tulajd. Zsitvay Sándor. VII. évf. Nyomt. Pátria. Ára 5 kor. 20 fill.

Igazmondó. Szerk. és tulajd. Budai János. Nyomt. Hornvánszky Viktor. I. évf. Ára 9 kor. 6 fill.

Képes Néplap és Politikai Híradó. Szerk. Nagy Miklós; kiadja a Franklin-Társulat. XXIX. évf. Ára 4 kor. 80 fill., a »Világkrónika«-val együtt 8 korona.

Magyar Hetilap. Szerk. és tulajd. Szilágyi Gyula; kiadó és főnök Maczkó Károly. Nyomt. Muskát és Friedmann. I. évf. Ára 8 kor.

Magyar Néplap. Szerk. tulajd. Schödl Gyula. Nyomt. Szent-Gellért ny. X. évf. Ára 3 kor. 60 fill.

48-as Ujság. Szerk. és kiadó-tulajd. Varságh Zoltán. Nyomt. Stephaneum I. évf. Ára 6 kor.

Nemzeti Hírlap. Szerk. Kósa Rezső; laptulajdonos Rózsa Kálmán és neje nyomd. XVII. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Néplap. Szerk. Rakovszky István és Izsóf Alajos; kiadó és tulajd. Molnár János. I. évf. Nyomt. Stephaneum. Ára ?

Néppárt. Szerk. Rakovszky István és Izsófi Alajos; kiadó-tulajd. Molnár János. III. évf. Ára 3 kor.

A Nép Zászlója. Szerk. és kiadó-tulajdonos Lukáts Gyula. Nyomt. a Pallas XVI. évf. Ára 8 kor.

A Polgár. Szerk. dr. Szilágyi Géza. II. évf. Nyom. Márkus Samu. Ára 8 kor.

Politikai Hetiszemle. Szerk. és laptulajdonos Székely Sámuel. VIII. évf. Nyomt. Neumayer Ede. Ára 20 kor.

Politikai Ujdonságok. Szerk. Nagy Miklós; kiadó-tulajdonos a Franklin-Társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda. XLVII. évf. Ára 10 kor; a »Vasárnapi Ujság«-gal együtt 24 kor.

Radikális. Szerk. és kiadó-tulajd. Kasics Péter. II. évf. Nyomt. Petőfi ny. Ára 5 kor.

Uj Század. Főszerk. dr. Vársonyi Vilmos. II. évf. Nyom. Országos közp. közs. kny. r. t. Ára 10 kor.

VIDÉKEN.

Abauj-Kassai Közlöny. (Kassa.) Szerk. dr. Fényes Sainu; kiadja a szerkesztőség. Nyomt. Vitéz A. XXX. évf. Het. 2-szer. Ára 12 korona.

Alföldi Ellenzék. (Szentés.) A Szentési Lapok folytatása. Szerk. Pintér Gyula és Pandovics Döme. Nyomt. Silber János Csongrádon. I. évf. Hetenként 2-szer. Ára 10 kor.

Bácska. (Zombor.) Szerk. dr. Balogh Ernő; laptul. és kiadó Bittermann Nándor nyomdász. XXIV. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Bácskai Ellenőr. (Baja.) Szerk. Stoczek Károly. Nyomt. Szabados Sándor. XXII. évf. Hetenként 4-szer. Ára 12 kor.

Bácskai Hirlap. (Szabadka.) Szerk. dr. Csillag Károly; kiadó: Krausz és Fischer nyomd. V. évf. Ára 12 kor.

Bajai Független Ujság. (Baja.) Főszerk. dr. Reich Aladár. Szerk. dr. Szirmai Vidor. Nyomt. Nánay Lajos. I. évf. Ára 6 kor.

Békés megye. (Gyula.) Szerk. dr. Berényi Ármán. Nyomt. és kiadja a »Corvina.« I. évf. Ára 12 kor.

Békés megyei Közlöny. (Békés-Csaba.) Szerk. Kintzig Kopár Ferencz; kiadja a »Corvina« könyvnyomda. XXVIII. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Besztercze. (Besztercze.) Szerk. és

kiadó-tulajdonos. Balázs József. Nyomt. Botschlár Tivadar. VIII. évf. Ára 8 kor.

Borsodmegyei Lapok. (Miskolcz.) Szerk. és kiadó Forster Rezső; laptulajd. Buthy Lajos és Forster Rezső. Nyomt. Forster, Wesselényi és társai. XXI. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Csiki Lapok. (Csik-Szereda.) Szerk. dr. Fejér Antal; kiadó és tulajd. Györgyjakab Márton nyomdász. XIII. évf. Ára 8 kor.

Csongrád megyei Ellenzék. (Szentés.) Főszerk. Sima Ferencz, fel. szerk. Gálfy Sándor; kiadó-tulajd. Sima Ferenczné. III. évf. Nyomt. Országos központi ny. r. t. Ára 12 kor.

Dunántúli Hirlap. (Győr.) Szerk. Árvay Sándor; kiadó a Győregyh.-megye könyvnyomda. VIII. évf. Hetenként 2-szer. Ára 12 kor.

Egri Hiradó. (Eger.) Szerk. dr. Csutorás László; kiadó-tulajd. az érseki lyceumi nyomda. IX. évf. Hetenk. 2-szer. Ára 10 kor.

Egri Ujság. (Eger.) Szerk. dr. Schvare (Setét) Sándor; kiadja Löw B. nyomdász. VIII. évf. Ára 12 kor.

Esztergom. (Esztergom.) Fel. szerk. dr. Csajka Ernő; kiadó-tulajd. dr. Prohászka Ottokár. Nyomt. Buzárovits Gusztáv. VI. évf. Ára 10 kor.

1848. (Kecskemét.) Szerk. Gelsei Bíró Zoltán; kiadó-tulajd. Várossy Gyula. Nyomt. Tóth László. I. évf. Ára 8 kor.

1848. (Veszprém.) Szerk. Serény Aladár. Nyomt. Dunántúli kny. I. évf. Ára 12 kor.

Fejérmegyei Napló. (Székesfejérvár.) Szerk. Bilkey Ferencz; VIII. évf. Nyomt. Debreczeni Gyula. Hetenként 3-szor. Ára 12 kor.

Független Ujság. (Szeged.) Szerk. Szentirmay László; kiadó Várnay L. nyomdász. III. évf. Ára 8 kor.

Felsőmagyarországi Hirlap (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Buza Barna és Rosner Imre. Nyomt. Landesmann Miksa és társa kiadó. IV. évf. Hetenként 2-szer. Ára 10 kor.

Felső-Torontál. Előbb Nagy-Szent-Miklós. (Nagy-Szent-Miklós.) Szerk. és laptulajd. dr. Jeszenszky Géza; Nyomt. Wiener Náthán. X. évf. Hetenként 2-szer. Ára 10 kor.

Gyulafehérvári Hirlap. (Gyula-Fehérvár.) Szerkesztő és laptulajd. Issekucz János; kiadó Papp György nyomdász. XV. évf. Ára 8 kor.

Határőr. (Pancsova.) Szerk. Wittig-schlager Lajos; kiadó-tulajd. Wittig-schlager Károly nyomdász. X. évf. Ára 10 kor.; vidékre 11 kor.

Heti Szemle. (Szatmár.) Szerkesztő Báthory Endre; kiadó a »Pázmánysajtó.« X. évf. Ára 6 kor.

Hevesvármegyei Hirlap. (Eger. Főszerk. Babocsay Sándor; fel. szerk. dr. Pásztor Bertalan; kiadó-tulajd. az egri nyomda részvény-társaság. IX. évf. Hetenként 3-szor. Ára 12 kor.

Igaz Szó. (Szabadka.) Szerk-tulajd. Ruttkay Máté. Nyomt. Hirth Lipót és társa. I. évf. Ára 12 kor.

Iparosok Lapja. (Veszprém.) Politikai hetilap. Szerk. dr. Matkovich Tivadar és Kápolnai Paur Ödön. Nyomt. Atheneum Budapest. I. évf. Ára 4 kor.

Jászberény és Vidéke. (Jászberény.) Szerk. Hay Béla; tulajd. Török Aladár; nyomt. Grünauer Adolf. XXXIII. évf. Ára 8 kor.

Jászberényi Híradó. (Jászberény.) Szerk. Blenk Lajos; kiadó-tulajd. Kubicza János nyomdász. I. évf. Ára 8 kor.

Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok. (Szolnok.) Szerk. és kiadó Vezéry Ödön nyomdász. XII. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Kalocsai Néplap. (Kalocsa.) Szerk. Mócsy Antal; hely. szerk. Virág István, lapkiadó: Jürsóc Antal ny. XXIV. évf. Ára 4 kor.

Kecskemét. (Kecskemét.) Szerk. dr. Horváth Ádám; kiadó-tulajd. Sziládi László nyomdász. XXIX. évf. Ára 10 korona.

Kecskeméti Lapok. (Kecskemét.) Szerk. ifj. Tóth István és dr. Nagy Mihály; kiadja az első kecskeméti hirlapkiadó és kny. r. t. XXXIV. évf. Ára 10 kor.

Kismarton és Vidéke. (Kismarton.) Szerk. Metzinger Lajos és Csáfordi Tóth Béla. Nyomt. Török és Kremszner. I. évf. Ára 10 kor.

Közérdek. (Nagy-Enyed.) Szerk. dr. Magyar Károly és Török Bertalan; kiadja a nagyenyedi könyvny. és papír gyár r. t. XX. évf. Hetenként 2-szer. Ára 12 kor.

Makói Hirlap. (Makó.) Szerk. Csukás Mór; kiadó-tulajdonos Neumann József nyomdász. XV. évf. Hetenként kétszer. Ára 8 kor.

Máramarosi Híradó. (M. Sziget.) Szerk. Rományi István; kiadó-tulajd.

Mayer és Berger nyomd. VI. évf. Ára 8 kor.

Maros. (Makó.) Szerk. Barna Sándor és Tarnai Ivor; kiadó-tulajdonos Gaál László nyomdász. XXXII. évf. Hetenként kétszer. Ára 8 korona.

Maros-Torda. (Marosvásárhely.) Szk. Orbán Balázs. Nyomt. Adi Árpád. II. évf. Ára . . .

Mohács és Vidéke. (Mohács.) Szerk. Margitai Péter; kiadó Blandi János nyomdász. XX. évf. Ára 8 kor.

Nógrádi Lapok és Honti Híradó. (B.-Gyarmat.) Szerk. Horváth Danó; kiadó-tulajdonos a balassa-gyarmati könyvnyomda r. társaság. XXIX. évf. Ára 10 kor.

Nyitramegyei Közlöny. (Nyitra.) Szerkesztő és kiadó-tulajd. dr. Bangha Sándor. Nyomt. Neugebauer Nándor. XXI. évf. Ára 12 kor.

Nyitramegyei Szemle. (Nyitra.) Szerk. és lapkiadó dr. Tóth János; társszerk. Franciscy Lajos. Nyomt. Huszár István. IX. évf. Ára 10 kor.

Nyitravölgyi Lap. (Nagytapolczán.) Szerk. Szalay Pál; kiadó-tulajd. Platzkó Gyula nyomdász. II. évf. Ára 8 kor.

Pécsi Közlöny. (Pécs.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Hanuy Ferencz. IX. évf. Hetenként 2-szer. Nyomt. liceumi ny. Ára 12 frt.

Somogy. (Kaposvár.) Szerk. és tulajd. Roboz István; lapkiadó Hagelman Károly. nyomdász XXXVII. évf. Ára 10 kor.

Soproni Napló. (Sopron.) Szerk. és kiadó-tulajd. Rábel László. Nyomt. Röttig Gusztáv. Hetenként 2-er. IV. évf. Ára 16 kor.

Szabadka és Vidéke. (Szabadka.) Szerk. Czeisz Máté; lapkiadó-tulajdonosok az alapítók. IX. évf. Nyomt. Bittermann József. Ára 6 kor.

Szabadtság. (Miskolcz.) Szerk. és kiadó Ruttkay Menyhért. Nyomt. Szelényi és társa. X. évf. Hetenként kétszer. Ára 10 kor.

Szászváros. (Szászváros.) Szerk. és lapkiadó Simon Ferencz; kiadó Schäser A. nyomdász. VII. évf. Ára 8 kor.

Szatmármegyei Politikai Hirlap. (Nagy-Károly.) Szerk. és lapkiadó Wechsler Gyula. Nyomt. Beer E. és társa. Budapest. I. évf. Ára 8 kor.

Székelyföld. (Kézdi-Vásárhely.) Szerk. Dobay János; kiadó-tul. ifj. Jancsó Mózes nyomdász. XX. évf. Hetenként kétszer. Ára 10 kor.

Székely Lapok. (Marosvásárhely.) Szerk. a kiadó-tulajd. dr. Szász Károly; segédszerk. Máthé József. XXXI. évf. Hetenként 4-er. Ára 16 kor.

Székely Nemzet. (Sepsi-Szent-György.) Szerk. Málk József; laptulajd. és kiadó a »Jókai-nyomda-részv. társulat.« XIX. évf. Hetenként négyszer. Ára 20 kor.

Székesfehérvár és Vidéke. (Székesfehérvár.) Szerk. dr. Luria Aladár; kiadó-tulajd. »A székesfehérvári politikai hírlapkiadó-társaság.« Nyomt. Számmer Imre. XXIX. évf. Hetenként 3-szor. Ára 16 kor.

Székesfehérvári Hírlap. (Székesfehérvár.) Szerk.-tulajd. Tóth Arthur. VI. évf. Hetenként 3-szor. Nyomt. Számmer Kálmán. Ára 16 kor.

Szombathelyi Ujság. (Szombathely.) Szerk. Császár József; laptulajd. az egyházmegyei könyvny. VII. évf. Ára 10 kor.

Tata-Tóvárosi Híradó. (Tata-Tóváros.) Szerk. Szomoró S. Ferencz; kiadó-tulajdonos Engländer és társa nyomd. XXII. évf. Hetenként 2-er. Ára 8 kor.

Testvériség. (Alsó-Kubin.) Kiadó-tulajd. Trnkócy József nyomdász. I. évf. Ára 8 kor.

Tolnavármegye. (Szegzárd.) Szerk. tulajd. dr. Leopold Kornél; segédszerk. Székely Ferencz. Nyomt. Ujfalussy Lajos. XI. évf. Ára 12 kor.

Torontáli Közlöny. (Nagy-Kikinda.) Szerk. és tulajd. dr. Kiss Károly; kiadó Szegyakov M. nyomdász. XX. évf. Hetenként 2-szer. Ára 14 kor.

Ujvidék. (Ujvidék.) Szerk. Zanbauer Ágoston. Nyomt. Fuchs Emil és társa. XXVI. évf. Ára 12 kor.

Ujvidéki Hírlap. (Ujvidék.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Nemes Sándor. Nyomt. Hirschenhäuser Benő. X. évf. Ára 12 kor. (Megszűnt.)

Ujvidéki Ujság. (Ujvidék.) Szerk. Balla Aladár. Nyomt. Hirschenhauser Benő. Het. 2-szer. Ára 16 kor.

Vácsi Közlöny. (Vác.) Szerk. és laptulajd. Kokovay János. Nyomt. Mayer Sándor. XXIII. évf. Ára 12 kor.

Vas. (Szombathely.) Szerk. Lingauer Ármín. Nyomt. Seiler Henrik kiadó. I. évf. Ára 16 kor.

Vásárhely és Vidéke. (Hódmező-Vásárhely.) Főszerk. dr. Endrey Gyula; fel. szerk. Bibó Lajos. Nyomt. a Vásárhely és Vidéke ny. kiadó. XIX. évf. Hetenként kétszer. Ára 8 kor.

Vásárhelyi Híradó. (Hód-Mező-Vásárhely.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Kenéz Sándor. II. évf. Nyomt. Lévai F. Ára 8 kor.

Vasvármegye. (Szombathely.) Szerk. Kaffehr Béla; kiadó-tulajd. Bertalanffy József nyomdász. XXXIV. évf. Hetenként 2-szer. Ára 16 kor.

Végvidék. (Pancsova.) Szerk. Feymann Gyula; kiadó-tulajd. dr. Hódy Antal. Nyomt. Wittigschlager C. IV. évf. Ára 12 kor.

Veszprémi Hírlap. (Veszprém.) Szerk. Szánthó László; kiadó-tulajd. az egyházmegyei könyvny. IX. évf. Ára 12 kor.

Veszprémvármegye. (Veszprém.) Szerk. Kápolnai Paur Ödön. Nyomt. Krausz Ármín fia. IV. évf. Ára 12 kor.

Zala. (Nagy-Kanizsa.) Szerk. Szalay Sándor és Révész Lajos kiadó-tulajd. Fischel Fülöp nyomdász. Hetenként kétszer. XXVIII. évf. Ára 12 kor.

Zalavármegyei Hírlap. (Zala-Egerszeg.) Szerk. dr. Csák Károly. Nyomt. Unger Antal. IV. évf. Ára 10 kor.

Zempléni Ujság. (Sátoralja-Ujhely.) Főszerk. ifj. Meczner Gyula; fel. szerk. Biró Pál. Nyomt. Zempléni ny. I. évf. Hetenként 2-szer. Ára 12 kor.

Zombor és Vidéke. (Zombor.) Szerk. dr. Alföldy Árpád; kiadó-tulajd. Oblát Károly nyomdász. Hetenk. 2-szer XX. évf. Ára 12 kor.

Összesen 93.

III. VEGYES TARTALMU KÉPES HETILAPOK.

BUDAPESTEN.

A Hét. Szerk. és kiadó-tulajd. Kiss József. Nyomt. az Athenaeum. XII. évf. Ára 20 kor.

Kedves Órák. Szerk. és kiadó-tulajd. Faragó Simon. Nyomt. Európa. VII. évf. Ára 12 kor.

Képes Családi Lapok. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Murányi Ármín; szerk. Tolnai Lajos; Nyomt. Európa. XXIII. évf. Ára 12 kor.

Képes Folyóirat. »A Vasárnapi Ujság« füzetekben. Szerk. Nagy Miklós. XV. évf. Kiadja a Franklin-Társulat. Havonként 2-szer. Ára 14 kor. 40 fill.

Magyar Figaró. Szerk. Figaró; kiadó-tulajdonos Kunosi Vilmos és fia nyomdászok. XIX. évf. Ára 16 kor.

Magyar Figyelő. Szerk. Lipsitz Sándor. Nyomt. Neumayer Ede. I. évf. Ára 16 kor.

Magyar Génius. Szerk. Basch Árpád Nyomt. a Stephaneum. X. évf. Ára 18 korona.

Ország-Világ. Szerk. dr. Várady Antal; kiadója az Országos Irodalmi részvény-társaság. Nyomt. a pesti könyvny. részv. társ. XXII. évf. Ára 16 kor.

Salon Ujság. Szerk. Holló Tivadar. Nyomt. Stephaneum. VI. évf. Ára 40 kor.

Uj Idők. Szerk. Herczeg Ferencz; kiadja Singer és Wolfner. Nyomt. a Budapesti Hirlap ny. VII. évf. Ára 16 kor.

Vasárnapi Ujság. Szerk. Nagy Miklós; kiadó-tulajdonos a Franklin-társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda. XLVII. évf. »Regénytár« heti melléklettel. Ára 16 kor.; a »Politikai Ujdonságok«-kal együtt 24 kor.

VIDÉKEN.

Alföld. (Arad.) Szerk. Németh Péter. Nyomt. Aradi ny. r.-t. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 10 kor. (Megszűnt.)

Összesen 12.

IV. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAPOK.

BUDAPESTEN.

Békehírnök. Szerk. Udvarnoki András és Csoják Attila. Nyomt. Fritz Armin. VII. évf. Havonként 2-er. Ára 3 kor. 60 fill.

Diákok Lapja. Szerk. Miróczy Árpád; tulajd. Miróczy János. Nyomt. Spitzer Márk. I. évf. Ára 8 kor.

Egyenlőség. Zsidófelekezeti és társadalmi hetilap. Szerk. Szabolcsi Miksa. Nyomt. Drózsa Otto. XX. évf. Ára 16 korona.

Egyetemi Lapok. Szerk. Köpösy Dezső és Siklóssy László; kiadó-tulajdonos az egyetemi kör. Nyomt. Stephaneum. XIV. évf. Havonként kétszer. Ára 10 kor.

Egyházi Közlöny. Főszerk. Cenner Lajos; laptulajd. és fel. szerk. Schmiedt Ferencz. Nyomt. Stephaneum XIII. évf. Ára 10 kor. (Előbb Katholikus Egyházi Közlöny.)

Az én Ujságom. Szerk. Pósa Lajos; XII. évf. Nyomt. Hungaria. Ára 8 kor.

Evangelikus Családilap. Szerkesztő Bőngérfi János. Nyomt. Hornyánszky Vik-

tor. VI. évf. Havonként kétszer. Ára 2 korona.

Hasznos Mulattató. Szerk. és kiadja Dolinay Gyula. Nyomt. a Belvárosi ny. XXIX. évf. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Kisdednevelés. Szerk. Peres Sándor; kiadja a »Kisdednevelők orsz. egyesülete«. Nyomt. Rózsa K. XXX. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 kor.

Kis Lap. Szerk. Forgó bácsi (dr. Ágai Adolf); kiadó-tulajd. az Athenaeum. XXX. évf. Ára 8 kor.

Lányok Lapja. Szerk. és kiadó-tulajd. Dolinay Gyula. Nyomt. a Werbőczy nyomda. XXVII. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Magyar Egyetemi Ifjúság. (Gaudemus. Főszerk. Ötvös Leo; fel. szerk. Illés Jenő; Szerk. Smereczka Ferencz. Nyomt. Krausz. I. évf. Ára 8 kor.

Magyar Lányok. Szerk. Tutsek Anna; kiadja Singer és Wolfner. Nyomt. a Hungaria. VIII. évf. Ára 12 kor.

Magyar Pestalozzi. Szerk. és kiadó-tulajd. Dániel Jenőné; kiadó: a belvárosi könyvnyomda. IV. évf. Nagy szünetű kivételével hetenként. Ára 8 kor.

Nemzeti Iskola. Szerk. és tulajd. Benedek Elek, helyettes szerk. Földes Géza. Nyomt. Markovits és Garai. VIII. évf. Ára 8 kor.

Népnevelő. Kath. nevelés-oktatásügyi közlöny; szerk. Ember Károly, kiadja a Szent-István társ. Nyomt. Stephaneum. XVIII. (Uj F. V.) évf. Ára 6 kor.

Népnevelők Lapja. Szerk. Ember János; kiadó »Hunnia« nyomda; laptulajd. a »Népnevelők budapesti egyesülete.« XXXVI. évf. Ára 8 kor.

Néptanítók Lapja. Kiadja a vallás-és közoktatásügyi m. kir. miniszterium. Szerk. Ujvári Béla és dr. Gőz József. Nyomt. az egyetemen ny. XXXIV. évf. Ára 10 kor.

Országos Középiskolai Tanár-egyesületi Közlöny. Szerk. Rajner Ferencz. Nyomt. Athenaeum. XXXV. évf. A tagok tagsági díj (8 kor.) fejében kapják.

Pádurai Szent Antal Lapja. Szerk. és kiadják Mészáros Kálmán és Buday Aladár. III. évf. Nyomt. Stephaneum. Havonként kétszer. Ára 3 kor 20 fill.

Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. Szerk. és laptulajd. Szóts Farkas; kiadja Hornyánszky Viktor nyomdász. XLIV. évf. Ára 9 kor.

Religio. Vallás. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Breznay Béla. Nyomt. Nagy Sándor. LX. évf. Hetenként kétszer. Ára 10 kor.

Szabad Sajtó. Szerk. Demény D. József és dr. Poliány József; laptulajd. Sass Béla. VI. évf. Nyomt. Muskát Béla. Ára 8 kor.

Tanulók Lapja. Szerk. Gaál Mózes; kiadja a Franklin-társulat nyomd. VIII. évf. Ára 9 kor. 60 fill.

Téli Ujság. Vallásos irányú olvasmányok a magyar nép számára. Szerk. Budai János; kiadja a vallásos iratokat terjesztő egyesület. Nyomt. Hornyánszky Viktor. XXIII. évf. Decz., jan. és febr. hónapokban minden szerdán. Egyes szám ára 4 fillér.

Zsidó Híradó. Orthodox zsidó felekezeti és társadalmi hetilap. Laptul. és szerk. Viador. (Weisz Dániel.) Nyomt. Markovits és Garai VII. évf. Ára 12 kor.

VIDÉKEN.

Család és Iskola. (Kolozsvár.) Szerk. Fazakas József; kiadja a kolozs-megyei tanítótestület. XXVII. évf. Jul. és aug. hónapokat kivéve, havonként kétszer. Nyomt. Gombos Ferencz. Ára 6 kor.

Debreczeni Főiskolai Lapok. (Debreczen.) Szerk. Boross Lajos; kiadja: A magyar irodalmi önképző társulat. XLIV. évf. Havonként 2-szer. Nyomt. a város könyvny. Ára 6 kor.

Debreczeni Protestáns Lap. (Debreczen.) Szerk. Eröss Lajos. Nyomt. Hoffmann és Kronovitz XXI. évf. Ára 12 kor.

Délvidéki Tanügy. (Temesvár.) Szerk. Reitter Ferencz; kiadja a »Dél-magyarországi tanító-egylet.« Nyomt. az »Unió« ny. VI. évf. Havonként 2-er. (jul. és aug. kivételével). Ára 8 kor.

Deákkongresszusi Lapok. (Selmeczbánya.) Szerk. Schleicher Aladár. Nyomt. Joerges Ágost és fia. I. évfolyam. (Megszűnt.)

Deák-Művészet. (Baja.) Szerk. Nagy Mihály. Nyomt. Karal József. I. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 kor.

Dunántúli Protestáns Lap. (Pápa.) Szerk. és tulajd. Kis József. XII. évf. Nyomt. a ref. főtanoda ny. Ára 8 kor.

Egri Egyházmegyei Közlöny. (Eger.) Szerk. dr. Böhm János. XXXIII. évf. Minden hó 1-én és 16-án. Nyomt. az érseki lyceum ny. Ára 4 kor.

Erdélyi Protestáns Lap. (Kolozsvár.) Szerk. Molnár Albert; laptulajd. az erd. ev. ref. egyházkerület. Nyomt. Gombos F. IV. évf. Ára 12 kor.

Evangélikus Egyház és Iskola. (Oroszháza.) Szerk. és kiadó Veres József. Nyomt. Veres Lajos. XIX. évf. Ára 12 korona.

Görög Katholikus Szemle. (Ungvár.) Szerk. Kaminsky Géza; kiadja, a Sz. Bazil-társulat ny. II. évf. Ára 8 kor.

Kelet. (Ungvár.) Magyarországi görög katolikusok érdekeit képviselő hetilap. Főszerk. és laptulajdonos Neviczky Konstantin; szerk. Jovanovits János; kiadja a »Kelet« könyvnyomdája. Nyomt. Jäger Bertalan. XIV. évf. Ára 8 kor.

Kis Tükör. (Kolozsvár.) Képes családi hetilap. Szerk. és kiadó-tulajd. Kecskeméthy István. Nyomt. Gombos Ferencz. IX. évf. Ára 4 kor.

Kolozsvári Egyetemi Lapok. (Kolozsvár.) Szerk. Szabó Imre; kiadja: az egyetemi kör. Nyomt. Gombos Ferencz. V. évf. Ára 4 kor.

Közlöny. (Debreczen.) A magyarországi ev. ref. theolog. ifjúság hivatalos lapja. Szerk. Nánássy Lajos. Nyomt. a városi ny. XXXI. évf. Hav. 2-szer. Ára 6 kor.

Közművelődés. (Gyula-Fehérvár.) Szerk. Zlamál Ágost; kiadja az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat. Nyomt. Papp György. XXIV. évf. Ára 8 kor.

Nagy-Kőrösi Diáklap. (Nagy-Kőrös.) Szerk. Tonelli Sándor II. évf. Nyomt. Ottinger Kálmán. Ára 4 kor.

Népiskolai Tanügy. (Eger.) Szerk. és kiadó: Breznay Imre. Nyomt. az érseki lyceumi ny. XXVIII. évf. Ára 8 kor.

Népnevelési Közlöny. (Nagyvárad.) Szerk. Gábel Jakab; kiadja a biharm. népnevelési egyesület. Nyomt. Szent-László ny. XVII. évf. Havonként 2-er. Ára 4 kor.

Néptanoda. (Pécs.) Szerk. és kiadó-tulajd. Schneider István. XXXIV. évf. jul. és aug. hónapokban szünetel. Nyomt. Taizs József. Ára 8 kor.

Órangyal. (Győr.) Szerk. Kárpáti Endre; kiadó Gladich Pál. XVI. évf. Nyomt. Győregyházm. ny. Havonként kétszer. Ára 2 kor.

Pályázat. (Székesfehérvár.) Szerk. Péterfi J.; kiadó-tulajd. Singer Ede nyomdász. X. évf. Ára 8 korona. (Magyar és német.)

Pestmegyei Tanügy. (Pest-Szent-Lőrincz.) Szerk. Saskeői Lőrincz. Nyomt. Szent-Gellért nyomda Budapestén II. évf. Ára 8 kor.

Református Néptanítók Lapja. (Hajdu-Böszörmény.) Szerk. és kiadó id. Sólyom Antal. Nyomt. Szabó F. XII. évf. Ára 8 kor. (Előbb Tanítók Lapja.)

Sárospataki Lapok. (Sárospatak.) A sárospataki irodalmi kör közlönye. Szerk. dr. Tüdös István. Nyomt. Steinfeld Jenő. XX. évf. Ára 10 kor.

Székely Tanügy. (Marosvásárhely.) Szerk. Máthé József. II. évf. Hav. 2-szer Nyomt. Adi Árpád. Ára 4 kor.

Összesen 52.

V. SZÉPIRODALMI ÉS VEGYES TARTALMU LAPOK.

BUDAPESTEN.

Buda és Vidéke. Szerk. és kiadó-tulajd. mindsenti Erdélyi Gyula; szerk. Jurisztovszky Ödön. Havonk. 3-szor. X. évf. Nyomt. Wellesz és Krammer. Ára 12 kor.

Budai Ujság. Főszerk. Sáfár László; fel. szerk. Ribianszky József. III. évf. Nyomt. Szent-Gellért ny. Hav. 3-szor. Ára 8 kor.

Divat-Salon. Szerk. Szabóné Nogáll Janka; kiadó-tulajd. Mezei Antal. Nyomt. Werbőczy ny. XIV. évf. Havonként 2-szer. Ára 12 kor.

Fővárosi Lapok. Szerk. Martos Ferencz, később Rexa Dezső, kiadó-tulajd. a Föv. Lapok kiadó-vállalata nyomd. XXXVIII. évf. Ára 16 kor.

Francia Divatlap. Szerk. Wohl Janka. Nyomt. az Athenaeum. IV. évf. Havonként 2-er. Ára 7 kor. 20 f.

Magyar Bazár (Francia Divatlap), mint a nők munkaköre. Szerkeszti Wohl Janka; kiadja az Athenaeum. XXXVI. évf. Ára 16 kor.

Magyar Nép Világa. Szerk. Vizaknai Károly. Nyomt. Krausz S. és Társ. I. évf. Ára 6 kor.

Magyar Székesfőváros. Szerk. és tulajd. dr. Bartha Sándor. Nyom. belvárosi ny. IV. évf. Ára 12 kor.

Magyar Szemle. Főszerk. és kiadó-tulajd. Kaczvinsky Lajos; szerk. Kaposi József. Nyomt. Hunyadi Mátyás ny. XIV. évf. Ára 12 kor.

Magyar Zsidó Nő. Szerk. Ötvösné

Weisz Sarolta. II. évf. Nyomt. Márkus Samu. Ára 14 kor.

Mulató Budapest. Szerk. Székely Dávid. Nyomt. Gelléri és Székely. I. évf. Naponként. Ára 14 kor.

Olvasd! Szerk. Szeles Adorján. V. évf. Nyomt. Feldmann Mór. Ára 8 kor.

Párisi Divat. Szerk. György Ilona; kiadják a Légrády-testvérek. VII. évf. Ára 16 kor.

Pestvármegye. Szerk. dr. Rónay Károly laptulajd., helyettes szerk. Balla Jenő. II. évf. Nyomt. Országos központi ny. r. t. Ára 12 kor.

Styx. Szerk. Orpheus. Kiadó-tulajd. Singer A. C. özvegye. II. évf. Nyom. Gross és Grünhut. Hav. 3-szor. Ára 16 kor.

Uj Világ. Szerk. és kiadja Lengyel Gizella. Nyomt. Károlyi György. IV. évf. Ára 16 kor. (Előbb: Előkelő Világ.)

VIDÉKEN.

Családi Kör. (Debreczen.) Szerk. Koncez Ákos. Nyomt. Csokonai ny. I. évf. Ára 12 kor.

Magyar Lant. (Győr.) Szerk. dr. Angyal Armad és dr. Vajda Emil. Nyomt. Pannonia. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 4 kor.

Vasárnap. (Kolozsvár.) Szerk. Nagy Károly és Vajda Ferencz. Nyomt. Gámán János. I. évf. Ára 4 kor.

Vasárnap. (Marosvásárhely.) Szerk. Király Pál. Nyomt. Grün Vilmos. II. évf. Ára 4 kor. (Meggzúnt.)

KÜLFÖLDÖN.

Bécsi Közlöny. (Bécs.) Szerk.-tulajd. Darvas Aladár; fel. szerk. Röttig József. XVII. évf. Havonként kétszer. Nyomt. Litfass utódja Röttig Gusztáv Sopronban. Ára 20 kor.

Szabadság. (Cleveland.) Szerkesztő és kiadó Kohányi Tihmér. XI. évf. Ára 12 kor.

Összesen 22.

VI. HUMORISZTIKUS LAPOK.

BUDAPESTEN.

Babszem Jankó. Szerk. Reim Lajos; kiadó-tulajd. Kálmán és társa nyomdája. IV. évf. Ára 3 kor.

Bolond Istók. Szerk. és tulajd. Don Pedró (Bartók Lajos.) Nyomt. Franklin-társ. XXIV. évf. Ára 16 kor.

Borsszem Jankó. Szerk. Csicserei

Bors (dr. Ágai Adolf); kiadó-tulajd. az Athenaeum. XXXIV. évf. Ára 16 kor.

Kakas Márton Sipulusz Lapja. Szerk. Sipulusz (Rákosi Viktor); kiadó-tulajdonos Rákosi Jenő Budapesti Hirlap újságvállalata. VIII. évf. Ára 8 kor.

Kiss Vicclap. Szerk. gróf Almaviva. Nyomt. Patria. I. évf. Ára 10 kor.

Kulaacs. Szerk. Kulaacs. Nyomt. Patria II. évf. Havonként 2-szer. Ára 2 kor. 40 fillér.

Magyar Bors. Szerk. Sólyom. Nyomt. Franklin-társulat. I. évf. Egyes sz. 4 fill.

Magyar Herkó Péter. Szerk. és tulajdonos Markos Gyula. Nyomt. Stephaneum. IX. évf. Ára 12 kor.

Mátyás Diák. Szerk. Murai Károly; kiadják Wodianer F. és fiai nyomd. XIV. évf. Ára 12 kor.

Pajkos Világ. Nyomt. Szent-Gellért. I. évf. Ára 16 kor. (Megszűnt.)

Pillangó. Szerk. »Pillangó« nyomt. Légrády testvérek. IV. évf. Ára 8 kor.

Urambátyám. Szerk. és laptulajd. Baróti Lajos. Nyomt. a Franklin-társ. XV. évf. Ára 16 kor.

Üstökös. Szerk. Szabó Endre; Nyomt. a Pallas. XLIV. évf. Ára 16 kor.

Villám. Szerk. Lukács Gyula. Nyomt. Franklin-társ. I. évf. Egyes szám 4 fill.

Darázs. (Debreczen.) Szerk. és tulajd. Szini Péter. Nyomt. Kutasi Imre. I. évf. Ára 8 kor.

VIDÉKEN.

Dongó. (Debreczen.) Szerk. Dirí Dongó; kiadó és laptulajd. Székely Imre. Nyomt. Hoffmann és Kronovitz. II. évf. Ára 8 kor.

Füles Bagoly (Arad.) Szerk. Zöld Ördög. Nyomt. Aradi ny. r. t. XII. évf. Ára 2 kor. 80 f., egyes szám 10 f.

Ördög Pirula. (Székesfehérvár.) Szerk. Dongó. Nyomt. Kaufmann F. I. évf. Egyes szám 2 fill.

Összesen 18.

VII. SZAKLAPOK.

BUDAPESTEN.

Adóügyi Szaklap. (Italmérés.) Szerk. Hoffmann Mihály Miksa; kiadó-tulajd. dr. Hoffmann A. Nyomt. Révai és Salamon. XI. évf. Ára 12 kor.

Allami Tisztviselő Lapja. Szerk. és kiadó-tulajdonos Csikvári Jákó. XXII. évf. Havonként háromszor. Nyomt. Franklin-társulat. Ára 10 kor.

Allategészségügyi Értesítő. Kiadja a kereskedelmi m. kir. miniszterium. VIII. évf. Hivataltól küldetik. Nyomt. Légrády testvérek.

Állattenyésztési és Tejgazdasági Lapok. Szerk. Jeszenszky Pál. Nyomt. Stephaneum. I. évf. Ára 10 kor.

Általános Szeszipari Közlöny. Szerk. és kiadó: Goldfinger Gábor. IV. évf. Havonként 2-er. Nyomt. Patria. Ára 14 kor.

Bádogos Szaklap. Szerk. Sztipán István. Nyomt. Műszaki irod. és ny. r. t. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 12 kor.

Belügyi Közlöny. Szerk. dr. Némethy Károly; kiadja a m. kir. belügy-miniszterium. Nyomt. a Légrády-testvérek. V. évf. Havonként 2-er. Ára 6 kor.

Biztosítás és Kereskedelem. Szk. Lakatos Sándor; kiadó-tulajd. Bartha Lajos. Nyomt. Károlyi György. I. évf. Havonként 3-szor. Ára 12 kor.

Biztosítási és Közgazdasági Lapok. Szerk. Török Jenő Endre. Nyomt. Fuchs Samu és társa. VII. évf. Havonként 2-er. Ára 20 kor.

Biztosítási Szemle. Szerk. Vajda Sándor. Nyomt. Muszát Béla. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 16 kor.

Borászati Lapok. Szerk. kiadó Baross Károly, szerk. dr. Drucker Jenő. Nyomt. a »Patria« XXXIII. évf. Ára 10 kor.

Bőripar. Szerk. és kiadó Meller Jerome. Szerk. Europa. VIII. évf. Havonként 3-szor. Ára 12 kor. (Magyar és német szöveggel.)

A budapesti áru- és értéktőzsde árjegyzései. Kiadja a miniszteri tőzsdebiztos; szerk. Hirsch Antal. XXXVIII. évf. Minden tőzsdenapon. Nyomt. a Pesti Lloyd-társulat. Ára 24 kor.; postán 28 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Budapesti Építészeti Szemle. Szerk. Bobula János. X. évf. Havonként 2-szer. Nyomt. Kosmos. Ára 16 kor.

Budapesti Lakáshirdető. Szerk. és laptulajd. Weisz Mór. XV. évf. Havonként háromszor magyar és német nyelven. Ára 7 kor. 50 fill. Nyomt. Pallas.

Büntető Jog Tára. Szerk. Németh Péter és Glücklich Emil. XXII. évf. Nyomt. a Pesti Lloyd társulat. Ára 16 kor.

Corvina. A magyar könyvkereskedők egyletének közlönye. Szerk. Petrik Géza. Tulajd. a magyar könyvkereskedők egylete. XXIV. évf. Minden hó 10., 20. és 30-án. Ára 16 kor. Nyomt. a Pallas. Az egylet tagjai ingyen kapják.

Cs. kir. szab. déli vaspálya-társaság Körözüvénye. Kiadja az üzletigazgatóság. Nyomt. Pesti kny. r.-társ. I. évf.

Csendőr Ujság. Szerk. Mihályfalvi I. Nyomt. Hunnia. II. évf. Ára 10 kor.

A Czipész. Fel-szerk. Czikora János; kiadó-tulajd. a »Czipész« alapítói. XI. évf. Havonként kétszer. Nyomt. Müller Károly. Ára 2 kor. 80 fill.

Czipész Szaklap. Szerk. Bodh József. Nyomt. Müller Károly. III. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Divat-Ujság. Szerk. Csepreghy Ferenczné; kiadó-tulajd. Rákosi Jenő. nyomd. VIII. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor. 80 fill.

Dohányárusok Közlönye. Szerk. és kiadó-tulajd. Hatsék Adolf. Nyomt. Elek Lipót. IX. évf. Havonként 2-szer. Ára 10 kor.

Égi Világosság. Védnök Báró Vay Ödön; szerk. dr. Grünhut Adolf. Nyomt. Spitzer és Somogyi. IV. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Élet és Vagyon. Szerk. és kiadó-tulajd. Köhler István. Nyomt. Kellner és Mohrlüder. I. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 kor.

Építő Ipar. Szerk. Ney Béla; kiadó-tulajdonosok képviselője Pártos Gyula. Nyomt. Pesti Lloyd ny. XXV. évfolyam. Ára 16 kor.

Értékpapir Szemle. Szerk. Kormos Gyula. Nyomt. Hunnia. XI. évf. Havonként 2-er. Ára 2 kor.

Értesítés a budapesti hitelezői véd-egylet tagjaihoz. Nyomt. Kálmán és társa. XIX. évf. Havonként kétszer. Az egylet tagjainak ingyen küldetik.

Fodrász Ujság. Szerk. Paulik József; Nyomt. és kiadja Nagel István. IX. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Forgalmi Ujság. Szerk. és laptulajd. Balassovich Kornél. Nyomt. Neuwald Illés. I. évf. Ára 10 kor.

Fő- és Székvárosi Hírlap. Szerk. és kiadó-tulajd. Békei Soma. IX. évf. Nyomt. Schlesinger és Kleinberger. Hav. 3-szor. Ára 24 kor.

Földmívelési Értesítő. Kiadja a m. kir. földmívelésügyi miniszterium. XII. évf. Nyomt. a Franklin t. Ára 4 kor.

Földmívelő. Fel-szerk. Ny. Nagy Dezső; kiadó-tulajd. Földmívelők orsz. egyesülete. Nyomt. Belvárosi ny. II. évf. Ára 4 kor.

A Főváros. Szerk. kiadótulajdonos Pichler N. István. XVII. évf. Nyomt. Gross és Grünhut. Havonk. 3-szor. Ára 8 kor.

Fővárosi Czímiroda Értesítője. Szerk. Kormos Zsigmond; kiadó: a Czímiroda. Nyomt. Szent László ny. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 24 kor. (Megszűnt.)

Fővárosi Háztulajdonosok Közlönye. Főszerk. Káldor Gyula; fel-szerk. Kompolti Gusztáv. Nyomt. Weissenberg Ármin. II. évf. Havonként 2-szer. Ára 16 kor.

Fővárosi Közlöny. Budapest főváros hivatalos lapja. Szerk. Hajnal István; kiadja Budapest főváros közönsége. XI. évf. Hetenként kétszer. Nyomt. a székes fővárosi házi nyomda. Ára 12 kor.

Fűszerkereskedők Lapja. Főszerk. Hoffmann Mihály; szerk. Ócsenyi Zoltán; kiadja a »Fűszerkereskedők egylete.« Nyomt. Wendt és társa. V. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Gazdasági Lapok. Fel-szerk. Ordódy Vilmos és Nagy Dezső; szerk-tulajdonos Ordódy Lajos. LIII. évf. Nyomt. a belvárosi ny. Ára 16 kor.

Gazdasági Mérnök. Szerk. Gondos Viktor. Nyomt. Feldmann Mór. XXV. évf. Ára 24 kor. (Ezelőtt: Műszaki Hetilap cz.)

Gépkezelők Lapja. Szerk. Vecsei Ede. Nyomt. Friedmann Mór. II. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Gyógyászat. Szerk. és kiadó Schächter Miksa tr., XLI. évf. Nyomt. a Franklín-t. Ára 20 kor.

Gyógyszerész. (Előbb: Uj Aurora.) Szerk. és tulajd. Grósz Samu; fel-szerk. Faragó Andor. Nyomt. Neuwald Illés. I. évf. Hav. 3-szor. Ára ?

Gyógyszerészi Értesítő. Szerk. és tulajd. Lukács István; kiadja: a Központi gyógyszerészeti iroda. IX. évf. Nyomt. a belvárosi ny. Ára 20 kor.

Gyógyszerészi Hetilap. Főszerk. és kiadó id. Schédy Sándor; fel-szerk. dr. Varságh Zoltán. Nyomt. Garai Mór. XL. évf. Ára 20 kor.

Gyógyszerészi Közlöny. Szerk. és kiadja K. Karlovsky Géza; segédszerk. Breit János. XVII. évf. Nyomt. Pallas. Ára 12 kor.

Gyümölcskertész. Szerk. Molnár István; kiadja a földmívelésügyi magyar kir. miniszterium. XI. évf. Nyomt. az Athenaeum. Havonként kétszer. Ára 2 kor.

Házfelügyelő. Szerk. Barna T.;

kiadók: Barna T. és Radenkovits János. Nyomt. Neuwald Illés. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 12 kor.

Háztartás. Szerk. Kürthy Emilné; kiadó-tulajd. az Athenaeum. VII. évf. Havonként 3-szor. Ára 12 kor.

Háztulajdonosok Lapja. Szerk. Boleman Aladár; V. évf. Nyomt. a belvárosi ny. Havonként 3-szor. Ára 16 korona.

Herkules. Testgyakorlási közlöny. Szerk. Porzsolt Jenő és Porzsolt Kálmán. XVIII. évf. Megjelen havonként kétszer. Nyomt. Nagy Sándor. Ára 8 kor.

A Hítel. Szerk. és kiadó Kálnoki Henrik. III. évf. Nyomt. Pallas. Ára 12 kor.

Hiteles Merkur. Szerk. Hecht S.; kiadó és tulajd. Hecht-bankház. VIII. évf. Havonként 2-er. Nyomt. Spitzer Márk. Ára 2 kor.

Hivatalos Értesítő. Kiadja a cs. kir. szab. Kassa-oderbergi vasút. IV. évf. Nyomt. a Pesti könyvny. r. t.

Hivatalos Közlöny. Kiadja a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium. IX. évf. Havonként 2-szer. Ára 5 kor.

Hivatalos Vásárcsarnok Értesítő. Szerk. Szabó Ferencz; kiadja: Budapest székes főváros közönsége. IV. évf. Hetenként 2-szer. Nyomt. a székvárosi házi ny. Ára 8 kor.

Honi ipar. Szerk. Sugár Ottó és Gyárfás Oszkár. Nyomt. Hornyánszky Viktor. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 10 kor.

Ipar- és Kereskedelmi Közlöny. Szerk. ifj. Kápolnai P. Nyomt. Márkus Samu. XVI. ? évf. Ára 12 kor.

Irodalmi Tájékoztató. Szerk. és kiadja Róna Béla. Nyomt. Neuwald Illés. V. évf. Hav. 2-szer. Ára 4 kor.

Italmérők és Itálárusok Közlönye. Főszerk. Drahotuszky Rezső. IV. évf. Nyomt. Révai és Salamon. Havonként 2-er. Ára 6 kor.

Jegysek Lapja. Kiadja Békesi József. Nyomt. Gelléri és Székely. II. évf. Ára 80 kor.

A Jog. Szerk. és kiadják dr. Révai Lajos és dr. Stiller Mór. Nyomt. a Pallas. XX. évf. Ára 12 kor.

Jogtudományi Közlöny. Főszerk. dr. Dárday Sándor, fel. szerk. dr. Fayer László, kiadó-tulajd. a Franklin-Társulat XXXVI. évf. »Curiai Határozatok« mellék-lappal. Ára 12 kor.

Jövők. A budapesti pinchérek . . . egyesületének közlönye. Szerk. Aczél

Miksa. Nyomt. Neuwald Illés. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 10 kor.

Kántorok Lapja. Szerk. Tördesi Kálmán; kiadó-tulajd. Brichta Kálmán. Nyomt. Hunyadi-Mátyás ny. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Katonai Lapok. Szerk. Cerri Gyula; kiadó Várnai F. nyomdász. XVI. évf. Havonként 3-szor. Ára 16 kor.

Kávésipar Szakközlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. Halász István. Nyomt. Buschmann F. XIV. évf. Havonként kétszer. Ára 12 kor. (Megszűnt.)

Kereskedelmi Múzeum. (Konzuli Közlemények.) Tulajd.-kiadó a m. kir. kereskedelmi múzeum. Nyomt. Athenaeum. XIII. évf. Hetenként 3-szor.

A Kert. Szerk. és tulajd. Mauthner Ödön. Nyomt. a Kosmos. VII. évf. Havonként kétszer. Ára 6 kor.

Kitartás. Vasutasok sat. hetilapja. Szerk. Temesváry Alajos. III. évf. Nyomt. Buschmann F. Ára 24 kor.

Kömvés. Szerk. és kiadó-tulajd. Söröli József. Nyomt. Fried és Krakauer. II. évf. Hav. 2-er. Ára 1 kor. 60 fill.

Könyvkötők Lapja. Szerk. és kiadó: Schneller Ödön. Nyomt. Országos közp. községi ny. Hav. 2-szer. II. évf. Ára 5 kor. 20 fill.

Körösvénytár. Kiadja a déli vas-pálya-társaság, szerk. Salgó Henrik. III. évf. Nyomt. Pesti könyvny. r. t.

Közegészségügyi Kalauz. Szerk. dr. Jutassy József, tulajd. dr. Lőrinczy Ferencz özv. Havonként 3-er. Nyomt. Pátria. XXIII. évf. Ára 12 kor.

Közélelmezés. Mészárosok és hentesek közlönye. Szerk. Aczél Endre. Nyomt. Hornyánszky Viktor. III. évf.

Közgazdaság. Szerk. és kiadják dr. Galánthai Nagy Sándor és Gáspár I. Imre; társszerk. Eber Antal. Nyomt. Franklin-társulat. II. évf. Ára 20 kor.

Közgazdasági Híradó. Szerk. V. Olaszi Lajos; kiadó-tulajd. Károlyi György nyomdász. III. évf. Ára 12 kor.

Közgazdasági Közlemények. Szk. Turchányi Elemér. Nyomt. Kaufmann József. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 5 kor.

Központi Értesítő. Kiadja a kereskedelmi m. k. ministerium; szerk. Lakatos Aladár. Nyomt. a Pátria. XXVI. évf. Hetenként kétszer, évenként mintegy 250 iv. Ára helyben 16 kor.; vidéken 20 kor.

Községi Közlöny. Szerk. és kiadó dr. Lipsey Ádám. Nyomt. az Országos

központi községi ny. r. t. XXIII. évf. Ára 12 kor.

Köztelek. Főszerk. és a kiadásért felelős Forster Géza; szerk. Szilassy Zoltán. Az orsz. magyar gazdasági egyesület tulajdona. Nyomt. a Pátria. XI. évf. Hetenként kétszer. Ára 20 kor.

Közügyek. Szerk. Alföldi Zs. János; laptulajd. a »Közügyek« kiadó bizottsága. Nyomt. Pátria. I. évf. Ára 10 kor.

Lakatosok Lapja. Szerk. és laptulajd. Pap Tamás. Nyomt. Belvárosi ny. V. évf. Havonként 2-er. Ára 10 kor.

Magántisztviselők Lapja. Szerk. Kreutzer Lipót és Bálint Dezső. Nyomt. Gelléri és Székely. VII. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Magyar Biztosítási Hírlap. Szerk. Apor Sándor. Nyomt. Belvárosi ny. VI. évf. Havonként. 2-szer. Ára 10 korona.

Magyar Biztosító. Szerk. Szentmiklósy György. Nyomt. Fuchs Samu és társa. IV. évf. Ára 12 kor. (Meggzűnt.)

Magyar Bőripar. Főszerk. és kiadó-tulajd. Leitersdorfer Lipót; szerk. Wiesel Károly. VIII. évf. Havonként 3-szor. Hungaria nyomda. Ára 12 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Bőrkereskedelem. Szerk. Molnár Lipót és Szentistványi Tibor. Nyomt. Schlesinger és Kleinberger. I. évf. Ára 12 kor.

Magyar Czipész-Ujság. Szerk. Szenes Izidor és Uri Imre. Nyomt. Fritz Ármín. X. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 korona.

Magyar Czukoripar. Szerk. és kiadó dr. Telbisz János. Nyomt. Buschmann F. X. évf. Havonként 3-szor. Ára 12 kor. (Magyar s német szöveggel.)

Magyar Czukrárszok Lapja. Szerk. Prindl Ede. Nyomt. a Szent-Gellért ny. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Magyar Dohány-Ujság. Szerk. és kiadó-tulajd. Daróczy Vilmos. Nyomt. Márkus Samu. XVIII. évf. Megjelenik minden hó 1-én és 16-án. Ára 12 kor.

Magyar Építő. Szerk. Zenthy Samu; laptulajdonos: A budapesti kőművesek nemzeti egyesülete. III. évf. Nyomt. Pátria. Ára munkásoknak 6 kor., nem munkásoknak 10 kor.

Magyar Evezős Sport. Szerk. Árvay Zoltán és dr. Záborszky István. Nyomt. Hunyadi Mátyás ny. I. évf. Havonként 2-szer. Ára 10 kor.

Magyar Fakereskedő. Szerk. és

kiadó tulajd. Székely Ignác. VIII. évf. Havonk. 2-szer. Nyomt. Révai és Salamon. Ára 14 kor.

Magyar Fém- és Gépipar. Szerk. és kiadó-tulajd. Fekete Adolf. Nyomt. Wellesz és Krammer. XII. évf. Havonként kétszer. Ára 12 kor.

Magyar Gazdák Lapja. Főszerk. és laptulajd. Merza Márton; fel. szerk. Szabó Ferencz; laptulajd. dr. Ecséry Lajos. VIII. évf. Nyomt. Hornyánszky Viktor. Ára 16 kor.

Magyar Hajózás. Szerk. Rácskay Gyula; kiadja Gonda Béla. Nyomt. Műszaki irod. ny. IV. évf. Havonként 2-er. Ára 12 kor.

Magyar Ipar. »Iparügyek« Szerk. Gelléri Mór; Nyomt. Neumayer Ede. XV. évf. Ára 12 kor.

Magyar Iparoktatás. Az Országos iparoktatási tanács hivatalos közlönye. Szerk. Sztterényi Sándor. Nyomt. Korvin testvérek. V. évf. Havonként 2-er. (jul. és aug. kivételével.) Ára 10 kor.

Magyar Jogász. Szerk. és kiadó-tulajdonosok dr. Horváth Gyula. IV. évf. Nyomt. Neuwald Illés. Ára 12 kor.

Magyar kereskedelmi Múzeum. Szerk. Sasvári Ármín; kiadja a Magyar kereskedelmi Múzeum igazgatósága. Nyomt. Légrády testvérek. XI. évf. Ára ?

Magyar Kereskedők Lapja. Szerk. Kormos Alfréd. Nyomt. a fővárosi ny. XXI. évf. Ára 8 kor.

Magyar Királyi Adóhivatalok Lapja. Pénzügyigazgatás. Szerk. és kiadja Dr. Exner Kornél. Nyomt. Márkus Samu. XI. évf. Havonként kétszer. Ára 8 kor.

Magyar Királyi Államvasutak Hivatalos Lapja. Kiadja a magyar kir. államvasutak igazgatósága. Nyomt. Rigler József Ede. XV. évf. Havonként 4-5 szám. Hivatalból küldetik.

A Magyar Királyi Posta és Távirtda Rendeletek-Tára. Kiadja a kereskedelemügyi miniszterium. Nyomt. Hornyánszky Viktor. XXXV. évf. A postai és távirtdai hivataloknak ingyen küldetik.

Magyar Közgazdaság. Szerk. dr. Éber Antal. Nyomt. Pesti kny. r.-t. I. évf. Ára 20 kor.

Magyar Közigazgatás. Szerkesztő és kiadó-tulajd. Boncza Miklós. Nyomt. a Pallas. XIX. évf. Ára 16 kor.

Magyar Közlekedés. Szerk. Hunyady Ferencz és Rendes Zsigmond; kiadja a

lap kiadó-vállalata. Nyomt. Schmelcz és Schillinger. VIII. évf. Havonként 3-szor. Ára 10 kor.

Magyar Közlöny. Szerk. Virág Gyula. Nyomt. Schlesinger és Kleinberger. IX. évf. Havonként 3-or. Ára 20 kor.

Magyar Malom és Gazdasági Értesítő. Szerk. Gondos Jenő; tulajd. és kiadó Weiss Lajos. IX. évf. Hav. 2-szer. Ára 6 kor.

Magyar Malom Közlöny. Szerk. és kiadó Markstein Ignác. Nyomt. Fried és Krakauer. III. évf. Hav. 2-szer. Ára 6 kor.

A M. Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője. Szerk. Mihályfi József; kiadja a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet. XX. évf. Az egyesület tagjainak minden utánfizetés nélkül küldetik. Nyomt. a »Patria.«

Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének Üzleti Értesítője. Szerk. fel. Vidats Elemér. Nyomt. Hornyánszky Viktor. VIII. évf. Havonként 2-er. A tagok ingyen kapják.

Magyar Műkertészek és Kertészgazdák Országos Szakközlönyje. (Szeged.) Szerk. Mayer Miklós; laptulajdonosok a magyar műkertészek. Nyomt. Schulhof Károly. X. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Magyar Nemzetgazda. Szerkesztő és kiadó-tulajdonos Mende Bódog. Nyomt. a Franklin-társulat. XVIII. évf. Ára 20 kor.

Magyar Órások Szaklapja. Szerk. Révész Béla; kiadja a Magyarországi órássegédek szakegylete. III. évf. Nyomt. a belvárosi kny. Havonként 2-szer. Ára nem tagoknak 8 kor.

Magyarországi Vas- és Fém-munkás. Szerk. Aczélos; kiadó-tulajd. a lap alapítói. Nyomt. Stefanovits István. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 2 kor.

Magyar Orvosi Revue. Szerk. dr. Mahler Gyula és Bodon Károly. Nyomt. Posner Károly Lajos és fia; kiadja Franke Pál. V. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Magyar Orvosok Lapja. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Hönig Izsó. Nyomt. Pallas. I. évf. Ára 10 kor.

Magyar Pénzügy. Szerk. Kormos Alfréd. Nyomt. a fővárosi ny. XXI. évf. Ára a »M. Kereskedelmi Múzeum és Hiteles Sorsolási Értesítő«-vel 20 kor.

Magyar Pénzügyőr. Szerk. Iklódy Győző. Nyomt. Stephaneum ny. XII. évf. Ára 12 kor.

Magyar Posta- és Távirtda Szaklap. Főszerk. dr. Koroda Pál, fel. szerk. és kiadó-tulajd. Szentesy Gyula. Nyomt. Patria. I. évf. Hav. 3-szor. Ára 20 kor.

Magyar Sportlap. Szerk. Horváth József és Magyar Elek; kiadó-tulajd. a Magyar Sportlap kiadó vállalat. Nyomt. Eckstein Bernát és fia. Havonként 3-szor. VIII. évf. Ára 20 kor.

Magyar Szesztermelő. Kiadásért és szerkesztésért felelős Rubinek Gyula; Nyomt. a »Patria.« Havonként 2-er. IV. évf. Ára 10 kor.

Magyar Szinpad. (Szöveges és képes-). Szerk. tulajd. Márkus József. III. évf. Naponként. Nyomt. a Fővárosi ny. Ára 14 kor.

Magyar Termény-Statiztika. Szerk. és kiadó Aczél Géza és Szalai Béla. III. évf. Het. 3-szor. Nyomt. Schlesinger és Kleinberger. Ára 80 kor.

Magyar Turf. Lóversenyűjság. Szerk. Ószi Kornél. Minden lóverseny előtt való napon. II. évf. Nyomt. Pallas. Ára 12 korona.

Magyar Utazó Kereskedő. Szerk. Kabos Ede; kiadja a magyarországi utazók egyesülete. Nyomt. a pesti Lloyd-társulat ny. XI. évf. Havonként kétszer. Ára 8 kor.

Magyar Üveg- és agyagipar. Szerk. Itj. Garai Károly és Zsolnay Miklós. II. évf. Nyomt. az Athenaeum. Hav. 2-szer. Ára 16 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Vas- és Gépujság. Szerk. és tulajd. Nagel J. Nyomt. a pesti könyvnyomda r. t. XIX. évf. Havonként 3-szor. Ára 16 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Vaskereskedő. Szerk. Bíró Ármin; főszerk. és laptulajd. Krausz Zsigmond. II. évf. Nyomt. az Országos központi községyi ny. r. t. Ára 16 kor.

Magyar Vendéglős- és Kávésipar. Főszerk. dr. Solti Ödön, Barta Béla, F. Kiss Lajos, fel. szerk. F. Kiss Lajos. III. évf. Nyomt. Patria. Ára 12 kor.

Magyar Zenészek. Szerk. Miskolczy Henrik és Márkus Elemér. Nyomt. Rózsa Kálmán. II. évf. Havonként 3-szor. Ára 12 kor.

Mauthner Utmutatója. Szerk. és kiadó Mauthner Ödön magkereskedő. II. évf. Nyomt. az Athenaeum.

Mercur. Hiteles sorsolási tudósító. Szerk. Berger Mór. Nyomt. a Hungaria társaság. XXVI. évf. Minden húzás után

magyar és német szöveggel. Ára 4 kor.
Ugyanezen szöveggel:

Magyar Mercur.
Budapesti Mercur.
Fővárosi Mercur.
Magyar Fővárosi Mercur.
Sorsolási Mercur.
Tőzsdei Mercur.
Uj Mercur.
Pénzügyi Mercur.
Pesti Mercur.

Mészárosok és Hentesek Lapja.

Lapvezető: Komáromi Sándor; szerk. Sas (Schatz) Armin. IX. évf. Nyomt. Révai és Salamon. Ára 12 kor.

Mezőgazdák Szövetkezetének Értesítője. Szerk. Zachar Gyula. Nyomt. Pátia. VIII. évf. Tagok ingyen kapják.

Mezőgazdasági Alkalmazottak Lapja. Szerk. Degré Hugó. II. évf. Nyomt. Hunnia. Ára 6 kor.

Molnárok Lapja. Az »Országos Molnár-Egyesület Hivatalos Közlönye.« Szerk. és laptulajd. Jutassy Ödön. Nyomt. a Pátia. VIII. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Munkás Otthon. Szerk. és kiadó: Horváth Gyula. Nyomt. Neumayer Ede. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 2 kor. 70 fill.

Műcsarnok. Az országos magyar képzőművészeti társulat lapja. Szerk. Ambrozovics Dezső. Nyomt. a Budapesti Hírlap ny. IV. évf. A társulat tagjai ingyen kapják.

Műterem. Szerk. és kiadó-tulajd. Vörös Julianna. Nyomt. Károlyi György. I. évf. Hav. 3-szor. Ára 12 kor.

Művészet. Szerk. Cs. Szabó Kálmán. II. évf. Hav. 2-szer. Nyomt. Pesti kny. r. t. Ára 16 kor.

Művészvilág. Szerkesztő Rudnai Győző. III. évf. Ára 16 kor.

Művezetők Lapja. Szerk. Wopaltzky Károly, kiadó-tulajdonos a szövetkezet. Nyomt. Stephaneum. IV. évf. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Nemzetgazdaság. Szerk. Apor Sándor. Nyomt. Légrády testvérek. I. évf. Ára 20 kor.

Nemzetgazdasági Szemle. Szerk. Katona Béla. III. évf. Nyomt. az Athenaeum ny. Hav. 3-szor. Ára 20 kor.

Nemzeti Merkur. Kiadja Redlich Dávid váltóüzlete. XII. évf. Nyomt. Kaufmann József. Minden huzás után. Ára 2 kor.

Nemzeti Szemle. A Nemzeti Szövet-

ség értesítője. Szerk. Déri Gyula; kiadó-tulajd. Leidenfrost J. Nyomt. Markovits és Garai. IV. évf. Havonként 2-er. Ára 16 kor.

Nemzetközi Fürdő-Lapok. Szerk. Elek Hugó, kiadó: Eckstein Bernát és fia nyomd. VI. évf. Havonként 3-szor. Ára 12 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Nemzetközi Vasuti és Hajózási Útmutató. Szerk. és tulajd. Ekker Lipót. Nyomt. Muskát Béla. V. évf. Hav. 2-szer. Ára 10 kor.

Néplap. Gazdasági heti közlöny. Szerk. István gazda. VIII. évf. Nyomt. Franklin-társulat. Ára 3 kor.

Népszava. A magyarországi általános munkáspárt központi közlönye. Szerk. Kardos J., kiadó-tulajd. Faragó K. Nyomt. Neumayer Ede. XXV. évf. Hetenk. 3-szor. Ára 8 kor. 80 fillér.

Országos kereskedelem, ipar és pénzügy. Szerk. Pally Mihály. Nyomt. Hunnia. Korvin testvérek. IV. évf. Ára 16 kor.

Országos Közigazgatási Hetilap. Szerk. és kiadó: Chorus Károly. Nyomt. Stephaneum. I. évf. Ára 12 kor.

Országos Központi Hitelszövetkezeti Értesítő. Szerk. dr. Baross Lajos. III. évf. Nyomt. az Athenaeum. Hav. 2-szer. Ingyen.

Orvosi Hetilap. Szerk. és kiadó-tulajd. Hőgyes Endre és Székely Ágoston. XLV. évf. Pesti Lloyd-társulat nyomd. Ára 20 kor.

Orvosi Heti-Szemle. Szerk. és kiadó tulajd. dr. Flesch Nándor. XXIX. évf. Nyomt. a Pallas. Ára 16 kor.

Orvosok Lapja. Szerk. dr. Hönig Izsó; laptulajd. dr. Márk Dezső. Nyomt. Pallas. XII. évf. Ára 10 kor. (Ezelőtt Gyakorló Orvos cz.)

Pannonia. A fővárosi váltóüzlet-társaság sorsolási tudósítója. Szerk. Adler Gyula. Nyomt. Korvin testv. XVII. évf. Havonként 2—3-szor. Ára 2 kor.

Papir. Szerk. és kiadják Landau József és Barta Lajos. III. évf. Nyomt. Pátia. Hav. 2-szer.

Pénzügyi Közlöny. Szerk. Grósz Nándor; kiadó-tulajd. Fehér Bruno. Nyomt. Gelléri és Székely. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 12 kor.

Pénzügyigazgatás. Szerk. dr. Exner Kornél. Nyomt. Márkus Samu. XI. évf. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Pénzügyi Hírlap. Szerk. és kiadja

Lendvay Sándor. VIII. évf. Nyomt. Pátria. Havonként kétszer. Ára 3 kor.

Pénzügyi Közlöny. Kiadja a m. kir. pénzügyminiszterium. XXVIII. évf. Havonként többször. Ára 4 kor. Nyomt. a m. kir. államnyomda.

Polytechnikai Szemle. Szerk. Wolf Sándor és társai; kiadó Szerényi Bertalan. Nyomt. Fővárosi nyomda. VI. évf. Havonként 3-szor. Ára 16 kor.

Posta-Közlöny. Szerk. Jancsó Dezső; kiadó-tulajd. Böszörményi Ilona. Nyomt. Buschmann F. XXXV. évf. Havonként háromszor. Ára 10 kor.

Rendeleti Közlöny A magyar királyi honvédség számára. Személyi ügyek. Szabályrendeletek. Nyomt. Pallas. XXVII. évf. Megjelen havonként 2—3 szám.

Rendőri Lapok. Kiadó-tulajd. Mezei Sándor; szerk. Guthi Imre. VIII. évf. Nyomt. Légrády testv. Ára 14 kor.

Siketnéma-Világ. Szerk. és kiadó-tulajd. Aba Péter. II. évf. Nyomt. Stephaneum. Hav. 2-er. Ára 20 kor.

Sorsolási Ellenőr. Szerk. Kaufmann Richard. III. évf. Nyomt. Schlesinger és Kleinberger. Hav. 2-szer. Ára 3 kor.

Sorsolási Közlöny. Kiadó-tulajdonos Beimel Lajos. Nyomt. Kaufmann és Wotitz. XV. évfolyam. Minden huzás után. Ára 2 kor.

Sorsolási Tudósító. Szerk. és kiadja Aradi Rezső. Nyomt. Hunnia. XXXI. évf. Minden huzás után magyar és német szöveggel. Havonként 2-szer. Ára 3 kor.

Ugvanezen szöveggel:

Fortuna.

Kis Mercur.

Hiteles Sorsolási Értesítő.

Nemzeti Merkur.

Hungaria.

Hermes.

Nyeremény.

Phónix.

Telegraph.

Uj Magyar Mercur.

Sport-Élet. Szerk. Ószi Kornél. Nyomt. a Kosmos. VI. évf. Ára 16 kor.

Sportkedvelő. Szerk. Stankovits Szilárd. Nyomt. Hornyánszky Viktor. I. évf. Ára 12 kor.

Sport-Világ. Szerk. és kiadja a »Sport-Világ társaság«; képviseli Iszer Károly. Nyomt. a pesti Lloyd-társaság. VIII. évf. Ára 8 kor.

Statisztikai Heti Kimutatás. Szerk. Kőrösi József; kiadja a fővárosi

stat. hivatal. Nyomt. a pesti könyvny. r. t. XXIX. évf. Ára 6 kor.

Szabadalmi Közlöny. Szerk. Frecskay János. Nyomt. a Pallas. VI. évf. Ára 20 kor.

Szabadság. Szerk. Szikora Zoltán. VI. évf. Nyomt. Pátria. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Szabó-Ipar. Szerk. Fülöp Sándor. Nyomt. Stephaneum. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Szárnyasaink. Szerk. Parthay Géza. Az országos baromfitenyésztési központ hivatalos közlönye. Nyomt. a Fővárosi ny. XVI. évf. Havonként kétszer. Ára 8 kor.

Szikkvízgyárosok Lapja. Szerk. és kiadó-tulajd. Rosenthal Adolf. Nyomt. Schmelcz Izidor. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 12 kor.

Színészek Lapja. Szerk. Mészáros Kálmán; kiadja a magyar színész-egyesület központi igazgató tanácsa. Nyomt. Löblovitz Zsigmond. XIX. évf. Minden 10 naphan. Ára 8 kor.

Színészeti Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. Réthy L. Pál, hely. szerk. Radó Pál. Nyomt. Müller Károly. XIV. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Szöveges és Képes Színházi Lapok. Szerk. Forrai Soma. Nyomt. Fritz Armin. V. évf. Ára 36 kor.

Szövetkezeti Szemle. Szerk. és laptulajd. Wechsler Gyula. V. évf. Havonként kétszer. Nyomt. Márkus Samu. Ára 16 kor.

Takarékpénztári Közlöny. Szerk. tulajd. Wechsler Gyula. III. évf. Nyomt. Márkus Samu. Hav. 2-szer. Ára 16 kor.

Társulati Értesítő. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Gyürky Ödön. Nyomt. Buschmann F. X. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 korona.

Technológiai Lapok. Szerk. Táborosky Ottó. Kiadja és nyomt. Kertész József. XIII. évf. Havonként kétszer. Ára 16 kor.

A Természet, állattani és vadászati folyóirat. Szerk. Dr. Lendl Adolf és csikszentsimonyi és ernyesi Lakatos Károly. V. évf. Havonként 2-er. Nyomt. Markovits és Garai. Ára 6 kor.

Törvénytörvényi és Rendőri Ujság. Szerk. és kiadó dr. Horváth Gyula és Vig Viktor. III. évf. Nyom. Patria. Ára 16 kor.

Turf-Világ. Szerk. Salamon Endre; laptulajdonosok: Schwendenrein Alajos

és Salamon Endre. II. évf. Nyomt. Franklin-társulat. Hav. 2-szer. Ára 16 kor.

Tűzrendészeti Felügyelő. Szerk. Lukáts Gyula. III. évf. Hav. 2-szer. Nyomt. Nagel István. Ára 4 kor.

Typographia. Szerk. Peidl Gyula; kiadó-tulajd. Siegfried József. Nyomt. Krausz S. és T. XXXIII. évf. Egyes szám 30 fillér. (*Gutenberg* német melléklettel.) Nyomt. Krausz S. és t.

Unio. Szerk. Tagányi Árpád. A sütők, cukrászok és mézeskalácsosok ipartestülete hivatalos szakközlönye. Nyomt. Hunyadi ny. VI. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Ügyvédek Lapja. Szerk dr. Wolf Vilmos és dr. Löwy Gábor. Nyomt. Márkus Samu. XVIII. évf. Ára 12 kor.

Vadászat és Állatvilág. Főszerk. Fónagy József; szerk. Parthay Géza. I. évf. Nyomt. Hornyánszky Viktor. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Vadász és Verseny-Lap. Főszerk. és kiadó-tulajd. Sárkány János Ferencz; fel. szerk. Ferdinandy Béla. XLV. évf. Nyomt. a Pallas. Ára 24 kor.

Vadász-Lap. Szerk. Egerváry Gyula; kiadó-tulajd. Sárkány János Ferencz és Egerváry Gyula. Nyomt. a Pallas. Minden hó 5, 15 és 25-én. XXII. évf. Ára 12 kor.

Vállalkozók Közlönye. Szerk. Schuschny Zsigmond; kiadó-tulajd. Várnai F. nyomdász. VII. évf. Ára 12 kor.

Vállalkozók Lapja. Főszerk. és kiadó-tulajd. Lakatos Lajos; társ-szerk. Sós Izor. Nyomt. a Belvárosi ny. XXII. évf. Ára 12 kor.

Vas-és Fémmunkások Szaklapja. Szerk. és laptulajd. Teszársz Károly. Nyomt. Neumayer Ede. IX. évf. Havonként kétszer. Ára 2 kor. 40 fill.

Vasut. Főszerk. és laptulajd. Keleti Lajos. Nyomt. Elek Lipót. IV. évf. Ára 16 kor.

Vasuti és Hajózási Hetilap. Szerk. dr. Szabolcsy Antal. III. évf. Nyomt. Hornyánszky Viktor. Ára 16 kor.

Vasuti és Közlekedési Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Heltai Ferencz. Nyomt. a Pesti kny. r. t. XXXII. évf. Hetenként 3-szor. Ára 24 kor.

Vasuti Lapok. Szerk. Biró Lajos. IV. évf. Nyomt. Árpád ny. Hav. 3-szor. Ára 10 kor.

A Vendéglős. Szerk. és kiadó-tulajd. Wagner József. Nyomt. Buschmann F. XII. évf. Havonként 2-szer. Ára 12 kor.

Vendéglősök Lapja. Szerk. tulajd. Ihász György. Nyomt. Wesselényi Géza. XVII. évf. Hav. 2-szer. Ára 12 kor.

Veterinarius. Szerk. dr. Hutyra Ferencz és dr. Rátz István. Nyomt. a Pátria. XXIV. évf. Havonként 2-er. Társ. tagok kapják.

Vizügyi és Hajózási Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. Nautilus. Nyomt. az Athenaeum. XI. évf. Ára 16 korona.

Zenelap. Szerk. és kiadó-tulajd. Ságth József; társ-szerk. Langer Viktor. Nyomt. Szent Gellért ny. XV. évf. Havonként 3-or (jul. és aug. kivételével). Ára 8 kor.

Zenélő Magyarországnak. Szerk. és kiadó Klökner Ede. Nyomt. Kunosy Vilmos és fia. VIII. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Zenevilág. Szerk. Hackl N. Lajos. III. évf. Nyomt. Pesti könyvny. r. t. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Zoológiai Lapok. Szerk. Parthay Géza. III. évf. Nyomt. Hornyánszky Viktor. Havonk. 2-szer. Ára 8 kor.

VIDÉKEN.

Aradvidéki Iparegyesület. Heti Értesítője. (Arad.) Szerk. Edvi-Illés László; kiadja az aradi ipar-egysület. I. évf. Nyomt. az aradi ny. r.-t. Ára 2 kor.

Bányászati és Kohászati Lapok. (Selmecz.) A m. kir. bányászati akadémia közlönye. Szerk. Litschauer Lajos. Nyomt. Joerges Ágost özv. és fia. XXXIV. évf. Minden hónap 1. és 15-én. Ára 16 kor.

Betegsegélyző. (Győr.) Szerk. és kiadja Vízkeleti Sándor. Nyomt. Győrcygházmegyei kny. I. évf. Ára 10 kor.

Borsodi Gazda. (Miskolcz.) Szerk. és kiadják: Vértesy Tivadar és Sugár Ignác. Nyomt. Klein és Ludvig. II. évf. Ára 4 kor.

Debreczeni Gazdasági Lapok. (Debreczen.) Fel. szerk. ifj. Sporzon Pál; szerk. Rác Lajos. III. évf. Havonként 2-szer. Nyomt. a városi ny. Ára 4 kor.

Délkeleti Fürdőlapok. (Oravicza.) Szerk.-tulajd. Frank Gusztáv. Nyomt. Wunder Károly. Megjelenik jun.—szept. II. évf. Ára 2 kor. 40 fill.

Délvidéki Sport. (Temesvár.) Szerk. Neuhausz Ernő és Osztie Andor. Nyomt. Csendes Jakab. IV. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Délvidéki Ügyvédek Lapja. (Temesvár.) Szerk. Korniss Géza; tulajd.-

kiadó a kamara. Nyomt. Csendes Jakab. II. évf. Ára 10 kor.

Erdélyi Gazda. (Kolozsvár.) Szerk. és kiadó Tokaji László; társszerk. Jakab László; segédszerk.: Éber Ernő; kiadja az Erdélyi gazdasági egyesület. XXXIII. évf. Nyomt. Gámán János. Ára 12 kor.

Erdészeti Ujság. (Szászsebes.) Szerk. és kiadó-tulajd. Podhradzky Emil. Nyomt. Stegmann János. V. évf. Ára 8 kor.

Felvidéki Iparosok és Munkások Lapja. (Diós-Győr.) Szerk. Ábrahám Lajos; laptulajd. »Magyar Kuria« Ujságvállalat. Nyomt. Neuwald Illés. I. évf. Ára 12 kor.

Filharmonia. (Győr.) Szerk. Nyomt. Pannonia I. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 kor.

Fortuna. (Győr.) Szerk. Kölcei Adolf. Nyomt. Hunnia Budapest. VIII. évf. Hav. 2-szer. Ára 4 kor.

Földmivelő. (Hódmezővásárhely.) Szerk. Szathmári Péter, kiadja: Mucsi Lajos. II. évf. Nyomt. Engel Lajos. Ára 4 kor. 40 fill.

Gyakorlati Mezőgazda. (Kassa.) Főszerk. és tulajd. Kovácsy Béla; fel. szerk. Gerlóczy Géza. XXVI. évf. Nyomt. Vitéz A. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Időjárás Naptár. Magyarország számára. (O-Széplak.) Kiadja a nyitrvölgyi gazdasági egyeslet agrármeteorologiai observatoriuma. Nyomt. a Kohn-féle ny. Rózsahyegen. XVIII. évf. Ára 8 kor.

Ipar és Kereskedelem. (Szeged.) Főszerk. Perjessy László; szerk. Gallovich Jenő. Nyomt. Várnai L. II. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 kor.

Kecskeméti Színházi Ujság. (Kecskemét.) Szerk. Kecskeméti Vilmos; kiadó Komor Gyula. Nyomt. Kecskeméti hírlapkiadó ny. r.-t. I. évf. Naponként. Ára 5 óra 7 kor.

Kerékpár-Sport. (Pécs.) Szerk. és tulajd. Bolgár Tivadar. VIII. évf. Nyomt. Weiss F. és S. Nagy-Kanizsán. Havonként 3-szor. Ára 8 kor.

Kis Tükör. (Kolozsvár.) Képes családi hetilap. Szerk. és kiadó-tulajd. Kecskeméthy István. Nyomt. Gombos Ferencz. IX. évf. Ára 4 kor.

Közgazdasági Közlemények. (Besztercebánya.) Szerk. dr. Holesch István; kiadja a besztercebányai kereskedelmi és iparkamara. V. évf. Havonként 3-or. Nyomt. Hungaria. Ára ?

Magyar Erdész. (Ungvár.) Szerk. Imecsfalvi Imecs Géza. Nyomt. Székely Illés, kiadó-tulajd. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 10 kor.

Magyar Földmivelő. (Szatmár.) Szerk. és kiadó-tulajd. Bodnár Gáspár. Nyomt. Morvai János. IV. évf. Ára 4 kor.

Magyar Művészet. (Temesvár.) Szerk. Neuhausz Ernő, hely. szerk. Herczeg Jenő. Nyomt. Délmagyarországi ny. III. évf. Naponként. Ára 6 kor.

A Mi Ujságunk. (Szombathely.) Szerk. Kelemen Lajos. I. évf. Nyomt. Egyházm. ny. Ára 10 kor.

Nagyvárad Magyar Szinpad. (Nagyvárad.) Főszerk. Márkus József, fel. szerk. Karácsonyi Aladár; kiadó Somogyi Károly. Nyomt. . . . I. évf. Naponként.

Napi Közöny. (Bártfa.) M. orvosok és természetvizsgálók XXXI. gyűléséről. Nyomt. Bleyer M. (1-4. száma).

Népakarat. (Veszprém.) Szerk. Takács Szilveszter. Nyomt. a Vörösmarty ny. IV. évf. Ára 8 kor.

A Nyitrvölgyi Gazdasági Egyeslet Közölyne. (Nyitra.) Szerk. báró Friesenhof Gergely. Nyomt. az egyesület. XXVI. évf. Havonként kétszer. Ára 6 kor.

Szegedi Jogász-Lapok. (Szeged.) Szerk. Reiniger Jakab. X. évf. Nyomt. Endrényi Lajos. Ára 12 kor.

Színház. (Nyitra.) Főszerk. Miskolczi Henrik; szerk. Kardos Ede; kiadó-tulajd. Dobó Sándor. Nyomt. Huszár István. I. évf. Ára ?

Színházi Lapok. (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Beppo. Nyomt. »Zempléni« ny. I. évf. Naponként. Ára a Színházi idényre 5 kor.

Színházi Napló. (Szabadka.) Szerk. Pusztai Béla. Nyomt. Szabados Sándor. I. évf.

Színházi Ujság. (Nagyvárad.) Szerk. Biró János. II. évf. Nyomt. Neumann Vilmos kiadó-tulajd. Naponként.

Színházi Ujság. (Pécs.) Szerk. és kiadó-tulajd. Honthy István. Nyomt. Pécsi püspöki ny. I. évf. Naponként. Egész idényre 7 kor.

Színházi Ujság. (Szatmár.) Szerk. és kiadó Kovács Ödön. Nyomt. Pázmánysajtó. I. évf. Naponként. 14 kor. 40 fill.

Színházi Ujság. (Miskolc.) Szerk. Czövek Károly és Hetényi Elemér. Nyomt. Forster. Klein és Ludwig. I. évf. Naponként. Ára 8 kor.

Színházi Ujság. (Kolozsvár.) Szerk.

Herczegh Jenő és ifj. Betegh László tulajd. Nyomt. Gámán János örököse. I. évf. Naponként.

Szőlőszeti és Borászati Lap. (Kecskemét.) Szerk. és kiadó-tul. Maurer János. Nyomt. Forster, Wesselényi és társai Miskolczon. XXII. évf. Ára 8 kor.

Szöveges és Képes Magyar Szinpad. (Szeged.) Főszerk. Márkus József, fel. szerk. Szomoró Béla. Nyomt. Várnay L. I. évf. Ára 14 kor. 40 fill.

Temesvári Szinpad. (Temesvár.) Szerk. és tulajd. Krémer Jenő. Nyomt. Csanád egyházm. ny. I. évf. Naponként. Ára 16 kor.

Ungvári Szinpad. (Ung.) Szerk. Vidor Marci. Nyomt. Székely és Illés. I. évf. Egyes szám 10 fill.

Vármegyei és városi törvényhatósági segéd- és kezelőtisztviselők Közlönye. (Zalaegerszeg.) Szerk. és kiadja Záborszky József. Nyomt. Breisach Samu. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 4 kor.

Vasuti Folyóirat. (Miskolcz.) Szerk. és kiadó: Gedeon András. Nyomt. Forster, Klein és Ludwig. IV. évf. Havonként 3-szor. Ára 14 kor.

Összesen 278.

VIII. VIDÉKI LAPOK

(nem politikai tartalommal.)

Abauj-Szántó és Vidéke. (Abauj-Szántó.) Szerk. és nyomt. Baksy Barna. V. évf. Ára 8 kor.

Abony. (Abony.) Szerk. Temeskőzy Gerzson, kiadó-tulajdonos Szerdahelyi János nyomdász. IV. évf. Ára 8 kor.

Ada-Moholi Közlöny. (Ada.) Szerk. fel. és laptulajd. Berger Adolf. XI. évf. Nyomt. Berger L. Ára helyben 8 kor., vidékre 10 kor.

Alsó-Lendvai Híradó. (Alsó-Lendva.) Szerk.-tulajd. és kiadó Andor Pál. VI. évf. Nyomt. Balkányi Ernő. Ára 8 kor.

Aradi Híradó. (Arad.) Szerk. és laptulajd. Cs. Endes Dániel. VIII. évfolyam. Nyomt. Gyulai István. Ára 8 kor.

Aradmegyei Hirlap. (Borosjenő.) Szerk. dr. Mérő Samu. Nyomt. Ungar J. II. évf. Ára 8 kor.

Aranyos-Vidék. (Torda.) Szerk. Lovassy Andor; kiadó-tulajd. Nagy Olivér

és társai XI. évf. Nyomt. Füssy és Sztupjár. Ára 8 kor.

Arvamegyei Hirlap. (Alsó-Kubin.) Szerk. és kiadó Trnkócy József nyomdász. XIV. évf. Ára 8 kor.

Aszód és Vidéke. (Aszód.) Szerk. Nyiry Lajos. Nyomt. a m. kir. javító-intézet nyomd. II. évf. Ára 12 kor.

Bácskai Ujság. (Apatin.) Szerk. és kiadó-nyomdász Szavadill József. VI. évf. (Magyar és német). Ára 6 kor.

Bács-Kulai Hirlap. (Kula.) Szerk. és kiadó-tulajd. Berkovits Márk nyomdász. V. évf. Ára 8 kor.

Bács-Topolyai Hirlap. (B.-Topolya.) Szerk. dr. Fárnek Dezső; kiadó-tulajd. Wilhelm Miksa nyomdász. VI. évf. Ára 8 kor.

Bajai Hirlap. (Baja.) Szerk. és laptulajd. dr. Lemberger Ármin; kiadja Kazal József nyomdász. IV. évf. Ára 10 korona.

Bajai Közlöny. (Baja.) Szerk. és tulajd. Erdélyi Gyula; kiadó Rajkovits Károly nyomdász. XXIV. évf. Ára 10 kor.

Balatonvidék. (Keszthely.) Szerk. Bontz József V. évf. Nyomt. a kiadó Sujánszky József. Ára 10 kor.

Barcs és Vidéke. (Barcs.) Szerk. és kiadó Skribanek Géza nyomdász. VII. évf. Ára 8 kor.

Bars. (Léva.) Szerk. Holló Sándor. Nyomt. Nyitrai és társa. XXI. évf. Ára 10 kor.

Barsi Ellenőr. (Aranyos-Marót.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Botka Győző. Nyomt. Dóczy. XX. évf. Ára 8 kor.

Bártfa és Vidéke. (Bártfa.) Szerk. Arányi Dezső; kiadó-tulajd. Blayer M. nyomdász. XI. évf. Hav. 2-er Ára 8 kor.

Battonya és Vidéke. (Battonya.) Szerk. ifj. Bittera Béla. Nyomt. Ruber István. I. évf. Ára 8 kor.

Békés. (Gyula.) Szerk. Kohn Dávid; kiadó-tulajd. Dobay János nyomdász. XXXIII. évf. Ára 10 kor.

Békési Lapok. (Békés.) Szerk. Klein Albert; kiadó-tulajd. b. Drechsel Géza nyomdász. I. évf. Ára 8 kor.

Bereg. (Beregszász.) Szerk. Janka Sándor; kiadó-tulajd. a »Haladás« könyvnyomdája. XXVIII. évf. Ára 8 kor.

Besztercebánya és Vidéke. (Besztercebánya.) Főszerk. Áldor Imre; szerk. Podhradzky Lajos és Sonnenfeld Mór; tulajd. Sonnenfeld Mór. Nyomt. a Hungaria. XII. évf. Ára 8 korona.

Borsod. (Miskolcz.) Szerk. Miskolczy Pál; kiadó-tulajd. Forster, Klein és Ludvig, XXXV. évf. Ára 8 kor.

Borsod-Miskolczi Hirlap. (Miskolcz.) Szerk. dr. Serédi Jenő; kiadó-tulajd. Boros Jenő nyomdász. II. évf. Ára 6 kor.

Borsod-Miskolczi Közlöny. (Miskolcz.) Szerk. Sugár Ignác. Nyomt. Forster, Klein és Ludvig. XIX. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Brassói Szemle. (Brassó.) Szerk. Halász Gyula. Nyomt. Herz. I. évf. Ára 6 kor.

Budafok és Vidéke. (Budafok.)... Nyomt. Leopold és Klein. III. évf. Ára ?

Buziási Közlöny. (Buziás.) Szerk. és kiadó-tulajd. Dimitrovics Milos. Nyomt. Ullmann F. I. évf. Ára 10 kor.

Ceglédi Ujság. (Czegléd.) Szerk. dr. Molnár Albert; kiadó-tulajd. a szerkesztőbizottság. Nyomt. Nagy Elek. XI. évf. Ára 6 kor.

Csalóközi Lapok. (Duna-Szerdahely.) Szerk. Adorján Barna. Nyomt. Goldstein Jozsua. I. évf. Ára 8 kor.

Csikmegyei Híradó. (Csik-Szereda.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szvoboda József nyomd. III. évf. Ára 6 kor.

Csongrádi Lap. (Csongrád.) Szerk. Éder János és Holló Adolf; kiadó-tulajd. Weisz Márk nyomdász. XI. évf. Ára 8 korona.

Csongrádmegyei Hirlap. (Szen-tes.) Szerk. Tasnády Antal. Nyomt. Vajda Bálint. III. évf. Hetenk. 2-szer. Ára 10 korona.

Csurgó és Vidéke. (Csurgó.) Szerk. dr. Nagy Sándor és Matter János; kiadó-tulajd. Vágó Gyula nyomdász. IX. évf. Ára 8 kor.

Czegléd. (Czegléd.) Szerk. dr. F. Halász László; kiadó-tulajd. Sebők Béla nyomdász. XIX. évf. Ára 6 kor.

Dárda és Vidéke. (Dárda.) Szerk. dr. Berger Lajos. Nyomt. Frank Béla. I. évf. Ára 8 kor.

Debreczen-Nagyváradai Értesítő. (Debreczen.) Szerk. Nyiri Géza. LIX. évf. Nyomt. a város könyvny. Ára 4 kor.

Délsomogy. (Szigetvár.) Szerk. dr. Névy Zoltán és Bárvarth Gyula. Nyomt. a kiadó Kozáry Ede. II. évf. Ára 8 kor.

Délvidék. (Versecz.) Szerk. Perjessy Lajos; tulajd. Kirchner-féle nyomda. X. évf. Ára 10 kor.

Déva és Vidéke. (Déva.) Szerk. Szent-

irmay Alajos; kiadó-tulajd. Kroll Gyula nyomdász. X. évf. Ára 8 kor.

Dombóvár és Vidéke (Dombóvár.) Főszerk. Lexa Zeno, szerk. Horvát Samu; kiadja a szerkesztőség. Nyomt. a dombóvári ny. III. évf. Ára 8 kor.

Dunamenti Hirlap. (Duna-Adony.) Szerk. és kiadó Pongrátz Béla; laptulajd. a »Magyar Kurir« Ujságvállalat. Nyomt. Neuwald Illés Budapesten. I. évf. Ára 12 kor.

Ébresztő. (Nagyvárad.) Szerk. Ehrenfeld Adolf; kiadó ifj. Simon Szilárd. Nyomt. Neumann Vilmos. I. évf. Ára 4 kor.

Eperjesi Lapok. (Eperjes.) Szerk. dr. Mikler Károly. XXVI. évf. Nyomt. Kősch Árpád. Ára 10 kor.

Érsekujvár és Vidéke. (Érsekujvár.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Illényi István. XVII. évf. Nyomt. Pálkás I. Géza. Ára 10 kor.

Erzsébetfalvai Hirlap. (Erzsébetfalva.) Szerk. Matkovich Aladár. Nyomt. Matkovics A. kiadó-tulajd. II. évf. Ára 8 kor.

Erzsébetfalvai Közlöny. (Erzsébetfalva.) Főszerk. és kiadó-tulajd. Erdélyi Mihály; fel. szerk. Radó Károly. VI. évf. Nyomt. Matkovich A. Ára 8 kor.

Esztergom és Vidéke. (Esztergom.) Szerk. Munkácsy Kálmán; kiadó-tulajd. dr. Prokopp Gyula. XXIII. évf. Nyomt. Hunnia. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Esztergomi Közlöny. (Esztergom.) Szerk. és kiadó-tulajd. Haan Rezső. Nyomt. Laiszky János. XXIII. évf. Ára 8 korona.

Esztergomi Lapok. (Esztergom.) Szerk. és tulajd. Gerenday József, a »Hunnia« nyomd. X. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Félegyházi Híradó. (Félegyháza.) Szerk. Fluck Miklós; kiadó-tul. Vesszősi József. Nyomt. Feuer Illés. VII. évf. Ára 8 korona.

Félegyházi Hirlap. (Félegyháza.) Szerk. Dobák Ferencz; kiadja Vesszősi József nyomdász. Hetenként 2-er. XIX. évf. Ára 8 kor.

Felső-Bácska. (Bács-Almás.) Szerk. Pethő Lajos. Nyomt. az aszódi m. kir. javítóintézet. II. évf. Ára 8 kor.

Felsőbánya. (Felsőbánya.) Szerk. és kiadó: Spáczay Gyula. Nyomt. Molnár Mihály. II. évf. Ára 4 kor. (Megszűnt.)

Felsőbányai Hirlap. (Nagybánya.)

Szerk. Imre Károly; kiadó Nánásy István nyomdász. VI. évf. Hav. 2-szer. Ára 4 kor.

Felső-Sárosi Hirlap. (Bártfa.) Szerk. és laptulajd. Uhlig Leo. Nyomt. Blayer M. II. évf. Ára 8 kor.

Felső-Somogy. (Lengyeltóti.) Szerk. és kiadó László Arnold. Nyomt. Günsberger Zoltán. I. évf. Ára 8 kor.

Felsővidék. (Kassa.) Főszerk. Telekessy János; fel. szerk. Schleiminger Jenő. Nyomt. Rósa Viktor. II. évf. Ára 10 kor.

Felvidék. (Besztercebánya.) Szerk. Ferenczy Ödön; kiadó-tulajd. Machold F. nyomdász. VII. évf. Ára 8 kor.

Felvidéki Híradó. (Turóc-Szent-Márton.) Szerk. Berecz Gyula; kiadó a Magyar nyomda. XX. évf. Ára 8 kor.

Felvidéki Ujság. (Zsolna.) Főszerk. Ferényi Antal; szerk. és kiadó-tulajdonos Garai Lajos. Nyomt. Gansel Lipót Trencsénben. VIII. évf. Ára 8 kor.

Galántha és Vidéke. (Galántha.) Szerk. Vöröss Ferencz; kiadó-tulajd. Neufeld Samu nyomdász. VI. évf. Ára 8 kor.

Garamvidéke. (Brezsnóbánya.) Szerk. Zsemley Oszkár. Tulajd. és kiadó Kreisler József nyomdász. II. évf. Ára 8 kor.

Gödöllő és Vidéke. (Gödöllő.) Szerk. Nyiry Lajos. Nyomt. az aszódi m. kir. javítóintézet ny. III. évf. Ára 12 korona.

Gömöri Hirlap. (Rimaszombat.) Szerk. a kiadó-tulajd. Nárai J. Á. nyomdász. XIII. évf. Ára 8 kor.

Gömör - Kishont. (Rimaszombat.) Szerk. Dienes Lajos; kiadja Rábely Miklós nyomdász; XXI. évf. Ára 8 kor.

Gyergyó. (Gyergyó - Szent - Miklós.) Szerk. Kálmán István. Nyomt. Létz János és társa I. évf. Ára 8 kor.

Gyergyói Hirlap. (Gyergyó-Szent-Miklós.) Szerk. Kalmár Ignác; kiadó: Létz János és társa nyomdaja. IV. évf. Ára 8 kor.

Győri Vasárnapi Ujság. (Győr.) Szerk. és laptulajd. Malsiner Sándor. Nyomt. Heckenast György. II. évf. Ára 8 korona.

H.-Böszörmény és Vidéke. (H.-Böszörmény.) Szerk. Porcsalmy Gyula; kiadó-tul. Szabó Ferenczné nyomdaja. XI. évf. Ára 8 kor.

Hajduság. (Hajdu-Nánás.) Szerk. Marschalkó Zoltán laptulajd. a »Magyar Kurir« Ujságvállalat. Nyomt. Neuwald Illés Budapesten. I. évf. Ára 12 kor.

Halas és Vidéke. (Halas.) Szerk. dr. Hodossy Géza; kiadja Kémeri Sándor. Nyomt. Hirth Lipót és társa Szabadkán. II. évf. Het. 2-szer. Ára 8 kor.

Hatvan és Vidéke. (Hatvan.) Szerk. Nyiry Lajos. Nyomt. az aszódi m. kir. javítóintézet nyomd. II. évf. Ára 12 kor.

Heves és Vidéke. (Heves.) Szerk. Maczky Emil és Tomcsányi Ferencz. Nyomt. Adler József. I. évf. Ára 8 kor.

Hevesmegyei Lapok. (Gyöngyös.) Szerk. kiadó-tulajd. Vadász Lajos; X. évf. Nyomt. Kovács és társa. Ára 12 kor.

Hód-Mező-Vásárhely. (Hód-Mező-Vásárhely.) Szerk. és kiadó ifj. Szilágyi Gyula; nyomt. a hódmező-vásárhelyi nyomda- és kiadó-részvénytársaság. XXXI. évf. Hetenként 2-szer. Ára 8 kor.

Homonna és Vidéke. (Homonna.) Szerk. Réz László; kiadó-tulajd. Walter H. és társa. I. évf. Ára 8 kor.

Honti Lapok. (Ipolyság.) Szerk. Halász Ferencz. VII. évf. Nyomt. Neumann Jakab. Ára 9 kor.

Hungária. (Szombathely. Kiadó-tulajd. Csanádi-Török Gerő. Nyomt. Gábrriel Ágoston II. évf. Hav. 2-szer. Egy sz. ára 2 fill.

Hunyad. (Déva.) Szerk. laptulajd. Réthy Lajos; kiadó Hirsch Adolf nyomdász. XXVI. évf. Ára 8 kor.

Járasi Értesítő. (Sárbogárd.) Szerk. Migray József. Laptulajd. a »Magyar Kurir« Ujságvállalat. Nyomt. Neuwald Illés Budapesten. II. évf. Ára 12 kor.

Kaposvár. (Kaposvár.) Szerk. és laptulajdonos Csondor János. XVI. évf. Nyomt. Gerő Zsigmond. Hetenként 2-szer. Ára 12 kor.

Kárpáti Lapok. (Ungvár.) Szerk. Romanecz Aladár; kiadó-tulajd. Jäger Bertalan nyomdász. VII. évf. Ára 8 kor.

Kecskemét és Vidéke. (Kecskemét.) Szerk. és kiadó-tulajd. Székely Viktor. Nyomt. Tóth László. III. évf. Hav. 3-szor. Ára 3 kor. 20 fill.

Keszthelyi Héviz. (Keszthely.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Kórodi Simon. Nyomt. Sujánzsky József. I. évf. Ára az idényre 3 kor.

Kemenesalja. (Kis-Czell.) Szerk. Tóth Dezső. Nyomt. Bertalanffy József Szombathelyt. I. évf. Ára 8 kor.

Keszthelyi Hirlap. (Keszthely.) Szerk. dr. Lovassy Sándor; kiadó-tulajd. Mérei Ignác. Nyomt. Farkas János. XXIV. évf. Ára 10 kor.

Kisbér és Vidéke. (Kisbér.) Szerk. Döme Péter; kiadó-tulajd. Hafll Kálmán nyomdász. X. évf. Ára 8 kor.

Kis-Czell és Vidéke. (Kis-Czell.) Szerk. Huss Gyula. Kiadja a »Vörösmarty« ny. III. évf. Ára 8 kor.

Kisjenő-Erdőhegy és Vidéke. (Kisjenő-Erdőhegy.) Szerk. és kiadó-tulajd. Gallovich Dezső. III. évf. Nyom. a Kisjenő-Erdőhegy és Vidéke könyvny. Ára 8 kor.

Kiskőrösi Ujság. Szerk. és kiadó Egredi Horváth János; kiadó a »Magyar Kurir« Ujságvállalata. Nyomt. Neuwald Illés Budapesten. I. évf. (Megszűnt.)

Kiskun-Halás Helyi Értesítője. (Kis-Kun-Halás.) Szerk. és kiadó Práger Ferencz nyomdász. I. évf. Ára 2 kor. 80 fill.

Kis-Küküllő. (Dicső-Szent-Márton) Szerk. Boér Elek és Kedves József; kiadó-tulajd. Hirsch Mór nyomdász. XI. évf. Ára 8 kor.

Kispest-Szt-Lőrinczi Híradó. (Kispest-Szent-Lőrincz.) Szerk. Muskó Pál; kiadó-tulajd. Fischhof Henrik. II. évf. Ára 8 kor.

Kispest-Szent-Lőrinczi Lapok. (Kispest-Szent-Lőrincz.) Szerk. és kiadó Seper Kajetán. IV. évf. Nyomt. Szent-Gellért ny. Budapesten. Ára 10 kor.

Kisujzállás és Vidéke. (Kisujzállás.) Szerk. dr. Pallagi Gyula; kiadó-tulajd. Szekeres József nyomdász. IX. évf. Ára 8 kor.

Kisvárdai Lapok. (Kisvárdá.) Szerk. és laptulajdonos dr. Vadász Lipót. Nyomt. Berger Ignác. XIV. évf. Ára 8 kor.

Komáromi Hírlap. (Komárom.) Főszerk.-tulajd. Dr. Kolbe Dezső; szerk. Berinkei Bálint. Nyomt. Hungaria. V. évf. Ára 10 kor.

Komáromi Lapok. (Komárommegyei Közlöny.) (Komárom.) Főszerk. Tuba János; fel. szerk. dr. Kiss Gyula. Nyomt. Spitzer Sándor. XXII. évf. Ára 10 kor.

Komáromi Ujság. (Komárom.) Szerk. Alapi Gyula. Nyomt. Schönwald Tivadar. I. évf. Ára 10 kor.

Komárommegyei Értesítő. (Komárom.) Szerk. és kiadó-tulajd. Jankovich Lajos; társszerk. Miklósi Pál. XI. évf. Nyomt. Hacker Richard. Ára 10 kor.

Korpona és Vidéke. (Korpona.) Szerk.-tulajd. Jeszenszky Gusztáv, társszerk. Matunák Mihály. IV. évf. Nyomt. Joerges Ágost. Ára 9 kor.

Kőszeg és Vidéke. (Kőszeg.) Szerk. Wittinger Ernő; kiadó-tulajd. Feigl Gyula nyomdász. XXI. évf. Ára 8 kor.

Közérdek. (Nagy-Kikinda.) Szerk. és laptulajd. Jeszenszky Ignác. Kiadó Szezyakov Milán nyomdász. IV. évf. Ára 8 kor.

Közérdek. (Ujpest.) Szerk. Brankovics György. Nyomt. Fuchs Antal kiadó-tulajd. VI. évf. Ára 8 kor.

Közérdek. (Tiszafüred.) Szerk. és kiadó-tulajd. Timon Tihamér György. Nyomt. Goldstein L. I. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 kor.

Krassó-Szörényi Lapok. (Lugos.) Szerk. fel. és kiadó-tulajd. Virányi János nyomdász. XXIII. évf. Ára 12 kor.

Kun-Halás. (Halás.) Szerk. és kiadó-tulajd. Dr. Hermán Ferencz. Nyomt. Kálisch István Kis-Kőrösön. V. évf. Ára 10 kor.

Kun-Majsa. (Kun-Majsa.) Szerk. és kiadó-tulajd. Sasvári Sándor. Nyomt. Wirth Lipót és társa. IV. évf. Ára 6 kor.

Kun-Szent-Márton és Vidéke. (Kun-Szentmárton.) Szerk. Csanády István és Mezey István; kiadó-tulajd. Csanády József nyomdász. V. évf. Ára 8 kor.

Kunszentmiklós és Vidéke. (Kis-Kőrös.) Szerk. dr. Deutsch Ignác és Berger Béla. Nyomt. özv. Bors Károlyné. IV. évf. Ára 6 kor.

Losoncz és Vidéke. (Losoncz.) Ideigl. fel. szerk. Jeszenszky Ráfael; lap-tul. képviselője Kovács Ferencz. XXII. évf. Nyomt. Losonczai Sándor. Ára 10 kor.

Magyar Népszászló. (Nagyvárad.) Főszerk. Rádl Ödön; fel. szerk. dr. Gyémánt Jenő; kiadó Láng József nyomdász. IV. évf. Ára 6 kor.

Magyar Paizs. (Zalaegerszeg.) Szerk. dr. Kele Antal; kiadja Borbély György. Nyomt. Breisach Sámuel. II. évf. Ára 4 kor.

Marczali. (Marczali.) Szerk. és kiadó Mizsur Ádám nyomdász. II. évf. Ára 8 kor.

Mező-Kövesd és Vidéke. (Mező-Kövesd.) Szerk. és kiadó-tulajd. Harangi Gyula. Nyomt. Balázs Ferencz. V. évf. Ára 8 kor.

Mezőtúr és Vidéke. (Mezőtúr.) Szerk. és kiadó-tulajd. Fagyas Károly. Nyomt. Gyikó K. XVII. évf. Ára 8 kor.

Mezőtúri Hírlap. (Mezőtúr.) Szerk. dr. Nyiry Kálmán; laptulajd. Fülöp Ferencz. III. évf. Nyomt. Dolesch és Braun. Ára 8 kor.

Mindszenti Lap. (Mindszent.) Szerk. és kiadó-tulajd. Weisz Ignác nyomdász. III. évf. Ára 4 kor.

Módos. (Módos.) Szerk. dr. Ernst Lajos; kiadó-tulajd. Lustein Márcus nyomdász. II. évf. Ára 8 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Monor és Vidéke. (Monor.) Szerk. id. Bobory János; laptulajd. özv. Kostyelik Gézané. Nyomt. Első kispesti kny. IV. évf. Ára 12 kor.

Monorkerületi Lapok. (Monor.) Szerk. Mikola László; kiadó-tulajd. Molnár Sándor. Nyomt. Monorkerületi kny. I. évf. Ára 12 kor.

Moór és Vidéke. (Moór.) Szerk. Reszler Jakab nyomdász. XIII. évf. Ára 10 kor.

Mosonvármegye. (Magyar-Óvár.) Szerk. Ralbovszky Géza; laptulajdonos Holczer József. III. évf. Nyomt. Sagl J. özv. Ára 12 kor.

Munkács. (Munkács.) Szerk. Szántó Soma és Szalay István; lapkiadó-tulajd. Kroó Hugó nyomdász. XVIII. évf. Ára 8 kor.

Muraköz. (Csáktornya.) Szerk. Margitai József; kiadó Fischel Fülöp nyomdász. XVIII. évf. Ára 8 kor. (Magyar és horvát szöveggel.)

Muraszombat és Vidéke. (Muraszombat.) Szerk. Sinkovics Elek; kiadó a vendvidéki magyar közművelődési egyesület. Nyomt. Hirschl N. XVII. évf. Ára 6 kor.

Nagybánya és Vidéke. (Nagybánya.) Szerk. Révész Imre; kiadó-tulajd. Molnár Mihály nyomdász. XXVII. évf. Ára 8 kor.

Nagy-Károly és Vidéke. (Nagy-Károly.) Szerk. Papp Béla; kiadó-tulajd. Sarkadi Nagy Zsigmond nyomdász. XVIII. évf. Ára 8 kor.

Nagykátai Hírlap. (Nagy-Káta.) Szerk. dr. Bánus Vilmos és ifj. Chikán Pál. III. évf. Ára 8 kor.

Nagy-Kőrösi Hírlapok. (Nagy-Kőrös.) Főszerk. Tóth József; szerk. Takács Béla; társszerk. Plager Gyula és dr. Jóó Imre; laptulajd. Plager és társa. Nyomt. Ottinger Kálmán. XXIV. évf. Ára 10 kor.

Nagy-Kőrösi Ujság. (Nagy-Kőrös.) Szerk. Benkó Imre; kiadó-tulajd. Bazsó Lajos nyomdász. II. évfolyam. Ára 6 kor.

Nagy-Kunság. (Karczag.) Szerkesztő Szódi Miksa. XXVI. évf. Nyomt. Szódi S. Ára 8 kor.

Nagy-Küküllő. (Segesvár.) Szerk.

Dancs Bertalan; kiadó-tulajd. Betegh Pál nyomdász Székelyudvarhelyt. III. évf. Ára 8 kor.

Nagyszentmiklós. (Nagyszentmiklós.) Szerk. Pólya Endre. Nyomt. Wiener Náthán. X. évf. Ára 8 kor.

Nagyszombati Hetilap. (Nagyszombat.) Szerk. és tulajd. Thinágl János Henrik. Nyomt. Winter Zsigmond. XXXIII. évf. Ára 4 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Nagy-Tapolcsány és Vidéke. (Nagy-Tapolcsány.) Szerk. Zhorella Gyula és Pollák-Lengyel Béla. III. évf. Ára 10 kor.

Népszava. (Szabadka.) Szerk. és tulajd. Terbe Vince. Nyomt. Hirth Lipót és társa. IX. évf. Ára 12 kor.

Nyírvidék. (Nyíregyháza.) Szerk. Inczedy Lajos; kiadó-tulajd. Jóba Elek nyomdász. XXII. évf. Ára 8 kor.

Nyitrai Lapok. (Nyitra.) Szerk. és tulajd. Weiss József. XXXII. évf. Nyomt. Iritzer Zsigmond. Ára 10 kor. 40 f. (Magyar és német szöveggel.)

Ó-Becse és Vidéke. (Ó-Becse.) Szerk. dr. Grünbaum Pál; kiadó-tulajd. Löwy Lajos nyomdász. XIV. évf. Ára 8 kor.

Orosházi Közlöny. (Orosháza.) Főszerk. Pless Ignác; fel. szerk. Kis Mór. kiadó-tulajd. Pless N. XXIII. évf. Ára 8 kor.

Orsova és Vidéke. (Orsova.) Főszerk. Ghyczy László, fel. szerk. Gáspárdy Alajos. Nyomt. Tillmann R. XVII. évf. Ára 8 kor.

Összetartás. (Zenta.) Szerk. dr. Ellinger Jenő. Nyomt. Beretka Imre I. évf. Het. 3-szor. Ára 4 kor 80 fill.

Paksi Hírlap. (Paks.) Szerk. és kiadó Raksay Sándor. Nyomt. Neuwald Illés Budapest. I. évf. Ára 12 kor.

Pápai Közlöny. (Pápa.) Szerk. és kiadótl. Pollatsek Frigyes. Nyomt. Nobel Ármin. XI. évf. Ára 12 kor.

Pápai Lapok. (Pápa.) Szerk. dr. Kőrös Endre; laptulajd. dr. Fenyvessy Ferencz; XXVIII. évf. Nyomt. a főisk. ny. Ára 12 korona.

Pápai Ujság. (Pápa.) Szerk. Győri Gyula. III. évf. Nyomt. Nitsmann József Győrött. Ára 8 kor. (Megerszint.)

Petrosény és Vidéke. (Petrosény.) Szerk. Zádory Károly; laptulajd. Figuli Antal nyomdász. V. évf. Ára 8 kor.

Pozsonyi Hírlap. (Pozsony.) Szerk. Hamvas József. Nyomt. Freistadt Mór. I. évf. Ára 8 kor.

Rábaközi Közlöny. (Csorna.) Szerk.

László Samu Kapuvárott és Kokas István Csornán. IV. évf. Nyomt. Csokonai ny. Ára 8 kor.

Ráczevei Hírlap. (Ráczeve.) Szerk. és laptulajd. Guóth Kálmán. III. évf. Nyomt. Rode Mihály kiadó. Ára 8 kor.

Radna-Lippa. (Lippa.) Szerk. és tulajd. Zach Teréz. II. évf. Nyomt. Zach József. Ára 8 kor.

Rákospalotai Közlöny. (Rákospalota.) Szerk. és tulajd. Kohn Jakab. Nyomt. Fischer és Deutsch kiadók. I. évf. Ára 6 kor.

Rákos Vidéke. (Rákos-Szt.-Mihály.) Szerk. Pártényi József; kiadó-tulajd. dr. Bartha Sándor. Nyomt. Stephaneum Budapesten. I. évf. Ára 8 kor.

Résicai Lapok. (Resicabánya.) Szerk. Deák Gyula; kiadó-tulajd. Weisz Adolf nyomdász. II. évf. Ára 9 kor. 60 f.

Rozsnyói Híradó. (Rozsnyó.) Szerk. Róth Béla; kiadja Kovács Mihály nyomdász. XXIV. évf. Ára 8 kor.

Sajó Vidék. (Rozsnyó.) Szerk. Komoróczy Miklós; tulajd.: Herman Istvánné. Nyom. a Sajóvidék ny. IV. évf. Ára 8 kor.

Sárospaták. (Sárospaták.) Szerk. és lapkiadó-tulajd. Molnár János. II. évf. Nyomt. Steinfeld Jenő. Ára 8 kor.

Sárrét. (Berettyó-Ujfalu.) Szerk. Nagy Zoltán; kiadó-tulajd. Adler Béla nyomdász. I. évf. Ára 8 kor.

Sárvárvidéki Hírlap. (Keszthely.) Szerk. dr. Berger József. III. évf. Nyomt. Sujánszky József. Ára 8 kor. (Megszűnt.)

Selmeczbányai Híradó. (Selmeczbánya.) Szerk. Kuti István; kiadók Joerges Ágost özv. és fia nyomd. XII. évf. Ára 8 kor.

Somlyóvidéki Hírlap. (Devecser.) Szerk. Huss Gyula; kiadja a »Vörösmarty« nyomda. VI. évf. Ára 8 kor.

Somogyi Ujság. (Kaposvár.) Szerk. és kiadó: Poór Sándor. Nyomt. Hagelmann Károly. VIII. évf. Ára 8 kor.

Sümege és Vidéke. (Sümege.) Szerk. Éles Károly. Nyomt. Horváth Gábor. IX. évf. Ára 8 kor.

Szabadkai Közlöny. (Szabadka.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Szabados Sándor nyomdász. XXVI. évf. Ára 4 kor.

Szabadság. (Esztergom.) Szerk.-tulajd. Bártlay Géza. VI. évf. Nyomt. Tábor Adolf. Hetenként 2-szer. Ára 12 kor.

Szabad Szó. (Szentés.) Szerk. Árvai Bálint. III. évf. Nyomt. Vajda. Ára 4 kor.

Szabolcsi Tiszavidék. (Tisza-Lök.)

Szerk. fel. Héry Gyula. Tulajd. a »Magyar Kurir« Újságvállalat. Nyomt. Neuwald Illés Bndapesten. I. évf. Ára 12 kor.

Szálló Levelek. (Nyírad.) Szerk. Polgár Béla. Nyomt. a Vörösmarty ny. Devecser. V. évf. Havonk. 2-er. Ára 12 kor.

Szalontai Lapok. (Nagy-Szalonta.) Szerk. Nagy Márton, Kornstein Herman és Podhradecky Rezső; lapkiadó-tulajdonos Reich Jakab nyomdász. XIII. évf. Ára 8 kor.

Szamos. (Szatmár.) Szerk. dr. Hantz Jenő; kiadó-tulajd. Litteczky Endre a Szabadsajtó ny. XXXII. évf. Hetenként kétszer. Ára 8 kor.

Szarvas és Vidéke. (Szarvas.) Szerk. Benczúr Sándor; kiadó-tulajd. Sámuel Adolf. Nyomt. a Szarvas és Vidéke ny. XII. évf. Ára 8 kor.

Szarvasi Lapok. (Szarvas.) Szerk. Szikes Antal; Nyomt. Dantzky Sándor. XVIII. évf. Ára 10 kor.

Szatmár. (Szatmár.) Szerk. Nagy Lajos; kiadó-tulajd. Nagy Lajosné nyomd. XXVII. évf. Ára 5 kor. 60 f.

Szatmár és Vidéke. (Szatmár.) Szerk. dr. Fejes István; kiadó-tulajd. Morvai János nyomdász. XVIII. évf. Ára 6 kor.

Szatmármegyei Közlöny. (Nagy-Károly.) Szerk. Baudisz Jenő; tulajdonos Roth Károly nyomdász. XXVI. évf. Ára 8 kor.

Szatmár-Németi. (Szatmár.) Szerk. Mátray Lajos; kiadó-tulajd. Weinberger testvérek. V. évf. Ára 4 kor.

Szeghalomvidéki Hírlap. (Szeghalom.) Szerk. dr. Csák István. II. évf. Nyomt. Kovács A. Ára 8 kor. (Megszűnt.)

Székely-Udvarhely. (Sz.-Udvarhely.) Szerk. és kiadó-tul. Betegh Pál nyomdász. VII. évf. Ára 8 kor.

Szekszárd és Vidéke. (Szekszárd.) Szerk. és laptulajd. Geiger Gyula; Nyomt. Rosenbaum Miksa Pakson. XXI. évf. Ára 12 kor.

Szent-Endre és Vidéke. (Szent-Endre.) Szerk.-tulajd. Czobor Hugó. III. évf. Nyomt. Markovits és Garai Budapesten. Ára 8 kor.

Szentes és Vidéke. (Szentes.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Mátéffy Ferencz, társ-szerk. Bánfalvi Lajos; Nyomt. a Szentes és Vidéke ny. XXII. évf. Hetenként 2-szer. Ára 10 kor.

Szent-Gotthárd. (Szent-Gotthárd.) Szerk. és kiadó-tul. Wellisch Béla nyomdász. VI. évf. Ára 8 kor.

Szepesi Hírnök. (Lőcse.) Szerk. Hensch Aladár; kiadó-tulajd. Nagy Árpád. Nyomt. Reiss Jos. Th. XXXIX. évf. Ára 8 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Szepesi Lapok. (Igló.) Szerk. Nikházi Frigyes; kiadó-tulajd. Csetényi Emil. Nyomt. a »Tátra« ny. XVII. évf. Ára 8 korona.

Szilágy. (Zilah.) Fel. szerk. dr. Kincs Gyula; szerk. ifj. Kapus Sámuel, kiadó Seres Samu nyomdász. XIX. évf. Ára 8 kor.

Szilágy-Somlyó. (Szilágy-Somlyó.) Szerk. és kiadó-tulajd. Bölöni Sándor nyomdász. XIX. évf. Ára 8 kor.

Szoboszló és Vidéke. (Hajdu-Szoboszló.) Szerk. és kiadó-tulajd. Fehér Gábor. Nyomt. Plón Gy. XI. évf. Ára 8 kor.

Szolnok-Doboka. (Deés.) Szerk. és kiadó Veress Dezső. Nyomt. Demeter és Kiss XXVI. évf. Ára 12 kor.

Tapolcza és Vidéke. (Tapolcza.) Szerk. és kiadó-tulajd. Feleki Alajos. Nyomt. Löwy B. XI. évf. Ára 10 kor.

Társadalmi Lapok. (Ujpest.) Szerk. és kiadó-tulajd. Sugár Bódog. Nyomt. Korvin test. V. évf. Ára 8 kor.

Tata és Tóváros. (Tata.) Szerk. Fogassy Kázmér; laptulajd. Nobel Adolf nyomdász. V. évf. Ára 8 kor.

Tokaj-Hegyalja. (Szerencs.) Szerk. és kiadó-tulajd. Simon József nyomdász. IX. évf. Ára 8 kor.

Tolnamegyei Közlöny. (Szegzárd.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Boda Vilmos. Nyomt. Molnár Mór. XXIX. évf. Ára 12 kor.

Túrkeve. (Túrkeve.) Szerk. és laptul. Bentsik Emma. Nyomt. Fölföldy Györgyné. XI. évf. Ára 8 kor.

Udvarhelyi Híradó. (Székely-Udvarhely.) Szerk. és kiadó-tulajd. Becsek Aladár; nyomt. Becsek D. fia. IV. évf. Ára 8 kor.

Ugocsa. (Nagy-Szöllős.) Szerk. id. Králik József; lapkiadó-tulajdonos Doktor István nyomdász. XVII. évf. Ára 8 kor.

Uj-Arad és Vidéke. (Uj-Arad.) Szerk. és tulajd. Németh Péter. I. évf. Ára 8 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Ujpesti Hírlap. (Ujpest.) Szerk. és laptulajd. Beness János. III. évf. Nyomt. Fuchs Antal. Ára 8 kor. (Megszünt.)

Ujpesti Közlöny. (Ujpest.) Szerk. és kiadó-tulajd. Mártonffy Imre. Nyomt. Kellner és Morländer. IX. évf. Ára 8 kor.

Ung. (Ungvár.) Szerk. Lőrinczy Jenő;

kiadó-tulajd. Székely és Illés nyomdászok. XXXIX. évf. Ára 8 kor.

Ungvári Közlöny. (Ungvár.) Szerk. Schürger Ferencz; kiadó-tulajd. Lévai Mór nyomdász. XXIII. évf. Ára 8 kor.

Váci Hírlap. Szerk. Kulcsár Ernő; kiadja Kovách Ernő. Nyomt. Mayer Sándor. XV. évf. Ára 12 kor.

Vágvölgyi Lap. (Trencsén.) Szerk.-kiadó Skarnitzl X. Fer. nyomdász. XXVIII. évf. Ára 8 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Veszprémi Ellenőr. (Veszprém.) Szerk. Várkonyi Dezső. IV. évf. Nyomt. Köves és Boros. Ára 12 kor.

Visó és Vidéke. (Felső-Visó.) Szerk. Cseh Nándor; kiadó-tulajd. Ocskay H. Nyomt. Schiffmann H. VI. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Visói Hírlap. (Felső-Visó.) Szerk. és kiadó-tulajd. Aczél Ödön. Nyomt. Schiffmann H. Maramaros-Szigen. II. évf. Ára 8 kor.

Zalai Közlöny. (Nagy-Kanizsa.) Szerk. dr. Villányi Henrik; kiadó ifj. Wajdits József nyomdász. XL. évfolyam. Ára 10 korona.

Zalamegye. (Zala-Egerszeg.) Szerk. és kiadó-tulajd. Udvardy Ignác. Nyomt. Vágó János. XX. évf. Ára 8 kor.

Zemplén. (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Dongó Gyárfás Géza; kiadó-tulajd. Éhlert Gyula. Nyomt. a Zemplén ny. XXXII. évf. Ára 6 kor.

Zempléni Hírlap. (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Hadady Géza és Jurcsó Ágoston. Nyomt. a Pannonia. IX. évf. Ára 10 korona.

Zentai Híradó. (Zenta.) Szerk. és kiadó-tulajd. Kabos Ármin nyomdász. VI. évf. Ára 10 kor.

Zentai Közlöny. (Zenta.) Szerk. és kiadó-tulajd. Fekete Sándor nyomdász. XIII. évf. Ára helyben 6 kor. vid. 8 korona.

Zólyom és Vidéke. (Zólyom.) Szerk. és tulajd. Friedmann Mór. Nyomt. Zólyom és Vidéke könyvny. IV. évf. Ára 8 korona.

Zólyomvármegyei Hírlap. (Zólyom.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Nádasy Gyula nyomdász. XV. évf. Ára 8 kor.

Zsombolya. (Zsombolya.) Szerk. és kiadó Porse Vilmos. Nyomt. Wunder Rezső kiadó. I. évf. Ára 6 kor.

Összesen 218.

IX. HIRDETÉSI LAPOK.

BUDAPESTEN.

Országos Hirdetési Közlöny. Szerk. és tulajd. Gerő József, VII. évf. Nyomt. Európa. Hav. 2-szer. Ára 10 kor.

VIDÉKEN.

Abauj-Tornavármegye Hivatalos Lapja. (Kassa.) Szerk. Abauj-Tornavármegye alispáni hivatala. I. évf. Ára 6 kor.

Baranya Vármegye hivatalos lapja. (Pécs.) Szerk. és kiadja Várady Ferencz. Nyomt. Taizs József, IV. évf.

Brassói Értesítő. (Brassó.) Szerk. és kiadó Incze és Szóts. Nyomt. Gabony Vilmos. I. évf. Naponként. Ára 4 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Gömör-Kishont t. e. Vármegye Hivatalos Értesítője. (Rimaszombat.) Szerk. és kiadja a vármegyei alispáni hivatal. Szerk. fel. Rábely Miklós nyomdász. XII. évf. Hivatalos hetilap. Ára 8 kor.

Győr szab. kir. város hivatalos Értesítője. (Győr.) XII. évf.

Győrvármegye Hivatalos Értesítője. (Győr.) Nyomt. Gross testvérek. II. évf. Havonként 2-szer.

Háromszékmegyei Értesítő. (Kézdi-Vásárhely.) Szerk. és kiadja a Háromszékvármegye alispáni hivatala. XVIII. évf. Nyomt. ifj. Jancsó Mózes. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Heves Vármegye Közigazgatási Lapja. (Eger.) Megyei hivatalos Közlöny. Nyomt. az egri ny. r. társ.

Hivatalos Értesítő. (Segesvár.) Szerk. dr. Seiwert Vilmos; kiadja Nagy-Küküllő vármegye X. évfolyam. Nyomt. Horeth Fr. J.

Hivatalos Közlemények. (Gyula.) Békésvármegye hivatalos lapja. Kiadja a vármegye alispánja. IV. évf. Nyomt. Dobay János.

Hivatalos Közlönye (Torda) Torda-Aranyos vármegye törvényhatóságának. Nyomt. Füssy és Sztupjár. II. évf.

Hontvármegye Hivatalos Közlönye. (Ipolság.) Szerk. a vármegye jegyzői kara. IX. évf. Havonként 3-or. Nyomt. Neumann Jakob. Ára 6 kor.

Kolozsvármegye Hivatalos Közlönye. (Kolozsvár.) Szerk. Hory Béla dr. Lásposi Hegedűs Árpád és dr. Pavlik Sándor. Nyomt. Gámán János örököse. XXIV. évf. Ára 8 kor.

Körösvények. (Nagyvárad.) Bihar-vármegye alispánjától. Nyomt. Laszky Ármin. III. évf.

Nógrádvármegyei Hivatalos Értesítő. (B-Gyarmat.) Kiadja a vármegyei jegyzői hivatal. Nyomt. a balassagyarmati könyvnyomda r. t. LVIII. évf. Hetenként. Ára 8 kor.

Pozsony Vármegye Hivatalos Közlönye. (Pozsony.) Szerkesztői és kiadja Klempa Bertalan alispán. Nyomt. Wigand. F. K. X. évf. Havonként 2-3-szor. Ára 4 kor.

Rendeleti Közlöny. (Nagy-Szalonta.) Szerk. Nagy Márton; kiadja Reich Jakob nyomdász. XII. évf.

Sárosvármegye Hivatalos Lapja. (Eperjes.) Szerk. és kiadja Sárosvármegye alispáni hivatala. Nyomt. Kósch Árpád. VI. évf. Hetenként. Ára 4 kor.

Somogyvármegye Hivatalos Lapja. (Kaposvár.) Szerk. és tulajd. Roboz István. XX. évf. Kiadó Hegelmann Károly nyomdász.

Sopronvármegye Hivatalos Közlönye. (Sopron.) Szerk. Zalka Pál; kiadja Sopronvármegye törvényhatósága. Nyomt. Röttig Gusztáv. I. évf. Ára 2 kor.

Trencsén Vármegye Hivatalos Közlönye. (Trencsén.) Szerk. Baross Jusztin alispán; kiadja Skarnitzl X. Ferencz nyomdász. Hav. 2-szer. XI. évf. Ára 4 kor.

Vasvármegyei Hirdető. (Szombathely.) Kiadó-laptulajd. Apfel Sándor. Nyomt. Bertalanffy József. I. évf. Egyes szám 4 fill.

Zólyomvármegye Hivatalos Lapja. (Besztercebánya.) Szerk. és kiadja Zólyomvármegye alispáni hivatala. II. évf. Nyomt. Machold F. Ára 4 kor. Összesen 24.

X. VEGYES MELLÉKLAPOK.

BUDAPESTEN.

A Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője. XXIX. évf. Hetenként hat-szor.

A »Budapest« Regénycsarnoka. Heti melléklap. XIX. évf.

Curiai Határozatok. A »Jogtudományi Közlöny« melléklapja.

Darázs. Melléklet a Kis-Pest-Szent-Lőrinczi Lapokhoz. Nyomt. a Belvárosi ny. I. évf.

Egy krajczáros tréfás képes Herkó Páter. A magyar Herkó Páter melléklapja. Hetenként 2-szer. III. évf. Ára 2 kor. 40 f.

Honvédorvos. A »Gyógyászat« havi melléklete.

Hölgyek Lapja. A »Képes Családi Lapok« heti melléklete. XIII. évf.

Jogesetek. XVII. évf. Melléklet a »Jog«-hoz és az »Ügyvédek Lapja«-hoz.

Katholikus Tanúgy. A »Magyar Állam« melléklapja. Szerk. dr. Zelliger Vilmos. VII. évf. Ára 4 kor.

Közegészségügy és Törvényszéki Orvostan. Szerk. Fodor József, tanár. Az »Orvosi Hetilap« mellékletei.

Magyar Lloyd. A »Magyar Kereskedők Lapja« heti melléklete. XXI. évf.

Magyar Sörfőzők Lapja. Az »Adóügyi Szaklap« két heti melléklete.

Nyilvántartás. A »Rendőri Lapok« melléklapja. VI. évf. (Magyar és német szöveggel.)

A »Pénzügyi Közlöny.« melléklapja. **Pénzügyi Utmutató.** A »Pénzügyi Hírlap« melléklapja. XIV. évf.

Polgári Törvénykezés. A »Büntető Jog Tára« melléklapja. XVIII. évf.

Posta- és Távirtdai Közlemények. Melléklet a M. kir. Posta- és Távirtdai Rendeletek Tárához.

Regénytár. A »Vasárnap Ujság« heti melléklete. VII. évf.

Rendőri Közlöny. A »Belügyi Közlöny« melléklapja. XXX. évf.

Sorsolási Tudósító. A »Pénzügyi Ujság« melléklete VI. évf.

Szemészet. Szerk. Schulek Vilmos tanár iskolája.

Szépirodalmi Kert. Szerk. Cziklay Lajos. Heti melléklet a »Magyar Állam«-hoz. XV. évf.

Szövetkezés. »Hazánk félhavi melléklete. XII. évf.

Tolnai Világ Lapja. A Képes Családi Lapok melléklapja. Szerk. Sass István.

Uj Budapest. A »Budapest« képes

heti melléklete (Élclap.) XXIII. évf. Ára a főlap nélkül 6 kor.

Vasárnap. A »Hazánk« heti melléklapja.

Világkrónika. A »Vasárnapi Ujság« s »Politikai Ujdonságok« s a »Képes Néplap« melléklapja. XXV. évf.

VIDEKEN.

Borsodvármegye Hivatalos Értesítője. (Miskolcz.) A »Borsod« melléklete.

Hivatalos Közlöny. (Veszprém.) A »Veszprém-vármegye melléklapja. III. évf.

Hivatalos Melléklet a »Torontálhoz. (Nagy-Becskerek.) XVI. évf. Hetenként egyszer.

Hübele Balázs. (Arad.) Az »Aradi Híradó« élclap melléklete.

Hüvelyk Matyi. (Szeged.) A »Szegedi Napló« melléklete VIII. évf.

Sopronvármegye Hivatalos Közétetelei. (Sopron.) A »Soproni Hírlap« melléklete. Szerk. Zalka Pál. Ára 2 kor.

Összesen 33.

ÖSSZEJEZÉS.

Hírlapirodalmunk *számarányát* 1900. és 1901. évben a következő kimutatásban tüntethetjük föl:

	1900.	1901.	
I. Politikai napilapok	57	70	+ 13
II. Politikai hetilapok	79	93	+ 14
III. Vegyes tartalmú képes lapok	10	12	+ 2
IV. Egyházi és iskolai lapok	52	52	— —
V. Szépirodalmi és vegyes tart. lapok	25	22	— 3
VI. Humorisztikus lapok	16	18	+ 2
VII. Szaklapok	276	278	+ 2
VIII. Vidéklapok nempolitikai tartalommal	209	218	+ 9
IX. Hirdetési Lapok ...	21	24	+ 3
X. Vegyes melléklapok	37	33	— 4
Összesen:	782	820	+ 38

II.

A hazai nem-magyar nyelvű hirlapirodalom.

KERESZTY ISTVÁNTÓL.

I. TÖBBNYELVŰ LAPOK.*

Szaklapok és vegyes tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Általános Műszaki Értesítő. Allgemeiner Technischer Anzeiger für Ungarn. [Magyar és német.] V. évf.

Általános Szeszipari Közlöny. [M. és német.] IV. évf.

L'Argus. (Francia lap magyar melléklettel.) I. évf.

Bőripar. Ungarische Gerber-Zeitung. [M. és német.] VIII. évf.

A Budapesti Áru- és Értéktőzsde Hivatalos Arjegyző Lapja. Amtlicher Coursblatt der Budapester Waaren- und Effecten-Börse. [M. és n.] XXXVIII. évf.

Budapesti Lakáshirdető. Budapesti Wohnungsanzeiger. [M. és n.] XIV. évf.

Commercielle Rundschau. Kereskedelmi Szemle. [Német főlap, magyar mellékklappal.] V. évf.

Dohányárusok Közlönye. Organ der Tabak-Gross- und Kleinverschleisser Ungarns. [M. és n.] IX. évf.

Építőmunkás. Der Bauarbeiter. [M. és n.] VII. évf.

Értesítő. A. m. kir. tengerészeti hatóság hiv. lapja. — Avvisatore. (Fiume.) (A »La Bilancia« melléklapja.) [M. és olasz.] ? évf.

Glücksbote. Sorsolási Tudósító. [M. és német.] XI. évf. ?

Illustrierte Feuerwehr-Zeitung. Melléklapja: **Tűzrendészeti Értesítő** (M. és n.) XVII. évf.

Italmérők és Italárusok Közlönye. Schanklizenz-Zeitung. [M. és német.] IV. évf.

Kávésipar Szakközlöny. [M. és német.] XIV. évf.

Könyvkötők Lapja. [M. és n.] III. évf.

Levélbélyeg-Forgalmi Közlöny. Briefmarken-Verkehrs-Blatt. [M. és n.] I. évf.

Magyar Agyagipar. Ungarische Thonindustrie. [M. és n.] III. évf.

Magyar Borkereskedelem. Ungarischer Weinhandel. [M. és n.] I. évf.

Magyar Bőripar. — Ungarische Lederindustrie [M. és n.] VIII. évf.

Magyar Czukoripar. Die ungarische Zuckerindustrie, *és melleklete:* A Czukorrépa-Termelő. — Der Zuckerrüben-Producent. [M. és n.] X. évf.

Magyar Czukrárszok Lapja. [M. és n.] II. évf.

Magyar Fém- és Gépipar. Ungarische Metall- und Maschinen-Industrie. [M. és n.] XI. évf.

M. Kir. Postai és Távirida-Rendeletek Tára. Sbornik kr. ug. Postanskih; *és:* Brzovajnih Naredabah. [M. és horvát.] Kiadja a m. kir. kereskedelemügyi miniszter. XVI. évf.

Magyar Malom-Közlöny. Ungarische Mühlen-Nachrichten. [M. és német.] III. évf.

Magyarországi Vas- és Fém-munkás. Ungarischer Eisen- und Metallarbeiter. [M. és n.] I. évf.

Magyar Vas- és Gépujság. Ungarischer Metallarbeiter. [M. és n.] XIX. évf.

* A magyar (illetőleg német) nyelvűek közé is fel vannak véve, az összes létszámot tehát ez a rovat nem gyarapítja.

Mercur, hiteles sorsolási tudósító. Authent. Verlosungs-Anzeiger. [M. és n.] XXXI. évf.

Művezetők Lapja. Werkmeister-Zeitung. [M. és n.] IV. évf.

Nemzetközi Fürdő-Lapok. Internationale Bade-Zeitung. [M. és n.] VI. évf.

Nemzetközi Nyilvántartás. La Sûreté Internationale. Internationale Evidenz. [M., német és francia.] A Rendőri Lapok melléklapja. VI. évf.

Népszava. Volksstimme. [M. és német.] XXIX. évf.

Orientalischer Lloyd. [Német és francia; lásd a németek közt.]

Rendeleti Közlöny (a m. kir. honvédség számára). Szabályrendeletek. — Viestnik Naredabah. Za kr. ug. domobranstvo. Normativne naredbe. [M. és horvát.] XXVII. évfolyam.

Rendeleti Közlöny (a m. kir. honvédség számára). Személyes ügyek. — Viestnik Naredabah. Za kr. ug. domobranstvo. Osobni poslovi. [M. és horvát.] XXVII. évf.

Rendőri Lapok (Magyar Csendőr). [M. és n.] IX. évf.

Sorsolási Közlöny. (M. és n.) XV. évf.

Typographia. Gutenberg. [M. és n.] XXXIII. évfolyam.

Ungarische Wochenschrift. Magyar Zsidó (decz. 20. óta: Politikai Magyar) Hetilap. (M. és n.) VII. évf.

Unio. A Bpest-Székesfőv. Sütők... Ipartestülete hivatalos szakközlönye. [M. és n.] VI. évf.

Vas- és Fémmunkások Szaklapja. Fachblatt der Eisen- und Metallarbeiter. [M. és n.] V. évf.

A Vendéglős. [A Kávésipar Szakközlönyével azonos.]

Zenelap. [Német melléklettel.] XV. évf.

Zenélő Magyarország. (Zeneművek, részben német feliratokkal.) VIII. évf.

Ziehungs-Liste. Sorsolási Tudósító. [M. és n.] XXXI. évf.

Összesen 44.

VIDÉKEN.

Bácskai Ujság. Bácskaer Zeitung. (Apatin.) [Magyar és német.] VI. évf.

Brassói Értesítő. Kronstädter Anzeiger. (M. és n.) I. évf.

Módos. [M. és n.] II. évf.

Muraköz. Medjimurje. [M. és horvát.] XVIII. évf.

Nagyszombati Hetilap. Tyrnauer Wochenblatt. [M. és n.] XXXIII. évf.

Nyitrai Lapok. Neutra-Trenchner Zeitung. (Nyitra.) [M. és n.] XXXII. évf.

Szent-Gotthárd. St.-Gotthard. [M. és n.] VI. évf. 1900/1901.

Szepesi Hírnök. Zipser Bote. (Lőcse.) [M. és n.] XXXIX. évf.

Telecska. (Kula.) [M. és n.] XIX. évf.

Ujvidéki Ujság. (M. és n. kiadások.) I. évf.

Vágvölgyi Lap. (Trencsén.) [M. és n.] XXVIII. évf.

Összesen 11.

KÜLFÖLDÖN.

Magyar Hirmondó. Hungarian News. (Cleveland, Ohio) [M. és angol.] II. évf.

Összesen 1.

II. NÉMET LAPOK.

a) *Politikai tartalmúak.*

BUDAPESTEN.

Allgemeine Jüdische Zeitung. (Héber betűkkel.) Szerk. tul. Grossberg Lipót. Ny. Fried és Krakauer. XIV. évf. Heti 5 szám. Ára 20 kor.

Budapester Tagblatt. Fel. szerk. Bolgár Ferencz; kiadja »Európa« r. t. Ny. »Európa.« XVIII. évf. Napilap. Ára 28 kor.

Extrablatt. A Neues Budapester Abendblatt lenyomata.

Hungaria. Correspondenz für das Ausland. (Könyomatú.) Szerk. Eichner S., okt. óta a kiadótul.: Neumayer Lajos. Ny. a Pesti kny. r. t., utóbb Pressburg Frigyes köny. II. évf. Napilap. Ára havonta 30 kor. = 35 franc.

Jüdisches Tageblatt. (Héber betűkkel.) Szerk. Gábel Jakab Jehiél. Ny. Neumayer Ede. III. évf. Heti 5 szám. Ára 16 kor.

Montagblatt. Fel. szerk. tul. Viola Miksa. Ny. Schlesinger és Kleinberger. XIII. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Neues Budapester Abendblatt. Szerk. Singer Arthur, kiadó ő és Barna Tódor. Ny. »Kosmos« III. évf. Napilap. Száma 2 fillér.

Neues Kleines Journal. Szerk. Vida Bódog, tul. »Európa« r. t. Ny. »Európa.« V. évf. Ára naponta 2 fill.

Neues Pester Journal. Fel. szerk. Bródy Lajos; kiadó-tul. Bródy Zsigmond. Ny. »Hungaria« ny. XXX. évf. Napilap. Ára 28 kor.

Neues Politisches Volksblatt. Fel. szerk. dr. Fleischmann Sándor; kiadó tul. Mérey Miksa. Ny. »Kosmos.« XXV. évf. Napilap. Ára 20 kor., a »Witzrakete« mellékkel együtt 22 kor 40 fill.

Pester Lloyd. Fel. szerk. Falk Miksa; kiadó, ny. a »Pesti Lloyd-Társulat« XLVII. évf. Napilap, estilappal. Ára 44 kor.

Politisches Volksblatt. Fel. szerk. Sipos J.; kiadó tul. a »Hungaria« vállalat. Ny. »Hungaria« XXVII. évf. Napilap. Ára 20 kor.

Ungarische Information. Politisch-wirtschaftliche Correspondenz für das Ausland über Ungarn und den Balkan. (*Könyomatú.*) Szerk. Eichner S., helyettes sz. dr. Gál Jenő. Ny. Lengyel Lipót. II. évf. Napilap. Ára havonta 20 kor. = 20 Mk.

Összesen 13.

VIDÉKEN.

Bács-Bodrogher Presse. (Ujvidék.) Fel. szerk. és kiadó Fuchs Emil. Ny. Fuchs Emil és Társa. XLVI. évf. Hetilap. Ára 10 kor.

Deltaer Zeitung. (Delta.) Fel. szerk. Drechsler Bernát; kiadótul., ny. Heldenwanger J. XXI. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Deutsches Tagblatt für Ungarn. (Temesvár.) Szerk. Crauer Alwin. Kiadó tul. Wettel L. J. Ny. »Gutenberg« ny. II. évf. Napilap. Ára 24 kor.

Donau-Temes-Bote vorm. Banater Post. (Pancsova.) Szerk. tul., ny. Wittig-schlager K. XXXII. évf. Hetenként két szám. Ára 16 kor.

Der Freimütige. »Südungarisches Volksblatt.« (Temesvár.) Fel. szerk. és tul. Blaskovics Ferencz. Ny. »Délmagyarors. ny.« XVI. évf. Hetilap. Ára 9 kor.

Fünfkirchner Zeitung. (Pécs.) Főszerk. Lenkei Lajos, fel. sz. Verbói Ármán, tul. Guttman J. özv. Ny. »Pécsi irodalmi és ny. r. t.« XXXII. évf. Hetenként 2 szám. Ára 16 kor.

Hermannstädter Zeitung vereinigt mit dem Siebenbürger Boten. (Nagy-Szeben.) Fel. szerk. Roth Frigyes; kiadó ny. Reissenberger Adolf. CXVII. évf. Napilap. Ára 20 kor.

Kronstädter Zeitung. (Brassó.) Fel. szerk. Feminger Károly; kiadótul. Gött

János fia. Ny. Gött J. fia. LXV. évf. Napilap. Ára 19 kor. 20 fill.

Der Landbote. (Temesvár.) Szerk. tul. Kraushaar Károly; tul. Kraushaar István. Ny. Csanádegyházmegyei ny. XXX. évf. Hetilap. Ára 4 kor.

Neue Temesvárer Zeitung. (Temesvár.) Fel. szerk. Dévay Ferencz; tul. kiadó Steger E. utóda. XXXIV. évf. Napi lap. Ára 32 kor.

Neue Zeitung. (Sopron.) Szerk. dr. Arnhold Károly. Ny. Röttig Gusztáv. IV. évf. Ára 14 kor.

Oedenburger Zeitung. (Sopron.) Fel. szerk. Marbach Ernő; kiadó ny. Romwalter Alfréd. XXXIV. évf. Napilap. Ára 20 kor.

Pressburger Tagblatt. (Pozsony.) Szerk. Pichler Hermann Alajos; kiadó ny. Kath. irodalmi r. t. V. évf. Napi lap. Ára 16 kor.

Pressburger Zeitung. (Pozsony.) Fel. szerk. Löwö Rudolf; kiadó tul. ny. Angermayer Károly. CXXXV. évf. Napilap, esti lappal. Ára 24 kor.

Siebenbürgisch-Deutsches Tagblatt. (Nagy-Szeben.) Lapvezér Häner Henrik; Főszerk. dr. Schuller Rudolf, fel. szerk. Teutsch Gyula; kiadó ny. Drotleff József. XXVIII. évf. Napilap. Ára 24 kor.

Südungarischer Bote. (Lugos.) Szerk. tul. Reiner Adolf; ny. Szidon József. III. évf. Heti 3 szám. Ára 16 korona.

Südungarische Reform. (Temesvár.) Szerk. tul. ifj. Steiner Károly. Ny. »Unio« XIII. évf. Napilap. Ára 28 kor.

Südungarn. (Lugos.) Szerk. Teichner Emil. Ny. Szidon József. IX. évf. Heti 2 szám. Ára 16 kor.

Temesvarer Zeitung. (Temesvár.) Fel. szerk. Barát Ármán; kiadó-tul. Heim Antal. Ny. Délmagyarországi kny. L. évf. Napilap. Ára 32 kor.

Ung.-Weisskirchner Volksblatt. (Fehértplom.) Szerk. Schümichen Jakab; tul. ny. Kuhn Péter VI. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Der Volksfreund. (Szombathely.) Fel. szerk. és kiadó ny. Gabriel A. XIX. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Westungarisches Volksblatt. (Sopron.) Szerk. (Beitl Károly?); tul. az alapítók. Ny. Török és Kremszner. VIII. évf. Heti 3 szám, és külön egyheti népkiadás; ára 12 kor., a népkiadás 5 kor. 20 fillér.

Westungarischer Grenzbote. (Pozsony.) Fel. szerk. Riedl Farkas; kiadó tul. Simonyi Iván. Ny. Zindl József. XXX. II. évf. Napilap. Ára 28 kor. 80 fill.

Wiener-Neustädter Tagblatt. (Bécsujhely.) Szerk. Bonte Hugó; tul. ny. Prager Gusztáv és Stiborsky Fülöp (Lajta-Szt-Miklós). Deczemberben mutatványszám.

Összesen 24.

b) Szaklapok és vegyestartalmúak.

BUDAPESTEN.

Allgemeiner Technischer Anzeiger für Ungarn. Szerk. tul. Singer Gyula. Ny. Föv. kny., vonalzó és könyvkötő intézet. V. évf. Havonta 2 szám. Ára 12 kor.

Amtliche Nachrichten. Kiadó Cs. kir. szab. Kassa-Oderbergi vasut. Ny. »Pesti kny. r. t.« . . . évf.

Auslegungen des k. ung. Patentamtes. Szerk. Révi Gyula. Kiadja a fölsküdt szabadalmi ügyvivők egyesülete. Ny. Fried és Krakauer. I. évf. Hetilap. Ingven.

Bank- und Handels-Zeitung. Szerk. Basch Lajos. Ny. Révai és Salamon. II. évf. Havi 2 szám. Ára 3. kor.

Der Bau-Unternehmer und Lieferant. (A »Vállalkozók Lapja« német kiadása.) Fel. szerk. Sós Salzer Izor; kiadó-tul. Salzer I., Lakatos L. és Bendik G. Ny. »Belvárosi kny.« (Varga Endre és Gröz Bertalan.) XX. évf. Havi 3 szám. Ára 16 kor.

Budapester (Osterr.-Ung.) Ankündigungsblatt. Szerk. tul. Sikray S. Ny. Brózsa Ottó. XIX. évf. Havi 2 szám. Ára ?

Budapester Montagszeitung. Szerk. tul. Büchler Baján Vilmos. Ny. Markovics és Garai. IV. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Central-Vermittler. Szerk. vagy tulajd. nincs megnevezve (!) Ny. Neuwald Illés. . . . évf. Számozatlan, időhöz nincs kötve. Ára 8 korona.

Christliches Volksblatt. Szerk. Auer István; tul. Molnár János. Ny. »Stephanaeum« ny. VI. évf. Heti lap. Ára 4 kor.

Commercieller Anzeiger. Fel. szerk. Stein M.; tul. Zwilling J. »Assistentz« irodája. Ny. Gross és Grünhut. XXXI. évf. Heti lap. Ára 24 kor.

Commercieller Beobachter. Szerk. tulajd. Zwilling Lipót. Ny. Weissenberg Armin. X. (»XXXI.«) évf. Heti lap. Ára 24 kor.

Commerzielle Blätter. Szerk. kiadja Manswirth L. Ny. Alpár F. »XI.« évf. Megjelen bizonytalan időközökben. Ára 20 kor. (!)

Commercielle Rundschau. Szerk. kiadó Vécsei Leo. Ny. Gross és Grünhut. V. évf. Havi 3 szám. Ára 12 kor.

Cyankali. Szerk. Fischer Vilmos. »Angio« ny. XXI. évf. Havi 2 szám. Ára 20 kor.!

Eisenbahn-Tarif- und Verkehrs-Anzeiger. Szerk. kiadó Weismayer Brúnó. Ny. Gelléri és Székely. V. évf. Havi 2 szám. Ára 20 kor.

Express. Szerk. tul. Osinger János. Ny. Állítólag V. évf. Állítólag napilap, kézirat gyanánt; ára 600 kor.

Finanzielle Blätter. Fel. szerk. Pick Ignác. Ny. Zeisler. *Megjelenik bizonytalan időközökben, ismétlődő tartalommal.* Ára 20 kor. (!)

Finanz- und Handels-Revue. Szerk. tul. Boross J. Ny. »Hermes«. I. évf. Hetilap. Ára 24 kor. (!)

Früh-Journal. Szerk. Singer Arthur. Tulajd. »Budap. hirlapkiadó r.-t.« Ny. Beer és Társa. I. évf. Naponta 2 fillér. Megszűnt.

General-Anzeiger. Szerk. Krausz A. Ny. Löblovitz Zsigmond. »XV.« évf. *Megjelen bizonytalan időközökben.* Ára 16 kor. (!) *Azonos az Ung. Handels-Museum-mal,* I. ezt.

Handels- und Gewerbeblatt. Szerk. »Paul Gábor«. (A *Finanzielle Blätter-rel azonos.*)

Hans-Jörgel. Szerk.-kiadó Czukelter Ferencz. Ny. Neuwald Illés. XXIV. évf. Kétheti lap. Ára 16 kor., nyilvános helyiségeknek 12 kor.

Heitere Blätter. Fel. szerk. Hátsek Adolf; társszerk. Schönmann Vilmos. Ny. »Európa« ny. VIII. évf. Hetilap. Ára 8 korona.

Internationale Artisten-Revue. Fel. szerk. és kiadó-tul. Kiss Dávid. Ny. Markovits és Garai. XI. évf. Havi 3 szám. Ára 12 kor.

Internationales Central-Journal. Szerk. »Eördög Zoltán«. Ny. Neuwald Illés. I. évf. Havi 2 szám, ára 16 kor. (!) Megszűnt.

Internationale Kapitalisten-

Zeitung. Szerk. tul. Singer Sándor. Ny. Beer és Tsa. »XI.« évf. Havi 2 szám. Ára 2 kor.

Internationale Volkszeitung. Szerk. Lipsitz Sándor. Ny. Nagel István. I. évf. Bizonytalan időközökben. Ára 16 kor. (!) Megszűnt.

Kleines Journal. Fel. szerk. Fischer Mór. Ny. Anglo ny., majd »Minerva.« V. évf. Havi 2 szám. Ára 16 kor.

Local-Zeitung. A **Finanzielle Blätter**-rel azonos.

Mauthner's Führer durch Feld und Garten. Szerk. kiadó Mauthner Ödön magkereskedése. Ny. »Athenaeum« III. évf. Heti 2 szám, ingyen.

Mittheilungen der Holländischen Lebensversicherungs-Gesellschaft in Budapest an ihre Vertreter. Szerk. nincs megnevezve. Nyom. Szénássy Sándor. V. évf.

Montagblatt. Szerk. tul. Viola Miksa. Ny. Schlesinger és Kleinberger. XIII. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Möbelwagen-Evidenz-Blatt. Az »Eisenbahn-Tarif . . . Anzeiger« kiadása, havi 4 szám. V. évf. Ára . . .

Nationalökonomische Blätter. Szerk. tul. Friedmann L. Ny. Gross és Grünhut. XXVII. évf. Heti lap. Ára 16 korona.

Oest-Ung. Journal. A **Finanzielle Blätter**-rel azonos.

Pester Medizinisch-Chirurgische Presse. Fel. szerk. dr. Török Lajos; segédszerk. dr. Pikler Gyula, dr. Sarbó Arthur, dr. Schein Mór; kiadó tul. Mezei Antal. Ny. »Werböczy« r. t. XXXVII. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Reichs-Herold. (!) Fel. szerk. Zebaur József. Ny. Zeisler M. I. évf. Kétheti lap. ára 20 kor. (!) Megszűnt.

Reklam Zeitung. Szerk. Bodanszky D. Ny. Zeisler M. II. évf. (a **Handels- und Gewerbe-Journal**-lal azonos.)

Saphir's Styx. Szerk. Rozsáfy Manó. Ny. Neuwald Illés. XXXIII. évf. Félhavi lap. Ára 10 kor.

Ungarische Allgemeine Verkehrs-Zeitung. Szerk. tul. Schreiber Adolf örököse Andics Jusztina. Ny. Feldmann Mór. XXIII. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Ungarische Bauzeitung. Szerk. tul. Sommer József. (Ujpest.) Ny. »Franklin« társulat. VI. évf. Havi 3 szám. Ára 20 kor.

Ungarisches Handelsblatt. Szerk. tul. »Kelemen B.« A **Fortschritts-Presse**-vel azonos, csakhogy ára 24 korona. (!)

Ungarisches Handels-Museum. Szerk. »Braun A.« Ny. Löblovitz Zsigmond. XV. évf. *Megjelenik bizonytalan időközökben.* Ára 16 kor. (!) Azonos a **General-Anzeiger**-rel, l. ezt.

Ungarischer Holzhändler. (A »Magyar Fakereskedő« német fordítása.) Szerk. és tul. Székely Ignác. Ny. »Fővárosi ny. és vonalozó r.-t.«, utóbb Révai és Salamon. VIII. évf. Havonta kétszer. Ára 4 kor., a magy. kiadással együtt 10 kor.

Der Ungarische Israelit. Fel. szerk. dr. Bak Illés; tul. Bak Ignác özv. Ny. Márkus Samu. XXVIII. évf. Ára 12 kor.

Ungarische Medizinische Presse. Szerk. és kiadó dr. Tuszkai Ödön. Ny. Gelléri és Székely. VI. évf. Heti lap. Ára 10 kor

Ungarische Montan-Industrie- und Handelszeitung. Szerk. és kiadó Silberstein Arnold. Ny. Márkus Samu. VII. évf. Félhavi lap. Ára 20 kor.

Ungarischer Weinbau. Szerk. Baross Károly és dr. Drucker Jenő; tul. Baross K. Ny. »Pátria« ny. r. t. V. évf. Heti lap. Ára 12 kor.

Ungarische Wochenschrift. Szerk. Gábel Gyula. Ny. Gross és Grünhut. VII. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Volksblatt. Fel. szerk. »István gazda.« Ny. »Franklin« társulat. VIII. évf. Hetilap. Ára 3 kor.

Volkswirtschaftliche Sonntags-Revue. Fel. szerk. és tul. Reinitz Tódor. Ny. Neuwald Illés. XXIV. évf. Hetilap. Ára 24 kor.

Volkswirtschaftliche Zeitung. »VIII. évf.« A »**Fortschritts-Presse**«-vel azonos.

Die Witzrakete. (Melléklet a Neues Polit. Volksblatthoz.) Szerk. Fleischmann Sándor; kiadó a N. P. Vbl. társaság. VII. évf. Ára: a főlap előfizetőinek 2 kor. 40 fill., különben 9 kor. 60 fill.

Összesen 53.

VIDÉKEN.

Allgemeine Ungarische Weinzeitung. (Sopron.) Szerk. Rosenstingl Berthold. Ny. Röttig Gusztáv. II. évf. Havi 2 szám. Ára 7 kor. 20 fill.

Der Autor. (Pozsony.) Főszerk. tul. ifj. Wytrlik József; fel.-szerk. Voigt Viktor. Ny. Alkalay Adolf és fia II. évf. Kétheti lap. Ára 10 kor.

Bács-Bodrogher Zeitung. (Apatin.) Fel. szerk. Ziemietzky Károly; ny. Fuchs Emil. III. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Bácskaer Volksblatt. (Zombor.) Fel. szerk. és tul. ny. Oblat Károly. XIII. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Die Berzava. (Resiczabánya.) Szerk. kiadó. ny. Eisler József. XXVI. évf. Heti lap. Ára 9 kor. 60 fill.

Bistritzer Wochenschrift. (Besztercze.) Szerk. kiadó Schell Károly. Ny. Botschar Tódor. XXX. évf. Hetilap. Ára 8 kor. 80 fill.

Bistritzer Zeitung. (Besztercze.) Szerk. kiadó Hann János. Ny. Botschar Tódor. XI. évf. Ára 8 kor.

Bogsáner Zeitung. (Krassó-Szörényer Post.) (Német-Bogsán.) Szerk., tul. ny. Rosner Adolf. X. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Buziáser Anzeiger. (Buziás.) Szerk. tul. ny. Ullman Ferencz. II. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Centralzeitung für Eisen- und Metallwaaren. (Pozsony.) Szerk. Posch József; kiadó König I. Ny. Alkalay Adolf és fia. II. évf. Havi 2 szám. Ára 4 kor.

Csákovaer Zeitung. (Csákova.) Fel. szerk. Chudy Jenő; tul. ny. Chudy testvérek. XX. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Eisenstädter Zeitung. (Kismarton.) Lásd *Kismartoner Ztg.*

Der Friedensbote. Szerk. Schmidt C. E. (Pozsony); kiadó Scholtz Ödön (Ágfalva). Ny. Wigand F. K. (Pozsony). 1901/1902. V. évf. Kétheti lap. Ára 2 kor.

Gross-Becskeker Wochenblatt. Fel. szerk. Mayer Rudolf; kiadó ny. Pleitz Ferencz Pál. LI. évf. Hetilap. Ára 10 kor.

Gross-Kikindaer Zeitung. (N.-Kikinda.) Szerk. tul. Korn Arthur. Ny. Gajin (előbb Milenkovits) ny. XXVII. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Gross-Kokler Bote. (Segesvár.) Szerk. tul. ny. Horeth J. Frigyes. XXIII. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Günser Anzeiger. (Kőszeg.) Fel. kiadó Feigl G. Adolf. Ny. Feigl Frigyes. XXVIII. évf. Hetilap. Ára 7 kor. 60 fill.

Günser Zeitung. (Kőszeg.) Felelős kiadó. ny. Feigl Gyula. XX. évf. Hetilap. Ára 5 kor 30 fill.

Handels-Anzeiger. (Bécs.) Szerk. kiadó Landesberg S. Ny. (Sopron) Röttig Gusztáv. X. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Haus und Hof. (Pozsony.) Szerk., tul. Prus-Kobierski Rudolf lovag. Ny. Alkalay Adolf és fia. VII. évf. Havi 2 szám. Ára 3 kor.

Hermannstädter Vergnügungs-Anzeiger (a Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt melléklete.) (N.-Szeben.)

Illustrierte Feuerwehr-Zeitung. (Pozsony.) Szerk., kiadó Groidl Gyula: a **Tüzrendészeti Értesítő** cz. magyar lap szerk. dr. Michaelis Béla. Ny. Alkalay. XVII. évf. Havi 2 szám. Ára 6 kor.

Illustrierte Zeitschrift für Papier-, Schreib- und Kurzwaren: tavasz óta: **Ill. Zsch. f. P. Schreibwaren und Buchhandel.** (Bécs-Lipcse.) Fel. szerk. Füchsel R. Kiadó Schwartz Henrik. Ny. Alkalay Adolf és fia (Pozsony). III. évf. Havi 2 szám. Ára 2 kor.

Karansebeser Wochenblatt. (Káransebes.) Szerk. tul. Jacobovits József. Ny. az egyházmegyei ny. XIV. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Károlyfalvaer Wochenblatt. [Nyomat a Neue Werschetzer Zeitungból.] (Károlyfalva.) Szerk. ifj. Schneider Ferencz; kiadó ny. Wettel és Veronits (Versec). V. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Karpathen-Post. (Késmárk.) Szerk. tul. ny. Sauter Pál. XXI. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Kaschauer Zeitung. Kassa-Eperjesi Értesítő. (Kassa.) Fel. szerk. Rorwell S.; kiadó ny. Werfer Károly. LXIII. évfolyam. Heti 3 szám. Ára 10 kor.

Kirchliche Blätter. (N.-Szeben.) Szerk. tul. Wagner János. Ny. Krafft V. 1901/1902. VI. évf. Heti lap. Ára 6 kor.

Kismartoner Zeitung, vormals **Eisenstädter Zeitung.** (Kismarton.) Szerk. tul. Breier Samu; ny. Dick Ede. XVI. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Köl Mvászér. (Kolozsvár.) (Héber betűkkel.) Szerk. tul. Weinstein Béni Izsák. Ny. Boskovics József. III. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Kronstädter Wochenblatt. (Brassó.) Szerk. és ny. Gabony Vilmos. Hetilap. I. évf. Ára 4 kor.

Landwirthschaftliche Blätter. (N.-Szeben.) Szerk. Gottschling Adolf, Wittstock Oszkár és dr. Scheiner András;

kiadó az erdélyi szász gazd. egyesület felügyelőbizottsága. Ny. Drotleff József. XXIX. évf. Havonta 2 szám. Ára egyf. tagoknak 1 kor. 20 fill., nem tagoknak 3 kor. 20 fill.

Magyar Vadász. (Pozsony.) Szerk. Heytmánek Ferencz. R. Tulajd. Mitschke Károly N. Angermayer Károly. I. évf. Heti 3 szám. Ára 12 kor.

Mediascher Wochenblatt. (Medgyes.) Szerk. Biehl Ferencz; tul. ny. Reissenberger G. A. IX. évf. Heti lap. Ára 6 korona.

Nagy-Kikinda. (U. o.) Szerk. Hochstrasser János. Tul. Kastory János és Pavlicsek József. Ny. »Pannonia«. VII. évf. Heti lap. Ára 4 kor.

Die Nera. (Ung. Weisskirchner Zeitung.) (Fehértemplom.) Szerk. Gradl Péter. Kiadó ny. Wunder Gyula XXXV. évf. Hetilap. Ára 9 kor. 20 fillér.

Neue Bahnen. (Bécs.) Szerk. Kolb M. Károly; kiadó Stauf von der March Ottokár. Ny. Röttig Gusztáv (Sopron). I. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Neue Werschetzer Zeitung. Fel. szerk. Veronits József; kiadó-tul. ny. Wettel és Veronits czég. XX. évf. Hetenként 2 szám. Ára 10 kor.

Neutraer Zeitung. Nyitrai Hirlap. (Nyitra.) Szerk. tul. Grünfeld Náthán. Ny. Reichele Lipót. XII. évf. Heti lap. Ára 12 kor.

Oberwarther Sonntags-Zeitung. (Felső-Ór.) Kiadó-tul. ny. Schodisch Lajos. XXII. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Oesterreichisch-Ungarische Eisenhändler-Zeitung (Pozsony.) Szerk. ? Ny. ? I. évf. Havi 2 szám. Ára. ?

Oraviczaer-Wochenblatt. (U. ott.) Fel. szerk. és tul. Ny. Wunder Károly. XXX. évf. Hetilap. Ára 9 kor. 20 fill.

Oraviczaer Zeitung. (Oravicza.) Fel. szerk. Kehrer Viktor; tul. Kehrer L. Ny. Kehrer C. XVI. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Orsovaer Wochenblatt. (Orsova.) Szerk. Hutterer Géza; tul. ny. Handl József. XXIX. évf. Hetilap. Ára 9 kor. 60 fill.

Perjamos und Umgebung. (Perjamos.) Szerk. Gatter Aurél. Ny. »Hungaria.« V. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Die Posaune. (Temesvár.) Tul. ny. Lechenmayer J. C. XXVI. évf. Heti lap. Ára 12 kor 80 fill.

Pressburger Presse. (Pozsony.)

Szerk. tul. Engyeli Jenő. Ny. Alkalay Adolf és fia. IV. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Resiczaer Zeitung. (Resicza.) Szerk. és kiadó-tul. ny. Weisz Adolf. XV. évf. Hetilap. Ára 9 kor. 60 fill.

Schässburger Zeitung. (Segesvár.) Kiadó. ny. Jördens testvérek. XXIX. évf. Hetilap. Ára 5 kor.

Sturm! (Bécs-München.) Fel. szerk. Fischl Adolf; tul. Goldmann Ad. József (Bécs). Ny. Alkalay Adolf és fia (Pozsony). I. évf. ? Havi 3 szám. Ára 6 kor.

Submissions-Anzeiger für Oesterreich-Ungarn. (Bécs.) Szerk. Norden M. L. Kiadó-tul. »Technologischer Verlag Jos. Ad. Goldmann.« Ny. Alkalay és fia (Pozsony). II. évf. Hetilap. Ára 24 kor.

Südungarische Bürger-Zeitung. (Perjamos.) Szerk. tul. ny. Pirkmayer Alajos. V. évf. Heti lap. Ára 3 kor.

Südungarische Gewerbe-Bundeszeitung. (Temesvár.) Szerk. ifj. Steiner Károly; tul. Délmagy. Iparszövetkezet. Ny. »Unio«. III. évf. Havi 2 szám. Ára 2 kor.

Telecska. (Bács-Kula.) Szerk. Lackner Fülöp. Ny. Berkovits Márk. XIX. évf. Hetilap. Ára 6 kor.

Temes-Kubiner Wochenblatt. (T.-Kubin) [lenyomat a **Neue Werschetzer Zeitung**ból]. Szerk. Oberläuter Róbert. Ny. Wettel és Veronits. (Versec.) III. évf. Heti lap. Ára 10 kor.

Temesvárer Ankündigungsblatt. (Temesvár.) Szerk. tul. Grosz J. Ny. Moravetz Gyula. I. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Temesvárer Journal. Szerk. kiadó Bayer György. Ny. Csendes Jakab. I. évf. Napilap. Ára 12 kor.

Theater-, Kunst- und Musik-Zeitung »Der Autor«. (Lásd az A betűben.)

Torontaler Presse (előbb **Südungarischer Grenzbote**) (N.-Becske-rek.) Szerk. tul. Jokly Lipót. Ny. Jokly I. IV.—XVII. évf. Heti lap. Ára 12 kor.

Torontaler Zeitung. (Perjamos.) Fel. szerk. tul. ny. Pirkmayer Alajos. XIX. évf. Hetenként 2 szám. Ára 10 kor.

Der Ungarische Landwirth. (Der Volksfreund.) (Temesvár.) Szerk. Kraushaar Károly. Ny. csanád-egyház-megyei ny. XIII. évf. Hetilap. Ára 4 kor.

Unparteiische Zeitung. (Pozsony.) Szerk. Hochreiner F. Ny. kath. irod. társ. II. évf. Hetilap, száma 4 fill.

Volkswille. (Temesvár.) Szerk. Dobrilovics János; kiadó külön lapbizottság. Ny. Délmagyarországi kny. VII. évf. Hetilap. Ára 4 kor. 80 fill.

Wegweiser durch die Sommerfrischen Oesterreichs. (Bécs.) Szerk. kiadó dr. Platt Gusztáv. Ny. Alkalai és fia (Pozsony). I. évf., mintegy 15 szám. Ára 3 kor.

Werschetter Gebirgsbote. (Versecz.) Szerk. Million M. Kiadja és ny. a Kirchner-ny. XLV. évf. Heti 2 szám. Ára 10 kor.

Westungarische Volkszeitung. (Pozsony.) Szerk. kiadó Zalkai Lajos L. Ny. Kath. irod. r. t. VI. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Westungarischer Weinbergsbote. (Pozsony.) Szerk. tul. Vetter Pál K. Ny. Alkalay Adolf. V. évf. Havi 2 szám. Ára 8 kor.

Wetterkalender für Ungarn. (Ó-Széplak.) Kiadó ny. a Nyitravölgyi gazdasági egyesület. Ny. (Rózsahegy) Kohn. XIX. évf. Heti lap. Tagilletmény.

Wieselburger Zeitung. (Mosony.) Szerk. tul. Manninger József. (Ny. Nitsmann József (Győr). I. évf. Hetilap, ára 8 kor.

Zeitung für Land- und Forstwirtschaft. (Bécs.) Szerk. kiadó Koffron J. Ny. (Pozsonyban.) Wigand F. K. II. évf. Havi 2 szám. Ára 10 kor.

Zsombolyaer Zeitung. (Hatzfelder Zeitung.) (Zsombolya.) Szerk.-tul. ny. Wunder Rudolf. XIV. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Összesen 71.

III. HORVÁT LAPOK.

a) *Politikai lap.*

VIDÉKEN.

Novi List. (Fiume.) Szerk. kiadó Supilo Ferencz. Ny. »Fiumei részv. ny.« IV. évf. Napilap. Ára 20 kor.

Összesen 1.

b) *Szajlapok.*

BUDAPESTEN.

Financijalne Novine (előbb: **Hrvatski Financijalni Stražar.**) Szerk. Iklódy Győző. Ny. »Stephanaeum.« IV. évf. Havi 3 szám. Ára 12 kor.

Financijalni Glasnik. Szerk. Stra-

žimir Milán. Ny. »Stephanaeum.« II. évf. Havi 2 szám. Ára 9 kor. 20 fill.

Povlastični Viestnik. Szerk. Frecskay János. Ny. »Pallas.« VI. évf. Heti lap. Ára 20 korona.

Összesen 3.

IV. SZERB LAPOK.

a) *Politikai tartalmúak.*

BUDAPESTEN.

МАЈЕ НОВИНЕ. Szerk. Petrovits Milán. Kiadó Székely Viktor. Ny. Pollacsek Mór. II. évf. Napilap. Ára 14 kor. 40 fill. Összesen 1.

VIDÉKEN.

БАШТОБАН. (Ujvidék.) Szerk. kiadó Mihajlovits Gyoka. Ny. Ivkovits György. II. évf. Havi 2 szám. Ára 3 kor.

БРАНИК (Ujvidék.) Fel. szerk. Perits Janko; kiadó a »Druzina Branika.« Ny. Popovits M. testv. XVII. évf. Heti 3 szám. Ára 24 kor.

ЗАСТАВА. (Ujvidék.) Főszerk. Tomits Jása; fel. sz. Bradvarovits Konstantin. Ny. Miletits Szvetozár. XXXV. évf. Napilap. Ára 28 kor.

НАШЕ ДОБА. (Ujvidék.) Fel. szerk. Pavlovits István. Ny. Hirschenhauser Benő. XVII. évf. Heti 2 szám. Ára 20 kor.

Összesen 4.

b) *Szajlapok és vegyestartalmúak.*

BUDAPESTEN.

ННБА. Szerk. »István gazda« (=Rombay Dezső.) Ny. »Franklin« társulat IV. évf. Heti lap. Ára 3 kor.

ОБРНИК. Szerk. Ny. »Patria«. I. évf.

Összesen 2.

VIDÉKEN.

БАНАТСКИ ПЛАСНИК. (Török-Kanizsa.) Szerk. Szodits Zsárkó (Jozefova). Ny. Szegyakov Sándor. I. évf. Hetilap. Ára 6 kor.

БУДУЊНОСТ. (Versecz.) Szerk. Vezenkovits Lázó. Ny. Kirchner-ny. VII. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

ПОЛЈЕ. (Zombor.) Szerk. Blagojevits Jován; kiadó Karakasevits Milivoj könyvkereskedése. Ny. Bittermann Nándor. XXIII. évf. Félhavi ifjúsági lap. Ára 2½ dinár.

НАПОДНОСТ. (Pancsova.) Szerk. ki-

adó Bekits T. Ny. Wittigschlager Dragutin. V. évf. Heti 2. szám. Ára 16 kor.

HEBEN. (Ujvidék.) Tul. szerk. dr. Jovánovits-Zmáj Jován; fel. sz. Mihajlovits Tyoka. Kiadja »Rad« r.-társaság (Ruma.) Ny. Miletits Szvetozár. I. évf. 1901/1902. Kétheti gyermeklap. Ára 6 kor.

ЦОЗОРИШТЕ. (Ujvidék.) Szerk. Hacsits Antal. Kiadja a Szerb Nemzeti Színház Társaság vezetősége Ny. Popovits M. testv. XXVI. évf. Havonta 80 fill.

РОДОЛЪВЪ (Versecz.) Szerk. tul. ny. Pavlovits P. Milán. II. évf. Hetilap. Ára 6 kor.

САДАИШЪОСТ. (N.-Kikinda.) Fel. szerk. Veszelinovits Iván. Ny. Szegyakov Milán, utóbb a kiadói ny. XVIII. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

СРБАДИЈА. (N.-Kikinda.) Szerk. Tusanovits István; kiadja egy társaság. Ny. Radák Jován. IV. évf. Heti 2 szám. Ára 12 kor.

ШКОЛСКИ ОДЖЕК. (Ujvidék.) Szerk. Travany Habakuk. Ny. Miletits Szvetozár. V. évf. Havi 3 szám. Ára 8 kor.

Összesen 10.

V. ROMÁN LAPOK.

a) *Politikai tartalmúak.*

VIDÉKEN.

Activitatea. (Szászváros.) Fel. szerk. Bercian Laurián; főszerk. tul. dr. Muntean Aurél. Ny. »Minerva«. I. évf. Hetilap. Ára 6 kor.

Controla. (Temesvár.) Fel. szerk. és kiadó Barcianu V. Jónás. Ny. Délmagyarors. kny. Cirovici D. Tamás. VII. évf. Ára 16 kor.

Drapelul. (Lugos.) Fel. szerk. dr. Jurca Kornél; tul. dr. Branisce Valér. Ny. Traunfeller Károly. I. évf. Heti 2 szám. Ára 12 kor.

Foia Poporului. (Nagy-Szeben.) Fel. szerk. Baltas András; tul. »Tipografia« r. t. IX. évf. Hetilap. Ára 6 kor.

Gazeta Transilvaniei. (Brassó.) Fel. szerk. egyszersmind tul. ny. Muresianu Aurél. LIX. évf. Ára [a napilap] 24. kor, illetőleg [a vasárnapi kiadásoké] 4 kor.

Telegraful Roman. (N.-Szeben.) Szerk. Pacatian V. Tódor. Ny. gör. kel. főegyházmegyei ny. XLIX. évf. Ára 14 kor.

Tribuna. (Nagy-Szeben.) Fel. szerk.

Morariu János; tul. »Tipografia« r. t. XVIII. évf. Napilap. Ára 20 kor.

Tribuna Poporului. (Arad.) Szerk. világi Russu János; kiadó ny. Popovici-Barcianu Aurél. V. évf. Napi lap. Ára 20 kor.

Unirea. (Balázsfalva.) Fel. szerk. és kiadó Domşa Aurél C. Ny. Gör. kel. főegyházmegyei szeminárium ny. XI. évf. Heti lap. Ára 12 kor.

Vulturul. (Nagyvárad.) Főszerk. tul. Ardelean Jusztin, fel. szerk. Sceopul János József. Ny. »Szt. László ny.« X. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Összesen 10.

b) *Szaklapok és vegyes tartalmúak.*

BUDAPESTEN.

Poporul. Fel. szerk. »Coresi, pópa«. Ny. »Franklin« társ. VIII. évf. Heti lap. Ára 3 kor.

Poporul Roman. Szerk. kiadó Birautiu Demeter. Ny. Krammer Lipót. I. évf. Heti 2 szám. Ára 4 kor.

Összesen 2.

VIDÉKEN.

Bunul Econom. (Szászváros.) Fel. szerk. Moşa János. Tul. dr. Mihu János. Ny. »Minerva« ny. II. évf. Hetilap. Ára 4 kor.

Familia. (Nagyvárad.) Fel. szerk. és kiadó Vulcanu József. Ny. Láng József. XXXVII. évfolyam. Hetilap. Ára 16 kor.

Foia Diecesana. (Karánsebes.) Szerk. Barbu Péter. Ny. kiadó Gör. kel. egyházmegyei ny. XV. évf. Hetilap. Ára 10 kor.

Foia Pedagogica. (N.-Szeben.) Szerk. Barcianu D. P.; kiadó: szerkesztő testület. Ny. Főegyházmegyei ny. V. évf. Havi 2 szám. Ára 6 kor.

Foia Scolastica. (Balázsfalva.) Szerk. »Negrutiu« (Fekete) János. Kiadja tanítóegyesület. Ny. gör. kel. főegyházmegye. III. évf. Havi 2 szám. Ára 6 kor.

Gura Statului. (Arad.) Fel. szerk. Urzica Stan; tul. dr. Cuciu János. Ny. Réthy Lipót és fia. Uj folyam XXI. évf. = II. évf. félhavi lap. Ára 6 kor.

Revista Economica. (N.-Szeben.) Szerk. Diaconovich Kornél. Ny. gör. kel. egyházmegyei kny. III. évf. Hetilap. Ára 16 kor.

Revista ilustrata. (Sajó-Solymos.) Szerk. kiadó Baciú János. Ny. Bács Já-

nosné. IV. évf. Havi 2 szám. Ára 12 korona.

Revista Orăștiei. (Szászváros.) Fel. szerk. Baritz F. Péter; kiadó Popovici-Barcianu Aurel. Ny. »Minerva.« VII. évf. Hetilap. Ára 6 kor.

Spicuri Literare. (Szászváros.) Szerk. Ny. »Minerva.« I. évf. Ára? (Melléklapja: Bunul Economul.)

Összesen 10.

VI. TÓT LAPOK.

a) Politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Kreſtan. Fel. szerk. Sándorfi Ede, kiadó-tul. ő és Németh Gellért. Ny. »Stephaneaem« ny. VIII. évf. Hetilap. Ára 4 korona.

Opravdovj Kreſtan. (Az alábbiak heti néplapja.) Ny. Hornyánszky. VI. évf. Ára 4 kor.

Slovenské Noviny. Fel. szerk. és kiadó ny. Hornyánszky Viktor. XVI. évf. Heti 3 szám Ára 12 kor. (Melléklapja: Opravdovj Kreſtán.)

Összesen 3.

VIDÉKEN.

Národnie Noviny. (Túróc-Szent-Márton.) Fel. szerk. Pietor Ambrus; kiadók Mudron Pál és társai. Ny. részv. társ. XXXII. évf. Napilap. Ára 24 kor.

Összesen 1.

b) Szaklapok és vegyes tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Slovensky Dennik. Szerk. Hodža Milán. Kiadó Székely Viktor. Ny. Pollacsek Mór. II. évf. Napilap. Ára 14 kor. 40 fillér. Megszűnt.

Vlast a' Svet. Fel. szerk. »Štefan« gazda. Ny. »Franklin« társ. XVI. évf. Hetilap. Ára 3 kor.

Összesen 2.

VIDÉKEN.

Katolicke Noviny. (Nagy-Szombat.) Fel. szerk. és kiadó Kollár Márton. (Nádas.) Ny. Horovitz Adolf. LII. évf. Félhavi lap. Ára 4 kor.

Ludové Noviny. (Túróc-Sz-Márton.) Szerk. kiadó Bielek Antal. Ny. részvény-társ. V. évf. Heti lap. Ára 4 kor.

Národni Hlasnik. (Túróc-Sz.-Már-

ton) Szerk. kiadó Pietor Ambrus. Ny. r. t. XXXIV. évf. Havi 2 szám. Ára 2 kor.

Slovenské Listy. (Liptó-Rózsahegy.) Szerk. tul. ny. Salyas Károly. Uj folyam. III. évf. Hetilap. Ára 2 kor. 8 fil.

Összesen 4.

VII. CSEH LAP.

BUDAPESTEN.

Szaklap.

Mauthneruv Pruvodoc Polem a Zahradou. Szerk. tul. Mauthner Ödön. Ny. »Athenaeum« I. évf. (Ingyen.)

Összesen 1.

VIII. OROSZ LAPOK.

Szaklapok.

BUDAPESTEN.

НЕДѢЛЯ. Szerk. »Iván gazda.« (=Rom-bay Rezső.) Ny. Franklin társulat. IV. évf. Heti lap. Ára 4 kor.

Összesen 1.

VIDÉKEN.

ЛИСТОКЪ. (Ungvár.) Szerk. Fenczik Jenő. Ny. Jäger Bertalan. XVII. évf. Félhavi lap. Ára 8 kor., a ДОДАТОКЪ melléklappal együtt 10 kor.

НАВКА. (Ungvár.) Szerk. dr. Gadzsi Vaszily. Kiadja és ny. »Szent Bazil« társulat. I. évf. Kétheti lap. Ára 4 kor.

Összesen 2.

IX. LENGYEL LAP.

BUDAPESTEN.

Szaklap.

Przewodnik Mauthnera W Polu W Ogródzie. Szerk. tul. Mauthner Ödön. Ny. »Athenaeum.« II. évf. Heti 2 szám, ingyen.

Összesen 1.

X. FRANCZIA LAPOK.

BUDAPESTEN.

Politikai tartalmúak.

»Hungaria.« Correspondance pour l'Étranger. (*Könyomatú.*) Szerk. Eichner S., utóbb a tulajdonos: Neumayer L. Ny. a Pesti kny r. t., utóbb Presburg Frigyes utóda Schwarz Lajos. II. évf. Heti 2 szám. Ára 15 kor. = 20 franc.

Revue d'Orient et de Hongrie. Szerk. Leval András; tul. Gunszt Miklós és Barta Manó. Ny. Wesselényi Géza. XVI. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Összesen 2.

Nem politikaiak.

L'Argus. Melléklapja: **Közgazdasági Napló.** Szerk. Lukács Emil. Ny. Wellesz és Kramer. I. évf. Félhavi lap. Ára 12 kor. (!)

Journal de Budapest. Szerk. Salamon Ödön. Tul. Scialom J. József. Ny. Révai és Salamon. I. évf. Hetilap. Ára 10 kor.

Összesen 2.

XI. OLASZ LAPOK.

VIDÉKEN.

Politikai tartalmúak.

La Bilancia. (Fiume.) Főszerk. Mayer Nereusz. Szerk. Mohovich Vitsuz. Ny.

Mohovich Emőd. XXXV. évf. Napilap estilappal. (Heti melléklete: **Értesítő**, Avvisatore.) Ára 24 kor.

La Voce del Popolo. (Fiume.) Szerk. kiadó Chiuzzelin A. Ny. Chiuzzelin és Társa. XIII. évf. Napi lap. Ára 12 kor. Összesen 2.

Nem politikai.

Avvisatore Ufficiale del Municipio di Fiume. Szerk. Brelich Ernő. Ny. Mohovich Emőd. II. évf. Heti 2 szám. Ára

Összesen 1.

XII. HÉBER LAP.

Szaklap.

VIDÉKEN.

תל תלפיות (Tél Tálpiosz.) (Vác.) Szerk. tul. Katzburg D. Ny. ? Havi 2 szám. ? évf. Ára 8 kor.

Összesen 1:

ÖSSZEGEZÉS.¹⁾

		Budapesten	Vidéken	Összesen
Német:	politikai	13 (14)	24 (23)	37 (37)
	szak- és vegyestartalmú lap	53 (61)	71 (59)	124 (120)
Horvát:	politikai	— (—)	1 (1)	1 (1)
	szaklap	3 (3)	— (—)	3 (3)
Szerb:	politikai	1 (2)	4 (4)	5 (6)
	szak- és vegyestartalmú lap	2 (1)	10 (11)	12 (12)
Román:	politikai	— (—)	10 (7)	10 (7)
	szak- és vegyestartalmú lap	2 (1)	10 (9)	12 (10)
Tót:	politikai	3 (3)	1 (1)	4 (4)
	szak- és vegyestartalmú lap	2 (2)	4 (5)	6 (7)
Orosz:	szaklap	1 (1)	2 (1)	3 (2)
Cseh:	szaklap	1 (—)	— (—)	1 (—)
Lengyel:	vegyestartalmú	1 (1)	— (—)	1 (1)
Francia:	politikai	2 (2)	— (—)	2 (2)
	nem politikai	2 (—)	— (—)	2 (—)
Olasz:	politikai	— (—)	2 (3)	2 (3)
	nem politikai	— (—)	1 (1)	1 (1)
Héber:	szak- és vegyestartalmú	— (—)	1 (1)	1 (1)
Összesen:		86	(91), 141 (125), 227 (216.)	

¹⁾ A zárójelben az 1900. évi létszám van, összehasonlítás végett, idézve.

III.

Folyóiratok.

HORVÁTH IGNÁCZTÓL.

I. MAGYAR NYELVÜ FOLYÓIRATOK.

a) BUDAPESTEN.

Akadémiai Értesítő. A m. tud. Akadémia megbizásából szerk. Szily Kálmán főtitkár. Nyom. Hornyánszky Viktor. XII. kötet. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Allamgazdasági Szemle. Szerk. és kiadják Zachár Gyula és Olgyay Kálmán. Nyom. a »Patria« nyomda. IV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 20 kor.

Állategészség. Folyóirat az állategészségügyi ismeretek terjesztésére. Szerk. Rátz István. Kiadja és nyomatja a Szent-László nyomda. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 korona.

Állatorvosi Főiskolai Lapok. Szerk. Vámos Jenő. Nyom. Neuwald Illés. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Állatvédelem. Szerk. Monostori Károly. Nyomt. Neuwald Illés. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Általános pénzügyi Szemle. Szerk. Bán Zsigmond. Kiadja Pátkai Dániel. Nyom. »Thalia« kny. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 12 korona.

Apolló. Szerk. Goll János. Kiadja az »Országos magyar daláregyesület.« Nyom. a Pesti nyomda. XV. évfolyam. Megjelenik évenként négyszer. Ára 5 korona.

Arany- és Ezüstműves-ipar. Szerk. Pilisv István. Nyomt. Buschmann F. I. évf. Megjelenik havonként. Ára tagok részére 5 kor. Mások részére 6 kor.

Archeologiai Értesítő. Szerk. Hampel József. Kiadja a m. tud. Akadémia. Nyom. a Franklin társulat. Új folyam XXI. köt. Évenként 5 füzet. Ára 12 kor. A társulat tagjai tagdíj (10 kor) tejjében kapják.

Athenaeum. Szerk. Pauer Imre. Kiadja a m. tud. Akadémia. Nyomatja Hornyánszky Viktor. X. évfolyam. Megjelenik évnegyedenként. Ára 10 kor.

Aurora. Irodalmi, művészeti és társadalmi közlöny. Szerk. Incze Henrik. Nyom. Thalia kny. IV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Bába-Kalauz. Szerk. Hoffmann Péter. Kiadja Dirner Gusztáv. Nyom. Buschmann F. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Balneologiai Értesítő. A magyar szent korona országai balneologiai egyesületének hivatalos közlönye. Szerk. és kiadja Preysz Kornél. Nyom. a Pesti kny. VIII. évf. Évenként 8 szám. Ára 5 korona.

Bölcseleti Folyóirat. Szerk. és kiadja Kiss János. Nyom. az Athenaeum r. társaság. XVI. évfolyam. Megjelenik évnegyedenként. Ára 10 kor.

A Budai Könyvtár Közölyne. Szerk. Jurányi Győző. Kiadja a budai könyvtáregyesület. Nyom. Bagó Márton és fia. IV. évfolyam. Meg nem határozott időközökben jelenik meg. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

Budapesti Élet. Szerk. Poliány Zoltán. Nyom. Hornyánszky Viktor. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Budapesti Gyorsíró. Szerk. Bódogh János. Kiadja az Orsz. magyar gyorsíróegyesület. Nyom. a Pesti nyomda. XIII. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 4 kor.

A Budapesti Polgári Lövészegyesület hivatalos Értesítője. Szerk. Gabnay Ferencz. Nyom. Hornyánszky Viktor. VIII. évfolyam. Megjelenik időszakonként. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

A Budapesti szállodások, vendéglősök és korcsmárosok ipartársulatának Értesítője. A választmány megbízásából szerkeszti a titkár. Kiadja az ipartársulat. Nyom. Feldmann Mór. XI. évfolyam. Megjelenik havonként. A tagok ingyen kapják.

Budapesti Szemle. Szerk. Gyulai Pál. Kiadja a m. t. Akadémia. Nyom. a Franklin-társulat. XXIX. évfolyam. CV—CVIII. kötet. Megjelenik havonként. Ára 24 kor.

Budapesti Tattersall Értesítője. Szerk. Gál Kropf Béla. Kiadja a Lótenyésztés emelésére alakult részvénytársaság. Nyom. a »Patria« nyomda. VI. évfolyam. Megjelenik havonként.

A Cimbalom család körben. Szerk. Allaga Géza. Kiadja Schunda V. József. Nyom. Eberle és Tsa. XI. évfolyam. Megjelenik évnegyedenként. Ára 4 kor.

Cimbalom Szalon. Szerk. Erdélyi Dezső. Kiadja Nádor Kálmán. Nyom. a Pesti nyomda. III. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 12 korona.

Csak szorosán. Magyarországi könyvkereskedő-segédék egyesületének közlönye. Szerk. Schäffer János. Nyom. Rózsa Kálmán és neje. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Tagok ingyen kapják.

Díjnokok Közlönye. Az országos díjnokegyelet és nyugdíjintézet hivatalos lapja. Szerk. Paczona Antal. Nyom. Löbl Dávid. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 3 kor. 20 fill.

Divatértesítő. Szerk. Holzer Sándor. Kiadja Holzer Simon áruháza. Nyom. Lengyel Lipót. XXXII. évfolyam. Évenként 4 szám. Ingyen küldetik.

Ébresztő. A magyar evangéliumi ifjúság lapja. Kiadja a budapesti ref. ifj. egyesület. Szerk. Csűrös István. Nyom. Nagy Sándor. II. évf. Megjelenik évenként 10 szám. Ára 2 korona.

Egészség. Szerk. Gerlóczy Zsigmond. Kiadja az orsz. közegészségi egyesület. Nyom. a Franklin társulat. XV. évf. Kéthavonként jelenik meg. Ára 6 korona. Az egyesület tagjai tagdíj (6 korona) fejében kapják.

Egészségügyi Lapok. Szerk. és kiadja Purjesz Ignác. Nyom. Neuwald Illés. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Egyetemes Philologiai Közlöny. Heinrich Gusztáv és P. Thewrewk Emil

közreműködésével szerk. Némethy Géza és Petz Gedeon. Nyom. Franklin társulat. XXV. évf. Évenként 10 füzet. Ára 12 kor.

Egyházi Műipar. Szerk. Cziklay Lajos. Nyom. a Hunyadi Mátvás kny. II. évf. Megjelenik havonként. Ára ?

Élet és Vagyon. Szerk. és kiadja Köhler István. Nyom. Kellner és Mohrlüder. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Élő Nemesség. Szerk. és kiadja Szombathy Ignác. Nyom. Bichler J. 1901. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Élső magyar Kalapos Ujság. (Lásd Magyar Kalapos Ujság.)

Emberszeretet. A »Báró Hirsch Mór« jótékonyági és önszegélyző egyesület hivatalos lapja. Szerk. Ötvös Vilmos. Nyom. a Thalia kny. VI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. Az egyesület tagjainak 60 fillér.

E. K. E. Az Erdélyi Kárpát Egyesület székesfővárosi osztályának hivatalos lapja. Szerk. Poliány Zoltán. Nyom. Löblövitz Zsigmond. 1901. Meg nem határozott időközben jelenik meg. Ára 2 kor.

Erdészeti Lapok. Az Országos Erdészeti Egyesület közlönye. Szerk. Bedő Albert. Nyom. a »Patria« irod. vállalat. XL. évfolyam. Havonként jelenik meg. Ára 16 kor. A tagoknak tagdíj (16 kor.) fejében küldetik.

Ethnographia. A magyar néprajzi társaság értesítője. Szerk. Munkácsi Bernát és Sebestyén Gyula. Nyom. Hornyánszky Viktor. XII. évfolyam. Évenként 10 füzet. Ára 6 kor. A tagoknak tagdíj fejében jár.

Faipari és fakereskedelmi Értesítő. A magyar faipar, fakereskedelem és erdőhasználat érdekeit szolgáló szaklap. Szerk. Laendler Aladár. Nyom. Révai és Salamon. V. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Fényképészeti Értesítő. Kiadja Wanaus József. Nyom. Löblövitz Zsigmond. I. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Férfi Divat. Szerk. Mangold Béla Kolos. Kiadja Várady Béla. Nyom. a Budapesti Hirlap kny. III. évf. Negyedévenként. Ára 2 korona.

Földrajzi Közlemények. Kiadja a magyar földrajzi társaság. Szerk. Berecz Antal. Nyom. Fritz Armin. XXIX. kötet. Évenként 10 füzet. Ára 10 kor. Tagoknak tagdíj fejében küldetik.

Földtani Közlöny. Kiadja a magyar-honi földtani társulat. Szerk. Lóczy Lajos és Cholnoky Jenő. Nyom. a Franklin társulat. XXXI. kötet. Havi folyóirat. Ára 10 kor. A társulati tagok tagdíj (10 kor.) fejében kapják.

Grafikai Szemle. Szerk. Tanay József. Kiadja a »Könyvnyomdászok Szakköre«. Nyom. a Pesti nyomda. XI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 korona.

Graphica. Szerk. Szöllősy Mihály. A budapesti könyv- és könyvnyomdások egyesületének hivatalos lapja. Nyom. Hornyánszky Viktor. XIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Gyermekdivat. Szerk. Csepreghy Ferenczné. Kiadja és nyom. Rákosi Jenő Budapesti Hirlap vállalata. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Vidékre 4 kor. 40 fill.

Gyógypedagógiai Szemle. Siketnémák, vakok, hülyék, gyengeelméjűek, dadogók és hebegők oktatásával foglalkozók szakközlönye. Szerk. és kiadják Németh László és Váradi Zsigmond. Nyom. Fritz Ármin. III. évf. Havonként jelenik meg. Ára 8 korona.

Gyorsírászati Lapok. Szerk. Fabró Henrik és Bódogh János. Kiadja az »Országos magyar gyorsíró-egyesület. Nyom. a Pesti kny. XXXIX. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 4 kor. Az egyesületi tagoknak ingyen.

Haladás. A budapesti szobafestők, czímfestők, mázolóok, aranyozók és fényezőok ipartestületének hivatalos szakközlönye. Szerk. Zimmermann Bernát. Nyom. Elek Lipót. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Hasznos Tanácsadó. Képes családi lap. Szerk. Gerő Attila. Nyom. az Athenaeum r. t. III. évf. Havonként. Ára 4 kor.

Hittudományi Folyóirat. Szerk. és kiadja Kiss János. Nyom. az Athenaeum r. társ. XII. évfolyam. Megjelenik évenként. Ára 10 kor.

Huszdik Század. Társadalomtudományi havi szemle. Szerk. Gratz Gusztáv. Nyom. Patria kny. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 16 korona.

Az Időjárás. Meteorológiai havifolyóirat. Szerk. és kiadja Héjas Endre. Nyom. a Pesti kny. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Ifjúsági Könyvtárjegyzék. Szerk. és kiadja Szemák István. Nyom. Neuwald

Illés. 1901. évfolyam. Megjelenik évenként kétszer. Egyes szám ára 30 fill.

Az Igazság Tanuja. A magyar baptisták közlönye. Szerk. és kiadja Meyer H. Nyom. Rózsa Kálmán és neje. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 80 fill.

Igazságügyi Közlöny. Kiadja a magy. kir. igazságügyministerium. Nyom. a Pesti nyomda. X. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Iparosok Olvasótára. Szerk. Mártonfy Márton és Sztérenyi József. Kiadja Lampel Róbert. Nyom. Wodianer F. és fiai. VII. évfolyam. Megjelenik évenként 10 füzet. Ára 6 kor.

Irodalmi Tájékoztató. Szerk. és kiadja Róna Béla. Nyom. Révai és Salamón (IV.) Uj folyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Irodalomtörténeti Közlemények. Szerk. Szilády Áron. Kiadja a m. tud. Akadémia. Nyom. az Athenaeum r. társ. XI. évfolyam. Megjelenik évenként. Ára 10 kor.

Izr. tanügyi Értesítő. Szerk. Barna Jónás. Kiadja az »Orsz. izr. tanító-egyesület«. Nyom. Neuwald Illés. XXVI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Az egyesületi tagok tagdíj fejében kapják.

Jogállam. Jog- és államtudományi szemle. Szerk. Illés Károly. Nyom. Franklin-társ. I. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 16 kor.

Jogi és közigazgatási Utmutató (Előbb Jogi Tanácsadó). Szerk. és kiadja Istóczy Győző. Nyom. Buschmann F. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 3 korona.

Jó Pásztor. Egyházszoneklati folyóirat. Szerk. és kiadja Pelikán Krizsó. Nyom. a Stephaneum kny. XIX. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Kalauz az emberbaráti oktatás és nevelés terén. A »Szeretet« testi és szellemi fogyatkozásban szenvedőket gyámolító orsz. egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Scherer István. Nyom. Bichler J. XIV. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 5 korona.

Kataszteri Közlöny. Szerk. és kiadja Dobrovics Viktor. Nyom. Neumayer Ede. X. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Katholikus egyházi Zeneközlöny. Az orsz. magy. Czecczilia egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Kutschera

József. Nyom. a Stephaneum kny. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 3 kor. 20 fill.

Katholikus hitvédelmi Folyóirat. Szerk. T. Pelikán Krizsó és Keményfy K. Dániel. Nyom. a Stephaneum kny. Budapesten. XIII. évfolyam. Havonként jelenik meg. Ára 8 kor.

Katholikus Paedagogia. Szerk. és kiadja Gyürky Ödön. Nyom. Buschmann F. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Katholikus Szemle. Szerk. Mihályfi Ákos. Kiadja a Szent-István-társulat. Nyom. a Stephaneum kny. XV. kötet. Evenként 5 füzet. Ára 10 kor. Tagoknak a tagdíj fejében jár.

Kelet. A magyarországi symbolikus nagy páholy hivatalos közlönye. Szerk. Gelléri Mór. Nyom. Márkus Samu. XIII. (26.) évfolyam. Havonként. Tagoknak ingyen küldetik.

Keleti Szemle. Közlemények az uraltaji nép- és nyelvtudomány köréből. Szerk. Kúnos Ignác és Munkácsi Berrát. Nyom. Franklin társ. II. évf. Megjelenik évnegyedenként. Ára 8 korona.

Kereskedelmi Szakoktatás. A keresk. szakisk. tanárok orsz. egyesületének közlönye. Szerk. Koltay Virgil. Nyom. Márkus Samu. IX. évfolyam. Evenként 10 szám. Ára 8 kor. Tagoknak tagdíj fejében jár.

Keresztyén Hiradó. A Lorántffy Zsuzsanna-egylet közlönye. Szerk. Gergely Antal. Nyom. Hornyánszky Viktor. VI. évf. Havonként jelenik meg. Ára 1 kor.

Kertészeti Lapok. Az országos magyar kertészeti egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Sigray Ferencz. Nyom. az Athenaeum r. társ. XVI. évfolyam. Megjelenik havonként. Egyes szám ára 1 kor. Az egyesületi tagok tagdíj fejében kapják.

Kísérletügyi Közlemények. Közrebocsátja a földmivélsügyi m. kir. minis-terium mezőgazdasági kísérletügyi központi bizottsága. Nyom. a Pallas r. t. IV. kötet. Evenként 6 füzet.

Klinikai Füzetek. Előadások a gyakorlati orvostan összes ágaiból. Szerk. Donáth Gyula. Nyom. Brózsa Ottó. XI. évfolyam. Evenként 12 füzet. Ára 8 kor.

Kneipp-Ujság. Az »Országos magyar Kneipp-egyesület« hivatalos lapja. Szerk. Petrovics László. Nyom. Neumayer Ede. III. évf. Havonként jelenik meg. Ára 8 kor.

Kolping. A magyarországi kath. legényegyesületek orsz. szövetségének hivatalos közlönye. Nyom. a Stephaneum kny. IV. sorozat. 1901. évfolyam. Időközönként jelenik meg.

A Könyv. Irodalmi tájékoztató a magyar könyvpiacról. Nyom. Franklin-társ. I. évf. Havonként. Kivánatra ingyen küldetik.

Kőműves. Kőművesek, mennyezet-, vakoló- és fehérmunkások szak-, társadalmi és hivatalos közlönye. Szerk. Söröli József. Nyom. Fried és Krakauer. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor.

Kőfaragó. Magyarországi kőfaragók érdekeit képviselő közlöny. Szerk. Groszmann Hugó. Nyom. Fried és Krakauer. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 20 fill.

Körlevél. A budapesti kereskedő-ifjak társulatának és a szegedi rokonegyesületnek hivatalos közlönye. Szerk. Pásztor József. Nyom. Barcza József. XXI. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. A társulati tagok tagdíj fejében kapják.

Közegészségügyi Tudósító. A Gyógyszerész Hetilap társlapja. Szerk. Varságh Zoltán. Ny. Stephaneum kny. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Középiskolai matematikai Lapok. Szerkeszti és kiadja Rátz László. Nyom. a Franklin társulat. VIII. évfolyam. Evenként 10 szám. Ára 4 korona.

Közgazdasági Szemle. A Magyar közgazdasági társaság hivatalos közlönye. Szerk. Hegedűs Lóránt és Mandelló Gyula. Nyom. a Pesti nyomda. XXV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 16 kor. A társaság tagjai a tagdíj fejében kapják.

Közlemények a keskenyvágányu Vasutak teréről. Szerk. Nágel Zsigmond. Nyom. Hornyánszky Viktor. II. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Közlemények az összehasonlító Élet- és Körtan köréből. Szerk. Hutyra Ferencz, Rátz István és Tangl Ferencz. Kiadja a Magyar országos állatorvos-egyesület. Nyom. a »Patria« nyomda. IV. kötet. Időköz nem kövte jelenik meg. Ára 8 korona. Az egyesület tagjai tagdíj fejében kapják.

Közlemények egyházi ruhákról és szerekéről. Szerk. Kronberg József. Nyom. Stephaneum kny. I. évf. Megjelenik negyedévenként Ingyen küldetik.

Központi Védjegy-Értesítő. Kiadja

a kereskedelemügyi m. kir. miniszterium, Nyom. Pátria nyomda. I. köt. Havonként jelenik meg.

A Ludovika Akadémia Közlönye. Szerk. és kiadja a m. kir. honvédségi Ludovika akadémia tanári kara. Nyom. a Pesti nyomda. XXVIII. évfolyam. Havi folyóirat. Ára 8 kor.

A Magántisztviselők Országos Nyugdíjgyesületének Értesítője. Nyom. Wellesz és Krammer. VIII. évfolyam. Az egyesületi tagok díjtalanul kapják.

A Magyar állami alkalmazottak Egyesülete Értesítője. Szerk. Szilágyi József. Kiadja az egyesület. Nyom. a Pesti nyomda. IV. évfolyam. Ára 80 fillér.

Magyar Asztalosok Lapja. Szerk. és kiadja Ligeti Imre. Nyom. Weissenberg Ármín. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Magyar kémiai Folyóirat. Szerk. Ilosvay Lajos és Molnár Nándor. Kiadja a kir. m. Természettud. Társulat kémia-ásványtani szakosztálya. Nyom. a Pesti Lloyd-társulat nyomdája. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 10 kor. Tagoknak 6 kor.

Magyar Dal- és Zeneközlöny. Szerk. Falk Zsigmond. Kiadja az országos magyar daléregyesület. Nyom. a Pesti nyomda. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Tagoknak 2 kor. 40 fill.

Magyar egyetemi Szemle. Szerk. Kálmán László és Zala Ernő. Nyom. Révai és Salamon. I. évf. Évenként 10 szám. Ára 10 kor.

A Magyar építőmesterek egyesülete Értesítője. Szerk. Ziegler Géza. Nyom. Várnai F. IV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. Az egyesületi tagok díj nélkül kapják.

Magyar Evezős Sport. Szerk. Ábray Zoltán és Záborszky István. Nyom. Hunyadi Mátyás int. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 5 kor. Tagoknak 3 kor.

Magyar Fényképészek Lapja. A »Fényképészek köre« hivatalos közlönye. Szerk. Löwinger Mór. Nyom. a Pallas kny. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Magyar fogászati Szemle. A »Stomatologusok országos egyesületének« hivatalos közlönye. Szerk. és kiadja Bauer Samu. Nyom. Pesti Lloyd kny. V. évfolyam.

Megjelenik havonként. Ára 6 kor. Tagoknak ingyen.

Magyar Gazdák Szemléje. A magyar gazdaszövetség folyóirata. Szerk. Bernát István. Nyom. a Budapesti Hirlap nyomdája. VI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 12 kor.

Magyar gazdaságtörténelmi Szemle. Szerk. Dr. Kováts Ferencz. Kiadja az Országos magyar gazdasági egyesület. Nyom. a »Pátria« nyomda. VIII. évfolyam. Évenként 10 füzet. Ára 4 kor.

Magyar Gépipar. Az országos gépészegyesület és gépészek lapja. Szerk. Kandó Gyula. Nyom. Buschmann F. X. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor. Az egyesületi tagok díjtalanul kapják.

Magyar Iparművészet. Az orsz. m. iparművészeti társulat közlönye. Szerk. Fittler Kamill. Nyom. az Athenaeum r. társ. IV. évfolyam. Megjelenik kéthavonként. Ára 10 kor.

Magyar Iparosok Lapja. Szerk. és kiadja Ligeti Imre. Nyom. Fritz Ármín. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Magyar Iskolászer-Muzeum. Szerk. és kiadja Lendl Adolf. Nyom. Wesselényi Géza. II. évf. Évenként 10 szám. Ára 5 kor.

Magyar Kalapos Ujság. A Magyar férfikalap divat-egylet hivatalos közlönye. Szerk. Kiss Zsigmond. Nyom. Gelléri és Székely. VI. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Magyar képes Levelező-lap. Szerk. ifj. Horváth Géza. Nyom. Barcza József. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor.

A Magyar Kerékpáros-szövetség Értesítője. Szerk. a szövetség titkára. Nyom. a Pesti Lloyd-társ. nyomdája. IV. évfolyam. Megjelenik havonként. A szövetség tagjai díjtalanul kapják.

A m. kir. közigazgatási bíróság általános közigazgatási osztályának döntvényei és elvi jelentőségű határozatai. Szerk. Farkas Zoltán. Nyom. Heisler J. V. évfolyam. Évenként 4 szám. Ára 2 kor.

A m. kir. közigazgatási bíróság pénzügyi osztályának döntvényei és elvi jelentőségű határozatai. Szerk. Vályi László. Nyom. Heisler J. V. évfolyam. Évenként 4 szám. Ára 2 kor.

Magyar királyi postatakarék-pénztári Közlöny. Kiadja a m. kir. postatakarékpenztár. Nyom. az Athe-

naeum r. társ. XVI. évfolyam. Megjelenik havonként.

A m. kir. Technologiai Iparmúzeum Közleményei. Nyom. a Pátria kny. XII. évf. Időhöz nem kötött füzetekben.

A magyar korona országai külkereskedelmi forgalmának havi Eredményei. Szerk. és kiadja: a kir. közp. statiszt. hivatal. Nyom. Athenaeum kny. r.-t. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 12 kor.

Magyar Könyvszemle. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának közlönye. Szerk. Schönherr Gyula. Nyom. az Athenaeum r. társ. Új folyam. IX. kötet. Megjelenik évnegyedeként. Ára 6 kor.

Magyar Köztisztviselő. A magyar állami tisztviselők orsz. szövetségének közlönye. Szerk. Molnár Gyula. Nyom. Wesselényi Géza. II. évf. Évenként 10 szám. Ára 8 kor.

Magyar Méh. A Magyar országos méhészeti egyesület közlönye. Szerk. Binder Iván. Nyom. Brózsza Ottó. XXII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. Az egyesületi tagok tagdíj (4 kor.) fejében kapják.

A Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye. Szerk. Edvi Illés Aladár. Nyom. a »Pátria« nyomda. XXXV. kötet. Megjelenik havonként. Ára 20 kor.

Magyar Munka. Politikai havi folyóirat. Szerk. Gerő Ernő. Nyom. Weissenberg Armin. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 korona.

Magyar Nemesfém-ipar. A magyar arany- és ezüstművesek, ékszerészek, aranyverők, órásk, óratokkészítők és kereskedők orsz. szövetségének hivatalos közlönye. Szerk. Singer Arthur. Nyom. Beer és Tsa. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi osztályának Értesítője. Az Ethnographia melléklete. Szerk. Jankó János. Nyom. Hornyánszky Viktor. II. évf. Megjelenik havonként.

Magyar Nyelvőr. Szerk. Simonyi Zsigmond. Kiadja a m. tud. Akadémia. Nyom. az Athenaeum r. t. XXX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 10 korona.

Magyar Nyomdászat. Szerk. és kiadja Pusztai Ferencz. Nyom. a Pallas nyomda. XIV. kötet. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Magyar orvosi Archivum. Szerk. és kiadják Bókai Árpád, Pertik Ottó és Lenhossék Mihály. Nyom. a Pallas nyomda. Új folyam. II. köt. Évenként 6 füzet. Ára 20 kor.

Magyar Paedagogia. A »Magyar paedagogiai társaság« folyóirata. Szerk. Kovács János. Nyom. a Franklin társulat. X. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 10 kor. A társaság tagjai tagdíj fejében kapják.

A Magyar Rajztanárok országos egyesületének Értesítője. Szerk. Boros Rudolf. Nyom. Károlyi György. IV. évfolyam. Megjelenik évnegyedeként. Ára 4 kor. Tagoknak tagdíj fejében jár.

Magyar Szalon (Otthon). Szerk. és kiadja Hevesi József. Nyom. a Stephaneum nyomda. XVIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 20 kor.

Magyar Szabó-ipar. A »Szabóiparosok köré- nek havi szakközlönye. Szerk. Váczai Sándor. Nyom. Löblovitz Zsigmond. II. évf. Havonként jelenik meg. Ára 8 kor. Tagoknak ingyen.

Magyar Tanítóképző. A tanítóképzőintézeti tanárok országos egyesületének közlönye. Szerk. Nagy László. Nyom. a Hungaria nyomda. XVI. évfolyam. Évenként. 10 füzet. Ára 8 kor. Egyesületi tagok tagdíj (8 kor.) fejében kapják.

Magyar Tisztviselők országos egyesületének Értesítője. Szerk. Vajkay Rezső. Nyom. a Pesti Lloyd társ. nyomdája. XIII. évfolyam. Megjelenik évnegyedeként. Az egyesület tagjai díjtalanul kapják.

A Magyar Turista-egyesület budapesti osztályának Értesítője. Nyom. Kertész József. 1901. évf. Időközönként.

Magyar Vörös kereszt. Szerk. Argay János. Nyom. a Pesti Lloyd kny. I. évf. Megjelenik időközönként.

Magyar-Zsidó Szemle. Szerk. Blau Lajos. Nyom. az Athenaeum r. társ. XVIII. évfolyam. Évnegyedeként. Ára 12 kor.

Mathematikai és fizikai Lapok. Szerk. Kövesligethy Radó és Rados Gusztáv. Kiadja a Math. és fizikai társulat. Nyom. a Franklin társulat. X. évfolyam. Évenként 8 füzet. Ára 10 kor. Az egyesületi tagok tagdíj (Budapest 10, vidéken 6 kor.) fejében kapják.

Mathematikai és természettudományi Értesítő. Szerk. König Gyula. Kiadja a magyar tud. Akadémia. Nyom.

a Franklin társulat. XIX. kötet. Évenként 5 füzet. Ára ?

Modern Műhely. Szerk. Krausz Gyula. Nyom. Fuchs Samu és tsa. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 20 fill.

Modern Orpheus. Zenefolyóirat. Szerk. Donáth Ede. Nyom. Eberle József és tsa. Megjelenik havonként. Ára 12 kor.

Munkás Otthon. Szerk. Horváth Gyula. Nyom. Wellesz és Krammer. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Művészvilág. Szerk. és kiadja Rudnai Győző. Nyom. Márkus Samu. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Nagy Iván. Család-történeti értesítő. Szerk. és kiadják Komáromy András és Pettkó Béla. Nyom. az Athenaeum r. t. III. évf. Évenként 10 szám. Ára 10 kor.

Nemzeti Nőnevelés. Szerk. Sebestyén Stelma Ilona; kiadja a VI. kerületi állami tanítónőképző intézet tanári testülete. Nyom. a Franklin társulat. XXII. évfolyam. Évenként 10 füzet. Ára 4 kor.

Nemzeti Szövetség. Szerk. Balázs Árpád. Nyom. Athenaeum kny. r.-t. I. évf. Megjelenik évnegyedenként. Tagilletmény (4 kor.)

Népszerű Gyorsíró. Szerk. és kiadja Nagy Sándor. Nyom. Grund V. utódai. XII. évf. Évi 10 szám. Ára 4 kor.

Nyelvtudományi Közlemények. Szerk. Szinnyi József. Kiadja a m. tud. Akadémia. Nyom. a Franklin társulat. XXXI. kötet. Megjelenik negyedévenként. Ára 6 kor.

Olajág. A magyar ev. ker. nők lapja. Szerk. Vargha Gyuláné. Nyom. Hornyánszky Viktor. I. évf. évi 10 szám. Ára 2 kor.

Az Országos műszaki egyesület Értesítője. Szerk. Halmy Béla. Nyom. Fővárosi nyomda. I. évf. Megjelenik havonta egyszer, esetleg kétszer. A tagoknak ingyen.

Országos Orvos-Szövetség. Az Országos orvos-szövetség hivatalos lapja. Szerk. Jendrassik Ernő. Nyom. a Pesti Lloyd társulat nyomdája. IV. évfolyam. Megjelenik havonként. A szövetség tagjai ingyen kapják.

Országos Pázmány-Egyesület. A kath. írók és hírlapírók o. P. egyesületének hivatalos közlönye. Szerk. Margalits Ede. Nyom. a Stephaneum kny. II. évf. Megjelenik havonként. Tagoknak ingyen jár.

Országos pénzügyi Ujság. Szerk.

Gerő Lajos. Kiadja Ligeti Lajos. Nyom. Budapesti Hírlap kny. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Orvosi Közlöny. Szerk. és kiadja László Frigyes. Nyom. Minerva nyomda. I. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Az »Osztálysorsjáték«. Szerk. Singer Artur. Nyom. a Hungaria nyomda. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 10 kor.

Otthon. Képes havi folyóirat. Szerk. Hevesi József. Nyom. a Kosmos műintézet. 1901. évf. Ára 4 kor. 20 fill.

Otthonunk. Az »Otthon« írók és hírlapírók köre hivatalos értesítője. Szerk. Sajó Aladár. Nyom. a Budapesti Hírlap nyomdája. V. évfolyam. Megjelenik havonként. A kör tagjai ingyen kapják.

Örökimádás. A Központi oltár-egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Kutschera József. Nyom. a Stephaneum. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 3 kor.

Örömhír. Szerk. Kováts Lajos és Hetvényi Lajos. Kiadja Biberauer Tivadar. Nyom. Hornyánszky Viktor. VI. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 36 fill.

Paedagogiumi Lapok. A polgárisk. tanárjelöltek körének lapja. Nyom. Hell J. Ede. I. évf. Megjelenik havonként. Ára körli tagoknak 1 kor. Nem tagoknak 2 kor.

Patyolat. Szerk. Csepreghy Ferenczné. Kiadja és nyom. Rákosi Jenő Budapesti Hírlap ujságvállalata. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Vidékre 4 kor. 40 fill.

Pénz és Föld. Szaklap Magyarország jelzálog és földbirtok-forgalmának okszerű előmozdítására. Szerk. Hilbert Antal. Nyom. Orsz. közp. községi nyomda. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 12 kor.

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármege gazdasági egyesülete Értesítője. Szerk. Serfőző Géza. Nyom. Rózsa K. és neje. I. évf. Megjelenik havonként.

Polgári Iskolai Közlöny. Az Orsz. polgári iskolai egyesület folyóirata. Szerk. Volenszky Gyula. Nyom. Hornyánszky Viktor. VI. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 8 kor. Az egyesület tagjai tagdíj fejében kapják.

Postai Tarifák. Szerk. és kiadja Klebersberg Géza. Nyom. Neumayer Ede. VI. évfolyam. Évenként 4-szer. Ára 2 kor.

Pótfüzetek a Természettudomá-

nyi Közlönyhöz. Szerk. Csopey László és Paszlavszky József. Kiadja a k. m. Természettudományi Társulat. Nyom. a Pesti Lloyd társaság nyomdája. XIV. évfolyam. Megjelenik 4—6 füzetben. Ára a Természettudományi Közlönnyel 12 kor. A társulat tagjai 2 kor. ráfizetéssel kapják.

Protestáns Szemle. Szerk. Szóts Farkas. Kiadja a magyar protestáns irodalmi társaság. Nyom. Hornyánszky Viktor. XIII. évfolyam. Évenként 10 füzet. Ára 8 kor. Az egyesület tagjai a tagdíj (12 kor.) fejében kapják.

Remény. Szerk. Halász Gyula. Kiadja a Hecht bankház. Nyom. az Europa kny. III. évf. Havonként jelenik meg. Ára 2 kor.

Sakk. A Sakk-egylet hiv. közlönye. Szerk. Gálffy Ernő. Nyom. Wellesz és Krammer. 1901. évf. Ára 20 kor.

Sport. Szerk. Szekrényessy Kálmán. Nyom. Wellesz és Krammer. 1901. évf. Ára 20 kor.

Statistikai havi Közlemények. Szerk. és kiadja a m. kir. központi statisztikai hivatal. Nyom. az Athenaeum r. társ. V. évfolyam. Ára 24 kor.

Szabó-iparosok Közlönye. A szabó-iparosok társadalmi és anyagi érdekeit képviselő havi szaklap. Szerk. és kiadja Csontos Imre. Nyom. Révai és Salamon. XV. évfolyam. Ára 14 kor.

Szabók Szaklapja. A szabó munkások, munkásnők és kisiparosok érdekeit képviselő közlöny. Szerk. Honthi Géza. Nyom. Fried és Krakauer. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. 40 fillér.

Századok. A magyar történelmi társulat közlönye. Szerk. Nagy Gyula. Nyom. az Athenaeum r. társ. XXXV. évfolyam. Megjelenik évenként 10 füzetben. Ára 12 kor. Tagok a tagdíj (10 kor.) fejében kapják.

Sztenográfia. Gyorsíró-nők lapja. Szerk. Kaiser Gizella. Kiadja a »Stolze-Fenyvessy« orsz. női gyorsíró-egyesület. Nyom. a Pesti nyomda. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 3 korona.

Szünóra. Szerk. Endrődi Béla. Nyom. Barcza József. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. 40 fill.

Táncztanítók Lapja. Szerk. Róka Pál. Kiadja a Magy. táncztanítók egyesülete. Nyom. Bichler J. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Tanonczok Lapja. Szépirodalmi és

vegyes tartalmú lap. Szerk. Emberger János. Nyom. a Stephaneum kny. III. évf. Havonként jelenik meg. Ára 1 kor. 20 fill.

Tanügyi Értesítő. Szerk. Geley József. Nyom. Károlyi György. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Telekkönyvi Szaklap. Szerk. Váradny József. Kiadja a Telekkönyvvezetők orsz. egyesülete. Nyom. a Pallas kny. XXI. évf. Havonként jelenik meg. Ára 4 korona.

Természettudományi Füzetek. Szerk. Mocsáry Sándor. Kiadja a M. N. Múzeum és m. tud. Akadémia. Nyom. a Franklin társulat. XXIV. kötet. Évenként 4 füzet. Ára 10 kor.

Természettudományi Közlöny. Szerk. Csopey László és Paszlavszky József. Kiadja a kir. magy. Természettudományi Társulat. Nyom. a Pesti Lloyd társ. nyomdája. XXXIII. kötet. Megjelenik havonként. Ára 12 kor. Tagoknak tagdíj fejében jár.

Tornaügy. Szerk. Kovács Rezső. Kiadja a Magyarországi tanítók egylete a Nemzeti tornaegylet hozzájárulásával. Nyom. Rózsa Kálmán és neje. XVIII. évfolyam. Megjelenik évenként 10-szer. Ára 6 kor.

Történelmi Tár. Kiadja a Magyar történelmi társulat közvetítése mellett a m. tud. Akadémia történelmi bizottsága. Szerk. Komáromy András. Nyom. az Athenaeum r. társ. 1900. évfolyam. Új folyam. II. Megjelenik évnegyedenként. Ára 10 kor. 40 fill. A történelmi társulat tagjainak 5 kor. 60 fill.

Tőzsdei Értesítő. Szerk. Félegyházy Ágost. Kiadja a budapesti árú és érték-tőzsde tanácsa. Nyom. a Pesti Lloyd társ. nyomdája. X. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Turista Közlöny. Szerk. Moussong Géza. Kiadja a Magyar tanítók turista egyesülete. Nyom. Elek Lipót. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. A tagok tagdíj fejében kapják.

Turisták Lapja. Szerk. Téry Ödön és Petrik Lajos. Kiadja a Magyar turista-egyesület. Nyom. a Pesti Lloyd társ. nyomdája. XIII. évfolyam. Megjelenik két-havonként. Ára 10 kor. A tagok tagdíj fejében kapják.

Turul. A magyar heraldikai és genealogiai társaság közlönye. Szerk. Schönherr Gyula és Varju Elemér. Nyom. a Franklin társulat. XIX. kötet. Évnegyedenként jele-

nik meg. A társaság tagjai tagdíj (10 kor.) fejében kapják.

Tüzoltó Közlöny. A magyar tűzoltók szaklapja. A Magyar országos tűzoltószövetség hivatalos értesítője. Szerk. Szily József. Nyom. Rózsa Kálmán és neje. XXIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. 80 fill. A szövetség tagjainak 2 kor. 40 fill.

Ujságkiadók Lapja. Szerk. Rábel László. Kiadja az Ujságkiadók orsz. szövetsége. Nyom. a Budapesti Hírlap kny. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 12 kor. Tagoknak ingyen.

Uránia. Népszerű tudományos folyóirat. Szerk. Klupathy Jenő és legifj. Szász Károly. Nyom. Hornyánszky Viktor. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor. Tagoknak ingyen.

Utmutató. A magyar és közös közlekedési vállalatok hivatalos menetrend-könyve. Kiadja a »Vasuti és közlekedési közlöny.« Nyom. a Pesti kny. XX. évf. Évenként 12 füzet. Ára 10 kor.

Ügynökségi Közlöny. Szerk. Markó Lajos. Nyom. Fried és Krakauer. 1901. évf. Megjelenik havonként. Ára 5 kor.

Vízgyógyintézeti Közlemények. Szerk. Fajor Sándor. Nyom. Minerva kny. I. évf. Megjelenik negyedévenként. Ingyen küldetik.

A zenekar. Zenekar-irodalmi szemle. Szerk. Klökner Gyula. Nyom. Athenaeum r.-t. III. évf. Havonként jelenik meg. Ingyen küldetik.

Összesen 190.

b) VIDÉKEN.

Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Dongó Gyárfás Géza. Nyom. a »Zemplén és vidéke« nyomdájá. VII. évf. Havi folyóirat. Ára 4 kor. 80 fill.

Állatok Védelme. (Kolozsvár.) A kolozsvári állat védő-egyesület havi közlönye. Szerk. Bányai Elemér. Nyom. Ajtai K. Albert VI. évfolyam. Ára 2 kor. Tagoknak a tagdíj fejében jár.

Aradi Gazda. (Arad.) Az Aradi gazdasági egyesület hivatalos értesítője. Szerk. Laehne Hugó. Nyom. Gyulai István. III. évf. Havonként jelenik meg. Tagoknak ingyen.

Aradvármegyei gazdasági egyesület fogyasztási és értékesítő szövetkezete üzleti Értesítője.

(Arad.) Megjelenik az »Aradi Gazda«-val együtt. Ny. Gyulai István.

Armenia. (Szamosújvár.) Szerk. és kiadja Szongott Kristóf. Nyom. Todorán Endre »Auróra« nyomdájá. XV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

A Béka. (Pécs.) Szerk. és kiadja Goldberger József. Nyom. a lyceumi nyomda. V. évfolyam. Megjelenik időszakonként. Ingyen küldetik.

Beregmezei Tanügy. (Bereg-szász.) A beregvármegyei kir. tanfelügyelőség és az általános tanító egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Rhédei János. Nyom. Grünstein Mór Munkácson. XVII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Biharmegyei gazdasági egyesület hivatalos Közlönye. (Nagyvárad.) Szerk. Weingärtner Andor. Nyom. Laszky Ármán. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Tagoknak ingyen.

Bírósági Végrehajtók Közlönye. (Nagyszőlős.) Szerk. Somlyó N. Ignác. Nyom. Doktor István utóbb Pannónia-kny. Győr. XII. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Borromaeus. (Ó-Szöny.) Kath. hit- szónoklati havi folyóirat. Szerk. és kiadja Nagy Antal. Nyom. a győregyházmegyei nyomda Győrött. XV. évfolyam. Ára 8 kor.

Csiki Gazda (azelőtt Gazdasági Értesítő). (Csik-Szereda.) A Csikmezei gazdasági egyesület közlönye. Szerk. F. Nagy Imre. Nyom. Szvoboda József. XV. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. Tagoknak ingyen.

Debreczeni Gyorsiró. (Debreczen.) Szerk. Madai Gyula. Kiadja a debreczeni főiskolai gyorsiró-egylet. Nyom. Romwalter Gy. Sopron. IX. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 2 korona.

Debreczeni főiskolai Lapok. Kiadja a Magyar irodalmi önképző-társulat. Szerk. Rác Lajos. Nyom. a Városi kny. XLIII. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Egyesületi Értesítő. (Békés-Csaba.) A Békésmezei gazdasági egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Zlinszky István. Nyom. a Corvina kny. XLII. évf. Havonként jelenik meg. (Előbb évkönyv alakban.)

Egyesületi Értesítő. (Szombathely.) A Vasmezei gazdasági egyesület megbízásából szerkeszti Rösler Károly. Nyom. Seiler Henrik utóda. XXII. évfolyam. Időszakonként jelenik meg. Ára 2 kor.

Egyleti Értesítő. (Deés.) A Szolnok-dobokavármegyei gazdasági egylet hivatalos közlönye. Szerk. Szemmáry József. Nyom. Demeter és Kiss. XIV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor. Az egylet tagjai ingyen kapják.

Egyleti Értesítő. (Veszprém.) A »Veszpréme gyházmegyei r. kath. tanító-egyesület« keszthelyi és sümégi egyesült körének hivatalos közlönye. Szerk. Pozsagár Gyula. Nyom. az egyházmegyei nyomda. XIII. évfolyam. Megjelenik a körülményekhez képest évenként többször. A tagoknak ingyen küldetik.

Egységes nemzeti Közoktatás. (Szombathely.) Szerk. Deme Károly. Nyom. Seiler Henrik utódai. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

E. M. K. E. (Kolozsvár.) Az egyesület hivatalos értesítője. Szerk. Sándor József. Nyom. Gombos Ferencz. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Emléklapok. A pápai állami tanítóképzőintézet I. és II. éves önképző-körének értesítője. Főszerk. Ambrosits Gyula. Nyom. Főiskolai nyomda. 1901/2. Meg nem határozott időközökben jelenik meg. Egyes sz. ára 16 fill.

Az Eperjesi kereskedők és kereskedő-ifjak egyletének hiv. értesítője. Szerk. a titkár. Nyom. Kósch Árpád. I. évf. Havonként jelenik meg. Ára 4 kor.

Erdély. (Kolozsvár.) Honismertető lap. Szerk. Radnóti Rezső. Kiadja az Erdélyi Kárpát-Egyesület. Nyom. Gombos Ferencz. X. évfolyam. Évenként 12 szám. Ára 10 kor. Tagok ingyen kapják.

Erdélyi Múzeum. (Kolozsvár.) Az Erdélyi múzeum-egylet kiadványa. Szerk. Szádeczky Lajos. Nyom. Ajtai K. Albert. XVIII. kötet. Évenként 10 füzet. Ára 6 kor. Az egyleti tagok tagdíj (6 kor.) fejében kapják.

Erdély népei. (Kolozsvár.) Az »Erdély« néprajzi melléklete. Az E. K. E. néprajzi osztályának értesítője. Szerk. Herrmann Antal. Nyom. Gombos Ferencz. IV. évf. Időszakonként jelenik meg.

Erdészeti kísérletek. (Selmeczbánya.) A M. kir. központi erdészeti kísérleti állomás folyóirata. Szerk. Vadas Jenő. Nyom. Joerges Á. özv. és fia. III. évf. Időszakonként.

Értesítő az Erdélyi Múzeum-egylet orvos-természettudományi szakosztályából. (Kolozsvár.) Szerk.

Szabó Dénes és Apáthy István. Nyom. Ajtai K. Albert. XXVI. évfolyam. Időköz nem költe jelenik meg. Ára 6 kor.

Értesítő Magyarország kath. Papsága részére. (Pozsony.) Szerk. és kiadja Heindl János. Nyom. Kath. irod. r.-t. I. évf. Havonként jelenik meg. Ingyen küldetik.

Evangelikus egyházi Szemle. (Békés-Csaba.) Szerk. és kiadja Szeberényi Lajos Zs. Nyom. a Corvina nyomda. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Evangelikus Népiskola. (Sopron.) Szerk. és kiadja Papp József. Nyom. Röttig Gusztáv. XIII. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 6 korona.

Fejérmegyei gazd. Egyesület Értesítője. (Sz. Fejérvár.) Szerk. Hübner Károly. Nyom. Csitári K. és tsa. 1901. évf. Havonként jelenik meg. Tagoknak ingyen küldetik.

Filharmonia. Közlöny a zeneművészet összes ágai köréből. (Győr.) Szerk. Fráncz Gábor. Nyom. Pannonia kny. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Fiumé. (Fiume) Kereskedelmi, tengerészeti, közgazdasági és külügyi érdekű folyóirat. Szerk. Kompolthy Tivadar. Nyom. Pesti nyomda Budapest. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 12 kor.

Gazdasági Értesítő. (Eperjes.) A »Sárosvármegyei gazdasági egyesület« hivatalos közlönye. Szerk. Lukovits Aladár. Nyom. Kósch Árpád. VI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. Tagoknak ingyen küldetik.

Gazdasági Értesítő. (S.-A.-Újhely.) A Zemplénvármegyei gazdasági egyesület megbízásából szerk. Kún Frigyes és ifj. Fedák István. Nyom. a »Zemplén« könyvnyomda. X. évfolyam. Megjelenik havonként.

Gazdasági Értesítő. (Szolnok.) A Jász-Nagykún-Szolnok vármegyei gazdasági egylet hivatalos közlönye. Szerk. Kovács Albert. Nyom. Bakos István. XVII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. A tagoknak ingyen küldetik.

Gazdasági Közlöny. (Komárom.) A Komáromvármegyei gazdasági egyesület havi értesítője. Szerk. Sarlay Károly. Nyom. a Hung. kny. XIX. évfolyam. Ára 2 kor. A tagoknak ingyen küldetik.

Gazdasági Közlöny. (Makó.) A Csanád-vármegyei gazdasági egyesület értesítője. Szerk. Tókey Jenő. Nyom. Vitéz

Mihály utóbb Kovács Antal. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 3 kor.

Gazdasági Néplap. (Pécs.) Népszerűen oktató szaklap a földműves kisgazdák részére. Szerk. Liebold Béni. Nyom. Taizs József. XXVII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. Tagoknak ingyen jár.

Gazdasági Tanító. (Székesfejérvár.) Szerk. Almássy Ferencz. Nyom. Eisler A. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 korona.

Gazdasági Tudósító. (Putnok.) A Gömör-Kishont vármegyei gazdasági egyesület hivatalos értesítője. Szerk. Lakner László. Nyom. Rábely Miklós Rimaszombatban. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Az egyesületi tagok ingyen kapják.

Gyámintézet. (Lovászpataka.) Szerk. Bognár Endre. Kiadja a magyarhoni c. e. e. gyámintézet. Nyom. a főiskolai nyomda Pápán. XVIII. évfolyam. Megjelenik évente háromszor. Ingyen küldetik.

A Győri Pinczér-egylet Havi Értesítője. (Győr.) Szerk. Bauer Mihály. Kiadja a »Győri pinczér-egylet.« Nyom. Surányi János utóda. XIV. évfolyam. Megjelenik havonként. A tagok díjmentesen kapják.

Győr szab. kir. város Hivatalos Értesítője. (Győr.) Nyom. a Pannonia kny. XI. évf. Időközönként jelenik meg.

Hajnal Csillag. (H.-Böszörmény.) Szerk. Balogh Lajos és Orosz J. Kiadja a h.-böszörményi baptista hitközség. Nyom. Hoffmann és Kronovitz. Debreczenben. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 48 fill.

Havi Közlöny az elméleti és gyakorlati Lelkipásztorság köréből. (Temesvár.) Szerk. Tokody Ödön és Patzner István. Kiadja Tokody Ödön. Nyom. a csanádegyházmegyei nyomda. XXIV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 10 kor.

A Hazában és Távolban széttekintő Méhész. (Sajtény, Csanád m.) Szerk. és kiadja Gallovich István. Nyom. Engel Lajos Szegeden. VI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Házi Barát. (Sümege.) Szerk. és kiadja Darnay Kálmán. Nyom. Horváth Gábor. III. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Hevesmegyei Tanügy. (Eger.) Szerk. Kolacskovszky János. Kiadja a

hevesmegyei általános tanító-egyesület. Nyom. az »Egri nyomda részv. társ.« VI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Az egyesületi tagok tagdíj fejében kapják.

Hitszónoklati Folyóirat. (Pilis-Marót.) Szerk. és kiadja Karkecz Alajos. Nyom. Endrényi Lajos Szegeden. XII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 korona.

Homok. (Kecskemét.) Szakfolyóirat szőlősgazdák számára. Szerk. Mayerfi Zoltán. Nyom. az első kecskeméti hírlapkiadó r.-t. II. évf. Megjelenik negyedévenként. Ára 1 kor.

A Hunyadvármegyei általános Tanító-egyesület Értesítője. (Déva.) Szerk. Boga Károly. Nyom. Hirsch Adolf. II. évf. Évi 5 szám. Ára 3 kor.

Iskoláink. (Rimaszombat.) A Gömör-Kishont vármegyei általános tanítóegyesület hivatalos értesítője. Szerk. Járossy Endre. Nyom. Kovács Mihály. IV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 korona. Tagok ingyen kapják.

Isten Igéje Szentbeszédekben. (Esztergom.) Szerk. Andor György. Kiadja és nyom. Buzárovits Gusztáv. XXVI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 korona.

Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyei gazdasági egyesület fogyasztási és értékesítő Szövetkezetének üzleti Értesítője. (A Gazdasági Értesítő (Solnok) melléklapja.)

Jézus szentséges Szívének Hírnöke. (Kalocsa.) Szerk. Tóth Mike. Nyom. a Franklin társulat Budapesten. XXXV. évfolyam. Havi folyóirat. Ára 3 kor.

Jó Pásztor. (Pozsony.) Keresztýén családi lap. Szerk. Kovács Sándor. Nyom. a balassa-gyarmati kny. r. t. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 korona.

Kalazantinum. (Kolozsvár.) Szerk. Varjas Endre. Kiadja a »Kalazantinum« hittudományi és tanárképző intézet. Nyom. Gombos Ferencz. VI. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára ?

A kath. Hitterjesztés Lapjai. (Nagyvárad.) Szerk. és kiadja Nogely István. Nyom. a Szent-László nyomda r. társ. XX. évfolyam. Évenként 10 füzet. Ára 6 kor.

A Kávé. (Fiumé.) Szerk. Horváth Gyula. Nyom. az Unió kny. III. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Képes Levelező-lap. (Székesfejér-

vár.) Havi folyóirat képes levelező-lap gyűjtők számára. Szerk. Klökner József. Nyom. Debreczeni Gyula. III. évf. Ára 2 kor.

Kerékpáros Turista. (Kolozsvár.) Az »Erdély« kerékpáros melléklete. Az E. K. E. kerékpáros osztályának hivatalos értesítője. Szerk. Balogh Benedek. Nyom. Gombos Ferencz. IV. évf. Megjelenik időszakonként.

Kereskedelem és Ipar. (Csongrád.) Szerk. László Ignác. Nyom. és kiadja Weisz Márk. I. évf. Havonként jelenik meg. Ára 2 kor.

Keresztény Magvető. (Kolozsvár.) Szerk. és kiadják Péterfi Dénes és Kovács János. Nyom. Ajtai K. Albert. XXXVI. évfolyam. Megjelenik kéthónaponként. Ára 4 kor.

Kertészeti Tudósító. (Szeged.) Szerk. és kiadja Horváth Károly. Nyomatja? IX. évf. Evenként 4 szám. Ingyen küldetik.

Kiskereskedők lapja. (Nagyvárad.) Szerk. Adorján Ármán. Nyom. Neumann Vilmos. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 20 fill.

Közérdek. (Pécs.) Szerk. és kiadja Klein Dezső. Nyom. Püsp. lyc. nyomda. I. évf. Időszakonként jelenik meg. Ingyen küldetik szét.

Külmisszió. (Ágfalva.) Szerk. és kiadja Scholtz Ödön. Nyom. Török Kálmán és Kreamsz J. Sopronban. VI. évfolyam. Megjelenik negyedévenként. Ára 1 korona.

Látóképes Levelező-lapok. (Tata.) Havi folyóirat képes levelezőlap-gyűjtők és elárusítók számára. Szerk. és kiadja Engländer József. Nyom. Engländer és társa. III. évf. Ára 1 kor. 50 fill.

A legszentebb Rózsafüzér Királynéja. (Szombathely.) Szerk. Kindler Imre. Kiadja a sz. Domokosrend szombathelyi zárdája. Nyom. az egyházmegyei nyomda. XVII. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 korona.

Levelezőlap. (Ujvidék.) Szaklap a képes levelezőlap-kereskedelem számára. Szerk. Henger Tihamér. Nyom. Hirschhauser Benő. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Lorettó. (Duna-Szerdahely.) Szerk. és kiadja Deák Antal. Nyom. Buschmann F. Budapesten. III. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

A Magyar Földmives. (Gyuró.)

Szerk. és kiadja Vasadi Balogh Lajos. Nyom. Csitári K. és trsa Székesfejérvár. XIX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Magyar Kisednevelés és Népoktatás. (Eperjes.) A sárosvármegyei kir. tanfelügyelőség és az eperjesi Széchenyikör népnevelési szakválasztmányának hivatalos közlönye. Szerk. Reményik Lajos. Nyom. Kósch Árpád. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Magyar Lant. (Győr.) Zenemű-folyóirat. Szerk. Angyal Ármánd és Vajda Emil. Nyom. Pannonia kny. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

A magyarországi papi Imaegyesület és Eucharistia-társulat Értesítője. (Győr.) Szerk. Hahnekamp György. Nyom. a győregyházmegyei nyomda. XV. évfolyam. Megjelenik évenként 8 szám. Ára 1 kor. 20 fill. A társulat tagjainak tagdíj (2 kor.) fejében jár.

Magyar pénzügyi Rendeletek Tára. (Komárom.) Szerk. Kriza Ákos. Nyom. Hacker Richárd. Megjelenik havonként. IV. évf. Ára 6 kor.

A magyar Photo-club Közölye. (Győr.) Szerk. Rexa Dezső. Nyom. Pannonia kny. I. évf. Megjelenik havonként. Ára ?

Magyar Sion. (Esztergom.) Szerk. Kereszty Viktor és Prohászka Ottokár. Nyom. Buzárovits Gusztáv. Új folyam. XV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 12 kor.

Magyar Szövetkezők Lapja. (Rózsashegy.) Szerk. és kiadja Janovcsik István. Nyom. Salva Károly. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Magyar Zsinagóga. (Bonyhád.) Gyakorlati szakközöly papok, hitzőnők és ezen szakirodalmat kedvelők számára. Szerk. Lebovits József. Nyom. Raubitschek Izor. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Mária Kert. (Szűz Mária virágos kertje.) (Kalocsa.) Szerk. Tóth Mike. Nyom. a Franklin társulat. XVII. évfolyam. Havi folyóirat. Ára 2 kor.

Méhészeti Közöly. (Kolozsvár.) Az erdélyrészi méhész-egylet szakközölye. Szerk. Bálint Sándor. Nyom. Gámán János örökösei. XVI. évfolyam. Megjelenik havonként. Tagoknak ingyen küldetik.

Mezőgazdasági Szemle. (Magyar-Óvár.) Szerk. és kiadják Cserháti Sándor és Kosutány Tamás. Nyom. Czéh Sán-

dor-féle nyomda. XIX. évfolyam. Havi folyóirat. Ára 10 kor.

A mi Fürdőink. (Kolozsvár.) Az »Erdély« melléklete. Az E. K. E. balneológiai szakosztályának értesítője. Szerk. Hankó Vilmos. Nyom. Gombos Ferencz. IV. évf. Megjelenik időszakonként.

Népoktatás. (Lugos.) Krassó-Szörény vármegyei tanító-egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Keszler Károly. Nyom. Virányi János. VI. évfolyam. Évenként. 10 szám. Ára 8 kor.

Nevelés. (Máramarossziget.) Szerk. Bökényi Dániel. Kiadja a »Máramarosi általános tanító-egyesület.« Nyom. Sichermann Mór. XVIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 5 kor.

Nevelő Oktatás. (Pozsony.) Kath. tanügyi folyóirat. Szerk. Schultz Imre. Nyom. Eder István II. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Nógrádmegyei Tanügy. (Balassagyarmat.) A nógrádmegyei kir. tanfelügyelőség hivatalos közlönye. Szerk. Pacséri Károly. II. évf. Nyom. a részvénytynyomda. Havonként. Ára 2 kor.

A Nógrád vármegyei gazdasági egyesület Értesítője. (Balassagyarmat.) Szerk. Fáy Árpád. Nyom. a balassagyarmati kny. r. t. XVIII. évfolyam. Megjelenik minden második hóban. Ára 2 kor. Tagoknak ingyen jár.

Pozsonyi Gazda. (Pozsony.) A »Pozsony vármegyei gazdasági egyesület« értesítője. Szerk. Horváth Jenő. Nyom. Eder István. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor. Tagoknak ingyen jár.

Protestáns Pap. (Kölesd.) Szerk. és kiadják Lágler Sándor és Kálmán Dezső. Nyom. Tóth László Kecskeméten. XXII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Reménységünk. (Csongrád-Csány.) Az oltáriszentség-imádás és Mária-tisztelet folyóirata. Szerkeszti és kiadja Varga Mihály. Nyom. Stephaneum kny. Budapest. V. évfolyam. Havi folyóirat. Ára 2 kor. 30 fill.

Sárospataki ifjusági Közlöny. (Sárospatak.) Kiadja a »Magyar irodalmi önképző-társulat.« Szerk. Tóth István. Steinfeld Jenő knyomdaja. XVII. évfolyam. Havonként jelenik meg. Ára 4 kor.

Sárosvármegyei gazdák fogyasztási és értékesítési szövetkezetének üzleti Értesítője. (Eperjes.) A »Gazdasági Értesítő« melléklete. Nyom.

Kösch Árpád. 1901. évf. Havonként jelenik meg. Tagoknak ingyen.

Soproni Gyorsíró. (Sopron.) Szerk. Polgár István. Kiadja az ev. főgymnasiai gyorsíró-kör. Nyom. Romwalter Alfréd. XXVII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 korona.

ASopronmegyei gazdasági egyesület Értesítője. (Sopron.) Nyom. Romwalter Alfréd. 1901. évf. Évi 3 füzet.

Szabad Egyház. (Szapáryfalva.) Független magyar református lap. Szerk. Rác Károly. Nyom. Virányi János. Lugos. XVIII. évf. Megjelenik havonként. Ára 5 kor.

A Szent Család kis Követe. (Pécs.) A názáreti szent család és a Szent-József társulatának közlönye. Szerk. Virág Ferencz. Nyom. Püsp. Iyc. kny. XII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 44 fillér.

Szent Gellért. Ifjúsági hitszónoklati folyóirat. (Pannonhalma.) Szerk. és kiadják Máty Engelbert és Szinek Izidor. Nyom. az egyházmegyei knyomda Győrött. III. évfolyam. Megjelenik évenként 10-szer. Ára 8 kor.

Szilágy vármegyei Tanügy. (Kraszna.) Szerk. Zoványi Lajos. Kiadja a szilágyvármegyei általános tanítótestület. Nyom. Seres Samu. IV. évfolyam. Megjelenik évenként 10-szer. Ára 2 kor.

Szövetkezés. (Csongrád.) Szerk. Vannay Ferencz. Nyom. Weisz Márk. II. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Tanítótestületi Értesítő. (Torda.) A Torda-Aranyos vármegyei ált. tan. testületnek havonként megjelenő hivatalos közlönye. Szerk. Kovács Dániel. Nyom. Harmath J. III. évfolyam. Ára 2 korona. Tagoknak 1 korona.

Tanügyi Értesítő. (Besztercze.) A »Besztercze-Naszód vármegyei ált. tanító-egyesület« hivatalos közlönye. Szerk. Jancsó Gábor. Nyom. Botschár Tivadar. VI. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 4 korona.

Tanügyi Értesítő. (Győr.) A győrvidéki tanító-egyesület hivatalos lapja. Szerk. Ujlaki Géza. Nyom. Surányi János. XXIV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 korona.

Tanügyi Értesítő. (Komárom.) A komárommegyei tanító-testület közlönye. Szerk. Marcsa György. Nyom. Schönwald Tivadar. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Tanügyi Tanácskozó. (Deés.) A szolnok-dobokamegyei tanító-testület hivatalos közlönye. Szerk. Kádár József. Nyom. Demeter és Kiss. VIII. évfolyam. Megjelenik évenként 10-szer. Ára 2 kor. 40 fill. Tagoknak 2 kor.

Telekkönyv. (Szeged.) Szerk. Káplány Géza. Nyom. Engel Lajos. VI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Természettudományi Füzetek. (Temesvár.) A Délmagyarországi természettudományi társulat közlönye. Szerk. Ries Ferencz és Neubauer Henrik. Nyom. Uhrmann Henrik. XXV. évfolyam. A társulat tagjai tagdíj fejében kapják.

A Torontálmegyei gazdasági egyesület Értesítője. (Nagybecskerek.) Szerk. Marton Andor. Nyom. Pleitz Fer. Pál. XVI. évfolyam. Megjelenik 6 füzeten. Ára 2 kor. A tagok díjtalanul kapják.

Történelmi és régészeti Értesítő. (Temesvár.) A Délmagyarországi történelmi és régészeti múzeumi társulat közlönye. Szerk. Berkeszi István. Nyom. a csanád-egyházmegyei könyvmda. XVII. (Új) évfolyam. Megjelenik évnegyedenként. Ára 8 kor. A társulati tagoknak ingyen jár.

Új Század. (Vajszka.) A hazaszeretnek és keresztény fölvilágosodásnak. Szerk. és kiadja Tumbász István. Nyom. Bittermann József Szabadka. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. 80 fillér.

Ujvidéki Sport. (Ujvidék.) Kerekpáros ujság. Szerk. Mayer József. Nyom. Hirschenhauser Benő. I. évf. Megjelenik időszakonként. Egyes sz. ára 20 fill.

Unitárius Közlöny. (Kolozsvár.) Szerk. Boros György. Kiadja a Dávid Ferencz egylet. Nyom. Gámán János örök. XIV. kötet. Megjelenik havonként. Ára 2 korona 40 fillér. Egyleti tagoknak 2 korona.

Városi Közlöny. (Temesvár.) Hivatalos folyóirat. Kiadja a városi tanács. Nyom. Csendes Jakab. IV. évfolyam. Megjelenik havonként.

Vasárnapi Tanító. (Hajdú-Böszörmény.) Szerk. Balogh Lajos. Nyom. Hoffmann és Kronowitz Debreczen. V. évf. Megjelenik havonként. Ára 3 kor. 60 fill.

Vasvármegyei tűzrendészeti Közlöny. (Szombathely.) A vasvármegyei önk. tűzoltó egyletek szövetségének hivatalos közlönye. Szerk. Barabás István. Nyom. Bertalanffy József. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Vezércsillag. (Kecskemét.) Havi folyóirat a bold. szűz Mária tisztületének terjesztésére. Szerk. és kiadja Kontz János. Nyom. Kecskeméti ny. r.-t. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 20 fill.

V. H. O. Sz. (Szeged.) A vidéki hirlapírók országos szövetségének hivatalos értesítője. Nyom. Endrényi Imre. V. évfolyam. Meg nem határozott időben jelenik meg. A szövetség tagjainak ingyen jár.

A Zalamegyei gazdasági Egyesület Értesítője. (Zala-Egerszeg.) Szerk. Orosz Pál. Nyom. özv. Tahy Rozália és trsa. 1901. évfolyam.

Zentai gyorsíró. Autografálta: Herczl Sándor. I. évf.

Összesen: 120.

II. TÖBBNYELVŰ FOLYÓIRATOK.

a) BUDAPESTEN.

Allgemeine Rundschau. (Német-magyar.) Nyom. a Hunnia kny. 1901. évf. Időhöz nem kötve jelenik meg. Ára 24 kor.

Aquila. [M. és német.] Szerk. Herman Ottó. Kiadja a Magyar Ornithologiai Központ. Nyom. a Franklin társ. VIII. évf. Évenként 4 füzet. Ára 10 korona.

Budapest Főváros Statisztikai Havifüzetei. Monatshefte des Budapest Communal-Statistischen Bureau. (M. és német.) Szerk. Kőrösy József. XXIX. évf. Nyom. a Pesti kny. Ára 8 kor.

Egészségőr. (M. és német.) A »Zion« jótékonyági egylet népszerű közlönye. Nyom. Löbl Dávid és fia. VI. évf. Megjelenik havonként. Tagoknak ingyen jár.

Férfi Szabó. Szerk. Stikarovszky Norbert. Nyom. Fried és Krakauer. II. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Földrajzi Közlemények. Bulletin de la Société Hongroise de Géographie. (M. francia kivenettel.) Szerk. Berecz Antal. Nyom. Fritz Ármin. XXIX. kötet. Évenként 10 füzet. Ára 10 kor. Tagoknak ingyen.

Földtani Közlöny. Geologische Mittheilungen. (M. és német.) Szerk. Lóczy Lajos és Cholnoky Jenő. Nyom. a Franklin társ. XXXI. kötet. Megjelenik havonként. Ára 10 kor. Tagoknak ingyen.

Keleti Szemle (Revue Orientale.) (Magyar, német, angol, francia.) Szerk.

Kúnos Ignác és Munkácsi Bernát. Nyom. a Franklin társ. II. évf. Évnyegyedeként. Ára 8 kor.

Kőfaragó. (Magyar és német.) Szerk. Grossmann Hugó. Nyom. Fried és Krakauer. II. évf. Havonként. Ára 1 kor. 20 fillér.

Magyar Fogászati Szemle. Ungarische zahnärztliche Revue. (M. és német.) Szerk. és kiadja Bauer Samu. Nyom. Pesti Lloyd ny. V. évf. Évenként 12 szám. Ára 6 kor.

Magyar kir. Postatakarékpénztári Közlöny. (Magy. és horvát.) Nyom. az Athenaeum r. t. XVI. évf. Megjelenik havonként.

Kőműves. (Maurer.) Szerk. Söröli József. Nyom. Fried és Krakauer. II. évf. Havonként. Ára 1 kor.

Magyar nemes Fém-ipar. (Ungarische Edelmetall-Industrie.) Szerk. Singer Arthur. Nyom. Beer és tsa. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Magyarország és a Külföld. (Magyar, német, francia és angol.) Szerk. Zinner Gyula. Nyom. Fritz Ármin. V. évf. Megjelenik havonként. Ára 16 kor.

The Medical Echo. (Das Medizinische Echo. L'écho Médical.) Szerk. Arany S. A. Nyom. Athenaeum kny. r. t. 1901. évf. Megjelenik havonként. Ára 10 kor.

Művezetők Lapja. (Werkmeister Zeitung.) Szerk. Wopateczky Károly. Nyom. Posner Károly Lajos és fia. IV. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. 80 fill. Tagoknak 3 kor. 30 fill.

Az »Osztállysorsjáték.« (Magy. és német.) Klassen-Lotterie. Szerk. Singer Artur. Nyom. a Hungaria kny. V. évf. Megjelenik havonként. Ára 10 kor.

Rovartani Lapok. (Német kivonattal.) Szerk. Abafi Aigner Lajos, Jablowski József és Csiki Ernő. Nyom. Schmidl H. VIII. kötet. Évenként 10 szám. Ára 8 kor.

Szabók szaklapja. (Magy. és német.) Schneider Fachblatt. Szerk. Honti Géza. Nyom. Fried és Krakauer. IX. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 korona 40 fillér.

Szt-Lukács-fürdő. (Melléklete román ny.) Szerk. Bosányi Béla. Nyom. Pallas kny. XIV. évf. Megjelenik havonként.

Természetráji Füzetek. Zeitschrift für Zoologie, Botanik, Mineralogie und Geologie nebst einer Revue für das Ausland. — Journal pour la zoolo-

gie, botanique, minéralogie et géologie avec une revue pour l'étranger. — Periodical of zoology, botany, mineralogy and geology besides a review for abroad. (M., latin és német.) Szerk. Mocsáry Sándor. Nyom. a Franklin társ. XXIV. kötet. Évenként 4 füzet. Ára 10 kor.

La Toilette. (Magy. és német.) Szerk. Krausz Adolf. Nyom. Buschmann F. XX. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Ügynökségi Közlöny. (Agentur Anzeiger. Szerk. Markó Lajos. Nyom. Fried és Krakauer. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 5 kor.

A Zenekar. (Magy. és német.) Das Orchester. Szerk. Klökner Gyula. Nyom. Athenaeum r. t. III. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Összesen 24.

b) VIDÉKEN.

Concordia. (Pozsony.) A pozsonyi »Concordia« Gabelsberger-gyorsíró-egyesület közlönye. (Magy. és német.) Szerk. Theiss. Nyom. Freistadt Mór. XVI. évf. Évenként 6 szám. Ára 2 kor. 40 fill.

Értesítő az Erdélyi Múzeum-Egylet Orvos-Természet-Tud. Szakosztályából. — Sitzungsberichte der Medicinisch-Naturwissensch. Section des Siebenbürgischen Museumvereins. (M. és német.) Szerk. Szabó Dénes és Apáthy István. Nyom. Ajtai K. Albert. XXVI. évf. Megjelenik időközönként. Ára 6 kor.

Vasvármegyei Tűzrendészeti Közlöny. (Szombathely.) (Melléklete német.) Szerk. Barabás István. Nyom. Bertalanffy József. VIII. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Összesen 3.

III. NEM-MAGYAR NYELVŰ FOLYÓIRATOK.

I. Németek.

a) BUDAPESTEN.

Der Ansichtskartensammler. Szerk. Fried A. Nyom. Európa kny. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 k. 40 fill.

Antonius-Blätter. Szerk. Buday Alfréd. Nyom. a Stephaneum kny. II. évf. Évenként 12 füzet. Ára 2 korona.

Badezeitung. Szerk. és kiadja Pick S. Nyom. Európa kny. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. 40 fill.

Balneologische Rundschau. Szerk. és kiadja Preysz Kornél. Nyom. a Pesti kny. VIII. évf. Évenként 4 szám. Ára 5 korona.

Briefmarkenverkehr. Szerk. és kiadja Szekula Béla. Nyom. Kálmán M. és tsa. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 50 fill.

Der jüdische Humorist. Szerk. Kronemer Adolf. Nyom. Neumayer Ede. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 5 kor.

Mitteilungen aus der Schmalpurbranche. Szerk. Nágel Zsigmond. Nyom. Hornyánszky V. II. évf. Megjelenik havonként.

Orient. Organ der symb. Grossloge von Ungarn. Szerk. Pay'r Ede. Ny. Márkus Samu. XIII. (= 26.) évfolyam. Havonként jelenik meg. Tagoknak ingyen.

Der Practische Arzt. (A »Gyakorló Orvos« német kiadása.) Szerk. Stadler Károly. Ny. Károlyi György. XII. évf. Havonként . . .

Rathgeber. Szerk. és kiadja Roeder Róbert. Nyom. az Európa kny. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. 40 fill.

Ungarische Biene. Szerk. Binder Iván. Kiadja a Magyar Méhészek Egyesülete. Ny. Brózsza Ottó. XXIX. évf. Havi folyóirat. Ára 6 kor., az egyesület tagjai 4 kor. tagdíj fejében kapják.

Ungarische medicinische Revue. Szerk. és kiadja Fried S. Nyom. Krausz S. és T. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Ungarische pädagogische Revue. Szerk. Szöllösi Jenő. Nyom. Muskát Béla. 1901/2; megjelenik két havonként. Ára 6 kor.

Zeitschrift für Ungarisches Öffentliches und Privatrecht. Szerk. Sgalitzer Gyula. Nyom. Légrády testv. VI. évf. Meg nem határozott időben jelenik meg. Ára 14 korona.

Összesen: 14.

b) VIDEKEN.

Akademische Blätter. (N.-Szeben.) Organ d. siebenbürgisch-sächsischen Hochschüler. Szerk. Buchholzer Ernő. Ny. Krafft Vilmos. V. évf. Évi 10 szám. Ára 3 korona.

Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. (N.-Szeben.) Uj folyam. Ny. Krafft Vilmos. XXX. köt. Időhöz nincs kötve. Kötete 4 kor. 20 fill.

Berith am. (Lipese.) Ein Monatsblatt zur Belehrung u. Unterhaltung. Szerk. Dalman Gusztáv. Nyom. Márkus Samu. Budapest. IX. évf. Megjelenik havonként. Ára ?

Der Frosch. (Pécs.) Szerk. és kiadja Goldberger József. Nyom. Püsp. lyc. kny. VI. évf. Időszakonként jelenik meg. Ingyen.

Gesunde Menschen. (Bécs.) Szerk. és kiadja Richler Rudolf. Nyom. Röttig Gusztáv. Sopron. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Jahrbuch für die Vertretung und Verwaltung der evangelischen Landeskirche A. C. in den siebenbürgischen Landesteilen Ungarns. (Nagy-Szeben.) Kiadja a tartományi consistorium. Ny. Drotleff József. XI. kötet. Időhöz nincs kötve. Ára 2 kor. 40 fill.

Der Kleinhandel. (Bécs.) Fachblatt für Interessen des gesamten Kleinhandels Oesterreich-Ungarns. Szerk. Heller A. Nyom. Alkalay Adolf. Pozsony. 1900/1. évf. Megjelenik havonként. Ára. 4 kor.

Korrespondenzblatt des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. (N.-Szeben.) Szerk. dr. Schullerus A. Ny. Krafft Vilmos. XXIV. évf. Havonként jelenik meg. Ára 2 kor.

Der Laubfrosch. (O-Széplak.) Szerk. báró Friesenhof Gergely; kiadja a Nyit-ravölgyi Gazdasági Egyesület meteorológiai intézete. Ny. az egyesületi sajtó. XVIII. évf. Havilap.

Mehr Licht. (Pozsony.) Szerk. Valaki. Nyom. Freistadt M. 1901/2. Megjelenik időközönként. Egyes sz. ára 40 fill.

Monatlicher Anzeiger des Christlichen Vereins Junger Männer. (Bécs.) Ny. Hornyánszky Viktor Budapest. V. évf. Havi lap. Ára 60 fillér.

Monatschrift für die Geschichte u. Wissenschaft des Judentums. (Bécs.) Szerk. és kiadja Braun M. Nyom. Alkalay Adolf és fia. Pozsony. XLV. évf. Megjelenik havonként. Ára 9 kor.

Nachrichten des Oedenburger Comitats-Agricultur-Vereins. (Sopron.) Nyom. Romwalter Alfréd. II. évf. Megjelenik időközönként.

Schul- u. Kirchenbote. (Brassó.) Szerk. Moros Eduárd. Nyom. Gött János fia. XXXVI. évf. Megjelenik havonként. Ára 5 korona.

Der Vereinsbote. (Rába-Füzes.) Szerk. Ruisz Rudolf. Ny. Wellisch Adal-

bert Szent-Gotthárdon. XIII. évf. Havilap. A szentgróti gazdasági egyesület tagjainak díjtalanul jár; különben 2 kor.

Összesen: 15.

II. Olasz.

VIDÉKEN.

Il sacro cuore di Gesù e la Gioventù abbandonata. (Fiume.) Kiadja az Instituto di s. curore di Gesù. Nyom. Mohovfch E. II. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldik.

Összesen 1.

III. Szerbek.

VIDÉKEN.

ЖЕНОРИ СБЕТ. (Ujvidék.) A szerb jótékony-egylet lapja. Szerk. Varagyanin Arkád. Ny. Ivkovits György. XVI. évf. Havi lap. Ára 2 korona.

ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ. (Ujvidék.) Szávits Milán. Ny. Popovits testv. 1901. évf. Negyedévenként egy füzet. Ára 1 kor. 40 fill.

ЦРОАЧКИ ЛОСТ. (Zombor.) Szerk. kiadó Vukicsevics Miklós. Ny. Bittermann Nándor és fia. XXXIII. évf. Havonként jelenik meg. Ára 3 korona.

СРОМЕНАК. (Pancsova.) Szerk. és kiadja Martinovits Iván. Ny. Jovanovits testv. IX. évf. Havi lap. Ára 2 frt.

УНЧИТ. (Ó-Becse.) Szerk. és kiadó Manojlovits Joan. Ny. Löwy Lajos. 1901. évf. Havi folyóirat. Ára ?

Összesen: 5.

IV. Tótok.

a) BUDAPESTEN.

Listy Svätého Antona. Szerk. Sándorfi Ödön és Buday Alfréd. Nyom. Stephaneum kny. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Összesen 1.

b) VIDÉKEN.

Časopis Museálnej Slovenskej Spoločnosti. (Turócz-Sz.-Márton.) Szerk. Sokolik A. Kiadja a tót nemzeti múzeum. Ny. részv.-társ. (Társlapja: Sbornik . . .) IV. évf. Évenként 6 szám. Ára 2 kor.

Časopis pre evanjelické bohoslóvie. (Liptó-Sz.-Miklós.) A Cirkené Listy melléklete. Szerk. Janoška György. Nyom.

Salva Károly. L. Rózsahegy. I. évf. Megjel. negyedévenként. Ára 2 kor.

Černokňazník. (Turócz-Sz.-Márton.) Szerk. Čajda György. Ny. részv. társ XXVI. évf. Havilap. Ára 4 kor.

Cirkevné Listy. (Liptó-Szent-Miklós.) Fel. szerk. Janoška György. Ny. Salva Károly. XV. évf. Havilap. Ára 6 korona.

Dennica. (Rózsahegy.) Ženský list pre poučenie a zábavu. Szerk. Vansová Teréz. Ny. Salva Károly. IV. évf. Havonként. Ára 2 korona.

Hlas. (Szokolca.) Mesačnik pre literaturu, politiku a otázkú sociálnu. Szerk. Blahó Pál. Nyom. Teszlik és Neumann. IV. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Kazateľ'na. (Lenge.) Szerk. Osvald Fer. Rikhárd. Nyom. Salva Károly Liptó-Rózsahegy. XXI. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Kráľ'ovna Sv. Ruženca. (Trsztena.) Szerk. tul. Pironcsák István. Nyom. Trnkóczy József Alsókubinban. XIII. évf. Havi lap. Ára 1 kor. 60 fill.

Noviny malých s mnohými obrázkami. (Szenicze.) Szerk., kiadja és nyom. Beszó János. III. évf. Évenként 8—10 szám. Egyes szám ára 4 fill.

Obzor. (Liptó-Szielnicz.) Čaropis pre kospodárstvo, remco lo adomáci živos. Szerk. Babka György. Nyom. Salva Károly Rózsahegy. XIII. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Posol b. Srđca Ježišového. (Nagy-szombat.) Szerk. Kubina A. Ny. Winter Zsigmond. V. évf. Havi folyóirat. Ára 1 korona.

Priateľ dietok. (Liptó-Szent-Miklós.) Szerk. Uram-Podtatranský R. Nyom. Salva Károly Liptó-Rózsahegy. IV. évf. Havonként. Ára 1 korona.

Pútnik. (Nagy-Szombat.) Szerk. Matzenauer-Benyovszky F. O. Ny. Winter Zsigmond. XIV. évf. Havi lap. Ára 1 korona.

Rodina a Škola. (Turócz-Szent-Márton.) Folyóirat szülők és tanítók számára. Szerk. Vajansky Szvetozár Hurbán. Nyom. a turócz-szent-mártoni részv. nyomda. II. évf. Megjelenik havonként. Ára ?

Sbornik museálnej slovenskej spoločnosti. (T.-Sz.-Márton.) Melléklet a Časopis Mus. slov. spoločnostihoz. Nyom. a turócz-szt.-mártoni kny. r.-t. VI. évf. Megjelenik évenként kétszer.

Slovenské Pohl'ady. (Túróc-Szent-Márton.) Szerk. és kiadó Škultéty József. Ny. részv.-társ. XXI. évf. Havi folyóirat. Ára 10 kor.

Stráž Na Sione. (Rózsahegy.) Szerk. kiadó Zoch Pál. Ny. Salva Károly Liptó-Szt.-Miklóson. VIII. évf. Havi folyóirat. Ára 2 kor.

Svetlo. (Vágújhely.) List spolkov modrého krizá. Szerk. Horvát János. Ny. Salva Károly. II. évf. Havonként. Ára 1 korona.

Zprávy hospodárskeho spolku údolia Nitry. (O-Széplak.) Szerk. Friesenhof Gergely. Nyom. a nyitravölgyi gazd. egy. sajtója. X. évf. Havonként. Összesen: 19.

V. Románok.

VIDÉKEN.

Transilvania. (Nagy-Szeben.) Szerk. Diaconovich Kornél. Ny. Főegyházmegyei

ny. XXXII. évf. Évenként 10 szám. Ára 6 korona.

Összesen: 1.

VI. Bunyevác.

VIDÉKEN.

Neven. (Szabadka.) Szerk. Matković N.; kiadó ny. Hirth Lipót és társa. XVIII. évf. Havilap. Ára 2 kor.

Összesen 1.

VII. Esperanto nyelven.

VIDÉKEN.

Lingvo internacia. (Szegszárd.) Monata gazeto por la lingvo esperanto. Szerk. Nyglén Pál. Upsalában. Nyom. Lengyel Pál. VI. évf. Megjelenik havonként. Ára 5 kor. 50 fillér.

Összesen: 1.

ÖSSZEGEZÉS.

	Budapesti n	vidéken	összesen
Magyar nyelvű folyóirat (ebből többnyelvű Buda- pesten 23, vidéken 3.)	213	123	336
Német nyelvű folyóirat (ebből többnyelvű Buda- pesten 1.)	16	15	31
Olasz » »	—	1	1
Szerb » »	—	5	5
Tót » »	1	19	20
Román » »	—	1	1
Bunyevác » »	—	1	1
Esperanto » »	—	1	1
Összesen	230	166	396

FÜGGELÉK.

A magyar nyelvű hirlapok és folyóiratok statisztikája
1780-tól 1901-ig.

SZINNYEI JÓZSEFTŐL.

Az első magyar hirlap 1780. jan. 1-én jelent meg Pozsonyban (Rát Mátyás *Magyar Hirmondó*-ja). Budapesten 1788. okt. 8-án szerdán indult meg az első magyar rendes hirlap *Magyar Mercurius* címmel, hetenként kétszer járt, és Paczkó Ferencz betűivel nyomtatott Pesten. A második lap Pesten az 1806. jul. 2-án keletkezett *Hazai Tudósítások*: szerk. Kulcsár István. Ez volt az első magyar hirlap, mely 4-rét alakban jelent meg és hosszabb életű volt.

1830-ban 10 magyar hirlap és folyóirat jelent meg.

1840. elején 26 magyar lap volt hazánkban.

1847-ben 33.

1848—49-ben 86 magyar hirlap jelent meg.

1850. elején 9 lap adatott ki magyar nyelven.

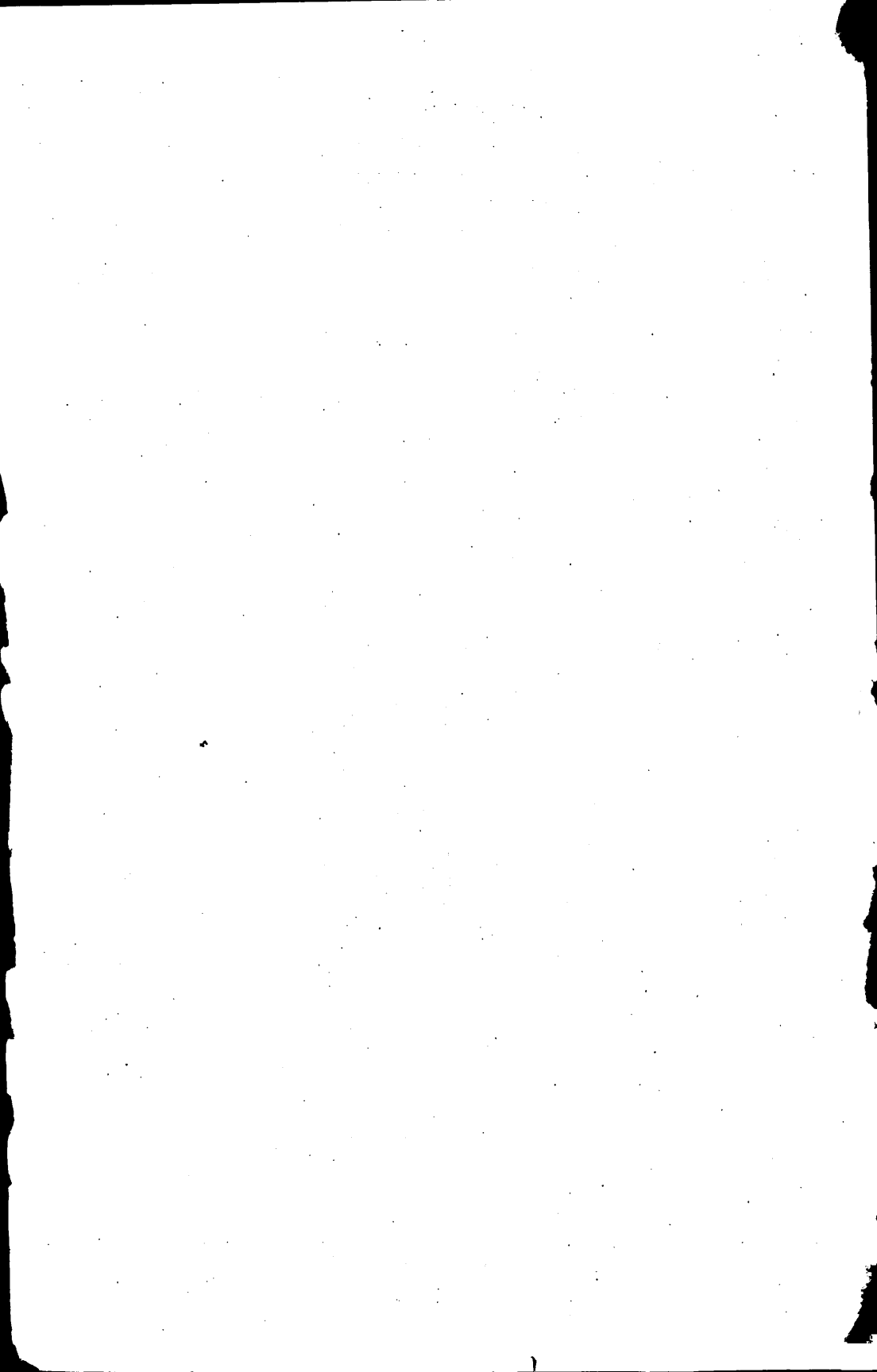
1854. márcz. 5-én. mikor a *Vasárnapi Ujság* megindult, ezzel együtt 20 magyar hirlap és folyóirat jelent meg.

1861. elején, midőn az első évi rendes hirlapkimutatást a *Vasárnapi Ujság* közölte, 52 volt a magyar hirlapok és folyóiratok száma.

1862.	elején	65	1882.	elején	412
1863.	»	80	1883.	»	427
1864.	»	70	1884.	»	482
1865.	»	75	1885.	»	494
1866.	»	81	1886.	»	516
1867.	»	80	1887.	»	539
1868.	»	140	1888.	»	561
1869.	»	163	1889.	»	600
1870.	»	146	1890.	»	636
1871.	»	164	1891.	»	645
1872.	»	198	1892.	»	676
1873.	»	201	1893.	»	699
1874.	»	208	1894.	»	735
1875.	»	246	1895.	»	806
1876.	»	240	1896.	»	801
1877.	»	268	1897.	»	937
1878.	»	281	1898.	»	1107
1879.	»	321	1899.	»	1074
1880.	»	368	1900.	»	1102
1881.	»	356	1901.	»	1443

hirlap és folyóirat jelent meg magyar nyelven.

TARTALOM.

	Lap
Kollányi Ferencz. A Széchényi-Országos-Könyvtár megalapítása (Egy melléklettel és három hasonmással a szövegben.)	209
Dr. Áldásy Antal. A gróf Széchényi család levéltára	285
Dr. Grün Albert. Gróf Széchényi Ferencz és Kónyi János	319
Id. Szinnyei József. A Nemz. Múzeum hírlapkönyvtára	347
Havrán Dániel. Ribay könyvtára a M. Nemz. Múzeumban	352
Varjú Elemér. A Turóczi-krónika kiadásai és a M. Nemz. Múzeumban őrzött példányai (Egy melléklettel és husz hasonmással a szövegben.)	363
Vértesy Jenő. Amade Lászle kéziratai a M. Nemz. Múzeumban	403
Kereszty István. Könyvtárunk zenei gyűjteménye	417
Dr. Melich János. A magyarországi vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliográfiája (Egy hasonmással a szövegben.)	426
Tárca. A M. Nemz. Múzeum száz éves jubileuma	450
Évnegyedes jelentés a M. Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról 1902 április 1-től szeptember 31-ig	472
A budapesti m. kir. Tudomány-egyetem könyvtára 1901-ben	480
Az erdélyi Múzeum-egylet könyvtára 1901-ben	490
A szegedi Somogyi-könyvtár állapota 1901—1902-ben	499
Szakirodalom. A M. Nemz. Múzeum multja és jelene. <i>Ism. — ó. — A M. Nemz. Múzeum Széchényi Országos Könyvtárának történeti és irodalomtörténeti kiállítása. <i>Ism. — ó. — Szabó Ervin, A budapesti kereskedelmi és iparkamara könyvtárának katalogusa. <i>Ism. Dr. Gulyás Pál. — A miskolci ág. hitv. ev. egyházközség nyilvános közkönyvtárának teljes jegyzéke. <i>Ism. Dr. Gulyás Pál. — Dr. Arnim Graesel, Handbuch der Bibliotheklehre; 2-ik kiadás. <i>Ism. Szabó Ervin. — Folyóiratok szemléje. I. Hazai folyóiratok. (Budapesti Szemle, 309., Egyet. Phil. Közlöny, XXVI. 6. 7., Erdélyi Múzeum, XIX. 5. 6., Grafikai Szemle, XII. 4. 5. 7. 8. 9., Irodalomtörténeti Közlemények, XII. 2. 3., Századok, XXXVI. 6. 7.) II. Külföldi folyóiratok. (Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen, III. 5. 6. 7. 8. 9. 10., Centralblatt für Bibliothekswesen, XIX. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10., Deutsche Litteraturzeitung, XXIII. 15. 16. 19. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 29. 30. 31. 32. 34. 35. 36. 37. 38., La Bibliofilia, IV. 1—2. 3—4., Le Bibliographe Moderne VI. 33. 34., Revue des Bibliothèques, XII. 4—6., Rivista delle Biblioteche e degli Archivi, XIII. 4., Zeitschrift für Bücherfreunde, VI. 1. 2. 3. 4. 5. 6.)</i></i></i></i></i>	503
A magyar bibliografiai irodalom az 1902. év második és harmadik negyedében dr. Gulyás Páltól	524
Vegyes közlemények. Kitüntetés. Kinevezések és előléptetések a M. Nemz. Múzeum könyvtárában. A M. T. Akadémiai könyvtár gyásza. A harmadik könyvtárnoki tanfolyam. Ismeretterjesztő múzeumi előadások. A múzeumi könyvtár kiállítása. Delisle Leopold jubileuma. Gróf Széchényi Ferencz könyvjelzői. [Két hasonmással.] (V. E.) Gróf Széchényi és az ujságcenzura. (G. A.) A székesfővárosi könyvtár ügye. Kassai könyvnyomtatók életrajzához. (Kemény Lajos.)	527
Változások a magyarországi nyomdáknál 1902 augusztus 1-től október 31-ig	536
Név- és tárgymutató	537
Melléklet. A hazai hírlapirodalom 1901-ben. I. A magyar hírlapirodalom id. Szinnyei Józseftől. II. A hazai nem-magyar nyelvű hírlapirodalom Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok Horváth Ignác-tól. — Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája 1780-tól 1901-ig id. Szinnyei Józseftől	1—57

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évről-évről, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és speciális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvárusi forgalomban 8 kor.; egy-egy füzet ára 2 kor., könyvárusi forgalomban 2 kor. 50 fillér.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő címére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi folyamából a II—XVI. köteteket egyenként 4 koronáért, együtt 40 koronáért bocsátjuk előfizetőink rendelkezésére. Megrendelések a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához intézendők, mely az összeg előzetes beküldése esetén a szállítást bérmentesen eszközli.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1899-ben. I. A magyar hírlapirodalom, id. Szinnyei Józseftől. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Kováts Lászlótól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája, id. Szinnyei Józseftől. Ára 1 kor. 10 fillér.*

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. X. volume. 3—4. liv-
6 couronnes = 6 francs = 5 mares. | raison. Juillet—Décembre 1902.

Sommaire.

François Kollányi. La fondation de la Bibliothèque Széchényi (Avec une table et trois facsimiles)	209
Dr. Antoine Aldásy. Les archives de la famille Széchényi	285
Dr. Albert Grün. Le comte François Széchényi et Jean Kónyi	319
Joseph Szinnyei père. La collection des journaux dans la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois	347
Daniel Havrán. La bibliothèque de George Ribay au Musée Nat. Hongrois	352
Elemér Varjú. La chronique de Turóczy, ses éditions et les exemplaires gardés dans la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois (Avec une table et vingt facsimiles)	363
Eugène Vértesy. Les manuscrits de Ladislas Amade au Musée Nat. Hongrois	403
Étienne Kereszty. La collection musicale de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois	417
Dr. Jean Melich. La bibliographie de la littérature des slovénes habitants en Hongrie (Avec un facsimile)	426
Indicateur officiel. Le centenaire du Musée Nat. Hongrois	450
Rapport sur l'état de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois de 1 avril à 30 septembre 1902	472
La bibliothèque de l'Université à Budapest en 1901	480
La bibliothèque du Musée Transsylvanien en 1901	490
La bibliothèque Somogyi à Szeged à 1901—1902	499
Littérature. Le Musée Nat. Hongrois. Par—ó. — Le catalogue de l'exposition historique et littéraire du Musée Nat. Hongrois. Par—ó. — Ervin Szabó, Le catalogue de la bibliothèque de la chambre du commerce et de l'industrie. Par <i>Paul Gulyás</i> . — Le catalogue de la bibliothèque de la communauté luthérienne à Miskolcz. Par <i>Paul Gulyás</i> . — Dr. Arnim Graesel, Handbuch der Bibliothekslehre. Par <i>Ervin Szabó</i> . — Revues des revues bibliographiques: I. Revues hongroises. II. Revues étrangères	503
La littérature bibliographique hongroise dans le 2. et 3 trimestre de 1902 par <i>Paul Gulyás</i>	524
Notices. Decoration. Nominations et avancement dans la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois. Nécrologie. Le troisième cours pour bibliothécaires. Conférences publiques au Musée Nat. Hongrois. L'exposition de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois. Leopold Delisle. Les ex-libris de comte François Széchényi. (<i>E. V.</i>) La censure de la presse et le comte François Széchényi. (<i>A. G.</i>) Imprimeurs de Kassa. (<i>Louis Kemény</i>)	527
Changement dans l'état des imprimeries hongroises de 1. aout à 31 octobre 1902	536
Index des noms et des dates	537
Appendice. Répertoire des journaux de Hongrie en 1901. I. Les journaux hongrois. Par <i>Joseph Szinnyei</i> père. II. Les journaux en langues étrangères. Par <i>Étienne Kereszty</i> . III. Les Revues. Par <i>Ignace Horváth</i> . Statistique des journaux et revues hongrois de 1780—1901. Par <i>Joseph Szinnyei</i> père	1—57

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

A HAZAI NYOMDÁK 1901-BEN.

Összeállítja: HORVÁTH IGNÁCZ.

Abauj-Szántó:

Baksy Barna.
Spán Ignác.

Abony:

Szerdahelyi János.

Abrudbánya:

Róth Ferencz.

Ada (Bács-Bodrogh m.):

Berger L.

Alsó-Kubin:

Trnkóczy József.

Alsó-Lendva:

Balkányi Ernő.

Apatin:

Gasz Mátyás.
Szavadill József.

Arad:

Aradi nyomda r. társaság.
Barcian Popovits Aurél.
Bloch Henrikné.
*Első aradi amerikai gyorsajtó ny.
(Tul. Keppich Zsigmond.)
Gör. kel. román egyházm. kny.
Özv. Gyulai Istvánné.
Löbl Dávid.
Muskát Miksa.
Réthy Lipót és fia.
Weisz Félix.

Aranyos-Maróth:

»Dóczy« könyvnyomda. (Tul. Némédi László).

Aszód:

Magyar kir. javítóintézet nyomdája.

Baán (Trencsén m.):

Fuchs Vilmos.

Bács-Almás:

Vogel M.

Bács-Topolya (Bács-Bodrogh m.):

Wilheim Miksa.

Baja:

Kazal József.
Kollár Antal.
Nánay Lajos.
Rajkóvícs Károly.

Balassa-Gyarmat:

Balassa-gyarmati könyvny. r. társ.
Halyák István.
Pozsonyi Gábor.
*Tokay Lajos.

Balázsfalva:

Gör. kath. papnövelde ny.

Bánffy-Hunyad:

Ábrahám Mór.

Barcs (Baranya-m.):

Szribanek Géza.

Bártfa:

Blayer M.

Békés:

Br. Drechsel Géza.

Békés-Csaba:

»Corvina« nyomda. (Tul. Szihelszky József).
Lepage Lajos.
Povázsay testvérek.

A csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve.

Belényes:

Süssmann Lázár.

Beregszász:

Engel Jenő.

Haladás-könyvnyomda. (Tul. Juhász Piroska.)

Besztercze:

* Baciu Anasztázia.

Botschar Tivadár.

Csallner Károly.

Besztercebánya:

Hungária kny. (Tul. Sonnenfeld Mór.)

Machold Fülöp.

Bicske:

* Lederer Hermann.

Bihar-Ujfalu:

Adler Béla.

Bonyhád:

Raubitschek Izor.

Boros-Jenő:

Üngár J.

Brassó:

Brassói Lapok nyomdája. (Tul.

Trattner H. és trsai.)

Ciurcu és társa.

* Gabony Vilmos.

Gött János fia.

Herz-féle kny.

Lehmann Gottlieb.

Dr. Muresian Aurél.

Breznóbánya:

Kreisler József.

Bruck-Ujfalu:

Brandweiner Vilmos.

Budafok:

* Leopold és Frank.

Budapest:

Államnyomda (Magy. kir.)

I., Nándor-tér 1.

* Államvasutak menetjegy-ny. (M. k.)

VI., Csengery-u. 33.

Budapest (folytatás):

* Anglo-nyomda. (Tul. Alpár József.)
VIII., Baross-u. 47.

* Árpád kny. (Tul. Klein és Kronstein.)

VII., Valero-u. 9.

Athenaeum irod. és ny. vállalat r. t.

VII., Kerepesti-ut 54.

Bagó Márton és fia.

II., Ponty-u. 4.

* Barcza József.

IV., Váci-u. 60.

Bárd Jakab.

VII., Miksa-u. 16.

Bartalits Imre.

III., Remetehegy.

Bauer Ignác.

VII., Csányi-u. 13.

Beer E. és társa (ezelőtt Kosmos).

VI., Aradi-u. 8.

Belvárosi kny. (Tul. Varga E. és Grosz B.)

IV., Váci-u. 79.

Bendiner A.

V., Arany János-u. 18.

Berkovits János.

VI., Teréz-körút 40-42.

Bichler Ignác.

III., Kis-korona-u. 15.

Biró Albert.

VIII., József-körút 19.

Blau Albert.

VI., Szerecsen-u. 23.

Böhm Lajos.

IV., Királyi Pál-u. 6.

Brózsza Ottó.

VI., Váci-körút 17.

Brammer Lipót.

VII., Csömöri-út 44.

Bruckner Gyula.

VI., Király-u. 10.

* Budapesti helyi érdekű vasut nyomdája.

V., Lipót-körút 22.

Budapest (folytatás):

- Budapesti Hírlap ny.
VIII., Rókk Szilárd-u. 4.
- Buschmann F.
IV., Koronaherceg-u. 8.
- Corvin-nyomda. (Tul. Fischer József.)
VIII., Baross-u. 4.
- Czettel és Deutsch.
V., Bálvány-u. 12.
- Deutsch József.
VII., Károly-körút 7.
- Deutsch M.
VII., Dob-u. 3.
- * Eberle József és társa.
VI., Podmaniczky-u. 43.
- Eckstein Bernát és fia utóda: Elek Lipót.
VII., Kertész-u. 37.
- Egyetemi nyomda (M. kir. tud.).
I., Iskola-tér 3.
- Ehrenstein Mór.
VI., Laudon-u. 4.
- Első kőbányai kny. (Tul. Goldschmied Alfréd.)
X., Belső-Jászberényi-út 1.
- * Engel S. Zsigmond.
VI., Vörösmarty-u. 56.
- Engel Simon.
VI., Szondy-u. 23.
- Engelmann Mór.
IX., Vámház-körút 35.
- »Európa« nyomda r. t.
VI., Ó-u. 12.
- Farkas testvérek (Lipót és Lajos).
VII., Akácza-u. 61.
- Fortuna ny. (Tul. Pollák M. Miksa és Tsa.)
V., Bálvány-u. 21.
- Fővárosi nyomda r. t.
VI., Podmaniczky-u. 39.
- Franklin-társulat.
IV., Egyetem-u. 4.
- Fried és Krakauer.
VI., Dalszínház-u. 10.
- Fried S.
VIII., József-u. 17.

Budapest (folytatás):

- Friedmann Áron.
VI., Gyár-u. 54.
- Fritz Ármín.
VIII., József-körút 9.
- Fuchs Samu és társa.
VI., Podmaniczky-u. 27.
- Galitzenstein Ármín.
VII., Dohány-u. 68.
- Garai Mór.
VII., Dohány-u. 1.
- Gelléri és Székely.
VII., Kerepesi-út 34.
- * Gergely Miksa.
VI., Lázár-u. 2.
- Glückselig Miksa.
VI., Hunyadi-tér 7.
- Goldberger Ignác.
II., Fő-u. 23.
- Goldfaden Márk.
VII., Kerepesi-u. 36.
- * Goldschmiedt Lipót.
VI., Révay-u. 6.
- Gonda és Tsa.
VII., Akácza-u. 50.
- * Goszler Gyula.
IV., Aranykéz-u. 1.
- Gross Jakab és Grünhut Mór.
VI., Gyár-u. 32.
- Grosz Izrael.
VII., Kertész-u. 34.
- Grund V. utódai.
IV., Zöldfa-u. 23.
- Hamburger és Birkholz.
V., Csáky-u. 13.
- Hartenstein Emil.
IX., Lónyay-u. 7.
- Hedvig Sándor.
VII., Dohány-u. 12.
- Hegedűs Márton.
VI., Dessewffy-u. 18.
- Heisler Jaroslav.
II., Várkert-rakpart 1.
- Helios ny. (Tul. Hónig Lajos).
VI., Gyár-u. 62.

Budapest (folytatás):

- Hell J. Ede.
VIII., Luther-u. 4.
- Hercz Ármin.
VII., Izabella-tér 5.
- * Hermes knyomdai r. társ.
V., Báró Atzél-u. 2.
- * Herrmann Ignác.
VI., Szerecsen-u. 20.
- Horn Emil.
V., Bálvány-u. 8.
- Hornvánszky Viktor.
VI., Aradi-u. 16.
- * Hungaria könyvnyomda.
V., Váci-körút 34.
- Hunnia ny. (Tul. Sebők Lipót és Münz Mórné.)
VI., Teréz-körút 3.
- Hunyadi Mátyás irod. és könyvnyomdai intézet.
IV., Zöldfa-u. 43.
- Hanszky József.
II., Bomba-tér 4.
- Jermányi Samu.
VI., Dessewffy-u. 47.
- Juhász Zsigmond és Haas Mórné.
V., Tükör-u. 5.
- Kalmár Mór.
VI., Hajó-u. 10.
- * Kálmán M. és társa.
V., Vadász-u. 32.
- Kápolnai Adolf.
VI., Teréz-körút 5.
- * Kanitz C. és fiai.
V., Vadász-u. 26.
- Károlyi György.
V., Kálmán-u. 5.
- * Kassino Jakab.
VI., Király-u. 26.
- Kaufmann József és Woititz Bernát.
VI., Vörösmarty-u. 52.
- * Keil József.
VIII., József-körút 17.
- Keller Dániel.
I., Attila-u. 63.

Budapest (folytatás):

- Kellner és Mohrlüder.
VI., Csáky-u. 9.
- Kellner Gerzson.
VI., Csányi-u. 13.
- Kertész József.
V., Mária Valéria-u. 11.
- Klas Hermann.
VII., Kerepesi-út 66.
- * Klauber Ignác.
VI., Uj-u. 6.
- Klein Ignác.
VI., Lovag-u. 13.
- Klein Samu.
VII., Akácza-u. 64.
- * Klein Vilmos.
VIII., Kerepesi-ut 73.
- Kogutovics Manó.
V., Rudolf-rajngart 8.
- Kohn Simon kézi sajtója.
VIII., József-körút 5.
- Kollmann Fülöp.
V., Arany János-u. 34.
- * Korvin Testv.
VI., Révay-u. 14.
- Kossuth Lajos ny. (Tul. Laufer Jakab és Holländer József.)
VIII., Ujvársár-tér 5.
- Kövéér János.
VI., Révay-u. 8.
- Közművelődés-nyomda.
VI., Izabella-u. 70.
- Krammer Lipót.
VII., Csömöri-út 44.
- Krausz Lajos.
V., Váci-körút 18.
- Krausz S. és T.
V., Zoltán-u. 11.
- Kunusy Vilmos és fia.
VI., Teréz-körút 38.
- Kunstädter Vilmos.
VII., Csömöri-út 91.
- * Langer Ede és fia.
IV., Zsibárus-u. 1.
- Légrády testvérek.
V., Váci-körút 78.

Budapest (folytatás):

- Leitersdorfer József.
VII., Rombach-u. 4.
- Lengyel Lipót.
V., Vadász-u. 35/a.
- Leopold Mihály.
VI., Ó-u. 8.
- * Löbl Dávid és Fia.
VI., Andrássy-u. 19. és
Nagymező-u. 26.
- Löbl Mór.
VII., Király-u. 27.
- Löblovitz Zsigmond.
VII., Csömöri-ut 54.
- Lőrincz Károly.
X., Gyűjtőfogház.
- * Löw Ede.
V., Váci-körút 80.
- Luszt Sándor.
IV., Váci-u. 44
- Maksyskó József.
VI., Dessewffy-u. 36.
- Marián György.
VII., Rottenbiller-u. 56.
- Markovits és Garai.
VI., Lázár-u. 13.
- Márkus Sámuel.
V., Báthory-u. 20.
- Merkur kny. (Tul. Berger Géza.)
IV., Királyi Pál-u. 9.
- Merendiák Károly.
X., Ligettér 4.
- Merényi József.
VII., Károly-körút 19.
- Military Rankó.
VIII., Futó-u. 44.
- Minerva kny. (Tul. Gansl Zs.)
VI., Szerecsen-u. 7—9.
- Muskát Béla és Friedmann Samu.
VI., Teréz-körút 27.
- Müller K.
II., Albrecht-u. 3—5.
- Műszaki irod. és nyomdai r. társ.
(Feldmann Mór.)
IX., Soroksári-u. 5.

Budapest (folytatás):

- Nágel István és Szidónia,
VII., Vörösmarty-u. 17.
- Nagy Mór.
VIII., Rökk Szilárd-u. 28.
- Nagy Sándor.
IV., Papnövelde-u. 8.
- Nádas Ignáczné.
VI., Dessewffy-u. 45.
- Neumayer Ede.
VI., Próféta-u. 7.
- Neuwald Illés.
VII., Dohány-u. 44.
- Orsz. községi központi nyomda r. t.
VI., Váci-körút 61.
- * Otthon-nyomda.
VIII., Mária-u. 42.
- * Pallas irod. és könyvny. r. társ.
V., Kálmán-u. 2.
- Pannonia nyomda.
VII., Rombach-u. 8.
- Pátria irod. és nyomd. r. t.
IX., Üllői-út 25.
- Pesti könyvnyomda r. t.
V., Hold-u. 7.
- Pesti Lloyd-t. ny.
V., Dorottya-u. 14.
- id. Poldini Ede és Társa.
IV., Irányi-u. 1.
- * Pollacsek Mór.
VI., Dávid-u. 5.
- * Pollák Elkán.
V., Nagykorona-u. 21.
- Pollák Jakab.
VI., Aradi-u. 19.
- * Pollák M. Miksa.
V., Akadémia-u. 15.
- Posner K. Lajos és fia.
VI., Csengery-u. 31.
- * Posta- és távirtd igazg. kny. (M. k.)
IV., Főposta épület.
- * Postatakarépképzár kny. (M. kir.)
V., Széchenyi-u. 2.
- Preszburg Frigyes utóda Schwarz
Lajos.
V., Arany János-u. 14.

Budapest (folytatás):

- Propper Leó.
VII., Erzsébet-körút 35.
- Quittner József.
V., Váci-körút 16.
- Radó Izor.
VI., Szerecsen-u. 13.
- Reich Ármin.
VII., Dohány-u. 84.
- Révai és Salamon.
IX., Üllői-út 18.
- Rigler József Ede.
VI., Rózsa-u. 55.
- * Róth és Krausz.
VII., Kertész-u. 23.
- * Róth József.
IV., Ujvilág-u. 6.
- Rózsa Kálmán és neje.
VII., Szentkirályi-u. 30.
- Rubin J.
VII., Király-u. 13.
- Schlesinger és Kállai.
V., Bálvány-u. 18.
- Schmelz és Schillinger.
VI., Csengery-u. 51.
- * Schmidl Sándor.
VI., Szerecsen-u. 6.
- Schmiedl Samuné.
V., Bálvány-u. 4.
- Schultz Ábrahám.
VIII., Baross-u. 81.
- Singer Lipót.
IV., Károly-körút 24.
- Skopper József.
VII., Kertész-u. 34.
- Sós Izidor és Klein Herman.
VIII., Csepregy-u. 2.
- Spatz Henrik.
VII., Dob-u. 55.
- Spinner Adolf.
VI., Dessewffy-u. 43.
- * Spitzer Márk.
VII., Klauzál-u. 31.
- Stephaneum.
VIII., Szentkirályi-u. 28/a.

Budapest (folytatás):

- Stern Adolf.
VII., Vörösmarty-u. 14.
- Stern Péter.
VII., Kazinczy-u. 35.
- Süst Dávid.
IV., Fővám-tér 5.
- Szántó József.
VI., Uj-u. 21.
- Székely Viktor.
VII., Dávid-u. 4.
- * Székesfővárosi házi nyomda.
IV., Központi városház.
- Sz. Anna ny. (Tul. Csapó Kálmáné.)
VIII., Baross-u. 66-68.
- Szent László ny.
VIII., Rökk Szilárd-u. 28.
- * Tedesco Ármin.
VII., Rózsa-u. 25.
- Téri Áron.
VII., Valeró-u. 9.
- Thália-nyomda. (Tul. Faludi Gábor.)
V., Csáky-u. 2/b.
- * Ullmann József.
IV., Régi posta-u. 4.
- Ungár Selig.
V., Nádor-u. 58.
- Varga Endre.
V., Váci-körút 78.
- Várnay Fülöp.
IV., Régi posta-u. 3.
- * Vasvári és társa.
VII., Csömöry-út 13.
- Weissenberg Ármin.
VIII., József-körút 16.
- Weisz Lipót.
VI., Ó-u. 39.
- * Ifj. Weisz Manó és Tsa.
VII., Csányi-u. 13.
- Wellesz és Krammer.
VI., Uj-u. 37.
- * Wendt és fia kny.
VII., Károly-körút 19.
- Wesselényi Géza.
II., Zsigmond-u. 11.

Budapest (folytatás):

Wiesenger József.

VII., Wesselényi-u. 30.

Winkler Ármin és Bromberger Jakab.

VII., Dob-u. 69.

Wimmer Márton.

III., Serfőző-u. 10.

Wodianer F. és fiai.

IV., Sarkantyús-u. 3.

Wolff F. A. és fia. (Tul. Steinbuch Ármin.)

VI., Szabolcs-u. 4.

Wotitz Vilmos.

IV., Kossuth Lajos-u. 1.

* Zawadil E.-féle menetjegy ny. (Tul. Christoph Paula és Jirschik András.)

V., Zoltán-u. 13.

Zeisler M.

VII., István-tér 17.

Buziás:

Ullmann Ferencz.

Csákova:

*Chudy testvérek utóda Grádl Péter.

Csáktornya:

Fischel Fülöp (Strausz Sándor).

Cservenka.

Boros György.

Csikszereda:Györgyjakab Márton utóda (Diesz-
nandt Viktor).

Szvoboda József.

Csongrád:Tiszavidék nyomdája. (Tul. Silber
János).

Weisz Márk.

Csorna:

Kokas István és Neumann Samu.

Csurgó:

Vágó Gyula.

Czepléd:

* Nagy Elek

Sebők Béla.

Debreczen:Csokonai nyomda. (Tul. Lengyel
Imre és társa.)Debreczen sz. kir. város könyvnyom-
dája.

Hoffmann és Kronovitz.

* Kurucz Béla.

Kutasi Imre.

* László Albert.

* Pongrácz Géza.

Deés:

Bernát Nándor.

Demeter és Kiss.

Goldstein Jakab.

Detta:

* Tringl és Kirsch.

Déva:

Hirsch Adolf.

Kroll Gyula.

Devecser:

Rosenberg Zsigmond.

Vörösmarty-könyvnyomda (tul. Huss
Gyuláné).**Dicső-Szent-Márton:**

Hirsch Mór.

Ditró:

Ditró és Szárhegy közs. nyomdája.

Dombóvár (Tolna-m.):

Dombóvári kny. (Tul. Bruck Sándor.)

Duna-Földvár:

Somló Manó.

Dunaszerdahely:

Adler N. Lipót.

Goldstein Józua.

Eger:

Baross-nyomda. (Tul. Paunz Sándor.)

Egri nyomda részv. társaság.

Egri érseki lyceum ny.

* Löw Sámuel.

Schwartz Ilka.

Enying:

Politzer Jenő.

Eperjes:

Kösch Árpád.

Pannonia nyomda. (Tul. Kahn Mór.)

Ér-Mihályfalva :

Beck Adolf.

Érsekujvár :Kohn Samu.
Winter Zsigmond.**Erzsébetfalva :**

* Matkovich A.

Erzsébetváros :

* Mühlsteffen Gusztáv.

Esztergom :Buzárovits Gusztáv.
»Hunnia« nyomda. (Tul. Gerenday
József.)
Laiszky János.**Fehérgyarmat (Szatmár m.) :**

Klein József.

Fehértemplom :Kuhn Péter.
Wunder Gusztáv.
Wunder Gyula.**Félegyháza :**Feuer Illés.
Vesszősi József.**Felső-Eőr (Vas m.) :**

Schodisch Lajos.

Felső-Vissó (Máramaros m.) :

Schiffmann Chána Taube.

Fiume :Battara Pietro.
Chiuzzelin A. et Comp.
Hönig E.
Jerouscheg Luigi.
Mohovich Emidio.
Ruddoff Giovanni.
Unio nyomda. (Tul. Hegyi Jenő.)**Fogaras :**

Thierfeld Lipót.

Galántha :Első galánthai kny. (Tul. Neufeld
Samu.)**Galgóc :**Szold Jakab.
Sternér Adolf.**Gödöllő :**

* Schulcz J.

Gyergyó-Sz.-Miklós :

Létz János és társa.

Gyoma :

Kner Izidor.

Gyöngyös :Herczog Ernő Ármin.
* Hevesmegy. Lapok ny.
Sima Dávid.**Gyönk (Tolna m.) :**

Engel József.

Győr :Dobos Ignác.
Gróf Gyula.
Győr-egyházmegei nyomda.
Heckenast György.
Nitsmann József.
»Pannonia« könyvny. (Tul. Szávay
Gyula és Raáb Béla.)**Győrsziget :**

Gross testvérek.

Gyula :»Corvina« nyomda. (Tul. Weinstein
Arnold.)
Dobay János.**Gyulafehérvár :**Püspöki lyceumi knyomda. (Bérlő:
Papp György.)
Volez Bálint.**Hajdú-Böszörmény :**

Szabó Ferenczné.

Hajdú-Dorog :

Grünfeld Mózes.

Hajdú-Nánás :

Bartha Imre.

Hajdú-Szoboszló :

Plón Gyula.

Halas :

Práger Ferencz.

Halmi.

Friedmann Henrik.

Hátszeg:

Ideál-kny.

Hatvan:

Hoffmann M. L.

Heves:

Adler József.

Hódmezővásárhely:

* Dura J.

Hmvásárhelyi nyomda részv.-társ.
Lévai Fülöp.»Vásárhely és Vidéke« nyomdája.
(Tul. Endrey Gyula.)Vásárhelyi Híradó nyomdája. (Tul.
Tabacsák Győző és Kasztriener
Ármin.)**Hódságh:**Píszter József.
Raab János.**Holics:**

Malovani József.

Homonna:Kohn Jenő.
Waller S.**Huszt:**

Mermelstein Fülöp.

Igló:Schmidt József.
Tátra-nyomda. (Tul. Stein Ignác.)**Ipolyság:**

Neumann Jakab.

Jászberény:Brünauer Adolf.
Hay Géza és Grün Herman.
Kalocsa és Kubicza.**Kalocsa:**Juresó Antal.
Werner Ferencz.**Kaposvár:**Gerő Zsigmond.
Hagelmann Károly.
Özv. Jancsovics Gyuláné.
* Kéthelyi Miksa utóda.
Singer Lipótné.**Kapuvár:**

Buxbaum József.

Karánsebes:Fleissig Lipót.
Gör. kel. román egyházmegye kny.**Karczag:**

Szódi S.

Kassa:* Breitner Soma.
Koczányi Béla.
László Béla.
Schwarz Alfréd.
Vitéz A.
Vulkán Ábrahám.
Werfer Károly.**Kecskemét:**Első kecskeméti hirlapkiadó és
nyomda r.-t.
Pestmegyei Hirlap ny.
Steiner Mihály.
Szappanos István.
Sziládi László.
Tóth László-féle ny. (Tul. Fekete
Mihály.)**Késmárk:**Altmann Dávid.
Szauter Pál.**Keszthely:**Farkas János.
Nádai Ignác.
Sujánszky József.**Kézdi-Vásárhely:**

Ifj. Jancsó Mózes.

Királyhelmech:

Klein Gyula.

Kisbér:

Haftl Kálmán.

Kis-Czell:Letenyei Sándor.
* Menyhárt Julia és fia**Kis-Jenő:**Gallovics és Liebermann. (Tul.
Gallovics Dezső.)

Kiskőrös:

Kalisch Ignáczné.

Kismarton:Dick Ede.
Gabriel Jakab.**Kispest:**Első kispesti könyvnyomda. (Tul.
Fischhof Henrik.)**Kisújszállás:**

Szekeres József.

Kis-Várda:Berger Ignácz.
Ifj. Klein Gyula.**Kolozsvár:**»Ellenzék« nyomdája. (Tul. Magyary
Mihály.)

Fenyvesi Viktor.

Gámán János örököse.

Lepage Lajos.

Liczeum-nyomda. (Tul. Gombos Fe-
rencz.)Magyar Polgár nyomdája. (Tul. Ajtai
K. Albert.)

Polcz Albert.

Schaberl József.

* Stief Jenő és tsa.

Weinstein Béni.

Komárom:

Hacker Richárd.

Hungária kny. (Tul. Freisinger Mór.)

* Rónai Frigyes.

Schönwald Tivadar.

Spitzer Sándor.

Szénássy János.

Korpona:

* Joerges A. özv. és fia.

Körmend:Körmendi könyvnyomda részvény-
társaság.**Körmöcbánya:**

Paxner J. és Biron H.

Kőszeg:

Feigl Frigyes.

Feigl Gyula.

Kúla:

Berkovits Márk.

Kún-Szt-Márton:

Csanádi József.

Kún-Szent-Miklós:

* Schwartz Lipót.

Lajta-Sz.-Miklós:

Prager Gusztáv.

Lakompak (Sopron m.):

Krausz Henrik.

Léva:

Dukesz Lipót.

Nyitrai és társa.

Lippa:

Máhr Emil.

Zách Teréz.

Liptó-Szent-Miklós:

* Lów Dezső.

Steier Izidor.

Salva Károly.

Losoncz:

Kármán Zsigmond.

Losonczy Sándor.

Roth Simon.

Lőcse:

Reiss Tivadar József.

Lugos:

Szidon József

Traunfellner Károly.

Virányi János.

Weisz és Sziklai.

Zloreá János.

Magyar-Óvár:Czéh Sándor-féle könyvnyomda. (Tul.
Czéh Lajos.)**Magyar-Pécska:**

Ruber István.

Majsa.

Sziller János.

Makó:

Kovács Antal.

»Makói Hírlap« ny. (Tul. Neumann
József).

»Maros« nyomda. (Tul. Gaál László.)

Malaczka :

Wiesner Alfréd.

Mármaros-Sziget :

Blumenfeld és Dávid.

Mármarosi könyvny. és kiadó r. t.

Mayer és Berger.

Wider Mendel fia.

Marczali :

* Mízsúr Ádám.

Maros-Ludas :

Glück József.

Marosvásárhely :

Adi Árpád.

Ev. ref. kollegium-nyomda. (Bérlő

Benkő László.)

Grün Vilmos.

Mátészalka :

Weisz Antal.

Weisz Zsigmond.

Medgyes :

Reissenberger G. A.

Mező-Kövesd :

Balázs Ferencz.

Mezőtúr :

* Braun Juda.

Gyikó Károly.

Miava :

Haas Mór.

Mindszent :

Weisz Ignác.

Miskolcz :

Boros Benő.

* Forster, Klein és Ludvig.

Stamberger Bernát.

Stamberger Lajos.

Sugár Bertalan és neje.

Szelényi és Társa.

Misztótfalu :

Simon Aurél és társa.

Módos :

Hoffmann Béla.

Mohács :

Blandl János.

Rosenthal Márk.

Monor :Monorkerületi ny. (Tul. Molnár
Sándor.)**Moór :**

Reszler Jakabné.

Moson :

Grünfeld Ignác.

Munkács :

Grünstein Mór.

Kohn és Klein.

Kroó Hugó.

Muraszombat :

Ujházi Miksa.

Nagy-Atád :

Günsberger Antal.

Nagybánya :

Molnár Mihály.

Nánásy István.

Nagy-Beckerek :

Jokly Lipót.

Pleitz Fer. Pál. utóda. (Dr. Brajjer

L. és Mayer R.)

Nagy-Bittse (Trencsén m.):

Spiegel Samu.

Nagy-Enyed :

* Gröcsits J. (Bérlő Seprős Valter.)

Nagyenyedi kny. és papíráru gyár r. t.

Nagy-Kálló :

Sarkady József.

Nagy-Kanizsa :

Farkas és Kraus.

Fischel Fülöp.

Ifj. Wajdits József.

Weiss L. és F.

Nagy-Károly :

Róth Károly.

Sarkadi Nagy Zsigmond.

Nagy-Káta :

* Nagykátai és monori kny. (Üzlet-
vezető: Vajda Károly.)
Perényi Elek.

Nagykikinda :

Gain Vásza.
»Kiadói nyomda«. (Tul. Emerits Pál.)
Pannonia-ny. (Tul. Balázs Jenő.)
Radák János.

Nagy-Körös :

Bazsó Lajos.
Ottinger Kálmán.

Nagymarton :

Gellis Henrik.
Kohn József H.
Schön Samu.

Nagy-Mihály :

Landesman B.

Nagy-Rőcze :

* Büchler Béla.

Nagyszalonta :

* Liebermann Mór.
Reich Jakab.

Nagyszében :

Drotleff József.
Görög keleti főegyházmegyei ny.
Krafft Vilmos.
Steinhausen T. utóda (Reissenberger
Adolf).
Tipografia részvénytárs.

Nagy-Szent-Miklós :

Wiener Náthán.

Nagyszombat :

Fiebig József.
Goldmann Miksa özvegye.
Horovitz Adolf.
Reisz Sarolta.
Winter Zsigmond özvegye.

Nagy-Szóllós :

* Doktor István.
Zala Mór.

Nagy-Tapolcsány :

Platzko Gyula.

Nagyvárad :

Ifj. Berger Sámuel.
Déry és Boros.
Freund Lajos és tsa.
Helyfi László.
Hönig Józsefné.
Láng József.
Laszky Armin.
Neumann Vilmos.
Pauker Dániel.
Rákos Vilmos utóda (Adler Béla).
Sonnenfeld Adolf.
Szabadság ny. (Tul. Rákos Hermina.)
Sz.-László ny. (Bérlő Kovács Antal.)

Námesztó :

* Schein M.

Német-Bogsán :

Rosner Adolf.

Német-Palánka :

Kristofek József.

Nezsider :

Horváth Julia.

Nyirbátor :

Friedmann Lipót.

Nyiregyháza :

Jóba Elek.
Nagy Mórné.
Piringer János. (Tul. özv. Piringer
Jánosné.)

Nyitra :

Huszár István.
Iritzer Zsigmond.
Neugebauer Nándor.
Reicheles Lipót.

Ó-Becse :

Lévai Lajos.

Ó-Kanizsa :

Bruck P. Pál.
* Schwartz A.

Oravicza :

Kehrer L.
Wunder Károly.

Orosháza :

Pless N.
Veres Lajos.

Orsova :

- * Handl József.
- * Orsovai kny. részv.-társ.

Ó-Széplak :

Nyitravölgyi gazd. egyll. nyomdája.

Ó-Szivacz :

Özv. Löwy Miksáné.

Paks :

Rosenbaum Miksa.

Pancsova :

- Jovanovics testvérek.
- * Kohn Simon.
- Koszánics Miklós.
- Vig Simon.
- * Viktoria nyomda.
- Wittigschlager Károly.

Pankota :

Bod József.

Pápa :

- Ev. ref. főiskolai nyomda. (Bérlő
Kis Tivadar.)
- Goldberger Gyula.
- Nobel Ármin.

Pécs :

- Hochrein J.
- Pécsi irod. és könyvnyomdai r. t.
- Püspöki lyceum kny. (Bérlő
Madarász Béla.)
- Taizs József.
- Wessely és Horváth.

Perjámos :

- * Hungária kny.
- Pirkmayer Alajos.

Petrozsény :

Figuli Antal.

Pozsony :

- Adler Zsigmond.
- Alkalay Adolf.
- Angermayer Károly.
- Blau Vilmos.
- Eder István.
- Exner Sándor.
- Freistadt Mór.
- Grünfeld Lipót.
- Katholikus irodalmi részv.-társaság.
- Natali Magdolna.
- Preisak Győző.
- Richter Károly.
- Schönberger Bernát.

»Westungarischer Grenzbote«
nyomdája. (Tul. Simonyi Iván.)
Wigand F. K. (Stromszky Emil.)

Pöstyén :

* Gipsz H.

Predmér :

* Links M. utóda: Rosenzweig H.

Puchó :

Reismann Mór. J.

Putnok :

Gärtner Ignác.

Püspök-Ladány :

* Deutsch Izrael.

Ráczkeve :

* Róde Mihály.

Rákos-Palota :

* Fischer és Deutsch.

Resicza :

- Eisler József.
- * Hungaria kny.
- Weisz Adolf.

Rimaszombat :

- Lévay Izsó.
- Náray János Albert.
- Rábely Miklós.

Rózsahegy :

- Kohn Adolf.
- Salva Károly.

Rozsnyó :

- Kovács Mihály.
- Sajóvidék nyomdája. (Tul. Hermann
Istvánné.)

Sajó-Solymos.

Bács Jánosné.

Salgó-Tarján :

- Friedler Ármin.
- Polacsek Sándor.

Sárbogárd :

Spitzer Jakab.

Sárospatak :

Ev. ref. főiskola ny. (Tul. Steinfeld
Jenő.)

Sárvár :

Jakoby B. utóda Stranz János.

S.-A.-Ujhely :

Hegyalja ny. (Tul. Alexander V.)
Landesmann Miksa és tsa.

Lóvi Adolf.

Pannonia ny. (Tul. Ócskay László.)
Zemplén-nyomda. (Tul. Ehlert Gy.)

Segesvár :

Horeth Frigyes.

Jördens testv.

Selmeczbánya :

Bleyer Adolf.

Joerges Ágost özv. és fia.

Sepsi-Szt.-György :

Jókai nyomda részv. társ.

* Móricz István és Vajna Lajos.

Siklós :

Harangozó József.

Wessely és Horváth.

Sopron :

Binder Pál, ezelőtt Reininger Ármin.

Breiner E. fia.

Gellis Mór.

Petőfi-nyomda. (Tul. Zsombor Géza.)

Romwalter Alfréd.

Röttig Gusztáv.

Török Kálmán és Kremszner Károly.

Zollner és Ungár.

Stájerlak :

Hollschütz Frigyes.

Sümeg :

Horvát Gábor.

Szabadka :

Bittermann József.

Braun Adolf

Hirth Lipót és tsa.

Krausz és Fischer.

Szabados Sándor.

Székely Simon.

Szokolca :

Teszlik és Neumann.

Szamosujvár :

Aurora-nyomda (tul. Todorán Endre.)

Gör. kath. egyházmegyei kny.

Szarvas :

Danszky Sándor.

Sámuel Adolf.

* Szikes Antal.

Szász-Régen :

Burghardt Dezső.

Schebesch Vilma.

Szászsebes :

Stegmann János.

Winkler Gusztáv.

Szászváros :

Minerva-nyomda r.-t.

Schäser Anna.

Szatmárnémeti :

Morvai János.

Nagy Lajosné.

Pázmány-sajtó.

»Szabadsajtó« ny. (Tul. Litteczky
Endre.)

Weinberger testvérek.

Szécsény :

Glattstein Adolf.

Szeged :

* Czapik Gyula.

Endrényi Imre.

Endrényi Lajos.

Engel Lajos.

Gönczi J. József.

Schulhof Lajos.

Traub B. és társa.

Várnai Lipót.

Szeghalom :

Kovács Antal.

Szegzárd :

* Árva J.

özv. Báter Jánosné.

Lengyel Pál.

Ujfalussy Lajos utóda Molnár Mór.

Székelyhid :

Kohn Sámuel.

Székely-Keresztur :

Szabó testv.

Székely-Udvarhely :

Becsek D. fia.

Betegh Pál.

Székesfehérvár :

Csitári K. és tsa.

Debreczeni Gyula.

* Eisler Adolf.

Kaufmann F.

* Márián Pál.

Singer Ede.

- Számmer Imre.
Számmer Kálmán.
- Szempecz :**
Fischer Náthán.
- Szenicz :**
Bezsó János és tsa.
Löffler József.
- Szent-Endre :**
Szent-Endre és vidéke ny. (Tul.
Schwarcz J.)
- Szentes :**
Farkas Eugénia.
Hollósy és Vajda.
»Szentes és Vidéke« I. könyv-
nyomda r. t.
- Szent-Gotthárd :**
Ifj. Wellisch Béla.
- Szepes-Váralja :**
Buzás Dénes.
- Szepsi :**
Tóth István.
- Szered :**
Sternér Dávid.
- Szerencs :**
Simon József.
- Szigetvár :**
Corvina ny. (Tul. Fried Dávid.)
Kozáry Ede.
- Szikszó :**
Blank Simon.
- Szilágy-Somlyó :**
Bölöni Sándor.
Heimlich Weisz Katalin.
- Szill-Hadad :**
* Fein Sámuel.
- Szinyér-Váralja (Szatmár m.):**
Vider Jakab.
- Szolnok :**
Bakos István.
Fuchs Lipót és fia.
Jász-Nagykún-Szolnokmegyei Lapok
nyomdája. (Tul. Vezéry Ödön.)
Wachs Pál.
- Szombathely :**
Bertalanffy József.
Egyházmegyei könyvnyomda.
Gábrriel Ágoston.
Seiler Henrik utódai: Szele és Breifeld.
- Tab :**
Pfeifer Ignác.
- Tapolcza :**
Lóvy B.
- Tata :**
Engländer József és társa.
Nobel Adolf.
- Temesvár :**
Beyer Róbert.
Csanád egyházmegyei könyvny.
Csendes Jakab.
Délmagyarorsz. könyvnyomda.
Freund Gyula.
Guttenberg-ny. (Tul. Wettel Ferencz.)
Mangold Sándor.
Messinger Sándor.
Moravetz Gyula.
Pátria ny. (Tul. Csatáry Rezső és
ifj. Ádám Ferencz.)
Roschek József és Eichler József.
Steger Ernő utódai.
Trautmann György.
* Trautmann Károly.
Uhrmann Henrik.
Unio-könyvnyomda. (Tul. ifj. Steiner
Károly.)
Veres Sámuel.
- Tenke :**
* Maár L. Vilmos.
- Tisza-Füred :**
Goldstein L.
Kemény Arnold.
Weizsmann Samu.
- Tolna :**
Weltmann Ignác.
- Tolna-Tamási (Tolna m.):**
Jeruzsálem Ede.
- Torda :**
* Füssy és Sztupjár (ezelőtt Harmath J.)
* Gálffy és Lámpé.
- Torna :**
* Rosenblüth Simon.

Tornallya :

* Künstler J.

Török-Becse :

Radák Jánosné.

Török-Kanizsa :* Bruck P. Pál.
Szegyakov Sándor.**Török-Szent-Miklós :**

Rubinstein Sándor.

Trencsén :Gansel Lipót.
Skarnitzl X. Ferencz.
Szold Henrik.**Turkeve :**

Özv. Fölföldy Györgyné.

Turócz-Szt. Márton :Gasparik József.
Magyar nyomda. (Tul. Moskóczi
Ferenczné.)
Turócz-szt.-mártoni könyvny. r. t.**Uj-Arad :**

Mayr Lajos.

Ujpest :* Fuchs Antal és József.
Salgó testvérek.**Ujverbász :**

Verbászi könyvnyomda. (Tul. Trbojevich M. Szergej.)

Ujvidék :Fuchs Emil és társa.
Hirschenhauser Benő.
Hungária-ny. (Tulajdonos Friedmann Sándor.)
Ivkovics György.
Miletics Szvetozár.
Popovics testvérek.**Ungvár :**Gellis Miksa.
Jäger Bertalan.
Lévai Mór.
Székely és Illés.
Szent Bazil-társulat kny.**Vác :*** Kir. orsz. fegyintézeti nyomda.
Kohn Mór.
Mayer Sándor.**Vágújhely :**Brück Soma.
Horovitz Adolf.
Steinmann Jakab.**Versecz :**Kehrer Lajos.
özv. Kirchner J. E.
Petko-Pavlovits Milán.
Wettel és Veronits.**Veszprém :**Egyházmegyei könyvnyomda.
Köves Béla.
Krausz Ármin fia.
Népakarat nyomdája. (Tul. Takács Szilveszter.)
* Pósa Endre.**Zala-Egerszeg :**Breisach Sámuel.
Tahy Rozália és tsa.
Unger Antal.
* Vágó János.**Zala-Szent-Grót :**

Nagy Sándor.

Zenta :Barna János.
Beretka Imre.
Fekete Sándor.
Kabos Ármin.
Straub Ödön.**Zilah :**

Seres Samu.

Zólyom :Nádasy testv.
Schlesinger Ignác.**Zombor :**Bittermann Nándor és fia.
Kollár József.
Oblát Károly.**Zsámbokréth :**

»Nyitavölgyi gazd. egyesület« kny.

Zsolna :Áldori Manó.
Horner Ferencz.**Zsombolya :**Perlstein Fanny.
Wunder Rezső.